

RIST

CHRISTIANI WOLFII
JUS NATURÆ
METHODO SCIENTIFICA
PERTRACTATUM,

PARS QUARTA,

DE ACTIBUS AD ALIORUM UTILITATEM
TENDENTIBUS IN SPECIE,

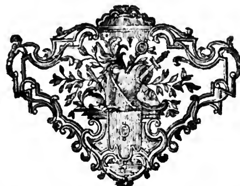
UBI AGITUR

DE DONATIONIBUS,
ET DE CONTRACTIBUS TAM BENEFICIS,
QUAM ONEROSIS PRÆCIPUIS,

ET NUNC PRIMUM CUM

VIRI CL. DE VATTEL
ANIMADVERSIONIBUS,

EDITIO NOVISSIMA EMENDATIOR, ET AUCTIOR.

FRANCOFURTI, ET LIPSIÆ,
MDCCLXV.

ÆRE SOCIETATIS VENETÆ,
SUPERIORUM FACULTATE, AC PRIVILEGIIS.

Sereniſſimo ac Potentiſſimo Principi ac Dom. Dom.

FRIDERICO REGI BORUSSIÆ,

Marggravio Brandenburgenſi, Sacri Romani Imperii Archi-Camerario & Principi Electori, ſupremo Sileſiæ Inferioris Duci, Principi Supremo Arauſionenſi, novi Caſtri & Valengiæ, nec non Comitatus Glacenſis Geldriæ, Magdeburgi, Cliviæ, Juliaci, Montium, Stetini, Pomeraniæ, Caſſubiorum, Vandalorum & Megapolis, nec non Croſnæ Duci, Burggravio Norimbergenſi, Principi Halberſtadii, Mindæ, Camini, Vandalii, Suerini, Raceburgi, Oſtfriſiæ & Murſii, Comiti Hohenzolleræ, Ruppini, Marcæ, Ravensbergi, Hohenſteinii, Tecklenburgi, Suerini, Lingæ, Buræ & Leerdami, Domino Ravenſteinii Roſtochii, Stargardiæ, Lauenburgi, Butoviæ, Arlayæ & Bredæ &c. &c. &c.

REGI AC DOMINO MEO LONGE CLEMENTISSIMO.

REX AUGUSTE.

Quidem natura charitatis vinculo homines ſingulos tam arcte inter ſe conjunxit, ut ejus lege ſi uterentur, nemo alterum injuria afficeret, nemo quoque re aliena locupletari vellet; ſed unusquisque alteri tribueret ultro quod ſuum eſt; non tamen ea eſt generis humani felicitas, ut caperent omnes, quantum charitatis lege proſpectum ſit ſingulis, ac ne latum quidem, quod dicitur, unguem ab eadem recedere vellent. Quamobrem neceſſe eſt, ut, quod charitatis lege debetur, ad id ſeſe

sibi invicem obligent homines propria sua voluntate atque adeo quod ultro praestare debebant, nunc vel inviti ad idem praestandum adigi possint. Regibus ideo seu populorum Rectoribus hoc datum est, ut curent, ne unus alterum laedat, & ut unusquisque alteri suum tribuat. Eo igitur fine potestate legislatoria instructi sunt, ut prohibendo arceant injurias alteri inferendas & illatas vindicando impediant, quo minus eaedem largius ac altius serpant, jubendo autem determinent, quomodo ex eo, quod lege charitatis debetur aut per eam licet, effici debeat jure coactivo debitum, vel illicitum ne quis impune possit legem charitatis pro lubitu suo violare, non sine dispendio tranquillitatis in civitate conservandae. Eorundem quoque est constituere judices ac magistratus, ut causa cognita secundum leges jus dicant & injuriam factam animadvertant, faciendam propulsent. In quarto hoc Juris naturae Tomo, qui nunc in lucem publicam prodit, id potissimum ago, ut demonstrem, quid justitiae ac veritati conveniat in illis actibus, qui ad aliorum utilitatem tendunt, & quibus vel jura quaedam in alios transferuntur, vel alii aliis perfecte sibi invicem sua voluntate obligantur. Cum REX SAPIENTISSIME, solium conscenderes, MAJESTATI TUAE placuit, praestito homagio ad perpetuam rei memoriam in nummo propensam tuam in subditos voluntatem his potissimum verbis, JUSTITIA ET VERITATE declarare, ut intelligeret orbis universus, TIBI omnium maxime curae cordique futurum, ne jus ullius violetur, sed suum cuique tribuatur, ac eo, quo excellis & alios superas acumine, discreturum, quid veritati conveniat, ne aliunde, quam ex ea jus uniuscujusque metiatur. Hanc veritatem cum aperte ac sine omni fuco loquatur aeterna illa ac immutabilis naturae lex, ex qua pro utilitate civitatis suae jus civile efficere debent populorum Rectores & ad quam de jure, quo

ci-

cives inter se uti debent, statuturi decreta sua exigere tenentur; MAJESTATI TUÆ probatum iri haud temere confido operam, quam in eo posui, ut veritatem istam in profundo demersam in apricum proferrem, ne opinionibus contrariis eorum, qui sine luce videre volunt, perpetuis disceptationum fluctibus immergatur. Cum Tomum tertium MAIESTATI TUÆ humillima mente offerrem, non modo, eodem vultu, REX AC DOMINE CLEMENTISSIME, eundem suscepisti, quo duos anteriores, hoc est, gratiosissimo; verum etiam iterato jussisti, ne in opere cœpto continuando, defatigari patiar industriam meam, sed ut omni potius animi contentione pergam, donec consummetur. Mihi adeo obedientiæ gloria relicta est, magnum sane laboris præmium, si satis obedientem me probavero. Quamvis vero hæc ratio abuude sufficiat, cur hunc quoque Tomum Juris Naturæ ad pedes MAJESTATIS TUÆ piissima mente deponam; sunt tamen præterea rationes singulares, quæ hoc officium maxime urgent. Cum enim haud ita pridem Universitatis TUÆ, quæ Halæ floret, Cancellarius inter homines agere desiisset; hoc munus, REX BENIGNISSIME, cum propensissimæ voluntatis cum in me, tum in scientiam significatione in me potissimum conferre voluisti. Cum ad MAJESTATIS TUÆ in me benignitatem ac munificentiam (si arroganter dictum non sit, quod verum dicitur & quod dici pietas jubet) Europa universa animum attendat; meo omnino deessem officio, nisi pro tanta beneficentia publice gratias agerem, ut perpetuum extaret tanti scientiarum propagandarum studium singularibus decorandi præmiis exempli monumentum. Tibi, REX SAPIENTISSIME non ignotum, quod honos alat artem. Concepisti adeo de me spem fore, ut hoc munus, quo & dignitatem

tem

tem augere, & fortunas meas amplificare voluisti, mihi stimulus sit ad alacriter continuandum opus, quod non infeliciter cœptum, de Naturæ ac Gentium Jure. Testis incorruptus atque integer sit Tomus hic quartus Juris Naturæ, quanam animi contentione spes de me concepta ne falleret allaboraverim: quanam animi alacritate hunc laborem continuaturus sim, testes sint qui sequentur, donec tandem opus ad umbilicum perducatur. Quod vero in votis est omnium subditorum, id quam maxime ego voveo: Servet Te Deus, REX POTENTISSIME, *& omnibus annuat cœptis.*

AUGUSTÆ MAJESTATI TUÆ

Subjectissimus & devinctissimus
CHRISTIANUS WOLFIUS.

PRÆ-

PRÆFATIO.

Postquam in parte tertia Juris Naturæ luculenter demonstravimus in genere, quomodo Jus & possessionem in alium transferamus & ad actus aliis utiles non obligemus, ut a nobis exigi possint, quos antea petere tantummodo licebat; in parte quarta, quæ nunc in publicum prodit, ad actus istos in specie explicandos descendimus, qui ad aliorum utilitatem tendunt. Actus isti cum vel in præsens absolvantur, vel in futurum promineant; primo loco nobis agendum erat de his, qui in præsens absolvuntur, deinde vero progrediendum erat ad eos, qui in futurum prominent. Actus illi, qui in præsens absolvuntur, beneficia sunt, quæ aliis tam dando gratis, quam faciendo exhibemus, & dationes gratuitæ donationes sunt, quarum in numero etiam eleemosynæ continentur. Quamobrem prima tractatio est de beneficiis, donationibus ac eleemosynis. Actus mere benefici, qui in futurum prominent, sunt promissiones liberales, de quibus jam actum fuit in parte tertia, cum de promissione ageremus, qua sola homines sese sibi invicem ad dandum vel faciendum perfecte ob-

obligare possunt. Ast de actibus obligatoriis, qui in futurum prominent, sive fuerint benefici, sive permutatorii, amplior dicendi campus sese aperiebat. Veniunt autem hi actus vulgo contractuum & quasi contractuum nomine. Quamobrem constitutum nobis erat agere de contractibus quoque & quasi contractibus in præsenti Juris naturæ Tomo. Jus naturæ ignorat distinctionem contractuum in nominatos & innominatos, quod commentum esse Juris Romani dudum monuit *Grotius*. Nobis igitur propositum erat non minus de iis agere contractibus, quos nominatos vocant JCti Romani, quam quos iidem innominatos appellant. Enimvero quamvis nonnisi ad ea animum attendere voluerimus, quæ quotidiani fere sunt usus; fieri tamen haudquaquam potuit, ut omnia, quæ de contractibus notanda veniunt, hic tradi potuerint, sed multa ad eos pertinentia una cum omni tractatione de quasi contractibus in Tomum quintum rejicienda fuerunt. Quamobrem in præsenti opere agere non potuimus nisi quoad actus beneficos obligatorios de commodato, mutuo, deposito, mandato, fidejussione & expromissione; quoad permutatorios vero de permutatione, contractu omnium antiquissimo & primo, quo rerum dominia in alios fuerunt translata, emtione venditione, & pactis eidem adjiciendis, locatione conductione, socida societate & contractu fœnebri. Et quoniam contractus permutatorii, ex quibus tantundem recipiendum, quantum datur, nisi aliter conveniatur, supponunt pretia rerum, ad quæ rectius definienda pecunia inventa est; ideo quoque de pretio rerum & pecunia nobis agendum fuit. Ea autem hic nos tradidisse confidimus, quæ in omnibus istis contractibus sufficiunt tum ad perspiciendum, quid æquitati naturali & justitiæ externæ in statu naturali conveniat, tum ad patefaciendum consensum ac dissensum Juris Romani vel civilis cum Jure naturæ, tum ad discernendum opiniones discordes interpretum illius Juris, ut pateat, quænam veritati conveniant, quænam ab ea recedant, tum ad affundendumlucem plenam Juri civili. Nemo autem expectet, ut omnia, quæ in præsenti Tomo de

dona-

donationibus & contractibus demonstrantur, cum iis coincicidant, quæ in Jure Romano de iisdem præcipiuntur aut usu fori introducta sunt. Quamvis enim multa sint a JCtis Romanis juri naturæ conformiter definita, & inter discordes Doctorum seu Interpretum illius Juris opiniones deprehendantur, quæ ad Jus naturæ accedunt; sunt tamen etiam haud pauca, quæ a Jure naturæ recedunt, immo recedere subinde debent, prouti suo loco demonstraturi sumus. Ne somniando quidem Jurium vere peritus affirmaverit, Jus Romanum esse ipsum Jus naturæ. Si quis enim incogitans hoc asserere audeat; eum refutabit ipse *Ulpianus* (a) qui: *Jus civile*, inquit: *est, quod neque in totum a naturali, vel gentium recedit, nec per omnia ei servit. Itaque cum aliquid addimus, vel detrahimus juri communi, jus proprium, id est, civile efficimus*. Quamvis itaque adeo inepta sit legicreparum nonnullorum distinctio inter Jus naturæ philosophicum & Juridicum, ut oleum ac operam perdere videatur, qui eam confutare velit; sunt tamen nobis rationes non contemnendæ, de quibus omnino loqui nihil attinet, cur sciolorum istorum imperitiam redarguamus, ut intelligatur, quantum distet argutator a justo rerum æstimatore. Sciolorum est quasi ex tempore effutire, quod per se intelligere nequeunt, & fritinnientes in campo Juris cicadæ verba legum repetunt, sed cum eorum vim ac potestatem non teneant, leges ipsas non sciunt (b). Quando enim intellectus verborum quæstio agitatur, extemplo attoniti hærent & quo se vertant nesciunt, nisi gannire malint, quam obmutescere, ac nescio quid præsidii sibi invenisse videantur in eo, quod dicit *Javolenus* (c) *Omnis definitio in Jure civili periculosa est*. Nullus adeo dubito, qui distinctionem inter Jus naturæ philosophicum & Juridicum crepant, eos non minus dare sine mente sonos, quam raucas cicadas cantilenam suam per diem integrum repetentes. Jus naturæ rationem sufficientem in ipsa hominum rerumque natura atque essentia habet atque hac posita ponitur. Et quema-

(a) l. 6. ff. de J. & J.
(b) l. 17. ff. de LL.
(c) l. 202. de div. reg. Jur.

madmodum essentiæ rerum immutabiles sunt; ita Jus etiam naturæ immutabile est. Nec legicrepæ hoc ignorare possunt, cum ad sacra Themidis accedentibus in limine statim inculcatum sit (a) *naturalia jura semper firma atque immutabilia permanere*, quamvis demonstrationem non attigerint a ratione legis inquirenda adhorrentes, ut plus quam cœcam obedientiam præstent *Neratio* (b), *rationes eorum, quæ constituuntur, inquiriri non opportere* pronuncianti: a quorum moribus procul absuit *Manzius*, Juris civilis interpres eximius, qui, cum commentarium ratio-regularem in quatuor libros Institutionum imperialium ederet, ipsi titulo hos versiculos apposuit:

Nil alii sine lege volunt, & nil sine textu,
Sed sine legali nos ratione nihil.

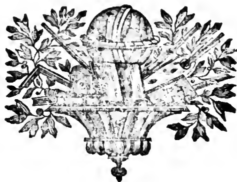
Hoc immutabile Jus unum idemque est, ut ideo Imperator (c) dicat, *jus* istud, *quod naturalis quædam ratio inter omnes homines constituit, apud omnes populos peræque custodiri*. Sive adeo doceatur ab eo, qui Philosophus audit, sive ab eo, qui Jure Consultus appellatur, unum idemque erit, modo uterque idem sciat: alias enim non minus verendum est, ne Jure Consultus qui vocatur id, quod civile est, cum naturali confundens, Jure Consultorum Romanorum placita, & quæ ab Imperatoribus Romanis constituta sunt, atque Doctorum opiniones usu fori probatas pro Jure naturæ incautis venditet; quam, ne, qui Philosophus appellatur, opiniones suas pro æterno isto ac immutabili Jure aliis obtrudat. Equidem concedo, quamvis utrique veritas cognita atque perspecta sit, in verbis tamen aliquem esse posse dissensum, siquidem Jure Consultus utatur terminis in Jure civili receptis, philosophus vero iisdem non utatur; propter terminorum tamen diversitatem quod aliud sit Jus naturæ philosophicum, aliud juridicum si quis asserere velit, id æque ridiculum foret, ac si

(a) §. 11. I. de Jur. nat. gent. & civ.
(b) l. 21. ff. de LL.
(c) §. 1. I. de J. N. G. & C

si quis contenderet alium esse calculum fluxionum, alium vero calculum differentialem ac integralem, propterea quod Angli aliis utuntur signis, quam Germani & cum iis ceteræ nationes. Ecquis, queso, dixerit re convenire non posse, qui verbis dissentiunt? Ignoraret utique illud pervulgatum: *In verbis simus faciles, modo reipsa conveniamus*. Ultro præterea largior præstare, ut in Jure naturæ eosdem retineamus terminos, qui in Jure civili recepti sunt, inprimis eos, quos approbarunt Jure Consulti Romani, præsertim ubi Jus naturæ tradendum iis, qui ad Jurisprudentiam civilem animum appellunt. Quamobrem & ipsi non modo terminis istis usi sumus, verum eosdem limatis definitionibus in nostro systemate circumscripsimus. Absonum vero foret statuere, quod, qui ad Jurisprudentiam civilem docendam se conferre noluit, adeo hospes esse debeat in omni Jure civili, ut ne quidem terminos in eo obvios perspectos habeat, nec leges magis sciat ac rectius, quam qui verba legum verbis Germanicis reddens ne nudam versionem recitasse videatur, excerpta quædam ex obvio quodam commentario cupidæ legum juventuti dictitat. Quodsi quis Jus naturæ philosophicum vocare velit, quod ex principiis philosophicis demonstratur, juridicum vero, quod rudimentis ex Jure civili depromtis maxima ex parte constat; is dudum reprehensus est a *Cicerone*, quod ex duodecim Tabulis & edictis prætorum Juris artem haurire velit. Quamvis enim reipsa expertus sum, quantum adjumenti afferat Jus Romanum ei, qui systema Juris naturæ condere aggreditur; cum tamen necesse sit quod civile est a naturali separari & ad naturale reduci, non minus didici, quantum hic cœcutire debeat, qui principiis philosophicis destitutus, nec habitu ratiocinandi satis pollet. Ego itaque idoneum Juris Naturæ Doctorem non agnosco, nisi qui idem ex intima philosophia haurit, & quæ sint hujus juris ex ipsis rerum notionibus demonstrat. Quemadmodum itaque in Tomis anterioribus, quos de Jure naturæ in publicum emisimus, hanc viam ingressi sumus; ita eandem quoque calcamus in Tomo, qui nunc prodit, quarto, nec ab eadem semita deflectemus in reliquis, qui sequen-

 tur

tur. Hoc nimirum pacto fore confidimus, ut Juri naturæ ſuus conſtet honos, & eam habeat utilitatem, quam habere debet. Si quis vero pueriliter dicat, Jus naturæ nulla indigere demonſtratione, quod ſit cordibus hominum inſtructum, adeoque hominibus omnibus per ſe notum eſſe debeat; is deridendus, ſi ſibi ſapere videtur, alias miſerandus, non refutandus. Halæ d. 8. Aprilis 1744.

EX

EX ACTIS ERUDITORUM LIPSIENSIUM

Anni 1745. *pag.* 413. *&* *seqq.*

Idimus nuper Ill. Anthorem in *Parte tertia* docuisse, quomodo jura ab uno in alterum transferantur, ac homines ad dandum & faciendum sese sibi invicem perfecte obligent, & de præstationibus, sive gratuitis, sive mutuis inter se conveniant, ut perfecte debeantur. In *Parte* igitur *quarta* in specie inquirit in ea, quæ dari ac fieri possunt, & ad quæ danda & facienda ex mutua conventione homines sese sibi invicem obligent.

Cap. I. Actus omnes aliis utiles in dando & faciendo consistunt, & vel benefici sunt, ex quibus unus tantummodo utilitatem percipit, vel permutatorii, quibus pars utraque ad aliquid dandum vel faciendum adstringitur, seu res & facta invicem permutantur. Quemadmodum vero illi vel mere benefici sunt, quibus nimirum nulla adhæret obligatio perfecta, vel benefici obligatorii, quibus mutua adhæret obligatio perfecta, ita permutatorii, aut diremtorii sunt, qui separatam utriusque partis respiciunt utilitatem, præstationibus peculiaribus obtinendam, vel communicatorii, in quibus per præstationes communes intenditur quædam utilitas communis. In actibus diremtoriis, vel do ut des, vel do ut facias, vel facio ut des, vel facio ut facias, dari autem possunt res tam corporales quam incorporales, usus rei tam nudus, quam cum fructu conjunctus, & pecuniæ, & in communicatoriis vel facta, vel res, sive pecunia, vel hinc res, inde facta, communicantur; actus autem benefici obligatorii aut disponunt de re sine alienatione, aut de facto. Ex hac actuum humanorum differentia, tanquam fonte, manant omnes contractus, tam benefici, quam onerosi. Quoniam vero actus mere benefici in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent; ideo in beneficia & promissiones liberales dividuntur. De his dictum abunde in *Parte tertia*; de illis itaque tantummodo verba facit Ill. Author. Naturalem itaque obligationem ad beneficia aliis adhibenda, & officia beneficiariorum, expendit, ubi & de animo grato, & de ingratitudine agitur. Enimvero dationes gratuitæ, speciali nomine, donationes appellari solent, & si fiant ad sublevandam extremam vitæ necessitatem, eleemosynæ nomine veniunt. Quamobrem Noster prolixe agit de donationibus ac eleemosynis, ac ideo etiam de liberalitate ac illiberalitate, de misericordia & de immisericordia. 2. Quoniam vero nemo tenetur alteri gratis dare, vel facere, si is vicissim dare, vel facere possit, ac ideo actus permutatorios probat lex naturæ, facta autem ac res, tam corporales quam incorporales, non semper commode permutari possunt, ac difficulter in permutando observare datur æqualitatem, ut alter tantundem recipiat, quantum ipse præstat; ideo non modo necesse est, ut pretia rerum determinentur, verum etiam necesse fuit, ut pecunia inveniretur, tanquam mensura communis pretii omnium rerum & operarum. Noster itaque, antequam ad contractus in specie accedat, de pretio rerum definiendo, & de pecunia, ea demonstrat, quæ juri naturæ consentanea sunt. Atque, hac data occasione, agit de divitiis, reditibus, expensis, egestate, paupertate, parsimonia, prodigalitate, continentia, avaritia, sordibus, incuria. Jus nimirum naturæ continere debet theoriam Philosophiæ moralis, ut ex eo intelligatur, quid virtutis sit, quid vitii. 3. Hisce præmissis ad contractus beneficos pedem promovet, in quorum numerum refert commodatum, mutuum, depositum, sequestrum, mandatum, fidejussionem, & expromissionem. 4. Deinde vero contractus onerosos præcipuos contemplatur, nimirum per-

permutationem, emtionem, venditionem, arrhæ dationem, addictionem in diem, legem commissoriam, pactum de retrahendo, pactum de retrovendendo & redimendo (ubi quoque agitur de commodo & de periculo rei emtæ, nec non de evictione,) locationem, conductionem, socidam, societatem, contractum fœnebrem, ubi de usuris & de anatocismo agitur. Qui in jure civili versati sunt facile intelligent, quænam sint ea, de quibus hic dicendum fuerat. Noster enim demonstrat quæ in contractibus tam beneficis quam onerosis, præcipit jus naturæ, quemadmodum Doctores juris civilis inquirunt in placita Jurisconsultorum Romanorum. Non diffitetur Ill. Author, plurima de his contractibus tenenda, coincidere cum iis, quæ Jurisconsulti Romani tradiderunt, vel etiam Doctores addiderunt; propterea tamen ea non erant silentio prætereunda. Demonstrandum nimirum erat, ea esse juris naturalis, ut ex collatione pateat, quinam sit juris naturæ ac civilis consensus, quinam dissensus. Ceterum, cum legicrepæ nonnulli ineptam finxerint distinctionem inter jus naturæ philosophicum & juridicum, ideo Noster in Præfatione ob singulares, quæ sibi sint, rationes, easque non contemnendas illorum, quicumque sunt inscitiam redarguit. Naturalia jura, quæ imperata semper firma atque immutabilia permanere asserit, eadem manent, sive a Philosopho, sive ab eo, qui Jurisconsultus audit, tradantur, modo uterque eadem sciat; alias enim metuendum, ne quis Jurisconsultus vocatur, quod civile est, cum naturali confundat, Jurisconsultorum Romanorum placita, & quæ ab Imperatoribus Romanis constituta sunt, atque Doctorum opiniones, usu Fori probatas, pro jure naturæ incautis venditans, quam ne, qui Philosophus dici amat, opiniones suas pro æterno isto ac immutabili jure aliis obtrudat. Quamvis vero terminorum diversitas nondum faciat realem differentiam inter jus naturæ philosophicum & juridicum; Nostro tamen consultius videtur, ut in jus naturæ recipiantur termini, in jure civili recepti, inprimis ii, quos approbarunt Jurisconsulti Romani, ut facilius intelligatur ab iis, qui ad jurisprudentiam civilem animum appellunt. Quamvis vero probet, quod dictum recte a *Cicerone*, non ex duodecim Tabulis, & Edictis Prætorum, sed penitus ex intima philosophia, juris artem hauriendam esse; ultro tamen concedit Jus Romanum multum adjumenti afferre ei, qui Systema juris naturæ condere aggreditur, ac, se re ipsa hoc expertum, minime diffitetur. Cum tamen necesse sit, quod civile est, a naturali separari, & ad naturale reduci; se non minus didicisse observat, quantum hic cæcutire debeat, qui principiis philosophicis destitutus est, nec habitu ratiocinandi satis pollet, ut adeo idoneum juris naturæ Doctorem non agnoscat, nisi qui idem ex intima Philosophia haurit ea, quæ sint hujus juris, ex ipsis rerum notionibus demonstrata, recensis licet terminis, in jure civili receptis, & ad notiones determinatas reductis. Equidem constitutum ipsi erat in hac *Parte quarta* agere de contractibus omnibus usitatis, immo etiam de quasi contractibus; quoniam tamen tanta enascebatur dicendorum seges, ut uno Volumine omnia comprehendi minime possent, ideo magnam eorum partem, quæ de contractibus dicenda erant, in *Partem quintam* rejicere coactus fuit, prouti proxime videbimus.

QUÆ-

QUÆSTIONES
DE JURE NATURALI
CUM ANIMADVERSIONIBUS IN OPUS
CL. WOLFII
DE JURE NATURÆ
AUCTORE
DOM. DE WATTEL
Ex Gallico in Latinum conversæ.

CL. DE WATTEL
QUÆSTIONES
DE JURE NATURALI
ET ANIMADVERSIONES
IN CL. WOLFIUM
DE JURE NATURÆ
PARS QUARTA.

§. 39.

Beneficiarius amare debet benefactorem ob beneficia sibi tributa.

DEmonstratio propositionis hujus probat, tantum benefactorem natura ipsa suadente amari. Sed probandum erat, amandum esse propter beneficium. Probari autem potest ita: debemus actiones liberas conformare finibus naturæ, ideoque illas determinare per easdem rationes finales, quæ actiones naturales determinant. Amor autem est sensus, quem nobis natura indidit, erga quodcumque nobis est utile quotiescunque ignotum non est, ut illud appeteremus. Debemus ergo ita sumere bonum nobis factum, ut ejus auctorem amemus. *Benefactores amandi.*

Ecce rationem aliam magis speciosam. Auxilio aliorum prorsus indigemus: ut illud obtineamus oportet nos reddere gratos alios, idest benefactores amare; ingrati enim odiosi sunt.

§. 45. *Beneficiarius obligatur ad gratias benefactori agendas.*

De gratiarum actione. Nimis hoc minutum videtur; Propositio vero non satis probata. *Grati esse debemus*, inquit Auctor; *sed benefactor hanc voluntatem cognoscere nequit, nisi illam testemur; ergo debemus agere gratias*. Probandum erat, gratum animum agnoscendum a benefactore; quod facile non erat: aliquando enim non modo non necessarium, sed etiam absurdum est voluntatem hanc testari. Non semel autem contingit, ut factis non verbis significanda sit.

§. 350. *Pecunia, qua extimatur pretium rerum, quæ iis utendo fruendo non consumuntur, accensenda pecuniæ superfluæ.*

De superfluo. Propositio hæc videtur sane nova & peregrina, nec usum habere ullum. Num domus meæ, etsi simplicis & modestæ pretium inter supervacanea recensendum? Quis hoc affirmet? & absurdum quidem esse ex Auctore ipso demonstro. *Si quis*, (inquit §. 347.) *pecuniam habet, qua non utitur ad comparandas res, quibus vitam commodam jucundam & decoram agat, hæc pecunia ipsi est superflua*. Quoties ergo pecuniam consumo in acquirenda domo commoda & jucunda, hæc mihi superflua non est. Item agros possideo & prata; non ea diripio ut vivam, sed utor fructibus ejus: ergo, inquit Auctor, eorum valor est *superfluus*, quia non consumis. Minime vero; nam sine fundis hisce, ideoque sine valore ipsorum fructus consequi non possum, quibus singulis annis indigeo ut vivam. Bonorum omnium usus naturalis est, ut mihi tota vita inserviant; quare fundi, quorum fructus annuus mihi alimento est non sunt ex *superfluis*. Propositio 347. afficere nequit nisi proventus, aut pecuniam inclusam in arca, non fundos. Si urges simplicem usufructum indigentiæ meæ sufficere, ideoque pretium proprietatis esse mihi supervacaneum; respondeo, hoc esse cavillari: usus enim naturalis & communis proprietatis fundi est usus proventuum ipsius; neque proventus certus est, nisi res sit in potestate: ex quo conficitur, defendi non posse proprietatem esse quid superfluum.

§. 482. *In commodato pactio hæc, ne dolus præstetur valida non est.* Et in demonstratione: *Legi naturali repugnat ita conveniri, ut commodatario liceat scienti ac volenti rem destruere, vel deteriorem reddere, nec de resarciendo damno teneatur, consequenter ne dolus præstetur.*

Utrum liceat permittere ut quis rem commodatam perdat. Non intelligo, cur hæc pactio legi naturali repugnet, saltem aliquando quoniam rem meam perdere aut relinquere possum, quoties ita judico, ita permittere possum alicui, ut pro lubitu re mea ipsi commodata utatur & abutatur, eique restitutionem remittere, si destruat; revera est hæc do-

donatio cum conditione quadam, ubi nihil detego absurdi. Exempli causa commodo viatori rem aliquam pro vi pretii; permittoque, ut, si molesta sit, illam projiciat: quid hic legem naturalem lædit?

§. 493. *Si duobus, vel pluribus, eadem res commodatur, unusquisque obligatur ad eam restituendam: singuli autem culpam præstare tenentur, nisi aliter convenerit, ut scilicet singuli teneantur in solidum.*

De re pluribus commodata.

Propositio hæc vera est, nisi exceptio hæc *nisi aliter convenerit*, intelligatur de pacto explicito: hæc enim conditio tacita subest, fluitque ex natura commodati. Ut recte judicari possit in hac aut illa occasione, ubi simplex commodatum factum est pluribus sine pacto, distinguere oportet circumstantias. Si librum ex. gr. commodavi pluribus, ut quisque seorsum unus post alium uteretur, commodatum hoc generale refert commodata plura, quot nempe sunt commodatarii; ita ut si liber pereat in manibus primi, ipsi uni commodatus videatur; si perit in manibus secundi, primus restituisse videatur, alteri autem de integro commodatus; consensu enim meo venit in ejus manum. At si commodatarii societatem quandam contraxerint ut simul utantur re commodata, præsumi debet dominus in communi commodasse ita, ut in solidum tenerentur solvere, si forte alicujus culpa periret.

§. 497. *Commodatum tacitam hanc habet conditionem, nisi interea propriis usibus res fuerit necessaria.*

Conditio tacita commodati ad usum.

Propositio hæc generatim verissima est. Nihilominus judicio meo exceptionem patitur: nam quoties rem commodo, cujus usus intermitti nequit sine damno ejus qui illa utitur, videtur dominus obstringi eam non repetere nisi usu perfecto. Ex. grat. Fornicem commodas pro chimica operatione quæ dies octo durare debet; neque intercipi potest sine totius operis jactura. Jam obligaris mihi fornicem relinquere totos hosce octo dies, si opus cœptum est, neque repetere potes etiamsi eo inopinato indigeres. Censeris enim tacite conditioni huic consensisse. Sed si dum fornicem commodas, usum & mentem meam ignorabas, reddere debeo petenti statim aut damnum dilationis compensare. Nihilominus si fornicis privatio domino grave damnum esset allatura, dum commodatarium levi damno afficeret; hic fornicem restituere deberet, quia ditescere non debet alterius damno, præcipue hominis benefacientis: præsertim cum dominus nunquam potuerit habere mentem periculum hoc subeundi, etsi lucrum non curare potuerit. Statuendum videtur oportere explorare, quid uterque facturus, & dicturus fuisset, si eventus omnes prævidissent.

§. 552. *Si summa pecuniæ mutuo datur expresso monetæ genere, eadem summa restituenda est in eodem monetæ genere juxta bonitatem extrinsecam, & intrinsecam, quam tempore contractus habebat.*

Contradictio propositionum de restitutione summæ in specie monetæ.

Propositio hæc manifeste pugnat cum 558. quæ est hujusmodi: *Si summa pecuniæ mutuo data fuerit, expresso monetæ genere, ac interea bonitas extrinseca, salva intrinseca, fuerit aucta; debitor eandem summam restituens incrementum detrahere debet; sin illa fuerit diminuta, defectum supplere debet*. Eadem est quæstio; judicium contrarium. Hæc repugnantia augetur per verba adnotationis §. 552. *Et hoc demum pacto perinde est, ac si pecuniam mutuo non dedisses, sed ea in cista reposita penes te mansisset, quemadmodum requirit mutuum*. Conferantur hæc cum verbis in adnotatione §. 558. *Hoc enim pacto creditor conservat eandem pecuniæ summam, in eodem genere monetæ, ejusdem bonitatis intrinsecæ, quod intendit qui mutuo dat summam expresso genere monetæ*. Cæterum postremam hanc sententiam ut justam probo. Quæ est §. 552. hic non congruit: sed tantum cum species monetæ mutuo data est (quod Wolfius appellat *genus pecuniæ mutuo dare*) non autem summa in genere. Verum hodie in contractibus prævertitur omnis lis, expresso genere monetæ ac pretio: *solvam ducatos centum* libb. 6 : 4.

§. 591. *Si deponens rem custodiendam, committit homini negligenti, quem negligentem esse novit, vel nosse poterat, & res deposita negligentia depositarii, vel perit, vel deterioratur; damnum inter deponentem, & depositarium dividendum, in ratione culpæ utriusque.*

De deposito apud negligentem.

Comparatio depositi cum commodato, quam affert Auctor, recta non videtur. Commodatarius enim de damno tenetur, quia in ejus gratiam & utilitatem res commodata est. In deposito autem beneficium contractus solum deponentem afficit: Major est hujus culpa, quam qui commodat, si contrahit cum negligente, quem novit, cui credere non debebat: videtur hoc esse ipsi insidiari, & periculum creare sine ulla ipsius utilitate. Quidquid ergo jus externum cogat depositarium solvere pro jactura depositi, jus internum deponentem obstringit depositario compensare damnum, quod ipsi culpa sua creavit.

§. 713. Quoniam mandatum facti turpis nullam producit obligationem; *ex mandato turpi nec mandatarius mandanti, nec mandans mandatario ad quicquam tenetur*; consequenter . . . . *Si mandatarius mandatum non adimplet, mandanti non tenetur ad id quod interest mandatum adimpletum non fuisse, &, si adimplet, mandator eidem non tenetur*

ad

ad impensas restituendas, damnumque quod incurrit occasione mandati resarciendum, seu eum indemnem præstare non obligatur.

Verum hoc de contractu ipso, qui neutrum obligat. Sed animadvertas velim, mandantem teneri alio nomine resarcire damnum mandatarii, quem impulit ad turpe facinus, quod impensas & alia damna peperit: lex conscientiæ jubet hominem hunc nimis facilem indemnem præstari. Nihilominus justæ sunt civiles leges, quæ utrumque jure damnant & puniunt, nullam actionem mandatario relinquunt, quippe indigno, oportet autem homines arcere ab hujusmodi mandatis recipiendis.

Utrum mandatum facti turpis obliget.

§. 729. *Si quis per epistolam tibi mandat, tu vero non respondes, mandatum contrahitur.*

Auctor ita propositionem hanc probat: „Cum per litteras mandatum „accipis, si illud recusas, respondere „debes te recusare. Si ergo siles, „cum silere non debeas, silentio con„sensum tuum significas“. Sed illud erat ostendendum, debere me responso significare negationem; ita quidem, si cui jure parere debeo: tunc enim, si quid obstat ne mandatum exsequar, significare debeo: si enim sileo, judicare merito debet, me obtemperaturum. Alias multo magis verosimile videtur & æquum credere, eum qui mandatum suscipit, epistolæ responsurum. Cum me nihil obstringat ad mandatum suscipiendum, quomodo silentium meum potest consensum meum significare? quid homini vel ignoto, vel importuno, aliquando indigno, respondeam? Tantum ergo abest, ut silentium consensum arguat, ut potius repugnantiæ indicium esse possit.

Quoad Auctoris demonstrationem, animadverti potest, silentium hoc non esse argumentum idoneum, ut quis consensum alterius præsumat, nisi forte manifestare teneatur dissensum suum. Aliter enim, etiamsi possit ac debeat etiam eloqui, cur assentientem potius quam dissentientem dicas? Aliquem rogo ex. gr. utrum mihi equum vendere velit. Silet: silentium hoc nonne illum alienum potius, quam consentientem testatur? At si inquis: *adsum contractum incboatum absoluturus ecce triginta aureos pro equo tuo;* aureos numero, equum abduco; silet; consentit.

Utrum, qui silet accepta mandati epistola, acceptare judicandus.

§. 817. *Si plures fidejussores simul promittunt, ita ut singuli teneri velint creditori in solidum; creditor eligere potest eum, a quo debitum exigat, quando principalis solvens nequit; unius solutione liberantur omnes, ceteri autem eidem ad nihil tenentur.*

Propositio vera est; sed ideo, quia cum plures fidejussores in solidum promittunt, quisque seorsum de toto spondet: Creditor ergo quemlibet ex illis conveniri potest, ceteri liberantur. Quoad demonstrationem vide Animadversiones meas §. 697. P. III.

De casu plurium Fidejussorum.

§. 1044.

§. 1044. *Vitia rei, quæ in oculos non incurrunt vel aliunde nota non ſunt, emptori indicare tenetur venditor.*

An venditor tenetur indicare vitia rei viſibilia.

Recte; ſed quod addit Auctor n. 2. *nec venditor vitia rei, quæ in oculos incurrunt, emptori indicare tenetur.* Non eſt juſtum, niſi jure externo, & in vitio parvi momenti. Jus externum non tribuit poteſtatem emptori reclamandi, ne multiplicentur difficultates in negotiationibus quod commercium turbaret, & quia emptor ſeipſum culpare debet, ſi nimis incautus fuit. De vitio, inquam, parvi momenti intelligendus eſt Auctor in adnotat. cum ait; vitium viſibile præſumi ab emptore perſpectum. Nihilominus jure interno & conſcientiæ debet emptor vitia omnia indicare in re, quam vendit ſi vera & graviora ſunt. Imo jus ipſum externum ſi vitium grave eſt & rem fere inutilem reddit, poteſtatem tribuit emptori reclamandi; neque enim præſumi poteſt fuiſſe empturus, ſi vitium cognoviſſet. Ex. c. emptam capſulam fiſſura latente vitiatam reddere poſſum mercatori & illum cogere ut recipiat, modo oſtendam, illam fractam fuiſſe, antequam emerem.

§. 1095. *Si legi commiſſoriæ certus dies non fuit adjectus; naturaliter, vel ex poſtfacto adjiciendus, vel ſi de eo conveniri nequit, emptor ad ſolvendum pretium compellendus.*

De lege commiſſoria.

Nonne potius dicendum, venditionem fieri nullam, ex quo venditor pretium poſtulat emptor recuſat? Nam ſi ſtipulor contractum, fore nullum, niſi ſolvas, neque tempus præſcribitur, videtur hoc indicare, ſe ſolvere debere cum poſtulo, alioquin contractum fore nullum.

§. 1121. *Si contra pactum de retrovendendo res vendatur, venditio quidem valida manet, venditori tamen primo tenetur ſecundus ad id quod intereſt &c.*

De venditione facta contra jus retrovenditionis.

Huic judicio conſentire nequeo. *Emptor*, ait auctor, *promiſit venditori primo, ſe rem ei iterum venditurum, ſi eam redimere voluerit, non vero ſibi ademit jus eam alteri vendendi.* Hoc nequaquam concedo; neque enim emptor jus habebat rem alteri vendendi, niſi *ſalvo jure venditoris primi.* Neque res ei vendita fuit niſi ſub hac conditione, neque dominium plenum in rem habet durante pacto redemptionis, quod venditori primo invito eripi nequit. Mecum ſentit Auctor in propoſitione ſequente §. 1122. *Si pacto de retrovendendo adjiciatur pactum, ne liceat emptori quamdiu pactum de retrovendendo ſubſiſtit alii vendere rem, niſi ſalvo jure ſuo, vel prorſus non vendere; ſine conſenſu venditoris primi eam vendere nequit. Quod ſi vendiderit, venditori primo ſalvum manet jus ſuum redimendi.* Non erat opus diſtinguere. Obligatio eſt eadem, tacita in §. 1121. explicita §. 1122. nam in primo extat pluſquam ſimplex promiſſio, nempe reſervatio ex parte ven-

venditoris, obligatio ex parte emptoris, quæ hujus proprietatem circumscribunt. Si pactum retrovendendi esset adjectum extra contractum ipsum venditionis, aut postea adjectum, considerari posset ut simplex promissio; tunc autem sententia auctoris vera esset.

§. 1152. *Si duæ res alternative vendantur, & emptor in mora fuerit, ut optio fiat; a die moræ periculum ad ipsum pertinet.*

Pro dimidio tantum harum duarum rerum videtur emptori periculum tribuendum. Si enim optavisset tempore præscripto, rei alterius periculum spectabat ad venditorem. Sin dicas, fortasse eum venditurum fuisse tertio cuidam rem quæ remanebat, videndum, an emptoris mora revera impedimento fuerit. Quid? Nonne etiam responderi potest, venditorem libere vendere potuisse utramque rem, ex quo emptor suam eligere neglexit?

Cui periculum, si emptor est in mora optionis. Hujusmodi quæstiones generatim judicari nequeunt: pensandæ circumstantiæ peculiares, quæ judicia prorsus opposita aliquando postulant. Extra controversiam est, damnum reparandum quod culpa propria illatum est. Nec difficile cognoscere uter in culpa sit; sed difficilius decernere, quantum hæc culpa contulerit in damnum.

§. 1226. *Si conductori rem similem & æque commodam præstat locator, absque ullo ipsius sumptu; rem vendere, vel propriis usibus necessariam illi adimere potest.* *An res locata vendi possit æquali substituta.*

Verissimum est, conductorem recipere debere rem æquivalentem. Quisque enim tenetur aliorum bonum promovere, quantum potest sine proprio damno; sed cogi posse a locatore dubito; quia ex auctoris principiis cuique concedenda est libertas judicandi quid ipsi conveniat. Si loco rei locatæ rem aliam exhibes, ipse judicare debeo utrum permutatio hæc mihi conveniat, an damnosa sit; non potes ergo me cogere ut accipiam.

§. 1242. *Si locatio facta fuit ad tempus definitum, & conductor locatore non contradicente, ultra illud tempus re utatur; relocatio in modum anteriorem facta tacite intelligitur.*

Hæc sententia justa est in omnibus partibus, excepto tempore. Æquius esse videtur, conductorem pretium solvere debere pro rata temporis, si res est ejus naturæ, ut ad quodlibet tempus locari possit. Si locator in tempus indefinitum non consentiat, tempus ipse præfiniat. Si agatur de fundo qui fructus affert, locatio censetur renovata in annum, quia talis est natura hujusmodi locationum. Tetigi hoc argumentum ad §. 823. Part. III. *Quomodo locatio tacite renovetur.*

§. 1276. *Si operi, quod alteri locasti, vel cœpto, vel jam confecto casus quidam sine omni culpa conductoris operis accidat: damnum tuum est: si vero vitio operis contingit damnum, conductor operis resarcire tenetur.*

Nisi addatur conditio hæc: quod *opus sit ex materia tua*, propositio hæc manifeste pugnat cum §. 1268. ubi Auctor in Adnot. ait: *si aurifaber tibi facere debeat annulum ex auro suo, & eidem includere gemmam suam; hæc vero in ipso actu inclusionis vitio materiæ frangatur; damnum utique fabri est;* nec tu pro operis frustraneis mercedem ullam ipsi solvere teneris. Ex ipsa demonstratione patet Auctorem loqui de artifice a me conducto, ut pro me opus efficeret; atque ita sententia justa esset. Sed hic dicendum erat, *operas conducere*, non *opus locare*; quod aliud significat; atque hæc phrasis potius congruebat exemplo aurifabri in adnot. §. 1068.

Quoties opificem conduco, ille non te-

tenetur nisi de culpa sua, nomine meo operatur; quæque accidunt operi, ad me spectant.

Quod si opus aliquod loco, multa consideranda sunt, ut constet, cui damna contingentia conveniant. *Florentinus* & *Javolenus* a Wolfio laudati, judicare videntur secundum jus naturæ. Nam in contractu de toto opere, nihil opifici debeo, nisi opus perfectum exhibeat, hac enim conditione promisi. At in contractu de opere in partes distributo, cum partes effectas semel probavi, censeor recepisse, debeoque pretium. Antequam approbem, censeri non possum recepisse, neque debere pretium si pereant nisi forte *in mora* deprehendar. Ex. c. in Insula deserta fabrum lignarium invenio cum famulis suis; contractum cum ipso ineo, ut navigium mihi construat pretio pacto. Si fulmen navigium comburat, antequam perfectum fuerit, ac traditum; jactura ad fabrum spectat. Quod si in eadem insula ei præceperim elaborandos centum malos, pacto pretio pro singulis, inspectore meo nomine ibi relicto; solvere debeo pretium omnium malorum, quos inspector probaverit, etiamsi casu pereant, antequam omnes centum confecti fuerint.

Si quis artifex domi meæ opus conficit, aut ædibus adnexum, aut fundo aptatum, damnum fortuitum in me unum cadit; quia opus meum est, meque spectat in toto progressu suo; *res autem perit domino*. Sin artifex domi suæ, aut alibi, vel etiam in cubiculo meo ipsi ad hunc usum commodato, conficit opus avulsum, quod tradere mihi debet perfectum cum sit; ex. gr. aurifaber, cui vas metallicum mandaverim; damnum fortuitum ipsum totum tangit si materiam propriam elaborat; pro operis autem solius damnum, si materia est mea; quia semper *res perit domino*.

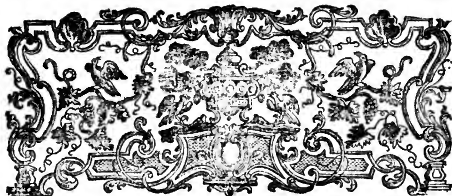
Ad hujusmodi quæstiones solvendas, regulam suppeditat §. 1278. Explorandum, utrum quæstio redigatur ad contractum emti venditi, an locati: ibi enim fortuita artificem afficiunt, donec opus tradiderit.

§. 1416. *Si quis pecuniæ suæ usu vix tantundem lucrari potest quantum ad præsentem vitæ necessitatem sufficit: usuræ illicitæ sunt.* §. 1417. *Si quis usuris maxime indigeat, pecuniæ suæ usum concedere non debet ei qui eadem vix tantundem lucrari potest, quantum ad præsentem vitæ necessitatem sufficit.*

An liceat pecuniam tradere pauperi qui pecunia mutua parem lucrari potest.

Ex his multa incomoda consequerentur; pauperes enim omni auxilio destituerentur. Videtur potius curandum, ut concilientur officia erga se, & in humanitatem: Judicari nequit, spectato solo jure naturæ, non licere usuram recipere pecuniæ pauperi traditæ, qui eadem id tantum lucrari potest, quod ad præsentem vitæ necessitatem sufficit ex.c. sunt mihi mille argentei nummi, ex quibus quinquaginta annuos lucrari volo, quibus revera indigeo ut vivam. Judicio tuo non licet mihi illos tradere alicui, ut mihi quinquaginta solvat dum ipse iis lucraretur centum, quibus indiget ut vivat. Curnam? postquam enim mihi censum quinquaginta solvit, nonne adhuc reliquos habet quinquaginta, quos sine pecunia mea non habuisset? Fingamus hominem hunc pecunia dupla lucrum duplum facturum. Ergo alteri ipsi alios mille tribuat eodem pacto. Ducentos lucrabitur in annum, atque ita centum pro se servabit; ipse vitæ suæ consulet, nosque lucrum justum consequemur. Quis actionem hanc audeat damnare, consulto naturæ lumine? Ergo propos. 1416. constare nequit, nisi fingamus, hominem majorem pecuniam, quam ipsi suppeditare possum, negotiari non posse, aut ab altero accipere posse sine censu. Tunc, si pecunia mea indigeo, divitibus curam relinquam mutui dandi sine censu; nam dives proculdubio debet indigentibus opitulari.

JURIS

JURIS NATURÆ

PARS QUARTA.

De Actibus ad aliorum utilitatem tendentibus in specie, ubi de donationibus, contractibus & quasi contractibus.

CAPUT PRIMUM.

De Actibus mere beneficis, qui in præsens absolvuntur, ubi etiam de Donationibus.

§. 1.

Omnes actus aliis utiles vel in dando, vel in faciendo consistunt. Introductis enim rerum dominiis, homo non habet, quod suum est, nisi res tam corporales, quam incorporales, quæ sunt in dominio ipsius (§. 216. *part.* 2. *Jur. nat.*), & actiones liberas, quæ rebus in dominio ipsius existentibus æquipollent (§. 436. *part.* 2. *Jur. nat.*). Nullus itaque concipi potest actus humanus, quo alterius utilitatem promovere possit, nisi ut in alterum vel dominium rei cujusdam suæ sive corporalis, sive incorporalis transferat, consequenter aliquid det (§. 675. *part.* 2 *Jur. nat.*), aut ut in gratiam alterius quid faciat. Quamobrem actus omnes aliis utiles vel in dando, vel in faciendo consistunt. *Quales sint actus aliis utiles.*

Ostendimus hominem alteri sese obligare non posse nisi ad dandum, vel faciendum eodem modo (§. 358. *part.* 3. *Jur. natur.*). Sive igitur actus quidam in præsens absolvatur, sive ad eundem te obliges ut in futurum promineat; aut is in dando, aut in faciendo consistere debet.

§. 2.

Actus simplices sunt, qui resolvi nequeunt in plures, quorum unus absque altero, vel ceteris esse potest. *Compositi* vero sunt, qui in plures resolvi possunt, quorum unusquisque per se subsistere potest. *Actus simplices & compositi.*

Ex. gr. Si rem tuam alteri justo pretio vendis, actus simplex est: est etiam actus simplex, si alteri rem quandam dones. Enimvero si sciens rem minore pretio vendis, partem ejus remittendo: actus compositus est ex venditione & donatione. *Grotius* de J.B. & P. lib. 2. c. 12. §. 1. & seqq. actus humanos alius utiles accurate a se invicem distinguit, quem adeo sequimur, nisi quod definitiones addamus ab eo praetermissas.

§. 3.

Actus beneficus quinam sit.

Actus beneficus est actus simplex, ex quo unus tantummodo percipit utilitatem quandam, alter vero nihil vicissim recipit.

Ex. gr. Si tibi concedo usum rei meae ad certum tempus, actus hic beneficus est. Tu enim ex eo solus percipis utilitatem, ego autem nihil vicissim recipio. Similiter si tibi dono nummum aureum, tuum solum est lucrum; ego autem inde nihil lucror.

§. 4.

Actus mere beneficus quinam.

Actus mere beneficus est, cui nulla adhaeret obligatio perfecta.

Ex. gr. Donatio est actus mere beneficus. Etenim si tibi nummum aureum dono, tu mihi ad nihil praestandum perfecte obligaris, actu absoluto: neque enim mihi competit jus aliquod te ad quidpiam faciendum compellendi, quia tibi nummum istum dedi.

§. 5.

Actus beneficus obligatorius.

Actus beneficus obligatorius est, cui mutua adhaeret obligatio perfecta.

Ex. gr. Si tibi concedo usum rei meae ad certum tempus, ego obligatus sum ad permittendum, ut res ista tamdiu sit in potestate tua, quamdiu eam tibi utendam dedi; tu vero mihi obligatus es finito usu ad eam integram & incorruptam restituendum, ut alia jam taceamus suo loco uberius demonstranda. Quamobrem commodatum est actus beneficus obligatorius.

§. 6.

Actus permutatorius.

Actus permutatorius est actus simplex, quo utraque pars ad onus quoddam, seu aliquid dandum, vel faciendum adstringitur. *In actibus* adeo *permutatoriis res & facta invicem permutantur.*

Ex. gr. Emtio venditio est actus permutatorius: venditor enim obligatur ad tradendam rem emtam; emtor vero ad solvendum pretium.

§. 7.

Actus diremtorius quinam sit.

Actus diremtorius est actus permutatorius, qui separatam utriusque partis respicit utilitatem praestationibus peculiaribus obtinendam. Quoniam itaque eodem adimpleto unusquisque eam consecutus est utilitatem, quam praestatione alterius obtinendam intenderat; *actu diremtorio adimpleto nihil amplius negotii inter contrahentes reliquum est.*

Ex. gr. Actus diremtorius est emtio venditio. Aliud enim est commodum emtoris, aliud venditoris. Emtor vult habere rem; venditor pecuniam. Adimpletur contractus, ubi emtor pretium solvit; venditor rem tradit, ut de ea pro arbitrio suo disponere possit emtor. Quodsi utrumque fuerit factum, nihil amplius negotii est emtori cum venditore.

§. 8.

§. 8.

Actus communicatorius est actus permutatorius, in quo per præstationes communes intenditur communis quædam utilitas. Quoniam adeo Jactus hic adimpletur, dum singuli contrahentes præstant id, ad quod præstandum tenentur; *adimpletio actus communicatorii in eo consistit, ut inter contrahentes intercedat aliquod negotium.* *Actus communicatorius quinam sit.*

Ex. gr. Actus communicatorius est societas, qua unus pecuniam, alter operam confert ad commune lucrum obtinendum. Quamdiu hæc durat, aliquod negotium inter socios intercedit: quod suo loco distinctius explicabitur.

§. 9.

In actibus diremtoriis vel do ut des, vel do ut facias, seu facio ut des, vel facio ut facias. Omnes enim actus aliis utiles vel in dando, vel in faciendo consistunt (§. 1.). Quamobrem cum actus diremtorii sint permutatorii (§. 7.), in his autem utraque pars ad aliquid dandum, vel faciendum obligatur (§. 6.); in actibus diremtoriis quoque pars utraque aliquid alteri dare, vel facere tenetur. Et quia in his actibus separata spectatur utilitas præstationibus peculiaribus obtinenda (§. 7.); pars una præstat, quod debet, ut vicissim alter præstet, quod ipse debet. Quamobrem cum præstationes omnes in dando, vel faciendo consistant (§. 80. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter aut pars utraque aliquid dare, vel facere, aut una dare, altera facere debeat; in actibus diremtoriis, vel do ut des, vel do ut facias, seu facio ut des, vel denique facio ut facias. *Differentia actuum diremtoriorum.*

Non habent homines nisi res sive corporales, sive incorporales, aut facta, quæ invicem permutare possunt. Quando igitur alteri gratis dare, vel facere non vis, aut res cum re, aut factum cum facto, aut res cum facto permutari debet. Atque adeo contractus do ut facias & facio ut des non parit differentiam, cum ex eo unus ad dandum, alter ad faciendum sit obligatus, cum in ceteris pars utraque ad dandum, vel ad faciendum obligetur. Quodsi dicas si do ut facias, dans sum autor contractus; si facio ut des, faciens sum ejusdem autor; hæc differentia hic attendenda non est, cum nullum producat effectum juris, obligationibus ac juribus ex contractu prognatis in utroque casu manentibus iisdem, ut adeo perinde sit, sive dans, sive faciens sit autor contractus, quemadmodum perinde est in contractu emtionis venditionis, sive emtor, sive venditor contractus autor sit.

§. 10.

Dari potest res tam corporalis, quam incorporalis, usus rei tam nudus, quam cum fructu conjunctus, & pecunia. Dare enim est dominium rei suæ transferre in alterum (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum res sint vel corporales, vel incorporales (§. 496. 497. *part. 1. Jur. nat.*) & res etiam incorporales in dominio sint (§. 216. *part. 2. Jur. nat.*); tam res corporales, quam incorporales dari possunt. *Quod erat primum.* *Quænam dari possint*

Jam vero dominium comprehendit jus utendi & fruendi (§. 136. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter tam usus nudus, quam cum fructu conjunctus spectari potest tanquam res, quæ est in dominio tuo. Quamobrem cum res quælibet tam corporalis, quam incorporalis dari possit *per demonstrata:* usus etiam rei tam nudus, quam cum fructu conjunctus dari potest. *Quod erat secundum.*

Denique rerum pretia definiuntur pecunia, quemadmodum deinceps ostendemus, & hinc tanquam in vulgus notum sumi potest, ut adeo sit res corporalis, quæ vice rerum omnium aliarum tam corporalium, quam incorporalium fungitur. Cum adeo sit res corporalis, quæ in dominio perinde est ac res cor-

porales ceteræ; res autem corporales dari possint *per demonstrata*; pecunia etiam dari potest. *Quod erat tertium*.

Qui alteri dat usum rei nudum, eidem revera concedit jus utendi re sua, & qui dat usum rei cum fructu conjunctum, eidem concedit jus re sua utendi & fruendi, adeoque in utroque casu dat rem incorporalem. Pecunia vero cum res corporalis sit, quæ hunc habet usum, ut pretia aliarum rerum eadem definiantur, adeoque res quæcunque aliæ sive corporales, sive incorporales pro eadem comparari possint; pecuniam dare est rem corporalem dare. Dare igitur rem includit dationem usus tam nudi quam cum fructu conjuncti, atque pecuniæ. Hic tamen consultius est dationem rei, usus & pecuniæ, tanquam diversas dationis species spectari. Quando vero hic rem simpliciter dicimus, tam corporalem, quam incorporalem intelligimus. Similiter quando simpliciter dicimus usum, tam nudum, quam cum fructu conjunctum intelligimus. Ita enim suadet brevitatis loquendi studium.

§. 11.

Quot modis detur, ut des.

Quoniam dari potest res tam corporalis quam incorporalis, usus rei tam nudus, quam cum fructu conjunctus & pecunia (§. 10.); *si do ut des, aut do rem pro re, aut usum rei pro usu rei, aut pecuniam pro pecunia, aut rem pro usu rei, aut rem pro pecunia, aut usum rei pro pecunia.*

Hinc determinantur diversæ species actus diremtorii do ut des; de quibus in sequentibus distinctius dicetur.

§. 12.

Quot modis facias, ut detur.

Eodem modo intelligitur: *si facio, ut des, me facere, ut des vel rem, vel pecuniam, vel usum rei.*

Quoniam actus diremtorius do ut facias non differt ab actu facio ut des (*not.* §. 9.); nec opus est hic distingui tanquam actus peculiares, quibus do vel rem, vel pecuniam, vel usum rei, ut facias.

§. 13.

Communicatio factorum & pecuniæ.

Facta & res sive pecuniam inter se communicare dicuntur, qui eandem conferunt ad communem quandam utilitatem: ut adeo *facti & rei seu pecuniæ communicatio* sit ejusdem ad communem utilitatem collatio.

Ex. gr. Si in societate negotiatoria unus conferat operam, alter pecuniam; socii operam & pecuniam inter se communicare dicuntur, quia præstatio unius respicit non modo utilitatem propriam; verum etiam utilitatem alterius, nempe utrique communem, ut adeo opera pariter & pecunia fiat communis, non maneat uni propria.

§. 14.

Actuum communicatoriorum diversitas.

In actibus communicatoriis vel facta, vel res sive pecunia, vel hinc res, inde facta communicantur. Etenim in actibus communicatoriis per præstationes communes intenditur communis quædam utilitas (§. 8.), adeoque contrahentes vel quid faciunt, vel quid dant, vel unus facit, alter dat communis utilitatis obtinendæ gratia (§. 80. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam itaque facta & res sive pecunia communicantur, quando ad communem quandam utilitatem conferuntur (§. 13.); in actibus communicatoriis vel facta, vel res, sive pecunia, vel hinc res, inde facta communicantur.

Habemus adeo principium, quo actus communicatorii a se invicem discernuntur, eorumque diversæ species determinantur, prouti ex sequentibus constabit luculentius.

§. 15.

§. 15.

Actus benefici obligatorii aut disponunt de re sine alienatione, aut de facto. Et-enim omnes actus aliis utiles vel in dando, vel in faciendo consistunt (§. 1.). Quamobrem benefici etiam obligatorii aut in dando, aut in faciendo consistere debent. Enimvero ex actu benefico unus tantummodo percipit utilitatem, alter vero nihil vicissim recipit (§. 3.) & mere benefico nulla adhæret obligatio perfecta (§. 4.). Quamobrem res ipsa dari nequit actu, qui mere beneficus non est, consequenter qui obligatorius est (§. 5.). Quoniam itaque usus etiam rei dari potest (§. 10.) & quando hic datur, res non alienatur (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*); actus beneficus obligatorius de re aliter disponere nequit, quam sine alienatione, hoc est, nonnisi de usu rei. Patet itaque actus beneficos obligatorios disponere de re sine alienatione, aut de facto quodam. *Actuum beneficorum obligatorio-rum differentia.*

Ex. gr. In commodato usus rei gratia conceditur commodatario: quem actum obligatorium beneficum esse supra annotavimus (*not. §. 5.*). In eo igitur disponitur de re sine alienatione. Enimvero in deposito, quem itidem actum beneficum obligatorium esse suo loco ostendetur, disponitur de opera in re custodienda præstanda, adeoque de facto quodam.

§. 16.

Actus mere beneficus aut in præsens absolvitur, aut in futurum prominet. Actus enim beneficus omnis cum unius saltem respiciat utilitatem (§. 3.), idemque vel in dando, vel in faciendo consistat (§. 1.); aut alteri statim aliquid damus, vel in commodum ipsius facimus, aut ad id dandum, vel faciendum nos obligamus. Quoniam itaque ex actu mere benefico nulla nascitur obligatio perfecta (§. 4.); si alteri statim quid damus, vel in ejus commodum facimus, nihil inde vicissim recepturi, actus mere beneficus in præsens absolvitur. Quodsi vero ad actum mere beneficum nos alteri obligemus, consequenter eundem promittamus (§. 393. *part. 3. Jur. natur.*), cum quod promittitur sit dandum, vel faciendum (§. 430. 431. *part. 3. Jur. nat.*), actus mere beneficus in futurum prominet. Atque adeo patet, actus mere beneficos aut in præsens absolvi, aut in futurum prominere. *Actuum mere beneficorum differentia.*

De promissionibus cum prolixe admodum egerimus in parte tertia Juris naturæ c. 4. quæ de actibus mere beneficis in futurum prominentibus, tanquam promissionibus dandi & faciendi, tenenda sunt, ibidem jam demonstravimus. Quamobrem hic loci tantummodo nobis agendum de iis, qui in præsens absolvuntur. Quamvis enim *Grotius* lib. 2. c. 12. §. 2. hosce actus ex Jure naturæ proscribere videatur: id tamen minime obstat, quo minus de iis hic agamus. Etenim *Grotius* de Jure potissimum perfecto agit, omissis iis, quæ ad officia humanitatis unice spectant, consequenter eum actus mere beneficos, qui in præsens absolvuntur, nullam pariant obligationem perfectam, qua pars una alteri tenetur, adeoque nullum habeant effectum juris, quæ de iis traderet non habebat. Enimvero cum nos Juri naturæ omnem suam tribuamus latitudinem, quam habet, ipsum vero hoc Jus etiam regat actus mere beneficos, qui in præsens absolvuntur; a nobis etiam demonstranda veniunt, quæ legi naturæ circa istos actus conveniunt.

§. 17.

Actus mere beneficus, qui in præsens absolvitur, dicitur *Beneficium*: quando enim in futurum prominet, promissio benefica, sive liberalis est. Quoniam itaque actus omnes aliis utiles tam in dando, quam in faciendo consistunt (§. 1.); *beneficia* quoque *tam in dando, quam in faciendo consistunt.* *Beneficium quid sit.*

Ex. gr. Do tibi decem aureos ut nihil vicissim mihi des, vel facias: erit datio beneficium. Similiter describo tibi aliquod MSC. ut tu vicissim nihil mihi des, vel facias; factum hoc etiam beneficium erit. Commendo te Patrono, ut muneri publico præficiaris; erit hæc commen-

mendario beneficium. Averto a te periculum, quod tibi imminebat, nec sine ope mea evitare poteras: aversio periculi beneficium erit. *Seneca*, qui prolixe de beneficiis commentatus est, lib. 1. c. 6. de Benef. definit beneficium, quod sit *benevola actio tribuens gaudium, cupiensque tribuendo in id, quod facit, prona & sponte sua parata*. Enimvero definitio hæc manca est, cum per hoc quod gaudium tribuat & tribuendo cupiat, non satis distinguatur actus, qui ad beneficium referendus, ab actibus aliis. Sane differentia beneficii ab aliis actibus hoc potissimum distinguitur, quod pro eo, quod das vel facis, nihil vicissim recipis, nec alterum velis ad quid tibi esse obligatum, atque adeo actus sit mere beneficus (§. 4.). Gaudium vero ex beneficio consequitur, nec propterea actus aliquis beneficium esse desinit, quia gaudium non consequitur. Equidem non ignoro, vi hujus definitionis multos actus in numerum beneficiorum referendos esse, qui vulgo pro beneficiis non habentur; non tamen hinc sequitur, definitionem esse latiorem suo definito. Beneficium enim non ideo esse desinit, quod ab accipiente non agnoscatur, cujus notionem confusam præconceptæ quædam opiniones obnubilant. Sufficit non alia adesse in iis actibus, qui beneficia dicuntur ab omnibus, ob quæ pro talibus habentur, quam quæ in definitione nostra adsunt.

§. 18.

Gratis dare vel facere quid sit.

Gratis dare vel facere dicitur, qui pro eo, quod facit, vel dat, ab altero nihil vicissim recipit. Hinc *gratuitum* dicitur quod gratis præstatur. Quoniam ex actu benefico unus tantummodo percipit utilitatem quandam, alter vero nihil vicissim recipit (§. 3.); *actus* quoque benefici a nonnullis *gratuiti* appellari solent.

§. 19.

Beneficia esse gratuita.

Beneficia dantur gratis. Sunt enim actus benefici & tam in dando, quam faciendo consistunt (§. 17.), consequenter qui beneficium dat, pro eo, quod facit, vel dat ab altero nihil vicissim recipit (§. 3.). Sed gratis dat vel facit, qui pro eo, quod facit, vel dat, ab altero nihil vicissim recipit (§. 10.). Beneficia itaque gratis dantur.

Cum beneficio adeo non consistit animus lucrandi. Qui alteri dat, vel facit eo animo, ut plura & majora ab eo recipiat, utut norit eundem sibi ad dandum vel faciendum suo actu non fuisse obligatum: is beneficium dare non dicendus est, sed dicendum potius eum sibi conciliare studere alterius amorem, ut ab eodem beneficia accipiat. Aliud omnino est dare beneficium; aliud est beneficii consequendi gratia aliquid facere: sit ita quod spes fallere possit, neque enim semper homines utuntur medio, quo finem intentum certo consequuntur. Manet actus tuus, quo lucrandi animo quid præstatur, medium parandi beneficium, utut spe tua excidas.

§. 20.

Benefactor & Beneficiarius quinam dicatur.

Benefactor dicitur, qui beneficium dat: *Beneficiarius* autem, qui beneficium accipit. Quoniam beneficium tam in dando, quam in faciendo consistit (§. 17.) & gratis datur (§. 19.); *qui alteri gratis dat vel facit, quod utile eidem est, benefactor est.*

Nimirum hic nobis non sermo est nisi de actibus ad aliorum utilitatem tendentibus. Unde & beneficia non intelliguntur nisi de istiusmodi actibus. Quæ enim homini utilia non sunt, sed talia, ut nullum prorsus usum habere possint; ea nec beneficiorum materiam præbent. Dico materiam, neque enim quæ dantur; aut quæ ex facto supersunt, pro beneficiis habenda. Ex. gr. Do tibi decem aureos: non decem aurei, quos accipis, beneficium sunt; sed actus dationis gratuitus, qui proficiscitur ex animo benevolo.

§. 21.

Beneficiorum materia.

Omnis actus, quo ad alterius bona quæcunque, sive animi, sive corporis, sive fortunæ, quid gratis conferimus, vel malum quoddam animi, corporis ac fortunæ

ab

ab altero avertimus, beneficium est. Omne enim beneficium est actus beneficus (§. 17.), consequenter alteri utilis (§. 3.). Quamobrem cum actiones aliorum nobis non sint utiles, nisi quatenus vel ad bonum quoddam animi, corporis aut fortunæ quid conferunt, aut malum quoddam avertunt, hominibus non appetentibus nisi bonum (§. 904. *Psych. empir.*), nec aversantibus nisi malum (§. 907. *Psych. empir.*); beneficia consistere debent in iis actibus, quibus ad bona animi, corporis aut fortunæ aliorum quidpiam conferimus, vel mala ab iisdem avertimus. Enimvero dantur gratis (§. 18.). Quamobrem omnis actus, quo ad bona alterius quæcunque, sive animi, sive corporis, sive fortunæ, gratis quid conferimus, aut mala iisdem opposita ab eo avertimus, beneficium est.

* Habemus hic omnem beneficiorum materiam, ut adeo in quocunque casu beneficia agnosci haud sit difficile, modo bona apparentia a veris discernere noveris, ne pro benefactore habeas seductorem: id quod haud raro accidere solet.

§. 22.

Quoniam illud bonum est, quod nos statumque nostrum perficit (§. 554. *Psych. empir.*), malum vero, quod nos & statum nostrum imperfectiorem reddit (§. 565. *Psych. empir.*), actus vero omnis beneficium est, quo ad alterius bonum quodcunque gratis quid confertur, vel malum quodcunque ab altero gratis depellitur (§. 21.); *actus omnis beneficium est, quo perfectionem alterius ac status ejusdem quomodocunque gratis promovemus, aut imperfectionem præcavemus.** *Ad generalia principia revocatur.*

* Ut naturalis obligatio beneficia in alios conferendi pateat, consultum fuit notionem beneficii ad notiones generales revocari, prouti mox clarius elucescet. Immo hæc reductio hunc etiam habet usum, ut beneficiorum rationem omnem intimius perspiciamus & quid de iis ex vero dicatur dijudicetur. Ex grat. *Seneca* (*not.* §. 17) beneficium appellat actionem benevolam, quæ tribuit gaudium capitque tribuendo. Ex vero dici, quod tribuat gaudium & tribuendo capiat, ex notionibus, ad quas beneficium revocavimus, generalibus statim patet. Etenim beneficio aut nostra statusque nostri promovetur perfectio, aut avertitur a nobis imperfectio quædam. In casu priori habemus sensum perfectionis, adeoque voluptas in nobis excitatur (§. 511. *Psychol. empir.*), in cujus prædominio gaudium consistit (§. 614. *Psych. empir.*). In posteriori nos a malo liberatos intuemur, consequenter gaudium denuo oritur (§. 855. 856 *Psychol. empir.*). Hoc pacto beneficium tribuit gaudium. Enimvero cum agentis intentio non alia sit, quam ut perfectio alterius promoveatur, aut imperfectio quædam præcaveatur; ideo actui benefactoris etiam inest cupiditas gaudii beneficiarii (§. 810. *Psych. empir.*). Vides, quomodo mea mihi prosint ad aliena intelligenda, quemadmodum alias me monuisse memini, quod mea mihi profuerint ad dicta *Confucii* intelligenda, ut in iis deprehenderim, quæ nemo alius ante pervidere poterat. Et quod eadem profuerint ad ea, quæ a *Leibnitio* ænigmatice dicta videbantur, clarissime inspicienda. Si quis nostris eodem modo uti voluerit, is non sine utilitate, nec sine jucunditate versabitur in lectione autorum veterum, ut sapientiæ antiquæ acquirat pleniorem notitiam. Nisi enim luce notionum distinctarum collustrentur dicta veterum, eorum mentem ut rite, immo intime perspicias, fieri haud quaquam potest. Quodsi quis opus de verborum significatu in Jure Romano, quale adhuc desiderari diximus (*not* §. 795. *part.* 3. *Jur. natur.*), immo Thesaurum linguæ Latinæ, in quo omnium vocabulorum & dictionum significatus ad notiones distinctas atque determinatas revocandus, conscribere vellet; is nostris perspicillis eodem modo uti poterat ad aliena pervidenda, ut de genuino significatu nullum restet dubium detracto eo, quod inconstantia loquendi subinde adjecit, vel immutavit.

§. 23.

Naturaliter homines sibi invicem obligantur ad beneficia mutua, quantum in potestate est. Etenim naturaliter obligamur ad omnem faciendum usum facultatum nostrarum, qui ad perficiendum animam, corpus & statum hominum aliorum & ad arcendum omnem imperfectionem ab eorum anima, & corpore & statu requiritur, quatenus id absque neglectu officii erga seipsum fieri potest (§. 609. *part.* 1. *Jur. nat.*), consequenter ad perfectionem aliorum ac status eorundem promovendam, imperfectionem autem arcendam conferre debemus, *Naturalis ad beneficia obligatio.*

quan-

quantum in poteſtate noſtra eſt (§. 175. *part.* 1. *Jur. nat.*). Et quoniam lex naturæ ſimpliciter hoc præcipit, non ſub conditione aliquid pro eo ab altero viciſſim recipiendi, gratis vero præſtatur id, pro quo ab altero nihil viciſſim recipis (§. 18.); ſtudium promovendi aliorum perfectionem ac præcavendi imperfectionem gratuitum eſſe debet. Enimvero actus omnis beneficium eſt, quo perfectio alterius ac ſtatus ejuſdem quomodocunque gratis promovetur, aut imperfectio præcavetur (§. 22.). Atque adeo patet, naturaliter homines ſibi invicem obligari ad beneficia mutua, quantum in poteſtate eſt.

Natura res omnes communes ſunt (§. 29. *p.* 2. *Jur. nat.*), & eorum uſus proportionatur uniuſcujuſque indigentiæ (§. 33 *part.* 2. *Jur natur.*). Et quemadmodum in communione primæva omnibus laborandum communis utilitatis gratia (§. 41. *part.* 2. *Jur. nat.*); ita etiam facta hominum utilia communia ſunt & debentur quæcunque a quocunque indigenti iiſdem. Nihil adeo natura conſtituit mercenarii, ſed omnes actus hominum aliis utiles fecit gratuitos, ſeu mere beneficos, conſequenter nonniſi ad mutua beneficia ſibi invicem obligavit, quantum nimirum in poteſtate uniuſcujuſque eſt. Status adeo originarius nonniſi mutuis beneficiis ſubſiſtere poterat ac debebat, in quo ſola charitas regebat omnes hominum actiones reſpectu aliorum.

§. 24.

Qualia ſint beneficia in communione primæva.

In communione primæva non datur beneficium, niſi quod in faciendo conſiſtit. In eadem enim nemini præter uſum rerum corporalium neceſſarium jus quoddam competere poteſt (§. 21. *part.* 2. *Jur. nat.*), & uſus hic unicuique patet, prout cuique opus eſt (§. 27. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem nullum tibi competit jus in re aliqua, quod in alterum transferre poſſes, conſequenter nil habes, quod dare potes (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quoniam itaque beneficia tam in dando, quam in faciendo conſiſtunt (§. 17.); in communione primæva non datur beneficium, niſi quod in faciendo conſiſtit.

Non eſt, quod excipias, dari etiam poſſe nudum rei uſum (§. 10.) conſequenter cum uſus rerum corporalium homini competat in communione primæva (§. 21. *part.* 2 *Jur. natur.*), beneficia in eadem quoque conſiſtere poſſe in dando uſu rei: etenim uſus hic unicuique natura competit, non demum dandus.

§. 25.

Beneficia num ſint debita.

Beneficia ex parte benefactoris ſunt naturaliter debita. Etenim benefactor naturaliter obligatur ad beneficium dandum, quando in poteſtate ipſius eſt (§. 23.). Enimvero ad quod naturaliter obligamur, id naturaliter debitum eſt (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem beneficia naturaliter debita ſunt ex parte benefactoris.

Quis beneficia dantur gratis (§. 19.), multi in ea ſunt opinione, quaſi beneficia non debeant aliis, ſed quod liberrimæ voluntatis ſit, utrum beneficium in alium conferre velis, nec ne. Sed quam a veritate aliena ſit hæc opinio, ex demonſtratione præſente liquet, quantum vero obſit virtuti, ſuo patebit loco.

§. 26.

Quale ſit debitum benefactoris quale jus beneficiarii.

Quoniam quod naturaliter debetur, id nonniſi imperfecte debetur (§. 402. *part.* 3. *Jur. nat.*), *beneficia* autem a benefactore naturaliter debentur (§. 25.); eadem quoque *a benefactore nonniſi imperfecte debentur*, conſequenter cum ad imperfecte debitum nonniſi jus imperfectum competat (§. 401.), *beneficiario ad beneficium nonniſi jus imperfectum competit.*

§. 27.

§. 27.

An ad beneficium dandum quis cogi possit.

Quoniam beneficiario ad beneficium nonnisi jus imperfectum competit (§. 26.), jus vero imperfectum non continet jus cogendi alterum, ubi obligationi, quæ eidem respondet, satisfacere noluerit (§. 237. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *Beneficiario non competit jus cogendi benefactorem ad beneficium dandum, seu ad dandum beneficium nemo cogi potest.*

Equidem nemo est, qui non agnoscat ad dandum beneficium neminem cogi posse; non tamen quilibet rationem perspicit, cur coactioni non sit locus. Plerique existimant, quia beneficia dantur gratis, ideo liberum esse unicuique, num dare velit, an nolit, consequenter eum non posse cogi. Sed hunc errorem jam ante notavimus (*not.* §. 25.), etsi alio fine. Perfecte etiam deberi possunt, quæ gratis dantur, nimirum ex pacto, quod sint promissa.

§. 28.

An denegatio beneficii ferenda.

Quoniam ad dandum beneficium nemo cogi potest (§. 27.); *si beneficium tibi denegatur, hoc ferendum est.*

Nimirum vi libertatis naturalis benefactoris arbitrio relinquendum, utrum dare velit, an nolit (§. 156. *part. 1. Jur. natur.*), nec is rationem reddere tenetur beneficiario, cur deneget.

§. 29.

A cujusnam arbitrio dependeant beneficia.

Similiter quia ad dandum beneficium nemo cogi potest (§. 27.); *benefactor beneficia dat sua sponte, & ipsius arbitrio vi libertatis naturalis relinquendum, cuinam beneficium dare velit.*

Hæc quidem obtinent jure externo, quod ex jure libertatis naturalis originem suam deducit (§. 395. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem benefactor non semper recte dat beneficium; sed fieri potest, ut dando peccet, etiamsi hoc faciat impune (§. 418. *p. 3. Jur. nat.*). Haud raro itaque beneficia dantur indignis, denegantur dignis, ut alii eadem mereantur, alii accipiant. Interna autem justitia exigit, ut dentur dignis, nec denegentur nisi indignis, & in dispensandis beneficiis rite perpendantur merita: quod quomodo fiat, ex iis intelligitur, quæ sequuntur.

§. 30.

Quibusnam debeantur beneficia.

Beneficium merentur, qui eodem indigent, aut ipsi acquirere non valent, quæ dat, nec facere possunt, quæ facit benefactor. Etenim beneficium meretur, cui jus imperfectum ad hoc competit (§. 237. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quale beneficiario competere constat (§. 26.). Enimvero naturaliter nemo habet jus petendi ab altero, ut ea ad perfectionem suam statusque sui conferat, quæ ipsemet facere potest (§. 233. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec quisquam ad ea conferenda alteri obligatur (§. 232. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter cum beneficium consistat in actu, quo perfectionem alterius & status ejusdem promovemus, aut imperfectionem præcavemus (§. 22.), nemini jus est ad beneficium, qui ipsemet acquirere valet, quod dare debet alter, vel facere potest, quod alter facere debet. Beneficium igitur non merentur, nisi qui ipsi acquirere non valent, quæ dat benefactor, nec facere possunt, quæ facit ille, adeoque eodem indigent.

Indigentia meritum generale est; quod spectatur in dispensandis beneficiis, idque naturale, quo ipsa natura hominem beneficio dignum efficit. Quamobrem in numerum beneficiorum non refertur, quod datur iis, qui dant nobis; & qui eodem, quod datur, non indigent; veluti si ad convivium invites eos, qui te invitant, & quorum cibo ac potu tu minime indiges,

ges, cum ipſemet habeas, unde vivas, habent etiam illi, unde vivant. Datur vero etiam meritum ſpeciale, ob quod unus in diſpenſandis beneficiis alteri præferendus, de quo porro nobis diſpiciendum. Ceterum in æſtimanda indigentia nihil difficultatis ſupererit, ſiquidem ea diſtinguere valeas, quæ in poteſtate tua ſunt, ab iis, quæ in eadem non ſunt, (§. 175. *part.* 1. *Jur. nat.*) ac ipſum actum, in quo conſiſtit beneficium, probe expendas, ut conſtet ad quod bonum animi, corporis vel fortunæ conſequendum faciat; vel ad quod malum avertendum tendat (§. 21.). Niſi hoc obſervaveris, haud raro continget, ut beneficio eum non indigere exiſtimes, qui eodem maxime indiget. Non confundenda eſt indigentia cum paupertate, de qua deinceps dicturi ſumus: non repugnat eſſe divitem, immo divitiis affluere, & indigere beneficio pauperrimi homunculi. Pauperrimus haud raro maximum beneficium conferre poteſt in ditiſſimum.

§. 31.

Gratitudo quid ſit. *Gratitudo* ſive *gratus animus* eſt dilectio benefactoris ob beneficia in nos collata. Quamobrem cum dilectio conſiſtat in conſtante ac perpetua voluntate felicitatem alterius promovendi, hoc eſt, omni ſtudio id agendi, ut alter ſit felix, & cavendi, ne fiat infelix (§. 617. *part.* 1. *Jur. nat.*); *Gratitudo* etiam *eſt conſtans ac perpetua voluntas beneficiarii omni ſtudio id agendi, ut benefactor ſit felix, ac cavendi, ne fiat infelix*, conſequenter *ſi in beneficiarii poteſtate non eſt poſitum, ut aliquid ad felicitatem benefactoris conferat, aut ut avertat id, quod infelicem reddere poſſit, felicitatem ejus ſaltem cupit ac ne infelix fiat optat.*

In Pſychologia empirica (§ 784.) gratitudinem ſeu animum gratum definivimus per amorem benefactoris ob beneficia. Ibi vero gratitudinem conſideravimus tanquam affectum, prouti eſt in appetitu ſenſitivo; hic autem eandem ſpectamus tanquam virtutem, prouti eſt in appetitu rationali, ſeu actus quidam voluntatis. Affectus autem cum virtute ſociatur, quatenus appetitus ſenſitivus cum rationali conſentit. Quamobrem homo gratus cupit & vult felicitatem benefactoris: fugit & non vult infelicitatem ejuſdem. Gratitudo igitur cum potiſſimum ſpectetur in voluntate ac noluntate & iiſdem conſentientibus appetitu ſenſitivo & averſatione ſenſitiva; gratus quoque eſſe poteſt pauperrimus, qui nil habet, quod pro beneficio accepto rependat. Sed de talibus uberius dicendum in Philoſophia morali.

§. 32.

Beneficium reddere quid ſit. *Beneficium reddere* dicitur, qui beneficium tribuit ei, a quo accepit, propterea quod ſibi beneficium tribuit.

Aliud eſt tribuere beneficium eo animo, ut ab alio viciſſim beneficium accipias, ſeu ſpe majoris obtinendi: aliud vero reddere beneficium. Hæc duo minime confundenda, ſed a ſe invicem probe diſtinguenda ſunt. Illud enim naturæ beneficii repugnat; hoc minime. Illud vitii, hoc virtutis eſt.

§. 33.

Effectus beneficii. *Beneficia voluptatem creant, immo gaudium tribuunt accipienti.* Etenim cum beneficium omne conſiſtat in actu, qui tendit ad perfectionem alterius aut ſtatus ejuſdem, ſive eandem promovendo, ſive imperfectionem arcendo (§. 22.); qui beneficium, quod accipit, agnoſcit, is conſcius ſibi eſt perfectionis cujuſdam ſuæ. Quamobrem cum ex eo voluptas oriatur, quod nobis conſcii ſimus perfectionis cujuſdam noſtræ (§. 511 *Pſych. Empir.*), & in prædominio voluptatis conſiſtat gaudium (§. 614. *Pſych. Empir.*); beneficia voluptatem creant, immo gaudium tribuunt accipienti.

Hinc *Seneca* beneficium definit, quemadmodum ſupra monuimus, per actionem benevolam gaudium tribuentem. Hic enim effectus beneficii eſt: qui ubi ceſſat, id non inde eſt, quod beneficium voluptatem creare, vel gaudium tribuere nequeat, ſed quod beneficiarius non attendat animum ad beneficium, ut idem agnoſcat. Nullus notatur defectus in beneficio, qui impotentia creandi voluptatem dici poſſet; ſed defectus unice eſt in beneficiario, perinde ac ſi ſemen fecundum committatur ſolo arido, ut vegetare non poſſit.

§. 34.

Quoniam beneficia voluptatem creant (§. 33.), quicquid vero voluptatem veram homini creat, id ad felicitatem ejus quidpiam confert (§. 638. *Psych. Empir.*); *Beneficia ad aliorum felicitatem quidpiam conferunt.* *Idem ulterius expenditur.*

Non est, quod dubium moveat, nos ad beneficia voluptatem creantia, vel gaudium tribuentia applicare, quæ de vera voluptate demonstrata sunt. Quando enim de voluptate simpliciter loquimur, nonnisi veram intelligimus. Immo qui ad demonstrationem præcedentem animum attendit (§. 33.), & naturam beneficii probe perspectam habet (§. 17. 22.); is abunde convincetur, beneficium non esse nisi quod veram creet voluptatem, non apparentem.

§. 35.

Benefactor intendere debet felicitatem ac voluptatem, immo gaudium alterius. Etenim cum homo quilibet ex felicitate alterius cujuscunque voluptatem percipere debeat (§. 616. *part. 1. Jur. nat.*), benefactor etiam ex felicitate beneficiarii voluptatem percipere debet. Quamobrem cum beneficia ad aliorum felicitatem quid conferant (§. 34.); ex ea etiam voluptatem percipere, adeoque beneficium quod tribuit alteri, tanquam sibi bonum repræsentare debet (§. 558. *Psych. empir.*). Quoniam itaque beneficium tribuere vult, quod felicitatem alterius promoveat (§. 591. *Psych. empir.*); felicitatem alterius eodem promovere intendit (§. 616. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Atque adeo patet benefactorem intendere felicitatem alterius. *Quod erat unum.* *Quo animo beneficia danda.*

Enimvero quoniam felicitas sine voluptate, vel etiam gaudio (§. 614. *Psych. empir.*), non subsistit (§. 636. *Psych. empir.*), benefactor autem intendere debet felicitatem beneficiarii *per demonstrata*; idem etiam intendere debet voluptatem, immo gaudium alterius. *Quod erat alterum.*

Videmus itaque, quomodo beneficium sit actio capiens gaudium tribuendo, quemadmodum loquitur *Seneca* (*not. §. 17.*). Benefactor enim novit, aut nosse debet, beneficium voluptatem creare, seu gaudium tribuere (§. 33.). Cum itaque animus ejus paratus sit ad voluptatem ex alterius voluptate percipiendam, ideo beneficium alteri tribuit, ut voluptatem creet, vel gaudium tribuat. Atque adeo patet, cur nihil vicissim recipere velit pro eo, quod dat, vel facit: abunde enim ipsi sufficit, quod gaudeat, propterea quod se gaudio perfusurum existimet alterum. Non loquor nisi expertis iis, quibus rectus est animæ facultatum usus: si cui paradoxa ea videantur, is hinc intelligat, se rectum facultatum animæ usum nondum fuisse consecutum, nec morum adhuc deposuisse feritatem, immanitate cum humanitate permutata. Lex naturæ urget rectum facultatum animæ usum (§. 189. *p. 1. Phil. pract. univ.*), neque adeo ad humanitatem, sed immanitatem refert, quod facultatum abusui, vel non usui tribuendum. Ferini mores sunt, non humani, qui ab abusu & non usu proficiscuntur; humani non sunt, nisi qui recto usui debentur. Quodsi eam operam impenderemus Philosophiæ excolendæ, quam numeris ac figuris cognoscendis impendere solent, qui in iis omnem ætatem consumunt ac consenescunt: multa paterent, quæ abdita sunt, & ad felicitatem hominis requiruntur, & experta luce sua radiarent, quæ pro paradoxis nunc habentur a plerisque.

§. 36.

Qui alterum amat, ejus animus dispositus est ad beneficia ipsi tribuenda. Qui enim alterum amat, ex ejus voluptate voluptatem percipit (§. 640. *Psych. empir.*), eamque appetit (§. 650. *Psych. empir.*). Animus igitur ejus dispositus est ad faciendum ea, quæ alteri voluptatem creant. Quamobrem cum beneficia voluptatem creent beneficiario (§. 35.); qui alterum amat, ejus animus dispositus est ad beneficia ipsi tribuenda. *Fons beneficiorum.*

Videmus adeo, ex quonam fonte proficiscantur beneficia, si rite sese habeant omnia. Proficiscuntur nimirum ex amore, & si actus benefici aliunde, quam ex hoc fonte manent, utut nihil

nihil deesse videatur ex parte accipientis, cur beneficia dici non possint, ex parte tamen dantis vix beneficii nomen merentur, cum desit intentio, quam benefactor habere debet (§. 35.): quod ut evidentius pateat, sequentem adhuc addere lubet propositionem, quæ excipit corollarium præsenti subjunctum.

§. 37.

Qualem erga alios animum habere debeamus. Quoniam qui alterum amat, ejus animus dispositus est ad beneficia eidem tribuenda (§. 36.), unusquisque autem alterum quemcunque amare debet tanquam seipsum (§. 619. *part. 1. Jur. nat.*); *uniuscujusque animus dispositus esse debet ad beneficia alteri cuicunque tribuenda.*

Videmus adeo obligationem ad benefaciendum aliis nasci ex obligatione amandi alios, consequenter hinc etiam patet homines ad mutua beneficia sibi invicem naturaliter obligari: id quod jam supra aliter ostendimus (§. 23.).

§. 38.

An in benefactore requiratur animus erga beneficiarium. *Benefactor amat beneficiarium.* Intendit enim beneficium tribuendo voluptatem, immo gaudium beneficiarii (§. 35.) appetit adeoque voluptatem, immo gaudium ipsius. Enimvero qui voluptatem alterius, adeoque etiam gaudium (§. 614. *Psych. empir.*), appetit, eundem amat (§. 650. *Psych. empir.*). Benefactor itaque amat beneficiarium.

Sine amore benefactoris non concipi potest beneficium, quod legi naturæ probatur, quippe quæ exigit intentionem voluptatem creandi, vel gaudium tribuendi beneficiario (§. 35.). Sine ea igitur concipere non licet benefactorem, nisi lege naturæ repugnante. Immo eandem quoque adesse probat experientia, ubi animum benefaciendi, qui a beneficio abesse nequit in actione sincera, non tantum modo simulamus. Qui animum benefaciendi simulat, amorem quoque simulat, quo beneficiarium prosequitur, & hunc amare videri vult.

§. 39.

Benefactor amandus. *Beneficiarius amare debet benefactorem ob beneficia sibi tributa.* Cum beneficiarius a benefactore beneficium accipiat (§. 20.), adeoque bonum aliquod sive animi, sive corporis, sive fortunæ (§. 21. *b.* & §. 756. *p. 1. Jur. nat.*), ex bono autem, quando cognoscitur, voluptas percipitur (§. 558. *Psych. empir.*); ex beneficio etiam voluptas percipiatur necesse est, modo agnoscatur. Quamobrem cum nobis placeat id, ex quo voluptatem percipimus (§. 542. *Psych. empir.*), quin placeat beneficium, consequenter actus benefactoris (§. 17.), dubitandum non est. Enimvero quando in altero observamus, quod nobis placet, amor oritur (§. 645. *Psych. empir.*). Ergo etiam amore perfunditur beneficiarius ob beneficium a benefactore sibi tributum. Quoniam itaque naturaliter obligamur ad mutua beneficia (§. 23.); naturaliter quoque obligamur ad amandum benefactorem ob beneficia præstita, consequenter beneficiarius amare debet benefactorem ob beneficia sibi tributa.

Hominem quemcunque alterum amare debemus tanquam nosmetipsos (§ 619. *part. 1. Jur. natur.*). Quamobrem cum benefactorem etiam amare debeamus ob beneficia in nos collata; duplici vinculo ad eum amandum adstringimur. Non est, quod miremur, nos beneficiis adstringi ad amandum benefactorem, ad quem amandum jam obligamur tanquam nosmetipsos, etiamsi nihil beneficii ab eo acceperimus. Neque enim notioni obligationis repugnat, ut eadem ex pluribus a se invicem diversis rationibus derivetur (§. 118. *p. 1. Phil. pract. univ.*). Vidimus quoque Deum amandum esse supra omnia non attenta ipsius bonitate (§. 1172. *p. 1. Jur. natur*), & hoc tamen non obstante amandum etiam esse, quia bonus in nos est (§. 1173. *p. 1. Jur. nat.*), adeoque ob beneficia, quæ nobis tribuit (§. 699 *part 1 Theol nat.* & §. 21. h.).

§. 40.

§. 40.

Quoniam beneficiarius amare debet benefactorem ob beneficia sibi tributa (§. 39.), qui vero alterum amat, ejus animus dispositus est ad beneficia ipsi tribuenda (§. 36.); *beneficiarii animus dispositus esse debet ad beneficia benefactori tribuenda ob beneficia sibi ab ipso tributa.* Quamobrem cum beneficium reddat, qui beneficium ei tribuit, a quo accepit, propterea quod sibi beneficia tribuit (§. 35.); *beneficiarius habere debet animum beneficia reddendi.* *Qualis esse debeat animus beneficiarii erga benefactorem.*

Videmus adeo benefactorem naturaliter sibi obligare beneficiarium ad beneficia sibi reddenda, siquidem in potestate ejus positum fuerit: neque enim ad impossibile ulla datur obligatio (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Non tamen ideo benefaciendo intendit, ut beneficium sibi reddatur, cum alias actus, in quo beneficium consistit, non maneret gratuitus, consequenter naturam beneficii exueret (§. 19.). Hoc demum faceret, si promittendo sibi adstringeret beneficiarium ad reddendum (§. 363. *p. 3. Jur. nat.*): quo facto actus, qui beneficus esse debebat, degeneraret in onerosum, seu contractum do ut des, vel do ut facias, vel facio ut des, aut facio ut facias (§. 9.).

§. 41.

Beneficiarius obligatur ad beneficium reddendum occasione oblata. Habere enim debet animum beneficia reddendi (§. 40.). Enimvero qui animum habet beneficia reddendi, is quoque oblata occasione beneficium reddit, cum semper paratus sit ad reddendum. Quamobrem beneficiarius obligatur ad beneficium reddendum occasione oblata. *Obligatio reddendi beneficium.*

Obligatur ad beneficium tribuendum alteri, etiamsi nullum ab eo acceperit (§. 23.). Quamobrem si offeratur occasio beneficium reddendi, cum jam duplex id urgeat obligatio; eam ambabus quasi manibus amplecti decet, ne quod ei defuerit reprehendi possit.

§. 42.

Qui beneficia reddit, aut reddendi animum habet, is gratus est, seu animum gratum habet. Etenim qui beneficia reddit, beneficia tribuit benefactori ob beneficia sibi ab eo tributa (§. 32.), consequenter si reddendi animum habet, voluntatem habet ob beneficia præstita beneficia reddendi, adeoque cum beneficia ad aliorum felicitatem quidpiam conferant (§. 34.), voluntas ipsi est omni studio id agendi, ut benefactor sit felix, ac cavendi, ne fiat infelix. Enimvero qui istiusmodi voluntatem habet, is animum gratum habet, seu gratus est (§. 31.). Quamobrem qui beneficia reddit, aut reddendi animum habet, is gratus est, seu gratum animum habet. *Quinam grati sint.*

§. 43.

Beneficiarius gratum habere debet animum erga benefactorem. Obligatur enim ad beneficium oblata occasione reddendum (§. 41.), & animum habere debet beneficium reddendi (§. 40.). Enimvero qui beneficia reddit, aut reddendi animum habet, is gratum habet animum erga benefactorem (§. 42.). Ergo beneficiarius gratum habere debet animum erga benefactorem. *Obligatio ad gratitudinem.*

Ostenditur etiam hoc modo. Beneficiarius amare debet benefactorem ob beneficia præstita (§. 39.), consequenter cum appetitus rationalis cum sensitivo consentire debeat (§. 204. *part. 1. Jur. nat.*), eum quoque diligere debet (§. 617. *part. 1. Jur. nat.* & §. 633. *Psych. empir.*). Quoniam dilectio benefactoris ob beneficia in nos collata gratitudo, seu gratus animus est (§. 31.); beneficiarius gratum habere debet animum erga benefactorem.

Non

Non hinc inferre licet, beneficium non esse actum mere beneficum, sed cum obligatione, quia parit obligationem ad animum gratum exhibendum. Ut enim actus beneficus fit obligatorius, necesse est, ut eodem contrahatur obligatio perfecta: sed obligatio beneficiarii ad animum gratum imperfecta est, nec ei respondet jus perfectum, ut is ad gratitudinem compelli possit.

§. 44.

Gratiarum actio quid sit.

Gratias agere dicitur is, qui verbis vel factis animum gratum significat.

Gratiarum adeo actio consistit in actione externa, cum gratitudo tanquam virtus sit habitus voluntatis & actibus internis potissimum constet, utut externus internos consentientes exiget: id quod in omni virtute obtinet.

§. 45.

Obligatio ad gratiarum actionem.

Beneficiarius obligatur ad gratias benefactori agendas. Animum enim gratum habere debet beneficiarius (§. 43.). Quoniam itaque eum perspicere nequit benefactor, nisi verbis, vel factis significetur, quod per se patet; ideo necesse est, ut verbis & factis eundem significet. Quamobrem cum gratias agat, qui verbis & factis significat animum gratum (§. 44.); beneficiarius obligatur ad gratias benefactori agendas.

Non sufficit animum gratum significare verbis; sed dictis addendum etiam factum, ut de illorum constet veritate. Qui dicit se habere animum gratum, is confitetur sibi esse voluntatem constantem ac perpetuam omni studio id agendi, ut benefactor sit felix, ac cavendi, ne fiat infelix (§. 31). Quodsi ergo datis occasione ad felicitatem alterius quomodocunque quid conferendi desit factum; falsum est tibi esse istam voluntatem, consequenter animum gratum non esse omissione facti declaras. Vides adeo; quomodo tam factis, quam verbis declarari debeat animus gratus, nec a verbis facta abesse possint. Verbis nimirum declaratur animus gratus, quando non datur occasio beneficium reddendi: ast quamprimum hæc sese offert, beneficia sunt reddenda, adeoque voluntas declaranda factis, ne desit dictis veritas (§. 159. *part. 3. Jur. nat.* & §. 41.).

§. 46.

Ingratitudo quid sit.

Ingratus dicitur, qui benefactorem ob beneficia sibi tributa non diligit, immo iis non obstantibus prorsus odit. *Ingratitudo* igitur vitium est, quo benefactorem ob beneficia nobis tributa non diligimus, immo hisce non obstantibus prorsus odimus.

Cum odium oriatur, quando quid in altero observamus, quod nobis displicet (§. 677. *Psychol. empir.*), fieri autem non possit, ut nobis displiceat beneficia ab altero nobis tribui, nisi adsit odium aliunde genitum, beneficia per se, modo agnoscantur, odium gignere nequeunt. Quamobrem ingratitudo consistere nequit in odio benefactoris, sed fieri tantummodo potest, ut alia de causa odio prosequamur benefactorem, non obstantibus beneficiis. Opponitur ingratitudo gratitudini. Quoniam itaque gratitudo consistit in dilectione benefactoris ob beneficia nobis tributa (§. 31.); ingratitudo autem in odio consistere nequeat, sed eidem saltem sociari possit *per demonstrata*; ea nonnisi in defectu dilectionis consistere debet, adeoque in defectu voluntatis id agendi, ut benefactor sit felix, ac cavendi, ne fiat infelix.

§. 47.

Ingratitudo num prohibita.

Ingratitudo lege naturali prohibita. Gratitudo enim lege naturali præcepta (§. 43.). Quamobrem cum ingratitudo contrarietur gratitudini (§. 31. 46.), lex autem præceptiva simul sit prohibitiva contrarii (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*); ingratitudo lege naturali prohibita.

Patet itaque eam recte definiri per vitium (§. 322. *p. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 48.

§. 48.

Donare alteri dicimur rem, quam ipsi gratis damus. Et *Donatio* est actus mere beneficus, quo alteri rem quandam damus. Ipsa vero res, quæ alteri gratis datur, *Donum* vocatur, vel *Munus*. *Donatio, donum vel munus quid sit.*

Equidem *Donatus* observat, donum proprie esse, quod datur diis: munus quod hominibus. Enimvero differentia hæc, præsertim in Jure, non attenditur. Sane *Labeo* l. 194 ff de V. S. munus a dono distinguit tanquam speciem a genere; ita ut munus sit donum cum causa, ut puta natalicium, nuptalicium. Sed cum nec hæc differentia adeo scrupulose observetur, nulla videtur ratio, cur nos eandem teneamus, præsertim sine ulla necessitate urgente.

§. 49.

Quoniam res tam corporales quam incorporales dari possunt (§. 10.), corporales vero vel mobiles, vel immobiles sunt (§. 148. 149. *p. 2. Jur. nat.*), donantur vero res quæcunque (§. 48.); *dono dari possunt tam res corporales, cum immobiles, tum mobiles*, adeoque etiam *se moventes* (§. 236. *part. 2. Jur. nat.*), *quam incorporales*. *Quænam donari possint.*

Possum tibi donare vas argenteum, vel nummum aureum, rem corporalem mobilem; possum donare equum, vel pavonem, rem se moventem; possum donare hortum, vel agrum, rem immobilem; possum denique donare jus venandi, quod mihi competit in certo districtu, rem incorporalem.

§. 50.

Qui donum dat, dicitur *Donans* vel *Donator*: qui accipit, *Donatarius*. *Donator & donatarius quinam dicatur.*

Etsi adeo quod hominibus datur proprie munus dicatur, (*not.* §. 48.); nulla tamen prostant nomina, quibus munus dantem & accipientem significare valeamus, quam donans & donatarius, ut ideo nonnisi hæc in Jure sint recepta, ac propterea quoque quod datur donum appelletur.

§. 51.

Quod datur ad sublevandam extremam vitæ necessitatem *Eleemosyna* dicitur. Cum adeo *eleemosyna* sit *plerumque* parvum donum (§. 48.); erit eadem *munusculum*. Quamobrem etiam *munusculum* dici poterat, non tamen satis apte. *Eleemosyna quid sit.*

Eleemosyna terminus ecclesiasticus est: quoniam vero commodum deficit vocabulum latinum, cum munuscula etiam alio fine dari possint; ideo consultius est eodem vocabulo uti. Sed demus exemplum. Titius non habet unde famem expleat. Das ipsi frustum panis, vel aliquot obolos: frustum panis & pauci oboli dicuntur eleemosyna. Das operario præter mercedem frustum panis, vel puero cuidam aliquot obolos ad emenda cerasa; frustum panis & pauci oboli non amplius sunt eleemosyna, sunt tamen munusculum.

§. 52.

Mendicitas est tanta rerum inopia, ut desint, quæ extrema vitæ necessitas exigit. Hinc *Mendicus* dicitur, qui tanta rerum inopia laborat, ut desint ea, quæ extrema vitæ necessitas exigit. *Mendicitas quid sit.*

Ita mendicus est, cui desunt, quæ ad famem explendam faciunt, & quæ corporis nuditatem tegunt, aut quæ ad sanandum vulnus vel corpus ægrotum sanitati restituendum requiruntur. Ea enim exigit vitæ necessitas, sine quibus illa tolerari nequit.

§. 53.

§. 53.

Mendicare quid sit.

Mendicare dicitur, qui eleemosynam petit.

Mendicus nimirum est, qui tanta rerum inopia laborat, ut desint ea, quæ extrema vitæ necessitas exigit (§. 52.). Quoniam itaque eleemosynæ dantur ad hanc necessitatem sublevandam (§. 51.), qui eas petit ab aliis mendicare dicitur. Hinc etiam Religiosi, qui mendicato cibo pascuntur & mendicato vestitu utuntur, mendicantes appellantur. Etsi autem eleemosynæ sint munusculum seu parvum donum (§. 51.), non tamen hinc sequitur, religiosis mendicantibus parce esse dandum a ditioribus, non solum quod singulis paucum datur, dum universis datur multum, quando nimirum quod datur inter multos distribuendum: verum etiam quod eleemosyna æstimanda ex indigentia mendicantis & facultatibus dantis. Sane si homini egeno des vestem ad nuditatem corporis tegendam, non propterea eleemosyna esse desinit, quod obolorum aliquot pretio emi minime possit. Qui multa habet, pauca dat, dum multum dat, quemadmodum ex adverso multum dat, qui cum pauca habeat, pauca dat.

§. 54.

Res, quæ donantur, immo in genere quæ dantur tradendæ.

Res, quæ dono datur, immo in genere, quæ datur, etiam tradenda. Quando enim datur, dominium transfertur in donatarium (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*), quod cum in alterum accipientem transeat sola domini voluntate (§. 13. *part. 3. Jur. nat.*), donata erit, quamprimum donatario acceptanti voluntatem donandi sufficienter declaravit donans. Enimvero cum sine possessione nobis non competat potentia physica de ea disponendi pro arbitrio nostro (§. 461. 463. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter dominii exercitium (§. 649. 118. *part. 2. Jur. nat.*), traditione vero possessio transferatur (§. 23. *part. 3. Jur. nat.*); res quæ dono datur, etiam tradenda.

Dum dominium transfertur facultas moralis acquiritur de re pro arbitrio suo disponendi, dum vero transfertur possessio, facultas physica acquiritur de eadem pro arbitrio suo disponendi. Si res usui esse debet, ut nimirum jure eadem uti possis, & moralis, & physica de eadem disponendi requiritur facultas, consequenter dominium & possessio simul. Quod igitur datur, etiam tradendum.

§. 55.

Traditio quando tacite promittatur.

Quoniam res, *quæ donatur*, etiam tradenda (§. 54.); *si non statim traditur, dum datur*, ut traditio & datio unico quasi absolvantur actu, *traditio tacite promissa intelligitur* (§. 431. *part. 3. Jur. nat.*). Immo *idem valet in genere de re quomodocunque data*. Per se autem patet, *traditionem* quoque *expresse promitti posse*.

Hinc & Doctores civilis Juris recte docent, traditionem in donatione vel statim fieri, vel promitti. Ex demonstratione autem patet, non necessariam esse promissionem expressam, cum tacite semper intelligatur, nisi adsint rationes singulares, ob quas expressa opus est. Hinc etiam in sermone communi datio comprehendit traditionem, quæ etiam Jure Romano plerumque ad translationem dominii requiritur.

§. 56.

Quænam beneficia sint donationes & eleemosynæ largitiones.

Beneficia, quæ in dando consistunt, donatio aut eleemosynæ largitio sunt. Etenim beneficia tribuuntur gratis (§. 19.) &, si in dando consistunt, aut res corporalis, aut incorporalis datur (§. 10.), cumque etiam sit tradenda (§. 55.), beneficium vero in præsens absolvatur (§. 17.), statim datur. Enimvero actus, quo res sive corporalis, sive incorporalis datur statimque traditur, donatio est (§. 48. 49. 55.), & si datur ad sublevandam vitæ necessitatem eleemosyna (§. 51.). Beneficia igitur, quæ in dando consistunt, donatio aut eleemosynæ largitio sunt.

Vi-

Videmus adeo beneficia latius patere donationibus & eleemosynarum largitione, cum etiam in faciendo consistant. Dantur tamen etiam facta eleemosynis æquiparanda, prouti mox ostendemus.

§. 57.

An largitio eleemosynarum beneficium sit.

Eleemosynarum largitio beneficium est. Etenim eleemosynæ dantur ad sublevandam vitæ necessitatem (§. 51.), adeoque gratis dantur statimque traduntur, cum sine traditione non sublevetur vitæ necessitas (§. 24. *part.* 3. *Jur. nat.*). Est adeo eleemosynarum actus mere beneficus (§. 3. 4.), qui in præsens absolvitur. Quamobrem cum actus mere beneficus, qui in præsens absolvitur, beneficium sit (§. 17.); eleemosynarum largitio beneficium est.

Eleemosynas dari gratis, nemo est qui in dubium revocare ausit. Dantur enim ad sublevandam vitæ extremam necessitatem, consequenter iis, a quibus vicissim nihil recipere potes, nec debes.

§. 58.

An donatio valeat sine acceptatione.

Ad donationem requiritur acceptatio. Etenim si tibi rem dono, eam tibi gratis do (§. 48.), consequenter dominium ejus in te transfero (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero ad actualem dominii translationem requiritur acceptatio (§. 7. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem etiam ad donationem requiritur acceptatio.

Patet adeo, donationem non esse validam, antequam acceptatur.

§. 59.

Quando donatio absolvatur.

Donatio statim absolvitur, quamprimum donans animum donandi de præsenti & donatarius animum acceptandi sufficienter declarat. Etenim quando donans animum donandi de præsenti declarat, se alteri quid gratis dare sufficienter indicat (§. 48.), consequenter se dominium rei cujusdam suæ in alterum transferre (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero quamprimum dominus sufficienter significat, se dominium rei suæ in alterum transferre, accipiens nuda voluntate ipsius efficitur dominus rei corporalis, vel incorporalis, cujus dominium transfertur (§. 13. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem quamprimum donans animum donandi de præsenti & donatarius animum acceptandi sufficienter declarat; dominus rei donatæ statim efficitur donatarius, consequenter donatio statim absolvitur.

Actu donandi non aliud intenditur, quam ut donatarius rei donatæ fiat dominus. Quamobrem dubitari nequit, donationem statim esse absolutam, quamprimum res, quæ erat donantis, fit donatarii.

§. 60.

Effectus donationis, si res non statim traditur.

Quoniam donatio statim absolvitur, quamprimum donans animum donandi de præsenti & donatarius animum acceptandi sufficienter declarat (§. 59.), consequenter res, quæ erat donantis, fit donatarii, prouti ex demonstratione præcedente clarius intelligitur; *si res donata non statim traditur, res donatarii est penes donantem*, consequenter *si rem tradendam urget donatarius* (§. 54.), *rem suam petit non vero donantem ad adimplendam donationem compellit.*

Naturalem hanc æquitatem secutus Imperator §. 2. l. de Donat utut communiter in Jure Romano dominium nonnisi traditione transferatur. Perfici enim vult donationes simplices inter vivos, de quibus hic sermo est, cum donator suam voluntatem scriptis, aut sine scriptis manifestaverit, & eas ipse habere necessitatem traditionis.

§. 61.

An donatio in præsens absolvatur. *Donatio est actus, qui in præsens absolvitur.* Quamprimum donans animum donandi de præsenti & donatarius animum acceptandi sufficienter declarat, donatio statim absolvitur (§. 59.). Quodsi res statim tradatur, quemadmodum tradenda est (§. 54.); nemo est, qui dubitet, donationem esse actum, qui in præsens absolvitur. Quodsi non statim tradatur, traditio tacite promissa intelligitur (§. 55.), adeoque tradendi necessitatem in se habet (§. 431. *part.* 3. *Jur. nat.*), & res tanquam donatarii propria tantummodo manet penes donantem (§. 60.). Quamobrem nec hoc obstat, quin donatio sit actus, qui in præsens absolvitur. Quoniam itaque res donata aut statim traditur, aut non traditur (§. 54. *Ontol.*), donatio vero in utroque casu in præsens absolvitur *per demonstrata*; ideo simpliciter patet, donationem esse actum, qui in præsens absolvitur.

§. 62.

Quomodo voluntas declaretur, si donatio promittitur. *Donans animum donandi de futuro declarat, si donatio promittitur.* Etenim si donatio promittitur, donans tantummodo indicat se alteri quid donare velle ac in eum transfert jus a se exigendi ut donet (§. 361. *part.* 3. *Jur. nat.*), & tantummodo sese obligat donatario ad donandum, non vero actu statim donat (§. 363. *part.* 3 *Jur. nat.*). Donans igitur animum donandi de futuro declarat, si donatio promittitur.

Animus donandi de præsenti verbis de præsenti declaratur, veluti dono tibi hortum meum, vel dono vestem meam. Alt animus donandi de futuro verbis etiam de futuro declaratur, veluti donabo tibi hortum meum, vel donabo tibi vestem meam, item volo tibi donare hortum meum, vel vestem meam. Quando enim dico, me hoc donare velle, tantummodo significo, quid facere decreverim, consequenter quid facturus sim, non vero quid nunc faciam.

§. 63.

Qualis actus sit promissio donationis & promissio simpliciter. Quoniam donans animum donandi de futuro declarat, si donationem promittit (§. 61.); *promissio donationis est actus, qui in futurum prominet*. Et eodem modo patet, *promissionem in genere esse actum, qui in futurum prominet*. Ostenditur etiam hoc modo. Promissione acquiritur jus ad rem (§. 784. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter etiam donatarius promissione donationis acquirit nonnisi jus ad rem, adeoque nec promissarius, nec donatarius habet adhuc jus in re (§. 778. 781. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque tam promissarius in re promissa, quam donatarius in re donanda nondum dominium habet (§. 118. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter id demum transferendum, tam promissio simpliciter, quam promissio donationis est actus, qui in futurum prominet.

Patet adeo quænam differentia intercedat, si donatione facta traditio tantummodo differtur, vel promittitur, & si ipsa donatio promittitur. In casu enim priori acquiritur jus in re, sive dominium, in posteriori jus ad rem. In illo donans obligatur ad rem tradendam; in hoc ad rem dandam & tradendam. In illo res donata est donatarii, etsi adhuc sit penes donantem: in hoc res donanda debetur donatario, & manet adhuc in dominio donaturi.

§. 64.

Promissio donationis species promissionis... *Promissio donationis est promissio liberalis aliquid dandi.* Qui enim tibi aliquid donare promittit, is tibi gratis rem dare promittit (§. 48.), consequenter ita ut pro eo, quod dat, nihil vicissim recipiat a te (§. 18.), adeoque tu ad nihil vicis-

vicissim dandum te obliges. Quoniam itaque promissio mere liberalis est, quando promissarius ad nihil vicissim dandum se obligat (§. 713. *part.* 3. *Jur nat.*); promissio donationis est promissio liberalis aliquid dandi. *missionis liberalis.*

Promissio alia dandi, alia faciendi est, cum promissor promissario sese obligare non possit nisi ad dandum vel faciendum (§. 357 *part.* 3. *Jur. nat*). Promissio itaque donationis est species promissionis liberalis. Quamobrem cum de promissione prolixe admodum egerimus *cap.* 4. *part.* 3 *Jur. nat.*) non opus est, ut de promissione donationis multa dicamus: quæ enim in ampla theoria promissionis demonstrata sunt, ad eam facile applicantur.

§. 65.

Donatio beneficium est. Donatio enim est actus mere beneficus (§. 48.) & in præsens absolvitur (§. 61.). Sed actus mere beneficus, qui in præsens absolvitur, beneficium est (§. 17.). Donatio igitur beneficium est. *Donatio num sit beneficium.*

Non licet propositionem invertere. Quoniam enim beneficia tam in dando, quam faciendo (§. 17.), donationes autem in dando tantummodo consistunt (§. 48.); donationes beneficiorum quædam sunt species.

§. 66.

Quoniam donatio beneficium est (§. 65.); *promissio donationis promissio beneficii est.* *An promissio donationis sit beneficium.*

Nimirum quando promissio donationis adimpletur, tum demum donatio fit, adeoque beneficium tribuitur. Ipsa igitur promissio beneficium nondum dici potest. Aliud nimirum est promittere, aliud tribuere beneficium. Nec obstat, quod promissor donationis perfecte obligetur ad donandum donatario (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter huic competat jus ipsum ad donandum compellendi (§. 236. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), quo minus promissio donationis promissio beneficii dicatur: obligatio enim non per se inest actui donandi, sed ei aliunde advenit, nimirum ex promissione, quæ actum in se mere voluntarium efficit necessarium. Nec proprie dici potest, quod donans cogatur ad donandum; sed potius ad adimplendum promissionem. Quatenus vero promissio adimpleri nequit sine donatione; necessitatem in actum donandi infert promissionis adimpletio. Ergo, quod necesse sit adimpleri promissionem (§ 431. *part.* 3. *Jur. natur.*), sequitur necesse esse, ut dones: ipse autem actus donationis manet in se, qualis est.

§. 67.

Introductis rerum dominiis facta gratuita donationibus & quæ fiunt ad sublevandam extremam vitæ necessitatem eleemosynis æquipollent. Introductis enim rerum dominiis facere perinde est ac dare (§. 122. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter gratis facere perinde est ac gratis dare. Sed qui rem alteri gratis dat, eandem donat (§. 48.). Quamobrem introductis rerum dominiis facta gratuita æquipollent donationibus. *Quod erat unum.* *In quantum facta conveniant cum donationibus & eleemosynis.*

Quodsi res detur ad sublevandam vitæ extremam necessitatem, eleemosyna est (§. 51.). Quamobrem quod facis alteri ad sublevandam vitæ extremam necessitatem eleemosynæ æquipollet *per demonstrata.* *Quod erat alterum.*

Lucem his affundunt non modo, quæ alibi demonstravimus, quod actiones hominis quæcunque, consequenter facta, æquiparentur rebus, quæ sunt in dominio ipsius (§. 436. *p.* 2. *Jur. nat.*), verum etiam ea, quæ de factorum æstimatione deinceps demonstraturi sumus. Sane qui gratis facit, tantundem dedisse intelligitur, quanti æstimatur factum ipsius: perinde nimirum est ac si dedisset tantum pecuniæ, quanta erat opus, ut alius pro ea idem faceret. Ex. grat. si duos florenos dare debes, ut alius idem faciat, quod ego facio gratis; duos florenos tibi donare censendus sum. Si quis operam gratis dat ægroto non habenti, ut pro ea mercedem solvat, tantam dedisse intelligitur eleemosynam, quanta foret merces pro opera ista

præstanda, si conduceretur. Ideo eleemosynis accensetur, si Medicus pauperes ægrotantes gratis invisit & consilio suo iisdem præsto est. Similiter ad eleemosynas referri debet, si Professor studiosos pauperes lectionibus suis gratis interesse sinit: quodsi vero idem permittat alii, qui minerval solvere potest, hoc ipsum ei donasse dicendus.

§. 68.

Qualis sit donatio conditionata re statim tradita.

Si donatio sub conditione fiat & res donata statim tradatur; conditione non existente, donatio revocabiliter facta intelligitur. Qui enim sub conditione quid donat & rem donatam statim tradit; is ipso facto declarat, se tibi rem gratis dare (§. 48.), consequenter ejus dominium in te transferre (§. 675. *p.* 2. *Jur. nat.*), ut eam tanquam tuam possideas (§. 124. *part.* 2. & §. 23. *part.* 3. *Jur. nat.*), sed ut maneat tua conditione extante, ubi vero ea non extiterit, dominio te rursus excludat. Quoniam itaque translatio dominii revocabiliter fit, quando idem in alterum transfers ea lege, ut tibi integrum sit eodem rursus alterum excludere (§. 16. *part.* 3. *Jur. nat.*); si donatio sub conditione fiat & res donata statim tradatur; donatio revocabiliter facta intelligitur.

Ex. gr. Filius meus peregre abest per plures annos, ut ignorem, utrum adhuc sit in vivis, nec ne. Ego tibi dono hortum meum sub hac conditione, si filius meus mortuus sit, eumque tibi statim trado. Hortus tuus est, eumque possides. Quodsi certior reddor, filium meum mortuum esse; hortus manet tuus: ast ubi is redit, tuus esse desinit, iterumque fit meus. Donatio igitur hoc in casu revocabiliter facta. Similiter dono tibi tres modios frumenti sub hac conditione, si larga fuerit messis. Frumentum, quod statim traditur, tuum est, idemque consumere potes. Enimvero ubi messis larga non fuerit, sed tenuis admodum, illud reddendum, donatione, dum revocatur, in mutuum quasi transeunte, prouti ex infra demonstrandis patebit.

§. 69.

Qualis eadem sit re non tradita.

Si donatio sub conditione fiat, res tamen non tradatur; traditio sub eadem conditione promissa & conditione non existente donatio revocabiliter facta intelligitur. Quod donatio sub conditione facta revocabiliter facta intelligatur conditione non existente, eodem fere modo patet, quo id in propositione præcedente ostendimus. *Quod erat unum.*

Si vero res donata non statim traditur, traditio tacite promissa intelligitur (§. 54.). Quamobrem cum donatio fiat sub conditione *per hypoth.* adeoque conditione non existente revocari possit *vi num.* 1. consequenter tradenda non sit; non alio fine non tradita videtur, quam quod ante certus fieri velit donans, num conditio extitura sit, sub qua donatio facta. Quamobrem traditio sub eadem conditione promissa intelligitur, sub qua donatio facta. *Quod erat alterum.*

Promissio etiam traditionis expresse fieri potest sub hac conditione, sub qua fit donatio, tumque per se patet, quod hic demonstratur in casu dubio, ubi quæritur, quid de traditione præsumendum sit in donatione conditionata sine traditione facta. Ratio nimirum aliqua adesse debet, cur res donata non statim tradatur. Quamobrem cum eam offerat ipsa donatio, de ea, non de alia cogitasse præsumitur donans, ut adeo idem expresse moneri non opus visum fuerit.

§. 70.

Quando donans usum rei reservare intelligatur.

Si donatione facta traditio in diem promittitur, vel sub conditione promissa intelligitur; donans usum rei tamdiu sibi reservare præsumitur, donec dies venerit, vel conditio extiterit. Si enim traditio in diem promittitur, vel sub conditione promissa intelligitur, non ante eam tradi necesse est, quam dies venerit, aut conditio extiterit (§. 501. 468. *part.* 3. *Jur. nat.*). Enimvero antequam res traditur,

tur, donatario non competit potentia physica de re donata pro arbitrio suo disponendi (§. 24. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter eadem utendi, adeoque donans non vult ut eadem utatur, vel fruatur, antequam dies venerit, vel conditio extiterit. Quoniam igitur non promisit, se interea re sua uti nolle, consequenter ad non utendum donatario sese non obligavit (§. 365. *p.* 3. *Jur. nat.*); usum tam nudum, quam cum fructu conjunctum sibi reservasse præsumitur. Atque adeo patet, si donatione facta traditio in diem promittitur, vel sub conditione promissa intelligitur, donantem sibi tamdiu usum rei reservare, donec dies venerit, vel conditio extiterit.

Potest sibi expresse reservare usum rei donatæ donans tam nudum, quam cum fructu conjunctum, quamdiu voluerit (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 48. *b*). Quamobrem ubi ipso facto declarat, donatarium re aliquamdiu uti nondum debere, & ipse adhuc eandem possidet, ut uti possit; usum sibi reservare recte intelligitur. Sane in donationibus hoc tanto facilius præsumitur, quod sint actus mere benefici (§. 48.), ut donatarius pro eo, quod accipit, ad nihil vicissim præstandum obligetur (§. 4.)? Considerandum præterea, quod donationem saltem promittere potuisset: quo in casu cum dominio etiam usus tam nudus, quam cum fructu conjunctus ipsi integer maneret. Quamobrem præsumtio omnino fieri debet in favorem donantis. Et quomodo promissio in diem fit, ipsa promissionis in diem factæ ratio non alia esse videtur quam usus reservatio, nisi aliæ mas nifestæ in contrarium prostent.

§. 71.

Si donatio fit sub modo, modus adimplendus; quodsi is non adimpleatur, donum aut ejus æstimatio restitui debet. Etenim si donatio fit sub modo, gratis quid datur eum in finem, ut donatarius quid facere, vel præstare possit (§. 557. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 48. *b.*). Enimvero si quid datur ob certum finem, scilicet ut hoc facias, vel præstes, tu ad hoc faciendum, vel præstandum obligaris, &, nisi feceris, quod datum restituere teneris (§. 556. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si donatio fiat sub modo, modus adimplendus (§. 558. *part.* 3. *Jur. nat.*), & res, quæ donata fuit, consequenter donum (§. 48.), vel si hoc fieri non possit, ejus æstimatio, modo non adimpleto, restitui debet. *Quid juris quoad donationem sub modo factam.*

Ex. gr. Dono tibi centum aureos, ut Doctor fias. Quodsi non fias, centum aurei sunt restituendi. Equidem donatio sub modo facta communiter nonnisi improprie donatio vocari dicitur; non tamen modus repugnat beneficio, adeoque nec donationi (§. 65.) per se, nisi quando accedit onus: quo in casu actus fit compositus, quemadmodum mox ostendetur. Si tibi dono centum aureos, eos tibi do gratis: si dono eum in finem, ut Doctor fias; status tui perfectionem gratis promovendi mihi animus est, & beneficium adeo, quod tibi confertur, proprie est actus, quo perfectio status tui promovetur (§. 22.). Non ergo datio centum aureorum, ut doctor fias, beneficii naturam mutat, quod non alio fine detur, quam ut Doctor fias: beneficium autem in præsenti casu non intelligitur, nisi per actum, quo ad gradum Doctoris obtinendum datur sumtus. Neque etiam propterea datio centum aureorum fit actus obligatorius, quod impendendi iidem sint ad gradum Doctoris obtinendum, eum sic impendendi, non aliter, necessitas fit inter determinationes essentiales actus, sine qua is subsistere nequit, nec beneficium acceptasse dicendus es, nisi quatenus sic, non aliter impenduntur. Quodsi ergo Doctor non fias, donatio non subsistit, deficiente requisito essentiali actus particularis, adeoque nec centum isti aurei tui sunt, sed mei, restituendi mihi non ex causa donationis, sed ex principio generali (§. 467. *p.* 2. *Jur. natur.*). Obligatio igitur restitutionis non nascitur ex actu donationis, sed ex eo, quod donatio non facta intelligatur. Aliter se res habet in commodato, ubi ex actu subsistente nascitur obligatio restituendi.

§. 72.

Si donationi adjicitur onus (quod minus esse debere dono, per se intelligitur); *actus fit compositus ex donatione & actu permutatorio.* Quodsi enim donationi adjicitur onus, quod sit minus re donata, non ea tota gratis datur, sed pro ejus parte vicissim quid præstandum donanti (§. 585. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 18.). *Qualis sit actus, si donationi onus adjiciatur.*

Quo-

Quoniam itaque actus, quo quid gratis datur, donatio est (§. 48.), actus vero, quo utraque pars ad aliquid præstandum adstringitur, permutatorius; si donationi adjicitur onus, actus fit compositus ex donatione & actu permutatorio.

Hic adeo actus nonnisi improprie aut, si mavis, abusive per inconstantiam loquendi, donatio dicitur. Ex. gr. dono tibi agrum meum, sed sub onere me per tres menses in ædibus tuis alendi, vel dono tibi decem millia aureorum, ut mihi ad dies vitæ alimenta præbeas. Actus hic compositus est ex donatione & actu permutatorio do ut des, nec proprie dicitur donatio simpliciter; dici tamen potest donatio sub onere facta, quatenus sic intelligitur actus compositus ex donatione & actu permutatorio, seu in specie diremtorio (§. 7.). Solent equidem etiam hujus generis donationes referri ad donationem sub modo in l. 1. C. de Donation. quæ sub modo &c. Sed parum accurate, ac præter necessitatem. Consultius enim est onus distinguere a modo, quemadmodum fecimus (§. 557. 585. *part 3. Jur. nat.*), & ubi modus onus continet, eum ad onus potius, quam ad modum referre. Obtinet autem casus posterior, quando certo respectu id, sub quo donatio fit, dici potest modus, certo autem respectu onus. Exemplo esse potest casus Codicis *l cit* quem modo allegavimus. Si tibi dono 10000 aureos, ut alimenta mihi præbeas: pecunia hæc donatur eum in finem, ut mihi alimenta præbeas, & hoc respectu id dici potest modus, sub quo fit donatio (§ 557 *part. 3 Jur. nat*); quatenus vero donatur sub hac conditione, ut tu vicissim mihi quid præstes, nimirum ut des alimenta, onus recte vocatur (§. 585 *part 3. Jur. nat.*). Quoniam tamen modus in se spectatus non mutat naturam donationis (*not* §. 71.), ast si onus continet, partem ejus in actum permutatorium vertit; consultius omnino est, ut quod certo respectu modus dici poterat, ob onus tamen, quod continet, seu in quo consistit adimpletio ejus, ad onus referatur. Hoc nimirum pacto quæ a se invicem ut notionum distinctarum separanda sunt, nunquam confunduntur, nec inconstantia loquendi ullam inducit improprietatem in loquendo.

§. 73.

An ad donandum quis cogi possit.

Nemini naturæ competit jus alterum ad donandum cogendi, seu nemo ad donandum cogi potest. Etenim natura beneficiario non competit jus cogendi benefactorem ad beneficium dandum, seu nemo ad dandum beneficium cogi potest (§. 27.). Enimvero donatio beneficium est (§. 65.). Ergo nemini natura competit jus alterum ad donandum cogendi, seu nemo ad donandum cogi potest.

Hinc *Struvius* donationem inter vivos definiturus ad eam requirit, quod fieri debeat nullo jure cogente (§. 3. tit. 10. l. 2. Jurispr. R. G. F. Quod etsi verum sit, non tamen necesse est, ut definitioni inferatur, cum quod gratis datur nulla supposita obligatione contracta detur nullo jure cogente, quemadmodum ex demonstratis liquet. Quando donatio promittitur, accurate loquendo donans tanquam promissor cogi potest ad adimplendam promissionem, quia promissa sunt servanda (§. 431. p. 3. *Jur. natur.*) & promissario ad id, quod promissum est, jus perfectum competit (§. 364 *part. 3. Jur. nat.*), quod jus cogendi in se continet. Coactio igitur locum habet, quatenus quod dandum spectatur tanquam promissum, non quatenus spectatur tanquam donum, postquam donator actum liberrimæ voluntatis, si jus externum spectes, fecit necessarium libera sua voluntate, ut, quod antea, non debebatur, nisi forsan imperfecte (§. 402 *part. 3. Jur. nat.*), nunc debeatur perfecte (§. 403. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 74.

An ad dandam eleemosynam quis cogi possit.

Quoniam eleemosynæ sunt munuscula (§. 51.), consequenter quod mendico datur, eidem donatur (§. 48.); *nemini natura competit jus ad dandum eleemosynam alterum cogendi* (§. 73.).

Cum eleemosynarum largitio beneficium sit (§. 57); propositio præsens independenter a præcedente eodem modo demonstratur, quo præcedens. Immo nisi donationem & eleemosynæ largitionem ad beneficium reducere volueris, eadem principia de donatione & eleemosynarum largitione demonstrari possunt, quæ de beneficiis evicimus (§. 25. 26), ac inde eodem modo infertur, donatario non competere jus donantem cogendi ad donandum, nec mendico ad eleemosynam dandam, quemadmodum supra intulimus jus istiusmodi non competere beneficiario (§. 27.). Quamvis vero in systemate non probentur istiusmodi ambages, nisi finis secundarii obtinendi gratia sub iisdem concedatur locus; quando tamen extra systema de donationibus & eleemosynis verba facienda sunt, non inutiliter ad primos suos fontes reducun-

tur,

tur, quæ brevitatis causa ad propiora principia reducta fuerunt: id quod inprimis in praxi morali haud raro utiliter fit, immo fi ri debet, & in genere hic notandum est, ut in aliis casibus similibus usui esse possit. Quodsi quis totum systema animo bene comprehenderit, talia sua sponte eidem succurrent, quando iisdem habuerit opus.

§. 75.

Datio & adimpletio promissionis dandi sunt unus idemque actus. Quando enim promissio adimpletur, seu promissum servatur, promissor dat, quod se daturum esse dixit (§. 430. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque adimpletio promissionis dandi in datione præsenti consistit. Datio itaque & adimpletio promissionis dandi sunt unus idemque actus. *Identitas dationis, & adimpletionis promissionis dandi.*

Ex gr. Si tibi do centum aureos, eorum dominium in te transfero (§ 675 p 2. *Jur. nat.*). Quando tibi centum aureos promisi, & promissionem adimpleo; tibi similiter centum aureos do (§. 430. *part. 3 Jur. nat.*), adeoque eorum dominium in te transfero (§. 675. p. 3. *Jur. nat.*). Uterque igitur actus in translatione præsenti dominii centum aureorum consistit. Statim igitur dare & adimplere promissionem dandi centum aureos unum idemque est.

§. 76.

Quoniam datio & adimpletio promissionis dandi unus idemque actus est (§. 75.); *datio per hoc non mutatur, quod promittitur & quæ promissa erat actus futurus, quando promissio adimpletur, fit actus præsens.* *An promissio quicquam mutet in actu dandi.*

Actus, qui promittitur, futurus est. Actus autem futurus & præsens nonnisi tempore differunt, quod ipsum actum non afficit, sed eum tantummodo differt. Idem ergo agi potest, sive statim agatur, sive demum tempore quodam elapso. Abunde hoc docet exemplum, quod modo dedimus (*not.* § 75.).

§. 77.

Quia donatio datio est (§. 48.), datio autem & promissionis dandi adimpletio unus actus sunt (§. 75.); *donatio* etiam *& adimpletio promissionis donandi unus idemque actus sunt, nec donatio per hoc mutatur, quod promittatur* (§. 76.). *Identitas donationis & adimpletionis promissionis dandi.*

Promissio cum inducat perfectam obligationem (§. 363. *part. 3 Jur. natur.*); actus possibilis excitatur futuritionem, ipsum autem actum esse finit, qualis in se est. Futuritio abit in præsentiam, quamprimum promissio adimpletur, tuncque perinde est, ac si actus non fuisset promissus, sed in præsens absolvitur, quomodo se habuisset, si statim eo momento, quo promittebatur, absolutus fuisset. Quodsi hæc applicare libuerit ad propositionem præsentem, ea omni luce radiabit, quæ eodem affundi potest.

§. 78.

Cum donatio & adimpletio promissionis donandi unus idemque actus sint, nec in ipso actu donandi quicquam per hoc mutetur, quod promittitur (§. 77.); *Quæ de promissione qua adimplenda in genere demonstrata sunt* cap. 4. part. 3. Jur. nat. passim; *ea etiam de donatione intelligenda sunt.* *Quomodo principia de promissione applicanda ad donationem.*

Habes hic principium heuristicum definiendi casus particulares, qui circa donationem occurrunt, ut adeo non opus sit singulos sigillatim persequi, cum non alia re opus sit, quam ut ad donationem applicentur, quæ de promissione, quatenus adimplenda, seu de ejus adimpletione demonstrata fuerunt. Ex. gr. Si conditio potestativa ex parte promissarii non fuerit personalis, promissarius eam per alium adimplere potest, ut scilicet actus adimplendi promissionem subsistat (552. *part. 3 Juris nat.*). *Quodsi ergo quid donatur sub conditione potestativa, nec ea personalis fuerit; donatio subsistit, etiamsi conditio adimpleatur per alium.*

§. 79.

Quando donatio vitietur, ut non subsistat.

Similiter quia donatio & adimpletio promissionis donandi unus idemque actus est (§. 77.); *qui valide promittere nequeunt, nec valide donare possunt.*

Quemadmodum itaque demonstravimus in parte tertia Juris naturæ, quasdam personas valide promittere non posse, eodem fere modo ostendi etiam potest, easdem donare non posse, siquidem per modum corollarii id inferre non lubet.

§. 80.

Quando donatio vitietur, ut non subsistat.

Eandem ob rationem *donationem vitiat, quod vitiat promissionem* (§. 77.), consequenter *quando hæc subsistere nequit, nec illa subsistere potest*, & ex adverso *quod non vitiat promissionem, nec vitiare potest donationem.*

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, de præsenti etiam tenenda sunt.

§. 81.

Donationes quorumnam non valent; quanam tamen valide.

Quoniam valide donare nequeunt, qui valide promittere non possunt (§. 79.), valide autem promittere nequeunt furiosi durante furore, amentes & infantes (§. 449. *part.* 3. *Jur. nat.*), amore insano laborantes, ii, quos ebrietas usu rationis privavit, & delirantes (§. 452. 453. 457. *part.* 3. *Jur. nat.*) neque etiam valet promissio ex melancholia profecta (§. 460. *part.* 3. *Jur. nat.*); ideo *non valide donare possunt furiosi durante furore, amentes & infantes, amore insano laborantes, summe ebrii, quos usu rationis privavit ebrietas, & delirantes, neque etiam valet donatio ex melancholia profecta.* Sed quia tamen promissio furiosi in lucidis intervallis facta (§. 451. *part.* 3. *Jur. nat.*), item facta ab ebrio, quamdiu rationis usus adhuc integer, vel quando ab ebrio facta, a sobrio renovatur, aut melancholicorum promissio ex melancholia non profecta valet (§. 454. 456. 461. *part.* 3. *Jur. nat.*); *donatio* etiam *furiosi in lucidis intervallis facta, item facta ab ebrio, quamdiu rationis usus adhuc integer, vel quando ab ebrio facta a sobrio renovatur, aut melancholicorum donatio ex melancholia non profecta valida est.*

Illationes hæ fiunt, quemadmodum jam monuimus (*not.* §. 79.) brevitatis causa. Quoniam vero veritas magis elucescit, ubi demonstrationes particulares traduntur; pauca quædam adhuc monenda sunt. Nimirum singulæ demonstrationes, quas de promissionibus dedimus, ad donationem nullo negotio transferuntur. Etenim istæ deducuntur ex hoc principio, quod promissio fieri debeat animo deliberato, qui in eos non cadit, quorum promissionem validam esse non posse ostendimus. Enimvero cum homo nihil agere debeat absque animo deliberato (§. 392. *p.* 3 *Jur. nat.*), nec donatio fieri debet absque animo deliberato, quemadmodum inde intulimus promissionem (§. 391. *p* 3. *Jur nat.*) atque promissi acceptationem absque eo fieri non debere (§ 292. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi de donatione ante promissionem agere libuisset, poteramus hanc ad illam revocare vi identitatis actus donandi, & promissionem adimplendi (§. 75.), demonstratis ante de donatione, quæ de promissione demonstrata fuerunt. Immo poteramus in genere demonstrare de datione, quæ de promissione demonstrata sunt, & ea deinde transferre ad donationem & promissionem, quia donatio (§. 48.) & adimpletio promissionis dandi datio est (§. 430. *part.* 3. *Jur nat.*). Hæc in eorum gratiam observamus, quibus usus rectus methodi curæ cordique est omni animi contentione a nobis inculcandus, cum is inter præcipuos fructus ex lectione operum nostrorum percipiendos referri debeat: neque enim sine eo ad certam rerum cognitionem pertingere datur.

§. 82.

Quando appetitus sen-

Quoniam promissio naturaliter valida non est, si quis naturali quodam affectuum impetu abreptus promiserit (§. 459. *part.* 3. *Jur. nat.*); eodem modo infertur,

fertur, *donationem naturaliter non valere, si quis naturali quodam affectuum impetu abreptus donaverit.* *Ʃutivus invalidet donationem.*

Quæ de promissione in hypothesi propositionis præsentis facta annotavimus (*not.* §. 459. *p.* 3. *Jur. nat.*); ea hic relegenda sunt, ne quicquam dubii circa propositionem præsentem supersit.

§. 83.

Similiter quoniam donationem vitiat, ut ea subsistere non possit, quod vitiat promissionem, ut hæc subsistere nequeat (§. 80.), promissio vero invalida est, si error det causam promisso (§. 569. *part.* 3. *Jur. nat.*), aut si vel metu fuerit extorta (§. 576. *part.* 3. *Jur. nat.*); *invalida* quoque *erit donatio*, *adeoque revocari potest* (§. 87.), *si error det causam donationi, vel donatio metu aut vi extorquetur*. Cumque invalida etiam sit promissio, si quomodocunque efficis, ut alius metu incusso me permoveat ad tibi aliquid promittendum, vel tu quomodocunque ad metum mihi incussum concurris (§. 579. 580. *part.* 3. *Jur. nat.*); *donatio* non minus *invalida est, si tu quomodocunque efficis, ut alius metu incusso me permoveat ad tibi donandum, vel tu quomodocunque ad metum mihi incussum concurris*. *Error & metus quando vitiet donationem, quando non.*

§. 84.

Ex adverso cum promissio valida sit, si error non dederit causam promisso (§. 570. *part.* 3. *Jur. nat.*), aut pro ea saltem parte valeat, cui causam non dedit (§. 572. *part.* 3. *Jur. nat.*), similiter tota valeat, si metu ab alio incusso permotus tibi rei istius minime conscio quid promittam (§. 577. *part.* 3. *Jur. nat.*) quod vero promissionem non vitiat, idem nec donationem vitiare possit (§. 80.); *donatio* itidem *valida esse debet, si error non dederit causam eidem, aut saltem pro ea parte, cui causam non dedit, vel etiam si metu ab alio incusso permotus tibi rei istius minime conscio quid donem*. *Quando non.*

Puto ex hisce satis constare, quomodo ad donationem applicentur ea, quæ de promissione demonstrata fuerunt.

§. 85.

Quia donatio & adimpletio promissionis dandi unus idemque actus est (§. 77.); *quando & quomodo promissio, quæ erat invalida, convalescit, tunc etiam & eodem modo donatio convalescit, quæ ante erat invalida*, consequenter *si donatio erit invalida, re tamen cognita, verbis vel factis declaret donans se eam validam esse velle, eadem convalescit* (§. 589. 590. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quando & quomodo donatio convalescat.*

§. 86.

Quoniam promissio non habere debet causam expressam, ut sit valida (§. 594. *part.* 3. *Jur. nat.*), ob eandem rationem intelligitur, *quod nec donatio habere debeat causam expressam, ut sit valida*. *An donatio habere debeat causam expressam.*

Quæ de promissione annotavimus (*not.* §. *cit.*), eadem de donatione tenenda.

§. 87.

Revocatio donationis quid sit. *Donatio revocari* dicitur, quando donans declarat, donationem pro non facta haberi debere, consequenter *si res donata jam fuerit tradita, eam sibi vult reddi, aut, si nondum tradita fuerit, eam tradere se nolle indicat.*

Quando promissio revocatur, promissor declarat sese ex promisso teneri nolle (§. 595. p. 3. *Jur. nat.*), ut adeo actus futurus fieri non debeat. Enimvero quoniam donatio in præsens absolvitur (§. 61.), & ex parte donantis absolutus intelligitur, quamprimum donans animum donandi de præsenti declarat (§. 59.), ut non demum nascatur obligatio dandi; ideo definitio revocationis promissi non commode applicatur ad donationem, nisi facta immutatione, quam differentia inter actum præsentem ac futurum exigit. Quemadmodum itaque revocando promissionem actus futurus declaratur pro non futuro, ita actus præteritus seu jam factus revocando donationem declarari debet pro non facto. Quodsi ergo res jam fuerit tradita, per se sequitur, eam esse reddendam, si actus donationis pro nullo haberi debet, nec eam esse tradendam, si nondum tradita fuerit, cum non tradenda, nisi quia donata (§. 54.).

§. 88.

Revocatio promissionis quid sit. *Promissio* etiam *quod revocetur* dici potest, quando promissor declarat promissionem pro non facta haberi debere, unde consequitur, *promissorem promissario ex promisso teneri nolle, si promissionem revocet.*

Quodsi hoc modo revocationem promissionis definire malueris eandem ad donationem quoque applicare licebit, ut hanc peculiariter definiri non sit opus.

§. 89.

Quid donationem efficiat irrevocabilem. *Donatio revocari potest, antequam acceptetur; facta autem acceptatione revocari nequit.* Ad donationem enim requiritur acceptatio (§. 58.), ita ut ex utraque parte absoluta non sit, antequam acceptetur. Quoniam itaque donatione transfertur dominium rei donatæ in donatarium (§. 48. *b.* & §. 675. *part. 2. Jur. nat.*); si donator animum donandi mutet ante acceptationem, adeoque declaret, donationem pro non facta haberi debere; nullum donatario jus aufertur. Quamobrem cum unicuique permittendum sit, ut voluntatem suam mutet, quamdiu nil agit contra jus alterius (§. 377. *part. 3. Jur. nat.*); donatio revocari potest, antequam acceptetur (§. 87.). *Quod erat unum.*

Enimvero donatio ex utraque parte statim absolvitur, quamprimum donans animum donandi de præsenti & donatarius animum acceptandi sufficienter declarat (§. 59.), consequenter dominium rei donatæ transit in donatarium (§. 48. *b.* & §. 675. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque nemini invito jus suum auferri potest (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); donans non amplius habet jus mutandi voluntatem suam, consequenter declarare nequit donationem pro non facta haberi debere. Quamobrem cum donatio revocetur, quando donans declarat, donationem pro non facta habendam esse (§. 87.); facta acceptatione donatio revocari nequit. *Quod erat alterum.*

Idem demonstravimus de promissione (§. 596. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero cum demonstratio de promissione data commode applicari nequeat ad donationem, propositionem præsentem demonstratione peculiari muniri consultius visum fuit.

§. 90.

An donatio conditionata revocari possit. *Donatio conditionata revocari nequit, antequam certum est conditionem non extare.* Quando enim donans donatario sub conditione quid donat, voluntatem suam ita declarat, ut res, quam ipsi gratis dat (§. 48.), maneat ipsius, siquidem conditio

ditio extet, ea autem iterum fiat sua, si non extet (§. 462. 463. *part.* 3. *Jur. nat.*). Antequam igitur certum est, conditionem non extare; declarare nequit, quod rem donatam iterum velit esse suam, consequenter donationem pro non facta haberi debere. Quamobrem cum donatio revocetur, si donans declarat, donationem pro non facta haberi debere (§. 87.); antequam certum sit non extare conditionem, donatio revocari nequit.

Nimirum si res quaedam tibi sub certa quadam conditione donatur, dominium in ea acquiris vel perpetuum, siquidem conditio extet, vel tamdiu duraturum, donec ea extet, quemadmodum ex demonstratione patet. Hoc jus tibi invito auferri nequit (§. 336. *part.* 2. *Jur. nat.*). Auferretur autem, siquidem donatio revocaretur, antequam certum sit, conditionem non extare (§. 87.). Antequam igitur certum sit hanc non extare; eam revocare non licet. In superioribus propositionem praesentem revera jam aliter demonstravimus (§. 68.): donatio enim revocabiliter facta continet jus eam revocandi. Non tamen inconsultum duximus ipsum revocationis actum hic definire, & ex hac definitione, qua etiam in aliis habemus opus, demonstrare, quandonam eidem sit locus, quando non sit.

§. 91.

Donatarius obligatur ad gratias agendum donanti. Donatio enim beneficium est (§. 65.), consequenter donans benefactor, donatarius beneficiarius est (§. 20. 50.). Sed beneficiarius obligatur ad gratias agendum benefactori (§. 45.). Ergo etiam donatarius obligatur ad agendum gratias donanti. *Obligatio donatarii ad agendum gratias.*

§. 92.

Quoniam donatarius obligatur ad gratias agendum donanti (§. 91.), gratias vero agit, si verbis & factis animum gratum significat (§. 44.); *donatarius obligatur ad gratum animum significandum donanti tam verbis, quam factis.* *Obligatio donatarii ad gratum animum donanti significandum.*

Nimirum verbis significari debet statim, verbis autem & factis simul, quoties hoc faciendi occasio offertur. Gratiarum adeo actio non est actus, qui in praesens absolvitur, sed qui in futurum etiam prominet, toties iterandus, quoties iterandi occasio offertur. Tempus nimirum non delere debet memoriam beneficii, nec ratio gratiarum actionis aestimanda ex magnitudine doni, quemadmodum vulgo persuasum est hominibus.

§. 93.

Donatarius animum gratum habere debet erga donantem: ingratitudo autem lege naturali probibita. Donatio enim beneficium (§. 65.), adeoque donans benefactor, donatarius beneficiarius est (§. 20. 50.). Quoniam itaque beneficiarius animum gratum habere debet erga benefactorem (§. 43.), ingratitudo vero lege naturali prohibita est (§. 47.); donatarius etiam animum gratum habere debet erga donantem & ingratitudo erga ipsum prohibita eadem lege naturali. *Gratitudo pro dono accepto praecepta, ingratitudo prohibita.*

Gratitudo constantem & perpetuam requirit voluntatem (§. 31.), adeoque nunquam expirat, quamdiu vivis. Perpetua igitur esse debet doni accepti memoria, quemadmodum jam monuimus (*not.* §. 92.).

§. 94.

Benefactor non habet jus beneficiarium ad gratitudinem compellendi. Etenim beneficia dantur gratis (§. 19.), adeoque non eo animo, ut vicissim aliquid recipias (§. 18.), consequenter nec sub hac conditione, ut beneficiarius sese tibi obliget ad felicitatem tuam data occasione promovendam. Quamobrem nec dantur beneficia sub hac conditione, ut beneficiarius ad gratitudinem sese tibi perfecte *An benefactori sit jus compellendi beneficiarium ad gratitudinem.*

fecte

fecte obliget adeoque ad satisfaciendum obligationi naturalis (§. 43.), sed hoc ipsius libertati relinquis, adeoque tibi ferendum, si eidem non satisfaciat. Tibi igitur jus beneficiarium ad gratitudinem compellendi minime competit (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Gratitudo requirit constantem ac perpetuam voluntatem felicitatem benefactoris pro virili promovendi (§. 31.). Voluntas autem cogi cum non possit (§. 927. *Psych. empir.*), nec ad gratitudinem quis cogi potest. Ut autem quis compellatur ad actum externum, qui ex gratitudine proficisci debet, id beneficio, quod gratis datur (§. 19.), repugnat (§. 18.). Immo benefactores sibi cavent, qui hoc nomen tuentur, ne pro beneficiis vicissim quid recipiant, non alio fine, quam ne studium benefaciendi videatur mercenarium, adeoque beneficium naturam mutet, abunde contenti, quod beneficiarius animum gratum declarare velit.

§. 95.

An donanti tale competat. Quoniam donatio beneficium est (§. 65.); *donanti* etiam *nullum competit jus donatarium ad gratitudinem compellendi.*

Cum dona dentur gratis (§. 48.); eodem prorsus modo demonstrari poterat, donanti non competere jus donatarium ad gratitudinem compellendi, quo idem de benefactore ostendimus (§. 94.).

§. 96.

An donatio propter ingratitudinem revocari possit. *Donatio propter ingratitudinem naturaliter revocari non potest.* Donatori enim nullum competit jus donatarium ad gratitudinem compellendi (§. 95.), consequenter si ingratus is fuerit, nec declarare potest, donationem pro non facta haberi debere. Quamobrem cum donatio revocetur, quando donans declarat donationem pro non facta habendam esse (§. 87.); donatio propter ingratitudinem revocari naturaliter non potest.

Idem per indirectum ostenditur hoc modo. Pone donatori esse jus revocandi donationem propter ingratitudinem. Cum donatio revocetur, quando donans declarat donationem pro non facta habendam esse (§. 87.); eidem competere debet jus donationem pro non facta declarandi, si quidem donatarius ingratus fuerit. Quoniam igitur hoc pacto compellere vult donatarium ad gratitudinem, ipsi competere debet jus donatarium ad gratitudinem compellendi (§. 156. *p. 1. Phil. pract. univ.*). Quod utique absurdum (§. 95.).

Quodsi donatio propter ingratitudinem revocari posset, dona darentur sub hac conditione, ut restitui deberent, nisi donatarius fuerit gratus. Nemo autem est qui nesciat, dona sub hac conditione non dari, immo nec sub eadem acceptari. Si darentur sub hac conditione, revocatio pœna foret ingratitudinis (§. 285. *part. 1. Phil. pract. univ.*), qualis adjici potest promissioni (§ 606. *p. 3. Jur. nat.*). Enimvero quemadmodum pœna promissioni tacite adjecta intelligi nequit, ita nec conditio donationi tacite adjecta intelligitur (§ 75.). Immo si per conventionem pœna revocationis adjiceretur, non simplex amplius foret donatio, sed ea in pactum quoddam degeneraret (§ 788. *p. 3. Jur. natur.*). Nimirum donatarius perfecte sese tibi obligare deberet promittendo ad rem donatam restituendum, nisi gratus fuerit (§. 363. *part. 3. Jur. natur.*). Puerorum hæc est persuasio quasi donationem revocare possint, si donatarius faciat, quæ displicent, aut facere nolit, quæ ipsi volunt fieri, sed quia putant, rei donatæ dominium adhuc penes se manere: unde etiam donationem revocant, si ejus pœnitet. Sed notiones puerorum non constituunt jus naturæ. Equidem non ignoro lege civili ob ingratitudinem aliquibus in casibus donationem revocari posse l. 1. 10. C. de revocat. donat. Sed hæc revocatio sancita est in pœnam ingratitudinis: quod cur fieri possit lege civili suo loco patebit.

§. 97.

Quenam res donari possit. *Rem alienam alteri donare non possumus*, seu, *res, quam alteri donamus, nostra esse debet.* Donator enim rem dat donatario (§. 48.). Sed nemo alteri rem alienam dare potest (§. 677. *part. 2. Jur. nat.*). Ergo nemo etiam alteri rem alienam

donare

donare potest, consequenter res, quam donamus, nostra esse debet (§. 124. 146. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 98.

An rem donatam sed nondum traditam alienare liceat.

Si rem donatam non statim tradis, eam alii donare, vel alio quocunque modo alienare non licet. Quodsi enim res donata non statim traditur, res donatarii est penes donantem (§. 60.), consequenter ea non amplius tua est, sed aliena (§. 124. 146. *part. 2. Jur. nat.*). Enimvero rem alienam alteri donare non potes (§. 97.), nec quocunque modo eam alienare vales (§. 667. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem si rem donatam non statim tradis, eam alii donare, vel alio quocunque modo alienare non licet.

Ostenditur etiam hoc modo. Si rem donatam, adeoque acceptatam (§. 58.), sed nondum traditam *per hypoth.* alii dones, vel alio quocunque modo alienes, consequenter dominium transferas (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*); donationem pro non facta ipso facto declaras, adeoque revocas (§. 87.). Enimvero facta acceptatione donatio revocari nequit (§. 89.). Ergo si rem donatam non statim tradis, eam alii donare, vel alio quocunque modo alienare non licet.

§. 99.

An jam traditam alienare liceat.

Rem mihi donatam & traditam postbac alii donare, vel alio quocunque modo alienare non potes. Patet hoc per demonstrationem alteram propositionis præcedentis, quam subsistere evidens est, etiamsi non sumatur rem donatam nondum fuisse traditam.

Differt casus propositionis præsentis a casu præcedentis in eo, quod in posteriori res adhuc sit in potestate tua, adeoque tibi adhuc competat potentia physica disponendi de re donata pro arbitrio tuo (§. 24 *part. 3. Jur. nat.*), quam non amplius habes in priori. Quamobrem facilius contingit, ut, quod jure facere non potes, facere audeas, quia physice possibile ut facias. In hypothesi autem propositionis præsentis aut donatio expresse revocanda foret, quæ tamen revocatio non valeret (§. 89.), aut dolis efficiendum erat, ut tuam veniret in potestatem, nisi alio forsan modo in eandem venisset. Dari autem motiva rem donatam alii donandi, vel alio quodam modo alienandi facile ostendi poterat; sed de iis dicere in præsenti non est opus, cum casus possibilitatis nemo facile in dubium revocaverit.

§. 100.

An rem uni jam donatam alteri dare liceat.

Immo in genere *rem mihi datam denuo alii dare non potes*, seu *res semel alienata non denuo alienari potest*. Quando enim rem mihi das, seu rem semel alienas; dominium ejus in me (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*), seu in alium transfers (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter ea desinit esse tua (§. 124. *part. 2. Jur. nat*), & fit aliena (§. 146. *part. 2. Jur. nat.*). Enimvero nemo alteri rem alienam dare (§. 677. *part. 2. Jur. nat.*), seu eam alienare potest (§. 667. *part. 2. Jur. nat.*). Ergo rem mihi datam denuo alii dare non potes, seu res semel alienata non denuo alienari potest.

Principio hoc generali utemur inferius in demonstrandis aliis & ex eodem inferre quoque poteramus duas propositiones præcedentes, nisi demonstratio particularis clarior visa fuisset. Ob usum itaque secuturum illud hic demonstrari non inconsultum duximus.

§. 101.

Quomodo intelligenda

Si rem alteri donas, quæ tua non est, sed quæ tua fieri potest, aut quam tuam fieri posse putas, quia tua fieri potest, aut tuam fieri posse putas; donationem promittere

sit donatio rei nondum suæ. mittere *intelligeris*. Quoniam enim nemo donare alteri potest rem, quæ sua non est (§. 97.); si dicis, te alteri eam donare, donatio nondum facta. Quoniam vero nosti rem tuam fieri posse, aut saltem putas eam fieri posse tuam, eandem spectas tanquam rem, quæ a te donari poterit, consequenter verbis de præsenti revera declaras animum de futuro, adeoque perinde est ac si diceres, te alteri rem istam donare velle ac in ipsum transferre jus donationem exigendi. Donatio igitur promissa intelligitur, si rem alteri donas, quæ tua non est, sed quæ tua fieri potest, aut quam tuam fieri posse putas (§. 361. *part. 3. Jur. nat.*).

Cum donatio statim absolvatur, quamprimum donans animum donandi de præsenti declarat & donatarius donationem acceptat (§. 59.), promissio autem donationis adimplenda sit (§. 431. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter donatio actu fieri debeat (§. 430. *p. 3. Jur. nat.*); inter donationem & promissionem donationis non alia intercedit differentia, quam quod illa sit actus præsens, donatio autem promissa actus futurus. Quamobrem quando verbis quidem de præsenti declaras animum de futuro, dum dicis te donare revera dicis te donationem promittere.

§. 102.

Donationis hujus effectus. Quoniam donatio promissa intelligitur, si rem alteri donas, quæ tua non est, sed quæ tua fieri potest, aut quam tuam fieri posse putas (§. 101.), quando vero rem promittis, quæ tua non est, tua tamen fieri potest, ad dandam operam obligaris, ut tua fiat, & promissio valida est (§. 657. *part. 3. Jur. nat.*), & quando tuam fieri posse putas, ad tantundem alteri obligaris, quantum impendendum erat, ut tua fieret, siquidem tua fieri nequeat (§. 658. *part. 3. Jur. nat.*); *si rem alteri donas, quæ tua non est, sed quæ tua fieri potest, aut quam tuam fieri posse putas, in casu priori obligaris ad dandum operam, ut tua fiat & donatio subsistit, in posteriori autem ad tantundem teneris donatario, quantum impendendum erat, ut tua fieret, siquidem tua fieri nequit.*

Actus donationis in se nihil vitii habet, adeoque subsistere debet eo modo, quo subsistere potest, nec ulla ratio est, cur nihil actum dici possit aut debeat. Quamobrem cum subsistere queat per modum promissionis rei nondum tuæ; sed quæ tua fieri potest, aut quam tuam fieri posse putas; quin donatio de tali promissione accipienda sit non est quod dubitemus.

§. 103.

Quid juris, si eadem res bis donetur. *Si quis rem tibi donatam, sed nondum traditam, denuo donet alteri, eamque tradit; donatio prior subsistit, tibique competit jus eam vindicandi, vel donantem ad æstimationem præstandam adigendi.* Etenim rem tibi donatam, sed nondum traditam donans non denuo alteri donare potest (§. 98.). Quodsi ergo hoc faciat, cum & donatio, & rei donatæ traditio nullo jure fuerit facta, donatio subsistere nequit. Subsistit igitur donatio prior. *Quod erat unum.*

Quoniam res tibi donata, sed nondum tradita, tua est (§. 60.), tibi autem competit jus rem tuam vindicandi adversus quemlibet possessorem, aut quemcunque alium, qui eandem in potestate sua habet (§. 544. *part. 2. Jur. nat.*); tibi etiam competit jus rem donatam vindicandi, si nondum traditam denuo alii donaverit donans eamque tradiderit. *Quod erat secundum.*

Denique cum res donata sit tradenda (§. 54.); donatario competit jus ad traditionem donantem adigendi (§. 236. *p. 1. Phil. pract. univ.*). Quodsi ergo eam tradere non possit, quod eam alii dederit *per hypoth.* minus habes, quam habere debebas, propterea quod is obligationi suæ satisfacere noluit. Tenetur igitur tibi ad id, quod interest (§. 626. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque te restituere in eum statum, quo perinde est, ac si rem tibi donatam alii non dedisset (§. 625. *p. 3. Jur. nat.*); consequenter necesse est ut æstimationem præstet. Tibi adeo competit jus donantem ad æstimationem rei donatæ præstandam adigendi, si tibi nondum traditam alii dederit. *Quod erat tertium.*

Tui

Tui igitur arbitrii est, utrum in casu propositionis præsentis rem a possessore vindicare, an a donante præstationem æstimationis exigere velis, prouti alterutrum vel commodius visum fuerit, vel alia quacunque de causa magis arriserit.

§. 104.

Temeraria donatio jure interno illicita.

Temere donandum non est. Temere enim nil faciendum (§. 278. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo nec temere donandum.

Obligationem hanc internam a temeraria donatione abstinendi vulgo agnoscunt homines, dum eam reprehendunt, non probant. Contra eam qui agit peccat (§. 440. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*).

§. 105.

Cujusnam sit judicium de temeritate donandi.

De temeritate donationis judicandum est donanti, non donatario. Ostenditur eodem modo, quo alias demonstravimus, num promissor omnia probe expenderit, quæ ipsi expendenda sunt, de eo non statuendum esse promissario (§. 422. *part.* 3. *Jur. nat.*).

Donatarius nimirum præsumit donationem non fieri temerarie, nisi manifesto contrarium appareat. Et hæc præsumtio sufficit ad liberandam conscientiam propriam in donatione acceptanda. Naturaliter quilibet conscientiæ suæ arbiter est (§. 157. *part.* 1. *Jur. nat.*).

§. 106.

Officium donatarii circa donationes temerarias.

Si temeritas donatoris fuerit manifesta, donatarius donationem acceptare non debet, & ubi post acceptationem ea ipsi demum innotescit, donum quod acceptum restituendum, nisi interfit donatum esse. Ostenditur eodem modo, quo idem de temeritate promissoris demonstravimus (§. 773. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam donatio & adimpletio promissionis donandi unus idemque actus est (§. 77.); præsens propositio per modum corollarii inferri poterat ex iis, quæ de temeritate promittendi demonstrata sunt.

Quænam donationes sint temerariæ, per definitionem facti temerarii patet (§. 277. *part.* 3. *Jur. nat.*), modo animum attendas ad circumstantias, præsertim ad personam tam donantis, quam donatarii & quantitatem doni. Usui hic sunt, quæ præcipit lex naturæ circa donationes, ne a rectitudine deficiat actus (§. 159. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*), mox distinctius exponenda.

§. 107.

Donatio temeraria num valeat.

Donatio temeraria valida est. Etenim cum donatio sit datio rei suæ (§. 48. 97.), temeraria vero obligationi naturali repugnet (§. 104.); donatio temeraria ad abusum rerum suarum referenda (§. 168. *part.* 2. *Jur. nat.*). Etsi autem abusus rerum suarum lege naturali sit prohibitus (§. 170. *part.* 2. *Jur. nat.*), adeoque in se illicitus (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); natura tamen nemo alteri rationem reddere tenetur, quomodo re sua utatur, nec ulli jus est abusum rerum impediendi, quamdiu qui rebus abutitur nil facit contra jus alterius (§. 169. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem etsi temeraria donatio in se illicita sit *per demonstrata*; natura tamen nemo rationem reddere tenetur alteri, cur donet, nec ulli jus est temerariam donationem impediendi, quamdiu donatio non fit contra jus alterius. Patet itaque donationem temerariam validam esse.

Ostenditur etiam hoc modo. Cum de temeritate donationis judicandum non sit donatario (§. 105.); nec is inquirere tenetur, utrum temeraria sit donatio, nec ne, antequam eandem acceptet. Quamobrem quia donatio valida fit, quamprimum acceptata (§. 59.); etiamsi temeraria fuerit, post acceptationem valida est. Patet adeo donationem temerariam validam esse.

Non

Non est quod objicias; si temeritas donandi manifesta sit, donationem a donatario non esse acceptandam, &, ubi post acceptationem illa demum innotescit, quod temere donatum, esse restituendum (§. 106.); hæc enim obligatio interna est, nec officit validitati actus quoad jus externum. Quemadmodum enim in omnibus actibus humanis, qui aliorum utilitatem respiciunt, obligatio externa ab interna probe distinguenda (§. 656. 657. p. 1. *Jur. nat.*); ita hoc discrimen etiam observandum in donationibus. Quoniam vero jus externum derivatur ex jure libertatis naturalis (§. 398. *part. 3. Jur. nat.*) suo loco patebit, propositionem præsentem minime obstare, quo minus temeritas donandi lege civili coerceri possit.

§. 108.

An donatio & ejus acceptatio requirat animum deliberatum.

Nemo donare debet absque animo deliberato, nec donatio acceptanda absque animo deliberato. Homo enim nil agere debet absque animo deliberato (§. 390. *part.* 3 *Jur. nat.*). Ergo nec donare quid debet, nec donationem acceptare absque animo deliberato.

Patet idem etiam hoc modo. Promissio fieri non debet absque animo deliberato (§. 391. *part.* 3. *Jur. nat.*), nec absque eo acceptanda promissio (§. 932. *p.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque promissionis donandi adimpletio & donatio unus idemque actus sunt (§. 77.); nec donatio & ejus acceptatio absque animo deliberato fieri debet.

Demonstrationem posteriorem addere lubet, ut appareat, quæ de animo deliberato promissoris & promissarii demonstrata sunt in parte tertia, de animo deliberato donantis & acceptantis etiam valere.

§. 109.

An donare liceat rem, qua ipsimet indigemus.

Nemo alteri donare debet rem, qua ipsemet indiget, seu donatio rei, qua ipsemet indiges, naturaliter illicita. Quoniam enim usus rerum necessarius ad hoc requiritur, ut obligationi nostræ naturali satisfaciamus (§. 12. *part.* 2. *Jur. nat.*); si re quadam indiges, sine ea obligationi cuidam naturali satisfacere nequis. Quodsi ergo eandem alteri dones, cum dominium ejus in eum transferas (§. 48.), adeoque usu ejusdem te prives (§. 120. *part.* 2. *Jur. nat.*), obligationi cuidam naturali jam satisfacere non potes, cui tamen satisfacere potuisses. Quamobrem cum nemo seipsum ab obligatione sua liberare possit (§. 674. *part.* 3. *Jur. nat.*); nemo etiam alteri donare debet rem, qua ipsemet indiget, seu donatio rei, qua ipsemet indiget, naturaliter illicita.

In eo jam sumus, ut demonstremus, quænam observanda sint donanti, ne donando peccet, consequenter quando donatio ad abusum dominii referenda, quem naturaliter prohibitum esse constat (§. 170. *part.* 2. *Jur. nat.*), etsi ipsa lex naturæ indulgeat impunitatem eodem abutendi (§ 421. *part.* 3. *Jur nat.*), quatenus scilicet neminem facis arbitrum conscientiæ alterius (§. 418. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 157. *part.* 1. *Jur. nat.*). Nec est, quod excipias, alterum, cui rem istam donas, eadem etiam indigere. Tum enim collidituor officium erga teipsum cum officio erga alium (§. 206. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter te ipsum eidem præferre debes (§. 229. *part.* 1. *Philos. pract. univ.*).

§. 110.

Quando id magis reprehendatur.

Quoniam nemo alteri donare debet rem, qua ipsemet indiget (§. 109.); *multo minus donare debemus alteri rem, qua ipsimet indigemus, alter vero minime indiget.*

Ex. gr. Ponamus te habere librum, quo maxime indiges, sed qui raro haberi potest. Ponamus alterum eum a te petere, quia rarus est, etsi nulli usui eidem sit. Quodsi eundem ipsi donares, adeoque te privares usu rei, qua in acquirenda scientia, ad quam acquirendam obligaris (§. 241. *p.* 1. *Jur. nat.*), opus habes; jure interno hoc pro illicito declarandum. Fieri equi-

equidem potest, ut ex collisione officiorum erga teipsum oriatur exceptio; sed ea ex principiis exceptionum in dato casu particulari facile definienda: quem in finem sequentem subnectere lubet propositionem.

§. 111.

Si duo officia erga seipsum colliduntur, illud vincit, ad quod major est obligatio. Ostenditur eodem prorsus modo, quo demonstravimus, idem obtinere in collisione duorum officiorum erga alios (§. 230. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quomodo facienda exceptio in collisione officiorum erga alios.*

Ad quænam major sit obligatio, ex speciali tractatione facile innotescit. Nostrum jam non est longa digressione hic inculcare, quæ proprie hujus loci non sunt. Et quamvis amplum condimus systema hujus juris; nemo tamen sibi persuadeat, quasi ea tradere nobis videamur, quæ sola sufficiant: quin potius multa iisque abstrusiora aliis in posterum indaganda relinquimus, qui eodem tramite progredi voluerint, nobisque sufficit tradidisse principia, quibus opus habent, ut longius progredi possint. Quodsi philosophiæ practicæ, cujus pars est jus naturæ, excolendæ eam operam impenderent excelsa ingenia, quam in Geometria consumunt; non minus præclaris inventis scientiam locupletare poterant, quam Geometræ eandem ditant.

§. 112.

Si cui non desint ea, quæ ad vitæ necessitatem necessaria, desint tamen, quæ ad vitæ commoditatem ac jucunditatem faciunt, fuerit autem is meliori fortuna dignus, ei donare, quæ ad vitæ commoditatem vel jucunditatem faciunt, legi naturæ consentaneum. Quicquid enim facere potes, ut alii vitam commode ac jucunde transigant, ad hoc faciendum obligaris (§. 645. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem si cui equidem non desint ea, quæ ad vitæ necessitatem necessaria, desint tamen, quæ ad vitæ commoditatem ac jucunditatem faciunt, fuerit autem is meliori fortuna dignus; quando ei donas, quæ ad vitæ commoditatem vel jucunditatem faciunt, utique facis, quod legi naturæ consentaneum. *Donationes vitæ commoditatem & jucunditatem respicientes quando legi naturæ conformes.*

Conveniunt istiusmodi donationes amori, quo alios tanquam nosmetipsos prosequi debemus (§. 619. *part. 1. Jur. natur.*). Qui enim alterum amat, is eidem voluptatem creare studet (§. 652. *Psychol. empir.*): quod fieri, si quid ei largitur, quod ad vitæ commoditatem vel jucunditatem facit, eum ei desit, nemo est, qui dubitet. Sane qui alios amat tanquam seipsum; is omnes vitam commode ac jucunde transigere vellet, præsertim eos, qui meliori fortuna digni sunt, nec sua culpa iis carent, quæ ad vitæ commoditatem ac jucunditatem faciunt. Amor igitur stimulus est, ut hanc voluntatem iis saltem ipso facto significet, ubi in potestate sua id fuerit.

§. 113.

Si cui fuerint vires & animus in usum generis humani præclare quid præstandi, desint tamen sumtus ad institutum exequendum requisiti; donationibus idem promovere legi naturæ consentaneum. Quilibet enim obligatur ad faciendum omnem facultatum suarum usum, qui ad servandam legem naturæ, consequenter ad promovendum commune bonum (§. 221. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 554. *Psych. empir.*), requiritur (§. 172. *part. 1. Jur. nat.*), & cui amplior est facultatum ac virium usus, is ad plura præstanda obligatur (§. 177. *part. 1. Jur. nat.*), sique dentur ad perfectionem hominis statusque ejusdem promovendam necessaria, quæ non in omnium potestate sunt, ad ea consequenda obligantur ii, quorum in potestate ista sunt (§. 184. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam itaque lex naturæ dat nobis jus ad ea omnia, sine quibus obligationi naturali satisfacere non possumus (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*); cui sunt vires & animus in usum generis humani præclare quid præstandi, ei etiam dat jus ad sumtus, sine quibus propositum exequi non potest, consequenter cum dominiis introductis iidem ipsi desint *per hyp.* alii ad eos suppeditandos obligantur, qui dare valent (§. 124. 127. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum donet, qui gratis dat (§. 48.), si cui fuerint vires *Donatio ad promovendum propositum præclare quid præstandi factum legi naturæ conveniat.*

vires & animus in usum generis humani præclare quid præstandi, desint tamen sumtus ad institutum exequendum requisiti; donationibus idem promovere tenentur, qui possunt, consequenter donationes hunc in finem factæ legi naturæ consentaneæ sunt.

Ostenditur etiam hoc modo. Homines per ipsam essentiam atque naturam suam obligantur ad perfectionem suam statusque sui, consequenter commune bonum (§. 554. *Psych. Empir.*), promovendum conjunctis viribus (§. 221. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quodsi ergo uni fuerint vires ac animus in usum generis humani præclare quid præstandi, desint tamen sumtus ad hoc exequendum requisiti, sint vero alii, qui eosdem suppeditare valent *per hypoth.* hi suppeditare sumtus, illi operam impendere debent, ut in utilitatem generis humani præclare quid præstetur. Quamobrem cum dono det sumtus, qui eos gratis suppeditat (§. 48.); si cui fuerint vires & animus in usum generis humani præclare quid præstandi, desint tamen sumtus ad propositum suum exequendum requisiti, donationibus idem promovere legi naturæ consentaneum.

Obligatio hæc naturalis vulgo parum agnoscitur. Quamobrem vix quicquam datur, quod rarius ejusmodi donationibus, quæ tamen utilitate sua ceteris longe præstant. Sed nondum est ea generis humani felicitas, ut ad communem felicitatem promovendam unusquisque lubentissime ac flagrantissime conferat; quod in potestate ipsius est. Immo optanda magis, quam speranda videtur ob rationes, quas hic recensere & prolixum nimis, & ab instituto præsenti alienum foret.

§. 114.

Dona sunt medium declarandi animum gratum.

Donis benefactori declarare possumus animum gratum. Cum enim donationes beneficium sint (§. 65.), beneficia autem voluptatem creent, immo gaudium tribuant accipienti (§. 33.); donationes etiam donatario voluptatem creant, immo gaudium tribuunt, consequenter ad felicitatem ejus quidpiam conferunt (§. 638. *Psych. empir.*). Quamobrem cum animus gratus consistat in constante ac perpetua voluntate omni studio id agendi, ut benefactor sit felix (§. 31.); quin donis eidem declaretur animus gratus dubitandum non est.

Propositionis præsentis veritatem facile agnoscunt omnes, ut sine probatione eam admittant. Non tamen ideo superflua videri debet demonstratio, cum per eam distincte cognoscatur, cur dona loquantur animum gratum.

§. 115.

Donationes gratitudinis causa factæ num l. nat. conveniant.

Quoniam donis declarare possumus animum gratum (§. 114.); beneficiarius autem obligatur ad gratias benefactori agendas (§. 45.), consequenter ad animum gratum etiam factis significandum (§. 44.); *donationes animi grati declarandi causa factæ legi naturali conveniunt.*

Hanc obligationem naturalem agnoscunt homines, modo gratum erga benefactorem habeant animum. Hinc donationes hujus generis non infrequentes sunt, sit ita quod subinde actui interno adhæreat aliquid vitiosi: id quod etiam actibus aliis accidere solet. Illa enim actuum rectitudo, quam urget lex naturæ (§. 189. *p. 1. Phil. pract. univ.*), ardua est, nec ubivis obvia, ubi actus externi legi naturæ conveniunt, nec ab internis prorsus dissentiunt.

§. 116.

Donationes sunt medium significandi amorem.

Donis alteri declarare possumus amorem nostrum. Cum enim donatio beneficium sit (§. 65.), benefactor vero intendere debeat voluptatem, immo gaudium alterius (§. 35.); donans quoque voluptatem, immo gaudium donatarii intende-

re

re debet. Quamobrem cum alterum amet, qui voluptatem ipsius, consequenter etiam gaudium (§. 614. *Psych. empir.*), appetit (§. 650. *Psych. empir.*); quin donis alteri declarare possimus amorem nostrum, dubitandum non est.

Ipsa experientia loquitur donationes profici- sci solere ex amore, nisi quis suam donando intendat utilitatem. Quamobrem vix aliquem fore puto, qui de veritate propositionis præsentis dubitet, etiamsi demonstrationis vim minime percipiat: immo potius haud paucos fore dubito, qui existimaturi sunt posse propositionem præsentem sumi absque demonstratione, immo sumi debere.

§. 117.

Quoniam donis alteri declarare possumus amorem nostrum (§. 116.), unusquisque autem alterum quemcunque amare debet tanquam seipsum (§. 619. *p.* 1. *Jur. nat.*); *donationes amoris declarandi causa factæ legi naturæ conveniunt*. *Donationes amoris declarandi causa factæ num l. n. conveniant.*

Datur etiam amor illicitus, si alterum amamus ob finem illicitum, vel quod nobis in eo placent, quæ displicere deberent. Quodsi hujus amoris significandi causa donatio fiat, eam illicitam esse nemo non agnoscit, non quod amoris significandi causa donatio fieri minime debeat, sed quod ea profluat ex fonte impuro, & labem contrahat ab eo, quod vitiosum est in amore. Cum in demonstratione sumatur amor, qui lege naturali præcipitur; ipsa quoque propositio ad alium non extendenda.

§. 118.

Donis declarare possumus existimationem aliorum. Donis enim declarare possumus amorem nostrum erga alios (§. 116.). Cum amor oriatur, si quid in altero observemus, quod nobis placet (§. 645. *Psych. empir.*), consequenter ex quo voluptatem percipimus (§. 542. *Psych. empir.*), adeoque perfectionem quandam (§. 511. *Psych. empir.*); iisdem etiam significare possumus nostrum de perfectione alterius judicium. Quoniam itaque in hoc judicio existimatio consistit (§. 538. *part.* 1. *Jur. nat.*); donis quoque existimationem aliorum declarare possumus. *Donationes sunt medium significandæ existimationis.*

Vulgo hoc agnoscitur: neque enim infrequens est, ut donis aliis significemus, quanti eos æstimemus. Immo nec infrequens est, ut dona ab aliis accepta interpretemur tanquam signum existimationis.

§. 119.

Quoniam donis declarare possumus existimationem aliorum (§. 118.), unusquisque autem alterum tanti existimare debet, quanti meretur (§. 647. *part.* 1. *Jur. nat.*); *donationes, quæ existimationis significandæ causa fiunt, legi naturæ conveniunt*. *An donationes significandæ existimationis causa factæ l. n. conveniant.*

Fieri equidem potest, ut donatio, qua existimatio significatur, aliunde vitium trahat, sed hoc in præsenti non attenditur. Et quoniam unumquemque tanti existimare debemus, quanti meretur (§. 647. *p.* 1. *Jur. natur.*), in definiendo dono habenda etiam ratio est meriti. Enimvero ea in præsenti non attendimus, ubi tantummodo docemus, quo animo fieri debeant donationes, ut sint legi naturæ consentaneæ. Alia enim quæstio est, quomodo definienda sit quantitas, quomodo determinandum genus doni. Quodsi enim de donatione in casu particulari ferendum judicium, ad multa principia recurrendum, ne ulla ex parte a rectitudine ea deficiat.

§. 120.

Donis aliorum favorem & amorem nobis conciliare possumus. Donationes cum sint beneficia (§. 65.); eædem voluptatem creant, immo gaudium tribuunt accipienti (§. 33.), consequenter placent (§. 542. *Psych. empir.*). Quoniam adeo *Dona esse medium conciliandi amoris & favoris.*

 amor

amor oritur, si, quod in altero observamus, nobis placet (§. 645. *Psych. empir.*); quin dona aliorum amorem nobis concilient dubitandum non est. *Quod erat unum.*

Quodsi donum accipiens donationem consideret tanquam actum sibi conciliandi amorem alterius, citra relationem ad se; exinde colligit morem alterius donis sibi aliorum amorem conciliandi (§. 687. 826. *p. 2. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum donatio placeat *per demonstrata*; placere etiam debet mos alterius amorem donis sibi conciliandi, adeoque acceptus sit necesse est. Enimvero cum amor alterius ob mores nobis acceptos sit favor (§. 791. *Psych. emp.*); quin donis, quibus aliorum amorem nobis conciliamus *per demonstrata*, etiam eorundem favorem nobis conciliemus, itidem dubitare non possumus. *Quod erat alterum.*

In demonstratione uti tantummodo potuimus principiis generalibus, cum in genere demonstranda fuerit propositio. In casibus autem particularibus dantur rationes adhuc aliæ, cur donationes placeant & non minus favorem, quam amorem concilient, prouti circumstantiæ tum ex parte donantis, tum ex parte donatarii differunt. Ast prolixum nimis foret, si casus particulares ad propositiones determinatas revocare vellemus, quæ usum magis habent in Philosophia morali, quam in Jure naturæ, ubi sufficit in genere constare, quod hypothesis donationum favoris & amoris conciliandi gratia factarum non sit impossibilis: neque enim alio fine propositionem præsentem sequenti præmisimus.

§. 121.

Donationes amoris ac favoris conciliandi causa factæ num l. n. conveniant.

Donationes amoris & favoris aliorum, quorum ope indigemus, sibi conciliandi causa factæ legi naturæ conveniunt. Etenim qui nos amat, is voluptatem nobis creare, tædium vero a nobis avertere studet (§. 652. *Psych. empir.*), consequenter ad felicitatem ipsius confert, quod conferre potest (§. 638. *Psych. empir.*), & quod eidem adversum, removere conatur (§. 639. *Psych. empir.*). Et qui nobis favet, is in promovenda felicitate nos aliis præfert (§. 793. *Psych. empir.*). Enimvero operam dare tenemur, ut simus felices, cavere autem nobis, ne simus infelices (§. 280. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem nobis aliorum amorem ac favorem conciliare tenemur, quorum ope indigemus. Quoniam itaque donis & amorem & favorem aliorum nobis conciliare possumus (§. 120.); evidens est, donationes amoris & favoris aliorum, quorum ope indigemus, sibi conciliandi causa factas legi naturæ convenire.

Patet ex demonstratione præsenti, *nos obligari ad eorum amorem ac favorem nobis conciliandum, quorum ope indigemus*: id quod hic notandum esse duximus, ut eodem principio uti liceat in demonstrandis aliis, siquidem eodem opus habuerimus. Solent homines aliorum amorem ac favorem donis aucupari, quando eorundem ope indigent: quod in se nihil vitii habere ex demonstratione præsenti intelligitur, quamvis non negemus posse actum in se licitum per circumstantias singulares illicitum reddi, quemadmodum etiam actibus aliis accidit. Sed de his alio loco dicemus. Animo hic recolenda, quæ paulo ante annotavimus de donationibus in casibus particularibus rite dijudicandis (*not.* §. 120.).

§. 122.

Donationes in se num sint licitæ.

Donationes in se illicitæ non sunt. Ponamus donationes omnes in se illicitas esse. Quoniam ad id omittendum obligamur, consequenter idem lege naturali prohibetur (§. 163. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quod in se illicitum est (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*); donationes omnes lege naturali prohibitæ, adeoque nullo in casu eidem contentaneæ sunt: quod absurdum (§. 112. 113. 115. 117. 119. 121.).

Directe etiam ostenditur hoc modo. Donationes beneficia sunt (§. 65.). Quamobrem cum homines sibi invicem obligentur ad beneficia mutua, quantum in potestate est (§. 23.); ad donationes etiam sibi invicem tenentur, quantum

in

in potestate est, consequenter eædem prohibitæ non sunt (§. 163. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), adeoque nec in se illicitæ esse possunt (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*).

Nimirum donationes, quemadmodum beneficia cetera, non præcipiuntur, nisi quatenus in potestate nostra sunt non modo physice, verum etiam moraliter, consequenter cum in datione consistant (§. 48.), quantum permittit rectus dominii usus. Jure autem externo, cum domini sit disponere pro arbitrio de re sua (§. 118. *part.* 2. *Jur nat.*), licita sunt (§. 170. *part.* 1. *Philos. pract. univers.*).

§. 123.

Quoniam donationes in se illicitæ quidem non sunt (§. 122.), medio tamen licito non uti licet ad malum finem consequendum (§. 256. *part.* 3. *Jur. nat.*); *donis* quoque *non uti licet ad malum finem consequendum*, adeoque *donationes mali finis consequendi gratia factæ illicitæ sunt.* *An donationes ob finem illicitum licitæ.*

Principium hoc amplissimi usus est in moralitate donationum dijudicanda. Cum enim donationes in se spectatæ illicitæ non sint, nec tamen jure interno etiam licitæ dici possint, actiones autem temerariæ, quæ nullo fine fiunt (§. 277. *part.* 3. *Jur. nat.*), simpliciter damnentur (§. 278. *p.* 3. *Jur. nat.*); in donationibus finis semper habenda ratio est, etsi is solus ad definiendam moralitatem donationum minime sufficiat.

§. 124.

Donationes, quæ faciunt ad satisfaciendum officio cuidam erga nos, vel alios, vel etiam erga Deum, licitæ sunt. Quoniam enim officia sunt actiones juxta legem naturæ determinatæ (§. 225. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); quæ faciunt ad satisfaciendum officio cuidam erga nos, vel alios, vel etiam erga Deum, ea faciunt ad satisfaciendum obligationi naturali (§. 141. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Cum ergo lex naturæ det nobis jus ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfieri nequit (§. 159. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); ea etiam dat nobis jus ad donationes, quæ faciunt ad satisfaciendum officio cuidam erga nos, vel alios, vel etiam erga Deum, consequenter donationes, quæ faciunt ad satisfaciendum officio cuidam erga nos, vel alios, vel etiam erga Deum, licitæ sunt (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). *Principium generale de donationibus licitis.*

Quodsi ergo tibi perspecta fuerint officia erga teipsum, erga alios & erga Deum, & ex circumstantiis casus dati appareat, si cuidam eorum satisfacere velis, opus esse ut alteri quidpiam dones, haud difficulter definies per principium præsens moralitatem donationis. Possunt casus particulares, quos dedimus, ante, ad principium hoc generale revocari: non tamen hoc modo demonstrationes evadunt iis, quas dedimus, breviores, cum demonstrandum ante sit donationem facere ad satisfaciendum officio cuidam erga nos, vel alios, vel etiam erga Deum, quam vi propositionis præcedentis inferri queat, quod sint licitæ, adeoque juri naturæ conveniant. Qui in methodo demonstrativa nondum satis versati per saltum ratiocinari solent, iis multa facilia videntur, quæ non sunt, siquidem rigorem demonstrandi desideraveris.

§. 125.

Donationes illicitæ sunt, quæ officio cuidam erga seipsum, vel erga alios, vel etiam erga Deum repugnant. Quoniam enim officia hæc omnia sunt actiones juxta legem naturæ determinatæ (§. 225. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), si hæ fuerint positivæ, ad eas committendas, si negativæ, ad eas omittendas obligamur (§. 131. 163. 164. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quando ergo donatio aliqua repugnat officio cuidam erga seipsum, vel erga alios, vel erga Deum, si ea fiat, actionem quandam una committere debemus, quam omittere tenebamur, vel omittere debemus, ad quam committendam obligati sumus. Quamobrem vi legis natu- *Principium universale de donationibus illicitis.*

naturæ etiam donationes istas omittere tenemur, consequenter eædem illicitæ sunt (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Quodsi ergo tibi perspecta fuerint officia cum erga seipsum & erga alios, tum etiam erga Deum, & ubi donandi occasio sese offert, circumstantiæ casus dati loquuntur, quod contra officium aliquod vel quid committendum, vel omittendum fuerit, moralitatem donationis vi principii præsentis facile definies. Huc trahi potest casus donationis rei, qua ipsemet indiges (§. 109.), præsertim si donatarius eadem minus indigeat (§. 110.). Ceterum quæ ad propositionem præcedentem de ejus usu, seu applicatione annotavimus, ea etiam de applicatione principii præsentis notanda sunt. Notandum vero præterea in utroque casu, ut applicatio rite fiat ac sine difficultate, probe perpendendas esse omnes circumstantias tum ex parte tui, tum ex parte donatarii, ac inprimis cur dones: finis enim donationis magnum momentum habet in moralitate ejus definienda. Sed de hisce apertius dicendum erit in Philosophia morali, in qua ea demonstranda, quæ ad praxin officiorum & rectum juris nostri usum spectant.

§. 126.

Quænam donationes ad usum, quænam ad abusum dominii pertineant.

Donationes licitæ, quæ ad usum dominii pertinent; illicitæ quæ ad ejus abusum referendæ. Quoniam donatio datio (§. 48.), adeoque dominii translatio est (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*), dominus vero re sua non aliter uti debet, quam ut satisfaciat obligationi cuidam naturali (§. 167. *part. 2. Jur. nat.*); nec donationes locum habent, nisi quando eas obligatio quædam naturalis exigit, cui in dato casu satisfaciendum, & in hoc casu ad usum dominii pertinent. Atque adeo patet, donationes non esse licitas, nisi quando ad usum dominii pertinent. *Quod erat unum.*

Ex adverso quoniam re sua abutitur, qui quid facit, quod obligationi cuidam naturali consequenter officio cuidam (§. 225. *part. 1. Phil. pract. univ.*), repugnat (§. 168. *part. 2. Jur. nat.*); donatione quoque abutitur, quando donans facit, quæ officio cuidam erga seipsum, vel erga alios, vel etiam erga Deum repugnant. Atque adeo evidens est donationes esse illicitas, quæ ad abusum dominii pertinent. *Quod erat alterum.*

Ex hoc principio deduci poterant, quæ de moralitate donationum earundemque validitate quoad jus externum tenenda sunt: id quod facile perspiciet, qui ad notionem usus & abusus dominii animum advertit (§. 167. & seqq. *p. 2. Jur. nat.*). Sed ut facilior evadat principii usus, sequentia adhuc addere lubet.

§. 127.

Principium generale definiendi donationes licitas.

Quoniam donationes licitæ quæ ad usum dominii pertinent (§. 126.), dominus vero re sua non aliter uti debet, quam ut satisfaciat obligationi cuidam naturali (§. 167. *part. 2. Jur. nat.*); *donationes licitæ tendunt ad satisfaciendum obligationi cuidam naturali*, seu, quod perinde est, *donationes eo fine fiunt, ut obligationi cuidam naturali satisfiat, quando licitæ sunt.*

Convertit hoc principium illud, quod paulo ante (§. 124.) demonstravimus.

§. 128.

Principium generale definiendi donationes illicitas.

Similiter quoniam donationes illicitæ ad abusum dominii referendæ (§. 126.), abusus vero dominii lege naturali prohibitus (§. 170. *part. 2. Jur. nat.*) & re sua abutitur, qui eodem usurus quid facit, quod obligationi cuidam naturali repugnat (§. 168. *part. 2. Jur. nat.*); *donationes illicitæ contrariantur obligationi cuidam naturali*, seu, quod perinde est, *donans quid facit, quod obligationi cuidam naturali repugnat, quando donatio illicita est.*

Convertit hoc principium illud, quod paulo ante (§. 125.) demonstravimus, etsi intuitu videri possit idem cum illo vi notionis officii (§ 224. & seqq. *p. 1. Phil. pract univ.*): id quod etiam de principio generali definiendi donationes licitas (§. 127.) valet.

§. 129.

§. 129.

Principium definiendi validitatem donationum illicitarum.

Quoniam nemini jus est abusum rerum impediendi, quamdiu qui rebus suis abutitur nil facit contra jus alterius (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*); donationes autem illicitæ ad abusum dominii referendæ (§. 126.), *nemini* quoque *jus est impediendi donationes illicitas, quamdiu donans nil facit, quod est contra jus alterius*, consequenter *donationes illicitæ validæ sunt*, seu *jure externo*, quale est dominii translatio (§. 657. *part. 1. Jur. nat.*), *subsistunt, quamdiu non contra jus alterius fiunt*.

Veritatem hujus principii agnoverunt JCti Romani, agnovit etiam *Grotius*: sed non opus esse existimamus, ut de re satis nota plura dicamus.

§. 130.

Jus donantis externum illimitatum.

A domini unice voluntate pendet, utrum alicui quid donare velit, an nolit, & quomodo seu qua lege donare velit. Donatio enim datio (§. 48.), consequenter dominii translatio est (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*). Enimvero a domini unice voluntate pendet, in quem dominium rei suæ transferre velit, nec ne (§. 12. *p.* 3. *Jur. nat.*), immo quomodo transferre velit (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo ab ejus etiam voluntate pendet, utrum alicui quid donare velit, an nolit, & quomodo seu qua lege donare velit.

Videmus adeo jus donantis externum, si in se spectetur, esse prorsus illimitatum: id quod etiam vulgo agnoscitur, cum ipsa dominii notio hoc insinuet (§. 118. *part 2. Jur. natur.*). Aberrant autem, qui jus externum cum interno confundunt, quorum hoc ab obligatione quadam naturali descendit (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), nec nisi hujus adimplendæ gratia a lege naturæ tribuitur (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*), illud autem ex libertate naturali, omni homini competente (§. 146. *part. 1. Jur natur.*), tanquam fonte suo profluit (§. 398. *p. 3. Jur. nat.*). Quæ enim vi libertatis naturalis fiunt, non in universum licita sunt (§. 157. *p. 1. Jur. nat.*), libertate naturali obligationem naturalem minime tollente (§. 159. *p 1. Jur. nat.*), utut impunitatem agenti tribuente (§. 420. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 131.

Jus donantis internum quomodo limitetur.

Dominus obligatur ad eum faciendum juris donandi usum, quem officia exigunt. Homo enim obligatur ad eum faciendum juris sui usum, quem officia exigunt (§. 60. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum jus donandi domino competens (§. 130.) sit jus homini competens; dominus quoque obligatur ad eum faciendum juris donandi usum, quem officia exigunt.

Equidem quod hic demonstratur jam ex anterioribus satis manifestum est (§. 124. 127.); non tamen inconsultum fuit propositionem præsentem subjungere præcedenti, ut dilucidius constet, quomodo jus donandi, quod illimitatum est, si jus externum spectes, limitetur, quatenus internum respicis, adeoque differentia inter jus donandi externum atque internum intimius perspiciatur, ac evidentius appareat, quomodo omnia in Jure naturæ inter se cohæreant. In Mathesi non infrequens est, ut una eademque veritas pluribus modis demonstretur: idem autem multo magis admittendum in Jure naturæ & veritatibus omnibus moralibus; ubi plurimæ dantur rationes, cur appetitus sensitivus haud raro nitatur adversus evidentiam, adeoque una demonstratio facilius extorqueat assensum, quam altera, illo licet renitente, præsertim cum non facile sit veritatum moralium nexum intime perspicere ac appetitus in assensum influxum cohibere.

§. 132.

Pactum donationi num adjici possit.

Donator donationi pactum quodcunque licitum adjicere potest. Ab ipsius enim voluntate unice pendet, quomodo seu qua lege donare velit (§. 130.), consequenter etiam quodnam pactum donationi adjicere velit. Quamobrem donatio-

ni

ni pactum quodcunque licitum adjicere potest, cum illicita sint prohibita (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Donator dat gratis accipere volenti (§ 48. 58.). Quamobrem ex parte ipsius tanto minus iniqua dici potest voluntas pacti adjiciendi. Quodsi autem hoc displicet donatario, liberum ipsi est donationem non acceptare. Pacto itaque adjecto nil committitur, de quo conqueri jure possit donatarius, quippe qui nullum jus habet donatorem ad donandum compellendi (§. 73.).

§. 133.

Pactum de non alienando donationi adjectum.

Quoniam pacta quæcunque donationi adjici possunt a donatore (§. 132.); *donatio etiam fieri potest sub pacto non alienandi rem donatam.*

Ex gr. dono tibi hortum, vel agrum meum; sed ea lege, ne a te & successoribus tuis alienetur. Hic dominium, quod in te transfero, restringitur auferendo jus alienandi domino competens (§ 665. *part. 2. Jur. nat.*), & quando tu donationem acceptas, revera promittis te hortum, vel agrum, quem tibi dono, alienare nolle, consequenter ad non alienandum te obligas. Donans adeo paciscor jus privativum, nimirum jus non alienandi. Non mihi reservo hoc jus, neque in totum, neque ex parte, ut ad alienationem requiratur consensus meus: sed idem prorsus extingui volo, ita ut res sua natura alienabilis efficiatur inalienabilis, salvo ceteroquin omni jure reliquo, quod dominium continet. Quoniam dominus jure dominii de re sua pro arbitrio suo disponere potest (§. 118 *part. 2. Jur. nat.*), nec jura particularia, quæ jus dominii continet, ita inter se cohæreant, ut a se invicem divelli non possint; absurdum non est, ut voluntate domini res quædam sua efficiatur inalienabilis, adeoque jus non alienandi eidem inhæreat, nec nisi cum eo ad alium successorem transeat. Nihil difficultatis occurrit, si jus externum spectes. Possunt vero etiam subesse rationes, quæ jure interno licitam efficiunt domini rem suam inalienabilem efficiendi voluntatem: id quod in casu particulari facile patet, modo ea ad officiorum normam exigas. Etenim *quod officiis convenit*, id lege naturali prohibitum non est (§. 254. *p. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque nec illicitum, consequenter *licitum* (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quemadmodum ex adverso *illicitum* intelligitur, *quod officio cuidam repugnat* (§§. *cit.*). Videmus adeo, quam sit necesse, ut in Jure Naturæ etiam tradantur officia, etsi ea virtutis sint. Etenim subinde etiam in demonstrando jure externo ad ea recurrendum, nec absque jure interno, quod sine officiis non intelligitur, penitus perspicitur jus externum: id quod ex nostris demonstrationibus, quas passim damus, abunde patet. Etsi autem jus internum cum externo constanter conjungamus, non tamen ideo dici potest, quod illud cum hoc confundamus: internum enim cum externo confundit, qui utrumque pro uno eodemque venditat, nec unum ab altero distinguit, non vero qui utrumque simul inculcat.

§. 134.

Pactum de revocanda donatione eidem adjectum.

Similiter quoniam *donatio fieri potest* sub pacto quocunque (§. 132.); eadem etiam fieri potest *sub* hoc *pacto, ut tibi, quamdiu vivis, reserves jus donationem revocandi, quandocunque visum fuerit, nec ea nisi morte tua efficiatur irrevocabilis, vel etiam ut revocari possit ob causam quandam expressam, sive res donata statim tradatur, sive ad certum tempus differatur.*

Ex. gr. ob causam expressam revocari potest donatio, si superveniant liberi, quibus tempore donationis cares, vel si uxorem ducas, quando cælebs donas, vel si conditio quædam, ob quam donas, non extiterit, aut si donator quid fecerit, vel non fecerit.

§. 135.

Pactum de jure ad præstationem quandam donatarium aut ejus successorem compellendi.

Ex eadem ratione *donatio fieri potest sub pacto, ut tibi vel successoribus tuis, aut iis, quorum interest, ne quid fiat, vel ut quid fiat, competat jus donatarium vel rei donatæ possessorem compellendi ad aliquid faciendum, aut prohibendi ne faciat, vel, si factum fuerit, actum irritum reddendi, seu rescindendi.*

Ex. grat. Dono tibi agrum meum sub hoc pacto, ut quotannis studioso cuidam Matheseos

des

dei decem thaleros ad emendos libros mathematicos, & volo hoc onus perpetuo inhærere agro. Reservo mihi vel successoribus meis, aut personæ alii cuidam, veluti Professori Matheseos in aliqua Universitate jus te aut possessorem agri istius compellendi ad dandum istos decem thaleros quotannis, nisi hoc fiat, ac prohibendi, ne dentur alii, quam studioso Matheseos, nec alium in finem, quam ad emendos libros mathematicos. In hypothesi propositionis præsentis donatio irrevocabilis est, nec facto donatarii aut successoris ejus fit irrita. In genere autem apparet omne jus, quod rei donatæ perpetuo quasi inhæret, seu quo eadem afficitur, æstimandum esse ex pacto donationi adjecto. Neque adeo opus est, ut ad particularia descendamus, cum principia generalia, quæ hic tradimus, abunde sufficiant ad casus particulares definiendos. Prudentiæ vero donatoris est, ut in pacto adjecto mentem suam satis explicet, ne disceptationibus locum faciat, nonnisi interpretationibus ac præsumtionibus terminandis.

§. 136.

Ex eadem ratione *donatio fieri potest sub conditione, sub modo & sub onere, item ex certa causa, veluti ob bene merita, vel virgini extraneæ pro dote.* *Donatio conditionata, sub modo vel onere aut ex certa causa facta.*

Supposuimus in anterioribus, donationem fieri posse sub conditione, sub modo & sub onere (§. 68 69. 71. 72.). Hic vero id ostendendum erat, ne sumsisse videamur, quod moraliter impossibile. Ceterum quid sit donatio sub conditione, sub modo, sub onere facta, ex iis intelligitur (§. 77), quæ de promissione conditionata atque pura (§ 462. *part.* 3. *Jur. nat.*), & de promissione sub modo (§. 557. *p.* 3 *Jur. nat.*) ac sub onere facta diximus (§. 585. *p.* 3. *Jur. nat.*). Unde simul intelligitur, quandonam donatio dicatur pura, quandonam conditionalis, quando dicenda sit modalis, quando onerosa. Notandum vero hic est, quod de differentia donationis sub modo & onere facta supra annotavimus (*not.* §. 72.), immo & quod (*ibidem*) in specie de donatione sub onere facta monuimus.

§. 137.

Pacta donationi adjecta sunt servanda. Licite enim adjiciuntur donationi (§. 132.). Quamobrem cum pacta sint servanda (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*); nulla quoque ratio est, cur pacta donationi adjecta servanda non sint. Servandum igitur est pactum qoodcunque donationi adjectum. *Pacta donationi adjecta num sint servanda.*

Nimirum quando donatarius donationem sub pacto factam acceptat, in ea, quæ pactum continet, consentit (§ 2. *part.* 3 *Jur. nat.* & §. 658. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter promittendo se obligat, quod pacto stare velit (§. 393. 788. *part.* 3. *Jur. nat.*). Non alio animo donatio fit, nisi ut pacto stetur: in donatione autem sequenda voluntas donatoris (§. 130.). Non urgemus hic consensum Doctorum, quem videre licet apud Cardinalem *Tuschum* Pract. concl. Jur. Tom. *1.* concl. 642. Nimis enim prolixum foret, si ubivis annotare vellemus, quandonam Juris civilis ac canonici Doctores, vel etiam JCti Romani æquitatem naturalem sequantur.

§. 138.

Quoniam pacta sunt servanda (§. 137.), adeoque donatarius faciat, vel non faciat necesse est, quod vi pacti facere, aut non facere debet (§. 430. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 77. *h.*), pœna autem motivum est faciendi, vel non faciendi (§. 287. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); *donator* quoque *in pacto donationi adjecto cum donatario convenire potest, ut pœnæ loco quid det, siquidem non fecerit, quod facere debebat, vel fecerit, quod non facere debebat, vi pacti.* *An pœna donationi adjici possit.*

Ex. gr. dono tibi centum aureos, ut Doctor fias, sed ea lege, ut, nisi Doctor factus fueris, quinquaginta aureos des Hospitali S. *Hieronymi*. Vi pacti donationi adjecti Doctor fieri debes & facta est donatio sub modo: qui ubi adimpletus non fuit, quinquaginta aurei Hospitali S. *Hieronymi* dandi sunt pœna quam continet pactum. Nemo non videt, pœnam non alio fine adjici, quam ut tanto certior sis pecuniam donatam ad eum finem impendi, in quem datur. Nec minus patet, donationem subsistere, quæ modo non adimpleto subsistere non poterat (§. 71.), & quæ sub modo facta videbatur, mutari in conditionatam disjunctivam, cum perinde sit ac si dice-

dicerem: dono tibi centum aureos, si Doctor fis; ast dono tibi quinquaginta aureos & totidem dono Hospitali S. *Hieronymi*, si Doctor non fis. Poena adeo adjecta donatio modalis mutat speciem. Simile exemplum est, si tibi dono quingentos aureos, ut studio Theologiæ operam naves, sed sub hac clausula pœnali ut trecentos des Titio studio huic se mancipanti, si tu studium Juris, vel Medicinæ, amplectaris. Forsan non deerunt aliqui, quibus donationi parum convenire pœnam adjectam existimaturi sunt, cum donatio beneficium sit (§. 67.); beneficiarium vero punire velle absonum videatur. Enimvero hi erunt, qui ex notionibus confusis de re per transennam conspecta judicant. Quodsi vero ex notionibus distinctis nobiscum ratiocinentur, nebulæ, quæ mentem obfuscant, protinus dispellentur, & modo ad exempla, quæ dedimus, animum advertant, haud obscure intelligent, adjectionem pœnæ in donatione sub pacto factam nihil alere absurdi, nec donationem pœnalem inter chimeras esse referendam.

§. 139.

Quando revocatio donationis tacite reservetur.

Qui alteri quid donat, quia moriturus est, tacite sibi reservat jus revocandi donationem ante mortem, quando visum fuerit. Quoniam post mortem nulla re amplius indigemus, si quid alteri donamus, quia morituri sumus; id ideo fieri intelligitur, quia re ista non amplius indigemus, consequenter donatio fieri intelligitur sub tacita hac conditione, nisi re ista ante mortem ipsimet indigeamus. Quamobrem cum conditionata promissio pro non facta habenda, quamprimum certum est deficere conditionem (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*), nec donatio subsistere potest, quæ ideo facta, quia moriturus es, ubi ante mortem re donata ipsemet indiges (§. 78.), consequenter quia donatio revocatur, quando donator declarat, donationem pro non facta haberi debere (§. 87.), qui alteri quid donat, quia moriturus est, tacite sibi reservat jus revocandi donationem ante mortem, siquidem eadem ipsemet indigeat. Enimvero vi libertatis naturalis donatori permittendum, ut de propria indigentia suum sequatur judicium (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Ergo qui alteri quid donat, quia moriturus est, tacite sibi reservat jus revocandi donationem ante mortem, quando sibi visum fuerit.

Notandum hic est *indigentiam æstimari ex necessitate satisfaciendi obligationi suæ naturali*, quemadmodum jam alias insinuavimus (§. 33. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem tanto minus dubitari potest, donanti ideo, quia moriturus est, permittendum esse, ut donandi voluntatem mutet, quamdiu vixerit. De indigentia enim propria judicare is nequit nisi ex circumstantiis præsentibus. Quoniam vero dies mortis incerta est, nec casus futuros homini prævidere licet; nemo quoque novit, annon emergere possit casus, antequam moriatur, quo de indigentia propria aliter sit judicandum, quam vi circumstantiarum præsentium. Quamobrem cum naturaliter homini competat jus mutandi voluntatem, quando mutata fertur in melius (§. 374. *part. 3. Jur. natur.*); qui donat ea de causa, quod moriturus sit, seu intuitu mortis, jus istud sibi reservare videtur. Quodsi enim hoc sibi reservare nollet, donaret simpliciter, nulla mortis mentione facta, cum donationem subsistere vellet vi circumstantiarum præsentium. De animo igitur mortis intuitu donantis aliter judicari nequit, quam quod tacite sibi reservet jus donationem ante mortem revocandi. Et quoniam adeo donator in donatarium nonnisi jus revocabile transfert, ipsi quoque permittendum est, ut voluntatem suam mutet, quamdiu vixerit (§. 377. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 140.

Donatio mortis causa quænam sit.

Donatio mortis causa dicitur donatio ideo facta, quia moriturus es, consequenter vel cum expressa, vel cum tacita reservatione donationem ante mortem revocandi, quando visum fuerit (§. 139.).

Hinc *Marcianus* l. 1. ff. de mort. causa donat. & capion. mortis causa donationem esse dicit, cum quis magis habere se vult, quam eum, cui donat, magisque eum, cui donat, quam hæredem suum. Nemo enim est, qui non videat, verbis cum quis magis se habere vult, quam eum, cui donat, indigitari, donationem mortis causa fieri sub tacita hac conditione; nisi ipse re donata ante mortem indiguerit, consequenter cum reservatione juris eam ante mortem revocandi, si de propria indigentia aliter posthac ob circumstantias minime prævisas judicaverit, quemadmodum ex demonstratione propositionis præcedentis liquet. Cur vero mortis causa

causa donans eum, cui donat, habere magis velit, quam hæredem suum, deinceps ostendetur. Hinc Imperator §. 1. I. de donat. donationem mortis causa factam explicat, cum quis ita donat, ut, si quid humanitus ei contigisset, haberet is, qui accepit, sin autem supervixisset, is, qui donavit, recipiat, vel si eum donationis pœnituisset, aut prior decesserit is, cui donatum sit. Sed nostrum est ostendere, quænam ex donatione mortis causa deducantur, cum ea sint juris naturalis. Quæ his si deinde conferantur, quæ de donatione mortis causa tradit Jus Romanum; unicuique facile constabit, quantus sit hujus juris cum jure naturæ consensus, vel dissensus.

§. 141.

Quoniam mortis causa donans ideo donat, quia moriturus est (§. 140.), nos vero aliquando morituros esse, certum est, etsi incerta sit dies mortis; *mortis causa donare potest non modo, qui infirma valetudine utitur, aut is, cui periculum mortis imminere videtur, verum etiam qui integra adhuc valetudine utitur.* *Quandonam mortis causa donatio fieri possit.*

Nemo hominum ullo tempore a periculo mortis immunis prorsus est, licet dentur causæ, ob quas idem magis metuimus, quam absque illis. Quamobrem qui mortis causa quid facere vult, prudenter facit, si de eo statuit, quando adhuc sanus est, utut ignoret, utrum propinquæ mortis periculum adsit, nec ne. Dari autem causas, quæ propinquæ mortis periculum loquuntur, nemini ignotum est, veluti cum in morbo periculoso quis constituitur, vel periculosam navigationem, aut iter infestum feris, latronibus, inimicis, hostibusve ingreditur, aut in militiam proficiscitur, aut ætate fessus, quemadmodum jam notarunt JCti Romani l. 3. & seqq. ff. de mort. causa donat. & cap. Abunde igitur patet, si cui animus est, ut alter post mortem suam habeat rem quandam, eum donare posse, etiamsi nulla ipsi adhuc ratio esse videatur, cur sibi a morte metuat. Ne tamen temere quis donet (§. 104.), cum sub circumstantiis futuris temerarium fieri possit, quod sub præsentibus non est; reservatione juris mutandi voluntatem, consequenter donationem revocandi, quando aliter visum fuerit, opus est: ita nimirum & donatario, & donanti consulitur. Etenim nec huic ullo modo nocet, si tempestive significet suam donandi voluntatem; nec illi periculum est amittendi beneficium, quod in ipsum conferre voluerat donator, morte autem præventus non contulerat.

§. 142.

Quoniam donatio mortis causa revocari potest, quamdiu vixeris (§. 141.), donatio autem fieri potest sub hac lege, ut tibi reserves jus eam revocandi, quando visum fuerit (§. 134.); *donatio mortis causa est juris naturalis.* *An donatio mortis causa sit juris naturalis.*

Etsi hic ostendatur donationem mortis causa esse juris naturalis; non tamen propterea omnia juris naturalis sunt, quæ Jus Romanum de hac donatione sancivit.

§. 143.

Similiter quia *donatio mortis causa* ante mortem revocari potest, quamdiu vixeris (§. 141.); ea *nonnisi morte donatoris efficitur irrevocabilis, adeoque subsistit.* *Quomodo efficiatur irrevocabilis.*

Nimirum donator vult, se mortuo rem manere tuam, etsi sibi reservet jus donationem revocandi ante mortem. Hoc igitur si factum non fuerit, revocatio fieri post mortem minime potest; atque adeo donatio morte donatoris efficitur irrevocabilis.

§. 144.

Quoniam qui mortis causa donat ante mortem donationem revocare potest, quandocunque visum fuerit (§. 141.); necesse non est, ut res donata statim tradatur, consequenter *rem mortis causa donatam statim tradendi nulla datur obligatio* (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), adeoque *in arbitrio ejus, qui mortis causa donat, positum est, utrum rem donatam statim seu ante mortem tradere velit, nec ne.* Cum vero post mortem donatoris donatio subsistat, nec revocari amplius possit (§. 143.), *Quando res mortis causa donata sit tradenda.*

143.), res donata autem tradenda sit, donatione nimirum subsistente (§. 54.); *quod mortis causa donatum post mortem donatoris tradendum.*

Justinus l. 2. ff. de mort. causa don. tres constituit species donationum mortis causa, nimirum unam, cum quis nullo præsentis periculi metu, sed sola cogitatione mortalitatis donat; aliam cum quis imminente periculo commotus ita donat, ut statim fiat accipientis; tertiam denique, si quis periculo motus non sic det, ut statim faciat accipientis, sed tum demum, cum mors fuerit insecuta. Enimvero quis non videt fieri etiam posse, ut sola mortalitatis cogitatione donans rem donatam statim tradat, consequenter nonnisi duas species donationum mortis causa constituendas esse, nisi præter utilitatem quatuor constituere malis. Non tamen ideo reprehendimus *Julianum* in Jure civili tres harum donationum species facientem. Quoniam enim nemo facile negaverit, raro admodum contingere ut mortalitatis cogitatione donans rem statim tradat, ex his autem, quæ forte uno aliquo casu accidere possunt, jura non constituuntur l. 4. ff. de LL. necesse non erat, ut *Julianus* speciem donationum mortis causa faceret, quando quod mortalitatis sola cogitatione donatur ita im seu ante mortem traditur. Aliter sese res habet in Jure naturæ, ubi omnes casus possibiles sunt distinguendi, sive fuerint rariores, sive frequentiores. Æquitatis est nemini imputare errores, quamdiu sententia defendi potest.

§. 145.

Quando mortis causa quis donasse non præsumatur. Quoniam mortis causa donatio sine reservatione juris eam ante mortem revocandi, quando ita visum fuerit, non concipitur (§. 141.); *si quis moriens, vel etiam periculo imminente commotus, aut sola mortalitatis cogitatione donat absque reservatione juris revocandi, seu irrevocabiliter donat, is causa mortis minime donat,* consequenter *si quis moriens vel in periculo mortis imminente constitutus, sed nulla mortis mentione facta, donat, mortis causa non donasse præsumitur, nisi rationes probabiles admodum in contrarium prostent.*

Possibilitas casuum donationis pendet a motivis: unice enim a donatoris voluntate pendet, num & qua lege donare velit (§. 130.), voluntas autem non determinatur nisi per motiva (§. 889. *Psych. empir.*), quæ nomine *causæ impulsivæ* vulgo insigniuntur a Scholasticis. Enimvero cum vi libertatis naturalis unicuique permittendum sit, ut in determinandis actionibus suis, consequenter in determinanda voluntate, a qua actiones liberæ dependent (§. 12. *part. 1. Phil. pract. univ.*), suum sequatur judicium, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*), nec ulli hominum rationem reddere tenetur suarum actionum (§. 158. *part. 1. Jur. natur.*), consequenter nec cur ita voluntatem suam determinet; *motiva agendi in jure externo non attendenda.* Quando itaque mortis aut mortalitatis cogitatione donans ideo donat, quia se mori, vel moriturum esse aut mori posse putat; nondum tamen hinc sequitur, quod mortis causa donet, propterea quod mortis cogitatio tantummodo influit in motivum voluntatis donandi. Mortis enim causa donat, qui perpendit, se post mortem re, quam donat, non indigere, adeoque eam vult esse alterius, vel morte insecuta, vel sub hac conditione aut expressa, aut tacita, nisi ipsemet eadem, antequam moriatur, indigeat: neque enim alia de causa a donatione mortis causa revocatio donationis inseparabilis. Ast qui mortem cogitans donat, non vero mortis causa, is tantummodo vult, ut rem quandam a se habeat donatarius, si mortuus fuerit, vel forsan moriatur. Donat igitur simpliciter, neque adeo sibi reservat jus donationem revocandi, siquidem non moriatur, quemadmodum putabat, aut si forsan emergat ante mortem casus, quo ipsemet re donata indigeret. Ex. gr. si quis dicat, quando moriturus sum, nihil ex his terris mecum ablaturus. Dono igitur tibi, ut quid a me habeas, vel ut beneficium in te collatum etiam mortui memoriam conservet; is cogitatione mortalitatis donat, non tamen mortis causa. Vult enim rem esse accipientis ante mortem, nec sub conditione mortis aut propriæ indigentiæ ante eandem, adeoque nihil est, quod donationem revocabilem efficiat. Similiter si quis morbo gravi ac ancipite laborans simpliciter dicat: dono tibi annulum hunc, vel accipe hunc annulum tanquam signum mei in te amoris, etsi donet, propterea quod se moriturum existimat, adeoque cogitatione mortis, non tamen ideo mortis causa donat ex eadem, quam modo diximus, ratione. Nihil hic difficultatis superest, modo ad definitionem animum attendas, ut consideres, utrum donans cogitatione mortis aut mortalitatis expresse sibi reservaverit jus donationem revocandi, aut ex ejus verbis hæc reservatio colligatur (§. 140.).

§. 146.

§. 146.

Si quis donat sub hac conditione, ut non accipias nisi post mortem suam, cum traditionem tantummodo differat, non vero animum revocandi donationem ante mortem, si sibi ita visum fuerit, declaret, mortis autem causa donatio facta non intelligatur nisi cum reservatione juris eam, si ita visum fuerit, ante mortem revocandi (§. 140.); *is mortis causa non donat*.

An mortis causa donatio sit, si traditio post mortem differatur.

Nimirum qui ita donat, irrevocabile in te statim transfert dominium, nec propterea donat, quia moriturus est, sed tantummodo vult, rem, quam donat, possidere usque ad mortem suam (§. 23. 32. *part. 3. Jur. nat.*): ast qui mortis causa donat, eandem rem vult esse tuam, nisi ipse, si non moriatur, vel ante mortem suam eadem adhuc indigeat, ac ideo nonnisi revocabile dominium in te transfert (§. 140.). Aliud nimirum est datio, qua dominium transfertur (§. 675. *part. 3. Jur. nat.*), & aliud est translatio dominii revocabilis pro suo arbitrio, aliud dominii irrevocabilis translatio. Conditio in casu praesenti non respicit dationem, in qua donatio consistit (§ 48), sed traditionem, quae donationem supponit, aut cum ea conjungitur (§. 54.).

§. 147.

Si quis donat sub hac conditione, ut, si moriatur, res donata maneat donatarii, si vero valetudini restituatur, aut periculum mortis evadat, eandem recipiat, is mortis causa donat, cum donet quia moriturus est, sed sibi reservet expresse jus revocandi donationem ante mortem, nimirum si aliquo tempore, quo se moriturum, vel mori posse suspicatur, non fuerit mortuus (§. 141.).

An mortis causa donet, qui sub conditione mortis, quam suspicatur, donat.

Donat nimirum sub conditione mortis, qua non secuta donatio evanescit (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*). Ipsa autem donatio cum revocationem certo casu jam contineat (§. 87.); dubium non est ullum, quin donator jus revocandi donationem, siquidem non moriatur, sibi reservaverit. Ad hunc casum potissimum respiciunt Juris Romani interpretes, quando ad donationem mortis causa factam requirunt, ut fiat in eventum mortis, propterea quod ejus disertam mentionem facit Imperator, dum donationem mortis causa explicat §. 1. I. de donat. Quoniam tamen adhuc dantur casus alii, qui mortalitatis cogitationem tantummodo supponunt; ideo verba in eventum mortis latiori significatu accipienda, ut in eventum mortis dare idem significet, ac dominium ante mortem semper revocabile transferre, nimirum ut post mortem res maneat apud donatarium, ante mortem autem recipere possit eandem donator, quando ipsi visum fuerit.

§. 148.

Si quis mortis causa non donat, sed irrevocabiliter, *inter vivos donari* dicitur. Unde *donatio inter vivos* est, qua quis irrevocabiliter donat, consequenter *qui inter vivos donat, rem statim vult fieri donatarii, nec ullo casu ad se reverti*. Dicitur etiam *simpliciter donare*, qui inter vivos donat. Unde donatio inter vivos intelligitur, quando de donatione simpliciter sermo fit, nisi res ipsa loquatur, intelligendam esse donationem omnem, seu hoc expresse dicatur.

Donatio inter vivos quaenam sit.

Si quis mortis causa donat & rem statim tradit, eam quoque statim fieri vult donatarii, non tamen vult eandem manere donatarii, ubi casus emergit, in quo ipsemet eadem indiget, vel quo donationem revocari consultum judicat, adeoque deest voluntas, ne ullo casu ad se revertatur. Quamobrem donatio mortis causa a donatione inter vivos in eo potissimum differt, quod haec sit irrevocabilis, illa minime, & quod haec sit statim irrevocabilis, illa demum morte donatoris irrevocabilis fiat.

§. 149.

Donatio quaenam in se invalida. *Donatio omnis, tum quae mortis causa, quam quae inter vivos fit, invalida est, si fuerit contra jus alterius, & ex parte invalida est, si ex parte contra jus alterius fit.* Etenim nemo quicquam vi libertatis naturalis facere potest, quod est contra jus alterius (§. 156 *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem etsi a voluntate donatoris unice pendeat, utrum donare velit, nec ne, & qua lege donare velit (§. 130.), consequenter num mortis causa, an inter vivos donare malit (§. 148.); donare tamen in neutro casu debet, quando donatio est contra jus alterius. Quamobrem invalida est donatio omnis, sive mortis causa, sive inter vivos facta, quae fuerit contra jus alterius, & si pro parte contra jus alterius fuerit, pro ea parte invalida est.

Brevius ita ostenditur. Nemo quicquam facere debet, quod est contra jus alterius (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*). Ergo nec donare debet, quando donatio est contra jus alterius. Quodsi ergo donatio sive mortis causa, sive simpliciter seu inter vivos facta fuerit contra jus alterius, ea invalida esse debet, &, si pro parte contra jus alterius fuerit, pro ea parte invalida est.

Nimirum qui quid facit contra jus alterius, eum laedit (§. 910. *p. 1. Jur. natur.*), adeoque etiam donator laedit eum, contra cujus jus facta donatio. Quoniam itaque nemo laedendus (§. 695. *part. 1. Jur. nat.*); donatio quoque contra jus alterius quomodocunque facta subsistere nequit. Quodsi vero tantummodo pro parte facta contra jus alterius, ratio nulla est, cur non pro ea parte subsistere possit, pro qua nihil fit contra jus alterius, consequenter pro ea parte valida esse debet. Repugnat igitur donatio contra jus alterius facta principio legis naturalis; quod nemo sit laedendus: quod inter principia Juris etiam civilis refert Imperator §. 3. Instit. de J. & J. Ceterum ex propositione praesente patet ratio non unius legis de donationibus.

§. 150.

Quantum sit jus donatarii. *Donatarius omnis non plus juris habet, quam in eum transferre voluit donator.* Etenim a voluntate donatoris unice pendet, quodnam jus transferre voluerit in donatarium (§. 130.). Quoniam itaque acceptatione non plus juris acquirere potes, quam transferens in te transferre vult (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); nec donatarius ullus plus juris habere potest, quam in eum transferre voluit donator.

Nulla igitur donatario injuria fit, si donator jure suo utitur, quod in donatarium non transtulit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), adeoque sibi reservavit.

§. 151.

Quando donatio mortis causa evanescat. *Si mortis causa donans donet sub hac conditione, ut, si moriatur, res maneat donatarii, si vero valetudini restituatur, aut periculum mortis evadat, eandem recipiat; superato morbo, vel periculo mortis, donatio evanescit.* Etenim donatarius non plus juris habet, quam in eum transferre voluit donator (§. 150.). Quodsi ergo donator voluit, ut morbo vel periculo mortis superato, rem donatam recipiat, nec ea maneat donatarii, nisi ubi mortuus fuerit; nec ea hujus esse potest, si donator valetudini restituatur, aut periculum mortis evadat, sed quando hoc contingit, res statim iterum fit donatoris, consequenter donatio, qua dominium in donatarium translatum fuerat (§. 48. *b.* & 675. *p. 2. Jur. nat.*), ipso jure evanescit.

Nimirum in hypothesi propositionis praesentis jus donatarii statim evanescere voluit donator, siquidem convalescat, vel periculum mortis evadat. Quamobrem id quoque morbo vel periculo mortis superato evanescere debet.

§. 152.

Quoniam mortis periculum evanescit, si *iter periculosum initurus, aut in militiam profecturus, propositum mutet*; mutato proposito *donatio sub hac conditione facta, ut periculo mortis superato rem donatam recipiat donator, evanescit* (§. 151.). *Casus specialis.*

§. 153.

Quoniam *donatio* evanescit, *si facta fuerit sub hac conditione, ut, si moriatur donator, res maneat donatarii, si vero valetudini restituatur, aut periculum mortis evadat, & donator reconvalescat, vel mortis periculum evadat, aut iter periculosum ineundi, vel in malitiam eundi propositum mutet* (§. 151. 152.); in eadem hypothesi *donator ad rem tradendam obligatur donatario, &, ubi tradita fuerit, hic eam restituere tenetur, donatori autem competit jus eam vindicandi* (§. 467. 544. *par. 2. Jur. nat.*). *Obligatio donatarii & jus donatoris in utroque casu.*

Nimirum si res non statim tradatur, sub hac conditione promissa intelligitur, si donator moriatur (§. 69.). Quamprimum itaque morbum superavit, aut a periculo mortis liber existit, promissio pro non facta habenda (§. 534. *p. 3. Jur. nat.*); consequenter nec donator ad tradendum donatario ullo modo obligatur (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). Ceterum per se patet, quæ de mutato proposito iter periculosum ingrediendi, vel in militiam eundi diximus, ea intelligi in genere de omni casu alio, quo quis facere constituerat, unde mortis periculum ipsi imminere poterat, veluti si quis pugnæ singulari se committere, aut peste vel alio morbo maligno laborantibus assistere debet.

§. 154.

Si res mortis causa donata a donatore alienetur, ipso facto donationem is revocasse intelligitur. Quoniam enim nemo præter dominum rem alienare potest (§. 667. *part. 2. Jur. nat.*); si donator rem mortis causa donatam alienet, ipso facto declarat, quod velit esse dominus rei istius, consequenter cum donatione facta fuerit donatarii (§. 60.), hanc pro non facta declarat. Enimvero qui declarat, donationem pro non facta habendam esse, eam revocat (§. 87.). Quamobrem si donator rem mortis causa donatam alienet, ipso facto donationem revocare intelligitur. *Quomodo donatio mortis causa ipso facto revocetur.*

Quoniam non minus factis, quam verbis voluntatem nostram declarare possumus, revocatio donationis vero in declaratione voluntatis de donatione pro non facta habenda consistit (§. 87.); perinde quoque est sive verbis, sive facto revocetur donatio. Revocatur autem facto, quod nonnisi domino licitum, quale est alienatio (§ 667. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 155.

Quoniam si res mortis causa donata a donatore alienetur, donatio ipso facto revocatur (§. 154.), mortis causa autem *donanti* competit jus donationem ante mortem revocandi, quando visum fuerit (§. 140.); eidem quoque *competit jus rem mortis causa donatam alienandi ante mortem, siquidem ita visum fuerit.* *Reservatio juris alienandi in donatione mortis causa.*

Cum alienatione rei donatæ donatio ipso facto revocetur (§. 154.), *mortis* autem *causa donans* jus donationem revocandi ante mortem, si ita visum fuerit, sibi reservet (§. 140.); *jus* quoque *alienandi sibi reservat*, consequenter quando eam alienat, hoc facit jure suo, nec quicquam committit, quod sit contra jus donatarii, utpote qui ferre debet, ut donatio revocetur (§. 150.). Secus se res habet in donatione inter vivos, seu simplici, utpote qua res statim ita efficitur donatarii, ut nullo casu ad donatorem reverti possit (§. 148.). Quodsi ergo

go rem donatam alienare vellet, hoc non succederet, sive ea tradita fuerit, sive nondum tradita, quemadmodum supra jam demonstravimus (§. 98. 99.). Non reservatur in donatione inter vivos jus donationem revocandi (§. 148.), adeoque nec jus alienandi rem donatam (§. 154).

§. 156.

Donatio sub conditione, quae post mortem donantis existere potest, quaenam sit.

Si donator sibi reservat jus donationem revocandi sub conditione, quae etiam post mortem ejus existere potest; donatio post mortem ejus adhuc revocabilis & inter vivos facta intelligitur. Quando enim donator sibi reservat jus donationem revocandi sub certa conditione, utique vult donationem pro non facta habendam esse conditione non existente (§. 87.). Quamobrem cum in donatione sequenda sit voluntas donantis (§. 130.), quandocunque certum est conditionem non existere, sive hoc ante mortem, sive post mortem donatoris fiat, donatio pro non facta haberi potest. Est igitur post mortem etiam donatoris adhuc revocabilis (§. 77.). *Quod erat unum.*

Enimvero donatio, quae morte donantis non fit irrevocabilis, mortis causa donatio non est (§. 143.) adeoque donatio inter vivos (§. 148.). Patet igitur, si donator sibi reservet jus donationem revocandi sub conditione, quae etiam post mortem ejus existere potest, eam esse donationem inter vivos. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Dono tibi Bibliothecam meam mathematicam sub ea conditione, ut donatio revocari possit, si filius meus studio Matheseos incumbere voluerit. Quodsi ego moriar, antequam certum sit, utrum filius meus Mathesi sit operam daturus, nec ne, me autem mortuo ad eam animum appellit, donatio recte revocabitur. Casus similis est, si tibi dono agrum meum sub hac conditione, ut donatio revocari possit, si filius caelebs moriatur, is autem me mortuo uxorem ducat. Donationem istiusmodi esse donationem inter vivos, inde etiam patet, quod donans nullam faciat mortis mentionem, nec intuitu mortis donasse ullo modo praesumi possit (§. 140.). Est autem donatio conditionata, qualem simpliciter, seu inter vivos (§. 148.), fieri posse constat (§. 136.). Differentia enim donationis inter vivos & mortis causa factae in eo consistit, quod haec ante mortem nonnisi revocari possit (§. 140.), morte autem donantis efficiatur irrevocabilis (§. 143.), illa autem in se irrevocabilis sit, nisi fiat sub quadam conditione, quae non existens eam efficit revocabilem, aut re vera nullam, independenter a morte donantis. Aliud nimirum est sibi reservare jus donationem revocandi ante mortem, si ita visum fuerit; aliud sibi reservare jus donationem revocandi sub conditione quadam expressa, sive ea post mortem, sive ante mortem extiterit.

§. 157.

Quando donatio sub conditione expressa revocabilis fit donatio mortis causa.

Si donator sibi reservat jus donationem revocandi sub conditione, quae post mortem ipsius existere nequit; donatio morte ejus efficitur irrevocabilis, & mortis causa facta intelligitur. Etenim si donator sibi reservat jus donationem revocandi sub conditione, quae post mortem ejus existere nequit, ut post mortem suam maneat donatarii voluisse intelligitur, consequenter ut se mortuo subsistat, adeoque irrevocabilis sit (§. 87.). Morte igitur donantis efficitur irrevocabilis. *Quod erat unum.*

Quoniam itaque donatio mortis causa est, quando donator sibi reservat jus donationem revocandi ante mortem, morte autem ipsius irrevocabilis efficitur (§. 140. 143.); donatio ita facta, ut sub ea conditione revocari possit, quae post mortem donantis existere nequit, donatio mortis causa est. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Dono tibi hortum meum sub hac conditione, ut donationem revocare possum, si ab amicitia defeceris. Evidens est conditionem, sub qua donatio revocabilis, post mortem existere non posse, adeoque eam morte donantis effici irrevocabilem. Donatio haec mortis causa facta intelligitur. Sane qui ita donat, omnino vult, donatarium secum amicitiam colere debere, donec moriatur, & post mortem suam rem maneat donatarii, adeoque cogitatione ac intuitu mortis fit, etsi non expresse fiat ejus mentio, sed tacite saltem. Neque enim obstat, quod sola poenitentia ante mortem revocari nequeat donatio: sufficit enim, quod revocari possit, quando visum fuerit donanti, nimirum si existat conditio, sub qua eam revocabilem esse voluit.

luit. Etsi enim donanti mortis causa simpliciter competat jus revocandi donationem ante mortem (§. 140.), hoc ipsum tamen jus pro arbitrio suo limitare, & ad certum casum restringere potest (§. 130.).

§. 158.

Si donatarius præmoriatur, donatio inter vivos subsistit; minime autem donatio mortis causa. Etenim si donatio facta inter vivos, donator nullo casu rem ad se vult reverti (§. 148.), consequenter nec morte donatarii. Quamobrem ea subsistit, etiamsi donatarius præmoriatur. *Quod erat unum.* *An donatio subsistat donatario præmortuo.*

Quodsi donatio mortis causa facta, donans eam revocare potest, quamdiu ipse vivit (§. 140.), consequenter etiam donatario præmortuo. Quamobrem si mortuo donatario donans vel verbis, vel facto revocet donationem, nullum est dubium, quin ea minime subsistat. Quoniam vero qui alteri quid donat, beneficium in eum confert (§. 65.), adeoque voluptatem ac gaudium ejus, cui donat, intendit (§. 35.), ac a voluntate donantis unice pendet, cuinam donare velit (§. 130.); qui revocabiliter donat, non intelligitur velle, ut alius præter donatarium rem a se habeat, consequenter in casu dubio nonnisi donatario bene velle præsumitur. In casu igitur dubio donationem non subsistere debere, donatario præmortuo, præsumendum. Patet itaque donationem mortis causa donatario præmortuo non subsistere, etiamsi nec verbis, nec factis ea revocetur a donante. Quamobrem donatio mortis causa donatario præmortuo prorsus non subsistit.

Non est, quod dicas, ex eadem ratione præsumendum esse, quod nec donatio inter vivos subsistere debeat, donatario præmortuo. Donatione enim inter vivos in eum transfertur jus irrevocabile, quod donans nullo jure ipsi adimere potest (*§. 336. part. 2. Jur. nat.*). Cum itaque expressa revocatio locum non habeat, immo nulla (*§. 87.*), nec præsumtæ locus esse potest. Et quamvis donatarius præmoriatur, re nondum tradita: res tamen, quam dono accepit, jam sua est, & tanquam donatario propria est penes donantem (§ 60.), quæ ad donantem nullo casu reverti potest (§ 148.). Dispar omnino ratio est donationis inter vivos & donationis inter mortuos. Quodsi donator personam inter vivos respicere tantummodo voluisset, non donare potuisset irrevocabiliter, ut statim ipsi libera fuisset de re donata tanquam sua disponendi potestas, quam infert dominium nullo modo restrictum (§. 118. *p. 2. Jur. nat.*).

§. 159.

Donatio fieri potest & verbis, & per nuncium, & per epistolas. Quoniam enim donatio a donantis unice voluntate pendet (§. 130.); necesse est ut donans donandi voluntatem donatario declaret. Quoniam itaque alteri voluntatem nostram significare possumus non minus per nuncium & epistolas, quam verbis; donatio quoque fieri potest & verbis, & per nuncium, & per epistolas. *Donatio quomodo fieri possit.*

Valet hoc in omni casu, sive res statim tradatur, sive traditio differatur, & quacunque lege donetur, seu quodcunque pactum donationi adjiciatur. Sane perinde est, sive rem mobilem alteri tradens dicas, te eam ipsi donare, sive eam mittas & per nuncium, aut per epistolam significes, te eam ipsi donare. Similiter si dones rem sive mobilem, sive immobilem, non tamen statim tradis, tam dicere potes, te eam rem ipsi donare, quam per nuncium aut epistolam significare, quod donas. Validitas donationis pendet a voluntate tua sufficienter indicata, quamprimum acceptatio a donatario facta (§. 59.), non a verbis tuis vel ore prolatis, aut scriptis, aut a verbis nuncii jussu tuo ab eodem prolatis. Nil igitur refert, quomodo voluntas donantis donatario innotescat, modo innotescat.

§. 160.

Quoniam donatio fieri potest non minus verbis ore prolatis, quam per nuncium, aut epistolam (§. 159.), donator vero voluntatem suam verbis significa- *Cuinam donari possit.*

re poteſt præſenti, per nuncium & epiſtolam abſenti, quod per ſe patet; *donatio fieri poteſt & a præſente præſenti, & ab abſente abſenti.*

§. 161.

An donatio in ſcripturam redigenda.

Donatio valet, etiamſi in ſcripturam non redigatur. Donatio enim ſtatim abſolvitur, quamprimum donans animum donandi de præſenti & donatarius animum acceptandi ſufficienter declarat (§. 59.). Quamobrem neceſſe non eſt, ut in ſcripturam redigatur. Valet igitur donatio, etiamſi in ſcripturam non redigatur.

Si validitas donationis valorem ſuum a ſcriptura haberet, nulla ſubſiſtere poſſet niſi in ſcripturam redacta &, antequam hoc fieret, ſemper revocabilis foret: quod quam ſit a veritate alienum, nemo non intelligit.

§. 162.

Cur donatio in ſcripturam rediga-tur.

Donatio in ſcripturam redigenda, ut quod facta ſit & qua lege facta ſit, ſeu quod ipſi adjectum fuerit pactum, probari poſſit, aut eodem fine coram teſtibus fieri debet. Etenim ſi donatio in dubium vocetur, aut ſi controverſia oriatur de lege, ſub qua facta, vel pacto eidem adjecto; in caſu priori probandum eſt, donationem eſſe factam, in poſteriori autem probandum, qua lege fuerit facta, aut quodnam pactum eidem fuerit adjectum. Quamobrem cum per teſtes, qui ex ore donatoris auribus ſuis perceperunt eum tibi donaſſe & ſub qua lege vel pacto donaverit, vel per ſcripturam, in quam donatio relata, probari poſſit, & quod donatum ſit, & ſub qua lege, aut ſub quo pacto donatum ſit, donatio in ſcripturam redigenda, ut, quod facta ſit & qua lege facta ſit, ſeu quod pactum fuerit eidem adjectum, probari poſſit, vel eodem fine coram teſtibus fieri debet.

Videmus adeo probationis ſaltem gratia donationem in ſcripturam eſſe redigendam, adeoque ut hoc fiat, inprimis conſultum eſt, ſi res donata non ſtatim tradatur, ſed traditio differatur, aut ſi certa quadam lege donetur; ac ſi mortis cauſa donatio ſit, quæ revocabilis manet ante mortem (§. 140.), poſt eandem vero irrevocabilis efficitur (§. 143.).

§. 163.

Quomodo perficiatur actus omnis aliis utilis.

Omnis actus aliis utilis mutuo conſenſu perficitur. Etenim omnes actus aliis utiles vel in dando, vel in faciendo conſiſtunt (§. 1.). Quamobrem qui agit, quod alteri utile, aut ſtatim quid dat, vel facit, aut ad dandum vel faciendum alteri ſe obligat, ut ſcilicet dare, vel facere teneatur (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), conſequenter ſe daturum, vel facturum promittit (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*). Datio translatio dominii eſt (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum nuda domini voluntate ſufficienter declarata dominium transferatur in accipientem (§. 13. *part.* 3. *Jur. natur.*), accipiens vero ſufficienter declarat ſe velle, ut alter det, quod dare vult (§. 2. *part.* 3. *Jur. natur.*); datio mutuo conſenſu perficitur (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Et quoniam introductis dominiis facere ac dare idem eſt (§. 122. *part.* 3. *Jur. nat.*); actus quoque faciendi mutuo conſenſu perficiatur neceſſe eſt. Similiter cum qui dare, vel facere promittit, alteri ad faciendum, vel dandum ſe obligat (§. 363. *p.* 3. *Jur. nat.*); ad dandum vero, vel faciendum nemo ſeſe alteri perfecte obligare poſſit niſi mutuo conſenſu (§. 357. *part.* 3. *Jur. nat.*); promiſſio etiam de dando vel faciendo facta mutuo conſenſu perficitur. Patet itaque actum omnem aliis utilem mutuo conſenſu perfici.

Oſtenditur etiam hoc modo. Homines naturaliter ſibi invicem obligantur ad dandum & faciendum, prouti unuſquiſque indiget re, vel opera alterius (§.

124.

124. *part.* 3. *Jur. nat.*), obligatio vero hæc nonnisi imperfecta est (§. 354. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter nemo alterum ad dandum, vel faciendum nolentem compellere potest (§. 238 *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quando igitur vis, alterum dare, vel facere, necesse est, ut ipse etiam velit. Similiter si tibi dare, vel facere volo, tuo judicio permittendum, utrum velis, an nolis me tibi dare, vel facere (§. 156. *p.* 1. *Jur. nat.*). In utroque igitur casu actus dandi, vel faciendi perfici nequit, nisi mutuo consensu sufficienter declarato (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum actus omnis aliis utilis vel in dando, vel in faciendo consistat (§. 1.); omnis actus aliis utilis mutuo consensu perficitur.

Quodsi systema integrum Juris naturæ prostabit, immo alii plures adhuc casus particulares eodem modo demonstraverint, quo nos ea demonstramus, quæ proponimus, multa istiusmodi principia generalia, immo hisce adhuc generaliora invenire dabitur, ad quæ cetera per modum corollariorum revocabuntur: quod proderit ad doctrinam Juris Naturæ facilius memoria retinendam, etsi propterea non superfluæ existimari debeant demonstrationes particulares, cum non modo plus habeant claritatis, qualis præsertim in veritatibus ad Philosophiam practicam spectantibus requiritur, ut assensus extorqueatur, verum etiam veritates particulares ad universales manu ducant multoque facilius sit has invenire, ubi illæ fuerint detectæ, quam his ignoratis, immo subinde circa universales cespitabit, qui particulares nondum comprehendit. Eadem de causa in Algebra, quam tyronum gratia conscripsimus, eorum utilitati unice consulturi, solutiones particulares prætulimus generalibus, quas facile dare poteramus, si nostri potius, quam ipsorum rationem habere voluissemus. Meum non est ad ostentationem scribere; sed dociles ad solidam rerum cognitionem perducere, qui non mihi vivo, sed aliis. Experientia quoque docet, me finem mihi propositum hactenus fuisse consecutum.

§. 164.

Si donatio per epistolam fiat, & in epistola acceptetur, valida est. Ostenditur eodem prorsus modo, quo demonstravimus, promissionem in literis factam & in literis acceptatam validam esse (§. 711. *part.* 3. *Jur. nat.*). *An donatio in literis facta valida sit.*

§. 165.

Immo in genere *omnis actus aliis utilis validus, mutuo consensu per literas declarato.* Etenim omnis actus aliis utilis mutuo consensu perficitur (§. 163.). Quamobrem cum perinde sit, utrum verbis ore prolatis, an scriptis consensus declaretur; omnis actus aliis utilis validus esse debet, mutuo consensu per literas declarato. *An omnis actus aliis utilis per epistolas perfici possit.*

Hinc inferri poterat per modum corollarii propositio non minus præcedens, quam altera de validitate promissionis in literis facta & acceptata (§. 711. *part.* 3. *Jur. nat.*). Immo patet ad multos actus alios propositionem præsentem extendi.

§. 166.

Omnis actus aliis utilis validus, mutuo consensu ab uno per epistolam, ab altero viva voce declarato. Patet eodem prorsus modo, quo propositio præcedens. *Item si unus per epistolam, alter viva voce consensum declaret.*

Nihil nimirum refert, num alter ex intervallo consensum suum declaret, modo donec hoc fiat, qui prior eandem declaravit, sententiam suam non mutet, quod ipsi permittendum, quamdiu alter consensum suum nondum declaravit (§. 377. 357. *part.* 3. *Jur. natur.*).

§. 167.

Quoniam actus aliis utilis omnis validus, si mutuus consensus ab altero viva voce, ab altero autem per epistolam declaretur (§. 166.), donatio autem actus aliis utilis est (§. 48. 1.); *donatio* etiam *valida, si donator animum donandi* *Idem valet de donatione.*

di de præsenti viva voce declaret, donatarius autem per epistolam eandem accepiet & contra.

Fieri etiam potest ut donatarius donum petat viva voce, & donator per epistolam donandi animum declaret, vel in donationem consentiat, vel ut petitio fiat per literas, donatio vero viva voce. Casus enim hi omnes sub principio generali continentur (§. 166.).

§. 168.

In quibusnam actibus acceptatio præsumatur. *In omni actu mere liberali seu benefico acceptatio præsumitur, si nullæ prostent rationes in contrarium.* Si enim actus mere liberalis, seu beneficus, ex eo unus tantummodo utilitatem percipit, alter vero vicissim nihil recipit (§. 3.), consequenter cum omnis actus aliis utilis vel in dando, vel in faciendo consistat (§. 1.), alter rem, quam ipsi te dare velle dicis, gratis accipit, aut quod te ipsi facere velle ais, gratis facis (§. 18.). Unde porro eodem modo infertur, in omni actu mere liberali, seu benefico, acceptationem præsumi, si nullæ prostent rationes in contrarium, quo idem de promissione mere liberali evicimus (§. 714. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 169.

Quando acceptatio in donatione præsumatur. Quoniam donatio actus mere beneficus (§. 48.), si nempe sine ullo onere aut pacto adjecto fiat, quemadmodum supponitur, quando donationis simpliciter mentio fit; *in donatione sine ullo onere, aut pacto adjecto facta, acceptatio præsumitur, si nullæ prostent rationes in contrarium.*

Fortior est præsumtio, si adsint rationes, quæ pro acceptatione militant: id quod nemo in dubium vocabit, qui & præsumtionis (§. 244. *part. 2. Juris nat.*) & probabilitatis notionem distinctam habuerit (§. 578. *Log.*).

§. 170.

Num acceptatio innotescere debeat donatori, ut valeat donatio. *Si donator velit, ut valeat donatio, si acceptetur; ea statim valet, quamprimum acceptata fuit, quamvis acceptatio nondum innotuerit donatori: ast si donator velit, donationem non valere, nisi quando acceptatam intellexerit; non ante ea valet, quam acceptatio ipsi innotuerit. In casu dubio prius semper præsumitur.* Quoniam enim a donantis unice voluntate pendet, sub qua lege donare velit (§. 130.); dubium non est, quin etiam donare possit sub hac lege, ne valeat donatio, nisi quando intellexerit acceptatam. Quamobrem cum acceptatione donatarius non plus juris ab altero acquirere possit, quam in eum transferre voluit donator (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); si donator velit, ut valeat donatio, quamprimum acceptetur, ea statim valet, quamprimum acceptata fuit, quamvis donatori non innotuerit acceptatio, quodsi vero idem nolit, donationem pro valida haberi, antequam acceptatam intellexerit, nec ea ante valet, quam acceptatio donatori innotuerit. *Quod erat primum & secundum.*

Enimvero quoniam donator vult, ut donatio acceptetur, alias enim non donaret; si nullo modo patet, cur voluerit, ne ante valeat donatio, quam acceptatio ipsi innotuerit, velle utique intelligitur, ut donatio, quæ in se statim absolvitur, quamprimum donans animum donandi de præsenti & donatarius animum acceptandi sufficienter declarat (§. 59.), statim valeat, quamprimum acceptata fuit, quamvis acceptatio nondum innotuerit donatori. In casu itaque dubio semper præsumitur. *Quod erat tertium.*

Idem ostendimus de promissione (§. 715. *p. 3. Jur. nat.*), unde inferri poterat per modum corollarii pars prima & secunda propositionis præsentis vi identitatis donationis & adimpletionis promissionis donandi (§. 77.). Quoniam tamen nonnullis illatio obscurior videri poterat, consultius

falsius visum est propositionem præsentem independenter a promissione demonstrari. Ceterum quod de præsumtione voluntatis donatoris quoad validitatem donationis hic addidimus, idem quoque de voluntate promissoris, ut valeat promissio, intelligendum, quippe quod eorum dem modo infertur (§. 362. 265. *p.* 3. *Jur. nat.*).

§. 171.

Si donator velit, ut valeat donatio, si acceptata fuerit, ac interea moriatur, antequam acceptatio ipsi innotuerit; donatio valet. Quodsi vero donator velit, donationem non ante validam esse, quam ubi acceptatam intellexerit, ac interea moriatur, antequam acceptatio ipsi innotuerit, donatio non valet. Idem etiam obtinet, si donator moriatur, antequam donatio acceptata fuerit, nisi contrarium se velle sufficienter indicaverit, aut adsint rationes, ob quas id voluisse præsumitur. Etenim si donator velit, ut valeat donatio, quamprimum acceptata fuerit, eadem valet, etiamsi acceptatio ipsi non innotuerit (§. 170.). Quamobrem si moriatur donator, antequam ipsi innotescere potuerit, donationem fuisse acceptatam, cum facta acceptatione donatore adhuc vivo donatio fuerit absoluta (§. 59.), adeoque res donatarii jam sit penes donatorem morientem (§. 60.); mors ejus minime obstat, quo minus valeat donatio. Valet itaque, si donator velit, ut valeat, si acceptata fuerit, ac interea moriatur, antequam acceptatio, ipso nimirum adhuc vivo facta, eidem innotescere potuerit. *Quod erat primum.*

Quando morte donatoris donatio non fiat valida.

Quodsi donator velit, donationem non ante validam esse, quam ubi acceptatam intellexerit, non ante valet, quam ubi acceptatio ipsi innotuerit (§. 170.). Quamobrem si moriatur, antequam acceptatam intellexerit, ut valida fiat, impossibile est. Quodsi ergo donator moriatur, antequam donationem acceptatam intellexerit, donatio sub hac conditione facta, ne ante valeat, quam acceptatio donanti innotuerit, non valet. *Quod erat secundum.*

Quoniam donatio non ante valida, quam ubi acceptata fuerit (§. 58.), si donator moriatur ante acceptationem, res donanda adhuc morientis est. Quamobrem cum mortuus nullius rei dominium in alterum transferre possit; nec fieri potest, ut idem a mortuo acquirat donatarius. Quodsi ergo donator moriatur, antequam acceptata fuerit donatio, ea valere nequit. *Quod erat tertium.*

Enimvero si donator expresse voluerit, donationem valere, etiamsi post mortem suam eam demum acceptari contingat, cum in donatione sequenda sit voluntas donantis (§. 130.), quin in hoc casu valeat donatio, etiamsi ante acceptationem mori contingat donatorem, dubitandum non est. *Quod erat quartum.*

Denique cum voluntas præsumta æquipolleat expressæ, quamdiu contrarium probari nequit (§. 247. *part.* 2. *Jur. nat.*), quando autem donator expresse vult, donationem valere debere, etiamsi eam se mortuo demum acceptari contingat, eadem post mortem ipsius demum acceptata valeat, *per demonstrata num.* 4. si fuerint rationes, ob quas voluisse præsumitur donator, ut donatio sit valida, etiamsi se mortuo demum eam acceptari contingat, valere utique eadem debet. *Quod erat quintum.*

Primum, secundum & tertium demonstravimus etiam de promissione (§. 716. *p.* 3. *Jur. nat.*); sed tertium & quartum de eadem etiam verum est, cum a promittentis unice voluntate pendeat, sub qua lege promittere velit (§. 361. 12. *part.* 3. *Jur. nat.*). Nimirum si donator velit, ut valeat donatio, etiamsi se mortuo eam demum acceptari contingat, sub hac conditione facta intelligitur, ut valeat, si acceptetur sive se vivo, sive se mortuo. Quamobrem conditio, sub qua donatio facta, existit, etiamsi demum post mortem donatoris acceptetur, cum donator hoc in casu jus revocandi donationem ante acceptationem sibi ademerit (§. 87). Nullum adeo dubium esse potest, quin subsistat, acceptatione post mortem demum donatoris facta. Et idem demonstratum de promissione (§. 717. *p.* 3. *Jur. nat.*): relegenda hic sunt, quæ de eadem annotavimus (*loc. cit.*).

§. 172.

§. 172.

Quid praesumendum, si donans moriatur, antequam donatarius acceptatam intellexerit.

Quoniam donatio valet, etiamsi donator moriatur, antequam eam acceptatam intellexerit, si facta sub hac conditione, ut valeat, si acceptetur (§. 171.), in casu autem dubio sub hac conditione facta intelligitur (§. 170.); *in casu dubio donatio valet, etiamsi donator moriatur, antequam eam acceptatam intellexerit.*

Nimirum in se validitas donationis dependet ab acceptatione, minime autem ab acceptationis notitia (§. 59.). Quamobrem ordinarium non est, ut demum valeat, ubi donator donationem acceptatam intellexerit, sed necesse est, ut hanc legem dictitet donator (§. 130.). Ordinarium adeo praesumitur, & ideo in casu dubio subsistere donatio intelligitur, etiamsi donatori morte praevento acceptatio innotescere non potuerit.

§. 173.

Quando acceptatio in actibus utilibus praesumatur.

In omni actu mere benefico acceptatio praesumitur, si nullae prostent rationes in contrarium; in oneroso non item, nisi adfuerint rationes in contrarium evidentes. Quoniam ex actu mere benefico unus tantummodo percipit utilitatem quandam, alter vero nihil vicissim recipit (§. 3.), nec ulla eidem adhaeret obligatio perfecta (§. 4.); secus vero se res habet in actu oneroso (§. 513. *part. 3. Jur. nat.*), & actu benefico obligatorio (§. 5.); hinc porro eodem modo infertur, in actu omni mere benefico acceptationem praesumi, si nullae prostent rationes in contrarium, in oneroso non item, nisi adfuerint rationes evidentes in contrarium, quo idem de promissione mere liberali & onerosa ostendimus (§. 714. *part. 3. Jur. nat.*).

Nimirum promissio mere liberalis, seu benefica, actus mere beneficus est, & promissio non mere liberalis, seu onerosa est actus vel beneficus obligatorius, vel onerosus, cum definitio promissionis mere liberalis & onerosae non differat a definitione actus mere liberalis & onerosi, vel benefici obligatorii, quatenus ea vel mere liberalis, vel onerosa est (§. 713. *part. 3. Jur. nat.*), definitione nimirum actus mere benefici & onerosi seu obligatorii in genere ad promissionem applicata. Quod adeo demonstratum fuit de promissione in specie (§. 714. *part. 3. Jur. nat.*), re vera ostenditur vi definitionis actus mere benefici & onerosi in genere.

§. 174.

Quando hoc fiat in donatione.

Quoniam donatio sine pacto adjecto, aut sub nulla lege facta, actus mere beneficus est (§. 48.), in onerosum vero ex parte degenerat, si pactum quoddam eidem accedat, aut si sub certa quadam lege fiat, ut hinc nascatur aliqua accipientis obligatio, quemadmodum ex anterioribus intelligitur, in omni autem actu mere benefico acceptatio praesumitur, si nullae prostent rationes in contrarium, in oneroso non item, nisi adfuerint rationes evidentes in contrarium (§. 173.); *in donatione simpliciter facta acceptatio praesumitur, in ea autem, quae pactum adjectum habet, seu sub certa lege fit, non item, nisi prostent rationes evidentes in contrarium.*

Usus est hujus principii in praesumendo, quando dubium, utrum donator voluerit donationem valere, quamprimum acceptata fuerit, an vero eam tunc demum valere voluerit, ubi acceptatam intellexerit, quemadmodum idem jam ostendimus de promissione (§. 718. *& seqq. part. 3. Jur nat.*), ut adeo de promissione demonstrata etiam ad donationem sint transferenda. Usus etiam in aliis. Nemo autem miretur promissionem, & donationem in adeo multis convenire: sunt enim actus, qui nonnisi tempore differunt, cum, quod donator statim dat (§. 59.), id promissor se daturum declaret & ad dandum se obliget (§. 361. 363. *p. 3 Jur. nat.*). Quamdiu adeo nulla differentia hinc oritur, utrum actus dandi in praesens absolvatur, an in futurum promineat; promissio & donatio habentur pro uno actu, & quod de uno horum actuum demonstratur de utroque valet, immo in genere ex notionibus generalibus utrique convenientibus demonstrari potest, & ad utrumque applicari, quod in genere demonstratum.

Patent

patent singula; quæ diximus, ex tractatione nostra, & talia subinde non utiliter a nobis moneri existimamus, ut aliorum excitemus attentionem, quibus ars inveniendi curæ cordique est, quam certis legibus adstringere nec dum vacat, nec utiliter fieri potest, quamdiu opus, quod aggressi sumus, non fuerit absolutum.

§. 175.

Si tabellarius moritur & alius epistolam, in qua fit donatio, ad donatarium perfert; donatio valide acceptatur, nec, si inter vivos facta, revocari potest. Acceptationem esse validam in hypothesi propositionis præsentis eodem modo patet, quo idem in eadem hypothesi de promissione ostendimus (§. 732. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

An mortuo tabellario acceptatio donationis per epistolam facta valeat, alio eam deferente.

Enimvero quoniam donatio inter vivos facta post acceptationem revocari nequit (§. 89. 148.); acceptatio autem valet, si tabellarius moritur & alius epistolam, in qua fit donatio, ad donatarium perfert *per demonstrata*; donatio valide acceptatur, nec, si inter vivos facta, revocari potest. *Quod erat alterum.*

Animo hic recolenda sunt, quæ de casu promissionis per epistolam factæ & mortuo tabellario acceptatæ annotavimus (*not.* §. 732. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 176.

Donatio revocari potest, antequam epistola, in qua fit, ad donatarium perferatur. Antequam enim epistola, in qua animum donandi declarat donator, ad donatarium perfertur, donatio utpote nondum facta acceptari nequit, quod per se patet. Quoniam itaque donatio revocari potest, quamdiu acceptata non est (§. 89.); donatio quoque revocari potest, antequam epistola, in qua fit, ad donatarium perfertur.

An donatio revocari possit epistola ad donatarium nondum perlata.

Non est quod excipias, donatorem in epistola animum donandi jam declarasse, adeoque cum eandem scriberet ex parte ipsius donationem jam fuisse perfectam, consequenter validitatem donationis non amplius a voluntate donantis, sed donatarii pendere, qui num eandem acceptaturus sit expectandum esse. Si donationis acceptatio præsumatur (§. 174.), illam pro acceptata tamdiu habendam esse, donec contrarium constiterit (§. 247. *part.* 2. *Jur nat.*). Etenim hoc dubium nullum esse patet ex demonstratione de donatione ante acceptationem revocabili (§. 89.). Objectio nimirum contrariatur juri mutandi voluntatem unicuique naturaliter competenti, quamdiu mutatio non fit contra jus alterius (§. 377. *part.* 3. *Jur. natur.*), quemadmodum ex illius demonstratione patet. Ante acceptationem donatario jus nullum quæsitum, quod eidem auferretur (§. 58.). Ante acceptationem adeo nulla ei fit revocando donationem injuria (§. 859. *p.* 1. *Jur. nat.*). Nec obstat, donatarium, si præsens fuisset, cum epistolam scriberet donator, ut animum donandi viva voce eidem declarare potuisset, donationem statim acceptaturum fuisse, neque adeo moram, quam causatur absentia donatoris, eidem imputandam esse (§. 640. *p.* 3. *Jur. nat.*): neque enim hoc tollit jus donatoris, nec donatario quicquam juris confert, quippe eum jus omne, quod ex donatione habere potest, nonnisi acceptatione acquirere valeat (§. 58 130.). Neque etiam eit ut dicas donationem pro tacite acceptata habendam esse, quamprimum epistola scripta & tabellario tradita fuit. Tacita enim acceptatio absolvitur voluntate tacita (§. 8. *p.* 3. *Jur. nat.*), adeoque supponit actum quendam, sive positivum, sive negativum donatarii agere, adeoque acceptare valentis (§. 3. *part.* 3. *Jur. nat.*), qualem hic non adesse nemo non videt.

§. 177.

Quoniam *donatio* revocari potest, antequam epistola ad donatarium defertur (§. 176.); ea etiam *mortuo tabellario revocari potest, antequam epistola ab alio ad donatarium perferatur.*

Etiam mortuo tabellario.

Tabellarius ad ipsum actum donationis perficiendum nihil confert, quippe cujus validitas a voluntate donantis, & donatarii tota pendet (§. 130.), voluntas autem donantis donatario significatur non per tabellarium, sed per epistolam. In toto adeo negotio tabellarii nulla habe-

habetur ratio, cum perinde sit per quemnam voluntas donantis donatario innotescat in epistola declarata; modo ex epistola eidem innotescat, quippe quæ continet verba donantis donationem significantia; nec is alia voluntatis suæ signa elegit. Ex his autem solis colligitur, quidnam contra eum pro vero habendum (§. 427. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 178.

Num valeat acceptatio donationis facta, antequam epistolam acceperis.

Si ex relatione alterius tibi innotuerit donatio per epistolam facta, & tu, antequam eandem acceperis, donationem acceptes; acceptatio non valet, consequenter *ea non obstante revocari adhuc potest donatio, epistola ad te jam perlata, si in illa acquiescas, nec eam renoves*. Etenim cum donator velit epistolam esse interpretem animi sui seu voluntatis, a qua unice pendet, utrum tibi quid donare velit, nec ne, & quomodo, seu sub qua lege donare velit (§. 130.), adeoque contra eum pro vero haberi nequit, nisi quod verbis in epistola scriptis continetur (§. 427. *part.* 3. *Jur. nat.*); donator animum suum donandi tibi non ante declarasse intelligitur, quam lecta epistola, consequenter dici nequit, hoc fuisse factum, si ex relatione alterius argumentum epistolæ tibi innotuerit. Quamobrem cum donatio nondum facta acceptari nequeat (§. 2. *part.* 3. *Jur. nat.*); nec valida esse potest acceptatio facta, antequam epistolam ipsam acceperis, etsi tibi ex relatione alterius innotuerit ejus argumentum, consequenter cum ante acceptationem revocari possit donatio (§. 89.), nec obstare potest acceptatio ista, quo minus revocetur. *Quod erat primum & secundum.*

Quoniam acceptatio ante epistolam acceptam facta nulla est *per demonstrata*; si eadem accepta in ista acquiescas, perinde omnino est, ac si donatio nondum acceptata fuisset. Quamobrem cum ante acceptationem revocari possit donatio (§. 89.), revocari ea adhuc poterit, si in acceptatione ante epistolam facta acquiescas. *Quod erat tertium.*

Denique si epistola accepta acceptationem, antequam illam accepisses, factam renoves, hoc est, denuo eandem acceptes, acceptatio prior in actu donationis non attendenda *per demonstrata* posteriorem in se validam (§. 59.) invalidam efficere nequit. Manet igitur valida. *Quod erat quartum.*

Nimirum quod non recte feceras, nunc recte facis, ac perinde est, ac si ante epistolam nulla facta fuisset acceptatio. Poteramus equidem quæ hic demonstrantur vi identitatis actus donandi & adimpletionis promissionis donandi (§. 78.) inferre ex iis, quæ de promissione in hypothesi simili demonstravimus (§. 735. 739. *part.* 3. *Jur. nat.*); cum tamen idem clarius pateat per demonstrationem particularem, quam dedimus, consultius visum fuit eam hic apponere.

§. 179.

Quid statuendum, si per epistolam roganti donatio fiat.

Si a me petieris, ut tibi quid donem, & ego in literis respondeo me tibi donare; donatio valida est, etiamsi literæ demum post mortem meam ad te perferantur: revocari tamen potest, quamdiu epistola ad te non perlata fuerit. Etenim si tu a me petis, ut tibi quid donem, acceptatio præcedit (§. 10. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem si per epistolam me tibi id donare respondeo, voluntatem meam donandi tibi declaro, & tibi declarata intelligitur, quamprimum eam acceperis. Quoniam itaque donatio valet, si donans animum donandi de præsenti & donatarius animum acceptandi sufficienter declarat (§. 59.), cum quam vivus declaravi voluntatem non mutaverim, antequam epistola ad te perveniret; quin valida esse debeat donatio, etiamsi epistola demum me mortuo ad te perferatur, dubitandum non est. *Quod erat unum.*

Enimvero cum voluntas mea non ante tibi declarata intelligi possit, quam epistolam acceperis, a te vero acceptata non ante dici queat, quam ubi petenti innotuerit responsum (§. 10. *part.* 2. *Jur. nat.*), ante epistolam ad te perlatam minime perficitur donatio (§. 59.). Quamobrem cum libera sit voluntatis mutatio, quamdiu nil fit contra jus alterius (§. 377. *part.* 3. *Jur. nat.*); quin donationem

tionem revocare liceat, antequam epistola ad donatarium perferatur, dubitandum non est. *Quod erat alterum.*

Idem demonstravimus de promissione (§. 738. *part.* 3. *Jur. nat.*), & quæ ibidem annotavimus, hic quoque locum habent.

§. 180.

Si donum tibi mitto, donationem revocare licet, antequam tibi traditum fuerit. Etenim si donum tibi mitto, minister donandi & rem tibi tradere, & quod me tibi donetur meo nomine significare debet. Quamdiu igitur hoc factum non est, donationem non acceptasti. Enimvero ante acceptationem donatio semper revocari potest (§. 89.). Quamobrem eandem quoque revocare licet, si donum tibi mittam, antequam tibi traditum fuerit. *Quando donatio revocari possit, si donum mittatur.*

Nimirum potest revocatio fieri per alium, vel per epistolam, antequam minister donandi donum tradiderit & donationem significaverit.

§. 181.

Si minister tibi tantummodo significare debet, quod tibi quid donaverim, ipso inscio revocari potest. Etenim in hoc casu significatio donationis per ministrum æquipollet epistolæ, qua tibi fit donatio: id quod uberius patet per ea, quæ alibi annotavimus (*not.* (§. 739. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum donatio revocari possit, antequam epistola ad te perferatur, etiamsi postea ad eundem perferatur (§. 176. 177.); eadem quoque inscio ministro revocari potest, si is tantummodo significare debet, quod tibi quid donaverim. *Quando inscio ministro donatio revocetur.*

Notanda hic sunt, quæ in casu simili de promissione annotavimus (*not.* §. 740. *part.* 3. *Jur. natur.*).

§. 182.

Quoniam ministro inscio revocare licet donationem, antequam eam significavit, si tantummodo electus est ut significet (§. 181.), *nec valere potest donatio, si facta revocatione minister tibi rem donandam tradit & quod a me tibi donetur, significet*, consequenter *donatarius obligatur ad eam non accipiendam &, si hoc fecerit, ad eam restituendam.* *Etiamsi rem tradendam acceperit.*

Nimirum in hoc casu donatio nulla est, utpote revocata (§. 87. 181.). Res igitur, quam tibi tanquam donatam minister tradere debebat, manet mea, consequenter si eam tibi tradere vult, rem meam tradere vult, quam accipiendi tibi jus nullum est, & si actu tradit, & tu eandem accipis, rem meam accipis, quæ cum jam fit apud te, eam mihi restituere teneris (§. 467. p. 2. *Jur. nat.*).

§. 183.

Si minister electus est, ut ipse donet, donatio ipso inscio revocari nequit: &, ubi revocatio facta ipsi non innotuerit, donatio ab eo facta, non obstante revocatione, valida est, sive rem statim tradiderit, sive non tradiderit. Ostenditur eodem modo, quo idem de promissione demonstravimus (§. 743. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quando inscio ministro revocari nequeat.*

Relegenda etiam hic sunt, quæ de promissione in casu simili annotavimus (*not.* §. *cit.*).

§. 184.

An mortuo ministro do-natio revo-cari possit. *Si minister moritur, antequam alteri tuo nomine donare, vel donationem a te factam significare potuerit, donationem revocare licet.* Quoniam donatio revocari potest tam ante acceptationem (§. 89.), quam epistola, in qua fit donatio, nondum ad donatarium perlata (§. 176.); utrumque eodem modo ostenditur, quo idem de promissione demonstravimus (§. 739. *part. 3. Jur. nat.*). Immo cum de donatione etiam intelligenda veniant, quæ de promissione qua adimplenda demonstrata sunt (§. 78.); cum idem, quod de ministro donandi asseritur, demonstratum fuerit de ministro promittendi (§. 739. *part. 3. Jur. nat.*), de illo quoque accipiendum.

§. 185.

An post mortem do-natoris do-natio a mi-nistro vali-de fiat. *Si donator moritur, antequam qui electus est minister suo nomine donet; donatio post mortem facta invalida est, nisi eam valere debere voluerit donator, etiamsi ipsum mori contingat, antequam minister donationem perficiat.* Prius ostenditur eodem modo, quo idem de promissione demonstravimus (§. 745. *part. 3. Jur. nat.*); & quod de promissione demonstratum, ad donationem recte applicatur (§. 78.). *Quod erat unum.*

Quoniam vero a voluntate donatoris unice pendet, quomodo donare (§. 130.), & quantum juris in ministrum conferre velit (§. 724. *part. 3. Jur. nat.*); dubium non est, quin donator etiam per ministrum ita donare possit, ut valeat donatio, etiamsi se interea mori contingat, antequam minister suo nomine donet. Valida igitur est donatio, etiamsi a ministro post mortem donatoris fiat, siquidem ita voluit donator. *Quod erat alterum.*

Posterius etiam valet de promissione, cum etiam a voluntate promissoris pendeat, quomodo promittere velit (§. 386. *p. 3. Jur. nat.*), & quantum juris in ministrum promittendi conferre velit (§. 724. *p. 3 Jur. nat.*). Etsi enim jus in ministrum collatum extinguatur morte ejus, qui contulit (§. 744. *part. 3. Jur. natur.*); cum tamen juri huic renunciare possis (§. 106. *part. 3. Jur. nat.*), jus in ministrum collatum morte tua extingui etiam nequit, si id volueris.

§. 186.

Quid juris, si in mini-strum colla-tum jus re-vocabile. *Si donator ministro promittit, quod donationem revocare nolit, eam nonnisi hujus consensu revocare potest, & post mortem donatoris a ministro facta vel donatario significata donatio valida est.* Quoniam enim promissor perfecte sese obligat promissario (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), si donator ministro promittit, quod donationem revocare nolit, ad eam non revocandam ipsi obligatur. Cumque jus ministro acquisitum invito auferri minime possit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); ipso dissentiente donationem revocare nequit donator. *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam donatio nondum perfecta, antequam a ministro facta, vel significata & a donatario acceptata fuerit (§. 58. 59.); antequam hoc fiat, nullum jus acquisitum est a donatario. Cumque adeo jus suum remittere possit minister (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*), quo stante donatio irrevocabilis erat; quin eodem consentiente revocari possit donatio dubitandum non est (§. 95. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat secundum.*

Quia denique jus donandi vel donationem significandi irrevocabile in ministrum contulit donator *per hypoth.* quod quo minus facere potuerit, dubio caret (§. 724. *part. 3. Jur. nat.*); eo ipso is voluisse intelligitur, ut valeat donatio, etiamsi interea se mori contingat, donec minister eandem perfecerit, aut significaverit donatario. Quamobrem cum in donatione sequenda sit voluntas donatoris (§. 130.), nec jus in ministrum collatum morte donatoris extinguitur.

Dona-

Donatio igitur ab eodem post mortem donatoris facta, vel significata valida est. *Quod erat tertium.*

Idem etiam valet de promissione per ministrum facta, vel significata in hypothesi propositionis præsentis. Non obstat objectio, quod jus in ministrum collatum morte conferentis exstinguatur: eam enim jam removimus (*not.* §.185.).

§. 187.

Si donatarius moritur, antequam donatio per ministrum facta, vel significata; jus ministri extinguitur. Ostenditur eodem modo, quo idem de ministro promittendi demonstravimus (§. 747. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Num morte donatarii jus ministri extinguatur.*

Relegenda etiam hic sunt, quæ de ministro promittendi in eodem casu annotavimus (*not.* 747. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 188.

Si minister rem, quam tibi donare debet, alii donet; donatio non valet. Etenim cum a donatoris voluntate unice pendeat, quantum juris in ministrum conferre velit (§. 724. *part.* 3 *Jur. nat.*); omne jus ministri metiendum est ex voluntate donantis qui idem in ipsum contulit. Quamobrem cum in eum contulerit jus rem tibi donandi, non alii; eandem quoque nonnisi tibi donare potest. Quodsi ergo alii donet, donatio nullo fit jure, consequenter nec valet. *An valeat donatio a ministro facta alii, quam cui debebat.*

Ostenditur etiam hoc modo. Cum res, quam minister tibi donare debet, non sit ipsius, sed donantis; si is eam alii donet, rem alienam ipsi donat. Enimvero rem alienam alteri donare non possumus (§. 97.), consequenter donatio ejus invalida. Invalida igitur etiam est donatio, si minister rem, quam tibi donare debet, alii donet.

§. 189.

Donator sibi adimere potest jus donationem ante acceptationem revocandi. Competit donatori jus donationem ante acceptationem revocandi (§. 89.). Enimvero a voluntate ejus unice pendet, utrum juri huic renunciare velit, nec ne (§. 106. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum renuncians se obliget, quod eodem adversus donatorem uti nolit (§. 104. *part.* 3. *Jur. nat.*); jus donationem ante acceptationem revocandi sibi adimit. Quoniam itaque naturaliter homo juri suo quæsito renunciare potest (§. 118. *part.* 3 *Jur. nat.*); quin donator sibi adimere possit jus donationem ante acceptationem revocandi, dubitandum non est. *An donator sibi adimere possit jus donationem ante acceptationem revocandi.*

Ostenditur etiam hoc modo. A donatoris voluntate unice pendet, sub qua lege donare velit (§. 130.). Quamobrem donare etiam potest sub hac lege, ut donatio ante acceptationem revocari non possit. Quodsi vero hoc facit, sibi adimit jus donationem ante acceptationem revocandi (§. 89.). Jus igitur donationem revocandi ante acceptationem sibi adimere potest.

Pendet jus donationem ante acceptationem revocandi a jure mutandi voluntatem, quamdiu mutatio non fit contra jus alterius, quemadmodum ex ejus demonstratione intelligitur (§. 89.), & a dominio, cum donatio sit dominii translatio (§. 48.). Qui ergo sibi adimit jus donationem ante acceptationem revocandi, is donatario se obligat ad non aliter de re sua disponendum, quam nunc ipsi videtur sub hac conditione, nisi eidem aliter videatur, ut adeo voluntatem suam ea in re dependentem faciat a voluntate donatarii; quatenus jam hujus solius est statuere, utrum subsistere debeat donatio, nec ne. Exemplum tale esse potest. Ego tibi dono, concesso spatio deliberandi, num donationem acceptare velis: promitto autem me, antequam de acceptatione tua constet, donationem revocare nolle. Cum promissa sint servanda (§ 431. *p.* 3. *Jur. nat.*); nec mihi jus est donationem revocandi, cum mihi expectandum sit,

quid tu sis facturus (§. 430. *part.* 3. *Jur. nat.*), validitate donationis in arbitrium tuum tota collata. Ceterum hinc simul patet, nos paulo ante (§. 186.) nil supposuisse, quod moraliter non sit possibile.

§. 190.

Quodnam inde jus nascatur donatario.

Si donator sibi adimit jus donationem ante acceptationem revocandi; in donatarium transfert jus non patiendi, ut eam revocet, antequam acceptandi animum declaraverit. Quando enim donator sibi adimit jus donationem ante acceptationem revocandi, hoc utique facit in gratiam donatarii, a cujus voluntate unice pendere vult, utrum donatio subsistere debeat, nec ne. Quamobrem cum temerarius actus foret hæc ademtio juris, si pati deberet donatarius, ut donatio revocaretur, antequam acceptandi animum declaraverit (§. 277. *part.* 3. *Jur. nat.*), temere autem nil sit agendum (§ 278. *part.* 3. *Jur. nat.*); necesse est ut donator sibi adimens jus donationem ante acceptationem revocandi in donatarium transferat jus non patiendi, ut eam revocet, antequam acceptandi animum declaraverit.

Valet idem de promissione, quæ ante acceptationem etiam revocari potest (§. 596. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 191.

In quo proprie consistat ademtio juris donationem non revocandi ante acceptationem.

Quoniam *donator sibi adimendo jus donationem ante acceptationem revocandi* in donatarium transfert jus non patiendi, ut eam revocet, antequam acceptandi animum declaraverit (§. 190.); *donatario promittit, se ante acceptationem donationem revocare nolle* (§. 361. *part.* 3. *Jur. nat.*).

Patet adeo ademtionem juris non revocandi ante acceptationem donationem esse promissionem ante acceptationem eam non revocandi donatario factam. Quamobrem de ea omne judicium fieri debet ex natura promissionis.

§. 192.

Quomodo illa fiat valida.

Quoniam donator, dum sibi adimit jus donationem ante acceptationem revocandi, donatario promittit, se ante acceptationem illam revocare nolle (§. 191.), sine acceptatione autem obligatio promissoris valida non est, nec ex promissione jus ullum acquiritur promissario (§. 365. *part.* 3. *Jur. nat.*); *nec sine acceptatione donatarii valet ademtio juris ante acceptationem donationem revocandi, nec donatario competit jus non patiendi, ne donator eam revocet, antequam suum de acceptando animum declaraverit.*

Absit ut tibi persuadeas, acceptationem donatarii esse superfluam, ubi donator jus revocandi donationem ante acceptationem sibi adimere velit. Tamdiu enim ipsi permittendum, ut animum non revocandi mutet, quamdiu nil fit contra jus donatarii (§. 577. *part.* 3. *Jur. nat.*). Natura donatarius non habet jus non patiendi, ne donator animum non revocandi mutet, cum a voluntate ipsius unice pendeat, utrum juri revocandi donationem ante acceptationem, quod ipsi competit (§. 89.), renunciare velit, an nolit (§. 106. *p.* 3. *Jur. natur.*). Necesse igitur est, ut hoc jus acquirat, donatore id in ipsum transferente quod sine acceptatione fieri non intelligitur (§. 7. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 193.

Quando jus non revocandi donationem quod

Quia donator sibi adimendo jus donationem ante acceptationem revocandi donatario promittit se eam ante acceptationem revocare nolle (§. 191.), promissio vero ante acceptationem revocari potest, facta autem acceptatione revocari nequit (§. 596. *part.* 3. *Jur. nat.*), & acceptatio fieri nequit, antequam pro-

promissio promissario innotescit (§. 2. *part. 3. Jur. nat.*); *si donator per epistolam vel ministrum donet & jus donationem revocandi ante acceptationem sibi adimit, hoc non obstante donationem revocare potest, antequam epistola ad donatarium perfertur, vel minister donationem factam significat, aut donatoris nomine donat, modo in casu postremo revocatio non fiat inscio ministro* (§. 183.). *sibi ademtum esse vuit donator, non adimatur.*

Nimirum jus, quod tibi libere adimis, tibi quoque reddere potes, quamdiu ex ista ademtione alteri jus nullum quæsitum: id quod sine acceptatione fieri nequit, consequenter nec ante, quam ipsi innotuerit, quod jus istud tibi ademtum esse volueris. Si hoc facis, inconstantiam voluntatis prodis (§. 1062. *part. 1. Theolog. natur*), nullam vero donatario injuriam facis (§. 859. *part. 1. Jur. natur.*). Immo eum promissio non revocandi donationem ante acceptationem donatario fiat, non ministro; sine hujus consensu, immo ipso invito donatio revocari potest. Quamobrem hic casus minime confundendus cum superiori, quo donator ministro promittit, se donationem ante acceptationem revocare nolle (§. 186.). Valet nimirum hic, quod vulgo dicitur, minimam circumstantiam variare jus: qua de causa maxime opus est, ut in Jure naturæ propositiones omnes rite determinentur. Nostra autem methodo philosophandi facile intelligitur, propositiones rite esse determinatas, cum ex determinatione subjecti, aut, quod perinde est, ex hypothesi assumta semper procedat demonstratio.

§. 194.

Donatio per ministrum acceptata valida est. Etenim quando minister donationem acceptat, hoc facit tuo nomine (§. 722. *p. 3. Jur. nat.*), & per eum jus tibi acquiritur (§. 723. *part. 3 Jur. nat.*), quod acceptatione acquiri potest. Quamobrem cum statim absolvatur donatio, quamprimum donans animum donandi de præsenti & donatarius animum acceptandi sufficienter declarat (§. 59.); ea etiam perficitur, si per ministrum acceptatur, consequenter per eum acceptata valida est. *An donatio per ministrum acceptari possit.*

Idem jam ostendimus de promissione (§. 748. *part. 3. Jur nat.*). Poteramus addere propositiones generales; sed eas rectius reservamus tractationi de mandato.

§. 195.

Si absenti dono & volo, ut tu ejus nomine acceptes; donationem revocare nequeo, antequam constet, num donatarius acceptationem tuam ratam habuerit; nec tu medio illo tempore donationem remittere vales. Quodsi volo, ut tu absentis nomine donationem acceptes, eo ipso tibi declaro me acceptationem tuam pro acceptatione donatarii habere, siquidem eam ratihabuerit donatarius (§. 427. *p. 3. Jur. nat.*), adeoque donatio conditionate facta intelligitur, si nimirum acceptationem tuam ratihabuerit donatarius. Quoniam itaque donatio conditionata revocari nequit, antequam certum est conditionem non extare (§. 90.); si absenti donans volo, ut tu ejus nomine acceptes, donationem revocare nequeo, antequam constet, num donatarius acceptationem tuam ratam habuerit. *Quod erat primum.* *Donatio ab eo acceptata, qui minister electus non est, quando fiat irrevocabilis.*

Quoniam vero acceptationem tuam pro acceptatione donatarii habeo, acceptatione a te facta statim absolvitur donatio (§. 59.), sed sub hac conditione, si acceptationem tuam ratam habuerit donatarius. Quamobrem non a tua voluntate pendet, utrum donatio subsistere debeat, nec ne, sed a ratihabitione donatarii. Tempore igitur medio, antequam nimirum constet, num donatarius acceptationem sit ratam habiturus, tu donationem remittere non vales. *Quod erat secundum.*

Nimirum acceptatione tua jam acquisitum est donatario jus conditionatum, quod ipsi invito auferre non potes (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), præsertim cum adimpletio conditionis a voluntate donatarii tota pendeat.

§. 196.

Quando onus in gratiam tertii adjectum revocari possit.

Onus donationi in commodum tertii adjectum revocari potest, antequam hoc acceptatum non fuit a tertio. Cum enim dominium vel jus quoddam proprium transferri nequeat nisi in acceptantem (§. 7. *part.* 3. *Jur. nat.*), ante acceptationem jus nullum quæsitum tertio, in cujus commodum donationi adjicitur onus. Quamobrem si hoc revocatur, adeoque pro non adjecto declaratur, (§. 87.); mutatio voluntatis non fit contra jus tertii. Cum igitur unicuique permittendum sit, ut voluntatem suam mutet, quamdiu nil agit contra jus alterius (§. 377. *part.* 3. *Jur. nat.*); donans quoque onus donationi in commodum tertii adjectum revocare potest, antequam hoc ab eo acceptatum non fuerit.

Ostendi etiam potest eodem modo, quo idem de promissione demonstravimus (§. 756. *part.* 3. *Jur. nat.*).

Trahenda huc sunt, quæ de revocatione oneris promissioni adjecti annotavimus (*not.* §. 756. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 197.

Num donatio sub hoc onere facta, ut alteri vicissim donet, rescindi possit.

Si tibi rem quandam dono sub hoc onere, ut eam vicissim, vel rem aliam dones tertio; ante acceptationem tertii me consentiente eam mihi reddere & donationem rescindere potes: sed non sine consensu meo. Quodsi enim rem quandam tibi dono sub onere in gratiam tertii adjecto, ego donationem revocare possum, antequam ab eodem fuit acceptatum (§. 196.), & quoniam tu jus ex donatione quæsitum remittere potes, quamdiu nil fit contra jus tertii (§. 118. *part.* 3. *Jur. nat.*), ante acceptationem vero a tertio factam, nullum adhuc jus ab eo acquisitum (§. 7. *part.* 3. *Jur. nat.*); nihil obstat, quo minus donatio rescindatur, & res donata mihi reddatur, si uterque in hoc consentimus. Ante acceptationem adeo tertii me consentiente eam mihi reddere & donationem rescindere potes, factam sub onere, ut rem, quam tibi dono, vel rem quandam aliam tertio dones. *Quod erat primum.*

Enimvero dum donatio fit sub hoc onere, ut eam vicissim, vel rem aliam dones tertio; dum eam acceptas, revera mihi promittis te rem eandem tertio donaturum, vel rem quandam aliam, de qua inter nos convenit (§. 2. 361. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter ad hoc faciendum mihi obligaris (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque nemo ab obligatione sua se ipsum liberare potest (§. 674. *p.* 3. *Jur. nat.*), nec rem donatam mihi absque consensu meo reddere ac donationem rescindere vales, si facta sub hoc onere, ut tertio eandem dones vel rem quandam aliam, de qua inter nos convenit.

Donatione in hypothesi propositionis præsentis facta in te transfertur dominium restrictum certa lege, a qua recedere tibi integrum non est, cum nonnisi juxta eandem de re donata disponere valeas & mihi ad disponendum juxta eandem obligatus sis. Quamdiu adeo jus nullum tertio ex hac donatione quæsitum, ne quid fiat contra jus tertii, quod lege naturali prohibitum (§ 910. *part.* 1. *Jur nat.*); ego te ab obligatione tua liberare possum, tu vero teipsum liberare nequis (§. 674. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 198.

An rem donatam recipere tenear, si alter eam reddere velit.

Si rem tibi donatam mihi reddere volueris, in mea voluntate positum est, utrum eam recipere velim, nec ne. Quando enim tibi rem dono, cum donatio datio (§. 48.), adeoque translatio dominii fit (§. 675. *p.* 2. *Jur. nat.*), ea fit tua (§. 124. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem si eam mihi reddere vis eam mihi donare (§. 48.), consequenter ejus dominium in me transferre vis *per demonstrata*. Enimvero

ad

ad actualem translationem dominii requiritur consensus meus (§. 9. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque in mea positum est voluntate, utrum eam, quam tibi donavi, recipere velim, nec ne, si eam mihi reddere volueris.

Nova est donatio, si res donata redditur, cum quod tuum est mihi gratis dare velis (§. 48.). Quodsi ergo rem tibi donatam recipere teneor, quando eam mihi reddere vis; donatarius omnis obligatur ad donationem acceptandam: quod quam sit absurdum, nemo non agnoscit, cum acceptatio sit actus liberæ voluntatis (§. 2.). Immo cogere alterum ad acceptandum repugnat libertati naturali, quæ nullius voluntatem dependentem esse vult a voluntate alterius (§. 152. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quemadmodum vi libertatis naturalis in tua voluntate positum est, utrum donare velis, nec ne (§. 130.); ita vi ejusdem mei arbitrii est, utrum donationem acceptare velim, an nolim.

§. 199.

Beneficium dicitur *obtrudi*, quod invito ac renuenti offertur. Et in genere *obtrudi* dicitur id, quod invito ac renuenti offertur. *Renuere* autem dicitur, qui verbis vel factis offerre instanti declarat, se quod offertur accipere, seu acceptare nolle. *Beneficium quando obtrudi dicatur.*

Ex. grat. Vis mihi dare poculum argenteum. Ego id accipere nolo. Instas, ut accipiam: ego assevero, me id non esse accepturum. Poculum deponis in mensa mea abiturus: ego id tibi reddo, nec ut abeas patior. Hic offerenti verbis & factis declaro, etiamsi offerre instes, me quod offers accipere nolle. Et quamvis tandem accipiam, accipio tamen invitus (§. 581. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem poculum argenteum invito ac renuenti oblatum fuisse dicitur. Patrio idiomate dicimus: Er hat mirs aufgedrungen.

§. 200.

Beneficium & in genere nihil alteri obtrudendum. Quoniam natura omnis homo liber est (§. 146. *part.* 1. *Jur. nat.*), adeoque in agendo non dependet ab ullo alio homine nisi a seipso (§. 158. *par.* 1. *Jur. nat.*); uniuscujusque voluntati relinquendum, utrum quod offertur accipere velit, nec ne. Quamobrem si quis accipere non vult, immo tum verbis vel factis declarat offerre instanti, se quod offertur accipere nolle, consequenter renuit (§. 199.); quod offertur offerendum non est. Quoniam itaque obtruditur, quod invito ac renuenti offertur (§. *cit.*); nemini quid obtrudendum, consequenter nec beneficium alicui obtrudendum. *An alteri quid in genere, vel etiam beneficium obtrudere liceat.*

Ex demonstratione liquet, si quid alteri obtruditur, id fieri contra jus libertatis naturalis, adeoque non sine injuria (§. 859. *p.* 1. *Jur. nat.*): quod quamvis absonum videri possit iis, qui ex notionibus confusis judicant; absonum tamen non est, tum vi notionum distinctarum id fit manifestum. Et quamvis tandem importune instanti renuere desistat is, cui quid offerebatur; hoc ipso tamen macula, quæ adhæret actui offerentis, non deletur, immo cum invitus acceptet, quod non accipere mallet (§. 581. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*), in ipsum acceptationis actum injuria ista influit, nec huc trahi potest pervulgatum illud, injuriam volenti non fieri. Aliud est precibus adducere alterum ad acceptandum, aut motivis in medium allatis eidem acceptationem persuadere, aliud vero obtrudere: id quod ideo monendum esse duximus, ne quæ diversa sunt inter se confundantur. Neque hoc silentio prætereundum, quod, quando vulgo dicitur, beneficium nemini esse obtrudendum, non tam respici ad moralitatem intrinsecam hujus actus, quam quod beneficio indignus habeatur, qui idem acceptare renuit, cum gratis detur (§. 19.), adeoque non dans, sed accipiens utilitatem ex eo accipiat (§. 18.); id quod nonnisi inter motiva beneficium non obtrudendi locum habere potest, consequenter in Jure naturæ non attendendum.

§. 201.

An donà obtrudere liceat. Quoniam beneficium nemini obtrudendum, immo in genere nil obtrudendum (§. 200.), donatio vero beneficium est, & res donata donum (§. 48.); *donatio* quoque seu *donum nemini obtrudi debet*.

Possunt donatario rationes esse sufficientes, cur donationem acceptare nolit, ita ut non tanquam ingratus indignus judicari queat, cui donetur. Neque semper e re donatarii est, ut rationes manifestet, ob quas donum accipere nolit. Acquiescendum igitur in ejus voluntate, si accipere recuset. Immo dantur casus, in quibus ad non acceptandum obligatur donatarius, si justitiam internam spectes. Contra jus vero libertatis naturalis ab eo exigis, ut rationem reddat, cur donationem acceptare nolit (§. 158. *part. 1. Jur. nat.*). Idem tenendum est de beneficio quocunque alio.

§. 202.

An mortis causa donatio sit, quid donetur intuitu mortis alterius. *Si quid tibi dono intuitu mortis alienæ; id mortis causa non donatur*. Etenim si quid tibi mortis causa dono, ideo dono, quia moriturus sum (§. 140.), adeoque intuitu mortis meæ, non alienæ. Quamobrem si quid tibi dono intuitu mortis alienæ, id mortis causa non donatur.

Ex. gr. Dono tibi decem aureos, quod mihi nuncies mortem agnati mei, qui me hæredem instituit, vel inimici mei, qui nocere potest. Donatio facta mortis causa dici nequit.

§. 203.

Mortis causa capio quid sit. Hinc in Jure Romano *Mortis causa capio* dicitur acquisitio rei intuitu mortis alienæ, sed non ex bonis defuncti.

In exemplo itaque, quod modo dedimus, decem aureos mortis causa capis, quos tibi do ex bonis meis, non vero ex bonis defuncti. Non est quod excipias, posse te alteri promittere aliquid ex bonis defuncti, tunique adimpletionem promissionis consistere in donatione, quæ fit ex bonis defuncti, consequenter quod ob mortem alterius acquiris, ex bonis defuncti accipis. Etenim quando tu hæreditatem adis, bona defuncti fiunt tua, cumque non a defuncto, sed a te proficiscatur obligatio dandi; nec tu donare possis rem alienam (§. 97.), quod is accipit, ex bonis tuis a defuncto licet acquisitis accipit. Non hic quæstio est, a quonam bona acquisiveris, sed cujusnam ea sint, quando ex iis quid donatarius accipit.

§. 204.

Quando donatio sit mortis causa capio. Quoniam quod tibi dono intuitu mortis alterius, id mortis causa non donatur (§. 202.), tu vero accipis ex bonis meis, non ex bonis defuncti, & quod a me, non a defuncto acquiris, mortis causa capis (§. 203.); *si quid tibi dono intuitu mortis alterius, acquisitio ejus mortis causa capio est*.

Julianus JCtus l. 15. ff. de mort. caus. donat. & cap. mortis causa donationem in genere sumit pro qualibet acquisitione, intuitu mortis, sive propriæ, sive alienæ facta, ita ut & donationem mortis causa & mortis causa capionem in specie sic dictam complectatur. Vid. Cardin. *Tuschus* T. 1. Concl. 661. Nobis vero consultius est visum, significationem strictiorem retinere, ut citra ambiguitatem mortis causa capio a mortis causa donatione distinguatur, præsertim cum nomine generali non habeamus opus.

§. 205.

Qualis sit donatio intuitu mortis *Donatio, quæ fit intuitu mortis alienæ, donatio simplex seu inter vivos est, eaque conditionata, si fiat sub hac conditione ut restituatur, si alter convaluerit*. Etenim dona-

donatio intuitu mortis alienæ facta non est donatio mortis causa (§. 202.). Sed quæ donatio mortis causa non est, donatio simplex, seu inter vivos est (§. 148.). Quamobrem donatio, quæ fit intuitu mortis alienæ, donatio simplex, seu inter vivos est. *Quod erat primum.* *alienæ facta.*

Cum a donantis unice voluntate pendeat, sub qua lege donere velit (§. 130.); dubio caret, quod etiam donare possit sub hac conditione, ut restituatur, si alter convaluerit. Quamobrem cum conditionata sit donatio, quæ fit sub conditione, & conditione non existente revocabiliter facta intelligitur (§. 68.); donatio sub hac conditione facta ut restituatur, si alter convaluerit, donatio inter vivos conditionata est. *Quod erat alterum.*

Difficultatem movere minime debet, quod dixerimus, donationem inter vivos irrevocabiliter fieri debere (§. 148.) Irrevocabiliter enim fieri dicitur, si non a voluntate tua pendet, ut donationem revoces, quando tibi visum fuerit; non vero si validitatem donationis suspendis ab aliquo eventu, veluti a morte aliena. Tum enim proprie loquendo, donatio revocabilis non est, cum non sit in se revocabilis, sed tantummodo revocabili æquipollet, quando conditione non existente tam non validam esse constat (§. 68.), quatenus nimirum rem recipere possumus. Aliud nimirum est, num revocatio donationis pendeat a voluntate tua, aliud num a casu quodam. In priori casu jus eam tibi revocandi, si ita visum fuerit, simpliciter reservas; in posteriori idem in casum confers, a quo & ipsum expectandum, adeoque ex parte tui initio irrevocabiliter facta. Hæc qui perpendit, ei nihil difficultatis supererit, quod diximus, donationem mortis causa fieri revocabiliter, donationem vero inter vivos irrevocabiliter. Unum tamen adhuc moneri non inconsultum ducimus. Ostendimus in superioribus, si quis donet sub hac conditione, ut, si moriatur, res donata maneat donatarii, si vero valetudini restituatur, aut periculum mortis evadat, eandem recipiat, eum mortis causa donare (§. 147.). Videtur adeo ita donans jus revocandi donationem in casum contulisse, quemadmodum in exemplo donationis sub mortis alienæ conditione facta. Enimvero si mortis causa dones, adeoque quia moriturus es (§. 140.); donationi per se inest jus ante mortem eam revocandi, siquidem visum fuerit (§. 139.), consequenter quando ita donas, ut, si moriaris, res donata maneat donatarii, si vero valetudini restituaris, aut periculum mortis evadas, eandem recipias, jus tuum tantummodo declaras, ne in controversum adduci possit. Ceterum propositionem præsentem ideo addidimus, ne mortis causa donationes cum donationibus inter vivos facile confundantur: quem in finem etiam ea subjicimus, quæ annotavimus.

§. 206.

Donatio remuneratoria est, quæ fit ob bene merita a donatario in donantem profecta, vel beneficia ab eo in hunc collata. *Bene* autem *mereri* de aliquo dicitur, qui operam dat, ut ei quomodocunque prosit, seu agit, quod ad utilitatem vel jucunditatem alterius quomodocunque facit. *Donatio remuneratoria quænam sit.*

Innumeri sunt actus aliis utiles ex officiis erga alios æstimandi. Hisce singulis prosumus aliis & iisdem bene de ipsis meremur. Ob eos qui alteri donat, bene merita remuneratur. Ex. gr. Si in periculo vitæ constituto opem fers & ab eo eundem liberas; bene de eo mereris. Bene meritum remunero, si tibi rem gratam datis do. Et hæc datio donatio remuneratoria est. Similiter si Professor in Academia omnem dat operam, ut ad solidam scientiam auditores suos perducat; bene de iis meretur. Quodsi eorum quis grato animo eidem offerat munus, donatio remuneratoria est. Equidem haud raro accidit, ut aliorum quoque male facta remunerentur homines, propterea quod vitio dediti, vel errore occæcati illos de se bene mereri opinantur; non tamen hinc contra donationis remuneratoriæ definitionem peti potest objectio: etenim perverse judicantes eandem male applicant.

§. 207.

Omnis actus, quo de aliis bene meremur, beneficium est. Qui enim bene de alio meretur operam dat, ut ei quomodocunque prosit, consequenter ad alterius bona quæcunque, sive animi, sive fortunæ, sive corporis gratis quid confert, vel malum quodcunque animi, corporis, vel fortunæ avertit. Sed actus omnis, quo ad alterius bona quæcunque sive animi, sive corporis, sive fortunæ *An bene mereri de alio sit beneficium.*

gratis quid confertur, vel malum quoddam animi, corporis ac fortunæ avertitur, beneficium est (§. 21.). Actus igitur omnis, quo de aliis bene meremur, beneficium est.

Non est quod excipias, bene mereri Ministrum de Rege & Rep. qui omnes muneris sui partes omni assiduitate ac dexteritate adimplet. Ipsum vero hoc non facere gratis, cum salarium ipsi sit constitutum, & ad omnes muneris sui partes pro virili adimplendas fidem suam adstrinxerit. Quod adeo facit, debitum esse (§. 170. p. 1. *Phil. pract. univ.*), nec gratis fieri, consequenter ad beneficia referri minime posse, quippe præstanda gratis (§. 19.), & imperfecte debita (§. 26.). Etenim inter salarium & actus ministri omnes muneris sui partes assiduitate ac dexteritate omni adimplentis non ea datur æqualitas, quæ inter mercedem & laborem in conductione & locatione operarum spectatur, ut ipsis nihil insit gratuiti, si rem penitius spectes, & quatenus his studet minister placere Regi, adeoque voluptatem ejus intendit (§. 542. *Psychol. empir.*), iidem sunt actus ad jucunditatem Regis facientes, & eatenus dici possunt gratuiti, cum non fiant solo intuitu mercedis, quod ad obligationem externam adimplendam sufficiebat. Nil igitur obstat, quo minus eidem inter beneficia collocentur. Tacemus alia, quibus idem confirmari poterat. Sane si artificis operam conducimus in faciendo opere, & is idem omni assiduitate ac diligentia perficit, ut voluptatem inde percipiamus; verus rerum æstimator assiduitatem ac diligentiam artificis, quatenus opus ab ipso perfectum voluptatem creat, extra mercedem spectat, consequenter ad actus gratuitos refert (§. 18.), adeoque, quatenus voluptas creatur, in beneficiorum numero collocat (§. 17. 19.), etsi de nomine non cogitet. Nec obstat, quod hoc ab omnibus non agnoscatur: quod enim tales sint actus, a se habent, non a judicio aliorum, nec quod a communi loquendi usu, qui præjudiciis hominum opinionibus debetur, abhorret, legem ratiocinandi fundamentalem tollit (§. 349. *Log.*).

§. 208.

An donationes remuneratoriæ lege naturali præceptæ. *Naturaliter ad donationes remuneratorias obligati sumus, siquidem eædem in potestate nostra sunt.* Etenim donatio remuneratoria fit ob bene merita a donatore in donantem profecta, adeoque ob beneficia ab illo in hunc collata (§. 206. 207.), consequenter in reddendo beneficio consistit (§. 32.). *Sed* naturaliter ad beneficium reddendum occasione oblata, adeoque si in potestate nostra est (§. 176. *part. 1. Jur. nat.*), obligamur (§. 41.). Quamobrem naturaliter ad donationes remuneratorias obligati sumus, siquidem eædem in potestate nostra sunt.

Patet adeo donationes remuneratorias lege naturali esse præceptas (§. 164. p. 1. *Phil. pract. univ.*), ut donator non minus obligatus sit ad donandum, quam donatarius obligabatur ad bene de ipso merendum. Quodsi desint vires; voluntas tamen reddendi beneficii abesse minime debet.

§. 209.

An ad donationem remuneratoriam compelli quis possit. *Ad donationem remuneratoriam nemo compelli potest.* Etenim ex demonstratione propositionis præcedentis liquet, donationem remuneratoriam in reddendo beneficio consistere, consequenter perinde ac donationes ceteras esse beneficium (§. 65.). Quamobrem cum ad beneficium dandum nemo compelli possit (§. 27.); nec quisquam ad donationem remuneratoriam compelli potest.

Nimirum donationes remuneratoriæ, cum ei, qui de nobis bene meritus, ad eas nonnisi jus imperfectum competat (§. 26.), sunt imperfecte debitæ (§. 401. p. 3. *Jur. nat.*): id quod etiam inde intelligitur, quod ex mutua dandi & faciendi obligatione naturali seu connata proficiscuntur (§. 402. p. 3. *Jur. nat.*), & quæ, datur ad eas obligatio, interna est (§. 405. p. 3. *Jur. nat.*), ac jus, quod ad eas competit bene merito, nonnisi internum est (§. 406. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 210.

An mortis causa dona- *Naturaliter donatio etiam mortis causa remuneratoria esse potest.* Etenim donatio mortis causa equidem fit cum reservatione donationem revocandi ante mortem,

tem, quando visum fuerit (§. 140.); quoniam tamen naturaliter ad donationes remuneratorias obligati non sumus, nisi quatenus eædem in potestate nostra sunt (§. 208.), adeoque sola voluntas sufficit, ubi actus ipse a te proficisci nequit, revocabilitas donationis, quæ fit mortis causa, minime obstat, ut sit remuneratoria. Patet adeo naturaliter donationem etiam mortis causa remuneratoriam esse posse. *tio remuneratoria esse possit.*

Non ignoro, hæc minime consentire cum Jure civili, cujus Doctores donationem remuneratoriam ob nullam causam revocari posse contendunt. Vid. *Struvius* Jurispr. Rom. Germ. For. lib. 2. titul. 10. §. 23. Nituntur autoritate *Pauli* l. 34. ff. de donat. qui donationem irrevocabilem pronunciat, si quis aliquem a latrunculis vel hostibus eripuit, & aliquid pro eo ab ipso accipiat. Supponit JCtus donationem factam esse simpliciter intuitu liberationis solius; adeoque nulla ratio est, cur ea revocari possit (§. 89.), & inter vivos facta dicenda est (§. 148.). Enimvero si liberatori tuo dones agrum sub ea lege, ne donationem ante mortem revocare possis, cum ignores, quamdiu adhuc vivere possis & num is futurus sit rerum tuarum status, ut ipsemet agro adhuc indigeas, vel post mortem tuam indigeant alii, quorum saluti prospicere teneris, & ille donationem ita factam accipiet; sententia *Pauli* huic donationi, quæ mortis causa facta (§. 140.), minime obstat, utpote de alio casu intelligenda. Neque adeo, si rem penitius inspicias, dici potest, sententiam nostram, quam Juri naturæ conformem ostendimus, Juri Romano adversari, cui minime contrariatur, quod jus omne donatarii metiendum sit ex voluntate donantis (§. 150.).

§. 211.

Donatio mortis causa remuneratoria revocari minime debet, nisi quando re donata indiges ad sublevandam vitæ tuæ ac tuorum necessitatem. Etenim donatio remuneratoria fit ob beneficia in te collata (§. 206. 207.), consequenter ex animo grato proficiscitur (§. 31.). Si mortis causa fit, consequenter quia aliquando moriturus (§. 140.), tibi reservas jus eam revocandi, siquidem ipsemet ea adhuc indigeas, quemadmodum ex demonstratione superiori liquet (§. 139.). Quamobrem cum beneficiarius gratum habere debeat animum erga benefactorem (§. 43.), nec sine summa necessitate donationem mortis causa factam ob bene merita, seu beneficia a donatario in nos profecta revocari debet. Quoniam itaque necessitas nulla te cogit ad eam revocandam, nisi quando re donata ipsemet indiges ad sublevandam vitæ tuæ, vel tuorum necessitatem, quo in casu officium erga teipsum vincit officium erga alios (§. 229. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & officium erga tuos officium erga benefactorem (§. 230. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quemadmodum posterius suo loco clarius patebit; donatio mortis causa remuneratoria revocari minime debet, nisi quando re donata indiges ad sublevandam vitæ tuæ ac tuorum necessitatem. *Donatio mortis causa remuneratoria quando revocanda sit jure interno.*

Qui extra casum necessitatis donationem remuneratoriam mortis causa factam revocat, is animum gratum exuit (§. 42.), præsertim si beneficium in nos collatum fuerit insigne, quale in exemplo *Pauli* conspicitur (*not.* §. 210.). Quamobrem cum tempus beneficiorum memoriam facile delere, vel eorum pretium minuere soleat, consequenter animus gratus languescat tandemque evanescat; non iniquum est, si lege positiva donatio remuneratoria efficiatur irrevocabilis & in omni casu donationi simplici æquiparetur. Sed hoc ex theoria condendi leges civiles ex naturalibus magis elucescet.

§. 212.

Immo in genere donatio mortis causa non revocanda temere. Temere enim nil agendum (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*). Ergo nec temere revocanda donatio mortis causa. *Donatio mortis causa in genere quando revocabilis jure interno.*

Valet hoc inprimis, si mortalitatis cogitatione facta donatio, non vero, si sub conditione mortis aut periculi imminentis, veluti si ita dones, ut res maneat donatarii, siquidem moriaris, in casu autem opposito res ad te revertatur. Propositio adeo præsens usui est donan-

ti, ne absque ratione prægnante donationem revocet contra animum, quem habuit, cum donaret, consequenter nil faciat contra jus internum, etsi impune facere hoc possit spectato jure nonnisi externo. Quando vero revocatio pro temeraria haberi nequeat, tum ex definitione temeritatis in faciendo (§. 277. part. 3. Jur. nat.), tum ex tacita conditione, sub qua jus revocandi reservatur, patet. Nimirum qui revocabiliter donat, ei ratio aliqua adesse debet, cur non donet irrevocabiliter (§. 70. Ontol.), sive ea petatur a persona donantis, sive a persona donatarii, sive ab utraque, veluti si respicias propriam indigentiam, vel futurum statum donatarii tam internum, quo pertinet animus ingratus, quam externum, quo divitiæ referendæ. Quilibet autem revocabiliter donans sibi conscius est, ob quamnam rationem revocabiliter donare voluerit, vel oblato casu, de quo non cogitavit, cum donavit, haud difficulter judicabit, num in eodem quoque donationem revocabilem esse voluisset, siquidem de eo cogitasset. Qui vult animum ab omni labe esse purum, in rationes istas omnino inquirere debet; antequam donationem revocet, etsi jure externo eam revocare possit, quia videtur, nec ulla reddenda sit ratio, cur eam revocet. Ceterum eadem, quæ diximus, perpendenda etiam sunt donatario, ne iniqua de revocata donatione moveat querelas.

§. 213.

Donatio reciproca quænam dicatur.

Donatio reciproca dicitur, quæ fit sub hac conditione, ut tu mihi vicissim rem aliam dones.

Ex. gr. Dono tibi nummum aureum, ut tu mihi vicissim dones librum quendam, etsi multo minoris pretii. Donatio est reciproca. Si tibi dono hortum, ut tu vicissim mihi dones duos equos, donatio reciproca est. Tenendum vero, si donatio reciproca esse debet, eam supponere pactum de rebus mutuo donandis. Quamobrem si tibi dono hortum meum & tu in signum animi grati proprio motu dones vicissim, nullo præcedente conventione, duos equos; donatio non erit reciproca. Similiter non erit reciproca donatio, si tibi dono librum tibi valde acceptum, & tu hac donatione permotus mihi donas absque ulla conventione nummum aureum multo majoris pretii.

§. 214.

Num donatio reciproca naturaliter valida sit.

Donatio reciproca naturaliter valida est. Etenim quando reciproce donatur, ego tibi dono sub hac conditione, ut tu mihi vicissim rem aliam dones (§. 213.). Enimvero quemadmodum a mea voluntate pendet, utrum tibi quid donare velim, an nolim, & sub qua lege donare velim; ita etiam a tua voluntate pendet, utrum tu donare velis, an nolis, & sub qua lege donare velis (§. 130.). Quamobrem cum mutuo consensu perficiatur donatio (§. 59.); utriusque voluntate tam donatio a me tibi, quam a te mihi facta subsistit. Reciproca igitur donatio naturaliter valida est.

Equidem cum donatio reciproca nitatur pacto (§. 788. p. 3. Jur. nat. & §. 213. h.), pacta autem naturaliter obligent, seu servanda sint (§. 789. part. 3. Jur. nat.), hinc inferri posse videbatur validitas donationis reciprocæ: fallitur tamen, qui ita sentit. Quando enim ostenditur, pacta esse servanda, tacite supponitur, ea non esse legi naturali adversa, quippe contra quam nemo sese alteri obligare potest (§. 142. part. 1. Phil. pract. univ.). Antequam igitur ex eo, quod pacta sint servanda, inferre possis pactum aliquod validum esse, necesse est ut demonstres, id juri naturæ minime adversari. Hoc vero ubi evincis, ipsum validum esse jam constat. Quamobrem non inconsiderate validitatem donationis reciprocæ ex iis deduximus, quæ de donatione in genere fuerunt demonstrata.

§. 215.

An res donatæ æstimentur in donatione reciproca.

In donatione reciproca nulla fit rerum donatarum æstimatio. Quod enim donatur, gratis datur (§. 48.), consequenter ut pro eo, quod datur, nihil vicissim recipiatur (§. 18.). Quamvis adeo donatio reciproca fiat sub ea lege, ut tu mihi vicissim aliquid dones (§. 213.); non tamen necesse est, ut tantundem a te accipiam, quantum tu a me accipis, sed perinde est, sive plus, sive minus recipiam. Nulla igitur in donatione reciproca fit rerum donatarum æstimatio.

Idea

Ideo donatio differt a permutatione rerum, de qua deinceps dicemus, ubi neuter contrahentium habet animum alteri aliquid gratis dandi, sed utraque pars tantundem recipere vult, quantum dat. In donatione autem reciproca res dantur quasi gratis, quatenus neuter æstimat id, quod dat, quasi nihil pro eo recepturus, sed validitas tantummodo actus unius dependet ab actu alterius.

§. 216.

An in alterius voluntatem conferri possit, quod vicissim donare velit.

Quoniam *in donatione reciproca* nulla fit rerum æstimatio (§. 215.), *unus in alterius voluntatem conferre potest, quid vicissim donare velit.*

Ex. gr. dono tibi nummum aureum tanquam mnemosynon quoddam & tibi arbitrium permitto de eo, quod mihi vicissim donare velis, modo aliquid dones, quodcunque tandem illud sit, ut a te etiam habeam mnemosynon quoddam. In tuam igitur voluntatem confero, quid vicissim donare velis.

§. 217.

Qualis sit donatio reciproca.

Donatio reciproca æquipollet donationi sub onere factæ. Etenim reciproca donatio fit sub ea conditione, ut tu vicissim mihi quid dones (§. 213.). Quamobrem cum donationi perinde ac promissioni adjiciatur onus, si sub hac conditione dones, ut alter tibi vicissim aliquid donet (§. 585. *p.* 3. *Jur. nat.*); donatio reciproca æquipollet donationi sub onere factæ.

§. 218.

Idem porro expenditur.

Quoniam donatio reciproca æquipollet donationi sub onere factæ (§. 217.); donatio autem, cui onus, quod dono minus, adjicitur, actus compositus est ex donatione & actu permutatorio (§. 72.), si autem sit onus adjectum dono æquale, per se intelligitur, quod actui permutatorio æquipolleat, aut, si mavis, in hunc actum donatio vertatur; *si alter in donatione reciproca plus recipit, quam dat, ex parte ejus ea erit actus compositus ex donatione & actu permutatorio, si vero tantundem utrinque recipitur, quantum datur, ea actui permutatorio æquipollet, seu in eam vertitur.*

Hinc liquet, donationem reciprocam improprie donationem vocari, quemadmodum vulgo agnoscitur & de donatione sub onere facta jam annotavimus (*not.* §. 72.).

§. 219.

Obligatio ex donatione reciproca resultans.

Si donatio reciproca utrinque acceptata, ambo obligantur ad res donatas tradendum. Donatione enim utrinque acceptata, utriusque donatio perfecta est (§. 59.). Quamobrem cum res donata sit tradenda (§. 54.); si donatio reciproca utrinque acceptata, ambo obligantur ad res donatas tradendum.

Fluit obligatio tradendi ex ipsa donationis notione. Possunt tamen sibi mutuo donantes inter se convenire, quid circa eam teneri velint (§. 132.). Et quoniam pacta donationi adjecta servanda sunt (§. 137.); standum est conventioni.

§. 220.

Quibusnam competat jus mendicandi & eleemosyna danda.

Mendicare non licet nisi iis, qui labore suo tantum acquirere minime possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit; nec nisi bis danda est eleemosyna. Hominibus enim omnibus laborandum (§. 514. *part.* 1. *Jur. nat.*), adeoque opera danda ut acquirat, quæ ad vitam commode, jucunde ac decore agendam faciunt (§. 512. *part.* 1.

part. 1. *Jur. nat.*). Quoniam vero res necessariæ, consequenter quæ ad vitæ ac sanitatis conservationem faciunt & ad perficiendum animum requiritur (§. 499. *part.* 1. *Jur. nat.*), præferendæ utilibus & voluptuariis (§. 502. *part.* 1. *Jur. nat.*), quarum illæ ad vitam commode degendam, hæ ad ejus jucunditatem faciunt (§. 500. 501. *part.* 1. *Jur. nat.*); saltem opera danda, ut labore suo tantum acquirant, quantum ad vitæ necessitatem sufficit. Quoniam vero nemo hominum naturaliter habet jus petendi ab altero, ut ea ad perfectionem suam statusque sui perfectionem conferat, quæ ipsemet facere potest (§. 233. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), sed hoc nonnisi iis competit, qui ipsimet facere nequeunt (§. 234. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*); nemini quoque competit jus petendi ab aliis ea, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, nisi ei, qui labore suo tantum acquirere minime potest, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, consequenter nec nisi huic est jus petendi eleemosynam (§. 51.). Quamobrem cum mendicet, qui eleemosynam petit (§. 53.), nemini est jus mendicandi, adeoque nemini mendicare licet (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), nisi ei, qui labore suo tantum acquirere minime potest, quantum ad vitæ necessitatem sufficit. *Quod erat unum.*

Et quoniam nemo hominum naturaliter obligatur ad perfectionem alterius statusque ipsius conferre ea, quæ ipsemet facere potest (§. 232. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); eodem fere modo porro concluditur, non dandam esse eleemosynam nisi his, qui labore suo tantum acquirere nequeunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit. *Quod erat alterum.*

Obligatio dandi eleemosynam respondet juri mendicandi, adeoque illa ex hoc metienda, aut, cum jura nascantur ex obligatione (§. 23. *p.* 1. *Jur. nat.*), jus mendicandi metiendum ex obligatione dandi eleemosynam. Quodsi enim in genere perpendas jus petendi ab aliis nonnulla, videbis id ipsum deduci ex obligatione aliis inserviendi (§. 233. 234. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Obligatio nimirum dandi eleemosynam demonstratur independenter a jure mendicandi, adeoque & ante hoc demonstrari potest. Immo inutile foret jus mendici, nisi supponeretur obligatio dandi eleemosynam.

§. 221.

Idem uberius declaratur.

Quoniam mendicare licet iis, qui labore suo tantum acquirere minime possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, & his danda eleemosyna (§. 220.); labore autem suo tantum acquirere nequit, quantum ad vitæ necessitatem sufficit non modo *is*, qui defectu virium laborare nequit, sed etiam is, cui deest occasio laborandi, etsi laborare posset ac vellet (§. 158. *part.* 2. *Phil. pract. univ.*); *jus mendicandi non modo competit ei, qui defectu virium laborare nequit, verum etiam huic, cui, cum laborare vellet, deest laborandi occasio, & utrique danda est eleemosyna.*

§. 222.

Cuinam beneficium dare debeamus & jus petendi competat.

In genere beneficium petere ab alio non licet nisi ei, qui eo, quod petit, indiget, nec id in potestate sua habet, & ad beneficium dandum nonnisi huic naturaliter obligamur. Homines obligantur naturaliter ad beneficia sibi mutuo dandum, quantum in potestate sua est (§. 23.). Enimvero nemini competit jus petendi ab aliis, quod ipsemet in potestate sua habet (§. 662. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem nemini competit jus petendi beneficium ab alio, qui quod petit ipse in potestate sua habet, adeoque hoc jus non competit nisi ei, qui eo, quod petit, indiget, nec id in potestate sua habet, nec nisi huic ad dandum beneficium naturaliter obligamur.

Nemo non videt, nos hic loqui de jure interno, & eidem respondente obligatione interna, ab ipsa hominum natura descendentibus. Quodsi enim respicias tantummodo jus externum, quod ex dominio fluit; a domini voluntate pendet, cuinam dare velit (§. 12. *part.* 3. *Jur. nat.*), & vi libertatis naturalis benefactoris arbitrio relinquendum, cuinam dare velit beneficium

neficium (§. 29.), quamvis id non mereantur, nisi qui eodem indigent ac ipsi acquirere non valent, quæ dat, nec facere possunt, quæ facit benefactor (§. 30.). Immo ex hoc merito deduci poterat jus petendi beneficium. Qui enim beneficium meretur, ad hoc jus imperfectum habet (§. 237. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); qui autem ad aliquid jus imperfectum habet, id etiam ipsi petere licet. Quamobrem cum supra ostenderimus beneficiario competere ad beneficium jus imperfectum (§. 26.); ex eo etiam jus petendi beneficium inferri poterat. Impune adeo, quatenus jus externum spectas, beneficium etiam petit, qui eodem non indiget & quod petit in potestate sua habet, etsi peccet, quatenus facit, quod jure interno facere non debebat (§. 440. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Equidem cum eleemosynarum datio beneficium sit (§. 57.), ex propositione præsente inferri posse videbatur jus petendi & obligatio dandi eleemosynam, ut adeo peculiari demonstratione non fuerit opus, quam dedimus (§. 220.). Enimvero cum demonstrandum posthac fuisset, quinam eleemosyna indigeat, nec quod petit in potestate sua habeat, consultius visum fuit, id absque his ambagibus demonstrare.

§. 223.

An ad dandam eleemosynam quis compelli possit.

Ad eleemosynam dandam mendicus neminem compellere potest, nec hoc facere potest alius. Eleemosynarum enim largitio beneficium est (§. 57.). Sed ad dandum beneficium nemo cogi potest (§. 27.). Quamobrem ad eleemosynam dandam nec mendicus, nec alius quis aliquem compellere potest.

Fluit idem ex notione dominii, cujus permittendus est vel ipse abusus (§. 118. 169. *p.* 2. *Jur. natur.*). Ceterum hic sermo est de jure, quod homini natura competit: alia vero quæstio est, num hoc jus & quantum limitari possit in statu civili, de qua suo loco.

§. 224.

Jus dandi eleemosynam externum.

A domini unice voluntate pendet, utrum mendico eleemosynam dare velit, nec ne, & quantum dare velit. Eleemosyna enim doni quædam species est (§. 51. 48.). Quoniam itaque a domini voluntate unice pendet, utrum alicui quid donare velit, nec ne, & quomodo donare velit (§. 130.); ab ejus etiam voluntate pendet, utrum mendico eleemosynam dare velit, nec ne, & quantum dare velit.

Loquimur hic de jure externo, quod stabili ex jure libertatis naturalis (§. 398. *p.* 3. *Jur. nat.*), haud raro, si ejus exercitium spectes, in impunitatem agendi degenerantis (§. 418. *part.* 3. *Jur. nat.*), quæ in casu eleemosynarum manifesta ex defectu juris ad eleemosynam dandam aliquem compellendi (§. 223.), in genere autem patet ex abusu libertatis naturalis agenti permittendo (§. 420. *part.* 3. *Jur. nat.*), abusum quoque dominii domino permittendum continente (§. 42. *p.* 3. *Jur. natur.*).

§. 225.

An ferenda sit denegatio eleemosynæ, & num precibus instare liceat.

Quoniam a domini unice voluntate pendet, utrum mendico eleemosynam dare velit, nec ne, & quantum dare velit (§. 224.), nec mendico competit jus ad eleemosynam dandam alterum compellendi (§. 223.); *si eleemosyna mendico petenti denegatur, hoc ipsi ferendum.* Quia tamen ei competit jus petendi (§. 221.); *si eleemosyna petenti denegatur, precibus instare licet, pro ratione indigentiæ* (§. *cit.*).

Aliud est instare precibus, aliud repetita denegatione eam quasi extorquere velle: quod posterius cum ad compulsionem propius accedat, ad abusum juris mendicandi referendum.

§. 226.

Quantum mendicare liceat jure interno.

Non plus mendicare licet, quam quantum ad vitæ necessitatem sublevandam sufficit. Qui enim mendicat, eleemosynam petit (§. 53.). Sed eleemosyna datur ad

ad fublevandam extremam vitæ neceffitatem (§. 51.). Quamobrem nec plus mendicare licet, quam quantum ad vitæ neceffitatem fublevandam fufficit.

Jus petendi eleemofynam metiendum ex indigentia mendici, quæ eft tanta rerum inopia, ut defint ea, quæ extrema vitæ neceffitas exigit (§. 52.). Non eft quod excipias, largitionem eleemofynarum effe beneficium (§. 57.), adeoque peti poffe, quantum accipi poteft. Etenim naturaliter & beneficia petendi jus internum æftimatur ex indigentia petentis (§. 222.). Qui vero mendicat, non petit beneficium qualecunque, fed quale convenit mendico, & fi jam tantum accepit, quantum ad vitæ neceffitatem fublevandam fufficit, petendo eleemofynam inopiam fimulat, qua non laborat: hæc autem fimulatio illicita (§. 338. *p. 3. Jur. nat.*), utpote contraria obligationi naturali dandæ eleemofynæ (§. 220.). Non poteft petere eleemofynam, qui donum petere vult: arctior enim ad dandam eleemofynam, quam ad donandum obligatio eft, nec qui habet voluntatem dandi eleemofynam, ei etiam eft animus donandi. Sed nolumus hæc prolixius profequi, quæ per fe fatis clara videntur.

§. 227.

Quantum accipere liceat. *Si quis mendico ultro plus dat, quam quantum ad vitæ neceffitatem fublevandam fufficit; id eidem accipere licet.* Quodfi enim aliquis plus dat mendico, quam quantum ad vitæ neceffitatem fublevandam fufficit; is præter eleemofynam quid donat (§. 51. 48.). Quamobrem cum a domini voluntate unice pendeat, cuinam quid donare velit (§. 130.), confequenter num etiam mendico donare velit; nulla fane ratio eft, cur non donum accipere liceat mendico, præfertim cum iftiufmodi donatio non repugnet juri naturæ (§. 112.). Quodfi ergo quis mendico ultro plus dat, quam quantum ad vitæ neceffitatem fublevandam fufficit, id eidem accipere licet.

Aliud eft dare ultro, aliud dare petenti, qui inopiam fimulat, qua minime laborat. Qui ultro plus dat, quam quæ neceffitas vitæ exigit, ei ratio effe debet, cur det a ratione, qua ad dandum eleemofynam commoveri debemus, diverfa. Qualifcunque tandem ea fit, in jure externo nulla ejus habetur ratio, nec attendenda venit, quatenus jus internum mendici fpectas.

§. 228.

Cujufnam fit in cafu dubio de mendicitate judicium. *De mendicitate in cafu dubio judicium relinquendum eft mendicanti.* In cafu enim dubio aut deneganda eleemofyna mendicanti, aut danda eft. Quoniam danda eft eleemofyna his, qui labore fuo tantum acquirere minime valent, quantum ad vitæ neceffitatem fufficit (§. 220.), five defectu virium laborare nequeant, five cum laborare vellent defit tamen laborandi occafio (§. 221.); fi in cafu dubio denegetur eleemofyna mendicanti, fieri poteft, ut omittas, quod lege naturali præceptum, adeoque pecces (§. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*), confequenter denegatio eleemofynæ volitionem peccati in fe comprehendit. Quamobrem cum velle peccare peccatum fit (§. 444. *part. 1. Phil. pract. univ.*); danda potius eleemofyna eft, quam deneganda (§. 142. *p. 1. Phil. pract. univ.*), confequenter actio legi naturæ contrario (§. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*); adeoque ftandum judicio de mendicitate in cafu dubio mendicantis. Patet itaque in cafu dubio de mendicitate judicium relinquendum effe mendicanti.

Oftenditur etiam hoc modo. Quoniam mendicare non licet nifi iis, qui labore fuo tantum acquirere minime valent, quantum ad vitæ neceffitatem fufficit (§. 220.), five defectu virium laborare nequeant, five cum laborare mallent, quam mendicare, occafio tamen laborandi defit (§. 221.); qui mendicat, de indigentia fua verum dicere tenetur. Enimvero quod quis fufficienter indicat, quando ad verum dicendum obligatur, id adverfus ipfum pro vero habetur (§. 427. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque tantam effe credendum eft ipfius indigentiam, ut eleemofynam mereatur (§. 611. *Log.*). In cafu itaque dubio judicium de mendicitate relinquendum eft mendicanti (§. 52.).

Vulgo etiam hoc agnofcitur abiis, qui habent animum dandi eleemofynam. In cafu enim dubio

bio dicere soleni malle se dare eleemosynam petenti, quam denegare, atque accipientis conscientiæ relinquere, utrum jure petat, nec ne. Qui vero animum habent a danda eleemosyna alienum; indignitatem petentis prætexere solent, quasi non loquatur verum de inopia sua conquestus.

§. 229.

Si quem labore suo sibi tantum acquirere non posse novimus, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, sive deficiant vires, sive desit occasio laborandi; ei ultro eleemosynam dare debemus. Etenim danda est eleemosyna his, qui labore suo tantum acquirere non possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 220.), sive deficiant vires, sive desit laborandi occasio (§. 221.), consequenter quia hæc est eorum inopia, non quia eleemosynam petunt. Quamobrem si novimus, aliquem labore suo sibi tantum acquirere non posse, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, sive deficiant vires, sive desit occasio laborandi, ei etiam non petenti, adeoque ultro eleemosyna danda.

An eleemosyna ultro danda.

Petenti non danda eleemosyna, nisi quatenus nobis inopiam suam palam facit, quam alias ignoraremus (§. 220. 221.). Obligatio itaque dandi eleemosynam non dependet a petitione, sed a mendicitate alterius (§. 851. *Ontol.*). Sive ergo ea nobis innotescat ex relatione ipsius mendici, sive aliunde eandem cognoverimus, ad dandam eleemosynam nos obligatos esse intelligimus. Quamobrem ut obligationi nostræ satisfaciamus, necesse non est ut eleemosyna petatur. Ultro faciendum est id, ad quod faciendum sumus obligati. Immo cum in casu dubio sequendum sit judicium petentis de mendicitate sua (§. 228.), ubi aliunde mendicitas alterius nobis perspecta est, eleemosynam dandi major est obligatio, quæ non petitur, quam quæ in casu dubio petitur.

§. 230.

Eleemosynis abutitur, qui eas impendit ad vitæ commoditatem & jucunditatem. Eleemosynæ enim dantur ad sublevandam vitæ necessitatem (§. 51.), nec eas petere licet nisi hujus sublevandæ gratia (§ 220.). Quodsi ergo eas impendit ad vitæ commoditatem & jucunditatem, non eum facit illarum usum, ad quem eædem dantur & ad quem solum easdem petere licebat. Iisdem igitur abutitur (§. 168. *part. 2. Jur. nat.*).

Abusus eleemosynæ in quo consistat.

Loquimur hic de jure interno: quod facile percipitur. Neque vero est, quod excipias, si eleemosynæ, quas mendicus accepit, non modo sufficiant vitæ necessitati, sed commoditati etiam, vel jucunditati, prouti visum fuerit mendico, eas commoditati quoque vel jucunditati vitæ impendi posse. Neque enim plus mendicare licet, quam quantum ad vitæ necessitatem sublevandam sufficit (§. 226.), consequenter si largiores eleemosynæ fuerint collectæ, quas in præsenti non exigit vitæ necessitas, quod superest futuræ necessitati reservandum.

§. 231.

In eleemosyna accepta dominium habet mendicus. Eleemosyna enim datio est (§. 51.), datio vero dominii translatio (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque eleemosynam dans dominium transfert in mendicum accipientem (§. 13. *part. 3. Jur. nat.*); mendicus in eleemosyna accepta dominium habet.

An in eleemosyna accepta dominium habeat mendicus.

Quod adeo mendicus a te accepit, suum est (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*), nec tibi ullum amplius jus in eo, vel ad id competit, quamprimum dedisti.

§. 232.

Quoniam dominium consistit in jure proprio de re pro arbitrio suo, prouti scilicet visum fuerit, disponendi (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & domino etiam permittendus est rei suæ abusus, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 169. *part. 2.*

Quale sit jus externum mendici in eleemosynis.

part. 2. Jur. nat.), *mendico etiam liberum est, quomodo de eleemosynis acceptis disponere velit, eidemque permittendus abusus, quamdiu nil facit contra jus alterius.*

Videmus adeo, quale sit jus externum mendici in eleemosynis cum interno minime confundendum, de quo tenenda est propositio sequens.

§. 233.

An abusus eleemosynæ tolerandus. Quoniam mendico permittendus abusus, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 232.), mendicus autem eleemosyna abutitur, si eam impendit ad vitæ commoditatem aut jucunditatem (§. 230.), adeoque dominio suo abutens (§. 220.), contra obligationem naturalem, non vero contra jus donantis agit (§. 226.); *ferendum tibi est, si mendicus eleemosynam acceptam non in vitæ necessitatem, sed in ejus potius commoditatem & jucunditatem impendit.*

Alia vero quæstio est, num posthac denuo eleemosynam dare debeas petenti, quem eadem abuti expertus es. Datur enim ad usum, non ad abusum, quamvis, ubi data fuerit, abusus a te impediri nequeat, nec data repeti possit.

§. 234.

Quinam ad dandum eleemosynam non obligetur. *Ad eleemosynam dandam non obligatur, qui ipse non habet, nisi quod ad tolerandam vitæ necessitatem sufficit.* Quodsi enim non habes, nisi quod ad tolerandam vitæ necessitatem sufficit, eo, quod habes, ipsemet indiges. Enimvero nemo alteri hoc dare tenetur, quo ipsemet indiget (§. 727. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem ad eleemosynam dandam non obligaris, si non habes, nisi quod ad tolerandam vitæ necessitatem sufficit.

Minime adeo probandum, si quis largitione eleemosynarum ipsemet ad mendicitatem se redigit, vel etiam suos, quorum necessitati prospicere tenetur. Officia nimirum erga alios omnia supponunt præstationem esse in potestate tua (§. 611. *p. 1. Jur. nat.*), ne fiant cum neglectu officii erga seipsum (§. 610. *p. 1. Jur. nat.*); vel erga eos, quibus speciali quadam ratione obligamur (§. 668. *part. 1. Jur. nat.*). Quæ de officiis erga alios in genere demonstrata sunt, ea etiam tenenda de eleemosynis, quantum fert earum notio (§. 51.).

§. 235.

Quantum eleemosyna sit dandum. *Qui sine neglectu officii erga seipsum, vel erga alios, quibus speciali ratione obligatur, pluribus eleemosynam dare potest, & largiorem dare potest; is ad pluribus dandum, vel largiorem dandum obligatur.* Etenim ad sublevandam vitæ necessitatem, consequenter ad dandum eleemosynam (§. 51.), aliis non tenemur, nisi quatenus hoc fieri potest absque neglectu officii erga seipsum (§. 609. *part. 1. Jur. nat.*), vel erga alios, quibus speciali ratione obligamur (§. 668. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem si absque hoc neglectu pluribus eleemosynam dare possis, vel etiam dare possis largiorem; ad pluribus dandum, vel etiam largiorem dandum utique obligaris.

Qui officia erga seipsum & erga alios satis perspecta habet, is in dato casu particulari facile definiet, quid sibi sit faciendum. Sed de his apertius plura dicemus in Philosophia morali, ubi praxin officiorum erga alios, quæ inter etiam eleemosynarum largitio locum habet, demonstraturi sumus.

§. 236.

Cuinam eleemosyna largior danda. *Quo major est mendicitas eleemosynam petentis, eo largior ipsi danda.* Etenim si major fuerit mendicitas eleemosynam petentis, eo major est inopia rerum, quas extrema vitæ necessitas exigit (§. 52.). Quamobrem cum eleemosynæ dentur ad sublevandam vitæ necessitatem (§. 51.), ad largiorem vero

vero dandum obligatur, qui absque neglectu officii erga seipsum, vel erga alios, quibus speciali ratione obligatur, hoc facere potest (§. 235.); eo largior utique eleemosyna danda petenti, quo major fuerit ejus mendicitas.

Mendicitas nimirum ratio est, cur alterieleemosynam dare debeamus & cur mendico eam petere liceat. In definienda itaque eleemosynæ, quæ in potestate tua est, magnitudine respicienda est petentis mendicitas. Qui multum habet, quod dare potest, multum dare debet, vel dando pluribus, vel dando uni aut paucioribus largius. Ita enim satisfit juri mendici, quod lege naturæ eidem tribuitur (§. 226.), adeoque etiam obligationi, qua eidem tenemur naturaliter (§. 235.).

§. 237.

Eleemosyna datur ad res necessarias comparandas, aut in rebus necessariis consistit. Eleemosyna enim datur ad sublevandam vitæ extremam necessitatem (§. 51.), consequenter ad vitam & sanitatem conservandam, & collapsam restituendam, & ad animam perficiendam, ut vitam perfectam vivere possis. Enimvero res necessariæ sunt, sine quibus vita & sanitas conservari, adeoque & collapsa restitui nequit, & sine quibus animam perficere non licet, ut vitam perfectam vivere detur (§. 499. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem eleemosyna datur ad res necessarias comparandas, aut in rebus necessariis ipsa consistit. *Eleemosyna in quanam consistat.*

Ex. gr. Quando das mendico frustum panis; ut famem explere possit, eleemosyna consistit in re necessaria. Quando vero placentas distribuis inter mendicos, cum hoc esculenti genus inter res voluptuarias referendum (§. 501. *p. 1. Jur. nat.*), eleemosynam dare dicendus non es. Si puero non habenti, unde didastrum præceptori solvat, ut legere ac scribere discat, quod eo fine datur, eleemosyna est. Si des vestem mendico, ut nuditatem corporis tegere & adversus injurias tempestatum munire corpus queat, eleemosyna in re necessaria consistit. Similiter si studioso, qui indiget libro quodam & eundem proprio sumtu sibi comparare nequit, eum des; eleemosyna in re necessaria consistit. Quodsi vero des aliquot nummos, quos in emendum impendere possit, quamvis liber majore constet pretio; eleemosyna datur ad rem necessariam comparandam: quodsi vero des librum, quem fallendi temporis gratia legat, eleemosynam dedisse dicendus non es. Si quid des puero, quo indiget ad opificium quoddam, vel artem quandam honestam discendam; eleemosynam das. Quodsi rerum necessariarum notionem animo probe comprehenderis (§. 499. *part. 1. Jur. nat.*); eleemosynas ab aliis beneficiis, præsertim donationibus, facile distingues.

§. 238.

Pauper dicitur, cujus patrimonium nonnisi res necessarias continet: *Egenus* vero, in cujus patrimonio res etiam necessariæ deficiunt. Unde *mendicitas supremus egestatis gradus est* (§. 51.). *Pauperi* itaque *suppetunt, quæ ad vitæ necessitatem sufficiunt*; *egeno* autem *etiam desunt, quæ vitæ necessitas exigit*. Unde *Paupertas* est patrimonium tenue, quod nonnisi vitæ necessitati sufficit: *Egestas* vero patrimonium tam tenue, ut ne quidem vitæ necessitati prorsus sufficiat. Paupertatem sermone vernaculo appellamus Armuth; egestatem vero Dürfftigkeit. Quoniam patrimonium consistit in bonorum omnium universitate (§. 452. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter res omnes, quæ sunt in dominio nostro, universim complectitur, nullo attento earum discrimine (§. 448. *part. 2. Jur. nat.*), rerum autem etiam necessariarum numerus tam positivus, quam negativus unus alterum superare potest; *paupertatis & egestatis dantur gradus*; cumque numerus tam positivus, quam privativus terminentur in cyphra, sive o (§. 17. *Analys. fin.*), *mendicitas consistit in defectu rerum omnium necessariarum*. *Paupertas & Egestas quid sit.*

In sermone Latino paupertas ab egestate distinguitur, ita ut hæc majus quid sit & gravius illa: inconstantia tamen loquendi hanc differentiam non semper attendit. In philosophia autem inhærendum est significatui determinato, ad quem adeo vocabula reducere debuimus, more loquendi non invito. Nemo autem ægre feret, quod in explicandis iis, quæ a numeris pendent, ad numerorum differentiam provocemus. Ceterum hinc elucet numerorum negativorum etiam in rebus moralibus usus, cum sine iis gradus egestatis æstimari non detur.

§. 239.

Superfluum quid sit.

Superfluum dicitur, quod ultra eas res habemus, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem, jucunditatem & decorem sufficiunt, seu ad vitam commode, jucunde ac decore degendam requiruntur. Et ***in quolibet genere superfluum*** vocatur id, sine quo finis, cujus gratia est, obtineri potest.

Ita libri superflui sunt, sine quibus ad eundem scientiæ gradum pertingere licet, cujus causa comparantur. Superflua est supellex, quam non exigit usus, cujus causa comparatur. Hinc quoniam homo obligatur ad vitam conservandam (§ 356 *part. 1. Jur. natur.*), & quantum datur (§. 176. *part 1. Jur natur.*), commode (§ 466. *part. 1. Jur natur*), jucunde (§ 471. *part. 1. Jur natur.*), & decore transigendam, quatenus aliqua urget in statu ejus externo, vel interno ratio (§. 487. 491. *part. 1. Jur. nat.*); superfluum respectu rerum, quas possidemus id omne dicimus, quod ultra eas res habemus, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem, jucunditatem & decorem sufficiunt. Quoniam vero res omnes pecunia æstimantur, ideo eadem quoque æstimatur patrimonium, quemadmodum deinceps videbimus, adeoque plenior lux his, quæ de diverso hominum statu quoad bona, quæ possident, dicuntur, affulgebit ex sequentibus, quæ de pecunia redituri sumus.

§. 240.

Divitiæ quid sint & earum gradus, & status intermedius inter divitem ac pauperem.

Dives dicitur, cujus patrimonium superfluum continet. Pro eo igitur, ***quod superfluum est in patrimonio, gradus divitiarum major, vel minor est***. Quoniam itaque superfluum in eo consistit, quod ultra eas res habemus, quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficiunt (§. 239.), ***dives plus habet, quam quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficiunt***. Patrimonium, quod superfluum continet, ***divitiarum*** fert nomen: sermone vernaculo Reichthum appellamus: ast quod ultra id non continet, nisi quod vitæ necessitati, commoditati, jucunditati & decori sufficit, sermone patrio reichliches Auskommen vocamus, in egestate autem sermonis Latini, de qua conquestum *Lucretium* lib. 1. v. 831. & *Plinium* lib. 4. epist. 17. constat, vocabulum commodum ad designandum statum medium inter paupertatem & divitias reperire non potui. Et quoniam dantur gradus quoad vitæ commoditatem, jucunditatem ac decorem, & commoditas sine jucunditate ac decore, decor sine jucunditate subsistere, immo etiam commoditati detrahere potest, ideo sermone vernaculo distinguimus inter Auskommen, nöthiges Auskommen, gutes Auskommen, reichliches Auskommen: quæ tamen vocabulis Latinis distinguere non datur. Latino sermoni convenit, ut, cui magnæ sunt divitiæ, seu qui rerum omnium affluentia abundat, *Opulentus* dicatur.

Equidem de diverso hominum statu quoad bona fortunæ, introductis rerum dominiis, commodius agitur, ubi de pecunia agitur, qua in definiendo rerum pretio utimur, cum sic demum per numeros positivos divitiæ, per negativos egestatis gradus distincte percipiantur; quoniam tamen in doctrina de eleemosynis notionibus divitiarum, paupertatis, egestatis & mendicitatis carere minime possumus, notiones istæ hic explicandæ nobis fuerunt, quantum non supposita pecuniæ notione fieri potest. Immo cum diversi isti status hominum quoad bona fortunæ obtineant, quamprimum dominia introducta sunt, etiamsi pecunia nondum sit inventa, nec de ea adhuc cogitatum fuit; non inconsultum videri debet, immo necessarium existimandum potius, ut illorum notiones evolvamus, quales sint, antequam notio pecuniæ eas ingrediatur, præsertim cum pecunia non fungatur nisi vice rerum.

§. 241.

Quinam ad eleemosynam dandum obligentur.

Divites ad eleemosynam dandum & opulenti ad pluribus & ad largiorem dandum obligantur. Danda enim est eleemosyna iis, qui labore suo tantum acquirere minime possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 220. 229.), siquidem plus habeas, quam quo ad tolerandam vitæ necessitatem indiges (§. 234.). Quo-

Quoniam adeo divites plus habent, quam quod ad vitæ necessitatem sufficit (§. 240.); quin divites obligentur ad eleemosynam dandum dubitandum non est. *Quod erat unum*.

Quoniam vero opulentus divitiis abundat (§. 240.), adeoque multo plus habet, quam quod vitæ necessitas, immo commoditas, jucunditas atque decor exigit (§. *cit.*), quod & pluribus, & largiorem eleemosynam dare possit, extra omnem controversiam positum est. Quamobrem cum ad eleemosynam pluribus & ad largiorem dandum obligetur, qui sine neglectu officii erga seipsum, vel erga alios, quibus speciali quadam ratione obligarur, pluribus eleemosynam dare, vel largiorem dare potest (§ 235.); opulenti ad dandum pluribus & ad largiorem dandum obligantur. *Quod erat alterum*.

Non iniquæ adeo sunt mendicorum de divitibus querelæ, si eleemosynas denegens, quas dare poterant, nec iniquæ sunt de opulentis, si parcius dene eleemosynam, utut hoc sit ferendum (§. 225.).

§. 242.

Quænam sit obligatio pauperis ad dandum eleemosynam.

Si pauperi non tanta sit penuria rerum, quin etiam necessariis sine neglectu officii erga seipsum, vel erga alios, quibus speciali quadam ratione obligatur, detrahere quid possit; ad eleemosynam modicam dandum obligatur. Qui enim sine neglectu officii erga seipsum, vel erga alios, quibus speciali quadam ratione obligatur, eleemosynam dare potest, ad eam dandam obligatur (§. 609. *part. 1 Jur. natur.* & §. 220. *b.*). Quamvis adeo pauper non habeat, nisi quæ ad necessitatem vitæ faciunt (§. 238.), adeoque ad eleemosynam dandam non videatur obligatus (§. 234.); quodsi tamen non tanta sit penuria rerum, quin etiam necessariis sine neglectu officii erga seipsum, vel erga alios, quibus speciali quadam ratione obligatur, detrahere quid possit, cum rebus sic stantibus modicum adhuc dare queat, quin ad modicam eleemosynam dandum in hypothesi propositionis præsentis obligetur etiam pauper, dubitandum non est.

Quæ ad vitæ necessitatem requiruntur, non tam arctis limitibus circumscribuntur, ut nihil possit existimari superfluum, præsertim si in æstimanda necessitate vitæ recto tramite incedas ac quam paucis sit contenta natura rite pondeas res. Quamobrem non ea statim est paupertas, quæ omnem dandi eleemosynam obligationem tollat, nisi ea proximus ad egestatem gradus sit.

§. 243.

Quatenus egestas mendicitati æquiparetur.

Egestas quoad ea, quæ ad vitæ necessitatem desunt, mendicitati æquiparatur, si quidem eadem labore suo acquirere nequit egenus. Etenim si egenus labore suo acquirere nequit, quod ad vitæ necessitatem ipsi deest; tanta omnino est quoad hasce res, quæ deficiunt, ejus inopia, ut desint, quæ extrema vitæ necessitas exigit. Quamobrem cum in hac inopia mendicitas consistat (§. 52.); egestas quoad ea, quæ ad vitæ necessitatem desunt, mendicitati æquiparatur, siquidem eadem labore suo acquirere nequit egenus.

Ex. g. Belisarius tantum quidem acquirere labore suo potest, ut famem explere possit; desunt tamen nummi ad vestem comparandum, qua corpus adversus tempestatis injurias tegat. Egestas ipsius respectu vestitus æquiparatur mendicitati: nulla enim quoad res necessarias hac in parte inter mendicum & egenum differentia est. Similiter si studiosus aliis sumtibus ad vitæ suæ necessitatem faciendis nihil detrahere possit, ut sibi emat librum, quo carere nequit, nisi cribro (quod dicitur) aquam haurire velit; egestas ejus quoad libri hujus defectum mendicitati æquiparatur. Hæc omnino probe notanda sunt, ne eleemosynas intra angustiores limites coarctemus, quam par est. Obiter notamus, nos adhuc insuper habere ea, quæ a statu civili veniunt, quatenus inæqualitatem inter homines introduxit eamque tuetur. Sed de his suo loco.

§. 244.

§. 244.

Egenis quando danda eleemosyna & quando mendicare liceat.

Quoniam egestas quoad ea, quæ ad vitæ necessitatem desunt, mendicitati æquiparatur, siquidem ea labore suo acquirere nequit egenus (§. 243.), eleemosyna autem danda iis, qui labore suo tantum acquirere nequeunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 220.), & iisdem jus mendicandi competit (§. 221.), consequenter petendi eleemosynam (§. 53.); *egenis quoque danda eleemosyna & jus eam petendi ipsis competit, ad sublevandam vitæ necessitatem in iis, quæ labore suo ipsi acquirere nequeunt, immo his etiam non petentibus eleemosyna danda* (§. 229.).

Quod danda sit eleemosyna, fluit ex ipsa egenti notione (§. 238.), etiamsi animum non advertas ad mendicitatem, cui ex parte æquiparanda egestas: id quod tamen fieri non inconsultum est, ne egeno tribuere videamur, quod mendico proprium videri poterat.

§. 245.

Quando mendicus unus alteri eleemosynam dare teneatur.

Si mendicus plus mendicando acquisivit, quam quæ ad præsentem vitæ necessitatem sufficiunt, & videat alium iis carentem eidem eleemosynam quandam dare tenetur. Quodsi enim mendicus plus mendicando acquisivit, quam quod ad præsentem vitæ necessitatem sufficit, in potestate ipsius est dare quidpiam alii mendico ad sublevandam præsentem vitæ necessitatem, consequenter dare eleemosynam (§. 51.). Quamobrem cum eleemosynæ sint impendendæ ad sublevandam vitæ necessitatem (§. 230.), & ab obligatione elemosynam dandi non sit immunis, nisi qui ipse non habet, quam quæ ad vitæ necessitatem tolerandam sufficiunt (§. 234.); si mendicus plus mendicando acquisivit, quam quæ ad præsentem vitæ necessitatem sufficiunt, & videat alium iis carentem, eidem eleemosynam quandam dare tenetur.

Paradoxon forsan nonnullis videbitur, quod mendicus eleemosynam dare debeat mendico, quasi vero præceptum de amando altero tanquam seipsum (§ 619. *part.* 1. *Jur. natur.*) non tangat mendicos. Agnoverunt autem hoc Patres religiosorum, qui institutis suis intenderunt, ut religiosi exemplo suo docerent ceteros charitatem, & hoc præsertim, quod in ea eximium est. Hinc Capucini cibi mendicati reliquias distribuunt mendicis, nec in crastinum diem asservant.

§. 246.

Quatenus pauperes, egeni, & mendici obligationi dandi eleemosynam satisfacere queant.

Pauperes etiam, egeni, immo mendici ad dandam eleemosynam obligantur, quatenus gratis facere possunt aliis, quæ ad sublevandam extremam vitæ necessitatem faciunt. Introductis enim rerum dominiis facta, quæ gratis fiunt ad sublevandam extremam vitæ necessitatem, eleemosynis æquivalent (§. 67.). Quamobrem cum nemo ab obligatione dandi eleemosynam sit immunis, nisi qui ipse non habet, quam quæ ad tolerandam vitæ necessitatem sufficiunt (§. 234.); quin etiam pauperes, egeni, immo mendici ad dandam eleemosynam obligentur, quatenus gratis facere possunt aliis, quæ ad sublevandam extremam vitæ necessitatem faciunt, dubitandum non est.

Hisce factis gratuitis annumeranda etiam sunt consilia mendicis proficua & salutaria morum præcepta, quæ inculcantur: ut adeo nemo facile sit tam egenus, quin adhuc habeat, quod dare possit, si æqua lance omnia ponderare velis (§. 493. *p.* 1. *Jur. nat.* & §. 237. *b*).

§. 247.

An eleemosynam petere liceat pro aliis.

Eleemosynam petere licet ad sublevandam aliorum vitæ necessitatem extremam. Quoniam enim unusquisque alterum amare tanquam seipsum (§. 619. *part.* 1.

Jur.

Jur. nat.), adeoque eundem considerare debet tanquam seipsum (§. 569. *Psych. empir.*); mendicitatem, consequenter inopiam extremam aliorum (§. 2.), tanquam propriam spectare debet. Quamobrem cum mendicitas tribuat jus mendicandi (§. 221. 52.), adeoque eleemosynam petendi (§. 53.); eleemosynam petere licet ad sublevandam aliorum vitæ necessitatem extremam (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Exemplo sunt religiosi, quibus Fratrum misericordiæ nomen est, eleemosynas colligentes pro aliis & factis gratuitis propriis easdem augentes. Et apud Protestantes in ministris Ecclesiæ recte laudatur, si eleemosynas colligant ad alienam vitæ necessitatem sublevandam, modo eædem rite dispensentur.

§. 248.

Qui eleemosynam petit pro aliis, eo ipso non liberatur ab obligatione dandi eleemosynam de propriis. Etenim obligatio dandi eleemosynam a lege naturæ venit (§. 220.), adeoque immutabilis est (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamvis adeo eadem lex tribuat jus eleemosynam petendi pro aliis (§. 247.), non tamen ideo tollit obligationem dandi de propriis. Quamobrem ideo ab obligatione dandi eleemosynam de propriis non liberatur, qui pro aliis ab aliis petit. *An eleemosynam pro aliis petens de propriis dare non teneatur.*

§. 249.

Liberalis dicitur, qui ad beneficia, quæ in dando consistunt, exhibenda paratum habet animum. Unde *Liberalitas* est virtus, qua ad beneficia, quæ in dando consistunt, aliis exhibenda parati sumus. *Quid sit liberalitas.*

Aristotelici liberalitatem sumunt in significatu latiori, ut per eam designent virtutem, quæ circa divitias versatur & in erogandis pecuniis potissimum obligationi naturali satisfacit. Sed cum laxior iste significatus nimis longo intervallo a communi loquendi usu recedat atque sub se comprehendat, quæ rectius ac utilius a se invicem distinguuntur; ideo strictiorem significatum vocabulo tribuere maluimus.

§. 250.

Quoniam itaque tam donationes (§. 65.), quam largitio eleemosynarum beneficium sunt (§. 57.), quod in dando consistit (§. 56.), virtus autem actiones humanas legi naturæ conformiter dirigit (§. 321. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *liberalitas tam donationes, quam eleemosynas legi naturæ conformat, & is demum liberalis dicendus, qui in donando & eleemosynis largiendis legi naturæ satisfacit* (§. 249.), consequenter *donationes & eleemosynæ legi naturæ adversæ non sunt actus liberalitatis.* *Quomodo circa donationes, & eleemosynas versetur.*

Liberalitas versatur circa dationes gratuitas, quod ejus objectum agnoscit communis loquendi usus. Dationes vero gratuitæ, quæ beneficiorum alteram partem constituunt (§. 17. 19.), vel donationes, vel eleemosynæ sunt (§. 56.). Liberalitas adeo circa donationes & eleemosynas versatur. Legem autem naturæ tam de donationibus, quam eleemosynis præcipere, quæ observanda sint, ex anterioribus abunde constat.

§. 251.

Quia liberalis animum paratum habet ad beneficia exhibenda, quæ in dando consistunt (§. 249.), naturaliter autem homines ad beneficia mutua sibi invicem obligantur, quantum in potestate est (§. 23.); *liberales esse debemus*, seu *liberalitas lege naturali præcepta.* *An liberalitas l. n. sit præcepta.*

In,

Introductis dominiis factis gratuitis donationibus & eleemosynis æquiparantur (§. 67), consequenter cum beneficium omne vel in dando, vel in faciendo consistat (§. 17.), liberalitas ad omne beneficium extendi poterat. Enimvero cum facta gratuita ad officiositatem spectent, & ad eam quoque tanquam species quædam dationes gratuitæ referri queant, rerum dominiis introductis (§. 898. *part.* 1 *Jur. nat.*) officiositatis quæ sunt & ex communi loquendi usu ad eam rectius referuntur, ad liberalitatem referre noluimus, sed eam potius ad dationes gratuitas restringere debuimus. Nulla enim necessitas cogit, ut cum *Aristotele* numerum virtutum intra angustos terminos coarctemus.

§. 252.

Illiberalitas quid sit. *Illiberalem* vocamus, qui a beneficiis, quæ in dando consistunt, animum habet alienum. Et *Illiberalitatem* appellamus vitium, quo quis a beneficiis, quæ in dando consistunt, alienus est, seu eadem aversatur.

Illiberalitas liberalitati opponitur. Hinc illiberalis aversatur, quæ liberalis appetit. Quoniam vero aversatio actus positivus est, nec nudam appetitionis absentiam denotat (§. 884. *Psychol. empir.*); ideo cavendum, ne quævis intermissio beneficii in dando consistentis statim ad illiberalitatem referatur: Et quoniam liberalitas dationes gratuitas legi naturali conformat (§. 250.); multo magis cavendum, ne intermissio facta, quando legi naturæ datio gratuita minime convenit, illiberalitati tribuatur.

§. 253.

Illiberalitas lege naturali prohibita. Quoniam itaque liberales esse debemus (§. 251.), liberalis vero non est, qui illiberalis est, seu potius aversatur, quod appetere debebat (§. 249. 252.); *illiberales esse non debemus*, seu *illiberalitas lege naturali prohibita.*

§. 254.

Miseria quid sit. *Miser* dicitur, qui multa, vel magna experitur mala, præsertim corporis ac fortunæ. Hinc *Miseria* denotat statum multis, vel magnis malis, præsertim corporis ac fortunæ obnoxium.

Ita ad miseriam referimus gravem morbum; quo quis affligitur; magnam rerum necessariarum inopiam, qua quis laborat; ignorantiam eorum, quæ quis nosse debebat, ut muneri suo rite obeundo sufficeret, veluti cum sermone patrio dicimus einen elenden Prediger, h. e. miserum concionatorem, qui verba ad populum facere nequit, prout debet. Cum mala fortunæ ac corporis magis in oculos incurrant; quam mala animi, ideo obtinuit, ut in communi sermone miseria potissimum respiciat corporis ac fortunæ mala, non quod mala animi ad eandem non referri soleant, quam quod vulgo non agnoscantur, præsertim si bona corporis ac fortunæ eadem comitentur.

§. 255.

An egestas & mendicitas sit miseria. Quoniam miser est, qui malis fortunæ gravioribus affligitur (§. 254.), consequenter inopia rerum laborat, quibus ad vitæ necessitatem indiget (§. 567. *Psych. empir.*), egeno autem desunt res istiusmodi, quibus ad vitæ necessitatem indiget, seu tanta rerum copia non est, quæ eidem sufficiat (§. 238.), & ad mendicitatem redactus tanta rerum inopia laborat, ut prorsus non habet, unde extremæ vitæ necessitati prospicere possit (§. 52.); *egenus & mendicus miseri sunt & egestas atque mendicitas miseria est, major tamen mendicitas, quam egestas.*

Equidem de veritate propositionis præsentis nemo dubitat; non tamen hæc ratio sufficit, ne ex ipsis notionibus demonstretur, cum in philosophia etiam vulgo agnita ad notiones distinctas sint revocanda.

§. 256.

Misericors dicitur, cui alterius miseria motivum est eum a malis, quibus affligitur gratis liberandi aut saltem ea tolerabiliora efficiendi, quantum in potestate sua est. Unde *Misericordia* virtus est, qua alterius miseria commovemur ad eum a malis, quibus affligitur gratis liberandum, aut saltem tolerabiliora eadem efficiendi, quantum in potestate nostra est. *Misericordia quid sit.*

Sumitur hic misericordis pro actu voluntatis, seu appetitus rationalis in oppositione ad appetitum sensitivum, in quo miseria alterius tristitiam excitat, quam commiserationem appellavimus (§. 695. *Psycholog. empir.*): sit ita quod vulgo etiam affectus iste misericordiæ nomine compellatur. Patrio sermone affectum a virtute distinguimus, dum illum Mitleiden, hanc vero Barmhertzigkeit vocamus.

§. 257.

Misericordes esse debemus, seu misericordia lege naturali præcepta. Quilibet enim homo cavere debet, quantum in potestate sua est, ne alius quicunque incidat in mala animi, corporis ac fortunæ (§. 613. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter etiam dare operam, ut ab iisdem liberetur, aut saltem eadem tolerabiliora ipsi efficiantur. Quamobrem cum misericors sit, cui est alterius miseria motivum eum a malis, quibus affligitur liberandi aut saltem ea tolerabiliora efficiendi, quantum in potestate sua est (§. 256.); misericordes esse debemus, seu misericordia lege naturali præcepta. *An misericordia l. n. præcepta.*

Affectus, quem commiserationem dicimus, homini naturalis est, qui eodem tangitur. Et ad misericordiam proni sunt natura, quibus hic affectus naturalis est: non tamen eundem per se misericordia comitatur, ut adeo appetitus sensitivus affectu quodam contrario ab eadem avertat animum. Exemplum habemus in infanticidis, in quibus pudor commiserationem vincit & a misericordia animum avertit. Atque adeo liquet misericordiam tanquam habitum appetitus rationalis recte distingui a commiseratione, qui affectus est appetitui sensitivo inhærens. Quod de misericordia & commiseratione hic monemus, idem tenendum est de virtutibus aliis, quibus in appetitu sensitivo respondent affectus ad idem cum istis tendentes. Sed quantum inter virtutes & affectus iisdem respondentes intersit, uberius demonstraturi sumus in Philosophia morali.

§. 258.

Opus misericordiæ dicitur quilibet actus gratuitus, quo alterum a malo præsertim graviori, aut malorum, quibus affligitur, multitudine liberare, aut ea saltem ipsi tolerabiliora efficere conamur. *Opus misericordiæ quid sit.*

Ita opus misericordiæ erat Samaritæ in Evangelio, qui hominem a latronibus vulneratum curare conabatur, miseria ejus commotus. Similiter redemtio captivi & donatio ad ædes incendio dirutas reficiendum facta misericordiæ opus est.

§. 259.

Misericordes esse debemus erga eos, qui a malo, quo affliguntur, seipsos liberare nequeunt. Nemo enim ab altero petendi jus habet, quod ipsemet facere potest (§. 662. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter nec liberationem a malo, quo affligitur, si seipsum ab eo liberare potest. Quamobrem nec necesse est, ut gratis alterum a malo liberemus, quo affligitur, qui seipsum ab eodem liberare valet, adeoque ad hoc faciendum non sumus obligati (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam igitur actus gratuiti, quibus a malo, quo laborant, liberare cona- *Erga quosnam misericordes esse debeamus.*

conamur, aut ea saltem tolerabiliora efficere studemus, opera misericordiæ sunt (§. 258.); misericordes non esse debemus nisi erga eos, qui a malo, quo affliguntur, seipsos liberare nequeunt.

Merentur nimirum misericordiam, qui malo affliguntur, a quo seipsos liberare nequeunt. Etsi enim commiseratio conveniat amori universali omnium, qui malo quodam affliguntur; non tamen malum, quo alter affligitur, solum efficit meritum misericordiæ, sed accedat opus est indigentia opis alienæ: alias enim sibi imputet, quod malo affligi, quam ab eo liberari malit. Sufficit hic monitum & consilium, ut tuo satisfacias officio (§. 613. *part.* 1. *Jur. nat.*); quodsi dicto audiens esse nolit, sibi imputet, quod sit miser.

§. 260.

Quale opus sit eleemosynæ. *Eleemosynæ sunt opus misericordiæ*. Dantur enim mendicis (§. 51. 52.), & egenis (§. 244.), ad sublevandam vitæ necessitatem (§. 51. 238.), consequenter cum egestas & mendicitas miseria sit (§. 255.), miseria aliena est motivum dandi eleemosynas (§. 890. *Psych. empir.* & §. 220. 229. *b.*). Enimvero misericors est, cui alterius miseria motivum est eum a malo, quo affligitur, gratis liberandi, aut saltem id tolerabilius efficiendi, quantum in potestate sua est (§. 256.), & quilibet actus huc tendens opus misericordiæ est (§. 258.). Quamobrem patet eleemosynas esse misericordiæ opus.

Vulgo hoc agnoscitur, ac ideo ad misericordiam potius, quam ad liberalitatem referri solent eleemosynæ. Quod tamen sub liberalitate eleemosynarum recte largitio comprehendatur (§. 250.), sequentem propositionem addere lubet, ne quid difficultatis supersit.

§. 261.

Misericordia liberalitatis species. *Misericordia liberalitatis species est*. Etenim misericordia versatur circa actus gratuitos, quibus alios a malo liberamus, vel id saltem tolerabilius efficere studemus (§. 256.), cum ipsimet hoc facere non possint (§. 259.), adeoque gratuita aliorum ope indigent. Enimvero liberalitas versatur circa beneficia, tam quæ in dando, quam quæ in faciendo consistunt (§. 249.), consequenter circa omnes actus gratuitos (§. 1. 19.), consequenter etiam circa actus gratuitos, quibus alios a malo liberamus, vel id saltem tolerabilius efficere studemus, cum aliorum ope indigeant gratuita. Est adeo misericordia liberalitatis quædam species (§. 44. *Log.*).

Quamobrem cum eleemosynæ sint opus misericordiæ (§. 260.); eas ad liberalitatem tanquam ad genus, ad misericordiam tanquam speciem referri patet.

§. 262.

Immisericordia quid sit. *Immisericors* dicitur is, cui malum alienum præsertim gravius, motivum non est ab eodem ipsi inferendo abstinendi. Unde *Immisericordia* vitium est, quo quis alieno malo, præsertim graviori, minime commovetur, ut ab eodem ei inferendo abstineat.

Ita immisericors est fœmina, quæ infantem clam enixum interficit stupri, quod commisit, celandi causa. Facile autem patet, immisericordiam non confundendam esse cum defectu misericordiæ. Aliud enim est alterum non liberare a malo, quo affligitur, cum tu possis & alter sibimetipsi consulere nequeat; aliud alteri immerito inferre malum, quod aliena miseria non commovearis.

§. 263.

§. 263.

An l. n. prohibita.

Quoniam immisericordia contrariatur misericordiæ (§. 256. 262.), misericordes autem esse debemus (§. 257.); *immisericordes esse non debemus*, seu *immisericordia lege naturali prohibita*.

Quoniam alterum lædit, qui id agit sive per se, sive per alios, ut alter incidat in mala animi, vel corporis, vel fortunæ (§. 693. *part.* 1. *Jur. natur.*), nemo vero lædendus est (§. 695. *part.* 1. *Jur. nat.*); hinc jam patet, immisericordiam legi naturali adversari. Enimvero obligationi huic generali non lædendi alia accedit specialis, quæ ex ipsa notione immisericordiæ fluit, & actum magis malitiosum efficit: id quod ex principiis philosophiæ moralis clarius elucescet.

§. 264.

** Quatenus dona ex liberalitate proficiscantur.*

Qui liberalis est, non modo aliorum merita in se collata donis largioribus remuneratur, verum etiam aliis de se non meritis libenter donat, quando donationes legi naturæ conveniunt. Qui enim liberalis est, ad beneficia, quæ in dando consistunt, alii exhibenda, consequenter ad donationes (§. 56.), animum paratum habet (§. 249.). Quoniam tamen donationes legi naturali conformat (§. 250.); libenter unicuique etiam de se non merito donat, quando donationes legi naturæ conveniunt. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam libenter donat etiam de se non bene merito *per demonstrata*; multo magis paratum habet ad donandum animum ob insignia alterius in se merita, & ne videatur id unice facere ob ista merita, donum considerans tanquam mercedem, ideo in hoc casu donis largioribus aliorum in se collata merita remuneratur. *Quod erat alterum.*

Hinc patet ratio, cur in Jure civili donatio proprie dicatur actus, quo rei cujusdam dominium gratis ex liberalitate in alterum transfertur, ac ideo donatio ex causa facta pro improprie sic dicta donatione habeatur. Consultum igitur duximus hanc propositionem addere, ne quid prætermisisse videamur, quod ad illustrationem Juris civilis quomodocunque spectet.

§. 265.

Obligatio ejus, cui quid datur, ut donetur aliis, vel ad eleemosynas impendatur.

Si quis ex liberalitate tibi det res quasdam, ut eas dones aliis, quibus visum fuerit, vel ad eleemosynas impendas; eædem quoque donandæ sunt aliis, vel ad eleemosynas impendendæ, nec eas in proprios usus vel integras, vel ex parte convertere licet. Etenim si quis ex liberalitate tibi det res quasdam, ut eas dones aliis, quibus visum fuerit, vel ad eleemosynas impendas; sub modo donatio tibi facta intelligitur (§. 557. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 48. *b.*). Quamobrem cum modus adimplendus sit, sub quo donatio facta (§. 71.); si quis ex liberalitate tibi res quasdam donet, ut eas dones aliis, quibus visum fuerit, vel ad eleemosynas impendas, eædem quoque donandæ sunt aliis, vel ad eleemosynas impendendæ. *Quod erat unum.*

Quoniam quod datur, ut donetur alii, vel ad eleemosynas impendatur, donandum quoque aliis, vel ad eleemosynas impendendum, *per demonstrata*; cum hoc fieri necesse sit (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), nullum tibi jus est id in proprios usus convertendi, nec partem ejusdem in proprios usus convertendi jus tibi competere potest (§. 136. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem quod datur, ut donetur alii, vel ad eleemosynas impendatur, in proprios usus convertere non licet. *Quod erat alterum.*

Utrumque etiam ostenditur hoc modo. Donatarii jus omne metiendum est ex voluntate donantis (§. 130.), nec is acceptatione sua plus juris acquirere potest, quam donator in eum transferre voluit (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam

 ita-

itaque ex liberalitate tibi res quasdam donat, ut eas aliis dones, quibus visum fuerit, vel ad eleemosynas impendas *per hypoth.* nonnisi jus habes eas donandi iis, quibus visum fuerit, vel ad eleemosynas impendendas, nullum vero tibi competit jus eas, vel aliquid earum impendendi in proprios usus. Quamobrem eas quoque nonnisi aliis donare, quibus visum fuerit, vel ad eleemosynas impendere, nequaquam vero in proprios usus vel integras vel ex parte convertere licet.

Nimirum dominium ejus, quod datur, in te transfertur certa lege restrictum. Vi dominii, quod acquisivisti, idem in alium transferre potes, in quem volueris (§. 676. *part. 2. Jur. nat.*). Sed quatenus idem restringitur, rem tibi datam nonnisi gratis dare potes, & in casu quidem altero dare non potes nisi egenis & mendicis. Quodsi juris interni etiam habenda ratio est, quemadmodum fieri debet, siquidem conscientiæ rationem habere volueris (§. 656. *part. 1. Jur. nat.*); in donis & eleemosynis distribuendis observanda quoque sunt, quæ præcipit lex naturæ, ut liberalitas a te recte exerceatur (§. 250), cujus exercendæ causa tibi datum fuit, quod a dante accepisti. Quod enim datur, non alio fine datur, quam ut liberalitatem exercere, vel misericordiæ opera facere possis, minime autem qui dat erga te liberalis, vel misericors esse voluit.

§. 266.

Quando jus belli ex donatione acquirat donatarius. *Naturaliter jus belli competit donatario adversus donantem, si rem donatam tradere nolit.* Etenim donator obligatur ad rem donatam donatario tradendam (§. 54.). Quoniam itaque naturaliter homini competit jus belli adversus eum, qui præstare non vult id, ad quod ipsi præstandum suo consensu obligatur (§. 408. *part. 3. Jur. nat.*); naturaliter quoque jus belli competit donatario adversus donantem, si rem donatam tradere nolit.

Quibus hoc paradoxum videtur, ii donandi libertatem, quæ domino competit, antequam donet (§. 130.), confundunt cum tradendi necessitate, quæ ex donatione facta resultat (§. 54. *h.* & §. 118. *part. 1. Phil. pract. univers.*). Voluntatis tuæ est, utrum donare velis, an nolis; sed facta donatione necessitatis est, ut quod donasti tradas. Principium hoc non abhorret ab usu communi. Videbimus enim suo loco, quod vi ejusdem recte detur actio donatario adversus donantem, qui rem donatam tradere recusat, in statu civili, & inter gentes hodienum jus belli obtineat ad consequendum id, quod ex donatione debetur.

§. 267.

Quando donator. *Naturaliter donanti competit jus belli adversus donatarium, si quod datum est, ut aliis donet, vel ad eleemosynas impendat, hoc facere recuset.* Etenim si quid detur, ut donetur aliis, vel ad eleemosynas impendatur, donatio sub modo facta intelligitur (§. 557. *part. 3. Jur. nat.* & §. 48. *h.*). Quoniam igitur hoc facere recusans obligatur ad rem donatam restituendam (§. 71.); eodem, quo ante (§. 266.), modo porro infertur, naturaliter donanti competere jus belli adversus donatarium, si quod datum est, ut aliis donet, vel ad eleemosynas impendat, hoc facere recuset.

Facile intelligitur, idem valere in aliis etiam casibus, in quibus modus quicunque alius a donatario non adimpletur, immo in quibus alia ex donatione resultat donatarii obligatio, qua donanti tenetur, siquidem eidem satisfacere noluerit. Sed non opus esse videtur, ut hanc in rem multa dicamus, postquam in genere demonstratum fuit, jus cogendi alterum, si obligationi suæ satisfacere noluerit, quod per se inest omni juri perfecto, esse jus belli in eum, qui obligationi suæ satisfacere recusat (§. 687. *p. 2. Jur. nat.*).

C A-

CAPUT II.

De Pretio rerum & pecunia.

§. 268.

Quando ad gratis dandum vel faciendum nemo sit obligatus.

N*Emo tenetur alteri gratis dare, vel facere, si is vicissim dare, vel facere possit.* Homines enim sibi mutuo obligantur ad dandum vel faciendum, quoniam unusquisque indiget re vel opera alterius (§. 124. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter quemadmodum ego tibi ad dandum vel faciendum obligatus sum, si tu re vel opera mea indiges; ita tu vicissim mihi ad dandum vel faciendum obligaris, si ego re vel opera tua indigeo. Quoniam vero nemo habet jus petendi ab aliis, ut ea conferant ad perfectionem sui, vel status sui perfectionem, quæ ipsemet facere potest (§. 233. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), & a domini voluntate unice pendet, quomodo dominium rei suæ in alterum transferre (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque etiam operas suas communicare velit (§. 121. *part.* 3. *Jur. nat.*); nemo tenetur alteri dare, vel facere, ut nihil vicissim det vel faciat, adeoque gratis (§ 18.), si alter vicissim ipsi dare, vel facere possit.

Sane si quilibet rem alteri, qua is indiget, gratis dare, vel operam, qua ipsi opus est, gratis communicare teneretur, perinde omnino foret, ac si res omnes mansissent communes §. 32. *part.* 2. *Jur. natur.*), neque adeo ulla fuisset ratio, cur a communione primæva recederetur. Rationes itaque, quæ persuaserunt hominibus dominia communioni præferre, urgent etiam, ne gratis des, vel facias, si vicissim alter dare, vel facere possit.

§. 269.

An actus permutatorii sint liciti.

Quoniam nemo tenetur alteri gratis dare vel facere, si is vicissim dare, vel facere possit (§. 268.), & a tua voluntate pendet, quomodo dare, vel facere velis (§. 11. 121. *part.* 3. *Jur. nat.*); *ideo dare licet, ut des vel facias, & facere licet, ut tu vicissim des, vel facias* (§. 18.), consequenter cum actus permutatorii sint, quibus utraque pars ad aliquid dandum, vel faciendum adstringitur (§. 6.), *actus permutatorii liciti sunt.*

§. 270.

Quid tenendum si nil gratis datur, vel fiat.

Qui alteri nil gratis dare, vel facere vult; ab eodem tantundem recipiat necesse est, quantum dat, vel facit. Quoniam enim pro eo, quod gratis datur, vel fit, nihil ab altero recipitur (§. 18.), si quid gratis dare, vel facere nolis, tantundem ab altero recipere debes, quantum præstas.

Nimirum si des plus, quam recipis, quod plus datur, pro eo omnino nihil recipis, adeoque gratis datur (§ 18.). Sed tu nihil gratis dare vis. Ergo tantundem, quantum das, recipere debes. Et quoniam introductis dominiis facere idem est ac dare (§. 122. *p.* 3. *Jur. nat.*); idem quoque valet, si nil gratis facere velis.

§. 271.

Cur ratio rerum & operarum determinanda.

Quoniam nil gratis daturus vel facturus tantundem ab altero recipere debet, quantum dat, vel facit (§. 270.), detur autem res pro re alia, aut usus rei pro usu rei alterius, aut res pro usu rei alterius, aut res vel usus rei pro operis, seu eo, quod fit; *quando nil gratis dandum vel faciendum, necesse est ut tam rerum,*

da, si nil gratis dandum vel faciendum. *rerum, quam operarum ad se invicem, atque rerum ad operas definiatur ratio,* qualem cum non habeant a natura, *ea arbitrio hominum determinanda* (§. 126. *Arithm.*).

Nimirum si tibi do rem A, & tu mihi tantundem dare debes veluti B; necesse est ut quantitas ipsius B determinetur ex A sine tertio quodam homogeneo assumto; quæ relatio ipsius A ad B est id, quod ratio dici solet (§. 126. *Arithm.*). Enimvero cum res æstimari nequeant ex magnitudine, quam habent, seu mole earundem, natura rationem ad se invicem minime habent, qualis hic attendenda venit, quod per se patet: necesse igitur est ut hominum arbitrio ratio aliqua determinetur. Si exemplum generale displicet, dare lubet speciale. Do tibi hordeum, ut tu mihi des avenam. Si tantundem recipere debeo, quantum do, cum hordeum & avena quantitate physica æstimari nequeant, quoniam utriusque usus diversus est, necesse est ut arbitrio hominum determinetur aliqua ratio, quam data hordei quantitas ad eandem quantitatem avenæ, veluti unus modius ad unum modium habere debet. Ponamus rationem illam esse ut 2. ad 3. Si ergo das duos modios hordei, ut accipias avenam, & tantundem recipere debes, quantum das, necesse est ut tres recipias modios avenæ. Jam cum operæ æquiparentur rebus dominiis introductis (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*); quæ de rerum ratione dicta sunt, ea ad operas facile transferuntur.

§. 272.

Quomodo res spectandæ in determinanda earum ratione. Quoniam ratio non datur nisi inter homogenea (§. 126. *Arithm.*), *res omnes tanquam homogeneæ spectandæ, quatenus ratio uniuscujuslibet ad unam quamlibet definiri debet*, consequenter cum homogenea sint, quarum unum aliquoties sumtum alterum superare potest (§. 32. *Arithm.*), & in ratione quantitas unius ex quantitate alterius determinatur, sine tertio homogeneo assumto (§. 126. *Arith.*), ita ut determinetur, quoties minus in majore contineatur, vel majus minus contineat (§. 131. *Arithm.*), *rebus, quatenus earum ad se invicem ratio determinanda, attribuenda est aliqua quantitas, secundum quam una ad alteram comparari potest.*

Nemo miretur, quod ad principia mathematica in Jure naturæ provocemus: quæ enim sine iis non intelliguntur, per ea explicanda & demonstranda omnino sunt. Res permutandas æstimare, ne plus des, quam recipias, idem est ac quantitatem earum determinare, qua una alteram superat, vel ab eadem deficit, & qua ad æqualitatem reduci possunt. Quantitas Matheseos objectum est; de ea igitur sine principiis mathematicis ratiocinari non datur. Nec refert, quantitatem rerum permutandarum fingi, qualem a natura non habent. Cum enim ficta illa quantitas consideretur tanquam rebus inexistens, adeoque per modum veræ; de ea tanquam vera ratiocinandum. Quodsi quantitatem rebus a natura tributam *physicam*, quæ vero in usum moralem ipsis attribuitur, fictione non inutili, *moralem appellare* cum *Pufendorfio* velis; nos non habebis dissentientes.

§. 273.

Pretium rerum quid sit. Quantitas rebus arbitrio hominum tributa, ut in permutatoriis actibus earum ad se invicem ratio definiri possit, *Pretium earum* dici solet.

Ex. gr. Ponamus rationem avenæ ad hordeum statui ut 2. ad 3. ita ut dans 3. modios avenæ pro duobus modiis hordei tantundem recepisse dicatur, quantum dedit; pretium avenæ ac hordei est ficta illa quantitas, qua earum ad se invicem ratio determinatur, quando avena cum hordeo permutanda. Nimirum eadem quantitas physica avenæ ter, hordei autem bis sumenda, ut eadem prodeat utriusque quantitas moralis & moraliter in actu permutatorio avena & hordeum censeantur æqualia. Atque adeo patet, rationem illam rerum permutandarum, sine qua pretium non intelligitur, inservire earum æqualitati & inæqualitati determinandæ. Sed demus adhuc exemplum aliud. Ponamus operas diurnas, quæ certo horarum veluti 12. numero physice æstimantur, æquiparari dimidio modio avenæ, cujus adeo quantitas physica certa mensura comprehenditur, erit earum ad se invicem ratio, per quam in actu permutatorio æqualitas determinatur ut $\frac{1}{2}$ ad 12. seu ut 1. ad 24. (§. 178. *Arithm.*). Cumque pretium sit quantitas illa ficta, secundum quam operæ ad avenam comparari possunt, pretium avenæ, cujus quantitas physica modio æstimatur, est vicies & quater majus pretio operarum, quarum quantitas physica una hora æstimatur, seu duplo

majus

majus pretio operarum diurnarum, quarum quantitas physica certo horarum, veluti duodecim, intervallo æstimatur. Ita nimirum patet, pretium dimidium unius modii avenæ æquale esse pretio operarum diurnarum seu duodecim horarum, & pretium vigesimæ quartæ unius modii avenæ æquale esse pretio operarum unius horæ. Ponamus denique jus aucupandi in aliquo districtu intervallo unius anni æquiparari sex modiis tritici, erit ratio tritici, cujus quantitas physica modio æstimatur ad jus aucupandi unius anni ut 1. ad 6. seu pretium juris aucupandi uno anno in dato districtu sextuplo majus censetur pretio unius modii tritici. Quodsi hactenus dicta attenta mente pervolveris, facile animadvertes, quantitatem illam moralem, secundum quam res una quoad quantitatem physicam, quam habet, spectata altera major vel minor certa ratione statuitur, quatenus hæc quoque quoad quantitatem physicam, quam ipsa habet, consideratur, ab hominum res suas permutantium arbitrio dependere. Neque enim ratio physica ex ipsis rerum notionibus petita dari potest, seu ex earum notionibus demonstrari nequit, pretium hordei ad pretium avenæ habere debere rationem sesquialteram, vel pretium operæ diurnæ ad pretium avenæ unius modii rationem subduplam, vel denique pretium juris aucupandi uno anno in certo districtu ad pretium tritici unius modii sextuplam; etsi non negemus, cum pretium non temere definiendum sit (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*), aliquam etiam in ipsis rebus dari debere rationem, cur hac ratione potius, quam alia pretium definiatur, & in ea determinanda juris quoque naturalis habenda sit ratio, ne quid committatur, quod obligationi naturali repugnet (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quemadmodum deinceps clarius elucescet. Non est quod existimes, inanes fingi subtilitates, quibus in Jure naturæ non habeamus opus. Demonstrandum enim est, sine iis distincte pretium rerum concipi posse: quod nunquam efficies. Dic enim pretium esse quantitatem moralem seu arbitrio hominum tributam, secundum quam ad se invicem comparari & una alteri æqualis, vel eadem major aut minor existimari possit; restabit omnino ut explices, quomodo comparatio ista fiat, ut distincte concipiatur, quanto major vel minor una sit altera, & quomodo ad æqualitatem redigantur, quæ physice æqualia dici non possunt, hoc autem facturus recurrendum est ad notionem rationum, quemadmodum nos fecimus. Quamobrem non piget hactenus dicta ulterius prosequi, ne quid deesse videatur, quod ad hanc doctrinam penitus inspiciendam desiderari queat.

§. 274.

Pretia rerum & operarum ejusdem speciei sunt quantitati physicæ proportionalia. Pretium enim rerum & operarum, iisdem quippe introductis dominiis æquipollentium (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*), est quantitas arbitrio hominum iisdem tributa, ut earum ad se invicem ratio determinari possit (§. 273.). Quamobrem cum quantitas ista arbitraria, quæ rebus non per se, sed hominum saltem opinione ac voluntate inest, determinata non sit, nisi quantitas physica determinata supponatur (§. 112. *Ontol.*); necesse est ut quantitati physicæ pro unitate assumtæ respondeat quantitas moralis per modum unitatis. Quoniam itaque numerus continua unitatis additione augetur (§. 339. *Ontol.*); quantitate physica bis sumta bis quoque sumitur quantitas moralis, illa ter sumta hæc quoque ter sumitur, illa quater sumta, hæc quoque quater sumitur & ita porro in infinitum in quacunque ratione. Eodem igitur modo quantitas physica rei vel operæ datæ ex quantitate physica pro unitate assumta & quantitas moralis isti respondens ex quantitate morali huic respondente determinatur, ut, si physica fuerit assumta pro unitate dupla, etiam moralis sit morali unitati æquivalentis dupla, si illa fuerit tripla, etiam hæc tripla erit & ita porro in infinitum in quacunque ratione. Quantitates igitur morales seu pretia rerum & operarum ejusdem speciei eandem rationem inter se habent, quam quantitates physicæ earundem (§. 149. *Arithm.*), seu pretia rerum & operarum ejusdem speciei quantitatibus physicis proportionales sunt (§. 155. *Arithm.*). *Ratio pretiorum & operarum ejusdem speciei.*

Ostenditur etiam hoc modo. Qualiscunque tandem sit quantitas ista rebus pro arbitrio attributa, secundum quam unaquæque earum ad aliam referri & ejus ad hanc ratio determinari potest, consequenter qualecunque tandem sit rerum pretium (§. 273.); duæ quantitates physicæ rerum vel operarum ejusdem speciei æquales idem quoque pretium habere debent, ut adeo etiam æstimatione morali res vel operæ ejusdem speciei, si eandem habuerint quantitatem physicam, pro eodem haberi possint (§. 181. *Ontol.*). Qui vero idem bis accipit, duplum omnino accipit; qui ter accipit, triplum accipit & ita porro in quacunque

cunque ratione. Quamobrem cum bis accipiat moraliter, qui bis accipit physice & ita porro in infinitum; patet porro, ut ante, pretia rerum & operarum ejusdem speciei quantitati physicæ proportionalia esse.

Ex. gr. Si pretium unius modii frumenti cujusdam fuerit *A* erit pretium duorum modiorum 2 *A*; trium modiorum 3 *A* & indefinite si numerus modiorum fuerit *m* sive *m* numerum integrum, sive fractum, sive ex fracto & integro compositum denotet, erit etiam pretium *m A*. Patet adeo tam quantitates physicas esse inter se ut 1 ad *m*, quam pretia rerum vel operarum istis determinatarum; consequenter pretium frumenti cujusdam esse quantitati physicæ proportionale. Idem patet eodem modo, si pretium operæ diurnæ fuerit A. Sed nemo est, qui hæc non agnoscat, cum sit praxi consentaneum, & notionibus communibus, etsi confusis, conveniat, quas ad distinctas revocare philosophi est.

§. 275.

Quomodo determinetur quantitas rerum physica. *Quantitas rerum corporalium physica æstimari potest magnitudine, vel gravitate, vel numero.* Quoniam enim res corporales sunt, quæ sensu percipi possunt (§. 496. *part. 1. Jur. nat.*), per se patet, quod ex materia gravi constent. Cum materia omnis sit extensa (§. 141. *Cosmol.*), adeoque partes habeat, quarum unaquæque extra alteram existit (§. 549. *Ontol.*), in partium autem multitudine totum constituentium magnitudo consistat (§. 430. *Ontol.*); res corporalis omnis magnitudinem habet. Atque adeo ejus quantitas physica magnitudine æstimari potest (§. 437. 438. *Ontol.*). *Quod erat primum.*

Et quoniam gravitas unius corporis gravitate alterius major vel minor est, adeoque ratio gravitatis unius ad alterius per gravitatem definiri potest (§. 126. *Arithm.*), consequenter gravitatem unius per gravitatem alterius metiri licet (§. 438. *Ontol.*); quantitas rerum corporalium etiam gravitate æstimari potest. *Quod erat secundum.*

Denique cum plura individua ejusdem speciei constituant numerum (§. 339. 329. *Ontol*), quantitates autem per numerum distincte explicentur (§. 420. *Ontol.*); quantitas rerum corporalium physica numero etiam æstimari potest. *Quod erat tertium.*

In æstimanda quantitate rerum corporalium physica, ut inde determinetur earum pretium, respicere quoque solemus vel ad earum magnitudinem, vel ad gravitatem, vel numerum.

§. 276.

Quomodo æstimetur. Quoniam quantitas rerum corporalium physica æstimanda venit ex magnitudine, gravitate vel numero (§. 275.), magnitudinem autem metiri non licet mensura, hoc est, magnitudine quadam data pro unitate assumta, nec gravitatem metiri datur sine pondere, hoc est, data quadam gravitate pro unitate assumta (§. 438. *Ontol.*), multitudo vero per numerum determinatur (§. 340. *Ontol.*); *quantitas rerum corporalium physica æstimatur mensura, pondere vel numero*; consequenter *quantitates physicæ rerum corporalium eadem mensura determinatæ sunt inter se ut numeri, quibus earum ad mensuram tanquam unitatem exprimitur ratio, & similiter quantitates physicæ eodem pondere determinatæ sunt inter se ut numeri, quibus earum ad pondus tanquam unitatem exprimitur ratio, physicæ autem quantitates rerum numeratarum sunt ut numeri, quibus earum multitudo effertur.*

Nihil in hisce difficultatis est, modo terminos, quibus in Mathesi utimur, nec minus in Ontologia, experiaris familiares. Et si demonstrationem generalem desideres, facillime ea datur. Si enim mensura *a*, quantitas physica rei mensuratæ A *ma*, quantitas autem physica rei mensuratæ B = na; erit illius ratio ad mensuram $a : m a$, hujus vero $a : n a$, adeoque *m* & *n* designant numeros, quibus exprimitur ratio quantitatis physicæ ad mensuram tanquam unitatem, cum sit $a : ma = 1 : m$ & $a : na = 1 : n$ (§. 181. *Arithm.*). Est vero quantitas phy-

physica ipsius A ad quantitatem physicam ipsius B ut *ma* ad *na*, adeoque ut *m* ad *n* (§. *cit. Arithm.*), consequenter quantitates physicæ rerum A & B sunt ut numeri *m* & *n*, quibus earum ad mensuram *a* tanquam unitatem exprimitur ratio. Quod si *a* denotet pondus, quo quantitates physicæ rerum A & B quoad gravitatem determinantur, eodem modo patet, eas esse ut numeros, quibus exprimitur ratio earum ad pondus tanquam unitatem. Sed demus exempla, ut dicta etiam intelligantur ab iis, qui a notionibus generalibus abhorrent. Mensura, qua metimur longitudinem panni, dicitur ulna. Quodsi longitudo panni A fuerit 3. ulnarum, & alterius B 10. ulnarum; erit illius ratio ad ulnam, quæ pro unitate assumta, ut 3. ad 1., hujus vero ut 10. ad 1. Longitudines vero pannorum A & B sunt ut 3. ad 10. Similiter si longitudo ipsius A sit $4\frac{1}{2}$. seu quatuor ulnarum cum dimidia, longitudo ipsius B $6\frac{3}{4}$. seu sex ulnarum cum tribus quartis, erunt longitudines pannorum A & B ut $4\frac{1}{2}$ ad $6\frac{3}{4}$ consequenter ut 18 ad 27. multiplicando utrinque per 4. (§. 178. *Arithm.*), & dividendo porro per 9. ut 2. ad 3. (§. 181. *Arithm.*), seu longitudo panni B excedit longitudinem ipsius A parte hujus dimidia, seu sui tertia. Sit pondus, quo metimur gravitatem rerum corporalium, una libra. Quodsi pro ulna in exemplo præcedente substituas libram, & pro longitudine pondus juxta eam determinatum; exemplum illud quadrabit ad res corporales, quarum quantitates physicæ pondere æstimantur.

§. 277.

Quomodo determinetur pretium rerum diversarum ad se invicem.

Quoniam pretia rerum ejusdem speciei sunt quantitatibus physicis proportionales (§. 274.), hæ autem æstimantur vel mensura, vel pondere, vel numero (§. 276.), & pretium rerum consistit in quantitate arbitraria, secundum quam res in se heterogeneæ per modum homogenearum ad se invicem comparari possunt (§. 273. *h.* & § 126. *Arithm.*); *pretia rerum determinantur per rationem ejusdem mensuræ, vel ponderis, quod ad determinandam quantitatem physicam earundem adhibemus, aut per rationem rerum numerandarum, quæ sunt unius speciei, unius ad unum rerum numerandarum, quæ sunt speciei alterius: immo quatenus res omnes in actu permutatorio spectandæ sunt tanquam homogeneæ, pretia rerum etiam determinantur per rationem mensuræ datæ ad pondus datum vel unitatem datam*, mensura nimirum, pondere, vel unitate, qua in abstracto rem unam designamus (§. 332. *Ontol.*), spectatis tanquam unitatibus iisdem (§. 336. *Ontol.*).

Ex. gr. Pretia avenæ, quæ diversæ sunt quantitatis, sunt quantitatibus physicis proportionales, adeoque per harum ad mensuram rationem definiuntur, ita ut ex. gr. pretium trium modiorum sit triplum pretii unius. Ast si pretium trium modiorum avenæ ad octo modiorum hordei pretium comparari debet, necesse est ut definiatur ratio unius modii avenæ ad unum modium hordei. Ponamus enim eam esse ut 2. ad 3. sum quantitas physica avenæ sit 3. & quantitas physica hordei sit 8. modiorum; erunt pretia ut 6. ad 24. seu ut 1. ad 4. hoc est, pretium hordei est quadruplum pretii avenæ. Data ratione pretiorum in eadem mensura pretia rerum heterogenearum ope regulæ trium in eadem facile ad æqualitatem reducuntur. Ex. gr. Si quæritur, quot modii avenæ æquivaleant octo modiis hordei; erit ut 2. ad 3. ita 8. ad numerum quartum proportionalem 12. Atque adeo patet, 12. modiorum avenæ & octo modiorum hordei idem esse pretium, consequenter 12. modios avenæ, & octo modios hordei moraliter pro æqualibus haberi. Dari vero etiam potest mensuræ unius ad mensuram quamcunque aliam ratio, vi cujus pretia rerum iisdem mensuratarum inter se comparari & ad æqualitatem reduci possunt, velut si ratio unius ulnæ lintei sit ad unum modium avenæ ut 4 ad 9. & quæritur quænam sit ratio pretii 10. ulnarum lintei ad 8. modios avenæ, vel quotnam modiorum avenæ idem sit pretium cum pretio 10. ulnarum lintei. Etenim ut ante reperitur pretium 10. ulnarum lintei esse ad pretium 8. modiorum avenæ ut 40. ad 72. consequenter ut 5. ad 9. dividendo nempe utrinque per 8 pretium $4\frac{4}{9}$. modiorum æquale reperitur pretio 10. ulnarum lintei, inferendo scilicet ut 9 ad 4. ita 10. ad quartum proportionalem. Unde denuo patet 10. ulnas lintei & $4\frac{4}{9}$. modios avenæ haberi in actu permutatorio moraliter pro æqualibus. Dari etiam potest ratio mensuræ ad pondus, vi cujus pretia rerum mensuratarum & ponderatarum inter se comparari & ad æqualitatem reduci possunt, eodem quo ante modo: quemadmodum enim quantitate morali res mensuris heterogeneis mensuratæ reducuntur ad homogeneitatem; ita etiam idem obtinet, si loco unius mensuræ substituas pondus, veluti si libra una sachari sumatur ad unum modium avenæ ut 7. ad 9. Quodsi enim quæratur, quænam sit ratio 9. librarum sachari ad 12. modios avenæ, reperietur ratio 63. ad 108 seu 7. ad 12. & pretium 7. modiorum avenæ reperitur æquale pretio 9 librarum sachari. Unde patet in actu permutatorio 9. libras sachari & 7. modios avenæ quoad pretium pro æqualibus habere. Denique dari potest ratio mensuræ, vel ponderis

cujuscunque ad certum quendam numerum rerum numeratarum, vi cujus pretium rerum tam mensuratarum, quam ponderatarum ad pretium numeratarum comparari potest, atque earundem pretia ad æqualitatem reducuntur, ut ante, veluti si ratio 15. ovorum ad modium avenæ supponatur ut 2. ad 9. Quodsi enim quæsiveris, quomodo se habeat quater 15 ovorum pretium ad tres modios avenæ, reperitur ut ante, numero 15. sumto pro unitate (§. 347. *Ontol.*), ratio ut 8. ad 27. & pretium $\frac{8}{9}$ unius modii invenitur æquale pretio quater 15. ovorum, seu ovorum 60. Unde denuo patet, 60. ova in actu permutatorio & $\frac{8}{9}$ unius modii avenæ moraliter, seu quoad pretium pro æqualibus haberi. Videmus itaque quomodo pretia rerum omnium, quomodocunque tandem earum quantitas physica determinetur, inter se comparari & quantum unum superet alterum vel ab eodem deficiat definiri queat, nec non quomodo eadem ad æqualitatem reducantur. Neque sine pecunia id ipsum aliter fieri potest, & pecunia ipsa quid sibi velit intime perspicitur nisi iis probe intellectis, quæ hactenus dicta sunt, quemadmodum ex sequentibus constabit.

§. 278.

Quomodo quantitas physica operarum determinetur.

Quantitas physica operarum æstimatur vel tempore, quo durarunt; vel quantitate effectus, qui iisdem fuit productus. Quicquid enim facis id fit in tempore, consequenter operæ, quas alteri præstas, certo tempore durant. Quamobrem cum tempus sit mensurabile (§. 585. *Ontol.*); quantitas etiam physica operarum mensurari vel æstimari potest tempore, quo durarunt. *Quod erat unum.*

Similiter operæ impenduntur ad effectum quendam producendum, qui quantitatem physicam habet, quatenus effectus unus alterius duplus, triplus, quadruplus & ita porro esse potest, quæ tanquam per se nota sumo, ne in demonstrando ad nimias descendere videamur subtilitates. Quoniam itaque operas easdem bis præstitisse intelligitur, qui effectum duplum producit, ter, qui triplum, quater, qui quadruplum & ita porro; ideo patet operas æstimari posse ex effectu, qui iisdem producitur. *Quod erat alterum.*

Non abhorrent hæc ab usu communi. Ita enim statuimus operas diurnas, certo horarum, veluti duodecim, intervallo continuatas, item annuas, quæ anno unius spatio singulis diebus præstantur. Et quando opera tua utor in describendo aliquo MSC. opera æstimatur ex numero plagularum, quas descripsisti; si ædificium extruitur, opera fabri murarii æstimatur ex magnitudine murorum extructorum, aut, si tectorium inducitur, ex magnitudine superficiei murorum, quibus inducendum.

§. 279.

Quomodo eædem quantitates ad se invicem comparentur.

Quoniam quantitas physica operarum æstimatur vel tempore, quo durarunt, vel quantitate effectus qui iisdem tribuitur (§. 278.); *quantitates physicæ operarum ejusdem speciei eodem tempore, vel eodem effectu determinatarum sunt inter se ut numeri, quibus earum ad tempus aut effectum datum tanquam unitatem ratio definitur.*

Ex. gr. operæ diurnæ ejusdem speciei sunt inter se ut numeri dierum, quibus præstitæ fuerunt, vel ut numeri, quibus effectus dati multiplum indigitatur, ita ut si unus operas præstiterit per dies quatuor; alter per novem; operæ erunt ut 4. ad 9: si unus descripsit 20. plagulas, alter 48. operæ erunt ut 20. ad 48. seu ut 5. ad 12.

§. 280.

Quomodo rerum & operarum pretium ad se invicem promiscue determinetur.

Quoniam pretia operarum earundem sunt quantitatibus physicis proportionales (§. 279.), hæ autem æstimantur vel tempore, quo præstantur, vel quantitate effectus, qui iisdem producitur (§. 278.), & pretium rerum consistit in quantitate arbitraria, secundum quam res in se heterogeneæ per modum homogenearum ad se invicem comparari possunt (§. 273. *h.* & §. 126. *Arith.*); *pretia operarum determinantur per rationem operarum diversarum eo tempore, quo earum quantitatem physicam determinamus, præstitarum vel per rationem operarum, qui-* bus

bus datus quidam effectus producitur, ad operas, quibus producitur effectus quidam alius datus, immo *quatenus in actu permutatorio operæ ac res omnes spectandæ sunt tanquam homogeneæ, pretia rerum & operarum promiscue determinantur per rationem mensuræ, ponderis vel numeri dati rerum quarumvis ad operas dati temporis vel effectus*, mensura nimirum, pondere, vel numero & tempore ac effectu, quo definitur quantitas physica operarum, spectatis tanquam unitatibus iisdem (§. 336. *Ontol.*).

Ex. gr. Si pretium operarum veluti tritoris ad frumentum determinari debet, determinanda est ratio operarum diurnarum ad modium frumenti, vel certæ quantitatis frumenti triturati ad eundem modium frumenti, veluti si in casu primo ratio operarum diurnarum ad modium frumenti ponatur ut 1 ad 5. ita ut pretium unius modii frumenti sit quintuplum operarum diurnarum tritoris, adeoque pretium operarum diurnarum sit $\frac{1}{5}$ unius modii. Hinc enim ut ante (*not.* §. 277.), non modo in dato quolibet casu definitur ratio pretii operarum datarum ad pretium frumenti datæ quantitatis; verum etiam hæc ipsa pretia ad æqualitatem reducuntur. Similiter si ratio operarum diurnarum ad operas diurnas alias quascunque fuerit ut 3. ad 5. illarum pretium erit harum $\frac{3}{5}$, ac in dato quolibet casu non minus ratio pretiorum ad se invicem determinabitur, quam pretia ad æqualitatem reducentur. Idem eodem modo sese habere, si operæ diurnæ referantur ad operas quascunque dati effectus, per se patet.

§. 281.

Mensura jurium. *Jura æstimantur ex utilitate, quæ inde percipitur.* Quemadmodum enim moraliter res non considerantur nisi quoad usum, quem habent (§. 495. *part.* 1. *Jur. nat.*); ita quoque jura, quæ in rerum incorporalium numero sunt (§. 498. *p.* 1. *Jur. nat.*), aliunde æstimari nequeunt, quam ex utilitate, quæ inde percipitur.

Ex. gr. Jus aucupandi aves in certo districtu æstimatur ex pretio avium dato tempore, veluti uno anno capiendarum, demto operarum pretio, quæ iis capiendis impendi debent. Jus eundi per alterius fundum æstimatur ex commoditate, quam nobis affert, & molestia domini fundi, quatenus cum ea necessario conjungitur, nec sine ea intelligitur, cum nemo tenetur alterius gratia pati gratis, quod sibi molestum, alteri commodum est (§. 268.).

§. 282.

Quomodo inter se comparentur pretia jurium ejusdem speciei. Quoniam jura æstimantur utilitate, quæ inde percipitur (§. 281.), adeoque eorum utilitas spectatur tanquam earundem quantitas physica, rerum autem pretia quantitatibus physicis proportionalia sunt, si fuerint ejusdem speciei (§. 274.); *jurium quoque ejusdem speciei, v. gr. jurium aucupandi, pretia utilitati inde percipiendæ proportionalia sunt.*

Ex. grat. Si quis in aliquo districtu duplum avium capit eodem tempore, quas alius in alio districtu eodem tempore capit; erit jus aucupandi in illo districtu ad jus aucupandi in hoc districtu ut 2. ad 1.

§. 283.

Quomodo rerum corporalium, operarum, jurium pretium determinetur. Cum pretia jurium ejusdem speciei sint utilitati percipiendæ proportionalia (§. 282.), jura autem omnia æstimentur utilitate inde percipienda (§. 281.), & pretium rerum consistat in quantitate arbitraria, secundum quam res in se heterogeneæ per modum homogenearum ad se invicem comparari possunt (§. 273. *b.* & §. 126. *Arithm.*); *pretia jurium determinantur per rationem juris datæ utilitatis ad jus utilitatis alterius datæ & quatenus in actu permutatorio jura ac res & operæ omnes spectari debent tanquam res homogeneæ, pretia jurium, rerum & operarum promiscue determinantur per rationem mensuræ, ponderis vel numeri dati rerum quarumvis, vel operarum dati temporis aut effectus ad jura da-*

tæ utilitatis, menſura nimirum, pondere, vel numero, quo æſtimatur quantitas phyſica rerum corporalium, tempore aut effectu, quo quantitas operarum phyſice determinatur, & utilitate, qua phyſicam jurium quantitatem metimur, ſpectatis tanquam unitatibus iiſdem (§. 336. *Ontol.*).

Ex. gr. Si jus aucupandi annuum determinatur per rationem ad modium frumenti ut 6. ad 11 erit pretium ejus æquale pretio ſex modiorum frumenti & pretium unius modii frumenti $\frac{5}{7}$ pretii juris. Per hanc vero rationem in dato quolibet caſu definitur ratio juris aucupandi per annos quotcunque exerciti ad quamcunque quantitatem frumenti, & pretium juris dati reducetur ad æqualitatem cum pretio frumenti eodem, quo ſupra (*not.* §. 277.), modo. Non damus exempla alia, ne in re pluribus forſan tædioſa, propterea quod utilitatem, imo neceſſitatem ejus minime perſpiciunt, prolixiores ſimus. Ea etiam de cauſa alia omittimus, quæ adhuc dici poterant, ſiquidem ſingula accurate perſequi vellemus. Dicta tamen ſufficere poſſunt ad ſequentia penitus intelligenda, quæ de pecunia demonſtrabuntur. Unum adhuc tantummodo monemus, quæ hactenus de pretio rerum ad ſeinvicem determinando dicta ſunt, uſum etiam ſubinde habere pecunia licet inventa; cum determinatio pretii per pecuniam pretium quaſi intrinſecum ſupponat, de quo hactenus dictum.

§. 284.

Quomodo quantitatem aridorum & fluidorum phyſicam determinare liceat.

Quantitatem phyſicam aridorum & fluidorum metiri licet vaſe quodam, cujus cavitas eſt determinatæ magnitudinis, ſeu quod certam aridorum ac fluidorum quantitatem recipit, vel pondere quodam determinato, ſeu ſolido datæ gravitatis. Etenim arida & fluida aſſumunt figuram vaſis ambientis, adeoque eorum quantitas, quam vas recipit, eſt ſoliditati cavitatis vaſis æqualis. Quoniam itaque hæc quantitas pro unitate aſſumi poteſt, & ratio, quam habet data quædam quantitas aridorum vel fluidorum ad quantitatem eorundem, quam vas recipit, hujus ope determinari poteſt, magnitudinem autem, ſeu quantitatem metimur, ſi quantitatem quandam pro unitate aſſumimus & alterius ad eam rationem determinamus (§. 438. *Ontol.*); quantitatem phyſicam aridorum & fluidorum metiri licet vaſe quodam, cujus cavitas determinatæ magnitudinis eſt, ſeu quod certam aridorum ac fluidorum quantitatem recipit. *Quod erat unum.*

Similiter quoniam arida & fluida ejuſdem ſpeciei, ſi eandem habuerint magnitudinem, eandem quoque gravitatem habent, conſequenter quantitates eorum phyſicæ ſunt gravitatibus proportionales, gravitatem vero earum determinare licet, ſi datus quidam gravitatis gradus, qui convenit ſolido cuidam, adeoque ponderi cuidam determinato, pro unitate aſſumatur, & ratio gravitatis aridorum vel fluidorum datorum ad eandem determinetur; patet ut ante quantitatem quoque phyſicam aridorum & fluidorum ope ponderis cujuſdam determinati metiri licere. *Quod erat alterum.*

§. 285.

Quandonam unus metiendi modus alteri præferendus.

Quoniam commodius accidit, ſaltem plerumque, ut quantitatem phyſicam aridorum & fluidorum determinemus ope vaſis, cujus cavitas determinatæ magnitudinis, quam pondere quodam determinato; *in definienda quantitate phyſica aridorum & fluidorum plerumque præferenda eſt determinatio, quæ fit ope vaſis, alteri, quæ fit ope ponderis.*

Praxi communi hæc conſentanea eſſe docet experientia, ut adeo appareat eandem non deſtitui ſua ratione, in quam inquirere philoſophi eſt. Notandum hic in genere in praxi communi multa occurrere non fine ratione inventa, etſi vulgus ad eam animum non attendat, adeoque eandem ignoret.

§. 286.

Quomodo quantitas physica fluidi in vase quocunque contenti æstimetur.

Si fluidum quoddam vase quocunque continetur, ejus quantitatem physicam determinare licet investigando magnitudinem cavitatis ejusdem. Quoniam enim fluidum assumit figuram vasis ambientis, magnitudo ejus, quod recipit vas intra cavitatem suam, æqualis magnitudini cavitatis ejusdem. Quodsi ergo hæc fuerit determinata, eo ipso determinata quoque est magnitudo fluidi. Quantitatem adeo physicam fluidi vase quocunque contenti determinare licet investigando magnitudinem cavitatis ejusdem.

Nec hoc abhorret a praxi communi & quomodo magnitudo cavitatis vasorum determinetur & ad communem fluidorum mensuram revocetur, docetur in Stereometria doliorum, quæ Geometriæ practicæ pars quædam est (§. 582. *& seqq Geom.*). Facile patet, quæ de fluidis hic demonstrata sunt, ad arida quoque applicari posse. Non est quod dicas, hæc pertinere ad Geometriam practicam, nullum autem locum mereri in Jure naturæ. Etenim Geometria practica sumit, quæ hic demonstrantur, adeoque tanquam alibi demonstrata, vel demonstranda supponit. Quoniam vero nec sine præsupposita quantitate rerum physica determinatio pretii, de quo agitur in Jure naturæ, intelligi potest; quod physica rerum quantitas ita determinari possit, ut ope ejusdem pretia rerum definire liceat, utique demonstrandum, cum accurata methodus non ferat, ut sumantur, quæ cum demonstrabilia sint non demonstrata fuerunt. Nec est quod objicias, quod quantitas physica hoc vel illo modo determinatu possibilis experientia constare, consequenter tanquam a posteriori notum sumi debere, nec ulla probatione indigere: neque enim concedi potest, quod a priori in Philosophia demonstrandum non sit, quod fieri vulgo observamus. Demonstrandum nimirum vel maxime est, cur fiat, ut intelligatur, quod recte fiat, simulque constet, utrum in melius mutari possit, nec ne.

§. 287.

Quomodo quantitas physica rerum determinetur, quarum magnitudo longitudini proportionalis.

Si quantitates physicæ seu magnitudines rerum fuerint in ratione longitudinum; eas determinare licet metiendo solam longitudinem. Etenim si longitudo quædam data sumitur pro unitate & ratio longitudinis rei datæ ad eam investigatur; longitudinem rei metimur (§. 439. *Ontol.*). Enimvero cum quantitas physica sit longitudini proportionalis *per hyp.* cognita longitudine nota est etiam quantitas physica. Quamobrem si quantitates physicæ rerum fuerint in ratione longitudinum, eas determinare possumus metiendo longitudinem.

§. 288.

Quando quantitas physica pondere determinetur.

Si gravitas sit magnitudini proportionalis, nec magnitudinem satis commode determinare possumus; quantitas physica rerum pondere determinatur. Quodsi enim gravitas sit magnitudini proportionalis eadem est magnitudo rerum, quarum eadem est gravitas (§. 149. 155. *Arith.*), adeoque perinde est sive magnitudine, sive pondere æstimes eorum quantitatem physicam. Quamobrem si magnitudo non satis commode determinari potest, pondere determinamus quantitatem physicam ejusdem.

Ita sachari, metallorum, fœni quantitatem physicam pondere determinare solemus, neque enim facile est harum rerum magnitudinem metiri propter figuram, quam habent: id quod stereometriæ gnaris satis patet.

§. 289.

Quando quantitas physica de-

Si res ejusdem speciei singulæ ejusdem fere sint magnitudinis, quantitatem earum physicam æstimare licet numero; quodsi vel magnitudo sit admodum diversa, vel multitudo tanta, ut commode numerari non possint, quantitas earum physica determina-

terminetur numero vel res revocentur ad aridam. *minatur eodem modo, quo aridorum*. Etenim si res ejusdem speciei singulæ ejusdem fere sint magnitudinis, singulæ haberi possunt pro unitatibus iisdem (§. 347. *Ontol.*). Quamobrem cum unitatum earundem multitudine constituatur numerus (§. 340. *Ontol.*), & magnitudo sit numero proportionalis in hypothesi propositionis præsentis (§. 155. *Arithm.*); quantitatem illarum physicam numero æstimare licet. *Quod erat unum*.

Quoniam arida constant multitudine rerum exiguarum, quæ commode numerari non possunt propter earum multitudinem, si a magnitudine singularum animum avertimus, inter res, quas numeramus, & arida nulla datur differentia. Quamobrem cum quantitatem physicam aridorum alio modo determinamus, quam numero, propterea quod non commode numerari possunt propter rerum singularium multitudinem; si rerum ejusdem speciei magnitudo fuerit admodum diversa, vel multitudo tanta, ut commode numerari non possint, nil obstat, quo minus instar aridorum considerari queant, adeoque quantitas earum physica eodem modo determinetur, quo aridorum. *Quod erat alterum*.

Propositio præsens ipso usu comprobatur. Ita numeramus ova, cerasa, poma; ast si major fuerit cerasorum vel pomorum copia, eorum quantitatem physicam eodem modo determinamus, quo supra aridorum quantitatem determinandam esse ostendimus (§. 284.): quæ cum in vulgus nota sint, plura addere superfluum foret.

§. 290.

Pecunia quid sit. *Pecunia* est res corporalis, cujus determinata quædam quantitas sumitur pro mensura communi pretii rerum quarumvis tam corporalium, quam incorporalium, & operarum quarumlibet: ut adeo etiam definiri possit, quod sit mensura communis pretii rerum & operarum.

Pretium rerum consistit in quantitate quadam arbitraria, quæ nonnisi voluntate hominum iisdem tribuitur, ut earum inter se & ad operas ratio in actibus permutatoriis definiri possit. Quamobrem ut quantitatem hanc rebus affictam tanto commodius metiri liceret, assumenda erat quantitas quædam determinata physica rei cujusdam corporalis, tanquam mensura, qua illam metiri liceret (§. 438. *Ontol.*). Ita enim facillime definiri poterat, quantum sit pretium vel operæ cujuscunque, nimirum tantum, quanta est quantitas physica rei illius, ad quam exigitur quantitatis fictitiæ ratio, in qua pretium consistit.

§. 291.

Pretia rerum pecuniæ proportionalia esse. Quoniam pecunia est communis mensura pretii rerum & operarum (§. 284.), pretium autem metimur assignando ejus ad mensuram istam rationem (§. 438. *Ontol.*); *pretia rerum & operarum sunt pecuniæ proportionalia*, consequenter *pecunia dupla definit duplum pretium rerum & operarum, tripla triplum, quadrupla quadruplum & ita porro in quacunque ratione in infinitum*.

Nimirum quemadmodum dati quædam quantitas rei istius corporalis, quæ pecuniæ fert nomen, æquipollet quantitati rei vel operæ hominum arbitrio eidem attributæ, ita dupla illius quantitas æquipollet duplæ, tripla triplæ, quadrupla quadruplæ ac ita porro in infinitum in quacunque ratione, ut adeo perinde sit sive habeas tantum pecuniæ, sive hanc rem, vel operam.

§. 292.

Usus pecuniæ in actibus permutatoriis. Quoniam rerum & operarum pretia pecuniæ proportionalia sunt (§. 291.), cum in actibus permutatoriis minime gratuitis tantundem recipere debeas, quantum das, vel facis (§. 270.); *pecunia pro re qualibet & opera quacunque dari potest*, consequenter eadem *in actibus permutatoriis minime gratuitis fungitur vice rerum & operarum omnium*.

Nimi-

Nimirum qui tantum accipit pecuniæ, quantı æstimatur res, quam dat, vel opera, quam præstat, tantum recipere dicendus est, & quantum dat, vel facit. Ac inde est, quod vulgo ipsa pecunia pro rerum vel operarum pretio habeatur, quatenus quantitas rei istius corporalis, cui pecuniæ nomen inditum, physica habetur pro quantitate illa, quæ pro arbitrio ab hominibus rebus ac operis tribuitur, ut promiscue ad se invicem comparari & unius ad alterum ratio definiri possit, & in qua pretium rerum ac operarum introductis dominiis illis æquivalentium (§. 437. *p. 2 Jur. nat.*), consistit (§. 273.). Accurate igitur loquendo pretium rerum & operarum non est ipsa pecunia, sed ejus quantitas physica. Quamobrem cum hæc quantitas physica per fictionem tribuatur promiscue rebus ac operis in universum omnibus, ut efficiantur homogeneæ, quæ maxime heterogeneæ sunt, consequenter inter se rationem habere possint (§. 126. *Arith.*); inde patet, cur pecunia fungatur vice rerum & operarum omnium.

§. 293.

Quoniam pro re qualibet & opera quacunque pecunia dari potest (§. 292.); *pro pecunia res & operæ quælibet ab alio comparari possunt*, *Res & operæ pecunia comparari possunt.*

Nimirum si das pecuniam, alter dat rem sive necessariam, sive utilem, sive voluptuariam, corporalem, vel incorporalem & operas communicat, quibus indiges. Elucet hine maxima pecuniæ utilitas, immo indispensabilis necessitas, ubi homines a simplicitate vitæ recedunt, nec contenti rebus sponte nascentibus artificialibus ac industrialibus operam dant: quod evidenter patet, ubi modus, quo actus rerum artificialium & industrialium determinatur, ad notionem distinctam revocatur. Sed de hisce alibi erit dicendi locus.

§. 294.

Pretium rei unius vel operæ cujusdam datæ determinatum ex pretio rei alterius vel operæ alterius datæ sine communi quadam mensura alia assumta, vocari solet *Pretium vulgare*: ast si determinatur per quantitatem pecuniæ, *Pretium eminens* nuncupatur. *Differentia pretii eminentis & vulgaris.*

De pretio vulgari intelligenda sunt exempla, quæ in anterioribus dedimus, ubi ostendimus, quomodo pretia rerum determinentur per rationem rerum ad se invicem comparatarum. Cum enim in ratione quantitas unius ex quantitate alterius determinetur sine tertio homogeneo assumto (§. 126. *Arithm.*), res una sumitur tanquam mensura alterius, aut pars quædam utrique communis ejus vicefungitur, quemadmodum ex doctrina rationum in Elementis Arithmeticæ explicata abunde patet. Atque ita pretium unius rei metimur per pretium alterius aut partem quandam pretiorum communem in pretio vulgari determinando. Sed si pretium fuerit eminens, pretium rei cujuscunque vel operæ metimur quantitate pecuniæ, quantitatem physicam pecuniæ attribuendo rebus ac operis, ut earum quantitas moralis eadem sit, quæ pecuniæ physica. Ex. grat. Si dicamus pretium unius modii avenæ esse debere ad unum modium hordei ut 2. ad 3, seu in genere avenam & hordeum ejusdem quantitatis physicæ esse debere inter se in ratione subsesquialtera, seu ut 2. ad 3; pretium attenditur vulgare. Etenim pretium hordei determinatur ex pretii avenæ parte dimidia tanquam mensura assumta, cum pretio hordei tres istiusmodi tribuantur partes, quales avenæ pretium continet duas. Enimvero si dicamus unum modium avenæ valere octo grossos & unum modium hordei duodecim grossos, tam avenæ pretium eminens, quam hordei determinatur per pecuniam pro communi mensura assumtam, uno scilicet grosso pro unitate assumto. Patet vero esse etiam hic pretium avenæ ad pretium hordei ejusdem quantitatis physicæ in ratione subsesquialtera, nimirum ut 8. ad 12, adeoque ut 2. ad 3. (§. 181. *Arith.*). Unde liquet pretium vulgare non differre a pretio eminente, nisi modo idem determinandi, immo eminens supponere vulgare: pecuniam enim pro re ac opera nemo accipit, nisi qui pro eadem rem quandam aliam ac operam, qua indiget, alterius sibi comparare valet. Immo inde etiam ulterius patet, quantitatem physicam pecuniæ sumi pro quantitate morali rerum, vel operarum, in qua earum pretium consistit (§. 273.), veluti quantitatem octo grossorum pro quantitate morali seu pretio unius modii avenæ & quantitatem duodecim grossorum pro quantitate morali seu pretio unius modii hordei, atque ideo octo grossos & unum modium avenæ ac duodecim grossos & unum modium hordei moraliter habere pro æqualibus, ut in actibus permutatoriis minime gratuitis octo grossi pro uno modio avenæ & duodecim grossi pro uno modio hordei substitui possunt. Patet denique pecuniam rerum omnium ac operarum pretium in se continere, quatenus ejus quantitas physica sumitur pro quantitate rerum ac operarum morali, in qua earum pretium consistit (§. 273.).

§. 295.

Quamnam rationem pretia rerum & operarum inter se habeant.

Pretia rerum & operarum vulgaria sunt inter se ut numeri, quibus exprimitur eorum ratio ad certam pecuniæ quantitatem pro unitate assumtam. Sit enim pretium rei vel operæ A ad quantitatem pecuniæ pro unitate assumtam C ut *m* ad 1. & pretium rei vel operæ B ad eandem pecuniæ quantitatem C ut *n* ad 1. Quoniam si fuerit A : C = *m* : 1 & B : C = *n* : 1, etiam A : B = *n* : *m* (§.195. *Arithm.*), *m* vero & *n* sunt numeri, quibus exprimitur pretii rerum vel operarum A & B ratio ad datam pecuniæ quantitatem C pro unitate assumtam; evidens est, pretia rerum & operarum esse inter se ut numeros, quibus exprimitur eorum ratio ad certam pecuniæ summam pro unitate assumtam.

Ex. gr. Sumatur pro unitate grossus, sitque ratio unius modii avenæ, ad grossum ut 8. ad 1. ratio unius modii hordei ut 12. ad 1. Erunt numeri, quibus exprimitur ratio pretii avenæ, & hordei ad grossum 8. & 12. Pretium igitur avenæ unius modii est ad pretium hordei unius modii ut 8. ad 12. seu ut 2. ad 3. ac idem intelligitur de quantitatibus quibuscunque physicis æqualibus avenæ ac hordei.

§. 296.

Idem porro expenditur.

Quoniam numeri, quibus exprimitur ratio pretii rerum ad datam pecuniæ quantitatem pro unitate assumtam designant pretium eminens (§. 294.), pretia autem rerum & operarum vulgaria sunt ut numeri isti (§.295.); *erunt pretia rerum vulgaria inter se ut eminentia.*

Nimirum pretium eminens unius modii avenæ definitur 8. grossis, pretium eminens unius modii hordei 12. grossis, adeoque pretiorum eminentium ratio est ut 8. ad 12, seu ut 2. ad 3. Sed eadem est ratio pretiorum vulgarium, cum in permutatione avenæ, & hordei unus modius avenæ æquipararetur duobus tertiis unius modii hordei; quæ pretii avenæ ad pretium hordei ratio definiri etiam potest absque pecunia. Immo pretium eminens avenæ determinatur octo grossorum, quatenus in permutatorio actu pro octo grossis recipiuntur $\frac{2}{3}$ unius modii hordei.

§. 297.

Ratio pretii eminentis rerum & operarum ejusdem speciei.

Quoniam pretia rerum aut operarum eminentia sunt inter se ut vulgaria (§.296.), pretia autem rerum & operarum ejusdem speciei vulgaria sunt quantitati physicæ proportionalia (§. 274.); *pretia etiam eminentia rerum & operarum ejusdem speciei sunt quantitati earum physicæ proportionalia.*

Si pretium eminens unius modii avenæ fuerit 8. grossorum erit pretium duorum 16, trium 24, quatuor 32. grossorum, consequenter pretium trium modiorum est ad pretium quatuor ut 24. ad 32. consequenter ut 3. ad 4. quæ est ratio quantitatum physicarum.

§. 298.

Pretium primitivum & derivativum.

Pretium primitivum dicere lubet pretium quantitatis physicæ rei vel operæ cujuscunque mensura quadam definitæ per certam pecuniæ quantitatem determinatum: *derivativum* vero quod proportionaliter respondet quantitati ejusdem majori vel minori.

Ex. gr. Modius assumitur pro mensura quantitatis avenæ. Quodsi pretium ejus statuatur 8. grossorum; erunt 8. grossi pretium primitivum avenæ. Ast cum hinc per regulam trium eruitur pretium 6 modiorum, quod est 48. grossorum; erunt 48. grossi pretium derivativum. Similiter $\frac{1}{4}$ unius modii pretium quod reperitur 2. grossorum est pretium derivativum. Similiter si unius ulno pretium sumatur 9. grossorum erunt

9. grossi

9 grossi pretium primitivum est 45. grossi, quod est pretium 5. ulnarum erit derivativum. Nimirum pretium primitivum rei ex nullo alio præsupposito determinatur; derivativum vero determinatur ex alio præsupposito. Usus hujus distinctionis loquitur propositio sequens (§. 300.) utut vulgo recepta non sit.

§. 299.

Similiter *pretia inter se primitiva* sunt quibus rerum & operarum pro unitate assumtarum ad se invicem exprimitur ratio in terminis minimis quoad valorem suum. *Pretia inter se primitiva.*

Ex. grat. Si sumatur avena ad hordeum esse debere ut 2. ad 3. erunt 2. & 3. pretia avenæ & hordei inter se primitiva. Quodsi dicas unum modium avenæ valere 8. grossos hordei modium unum 12. erunt pretia avenæ, & hordei ut 8. ad 12, consequenter ut 2. ad 3, qui termini minimi sunt, quibus effertur ratio unius modii avenæ ad unum modium hordei quoad valorem suum. Similiter si operæ diurnæ valent 4. grossos, unus modius avenæ 8. grossos; pretia avenæ & operarum diurnarum primitiva erunt 2. & 1, quia pretium unius modii avenæ est ad pretium operarum diurnarum in terminis minimis ut 2. ad 1, seu in ratione dupla. Patet autem ex superioribus (*not.* §. 277.), per pretia inter se primitiva rerum & operarum pretia in actibus permutatoriis ad æqualitatem reduci.

§. 300.

Pretia rerum & operarum quarumcunque derivativa sunt inter se in ratione composita pretiorum primitivorum & quantitatum physicarum. Sint enim pretia primitiva rerum vel operarum A & B, sive A & B res quascunque sive operas quascunque, sive denique A rem, B vero operam quamcunque denotet ut *m* ad *n*. Sit vero quantitas hysica ipsius A *p*, quantitas vero physica ipsius B *q*, ubi *p* & *q* denotant numeros quibus exprimitur ratio quantitatis physicæ ad mensuram, seu eam quæ pro unitate assumitur in definiendis pretiis primitivis. Quoniam pretia rerum & operarum ejusdem speciei sunt quantitatibus physicis proportionalia (§. 274. 297.) erit pretium derivativum ipsius A ut m p pretium vero derivativum ipsius B ut n q (§. 298. *b.* & §. 302. *Arithm.*). Sunt adeo pretia derivativa ipsorum A & B ut *mp* ad *nq*, consequenter in ratione composita pretiorum primitivorum *m* ad *n* & quantitatum physicarum *p* ad *q*. *Ratio pretiorum derivativorum ad se invicem.*

Ex. gr. Sint pretia primitiva unius modii avenæ & unius modii hordei ut 2. ad 3; erit pretium derivativum quatuor modiorum avenæ ad pretium 10. modiorum hordei ut 8. ad 30. seu ut 4. ad 15, adeoque in ratione composita pretiorum primitivorum ut 2. ad 3, & quantitatum physicarum ut 2. ad 5, quæ ratio eadem cum ratione 4. ad 10. (§. 181. *Arithm.*). Similiter si pretia primitiva unius modii avenæ, & operarum diurnarum fuerint ut 2. ad 1, erit pretium derivativum trium modiorum avenæ ut 6. & pretium derivativum operarum quinque dierum ut 5. Pretia adeo derivativa sunt ut 6. ad 5. adeoque in ratione composita pretiorum primitivorum ut 2. ad 1, & quantitatum physicarum ut 3. ad 5. Quodsi hæc non satis clara videantur, sumantur numeri, quibus exprimitur pretium eminens primitivum, ut numeri primi inter se, & idem intelligatur de numeris, quibus quantitates physicæ efferuntur in definiendis pretiis derivativis. Si unus modius avenæ valet 8. grossos, erit pretium derivativum quatuor modiorum 32. grossorum. Similiter si unus modius hordei valet 12. grossos erit pretium derivativum 10. modiorum 120. grossorum. Pretia igitur derivativa sunt ut 32. ad 120. Est vero 32 factum ex 8. in 4. & 120. factum ex 12. in 10. consequenter ratio 32. ad 120. componitur ex ratione 8. ad 12. & 4. ad 10. (§. 159. *Arithm.*). Eodem modo patet, si unus modius avenæ valet 8 grossos operæ autem diurnæ valent 4. pretium derivativum trium modiorum avenæ esse 24. operarum vero quinque dierum 20. grossorum, consequenter pretia derivativa ut 24. ad 20. Est vero 24. factum ex 8. in 3. & 20. factum ex 4 in 5. Ratio igitur 24. ad 20. componitur ex ratione 8. ad 4. & 3. ad 5.

§. 301.

Quodsi adeo ratio quantitatum physicarum ad mensuram suam, quæ pro unitate sumitur (§. 438. *Ontol.*) *eodem numero indigitetur; erunt pretia derivativa in ratione primitivorum* (§. 300. *b.* & §. 181. *Arithm.*). *Quando pretia derivativa sint ut primitiva.*

Ex.gr. Si pretia unius modii hordei & avenæ fuerint ut 3. ad 2; erit pretium derivativum trium modiorum hordei ut 9. & trium modiorum avenæ ut 6. adeoque pretia derivativa hordei & avenæ ut 9. ad 6, hoc est ut 3. ad 2, quæ est ratio pretiorum primitivorum. Similiter si pretia unius modii avenæ & operarum diurnarum fuerit ut 2. ad 1; erit pretium derivativum quinque modiorum avenæ ut 10. & operarum quinque dierum ut 5. Sunt igitur denuo pretia derivativa ut 10. ad 5, hoc est ut 2. ad 1, quæ est ratio primitivorum. Ne cui scrupulum moveat, quod quantitates operarum & avenæ physicæ sint heterogeneæ, consequenter inter eas ratio intercedere nequeat (§. 126. *Arithm.*); non inconsultum est eundem removere. Tenendum itaque est numeros quibus determinatur quantitas physica tam modiorum avenæ quam operarum utrobique indicare, quoties illa quantitas, quæ pro unitate sumitur sit sumenda ut prodeat quantitas data, consequenter duplici modo considerari posse vel ut facta vel ut multiplicatores. Quatenus spectantur ut facta, si unitas aliquoties sumenda non fuerit eadem veluti in eo casu ubi quinquies sumendus modius & toties quoque sumendæ sunt operæ diurnæ cum ad diversas unitates referantur, numeri heterogenei sunt quinque modii & quinque dies nec se ad invicem comparari possunt: quatenus vero spectantur tanquam factores adeoque uterque indicat quoties aliqua quantitas sumenda sit, ex iisdem unitatibus componuntur, atque adeo numeri homogenei sunt, quorum uterque indicat, quoties mensura rei utriusque sumenda, ut prodeat quantitas ejus physica. Quoniam igitur iisdem numeris designantur quantitates physicæ rerum & operarum quas ad se invicem referimus quoad quantitatem moralem seu pretium eorundem; ideo ex accidente est ut non absolute, sed respectu ad pretium habito quantitatibus physicis rerum & operarum tribui possit ratio, qualem per naturam suam habere nequeunt. Referenda hæc ratio est ad toleranter vera qualia multa occurrunt in mathesi, nec inutiliter admittuntur etiam in aliis scientiis.

§. 302.

Ratio pretiorum derivativorum si primitiva fuerint æqualia.

Eodem modo patet, *si pretia primitiva fuerint æqualia, pretia derivativa esse inter se ut quantitates rerum & operarum physicas*, *aut*, si mavis, *ut numeros quibus earum ad mensuram suam exprimitur ratio*.

Ex.gr. Si unus modius avenæ fuerit 8. grossorum & totidem valeant operæ diurnæ duorum sociorum; pretium trium modiorum avenæ erit ad operas quinque dierum, ut 3. ad 5. Est enim istud 24, hoc 40. grossorum, sed 24 : 40 = 3 : 5. (§. 181. *Arith.*).

§. 303.

Quid observandum in determinandis pretiis primitivis.

Pretia rerum, & operarum primitiva ita determinanda sunt, ne cuiquam laborare volenti facile desint res minimum necessariæ. In communione enim primæva quæ in statu originario adeoque eo qui per jura connata & obligationes connatas determinatur (§. 128. *part.* 1. *Jur. nat.*) locum habet (§. 11. *part.* 2. *Jur. nat.*) usus rerum necessarius unicuique patet prout opus est (§. 27. *part.* 2. *Jur. nat.*) cum obligatione laborandi communis utilitatis gratia (§. 41. *part.* 2. *Jur. nat.*) ita ut unusquisque eo defungatur labore quo maxime opus est & quem recte perficere valet (§. 42. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum jus connatum nemini hominum auferri possit (§. 64. *part.* 1. *Jur. nat.*) dominiis vero introductis sublatus est promiscuus ille rerum usus (§. 138. *part.* 2. *Jur. nat.*) & homines obligantur ad dominia transferenda & operas communicandas (§. 123. *part.* 3. *Jur. nat.*), non tamen gratis si alter vicissim dare vel facere possit (§. 268.) tantundem recepturi ab altero quantum dant ipsi vel faciunt (§. 270.) pretio rerum ac operarum eo fini determinando (§. 271. 273.); ideo patet introductis dominiis rerum ac operarum pretia ita determinanda esse, ut quantum fieri potest unusquisque pro rebus vel operis suis sibi ab aliis comparare possit res, quibus indiget, cumque necessariæ præferendæ sint utilibus & voluptuariis (§. 502. *part.* 1. *Jur. nat.*) minimum necessarias. Pendet autem determinatio pretiorum derivativorum a pretio primitivo (§. 298.). Quamobrem pretia rerum ac operarum primitiva ita determinanda sunt, quemadmodum diximus. Enimvero in operis quæ impenduntur ad res producendas, vel comparandas labor consistit (§. 512. *part.* 1. *Jur. nat.*). Pretia igitur rerum & operarum primitiva ita determinan-

nanda sunt, ne cuiquam laborare valenti facile desint res minimum necessariæ.

Diximus equidem in superioribus pretia rerum arbitrio hominum constitui (§. 273.); non tamen hinc sequitur pretia rerum recte constitui, quomodocunque tandem ea determinentur. Quemadmodum enim jus naturæ regit omnes actus humanos, ita etiam arbitrium hominum in definiendo rerum ac operarum pretio legi naturæ subjacet. Cum obligatio quæ a lege naturæ venit, necessaria & immutabilis sit (§. 142. *p. 2. Phil. pract. univ.*), non ita quicquam arbitrio hominum relinquit lex ista immutabilis, ut facere liceat, quod ullo modo obligationi cuidam naturali vel juri repugnet. Quamobrem cum in anterioribus adstruxerimus necessitatem pretia rerum ac operarum definiendi, & quid physice verum sit ostenderimus; restat ut porro doceamus quid lex naturæ de eodem præcipiat, & quid observandum sit, ne in eo determinando quicquam admittatur quod eidem parum convenit. Introductis dominiis non modo rerum & operarum communicatio physice necessaria est, verum etiam tandem urget lex naturæ, ne dominia introducta fuerint cum injuria multorum, violato nimirum usu rerum necessario unicuique in communione primæva competente. Quoniam vero etiam in communione primæva unicuique laborandum & lex naturæ unumquemque obligat ut eo labore defungatur quem recte perficere valet (§. 42. *p. 2. Jur. nat.*), consequenter ad operas viles præstandas qui alias præstare minime valet; introductis dominiis non tollitur hæc obligatio, sed operæ saltem æquiparantur rebus quæ sunt in dominio (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*), ut habeat etiam qui rebus caret, quæ cum rebus permutare possit, sicque ab aliis res sibi comparare queat, quibus indiget, non sublata obligatione laborandi, quæ tolli nequit (§. 142. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quodsi ergo pretia rerum primitiva unde derivativa pendent (§. 298.), ita determinentur ne cuiquam qui eo defungitur labore quem perficere recte valet facile desint res minimum necessariæ, adeoque nemo nisi culpa sua aut casu inevitabili ad mendicitatem redigatur (§. 52.); legi naturæ ex asse satisfit. Habemus adeo principium generale definiendi pretia rerum, ut juri naturæ conveniant. In casibus particularibus probe perpendendæ sunt omnes circumstantiæ, ut casus rite determinetur in quo determinandum est pretium rei, vel etiam operæ.

§. 304.

Quoniam pretia rerum & operarum ita determinanda sunt ne cuiquam laborare valenti desint res minimum necessariæ (§. 303.) *pretia rerum maxime necessariarum, sine quibus nempe vita conservari nequit, ita determinanda sunt ut eædem vilis operæ pretio comparari possint.* *Quænam res exigui pretii esse debeant.*

Res istiusmodi maxime necessariæ sunt, quæ ad victum amictum, & habitationem faciunt. Quoniam vero victus amictus & habitatio non easdem res requirunt etiamsi solam vitæ necessitatem respicias, præcisa commoditate ac jucunditate, ideo maxime necessariæ sine quibus vita conservari nequit distinguendæ a ceteris, quæ tantæ necessitatis non sunt. Res maxime necessariæ quoad victum sunt panis olera & legumina; quoad amictum panni & lintea sine multis impensis ac opera paranda: quoad habitationem tuguriola, verbo quæ ad simplicitatem vitæ sufficiunt (§. 68. *part. 2. Jur. natur.*), & quibus natura contenta est quam paucis contentam esse constat. Quamvis enim ostenderimus in vitæ simplicitate hominibus non esse persistendum (§. 92. *part. 2. Jur nat.*); id tamen intelligendum est de toto genere humano aut integro aliquo cætu, non de singulis, & licet nonnulli introductis dominiis ea tantummodo operis suis sibi comparare teneantur, quæ ad simplicitatem vitæ sufficiunt, ab aliis tamen ipsis prospiciendum est de iis, quæ ad animam perficiendam requiruntur, & in vitæ simplicitate desiderantur (§. 78. 84. *p. 2. Jur. natur.*), quorumque defectus eam reddit legi naturæ contrariam (§. 91. *p. 2. Jur. nat.*). Quomodo autem hoc fieri possit, rectius docebitur ubi de imperio sumus acturi.

§. 305.

Rerum necessariarum, quarum major est copia, pretium minus esse debet, quam quarum copia minor est. Quodsi enim rerum quorundam necessariarum minor sit copia eædem paucioribus sufficiunt, quam si earum copia major est. Quamobrem hæ potius quam illæ ad res maxime necessarias referendæ sine quibus vita conservari nequit. Quoniam res maxime necessariæ pretio vilis operæ comparari debent (§. 304.); rerum quoque necessariarum, quarum major copia est, pretium minus esse debet, quam quarum copia minor est. *Quomodo multitudinis rerum in definiendo pretio necessariarum habenda sit ratio.*

N 2 Cum

Cum non ubivis terrarum eadem sit rerum earundem copia, nec fieri potest, ut res maxime necessariæ universaliter a ceteris distinguantur. Ex. gr. Si alicubi tantus sit piscium numerus, ut consumi ab iis nequeant, qui res necessarias majore pretio sibi comparare possunt; erunt pisces res maxime necessariæ, quarum adeo vile esse debet pretium. Ast si eorum tam exiguus sit numerus, ut nonnisi paucis sufficiant; pretium majus iisdem convenit, ut iisdem vescantur, qui majore pretio cibos sibi comparare valent.

§. 306.

Quomodo in definiendo rerum necessariarum pretio attendi debeat num eæ preterea faciant ad vitæ commoditatem, vel jucunditatem.

Si quæ res necessariæ non solum ad vitæ necessitatem, verum simul ad ejus commoditatem, vel jucunditatem faciunt; earum pretium majus esse debet, quam illarum, quæ sola vitæ necessitas exigit. Quoniam enim res necessariæ, quæ simul ad vitæ commoditatem, vel jucunditatem faciunt, hac de causa ceteris præferuntur, quæ tantummodo vitæ necessitati sufficiunt; ad res maxime necessarias, sine quibus nempe vita conservari nequit, referendæ minime sunt. Quamobrem cum res maxime necessariæ non majoris pretii esse debeant, quam ut levi operæ pretio comparari possint (§. 304.), si quæ res necessariæ non solum ad vitæ necessitatem, verum simul ad ejus commoditatem, vel jucunditatem faciunt, earum pretium majus esse debet, quam illarum, quæ sola vitæ necessitas exigit.

Ex. gr. Cibi quidam aliis præferuntur ob saporem, qui magis delectat, adeoque in iis eligendis non tantummodo respicitur necessitas, verum etiam jucunditas vitæ. Quamobrem cum prostent alii, etsi minus grati saporis, qui fami explendæ sufficiunt, nulla sane ratio est, cur rebus maxime necessariis, adeoque vili pretio, quale est vilium operarum, comparandis annumerari debeant, nisi forsan tanta sit earum copia, ut omnibus sufficiant (§ 305.). Sed in propositione præsente non attenditur hæc copia, quæ exceptionem facit.

§. 307.

Quomodo determinandum pretium fundorum, qui fructuum percipiendorum gratia possidentur.

Fundorum, qui fructuum percipiendorum gratia possidentur, pretium determinandum est ex pretio fructuum percipiendorum. Quodsi enim fundi fructuum percipiendorum gratia possidentur, fructus sunt res, pro quibus tibi comparare vis res alias & operas, quibus indiges. Quamobrem cum fructuum tanquam rerum determinatum sit pretium; pretium fundi ex pretio fructuum inde percipiendorum determinandum, ne scilicet possessori desint res & operæ, quibus indiget.

Qui fructuum percipiendorum gratia fundum possidet, non aliud intendit, quam ut inde acquirat ea, quibus indiget vel ad solam vitæ necessitatem, vel ad ejus etiam commoditatem, immo & ad jucunditatem facientia, pro magnitudine & conditione fundi. Nemo igitur dubitare potest, quin fundorum pretium determinandum sit ex pretio fructuum percipiendorum. Hinc tamen minime sequitur, pretium fundi æquale esse debere pretio fructuum certo tempore percipiendorum. Ut enim ex pretio fructuum determinari possit pretium fundi, alia adhuc consideranda veniunt, de quibus in sequentibus dicemus.

§. 308.

Quid observandum in determinando pretio rerum naturalium.

In definiendo rerum naturalium pretio æstimandæ sunt operæ ac impensæ in eas percipiendas, vel acquirendas factæ. Etenim operæ perinde ac res suum habere debent pretium (§. 271. 273.), & impensæ definiuntur pecunia pro rebus vel operis data, sine quibus aliud obtinere non poteramus. Quodsi ergo in res naturales percipiendas, vel acquirendas fieri debent impensæ, vel præstari operæ; in earum pretio definiendo æstimandæ omnino sunt operæ ac impensæ in easdem percipiendas, vel acquirendas factæ.

Ex gr. Gramina in prato sponte nascuntur, atque adeo res naturales sunt (§. 503. part. 1. Jur. nat.). Ast si fœnum percipere velis, perceptio exigit certas operas, certas etiam impensas, quatenus operæ præstari nequeunt sine usu certorum instrumentorum, quæ ipso usu tandem inutilia redduntur, adeoque quasi consumuntur, immo non sine omni sumtu conservan-

vantur. In definiendo itaque pretio fœni æstimandæ omnino sunt operæ ac impensæ ad id percipiendum requisitæ. Similiter pisces in fluviis natantes sunt res naturales (§. cit.). Enimvero si eos capere velis, operam & instrumenta adhibere debes. Patet adeo ut ante in eorum pretio definiendo æstimandas quoque esse operas ac impensas in pisces capiendos factas. Idem etiam intelligitur de avibus & feris capiendis.

§. 309.

Si res naturales percipiendi, vel acquirendi jus unicuique fuerit liberum, in definiendo earum pretio id non attenditur: ast si fuerit in dominio, in eodem definiendo æstimandus quoque est ejus usus. Quodsi enim jus percipiendi res naturales, vel eas acquirendi, unicuique liberum fuerit, nullum est ejus pretium, consequenter usus ejus nullo pretio æstimari, neque adeo impensis accenseri potest. Quamobrem cum impensarum quidem habenda sit ratio in definiendo pretio rerum naturalium (§. 308.), non vero ejus, quod nullius est pretii, seu nihil valet; si jus res naturales percipiendi vel acquirendi unicuique liberum fuerit, in definiendo earum pretio, cum ex eo non capiat incrementum, attendendum non est. *Quod erat unum.* *Quando in definiendo pretio rerum naturalium attendendus sit usus juris eas percipiendi, vel acquirendi.*

Enimvero si jus istud fuerit in dominio, instar rerum ceterarum suo constare debet pretio (§. 271. 273.), adeoque etiam ejus usus æstimabilis est, consequenter in rebus percipiendis, vel acquirendis æquiparatur impensis in perceptionem, vel acquisitionem factis. Quamobrem cum in definiendo rerum naturalium pretio æstimandæ sint impensæ in eas percipiendas, vel acquirendas factæ (§ 308.); si jus res naturales percipiendi, vel acquirendi fuerit in dominio, in earum pretio definiendo æstimandus etiam est usus juris hujus. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Si quis pro jure capiendi aves in aliquo districtu concesso uno anno solvit duodecim thaleros; pecunia hæc, quam das pro usu hujus juris, utique impensis accenseri debet; consequenter in definiendo pretio avium captarum ejus quoque habenda ratio est.

§. 310.

Usus rei, ex quo lucrum aliquod percipimus, æquipollet usui pecuniæ, qua res ista æstimatur. Etenim si ex rei usu lucrum aliquod percipitur, pecunia pro eo datur lucri hujus percipiendi gratia. Quamobrem pecunia, quæ pro ea datur, eum habet usum, quem habet res pro eadem accepta. Patet itaque usum rei, ex quo lucrum aliquod percipimus, æquipollere usui pecuniæ, qua res ista æstimatur. *Æquipollentia usus rei lucrosæ & usus pecuniæ.*

Ex. gr. Qui emit pratum, fœni percipiendi gratia emit, nihil pecuniæ pro eo daturus, si ex ejus usu nullum percipi posset lucrum. Similiter qui dat pecuniam pro usu juris capiendi aves vel pisces, nihil utique pecuniæ pro eo daret, si pisces vel aves captæ nullius essent pretii. Ex pecunia igitur sua percipere vult aliquod lucrum, nimirum quod percipitur ex prato, vel ex jure aucupandi, vel piscandi. Usus adeo prati, vel juris aucupandi aut piscandi omnino æquipollet usui pecuniæ, quæ pro prato, vel jure utroque datur.

§. 311.

Quoniam usus rei, ex quo lucrum percipitur æquiparatur pecuniæ, qua res ista æstimatur (§. 310.), *pecuniæ quoque usus æstimabile quid est*, consequenter cum pecunia res omnes tam corporales, quam incorporales æstimentur (§. 290.), *pretium usus pecuniæ pecunia determinari*, adeoque *pro usu pecuniæ pecunia dari potest.* *An usus pecuniæ sit æstimabilis & pro eo pecunia dari possit.*

Sane si tibi concedo usum pecuniæ meæ, ut eam impendas in rem lucrosam acquirendam; dum

dum ex usu illius rei fio locupletior, ex usu pecuniæ meæ locupletior fis. Quamobrem cum non tenear tibi meum dare gratis (§. 268), perinde omnino est; sive tibi dem usum rei meæ, sive usum pecuniæ meæ pro pecunia.

§. 312.

Quanti æstimandus usus pecuniæ.

Similiter quia usus rei, ex quo lucrum percipitur, & usus pecuniæ, qua res ista æstimatur, æquivalent (§. 310.), *si ex re quadam percipiuntur fructus naturales, usus pecuniæ, qua res ista æstimatur, tanti æstimandus, quanti æstimandus fructus, demtis impensis ac operis in perceptionem factis.*

Quodsi pretia rerum fuerint determinata, non difficile est determinare pretium, quo æstimandus usus pecuniæ, quemadmodum ex propositione præsente intelligitur. Equidem non negaverim, si hoc modo definiatur pretium usus pecuniæ; ejusdem summæ non semper idem respondere posse pretium, ut adeo pro ejusdem pecuniæ usu nunc magis, nunc minus sit dandum; non tamen id haberi potest pro absurdo, cum naturaliter non repugnet, ut pro diversitate casuum usus pecuniæ nunc majus habeat pretium, nunc minus, quemadmodum non repugnat, ut ejusdem rei pro diversitate circumstantiarum diversum sit pretium. Alia vero quæstio est, quid de æstimando usu pecuniæ alteri concedendo sanciendum sit lege civili. Enimvero quid tam naturaliter, quam civiliter statuendum sit de vero pretio usus pecuniæ suo docebimus loco. Sufficit in præsenti ostendisse, & quod usus pecuniæ sit res incorporalis æstimabilis, & quomodo mensura pretii reperiri possit, ut evitetur circulus. Sane rerum pretia vulgaria concipiuntur ante omnem pecuniæ usum (§. 294.), adeoque etiam fructus naturales suum habere intelliguntur pretium, antequam supponatur pecunia inventa, nec in dubium vocari potest, fundum seu rem immobilem æstimari debere ex fructibus solis, si eidem naturales fuerint (§. 307.), quatenus scilicet per hos usus rei æstimari potest. Quodsi ergo alteri dari debet pecunia pro usu rei illius immobilis, quatenus in jure percipiendi fructus consistit; quidni si pro re illa data fuit pecunia, tantæ pecuniæ, qua illa æstimatur, usus tanti etiam æstimari debet, quantum datur pro jure percipiendi fructus naturales ex illa re?

§. 313.

Quid observandum in definiendo pretio rerum industrialium.

In definiendo pretio rerum industrialium æstimari debent operæ, impensæ & usus pecuniæ, quæ pro fundo seu re immobili datur. Etenim res industriales natura non producit nisi interveniente opera humana (§. 504. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum operarum non minus, quam rerum determinandum sit pretium (§. 271. 273.); quin in definiendo pretio rerum industrialium operæ æstimari debeant, dubitandum non est. *Quod erat primum.*

Quod vero etiam æstimari debeant impensæ in eas factæ, eodem modo patet, quo paulo ante ostendimus, eas æstimari debere in definiendo pretio rerum naturalium, quæ earundem percipiendarum gratia fiunt (§. 308.). *Quod erat secundum.*

Denique cum usus rei & usus pecuniæ, quæ pro ea datur, lucri percipiendi gratia, sibi invicem æquiparentur (§. 310.); dubio quoque caret, quod in definiendo rerum industrialium pretio æstimari etiam debeat usus pecuniæ, quæ pro re immobili, ex qua fructus industriales percipiuntur, dari debet. *Quod erat tertium.*

Potest pretium usus pecuniæ, quæ datur pro re immobili fructuum inde percipiendorum gratia, referri ad impensas, quemadmodum ad impensas refertur v. gr. pretium fimi, quo stercoratur ager. Quemadmodum enim fructus industriales percipere non licet sine stercoratione, ita etiam sine agro eos obtinere non datur. In præsenti nondum rationem habemus onerum, quæ in statu civili ferenda, cum in præsenti consideremus jura, qualia sint, antequam imperium civile introducatur. Accurata enim methodus non fert, ut ea supponantur, quæ in anterioribus nondum fuerunt demonstrata, etiamsi praxi communi sint consentanea. In Jure nimirum naturæ non attenditur quid fiat, sed quæritur, quidnam recte fiat; multa enim faciunt homines, quæ lex naturæ minime probat.

§. 314.

§. 314.

In definiendo pretio rerum artificialium æstimari debent materia, ex qua eædem conficiuntur, opera, qua producuntur, & impensæ faciendæ, ut produci queant. Res artificiales parantur arte humana (§. 505. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem patet, ad eas parandas requiri & materiam, & operas, cumque præterea opus sit instrumentis ac rebus subinde etiam aliis, fieri quoque debent impensæ, ut eas parare detur. Quoniam itaque pretia rerum non definiuntur alio fine, quam ne quis gratis dare vel facere cogatur id, pro quo ab altero vicissim aliquid recipere valet (§. 271. 273.); in definiendo pretio rerum artificialium æstimari debent materia, ex qua eædem conficiuntur, & opera, qua producuntur, quippe res, quarum constituitur pretium (§. §. *cit.*), aliarumque impensarum habenda est ratio.

Quodnam observandum in determinando pretio rerum artificialium.

Ex. grat. Horologiopæus ex metallo tanquam materia conficit partes singulas horologii & in ferruminatione opus habet carbonibus. Nec sine instrumentorum usu facere potest partes singulas, ex quibus horologium componit. Eidem autem construendo operam adhibere tenetur. Nemo igitur negaverit, si horologii pretium definiendum, æstimandam esse & materiam, & operas, & impensas, sine quibus horologium construere nequit artifex. Alia vero quæstio est, quomodo determinandum sit operarum pretium.

§. 315.

Res industriales, deductis operis ac impensis, æquiparantur naturalibus. Res enim pure naturales natura sua sponte (§. 503. *part.* 1. *Jur. nat.*), industriales vero nonnisi interveniente opera humana producit (§. 504. *part.* 1. *Jur. nat.*), adeoque inter has & istas non alia datur differentia, nisi quod hæ operas humanas & certas impensas exigunt, quatenus eæ sine his præstari nequeunt, quibus illæ non indigent. Deductis adeo operis ac impensis, in rerum scilicet productionem factis, res industriales naturalibus æquiparantur.

Quomodo res industriales reducantur ad pure naturales.

Patet adeo, quomodo res industriales ad pure naturales reducantur.

§. 316.

Quoniam res industriales, deductis operis ac impensis, æquiparantur industrialibus (§. 315.), fundi autem, qui fructuum percipiendorum gratia possidetur, pretium ex pretio fructuum percipiendorum, quatenus scilicet res naturales sunt, determinatur (§. 307.); *fundorum* quoque *pretium ex pretio rerum industrialium, deductis operis ac impensis*, in earum scilicet productionem factis, *determinandum*.

Unde determinandum pretium fundi, ex quo fructus industriales percipiuntur.

Ex. gr. Ager, qui frumenta profert, colendus, siquidem frumenta proferre debet, atque adeo fructus, qui ex eo percipiuntur, industriales sunt. Quodsi ergo ex eorum pretio deducas operarum pretium ac impensas; perinde est ac si frumenta sua sponte ferret, consequenter eadem essent fructus pure naturales. Ex eo igitur pretio, quod relinquitur, definiendum est pretium agri: quod quomodo fieri possit, ex anterioribus patet (§. 312.).

§. 317.

Rerum utilium majus pretium constituere licet, quam necessariarum, & voluptuariarum majus, quam utilium. Rebus enim necessariis indigent omnes (§. 499. *part.* 1. *Jur. nat.*), ast utilibus non æque (§. 500. *part.* 1. *Jur. nat.*), omnium autem facillime carere possumus voluptuariis (§. 501. *part.* 1. *Jur. nat.*), & res utiles voluptuariis, necessariæ autem etiam utilibus præferendæ (§. 502. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum res necessariæ vilis etiam operæ pretio comparabiles

Differentia pretii rerum necessariarum utilium & voluptuariarum.

biles esse debeant (§. 304.), quo utiles ac multo minus voluptuarias comparari posse, necesse non est *per demonstrata*; ideo patet, quod rerum utilium majus pretium constituere liceat, quam necessariarum, & voluptuariarum majus, quam utilium.

Hæc quidem ita se habent, si in definiendo pretio solus usus rerum attenditur. Differentia enim rerum necessariarum, utilium & voluptuariarum unice ab usu earundem petitur (§. 499. & *seqq. part.* 1. *Jur. nat.*). Quoniam vero ex anterioribus intelligitur, in definiendo pretio rerum respiciendum etiam esse ad alia, hinc fieri potest, ut pretium rei necessariæ augeatur, utilis vero, immo etiam voluptuariæ minuatur. Quodsi enim in casu particulari pretium rei definiendum, ne dici possit naturaliter iniquum, ad singula respiciendum, quorum in eo determinando rationem esse habendam demonstravimus. Sed ad particularia descendere non licet: sufficit aperuisse campum, in quem exspatiare licet, cui volupe fuerit in pretium rerum particularium naturaliter non iniquum inquirere. Ceterum ex propositione præsente inferri etiam poterat, quod supra ostendimus (§. 306.), quod rerum necessariarum, quæ simul ad vitæ commoditatem, vel jucunditatem faciunt, majus statuendum sit pretium, quam pure necessariarum.

§. 318.

Libertas hominis re bus sibi ab alio comparandis.

Nemo hominum cogi potest ad res ab alio sibi comparandas, aut eas sibi potius ab hoc, quam ab alio comparandas. Naturaliter enim homini tantummodo competit jus, dominiis introductis, res sibi comparandi ab aliis (§. 126. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam tamen vi libertatis naturalis permittendum est, ut unusquisque in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 156. *part.* 1. *Jur. nat.*); ipsius quoque judicio relinquendum, utrum re quadam indigeat, nec ne, consequenter eam sibi ab alio comparare velit, an nolit, &, ubi eadem se indigere putat, a quonam eandem sibi comparare malit. Necesse igitur non est, ut eam sibi comparet, si nolit, nec necesse est, ut eam sibi potius ab hoc, quam ab alio comparet, ubi eam sibi comparare voluerit. Quamobrem non obligatur ad rem quandam ab alio sibi comparandam, quam sibi comparare non vult, nec ab hoc potius, quam alio comparandam, si eam comparare voluerit (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter cum jura nascantur ex obligatione passiva (§. 23. *part.* 1. *Jur. nat.*), & jus cogendi alterum ex obligatione perfecta (§. 236. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), qualem nullam hic adesse ostendimus, nemo etiam hominum cogi potest ad res ab alio sibi comparandas, aut eas sibi potius ab hoc, quam ab alio comparandas.

Loquimur hic de eo, quod moraliter fieri potest in statu naturali: id enim demonstrare nobis jam propositum est. Cetera suo loco tra-demus.

§. 319.

Consensus mutuus ad determinanda pretia requisitus.

Quoniam nemo hominum cogi potest ad res ab alio sibi comparandas (§. 318.); *pretium rerum, præsertim utilium, ac omnium maxime voluptuariarum, ita determinandum est, ut etiam alter tanto pretio eam sibi comparare velit.* Immo ex eadem ratione patet, *in statu naturali pretia rerum determinari non posse nisi mutuo consensu.*

Si supponamus pretia rerum nondum esse determinata, & te tibi rem quandam ab alio comparare velle, daturum rem pro re: necesse omnino est, ut pretia rerum permutandarum mutuo consensu vestro definiantur. Ab arbitrio enim vestro dependet, utrum unus ab altero accipere velit rem, quam dare vult, pro re sua, an nolit, seu num tanto pretio rem sibi ab altero comparare velit, quantum eidem statuit. Similiter ponamus pretium, quod pro pictura sibi dari vult pictor, non esse iniquum, si te-ram ejus æstimes per anteriora. Quodsi tamen nemo fuerit, qui tanto pretio picturam, quæ inter res voluptuarias refertur, sibi comparare velit,

velit; necesse est ut contentus sit pretio, quod est operæ multo vilioris. Fortunæ adversæ tribuendum, si arti non statuatur pretium, quod ea meretur, artifex tamen eas sibi res, quibus indiget, comparare tenetur.

§. 320.

Quia nemo cogi potest ad res ab alio sibi comparandas (§. 319.), nemo autem rem suam dare vult pro re, qua minime indiget, etsi alter indigeat sua, & pecunia fungitur vice rerum & operarum omnium (§. 292.), ut pro ea res ac operæ quælibet comparari queant (§. 293.); *pecuniam inveniri necesse fuit, ut quivis sibi res ac operas comparare queat, quibus indiget.* *Necessitas pecuniæ.*

Necessitas rerum utilium & arduarum magistra, quæ multa docuit homines, sine ea non absque summo acumine ac maxima animi contentione detegenda. In horum numero utique pecunia est, quæ rerum ac operarum, quibus indigemus, comparationem facilem reddit & ad earundem pretia rite determinanda mirifice conducit. Non opus est, ut de his apertius dicamus, quæ levi attentione ad vulgo indies obvia animadvertuntur.

§. 321.

Pretium æquum dicitur, quod legi naturæ convenienter determinatur: *iniquum* vero, quod eidem contrariatur. Dici idem potest *naturaliter æquum & iniquum*, cum aliter statuendum sit de pretio civiliter æquo & iniquo, quemadmodum suo loco videbimus. *Pretii æquitas & iniquitas.*

Vidimus in anterioribus legem naturæ regere arbitrium hominum in definiendo rerum ac operarum pretio: id quod vel ex solo principio generali supra demonstrato (§. 303.) clarissime elucescit, etsi luculentius appareat per ea, quæ in casibus particularibus observanda esse ostendimus (§. 304. & *seqq.*), unde plura alia deduci possunt. Quodsi ergo in pretio rerum ac operarum definiendo observentur ea, quæ urget lex naturæ, pretium æquum est; sin minus, iniquum (§. 230. 240. *p. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum intersit pretium æquum ab iniquo distingui, non inanem operam sumsimus in demonstrandis iis, quæ in pretio rerum ac operarum observanda sunt, nec sumet inanem, qui ulterius progredi ac inde magis particularia deducere voluerit.

§. 322.

Naturaliter homines obligantur ad res & operas sibi invicem pro æquo pretio communicandas. Quoniam enim lex naturæ præcipit, quomodo pretia rerum & operarum determinanda sint (§. 303. & *seqq.*), determinantur autem non alio fine, quam ne quis gratis dare cogatur vel facere, si alter vicissim dare vel facere potest (§. 271. 273.), cum nemo ad hoc teneatur alteri (§. 268.); homines naturaliter obligantur ad res & operas sibi invicem communicandas eo pretio, quod legi naturæ convenienter determinatum. Enimvero pretium istud æquum est, quod legi naturæ convenienter determinatum (§. 321.). Homines igitur naturaliter obligantur ad res & operas æquo pretio sibi invicem communicandas. *Quali pretio res & operæ sint communicandæ.*

Obligationem hanc naturalem non tollit libertas (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*), etsi jure externo ferendum, ut iniquum pretium exigatur: quod etsi impune fiat, qui tamen exigit, peccat (§. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Hinc non iniquæ sunt omnes, quæ de pretio iniquo sæpissime moventur, querelæ.

§. 323.

Quoniam homines obligantur ad res & operas sibi invicem pro æquo pretio communicandas (§. 322.); *quilibet non modo obligatur ad rem pro æquo pretio dan-* *Quale pretium præceptum, quale prohibitum.*

dandam & operas pro æquo pretio præstandas, *verum etiam ad solvendum pro re & opera æquum pretium*, consequenter *si alter*, *qui opera vel re tua indiget*, *necessitate compulsus in pretium æquo majus*, adeoque iniquum (§. 321.), *consentire cogatur*, *pretium æquo majus*, *sive iniquum exigere non licet*, & ex adverso *si qui rem vel operam offert*, *necessitate compulsus in pretium æquo minus*, adeoque iniquum (§. 321.), *consentire cogatur*, *pretium æquo minus seu iniquum solvere non licet*.

Charitas præcipit, ut alterum diligamus tanquam nosmetipsos (§. 620. *part. 1. Jur. nat.*), non facientes alteri, quod nobis ab ipso fieri nolumus (§. 98. *part. 1. Jur. nat.*). Nemo vult, ut alter ex casu suo lucrum percipere velit. Quamobrem nec æquum existimari potest si quisquam ex casu alterius lucrum percipere velit. Quamvis adeo alter in pretium iniquum consentire cogatur, consensus tamen extortus constantis denegandi pretium æquum minime purgat iniquitatem pretii, sed id ipsum non obstante consensu hoc charitati repugnat.

§. 324.

Quando pretium vilius non sit iniquum.

Si qui pecunia maxime indiget, *tibi sua sponte offerat rem vel operam*, *qua minime indiges pretio minore*, *quam æquo*, *absolute spectato*, *ut te permoveat ad id comparandum tibi*, *quo minime opus habes*, *viliori pretio quod offertur acceptare licet*. Etenim si tu re vel opera alterius minime indiges, ea respectu tui vel nullius pretii est, vel exigui; ex adverso autem, quia offerens pecunia maxime indiget, quod alias exiguum videri poterat, nunc pro majori habendum, respectu nimirum usus, quem pecunia ob circumstantias præsentes habet. Quamobrem si tu in gratiam alterius pro re vel opera, qua non indiges, des alteri pretium, quo maxime indiget, etsi absolute spectatum sit æquo minus, ob circumstantias tamen præsentes idem æquo minus, adeoque iniquum censeri minime potest. Quamobrem nil obstat, quo minus eo pretio, quo res vel opera offertur, eam acceptare liceat.

Casus præsens plurimum differt a præcedente, quem juri naturæ adversum demonstravimus. In præcedente pretium æquo minus extorquetur ab altero, vel etiam justo majus, quod ex casu alieno lucrum percipere velis: in præsente autem pretio minore te permoveri pateris ad rem vel operam, qua minime indigebas tibi comparandam, ut alterius necessitati subvenias. Hæc sola differentia satis ostendit, illud repugnare charitati, hoc minime, consequenter rationem prohibitionis, quæ datur in casu præcedente, cessare in præsente.

§. 325.

An idem pretium nunc æquum alio tempore iniquum esse possit.

Variatis circumstantiis pretium rerum ac operarum æquum esse potest, *quod sub circumstantiis aliis erat iniquum*. Æquum enim pretium est, quod legi naturæ convenienter determinatur. Enimvero si legi naturæ convenienter determinandum pretium est, habenda est ratio circumstantiarum (§. 304. & *seqq.*). Quamobrem patet, variatis circumstantiis pretium rei ac operæ ejusdem aliter esse determinandum, consequenter nunc minus, nunc majus esse debere. Quoniam igitur pretium pro datis circumstantiis æquo vel majus, vel minus iniquum est (§. 321.); minime repugnat, ut variatis circumstantiis pretium æquum sit, quod sub aliis iniquum erat.

Ex. gr. Ponamus rei cujusdam necessariæ pretium ob minorem copiam esse majus, quam rerum aliarum necessariarum (§. 305.). Quodsi contingat, magnam rerum istiusmodi copiam prostare, ut non solis sufficiant, qui res necessarias majore pretio sibi comparare valent; cessabit ratio pretii majoris, nimirum raritas, quæ majus fecerat æquum, consequenter minus non censeri potest iniquum (§. 118. *Ontol.*). Idem non absimili modo patet in casibus aliis. Non difficultate sua caret, si æquitatem pretii ad legem naturæ exigere volueris. Sed plura in hanc rem dicenda erunt, quando de contractibus agemus.

§. 326.

Quoniam variatis circumstantiis pretium rerum ac operarum æquum esse potest, quod sub circumstantiis aliis erat iniquum (§. 325.), & naturaliter autem homines obligantur ad res & operas æquo pretio sibi invicem comparandas (§. 322.); *variatis circumstantiis æquum rerum & operarum pretium variat*, consequenter *idem aliter determinandum*.

An pretium semper maneat debeat idem.

Patet adeo pretium, si æquum esse debeat, non semper idem manere debere. Determinatur vero aliter eodem modo, quo primitus determinatur, cum eædem esse debeant rationes pretium variandi seu aliter determinandi, quæ sunt primitus idem constituendi: æquum enim pretium easdem semper habet rationes, quia legi naturæ convenienter determinatur (§ 321.), in se immutabili (§. 142. *part. 1. Philos. pract. univ.*).

§. 327.

Pretium operarum dicitur *Merces*, idiomate patrio der Lohn. Unde patet, determinando *operarum pretium determinari mercedem pro operis præstitis dandam*. Quando vero pretium operarum merces dicitur, pretium simpliciter positum denotat pretium rei.

Merces quid sit.

Ex. gr. Si quatuor grossi dentur pro operis vilibus diurnis, quatuor grossi sunt merces. Si detur modius frumenti pro certa quantitate triturandа, modius frumenti triturationis merces est. Ceterum cum pretium operarum peculiari nomine mercedis compelletur; pretium duplicem nactum est significatum, alterum laxiorem, quatenus genus denotat, quod pretium rerum & pretium operarum tanquam duas distinctas species sub se continet; alterum strictiorem, quatenus hoc nomen mansit speciei uni sub genere contentæ, pretio nimirum rerum. Hinc pretium in consensu strictiori dicitur solvi pro re; merces autem pro opera seu labore. Significatus generalis convenit Juri naturæ, in quo introductis dominiis operæ æquiparantur rebus, quæ sunt in dominio (§. 437. *p. 2 Jur. nat.*), & dare ac facere pro eodem habetur (§. 122. *part. 3. Jur. natur.*); strictior vero significatus magis convenit communi loquendi usui, ubi operæ spectantur tanquam a rebus diversæ, & hunc retinere consultum est in doctrina contractuum, ne quæ de iis demonstrantur præter necessitatem difficultatem pariant in eorum applicatione.

§. 328.

Hinc porro *Merces vulgaris* dicitur pretium operæ vulgare, & *Merces eminens* pretium operæ eminens (§. 294.). Similiter *Merces primitiva* est pretium operæ primitivum; *merces* autem *derivativa* pretium operæ derivativum (§. 298.). Denique cum pretium æquum in genere sit, quod legi naturæ convenienter determinatur; iniquum vero, quod eidem contrariatur (§. 321.); *merces æqua* est, quæ legi naturæ convenienter determinatur; *iniqua* vero, quæ eidem contrariatur.

Divisiones mercedis.

Exempla, quæ dedimus in superioribus, differentiam mercedis illustrant.

§. 329.

Quodsi differentiam inter pretium in sensu laxiori & strictiori acceptum accutius rimari volueris, cum pretium in significatu laxiori proprie denotet quantitatem rebus ac operis arbitrio hominum tributam (§. 273.), in significatu autem strictiori spectetur tanquam id, quod pro re solvitur, sicuti merces tanquam id, quod solvendum pro opera (§. 327.), *pretium, quatenus rebus ac operis tribuitur, spectatur tanquam aliquid ipsis intrinsecum*; *pretium autem in significatu*

Differentia pretii in significatu laxiori & strictiori accepti accuratius explicata.

 ficatu

ficata strictiori, quatenus nimirum ad res solas refertur, perinde ac merces operis conveniens spectatur tanquam quidpiam ipsis extrinsecum, sed ita ut, quod uni intrinsecum sumitur, ponatur æquale ei, quod tanquam alteri intrinsecum sumitur. Quamobrem cum pecunia determinetur pretium rerum & operarum (§. 290.); *pretium rerum in significatu strictiori est pecunia pro re solvenda, merces autem pecunia, quæ datur pro operis.* Quodsi omnem in loquendo ambiguitatem evitare volueris, quod pretium supra diximus (§. 273.), *Valor* rerum ac operarum dici potest, & *pretium* erit valor rei ejus, quæ datur, æqualis valor rei, pro qua datur, *merces* autem erit valor rei, quæ datur pro opera, æqualis valori operæ, pro qua ea datur. Et ita in sermone vernaculo, quo singula accurate distinguimus, valori respondet vocabulum der Werth, pretio vocabulum der Preis, mercedi denique vocabulum der Lohn. Hoc pacto etiam pecuniæ tribuitur valor & *pro re ac opera danda est pecunia, cujus valor valori rei ac operæ æqualis existimatur.*

Nimirum quemadmodum rebus ac operis tribuimus imaginariam quantitatem, vi cujus ad se invicem comparari & earum ad se invicem ratio definiri potest; ita etiam istiusmodi quantitas pecuniæ tribuitur. In hac quantitate cum consistat valor tam rerum & operarum, quam pecuniæ, quoad eandem censentur homogeneæ, seu valores rerum & operarum atque pecuniæ homogeneum quid sunt, ut rationem ad se invicem habere queant & ad æqualitatem reducantur, quæ per se nec æqualia dici possunt. Atque ita satis distincte nobis explicasse videmur, quæ ad rerum & operarum valorem eidemque respondens pretium ac mercedem intimius perspiciendum faciunt.

§. 330.

Materia pecuniæ requisitum primum. *Pecunia constare debet ex materia durabili, hoc est, tali, quæ nec usu facile teritur, nec servando corrumpitur.* Pecunia enim datur pro re & opera qualibet (§. 292.), adeoque ab eo, qui accepit, iterum datur alii, ut per manus tradita continuo ab uno ad alterum veniat. Quamobrem cum valor pecuniæ dependeat a quantitate ejus physica (§. 290.); hac imminuta, consequenter si usu facile teritur, valor ejus imminuitur. Ne igitur hoc fiat, ex tali materia constare debet, quæ usu facile non teritur. *Quod erat unum.*

Similiter quia pro pecunia res & operæ quælibet comparantur (§. 293.); ideo necesse est, ut ea etiam servetur in futuros usus, consequenter nec servando corrumpatur. Quamobrem patet eam etiam constare debere ex materia, quæ servando non corrumpitur. *Quod erat alterum.*

Cui pecuniæ usus experientia communi innotuit, de veritate propositionis præsentis minime dubitabit, cum facile perspiciat damna inde metuenda, si pecunia constet ex materia minus durabili, quæ vel usu facile teratur, vel servando prorsus corrumpatur.

§. 331.

Secundum. *Pecunia constare debet ex materia, qua ad res alias arte parandas, quarum frequens ac indispensabilis usus est, seu quibus multi indigent, non habemus opus.* Quoniam enim pecuniæ valor æstimandus est ex ejus quantitate physica (§. 290.), eademque datur pro re ac opera qualibet (§. 292.), ac pro re & opera accepta in futuros haud raro usus servanda, quod per se patet; commodum omnino est, ut exiguæ materiæ illius, ex qua constat, quantitati tribuatur valor, qui æqualis sit valori rerum aliarum magnæ quantitatis, ita ut paucum dari possit pro multo, vel magno. Enimvero per se patet, si materia, ex qua constat pecunia, ad res alias arte parandas, quibus multi indigent, opus habeamus; magnum valorem quantitati ejus exiguæ tribui non posse. Quamobrem necesse est, ut pecunia constet ex materia, qua ad res alias arte parandas, quarum frequens ac indispensabilis usus est, seu quibus multi indigent, non habemus opus.

Nemo

Nemo est, qui vel levi attentione usus facile perspiciat, quam molestum foret, si magnæ quantitati illius materiæ, ex qua pecunia constat, exiguus tribuendus sit valor. Nemo vero etiam est, qui non capiat hoc fieri debere, siquidem ex eadem materia confici necesse sit res artificiales, quibus multi opus habent & inter hos etiam homines, qui vili opera res necessarias sibi comparare tenentur. Utrumque qui pervidet, ultro concedet, istiusmodi materiam minus aptam esse pecuniæ.

§. 332.

Tertium.

Pecunia constare debet ex materia rariori. Etenim eodem, quo ante (§. 331.) modo patet, eam esse debere pecuniæ materiam, ut exiguæ quantitati magnus valor tribui possit. Enimvero raritas intendit pretium vel rerum necessariarum (§. 305.), consequenter si pecunia ex materia minus rara constet, magnus valor tribui nequit exiguæ quantitati. Quamobrem ea constare debet ex materia rariori.

§. 333.

Quænam esse debeat materia pecuniæ.

Pecuniæ materia esse debet argentum & aurum. Etenim argentum & aurum sunt metalla rariora, nec adeo facile deteruntur, quemadmodum res aliæ, multo minus servando corrumpuntur, neque iisdem opus habemus ad res artificiales frequentis usus & cuivis homini maxime necessarias parandas, nec datur materia alia, quæ omnia hæc habet requisita: id quod communi experientia exploratum. Quamobrem cum pecunia constare debeat ex materia rariori (§. 332.), quæ nec usu facile teritur, nec servando corrumpitur (§. 330.), & qua non opus habemus ad parandas arte res hominibus maxime necessarias (§. 331.); quin pecuniæ materia esse debeat argentum & aurum dubitandum non est.

Cudi pecuniam ex argento & auro, nemo est qui nesciat, sit ita quod non semper & ubivis adhibeantur metalla hæc pura, sed alia viliora iisdem misceantur, cujus rationes in præsenti non expendimus. Ex demonstratione autem liquet, cur hæc metalla aliis præferantur. Sane si pecuniæ materia esset ferrum, vel cuprum, cum hisce metallis ad multos omnino usus opus habeamus, etiamsi ad alia, veluti ferruginem & æruginem, animum non attendas; quod quantitatis magnæ exiguus valor esse deberet, quam molestus foret pecuniæ usus, nemo non perspicit. Abunde igitur patet, nonnisi re probe expensa aurum & argentum fuisse electum, ut sit materia pecuniæ.

§. 334.

Quomodo determinandus sit valor pecuniæ absolutus.

Valor pecuniæ ponderi materiæ, ex qua constat, proportionalis est. Etenim pecuniæ materia argentum ac aurum est (§. 333.), quorum gravitas magnitudini proportionalis, magnitudinem autem non commode determinare possumus. Quamobrem cum quantitas physica rerum pondere determinetur, quarum gravitas magnitudini proportionalis, magnitudo autem satis commode determinari nequit (§. 288.), quantitas materiæ, ex qua pecunia constat, pondere æstimanda venit, consequenter ex eo etiam determinandus est pecuniæ valor (§. 290.). Quamobrem cum res metiamur, si quantitate quadam pro unitate assumta alterius homogeneæ rationem ad eandem investigemus (§. 438. *Ontol.*); necesse est, ut argenti ac auri quædam quantitas pondere determinata, cui certus valor tribuitur, sumatur pro unitate, & per rationem ad eandem determinetur valor quantitatis cujusque alterius eorundem metallorum pondere itidem determinatæ, consequenter valor pecuniæ ponderi materiæ, ex qua constat, proportionalis est.

Materia, ex qua pecunia constat, seu argenti & auri (§. 333.), pretium perinde ac aliarum rerum est quantitati physicæ proportionalis (§. 274.). Quamobrem duplæ argenti & auri quantitatis valor duplus omnino esse debet, triplæ triplus, quadruplæ quadruplus & ita porro,

porro. Quoniam itaque argenti & auri quantitas pondere æstimanda (§. 288.); valor etiam pecuniæ ponderi ejusdem proportionalis esse debet. Quodsi ergo argentum vel aurum dati exigui ejusdam ponderis sumatur ut 1, erit quod ponderis dupli est ut 2 & ita porro.

§. 335.

Quinam numerus pecuniæ inscribendi.

Quoniam valor *pecuniæ* ponderi materiæ, ex qua constat, proportionalis est (§. 334.); ne ponderandi necessitas molestiam creet in actibus permutatoriis, eidem *inscribendus est numerus, qui exprimit vel pondus materiæ, ex qua constat, vel rationem ejus ad eam, quæ in numerando pro unitate sumitur.*

Cum pecunia debeat esse mensura communis pretii rerum & operarum (§. 190.); necesse omnino est, ut pondere materiæ, ex qua constet, definiatur unitas, quemadmodum certam longitudinem pro unitate sumimus ad metiendam quantitatem rerum quæ longitudine determinantur (§. 287.), vel certam gravitatem ad determinandum quantitatem earum rerum, quæ pondere æstimantur (§. 288.), ut hinc porro determinari possit, quænam pecunia sit hujus dupla, quænam tripla & ita porro, consequenter ad quantitatem pecuniæ reperiendam nonnisi numeratione opus habeamus: quam sine numeris eidem inscriptis absolvi absque ponderatione non posse per se patet. Equidem probabile est, ab initio homines pecuniæ loco usos fuisse argento & auro sine certa figura & absque pondere determinato, ut in actibus demum permutatoriis pondus ad bilancem examinari necesse fuerit; quoniam tamen præter ponderandi molestiam accessit etiam difficultas argentum dividendi, vel aurum, ne solvatur, vel plus, vel minus, quam pro re aut opera dari debet, ideo necessitas jussit uti pecuniæ loco argento & auro in partes diviso ac numeris suis signato, etiamsi supponamus, statum adhuc subsistere naturalem.

§. 336.

An pecuniam falsare naturaliter prohibitum.

Similiter quia pecuniæ valor ponderi materiæ, ex qua constat, proportionalis esse debet (§. 334.), hæc vero constare debet ex argento & auro (§. 333.), consequenter si nobiliori metallo admisceatur aliud vilioris pretii, massa ejusdem ponderis eum valorem habere nequit, quem habet massa argenti & auri puri, adeoque in actu permutatorio minus dat, quam dare debet, qui hoc facit: *Si consensu mutuo introductum, ut pecunia constet ex argento & auro puro, nemo hisce metallis aliud vilius admiscere debet*, consequenter *pecuniam falsare naturaliter prohibitum est.*

Ne hoc fiat, facilius præcavetur in statu civili, quam naturali, ubi hominum conscientiæ relinquendum, ne hoc faciant, & circumspectioni accipientis, ne a falsario sibi imponi patiatur. Sed de his, quæ ad statum civilem pertinent, suo dicendum erit loco.

§. 337.

Quod pecuniæ signetur.

Pecunia signari dicitur, quando eidem inscribitur numerus, qui designat pondus materiæ, ex qua constat, vel rationem ejus ad eam materiæ quantitatem, quæ in numerando pro unitate sumitur, vel præterea aliud etiam signum, quo materiam non fuisse falsatam indigitatur.

Posterius in statu naturali ægre fieri potest: ne tamen definitio arctiores habeat limites, quam nunc habere debet, nec significatus hodie receptus immutetur, & ubi de statu civili agetur, definitio sit amplianda, ejus mentionem facere debuimus.

§. 338.

Cur pecunia sit signanda.

Quoniam pecunia non alio fine signatur, quam ut unicuique constet, quantum accipiat, utque certus sit, se tantum accipere pro re vel opera sua, quantum accipere debet (§. 337.); *pecunia signanda est.*

Si

Si nulli hominum ea esset lucri cupido, ut alios fraude circumvenire lucrifaciendi animo nollet; pecuniam signari, ne falsa decipiamur, non foret opus. Enimvero cum si vel unius animum incesset lucri cupido; unus nocere possit pluribus, pecuniam etiam hoc fine signari omnino necesse est.

§. 339.

Moneta vocatur pecunia in certas partes divisa & signata. Idiomate patrio appellamus Münze. Cum pecunia sit signanda (§. 338.); *monetam introduci necesse fuit.* *Moneta quid sit.*

Non absolute necessarium esse, ut pecunia in partes dati ponderis ac proportionales sit divisa atque signata, ex ejus definitione facile perspicitur (§. 290.). Non tamen negari potest melius esse, si ita dividatur & signetur, consequenter cum lex naturæ nos obliget ad id, quod melius altero, eidem præferendum (§. 191. p. 1. *Phil. pract. univ.*), eidem quoque convenire, ut ita dividatur ac signetur. Sed quid hic conveniat, rectius docebitur, quando de statu civili acturi sumus.

§. 340.

Pecunia annumeranda bonis, quæ quis habet. Bona enim sunt res omnes, quæ sunt in dominio nostro, universim, non sigillatim spectatæ, nullo attento earum discrimine (§. 448. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum in actibus permutatoriis pecunia fungatur vice rerum omnium (§. 292.), & pro ea res quæcunque ab alio comparari possint (§. 293.), adeoque perinde sit, sive res sint in dominio tuo, sive pecunia; quin pecunia bonis annumeranda sit, quæ quis habet, dubitandum non est. *Pecuniam bonis annumeranda.*

Non abhorret hoc a moribus nostris: nemo enim est, qui nesciat, pecuniam bonis annumerari solere, quod vero & cur hoc fieri debeat, ex propositione præsente ac ejus demonstratione patet.

§. 341.

Patrimonii magnitudo æstimatur pecunia. Cum enim patrimonium consistat in universitate bonorum, quæ quis habet (§. 452. *part. 2. Jur. nat.*), & bonis annumeretur pecunia (§. 340.), res autem omnes, quæ universim spectatæ bonorum nomine veniunt (§. 448. *part. 2. Jur. nat.*), pecunia æstimentur (§. 290.); tantum unusquisque in patrimonio suo habet, quantum habet pecuniæ & quantum valent res, quas habet, pecunia æstimatæ. Magnitudo igitur patrimonii pecunia æstimatur. *Magnitudo patrimonii quomodo æstimetur.*

In rebus, quas quis habet, æstimandis; ubi magnitudo patrimonii æstimanda venit, attendenda est pecunia, qua quis eas sibi comparare velit: neque enim plus pecuniæ pro iis accipere vales, quam quantum dare pro iis vult alius eas sibi comparaturus.

§. 342.

In æstimanda patrimonii magnitudine detrahendum est æs alienum. Patrimonium enim consistit in bonorum, quæ quis habet, universitate (§. 452. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum bona non intelligantur, nisi deducto ære alieno (§. 449. *part. 2. Jur. nat.*); in æstimanda patrimonii magnitudine detrahendum est æs alienum. *Quid in hac æstimatione observandum.*

Ex. gr. Titius multas habet res immobiles magni pretii, sed multo laborat ære alieno. Quodsi ergo pretium rerum immobilium pecunia determinatum fuerit, ante detrahendum est æs alienum, quam constare potest, quantum pecuniæ ad patrimonium sit referendum, ut constituatur massa bonorum, quæ continet.

§. 343.

§. 343.

Quid porro observandum.

In æstimanda patrimonii magnitudine non habenda est ratio rerum alienarum, quæ sunt in numero rerum tuarum. Etenim cum patrimonium consistat in bonorum, quæ quis habet, universitate (§. 452. *part. 2. Jur. nat.*), bona vero non intelligantur nisi sublatis rebus alienis, quæ sunt in numero rerum tuarum (§. 449. *part. 2. Jur. nat.*); res alienæ, quæ sunt in numero rerum tuarum, ad patrimonium tuum minime pertinent. Quamobrem nec earum in æstimanda patrimonii magnitudine habenda est ratio.

Ex. gr. Habes usumfructum in prædio, quod valet decem mille aureos. Cum hoc prædium sit res aliena, decem mille aurei in æstimanda magnitudine patrimonii tui non computantur. Eodem modo sese res habet, si possideas rem alienam a domino vindicandam.

§. 344.

Pecunia numerata quid sit.

Pecunia numerata dicitur, quam quis actu habet. Idiomate vernaculo vocamus baares Geld.

Ex. gr. In cista tua recondita servas quindecim millia thalerorum. Hæc pecunia dicetur pecunia numerata. Unde si nulla tibi præsens fuerit pecunia, etsi bona tam immobilia, quam mobilia multa possideas, pecuniam numeratam nullam te habere dicitur.

§. 345.

Debitum exigibile quodnam dicatur.

Exigibile dicitur *debitum*, si debitor dare potest, quod debet, seu si sit solvendo. Unde ex adverso *inexigibile* erit *debitum*, quando debitor dare nequit, quod debet, seu si solvendo non sit.

Ex. gr. Titius tibi debet mille thaleros. Quodsi tantum habeat in bonis suis, ut mille thaleros tibi solvere possit; debitum mille thalerorum erit exigibile: sin tantum in bonis non habeat, ut vel unum thalerum solvere queat, erit debitum inexigibile.

§. 346.

Quæ quoad debita in æstimando patrimonio sint observanda.

In æstimanda patrimonii magnitudine debita exigibilia æquiparantur pecuniæ numeratæ; debitorum vero inexigibilium nulla habenda est ratio. Quodsi enim debitum fuerit exigibile, debitor dare potest, quod debet, quando nimirum id habere voluerit (§. 345.), consequenter perinde est, ac si pecuniam, quæ debetur, actu haberes. Quoniam itaque pecunia, quam actu habes, numerata est (§. 344.), patrimonii autem magnitudo pecunia æstimatur (§. 341.); in æstimanda patrimonii magnitudine debita exigibilia æquiparantur pecuniæ numeratæ. *Quod erat unum.*

Enimvero si debitum non fuerit exigibile, debitor dare nequit, quod debet (§. 345.), adeoque perinde est ac si nihil tibi deberetur, nec tu unquam id actu habere potes. Quoniam itaque ex eo, quod tibi debet qui solvendo non est, patrimonium tuum nullum capere potest incrementum; debitorum inexigibilium in æstimanda patrimonii magnitudine nulla quoque habenda est ratio. *Quod erat alterum.*

Ita mille thaleri, quos debet Titius, qui solvendo est, in patrimonii magnitudine æstimanda recte accensentur pecuniæ numeratæ sex millium thalerorum, quos habes, ut pecunia numerata censeatur septem mille thalerorum. Ast si Mævius debet mille thaleros, quos dare nequit, horum in æstimando patrimonio nulla habenda ratio est, cum eos nec habeas, nec habere possis.

§. 347.

Si quis pecuniam habet, qua non utitur ad comparandum sibi ea, quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam faciunt; ea pecunia ipsi superflua est. Etenim pecunia tanquam communis mensura pretii rerum & operarum omnium (§. 290.) & quæ in actibus permutatoriis fungitur vice rerum & operarum omnium (§. 292.), non alio fine inventa, quam ut nobis ea comparemus, quibus ad vitam conservandam & commode ac decore transigendam indigemus. Quodsi ergo pecuniam habes, qua non uteris ad comparandum tibi ea, quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam faciunt, aut alia suppetit præter eam pecunia, qua ad illa comparanda uteris, aut commoditatem, jucunditatem ac decorem vitæ insuper habes, consequenter ad ea comparanda, quæ huc faciunt, pecunia minime opus habes, cum pecunia non indigeas nisi ad comparanda ea, quibus vitæ necessitati prospicitur. Quoniam itaque tibi superfluum est, sine quo finem, cujus gratia est, obtinere potes (§. 239.); ea utique pecunia tibi superflua est, qua non uteris ad comparandum tibi ea, quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficiunt.

Quænam pecunia sit superflua.

§. 348.

Pecunia consumi dicitur, quæ vel pro operis ac rebus, quæ ipso usu consumuntur, vel gratis datur. Quamobrem *qui pecuniam consumit, minus quam ante habebat habet.* Et quoniam pecunia superflua est, qua non utimur ad comparandum nobis ea, quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam faciunt (§. 347.); *quæ non consumitur pecunia, superflua est.*

Pecunia quænam consumatur.

Ex. grat. Si quis quotannis bis mille thaleros impendit operis ac rebus comparandis, ut vitam cum suis commode, jucunde ac decore transigere possit; bis mille thaleros quotannis consumit. Idiomate patrio dicimus: Er verthut jährlich 2000. Thaler. Quodsi vero tibi fuerint reditus annui ter mille thalerorum, tu vero consumis nonnisi bis mille; mille thaleri erunt pecunia superflua. Non jam attenditur moralitas in eroganda pecunia, ubi pecunia superflua æstimatur in gratiam divitiarum determinandarum, de ea enim dispiciemus deinceps.

§. 349.

Res, ex quibus fructus percipiuntur, æquiparantur operis, quarum præstatione acquiritur pecunia. Quodsi enim ex rebus fructus percipis, cum sint in rerum numero (§. 695. *part. 1. Theol. nat.*), pro re vero qualibet detur pecunia perinde ac pro operis præstitis (§. 292.); illorum dominium in alios transferendo non minus pecuniam acquirere vales, quam præstando operas. Perinde igitur est, sive res possideas, ex quibus fructus percipiuntur, sive operas aliis præstare valeas. Quamobrem res, ex quibus fructus percipiuntur, æquiparantur operis, quarum præstatione acquiritur pecunia.

Res fructuosæ quatenus operis æquiparentur.

Res fructuosæ duplici modo spectari possunt, vel quatenus ex iis percipiuntur fructus, vel quatenus earum pretium pecunia æstimatur. Priori respectu non possidentur nisi pecuniæ acquirendæ gratia. Quamvis enim partem fructuum ipsemet consumis, perinde tamen est, ac si pecuniam pro iis accepisses & hanc iis comparandis impendisses, quibus indiges. Res adeo fructuosæ tibi eodem loco sunt, quo alteri operæ, quorum præstatione pecuniam acquirit ad ea sibi comparanda, quibus indiget. Posteriori autem respectu operis comparari nequeunt.

§. 350.

Pecunia, qua æstimatur pretium rerum, quæ iis utendo fruendo non consumuntur, accensenda pecuniæ superfluæ. Quodsi enim res iis utendo non consumuntur,

Quo respectu res pecu.

niæ super-flua accen-seantur. tur, tantum omnino pecuniæ habes, quam non consumis, quanta æstimatur pretium rerum (§. 292.), ut adeo perinde sit, sive res istas habeas, sive pecuniam, quam non consumis. Enimvero quæ non consumitur pecunia, ea superflua est (§. 348.). Quamobrem pecunia, qua æstimatur pretium rerum, quæ iis utendo fruendo non consumuntur, accensenda pecuniæ superfluæ.

Ex. grat. Si agros & prata possides, ea non consumuntur, quod quotannis fructus ex iis percipis. Quamobrem tantum pecuniæ habes, quæ non consumitur, quanta constat pretium istorum agrorum atque pratorum, propterea quod hæc immobilia cum pecunia commutare possis, quando visum fuerit. Sane pecunia quoque, quam non consumis, quæque adeo superflua est (§. 348.), efficitur fructuosa, quatenus pro ejus usu ab alio accipis pecuniam, nec propterea definit esse quoad te superflua. Huc vero si animum advertas, circa propositionem præsentem nihil amplius dubii restabit.

§. 351.

Quid sta-uendum de rebus, quæ usu deterio-rantur, & successive inutiles fiunt, aut prorsus con-sumuntur. Quoniam pecunia, qua æstimantur pretia rerum, quæ usu non consumuntur, accensenda pecuniæ superfluæ (§. 350.), *si quæ res usu tantummodo deteriorantur, aut nonnisi successive prorsus inutiles evadunt, vel prorsus consumuntur*, consequenter earum pretium imminuitur, aut tandem prorsus nullum fit; *pecunia, qua dato tempore æstimatur earum pretium, pecuniæ superfluæ accensenda*.

In harum rerum numero sunt vestes, linteamina, & quæ ad supellectilem referuntur. Huc etiam pertinent picturæ & sculpturæ, res voluptuariæ. Nemo non novit rerum istarum, quamdiu adhuc aliquis earum usus est, aliquod adhuc esse pretium, vel si ex materia constant, quæ usui est, nec usu rei ex ea factæ fit deterior, tantum earum adhuc esse pretium, quantum valet materia. Exemplo sunt vasa ex metallo confecta, inprimis argentea. Quodsi enim pecunia indigeas, pecuniam pro istiusmodi rebus accipere vales.

§. 352.

Quinam sit dives. *Qui multum pecuniæ superfluæ habet, dives est.* Dives enim est, cujus patrimonium superfluum continet (§. 240.). Quamobrem cum magnitudo patrimonii æstimetur pecunia (§. 341.); qui multum pecuniæ superfluæ habet, dives est.

Pecunia introducta, qua res & operæ qualibet comparari possunt (§. 293.), ut adeo superfluum habeat, qui pecuniam habet, qua ad vitæ necessitatem, commoditatem, jucunditatem & decorem minime indiget (§. 239.), dives dici nequit, nisi qui multum pecuniæ habet, quæ non consumitur, etiamsi vitam commode, jucunde ac decore transigat, sive pecuniam numeratam habeat (§. 344.), vel ipsi debeatur pecunia, quæ exigi potest (§. 346.), sive res fructuosas (§. 350.), aut alias, quarum non exiguum pretium est, possideat (§. 351.). Hinc idiomate patrio dicimus de divite; er habe viel Geld und Geldes werth / hoc est, quod multum habeat pecuniæ multasque res, quæ tantundem valent, quantum pecunia, seu quæ eminens habent pretium (§. 294.). Si quis vero non habet nisi tantum pecuniæ, quantum ad vitæ commode, jucunde ac decore transigendam suffi it, nec res possidet, nisi quæ huic fini sufficiunt, & quæ usu deteriorantur, ac tandem inutiles evadunt, is dives haberi nequit.

§. 353.

Quomodo divitiæ sint æstimandæ. Quoniam is dives est, qui multum pecuniæ superfluæ habet (§. 352.); *divitiæ æstimandæ sunt ex quantitate pecuniæ superfluæ*, consequenter *qui duplam pecuniæ superfluæ summam habet, is duplas habet divitias, qui summam triplam habet, divitias triplas habet & ita porro, seu divitiæ sunt pecuniæ superfluæ proportionales*.

Videmus itaque, in æstimandis divitiis constare debere, quomodo computanda sit pecunia superflua, ut adeo jam pateat ratio, cur ante ostenderimus, quatenus res, quas possidemus, pecu-

pecuniæ superfluæ sint accensendæ (§. 350.351.) & quænam pecunia pro superflua haberi debeat (§. 347.). Quemadmodum vero inventa pecuniæ pretia rerum multo facilius definiuntur; ita etiam divitiarum quantitas eadem facilitate determinatur, & divitiæ plurium ad se invicem comparantur, ut earum ratio definiatur. Ceterum cum status civilis homines faciat inæquales, quemadmodum suo loco ostendemus, in computanda pecunia superflua ejus etiam habenda ratio est, ne eædem censeantur divitiæ, quas status civilis diversas facit. Sed de hoc suo loco.

§. 354.

Qui tantum nonnisi pecuniæ acquirere valet, quæ ad res necessarias comparandas sufficit, pauper est. Qui enim nonnisi tantum pecuniæ acquirere valet, quæ ad res necessarias sibi comparandas sufficit, ejus patrimonium præter res necessarias continere nequit. Quamobrem cum pauper sit, cujus patrimonium nonnisi res necessarias continet (§. 238.); qui tantum nonnisi pecuniæ acquirere valet, quæ ad res necessarias comparandas sufficit, pauper est. *Quinam sit pauper.*

Non est quod excipias, dari etiam pauperes, qui res multas utiles ac voluptuarias possident, sed ære alieno laborant. Etenim in æstimando patrimonio detrahendum est æs alienum (§. 342.), consequenter ad patrimonium referri nequeunt res, quarum pretium vix sufficit, ut ab eo libereris. Nihil adeo dubii circa propositionem præsentem restat, modo perpendas, quæ ære alieno comparantur, vel ad hoc requiruntur, ut ab eodem libereris, ea non referenda esse in numerum illorum, quæ pecunia a te acquisita comparantur. Aliud est pecuniam consumere alienam, aliud suam. Fieri equidem potest, ut pro divite habeatur, qui pecuniam alienam consumit, quamdiu ignoratur, quantum pecuniæ debeat aliis; sed nobis sermo non est de eo qui dives videtur, cum non sit.

§. 355.

Qui tantum pecuniæ acquirere non valet, quæ ad res necessarias comparandas sufficit, egenus est. Qui enim tantum pecuniæ acquirere minime valet, quæ ad res necessarias comparandas sufficit; in ejus patrimonio res etiam necessariæ deficiunt, seu eidem deficiunt, quæ vitæ necessitas exigit. Quamobrem cum egenus sit is, cui ea deficiunt, quæ vitæ necessitas exigit (§. 238.); qui tantum pecuniæ acquirere non valet, quæ ad res necessarias comparandas sufficit, egenus est. *Egenus quinam sit.*

Quæ modo de paupertate annotavimus, ea etiam subinde de egestate notanda veniunt. Qui pecuniam alienam consumit, videri potest dives, cum sit egenus, quamdiu ignoratur, quantum sit æs alienum.

§. 356.

Qui labore suo ne tantillum quidem pecuniæ acquirere valet, quæ rebus comparandis sufficit, quas extrema vitæ necessitas exigit; mendicus est, seu ad mendicitatem redactus est. Qui enim labore suo ne tantillum quidem pecuniæ acquirere valet, quæ rebus comparandis sufficit, quas extrema vitæ necessitas exigit, ei tanta rerum inopia est, ut desint, quæ extrema vitæ necessitas exigit. Quamobrem cum mendicus sit, qui tanta rerum inopia laborat, & in hac inopia mendicitas consistat (§. 52.); mendicus omnino est, seu ad mendicitatem redactus est is, qui labore suo ne tantillum quidem pecuniæ acquirere valet, quæ rebus comparandis sufficit, quas extrema vitæ necessitas exigit. *Quinam sit mendicus.*

Per se patet, tacite supponi, eum, qui labore suo nihil acquirere valet, non habere alium acquirendi modum, etenim si prædia possidet, ex quorum fructibus vitæ necessitati prospicere valet; is non opus habet, ut labore suo acquirat, unde vivat.

§. 357.

Quinam ad mendicitatem rediguntur.

Quoniam ad mendicitatem redactus est, qui labore suo ne tantillum quidem pecuniæ acquirere valet, quæ rebus comparandis sufficit, quas extrema vitæ necessitas exigit (§. 356.); *si quis labore suo saltem acquirit tantum pecuniæ, quantam consumit, quando labore suo nihil acquirere valet*, cum ipsi etiam deficiant ea, quæ extrema vitæ necessitas exigit, *ad mendicitatem redigitur.*

Incauti adeo sunt, ne dicam stulti, qui cum nonnisi labore suo sibi acquirere debent ea, quæ extrema vitæ necessitas exigit, rebus voluptuariis impendunt pecuniam, qua futuræ necessitati prospicere debebant. Mendicitatis enim periculo se atque suos exponunt.

§. 358.

Quando rerum fructuosarum consumtione ad mendicitatem quis redigatur.

Si quis non alio modo ea acquirere valet, quæ vitæ necessitati sufficiunt, quam percipiendo fructus ex rebus, quas possidet; has consumendo ad mendicitatem redigitur. Quodsi enim quis non alio modo ea acquirere valet, quæ vitæ necessitati sufficiunt, quam percipiendo fructus ex rebus, quas possidet, ubi has consumsit, ea amplius acquirere non valet, quæ vitæ necessitati sufficiunt, consequenter tanta rerum inopia laborat, ut ipsi etiam desint ea, quæ extrema vitæ necessitas exigit. Quamobrem cum in tanta rerum inopia mendicitas consistat (§. 52.); si quis non alio modo ea acquirere valet, quæ necessitati vitæ sufficiunt, quam percipiendo fructus ex rebus, quas possidet, has consumendo ad mendicitatem redigitur.

Qui alio modo nil acquirere valet, nisi fructus percipiendo ex rebus, quas possidet; ei loco laboris sunt res fructuosæ, quibus labor, quatenus lucrativus est, recte æquiparatur. Quemadmodum itaque ad mendicitatem redigitur, qui laborare non valet, ea autem, quæ vitæ necessitati sufficiunt, nonnisi labore suo acquirere valet (§. 357.); ita etiam ad eandem redigi debet, qui res fructuosas consumit, non tamen alio modo, quam fructus percipiendo, ea acquirere valet.

§. 359.

Quando res fructuosæ non faciant divitem.

Si quis res fructuosas non plures possidet, quam ex quibus fructus percipiendo ea acquirere tenetur, quæ vitæ necessitati, ejus autem commoditati, aut jucunditati ac decori ægre sufficiunt; is dives non est. Quoniam enim fructus percipiendo ex rebus fructuosis, quas possidet, ea acquirere tenetur, quæ vitæ necessitati equidem, ægre tamen ejus commoditati, aut jucunditati ac decori sufficiunt, cum res consumere nequeat, nisi ad mendicitatem redigi velit (§. 358.), is tantum vix ac ne vix quidem, nedum plus habet, quam quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficiunt. Quamobrem cum dives non sit, qui non plus habet, quam quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficiunt (§. 240.); si quis res fructuosas non plures possidet, quam ex quibus fructus percipiendo ea acquirere tenetur, quæ vitæ necessitati, ejus autem commoditati, aut jucunditati ac decori ægre sufficiunt, is dives non est.

Nimirum si vitam commode, jucunde ac decore transigere vellet, res ipsæ fructuosæ consumerentur, adeoque tandem ad mendicitatem redigeretur. Quamobrem ante obitum res istæ in numerum superfluarum referri nequeunt, cum iis indigeat ad prospiciendum vitæ necessitati, quamdiu vivit. Hinc idiomate patrio einen vermögenden Mann / non autem einen reichen appellare solemus, distinguendo scilicet facultatem patrimonii a divitiis. Paradoxum autem non est, ut, qui vivus dives haberi non potest, moriatur dives.

§. 360.

§. 360.

Si quis ex rebus suis percipit fructus ad vitam commode, jucunde ac decore degendam sufficientes dives est. Etenim cum res, ex quibus percipiuntur fructus, æquiparentur operis, quarum præstatione acquiritur pecunia (§. 349.); perinde omnino est ac si tantum pecuniæ, quantum valent fructus, operis tuis acquireres. Quodsi ergo hi fructus ad vitam commode, jucunde ac decore degendam sufficiunt, perinde omnino est ac si præter ea, quæ ad vitam commode, jucunde ac decore degendam sufficiunt, haberes adhuc res alias, consequenter superfluum continet patrimonium tuum (§. 239.). Quamobrem cum dives sit, cujus patrimonium superfluum continet (§. 240.); si quis ex rebus suis percipit fructus ad vitam commode, jucunde ac decore degendam sufficientes, dives est. *Quando res fructuosæ efficiant divitem.*

Ostenditur etiam hoc modo. Si quis ex rebus suis percipit fructus ad vitam commode, jucunde ac decore degendam sufficientes, cum res fructuosæ hoc non obstante conserventur, pecunia vero, qua æstimatur pretium rerum, quæ iis utendo fruendo non consumitur, accensenda pecuniæ superfluæ (§. 350.), is plus habet, quam quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficiunt. Quoniam itaque dives est, qui plus habet, quam quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficiunt (§. 240.); dives omnino est, qui ex rebus suis percipit fructus ad vitam commode, jucunde ac decore degendam sufficientes.

Videmus adeo res fructuosas non solum in se, sed etiam in relatione ad possessorem spectari debere, ubi definiendum, num possessorem faciant divitem. Animo recolenda sunt, quæ de statu medio inter paupertatem & divitias supra monuimus (§. 240.), ex iis enim haud obscure intelligitur, eum, quem res fructuosæ divitem non faciunt, non tamen ideo dici posse pauperem. Quamvis adeo ex rebus suis percepti fructus tantummodo sufficiant necessitati vitæ, ut adeo res fructuosæ te minime faciant divitem (§. 359.); quatenus tamen pecunia, qua pretium illarum æstimatur, superfluæ accensenda (§. 350.), nec pauper dici potes (§. 238.), quemadmodum ille, qui nonnisi labore suo tantum acquirere valet, quantum ad prospiciendum vitæ necessitati sufficit (§. 354.); obtinet adeo inter paupertatem ac divitias status intermedius, quo idiomate patrio dicimus: er hat sein nöthiges Auskommen, hoc est, facultas patrimonii ipsius sufficit ad res necessarias sibi comparandas.

§. 361.

Quoniam dives est, qui ex rebus suis percipit fructus ad vitam commode, jucunde ac decore degendam sufficientes (§. 360.); multo magis *dives est, qui ex rebus suis plures percipit fructus, quam qui ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam requiruntur, vel etiam alio adhuc modo pecuniam acquirit, aut qui tantum pecuniæ operis suis acquirere valet, quantum ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficit, vel plus acquirit, & præterea fructus qualescunque ex rebus suis percipit, quibus ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam non habet opus.* *Idem porro expenditur.*

Notanda vero hic sunt, quæ ante demonstravimus (§. 347.) de eo, qui commoditatem, jucunditatem ac decorem vitæ insuper habet solis necessariis ultro contentus. Abunde jam docuisse nobis videmur, quomodo de divitiis ferendum sit judicium, ne a fixo vocabuli significatu recedatur, cujus vulgo significatus admodum vagus est, propterea quod in æstimando superfluo, in quo divitiæ consistunt (§. 240), a veritate receditur. Id tantummodo observamus, postquam status civilis homines fecit inæquales, eundem quoque necessitati vitæ admiscuisse decorem, ut adeo pro diversa hominum conditione non sit eadem. Sed de hac diversitate disertius dici poterit, quando de statu civili acturi sumus.

§. 362.

§. 362.

Quatenus egenus possidere possit res fructuosas.

Si quis præter fructus, quos ex rebus suis percipit, nihil acquirere valet, hi autem ad comparandas res necessarias minime sufficiunt; is egenus est. Quodsi enim præter fructus, quos ex rebus percipit, nihil acquirere valet, hi autem ad comparandas res necessarias minime sufficiunt; si res consumere vellet, ea ipsi foret inopia, ut deessent, quæ extrema vitæ necessitas exigit; consequenter ad mendicitatem redigeretur (§. 52.). Quoniam tamen iisdem conservatis, res etiam necessariæ ipsi deficiunt, egenus vero est, in cujus patrimonio res necessariæ deficiunt (§. 238.); si quis præter fructus, quos ex rebus suis percipit, nihil acquirere valet, hi autem ad comparandas res necessarias minime sufficiunt, is omnino egenus est.

Propositio præsens probe notanda est, cum egenis etiam danda sit eleemosyna (§. 244.), haud raro autem eadem indigni censeantur, qui res quasdam fructuosas, præsertim immobiles, adhuc possident, propterea quod non perpenditur, ad mendicitatem redigi egenum, si res fructuosas, ex quibus pro parte prospicere potest vitæ necessitati, consumere velit, immo egestatem quoad ea, quæ ad vitæ necessitatem desunt, quando ex labore suo acquirere nequit egenus, mendicitati æquiparari (§. 243.).

§. 363.

Reditus quid sint.

Reditus dicuntur ea, quæ ex rebus nostris, vel operis nostris acquirimus. Idiomate patrio vocantur Einkünffte, & si in pecunia consistunt, vel pecunia æstimantur, Einnahme. Hinc *annui reditus* appellantur, qui singuli unius anni spatium proveniunt. *Reditus stati* sunt, qui singulis annis iidem sunt: *Variabiles* vero, seu *non stati*, qui uno anno majores, alio minores sunt.

Ita reditus stati sunt pecunia, quam tibi alter quotannis solvere tenetur ex re sua; ast si dare tenetur decem modios frumenti, cum hujus pretium non sit constans, sed nunc crescat, nunc decrescat, reditus stati non sunt, sed variabiles. Similiter si quis operis suis uno anno plus acquirit, quam alio, reditus hi non stati sunt, sed variabiles.

§. 364.

Expensæ quid sint & nam impensæ ad eas referendæ.

Expensæ dicuntur pecunia, qua quis res sibi comparat, quæ vel usu consumuntur, vel deteriorantur, & quæ gratis datur aliis. Quoniam itaque impensæ fiunt rei conservandæ, & utendæ fruendæ gratia, vel in fructuum perceptionem fiunt (§. 603. *part. 2. Jur. nat.*); *impensæ in expensarum numero sunt*. Sunt autem *expensæ ordinariæ*, quæ quovis tempore seu constanter fiunt; *extraordinariæ* autem, quas nonnisi casu emergente fieri necesse est.

Exempli gratia. Expensæ in victum & amictum quotidianum factæ ordinariæ sunt; ast impensæ in ædes reficiendas factæ extraordinariæ.

§. 365.

Expensarum differentia.

Expensæ necessariæ sunt, quæ rerum necessariarum comparandarum gratia fiunt, vel in impensis necessariis consistunt. *Voluptuariæ* sunt, quæ rerum voluptuariarum comparandarum, vel voluptatis percipiendæ gratia fiunt. *Minus necessariæ* sunt, quæ fiunt rerum comparandarum gratia, quibus carere poteras. *Inutiles* sunt, quæ fiunt rerum, quæ nulli tibi sunt usui, comparandarum gratia. *Utiles* ex adverso, quæ in impensis utilibus consistunt. *Non inutiles* appellare libet eas, quæ rerum utilium comparandarum gratia pro facultate patrimonii fiunt.

Quo-

Quoniam status civilis homines fecit inæquales, ita ut decor accedat ad vitæ necessitatem, res necessariæ non eodem prorsus modo discernuntur a minus necessariis in statu naturali atque civili. Nemo autem quis existimet, definitiones esse nimis arctas, probe considerandum, quando res simpliciter dicimus; sub iis etiam comprehendi res incorporales. Ita parentes obligantur ad conciliandos liberis habitus animæ, veluti ut liberos in religione & arte quadam, vel opificio institui curent. Expensæ adeo ea fini factæ necessariæ sunt.

§. 366.

Si reditus annui superent expensas annuas, ditior evadis; si ex adverso expensæ annuæ superent reditus annuos, pauperior fis; si denique expensæ adæquent reditus annuos, patrimonium, quod habes, non mutatur. Etenim cum reditus annui æstimentur pecunia, quam ex rebus tuis vel operis tuis acquiris (§. 363.), expensæ autem annuæ sint pecunia, quæ res usu consumendas, vel deteriorandas comparandi gratia erogatur, vel etiam gratis datur (§. 364.); si reditus annui superent expensas annuas, finito anno pecunia tibi superflua est (§. 347.). Quamobrem cum dives sit, qui multum pecuniæ superfluæ habet (§. 352.), adeoque ditior evadat, si eadem augeatur; ditior utique evadis, si reditus annui superent expensas annuas. *Quod erat primum.* [*Quando quis fiat ditior, quando pauperior, quando patrimonium non mutetur.*]

Enimvero si expensæ annuæ superent reditus annuos, aut pecunia, quæ tibi erat superflua, eroganda, aut contrahenda sunt debita *per demonstrata*. Quamobrem cum divitiæ æstimentur pecunia superflua (§. 353.); si expensæ annuæ superent reditus annuos, divitiæ non augentur, si quas habes, sed diminuuntur, &, ubi debita contrahis, tandem ad egestatem (§. 355.), certe ad paupertatem redigeris (§. 354.), consequenter pauperior fis. *Quod erat secundum.*

Denique si expensæ annuæ adæquent reditus annuos, finito anno nihil pecuniæ acquisitæ restat, *per demonstrata*, consequenter cum patrimonii magnitudo pecunia æstimetur (§. 341.), nihil vero pecuniæ eidem accedat, nihil decedat, patrimonium quoque non mutatur. *Quod erat tertium.*

Si quis multas habet divitias, quando expensæ annuæ superant reditus, non quidem statim ex divite fit pauper (§. 238. 240.); quoniam tamen divitiæ decrescunt, earum continua imminutio ad paupertatem gradus est, ita ut, nisi tempestive sistatur, in paupertatem incidat, qui fuerat dives. Ecquis enim est, qui ignorat, hoc modo maximas dilabi opes. Hinc & communis fert usus loquendi, ut pauperiorem fieri dicamus eum, cujus opes diminuuntur.

§. 367.

Quoniam pauperior fit is, cujus expensæ annuæ superant reditus (§. 366.); *Qui paupertatem fugit, cavere debet, ne reditus annuos excedant expensæ, sed danda eidem potius opera est, ut expensas superent reditus.* [*Quomodo paupertas declinanda.*]

Bona fortunæ non semper in nostra potestate sunt. Quamobrem fieri potest, ut quis etiam sine culpa sua in paupertatem incidat: cavendum tamen est, ne hoc fiat culpa nostra. Dantur casus varii, quos evitare nostrum non est, opes vel maximas evertentes: de quibus dicere nil attinet ac a præsenti instituto alienum est. Quamobrem cum ad impossibile nemo obligari possit (§. 209. *part.* 1 *Phil pract. univ.*); nec lex naturæ nos obligare valet ad casus istos evitandum.

§. 368.

Operam dare pro virili debemus, ut tantum pecuniæ acquiramus, quantum ad vitam commode ac jucunde, immo etiam decore transigendam sufficit. Obligamur enim non modo ad vitam conservandam (§. 350. *part.* 1. *Jur. nat.*), verum etiam ad eam commode (§. 466. *part* 1. *Jur. nat.*) & jucunde transigendam (§. 471. *p.* 1. *Jur. nat.*), & ad faciendum, quod decorum est (§. 205. *part.* 1. *Phil. pract univ.*). Quamobrem cum ad vitam conservandam eandemque commode, jucunde ac deco- [*Quantum pecuniæ acquirere teneamur.*]

decore transfigendam opus habeamus rebus ac operis pecunia comparandis (§. 293.); quin operam pro virili dare debeamus, ut tantum pecuniæ acquiramus, quantum ad vitam commode ac jucunde, immo etiam decore transfigendam sufficit, dubitandum non est.

Cum actio legi naturæ contraria peccatum sit (§. 440. p. 1. *Phil. pract. univ.*), durum videri nonnullis non ignoro, quod urgeamus acquisitionem pecuniæ ad vitam commode, jucunde ac decore transfigendam sufficientis. Enimvero hi sunt, qui animum non attendunt ad restrictionem adjectam, quod opera danda sit pro virili, ne si quid deficiat, quod ea sibi necessarium, id nobis imputandum veniat. Quodsi enim deficiant vires, voluntas sufficit & conatus.

§. 369.

An prospiciendum sit futuræ vitæ necessitati.

Futuræ etiam, quantum datur, vitæ necessitati prospicere debemus. In vulgus constat, multos emergere posse casus, in quibus expensæ extraordinariæ requiruntur (§. 364.), & in quibus vel nihil acquirere, vel non tantum acquirere valemus, quantum expensæ inevitabiles exigunt. Quamobrem cum pro virili operam dare teneamur, ut tantum pecuniæ acquiramus, quæ ad vitam commode ac jucunde, immo etiam decore transfigendam sufficit (§. 368.), primo autem loco rerum necessariarum habenda ratio (§. 502. *part. 1. Jur. nat.*); danda omnino opera est, ne nostra culpa desint res necessariæ in casu aliquo emergente, vel deficiat pecunia ad expensas extraordinarias requisita. Futuræ igitur etiam necessitati, quantum datur, prospicere debemus.

Imaginem hujus juris conspicere licet in brutis, quæ natura adeo provida fecit, ut, si quo tempore reperire nequeant alimenta sibi convenientia, ea tempestive colligant & loco convenienti recondant, immo etiam solertia sua præcaveant, ne corrumpantur. Ad quæ adeo bruta naturali quodam impetu feruntur, ea hominibus rationis usu pollentibus animo deliberato agenda sunt (§. 300. *part. 3. Jur. nat.*). Neque abhorret propositio præsens a notionibus communibus: audimus enim eos reprehendi, qui, quæ futuræ necessitati prospicientes conservare poterant, consumere malunt.

§. 370.

An futuro vitæ decori prospiciendum.

Prospiciendum est, quantum datur, ne desint sumtus extraordinarii, quos fieri jubet vitæ decor. Etenim pro virili operam dare tenemur, ut tantum pecuniæ acquiramus, quæ ad vitam etiam decore agendam sufficit (§. 368.). Quamobrem cum casus emergere possint, in quibus sumtus extraordinarios exigit decor vitæ; quin etiam prospiciendum sit, quantum detur, ne desint sumtus extraordinarii, quos fieri jubet vitæ decor, dubitandum non est.

Quæ paulo ante annotavimus (*not.* §. 368.), etiam animo hic recolenda sunt, ne obligationem naturalem in nimium extendere videamur. Ceterum Germani satis accurate distinguunt sumtus, quos fieri jubet præsens vitæ conditio, ab iis, quibus opus est in casu emergente vel ad prospiciendum necessitati, vel ad satisfaciendum decori vitæ. Illos enim den Zehr-Pfenig, istos den Noth-Pfenig, hoc den Ehren-Pfennig appellant, quasi illum dixeris nummum consumtionis, istum nummum necessitatis, hunc vero nummum honoris.

§. 371.

Modus in eroganda pecunia servandus.

In eroganda pecunia servandus ita est modus, ut, quantum datur, reditus annui superent expensas. Operam enim dare debemus, quantum datur, ne desint sumtus extraordinarii, quos fieri jubet vitæ decor (§. 370.), & futuræ etiam, quantum datur, necessitati prospiciendum (§. 369.). Necesse igitur est, ne pecunia omnis,

quæ

quæ ex rebus vel operis nostris acquiritur, sint reditus (§. 363.), quæ vero rerum usu consumendarum aut deteriorandarum gratia erogatur, vel gratis datur, expensæ (§. 364.); in eroganda pecunia servandus est modus, ut reditus annui superent expensas, quantum datur.

Ostenditur etiam hoc modo. Qui pecuniam omnem erogat, ei nihil superest, quo futuræ necessitati prospicere possit, ac desunt sumtus extraordinarii, quos fieri jubet decor vitæ, consequenter is nec futuræ necessitati prospicit, nec de sumtibus extraordinariis, quos vitæ decor fieri jubet, cogitat. Quoniam itaque futuræ non modo necessitati, quantum datur, prospicere debemus (§. 369.), verum etiam ne desint sumtus extraordinarii, quos decor vitæ fieri jubet (§. 370.); quantum datur cavere debemus, ne omnis, quæ acquiritur, pecunia erogetur. Quamobrem in eroganda pecunia ita servandus est modus, ut, quantum datur, reditus annui superent expensas.

Non deerunt forsan, qui existimaturi sunt, talia potius ad prudentiam œconomicam, quam ad Jus naturæ esse referenda: sed hi erunt, qui omnem obligationis, quæ a lege naturæ venit, amplitudinem minime prospiciunt, non perpendentes legem naturæ non obligare tam ad recte (§. 189. *p.* I. *Phil. pract. univ.*), quam ad prudenter agendum (§. 258. *part.* I. *Jur. natur.*), qualiscunque tandem sit actio, modo eam ita determinare in potestate nostra sit (§. 176. *p.* I. *Jur. nat.*). Culpam quamlibet vitare debemus (§. 299. *part.* I *Jur. natur.*). Quamobrem nec culpa nostra deficere debent, quæ futura necessitas exigit, nec desse debent sumtus, quos vitæ decor fieri jubet in casu emergente. Culpa autem tua hæc desunt, si non eum serves modum in eroganda pecunia, quem servare poteras, ut reditus annui superent expensas.

§. 372.

Quoniam in eroganda pecunia ita servandus est modus, ut, quantum datur, reditus annui superent expensas (§. 371.), ne scilicet desint, quæ futura necessitas exigit, vel decor vitæ extraordinarie requirit (§. 369. 370.); *si reditus minime sufficiunt ad vitam commode ac jucunde omni modo degendam*, cum res necessariæ utilibus ac voluptuariis præferendæ (§. 502. *part.* I. *Jur. nat.*), quarum illæ ad vitam commode (§. 500. *part.* I. *Jur. nat.*), hæ autem ad eandem jucunde transigendam faciunt (§. 501. *part.* I. *Jur. nat.*), *expensis voluptuariis, immo etiam utilibus, quantum fieri potest, detrahendum, quantum in futuros usus servandum.* *Quomodo expensæ diminuendæ.*

Quantum detrahi possit, ex circumstantiis singularibus dijudicandum, ne quicquam committatur, quod prudentiæ sit adversum (§. 256. *part.* I. *Jur. natur.*): Id quod fieri minime debet (§. 258. *p.* I. *Jur. nat.*).

§. 373.

Ab expensis inutilibus prorsus est abstinendum. Etenim dominus re sua non aliter uti, consequenter nec pecuniam erogare debet, quam ut satisfaciat obligationi cuidam naturali (§. 167. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum rebus, quæ nullius tibi sunt usus, carere possis, etiamsi vitam commode, jucunde ac decore transigere velis; expensæ inutiles minime fiunt ea fini, ut obligationi cuidam naturali satisfacias (§. 365.). Ab expensis igitur inutilibus prorsus abstinendum. *A quibus expensis sit abstinendum.*

Jure adeo interno, quod urget rectam bonorum administrationem, expensæ inutiles sunt illicitæ, etiamsi jure externo permittendæ, quamdiu nil fit contra jus tertii (§. 169. *part.* 2. *Jur. nat.*). Hinc etiam vulgo recte reprehenduntur, qui res inutiles sibi comparant, etiamsi pro facultate patrimonii sui expensas inutiles facere possint. Tanto magis autem necesse erat, propositionem præsentem non prætermitti, cum a facientibus non agnoscatur illusmodi expensas illicitas esse jure interno, seu contra conscientiam.

§. 374.

Quinam abstineant ab expensis minus necessariis. *Qui tenue habet patrimonium, ab expensis minus necessariis abstinere debet*. Qui enim tenue habet patrimonium, cum hoc pauca bona contineat (§ 452. *part. 2. Jur. nat.*) & magnitudo ejusdem pecunia æstimetur (§. 341.), non multum pecuniæ habet superfluæ (§. 239.). Quamobrem cum in eroganda pecunia ita servandus sit modus, ut, quantum datur, reditus annui superent expensas (§. 371.), & quilibet obligetur ad patrimonium suum conservandum & amplificandum, quantum in potestate sua fuerit (§. 458. *part. 2. Jur. nat.*), expensæ autem minus necessariæ fiant rerum comparandarum gratia, quibus carere poteras (§. 365.); qui tenue habet patrimonium, ab expensis minus necessariis abstinere debet.

Distinguimus res nobis prorsus inutiles a minus necessariis. Illæ nimirum nobis nulli prorsus sunt usui: hæ quidem faciunt ad aliquam vitæ commoditatem vel jucunditatem, sed qua carere poteramus, immo pro facultate patrimonii carere debebamus, quod futura quædam necessitas, cui prospiciendum (§. 369.), vel extraordinarii quidam sumtus, quos fieri jubet vitæ decor, & quorum a nobis habenda ratio est (§. 370.), præferri debeant præsenti commoditati vel jucunditati (§. 502. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 375.

Quando expensæ inutiles ac minus necessariæ non sint illicitæ. *Si quis pro facultate patrimonii sui in gratiam eorum, qui pecunia maxime indigent, res sibi inutiles ac minus necessarias ab iis sibi comparat; expensæ inutiles & minus necessariæ non sunt illicitæ*. Quicquid enim facere potes, ne desint aliis, quæ ad vitam conservandam, immo commode, jucunde ac decore transigendam requiruntur, ad hoc faciendum obligaris (§. 644. 645. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem si pro facultate patrimonii tui fieri potest, & ab iis, qui pecunia maxime indigent, tibi comparare potes res tibi inutiles ac minus necessarias; quin hoc facere liceat dubitandum non est (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque expensæ inutiles sunt, quæ fiunt rerum inutilium comparandarum gratia, minus autem necessariæ, quæ fiunt ad res minus necessarias comparandas (§. 365.); expensæ inutiles & minus necessariæ non sunt illicitæ, si pro facultate patrimonii tui ab iis, qui pecunia maxime indigent, res etiam tibi inutiles ac minus necessarias in eorum gratiam tibi compares (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Equidem lex naturæ jubet, ut ab expensis inutilibus abstineamus, quatenus in eroganda pecunia ad statum nostrum respicimus, consequenter de officiis erga seipsum agitur. Sed eadem lex quoque urget officia erga alios (§ 608. *p. 1. Jur. natur.*). Quamobrem si quis actus temerarius est, ubi eum refers ad officia erga te ipsum, adeoque lege naturali minime permissus (§. 270. *part. 3. Jur. nat.*), idem tamen temerarius non est, quando refertur ad officia erga alios. Illicitus esse definit, quando officia erga alios eundem exigunt: id quod obtinet in expensis inutilibus & suo etiam modo in minus necessariis. Nimirum expensæ inutiles & minus necessariæ obstant amplificando patrimonio. Quoniam vero ad patrimonium amplificandum non obligamur, nisi quantum in potestate nostra est (§. 458 *p. 2. Jur. nat.*); non ita eidem amplificando studere debemus, ut desimus officiis erga alios, cum rectus dominii usus etiam convenire debeat officiis erga alios (§. 167. *part. 2. Jur. nat.*), ad quæ non minus obligamur, quam ad officia erga nosmetipsos (§. 608. *p. 1. Jur. nat.*). Aliter adeo judicandum est de expensis, quatenus aliorum, a quibus res quædam comparantur, habetur ratio. Quodsi ergo in dato quocunque casu particulari probe consideres, quid pro facultate patrimonii tui fieri possit, & ad quid faciendum aliis tenearis; haud difficulter discernes expensas licitas & illicitas, nec quæ in se spectatæ citra respectum ad alios pro illicitis habendæ, eas etiam illicitas habebis, quatenus aliorum gratia fiunt. Quodsi divites, quorum amplum est patrimonium (§. 240.), res nullas inutiles ac minus necessarias sibi comparare vellent: multi haud raro homines ad paupertatem, immo egestatem ac ipsam mendicitatem redigerentur: de quo disertius dicenda alibi locus erit.

§. 376.

§. 376.

Expensæ necessariæ præferendæ sunt non inutilibus & voluptuariis & non inutiles voluptuariis. Expensæ enim necessariæ fiunt rerum necessariarum, non inutiles, utilium, voluptuariæ voluptuariarum comparandarum gratia (§. 365.). Quamobrem cum res utiles voluptuariis, necessariæ autem & utilibus, & voluptuariis sint præferendæ (§. 502. *part. 1. Jur. nat.*); expensæ etiam non inutiles voluptuariis & necessariæ tam non inutilibus, quam voluptuariis præferendæ sunt. *Ordo expensarum.*

§. 377.

Ad expensas utiles faciendas obligamur, modo eas necessariis non præferamus. Etenim expensæ utiles in impensis utilibus consistunt (§. 365.). Sed ad impensas utiles faciendas obligamur (§. 609. *part. 2. Jur. nat.*). Ergo etiam obligamur ad expensas utiles faciendas. *Quod erat unum.* *Quid de impensis utilibus tenendum.*

Expensæ necessariæ vel in impensis necessariis consistunt, vel rerum necessariarum gratia fiunt (§. 365.). Enimvero impensæ necessariæ utilibus præferendæ (§. 610. *part. 2. Jur. nat.*), & res necessariæ ceteris omnibus anteponendæ (§. 502. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem expensas necessarias utilibus præferre debemus. *Quod erat alterum.*

Ut veritas propositionis præsentis clarius pateat, non modo relegenda sunt, quæ de impensis necessariis, quatenus utilibus præferendæ, alibi annotavimus (*not. §. 610. part. 2. Jur. nat.*), verum etiam definitio rerum necessariarum ad animum revocanda (§. 499. *part. 1. Jur. natur.*). Ceterum nemo existimet, quasi ea, quæ de expensarum differentia inculcantur & demonstrantur, superflua sunt, nec locum in Jure naturæ mereantur. Faciunt enim ad rectam bonorum suorum administrationem, ad quam nos obligari lege naturali negare nequit, qui omnem ejus amplitudinem perspexit (§. 189. *p. 1. Phil. pract. univ.*), & in administratione rerum alienarum eorum habenda inprimis ratio est, quando de culpa administratoris statuendum, fit ita quod jure externo de rebus, adeoque etiam de pecunia sua, disponere possit dominus, quemadmodum visum fuerit (§. 169. *part. 2. Jur. natur.*). Equidem in Jure civili provocantur ad exemplum diligentis patrisfamilias; non tamen hoc sufficit in Jure naturali, ubi demonstrandum, quodnam sit boni patrisfamilias officium & in quo ejus diligentia consistat: neque enim hic statur hominum opinionibus, quæ num veritati consentaneæ sint, an vero ab eadem recedant, ex principiis Juris naturæ dijudicandum.

§. 378.

Expensæ necessariæ ceteris omnibus præferendæ. Expensæ enim necessariæ rerum necessariarum comparandarum gratia fiunt, vel in impensis necessariis consistunt (§. 365.). Enimvero res necessariæ rebus omnibus aliis (§. 502. *part. 1. Jur. nat.*) & impensæ necessariæ ceteris impensis omnibus præferendæ (§. 610. 611. *part. 2. Jur. nat.*). Expensæ igitur necessariæ ceteris omnibus præferendæ. *Prærogativa expensarum necessariarum.*

Ex iis, quæ de expensis demonstrata sunt, non modo definire licet officium prudentis patrisfamilias in administrandis bonis suis; verum etiam determinatur, quid fieri debeat, ne expensæ superent reditus (§. 371.), ut non modo futuræ necessitati prospiciatur (§. 369.), verum etiam ne desint sumtus extraordinarii, quos vitæ decor requirit (§. 370.), & ut patrimonium, quantum datur, augeatur (§. 366. *h.* & §. 468. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 379.

Pecuniam non alio fine erogare debemus, quam ut satisfaciamus obligationi cuidam naturali. Unusquisque enim patrimonio suo aliter uti debet, quam ut satisfaciat obligationi cuidam naturali (§. 455. *part. 2. Jur. nat.*), nec re sua etiam aliter uti debet (§. 167. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum patrimonium pecu- *Principium generale de pecunia eroganda.*

nia æstimetur (§. 341.), nec eadem erogetur nisi rerum ac operarum ab aliis sibi comparandarum gratia (§. 293.), nisi gratis detur aliis (§. 18.); pecuniam non alio fine erogare debemus, quam ut satisfaciamus obligationi cuidam naturali.

Quodsi ergo officia cum erga teipsum, tum erga alios tibi probe fuerint perspecta, & eorum rationem habeas, quoties pecunia eroganda, usum ab abusu haud difficulter distingues. Etenim quemadmodum nobis lex naturæ præter usum rerum necessarium non aliud tribuit jus in communione primæva (§. 21. *part. 2. Juris nat.*), adeoque nonnisi eo fine, ut obligationi naturali satisfaciamus (§. 12. *part. 2. Jur. nat.*); ita etiam introductis dominiis rerum (§. 167. *part. 2. Jur. nat.*) & inventa pecunia nec aliter pecunia uti debemus, quam ut satisfaciamus obligationi cuidam naturali (§. 293.).

§. 380.

Idem ulterius declaratur. Quoniam pecuniam non alio fine erogare debemus, quam ut satisfaciamus obligationi cuidam naturali (§. 379.), ad vitam vero non modo conservandam (§. 350. *part. 1. Jur. nat.*) sed & ad eam commode (§. 466. *part. 1. Jur. nat.*), jucunde (§. 471. *part. 1. Jur. nat.*) & decore transigendam (§. 205. *part. 1. Phil. pract. univ.*), animamque perficiendam (§. 173. *part. 1. Jur. nat.*), & ad aliorum perfectionem promovendam obligamur (§. 222. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quantum fieri a nobis potest (§. 611. *part. 1. Jur. nat.*), expensæ tamen aliæ aliis præferendæ (§. 373. & *seqq.*); *pecuniam non alio fine erogare debemus, quam ut vitam conservemus, eandemque, quantum datur, commode, jucunde ac decore transigamus, animamque perficiamus & aliorum perfectionem, quantum fieri potest, promoveamus.*

Non est quod existimes, propositionem præsentem arctioribus limitibus constringi, quam par est; etenim pecuniam quoque erogari pro rebus immobilibus, quibus non utimur ad vitam vel conservandam, vel commode, jucunde ac decore transigendam, multo minus ad animam perficiendam, aut aliorum perfectionem promovendam. Etenim res istas nobis comparamus fructuum percipiendorum, consequenter pecuniæ lucrandæ gratia, adeoque eundem nobis præstant usum, quem habent fructus aut pecunia pro iis acquisita.

§. 381.

Parsimonia quid sit. *Parsimonia* virtus est, qua expensas ita moderamur, ne qua ex parte desimus officio alicui vel erga nos ipsos, vel erga alios, pro facultate patrimonii nostri. Idiomate vernaculo dicitur die Sparsamkeit, quemadmodum Sparsam, qui huic virtuti deditus, latino sermone *Parcus* dicendus, cum aliud vocabulum commodum deficiat, sit ita quod haud raro in malo sumatur significatu.

Difficile est judicare, num in expensis fatisfiat officiis erga seipsum & alios, cum eadem varient pro facultate patrimonii & a multis circumstantiis dependeant. Hinc non mirum, quod haud raro ad vitium trahantur, quæ virtutis sunt, & vocabulorum significatus fiat vagus. In philosophia autem vocabula revocanda sunt ad significatum fixum, & determinatum (§. 144. *Disc. prel.*), non attenta inconstantia loquendi, quæ vulgo obtinet.

§. 382.

An parci esse debeamus. Quoniam pecunia non alio fine eroganda, consequenter expensæ non alio fine fieri debent (§. 364.), quam ut satisfiat obligationi cuidam naturali (§. 379.), adeoque officio cuidam vel erga seipsum, vel erga alios (§. 225. 226. *part. 1. Phil. pract. univ.*), parsimonia autem ita moderatur expensas, ne qua ex parte desimus officio alicui erga nosmetipsos, vel erga alios, pro facultate patrimonii nostri (§. 381.); *parsimoniæ dediti, adeoque parci esse debemus.*

Haud raro equidem qui parcus est reprehensionem aliorum incurrit quasi tenax & avarus: sed sinistra hominum judicia veritati præjudicium minime faciunt. Recte omnino *Cicero* par-

parsimoniam magnum vectigal dixit & ad rem familiarem conservandam & rebus augendam requisivit, ut adeo optandum foret homines omnes virtuti huic deditos esse. Patet autem ex anterioribus, parsimoniam minime obstare, quo minus unusquisque pro facultate patrimonii sui vitam commode, jucunde ac decore transigat; & erga alios liberalis sit (§. 380. 251.).

§. 383.

An parcus sit illiberalis.

Qui parcus est, illiberalis non est. Etenim qui parcus est, expensas ita moderatur, ne desit officio cuidam erga alios (§. 381.). Quamobrem cum illiberalitas lege naturali prohibita sit (§. 253.), adeoque officio erga alios desit, qui illiberalis est (§. 225. 226. *part. 1. Phil. pract. univ.*); qui parcus est, illiberalis non est.

Non minus liberalitas (§. 251.), quam parsimonia lege naturali præcepta est (§. 382.), lex autem naturæ non præcipit contradictoria: id quod idem omnino foret, quam ad impossibile obligare (§. 79. *Ontol.* §. 164. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ad impossibile autem nemo obligari potest (§. 109. *p. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 384.

Quantas expensas faciat parcus.

Qui parcus est, non facit expensas ultra eas, quas officium aliquod erga seipsum, vel erga alios pro facultate patrimonii sui exigit. Moderatur enim expensas suas ita, ne desit ulla ex parte officio alicui erga seipsum, vel erga alios pro facultate patrimonii sui (§. 381.), adeoque ex officio erga seipsum & alios atque patrimonii sui magnitudine determinat expensas. Quamobrem nec facit expensas ultra eas, quas officium aliquod erga seipsum, vel erga alios pro facultate patrimonii sui exigit.

§. 385.

Prodigalitas quid sit.

Prodigus dicitur, qui plures & majores facit pro facultate patrimonii sui expensas, quam quas officium aliquod erga seipsum, vel erga alios exigit. Unde *Prodigalitas* aut, si mavis, *Prodigentia* vitium est, quo quis plures & majores facit pro facultate patrimonii sui expensas, quam quas officium aliquod erga seipsum, vel erga alios exigit. Unde sequitur, *prodigum in eroganda pecunia modum excedere, quem parsimonia præscribit* (§. 381.).

Probe notandum est, in dijudicanda prodigalitate rationem habendam esse patrimonii, quod quis habet: cum enim parsimonia determinare jubeat expensas officio cuidam erga seipsum, vel erga alios convenientes ex magnitudine patrimonii (§. 384.); fieri omnino potest, ut propter easdem expensas in eodem casu factas unus sit prodigus, alter nil quicquam committat, quod parsimoniæ adversum sit. Sane si quis non prospicit necessitati futuræ, sed eidem præfert expensas voluptuarias præsentes, vel etiam minus necessarias; pro prodigo omnino habendus, etsi vulgo non habeatur. Ast si quis amplum habet patrimonium, ut fructus abunde sufficiant non modo vitæ commode, jucunde ac decore transigendæ, verum etiam expensis extraordinariis cujuscujus generis, etsi is nullis sumtibus parcat, qui huc requiruntur, non tamen ideo prodigus dici potest, cum nil committat, quod officio cuidam erga seipsum, vel erga alios repugnet, nec ultra facultatem patrimonii pecuniam eroget. Infiniti dantur prodigalitatis gradus, ex circumstantiis singularibus determinandi. Quamobrem probe omnia expendenda sunt, ne judicium deproperetur, sive aliquem in numerum prodigorum referre, sive eundem ex eodem eximere volueris. Deproperata autem vulgi judicia, quemadmodum in omni re morali, ita etiam de erogata pecunia non attendenda.

§. 386.

An prodigalitas l. n. prohibita.

Prodigalitas lege naturali prohibita. Qui enim prodigus est, in eroganda pecunia modum excedit, quem parsimonia præscribit (§. 385.). Quamobrem cum parsi-

parsimonia lege naturali sit præcepta (§. 382.), lex vero præceptiva contineat prohibitivam contrarii (§. 722. *part.* 1. *Jur. nat.*); prodigalitas lege naturali prohibita.

§. 387.

Luxus quid sit. *Luxus* dicitur profusio pecuniæ solius ostentationis causa. Vernaculo sermone vocatur Uebermuth. *In luxum* adeo *effusus divitias ostentare vult*, adeoque *sibi comparat res, quibus carere poterat, & quæ nulli ipsi sunt usui* (§. 240.), consequenter *expensas multas minus necessarias & inutiles facit* (§. 365.).

Ita ad luxum refertur, si quis ostentationis gratia vestes sibi comparat sumtuosas, non contentus vestiri honeste, aut quod satis est, seu quantum decor exigit, aut vires patrimonii ferunt. Huc etiam pertinent convivia nimis sumtuosa & supellex nimis pretiosa, cum alia minoris pretii sufficeret.

§. 388.

Luxus l. n. prohibitus. Quoniam ab expensis inutilibus omnibus (§. 373.), a minus necessariis vero iis, qui tenue habent patrimonium, abstinendum (§. 374.), nisi forte fiant ad sublevandam indigentiam aliorum (§. 375.), nec pecuniam alio fine erogare debemus, quam ut satisfaciamus obligationi cuidam naturali (§. 379.), seu officio cuidam erga nosmetipsos vel alios (§. 225. 226. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), in luxum autem effusus solius ostentationis gratia expensas multas minus necessarias & inutiles facit (§. 387.); *luxus omnis lege naturali prohibitus*.

Patet ex antecedentibus in æstimandis expensis rationem habendam esse officiorum erga seipsum & erga alios atque facultatis patrimonii. Quamobrem qui ea animo rite comprehendit, quæ de pecunia eroganda demonstravimus & ad casus obvios applicat, is citra lapsus periculum definiet, quid luxui tribuendum sit: neque enim cum duo faciant idem, idem est, quoniam nec omnium idem est patrimonium, nec in omnibus idem exigit decor, nec quod ostentationis gratia facit unus, idem etiam solius ostentationis gratia facit alter.

§. 389.

Magnificentia quid sit. *Magnificus* dicitur, qui magnos sumtus facit in res, quas exigit decor, amplitudini patrimonii, quod habet, respondentes. Unde intelligitur quid sit *Magnificentia*, nimirum animus propensus in magnos sumtus faciendos in res, quas exigit decor, amplitudini patrimonii respondentes.

Opponitur adeo luxus magnificentiæ (§. 387.): unde est, quod haud raro ad magnificentiam referatur, quod ad luxum referri debebat, & magnificentiam affectent, qui luxui se dedunt; cum videri velint, qui non sunt. Sed de eo disertius dicendum in Philosophia morali.

§. 390.

An magnificentia sit l. n. præcepta. Quoniam in eroganda pecunia habenda etiam ratio est decoris, non minus, quam amplitudinis patrimonii (§. 380.); *qui amplum habet patrimonium, ut magnis sumtibus in res, quas decor exigit, faciendis sufficiat, magnificus esse debet* (§. 389.).

Magnificentia inter virtutes semper relata. Quoniam vero virtus non admittit, nisi ad quod lege naturali faciendum obligamur (§. 321. *part.* 1. *Philos. pract. univ.*); nemo mirabitur, quod magnificentiam lege naturali præceptam statuamus, modo cum luxu non confundat, quemadmodum haud raro fieri modo annotavimus.

§. 391.

§. 391.

Tenax dicitur, idiomate patrio karg, qui pauciores & minores pro facultate patrimonii sui facit expensas, quam quas officium aliquod erga seipsum, vel erga alios exigit. *Tenax* adeo *in eroganda pecunia parcior est, quam parsimonia præscribit* (§. 381.). Atque hinc patet, quid sit *Tenacitas* (die Kargheit), nimirum vitium, quo pauciores & minores pro facultate patrimonii fiunt expensæ, quam quas officia erga seipsum atque alios exigunt. *Tenacitas quid sit.*

Tenacitas parsimoniæ opponitur in defectu: unde est quod tenacitas cum parsimonia facile confundatur & haud raro confundi soleat, ita ut tenax dicatur, qui parsimoniæ deditus, & tenacitas prætextu parsimoniæ defendatur. Quodsi tamen ad ea animum advertas, quæ de eroganda pecunia hactenus demonstrata sunt; quid tenacitati, quid parsimoniæ sit tribuendum, facile a se invicem discernes.

§. 392.

Quoniam qui tenax est in eroganda pecunia parcior est, quam parsimonia præscribit (§. 391.), parsimonia autem expensas ita moderari jubet, ne qua ex parte desimus officio alicui erga nosmetipsos, vel erga alios pro facultate patrimonii nostri (§. 381.); qui tenax est, officio alicui erga seipsum, vel alios deesse debet, cum eidem satisfacere posset, consequenter tenacitas lege naturali prohibita (§. 142. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). *An sit licita.*

Quemadmodum natura homini nullum datur jus in res nisi propter necessarium earum usum (§. 21. *part.* 2. *Jur. nat.*), ut obligationi suæ naturali satisfacere possit (§. 12. *p.* 2. *Jur. nat.*); ita dominiis introductis nemo res, adeoque & pecuniam (§. 340.), possidet nisi propter eundem usum (§. 455. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem omnino peccat qui mavult deesse officio cuidam erga seipsum, vel erga alios, quam pecuniam erogare, aut rebus, quas possidet, uti.

§. 393.

In pecunia acquirenda & parta conservanda non majorem operam ac industriam collocare tenemur, quam in potestate nostra est. Etenim nemo obligatur ad ea consequenda, vel vitanda, quæ in potestate sua non sunt (§. 176. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem nec in pecunia acquirenda & parta conservanda majorem operam ac industriam collocare tenemur, quam in potestate nostra est. *Quanta in pecunia acquirenda & conservanda collocanda sit opera.*

Quænam in pecunia acquirenda & parta conservanda collocari debeat opera ac industria, ex antea demonstratis intelligitur: quantum vero sit in potestate nostra, ex definitione eorum, quæ in potestate nostra sunt, vel non sunt, patet (§. 175. *part.* 1. *Jur. nat.*).

§. 394.

Si quis tantam in pecunia acquirenda & parta conservanda collocavit operam ac industriam, quanta in potestate ipsius est, cetera providentiæ divinæ committere debet. Si quis enim tantam in pecunia acquirenda & parta conservanda collocavit operam ac industriam, quanta in potestate ipsius est; obligationi suæ satisfecit, nec ultra eam ad quid tenetur (§. 393.). Quamobrem cum a voluntate nostra minime pendeat, ut tantum acquiramus, quantum velimus, vel etiam tantum partæ conservemus, quantum libuerit, quod indies experimur (§. 664. *Log.*), res autem nostras omnes ac dubios præsertim eventus providentiæ divinæ committere debeamus (§. 1185. 1192. *part.* 1. *Jur. nat.*); si quis tantam in pecunia acquirenda & parta conservanda collocavit operam ac industriam, quanta in potestate ipsius est, cetera providentiæ divinæ committere debet. *Quænam circa opes providentiæ divinæ committenda.*

§. 395.

§. 395.

Qualem in acquirendo animum habere debeamus. Quoniam circa pecuniam acquirendam & partam conservandam providentiæ divinæ committenda, quæ in potestate nostra non sunt (§. 394.); *si quis tandum acquirere minime valet, ut vitam etiam commode ac jucunde transigere possit, vel in futuros usus quædam servare valeat, futuræ necessitati provisurus, ea propter minime angi debet.*

Convenit hoc officiis erga Deum, quæ quemlibet forte sua contentum esse jubent, & animum angi prohibent propter futura, abjecta omni cura, quomodo res in posterum sint casuræ (§. 1197. 1198. *pars. 1. Jur. nat.*).

§. 396.

Continentia quid sit. *Continentia*, seu *animus forte sua contentus* est virtus, qua tantum acquirere studemus, quantum in potestate nostra est, nec propterea angimur, quod non plus acquirere valeamus. Sermone patrio vocatur die Vergnüglichkeit.

Esse continentiam virtutem, patet per ea, quæ modo demonstrata sunt (§. 393. & *seqq.*). Aristotelici libertatem latius sumunt pro virtute, quæ circa pecuniam acquirendam & erogandam versatur. Juxta eos igitur & continentia, & parsimonia sub liberalitate comprehenditur. Sed cum hic latior significatus a communi loquendi usu nimis longo intervallo recedat, nec ulla sit necessitas, cur eundem non restringamus ad communem loquendi usum, quemadmodum supra factum est (§. 251.); ideo consultius visum fuit & continentiam a parsimonia, & utramque a liberalitate distinguere. Si quis tamen malit significatum liberalitatis laxum retinere, per nos hoc faciat, modo in demonstrandis iis, quæ circa pecuniam acquirendam & erogandam observanda sunt, a veritate non recedat.

§. 397.

Effectus continentiæ. Quoniam qui continens est, seu forte sua contentus, tantum acquirere studet, quantum in potestate sua est, nec propterea angitur, quod non plus acquirere valeat (§. 396.), *qui forte sua contentus est, minime angitur, etiamsi non plus acquirere valeat, quam quæ præsenti vitæ necessitati sufficiunt, si vel maxime mendicando ea acquirere debeat*, consequenter *nec paupertas, nec ipsa mendicitas tædium, seu molestiam animi ipsi creat.*

Magnum adeo lucrum est animus forte sua contentus, qui enim eum possidet, eum paupertas, immo mendicitas reddere nequit infelicem. Sed de eo disertius dicendum erit in Philosophia morali. Probe autem notandum est, continentiæ non esse locum, nisi omnem operam & industriam collocaveris in acquirendo; quæ in potestate tua est (§ 396.): alias enim defectus culpæ tuæ adscribendus, cujus sibi conscius animus patienter eum ferre nequit.

§. 398.

Avaritia quid sit. *Avaritia* est cupiditas plus habendi, quam acquirere in potestate nostra est, si vel maxime ad vitam commode ac decore agendam, immo futuræ necessitati & aliis extraordinariis expensis sufficiant, quæ acquiruntur. Idiomate patrio der Geiß appellatur. *Avarus* adeo *non contentus iis, quæ acquirere in potestate sua est*, consequenter *continens non est*; sed *avaritia* potius *continentiæ opposita* (§. 396.).

Equidem vulgo avaritis etiam extenditur ad pecuniam erogandam, adeoque tenacitatem una sub se complectitur: quoniam tamen tunc duo constituuntur avarorum genera, unum eorum, qui in acquirendo excedunt, alterum eorum, qui in eroganda pecunia, seu in dando deficiunt, consultius est hæc duo vitia a se invicem distingui, cum præsertim non semper in uno eodemque

que subjecto concurrant, sed eo saltem in casu, in quo avaritia tenacitatis mater est, prouti suo loco in Philosophia morali demonstraturi sumus.

§. 399.

Quoniam avarus continens esse nequit (§. 398.), quin potius avaritia continentiæ contraria (§. cit.), continentia autem lege naturali præcepta (§. 395. 396.); *avaritia lege naturali prohibita* (§. 722. *part.* 1. *Jur. nat.*), adeoque *vitium est* (§. 322. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). *Avaritia num sit prohibita.*

Avaritia omni tempore inter vitia fœdissima & maxime nocua relata fuit, nec absque ratione, prouti suo tempore in Philosophia morali sumus demonstraturi, Hic enim sufficit demonstrasse; quod avaritia in genere est prohibita; cujus intrinseca turpitudo pro diversitate subjectorum eorumque statu admodum variat.

§. 400.

Sordidus appellatur, qui in acquirenda & eroganda pecunia nullam habet rationem decori. Idiomate patrio in casu primo Eigennützig, in altero Filzig appellamus. Hinc *Sordium* nomine venit neglectus decori in acquirendo & erogando. Quamobrem *Sordidus adeo avarus est, ut in acquirendo nullam rationem habeat decori* (§. 398.); *vel adeo tenax, ut in erogando decorum prorsus negligat* (§. 392.). *Sordes quid sint.*

De fœditate hujus vitii agemus suo loco in Philosophia morali; adeoque in præsenti plura non addimus.

§. 401.

Quoniam sordes ad avaritiam & tenacitatem referuntur (§. 400.), avaritia autem & tenacitas lege naturali prohibita est (§. 392. 399.); *Sordes lege naturali prohibitæ*, adeoque *vitium sunt* (§. 322. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). *An l. n. prohibitæ.*

Lex naturæ etiam urget decorum (§. 205. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*). Actio adeo sordidi duplici nomine vitiosa, tum quatenus ab avaritia, vel tenacitate proficiscitur, tum quatenus contra decorum est. Quamobrem etiam ex eo constare poterat, sordes esse contra jus naturæ, quod sint contra decorum.

§. 402.

Quoniam sordidus nullam rationem habet decori in erogando (§. 400.), magnificus vero est, qui magnos sumtus facit in res, quas exigit decor pro amplitudine patrimonii (§. 389.); *sordes in eo, qui amplum habet patrimonium, maxime conspicuæ sunt, præsertim quando magnos decori causa sumtus facere debebat.* *Sordes contrariæ magnificentiæ.*

Inde est, quod *Aristotelici* sordes magnificentiæ in defectu opponant.

§. 403.

Incurius dicitur, qui nunquam deliberat, quantum acquirere in potestate sua sit, & quomodo parta conservari detur, consequenter *in acquirendo & partis conservandis omnem curam abjicit*. Est itaque *Incuria* vitium, quo nunquam deliberamus, quantum acquirere in potestate nostra sit, & quomodo parta conservari detur. Idiomate Germanico dicimus die Sorglosigkeit, & de incurio dicere *Incuria quid sit.*

dicere solemus: Er lebt in Tag hinein, fragt nicht, woher es kommt, und wie lange es werden will.

Apparet adeo incuriam peccare in defectu; quemadmodum avaritia in excessu (§. 398.).

§. 404.

Incuria l. n. prohibita. *Incuria lege naturali prohibita.* Etenim in pecunia acquirenda & parta conservanda tantum operæ collocare debemus, quantum in potestate nostra est (§. 393.), consequenter cum omnia fieri debeant animo deliberato (§. 390. *part. 3. Jur. nat.*), de eo etiam deliberandum est, quantum acquirere in potestate nostra sit & quomodo parta conservare valeamus. Quamobrem cum incurius hoc minime faciat (§. 403.); incuria lege naturali prohibita est (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*).

Neglectus omnis curæ in acquirendo & partis conservandis minime confundi debet cum officio, quo res nostras providentiæ divinæ committere debemus (§. 1185. *part. 1. Jur. nat.*). hoc enim non excludit deliberationem de acquirendo & partis conservandis, quantum in potestate nostra est (§. 394.).

§. 405.

Quomodo rebus utendum, quæ usu deteriorantur. *Rebus, quæ usu deteriorantur, ita utendum, ne culpa nostra deteriorentur.* Quando enim res deteriorantur, aut iis reficiendis faciendi sunt sumtus, aut aliæ in eorum locum comparandæ. Quodsi ergo deteriorentur culpa nostra, pecuniam erogare tenemur, quam conservare poteramus (§. 696. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque in pecunia parta conservanda eam collocare tenemur operam, quæ in potestate nostra est (§. 393.); quin rebus, quæ usu deteriorantur, ita utendum sit, ne culpa nostra deteriorentur, dubitandum non est.

Nemo dubitare potest, quin hæc cura in usu rerum, quæ eodem deteriorantur, conveniat parsimoniæ (§. 381.): quæ cum lege naturali sit præcepta (§. 382.), hinc quoque intelligi poterat, illam lege eadem præcipi. Immo quia lex naturæ omnem culpam vitari jubet (§. 199. *part. 1. Jur. natur.*); eidem quoque adversari debet culpa in deteriorandis rebus commissa.

§. 406.

Vestium, utensilium, & omnis supellectilis quænam habenda sit cura. Quoniam rebus, quæ usu deteriorantur, ita utendum, ne culpa nostra deteriorentur (§. 405.), in earum vero numero sunt vestes & utensilia, ac omne supellectilis genus *opera* quoque *danda est, ne vestes, utensilia ac omne supellectilis genus culpa nostra deteriorentur.*

Quæ forsan nonnullis hic suboriri poterant dubia, ea removebimus suo loco in Philosophia morali.

§. 407.

Quamdiu res servandæ, quæ servando corrumpuntur. *Res, quæ servando consumuntur, vel corrumpuntur, tamdiu servandæ non sunt, donec corrumpantur.* Etenim dominus rem suam nulla urgente obligatione naturali destruere vel corrumpere non debet (§. 648. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum perinde sit, sive eandem destruat, vel corrumpat, si rem, quæ servando consumitur vel corrumpitur, tamdiu servet, donec corrumpatur, nulla vero obligatio fingi possit, ut res tamdiu servetur, donec corrumpatur, adeoque nulli amplius usui inservire possit; res, quæ servando consumuntur, vel corrumpuntur, tamdiu servandæ non sunt, donec corrumpantur.

Exem-

Exemplo sunt, qui esculenta & potulenta tamdiu servant, donec corrumpantur, vel quia adeo sordidi sunt, ut ipsi ea consumere nolint, vel quis aliis dare nolunt ea, quibus ipsi minime indigent. Sunt etiam exemplo illi, qui res corrumpi, quam vili, aut non satis caro pretio vendere malunt. Accedit avaritiæ in casu posteriori, fordibus in priori stultitia, haud rata avaritiæ ac fordium comes.

§. 408.

Quoniam *res, quæ servando consumuntur, vel corrumpuntur*, tamdiu servandæ non sunt, donec corrumpantur (§. 407.); *si ipse eas consumere nequis, aut pro pecunia vel rebus aliis, aut operis, dare nolis, gratis eædem dandæ sunt aliis qui iisdem indigent* (§. 124. *part. 3. Jur. nat.*), *aut in eum usum impendendæ, qui in potestate est.* *Quid faciendum, si diutius servari nequeant.*

Nunquam deficit occasio dandi gratis aliis, quæ ipse consumere nequis, & pro quibus ab aliis pecuniam, vel aliud vicissim recipere nequis: immo nec deest semper occasio res eas impendendi in aliquem usum, ut rebus aliis parcas.

§. 409.

Quilibet pecuniam & res suas ita custodire debet, ne culpa sua a furibus ipsi auferri possint. Obligamur enim ad omnem operam dandam, ne patrimonio nostro damnum aliquod inferatur (§. 494 *part. 2. Jur. nat.*), consequenter ne jacturam rei (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*), atque pecuniæ nostræ faciamus (§. 341.), & culpam omnem evitare debemus (§. 299. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum jacturam pecuniæ vel rei nostræ faciamus, si ea a furibus nobis auferatur (§. 487. 498. *part. 2. Jur. nat.*); pecuniam & res nostras ita custodire debemus, ne culpa nostra a furibus auferri nobis possint. *Quomodo pecunia & res custodiendæ.*

Negligentia in custodiendo influit in furtum alterius, quamvis furem non excuset, qui ab auferenda re aliena etiam non custodita abstinere debebat, cum lex naturæ simpliciter prohibeat alteri invito rem suam auferre (§. 497. *p. 2. Jur. nat.*).

§. 410.

Quilibet res quascunque suas ita custodire debet, ne culpa sua deteriorentur, vel destruantur. Ostenditur eodem modo quo propositionem præcedentem demonstravimus. *Idem porro expenditur.*

Culpa nimirum tua res deterioratur, vel prorsus destruitur si diligentius custodia minime deteriorata, aut destructa fuisset: in hoc enim casu deterioratio, aut destructio rei dependet a negligentia in custodiendo.

§. 411.

In acquirenda pecunia non plus operæ collocare licet, quam salva quacunque obligatione naturali fieri potest. Etenim cum obligatio naturalis sit immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nulla de causa facere licet, quod lege naturali prohibetur, nec omittere, quod præcipitur, consequenter nil faciendum, quod obligatione quacunque salva fieri nequit. Quamobrem nec in acquirenda pecunia plus operæ collocare licet, quam salva quacunque obligatione naturali fieri potest. *Quantum operæ in acquirendo collocandum.*

Patet adeo obligationem amplificandi patrimonii restringi per officia erga teipsum, & erga alios, immo etiam erga Deum. Quamobrem propositio præsens principium fœcundissimum est definiendi multos casus particulares, ne de acquirenda pecunia nimis simus solliciti.

§. 412.

An pecunia propter se sit appetenda. *Nemo pecuniam appetere debet propter seipsam.* Etenim pecuniam inveniri necesse fuit, ut quivis sibi res ac operas comparare queat, quibus indiget (§. 320.) Natura nullum homini competit jus in res præter usum necessarium (§. 21. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter ut obligationi naturali satisfaciamus (§. 12. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque cum dominiis introductis jus commune transeat in unum (§. 166. *part. 2. Jur. nat.*), res ideo dominio subjiciuntur, ne desint ea, quibus opus habemus ad satisfaciendum obligationi naturali. Quoniam itaque res, consequenter etiam operas (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*), non alio fine appetere debemus, quam ut obligationi naturali satisfaciamus; pecuniam quoque non alio fine appetere debemus. Nemo adeo eandem propter seipsam appetere debet.

Propter seipsam pecuniam appetunt, qui non aliud intendunt, quam ut eam habeant. Unde avari fiunt in acquirendo (§. 398.), tenaces in erogando (§. 391.), sordidi in utroque (§. 400.). Non tamen convertendo affirmare licet, avaros, tenaces ac sordidos pecuniam propter seipsam appetere. Dantur enim plures avaritiæ, tenacitatis ac sordium causæ: sed in quas inquirere non est hujus loci.

§. 413.

An divitias propter se appetere liceat. *Divitiæ non propter se appetendæ.* Qui pecuniam propter seipsam appetit, is non aliud intendit, quam ut multum pecuniæ superfluæ habeat (§. 239.), consequenter ut dives sit (§. 352.). Quoniam itaque pecuniam propter se ipsam appetere non debemus (§. 412.); nec divitias propter se appetere debemus.

Qui divitias propter se appetit, non aliud intendit, quam ut sit dives, non aliter vero vitam transigit, quam si dives non esset. Cur vero divitiæ videantur bonæ ei, cui sola divitiarum opinio satisfacere videatur, suo loco in Philosophia morali demonstraturi sumus. Quamvis enim in Jure naturæ demonstretur, quænam sint virtutes, quænam vitia; non tamen virtutum ac vitiorum theoria, qua in praxi opus habemus, in eodem traditur, sed ea ad Philosophiam moralem referenda, ubi ostendendum quomodo usu facultatum acquirantur virtutes, non usu vero & abusu earundem vitia.

§. 414.

Qualem animum quoad divitias habere debeamus. *Providentiæ divinæ committendum, utrum divites esse debeamus, nec ne, modo caveamus, ne culpa nostra in paupertatem aut egestatem incidamus.* Si quis enim tantam in pecunia acquirenda & parta conservanda collocat operam & industriam, quanta in potestate ipsius est, cetera providentiæ divinæ committere debet (§. 394.), nec propterea angi, quod non plus acquirere possit (§. 395.). Quodsi vero eam in acquirendo & conservando colloces operam ac industriam, quæ in potestate tua est, si non plus acquiris, quam quod rebus necessariis comparandis sufficit, aut minus, quam sufficit, id culpa tua non fit (§. 757. 758. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter absque culpa tua in paupertatem, vel egestatem incidis (§. 238.). Patet itaque providentiæ divinæ esse committendum, utrum pecunia superflua tibi esse debeat, nec ne, consequenter utrum dives esse debeas, nec ne, modo caveas, ne culpa tua in paupertatem aut egestatem incidas.

Atheus casui ac fortunæ tribuit, quæ providentiæ divinæ tribuenda sunt (§. 464. 465. *p. 2. Theol. nat.*). Idem facit Deista (§. 535. 405. *part. 2. Theol. nat.*). Etsi adeo athei ac deistæ non admittant, providentiæ divinæ committendum esse, utrum divites esse debeamus, nec ne, modo caveamus, ne culpa nostra in paupertatem & egestatem incidamus; negare tamen nequeunt, idem committendum esse fortunæ, ita ut stolidus sit, qui ea appetit, quæ in potestate sua non sunt, ac si in eadem essent. Veritas itaque propositionis præsentis, etsi mutato nomine, etiam subsistit in hypothesi impia, nec per eam everti potest.

§. 415.

§. 415.

Divitiæ referendæ sunt ad fortunæ bona. Quoniam divitiæ in pecunia superflua (§. 353.) & rebus superfluis, quæ pecunia æstimantur (§. 290.), consistunt (§. 240.), ad statum externum pertinent (§. 706. *Ontol.*), adeoque hunc perficiunt. Quamobrem cum fortunæ bona sint, quibus status externus perfectior redditur (§. 555. 556. *Psych. empir.*); divitiæ fortunæ bona sunt. *Qualia bona sint divitiæ.*

Ostendimus alibi honorem, laudem & famam (§. 688. *part. 1 Jur. nat.*) & amicitiam esse fortunæ bona (§ 773. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum in eorum numerum etiam referendæ sint divitiæ, quod ibidem demonstrari non poterat, hic demonstrandum erat. Quoniam vero divitias acquirere in potestate nostra non est; quod experientia satis comprobatur; ideo nemo quoque obligatur ad divitias acquirendas (§. 181. *part. 1. Jur. nat.*), etsi operam dare debeat, ne culpæ suæ tribuendum sit, quod non sit dives (§. 394.).

§. 416.

Quoniam paupertas, egestas & mendicitas divitiis opponuntur, etsi in diverso gradu (§. 238. 240.), divitiæ autem bona fortunæ sunt (§. 415.); ***paupertas, egestas & mendicitas inter mala fortunæ referenda*** (§. 567. *Psych. empir.*), consequenter ***nobis cavere debemus, quantum in potestate nostra est, ne in paupertatem vel egestatem incidamus, aut ad mendicitatem redigamur.*** *Paupertas, egestas & mendicitas qualia sint mala, & quantum vitanda.*

Qui divitias damnant, paupertatem, quidni & egestatem, immo mendicitatem laudant, extra oleas omnino vagantur. Divitiæ omnino bona sunt, paupertas, egestas, mendicitas mala: quomodo autem moderandus sit appetitus, quomodo moderanda aversatio, ne a virtutis tramite deflectas, ex iis, quæ demonstrata sunt, abunde intelligitur.

CAPUT III.

De actibus beneficis obligatoriis, seu Contractibus beneficis.

§. 417.

Actus obligatorii benefici dicuntur etiam *Contractus benefici*. Est itaque *Contractus beneficus*, ex quo una tantummodo pars contrahentium utilitatem quandam gratis percipit, seu commodum quoddam gratis habet, etsi mutuæ hinc resultent obligationes. *Contractus benefici quid sit.*

Romani ea demum pacta contractus appellarunt, ob quæ datur actio in foro (§. 793. *p. 3. Jur. nat.*). Ostendimus tamen, naturaliter pacta a contractibus non differre (§ 794 *part. 3. Jur. nat.*). Cur vero obligationem perfectam, quæ parit actionem in foro, restringere recte voluerint Romani, suo ostendetur loco. In Jure autem naturali illius restrictionis nulla habenda est ratio, seposito adhuc statu civili.

§. 418.

Commodatum est contractus beneficus, quo certus quidam rei, quæ usu non consumitur, usus alteri gratis conceditur. Germanis dicitur Leihen, item Verleihen. *Commodatum quid sit.*

In vernaculo sermone vocabulum Leihen non adeo restrictum habet significatum, quemadmodum in Latino vocabulum commodatum, cum subinde etiam de mutuo usurpetur, immo nonnunquam de rei locatione, ubi tamen potius Verleihen, quam Leihen dicimus.

§. 419.

§. 419.

Quaenam res commodari possint. Quoniam res non minus incorporales, quam corporales, & corporalium non minus immobiles, quam mobiles suum habent usum, utpote qui rei in genere competit (§. 495. *part. 1. Jur. nat.*); *res tam incorporales, quam corporales, immobiles & mobiles commodari possunt* (§. 418.).

Ex. gr. Concedo tibi usum libri mei gratis ad dissertationem conscribendam, vel ut in eo per triduum legas. Contractus hic commodatum est. Similiter commodo tibi hortum meum, si tibi concedo, ut in eo acidulas bibas, vel certo die convivium agas. Commodo tibi jus venandi, si concedo, ut certo quodam die in eo districtu, in quo mihi jus venandi competit, veneris.

§. 420.

Quomodo usus rei determinandus, ut fiat certus. Quoniam in commodato certus rei usus alteri conceditur (§. 418.), quod vero certum est, sufficienter indigitari debet, ut ab aliis sui similibus distingui possit (§. 28. *part. 3. Jur. nat.*); *in commodato determinandum est tempus, per quod conceditur usus, vel finis, ob quem conceditur, nisi ex rei natura hoc pateat.*

Ex. gr. Si tibi commodo librum, ut conscribere possis dissertationem, finis determinatur, ob quem usum ejus tibi concedo, & tacite inest determinatio temporis, etsi hoc quoque adjici possit, si tibi visum fuerit. Quodsi eundem tibi commodem, ut per triduum in eo legas, tempus & finis una determinatur. Si commodo hortum meum, ut in eo conviveris certo die, vel acidulas in eo bibas, finis determinatur, ob quem usus horti conceditur, & temporis determinatio tacite inest. Si concedo, ut certo quodam die in eo districtu, in quo mihi jus venandi competit, veneris, tempus determinatur & finis determinatio tacite inest, cum animi gratia hoc tibi concessum intelligatur.

§. 421.

Commodans, & Commodatarius quinam sit. *Commodans* dicitur, qui certum rei usum alteri gratis concedit; *Commodatarius* vero appellatur is, cui usus rei gratis ab altero conceditur.

Ex. gr. Si tibi concedo usum libri mei, ut per triduum in eodem legas; ego sum commodans, tu commodatarius es. Idem patet eodem modo in ceteris, quae modo dedimus (*not.* §. 418.), exemplis.

§. 422.

Cuinam competat jus rem commodandi. *Nemini competit jus rem alteri commodandi nisi domino.* Jus enim utendi domino competit (§. 136. *part. 2. Jur. nat.*) & eodem ceteros omnes excludit (§. 138. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem de usu rei nemo disponere potest pro arbitrio suo nisi dominus, consequenter nec ulli competit jus usum rei alteri gratis concedendi, adeoque rem commodandi (§. 418.), nisi domino.

Ostenditur etiam hoc modo. Domino competit jus in alium quemcunque jus ad actum quendam vi dominii sibi licitum in certum tempus suo arbitratu determinandum, transferendi (§. 679. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter etiam usum rei suae alteri gratis concedendi (§. 136. *part. 2. Jur nat.*). Et quoniam omni jure suo ceteros omnes excludit (§. 120. *part. 2. Jur. nat.*); jure quoque rem alteri commodandi ceteros omnes excludit (§. 418.), consequenter nemini hoc jus competere potest nisi domino.

423.

§. 423.

Quoniam nemini nisi domino competit jus rem alteri commodandi (§. 422.); *non domino rem alienam alteri commodare non licet sine domini consensu* (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *An rem non suam alteri commodare liceat.*

Quodsi non dominus hoc faciat; nullo jure hoc facit, adeoque actus validus non est, & naturaliter quoque illicitus.

§. 424.

Quia sine consensu domini nemo rem alteri commodare potest (§. 423.); *si quis rem tuam sine tuo consensu alteri commodet, tu ex hoc contractu eidem non obligaris*, consequenter *usum rei tuae eidem concedere non teneris*, sed *rem statim repetere potes*, *& qui eam utendam a non domino accepit, eam exemplo tibi restituere debet* (§. 467. *part. 2. Jur. nat.*). *Quidnam juris competat domino, si quis sine consensu re. ctius rem alteri commodet.*

Nemo te praeter voluntatem tuam alteri obligare valet, & ex contractu in se invalido quoad te nulla nasci potest ex parte tui obligatio. Obligatio vero commodatarii, qua tenetur ad rem tibi extemplo restituendam, non ex contractu nascitur, sed ex dominio tuo (§. *cit.*).

§. 425.

In domini voluntate unice positum est, num rem suam alteri commodare velit, & quomodo usum alteri concedendum determinare, seu qualem usum & quamdiu eundem concedere velit. Nemo nisi dominus habet jus rem suam alteri commodandi (§. 422.). Quamobrem cum ab ejus voluntate unice pendeat, in quem & quomodo jus quoddam suum in alterum transferre velit (§. 11. 12. *p. 3. Jur. nat.*); ab ejus quoque voluntate unice pendet, num rem suam alteri commodare & quomodo usum rei eidem concedendum determinare, consequenter qualem usum & quamdiu eundem concedere velit. *Jus commodantis in commodato.*

§. 426.

Quoniam a domini unice voluntate pendet, num rem suam alteri commodare & qualem usum & quamdiu concedere velit (§. 425.); *commodatarius commodantem cogere nequit, ut sibi rem commodet, nec re alterius pro suo arbitrio uti ac tamdiu uti potest, quamdiu sibi visum fuerit.* *An ad rem commodandam quis cogi possit.*

Quodsi commodatarius contentus esse nolit eo usu, quem sibi concedere vult commodans, ab alio eum petat, qui in talem, qualem habere vult, consentit & rem tamdiu utendam tradit, quamdiu ea uti vult. Quodsi nemo fuerit, qui in talem ac tam diuturnum usum consentire velit, hoc ipsi ferendum est.

§. 427.

Immo quia a domini seu commodantis unice voluntate pendet, quomodo usum alteri concedendum determinare velit (§. 425.); *commodatario non plus juris competit in rem commodatam, quam in eam conferre voluit commodans*, consequenter *nec re commodata aliter uti potest, nec diutius, quam ipsi a commodante concessum.* *Quale jus commodatario competat.*

Ex. gr. Titius commodat Sempronio pallium suum, quia pluit, ut domum abiens se adversus pluviam tueri possit. Quamobrem nonnisi ad hunc actum ipsi jus competit, nec crastino die iter

iter facturus pallio in itinere uti potest, inscio nec consentiente Titio. Similiter commodo tibi librum meum in triduum, ut in eo legas; tu sponte tua usum ultra triduum extendere nequis, neque pro arbitrio tuo margini adscribere, quæ tibi visa fuerint, aut si qua notatu digna tibi videntur, iis lineas subducere. Eodem modo patet, si quis tibi commodat MSC. ad usum legendi, te commodante non consentiente idem describere non posse.

§. 428.

An res commodata denuo a commodatario alii commodari possit. *Rem tibi commodatam tertio commodare nequis sine consensu commodantis seu ejus, qui eam tibi commodavit.* Etenim commodatario non plus juris competit in rem commodatam, quam in eum conferre voluit commodans (§. 427.). Quamobrem cum commodans ei non concesserit nisi rei certum usum (§. 421.), præter hunc usum nullum quoque jus aliud in commodatarium contulit. Quoniam itaque nemo rem alienam alteri commodandi jus habet sine consensu domini (§. 423.); nec rem tibi commodatam sine consensu ejus, qui eam tibi commodavit tertio commodare potes.

Cum commodans alteri concedat usum rei certum (§. 421.), commodare rem est disponere de usu rei pro arbitrio suo, adeoque actus dominii (§. 135. 136. *part. 2. Jur. nat.*). Nemo itaque cum sibi actum ullum vi dominii domino licitum aut saltem permittendum arrogare debeat (§. 652. *part. 2. Jur. nat.*); nec rem sibi ab alio commodatam denuo alteri commodare debet sine domini consensu.

§. 429.

An ex commodato transferatur dominium. *Commodans non transfert in commodatarium dominium rei commodatæ.* Etenim commodans tantummodo concedit commodatario certum rei usum (§. 421.), nec præter hunc usum jus ullum in rem commodatam commodatario competit (§. 427.). Quamobrem cum res usu non consumatur (§. 418.), adeoque usus concessus obtineri possit salva substantia rei; qui dat rem utendam, in te non transfert jus de re pro arbitrio tuo quocunque modo disponendi, consequenter dominium (§. 118. *part. 1. Jur. nat.*). Commodans adeo non transfert in commodatarium dominium rei commodatæ.

§. 430.

Cujus res commodata sit. Quoniam *commodans* in commodatarium non transfert *dominium rei commodatæ* (§. 429.); ejus dominium sibi *retinet*, consequenter *res commodata manet commodantis, nec fit commodatarii* (§. 224. *p. 2. Jur. nat.*).

Exemp. gr. Si tibi commodem librum meum; liber adhuc meus est, non tuus, nec dici potest tamdiu esse tuus; quamdiu utendum habes.

§. 431.

An ex commodato transferatur possessio. Quia *commodans* dominium rei commodatæ retinet (§. 430.), ideo non vult ut commodatarius, cui eam utendam dedit, eandem detineat tanquam suam, consequenter ut eam possideat (§. 150. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem *nec possessionem in commodatarium transfert, sed eam sibi retinet.*

Manet commodatarius sicuti dominus (§. 430.), ita etiam possessor rei, quam commodatario utendam dedit, nec commodatarius tamdiu eam possidet, quamdiu utendam habet.

§. 432.

Res commodata esse debet in potestate commodatarii. Etenim commodatario conceditur certus rei usus (§. 421.). Necesse igitur est ut ipsi sit potencia physica disponendi de re, quatenus usus concessus exigit. Quamobrem cum res sit in potestate nostra, quando de ea pro arbitrio nostro disponendi potentia physica nobis est (§. 461. *part. 2. Jur. nat.*); res commodata in potestate commodatarii esse debet. *Res commodata in cujus potestate esse debeat.*

Non est, quod excipias, rem commodatam non esse in potestate commodatarii, quia de re non disponere potest pro arbitrio suo, sed pro arbitrio commodantis disponere debet, re non aliter, nec diutius usurus, quam voluit commodans (§. 427.). Etenim potentia physica non confundenda est cum morali, quæ jus dicitur (§. 156. *part. 1. Philos. pract. univ.*). Commodatario, penes quem est res commodata, utique competit potentia physica disponendi de re pro arbitrio suo, cum physice impossibile non sit, ut instar domini de eadem disponat omnes actus vi dominii licitos sibi arrogando; sed cum non plus juris ipsi competat in rem commodatam, quam in eam transferre voluit commodans (§. 427.), quod physice facere potest, moraliter facere nequit. Physica adeo potentia limitatur potentia morali, non tamen tollitur. Aliud est de re pro arbitrio suo disponere physice posse; aliud est de ea disponere jure suo. Qui usum rei suæ alteri concedit, potentiam physicam de ea pro arbitrio suo disponendi tollere nequit, sed eam saltem restringere potest ad certos actus, ne ultra eos quicquam sit licitum commodatario. Idiomate patrio dicimus: Er hat die Sache bey sich / hoc est, rem penes se habet, non vero, Er besitzt dieselbe / hoc est, rem possidet. Nimirum qui rem in potestate sua habet, non ideo eandem possidet (§. 465. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 433.

Quoniam res commodata esse debet in potestate commodatarii (§. 432.), *ad commodatum requiritur actus, quo res utenda constituitur in potestate commodatarii.* *Quinam actus requiratur ad commodatum.*

Nimirum re uti non potest, nisi qui eam in potestate sua habet, ut de ea quoad hunc usum disponere possit. Legere non potes in libro alterius, nisi eundem habeas in manibus tuis. Contractus adeo hic requirit, ut res utenda constituatur in potestate tua.

§. 434.

Actus ille, quo res utenda redigitur in potestatem commodatarii, significatu generali vocatur *Traditio*, rei scilicet utendæ: quæ adeo *ad certum usum tradi* dicitur. *Traditio rei utendæ quid sit.*

Monuimus jam alias (*not. §. 25. p. 3. Jur. nat.*) traditionem in genere esse actum, quo res redigitur in potestatem alterius, & hinc fluere significatum specialem, quo denotat actum, quo transfertur possessio, in eo casu, si traditur ei, in quem dominium vel jam translatum fuit, vel nunc transfertur. Quoniam adeo unus idemque actus physicus est, sive res quocunque fine redigatur in potestatem alterius, sive in potestatem ejus, in quem dominium translatum, vel nunc transfertur; nil obstat, quo minus significatu isto generali utamur, quando eodem opus habemus, cum ex substrata materia intelligatur, num hac voce denotetur translatio possessionis, an vero translatio rei in potestatem alterius alio fine facta.

§. 435.

Quoniam ad commodatum requiritur actus, quo res utenda redigitur in potestatem commodatarii (§. 433.), quando vero ea in potestatem commodatarii redigitur, ad certum usum eidem traditur (§. 434.); *ad commodatum requiritur traditio rei ad certum usum*, consequenter *antequam res utenda tibi tradita fuerit,* *An traditio rei utendæ requiratur ad commodatum.*

rit, commodata non est, adeoque *promissio rei commodandæ non confundenda cum commodato*.

§. 436.

Quænam de ea tenenda. Quia traditio rei ad certum usum & traditio, qua possessio transfertur, in uno eodemque actu physico consistunt (§. 434. *b.* & §. 24. *part.* 3. *Jur. nat.*); *quæ de traditione qua actu transferendi possessionem demonstrata sunt* (§. 23. & *seqq. p.* 3. *Jur. nat.*), *ea etiam de traditione rei ad certum usum valent*.

Quamobrem non opus est, ut prolixe inculcemus, quot modis res ad certum usum alteri tradi possit.

§. 437.

Contractus quando re ineatur & obligatio re contrahatur. *Contractus*, qui rei traditionem requirit, *re iniri* dicitur, & quæ ex hoc contractu nascitur *obligatio*, *ea re contrahi* dicitur.

Modus hic loquendi receptus est in Jure Romano. Quamobrem cum a modo loquendi in Jure Romano recepto recedere nolimus, nisi aliqua necessitas id exigere videatur; eundem quoque hic explicare eodemque uti consultum duximus.

§. 438.

Qualis contractus sit commodatum. Quoniam ad commodatum requiritur traditio rei ad certum usum, ita ut res tibi commodata dici non possit, antequam tradita fuerit (§. 435.), contractus autem re initur, qui rei traditionem requirit (§. 437.); *commodatum est contractus, qui re initur, & obligatio ex eo enascens re contrahitur* (§. *cit.*).

§. 439.

Quale jus in commodatarium transferatur. *Commodans in commodatarium transfert jus ad certum, vel certos actus vi dominii sibi licitos*. Etenim commodans commodatario concedit certum rei usum (§. 421.). Quamobrem cum vi dominii de usu rei pro arbitrio disponi possit (§. 135. 136. *part.* 2. *Jur. nat.*); omnis rerum usus absolvitur actibus vi dominii licitis, consequenter qui concedit certum quendam rei suæ usum alteri, is eidem permittit quosdam actus vi dominii sibi licitos, adeoque jus ad eosdem in ipsum transfert. Commodans itaque in commodatarium transfert jus ad certum, vel certos actus vi dominii sibi licitos.

Ex. gr. Annulo tuo ornare digitum est actus vi dominii tibi licitus. Quodsi eundem commodes Titio, ut in nuptiis, quibus interest, eodem digitum suum ornet; illum utique actum eidem permittis, qui vi dominii tibi erat licitus, sed absque consensu tuo nemini alii, consequenter in Titium transfers jus ad actum, qui vi dominii tibi erat tantummodo licitus, adeoque ad quem nonnisi tu jus habebas. Jus hoc est particula aliqua dominii (§. 135. 136. *part.* 2. *Jur. nat.*), adeoque non ipsum dominium. Unde denuo patet; quod supra jam demonstravimus (§. 429.), in commodato non transferri dominium. Et quoniam domino competit jus possidendi, ut dominium exercere possit (§. 157. 649. *part.* 2. *Jur. natur.*); ad unum alterumque actum, qui ad exercitium dominii spectat, alteri concedendum, non requiritur, ut possessio transferatur (§. 150. *part.* 2. *Jur. nat.*), sed sufficit, ut tamdiu in potestate ipsius sit, quamdiu usus certus eidem permissus.

§. 440.

§. 440.

Si res usu, qui alteri conceditur, redditur deterior; commodans in hanc deteriorationem consentit. Commodans enim concedit commodatario rei suæ usum (§. 421.), consequenter vult, ut is eadem utatur. Quodsi ergo usu res redditur deterior, *per hyp.* ut adeo eadem uti nequeas, nisi deterior fieri debeat; necesse est ut commodans etiam velit, rem in tantum deteriorari, in quantum usu deterioratur (§. 28. *Ontol.*). Quamobrem si res usu, qui alteri conceditur, deterioratur; commodans in hanc deteriorationem consentit (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). *Quando commodans in rei deteriorationem consentiat.*

§. 441.

Commodatarius cavere debet, ne culpa sua res commodata reddatur deterior, vel prorsus destruatur, multo minus autem dolo eandem deteriorare, vel destruere debet. Etenim commodatarius non aliud habet jus quam re commodata ita utendi, quemadmodum ipsi concessit commodans (§. 427.), nec hic in aliam deteriorationem consentit, quam sine qua usus illi concessus obtineri nequit (§. 440.), consequenter non vult, ut res culpa vel dolo commodatarii reddatur deterior, vel prorsus destruatur (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Cavere igitur debet, ne culpa sua res commodata reddatur deterior, vel prorsus destruatur, multo minus autem dolo eandem deteriorare vel destruere debet (§. 705 *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). *Rei commodatæ deterioratio & destructio prohibita.*

Ostenditur etiam hoc modo. Res commodata manet commodantis, non vero fit commodatarii, commodante dominium sibi retinente (§. 430.). Sed nemo rem alterius destruere aut deteriorare debet (§. 647. *part.* 2. *Jur. nat.*), sive hoc fiat culpa, sive dolo (§. 496. *part.* 2. *Jur. nat.*). Ergo commodatario culpa sua, multoque minus dolo rem commodatam deteriorare vel destruere licet. Cavendum itaque est, ne tale quid fiat.

§. 442.

Quoniam *commodatarius* cavere debet, ne res commodata dolo, vel culpa sua reddatur deterior, vel prorsus destruatur (§. 441.), res autem deteriorari, vel destrui potest non modo, si ea negligenter utamur, vel etiam aliter, quam concessit commodans, verum etiam *si* negligentius custodiatur; *si* commodatarius *in rerum suarum usu & custodia non eam adhibere solet diligentiam & curam, quam adhibere debet* (§. 648. *part.* 2. *Jur. nat.*); *in re commodata utenda & custodienda majorem diligentiam & curam adhibere debet, quam in propriis adhibere solet.* *Quomodo res commodata sit utenda & custodienda.*

Plerumque homines minorem diligentiam & curam adhibere solent in rebus commodatis utendis & custodiendis, quam in propriis, propterea quod damnum alienum minus curant, quam proprium. Sed eorum mores honestati naturali parum conveniunt.

§. 443.

Jure interno commodans consentire nequit in majorem rei deteriorationem, quam sine qua usus concessus obtineri nequit. Etenim dominus rem suam nulla urgente naturali obligatione destruere, corrumpere, vel deteriorem reddere non debet (§. 648. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem nec eidem permittere licet, ut hoc faciat alius. Quodsi ergo usum rei suæ alteri concedit, cum in eam deteriorationem consentire debeat, sine qua usus concessus obtineri nequit (§. 440.), non *In quantum commodans in rei deteriorationem consentire possit.*

 tamen

tamen in majorem ea consentire potest. Quoniam tamen ipsi permittendus est rerum suarum abusus, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*), etsi is lege naturali sit prohibitus (§. 170. *part. 2. Jur. nat.*); ferendum quoque est, ut ipse permittat commodatario rei deteriorationem majorem, quam sine qua usus concessus obtineri potest. Atque adeo patet jure interno commodantem consentire non posse in majorem rei deteriorationem, quam sine qua usus concessus obtineri nequit.

Differentia inter jus internum & externum probe hic attendenda venit, ut de consensu commodantis in rei commodatæ deteriorationem recte judicetur. Dantur equidem casus quidam, in quibus commodans in deteriorationem prævisam tacite consentit, quatenus dantur rationes; cur rem alteri commodare teneatur, etiamsi ob deteriorationem prævisam non commodare mallet; sed in his datur collisio officiorum, quæ exceptionem parit, quatenus tantum donare videtur commodatario, quanti est damnum deterioratione datum.

§. 444.

Res quando in specie restituatur.

Rem in specie restituere dicitur, qui eandem numero restituit, quam accepit.

Ex. gr. Commodo tibi hunc librum in individuo; quamobrem si eundem numero, quem tibi commodavi, mihi restituis, librum in specie mihi restituis, non vero si restituis exemplar aliud ejusdem libri, numero diversi ab eo, quem tibi commodavi. In Jure nimirum civili *res in specie* dicitur, quæ individuum appellatur a Philosophis, & *res in genere*, quæ ab his species appellatur. Terminum adeo in Jure receptum, etsi non satis accuratus sit, retinere tamen maluimus.

§. 445.

Restitutio rei commodatæ finito usu.

Commodatarius finito usu rem commodatam commodanti restituere debet in specie talem, qualem accepit, aut, si usu deterioratur, non deteriorem, quam fieri debuit usu concesso Etenim commodatarius re commodata non aliter uti potest, nec diutius, quam ipsi concessum fuit a commodante (§. 427.). Quamobrem finito usu res commodata est sine causa in potestate ipsius. Quoniam itaque qui rem alterius in sua potestate habet, omnem operam dare debet, ut in potestatem ejus veniat, cujus est (§. 466. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter eidem restituere tenetur (§. 461. *part. 2. Jur. nat.*); commodatarius finito usu rem commodatam commodanti restituere debet. Et quoniam res in specie restituitur, si quis eandem numero restituit, quam accepit (§. 444.). Commodatarius finito usu rem commodatam in specie restituere debet commodanti. *Quod erat primum*.

Enimvero commodatarius cavere debet, ne res commodata culpa sua reddatur deterior, vel prorsus destruatur, multo minus autem dolose eam deteriorare, vel destruere debet (§. 441.), nec commodans in majorem rei deteriorationem consentit, quam sine qua usus concessus obtineri nequit (§. 440.), immo jure interno in majorem consentire minime potest (§. 443.). Quamobrem cum finito usu rem in specie restituere debeat *per demonstrata n. 1.*; talem restituere debet, qualem accepit, aut, si usu deterioratur, non deteriorem, quam fieri debuit usu concesso. *Quod erat alterum*.

Inde est, quod ad formam hujus contractus requiri soleat restitutio rei in specie usu finito, ac ideo definitioni inferatur. Enimvero quoniam ex eo sequitur, rem quæ usu non consumitur, in specie esse restituendam, si usus ejus certus alteri concedatur; ubi definitio commodati conditur in usum demonstrationum, restitutio eidem inferenda non est. Restitutio nimirum si accurate loqui velis, non est determinatio essentialis, seu requisitum quoddam essentiale commodati, sed potius attributum (§. 143. 146. *Ontol.*).

§. 446.

§. 446.

Damnum datum quodnam a commodatario resarciendum.

Si res commodata dolo vel culpa commodatarii deterioratur, vel prorsus destruitur, damnum datum ab eo resarciendum est. Qui enim rem alienam dolo vel culpa sua deteriorem reddit, in tantum domino tenetur, quanto minoris est res deteriorata (§. 618. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum res commodata non sit commodatarii, sed commodantis (§. 430.), adeoque si eam deteriorem reddit commodatarius, rem alienam deteriorem reddat (§. 146. *part. 2. Jur. nat.*); si res commodata dolo vel culpa commodatarii deterioratur, in tantum is commodanti tenetur, quanto minoris est res deteriorata, dum eam restituit. Quoniam itaque commodanti tantum datur damnum, quanto minus res deteriorata valet (§. 617. *part. 2. Jur. nat.*); si res commodata dolo vel culpa commodatarii deterioratur, damnum datum hac deterioratione resarciendum est (§. 572. *part. 2. Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

Quodsi dolo vel culpa commodatarii res commodata prorsus destruatur, eam commodanti restituere nequit in specie (§. 444.), quemadmodum debebat (§. 445.), consequenter commodans jacturam facit rei suæ (§. 487. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque commodatarius eidem damnum dat (§. 488. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque omne damnum dolo vel culpa datum resarciendum est (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*); si res commodata dolo vel culpa commodatarii prorsus destruitur; damnum datum commodanti resarciendum est. *Quod erat alterum.*

In Jure naturæ non opus est ut quæramus, quænam culpa in quolibet contractu sit præstanda, cum hujus juris rigore præstanda sit omnis: cur vero ab eodem recedat jus civile; suo demonstrabitur loco.

§. 447.

Quando commodatarius præstat damnum casuale.

Si res commodata quæ non sui, sed commodatarii causa penes commodatarium est interit, eodem casu penes commodantem non peritura; damnum resarcire tenetur commodatarius: non vero tenetur, si eodem casu penes commodantem periisset. Etenim si res casu perit penes commodatarium, aut damnum ferendum est commodanti, aut idem resarcire tenetur commodatarius. Quoniam res non commodantis, sed commodatarii causa est penes commodatarium, nec eodem casu peritura fuisset penes commodantem *per. hyp.* cum res periisset commodatario, si ejus propria fuisset, nulla sane ratio est, cur damnum potius ferre debeat commodans, quam commodatarius, cujus solius commodo res commodantis penes ipsum erat (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem damnum datum resarcire tenetur commodatarius, si res commodata non sui, sed commodatarii causa casu interit penes commodatarium eodem casu non peritura penes commodantem (§. 70. *Ontol.*). *Quod erat unum.*

Quodsi eodem casu peritura etiam fuisset penes commodantem, non ideo periit, quod commodatarii commodo penes eundem fuerit, adeoque perinde est, ac si penes commodantem fuisset, consequenter nulla ratio est, cur damnum ferre debeat potius commodatarius, quam commodans. Quamobrem cum commodans sit dominus rei commodatæ (§. 430), & res suo pereat domino (§. 356. *part. 2. Jur. nat.*); damnum quoque commodatarius resarcire non tenetur, si res commodata casu periit eodem casu penes commodantem peritura. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Tu mihi commodasti librum quendam: sed me absente oritur incendium, quo cum aliis rebus meis etiam liber tuus consumitur. Naturaliter ego æstimationem libri tibi restituere teneor. Quodsi vero easdem inhabitemus ædes, & eodem incendio non minus res tuæ, quam meæ consumantur; damnum tu ferre debes, cum liber tuus etiam periisset, si inter res tuas, non meas fuisset, consequenter non ideo periit, quod commodi mei causa penes me fuit. Non ignoro, Jure civili propter casum, qui nulla providentia humana caveri poterat, non teneri com-

commodatarium §. 2. Inst. quibus mod. re contrah oblig quod commodatarius non sit dominus, res vero suo pereat domino (§ 356. p 2. *Jur. nat.*). Hinc tum demum casum fortuitum, quem vocant Doctores, hoc est, quem nulla commodatarii culpa præcessit, ad hunc pertinere statuitur, quando is eum & omne periculum in se recepit. Vid. *Lauterbachius* tit. Commodat. Enimvero eadem ratio, propter quam quis expresse ita convenire potest, etiam sufficit, ut tacite ita contractum fuisse intelligatur, quemadmodum mox ostensuri sumus. Quodsi objicias, iniquum esse, ut, si equus commodatus sine culpa tua moriatur, æstimationem præstare tenearis; facilis est responsio. Si equus sine tua culpa moritur, aut idem moriturus quoque fuisset, si tibi commodatus non fuisset, aut propter usum tibi concessum mortuus. In casu priori vi propositionis præsentis damnum commodantis est, in posteriori in periculum is consensisse intelligitur (§. 440.), consequenter periculum in se recepit, adeoque & damnum ferre debet. Quoniam tamen jus civile a naturali subinde recte recedit; nondum hinc inferri potest, jure civili casum fortuitum omnem, minus recte referri ad commodantem. Patebit enim suo loco, quod jure civili statuendum sit.

§. 448.

Si res immobilis commodetur ad quem spectet casus.

Quoniam damnum casu datum rei immobili commodatæ semper etiam datum fuisset eidem, si in potestate commodantis fuisset, quod per se patet, damnum vero casu datum ferre teneatur commodans, si eadem res penes ipsum seu in potestate ejus constituta idem periculum subiisset (§. 447.), *si res immobilis commodetur, propter damnum casu datum, qui nulla scilicet providentia humana evitari poterat, nunquam tenetur commodatarius.*

Ex. grat. Commodo tibi ædes meas. Quodsi fulmine tactæ conflagrent, hoc non ideo accidit, quod tibi sint commodatæ, cum idem evenisset, etiamsi tu eas non inhabitasses. Damnum igitur mihi ferendum, nec tu ad idem resarciendum mihi teneris. Idem intelligitur; si grando destruit arbores in horto tibi commodato, aut si inundatione subvertitur ædificium in eodem extructum, vel ventus dejicit tegulas de tecto.

§. 449.

Quando propter casum teneri videatur commodatarius.

Si in tua potestate fuerit effectum casualem evitare, vel ad actionem omittendam fueris obligatus, ex qua effectus casualis resultat; commodatarius non tam propter casum, quam culpam commodati tenetur. In utroque enim casu imputatur ipsi actio sive positiva, sive privativa, quatenus effectum casualem evitare poterat (§. 639. 640. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque causa libera censetur illius damni (§. 527. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter damnum culpa ipsius datum intelligitur (§. 696. 743. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque commodatarius culpam omnem præstare tenetur (§. 446.); non tam propter casum, quam culpam tenetur, si illum evitare potuerit, vel ad actionem omittendam fuerit obligatus, ex qua idem resultat.

Nimirum in hypothesi propositionis præsentis commodatarius concurrit ad damnum casuale actione vel privativa, vel positiva una cum causis naturalibus, adeoque non minus ad damnum resarciendum tenetur, quam qui ad damnum dandum concurrit. Et alibi jam monuimus, damnum casuale abire in culposum, ubi culpa nostra casui accedit (*not.* § 491. *part. 2. Jur. nat.*). Hinc etiam Imperator §. 2. Instit. quibus modis re contr. oblig. etsi nolit propter majorem vim majoresve casus teneri commodatarium, eum tamen teneri vult, si ipsius culpa casus intervenerit, veluti si id, quod tibi commodatum est domi, peregre tecum ferre malueris & vel incursu hostium prædonumve, vel naufragio amiseris, cum re commodata non aliter sit utendum, quam tibi a commodante concessum (§. 427.).

§. 450.

Cur de casu ob moram restituendi teneatur commodatarius.

Quoniam commodatarius non tam propter casum, quam culpam tenetur commodanti, si illum evitare potuisset, vel ad actionem omittendam obligatus fuerit, ex qua effectus casualis resultat (§. 449.), si vero casu res deterioratur, vel prorsus destruitur, quia finito usu rem commodatam non restituit, quemadmodum debebat (§. 445.), casus evitari potuisset, si justo tempore res com-

commodata restituta fuisset, & ex actione, quam *commodatarius* omittere non debebat, casus resultavit; *non tam propter casum, quam culpam tenetur, si res commodata ob moram restituendi casu quodam deterioratur, vel prorsus destruitur.*

Nimirum mora culpa est, si quis in mora est (§. 648. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter si eo tempore rem commodatam non restituit, quo eam restituere debebat (§. 638. *p 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum casus interveniat culpa, damnum casuale in culposum abit.

§. 451.

An naturaliter commodato subsit tacita conditio, ut propter casum teneatur commodatarius.

Naturaliter commodato inest tacita hæc conditio, ut commodatarius teneatur propter casum, quo res penes te peritura vel deteriorata non fuisset. Ponamus enim commodatarium quærere ex commodante, utrum ipsi propter casum, quo res penes ipsum peritura, vel deteriorata non fuisset, teneri debeat, nec ne. Quoniam nonnisi certum rei suæ usum commodans commodatario concedit (§. 421.); adeoque finito usu rem sibi restitui vult, nec in majorem deteriorationem consentit, quam quæ cum usu concesso cohæret (§. 440.), ac præterea usum concedit gratis (§. 417.), consequenter pro eo nihil vicissim a commodatario recipit (§. 18.); nullum est dubium, quin responsurus sit, nolle sese rem suam alteri commodare, nisi casum præstare velit, quo penes se non sit peritura, vel deterioranda, præsertim cum hoc jure exigere possit (§. 494. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem naturaliter commodato inest tacita hæc conditio, ut commodatarius teneatur propter casum, quo res penes te peritura vel deteriorata non fuisset.

Nemo præsumitur, quod propter commodum alterius velit subire periculum rei suæ vel amittendæ, vel deteriorandæ, cum nemo præsumatur alteri quid gratis dare velle. Quodsi ergo judicium de casu præsenti ferendum est ex eo, quod præsumitur; præsumtio utique militabit pro commodante, non pro commodatario, ut scilicet hic subeat periculum rei, quæ ipsius unice commodo penes ipsum est. Quando enim de commodato simpliciter loquimur, in eo unice spectari commodum commodatarii supponitur, cum hoc ordinarium sit, rarius vero contingat, ut sui gratia usum rei suæ alteri concedat commodans, aut ut tam commodantis, quam commodatarii commodum simul spectetur. Etsi autem ad hanc differentiam animum non attendamus in iis propositionibus, quæ de damno resarciendo a commodatario demonstrata fuerunt; nullum tamen hinc metuendum est veritati præjudicium, cum in eo casu, quo commodatarii commodum unice non spectatur, culpa redundet in commodantem & periculo commodantis res ejus sit penes ipsum, quemadmodum ex sequentibus plenius constabit.

§. 452.

Quando commodatarius non tenetur ob rem deterioratam, vel destructam.

Si res commodata culpa commodantis deterioratur, vel prorsus destruitur, eidem ad nihil tenetur commodatarius. Etenim si res commodata culpa commodantis deterioratur, vel prorsus destruitur, cum culpa imputanda sit ei, cujus est (§. 724. *part. 1. Phil. pract. univ.*), non commodatario, sed commodanti imputandum, quod res commodata deteriorata vel prorsus destructa fuerit, consequenter commodans censetur causa libera deteriorationis vel destructionis rei suæ (§. 527. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem nulla ratio est, cur damnum resarcire teneatur commodatarius (§. 56. *Ontol.*). Hinc igitur idem resarcire non tenetur (§. 70. *Ontol.*), consequenter si res commodata culpa commodantis deterioretur, vel prorsus destruatur, eidem ad nihil tenetur.

Equidem hæc propositio superflua videri poterat; mox tamen videbimus; nos eadem in aliis demonstrandis opus habere.

§. 453.

An commodatarius teneatur pro-

Si res commodata a tertio deterioratur, vel prorsus destruitur; commodatarius damnum resarcire tenetur. Damnum enim a commodatario resarciendum est, sive

pter damnum a tertio datum. ve dolo, vel culpa ipsius vel deterioretur, vel prorsus destruatur (§. 446.), sive hoc casu quodam accidat, quo eadem penes commodantem non deteriorata fuisset, vel periisset (§. 447.). Quamobrem sive culpa tua accidat, ut res commodata a tertio deterioretur, vel prorsus destruatur, sive absque culpa tua prægressa idem contingat, ut casui æquiparetur (§. 460. *part. 2. Theol. nat.*); damnum datum a te resarciendum. Patet adeo simpliciter, commodatarium teneri ad damnum resarciendum, si res commodata a tertio deterioretur, vel prorsus destruatur.

Quando culpa tua accidit, ut res commodata deterioretur, vel prorsus destruatur a tertio; jure etiam civili propter damnum datum tenetur commodatarius: ast si nulla culpa tua idem contingat, eodem jure non tenetur (*not.* §. 447.). Ratio dissensus patet ex antea dictis (*not.* §. *cit.*). Ex. gr. Commodavi tibi equum. Miles quidam ex improviso eum vulnerat. Accidit hoc absque culpa tua: non tamen accidisset, si equus in stabulo meo fuisset. Naturaliter de damno resarciendo mihi teneris. Similiter commodavi tibi scyphum vitreum. A famulo tuo, vel a conviva frangitur. Ad damnum resarciendum mihi teneris.

§. 454.

Quid statuendum de eo, qui sua duntaxat causa commodat. *Si quis sua duntaxat causa commodavit, re ipse uti censetur*[1]. Etenim si quis sua duntaxat causa commodavit, re alterius uteris non tui, sed commodantis gratia, consequenter usus tibi concessus est instar medii, quo utitur commodans ad finem sibi propositum consequendum (§. 937. *Ontol.*). Quamobrem cum ipse re tua utatur, qui usum impendit ad finem sibi propositum consequendum, si quis sua duntaxat causa commodat, re ipse uti censetur.

1 In casu particulari hoc clarius elucescit. Ponamus enim te nonnulla in libro, quem legis, contenta non satis intelligere, ac mihi commodare librum, ut quando mihi opportunum fuerit, ea legam, quæ non satis intelligis, tibique postea explicem. Evidens est, te tua duntaxat causa librum commodare, aut potius tui saltem gratia librum tuum in potestate mea esse. Libro tuo utor non mei, sed tui gratia, atque adeo cum usus te respiciat, perinde omnino est, ac si tu eodem uteretis, non vero ego uterer. Vulgo datur hoc exemplum, quod affert *Ulpianus* l. 5. §. 10. ff. de commod. vel contra, si quis commodat sponsæ suæ, ut honestius culta ad se deducatur. Commodans hic intendit tanquam finem ornatum sponsæ: eum ut consequatur eidem concedit usum gemmarum, quas donare non vult, vel etiam non potest certa de causa. Ipse adeo utitur gemmis, dum sui gratia usum concedit sponsæ, quatenus hæc concessio est medium, quo finem a se intentum consequitur.

§. 455.

An in hoc casu proprie sit commodatum. Quoniam qui sua duntaxat causa commodat, re ipse uti censetur (§. 454.), consequenter usus rei alteri non conceditur, nisi quatenus continet usum proprium & hujus solius gratia ejus fit concessio, quando autem proprie loquendo usus rei alteri conceditur, concessio non consistere debet in usu proprio, & commodatum in concessione usus rei alteri facta consistit (§. 417. 418.); *si quis sua duntaxat causa commodat, commodatum proprie loquendo non est, sed actus alius, quo quis re sua utitur concedendo sui commodi causa usum rei alteri.*

Si proprie loquamur, integra definitio convenire debet rei, cui tribuitur definitum (§. 394. *Log.*). Enimvero actui, de quo hic sermo est, non convenit definitio commodati integra. Commodatum enim esse debet contractus beneficus, ex quo una tantummodo contrahentium pars commodum quoddam gratis habet (§. 417. 418.). Sed in commodato gratis commodum habere nequit, nisi qui rem utendam accipit. Quamobrem cum hoc non fiat, ubi commodum est solius commodantis; proprie loquendo actus, de quo hic sermo est, commodatum dici nequit.

§. 456.

Ad quem spectet casus, si com- *Si tua duntaxat causa commodasti, ego tibi non teneor ob eum casum, quo res penes te non peritura, vel deteriorata fuisset.* Quodsi enim tua duntaxat causa com-

modasti, tu ipse re uteris, dum ejus usum mihi concedis (§. 455.), consequenter eandem periculo exponis, quod imminet a casu, quo penes te peritura, vel deteriorata non fuisset. Quamobrem nulla ratio est, cur meo periculo penes me esse debeat (§. 56. *Ontol.*), adeoque nec ego tibi teneor propter casum, quo res penes te peritura, vel deteriorata non fuisset (§. 70. *Ontol.*). *modantis solius gratia commodatur.*

Etsi enim naturaliter commodato insit tacita conditio, ut commodatarius teneatur propter casum, quo res penes se perit, vel deterioratur, non autem peritura, vel deteriorata fuisset penes commodantem (§. 451.); id tamen cum intelligendum sit de commodato proprie sic dicto, trahendum non est ad commodatum improprie dictum, quod consistit in actu, quo usus alteri concessus est causa ipsius commodantis (§. 455.).

§. 457.

Si tua duntaxat causa commodas, cavere debeo, ne culpa mea res commodata reddatur deterior, vel prorsus destruatur, multo minus dolo eam deteriorare, vel destruere licet. Naturaliter enim nemo rem alterius destruere, aut deteriorare debet (§. 647. *part. 2. Jur. nat.*), sed omne potius damnum, quantum in se est, avertere (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem si tua duntaxat causa commodasti, ego cavere debeo, ne culpa mea res commodata reddatur deterior, vel prorsus destruatur, adeoque multo minus dolo eam deteriorare, vel destruere licet. *Obligatio interna e jus, qui commodantis causa rem utendam accepit.*

Nimirum per hoc, quod tua duntaxat causa commodas, adeoque tui commodi causa res penes me est, non tollitur naturalis obligatio, utpote in se immutabilis (§. 142. *p. 2. Jur. nat.*), ut nec commodans te ab ea absolvere possit. Peccas itaque, si culpa tua etiam commodantis solius gratia commodata res reddatur deterior, vel destruatur. Non tamen hinc sequitur, quod jure externo reparationem damni exigere possis: neque enim obligatio interna confundenda est cum externa, quam contrahere voluisti.

§. 458.

Commodans reparationem damni dati remittere potest. Naturaliter enim homo jus suum, adeoque etiam jus exigendi reparationem damni remittere potest (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*). Quamvis adeo commodanti competat jus exigendi reparationem damni dati a commodatario (§. 446.), immo jure interno etiam idem competeret, si sua duntaxat causa commodavit (§. 457. *h.* & §. 580. *part. 2. Jur. nat.*); reparationem tamen damni remittere potest. *Ad damnum datum commodans remittere possit.*

Aliud est remittere reparationem damni, aliud vero consentire, ut quis culpa sua damnum det. Qui enim reparationem damni remittit, is non vult, ut damnum datum, ad quod resarciendum alter tenebatur, ipsi resarciat (§. 95. *part. 3. Jur. nat.*); at qui consentit, ut alter sua culpa damnum det, is vult, ut alter in avertendo damno sit negligens (§. 750. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Hæc duo admodum differre nemo non videt.

§. 459.

Qui sua duntaxat causa commodat, damni culposi, non vero dolo dati reparationem remittit tacite. Quodsi enim tua duntaxat causa commodas, cum nullum inde commodum accedat alteri (§. 455.), nemo se exponet periculo damnum culpa forsan datum reparandi, si reparationem urgere velis. Quamobrem cum tua intersit, ut tua causa commodes, reparationem autem damni dati remittere possis (§. 458.), necesse omnino est, ut eam remittas, siquidem tua causa duntaxat commodare velis. Quodsi ergo tua duntaxat causa commodas, damni culposi reparationem tacite remittis. *Quod erat unum.* *Cujusnam damni reparationem sua causa commodans remittat.*

Enimvero qui dolo damnum dat, sciens ac volens hoc facit (§. 705. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum dolus semper evitari possit (§. 733. *part. 1.*

Phil. pract. univ.), quilibet autem omnem operam dare debet, ne quoad patrimonium suum damnum aliquod ipsi inferatur (§. 494. *part. 2. Jur. nat.*); nemo præsumitur remittere damni dolo dati reparationem. Quamobrem si tua duntaxat causa commodas, damni dolo dati reparationem tacite non remittis. *Quod erat alterum.*

Improbum foret ab altero petere, ut consentiat in damnum quod dolo datur: immo repugnat, ut quis permittat rem suam dolose deteriorari, vel destrui (§. 494. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem absurdum foret, præsumere remissionem reparationis damni dolosi. Aliter vero sese res habet in damno culposo, quod non datur a sciente ac volente (§. 732. p. 1. *Phil. pract. univ.*). Facile enim est admittere culpam, quam non semper evitare licet, etiamsi animum evitandi habeas, quemadmodum facile perspicitur, si animum ad ea attendas, quæ de culpa in parte prima Philosophiæ practicæ universalis prolixe docuimus.

§. 460.

Quando culpa sit sua duntaxat causa commodantis.

Si quis sua duntaxat causa homini admodum negligenti commodat, & res commodata culpa ejus deterioratur, vel perit; culpa ipsius commodantis hoc accidit, quando alii magis diligenti commodare eadem causa potuisset, aut nulla officii ratio urget, ut commodet. Etenim si quis sua duntaxat causa commodet, aut officii quædam ratio urget ut commodet, aut nulla. In casu posteriori necesse non est, ut commodet, sed saltem in priori. Quodsi cavere velit, quemadmodum debet (§. 494. *part. 2. Jur. nat.*), ne res commodata deterioretur, vel pereat culpa commodatarii, imprudenter agit, qui commodat homini admodum negligenti, quando magis diligenti commodare poterat, aut, si diligentiorem eligere non daretur, actum prorsus intermittere poterat. Quamobrem si damnum datur a commodatario, cum imprudentia culpa sit (§. 777. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ipsius commodantis culpa hoc accidit. Atque adeo patet, si quis sua duntaxat causa homini admodum negligenti commodat, & res commodata hujus culpa deterioratur, vel perit; culpa ipsius commodantis hoc accidere, quando alii magis diligenti eadem causa commodare potuisset, aut nulla officii ratio urget, ut commodet.

Ex. gr. Commodo tibi librum, ut me doceas, quomodo intelligenda sint ea, quæ non satis capere possum. Novi te in rebus utendis esse admodum negligentem: non tamen est alius, qui desiderio meo satisfacere poterat. Quodsi culpa tua atramentum effundatur in librum, id imprudentiæ meæ tribui nequit. Ast si fuisset alius, qui intellectu difficilia in libro isto mihi quoque explicare potuisset ac voluisset, ac sollicite admodum cavere solet, ne libri, in quibus legit, maculentur; imprudenter omnino egi, quod librum homini negligenti potius commodare voluerim, quam circumspecte eodem utenti. Atque adeo mea culpa accidit, quod atramentum in eum fuerit effusum. Ponamus te velle, ut quis tecum intersit nuptiis, qui iisdem interesse nolebat, quod veste nuptiali caret, & ea causa eidem commodare vestem. Nosti autem ipsum esse admodum negligentem & hoc non obstante eidem vestem commodas. Quoniam nulla officii ratio urget, ut commodes; tibi omnino imputare debes, si culpa ipsius vestis tua quomodocunque deterioretur. In casibus particularibus veritas propositionis præsentis adeo clare elucescit, ut de ea dubitari non possit, modo animum ad circumstantias advertere libuerit.

§. 461.

Ad quid teneatur commodatarius sua duntaxat causa commodanti.

Si quis sua duntaxat causa commodat, commodatarius ad solum dolum, non vero culpam præstandam jure externo tenetur. Etenim qui sua duntaxat causa commodat, damni culposi, non autem dolosi reparationem tacite remittit (§. 459.), & propria ipsius culpa res commodata deterioratur, vel perit, si homini admodum negligenti commodat, quando alii magis diligenti eadem causa commodare poterat, vel nulla officii ratio urget, ut commodet (§. 460.), consequenter ad nihil ipsi tenetur commodatarius (§. 452.). Quamobrem etsi jure interno ad omne damnum sive culpa, sive dolo datum resarciendum simpliciter obligemur

gemur (§. 580. *p* 2. *Jur. nat.*); si quis tamen sua duntaxat causa commodat, commodatarius ad solum dolum, non vero culpam præstandam jure externo tenetur.

Consentit *Ulpianus* l. 5. §. 10. ff. Commod. l. contra.

§. 462.

Si alteri duntaxat tua causa commodas & is ad culpam præstandam expresse se obligat; eam præstare tenetur. Etenim si tua duntaxat causa commodas & alter ad culpam præstandam expresse se obligat; damni culposi reparationem eidem non remittis. Quamobrem manet naturalis obligatio damnum culposum resarciendi (§. 580. *part.* 2 *Jur. nat.*), adeoque jure interno obligatur ad culpam præstandam. Et quoniam ad culpam præstandam expresse se obligat, seu eam præstare promittit (§. 393 *part.* 3. *Jur. nat.*), promissa autem servanda sunt (§. 431. *part.* 3. *Jur. nat.*); damnum quoque culposum præstare tenetur jure externo (§. 430. 396. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 656. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem patet commodatarium teneri ad præstandam culpam, si sua duntaxat causa commodanti ad hoc expresse se obligaverit.

Idem ulterius expenditur.

Quæ ex promisso oritur obligatio, eam esse externam ac inde ortum jus externum esse alibi jam ostendimus (*not.* §. 396. *part.* 3. *Jur. nat.*). Unde etiam obligatio omnis ex pacto, seu contractu externa est, & jus, quod quis ex eo habet, externum est (§ 788 *part* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo in jure externo æquitatis habenda ratio, necesse est ut ad nihil te obliges alteri, ad quod non jam jure interno tenearis, seu naturaliter sis obligatus. Unde si agitur in Jure naturæ de jure externo, quod nascitur alteri ex obligatione externa; semper dispiciendum est, quid velit naturalis obligatio. Nec ab hisce principiis abhorrent JCti Romani. Sane *Ulpianus*, qui jus civile effici agnoscit, si naturali quid addimus, vel detrahimus l 6. ff. de Just. & Jur. dolum solum præstandum esse fatetur l. 5. §. 10. ff. Commod. l. contra, si quis ita convenit: ita enim conveniri potest, quia commodans jus suum remittere potest (§ 458). Nec alia de causa recte ad præstandum casum tenetur commodatarius juxta jus civile, quando pacto casus fortuitos in se recepit, quam quia naturaliter jam obligatur ad præstandum casum, quo res penes commodantem non peritura, vel deteriorata fuisset (§. 447.). Quodsi vero quis sese etiam obligaret ad præstandum casum, quo eadem res peritura, vel deteriorata etiam fuisset penes commodantem; pactum omnino foret iniquum, utpote legi naturali parum conveniens. Tanto minus adeo paradoxum videbitur, quod supra casum retulerimus ad commodatarium, quo eadem res peritura aut deteriorata non fuisset penes commodantem (§. 447.), cum non iniquum censeatur, ut pacto in se recipiat casum ac omne periculum commodatarius. Quodsi jus civile cum naturali accuratius consentire deberet, dicendum foret, commodatarium ordinarie, quando scilicet ipsius commodum est, ad præstandum casum non teneri, si expresse ita conventum fuerit, adeoque jus suum remiserit commodans (§. 458), quod tacite remisisse non videtur, quando non sui, sed commodatarii commodo commodavit. Velim hactenus dicta probe perpendant, qui cum juris civilis principiis imbutum habeant animum, statim damnant, quæ cum iis non conveniunt, aut parum convenire videntur.

§. 463.

Commodatarius solum dolum præstare tenetur, si is ita convenit. Quando enim commodatarius ita convenit, ut solum dolum præstet; commodans jus suum remittit (§. 446. *h.* & §. 95. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum reparationem damni dati remittere possit commodans (§. 458.), adeoque licite ita conveniatur (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); commodatarius solum dolum præstare tenetur, si is ita convenit.

Quando commodatarius solum dolum præstet.

Loquimur hic de eo casu, quo commodatarii solius spectatur utilitas, utpote ordinario, & qui semper intelligitur, nisi expresse contrarium moneatur (§. 455.). Consentit *Ulpianus* l. 5. § 10. ff. Commod. & contra.

§. 464.

Quando commodatarius præstare debeat damnum si commodantis causa commodetur.

Si quis sua duntaxat causa commodat, tu vero finito usu rem non statim restituis, vel etiam interea, dum usus conceditur, re aliter uteris, & tum ob moram restituendi, tum ob usum alium datur quomodocunque damnum; illud resarcire teneris. Commodans enim sui duntaxat causa damni culposi reparationem remittit tacite, quatenus sui commodi causa commodat, re ipse utens, dum usum tibi concedit (§. 454. 459.), consequenter non remittit, nisi quatenus in usu tibi concesso & interea temporis, quo hujus gratia res penes te est, culpa tua res deterioratur, vel perit. Quamobrem non remittit, si re aliter adhuc uteris tui, non ipsius commodi causa, vel quando sine causa res penes te est. Quoniam itaque damnum culpa datum resarciendum, nisi reparatio damni fuerit remissa (§ 580. *part. 2. Jur. nat.* & §. 117. *part. 3. Jur. nat.*); si quis sua duntaxat causa commodat, tu vero finito usu rem non statim restituis, vel etiam interea, dum usus conceditur, re aliter uteris, & utraque de causa damnum quomodocunque datur, id resarcire teneris.

Sive moram nectas in restituendo, sive re aliter utaris, quam commodatum est, casus mutatur, nec amplius dici potest, commodatum esse sola commodantis causa. Quamobrem quæ valent in eo casu, quo solius commodantis causa commodatum, ea trahi non possunt ad alios ab eo prorsus diversos.

§. 465.

Quando commodatarius furtum usus committat.

Si commodatarius re aliter vel diutius utitur, quam commodatum est, furtum usus committit. Quando enim commodatarius re aliter utitur, quam commodatum est, vel etiam utitur diutius, inscio ac invito domino de usu rei alienæ disponit instar domini, cujus quippe solius est jus de ejus usu pro arbitrio suo disponendi (§. 138. 135. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum furtum usus committat, qui inscio ac invito domino de usu rei alienæ instar domini disponit (§. 503. *part. 2. Jur. nat.*); furtum usus committit commodatarius, si re aliter vel diutius utitur, quam commodatum est.

Hinc furti tenetur jure Romano l. 5. ff. §. 8. Commod. l. contra, qui re aliter utitur, quam commodatum est. Quamvis vero consultius visum fuerit, ab infami nostris moribus furti appellatione in istiusmodi casibus abstinere, quibus injuria fit domino circa usum rei suæ (*not.* §. 503. *part. 2. Jur. nat.*); nihil tamen absurdi ea continet, sed nomen satis convenit rei suæ. Nimirum usus, qui conceditur, res incorporalis est (§. 497. *part. 1. Jur. nat.*). Quodsi quis usum quendam rei sibi arrogat, quem dominus ipsi minime concessit, rem incorporalem alienam inscio ac invito domino aufert & suam facit. Quamobrem cum furtum sit ablatio rei alienæ inscio ac invito domino animo suam faciendi facta (§. 498. *part. 2. Juris nat.*); arrogatio usus a domino sibi non concessi apte furtum usus appellatur.

§. 466.

Alius casus quo furtum usus committitur.

Si quis inscio ac invito domino rem utendam aufert animo eam restituendi finito usu, furtum usus committit. Ostenditur eodem modo, quo propositionem præcedentem ostendimus.

Nemo sibi ipsi rem alterius commodare potest, cum commodatum consistat in concessione usus certi (§ 418.), nemo autem sibi arrogare possit jus ad actum quendam vi dominii soli domino liciti (§. 652. *part. 2. Jur. nat.*). Nec voluntas alterius metienda ex voluntate tua, ut ex eo præsumi posset commodandi voluntas, si tu eam commodares alteri, posito quod res esset tua. Immo ad contractum, qualis est commodatum, expressus requiritur contrahentium consensus (§. 699 793. *part. 3. Jur. natur.*).

§. 467.

§. 467.

Quidnam præstandum commodatario, si utriusque gratia commodetur.

Si utriusque gratia commodatum, commodatarius præstare tenetur præter dolum etiam culpam, si minorem diligentiam adhibuerit, quam in rebus suis adhibere solet. Quodsi enim tui tantummodo causa commodatum fuerit, tu præstare teneris & dolum, & culpam quamvis (§.446.), immo etiam casum, quo eadem res apud me non peritura aut deteriorata fuisset (§.447.): ast si mea duntaxat causa fuerit commodatum, tu præstare debes nonnisi dolum (§.461.), nisi ad culpam quoque præstandam te obligaveris (§.462.). Quamobrem si utriusque causa commodatum, nec sufficit dolum solum præstari, nec culpa quævis tibi imputanda videtur. Quodsi ergo eam diligentiam adhibueris, quam in rebus tuis adhibere soles, quod extra eam est periculum in me recepisse censendus sum, consequenter culpam præstare non teneris, nisi minorem diligentiam adhibueris, quam in rebus tuis adhibere soles, quando utriusque causa commodatum.

Gajus l.18. ff pr. Commod. & contra casum hunc proponit, si communem amicum ad cœnam invitavimus, tuque ejus rei curam suscepisti & ego tibi vasa argentea commodavi. Monet autem quosdam JCtos Romanos in ea fuisse opinione, quasi commodatarius dolum saltem præstare debeat; ipse autem censet, præstandam etiam esse culpam, ita tamen ut culpæ fiat æstimatio. Quodsi naturaliter culpam æstimare voluerimus, non attenta divisione in latam, levem & levissimam, quæ Juris Romani, non vero naturalis est (*not.* §.759. *part.* 1. *Phil. pract univ*); non majorem diligentiam tacite ab alio requirere possumus, quam in rebus suis adhibere solet, cum homines ex consuetudine agere soleant, nisi peculiare adsit motivum, ut agant cautius: id quod & experientiæ, & principiis psychologicis convenit. Quamobrem qui non expresse ea majorem diligentiam exigit, quam quis in rebus suis adhibere solet, is tacite ad majorem alterum obligare nequit, quia præsumi nequit, eum in casu præsenti, quo in commodato non minus dantis, quam accipientis spectatur utilitas, ad majorem diligentiam se obligare voluisse. Neque enim hic agitur de eo, ad quod quis naturaliter obligatus; sed ad quod quis ex contractu sese obligaverit. Præstaret omnino expresse conveniri, ad quid præstandum quis velit esse obligatus; sed cum hoc minime fieri soleat, quid tacite voluerint ex circumstantiis definiendum.

§. 468.

Res commodata custodienda.

Commodatarius rem commodatam custodire tenetur. Cavere enim debet, ne res commodata deterioretur, vel prorsus destruatur (§. 441.). Quamobrem cum hoc facile accidere possit, nisi custodiatur, vel etiam furto auferri; commodatarius rem commodatam custodire tenetur.

Nimirum quod ex negligentia in custodiendo resultat damnum, id culposum est (§.758. p. 1. *Phil. pract univ.*), adeoque resarciendum (§.446.). Hinc commodatarius custodiam præstare dicitur. Quanta vero diligentia in re custodienda sit adhibenda, ex anterioribus intelligitur.

§. 469.

Quando res, quæ usu consumitur, æquipolleat rei, quæ eodem non consumitur.

Res, quæ usu consumitur, æquipollet rei, quæ usu non consumitur, si usus saltem consistat in ostentatione. Etenim si re non aliter utaris, nisi ut eandem ostentes; ea hoc usu non consumitur, etsi alias usu, quem habet, consumatur. Quamobrem si usus saltem consistat in ostentatione, res, quæ usu consumitur, æquipollet rei, quæ usu non consumitur.

Ex. gr. Bellaria usu consumuntur: quodsi vero ad pompam & ostentationem tantummodo apponantur, ut nemo iisdem fruatur, finito convivio adhuc supersunt. Quoad eum igitur, quem in convivio habuerunt, usum æquipollent rebus, quæ usu non consumuntur, veluti vasis argenteis aut poculis vitreis.

§. 470.

§. 470.

Quando res, quæ usu consumuntur, commodari possint.

Quoniam res, quæ usu consumuntur, æquipollent rebus, quæ usu non consumuntur, si usus saltem consistat in ostentatione (§. 469.), res autem, quæ usu non consumuntur, commodari possunt (§. 418.); *res, quæ usu consumuntur, ad pompam & ostentationem commodari possunt.*

Monuit hoc *Ulpianus* l. 3. ff. Commod. l. contra. §. 6. Ne tamen contractum hunc cum alio confundas, probe tenendum est, te rem, quæ usu non consumitur, ad pompam & ostentationem gratis accipere debere, ut sit commodatum (§. 418.).

§. 471.

Pecunia num ad res, quæ usu consumuntur, referenda.

Pecunia refertur ad res, quæ usu consumuntur. Usus enim pecuniæ in eo consistit, ut pro ea res & operæ ab aliis comparentur (§. 293.), consequenter eadem si uti velis, ea eroganda est, dominio ejus in alium translato. Cum igitur finito hoc usu quoad te perinde sit, ac si ea non amplius extaret, usu eam consumsisse videris. Pecunia igitur refertur ad res, quæ usu consumuntur.

Loquimus hic de usu primario, quem pecunia in se habet, non de secundario, qui ex accidente superaccedit, veluti si avarus pecuniam corradit & in cista condit, ut ex pecunia numerata, quæ divitem probant (§. 344 352.) voluptatem percipiat. Quando enim pecunia utitur ad animum voluptate perfundendum, usus secundarius est, cum non eo fine inventa sit pecunia, sed ad definiendum rectius rerum ac operarum pretia (§ 290.) & eas ab aliis facilius sibi comparandum (§. 293). Ex accidente igitur est, quod avarus alium faciat pecuniæ usum, quam quem per se habet.

§. 472.

Quomodo commodari possit.

Quoniam pecunia refertur ad res, quæ usu consumuntur (§. 470.), res vero, quæ usu consumuntur, ad pompam vel ostentationem commodari possunt (§. 470.); *pecunia etiam ad pompam & ostentationem commodari potest.*

Ex. grat. Si a me accipis centum aureos per breve tempus ad ostentationem, mihi in specie reddendos, tibi commodati sunt.

§. 473.

Principium generale commodandi res, quæ usu non consumuntur.

Si rerum, quæ usu consumuntur, alius adhuc excogitari possit usus, quo non consumuntur; quoad hunc commodari possunt. Quodsi enim aliquis rerum, quæ usu consumuntur, excogitari possit usus, quo non consumuntur, quoad hunc usum, æquiparantur rebus, quæ usu non consumuntur, quod per se patet. Quamobrem cum res, quæ usu non consumuntur, commodari possint (§. 418.); si rerum, quæ usu consumuntur, alius adhuc excogitari possit usus, quo non consumuntur, quoad hunc commodari possunt.

Ex. gr. Ponamus te habere uvam insolitæ magnitudinis, & me eandem a te accipere, ut eam Titio ostendere valeam: uvam mihi commodas. Etenim in me transfers jus ad actum quendam vi dominii tibi soli licitum (§. 135. 136. *part. 2. Jur. natur.*): quo re tua utor salva substantia ejus, ut finito usu eandem tibi restituere possim: id quod commodantis est (§. 439. 445.). Similiter commodatur moneta nova sive aurea, sive argentea, ut eam ostendere possis aliis.

§ 474.

Si res, quae usu consumuntur, commodantur ad usum quendam, quo non consumuntur, & vel totae, vel pars quaedam usu consumantur; in casu priori perinde est, ac si res, quae usu non consumitur, dolo vel culpa commodantis periisset, in posteriori autem deteriorata fuisset. In casu enim priori non amplius extat, ut finito usu, qui concessus fuerat, restitui posset (§. 445.), adeoque perinde est ac si res, quae usu non consumitur, periisset. Quoniam vero te aliter uti non debebas, quam commodatum erat (§. 427.), nec tibi eam consumere, nec ut ab aliis consumeretur permittendum tibi erat. Quamobrem cum in casu priori sciens ac volens hoc feceris, dolo res periisse censetur (§. 705. *p. 1. Phil. pract. univ.*); in posteriori autem cum aliis interdicere eo usu commode non posses, res culpa tua periisse intelligitur (§. 732. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.* *Quando res, quae usu consumitur, commodato perire, vel deteriorari intelligatur.*

Quodsi vero saltem pars quaedam rerum, ad alium usum, quam quo consumuntur, commodatarum usu consumatur; cum finito usu rem talem restituere non possis, qualem accepisti, quemadmodum fieri debebat (§. 445.); perinde omnino est, ac si res, quae usu non consumitur, deteriorata fuisset, ut minoris jam sit, quam fuerat antea, pretii. Patet vero ut ante, quod vel dolo, vel culpa tua deterioratio facta videatur. *Quod erat secundum.*

Nimirum quando res, quae usu consumitur, ad alium usum conceditur, quo non consumitur, usus, quo consumitur, in commodato non habetur pro usu, sed pro actione agentis, qua vel destruitur, vel deterioratur, prouti vel totæ, vel ex parte consumitur.

§. 475.

Si ultro ad commodandum te obtuleris, ad culpam & casum, quo res apud commodantem non peritura vel deteriorata fuisset praestandum non tenetur commodatarius, sed dolum saltem praestat. Etenim si ultro ad commodandum te offers, aut alter usum rei, quem ipsi concedis, parum curat, aut sibi metuit a damno, quod culpa sua facile dari posset. In casu priori ex parte tua aliqua esse debet ratio, quae te ad commodandum movet (§. 889. *Psych. empir.*), adeoque tua causa videris commodasse. Quamobrem cum commodatarius ad solum dolum praestandum teneatur, non vero ad culpam, vel casum, quando commodans sua duntaxat causa commodat (§. 461.); ad illum quoque solum, non vero ad culpam vel casum praestandum tenetur, quando ultro ad commodandum te obtuleris, usum rei, quem concedis, parum curanti. *Quod erat unum.* *Ad quid teneatur commodatarius, si commodans ultro ad commodandum se offerat.*

In casu posteriori cum commodans sibi commodari nolit, quia sibi metuit a damno, quod forsan culpa sua dari posset, & tu ultro te offeras ad commodandum, reparationem damni, si quod detur, remittere videris (§. 95. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum commodans reparationem damni dati remittere possit (§. 458.); nec de damno culpa dato in hoc casu tenebitur commodatarius, adeoque multo minus casum praestabit, quo eodem res commodata non peritura, aut deteriorata fuisset apud commodantem. *Quod erat alterum.*

Ostenditur etiam hoc modo. Si ultro ad commodandum te offers, ultro rem exponis periculo, quod a culpa aliena vel casu apud commodatarium imminere poterat, cum id evitare potuisses, si voluisses. Quamobrem aut in periculum consentis, consequenter damni reparationem tacite remittis, quemadmodum tibi facere integrum est (§. 458.), aut culpa tua accidit, si res culpa commodatarii pereat, vel deterioretur, cum id evitare potuisses, consequenter commodatarius ad nihil tibi tenetur (§. 452.). Patet itaque, ad praestandum culpam non teneri commodatarium, nec ad casum, quo res apud te non peritura, nec deteriorata fuisset, quando ultro ad commodandum te offers.

Ex circumstantiis casuum particularium facile perspicitur, num commodatarius nolit subire periculum rei commodatæ, & num tua intersit, ut commodare ultro velis. Tua culpa unice est, si ultro commodes homini negligenti, aut non perpendas periculum, quod a culpa aliena facile imminere poterat, siquidem commodes. Immo cum is, qui non rogat, ut sibi commodetur, aut usu rei alienæ facile carere possit, aut periculum ejus subire nolit; malle sibi potius non commodari præsumitur, quam consentire in reparationem damni culpa sua forsan dandi. Quoniam hic non agitur de jure interno, quo quilibet obligatur ad damnum culpa datum resarciendum (§.580. p. 2. Jur. nat.), sed de externo, quo quis se alteri ad culpam præstandam obligavit vi contractus; ad consensum præsumtum omnis casus præsentis definitio redit, scilicet ad quid sese obligare voluisse præsumatur commodatarius, nisi ex circumstantiis particularibus colligatur, commodantem noluisse ad præstandum culpam obligare commodatarium, sed periculum omne in se recepisse, aut commodatarium noluisse in se recipere periculum, consequenter eo usu rei alienæ abstinere, quam idem subire malle. Particulares circumstantiæ præsumtionem quoque faciunt fortiorem, veluti si commodes homini, qui damnum culpa datum reparare nequit, aut difficulter potest.

§. 476.

Quando naturaliter ad commodandum non obligemur.

Naturaliter nemo obligatur ad usum rei suæ alteri concedendum, quando ipsemet eodem indiget; aut rei familiaris ratio in conservanda re summam diligentiam exigit. Etenim si alteri concedis usum rei tuæ, in eum transfers jus ad certum vel certos actus vi dominii tibi licitos (§.439.), consequenter das alteri rem incorporalem (§.497. *part.* 1. *Jur. nat.*). Enimvero nemo tenetur dare alteri, quo ipse opus habet (§.127. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam nemo naturaliter obligatur ad usum rei suæ alteri concedendum, quando ipsemet eodem indiget. *Quod erat unum.*

Quodsi rei familiaris ratio in re conservanda, summam diligentiam exigit, nemo non intelligit, aut tenue tibi esse patrimonium, ut non facile tibi rem novam comparare possis aut rem rariorem esse vel singularis pretii, ut, si pereat, vel deterioretur, alia vix aut prorsus non comparari queat. In priori itaque casu perinde est ac si usu rei ipsemet indigeres, adeoque naturaliter ad eum aliis concedendum non teneris *per demonstrata*; in posteriori damnum, quod dari poterat, irreparabile censetur. Quamobrem cum quilibet operam dare debeat, ut damnum quodvis, quantum in se est, avertat (§. 493. *part.* 2. *Jur. nat.*), adeoque multo minus periculo damni irreparabilis sese in gratiam alterius exponere teneatur (§.609.610. *part.* 1. *Jur. nat.*); usum rei suæ alteri concedere naturaliter non obligatur. *Quod erat alterum.*

Prudentia est, rem, quam summa diligentia conservare debes, non exponere periculo, quod evitari potest (§.256. *part.* 3. *Jur. natur.*): id quod nemo non ultro largitur. Quamobrem cum prudentes esse debeamus (§.258. *part.* 1. *Jur. nat.*); vel hinc etiam patet, quando rei familiaris ratio exigit summam in re conservanda diligentiam, nos non obligari naturaliter ad rem alteri commodandam.

§. 477.

Quando naturaliter roganti usum rei denegare liceat.

Quoniam naturaliter nemo obligatur ad *usum rei suæ* alteri concedendum, *quando ipsemet eodem indiget, aut rei familiaris ratio in re conservanda summam diligentiam exigit* (§.476.); *roganti* eum *denegare naturaliter licet.*

Ponamus hoc jus tibi non competere: eris ergo obligatus ad usum rei alteri concedendum, contra ea, quæ modo demonstravimus (§.476.).

§. 478.

An rem alteri commodare te-

Nemo tenetur alteri commodare rem, quam sibi ipse comparare potest & qua sæpius indiget. Qui enim alteri rem commodat, ejus usum gratis ipsi concedit (§. 418.). Quodsi ergo quis ipse sibi comparare possit rem, qua sæpius indiget; is non

is non opus habet, ut alter usum rei suæ eidem gratis concedat, consequenter non censetur indigere re alterius. Quamobrem cum ad dandum, consequenter etiam ad usum rei suæ alteri gratis concedendum, nemo alteri teneatur, qui eadem non indiget (§. 124. *part.* 3. *Jur. nat.*); nemo etiam tenetur alteri commodare rem, quam ipse sibi comparare potest & qua sæpius indiget. *nemur; quam ipse sibi comparare valet.*

Perinde omnino est, ac si quis gratis sibi dare vellet, cum vicissim dare posset. Sed nemo in hoc casu alteri gratis dare tenetur (§. 268.). Quamobrem nec rei usum gratis dare, adeoque commodare tenetur (§. 418.), quando alter rem, qua non semel indiget, aut rarius, sibimetipse comparare valet.

§. 479.

Si quis usum rei pro certa mercede accipere potest ab alio, naturaliter ei commodare non tenemur. Etenim si adsit alius, qui usum rei pro certa mercede concedit, & tu eandem solvere possis, cum ego naturaliter dare gratis non tenear, si vicissim dare possis (§. 268.), nec ego usum rei meæ gratis tibi concedere naturaliter obligatus sum. Quamobrem cum usus rei gratis concedatur alteri, si commodetur (§. 418.); naturaliter quoque commodare non tenemur, si quis usum rei pro certa mercede ab alio accipere potest. *An si usum rei ab alio pro certa mercede accipere possit.*

§. 480.

Quoniam itaque naturaliter alteri commodare non tenemur, *si quis usum rei pro certa mercede ab alio accipere* (§. 479.). *vel rem, qua sæpe indiget, sibimetipse comparare valet* (§. 478.); in utroque etiam casu *roganti, ut commodetur, denegare hoc licet.* *Quando naturaliter roganti denegare liceat commodatum.*

Loquimur hic de obligatione interna: quoad externam enim obligationem denegare licet, quandocunque visum fuerit (§. 425.). In Jure enim naturæ non minus demonstranda sunt ea, quæ sunt juris interni, quam externi sunt.

§. 481.

Nemo tenetur alteri rationem reddere, cur commodare nolit. In domini voluntate unice positum est, num rem suam alteri commodare velit (§. 425.), nec cogi quisquam potest, ut commodet (§. 426.). Quoniam itaque in ejus voluntate simpliciter acquiescendum, nemo etiam alteri rationem reddere tenetur, cur commodare nolit. *An ratio nem reddere teneamur, cur commodare nolimus.*

Etsi enim jure interno nemo denegare debeat rem utendam absque ratione sufficiente (§. 477. 480.); jure tamen externo nemo a domino exigere potest rationem, cur ita potius, quam aliter de re sua disponat (§. 169. *p.* 2. *Jur. nat.*). Stat igitur hic pro ratione domini voluntas.

§. 482.

In commodato pactio hæc, ne dolus præstetur, valida non est. Etenim dominus rem suam nulla urgente naturali obligatione destruere, corrumpere vel deteriorem reddere (§. 648. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter nec consentire debet, ut hoc faciat alius, qui ne hoc faciat, ipse naturaliter jam obligatus est (§. 647. *part.* 2. *Jur. nat.*), adeoque ut sibi hoc facere permittatur rogare nequit. Quoniam itaque legi naturali ab utraque contrahentium parte repugnat ita conveniri, ut commodatario liceat scienti ac volenti rem destruere, vel deteriorem reddere, nec de resarciendo damno teneatur, consequenter ne dolus præstetur (§. 705. *part.* 1. *Phil. pract. univ.* & §. 446. *b.*); pactio hæc legi naturali repugnat. Quamobrem cum pactum, quod legi naturali repugnat, validum non sit (§. 483.); in commodato pactio hæc, ne dolus præstetur, valida non est. *An pacisci liceat, ne dolus præstetur.*

Agnovit hoc *Paulus* l. 15. ff. Commod. l. contra. Aliud nimirum est remittere reparationem damni etiam dolo dati; aliud consentire in damnum dolo dandum. In illo nihil fit, quod obligationi internæ repugnet, sive tuæ, sive alterius; ast in hoc concurris ad factum alienum illicitum: id quod nullo modo fieri debet (§. 720. *part. 1. Jur. nat.*). Quodsi dicas, eandem rationem adhuc subsistere, si pactio hæc fiat, ne culpa præstetur, cum etiam ad culpam evitandam simus obligati (§. 299 *p. 1. Jur. nat.*), consequenter nec hoc pactum commodato adjici posse; probe tenendum est, actionem culposam fieri nec a sciente, nec a volente (§. 732. *p. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque non in hoc consentis, ut quicquam facias, quod obligationi seu legi naturali repugnat, sed infirmitatis humanæ tibi conscius in imputando facto summum rigorem observare non vis, immo nec in ipsum confers jus culpa damnum dandi, sed potius vis, ut ab eo sibi caveat commodatarius, jus tamen urgendi reparationem damni te remissurum promittis, si forsan tale quid dari contingat.

§. 483.

Pactum legi naturæ contrarium, num sit validum.

Nulla pactio valet, quæ legi naturæ contraria. Etenim si pactio legi naturæ contraria, ad id faciendum te obligas, quod lege naturali prohibetur, vel non faciendum, quod præcipitur, consequenter quod obligationi naturali repugnat. Enimvero obligatio naturalis necessaria & immutabilis est (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque te ad hoc obligare nequis, quod eidem repugnat, nec obligare tibi ad idem potes alterum. Pactio igitur in genere nulla valet, quæ legi naturæ contraria.

Principium hoc generale hic demonstrare libuit, cum eodem in demonstrandis aliis simus usuri, & utamur in propositione sequente.

§. 484.

Quid fieri debeat, si rei non apparentis pretio soluto ea veniat in potestatem commodantis.

Si rem commodatam perdidisti & pro ea pretium mihi dedisti, & postea res in potestatem meam venit; ego aut rem tibi præstare, aut, quod a te accepi reddere debeo. Etenim rem commodatam finito usu mihi restituere teneris (§. 445.). Sed quoniam eam perdidisti *per hyp.* hoc fieri nequit. Quamobrem cum damnum datum sit resarciendum (§. 446.), pretium ejus dare debes (§. 572. *part. 2. Jur. nat.*). Quodsi vero postea res venit in potestatem meam, cum nemo locupletior fieri debeat cum damno alterius (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*), rem & pretium simul retinere nequeo. Quia igitur mihi rem in specie restituere debebas (§. 445.), adeoque eandem numero, quam acceperas (§. 444.); optio omnino mihi danda, utrum rem retinere & pretium tibi reddere, an vero pretium retinere & rem tibi præstare velim. Quare si rem commodatam perdidisti & pro ea pretium mihi dedisti, ac postea res in potestatem meam venit; ego aut rem tibi præstare, aut, quod a te accepi, reddere debeo.

Naturalem æquitatem sequitur *Paulus* l. 17. §. 5. ff. Commod. l. contra.

§. 485.

Quando commodatario competat jus rem commodatam, quæ amissa fuerat, sibi vindicandi.

Quoniam si rem commodatam accepisti & pro ea pretium mihi dedisti, ac postea res in potestatem meam venit, ego aut rem tibi præstare, aut, quod a te accepi, reddere debeo (§. 484.); ***si pretio soluto innotuerit, penes quem res commodata sit, & ego pretium restituere nolim, ipso jure res jam fit tua, adeoque tibi tanquam domino competit jus eam vindicandi*** (§. 544. *part. 2. Jur. nat.*).

Non est quod excipias, sumtus in rei vindicationem forsan esse faciendos; cum enim culpa tua res commodata fuerit amissa, si ad eam recuperandam fieri debeant sumtus, iidem omnino pertinent ad damnum, quod tibi, non mihi ferendum (§. 446.). In statu naturali, in quo viget jus naturæ, non demum opus est, ut dominium, vel jus vindicandi cedatur, nisi quatenus cessione opus habes ad probandum dominium (§. 545. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 486.

§. 486.

Res in genere restitui dicitur, si non eadem numero, sed alia ejusdem speciei restituatur. *Res in genere quando restituatur.*

Ex. gr. Commodo tibi hunc librum in individuo: quodsi mihi restituis aliud ejusdem libri exemplar, rem in genere restituis. Similiter do tibi decem aureos: quodsi mihi non restituis eosdem decem aureos, sed alios decem, eos in genere restituis.

§. 487.

Si res commodata perierit, aut amissa, vel admodum deteriorata fuerit, & tu eam in genere restituere velis; commodans eam accipere non tenetur. Etenim tu rem commodatam in specie restituere debes (§. 445.); adeoque numero eandem, quam accepisti (§. 444.). Quodsi hoc facere non possis, quia res commodata periit, aut amissa, vel valde deteriorata fuit; ad damnum resarciendum (§. 446.), adeoque rei pretium dandum teneris (§. 572. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem si res commodata perierit, aut amissa vel admodum deteriorata fuerit, & tu eam in genere restituere velis, adeoque non eandem numero, sed aliam ejusdem speciei (§. 486.), eam accipere commodans non tenetur. *An restitutio rei amissae in genere locum habeat in commodato.*

Variae commodanti possunt esse rationes, cur malit pretium rei accipere, quam rem aliam ejusdem speciei, seu similem, quemadmodum vulgo dicitur, ubi numero eandem, quam utendam dedit, recipere nequit. Quamobrem ea invito obtrudi nequit. Satisfacere tenetur commodatarius obligationi, quam contraxit.

§. 488.

Si res refertur per eum, per quem ut remitteretur a commodatario voluisti, & dum refertur, perit vel deterioratur, periculum tuum est, non commodatarii. Quodsi enim velis per hunc tibi rem commodatam remitti; ejus in ea referenda ministerio uteris (§. 721. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque qui per ministrum cum alio agit, vel expresse eidem sese obligat, vel tacite obligatur, quod a se actum habere velit, quicquid is voluntati suae indicatae convenienter acturus est (§. 728. *part.* 3. *Jur. nat.*); si eidem res commodata restituitur, perinde est ac si tibi restituta fuisset & tu eandem recepisses. Quamobrem cum commodatarius satisfecerit obligationi suae rem restituendi (§. 445.); si res, dum refertur, perit aut deterioratur, cum hoc culpa ejus non accidat (§. 717. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), nulla quoque amplius ratio est, cur is damnum datum resarcire teneatur (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*). Periculum igitur tuum est, non commodatarii. *Cujusnam sit periculum, si res remittatur per eum, quem voluit commodans, ut remitteretur.*

Quodsi dolo vel culpa ejus, per quem res remittitur, perit vel deterioratur, accidit hoc imprudentia commodantis, qui eum elegit, de cujus fide aut diligentia non magis erat certus (§. 776. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter ipsius culpa res periit, vel deterioratur (§. 777. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*). Eidem adeo ad nihil tenetur commodatarius (§. 452.).

§. 489.

Si tu rem tibi commodatam remittis per eum, quem volueris, & dum ea refertur, perit, vel deterioratur, periculum tuum est, non commodantis. Quoniam enim per hunc rem commodatam remittis, tu ejus in ea referenda ministerio uteris (§. 721. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum is, qui per ministrum cum alio agit, vel expresse, vel tacite se eidem obliget, quod a se actum haberi velit, quicquid is voluntati suae convenienter acturus est (§. 728. *part.* 3. *Jur. nat.*) *Cujusnam sit, si commodatarius eligat ministrum, per quem rem remittit.*

 perin-

perinde omnino est ac si ipse eam referres. Quoniam itaque non ante ab obligatione tua, quam contraxisti, liberaris, quam rem restitueris (§. 445.); si res, dum eam referres, periret, vel deterioraretur, tuum foret periculum (§. 446.). Erit igitur adhuc tuum, si eandem per alium, quem volueris, remittis, & dum refertur, ea perit, vel deterioratur.

Patet nimirum ut ante (*not.* §. 488.), imprudentiæ tuæ esse tribuendum, quod in eligendo ministro non fueris circumspectior, consequenter damnum hujus dolo vel culpa datum tua culpa datum censeri. Res periculo tuo tamdiu est penes te, donec restituta fuerit: ante autem restituta non est, nisi commodans vel ipse, vel ejus jussu alius acceperit.

§. 490.

Cujusnam sit periculum, si res remittatur per eum, qui ut recommodata rem mitteretur monere debebat commodatarium.

Si tu per eum rem commodatam remittis, quem misi, ut te moneret de ea restituenda, &, dum refertur, ea perit vel deterioratur periculum tuum est. Etenim si tu hunc tantummodo elegisti, ut me moneret, ad aliud quoque te non obligasti, nisi quod a me ad remittendum monitus censearis (§. 728. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo tu per eum rem remittis, tu quoque eidem committis, ut eandem ad me referat. Quamobrem cum periculum tuum sit, si tu rem commodatam remittis, per quem volueris (§. 489.); tuum etiam erit periculum si tu per eum rem commodatam remittis, quem misi te moniturum, ut restitueres, &, dum refertur, ea perit, vel deterioratur.

Ex eo nimirum, quod commodans hunc hominem idoneum judicavit, qui te moneret, ut rem commodatam ipsi restitueres, colligi nequit, quod etiam idoneus sit, ut ea recte perferatur. Imprudentiæ adeo tuæ tribuendum, si minus idoneum elegeris (§. 776 *p.* 1. *Phil. pract. univ.*).

§. 491.

Cujusnam sit, si per famulum commodantis remittatur.

Si per famulum meum, sed sine jussu meo, rem commodatam mihi remittis, tuum est periculum. Etenim si sine jussu meo per famulum meum rem commodatam mihi remittis, cum ignores, utrum eum idoneum judicem, ut recte perferatur, nec ne, adeoque velim, ut per eum remittatur, tu eum eligis, cujus ministerio utaris, consequenter per eum remittis rem, per quem voluisti. Enimvero si rem tibi commodatam remittis per eum, quem volueris, periculum tuum est (§. 489.). Tuum igitur etiam erit periculum, si per famulum meum, sed sine jussu meo, rem commodatam mihi remittis.

§. 492.

Quid de commodata re aliena tenendum.

Si quis rem alienam tibi utendam dat & tu nosti, quinam sit dominus; eam domino restituere naturaliter teneris: in casu tamen dubio & quando non nosti, quinam sit dominus, restituenda est commodanti. Etenim si quis tibi rem alienam utendam dat, ea in potestatem tuam venit (§. 432.). Enimvero qui rem alienam in potestate sua habet & novit, cujusnam ea sit, eam domino restituere debet, sive hic norit, quod in ipsius potestate sit & eandem poscat, sive ignoret (§. 467. *part.* 2. *Jur. nat.*). Ergo si quis rem alienam tibi utendam dat & tu nosti, quinam sit dominus; eam domino restituere naturaliter teneris. *Quod erat unum.*

Etsi vero noris rem tibi commodatam esse alienam, ignores vero, quinam sit dominus, aut dubium sit, num qui dominus perhibetur revera sit, circumspectus tamen esse debes, ne res, quam domino restituere intendis, veniat in potestatem non domini (§. 470. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum ei, qui tibi rem commodavit, te obligaveris ad eam restituendam (§. 445.), &, ubi eam possidet, tibi nullum competit jus eum de possessione sua dejiciendi, etiamsi fur

fur vel prædo fuerit (§. 720. *part.* 2. *Jur. nat.*); si quis rem alienam tibi commodavit, quando non nosti, quinam sit dominus, est in casu dubio ea restituenda commodanti. *Quod erat alterum.*

Recte igitur in Jure Romano l. 15. 16. ff. Commod. l. contra contractus validus pronunciatur, ita ut ex eo, si fur vel prædo commodaverit, habeat commodati actionem. Nimirum contractus subsistit quoad commodantem; non vero quoad dominum rem suam vindicantem (§. 424.); ut maneat obligatus commodanti tamdiu, donec dominus rem suam vindicet, aut repetat.

§. 493.

De re una pluribus commodata.

Si duobus vel pluribus eadem res commodatur, unusquisque obligatus ad eam restituendam, singuli autem culpam præstare tenentur, nisi aliter convenerit, ut scilicet singuli teneantur in solidum. Etenim commodatarius finito usu rem commodatam restituere tenetur (§. 445.), consequenter si duobus eadem res commodetur, vel pluribus, omnes ad eam restituendam obligantur: cum vero nonnisi semel restitui possit, unusquisque obligatur ad eam restituendam. *Quod erat unum.*

Quoniam vero naturaliter damnum resarcire non tenetur, nisi qui dolo vel culpa dedit (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*); singuli quoque naturaliter suam præstare tenentur culpam. *Quod erat secundum.*

Quodsi vero aliter fuerit conventum, nimirum ut singuli teneantur in solidum; unusquisque sese commodanti obligavit, quod solus omnem culpam, sive propriam, sive alienam præstare velit (§. 683 *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem ubi ita conventum fuerit, singuli in solidum tenentur, seu unusquisque præstare tenetur etiam culpam alterius, cui una res commodata fuit. *Quod erat tertium.*

Ex. gr. Commodo tibi ac Titio poculum vitreum ad communem usum. Titii culpa vitrum frangitur; hic igitur ad æstimationem restituendam tenetur solus. At ubi finito usu integrum est poculum, uterque vestrum ad idem restituendum æqualiter obligatur, &, ubi unus hoc fecerit, alterum ab obligatione sua liberat. Similiter commodo tibi ac Titio librum quendam, ut eodem utamini, prouti unicuique vestrum commodum visum fuerit. Quodsi a Titio deterioretur, damnum datum hic solus resarcire tenetur, etsi uterque vestrum eadem obligatione teneatur, ut elapso tempore, per quod usus concessus fuerat, restituatur. Enimvero si ea lege tibi ac Titio commodavero sive poculum, sive librum, ut, sive tua, sive Titii culpa, sive culpa utriusque damnum detur, uterque vestrum in solidum teneatur; tu etiam culpam Titii præstare teneris, & culpam tuam præstare tenetur Titius, mihique adeo integrum est damni reparationem exigere ab eo, a quo visum fuerit.

§. 494.

De mora, si res eadem pluribus commodetur.

Quoniam si eadem res pluribus una commodetur, unusquisque ad eam restituendam obligatur (§. 493.); *finito usu, nemo eorum, quibus ea una commodata, ferre debet, ut alter sit in mora, ne restituatur*, consequenter *si patiatur alterum in mora esse, ne restituatur, ipse in mora erit* §. 638. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque *si culpa alterius damnum contingit, ipsius culpa hoc contigisse censetur* (§. 648. *part.* 3. *Jur. nat.*), *& culpam alterius præstare tenetur, etiamsi ita conventum non fuerit.* Et quoniam quilibet suam præstare tenetur culpam, *si ea communis fuerit, pro rata singuli tenentur.*

Videmus adeo, cur distinguenda sit obligatio rei restituendæ ab obligatione damni resarciendi, si eadem res pluribus una commodetur, ita ut illa singulos æqualiter tangat, hæc vero nonnisi eum, qui dolo vel culpa sua damnum dat. Quod enim post moram contingit damnum, de eo aliter statuendum, quam quod intra tempus accidit, quo usus concedebatur.

§. 495.

§. 495.

Quando commodatum unius rei multiplicetur.

Si uno actu pluribus eadem res ea lege commodetur, ut finito usu a primo detur secundo, secundo deinde tertio & ita porro, tot sunt diversi contractus, quot sunt commodatarii, & unusquisque non tenetur nisi ex contractu suo, qui cum primo statim initur, cum secundo demum perficitur, quando rem utendam a primo accipit & ita porro. Quoniam enim tu ipse rem utendam das primo, secundus vero eam demum accipit a primo, finito qui ipsi concedebatur usu, & ita porro *per hypoth.* commodatum autem contractus realis est (§. 438.), adeoque non initur nisi rei traditione (§. 437.); cum primo statim contrahis, cum secundo & ceteris, si qui sunt, contrahere promittis, & contractus demum perficitur, quando a primo traditur res utenda secundo & ita porro. *Quod erat primum.*

Quoniam itaque contractus cum primo statim incipit, quando rem utendam das, cum secundo autem finito demum usu, qui eidem fuerat concessus, consequenter ipso contractu (§. 428.), *per demonstrata*, quin tot diversi sint contractus, quot commodatarii, patet. *Quod erat secundum.*

Et quia obligatio in commodato re contrahitur (§. 438.), adeoque non incipit nisi re tradita (§. 437.); primus statim contrahit obligationem, dum res utenda datur, secundus demum, quando eam a primo accipit & ita porro. Unusquisque adeo non tenetur nisi ex contractu suo. *Quod erat tertium.*

Nimirum cum primo statim contrahis, cum ceteris suo ordine contrahere promittis & primo mandas, ut, finito usu, rem tibi restituendam det secundo ac ita porro, adeoque in contrahendo cum secundo uteris ministerio primi, in contrahendo cum tertio ministerio secundi & ita porro.

§. 496.

Quando res restituenda, etiamsi ea uti nequam potueris.

Si commodatum sit ad certum tempus, eo finito res commodata restituenda, etiamsi ea uti casu quodam impeditus fueris. Etenim si commodetur ad certum tempus, commodans usu rei suæ diutius carere non vult, & tu te obligas ad eam finito tempore restituendum. Quamobrem cum re commodata diutius uti non possis, quam a commodante concessum, nec diutius jus quoddam in rem commodatam habes, quam tibi concessit commodans (§. 427.); finito tempore res commodata omnino restituenda, etiamsi ea nondum usus fueris casu quocunque impeditus.

Nimirum commodantem tibi obligare nequis ultra voluntatem suam (§. 426.). Quodsi ergo commodans expresse definivit tempus, per quod tibi usum concedere voluit, ultra hoc tempus tibi obligatus esse noluit ad usum rei suæ tibi concedendum. Jus adeo tuum cum metiendum sit ex voluntate commodantis (§. 425.); tempore definito elapso jus tuum exspirat & contractus finitur, consequenter tibi satisfaciendum obligationi rei restituendæ. Quando usus tempore circumscribitur, finito tempore ipse etiam finitus censetur, sive re usus fueris, sive minus.

§. 497.

Conditio tacita inexistens commodato.

Commodatum tacitam hanc habet conditionem, nisi interea propriis usibus res fuerit necessaria. Quoniam commodans rei suæ usum gratis concedit (§. 421.), adeoque nihil vicissim pro eo accipit a commodatario (§. 18.); non præsumitur re sua carere velle, qua ipse opus habet, in gratiam alterius, præsertim cum ad hoc faciendum naturaliter non obligetur (§. 127. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 439. *b.*). Quodsi ergo commodatarius ex te quæreret, num etiam usum rei ipsi concedere voluerit, etiamsi casu quodam emergente ipsemet eodem haberet opus; dubium non videtur, quod responsurus sit, te hoc petere non posse. Quamobrem patet commodatum tacitam hanc habere conditionem, nisi interea propriis usibus res fuerit necessaria.

§. 498.

§. 498.

Quoniam commodatum tacitam hanc habet conditionem, nisi interea propriis usibus res fuerit necessaria (§. 497.); *si casus quidam emergit, quo res propriis usibus necessaria, antequam usus commodatario concessus finitus, aut tempus definitum elapsum, res commodata nondum finito usu vel tempore restituenda, immo antequam ea usus fuerit commodatarius.* *Quando res commodata restituenda, nondum finito, vel inchoato usu.*

Nimirum si casus hic emersisset, cum alter peteret, ut rem utendam dares, ipsi statim respondisses, te hoc facere non posse, propterea quod re ipsemet habeas opus. Et si tempus certo dierum vel horarum numero non circumscribitur, dicere solemus, quod alter re tamdiu uti possit, donec ipsi eadem habuerimus opus. Unde facile colligitur, nemini esse animum alteri rem commodandi, quando ipsemet eadem indiget, nisi singularis quædam ratio suadeat, ut usu rei ipsemet carere malit, quam alteri eam non concedere. Præsumitur autem in dubio, quod ordinarium est (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 499.

Commodans rem commodatam intempestive, hoc est, nondum finito usu, propter quem fuerat commodata, vel tempore nondum elapso, quod expresse fuerat definitum, repetere nequit, nisi propriis usibus eam necessariam probaverit. Etenim cum commodatum contractus sit, quo certus rei usus alteri conceditur (§. 418.); commodans se obligat ad hunc usum ipsi concedendum &, ubi tempus expresse definitur, quod tamdiu rem penes se habere debeat, donec id fuerit prælerlapsum (§. 193. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter se obligat ad rem non ante repetendam, quam usus fuerit finitus, vel tempus, quod expresse finitum, præterlapsum. Quamobrem eam repetere nequit, antequam usus, propter quem commodatum, fuerit finitus, vel tempus, quod expresse fuerat definitum, præterlapsum. *Quod erat primum.* *Obligatio commodantis quoad repetitionem rei commodatæ.*

Enimvero si casus quidam emergit, quo res propriis usibus necessaria, antequam usus commodatario concessus finitus, aut tempus definitum elapsum, res commodata nondum finito usu vel tempore restituenda, immo antequam ea usus fuerit commodatarius (§. 498.), commodatarius tamen ad eam restituendam non obligatur, nisi certum fuerit hunc casum existere *per demonstrata*; ideo ad rem intempestive repetenti restituendam non obligatur, nisi eam propriis usibus necessariam probaverit. *Quod erat secundum.*

Commodans in commodatarium transfert jus ad certum, vel certos actus vi dominii sibi ilitos (§. 439.), quod ubi re tradita acquisivit (§. 435.), invito auferri nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Quamvis adeo propria necessitas exceptionem pariat (§. 498.); necesse tamen est eandem probari, nisi licere debeat commodanti rem repetere, adeoque jus acquisitum commodatario auferre, quandocunque visum fuerit; ita ut usus rei eidem concedendus etiam post contractum unice pendeat a voluntate commodantis, quemadmodum ante eundem (§. 425.); id quod repugnat *per demonstrata*. Quod ante contractum erat voluntatis, post contractum fit necessitatis.

§. 500.

Si commodetur ea lege, ut res commodata restituatur, quandocunque visum fuerit commodanti; nude repetenti statim restituenda. Quoniam enim in voluntate domini unice positum est, quomodo rem suam alteri commodare velit, seu quam legem præscribere velit (§. 425.); ideo etiam commodare potest sub hac lege, ut res restituatur, quandocunque sibi visum fuerit. Quamobrem cum commodatario non plus juris competat in rem commodatam, quam in eam conferre voluit commodans, nec ea diutius uti potest, quam ipsi a commodante concessum (§. 427.); si commodetur ea lege, ut res commodata restituatur, *Quando nulla probatione opus.*

quan-

quandocunque visum fuerit commodanti, eam repetenti statim restituere tenetur, nec opus est, ut probetur, eam propriis usibus necessariam esse, consequenter nude repetenti restituenda.

Non est quod excipias, fieri hoc pacto posse, ut commodatarius sentiat aliquod damnum, quod rem restituere teneatur, antequam ea usus fuerit, quemadmodum intenderat. Sibi enim imputare debet, quod non aliter contraxerit, aut, si commodans aliter contrahere noluerit, quod non contraxerit cum alio. Nec est, quod dicas, non fuisse alium, cum quo aliter contrahere potueris. Quoniam enim commodantem cogere nequis, ut commodet (§. 426.); ferendum tibi erat, si tecum contrahere noluisset.

§. 501.

Ad quid teneatur commodatarius, si rem nude repetenti non statim restituat ubi ita fuerit commodatum.

Quoniam res commodata nude repetenti statim restituenda, quandocunque visum fuerit commodanti, si ea lege commodatum fuerit (§. 500.), ubi hoc non facit commodatarius, statim in mora est (§. 638. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter cum ad id, quod interest, teneatur, qui in mora est, ubi alter damnum patitur, vel lucrum ejus cessat (§. 655. *part.* 3. *Jur. nat.*); *si sub ea lege fuerit commodatum, ut res restituatur, quandocunque visum fuerit, nec ea nude repetenti statim restituatur, commodatarius tenetur ad id, quod interest, rem statim restitutam non fuisse.*

Videmus adeo, non fine utilitate ita contrahi, ut res commodata nude repetenti restituatur, quandocunque visum fuerit commodanti. Alias enim commodans demum probare debet, rem commodatam propriis usibus necessariam esse (§. 499.), consequenter si damnum quoddam emergat, vel lucrum cesset, quod non statim rem recipere possit commodans, hoc ipsi ferendum est.

§. 502.

Res vitiosa quaenam dicatur.

Res vitiosa dicitur, quæ usui inservire nequit, cui inservire debet.

Utimur termino usu recepto in Jure Romano. Ita enim *Gajus* l. 18. ff. Commod. l. contra §. 3. vas vitiosum appellat, si ibi infusum vinum, vel oleum corruptum effusumve est.

§503.

De re vitiosa commodata.

Si sciens tibi non monito commodavero rem vitiosam, & tu ea usurus damnum quoddam patiaris, aut lucrum quoddam tuum cesset, propterea quod ea uteris; ego tibi teneor ad id, quod interest. Etenim si sciens tibi non monito commodavero rem vitiosam, & tu ea usurus damnum quoddam patiaris, aut lucrum quoddam tuum cesset, propterea quod ea utaris; negligentiæ meæ tribuendum, quod te non monuerim, si damnum incurris, vel lucrum quoddam tuum cessat (§. 750. *part.* 1. *Phil. pract. univ.* & §. 502.), consequenter damnum tibi datur, vel lucrum tuum cessat culpa mea (§. 758. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Enimvero si culpa mea damnum quoddam incurris, aut lucrum quoddam tuum cessat, ad id, quod interest, tibi teneor (§. 623. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam ego tibi teneor ad id, quod interest, si sciens tibi non monito commodavero rem vitiosam, & tu ea usurus damnum quoddam patiaris, aut lucrum quoddam tuum cesset, propterea quod ea utaris.

Ita in exemplo *Gaji* (*not.* §. 502.) ego tibi præstare debeo æstimationem vini vel olei corrupti aut effusi. Similiter si in exemplo *Pauli* l. penult. Commod. l. contra servus, quem tibi commodavi, furtum fecerit, ego autem sciens talem esse servum ignoranti commodavero; ob furtum a servo commissum tibi teneor. Aliud exemplum est, si sciens ignoranti commodavero equum calcitrosum & vel ego, vel alius damnum inde acceperimus.

§. 504.

Si rem commodatam intempestive repetis, aut usum revocas, ad id quod interest teneris. Etenim si rem commodatam intempestive repetis, aut usum revocas, & ego damnum quoddam ea de causa incurro, vel lucrum quoddam meum cessat, ideo damnum incurro, vel lucrum meum cessat, quod obligationi tuæ satisfacere non vis (§. 499.). Enimvero si damnum incurro, vel lucrum meum cessat, propterea quod obligationi tuæ non satisfecisti, ad id quod interest mihi teneris (§. 629. *part.* 3. *Jur. nat.*). Teneris igitur etiam mihi ad id, quod interest, si rem commodatam intempestive repetis. *De re intempestive repetita.*

Ex. gr. Si equum tuum mihi commodes; ut debitorem fugientem persequar, dum vero venio ad te equum conscensurus, tu usum mihi concessum revoces, atque ideo debitor evaserit, antequam equum alium nactus eum persequi potuerim; tu mihi debitum solvere teneris, imo teneris ad reliquum, si quod interest. Nimirum tu in causa es, quod debitor fuga sibi consulere potuerit, consequenter ego debitum ab eo consequi non potuerim. Culpa igitur tua damnum incurro, quia animo non satis deliberato commodasti, ut commodati te pœnituerit.

§. 505.

Si ita commodatum, ut res restituatur certo loco; eo etiam loco restituere eam tenetur commodatarius propriis sumtibus, quod posterius semper facere tenetur, si sine sumtu restitutio fieri nequit. A commodantis enim voluntate unice pendet, sub qua lege commodare velit (§. 425.). Quamobrem ubi voluerit rem commodatam sibi restitui debere certo loco; hoc etiam facere tenetur commodatarius. *Quod erat unum.* *De re certo loco restituenda.*

Quodsi ergo certi requirantur sumtus, ut ea restituatur, cum usum gratis concesserit commodans (§. 418.), sine suo etiam sumtu eandem sibi restitui voluisse præsumitur. Quamobrem si qui faciendi sunt sumtus ut restituatur; propriis sumtibus commodatarius eam restituere tenetur. *Quod erat alterum.*

Satis patet ex parte altera demonstrationis restitutionem propriis commodatarii sumtibus semper fieri debere, si sine sumtibus restitui res commodata nequit, nisi suis sumtibus eam restituendam esse expresse dixerit commodans.

§. 506.

Si usus rei sine certis impensis fieri nequit; eas facere tenetur commodatarius. Quando enim tibi commodo, in te transfero jus ad certum, vel certos actus vi dominii mihi licitos (§. 439.), consequenter re mea uti debes tanquam tua, ut adeo quoad usum perinde sit ac si ea tamdiu esset tua, quamdiu ea uteris. Enimvero si res esset tua, eas impensas facere deberes, sine quibus usus fieri nequit, siquidem eadem uti velles. Ergo etiam easdem impensas facere teneris, sine quibus usus rei fieri nequit, quando tibi eam commodo. *Quinam præstare debeat impensas ad usum necessarias.*

Ostenditur etiam hoc modo. Quando tibi commodo, usum rei meæ concedo gratis (§. 418.). Quamobrem si is sine certis impensis fieri nequit, non præsumor me eas facere velle. Tu igitur si usum habere velis, eas facere teneris.

Ex. gr. Si tibi commodo equum, sumtus ordinarii in itinere necessarii a te sunt faciendi. Similiter si commodo famulum meum per aliquot dies, cibaria tuo sumtu suppeditanda. Neque enim commodans se obligat nisi ad usum concedendum, non vero ad faciendos sumtus, ut uti possis, nisi expresse hoc dixerit.

§. 507.

De impensis extraordinariis præsertim majoribus. *Si extra usum rei faciendæ sunt impensæ necessariæ extraordinariæ, veluti ad rei conservationem; eas restituere tenetur commodans, præsertim si pretium usus excedunt.* Etenim commodatarius sese non obligat, nisi ad cavendum, ne culpa sua res commodata reddatur deterior, vel prorsus destruatur (§. 441.), nec tenetur nisi de eo casu, quo apud commodantem res deteriorata non fuisset (§. 447.). Quodsi ergo extra usum rei faciendæ sunt impensæ necessariæ extraordinariæ, cum eas etiam facere debuisset commodans, si res penes ipsum mansisset; ad eas faciendas te non obligasti. Immo si impensæ necessariæ extraordinariæ multum superent usum rei, cum usus gratis concedatur (§. 418.), multo minus ad eas faciendas te obligare potuisti. Quamobrem patet, commodantem restituere debere impensas, præsertim majores, quæ pretium usus excedunt, si extra usum rei faciendæ sunt impensæ necessariæ extraordinariæ, veluti ad conservationem rei, præsertim majores, quæ pretium rei superant.

Ex. gr. Commodo tibi ædes, quas per biennium inhabites. Si tectum reficiendum, ne pluvia damnum det ædificio, impensas restituere tenetur commodans: alias enim culpa tua ædes deteriores factæ fuissent, quod ne fieret curare debebas (§. 441.), & commodans ipse eas impensas facere debuisset, etiamsi usum ædium tibi non concessisset. Similiter si equus in itinere ægrotaverit absque culpa tua; impensas, quas fecisti, commodans restituere tenetur.

§. 508.

Quomodo usus rei, quæ usu consumitur, alteri concedi possit. *Si usus rei, quæ usu consumitur, alteri concedendus; dominium ejus in eum transferendum, nec res restitui potest in specie, sed saltem tantundem ejusdem generis.* Quodsi enim res usu consumatur, ea uti nequit, nisi qui de ipsa re disponere potest pro suo arbitrio, consequenter dominium in re habet (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quodsi ergo alteri concedere velis usum rei tuæ, quæ usu consumitur, necesse est ut dominium ejus in eum transferas. *Quod erat unum.*

Et quoniam res usu consumitur *per hypot.* post usum amplius non extat, adeoque impossibile est, ut eadem numero, consequenter in specie restituatur (§. 444.). Quamobrem si usum saltem concedis, re autem carere non vis, consequenter ea tibi restituenda; necesse est ut tantundem ejusdem generis restituatur. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Concedo tibi usum trium modiorum avenæ pro equis tuis. Cum avenæ nullus sit usus, nisi ab equis consumatur; dominium ejus in te transferre debeo, & tu alios tres modios avenæ mihi restituere teneris.

§. 509.

Res fungibilis quænam dicatur. *Res fungibilis* dicitur, quæ vice fungitur rei alterius ejusdem generis; ita ut æquipolleat eidem speciei, seu, philosophice loquendo, rei numero eidem, seu individuo eidem. *Rem adeo fungibilem unam substituere licet pro altera ejusdem generis.*

Ex. gr. Ova gallinarum sunt res fungibiles. Etenim quindecim quæcunque ova funguntur vice aliorum quindecim quorumcunque, cum idem sit eorum pretium & idem eorundem usus; ut adeo perinde sit, sive illa quindecim habeas, sive hæc.

§. 510.

Quænam sint. *Res, quæ numero, pondere ac mensura æstimantur, seu quarum pretium numero, ponderi ac mensuræ proportionale est, fungibiles sunt.* Etenim si pretium rerum fue-

fuerit numero, ponderi vel mensuræ proportionale, res ejusdem generis totidem numero, vel ejusdem ponderis aut mensuræ fungi possunt vice rerum aliarum ejusdem generis, ita ut tantundem ejusdem generis substitui possit pro re vel rebus aliis. Enimvero res, quæ fungitur vice rei alterius ejusdem generis, ita ut eidem substitui possit, fungibilis est (§. 509.). Res igitur, quæ numero, pondere ac mensura æstimantur, seu quarum pretium numero, ponderi ac mensuræ proportionale est, fungibiles sunt.

Pretium ovorum est numero, argenti ponderi, avenæ mensuræ proportionale. Sunt igitur ova, argentum & avena res fungibiles. Eodem modo intelligitur, pecuniam, panem, testas, lateres, metalla quævis, saccharum, aromata, vinum, oleum, cerevisiam, frumenta, legumina esse res fungibiles.

§. 511.

Rerum fungibilium pretium numero, ponderi vel mensuræ proportionale esse debet & res fungibiles ipsæ ejusdem qualitatis sint necesse est. Res enim fungibilis vice fungitur rei alterius ejusdem generis, ita ut æquipolleat eidem speciei, seu eidem individuo (§. 509.), consequenter rem numero eandem habere videaris, si eam habeas. Necesse igitur est, ut, si numero totidem, aut pondere vel mensura tantundem habeas, eandem numero habere videaris. Pretium adeo rerum fungibilium numero, ponderi vel mensuræ proportionale esse debet. *Quod erat unum.* *Requisita rei fungibilis.*

Enimvero cum pretium numero, ponderi vel mensuræ proportionale esse nequeat, ita ut earum, quæ sunt numero totidem, vel quæ sunt ejusdem ponderis aut mensuræ, idem sit pretium, nisi eædem etiam sint ejusdem qualitatis; necesse est ut res fungibiles ejusdem etiam sint qualitatis. *Quod erat secundum.*

Vinum Rhenanum generosum & vilius non sunt ejusdem pretii, etsi quantitas fuerit eadem: etenim amphora vini generosi plus valet, quam amphora vilioris. Quamobrem amphora vini vilioris fungi nequit vice amphoræ generosi, consequenter vinum generosum & vilius ad se invicem relata non sunt res fungibiles, licet absolute loquendo utrumque rebus fungibilibus accenseatur. Quamobrem necesse est, ut res fungibiles non modo numero, pondere ac mensura æstimari possint, verum etiam ut sint ejusdem qualitatis. Atque adeo patet, aliud esse, si rem fungibilem dicas absolute, aliud vero, si dicas respective.

§. 512.

Res adeo *inter se fungibiles ejusdem generis, quantitatis & qualitatis esse debent* (§. 509. 511.). *Idem porro expenditur.*

Ita duæ amphoræ vini Rhenani generosi & duæ aliæ amphoræ vini Rhenani æque generosi sunt res inter se fungibiles, sunt enim ejusdem generis, cum utrumque vinum sit Rhenanum; sunt quantitate eadem, cum utriusque mensura sint duæ amphoræ; sunt denique qualitate eadem, cum utrumque sit æque generosum. Duæ igitur vini unius amphoræ substitui possunt pro duabus alterius & haberi pro re numero eadem.

§. 513.

Contractus beneficus, quo rei, quæ usu consumitur, usus alteri gratis conceditur, *Mutuum* dicitur. Qui mutuo dat, *Creditor*, qui mutuo accipit, *Debitor* appellatur. Ille etiam vocatur *Mutuans*; hic vero *Mutuatarius*. Illa nomina generalia sunt (§. 96. *part.* 3. *Jur. nat.*); hæc contractui huic propria. Vulgo tamen utimur nominibus generalibus, præsertim quando de pecunia mutuo data sermo est, ita ut *Creditor* dicatur, cui pecunia debetur; & *Debitor*, qui eam debet. *Mutui, creditoris & debitoris definitio.*

Ex. gr. generali significatu maritus ex promissione dotis creditoris loco habetur; quia dos promissa ipsi debetur, & qui promisit debitor est. Et vicissim uxor dotem repetens in creditorum numero est, quia ipsi dos restituenda. Nihil vero hic mutuo datum & acceptum.

§. 514.

In mutuo fit dominii translatio, & res mutuata restituitur in genere.

Quoniam in mutuo rei, quæ usu consumitur, usus alteri gratis conceditur (§. 513.), si vero usus rei, quæ usu consumitur, alteri concedendus, dominium ejus in eum transferendum, nec res restitui potest in specie, sed saltem tantundem ejusdem generis (§. 508.); *in mutuo dominium transferendum in mutuatarium & tantundem ejusdem generis restituendum.*

Ex. gr. Si tibi mutuo do tres modios avenæ, avenæ dominium in te transfero, & tu tres modios avenæ, non tamen numero eandem avenam, mihi restituere debes.

§. 515.

An tempus in mutuo definiendum.

Quoniam res mutuata in genere restituenda (§. 514.); ideo *mutuo datur ad certum tempus, quo præterlapso restitutio fieri debet*, adeoque *tempus in mutuo expresse definiendum, nisi ex re mutuata vel aliis circumstantiis intelligatur.*

Ex. gr. Mutuo tibi do tres modios avenæ, ut proximo die Sabbathi, vel post messem alios tres avenæ modios mihi restituas. Hic tempus expresse definitum. Quando vero mutuo a me accipis aliquot modios avenæ, quia deficit, nec ante messem avena tibi suppetit propria, nulla temporis facta mentione; ex ipsis circumstantiis intelligitur, te mihi avenam post messem, quando propria suppetet, restituere velle.

§. 516.

Cur ad ipsum requiratur traditio.

Quia in mutuo transfertur dominium rei usus gratia (§. 513. 514.), eadem autem uti non potes, nisi res tradatur (§. 24. *part.* 3. *Jur. nat.*); *ad mutuum requiritur rei, quæ mutuo datur, traditio.*

Ita si tibi mutuo do tres modios avenæ certo die restituendæ, tres illi modii tibi sunt tradendi, nec ante dici potest avena tibi mutuo data, antequam traditam acceperis.

§. 517.

Mutuum qualis contractus.

Mutuum est contractus realis. Ad mutuum requiritur traditio rei (§. 516.), ut adeo res mutuata dici non possit, antequam fuerit tradita. Quamobrem cum contractus re ineatur, adeoque realis sit, qui rei traditionem requirit (§. 438.); mutuum contractus realis est.

§. 518.

Quænam res mutuo dentur.

Quæ mutuo dantur, res fungibiles esse debent. In mutuo enim tantundem ejusdem generis restituendum (§. 514.). Quamobrem necesse est, ut res aliæ ejusdem generis fungantur vice rerum mutuatarum, ita ut speciei mutuatæ æquipolleant. Enimvero res fungibiles sunt, quæ funguntur vice rei alterius ejusdem generis, ita ut æquipolleant eidem speciei (§. 509.). Quæ igitur mutuo dantur, res fungibiles esse debent.

Hinc vulgo dicitur, mutuum esse contractum realem, quo datur alteri res fungibilis ea lege, ut tantundem ejusdem generis & qualitatis restituat.

§. 519.

Quoniam res fungibiles mutuo dantur (§. 518.), hæ autem ejusdem generis, quantitatis & qualitatis esse debent (§. 512.), & quod datum in genere restituendum (§. 514.); *quod restituitur, ejusdem generis, quantitatis & qualitatis esse debet, cujus fuerat mutuatum.* *Quonam restituendæ.*

Ex. gr. Mutuo tibi do tres amphoras vini generosi Rhenani: tu adeo tres amphoras vini Rhenani æque generosi restituere teneris. Quia restituis vinum Rhenanum, quod restituitur ejusdem generis est cum eo, quod erat mutuatum. Quia restituis tres amphoras hujus vini, quod restituitur quantitatis ejusdem est. Denique quia vinum, quod restituis, est æque generosum, quod restituitur ejusdem etiam qualitatis est. Nimirum qui mutuo dat, non vult alteri rem dare gratis, sed saltem usum rei (§. 513.), consequenter vult sibi restitui, quod fuerat datum: quod cum restitui non possit in specie, quippe usu consumtum (§. cit.), necesse est ut restituatur tantundem ejusdem generis & qualitatis, cum ita perinde sit, ac si res in specie fuisset restituta.

§. 520.

Nemo rem mutuo dare potest, nisi dominus. Etenim qui mutuo dat, dominium rei in alterum transfert (§. 514.). Quamobrem cum non dominus dominium rei alienæ transferre nequeat (§. 667. *part. 2. Jur. nat.*); nemo præter dominum rem mutuo dare potest. *Quinam mutuo dare possit.*

§. 521.

Quoniam nemo nisi dominus rem mutuo dare potest, *qui pro parte dominus est, rem communem nonnisi pro parte mutuo dare potest.* *De re communi mutuo data.*

Ex. gr. Si certa quantitas frumenti nobis fuerit communis, tu nonnisi pro parte dominus es, adeoque nonnisi pro ea parte mutuo dare frumentum potes, veluti pro tertia, si pro parte tertia dominus es. Idem intelligitur de certa quantitate argenti infecti, item de pecunia communi.

§. 522.

Quoniam nonnisi dominus rem suam mutuo dare potest (§. 520.); *si quis rem alienam mutuo dat, contractus ipso jure nullus est*, sed cum dominium non fuerit translatum (§. 667. *part. 2. Jur. nat.*), *res manet domini sui*. Eodem modo patet, *si quis rem communem mutuo dat, contractum non subsistere nisi pro ea parte, pro qua dominus est, reliquam vero partem manere domini sui.* *De re aliena mutuo data.*

§. 523.

Quia si res aliena mutuo datur, res manet domini sui (§. 522.), domino autem competit jus rem extantem vindicandi adversus quemlibet possessorem (§. 544. *part. 2. Jur. nat.*); *si res aliena mutuo datur, domino competit jus adversus mutuatarium eam vindicandi*, consequenter *hic eam consumere nequit, sed statim restituere tenetur.* Eodem modo intelligitur, *si res communis mutuo datur, eam partem, pro qua alter dominus est, vindicari ab eo posse.* *Jus domini, cujus res mutuo data ab alio.*

§. 524.

Si res aliena mutuo data fuerit consumta, mutuatarius ad præstandam æstimationem *De re aliena mutuo data consumta.*

nem domino tenetur. Etenim si res adhuc extaret, eam dominus vindicare posset, eaque ipsi statim esset restituenda (§. 523.). Enimvero cum consumta fuerit, *per hypoth.*, adeoque restitui non possit; pretium ejus restituendum est, consequenter mutuatarius ad præstandam æstimationem domino tenetur.

Non est quod excipias, restituendam esse rem in genere, seu tantundem ejusdem generis & qualitatis. Ita enim valeret contractus, tanquam a domino cum mutuatario initus (§. 514. 519.), quem esse invalidum, seu ipso jure nullum demonstravimus (§. 522.). Dominus a mutuatario rem suam repetit non ex contractu, sed vindicat vi dominii, consequenter exigere potest aut rem extantem, aut pretium consumtæ; adeoque mutuatarius tenetur domino ad præstandam æstimationem consumtæ. Invito itaque obtrudi nequit res alia ejusdem generis, licet sit ejusdem quantitatis & qualitatis.

§. 525.

Ad quid creditor teneatur domino re consumta.

Si creditor rem alienam bona fide mutuo dedit, domino ad nihil tenetur: sin mala fide mutuo dederit, tenetur ad id, quod interest, mutuatum non fuisse. Possessor enim bonæ fidei ex facto & non facto suo, qualecunque tandem fuerit, domino non tenetur (§. 594. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quodsi ergo rem alienam bona fide mutuo dedit, cum hoc fieri non possit, nisi bona fide possideat (§. 153. *part.* 2. *Jur. nat.*); domino ea de causa ad nihil tenetur. *Quod erat unum.*

Enimvero si mala fide mutuo det, possessor malæ fidei sit necesse est (§. 153. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum possessor malæ fidei teneatur domino ex facto quocunque & non facto (§. 595. *p.* 2. *Jur. nat.*); etiam ea de causa tenebitur, quod rem ipsius mutuo dederit. Quodcunque igitur damnum incurrit dominus, & quodcunque lucrum ejus cessat, propterea quod mutuatum est, de eo tenetur creditor domino, consequenter creditor rei alienæ, si mala fide mutuo dederit, ad id, quod interest mutuatum non fuisse, tenetur (§. 625. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Posterius etiam ostenditur hoc modo. Si quis mala fide mutuo det, is novit se esse non dominum (§. 153. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum non dominus rem mutuo dare non possit (§. 520.), si quis mala fide mutuo dat, is facit, quod omittere debebat, consequenter si dominus damnum incurrit, vel lucrum quoddam ejus cessat, propterea quod mutuatum est, ideo ille damnum incurrit, vel lucrum ipsius cessat, quia creditor non satisfecit obligationi suæ. Enimvero si quis damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat, propterea quod alius non satisfecit obligationi suæ, hic eidem ad id, quod interest, tenetur (§. 629. *part.* 3. *Jur. nat.*). Creditor igitur domino rei mutuatæ tenetur ad id, quod interest, mutuatum non fuisse, si mala fide mutuo dederit.

Cui principia demonstrandi, quibus hic utimur, satis fuerint perspecta, quemadmodum supponitur & supponi debet, ei circa propositionem præsentem nihil dubii superesse potest.

§. 526.

Quando creditor rei alienæ æstimationem præstare teneatur.

Quoniam *qui mala fide rem alienam mutuo dat*, domino tenetur ad id, quod interest, mutuatum non fuisse (§. 525.), *si hic a mutuatario rei consumtæ æstimationem consequi nequit, ad eam præstandam tenetur creditor.*

Aliter vero sese res habet, si bona fide mutuatum (§. 525.): tunc enim damnum ferre tenetur dominus, si resarcire non possit; qui debebat.

§. 527.

Quando mutuatarius teneatur domino

Si mutuatarius mala fide rem mutuatam consumsit, domino tenetur ad id, quod interest, mutuatum non fuisse. Quoniam enim in mala fide versatur mutuatarius,

rius, omnino novit rem, quam a mutuante accepit, esse alienam (§. 153. *p.* 2. *Jur. nat.*), adeoque eam mutuo sibi dari ab eo non potuisse (§. 520.). Quando igitur res consumitur, mutuatarius facit, quod non facere debet, consequenter obligationi suæ non satisfacit. Quamobrem cum ad id quod interest alteri teneatur, qui obligationi suæ non satisfaciendo eidem damnum dat, vel lucrum ejus ut cesset in causa est (§. 629. *part.* 3. *Jur. nat.*); si mutuatarius mala fide rem mutuatam consumsit, domino tenetur ad id, quod interest, mutuatum non fuisse. *mino ad id quod interest.*

Si bona fide rem consumsit, non tenetur nisi ad præstandam æstimationem (§. 524.), cum non præterea tenetur ex facto quodam suo, nempe quod rem alienam consumserit dolose.

§. 528.

Si quis rem alienam mutuo dedit, mutuatarius rem consumtam eidem in genere restituere tenetur, nisi dominus contradicat. Etenim dum rem alienam mutuo accepit, sese mutuanti obligavit ad rem consumtam in genere restituendam (§. 514.). Quodsi ergo dominus non contradicat, cui ad præstandam æstimationem tenetur (§. 524.); nulla ratio est, cur eam mutuanti in genere restituere nolit & ex re alterius locupletior fieri velit. Quamobrem necesse est, ut eandem restituat in genere. *Ad quid mutuatarius rem alienam mutuanti teneatur.*

Quemadmodum commodatarius commodanti; etiam furi, rem commodatam in specie (*not.* §. 492.); ita mutuanti, si vel maxime fur fuerit, mutuatarius rem quoque in genere restituere tenetur: cumque obligatio restituendi nascatur ex contractu, non opus est ut dominium probetur. Sufficit enim in casu primo rem esse commodatam; in altero eam esse mutuatam. Commodatum vero non est modus acquirendi dominium, nec mutuum acquirendi dominium sine onere restituendi, adeoque commodatario & mutuatario quemadmodum nullum competit jus rem alienam a possessore etiam malæ fidei vindicandi; ita nec jus competit eam, quando commodatum est, vel mutuatum, retinendi vel in genere non restituendi, quod in mutuo perinde est ac eam retinere, cum genus succedat in locum speciei in mutuo. Aliud est, si noveris, quinam sit dominus: eum enim si monueris rem suam tibi esse mutuatam, & a te consumtam, antequam nosses, eam non esse mutuantis, utique facis, quod naturali obligationi convenit (§. 466. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ipsius autem arbitrio relinquendum, utrum a te, an a mutuante dominus exigere velit, quod ipsi debetur.

§. 529.

Si dominus mutuum ratihabet, etiamsi res mutuata jam fuerit consumta; mutuum convalescit & mutuatarius ipsi tanquam mutuanti tenetur. Etenim si res aliena mutuatur, contractus mutui nullus est, seu mutuum non contrahitur (§. 522.). Quodsi tamen dominus re mutuata jam consumta mutuum ratihabet, seu in id consentit; perinde omnino est, ac si ipse mutuatario rem mutuo dedisset, consequenter cum dominus rem mutuo dare possit (§. 520.), mutuum validum fit. Enimvero actus in genere, quemadmodum promissio in specie, convalescit, qui cum initio esset invalidus, postea validus efficitur (§. 588. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo dominus mutuum ratihabet, etiamsi res mutuata jam fuerit consumta, mutuum convalescit. *Quod erat primum.* *Quomodo mutuum rei alienæ convalescat.*

Quando mutuum convalescit, validum efficitur (§. 588. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter dominus jam revera sustinet personam mutuantis & viget jam obligatio mutuatarii, quæ ex contractu mutui resultat. Quamobrem si dominus mutuum ratihabet, etiam si res mutuata jam fuerit consumta, mutuatarius ipsi tanquam mutuanti tenetur. *Quod erat alterum.*

§. 530.

§. 530.

Obligatio mutuantis quoad repetitionem rei mutuatæ.

Mutuans rem mutuatam in genere repetere nequit, antequam tempus effluxerit, quod expresse fuerat definitum, vel quod tacite inest contractui. Etenim mutuo datur ad certum tempus, quo præterlapso restitutio fieri debet, quod vel expresse definitur, vel ex re mutuata, aut aliis circumstantiis colligitur (§. 515.), consequenter tacite inest contractui. Vi igitur contractus, ex quo nascitur restituendi obligatio (§. 514.), mutuatarius non obligatur ad rem in genere restituendam, nisi postquam tempus effluxerit, quod expresse fuerat definitum, vel quod tacite inest contractui. Quamobrem cum ex hac obligatione nascatur jus mutuantis (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*); mutuans rem mutuatam in genere repetere nequit, antequam tempus effluxerit, quod expresse fuerat definitum, vel quod tacite inest contractui.

Ex. grat. Si tibi mutuo dedi quinque modios frumenti post messem futuram restituendos, antequam messis peracta fuerit & grana frumenti trituratione excussa fuerint, eos repetere nequeo. Nec mutuo inest tacita exceptio, quemadmodum commodato (§. 497.), nisi interea res propriis usibus necessaria fuerit. Etenim in mutuo transfertur dominium (§. 514.), quod in commodato retinetur (§. 430.), consequenter nihil amplius de re mutuata disponere potest mutuans (§. 118. *p. 2. Jur. nat.*), sed mutuatarius ipsum omni jure, quod in re habuerat, excludit (§. 120. *p. 2. Jur. nat.*). Expectandum adeo est, donec tempus effluxerit, quo elapso restitutio fieri debet, nec ab hac obligatione se ipsum liberare potest mutuans (§. 674. *part. 3. Jur. natur.*).

§. 531.

Obligatio domini in mutuum consentientis, re consumta.

Quoniam mutuans *rem mutuatam in genere* repetere nequit, nisi tempore, quod inest contractui, præterlapso (§. 530.); *nec dominus, si re consumta ratihabet mutuum*, eandem *repetere potest, nisi postquam tempus effluxerit, quod vel expresse definitum, vel tacite inest contractui* (§. 529.).

Atque adeo apparet, quænam sit differentia, si dominus mutuum ratihabuerit, vel si non ratihabuerit. Quodsi enim ratihabuerit, succedit in jus mutuantis (§. 529.); si non ratihabuerit, suo utitur jure tanquam dominus (§. 524. 526. 527.). In casu priori rem consumtam statim in genere restituere tenetur mutuatarius (§. 523.), in posteriori nonnisi tempore, quod contractui inest præterlapso (*vi præf.*).

§. 532.

Obligatio mutuantis porro expenditur.

Mutuans rem extantem repetere nequit a mutuatario, etiamsi propriis usibus necessaria fuerit. Transtulit enim in mutuatarium dominium rei mutuatæ (§. 514.), adeoque nihil amplius juris in eadem ipsi competit (§. 120. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem nec rem extantem repetere potest, etiamsi propriis usibus necessaria fuerit.

Nulla sane res valide alienaretur, si contractus ideo rescindi deberet, quod propriis alienantis usibus necessaria fit casu quodam emergente: quo ipso tolleretur naturalis pacta servandi obligatio, quod utique absurdum (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 533.

Obligatio domini in mutuum consentientis re adhuc extante.

Quoniam mutuans rem extantem repetere nequit a mutuatario, etiamsi propriis usibus necessaria fuerit (§. 532.), si vero dominus mutuum ratihabet, mutuatarius ipsi tanquam mutuanti tenetur (§. 529.); *si dominus mutuum ratihabet, rem extantem* a mutuatario repetere, consequenter eam *vindicare nequit*, adeoque *jus suum vindicandi remittit* (§ 95. *part. 3. Jur. nat.* & §. 523. *h.*), quod naturaliter ipsi licitum (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*).

Vi-

Valent etiam hic, quæ paulo ante annotata sunt de differentia, si dominus mutuum ratihabuerit & si non ratihabuerit, mutatis mutandis (*not.* §. 531.).

§. 534.

Si dominus mutuum ratihabet, mutuatarius non ante ipsi obligatur, quam dominio probato. Etenim mutuatarius obligatur domino mutuum ratihabenti ad rem in genere restituendam, (§. 529. 514.). Quamobrem cum restitutio rei consumtæ in genere in mutuo succedat in locum restitutionis in specie (§. 514.); dominus vero eum, qui rem in potestate sua habet, vi adigere nequit, ut restituat, antequam dominium probavit (§. 546. *part.* 2. *Jur. nat.*); nec mutuatarius ante ipsi obligatur, si mutuum ratihabuerit, quam dominio probato. *Quando nascatur obligatio mutuatarii, mutuo a domino ratihabito.*

Etenim si dominus rem in genere repetit a mutuatario, ea de causa hoc facit, quod res mutuata fuerit sua, & ipse in mutuum consentiat, consequenter jam mutuantis personam tueatur (§. 529.). Mutuatarius cum nude asserenti fidem habere non teneatur, dominium utique ille probare debet.

§. 535.

Si res aliena fuerit mutuo data, mutuans jus mutuantis domino cedere potest. Etenim si quis rem alienam mutuo dedit, mutuatarius rem consumtam eidem in genere restituere tenetur, nisi dominus contradicat (§. 528.). Enimvero non contradicit dominus, si jus mutuantis a mutuante sibi cedi vult. Quamobrem cum quilibet jus suum alteri cedere possit (§. 117. *part.* 3. *Jur. natur.*); si res aliena fuerit mutuo data, mutuans jus mutuantis domino cedere potest. *Jus mutuantis quando domino cedi possit.*

Cessio hæc non inutilis videri debet. Etenim si dominus vi dominii vel vi ratihabitionis rem a mutuatario in genere repetere velit, necesse est ut ante dominium probet (§. 546 *p.* 2. *Jur. nat.* & §. 534 *h.*). Quando autem cessione facta ex mutuo agit, probatione dominii, quæ haud raro difficilis est, non habet opus. Hinc & in Jure Romano cautum est, ut dominus, si res aliena fuerit mutuata, agere possit actionibus a contrahente cessis l. 2. C. si cert. pet. Cessio hic locum habet, sive bona, sive mala fide rem alienam mutuo dederit mutuans.

§. 536.

Mutuatarius rem in specie restituere potest, si ea non habuerit opus. Quoniam enim in mutuo res usu consumitur, qui a mutuante mutuatario conceditur (§. 513.), hic ideo eam in genere restituere tenetur, quia in specie restituere nequit. Quamobrem si ea non habuerit opus, nulla sane ratio est, cur eam in specie restituere nequeat. Eam igitur, si eadem opus non habuerit, in specie restituere potest, cum res in specie sit eadem etiam in genere. *An mutuatarius rem in specie restituere possit.*

Si mutuans rem in specie recipit, nihil ex contractu damni in eum redundat, sed eadem restituenda perinde est, ac si mutuatum non fuisset: cum enim usum rei gratis concedat mutuatario (§. 513.), nihil præterea recipere potest (§. 18.). Nihil autem in mutuo intenditur, quam ne beneficium sit mutuanti damnosum.

§. 537.

Mutuatarius rem restituere potest, antequam tempus in mutuo expressum, & quod tacite contractui inest, fuerit præterlapsum, nisi expresse fuerit conventum, ne ante restituatur. Etenim ante tempus mutuatarius non obligatur ad rem restituendam (§. 530.), non vero obligatur ad non restituendam, cum tempus saltem definiatur, ne re diutius carere teneatur mutuans (§. 515.), vel mutuatarius cogi possit ad eam ante terminum restituendam (§. 530.). Quamobrem mutuatario *An res restitui possit ante terminum definitum.*

rio

tatio integrum est rem restituere, antequam tempus in mutuo expressum, vel quod eidem tacite inest, fuerit præterlapsum. *Quod erat primum.*

Quodsi vero expresse fuerit conventum, ne ante certum tempus restituatur, cum standum sit pacto (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*), nec ante restituere potest mutuatarius. *Quod erat secundum.*

Ex mutuo per se non sequitur, restitutionem rei fieri non posse ante terminum præfixum, nec is ordinarie præfigitur, nisi eo fine, ne mutuatarius rem restiturus in mora sit. Quodsi vero expresse conveniatur, ne ante terminum restituatur, mutuanti esse debent rationes singulares, cur rem ante eundem recipere nolit. Quod vero extraordinarium est, non præsumitur (§. 248. *part.* 2. *Jur. nat.*).

§. 538.

Quando naturaliter ad mutuandum non obligemur. *Naturaliter nemo obligatur ad mutuandum, qui re sua ipsemet indiget.* Etenim qui mutuo dat, rei suæ dominium in alterum transfert (§. 514.), consequenter rem dat (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero nemo tenetur id dare alteri, quo ipse opus habet (§. 127. *part.* 3. *Jur. nat.*). Naturaliter itaque nemo obligatur ad mutuandum, qui re sua ipsemet indiget.

Mutuum beneficium est (§. 513. 22.). Naturaliter autem homines sibi invicem obligantur ad beneficia mutua, quantum in potestate est (§. 23.). Quando autem re ipse indiget, in potestate eius non est eam dare alteri (§. 610. *p.* 1. *Jur. nat.*).

§. 539.

A cujus voluntate mutuum pendeat. *In domini voluntate unice positum est, utrum mutuo dare velit, nec ne, & quam legem contractui dare velit.* Etenim in mutuo transfertur dominium rei suæ (§. 514.). Enimvero in domini voluntate unice positum, utrum dominium transferre velit, nec ne, & quomodo transferre velit (§. 11. 12. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo & in domini voluntate unice positum est, utrum mutuo dare velit, nec ne, & quam legem contractui dare velit.

Etsi enim naturaliter homines sibi invicem obligentur ad mutuo dandum, nisi quando ipsimet re indigeant (§. 23. 538.); jure tamen externo acquiescendum est in voluntate domini; cum obligatio naturalis imperfecta sit (§. 354. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 540.

An ad mutuum quis cogi possit. Quoniam in domini voluntate unice positum est, utrum mutuo dare velit, nec ne, & quam legem contractui dare velit (§. 539.), *nemo alterum cogere potest, ut sibi mutuo det, vel mutuanti præscribere legem, sub qua mutuare debet, & si mutuum denegatur, in voluntate denegantis acquiescendum.*

§. 541.

An ei ad mutuandum obligemur, qui debitum solvere nequit. *Naturaliter nemo mutuo dare debet ei, qui quod creditum restituere nequit, seu debitum, quod contraxit, solvere non potest.* Qui enim ei mutuo dat, qui creditum restituere nequit, is jacturam facit rei suæ (§. 487. *part.* 2. *Jur. nat.*), adeoque damnum ipsi datur quoad patrimonium suum (§. 438. 452. 448. *part.* 2. *Jur. nat.*). Sed omnem operam dare debemus, ut caveamus, ne nobis quoad patrimonium nostrum damnum aliquod inferatur (§. 494. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem naturaliter nemo mutuo dare debet ei, qui quod creditum restituere nequit, seu debitum, quod contraxit, solvere non potest.

Non hinc sequitur, naturaliter illicitum esse gratis dare alteri. Sunt enim donationes licitæ (§. 114.

(§. 124. 112. & *seqq.*), quibus gratis datur non uno in casu (§. 48.). Dandæ etiam sunt eleemosynæ (§. 220. 229.). Sed rem gratis dare & usum rei, quæ usu consumitur, dare gratia, non sunt unum idemque, atque adeo diversas habent determinationes. Non prohiberis aliquid donare, vel etiam eleemosynam dare ei, cui mutuo dare non debes, siquidem donum, vel eleemosynam mereatur.

§. 542.

Quæ circumspectio-ne in mutuando opus sit.

Quoniam naturaliter nemo mutuo dare debet ei, qui, quod creditum restituere nequit, *mutuo daturus certus esse debet, mutuatarium quod creditum est restituere posse*, consequenter *nihil eorum omittere debet, quæ faciunt ad securitatem crediti.*

Quomodo prospiciatur securitati crediti, patebit suo loco, quando de pignore & fidejussione sumus acturi.

§. 543.

An pecunia mutuo dari possit.

Pecunia mutuo dari potest. Pecunia enim refertur ad res, quæ usu consumuntur (§. 471.). Enimvero mutuo dantur res, quæ usu consumuntur (§. 513.). Ergo etiam pecunia mutuo dari potest.

Nimirum si quis tibi mutuo dat pecuniam; eandem in specie restituere nequit: uteris enim pecunia, dum eam erogas. Quamobrem nonnisi in genere restitutio fieri potest, quemadmodum obtinet in mutuo (§. 514.).

§. 544.

Bonitas intrinseca & extrinseca monetæ.

Bonitas intrinseca pecuniæ, sive monetæ est, quæ æstimatur ex materia & pondere. *Extrinseca* vero est valor arbitrio hominum eidem impositus. Materia monetæ idiomate patrio dicitur Korn, item Gehalt; pondus vero Schrot, item Gewichte: valor vero impositius die Würdigung, it. Valvation Müntz-Sorten, vel der Werth.

Nostris moribus materia monetæ raro est metallum purum, sed plerumque mixta: unde contingit eandem esse bonitatem extrinsecam, etsi intrinseca admodum differat, præsertim in Germania, ubi jus monetandi plurimis imperii statibus competit.

§. 545.

Moneta reproba, & proba quænam sit.

Moneta reproba est, cujus bonitas intrinseca parum respondet extrinsecæ, seu si valor impositius superat valorem intrinsecum, quem a materia ac pondere habet. Ast *proba moneta* est, cujus bonitas extrinseca determinatur per intrinsecam, seu si valor impositius respondet valori intrinseco, quem a materia ac pondere habet.

Idiomate patrio monetam probam (gute Müntz-Sorten) dicimus, wenn die Valvation dem Schrot-Kon gemäß ist; reprobam vero (schlechte Müntz-Sorten), wenn die Valvation grösser ist, als sie nach dem Schrot und Korn seyn sollte. Præstaret utique materiam monetæ esse argentum vel aurum purum ponderis determinati, & valorem eidem imponi ponderi materiæ proportionalem, quemadmodum suo loco ostendetur. Sufficit hic annotasse, quod hoc pacto omnis monetæ bonitas intrinseca & extrinseca futura sit eadem, adeoque quælibet pecuniæ summa æstimari possit ex numero.

§. 546.

De restitutione pecuniæ mutuo datæ.

Si pecunia mutuo datur, eadem summa in moneta ejusdem bonitatis intrinsecæ & extrinsecæ restituenda. Quod enim ex contractu mutui restituitur, ejusdem generis, quantitatis & qualitatis esse debet (§. 519.). Quamobrem si pecunia mutuo detur, pecunia quoque restituenda, & eadem restituenda summa in moneta ejusdem bonitatis intrinsecæ & extrinsecæ.

Facta nimirum restitutione nec plus, nec minus habere debet creditor, quam antequam fuerat mutuatum. Quodsi ergo moneta reproba restitueretur pro proba, minus haberet, quam habuerat, antequam mutuo daret: si proba pro reproba restitueretur, plus utique haberet. Neutrum contractui convenit: quod ut clarius elucescat, sequentem propositionem addere lubet.

§. 547.

Effectus mutui.

Si mutuatum fuerit, facta restitutione perinde esse debet, ac si mutuatum non fuisset. Mutuans enim primario non intendit dare mutuatario nisi usum rei (§. 513.), nec dat rem ipsam nisi quatenus usus sine dominio rei obtineri nequit (§. 514. & rei fungibilis, quæ mutuo datur (§. 518.), vice alia ejusdem generis fungi potest, ita ut genus æquipolleat speciei (§. 509.). Quamobrem non vult hoc contractu deteriorem reddi conditionem suam, ut, facta restitutione minus habeat, quam ante eundem habebat. Dat vero usum rei gratis (§. 513.), consequenter nihil pro eo recipere vult (§. 18.), adeoque nec hoc contractu fieri vult locupletior, consequenter facta restitutione plus habere non vult, quam ante eandem habebat (§. 582. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem patet, si mutuatum fuerit, facta restitutione perinde esse debere, ac si mutuatum, non fuisset.

Mutuum conditionem mutuantis nec meliorem, nec deteriorem reddere debet. Eadem ergo esse debet post contractum, quæ fuerat ante eundem; ita ut contractus nullam prorsus invexerit mutationem.

§. 548.

Idem porro expenditur.

Quoniam *si mutuatum fuerit*, facta restitutione perinde esse debet, ac si mutuatum non fuisset (§. 547.), si vero mutuatum non fuisset, res, quæ mutuo datur, mansisset penes mutuantem; *facta restitutione perinde esse debet, ac si res, quæ mutuo data, mansisset penes mutuantem, consequenter si pecunia mutuata, ac si pecuniam suam in cista servasset creditor.*

§. 549.

An variatio pretii in restitutione attendenda.

Si interea, donec quod mutuatum restituatur, pretium rei mutuo datæ mutetur, sive idem augeatur, sive minuatur; non tamen ideo plus, vel minus restituendum, quam datum fuerat. Etenim facta restitutione perinde esse debet, ac si res, quæ mutuo data, mansisset penes mutuantem (§. 548.). Enimvero si res mansisset penes mutuantem, & pretium ejus crevisset, eo tempore, quo restitutio fit, rem majoris pretii habuisset, quam illo, quo mutuo data fuit, & si pretium imminutum fuisset, rem minoris pretii habuisset. Quamobrem si tantundem restituatur, quantum datur, propterea quod mutuatum est, nulla rei mutatio accidit. Non igitur ideo plus, vel minus restituendum, quam datum fuerat, quod interea, donec quod mutuatum restituatur, pretium rei mutuo datæ mutetur, sive idem augeatur, sive diminuatur.

Mu-

Mutuum reduci potest ad commodatum, si genus spectetur tanquam species, quod in rebus fungibilibus, quæ mutuo dantur (§. 518.) succedit (§. 509.). Unde & in sermone patrio commodare & mutuare uno vocabulo Leihen dicimus, & tam commodatarius quam mutuatarius dicitur Borgen. Quemadmodum itaque in commodato, quando species restituitur, nulla habetur ratio pretii; ita etiam in mutuo, quando genus restituitur, pretii nulla ratio habenda: in utroque casu recipitur, quod ante erat suum, nec plus nec minus. Commodo mutuantis accidit, si interea temporis, quo mutuum subsistit, pretium rei augeatur, ipsius etiam incommodum est, si diminuatur.

§. 550.

Si pecunia mutuo datur, aut datur mutuo certa summa monetæ genere non expresso, vel expresso, aut mutuo datur genus. *Summa pecuniæ mutuo datur*, quando pecunia annumeratur, supposita bonitate intrinseca & extrinseca, v. gr. si 100. thaleri dentur mutuo in moneta aurea, quæ ex auro puro constat, & idem ei attribuitur valor, quem tempore obligationis obtinet. Ast *genus pecuniæ mutuo* datur, si annumerantur corpora, non attento valore extrinseco, quem singula tunc habent, v. gr. si decem mutuo dentur ducati, non attento valore, quem tunc temporis, quo dantur, habent. *Quando summa pecuniæ, quando genus mutuo detur.*

§. 551.

Quoniam a domini voluntate unice pendet, quomodo mutuo dare velit (§. 539.); *in ipsius arbitrio positum est, utrum summam expresso vel non expresso monetæ genere, an genus mutuo dare velit* (§. 550.). *Quod utrumque recte fiat.*

Obtinet nimirum hoc jure externo, cum ad idem pertineat, quicquid ex dominio descendit. Jure enim interno semper censetur eadem summa expresso monetæ genere mutuo data; quemadmodum mutuo datur certum genus frumenti datæ bonitatis.

§. 552.

Si summa pecuniæ mutuo datur, expresso monetæ genere, eadem summa restituenda est in eodem monetæ genere juxta bonitatem extrinsecam & intrinsecam, quam tempore contractus habebat. Etenim in mutuo tantundem ejusdem generis restituendum, quod datum (§. 514.). Quamobrem si certa pecuniæ summa mutuo data, cum pecunia annumeretur (§. 550.), eadem quoque summa restituenda est. Et quoniam genus monetæ exprimitur *per hypoth.* restituenda ea est in eodem monetæ genere, quod fuit datum. Supponitur autem eadem bonitas intrinseca & extrinseca (§. 550.). Annumeratio itaque fieri debet in moneta ejusdem bonitatis intrinsecæ, quam habebat tempore contractus, secundum bonitatem extrinsecam, quam eodem tempore habebat. *Quid restituendum, si summa mutuo detur expresso monetæ genere.*

Nimirum restituendum hic est præcise, quod dedisti, non quidem in specie quod in mutuo fieri nequit (§. 513.), attamen in genere. Sed idem præcise non est, quod restituitur, nisi sit idem genus monetæ & bonitas intrinseca atque extrinseca eadem, quæ fuit tempore contractus. Et hoc demum pacto perinde est, ac si pecuniam mutuo non dedisses, sed ea in cista reposita penes te mansisset, quemadmodum requirit mutuum (§. 548.).

§. 553.

Si summa pecuniæ mutuo datur, non expresso monetæ genere, eadem summa restituenda est, sed eam restituere licet in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinsecæ, quæ erat monetæ datæ, secundum bonitatem extrinsecam, quam tempore contractus habebat data. Quodsi enim mutuatum fuerit, facta restitutione perinde esse debet, ac si mutuatum non fuisset (§. 547.), consequenter tantundem habere debet creditor post contractum, quantum habuerat ante eundem. Quodsi *Quid restituendum, si summa mutuo detur non expresso monetæ genere.*

ergo

ergo certam pecuniæ summam mutuo dedit, necesse est ut eadem summa ipsi restituatur. Quoniam vero pecuniam mutuo dans supponit monetæ bonitatem intrinsecam & extrinsecam, quam tunc habet, quando dat (§. 550.), genus autem monetæ non exprimit *per hypoth.* creditori perinde est, sive hoc, sive alio monetæ genere solutio fiat, modo ratio habeatur bonitatis intrinsecæ & extrinsecæ, quæ erat tempore contractus monetæ datæ. Quamobrem si summa pecuniæ mutuo datur, non expresso monetæ genere, eadem summa restituenda est, sed eam restituere licet in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinsecæ, quæ erat monetæ datæ, secundum bonitatem extrinsecam, quam tempore contractus habebat.

Nimirum tantundem habes post contractum, quantum habebas ante eundem, si pecunia, quam habes, eandem habuerit bonitatem intrinsecam, quæ data, etsi sit moneta alterius generis & valor extrinsecus idem spectetur, qui erat tempore contractus. Hoc sane pacto itidem perinde est, ac si pecunia mutuo data non fuisset, sed in cista tua reposita penes te mansisset, quemadmodum mutuum requirit (§. 548.). In hoc casu moneta cujuscunque generis ejusdem bonitatis intrinsecæ & extrinsecæ fungitur vice monetæ alterius generis, ita ut unum genus in locum alterius surrogari possit: id quod in mutuo sufficit (§. 509. 518.). Non tamen hinc inferre licet, semper adeo restitutionem fieri posse in quocunque alio monetæ genere, modo ratio habeatur bonitatis extrinsecæ, & intrinsecæ quæ erat tempore contractus. Possunt enim creditori esse rationes sufficientes, cur pecuniam suam conservari velit in hoc potius, quam in alio monetæ genere. Quamobrem eum præcise standum sit mutuantis voluntati (§. 539.), ipso invito non licet substituere aliud monetæ genus, quam dedit, etsi quoad bonitatem intrinsecam & extrinsecam isti æquivaleat. Ex. grat. Mavult habere creditor nummos aureos, quam argenteos, propterea quod minus molesta sit custodia & numeratio.

§. 554.

Quid restituendum, si genus mutuo detur.

Si genus pecuniæ mutuo datur, tot restituenda sunt corpora, quot data, ejusdem bonitatis intrinsecæ. Etenim si genus mutuo datur, corpora annumerantur, non attento valore extrinseco, quem singula habent (§. 550.). Quodsi ergo totidem restituantur corpora, quot data, ejusdem tamen bonitatis intrinsecæ; finito contractu idem habes, quod ante eundem, consequenter perinde est ac si pecunia in cista tua reposita penes te præcise mansisset. Quamobrem cum facta restitutione ex mutuo perinde esse debet, ac si pecunia in cista tua reposita penes te mansisset (§. 548.), si genus pecuniæ mutuo datur, tot restituenda sunt corpora ejusdem bonitatis intrinsecæ, quot data.

Ex. gr. Si decem ducati justi ponderis mutuo dati fuerint, decem quoque ducati justi ponderis restituendi, sive valor extrinsecus tempore solutionis idem fuerit, qui erat tempore contractus, sive fuerit diversus. Convenit hoc maxime mutuo, cum idem præcise recipias in genere, quod in specie fuerat datum.

§. 555.

Æstimatio nummorum quando credatur.

Æstimatio nummorum mutuo dari dicitur, si certa pecuniæ summa in genere seu in moneta usuali currente & proba sub æstimato valore creditur.

Ex. grat. Si tibi mutuo do centum thaleros, non attento monetæ genere, seu quod pecuniæ numeratæ valor tunc temporis sit centum thalerorum; centum tibi thaleros in specie usuali currente & proba credidi, & æstimationem nummorum, non ipsa corpora credidi. Hic adeo non spectatur moneta, quæ datur, tanquam id, quod mutuo datur; sed valor extrinsecus speciei usualis currentis ac probæ est id, quod in mutuum deducitur.

§. 556.

Quid restituendum, si æstimatio nummorum credatur.

Quoniam quod mutuo datum, idem in genere restituendum (§. 514.); *si æstimatio nummorum mutuo data fuerit, æstimatio quoque restituenda.*

Ita

Ita nimirum post contractum idem habere censetur creditor, quod habuerat ante eundem, cum is nonnisi æstimationem nummorum conservari velles, v. gr. ut, cum ante contractum haberet bis mille thaleros in specie usuali currente & proba, totidem etiam habeat in specie usuali currente & proba post contractum.

§. 557.

Si æstimatio nummorum mutuo datur, eadem pecuniæ summa in quocunque monetæ genere probo ac usuali restituenda. Restituenda enim est æstimatio nummorum, qui dati fuerant (§. 556.). Sed qui æstimationem nummorum mutuo dat, is certam pecuniæ summam in moneta usuali currente & proba credit (§. 555.). Ergo ipsi restituenda est eadem pecuniæ summa in quocunque monetæ genere probo ac usuali. *Idem specialius expenditur.*

Ex. gr. Mutuo tibi dedi viginti duos thaleros annumerando octo ducatos, quorum quatuor communi usu tunc temporis valebant undecim thaleros. Tu mihi restituere potes triginta duos florenos, quorum tres valent communi usu duos thaleros. Ita nimirum facta restitutione habes viginti duos thaleros in moneta usuali currente ac proba, quemadmodum habebas, antequam mutuo dares. Si enim solam æstimationem respicis, contentus es, te triginta duos florenos eodem valore expendere posse, quo octo ducatos.

§. 558.

Si summa pecuniæ mutuo data fuerit, expresso monetæ genere, ac interea, donec restitutio fiat, bonitas extrinseca salva intrinseca fuerit aucta, debitor eandem summam restituens incrementum detrahere debet; sin illa fuerit diminuta, defectum supplere debet. Etenim si summa pecuniæ mutuo data fuerit, expresso monetæ genere, eadem summa restituenda est in eodem monetæ genere juxta bonitatem extrinsecam & intrinsecam, quam tempore contractus habebat (§. 552.). Tanta igitur restituenda est summa in eodem monetæ genere, ejusdem bonitatis intrinsecæ, quanta juxta bonitatem extrinsecam, quæ erat tempore contractus, computata conficiebatur. Quamobrem si salva bonitate intrinseca aucta fuerit extrinseca in isto monetæ genere; ut eadem prodeat summa, quæ in isto monetæ genere mutuo data, incrementum, quod æstimationi veteri accessit, detrahendum est. *Quod erat unum.* *De restitutione, si summa mutuo data expresso monetæ genere.*

Quodsi vero contingat in eo genere monetæ, in quo restitutio fieri debet, bonitatem extrinsecam fuisse diminutam, ut eadem conficiatur summa, quam debitor accepit, defectum utique supplere debet. *Quod erat alterum.*

Nimirum quando summa creditur, eadem præcise summa restituenda, quam accepisti. Ex. gr. Si viginti duo crediti sint thaleri, viginti duos thaleros restituere tenetur debitor. Quoniam vero expressum est monetæ genus; in eodem monetæ genere restitutio fieri debet: v. g. Si summam credidi in ducatis, eadem quoque in ducatis restituenda. Quoniam vero creditor non plures quam viginti duos thaleros, quos accepit, restituere tenetur, qui æstimantur juxta ducatorum valorem, tempore contractus; iidem quoque juxta eorundem valorem æstimari debent tempore solutionis. Quodsi ergo valor unius ducati auctus fuerit uno grosso, tibique pecunia annumerata in octo ducatis: octo detrahendi sunt grossi ab octo ducatis, seu ducati 7. cum 59 grossis solvendi; quod si valor uno grosso fuerit diminutus, octo grossi præter octo ducatos solvendi. Hoc enim pacto creditor conservat eandem pecuniæ summam in eodem genere monetæ ejusdem bonitatis intrinsecæ, quod intendit, qui mutuo dat summam expresso monetæ genere (§. 550.). Idiomate patrio dicimus: wir leihen z. E. 22. Thaler an guten wichtigen und vollgültigen Ducaten.

§. 559.

Si summa pecuniæ mutuo datur, non expresso monetæ genere, & alterius monetæ, quam quæ fuerit data, sed quæ cum ea ejusdem bonitatis intrinsecæ est, bonitas extrinseca interea fuerit aucta, donec restitutio fiat; eandem summam restituens *De restitutione, si summa mu-*

in isto

tuo datur non expresso monetæ genere, & alterius monetæ ejusdem bonitatis intrinsecæ extrinseca bonitas mutata.

in isto monetæ genere detrahere debet incrementum, sin bonitas extrinseca fuerit diminuta, defectum supplere tenetur debitor. Quodsi enim summa pecuniæ mutuo datur, non expresso monetæ genere, eadem pecuniæ summa restituenda, sed eam restituere licet in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinsecæ, quæ erat monetæ datæ, secundum bonitatem extrinsecam, quam tempore contractus habebat data, computata (§. 553.). Tanta igitur restituenda est summa in alio quocunque monetæ genere, modo ejusdem bonitatis intrinsecæ sit cum data, quanta conficiebatur computatione juxta bonitatem extrinsecam datæ. Quamobrem si interea istius monetæ generis bonitas extrinseca, salva intrinseca fuerit mutata, eodem quo ante modo porro patet, incrementum detrahendum, defectum supplendum esse, prouti vel aucta, vel imminuta fuerit bonitas extrinseca.

Nimirum si mutuo dati fuerint viginti duo thaleri, tidem etiam restituendi. Quoniam vero genus monetæ, in quo restitutio fieri debet, non est expressum; totidem thaleros in quocunque monetæ genere restituere licet, modo sit ejusdem bonitatis intrinsecæ cum data. Ex. gr. Si dedisti ducatos, restitui possunt floreni, quorum eadem est bonitas extrinseca, quæ ducatorum. Ast ponamus florenorum bonitatem extrinsecam crevisse, ut non amplius 33. conficiant summam 22. thalerorum, sed eandem superent ex. gr. 11. grossis cum dimidio; utique hosce 11. grossos cum dimidio detrahere debet debitor, qui nonnisi 22. thaleros in florenis datæ bonitatis solvere tenetur. Et eodem modo patet, eos esse supplendos, si bonitas extrinseca 11. grossis cum dimidio fuerit imminuta. Hoc nimirum pacto creditor conservat eandem pecuniæ summam in probo monetæ genere, etsi non eodem, quod intendit, qui mutuo dat summam non expresso monetæ genere (§. 550.). Idiomate patrio dicimus: Wir leihen z. E. 22. Thaler an guten gültigem oder gangbahren Gelde.

§. 487.

De restitutione, si summa creditur expresso monetæ genere & intrinseca bonitas mutetur salva extrinseca.

Si summa pecuniæ mutuo data fuerit, expresso monetæ genere, ac interea, donec restitutio fiat, bonitas intrinseca mutetur, salva extrinseca; moneta ad eam bonitatem intrinsecam reducenda, quam tempore contractus habebat. In hypothesi enim propositionis eadem summa restituenda in eodem genere monetæ ejusdem bonitatis intrinsecæ, quam habebat data, & extrinsecæ, quæ erat tempore contractus (§. 552.). Tanta igitur restituenda est summa in eodem monetæ genere, quanta juxta bonitatem extrinsecam, quæ erat tempore contractus, computata conficiebatur, sed eadem esse debet bonitas intrinseca. Quoniam itaque bonitas extrinseca eadem est, sed intrinseca mutata; eadem summa in monetæ genere eodem non amplius eadem censetur, si juxta valorem extrinsecum computetur. Quamobrem moneta, cujus intrinseca bonitas aucta, vel minuta fuit, reducenda est ad bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore contractus, ut summa, quæ solvitur a debitore, æquivaleat ei, quam acceperat.

Ex gr. Mutuo tibi dedi viginti duos thaleros in florenis, quorum intrinseca bonitas mutatur, ita ut quoad eandem florenus unus æquivaleat tribus quartis unius eorum, qui fuerant dati. Quodsi 33. restituantur floreni recentes, viginti duos equidem recipis thaleros, non tamen revera tantundem, quantum dedisti, cum tui 33. floreni juxta valorem extrinsecum præsentem valeant 44. florenos. Restituendi igitur sunt 44. floreni, ut eandem habeas summam, quam habiturus fuisses, si pecuniam non credidisses, sed eam in cista repositam servasses, quemadmodum exigit contractus mutui (§. 548.). Ita nimirum perinde est ac si eadem summa conservaretur in moneta ejusdem bonitatis intrinsecæ, quod intendit, qui mutuo dat summam expresso monetæ genere (§. 550.). Germanico sermone dicimus: Wir leihen 22. Thaler an guten zu der Zeit gangbahren Gülden....

§. 561.

De restitutione, si summa mu-

Si summa pecuniæ mutuo data, non expresso monetæ genere, & alterius monetæ, quæ tempore contractus ejusdem bonitatis intrinsecæ erat, bonitas intrinseca interea fuerit

fuerit mutata, in qua fit restitutio; debitor detrahere debet incrementum valoris extrinseci, si aucta, supplere autem defectum, si diminuta fuerit. Etenim si summa pecuniæ mutuo data, non expresso monetæ genere, eadem summa restitui potest in alio quocunque monetæ genere ejusdem bonitatis intrinsecæ, quæ erat monetæ datæ, juxta bonitatem extrinsecam, quam tempore contractus habebat (§. 553.), consequenter perinde est, ac si pecunia in hoc monetæ genere data fuisset. Enimvero si summa pecuniæ mutuo data fuerit, expresso monetæ genere, ac interea, donec restitutio fiat, bonitas intrinseca mutetur, salva extrinseca, moneta ad eam bonitatem intrinsecam reducenda, quam tempore contractus habebat (§. 560.), consequenter debitor detrahit incrementum, supplet defectum. Quamobrem idem faciendum, si summa pecuniæ mutuo data, non expresso monetæ genere, & alterius monetæ, quæ tempore contractus ejusdem bonitatis intrinsecæ erat, bonitas intrinseca fuerit mutata, in qua restitutio fit: debitor nimirum detrahere debet incrementum, supplere defectum, prouti illa vel aucta, vel diminuta fuerit.

tuo detur non expresso genere monetæ & ejus, in qua fit restitutio bonitas intrinseca mutetur.

Casus præsens non differt a præcedente, nisi quod monetæ datæ substituatur alia ejusdem bonitatis intrinsecæ tempore contractus. Quodsi ergo hæc sumatur tanquam credita, casus præsens cum præcedente coincidit, seu ad eundem reducitur, ut considerari possit tanquam idem. Exemplo esse potest, si mutuo dentur in ducatis 22. thaleri, quibus quoad bonitatem intrinsecam tempore contractus æquivalent 33, ast tempore solutionis nonnisi 44. floreni. Defectum igitur bonitatis intrinsecæ supplere debet debitor solvendo 44 florenos novos, loco 33. veterum. Atque idem exemplum aperte loquitur vera omnino esse, quæ de reductione casus præsentis ad præcedentem diximus (*not.* §. 559.).

§. 562.

Si summa pecuniæ mutuo data, expresso monetæ genere, ac interea temporis, donec restitutio fiat, bonitas tam intrinseca, quam extrinseca mutetur; moneta reducenda est ad bonitatem intrinsecam, quam habebat tempore contractus, & in reducta quoad bonitatem extrinsecam incrementum detrabitur, defectus suppletur. Quodsi enim summa mutuo data fuerit, expresso monetæ genere, ac interea temporis, donec restitutio fiat, bonitas intrinseca mutetur, salva extrinseca, moneta ad eam bonitatem reducenda, quam habebat tempore contractus (§. 560.). Quamobrem si præterea supponatur solam extrinsecam bonitatem fuisse mutatam, & moneta ad bonitatem intrinsecam reducatur, quam tempore contractus habebat, hoc pacto constat, quanta summa nunc restitui deberet, si sola bonitas extrinseca fuisset mutata. Quodsi ergo jam porro sumatur eandem summam in moneta bonitatis intrinsecæ præsentis fuisse mutuo datam; perinde erit, ac si salva bonitate intrinseca sola extrinseca mutationem subiisset. Quamobrem cum debitor incrementum detrahat, defectum suppleat, si summa pecuniæ mutuo data fuerit, expresso monetæ genere, ac interea, donec restitutio fiat, bonitas extrinseca fuerit mutata salva intrinseca (§. 558.); incrementum quoque in moneta ad bonitatem intrinsecam, quam tempore contractus habebat, reducta detrahendum, defectus supplendus, si summa pecuniæ mutuo data, expresso monetæ genere, ac interea temporis, donec restitutio fiat, bonitas tam intrinseca, quam extrinseca mutetur.

De restitutione, si summa mutuo detur expresso monetæ genere, & ejus extrinseca & intrinseca mutetur.

Ex. gr. Mutuo tibi dedi viginti duos thaleros in florenis, quorum bonitas intrinseca quarta sui parte mutatur, ita ut unus tempore solutionis æquivaleat tribus quartis unius eorum, qui fuerant dati, cum vero unus datorum valeret sexdecim grossos, unus novorum jam valeat quatuordecim grossos. Facta reductione ad bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore contractus, eadem extrinseca retenta, perinde erit ac si tibi dati fuissent 44. floreni, quorum unus valet 12. grossos. Enimvero valet jam tantummodo 14. grossos; aucto valore extrinseco respectu intrinseci, juxta tempus contractus æstimati. Quamobrem 88. grossi sunt detrahendi, ut eadem præcise conficiatur summa in moneta, quæ tempore contractus eandem habuisset bonitatem, solvendo 37 florenos cum 10. grossis. Nimirum viginti duo thaleri, quorum unus valet 24 grossos, conficiunt summam 528. grossorum. Hanc summam tempore contractus conficiebant floreni 33. quorum unus valeat 12. grossos. Ob mutatam bonitatem extrinsecam, supposita ea, quam

quam floreni habebant ; tempore contractus ; unus novorum æstimari nequit, nisi 12. grossorum, quot scilicet valuisset tempore contractus. Atque adeo eorum 44. conficiunt summam 528. grossorum, quæ mutuo data. Quoniam vero crevit valor extrinsecus, ut florenus unus valeat 14. grossos; eandem summam 528. grossorum jam conficiunt floreni 37. additis 10 grossis. Quare si 37. florenos novos additis 10. grossis solvat debitor, creditor habet eandem pecuniæ summam in moneta ejusdem bonitatis intrinsecæ, quam habebat in moneta illiusmodi bonitatis tempore contractus. Non est quod excipias, si pecuniam suam retinuisset in cista depositam, eum nunc habiturum fuisse pecuniam, quæ 44. novis florenis æquivalet. Non enim mutuo data fuerunt corpora, sed mutuo data fuit summa, qualis tempore contractus impendebatur a debitore, & non corpora; sed hanc summam in moneta ejusdem bonitatis intrinsecæ, quæ tempore contractus erat, conservare voluit creditor: id quod obtinetur, si 37. floreni novi additis 10. grossis solvantur. Nimirum valor extrinsecus non attenditur tempore contractus, nisi in computanda summa quatenus usualis est cum alias corpora crederentur, non vero summa. Quamobrem in computanda summa denuo attendendus est valor usualis, qui est tempore solutionis. Quoniam tamen eandem monetæ bonitatem intrinsecam conservare vis, ideo ea attendenda est, quæ fuerat tempore contractus. Atque ea de causa primum definiendus est valor extrinsecus, qui eidem tribuendus fuisset tempore contractus, ut eadem prodiisset summa, quæ mutuo data.

§. 563.

De restitutione, si summa mutuo detur non expresso genere, & bonitas intrinseca cum extrinseca mutetur in eo genere, in quo fit restitutio.

Si summa pecuniæ mutuo data, non expresso monetæ genere, & restitutio fiat in genere quodam monetæ, cujus bonitas intrinseca & extrinseca a tempore contractus mutata, ea reducitur ad bonitatem intrinsecam, quam habuit tempore contractus, & in reducta quoad extrinsecam mutatam incrementum subtrahitur, vel defectus suppletur. Si summa pecuniæ mutuo data non expresso monetæ genere, eadem restitui debet in alio quocunque monetæ genere, quæ tempore contractus ejusdem bonitatis intrinsecæ erat cum data juxta bonitatem extrinsecam computata, quam tempore contractus habebat (§. 553.), consequenter perinde est, ac si in hoc monetæ genere pecunia fuisset mutuo data. Enimvero si in hoc monetæ genere pecunia fuisset mutuo data, cum summa mutuo data sit, ac interea temporis, donec restitutio fiat, bonitas tam intrinseca, quam extrinseca mutata fuerit, *per hypoth.* moneta reducenda foret ad bonitatem intrinsecam, quam habebat tempore contractus, & in reducta quoad bonitatem extrinsecam incrementum detrahendum, defectus supplendus (§. 562.). Ergo idem fieri debet, si summa pecuniæ mutuo data, non expresso monetæ genere, & restitutio fiat in alio genere monetæ, cujus bonitas intrinseca & extrinseca a tempore contractus mutata.

Ex. gr. Mutuo tibi dedi 22. thaleros in ducatis, quibus tempore contractus æquivalebant 33. floreni. Perinde igitur est, ac si 33. florenos tibi mutuo dedissem, quos tibi solvere poteram, siquidem nulla mutatio intrinseca & extrinseca contigisset. Quodsi vero ponamus bonitatem intrinsecam diminutam esse quarta sui parte, extrinsecam vero auctam nonnisi octava: per ea, quæ modo uberius exposuimus (*not.* §. 562.) restituendi sunt 37. floreni novi additis 10. grossis.

§. 564.

De restitutione, si genus mutuo datum, & bonitas extrinseca mutetur.

Si genus mutuo datur, bonitatis extrinsecæ mutatio prorsus non attenditur. Si enim genus mutuo datur, tot restituenda sunt corpora, quot data, non attento valore extrinseco, quem habent (§. 554.). Quamobrem nec plura restituuntur, quam data fuerunt, etiamsi valor extrinsecus diminutus; nec pauciora, si fuerit auctus, consequenter genus si mutuo detur, perinde est, sive bonitas extrinseca mutetur, sive non mutetur. Bonitatis igitur extrinsecæ mutatio prorsus non attenditur.

Ex. gr. Si decem ducati justi ponderis mutuo dati fuerint, totidem restituendi, etiamsi ponamus tempore contractus valorem unius fuisse duorum thalerorum & viginti grossorum, tempore autem solutionis nonnisi duorum thalerorum & octodecim vel sexdecim grossorum, aut contra.

§. 565.

§. 565.

De restitutione, si æstimatio mutuo detur, & bonitas extrinseca, vel intrinseca mutetur.

Si æstimatio mutuo detur, pecunia annumeranda tempore contractus juxta valorem extrinsecum, quem illo tempore habet; tempore autem solutionis secundum eum, quem monetæ genus, in quo fit restitutio, isto tempore habet. Etenim si æstimatio mutuo detur, eadem pecuniæ summa restituenda in quocunque monetæ genere probo ac usuali (§. 557.). Quemadmodum itaque debitor istam summam accepit tempore contractus in probo quodam monetæ genere, juxta valorem extrinsecum confectam, quo pecuniam impendere poterat (§. 555.); ita eadem ipsi annumeranda est tempore solutionis in usuali quodam monetæ genere juxta valorem extrinsecum, quem tunc temporis habet, & quo creditor pecuniam, quam recipit, impendere potest.

Pecunia duplici modo considerari potest, vel tanquam res corporalis constans ex materia, quæ perinde ac res corporales aliæ suum habent pretium; vel tanquam pecunia, quatenus valorem quendam impositItium habet, quo mediante vice rerum aliarum fungitur. Quando igitur spectatur tanquam pecunia, in esse suo constituitur per valorem istum impositItium, qui bonitatem dat extrinsecam, & pretium materiæ, ex qua constat, bonitatem intrinsecam determinat (§. 544.). Atque hoc pacto quoad valorem extrinsecum, seu formam suam, certum constituit rerum fungibilium genus, quemadmodum avena, triticum, hordeum; quoad valorem intrinsecum vero seu materiæ pretium genus hoc rerum fungibilium diversos admittit bonitatis gradus, quemadmodum non avena omnis, non triticum omne, non hordeum omne ejusdem bonitatis est. Quando itaque pecunia mutuatur, habenda est ratio bonitatis extrinsecæ, sine qua pecunia non concipitur, habenda vero etiam est ratio bonitatis intrinsecæ, quatenus res ejusdem bonitatis restituenda (§. 519.): quantitas vero pecuniæ æstimatur numero, quemadmodum ova numerare solemus (§. 289.), vel etiam ponderare; quemadmodum aromata vel metalla ponderamus. Quodsi ergo pecuniæ materia non mutaretur, veluti si constaret ex metallo puro, bonitas intrinseca semper foret eadem in eodem monetæ genere: si valor impositItius non mutaretur, eadem quoque foret bonitas extrinseca: Et hoc pacto nulla foret in eo, quod restituendum, difficultas, cum sic pecunia eodem modo sese haberet, quomodo avena, vel hordeum, aut triticum ejusdem bonitatis, consequenter inter mutuationem summæ, generis & æstimationis nulla foret differentia, sed semper restitui deberet eadem summa. Sed quia tam intrinseca, quam extrinseca bonitas mutari solet; ideo dispiciendum est, ne plus, vel minus restituatur, nec actus gratuitus alterutri contrahentium parti damnosus evadat. Quoniam tamen homines jus suum remittere (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque per pacta, quibus standum (§. 789. *p. 3. Jur. nat.*), diversimode mutuare possunt; ideo quoque dispiciendum, quomodo fuerit conventum. Hactenus dicta qui probe perpenderit, ei circa ea, quæ hactenus demonstrata sunt, nihil restabit difficultatis, ut uberius eadem demonstrare superfluum existimemus.

§. 566.

De restitutione, si species æstimatæ mutuo datæ.

Si species æstimatæ mutuo dentur, eadem summa, quam conficiunt tempore contractus, restituenda in probo quodam monetæ genere, juxta valorem extrinsecum, quem tempore solutionis habet, computata. Quodsi enim species æstimatæ mutuo dentur, æstimatio nummorum creditur (§. 555.), non ipsum genus (§. 550.). Enimvero si æstimatio mutuo datur, eadem pecuniæ summa in quocunque monetæ genere probo ac usuali restituenda (§. 557.). Quamobrem si species æstimatæ mutuo dentur, eadem summa, quam conficiunt tempore contractus, restituenda in probo quodam monetæ genere juxta valorem extrinsecum, quem tempore solutionis habet, computata.

Ex. gr. Do tibi mutuo octo ducatos, ducatum unum æstimando duos thaleros cum octodecim grossis, qui adeo conficiunt summam viginti duorum thalerorum. Tu igitur mihi restituere potes viginti duos thaleros in probo quodam ac usuali monetæ genere, v. gr. in florenis, quorum unus valet sedecim grossos. Quodsi enim voluisses restitui totidem corpora, quot dedisti, nimirum octo ducatos, non opus erat ut eorum valorem extrinsecum exprimeres, consequenter non eos æstimatos mutuo dare debebas.

§. 567.

Quid ferendum, si restitutio fiat in eodem monetæ genere. Quoniam si species æstimatæ mutuo dantur, eadem summa, quam conficiunt tempore contractus, restituenda est in probo quodam monetæ genere, adeoque etiam eodem, quod datum, juxta valorem extrinsecum, quem tempore solutionis habet, computata (§. 566.); *si species æstimatæ mutuo dantur & in eodem genere monetæ quod mutuo datum restituitur, ejus attenditur valor extrinsecus, qui tempore solutionis est*, consequenter *corpora pauciora solvit debitor, quam accepit, bonitate extrinseca aucta, plura vero, eadem diminuta*.

Ex. gr. Si octo ducatos tibi mutuo dedi, qui æstimantur viginti duo thalerorum, seu quorum unus æstimatur duorum thalerorum cum tribus quartis, & valor extrinsecus auctus uno grosso; cum jam septem ducati & 59. grossi conficiant summam viginti duorum thalerorum, tu mihi solvere teneris 7. ducatos cum 59. grossis. Quodsi vero valor extrinsecus unius ducati diminutus fuerit, ut non valeat nisi duos thaleros cum 17. grossis; tu mihi restituere teneris octo ducatos cum octo grossis.

§. 568.

De restitutione, si genus monetæ haberi nequeat. *Si genus monetæ, quod mutuo datum, tempore solutionis non amplius extet, aut nonnisi maximo impendio haberi possit; restitutio fieri debet in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinsecæ cum dato, aut, si nec talis haberi possit, moneta, quæ solvitur, ad bonitatem intrinsecam datæ reducenda*. Quodsi enim tempore solutionis non amplius extet monetæ genus, quod mutuo datum, cum ad impossibile nemo obligetur (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nec creditor tenetur solvere idem monetæ genus. Perinde igitur est ac si credidisset summam, non expresso monetæ genere. Enimvero si summa pecuniæ mutuo datur, non expresso monetæ genere, eandem summam restituere licet in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinsecæ, quæ erat monetæ datæ, secundum bonitatem extrinsecam, quam tempore contractus habebat, computatam (§. 553.) &, ubi bonitas intrinseca mutata, moneta reducenda ad eam bonitatem intrinsecam, quam tempore contractus habebat (§. 560.). Quamobrem si genus monetæ, quod mutuo datum, non amplius extet, restitutio fieri debet in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinsecæ cum dato, aut, si nec talis haberi possit, ad bonitatem intrinsecam datæ reducenda. *Quod erat unum*.

Quodsi vero nonnisi maximo impendio haberi possit istud monetæ genus, quod mutuo datum, cum eorum nummorum, quos in id obtinendum impendere teneretur debitor, jacturam faceret (§. 487. *part. 2. Jur. nat.*), damnum is incurreret (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque creditor obligatur ad omne damnum, quantum in se est, ab altero avertendum (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*), ipse vero nihil damni patitur, si pecunia, quæ debetur, restituatur in alio monetæ genere, quam quod creditum, ejusdem cum hoc bonitatis intrinsecæ, aut, si tale haberi non possit, moneta alia ad eandem bonitatem reducatur (§. 487. *part. 2. Jur. nat.*); quando nonnisi maximo impendio haberi potest istud monetæ genus, quod mutuo datum, restitutio fieri debet in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinsecæ cum dato, aut, si nec tale haberi possit, moneta, quæ solvitur, ad bonitatem intrinsecam datæ reducenda. *Quod erat alterum*.

Nimirum standum est pacto; quamdiu stari potest, adeoque idem genus monetæ secundum bonitatem intrinsecam & extrinsecam, quæ erat tempore contractus, restituendum, quamdiu restitui potest: restitui autem potest, si istiusmodi genus monetæ tempore solutionis extet & facile haberi potest. Physice impossibile est, ut restituatur, si non amplius extet, aut haberi non possit: ast moraliter impossibile est, si damnum haud leve incurrere deberet debitor, ubi idem genus restituere cogeretur. Qui mutuo dat, beneficium præstat (§. 513.). Ast be-

neficium non foret, quod cum damno haud exiguo conjunctum foret debitoris, cum non minus debitor, quam creditor indemnis sit, si quidem solutio ita fiat; quemadmodum præcipitur.

§. 569.

Si mutuatarius in mora fuerit, & pretium rei mutuatæ interea minuatur, præstanda est æstimatio, quæ erat eo tempore ac loco, quo restitutio fieri debebat: quodsi vero augeatur præstandum est, quanti res plurimi fuerit, quamdiu debitor in mora fuerit. Quodsi enim mutuatarius in mora fuerit, eo tempore non restituit, quod restituendum erat, quod restituere debebat ac poterat (§. 638. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem si pretium rei mutuatæ interea minuatur, dum in mora est, tanti omnino jacturam facit creditor, quanti minoris est res, quam erat eo tempore, quo restitutio fieri debebat (§. 487. *part. 2. Jur. natur.*), consequenter damnum incurrit (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque qui in mora est ad id, quod interest tenetur, si alter propterea damnum patitur (§. 655. *part. 3. Jur. nat.*); æstimatio utique præstanda est, quæ erat eo tempore ac loco, quo restitutio fieri debebat. *Quod erat unum.* *De præstatione, si mutuatarius in mora fuerit.*

Quodsi mutuatarius in mora fuerit, quamdiu in mora est, tempus semper adest, quo eam restituere tenetur, consequenter eam quoque restituere tenetur eo tempore, quo ea plurimi fuerit. Quodsi ergo hoc non faciat, sed in mora perseveret, & pretium deinceps rursus minuatur; perinde omnino est, ac si terminus restitutionis fuisset tempus, quo plurimi fuit res restituenda. Quamobrem si mutuatarius fuerit in mora & pretium rei augeatur, præstandum omnino est, quanti res plurimi fuerit, quamdiu in mora fuerit *per demonstrata n. 1. Quod erat alterum.*

Nimirum quamdiu mutuatarius in mora est, tenetur ad id quod interest rem mutuatam toto isto tempore restitutam non fuisse (§. 655. *p. 3. Jur. nat.*). Intererat autem mutuantis, ut restitueretur eo tempore, quo plurimi erat, cum eodem ad restitutionem teneretur. Quamobrem æquum est, ut æstimatio ejus, quod restitui debet, conveniat tempori, quo res restituenda plurimi erat.

§. 570.

Quodsi tempus quo restitutio fieri debet, expresse definitum, vel ex re mutuata aut aliis circumstantiis intelligitur, mora mutuatarii ab eodem incipit; in casu autem opposito ab eo tempore, quo primum interpellatus fuit. Quodsi enim tempus, quo restitutio fieri debet, expresse definitum, vel ex re mutuata aut aliis circumstantiis intelligatur, eo præcise tempore res mutuata in genere restituenda (§. 530.). Quodsi ergo hoc non faciat mutuatarius, in mora est (§. 638. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter mora incipit ab eo tempore, quod expresse definitum, vel ex re mutuata aut aliis circumstantiis colligitur. *Quod erat unum.* *Terminus moræ mutuatarii a quo.*

Quodsi vero tempus, quo restitutio fieri debet, non definitum, nec ex re mutuata vel aliis circumstantiis intelligatur, cum a mutuantis voluntate pendeat, quam legem contractui dare velit (§. 539.), id actum videtur, ut mutuans rem repetere possit, quando ipsi visum fuerit. Quamobrem mutuatarius eam restituere tenetur, quando primum interpellatur, consequenter in mora est, si hoc non fecerit (§. 638. *part. 3. Jur. nat.*). Ab eo igitur tempore, quo primum interpellatus est, in mora esse incipit. *Quod erat alterum.*

Propositionem hanc addere necessarium duximus, ne in applicatione præcedentis aberretur.

§. 571.

An commodatum vel mutuum sit, si pro usu quid exigitur.

Si pro usu rei, quæ usu non consumitur, vel consumitur, quid exigitur, in casu priori commodatum non est, nec in posteriori mutuum. Etenim in commodato usus rei, quæ usu non consumitur (§.418.), in mutuo rei, quæ usu consumitur, conceditur gratis (§.513.), consequenter commodans pariter ac mutuans pro eo nihil vicissim recipit (§.18.). Quodsi ergo pro usu rei, quæ usu non consumitur, vel etiam rei, quæ usu consumitur, aliquid exigitur, in casu priori commodatum non est, in casu posteriori mutuum non est.

Non tamen hinc sequitur pro usu rei, sive eadem usu consumatur, sive non consumatur, nihil exigi posse. Quales vero sint contractus, si quid exigitur, suo loco ostendetur.

§. 572.

Quando pecuniæ usus non constituat mutuum.

Quoniam mutuum non est, si pro usu rei, quæ usu consumitur, quidpiam exigitur (§.571.), pecunia autem ad eas res refertur, quæ usu consumuntur (§.471.); *si pro usu pecuniæ quid exigitur, mutuum non est.*

Inferius adeo demum docebitur, quænam tenenda sint de contractu, quo pro usu pecuniæ aliquid exigitur. Nemo igitur miretur, quod hic non agatur de usuris ac fœnore, nec de honorario, quod quidam in commodato & mutuo admittunt.

§. 573.

An in mutuo aliud pro alio reddi & species æstimatæ dari possint.

Si ita conveniatur, ut pro eo, quod datur, reddatur aliud, vel res dentur æstimatæ; mutuum non est. Etenim in mutuo restituendum tantundem ejusdem generis (§.514.), consequenter pro eo, quod datur, reddi nequit aliud, nec pretium rei, quod habet attenditur, ut ideo plus vel minus, quam datum, sit restituendum (§.549.). Quamobrem mutuum non est, si ita conveniatur, ut pro eo, quod datur, reddatur aliud, veluti triticum pro hordeo, nec mutuum est, si creditur avena, quæ tempore contractus valet 10. thaleros, ut restituatur itidem ea avenæ quantitas, quæ tempore solutionis tanti valet.

Non negamus ita contrahi posse; sed negamus istiusmodi contractus ad mutuum esse referendos. Diverso nimirum reguntur jure, prouti suo loco videbimus.

§. 574.

Si res deterioretur, vel pereat ante dominium, cujusnam sit damnum.

Si res, quæ mutuo data, interit, vel quomodocunque deterioratur, antequam ea uti potuerit mutuatarius; ejus est damnum, & hoc non obstante ad tantundem ejusdem generis restituendum tenetur. In mutuo enim transfertur dominium in mutuatarium (§.514.), consequenter hic ejus dominus est. Enimvero res suo domino perit (§.356. *part. 2. Jur. nat.*), &, si ea quomodocunque deterioretur, res ipsius deterioratur. Quamobrem si res, quæ mutuo data, interit, vel quomodocunque deterioratur, antequam ea uti potuerit mutuatarius, ejus damnum est (§.486. *part. 2. Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

Quoniam mutuatarius obligatur ad tantundem ejusdem generis restituendum (§.514.), si vero res mutuata perit, vel quomodocunque deterioratur, antequam ea uti potuerit, damnum ipsius est, non mutuantis, *per demonstrata*; hoc non obstante obligatur mutuatarius ad tantundem ejusdem generis restituendum. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. mutuo tibi do octo ducatos: tu eos amittis, casu quocunque. Tuorum par nummorum jacturam facis & damnum tuum est. Nec propterea liberaris ab obligatione octo alios ducatos

ceatos mihi restituendi. Similiter mutuo tibi do avenam bonam: humore apud te corrumpitur, ut equi eadem vesci nequeant. Damnum tuum est, non meum, & tu nihilominus aliam avenam ejusdem bonitatis & quantitatis cum data mihi restituere teneris. Quibus hoc durum videtur, hi minime perpendunt, se ex contractu mutui perinde dominium rei mutuo datæ acquisivisse, ac ex contractu emtionis venditionis. Ecquis vero est qui sibi persuadeat rei emtæ periculum spectare ad venditorem, ut vel pretium, vel partem pretii restituere teneatur, si res emta vel interit, vel deterioratur?

§. 575.

Si tibi rem aliquam custodiendam trado & tu eam gratis custodiendam suscipis, eam *deponere* dicor. Unde *Depositum* vocatur contractus beneficus, quo res aliqua gratis custodienda traditur & suscipitur. Qui rem custodiendam committit, *Deponens*, qui eam custodiendam suscipit, *Depositarius* appellatur.

Depositum quid sit, quinam deponens, quinam depositarius.

Ex. gr. Si peregre profecturus tibi trado pecuniam interea, dum absens sum, custodiendam & tu eam gratis custodiendam suscipis; contractus, quem inimus, depositum est. Similiter deponuntur vasa argentea, vel res pretiosæ, eadem de causa tibi traditæ.

§. 576.

Quoniam res custodiri nequit, nisi tradatur (§ 434.), contractus vero realis est, qui rei traditionem requirit (§.437.); in deposito autem res custodienda alteri committitur (§. 575.); *Depositum contractus realis est, seu re initur.*

Qualis contractus sit depositum.

Nemo existimet, propositionem præsentem inutilem esse. Necesse enim est, ut constet, quomodo obligatio contrahatur, & quandonam contractus pro perfecto haberi debeat, siquidem extra omnem dubitationis aleam positum esse debeat, quandonam incipiat contrahentium obligatio.

§. 577.

Quia in deposito tantummodo custodia rei depositæ committitur depositario (§. 575.), *dominium in hoc contractu non transfertur* (§. 118. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter *deponens manet rei dominus & res deponentis est, non depositarii, nec depositarius re uti potest.*

Cujusnam sit res deposita & num depositarius ea uti possit.

Ex. gr. Depono apud te pecuniam: tu eam custodire debes, sed eam erogare nequis, tantundem pecuniæ mihi restituturus. Similiter ego depono vasa argentea: manent ea mea, nec præter custodiam ullum tibi in ea jus competit, consequenter nec iisdem uti potes, si forte convivium sit agendum.

§. 578.

Depositarius obligatur ad rem depositam omni diligentia custodiendam & deponenti eam repetenti in specie restituendam. Etenim depositarius suscipit rem custodiendam a deponente (§. 575.), consequenter cum ex contractu, qualis est depositum (§. *cit.*), nascatur obligatio perfecta (§. 793. *part.* 3. *Jur. nat.*), ad eam custodiendam obligatur. Quoniam vero unusquisque, quantum in se est, damnum omne ab altero avertere debet (§. 495. *part.* 2. *Jur. nat.*); depositarius nihil eorum omittere tenetur, quæ fieri debent, ne res pereat, aut quocunque modo deterioretur (§. 617. 487. 488. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum diligens sit, qui nihil eorum omittit, quæ certo fine fieri debent (§. 751. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), & depositarius ad rem custodiendam obligetur *per demonstrata*; idem ad eandem omni diligentia custodiendam obligatur. *Quod erat unum.*

Obligatio depositarii.

Manet vero res deposita deponentis, nec fit depositarii, neque etiam hic eadem uti potest (§. 577.). Quamobrem deponenti numero eandem, quam accepit, restituere tenetur, adeoque in specie (§. 444.). *Quod erat alterum.*

D:,

Deponens rem non tradit depositario eo animo, ut fit ipsius (§. 577.), consequenter ne eam restituere teneatur; sed saltem ut custodiatur (§. 575.), consequenter ut sibi in specie restituatur. Unde & in Jure civili definitioni inseritur, quod tradatur eo animo, ut ipsi in specie restituatur; ut tanto clarius pateat, ad quod deponens civiliter fit obligatus. Quoniam vero hoc ipsum sequitur ex natura contractus, in Jure naturali non convenit ea definitioni ingerere, quæ ex aliis in ea contentis demonstrari possunt (§. 730. *Log.*).

§. 579.

Quamdiu duret depositum.

Deponens rem depositam repetere potest, quandocunque ipsi visum fuerit: quodsi tamen custodia ad certum tempus restricta, ultra id depositarius non obligatur. Quoniam enim deponens depositario tantummodo committit gratuitam rei suæ custodiam (§. 575.), adeoque nullam depositarii, sed suam saltem spectat utilitatem (§. 18.); nulla sane ratio est, cur eam repetenti non statim restituere debeat depositarius (§. 56. *Ontol.*), consequenter deponens eam repetere potest, quandocunque ipsi visum fuerit.

Ostenditur idem etiam hoc modo. Quoniam in deposito nec dominium, nec jus re utendi in depositarium confertur (§. 577.), sed is saltem obligatur ad rem omni diligentia custodiendam (§. 578.), deponenti quidem competit jus exigendi custodiam rei diligentem (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*), sed depositario nullum jus competit in rem depositam (§. 118. 136. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum jus suum quilibet remittere possit (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); nec rem repetendo injuriam faciat depositario deponens (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*); omnino rem suam repetere potest, quandocunque visum fuerit. *Quod erat unum.*

Quoniam deponenti competit jus rem depositam repetendi, quandocunque ipsi visum fuerit, *per demonstrata*; si tempus definiatur, quamdiu rem custodire debeat depositarius, id non alio fine adjectum intelligitur, quam ne depositarius diutius ad eam custodiendam obligetur. Quamobrem cum ex contractu teneatur ad eam custodiendam (§. 793. *part. 3. Jur. nat.*); ultra tempus eidem adjectum depositarius non obligatur. *Quod erat alterum.*

§. 580.

Quando restitutio fieri possit deponenti invito.

Quia *depositarius* non obligatur ad custodiam rei depositæ ultra tempus, *quod contractui adjectum* (§. 579.); *elapso tempore, rem etiam invito deponenti restituere potest depositarius.*

Nimirum depositarius sese non obligavit deponenti nisi ad tempus in contractu expressum. Quando igitur hoc tempus effluxit, obligatio ejus exspirat, ut adeo sine omni causa res deponentis jam sit apud depositarium, consequenter naturaliter is jam obligatus sit ad rem deponenti restituendam (§. 466 *part. 2. Jur. nat.*), nisi depositum renovetur (§. 816. *part. 3. Jur. natur.*).

§. 581.

Num furtum usus committi possit in deposito.

Si depositarius re deposita utitur, furtum usus committit. Etenim depositario nullum competit jus re utendi (§. 577.), consequenter si ea utitur, inscio ac invito domino, de usu rei alienæ instar domini disponit (§. 138. 135. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque furtum usus committit, qui inscio ac invito domino de usu rei alienæ instar domini disponit (§. 503. *part. 2. Jur. nat.*); si depositarius re deposita utitur, furtum usus committit.

Conferantur ea, quæ supra de furto usus in commodato commisso annotavimus (*not.* §. 466.). Non opus esse existimavimus, ut in propositione præsente adjiceretur restrictio, quod depositarius re utatur citra voluntatem domini: quodsi enim usus concedatur, contractus mixtus est, vel in alium degenerat, prouti suo loco constabit. Si cui forsan circa demonstrationem dubium suboriri possit ex eo, quod etiam res aliena deponi queat, quemadmodum mox ostensuri sumus; id ex mox demonstrandis evanescet.

§. 582.

§. 582.

In voluntate depositarii unice positum est, utrum custodiam rei in se suscipere velit, nec ne. Quoniam enim depositum actus beneficus est, qui solam deponentis utilitatem respicit (§. 575. 3.); custodia rei gratuita instar beneficii est (§. 17.). Enimvero vi libertatis naturalis arbitrio benefactoris relinquendum, cuinam beneficium dare velit (§. 29.). Ergo in voluntate depositarii unice positum est, utrum custodiam rei in se suscipere velit, nec ne. *Jus depositarii in deposito.*

§. 583.

Quoniam in voluntate depositarii unice positum est, utrum custodiam rei in se suscipere velit, nec ne (§. 582.); *deponens depositarium cogere nequit, ut custodiam rei suæ in se suscipiat, vel diutius eam custodiat, quam voluit.* *An ad rei custodiam quis cogi possit.*

Hinc ulterius elucescit, quod elapso tempore in deposito expresso rem depositam etiam invito restituere possit depositarius (§. 580.).

§. 584.

Si res deposita dolo vel culpa depositarii perit, vel deterioratur; depositarius damnum resarcire tenetur: non tamen præstare tenetur casum. Qui enim alteri culpa sive dolo dat damnum, id eidem resarcire tenetur (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum damnum detur deponenti a depositario dolo vel culpa, si ejusdem dolo vel culpa res pereat (§. 488. 355. *part.* 2. *Jur. nat.*), vel deterioretur (§. 617. *part.* 2. *Jur. nat.*); depositarius damnum resarcire tenetur, si res deposita dolo vel culpa sua perit, vel deterioratur. *Quod erat unum.* *Ad quid teneatur depositarius.*

Enimvero res deposita solius deponentis gratia penes depositarium est (§. 575.), adeoque perinde est ac si penes ipsum deponentem esset, & hic manet rei depositæ dominus (§. 577.). Quamobrem cum deponentis esset damnum, si res casu penes ipsum periisset, vel deteriorata fuisset (§. 356. *part.* 2. *Jur. nat.*); damnum quoque erit deponentis, si casu pereat, vel deterioretur, adeoque quasi pars ejus pereat (§. 617. *p.* 2. *Jur. nat.*), penes depositarium. *Quod erat alterum.*

Hæc quidem ita sese habent, si jus mere naturale respicias, quod per pactionem nullo modo immutatum, quippe quod culpam omnem prohibet (§. 299. *p.* 1. *Jur. nat.*), neque adeo in damno resarciendo inter gradus culpæ distinguit (*not.* §. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*). Præcipit rem depositam omni diligentia custodiri (§. 578.): quodsi ergo deponens eam adhibere nolit, vel viribus suis diffidat, custodiam quoque in se suscipere non debet, quippe quod contrariatur obligationi damni omnis ab altero avertendi (§. 495. *part.* 2. *Jur. nat.*).

§. 585.

Si depositarius non promittit majorem diligentiam in re deposita custodienda, quam in suis adhibere solet; ultra eam jure externo non tenetur. Etenim cum nemo sese alteri perfecte obligare possit nisi promittendo (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*); si depositarius non majorem diligentiam in re deposita custodienda promittit, quam in suis adhibere solet, nec ad majorem adhibendam deponenti obligatur, consequenter ultra eam jure externo non tenetur. *Quando non omni culpa teneatur depositarius.*

Nimirum in voluntate depositarii unice positum est, utrum custodiam rei in se suscipere velit, nec ne (§. 582.), consequenter ab ejus etiam voluntate pendet, ad quamnam diligentiam se obligare velit. Ultra voluntatem vero uam jure externo obligari nequit: alias enim a deponente ad custodiam suscipiendam, quamlem desiderat, cogi posset, quod absurdum (§. 583.). Cum ex deposito nulla ad depositarium redundet utilitas, sed ea tota sit deponentis (§. 575.); illius etiam, non hujus est legem contractui præscribere.

§. 586.

Officium deponentis & depositarii. *Deponens sibi cavere debet, ne custodiam rei committat homini negligenti; depositarius vero, ne se obliget ad majorem diligentiam, quam præstare valet aut in rebus suis custodiendis adhibere suevit.* Quoniam enim absque animo deliberato nil agere (§. 390. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter singula probe perpendere debemus, antequam decernamus (§. 387. *part.* 3. *Jur. nat.*); deponens etiam probe perpendere tenetur, utrum custodiam rei committat homini, omnem diligentiam adhibituro ne deterioretur, vel prorsus pereat, nec ne, ut eam in specie restituere possit, qualem accepit (§. 578.), ne suo vel depositarii damno contrahat (§. 493. 495. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quoniam itaque negligens rem custodiæ suæ commissam male custodit (§. 750. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), ut periculum sit, ne pereat, vel deterioretur, consequenter ut vel tu damnum ferre tenearis, si depositarius idem resarcire nequit, vel hic damnum incurrat, si idem resarcire tenetur (§. 584.); deponens sibi cavere debet, ne custodiam rei committat homini negligenti. *Quod erat unum.*

Similiter cum etiam depositarius animo deliberato custodiam rei alienæ in se suscipere (§. 390. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 575. *b.*), adeoque probe perpendere debeat, num eam diligentiam adhibere possit, vel soleat, quæ requiritur, ne res deposita deterioretur, vel prorsus pereat (§. 387. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 578. *b.*), sibi autem cavere teneatur, ne vel deponens, vel ipse damnum incurrat (§. 493. 495. *part.* 2. *Jur. nat.*), quando id resarciendum (§. 582.); ideo is sibi cavere debet, ne ad majorem diligentiam se obliget, quam præstare valet, aut in rebus suis custodiendis adhibere solet. *Quod erat alterum.*

Hanc circumspectionem cum a deponente; tum a depositario exigit lex naturæ, ut adeo peccet, qui eam in se desiderari patitur (§. 440. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*), quamvis jure externo de animo deliberato deponentis non statuendum sit depositario (§. 423. *part.* 3. *Jur. natur.* & §. 579. *b.*), nec de animo deliberato depositarii deponenti (§. 422. *part.* 3. *Jur. naturæ*; & §. 575. *b.*), consequenter in contractu, qui producit obligationem externam (§. 793. 405. *part.* 3. *Jur. nat.*), officium deponentis & depositarii non attendatur, cujus tamen ratio habenda, ut honeste vivas (§. 968. 969. *part.* 1. *Juris nat.*).

§. 587.

Officium contrahentium. *In genere quilibet contrahentium sibi cavere debet, ne vel ipse, vel is, cum quo contrahit, damnum quoddam incurrat, vel periculum subeat.* Nimirum ex contractu nascitur perfecta obligatio contrahentium (§. 793. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter nemo cum altero contrahere debet absque animo deliberato (§. 391. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque unusquisque, quantum in se est, non minus ab altero, quam a seipso damnum omne avertere debet (§. 493. 495. *part.* 2. *Jur. nat.*), quilibet contrahentium sibi cavere debet, ne vel ipse, vel is, cum quo contrahit, damnum quoddam incurrat, vel periculum subeat.

Ex hoc principio generali demonstrari quoque poterat propositio præcedens. Et vi ejusdem facile intelligitur, qua cautione opus sit etiam in commodato & mutuo, aliove quocunque contractu, modo animum advertas ad obligationes, quas contrahentes contrahunt.

§. 588.

Culpa deponentis in contrahendo. *Si deponens rem custodiendam committit homini negligenti, quem esse negligentem nosse poterat; in culpa est.* Etenim deponens sibi cavere debet, ne custodiam rei committat homini negligenti (§. 586.). Quodsi ergo nosse poterat, eum esse negligentem *per hypoth.* cum in id non inquisiverit, antequam rem deponeret, ipse negligens est (§. 750. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum negligen-

gligentia culpa sit (§. 758. *part. 1. Phil. pract. univ.*); si deponens rem custodiendam committit homini negligenti, quem esse negligentem nosse poterat, in culpa est.

Cum culpa agenti imputetur (§. 722. *part. 1. Phil. pract. univ.*); Doctores juris civilis a vero non aberrant, quando depositarium a culpa præstanda absolventes affirmant, deponentem sibi imputare debere, quod non commiserit rem custodiendam alii magis diligenti. An vero hoc principio recte utantur, de eo jam non disquirimus.

§. 589.

In genere si quis contrahentium sibi cavere poterat, ne vel ipse, vel is, cum quo contrahit, damnum quoddam incurrat, vel periculum subeat; uterque culpa ipsius damnum incurrit, vel periculum subit. Quoniam enim quilibet contrahentium sibi cavere debet, ne vel ipse, vel is, cum quo contrahit, damnum quoddam incurrat, vel periculum subeat (§. 587.); eodem, quo ante (§. 588.), modo patet, ipsius culpa seipsum, vel alterum damnum incurrere, aut periculum subire. *Culpa contrahentis in contrahendo.*

Absit, ut existimes, talis demonstrari sine omni utilitate. Patet enim ex antea dictis (*not.* §. 586.), ea esse tenenda, siquidem honeste vivere velis. Immo ad talia animum advertere debemus, ubi jus civile ex naturali efficiendum, vel an recte effectum fuerit statuendum. *Generosi* vulgo *animi* esse dicitur, si quis ea remittit, quæ jure externo exigere poterat; vel non facit, quæ eodem jure licita sunt, ne sit iniquus, sed æquum potius se præbeat. Habet vero generosus etiam animus suas leges, in quarum numero propositiones hactenus demonstratæ. Istiusmodi adeo principiis opus est, ne parum recte agas, dum generosus esse velis.

§. 590.

Si deponens rem custodiendam committit homini, quem negligentem esse novit, & negligentia ejus detur damnum; ipse in culpa est. Etenim si novit hominem, cui rem custodiendam committit, esse negligentem, cum sibi cavere debeat, ne custodiam rei committat homini negligenti (§. 586.), imprudenter agit, quod facit (§. 776. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque imprudentia culpa est (§. 777. *part. 1. Phil. pract. univ.*); si negligentia depositarii detur damnum, deponens in culpa est. *Quando culpa deponentis negligentia depositarii damnum detur.*

Culpa depositarii non potuisset dari damnum, nisi culpa deponentis res custodiæ ipsius fuisset tradita. Quamobrem si damnum datur, deponens & depositarius culpam communicant: quæ cum imputanda veniat (§. 722. *p. 1. Phil. pract. univ.*), utrique imputanda.

§. 591.

Si deponens rem custodiendam committit homini negligenti, quem negligentem esse novit, vel nosse poterat, & res deposita negligentia depositarii vel perit, vel deterioratur, damnum inter deponentem & depositarium dividendum in ratione culpæ utriusque. Etenim si res deposita negligentia depositarii perit, vel deterioratur, cum damnum culpa depositarii datur (§. 758. *part. 1. Phil. pract. univ.*): ipse vero etiam deponens, qui novit depositarium esse negligentem, vel saltem nosse poterat, in culpa est (§. 588. 590.). Uterque igitur culpa non vacat, & quoniam damnum aut deponentis, aut depositarii esse debet, damnum deponentis cum damno depositarii colliditur. Enimvero si damnum tuum colliditur cum damno alterius, nec uterque vestrum culpa vacat, illud dividendum est in ratione culpæ (§. 632. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem si deponens rem custodiendam committit homini negligenti, quem negligentem esse novit, vel nosse poterat, & res deposita perit vel deterioratur, damnum inter deponentem & depositarium dividendum in ratione culpæ utriusque. *Quando damnum communicent deponens & depositarius.*

A a 2 Pro-

Propositio præsens applicari etiam potest ad commodantem & commodatarium, cum quod de circumspectione deponentis demonstravimus (§. 586.) etiam valeat de circumspectione commodantis perinde, ac illud, quod de culpa deponentis ostendimus (§. 588. 590.); ad culpam etiam commodantis applicari potest. Ex hactenus demonstratis definiendum, qualem culpam præstare tenetur depositarius jure civili, quemadmodum suo loco patebit.

§. 592.

Oligatio deponentis. *Deponens obligatur ad restituendum impensas in rei depositæ conservationem a depositario factas.* Etenim depositarius obligatur ad rem depositam omni diligentia custodiendam & deponenti eam repetenti in specie restituendam (§. 578.), immo ad damnum resarciendum, siquidem ipsius culpa perierit, vel deteriorata fuerit (§. 584.). Quamobrem ipsi competit jus impensas in rei depositæ conservationem faciendi, sine quibus impediri nequit, ne pereat, vel deterioretur. Quoniam vero vi contractus tantummodo sese obligavit ad rem depositam gratis custodiendam (§. 575.), consequenter ne quid pro custodia exigere velit (§. 18.), minime vero, quod impensas, sine quibus res conservari, aut impediri nequit, ne pereat, vel deterioretur, de suo facere, adeoque deponenti gratis quid dare velit (§. *cit.*); impensas in rei depositæ conservationem factas deponens ipsi restituere tenetur.

Deponens vult rem a depositario conservari: ergo etiam velle debet, ut depositarius eas faciat impensas, sine quibus conservari nequit (§ 937. *Ont.*). Dum vero alterum sibi obligat ad rem depositam gratis custodiendam, eundem sibi non obligat ad eam suis impensis conservandam, sed jus transfert impensas necessarias faciendi: quæ juris translatio sine obligatione eas restituendi concipi nequit.

§. 593.

Quando depositarius casum præstare teneatur, & quando teneatur ad id, quod interest. *Si deponenti rem depositam repetenti statim restituere nolit depositarius, casum is etiam præstare tenetur, quo ea penes deponentem non periisset, vel deteriorata fuisset, immo tenetur etiam ad id, quod interest rem statim restitutam non fuisse.* Depositarius enim obligatur ad rem depositam deponenti statim restituendam, quando eam repetit (§. 578. 579.), quod ubi non fecerit, in mora est (§. 638. *part.* 3. *Jur. nat.*) & mora culpa est (§. 648. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo casu quodam res deposita perit, vel deterioratur, quo eodem penes deponentem non peritura, vel deteriorata fuisset; culpa depositarii damnum datur, adeoque ab eodem resarciendum (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem si depositarius deponenti rem depositam repetenti non statim restituat, casum præstare tenetur, quo eodem penes deponentem non periisset, vel deteriorata fuisset. *Quod erat primum.*

Porro siquis damnum patitur, vel lucrum ejus cessat, propterea quod tu in mora es; ad id, quod interest, teneris (§. 655. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque depositarius in mora est, si deponenti rem repetenti non statim restituat *per demonstrata*; idem tenetur ad id quod interest, rem depositam non statim fuisse restitutam. *Quod erat secundum.*

Ex demonstratione liquet, obligationem præstandi casum ad id, quod interest, rem statim restitutam non fuisse, non nasci ex contractu, sed ex culpa, quæ mora in restituendo contrahitur. Quamvis enim culpa hæc interveniat mediante contractu, non tamen ex eo manat. Quamobrem ex principiis quoque generalibus propositio præsens demonstrata fuit, neque ea contrariatur iis, quæ supra demonstrata sunt. (§. 584.).

§. 594.

Cujusnam sit curare, ut res de- *Deponentis est curare, ut res deposita ad se redeat seu ad se referatur; non vero ad hoc obligatur depositarius.* Etenim vi contractus depositarius non obligatur

nisi

nisi ad rem depositam diligenter custodiendam & deponenti eam repetenti in specie restituendam (§. 575. 578.). Quamobrem vi contractus non curare tenetur, ut res deposita redeat ad deponentem, seu ad eum referatur; sed hæc cura ad deponentem pertinet.

posita redeat ad deponentem.

Aliud nimirum est rem repetenti restituere; aliud eam alicui tradere, ut ad alterum referatur. Si deponens depositario indicat, per quem rem depositam remitti sibi velit, & depositarius huic rem deferendam committit; uterque facit, quod suum est. Idiomate patrio dicimus de deponente, er sol es abholen lassen; de depositario, er sol es abfolgen lassen. Non vero superflua existimari deberquæstio, cujusnam esse debeat cura, ut res deposita redeat ad deponentem. Hinc enim patet, depositarium imprudenter agere, si sponte sua subeat periculum in re referenda, quemadmodum ex iis, quæ sequuntur, patet.

§. 595.

Quoniam deponentis est curare, ut res deposita ad se redeat, seu ad se referatur, non vero ad hoc obligatur depositarius (§. 594.); *deponens* etiam *mandare debet, per quem rem depositam ad se remitti velit, non vero ipso inconsulto depositarius eligere debet eum, per quem remittatur, & si impensas facere tenetur depositarius, ut res deposita revertatur ad deponentem, hic eas restituere tenetur.*

Per quem nam & cujus sumtu res deposita, remittenda

Nimirum res deposita remittenda sumtu deponentis & per eum, cujus fidei eam committit deponens, seu committi vult. Ex eo enim, quod depositarius gratis in se suscepit custodiam rei alienæ, minime nascitur obligatio suo sumtu & periculo eandem remittendi. Quicquid in re remittenda facit depositarius, nisi ultro fecerit, ex mandato facere debet.

§. 596.

Si res deposita remittitur per eum, per quem ut remittatur vult deponens; periculum deponentis est. Si vero depositarius remittit per eum, quem ipse voluerit; inconsulto deponente ipsius est periculum. Ostenditur eodem prorsus mudo, quo utrumque ostendimus de re commodata remittenda (§. 488. 489.).

Cujusnam sit periculum in re deposita remittenda.

Patet etiam hic, quemadmodum supra (*not. §§. cit.*), in casu priori imprudentiæ deponentis, in posteriori depositarii esse tribuendum, si res deposita referenda committatur homini, cujus dolo vel culpa perit, aut deterioratur, consequenter in illo culpa deponentis, in hoc culpa depositarii damnum dari.

§. 597.

Quoniam depositarii periculum est, si inconsulto deponente rem depositam remittat per eum, quem voluerit (§. 596.), ipse autem curare non tenetur, ut res deposita redeat ad deponentem (§. 594.). *Si inconsulto deponente rem remittit per eum, quem ipse voluerit, sponte sua periculum subit.*

Quando depositarius sponte subeat periculum rei remittendæ.

Adversatur hoc officio erga seipsum; quo operam dare tenemur, ut damnum quodvis, quantum in nobis est, avertamus (§. 491. *p. 2. Jur. nat.*). Quamvis vero officiosi in omnes esse debeamus (§. 899. *p. 1. Jur. nat.*), & officiositatis utique sit fas etiam sponte per eum, quem eligimus, rem depositam remittere deponenti (§. 898. *part. 1. &* § 466. *part. 2. Jur. natur.*): in collisione officii erga seipsum & erga alios exceptio fit in favorem sui (§. 229. *part. 1. Phil. pract. univers.*). Officiositas nomen suum non tuetur, quando alteri præstas quod officio erga teipsum repugnat: videtur nimirum officiositatis esse, quod non est, quippe quæ cum lege naturali sit præcepta (§. 889. *part. 1. Jur. nat.*), non admittit eidem parum convenientia (609. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 598.

An res depofita præferendæ propriis in communi periculo.

In communi periculo, quod nulla depofitarii culpa præcedit, depofitarius res depofitas fuis præferre non tenetur, fi utrafque fervare nequit. In communi periculo, quo res proprias & depofitas fimul fervare nequit depofitarius, cum aut ipfe jacturam facere debeat rerum fuarum, aut jactura fieri debeat rerum depofitarum (§. 487. *part. 2. Jur. nat.*), damnum depofitarii proprium colliditur cum damno deponentis (§. 486. *part. 2. Jur. nat.* & §. 206. *p. 1. Phil. pract. univ.*), uterque autem tam deponens, quam depofitarius culpa vacat *per hypoth.* Enimvero fi damnum tuum collidatur cum damno alterius, uterque autem culpa vacet, damnum ejus effe debet, qui damnum cafuale patiatur neceffe eft (§. 631. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum cafum præftare non teneatur depofitarius (§. 584.); in communi periculo, quod nulla depofitarii culpa præcedit, depofitarius res depofitas fuis præferre non tenetur, fi utrafque fervare nequit.

Oftenditur etiam hoc modo. Cuftodia rei alienæ gratuita in fe fpectata beneficium eft (§. 20.), confequenter cum naturaliter ad beneficia mutua fibi invicem obligentur homines, quantum in poteftate eft (§. 23.) naturaliter officium humanitatis eft (§. 655. *part. 1. Jur. nat.*), quod vi contractus tranfit in perfecte debitum (§. 437. 793. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem nec ultra id teneris ad cuftodiam rei alienæ in depofito, quam quantum in poteftate tua eft. Enimvero in poteftate tua non eft, quod alteri præftare non vales, nifi cum neglectu officii erga teipfum (§. 610. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam itaque imminente periculo opera danda, ut res tuas ferves (§. 493. *part. 2. Jur. nat.*), fi in communi periculo, quod culpa tua nulla præcedit, ad quam præftandam deponenti teneris (§. 584.), res depofitæ una cum tuis fervari nequeunt, depofitas tuis præferre non teneris.

Equidem non ignoro diffenfum Doctorum & quomodo fe torqueant nonnulli in quæftione præfente decidenda; noftrum tamen non eft eundem difcutere, qui ex principiis Juris naturalis demonftramus, quæ inde confequuntur, non attentis Juris civilis interpretum autoritate, cui in jure naturæ locus non eft. In depofito depofitarius fefe obligat ad gratuitam rei depofitæ cuftodiam: neque adeo jure externo obligatur ultra id, ad quod fefe expreffe obligavit. De quibus vero non cogitatum eft, cum contraheretur, ea decidenda funt ex obligatione naturali, quæ cum ante contractum effet imperfecta; per eundem perfecta evafit (§. 439. *part. 3. Jur. nat.*). Nimirum quando te contrahendo obligas ad id, quod erat humanitatis, ut jam fiat neceffitatis, jus tantummodo alteri perfectum tribuis ad ea omnia, quæ humanitatis erant: nulla vero ratio eft, cur ftatuatur, te alteri obligatum effe voluiffe ultra ea, quæ naturaliter, feu imperfecte ex humanitate debebantur. Quamvis enim jure externo valeat iftiufmodi obligatio, recte tamen non contrahitur jure interno.

§. 599.

De re depofita pretiofiori, fi in communi periculo cum propriis fervari nequeat.

Si in communi periculo, quod nulla tua culpa accidit, res depofitas pretiofiores præferre malueris tuis, deponens tibi tenetur reftituere æftimationem rerum tuarum, quas fervare potuiffes, nifi depofitas fervare maluiffes: ac ideo jure interno res pretiofiores depofitas tuis præferre debes. In communi enim periculo, quod nulla culpa tua accidit, res depofitas tuis præferre non teneris, fi utrafque fervare nequis (§. 598.). Quamobrem fi res pretiofiores depofitas tuis præfers; perinde cenfetur ac fi res eas, quas fervare potuiffes, nifi depofitas prætuliffes, & partem rerum depofitarum, quæ exceffu pretii æftimantur, una fervaffes. Neceffe igitur eft, ut deponens tibi reftituat æftimationem rerum tuarum, quas fervare poteras, nifi depofitas fervare maluiffes.

Oftenditur etiam hoc modo. Si in communi periculo res depofitas pretiofiores præferas tuis, quas alias fervare poteras, nifi illas fervare maluiffes; res tuas in confervationem depofitarum impendis, quippe quas in gratiam deponentis per-

perdere non obligaris (§. 598.). Enimvero deponens obligatur ad restituendum impensas in rei depositæ conservationem a depositario factas (§. 592.). Ergo etiam tibi restituere tenetur æstimationem rerum tuarum, quas servare poteras, nisi res pretiosiores depositas iis præferre maluisses. *Quod erat primum.*

Porro si res pretiosiores depositas tuis præfers, cum a deponente præstanda sit æstimatio tuarum, quas servare poteras, nisi illas prætulisses *per demonstrata*, damnum tam proprium, quam alienum, quantum datur, avertis (§. 486. 487. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque jure interno non minus a se (§. 493. *part. 2. Jur. nat.*), quam ab alio damnum avertere debemus, quantum datur (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*); jure interno ad res pretiosiores depositas propriis præferendas tenetur depositarius, si utrasque una servare nequit. *Quod erat secundum.*

Ex demonstratione secunda partis primæ clarissime perspicitur, id, quod restituendum est, non æstimari ex eo, quod servatum, sed ex eo, quod ex rebus tuis eodem actu servare potuisses. Quodsi vero demonstrationem partis posterioris attente consideres, facile percipies, obligationem internam præferendi res pretiosiores depositas propriis non contrariari propositioni præcedenti, qua res depositas propriis non esse præferendas ostendimus (§. 598.). Etenim vi propositionis præsentis non tam res alienas his præfers, quam eas una cum tuis servas, quia uno eodemque actu servari utræque possunt. Neque adeo hic adesse intelligitur officiorum collisio, quæ exceptionem faciat in favorem depositarii, vi demonstrationis propositionis præcedentis, quemadmodum ex ipsa demonstratione partis secundæ hujus abunde patet. Nec est, quod urgeas, vi demonstrationis secundæ deponentem teneri ad præstandam æstimationem rerum, quas servare potuisset depositarius, nisi depositas servare maluisset, etiam hæ sint ejusdem, vel prorsus minoris pretii. Si enim plus restituere debet deponens, quam res deposita valet, vel tantundem, quantum valet, perinde omnino foret, ac si res deposita servata non fuisset, & in casu priori damnum una incurreret culpa tua deponens, quippe qui ad rem depositam tuæ præferendam non obligabaris (§. 598.): id quod utique absurdum (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 600.

Quando ad damnum resarciendum teneatur deponens.

Si occasione depositi dolo vel culpa deponentis depositario obveniat aliquod damnum; deponens id resarcire tenetur. Patet ex principio generali de damno, quod dolo vel culpa datur alteri, resarciendo (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*).

Ex. gr. Deposui penes te equum, quem novi esse calcitrosum, vel asinum, quem novi esse mordacem, neque te monui, sed studio reticui, ne custodiam in te recipere abnueres. Quodsi ergo equus, vel asinis det damnum, ego tibi damnum resarcire teneor.

§. 601.

De re aliena deposita.

Si res aliena deponitur & tu nosti, quinam sit dominus, naturaliter eam domino restituere teneris: in casu tamen dubio & quando non nosti, quinam sit dominus, restituenda est deponenti. Ostenditur eodem modo, quo supra idem de re aliena commodata ostendimus (§. 492.).

§. 602.

Si res deposita denuo apud alium deponatur.

Si depositarius inscio deponente rem depositam deponat apud alium; deponenti suo tenetur etiam ob dolum vel culpam ejus, apud quem ipse deposuit, hic vero ipsi tenetur. Etenim vi contractus tu obligatus es deponenti ad rem custodiendam (§. 578.). Quodsi ergo custodiam illo inscio alteri committis, tuo utique periculo hoc facis, consequenter si ejus dolo vel culpa detur damnum, tanquam a te datum intelligitur, adeoque tu deponenti tuo teneris ob dolum vel culpam ejus, apud quem deposuisti (§. 584.). *Quod erat primum.*

Enimvero dum rem, quæ apud te deposita fuerat, iterum apud alium deponis,

nis, hic tibi obligatur ad eam custodiendam (§. 578.), & ad damnum dolo vel culpa datum resarciendum (§. 584.), cum contractum, ex quo nascitur obligatio ista (§. 793. *part. 3. Jur. nat.*), cum te inierit. *Quod erat secundum*.

Nimirum hæc ita consequuntur jure externo, quatenus contrahuntur obligationes pactione. Ex pacto enim obligatus alteri non est, nisi qui cum eo pactus est: id quod per se patet.

§. 603.

Quodnam jus cessione consequi detur.

Quoniam tibi dolum & culpam præstare tenetur is, apud quem rem penes te depositam iterum deposuisti (§. 602.), jure autem naturali etiam unusquisque jus suum alteri cedere potest (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); *si ego rem meam apud te deposui & tu eam iterum apud alium deposuisti, hic vero tibi dolum vel culpam præstare tenetur, jus tuum mihi cedere potes*.

Vi dominii dolum & culpam tibi præstare tenetur etiam is, apud quem res a depositario iterum deposita fuit (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*); sed vi contractus non tenetur nisi ei, qui apud ipsum deposuit, adeoque tibi ex contractu obligatus esse nequit nisi cessione juris a depositario tuo facta.

§. 604.

Quando depositum in mutuum vel commodatum abeat.

Si res deponatur a deponente ea lege, ut, si ea opus habueris, eadem utaris, depositum abit in mutuum, siquidem res fungibilis fuerit, in commodatum vero, si eadem usu non consumitur. Quoniam enim usum rei tibi concedi non vis nisi sub ea conditione, si contingat te eadem indigere; res initio tantummodo ad custodiendam traditur, donec constet, utrum ejus usus tibi fuerit necessarius, nec ne, consequenter contractus depositum est (§. 575.). Enimvero quando eadem uti incipis, seu quam primum contingit, ut ejus usus tibi sit necessarius, cum is a me tibi fuerit concessus sub hac conditione, res jam ad usum tradita censetur (§. 468. *part. 3. Jur. nat.*), atque adeo eo ipso momento mutuum contrahis, si res fungibilis fuerit (§. 513. 518.), ast commodatum, si ea usu non consumitur (§. 418.). In casu adeo priori depositum in mutuum, in posteriori in commodatum abit.

Ex. gr. Hortum emere constituisti sub hasta vendendum. Cum tamen nondum certum sit, utrum eum sis empturus, nec ne, adeoque mutuum contrahere nolis; a me peregre abituro petis, ut certam pecuniæ summam apud te deponam, ea usurus, siquidem contractus emtionis venditionis perficiatur. Hoc igitur perfecto, dum pecunia uteris pretium soluturus: depositum in mutuum abit. Similiter speras amicum adventurum & a me petis, ut vasa argentea custodiæ tuæ commissa, iisdem usurus, siquidem advenerit. Eodem adveniente dum illis uteris, depositum in commodatum transit.

§. 605.

Quando depositarii causa deponatur.

Si res te petente deponantur ea lege, ut, siquidem eadem opus habueris, ea utaris, tui duntaxat causa deponitur. Etenim si usu rei opus habueris, depositum transit vel in mutuum, vel in commodatum (§. 604.): uterque autem contractus gratuitus est (§. 418. 513.), consequenter deponens a te nihil vicissim recipit (§. 18.), adeoque ex deposito ne quidem quid sperat (§. 800. *Psych. empir.*). Quamobrem si te petente res ea lege deponatur, ut, siquidem eadem opus habueris, ea utaris; tui duntaxat causa deponitur.

Non mei causa rem custodis, quippe qui custodia tua non habeo opus; sed tui causa custodis, ut ea uti possis, siquidem ea opus habueris. Unde sine probatione sumi poterat propositio præsens.

§. 606.

§. 606.

Si depositarii duntaxat causa deponitur, depositarius præstare tenetur casum, quo eodem res penes deponentem non peritura, vel deteriorata fuisset. Patet eodem modo, quo supra ostendimus, commodatarium præstare debere casum, quo eodem res penes deponentem non peritura, vel deteriorata fuisset (§. 447.).

Quando depositarius præstare tenatur casum.

Conferri etiam potest demonstratio tacitæ conditionis, ut propter casum teneatur commodatarius, quæ inest naturaliter commodato (§. 451.), & ad casum præsentem applicari. Nec inutiliter rediguntur, quæ ibidem annotavimus. In exemplo particulari æquitas naturalis, cum qua nobis hic negotium est, magis elucescit. Quodsi enim commodati contrahendi gratia vasa argentea apud te deposui (*not.* §. 604.); volui ut res in specie mihi restituatur sive ex deposito (§. 578.), sive ex commodato (§. 445.), nec factam deteriorem, quam eam tradidi (§. 584. 445.): non igitur periculum subire ullum volui, adeoque dici non potest, meo periculo tui dumtaxat causa me rem deposuisse, nisi ita expresse fuerit conventum. Nimirum quemadmodum periculum in se non suscipit depositarius, si mei dumtaxat causa deponitur; ita nec ego suscipio periculum, si depositarii duntaxat causa deponitur. Quamobrem sicuti in casu priori præsumi nequit, quod depositarius in se susceperit periculum; ita nec idem præsumi potest in posteriori de deponente. Nemo sane alterius gratia periculum subire velle præsumitur sine ullo suo commodo, solo alterius commodo. Quodsi hoc faciat, particulares adesse debent rationes, quibus ad commodum alterius suo incommodo præferendum permovetur.

§. 607.

Naturaliter perinde est, sive mutuum vel commodatum statim contrahatur, sive mutui vel commodati contrahendi causa deponatur: nisi quod in mutuo omne periculum sit mutuatarii. Mutuatarius enim rem in specie restituere potest, si eadem opus non habuerit (§. 536.) & cum in mutuo transeat dominium (§. 514.); omne periculum statim est penes mutuatarium (§. 356. *part. 2. Jur. nat.*). Similiter commodatarius rem in specie restituere tenetur, qualem accepit (§. 445.) damnum vero culpa vel dolo datum resarcire (§. 446.) & casum præstare, quo eodem peritura vel deteriorata non fuisset penes commodantem (§. 447.). Enimvero si mutui vel commodati contrahendi causa deponitur, depositarius rem etiam restituit in specie (§. 578.), non modo dolum & culpam (§. 584.), verum etiam casum præstat, quo eodem res deposita ipsius duntaxat causa (§. 605.), non peritura vel deteriorata fuisset penes deponentem. Inter eum adeo, cui commodatum, & eum, apud quem commodati contrahendi causa deponitur differentia nulla est, sed eadem utriusque vi contractus conditio: inter eum vero, cui mutuatum, & eum apud quem mutui contrahendi gratia deponitur, hæc sola differentia intercedit, quod ad illum etiam spectet casus, quo eodem res mutuata etiam peritura fuisset apud mutuantem, ad hunc vero casus iste non pertineat. Naturaliter igitur perinde est, sive mutuum vel commodatum statim contrahatur, sive mutui vel commodati contrahendi causa deponatur, nisi quod in mutuo omne periculum sit statim mutuatarii.

An mutuare & commodare ac mutui vel commodati contrahendi causa deponere differat.

Sermo nobis est de mutuo & commodato veri nominis, quo usus rei alteri gratis conceditur (§. 418. 513.), consequenter non interest concedentis; sive re utatur mutuatarius, vel commodatarius, sive non; sive eam restituat ante tempus definitum, sive demum eo elapso.

§. 608.

Si quis sui duntaxat causa rem deponit, liberum tamen relinquit depositario, ut, si ea uti possit, eadem utatur; quamprimum is ea utitur, depositum in commodatum, vel, si res fungibilis fuerit, in mutuum abit; usu tamen rei finito, commodatum redit ad depositum. Ostenditur prius eodem modo, quo supra ostendimus idem in eo casu, quo res commodati, vel mutui contrahendi causa deponitur.

Si liberum relinquatur depositario, num re deposita uti velit.

Posterius ita demonstratur. Quamprimum usus tibi concessus finitus, res commodata statim restituenda (§. 445.) Enimvero quoniam res apud te deposita fuit, nec tu eam restituere potes ante tempus definitum, nisi deponens velit (§. 578. 579.), res apud te manet tanquam deposita, non tanquam commodata. Quamobrem patet, usu rei finito, commodatum redire ad depositum.

Non unum idemque est, sive res mutui vel commodati contrahendi causa deponatur, sive deponens liberum tantummodo relinquat depositario, ut siquidem ea uti possit eadem utatur. Etenim in casu priori depositarii gratia, in posteriori deponentis causa fit depositio. Cur vero duo hi casus sint distinguendi, ex antea demonstratis, propositione præsertim præcedente, facile intelligitur.

§. 609.

De restitutione rei depositæ, cujus usus conceditur. *Si sui causa deponens liberum relinquat depositario, ut re deposita, si velit, utatur; res petenti statim restituenda, nisi tempus depositionis fuerit expresse definitum: quodsi vero mutui vel commodati contrahendi causa res fuerit deposita, deponens eam repetere nequit, nisi prout patitur mutuum vel commodatum sive contractum, sive contrahendum.* Qui enim sui duntaxat causa deponit, is vult rem repetenti sibi statim restitui (§. 579.). Quamobrem etsi liberum relinquat depositario, ut re sua utatur, si velit, cum tamen eo ipso non remittat jus suum rem repetendi, quandocunque voluerit (§. 95. *part.* 3. *Jur. natur.*), res repetenti statim restituenda. *Quod erat primum.*

Et quoniam tempus expressum indicat, per quodnam depositarium ad rem suam custodiendam sibi voluerit esse obligatum (§. 579.), si usum concedit rei depositæ, siquidem is eodem uti potuerit, per totum illud tempus liberum ipsi fecisse rei depositæ usum intelligitur, nisi ex ipso usu contrarium appareat. *Quod erat secundum.*

Enimvero si commodati vel mutui contrahendi gratia deponatur, expectandus est casus, qui obvenire posse putatur, & in quo commodatum vel mutuum contrahendum erat, antequam res deposita repeti possit (§. 467. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi vero commodatum vel mutuum actu fuerit contractum, per se patet, restitutionem fieri non posse nisi ex lege contractus initi. Quamobrem patet, si mutui vel commodati contrahendi causa deponatur, deponentem non posse eandem repetere, nisi prout patitur mutuum vel commodatum sive jam contractum, sive adhuc contrahendum. *Quod erat tertium.*

Ex. gr. Depono mei causa apud te pecuniam, & liberum relinquo, ut, si velis, es utaris. Tempus, quo usus tibi concessus intelligitur, ultra tempus, quo durare debet contractus, extendi nequit, cum tempore depositionis de alio non fuerit cogitatum, nisi expresse usus alio tempore circumscribatur. Perinde nimirum est ac si dicerem, te re deposita uti posse, si interea temporis, quo apud te deponitur, eadem te uti posse contingat. Non præjudicare voluisse præsumor juri meo, ne rem repetere possim, quando visum fuerit. Quando vero te mihi obligavi ad certo temporis intervallo rem meam custodiendam, & usum tibi concedo, quia in te suscipis ejusdem custodiam; si certum tempus custodiæ fuit præfixum, per idem quoque jus eadem utendi, siquidem usu opus habueris, concessisse tibi intelligor, neque adeo ante istud tempus pecuniam, quam apud te deposui, mihi restituere teneris. Aliter vero sese res habet in exemplo superiori, quo mutui contrahendi causa depositum (*not* §. 604.). Tum enim depositam pecuniam restituere non teneris, si nondum constat, num ædes, quas emere constituisti, empturus sis, vel emere potueris. Ubi vero emtis ædibus mutuum actu fuerit contractum, pecunia restituenda eo tempore, quo ex contractu mutui ad eam restituendam obligaris.

§. 610.

Depositum irregulare quid sit. *Depositum irregulare* dicitur, si depositario liberum relinquitur, ut re fungibili possit uti, & eam in genere restituere. Unde patet *depositum irregulare vel esse revera mutuum, si rem tanquam utendam statim accipit depositarius, vel continere*

tinere promissionem mutui, si tanquam utendam sub ea conditione accipit, ubi ea uti opus habuerit.

Ex. gr. Depono centum aureos & tibi dico; quod iisdem uti possis, siquidem volueris. Tu usum acceptas, dum eos accipis: dubium non est, quin mutuum statim contrahatur loco depositi, quod contrahere volebas. Enimvero si alter respondet; si forsan contingat, se iis opus habere, tunc se uti iisdem velle; mutuum non statim contrahit, adeoque depositum contrahitur & mutuum a te nonnisi promissum intelligitur.

§. 611.

Si res communis fuerit deposita, ea restitui nequit uni, sed restituenda omnibus simul, seu omnium, quibus communis est, consensu: quodsi tamen dividua fuerit, nec partes divisae obnoxiae sint electioni, pro rata singulis restitui potest. Quodsi enim res deposita fuerit communis, plures in re indivisa dominium omnibus conjunctim competens pro parte rata habent (§. 126. *part.* 2. *Jur. nat.*), adeoque omnes, quibus ea communis est, deponentis personam repraesentant, singuli vero non censentur deposuisse nisi ratam suam. Quoniam itaque depositarius obligatur deponenti rem depositam restituere (§. 578.), totam restituere nequit uni, sed omnibus simul, seu in restitutionem totius omnes simul consentire debent, singulis autem restituere nequit nisi ratam suam. Quoniam itaque posterius non succedit, nisi res deposita sit dividua & partes, in quas dividitur, non sint obnoxiae electioni, ita ut unicuique perinde sit, sive hanc, sive aliam partem accipiat, depositario singulis ratam restituere non licet, nisi quando res deposita fuerit dividua & partes divisae non obnoxiae sint electioni. *De restitutione rei depositae communi.*

Ex. grat. Deposita est apud te pecunia mille aureorum. Ea communis est Maevio, Titio & Sempronio, ita ut Maevio competant partes tres, Titio duae, Sempronio nonnisi una. Mille aurei restitui nequeunt soli Titio, vel Maevio, sed restituendi sunt Titio, Maevio & Sempronio simul: Sempronio non obligaris nisi ad restituendum sextam pecuniae partem, Titio restituendae duae sextae, seu pars tertia, Maevio tres sextae, seu dimidium totius pecuniae. Quodsi ergo in aureis singulis non spectatur nisi valor extrinsecus, ut Maevio perinde sit, quoscunque 500 acceperit; poteris eidem restituere 500, inconsultis ceteris. Enimvero ponamus aureos esse rariores; ita ut non aestimentur ab iis, quorum sunt, solo valore extrinseco, sed pretium accedat affectionis, ut quis hos potius habere malit, quam alios: cum depositarius tantummodo obligatus sit ad rem communem iis restituendam, quorum est, nullum ipsi competit jus eligendi nummos, quos huic vel alteri dare velit. In hoc igitur casu ratam restituere nequit uni petenti. Aliter sese res habet, si Titio, Maevio & Sempronio restituendi essent 60. modii frumenti. Tunc enim dubio caret, Maevio restitui debere 30, Titio & Sempronio 10, si commune depositum in eadem proportione dividendum, quam ante sumsimus.

§. 612.

Quoniam res communis deposita restitui nequit uni (§. 611.); *si depositarius rem communem uni restituat, ceteris adhuc obligatur ad restituendum ratam suam.* *Quando restitutione rei communis depositarius non liberetur ab obligatione, qua singulis tenetur.*

Ex. gr. Tu restituis Maevio 60. modios frumenti, quorum 20. Titio, 10. vero Sempronio competunt, vel mille aureos, in quibus pro eadem rata dominium competit singulis; hoc non obstante obligatus manes Titio ad restituendum 20. modios, Sempronio ad restituendum 10 modios frumenti, vel in casu posteriori ad restituendum Titio tertiam, Sempronio sextam partem aureorum depositorum. Nimirum nemo se pro suo arbitrio liberare potest ab obligatione qua tenetur alteri (§. 624. *part.* 3. *Jur. natur.*). Nec minus patet, alium te liberare non posse ab obligatione, qua non ipsi, sed alii teneris, sine hujus consensu: hoc enim perinde foret ac de jure proprio alterius pro arbitrio suo statuere velle, quod utique absurdum (§. 119. *part.* 2. *Jur. nat.*).

§. 613.

Quando restitutione ratæ non liberetur. Similiter quoniam *depositarius* ratam singulis restituere nequit, nisi quando rei dividuæ partes electioni obnoxiæ non sunt (§. 611.), consequenter ipsius non est rem communem pro suo arbitrio dividere; *si is rem communem depositam, circa cujus divisionem, vel partium divisarum electionem difficultates moveri possunt, pro rata uni restituit, ceteris tenetur ad id quod interest, rem communem ab ipso divisam & restitutionem uni pro rata factam non fuisse* (§. 626. p. 3. Jur. nat.).

Res communes dividere & divisarum partes eligere, aut de iis assignandis statuere universorum est, qui in communione sunt, non unius multo minus alterius, cujus nihil prorsus in re dominii est. Quodsi ergo depositarius sibi arrogat jus aliis competens, injuriam ipsis facit (§ 859. part. 1. Jur. nat.), a qua abstinendum (§ 911. p. 1. Jur. nat.).

§. 614.

Plures species communes an sint individuæ. *Si plures species fuerint communes; singuli, qui sunt in communione, ratam in singulis habent tanquam individuis.* Quoniam enim species plures sunt individua diversæ speciei (§. 339. part. 2. Jur. nat.); simul sumtæ ens unum per aggregatum constituere nequeunt, quemadmodum grana frumenti, vel nummi, qui tantummodo spectantur quoad valorem extrinsecum, (§. 339. *Ontol.*). Quamobrem omnes simul sumtæ tanquam totum aliquod in partes æquales dividi nequeunt, quemadmodum acervus frumenti dividitur, in sex v. gr. partes, quarum una modium implet. Singulæ igitur species considerantur tanquam individuæ, consequenter cum singulæ sint communes *per hypoth.* qui in communione sunt, singuli in singulis partem ratam habent tanquam rebus individuis (§. 126. *part.* 2. *Jur. nat.*).

§. 615.

De speciebus pluribus communibus depositis. Quoniam si plures species fuerint communes, singuli, qui in communione sunt, ratam in singulis tanquam in individuis habent (§. 614.); *Si species plures fuerint communes, quoad singulas tanquam rem individuam pro rata tenetur depositarius singulis, qui in communione sunt*, consequenter *nullam earum uni, inconsultis ceteris, restituere potest* (§. 611.), sed, *si restituit, ceteris adhuc ad ratam suam restituendam obligatur* (§. 612.).

Ex. grat. Depositæ sunt apud te poculum argenteum, annulus aureus, cui gemmæ inclusæ, vestes & linteamina, quæ species omnes sunt Mævio & Sempronio communes. Sempronio inconsulto Mævio restituere nequis vestem quandam, etsi minoris multo pretii, quam poculum argenteum, aut annulus; sed ubi feceris, quoad vestem hanc Sempronio pro rata teneris, quæ ipsi competit in speciebus communibus, veluti pro duabus tertiis, si specierum communium pro duabus tertiis fuerit dominus.

§. 616.

Res fungibiles plures ejusdem generis num sint dividuæ. *Res fungibiles communes intelliguntur actu divisæ.* Rem enim fungibilem unam substituere licet pro altera ejusdem generis (§. 509.), adeoque tantundem ejusdem generis æquivalet rei in specie (§. 444.). Quodsi res fungibiles fuerint communes, singulis, qui in communione sunt, dominium pro rata in iisdem competit (§. 126. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem singulorum tantundem est, quantum earum ratam conficit, consequenter perinde est ac si res pro rata actu essent divisæ.

Ex. gr. Ponamus acervum frumenti, qui continet 30. modios, esse mihi ac tibi communem. Quodsi mei sint modii 20, tui 10; perinde omnino est, ac si acervus frumenti in ratione dupla esset actu divisus, ita ut unus acervus contineat modios 20, alter vero 10.

§. 617.

Quoniam res fungibiles actu divisæ intelliguntur (§. 616.), si vero res dividua fuerit communis, nec partes divisæ electioni obnoxiæ, pro rata singulis ea restitui potest (§. 611.). *Si res fungibiles depositæ fuerint communes, depositarius singulis ratam suam restituere potest, nec de eo, quod uni restituerit, tenetur ceteris.* *De restitutione rerum fungibilium communium.*

Ex. grat. Si 30. modii frumenti depositi mihi ac tibi fuerint communes in ratione dupla, & depositarius mihi restituerit viginti, qui mei sunt; tibi non tenetur de eo, quod mihi restituerit. Tibi non obligatus est nisi ad restituendum modios frumenti decem.

§. 618.

Si res deposita communis uni tota restituatur, qui totam accepit, ceteris consortibus pro rata tenetur. Quodsi enim res deposita fuerit communis, unusquisque consortium nonnisi pro rata dominus est (§. 127. *part. 2. Jur. nat.*). Quodsi ergo res deposita uni tota restituatur, is non modo accipit quod suum est, verum etiam quod ceterorum consortium est (§ 124. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter quod ceterorum est in potestate sua habet (§. 461. *part. 2. Jur. nat.*). Naturaliter igitur obligatur ad id ipsis restituendum (§. 467. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter consortibus pro rata tenetur. *Ad quid teneatur consortibus, qui rem communem depositam totam recepit.*

Per se patet, & ipsa quoque demonstratio loquitur, propositionem præsentem valere, sive consensu consortium, sive iisdem insciis rem totam recepit unus. Nec obstat, quod in casu posteriori depositarius adhuc obligetur ad ratam suam ceteris restituendam (§ 612.), depositarii enim obligatio nascitur ex contractu, ejus autem, qui totam accepit, ex dominio; aut, si mavis, communione positiva. Liberum adeo consortibus est suum repetere vel a depositario, vel a conforte, qui totum recepit, prouti commodum visum fuerit, vel suum quis consequi potest.

§. 619.

Si res deposita fuerit dividua, nec partes obnoxiæ sint electioni, qui ratam suam recepit nihil communicare tenetur cum consortibus, quamvis partes reliquæ intereant, vel deteriorentur. Quodsi enim res deposita fuerit dividua, nec partes obnoxiæ sint electioni, qui ratam suam recipit, quod suum est recipit (§. 127. 124. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter non habet, quod ceterorum est, neque interest ceterorum ratam suam uni restitutam fuisse (§. 622. *part. 3. Jur. nat.*), quemadmodum licebat depositario (§. 611.). Quamvis ergo partes reliquæ intereant, vel deteriorentur, ut suum recipere non possint consortes, nil tamen habet, qui ratam suam accepit, quod ipsis sit restituendum, nec ulla adest ratio, cur teneatur ad aliquod interesse, quale non adest. Nihil igitur cum consortibus suis communicare tenetur, qui ratam suam accepit, si res deposita fuerit dividua, nec partes electioni sint obnoxiæ. *An qui ratam rei dividuæ accepit communicare eam teneatur.*

Consortibus in hoc casu tantummodo obligatur depositarius ad ratam restituendam, quam si ab eo quacunque de causa consequi nequeunt, nulla prorsus adest ratio, cur qui accepit quod suum est de suo quicquam iisdem dare debeat.

§. 620.

Quoniam res fungibiles communes actu divisæ intelliguntur (§. 616.) nec partes ulli electioni sunt obnoxiæ (§. 509.), si vero res deposita fuerit dividua, nec *Idem expenditur quoad*

res fungibiles. nec partes ulli electioni obnoxiæ, qui ratam suam recepit nihil cum consortibus communicare tenetur, quamvis partes reliquæ intereant, vel deteriorentur (§. 619.); *Si rerum fungibilium depositarum ratam unus recipit, is cum consortibus nihil communicare tenetur, quamvis ceteræ intereant, vel quomodocunque deteriorentur.*

Ex. grat. Ponamus ut ante (*not.* §. 617.), me pro rata accepisse 20 modios frumenti, ceteros 10. modios, quos tu accipere debebas, quocunque casu periisse, vel quomodocunque corruptos fuisse, aut te eos quacunque de causa a depositario accipere non posse; ego non teneor 20. modios frumenti, quos accepi, pro rata tecum dividere, ita ut tibi reddam $6\frac{2}{3}$.

§. 621.

Ad quid teneatur consortibus, qui unam vel plures species communes recepit solus. *Si plures species communes fuerint depositæ & tu unam vel alteram accepisti solus, ad ratam restituendam consortibus teneris.* Si enim species plures fuerint communes, singulæ spectantur tanquam res individuæ (§. 614.), consequenter si fuerint depositæ, tot intelliguntur deposita, quot sunt species. Enimvero si res deposita communis uni tota restituatur, qui totam accepit ceteris consortibus pro rata tenetur (§. 618.). Quamobrem si plures species communes fuerint depositæ & tu unam vel alteram acceperis solus, ad ratam consortibus præstandam teneris.

Valet propositio præsens, sive species, quas recepisti, superent valorem ratæ, sive eundem adæquent, sive ab eodem deficiant; valet etiam, sive species ceteræ adhuc extent, sive perierint, aut quomodocunque corruptæ fuerint. Species una in deposito fungi nequit vice speciei alterius. Etsi enim in divisione specierum communium una tota cedere nequeat nisi uni; divisio tamen fieri debet omnium consortium consensu, nec unus inconsultis ceteris capere potest, quas voluerit. Unde species sunt electioni obnoxiæ, quod aliter sese habet in rebus fungibilibus.

§. 622.

De re deposita non deponenti, sed alii restituenda. *Si deponens rem deposuit ea lege, ut eandem mihi restituas; tu eam mihi restituere debes.* Etenim si deponens rem deposuit ea lege, ut eandem mihi restituas, & tu hac lege custodiam in te suscipis; deposito adjicitur pactum (§. 788. *part.* 3. *Jur. nat.*), quo idem rem deponenti restituere jubens alteratur (§. 578.). Quamobrem cum pacta sint servanda (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*); rem depositam ea lege, ut eandem mihi restituas, mihi quoque restituere debes.

Valet propositio præsens, sive dominus rem deponat & eam certæ personæ restitui jubeat; sive non dominus rem deponat alienam, quam domino restitui vult. Demonstratio enim in omni casu subsistit.

§. 623.

Casus particularis de re deposita denuo apud alium deposita. Quoniam res deposita ea lege, ut certæ cuidam personæ restituatur, huic restituenda est (§. 622.), *si quis rem apud se depositam iterum apud alium deponit ea lege, ut eam domino vel deponenti primo restituat, eam ipsi restituere tenetur.*

Ex. gr. Ego apud te depono vasa argentea. Tu peregre abiturus ea iterum deponis apud alium, sed ea lege, ut mihi repetituro eadem restituat. Quodsi ergo ego vasa ista repeto, ille ea mihi restituere tenetur. Tu enim pacto, quod deposito adjecisti, eundem mihi obligasti. Neque adeo opus est, ut, si res mea fuerit, jure dominii eam vindicem; sed ex pacto, quod adjectum deposito, eam repeto. Quamobrem nec opus est, ut dominium probem.

§. 624.

§. 624.

Si res eadem apud plures deposita, unus solus ceteris insciis eandem restituere potest deponenti. Quodsi enim res eadem apud plures deposita fuerit, ipsi etiam obligantur ad eam deponenti restituendam, sive singuli in solidum se obligaverint, sive communi periculo rem custodiendam susceperint (§. 578. 579.). Enimvero res deposita cum sit eadem *per hypoth.* nonnisi semel restitui potest. Quamobrem cum perinde sit, a quonam deponens eandem accipiat, modo recipiat; unus solus ceteris insciis eandem restituere potest deponenti. *A quonam res apud plures deposita restituenda.*

Alis est obligatio rem depositam restituendi, alia vero obligatio damnum datum resarciendi. Illa æqualiter tenet singulos; hæc vero sola partitionem admittit. Ex restitutione nullum nascitur lucrum vel commodum depositarii, nec ea damnum datur eidem, si res deponenti restituatur. Quamobrem si plures fuerint depositarii & unus eandem solus restituat, ceterorum non interest rem depositam restitutam non fuisse. Restitutione ab uno facta omnes liberantur ab obligatione sua restituendi. Alius casus est, si occasione depositi deponens, aliquid præstare teneatur depositario (§. 592. 600.): de quo suo loco, quando de jure retentionis agetur.

§. 625.

Quoniam *si res eadem apud plures deposita*, unus solus ceteris insciis eandem restituere potest deponenti (§. 624.); *deponenti ab uno eorum eandem repetenti denegari nequit restitutio, propterea quod ceteri nondum norint rem restituendam esse*. *Cur ab uno petita restitutio denegari nequeat.*

Exceptio hæc nulla est, cum nulla prorsus ratione nitatur. Ratio nimirum nulla est, cur omnibus depositariis consciis ac consultis restitutio fieri debeat, cum nemo eorum contradicere possit, ne restituatur, quippe ad eam restituendam obligatus.

§. 626.

Quia si res apud plures deposita, deponenti ab uno eorum rem repetenti restitutio denegari nequit, propterea quod ceteri nondum norint eam restituendam esse (§. 625.); *si rem statim restituere nolit, statim in mora est* (§. 638. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter *depositario solus tenetur ad omne id, quod interest, rem statim restitutam non fuisse* (§. 655. *part. 3. Jur. nat.*). *Quidnam ex denegatione sequatur.*

Ipse nimirum solus in mora est, cum ceteri, ad quorum notitiam non pervenit rem a deponente repeti, facti denegantis non sint participes, consequenter nec ex eodem teneantur.

§. 627.

Si res eadem apud plures deposita fuerit, singuli dolum vel culpam suam, communem pro rata præstare tenentur, nisi conventum expresse fuerit, vel ut singuli teneantur in solidum, vel ut teneantur pro rata, eo scilicet, quod resarciendum est, inter depositarios æqualiter diviso. Naturaliter damnum resarcire tenetur, qui dolo vel culpa sua dedit (§. 580. *part. 2. Jur nat.*), dolum vero vel culpam alienam cur quis præstet ratio nulla est. Quamobrem si res eadem apud plures deposita fuerit, cum in deposito præstari debeat dolus & culpa (§. 584.), quilibet dolum vel culpam suam, communem vero pro rata præstare tenentur. *Quod erat unum.* *De præstatione doli ac culpæ, re apud plures deposita.*

Si res apud plures deponatur, singuli nonnisi dolum vel culpam suam, communem vero pro rata præstare tenentur *per demonstrata*, consequenter iisdem competit jus non præstandi dolum, vel culpam alterius, adeoque denegandi præstationem deponenti eam petenti (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*). Deponens igitur obli-

obligatus est ad præstationem doli vel culpæ non exigendi nisi ab eo, cujus dolus vel culpa. Enimvero naturaliter quilibet jus suum remittere potest (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem rem apud plures deponens eandem, ita etiam convenire potest, ut singuli sibi in solidum, vel pro rata teneantur, cujuscunque tandem culpa damnum detur (§. 95. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter cum pactis sit standum (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*), si ita conveniatur, ut singuli teneantur in solidum, vel pro rata, singuli etiam in solidum, vel pro rata tenentur. *Quod erat alterum.*

Si nihil conveniatur, seu nullum de præstatione culpæ adjiciatur pactum deposito, res apud plures deponitur periculo ejus, qui dolum, vel culpam admiserit, adeoque nonnisi communi periculo in eo casu, quo singuli doli vel culpæ sunt participes. Quodsi vero singuli in solidum teneri debeant, vel etiam communi periculo res deponenda, ut non attendatur, cujusnam sit culpa, necesse est, ut ita conveniatur.

§. 628.

An in deposito pro custodia quid exigi possit.

Si pro custodia quid exigitur, depositum non est. In deposito enim custodia præstatur gratis (§. 575.), consequenter deponens nihil vicissim præstat (§. 18.). Quamobrem si pro custodia quid exigitur, depositum non est.

Qualis sit contractus, si pro custodia quid exigatur, suo docebitur loco. Non hic quæritur, utrum pro custodia rei quid exigere, vel etiam ea finita sponte oblatum accipere liceat; de eo enim dispiciemus suo loco: sed hic tantummodo quæritur, utrum depositum maneat, an vero contractus ab eodem diversus sit, si pro custodia quid exigatur. Relegenda hic sunt, quæ in casu simili de commodato & mutuo supra annotavimus (*not.* §. 571.).

§. 629.

Res litigiosa quænam sit.

Res litigiosa dicitur de cujus dominio inter duos vel plures controvertitur. *Controvertitur* vero *de dominio*, quando plures affirmant, rem esse suam, sive ea corporalis fuerit, sive incorporalis.

E. gr. Ponamus me hunc agrum habere pro meo, te vero contendere, quod sit tuus: erit ager hic res litigiosa. Similiter si ego affirmo annulum hunc, vel vas argenteum esse meum, tu vero itidem affirmas esse tuum; annulus, vel vas argenteum res litigiosa est.

§. 630.

Sequestrum quid sit.

Si res litigiosa a litigantibus apud tertium deponitur, depositum *Sequestrum* appellatur, & depositarius vocatur *Sequester*. Unde *Sequestrum* est depositum rei litigiosæ: *sequester* vero is, qui custodiam rei litigiosæ gratis in se suscipit. Et quando res litigiosa deponitur, *sequestrum* dicitur.

In Jure civili *Sequestrum voluntarium* appellatur, quando res litigiosa ab ipsis litigantibus, vel eorum consensu, deponitur apud tertium, in oppositione ad *necessarium*, quando deponitur a judice, cujus voluntatem sequi tenentur litigantes. Enimvero cum hic loci sequestrum spectetur in statu naturali, quo litigantes non sunt alterius potestati subjecti, consequenter res litigiosa apud tertium nonnisi ab ipsis fieri potest; distinctione inter voluntarium & necessarium non est opus. E. gr. si res litigiosa fuerit vas argenteum, ac tueres, donec constet, an meum, an tuum sit, apud tertium deponitur; idem sequestratur, & sequester custodiam ejus in se gratis suscipit.

§. 631.

Obligatio sequestri.

Quoniam *sequester* depositarius est (§. 630.); *deponentibus ad eadem tenetur, ad quæ obligatur depositarius*, quatenus scilicet res non spectatur, nisi tanquam deposita.

Nimi-

Nimirum res sequestrata duplici modo spectari potest, vel tanquam deposita, vel tanquam litigiosa. Quatenus spectatur tanquam deposita, sequestrum sub deposito tanquam species sub genere continetur, consequenter ad sequestrum applicari possunt; quæ de deposito demonstrata fuerunt. Sed quatenus res sequestrata spectatur tanquam litigiosa, sequestrum a deposito communi differt, & quæ hinc deducuntur sequestro propria sunt.

§. 632.

Sequester rem sequestratam restituere tenetur litigantibus eam repetentibus; sed non potest restituere uni, sine consensu ceterorum. Sequester enim litigantibus, qui rem deponunt, ad eadem tenetur, ad quæ obligatur depositarius (§. 631.). Quamobrem cum depositarius deponenti rem depositam repetenti statim restituere teneatur (§. 578.); sequester etiam rem sequestratam statim restituere tenetur litigantibus eam repetentibus. *Quod erat unum.* *Cuinam restituenda res sequestrata.*

Enimvero res litigiosa non alia de causa deponitur, quam quod litigantes inter se convenire nequeunt, quinam eorum interea rem possidere debeat, donec controversia de dominio fuerit definita; consequenter omnium interest, ne restituatur uni, insciis ceteris. Quamobrem patet vi contractus, quo ad rem omnibus simul, qui eam deposuerunt, restituendam se obligavit,, *per demonstrata;* eandem restitui non posse uni sine consensu ceterorum. *Quod erat alterum.*

In Jure civili definitioni sequestri inferitur, quod res restitui debeat victori: sed hoc intelligendum est de sequestro necessario, non vero de sequestro voluntario, de quo hic agitur. Si enim sequestrum fuerit voluntarium, repetitio rei depositæ, seu revocatio sequestri semper pendet, etiam durante adhuc lite, a voluntate litigantium omnium simul, non vero a voluntate unius, cum rem sequestrantes inter se convenerint sive expresse, sive tacite, ne quis ipsorum rem litigiosam interea possideat, donec controversia de dominio fuerit decisa, atque adeo nemo eorum jus habeat sine consensu ceterorum eam repetendi, seu sequestrum revocandi. Immo ex notione sequestri ne quidem sequitur, quod victori sit restituenda ceteris insciis, seu absque eorum consensu. Lis enim ita terminari potest, ut unus quidem declaretur dominus rei depositæ, sed una obligetur ad præstationes quasdam, antequam ad possessionem admittatur; quo in casu interest ceterorum rem victori ipsis insciis non restitui.

§. 633.

Si lis ita terminetur, ut unus litigantium declaretur dominus rei sequestratæ, nec is propterea ad aliquid præstandum ceteris teneatur, antequam possessionem nanciscatur, vel si præstanda præstiterit; sequester rem sequestratam victori nondum impetrato consensu ceterorum restituere tenetur. Quando enim res litigiosa deponitur, litigantes inter se convenire nequeunt, quinam ipsorum interea, dum litigatur, eandem possidere debeat, alias enim custodiam alteri cuidam non committerent, consequenter rem non sequestrarent (§. 630.). Patet itaque eos consentire, ne quis ad possessionem admittatur, antequam dominus fuerit declaratus, consequenter antequam vicerit (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque jus possidendi competit domino (§. 157. *part. 2. Jur. nat.*), qui vicit rem sequestratam tanquam suam a sequestro repetere potest, & hic eam ipsi restituere tenetur (§. 467. *part. 2. Jur. nat.*). Quodsi tamen lis de dominio ea lege fuerit terminata, ut, qui dominus declaratus fuit, non ante ad possessionem admittatur, quam aliquid præstiterit ceteris; cum standum sit pactis (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), nec victor ante repetere potest rem sequestratam, quam præstitis præstandis, consequenter nec sequester eam ante restituere debet, quam ubi constiterit, præstanda præstita fuisse, utpote qui in restituendo sequi tenetur omnium simul voluntatem (§. 632.). Patet itaque, quod sequester rem sequestratam victori absque ceterorum consensu tum demum restituere teneatur, si lis ita terminetur, ut unus litigantium declaretur dominus rei sequestratæ, nec is propterea ad aliquid præstandum ceteris teneatur, antequam possessionem nanciscatur, vel si præstanda præstiterit. *Quando victori restituenda.*

§. 634.

Quamdiu restitutio eidem deneganda. Quoniam sequester absque consensu omnium rem sequestratam restituere non debet, nisi lis ita fuerit terminata, ut unus litigantium declaretur dominus, nec is ad aliquid propterea præstandum ceteris teneatur, antequam possessionem nanciscatur, vel si præstanda præstiterit (§. 633.); *antequam absque omnium consensu uni restituere rem sequestratam possit sequester, ipsi constare debet, quomodo lis fuerit terminata, &, si ad quædam præstanda victor se obligavit, antequam ad possessionem admittendus, num præstanda præstiterit.*

Hæc probe notanda sunt, ne intempestive rem restituat sequester, & ut constet, quamdiu naturaliter restitutionem denegare possit, ne fit in mora (§. 638. *part. 3. Jur. natur.*).

§. 635.

De re fructuosa deposita. *Si res fructuosa deponitur, fructus restituendi sunt deponenti: si tamen fructus percipi nequeunt sine impensis, cura ac operis, deponens restituere tenetur impensas, & mercedem operarum atque curæ.* Deponens enim custodiam rei gratis in se recipit (§. 575.), consequenter fructus ex re deposita percepti ipsius esse nequeunt (§. 18.). Eos igitur una cum re deponenti restituere tenetur. *Quod erat primum.*

Enimvero depositarius vi contractus tantummodo obligatur ad rem depositam gratis custodiendam (§. 575.), consequenter nequid pro custodia exigere velit (§. 18.), adeoque sese non obligat, quod impensas, sine quibus fructus percipi nequeunt, de suo facere, vel etiam curam ac operas eo fine gratis præstare velit. Quamobrem cum nemo locupletari debeat cum alterius damno (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*), si sine impensis, cura ac operis fructus percipi nequeunt, deponens impensas & operarum atque curæ mercedem restituere tenetur. *Quod erat alterum.*

Si depositarius fructus perciperet ex re deposita, ex re aliena locupletaretur (§. 584. *part. 2. Jur. nat.*), si deponens non restitueret impensas & operarum atque curæ mercedem, re alterius locupletaretur (§. 583. *part. 2. Jur. nat.*). In casu priori depositarius locupletior fieret cum damno deponentis, in posteriori deponens cum damno depositarii. Utrumque repugnat juri naturali (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*), nec convenit contractui (§. 575.), ut quis dici posset jus suum remisisse (§. 95. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 636.

Quænam in restitutione a fructibus detrahenda. Quoniam, si res fructuosa deponitur, fructus restituendi deponenti, si tamen fructus percipi nequeunt sine impensis, cura ac operis, deponens restituere tenetur impensas & mercedem operarum atque curæ (§. 635.), *depositarius rem fructuosam una cum fructibus restituens detrahit impensas & mercedem operarum atque curæ.*

Vulgo dicitur, fructus non intelligi, nisi deductis impensis: his vero etiam accensetur operarum atque curæ merces. Quodsi enim depositarius ipse operas atque curam præstare nolit, eam solvere tenetur præstanti. Atque adeo pars fructuum impenditur in earum perceptionem, quando quis non impensas facere tenetur de suo, nec ipse operas atque curam præstat. Hoc pacto clarissime perspicitur, custodiam rei, ad quam quis solam obligatur ex deposito (§. 575.), non involvere impensarum ac operæ atque curæ præstationem, si res fructuosa deponatur, sed tantummodo curam, ne fructuum perceptio negligatur & percepti vel in natura conserventur, nisi conservando intereant, vel eorum æstimatio conservetur.

§. 637.

§. 637.

Quoniam depositarius rem fructuosam restituens una cum fructibus (§. 635.) ab iis detrahit impensas & mercedem operarum atque curæ, sine quibus fructus percipi non potuissent (§. 636.), sequester vero depositarius est (§. 630.), *sequester rem fructuosam restituens etiam fructus restituere debet, sed detrahit impensas & mercedem operarum ac curæ, sine quibus fructus nulli percipi potuissent.* *De sequestro rem fructuosam resti-tuente.*

Sequestrum itaque non recedit a deposito, si pro administratione rei fructuosæ eidem merces detur, aut salarium: neque enim nisi custodia gratuita est, quæ in eo consistit, ne res deposita in alterius potestatem veniat, nec deterioretur, neque pereat, sicuti ex anterioribus abunde intelligitur. Quamobrem nec necesse est, ut ipse sequester rem fructuosam administret; sed potest administrare alius & fructus tantummodo tradendi sequestro, qui deductis deducendis intelliguntur. E. gr. Si prædium deponatur, hoc locari potest alteri, & depositarius vel sequester tantummodo in custodiam suam recipit a conductore mercedem, vel administratio alii committi potest, & sequester tantummodo suscipit custodiendos fructus deponenti suo tempore restituendos una cum re deposita.

§. 638.

Sequester rem sequestratam non possidet, nec in genere depositarius rem possidet. Sequester enim & depositarius rem a deponente in custodiam suam suscipiunt (§. 575. 630.), adeoque eam non detinent tanquam suam, sed tanquam alienam. Quoniam itaque non possidet, qui rem non detinet tanquam suam (§. 150. *part. 2. Jur. nat.*); sequester rem sequestratam non possidet, nec in genere depositarius rem depositam possidet. *An sequester & depositarius possideant.*

§. 639.

Quoniam adeo sequester rem sequestratam, aut in genere depositarius rem depositam non possidet (§. 638.); *possessio manet ejus, cujus fuerat ante depositum & in sequestratione suspenditur*, cum ante eandem esset nullius, aut rem sequestrantes eandem adhuc nullius esse debere vellent. *Quinam possideat, quamdiu res deposita vel sequestrata.*

Non est, quod excipias, quando res deponitur, eam non amplius detineri a deponente, adeoque actu non possideri. Possessio enim tamdiu retinetur, quamdiu res in eo permanet statu, ut dominium sive per te, sive per alios exercere possis (§. 740. *p. 2. Jur. nat.*) adeoque tibi non adempta est potentia physica de ea pro arbitrio tuo disponendi (§. 649. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Adempta vero hæc non est, cum deponens eam restituere teneatur, quamprimum volueris (§. 579.). Quamvis vero sequestrum voluntarium hodie sit rarius, ubi in statu civili vivitur, nec ea hominum plerorumque indoles est, ut æquitatem præferant utilitati, & absque animorum commotione litigent, non tamen ideo vel prorsus inutilia, vel parum utilia existimari debent, quæ hic demonstrantur. Etenim ex iis, quæ de sequestro voluntario demonstrantur, reddenda est ratio eorum, quæ de judiciali recte sanciuntur in civitate.

§. 640.

Mandatum est contractus beneficus, quo alteri quid nostro nomine faciendum committitur & commissum ab eo gratuito suscipitur. Qui alteri quid faciendum committit, *Mandans* vel *Mandator*: qui quod faciendum committitur gratis suscipit, *Mandatarius*, vel etiam *Procurator* appellatur. Idiomate patrio mandatum vocatur eine Vollmacht. *Mandatum quid sit.*

E. gr. Committo tibi, ut mihi agrum emas, vel equos: tu hoc negotium gratis exequendum in te suscipis. Contractus, quem inimus, mandatum est: ego sum mandans, tu mandatarius. Contractus gratuiti, de quibus hactenus dictum est, versantur circa res; mandatum vero circa facta.

facta, ut, quæ ipsi facere nolumus, vel non possumus, per alios faciamus: quam contractus hujus rationem jam dedit *Ulpianus* l. 1. §. 1. ff. de proc.

§. 641.

Committere faciendum quid significet. *Committere* quid faciendum alteri dicimur, si eum volumus ad hoc faciendum nobis perfecte obligatum.

E. gr. Si tibi committo, ut mihi agrum emas, vel equos; ego volo, ut tu mihi perfecte te obliges ad agrum emendum, vel equos, neque adeo tuæ amplius sit voluntatis, utrum hoc facere velis, nec ne, sed necesse sit ut facias (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*).

§. 642.

Intentio committentis. Quoniam nemo sese alteri perfecte obligare potest nisi promittendo (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*), qui vero alteri quid faciendum committit, eum ad hoc faciendum perfecte sibi obligatum esse vult (§. 641.), *Qui alteri quid faciendum committit, is vult, ut promittat se hoc facturum esse.*

E. gr. Si tibi committo, ut mihi agrum, vel equos emas, ego volo, ut tu promittas, te mihi agrum, vel equos empturum.

§. 643.

Commendare quod faciendum quid significet. *Commendare* quod faciendum alteri dicimur, si significamus gratum nobis fore, ubi facere voluerit, quod eum facere volumus. *Differt* adeo *commendatio a commissione* (§. 641.).

E. gr. Si volo, ut in nundinis librum mihi emas, quem legere aveo; & quocunque modo indico, gratissimum mihi futurum, ubi eundem emere volueris, rogans ne obliviscaris; emtionem libri tibi commendo, non committo. Commendare etiam possumus ei quod faciendum, cui mandatum dedimus.

§. 644.

Rogare ut faciat quid significet. *Rogare* idem est ac sufficienter indicare, quod enixe velimus, ut faciat alter, nec facere abnuat. *Rogare* igitur *&* *committere differunt* (§. 641.).

E. gr. Si te rogo, ut mihi emas librum in nundinis, non modo volo, ut hoc facias, verum etiam ne hoc facere abnuas. Quodsi definitiones, quas dedimus, inter se conferre volueris, haud difficulter animadvertes, quomodo committere, commendare & rogare inter se differant. Nimirum si alterum quid facere volumus, aut liberum adhuc ipsi relinquimus, utrum facere velit, nec ne, aut volumus, ne liberum ipsi relictum sit, utrum facere velit, an nolit, sed ut necesse sit ipsum nobis hoc facere. In casu posteriori ipsi committimus, quod faciendum. Si libertati adhuc alterius relinquimus, utrum facere velit, nec ne, quod, ut faciat volumus, aut hoc utimur motivo, quod, ubi fecerit, hoc nobis vel alteri cuidam fit gratissimum futurum, aut motivo utimur, quod nostra plurimum referat, ut hoc faciat. In casu priori quod faciendum commendamus, in posteriori rogamus, ut faciat. Quando enim tua refert, ut alter hoc faciat, utique vis, ne hoc facere abnuat.

§. 645.

An commendare & rogare simul possimus. Quoniam alterum rogamus, ut faciat, si sufficienter indicemus, nos enixe velle ut faciat, nec facere abnuat (§. 644.), commendamus vero, ut faciat, si sufficienter significamus, gratissimum nobis fore, si fecerit (§. 643.), per se autem patet, non repugnare, ut una significemus & enixam voluntatem nostram,

ſtram, ne facere abnuat, quod ut faciat, volumus, & quod hoc nobis gratiſſimum futurum ſit, ubi fecerit; *quod faciendum commendare & ut alter faciat rogare ſimul poſſumus*.

E. gr. Scribo ad te, ut amico meo pecuniam credas, & ne hoc facere abnuas, addens me ipſum tibi propterea ad quodvis officiorum genus fore devinctum, perinde ac ſi mihi ipſi officium aliquod præſtitiſſes. Hic & te rogo, ut pecuniam amico meo eredas, & ſimul commendo, ut facias. Aliud vero eſt commendare rem, ſeu id quod faciendum, aliud commendare perſonam. Quando enim *perſonam commendamus*, ejus recenſemus merita, ob quæ ipſi faciendum ſit, quod ſibi fieri vult, veluti ſi quis ambit munus aliquod, & nos recenſemus ea, ob quæ dignus judicatur, cur eidem conferatur, aut ſimpliciter ſignificamus eum dignum eſſe, cui id conferatur.

§. 646.

Commendando & rogando alterum perfecte nobis non obligamus. Qui enim commendat, quocunque modo ſignificat gratum ſibi fore, ſi alter faciat, quod eum facere vult (§. 643.); qui vero rogat, ſufficienter indicat, ſe enixe velle, ut faciat alter, nec facere abnuat (§. 644.). Enimvero propterea quod quis ſignificat, gratum ſibi futurum, ſi alter fecerit, aut ſe enixe velle, ut faciat, nec facere abnuat, non vult ut alter in ſe transferat jus exigendi, ut faciat, conſequenter, ſi noluerit, eum cogendi ut faciat: id quod per ſe patet. Quamobrem cum alterum perfecte nobis non obligemus, niſi hoc jus in nos transferat (§. 236. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); commendando & rogando alterum perfecte nobis non obligamus. *An commendando & rogando alterum perfecte nobis obligemus.*

Nimirum ſi alterum ad quid faciendum nobis perfecte obligare velimus, neceſſe eſt ut velimus ipſum libertati ſuæ naturali renunciare, ita ut non amplius eidem relictum ſit, num facere velit, ſed ut facere debeat (§. 236 *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Enimvero poteſt quis affirmare, ſe facere velle, quod ut faciat volumus, & hoc non obſtante libertati ſuæ relictum malle, ut faciat, quam ut agendi neceſſitas ſibi imponatur, immo haud raro abſonum foret ab altero exigere velle, ut libertati ſuæ renunciet. Quamobrem ex eo ſolo, quod ſignificamus vel enixam noſtram voluntatem, ut alter faciat, vel etiam quocunque modo prodamus, quam gratum nobis ſit futurum, ſi faciat, colligere nondum licet, quod velimus eum perfecte nobis eſſe obligatum, nec ſi vel maxime alter dicat, ſe facturum, ideo libertati ſuæ in agendo renunciaſſe cenſetur.

§. 647.

Quoniam commendando & rogando alterum perfecte nobis obligare non poſſumus (§. 646.); *Qui commendat vel rogat, non contrahit* (§. 793. *part.* 3. *Jur. nat.*), conſequenter *nec commendans vel rogans ex eo alteri obligatur ullo modo, quod commendaverit, vel rogaverit* (§. *cit.*). *An commendare & rogare ſit contractus.*

Nimirum qui commendat, vel rogat, quod commendat, vel rogat, tanquam officium humanitatis ab altero petit. Quamobrem cum obligatio perfecta ad officia humanitatis repugnet libertati naturali (§. 660. *part.* 1. *Jur. nat.*); abſonum foret, ſi quis propterea ſibi alterum perfecte obligatum vellet, quod commendaverit, vel rogaverit, & is commendanti, vel roganti annuerit. Qui adeo commendat, vel rogat, cum altero non contrahit (§. *cit.*). Qui vero cum altero non contrahit, nec ipſi ſeſe perfecte obligat. E. gr. ſi tibi commendo, vel te rogo, ut cuidam certam pecuniæ ſummam credas; tu hoc facis tuo periculo, nec ego propterea ad quicquam tibi ſum obligatus, quemadmodum non neceſſitatis, ſed voluntatis adhuc erat, ut crederes.

§. 648.

Quoniam qui commendat, vel rogat, non contrahit (§. 647.), qui vero mandat contrahit (§. 640.); *Qui commendat, vel rogat, non mandat*. *An commendans vel rogans mandet.*

Com-

Commendantis & rogantis verba non sunt obligatoria: talia vero esse debent verba mandantis. Subinde tamen ex circumstantiis colligendum, utrum ea pro obligatoriis habenda sint; nec ne.

§. 649.

Obligatio mandatarii. *Mandatarius obligatur ad id omni diligentia faciendum, quod ipsi faciendum committitur: nec quicquam facere debet, nisi quod ipsi fuerit commissum.* Mandans enim mandatario faciendum suo nomine committit, quod ut faciat vult (§.640.); adeoque eum sibi perfecte obligare vult, ut faciat (§. 641.). Quoniam itaque mandatarius quod committitur faciendum suscipit (§. 640.), adeoque in id, quod vult mandans, consentit (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); ad id faciendum mandanti sese perfecte obligat. Quamobrem cum negligentia culpa sit (§. 758. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), adeoque vitanda (§. 299. *part.* 1. *Jur. nat.*), diligens vero esse debet, qui negligens non est (§. 757. *part.* 1. *Jur. nat.*); mandatarius obligatur ad id omni diligentia faciendum, quod ipsi faciendum committitur. *Quod erat unum.*

Enimvero quicquid facit mandatarius, non suo nomine, sed mandantis unice nomine facit (§. 640.). Quamobrem non facere debet, quod sibi visum fuerit, sed quod vult mandans, consequenter jus mandatarii metiendum ex voluntate mandantis (§. 156. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Mandatarius itaque nil quicquam facere debet, nisi quod a mandante ipsi fuerit commissum. *Quod erat alterum.*

E. gr. Ego tibi mando, ut emas equos certo pretio. Tu obligatus es ad equos mihi emendos, si eo pretio emere possis. Omnem diligentiam adhibere debes, ut equos emas, qui nullo vitio laborant, nec pro iis solvas pretium justo majus. Neque vero majori pretio emere licet, quam expresse fuerit definitum. Hæc contractui convenientis sunt, vi cujus unice standum voluntati mandantis. Hæc agendi norma est, a qua pro arbitrio suo discedere non licet. Qui alieno nomine agit, ei voluntas alterius est loco voluntatis propriæ: alias enim non alterius, sed sua ageret voluntate, nec in agendo personam alterius repræsentaret.

§. 650.

Mandatum generale & speciale. *Mandatum speciale* est, quo aliquod negotium in specie gerendum alteri committitur: *Generale* autem vocatur, quo universa quædam negotia alteri gerenda in genere committuntur.

E. gr. Si tibi mando, ut mihi emas ædes; vel equos, mandatum speciale est: ast si mando, ut in promotione doctorali mei absentis locum subeas, omnia facturus, quæ candidato præsenti incumbunt, mandatum generale est, neque enim in specie hic singulos actus mando, veluti ut in animam meam jurare debeas.

§. 651.

Mandatum cum libera & sine libera. Mandatum utrumque vel est cum libera agendi potestate conjunctum, vel sine libera, sed cum restricta agendi potestate. Nimirum *Mandatum sine libera* est, quo quid a mandatario fieri debeat, præcise definitur, ita ut nihil arbitrio ejus relinquatur. Ast *mandatum cum libera* est, quo tantummodo in genere determinatur, quid a mandatario fieri debeat, ceteris arbitrio ejus relictis.

E. gr. mando tibi, ut mihi emas ædes, vel equos: sed tuo arbitrio relinquo, ut ædes vel equos eligas, & pretium pro iis solvendum determines, prout tibi visum fuerit. Mandatum cum libera est. Enimvero mando tibi, ut mihi emas ædes Titii, vel equos Sempronii, & pretium ædium definio 4000. thalerorum, pretium equorum 150. nimirum ne majus solvas. Mandatum sine libera est.

§. 652.

Mandatum manifestum est, quod ad notitiam ejus, cum quo agitur, pervenit. *Arcanum* vero est mandatum, quod ad ejus notitiam, cum quo agitur, non pervenit. Quamobrem *mandatum manifestum esse potest cum libera, arcanum vero sine libera.* *Mandatum manifestum & arcanum.*

Ex. grat. Mandato manifesto tibi mando, ut mihi emas ædes, arcano autem, ne emas ædes alias, quam Titii, etsi præterea aliæ prostent venales, nec pretio majori, quam quater mille thalerorum. Hic mandatum manifestum cum libera est; arcanum vero sine libera. Docet autem hoc ipsum exemplum; mandanti posse esse rationes prægnantes, cur præter mandatum manifestum mandatario det arcanum, cum interfit mandantis, ne is, cum quo agit per mandatarium, norit, intra quos fines mandatum coarctare voluerit.

§. 653.

Quoniam mandatum arcanum non pervenire debet ad notitiam ejus, cum quo agitur (§. 652.), *mandatarius* autem nil facere debet, nisi quod ipsi fuerit commissum (§. 649.), *nec is mandatum arcanum ei, cum quo agitur, manifestare potest.* *An mandatum arcanum manifestare liceat.*

Quodsi enim mandans vellet, quæ in mandato arcano continentur, ei innotescere debere, cum quo agitur, nec ipsius interesset, ne huic ea innotescerent, duplici mandato non foret opus. Quodsi excipias, ubi mandatarius mandatum arcanum adimplevit, cum jam omnia; quæ in eodem continentur, ipso facto innotuerint ei, cum quo agitur, consequenter mandantis non amplius intersit, ne hic norit, quæ arcano fuerint mandata, mandatum arcanum manifestari posse; adhuc fieri posse negandum existimo. Mandatarius enim obligatus est ad mandatum arcanum non manifestandum, vi propositionis præsentis, & rationes esse etiam possunt mandanti, cur nolit mandatum arcanum jam adimpletum innotescere ei, cum quo actum fuit. Quamobrem standum est simpliciter voluntati mandantis.

§. 654.

Quoniam mandatarius nil quicquam facere debet, nisi quod ipsi fuerit commissum (§. 649.), mandatum vero arcanum ipsi non alio fine detur, quam ut norit, quid fieri velit mandans (§. 652.); *mandatarius non ex mandato manifesto, sed ex arcano agere debet, nec fines hujus excedere potest.* *Mandatarii obligatio ex mandato arcano.*

Mandatum scilicet arcanum continet agendi normam, quam præscribit mandatario mandans. Quamobrem nil quicquam facere is potest, quod eidem adversatur. Obligatur mandanti ad non agendum nisi ex præscripto, etsi alter, cum quo agitur, ignoret, quid fuerit præscriptum; cui quippe perinde est, sive mandatarius agat cum libera, sive cum restricta potestate, prouti ex sequentibus clarius elucescet.

§. 655.

Quia mandatum arcanum innotescere non debet ei, cum quo agit mandatarius (§. 652.); *mandatum arcanum tantummodo attenditur in obligatione, qua mandatarius mandanti tenetur (§. 654.), non vero in obligatione, quæ nascitur ex contractu cum eo inito, cum quo agitur.* *Quemnam respiciat mandatum arcanum.*

Nimirum mandans mandato arcano sibi tantummodo obligare voluit mandatarium, ut non agat, nisi ex præscripto (§. 654.), consequenter ne agat, quæ vi mandati manifesti agere poterat. Quod vero obligetur ei, cum quo mandatarius egit ex hujus facto, id ex mandato manifesto est, non ex arcano, quoniam illud continet voluntatem alteri, cum quo agitur, hoc autem voluntatem non nisi mandatario significatam. De mea igitur voluntate statuendum est mandatario ex mandato arcano; alteri vero, cum quo is meo nomine agit, ex manifesto.

§. 656.

§. 656.

Obligatio mandatarii ex mandato sine libera. *Si mandatum fuerit sine libera, mandatarius nil agere debet, nisi quod expresse definitum.* Quodsi enim mandatum fuerit sine libera, mandans præcise definit, quid a mandatario fieri debeat, nihil arbitrio ejus relinquit (§. 651.). Quamobrem cum mandatarius facere non debeat, nisi quod ipsi commissum fuerit (§. 649.), commissum vero non est, nisi quod expresse definitum (§. 651. 641.); si mandatum fuerit sine libera, mandatarius nil facere debet, nisi quod expresse definitum.

Ex. gr. mando tibi, ut mihi Titii ædes emas; non tamen majori pretio, quam quater mille thalerorum. Tu non alias ædes quam Titii emere teneris, etsi aliæ, quæ tibi videntur meliores, eodem, vel minori pretio emere possis. Neque etiam majus pretium solvere licet, quam fuerit mandatum, veluti 4000. thalerorum. Alterutrum enim si feceris, fines mandati excedis, tuo arbitrio faciens, quod eidem non relictum.

§. 657.

De quantitate mandata. *Si tibi usque ad certam quantitatem mando, ut eam in negotium quoddam impendas, totam impendere licet.* Quodsi enim usque ad certam quantitatem mando, ut eam in negotium quoddam impendas; non aliud intendo, quam ne majorem quantitatem impendas, etsi minorem impendere possis, siquidem res tulerit. Quamobrem cum majorem quantitatem non impendas, si eam impendis totam, ad quam usque fuit mandatum; tota illa quantitas intra fines mandati continetur, ad quam usque fuerit mandatum, adeoque totam impendere licet.

Ex. gr. Mando tibi usque ad 4000. thaleros, ut emas ædes. Si 4000 thaleros pro ædibus solvis, mandati fines non excedis. Similiter mando usque ad 12. aureos, ut eos alteri dones. Si 12 aureos dones, mandati fines non excedis. Monet Imperator §. 8. Instit. de Mand. veteres JCtos in eo dissensisse, num terminus quantitatis intra fines mandati contineatur. *Sabino & Cassio* placuisse, quod nonnisi minor quantitas intra fines mandati contineatur, ita ut in priori exemplo pro ædibus non sint solvendi 4000. thaleri, nec in posteriori donari possint 12. aurei. Aliis vero arrisisse benigniorem sententiam, quæ in propositione præsente continetur & ab Imperatore approbatur. Atque hæc omnino verior est, quemadmodum ex demonstratione liquet. Standum extra omnem controversiam est voluntati mandantis, quæ ea fuisse statuitur, quam verba produnt (§ 427. p. 3. *Jur. natur.*). Jam mandans aut simpliciter definit pretium maximum, quod solvere vult pro eo, quod emendum, vel quantitatem maximam alio fine impendendam, aut eum significatione, quod mallet pretio minori rem emi, vel quantitatem minorem alio fine impendi. Verba in casu primo mandantis sunt: mando ut emas ædes pretio quater mille thalerorum, in altero autem: mando usque ad quater mille thaleros, ut ædes mihi emas. Quamvis adeo in casu altero non lubenter vult pretium quater mille thalerorum in ædes emendas impendere, non tamen ideo in hoc pretium non consentire dici potest: consentit enim, siquidem fieri non possit, ut minori ematur, adeoque tanto arctius mandatarium obligare vult ad fines mandati non excedendum, seu ne majus pretium solvat, quam quater mille thalerorum, nec quicquam intentatum prætermittat, quo consensum venditoris in minus pretium impetrare forsan poterat. Sane si usque ad certam quantitatem mandans de eo, quod diximus, non aliter eum responsurum esse, quam diximus, non est quod dubitemus.

§. 658.

Alius casus. *Si tibi usque ad certam quantitatem mando, ut res quasdam mihi compares; non minorem quantitatem comparare debes, si fieri potest.* Quodsi enim usque ad certam quantitatem mando, ut res quasdam mihi compares; non aliud intendo, quam ne minorem, nec majorem compares. Quoniam tamen nemo obligari potest ad impossibile (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ideo nec absolute mandans obligare potest mandatarium, ut totam quantitatem sibi comparet. Quodsi ergo usque ad certam quantitatem mandem, ut res comparentur; id ideo fe-

cisse intelligor, ut significem velle, ne minorem compares, siquidem fieri possit, ut compares totam. Quamobrem si tibi usque ad certam quantitatem mando, ut res quasdam compares, non minorem quantitatem comparare debes, si fieri potest.

Ex. gr. Si tibi mando usque ad sexaginta modios frumenti, ut mihi emas, quod velim, ne plures emas, quam sexaginta, statim patet. Enimvero cur non præcise mando sexaginta modios, sed usque ad sexaginta: non alia ratio esse potest, quam quod vel dubitem, num sexaginta comparare possis. Quodsi enim sexaginta præcise habuerim opus, vel aliæ sint rationes prægnantes, cur plures emi minime debeant, utique mando, ne pauciores emas, quam sexaginta, etsi etiam hic valeat tacita exceptio, siquidem haberi hæc quantitas possit pro circumstantiis natis, veluti si omnino necesse sit, ut ne omni careas frumento. Quoniam simpliciter standum est voluntate mandantis, res tota redit ad verborum interpretationem, quemadmodum in casu præcedenti. Cumque in dubio valere debeat, quod ordinarium est; verba usque ad certam quantitatem mandantis, ut res comparentur, ita interpretanda sunt, ut ne pauciores compares, siquidem fieri potest. Qui enim absolute vult, non pauciores modios frumenti emendos esse, quam sexaginta, is utique mandat, quod nihil emere debeas, nisi præcise sexaginta habere possis. Sed talibus plenior lux affundetur per ea, quæ de interpretatione suo tempore ac loco demonstraturi sumus. Ecce vero tibi aliud adhuc exemplum. Mando tibi usque ad duodecim perdices, ut mihi emas. Facile apparet, me duodecim habere opus. Quamobrem etiam dicere subinde solemus, nos duodecim habere opus. Quoniam tamen non dico, ne pauciores emas; utique mando, ut emas duodecim, siquidem haberi possint. Hinc etiam, si pauciores te emisse contingat, significare solemus, tædium, quod ex eo percipitur, additis verbis, nobis gratius fuisse futurum, si duodecim comparare potuisses, immo ex te quærere solemus, an non plures habuerit is, a quo emisti, vel an non noverit, ubinam plures haberi possint, & quæ sunt his gemina. In casibus particularibus, ubi circumstantiæ manifestæ sunt, mentem mandantis haud difficulter assequi datur, ut de veritate propositionis præsentis non sit dubitandum. Quamvis etiam negare non ausim, circumstantias particulares, quæ hic non attenduntur, variare posse ut casum, ita etiam jus.

§. 659.

Obligatio mandatarii ex mandato cum libera.

Si mandatum fuerit cum libera, mandatarius idem adimplere debet ex bono & æquo, hoc est, *facere quod sibi bonum vel melius videtur, & quod æquitati minime repugnat*. Quodsi enim mandatum fuerit cum libera, mandans non præcise definit, quid a mandatario fieri debeat, sed id arbitrio mandatarii relinquit (§. 651.), adeoque ejus judicio stare vult. Quoniam itaque quod volumus, id nobis repræsentamus tanquam bonum (§. 892. *Psych. empir.*); mandans cum libera utique vult, ut mandatarius faciat, quod sibi bonum videbitur, adeoque mandatum adimplet ex bono. Et quoniam nemo quicquam facere debet, quod est contra jus alterius (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter quod non modo injustum, verum etiam iniquum est (§. 240. *part. 1. Phil. pract. univ.*); mandans cum libera velle nequit, ut mandatarius quicquam faciat, quod æquitati adversum. Quamobrem mandatarius mandatum quoque adimplere debet ex æquo.

Ex. gr. Mando tibi, ut mihi ædes emas. Non definio, quænam sint illæ ædes, quas emere debes, nec pretium, quod pro iis solvendum: tuo igitur arbitrio hæc determinanda relinquo. Emere igitur debes ædes, quas mihi commodas & conditioni meæ convenientes judicaveris, pretio non nimis iniquo; nec me inconsulto tales, quibus reparandis multum pecuniæ impendere debemus. Suppono nimirum circumstantias ex parte mea attendendas tibi cognitas atque perspectas esse, aut, si quas ignores, te me inconsulto nil esse facturum, quod earum intuitu fieri non debebat. Atque adeo confido, te nil imprudenter esse facturum (§. 776. *p. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 660.

Qualis sit consensus mandantis in mandato cum libera.

Mandatum cum libera adimpletur ex consensu præsumto mandantis. Etenim mandatarius nihil facere debet, nisi quod ipsi fuerit commissum (§. 649.), consequenter stare debet voluntate mandantis (§. 641.). Quoniam itaque in mandato cum libera expresse non definit mandans, quid fieri velit, sed in genere tantummodo determinat, quid facere debeat mandatarius (§. 651.); hic quid velit

velit mandans præsumere tenetur (§. 244. *part. 2. Jur. nat.*). Mandatum itaque cum libera adimplendum ex consensu præsumto mandantis (§. 245. *part. 2. Jur. nat.* & §. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Ex. grat. Si tibi in genere mandavi, ut mihi emas ædes, non definiens quænam vel quales sint emendæ, nec determinans pretium, quod pro iis solvendum; tu tales emere debes, quas me emturum præsumis, & id solvere pretium, quod me daturum præsumis. Quamvis enim tibi liberum fecerim; ut facias quod tibi bonum ac æquum videbitur (§. 659.); cum tamen meo nomine agas (§. 640.), id non aliter intelligi potest ac debet, quam ut judices, quid mihi bonum sit, consequenter non facias, nisi in quod me consensurum præsumis.

§. 661.

Mandatarius personam mandantis repræsentat in exequendo mandato.

Quod Mandatarius facit intra fines mandati, tu fecisse putandus es. Etenim mandatarius tuo nomine facit, quod facit, dum mandatum exequitur (§. 640.), & quamdiu fines mandati non excedit, non sua, sed tua voluntate agit. Quamvis enim in mandato cum libera non omnia præcise definiantur, quæ ab eo fieri debent, sed multa aut quædam arbitrio ipsius relinquantur (§. 651.), ex consensu tamen præsumto mandatum adimplet (§. 245. *part. 2. Jur. natur.*), quatenus nimirum te idem velle, quod facturus est, tu declarasti. Quamdiu itaque mandatarius facit quod intra fines mandati continetur; perinde omnino est ac si tu ipse hoc faceres, consequenter tu hoc fecisse putandus es.

In gerendo negotio sibi commisso mandatarius personam mandantis repræsentat, quamdiu fines mandati non excedit. Quando autem hos excedit, cum non amplius tua, sed propria voluntate agat, nec personam tuam amplius repræsentat, neque dici potest te fecisse, quod facit.

§. 662.

Notandum quod mandatum duplex.

Quoniam mandatum arcanum non attenditur, quatenus mandatarius cum altero tuo agit nomine (§. 655.), consequenter hic saltem mandati manifesti habenda ratio (§. 652.), *quod mandatarius facit intra fines mandati manifesti, id a te factum esse recte sumit is, cum quo tuo nomine agitur* (§. 661.).

Nimirum quoad eum, cum quo per mandatarium agitur, perinde est, ac si mandatum arcanum abesset, & mandatarius ex solo præscripto mandati manifesti agere teneretur. Quamdiu itaque hujus fines non excedit, tamdiu tu fecisse putandus es, quod facit: sit ita, quod vi mandati arcani, quo agendi modus restringitur, facere non potuerit, quod fecit. Quodsi enim arcani fines excedit, de eo tibi soli tenetur (§. 655.).

§. 663.

Quænam obligationes contrahantur a mandatario.

Quoniam quod *mandatarius* intra fines mandati manifesti facit mandans ipse fecisse putatur (§. 661.); *Quod intra fines mandati manifesti promittit ei, cum quo agitur, hoc ipse mandans promisisse, & quod acceptat, mandans ipse acceptasse putatur*, consequenter eum promittendo perfecte obligemur acceptanti (§. 363. 381. *p. 3. Jur. nat.*), *mandatarius promittendo intra fines mandati manifesti non se, sed mandantem ei obligat, cum quo agit, & acceptando hunc sibi, sed non mandante obligat.*

Nimirum quod extra fines mandati manifesti facit mandatarius, quando nomine alterius cum altero agit, sua, non mandantis voluntate facit, adeoque mandantem sine consensu ipsius alteri obligare, nec alterum ipsi obligare valet, nisi quatenus vi arcani se obligavit ad idem ratihabendum (§. 667.).

§. 664.

Necessitas mandati manifesti.

Si mandatarius nomine mandantis cum altero agere debet; mandato manifesto opus est. Etenim mandatarius mandantem alteri, cum quo agit nomine mandantis, obliga-

obligare nequit, nec hunc mandanti obligare valet, nisi quamdiu fines mandati non excedit (§. 663.), consequenter nonnisi intra fines mandati valide cum altero mandantis nomine agit. Necesse igitur est, ut ei, cum quo agitur, constet, quidnam mandatum fuerit. Quamobrem cum mandatum manifestum sit, quod ad notitiam ejus, cum quo mandatarius nomine mandantis agit, pervenit (§. 652.); si mandatarius nomine mandantis cum altero agere debet, mandato manifesto opus est.

Incautus est, qui sine mandato manifesto eum aliquo nomine alterius agit. Ignorat enim fines mandati, quos mandatarius excedere nequit, ut valide agat, consequenter imprudentiæ suæ tribuere debet, si nihil fuerit actum (§. 776. p. 1. *Phil. pract. univ.*).

§. 665.

Mandatarius est minister obligationis contrahendæ. Etenim per mandatarium obligatio contrahitur tum ex parte mandantis, tum ex parte ejus, cum quo nomine mandantis agitur (§. 663.). Enimvero minister contrahendæ obligationis est, per quem obligationem contrahi volumus sive ex parte nostri, sive ex parte alterius (§. 721. *part. 3. Jur. nat.*). Mandatarius itaque est minister obligationis contrahendæ. *Mandatarius num sit minister.*

Quæ igitur de ministro demonstrata sunt & annotata (§. 722. & seqq. *part. 3. Jur. nat.*), ea de mandatario accipienda.

§. 666.

Mandans se obligat mandatario, quod ratum sit habiturus, quicquid is intra fines mandati facturus. Mandatarius enim minister mandantis est (§. 665.). Quamobrem cum is, qui per ministrum cum altero agit, ministro sese obligare teneatur, quod ratum habere velit, quicquid voluntati suæ ipsi sufficienter indicatæ convenienter sit acturus (§. 727. *part. 3. Jur. nat.*); mandans mandatario sese obligat, quod ratum sit habiturus, quicquid intra fines mandati facturus. *Obligatio mandantis ad ratihabendum factum mandatarii.*

Ex. gr. Si tibi mando, ut mihi emas fundum pretio trium millium thalerorum, ego me tibi obligo, quod contractum a te initum ratum sim habiturus. Quamobrem si fundum tanto pretio emis, emtionem ratam habere teneor, &, si pœnitere velim, tibi competit jus me vi adigendi, ut pretium solvam & ædes mihi tradi patiar.

§. 667.

Quoniam mandatarius ex mandato arcano agere debet, non ex manifesto (§. 654.), adeoque quoad ipsum perinde est, ac si manifestum datum non fuisset, mandans vero sese eidem obligat, quod ratum sit habiturus, quicquid is intra fines mandati facturus (§. 666.); *mandans mandatario obligatur ad ratihabendum, quicquid intra fines mandati arcani egit.* *Eadem porro expenditur.*

Ex. gr. Si tibi dedero mandatum manifestum usque ad ducentos aureos, ut emas mihi fundum; arcanum vero usque ad 250 & tu eundem emis pretio 250, quasi sub spe ratihabitionis & quod hæc non subsecuta a te emtum videri velis; ego obligatus tibi sum ad contractum ratihabendum.

§. 668.

Si mandato arcano aliter mandatum, quam manifesto & mandans stare nolit manifesto; quando tu egisti ex arcano, tu ei, cum quo actum est quasi proprio nomine, tene- *Quando mandatarius*

rius proprio nomine tenetur ei, cum quo actum.

teneris proprio nomine, nisi mandatum arcanum manifestaveris. Mandatarius enim mandantem ei, cum quo nomine mandantis agit, obligare nequit, nisi intra fines mandati manifesti (§. 663.). Quamobrem si mandato arcano aliter mandatum, quam manifesto, & tu ex arcano cum altero agis quasi proprio nomine; tu non mandantem, sed te ipsi obligas, consequenter proprio nomine ipsi teneris. *Quod erat unum.*

Enimvero si mandatum arcanum manifestas, cum ex manifesto cum altero contrahere non possis; mandatum arcanum abit in manifestum (§. 652.). Quicquid ergo intra fines hujus arcani agis, ad id mandantem alteri, cum quo agis, obligas. *Quod erat alterum.*

Ex.grat. In exemplo, quod modo dedimus (*not.* §. 667.), si tu quasi proprio nomine consentis in pretium 250. aureorum, tu cum venditore contraxisse videris. Ast ubi venditor consentire noluerit in pretium ducentorum aureorum, quod offertur in mandato manifesto, & tu ulterius spondens 50. mandato arcano producto, jam tu non proprio nomine venditori obligaris, sed mandantem eidem obligas ad solvendum 250. aureos.

§. 669.

Quomodo se gerere debeat mandatarius si manifeste aliter mandetur, quam arcane.

Si mandato arcano aliter mandatum, quam manifesto, nec interest mandantis, ut arcanum manifestetur, arcanum manifestare licet: quodsi vero intersit mandantis, ne manifestetur, ex arcano agendum vel spe ratihabitionis, vel quasi proprio nomine. Quodsi enim mandato arcano aliter mandatum, quam manifesto, mandans utique vult, ut, nisi negotium intra fines manifesti perfici queat, intra fines arcani geratur, consequenter mandatarius obligatur mandanti, ut primum negotium gerat intra fines mandati manifesti, ubi vero negotium intra ejus fines perfici nequit, intra fines arcani idem gerat (§. 649.). Quodsi ergo non interest mandantis, ne arcanum manifestetur; in arcani manifestationem consentire præsumitur (§. 245. *part. 2. Jur. nat.* & §. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nisi expresse eandem mandaverit, adeoque jus manifestandi in mandatarium contulerit. Mandatum adeo arcanum manifestare licet. *Quod erat unum.*

Quodsi vero intersit mandantis, ne manifestetur, in arcani manifestationem consentire præsumi nequit. Quamobrem cum ex arcano, nisi manifestetur, valide cum altero agere non possis nomine mandantis (§. 663.); ne tecum agere detrectet, cum mandans tibi obligatus sit ad ratihabendum, quicquid intra fines mandati arcani egisti (§. 667.), aut agendum est ex arcano sub spe ratihabitionis, aut, si sub eadem agere noluerit, quasi proprio nomine, siquidem negotium tale sit, ut proprio nomine cum eo agere possis. *Quod erat alterum.*

Ex.gr. Si tibi mando manifesto ducentos aureos, arcano autem 250; ut emas fundum & venditor consentire non vult in pretium minus quam 250; nil obstat, quo minus mandatum arcanum manifestes, ut nomine mandantis ematur. Ast si consentit in pretium minus, veluti in 230; quoniam venditorem emtori obligare nequis nisi intra terminos mandati manifesti (§. 663.) non consultum est, ut arcanum manifestetur; antequam contractus sit validus. Contrahendum igitur est sub spe ratihabitionis & sub hac conditione, si ratihabuerit. Quodsi vero ita contrahere nolit, non restat aliud, quam ut cum eo contrahas quasi proprio nomine, vel ut a te res emta videatur, vel ut tu 30 aureos solvas, si mandans solvere nolit nisi 200, qui fuerant mandati.

§. 670.

Quomodo se gerere debeat, si arcane tantum mandatum.

Si mandatarius solo mandato arcano instructus agit, jus suum sine consensu ejus, cum quo egit, cedere potest. Quoniam mandatum arcanum non pervenit ad notitiam ejus, cum quo agitur (§. 652.), mandatarius cum eo agere nequit nisi proprio nomine, consequenter contrahendo non mandanti, sed sibi jus acquirit, nec alteri, cum quo contrahit, mandantem, sed se obligat. Enimvero man-

mandato arcano mandans se tibi obligavit ad ratihabendum, quod intra fines mandati acturus es (§. 666.), consequenter etiam ad acceptandum jus, quod intra eos cum altero agens acquisivisti, & tu eodem obligatus es non tibi, sed mandanti jus acquirere (§. 649.). Quamobrem cum jus alteri cedamus, quando quod nobis competit in alterum transferimus (§. 81. *part. 3. Jur. nat.*); qui mandato arcano solo instructus agit, jus suum, quod acquirit, mandanti cedere debet. *Quod erat unum.*

Cessio autem fieri potest invito eo, qui cedenti ad aliquid præstandum obligatur (§. 89. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem non opus est, ut is consentiat (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Mandatarius adeo si solo mandato arcano instructus egit, sine consensu ejus, cum quo egit, jus suum cedere potest. *Quod erat alterum.*

Ex. grat. Si tibi arcane mando ducentos aureos, ut fundum emas, & tu eum emas sive tanto pretio, sive minori, jus tuum mihi cedere debes; ut fundus mihi sit emtus, nec opus est, ut in cessionem consentiat venditor (§. 89. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 671.

Si fines mandati arcani excedas, quo solo instructus eras, & mandans cessionem acceptare nolit; tu manes ei obligatus, cum quo contraxisti. Patet enim ex demonstratione præcedente, te ex contractu obligari ei, cum quo egisti. Quoniam vero mandans sese tibi non obligavit nisi ad ratihabendum, quod intra fines mandati arcani facturus es (§. 667.); cessionem acceptare non tenetur, si fines illos excessisti. Quamobrem cum jus a te acquisitum cum adhærente obligatione non transeat in mandantem (§. 81. *part. 3. Jur. nat.*); jus illud manet tuum & tu ei, cum quo contraxisti, obligatus manes. *Quid si fines mandati arcani excedat mandatarius.*

Ex. gr. Si arcane mando ducentos aureos, ut emas fundum, & tu eum emis pretio 250. ego autem cessionem acceptare nolo; fundus tibi emtus est & manet.

§. 672.

Si intra fines mandati arcani vel etiam manifesti, quo solo instructus es, cum altero nil agere potes: tuo nomine & tui causa cum eo agere potes. Quoniam enim fines mandati excedere non licet (§. 649.); si intra eos cum altero nil agere potes, ad non agendum cum altero nomine mandantis teneris. Quamobrem cum mandanti quoad hoc negotium non amplius sis obligatus, nil obstat, quo minus jam tuo nomine ac tui causa cum eo agas. Agere igitur potes (§. 941. *Ontol.*). *Quando mandato unico instructus sui causa agere possit.*

Ex. grat. Si tibi arcane vel manifeste mando usque ad ducentos aureos, ut fundum emas, venditor autem consentire non vult, nisi in pretium 250. aureorum, tibi vero visum fuerit, tanto pretio tibi fundum emere, tu eum tibi emere potes, nec eum cedere teneris mandanti, etiamsi is 250. aureos solvere velit. Ceterum hic probe notandum, si mandato manifesto aliter mandetur, quam arcano, nec ex manifesto cum altero quicquam agere potes, perinde esse ac si solo arcano sis instructus. Mandatum enim manifestum inutile est, quamprimum intra eius fines nil agi potest, atque adeo perinde est ac si datum non fuisset. E. gr. manifeste tibi mando 200, arcane 250. aureos, ut emas fundum. Si in 200. consentire nolit venditor, cum tibi jam agendum sit ex mandato arcano; perinde omnino est ac si tibi tantummodo mandati fuissent aurei 250.

§. 673.

Si mandatarius contra fines mandati agit, nihil agit, seu actus gestus nullus est. Etenim mandatarius nil quicquam facere debet, nisi quod ipsi fuerit commis- *Quando mandatarius nihil agit.*

sum (§. 649.). Quodsi ergo contra fines mandati agit, mandans non obligatur ad id ratihabendum (§. 666.), consequenter alteri, cum quo actum est, non obligatur (§. 652.). Enimvero quoniam mandatarius cum hoc non egit proprio nomine, sed nomine mandantis, & alter cum eo sic contraxit (§. *cit.*); eidem quoque ipse non obligatur. Nihil igitur actum est.

Ex. gr. Si tibi manifeste mando ducentos aureos, ut emas fundum Titii, tu vero consentis in ducentos quinquaginta, ut mihi sit emtus. Ego emtionem ratihabere non teneor, consequenter fundus non emtus est. Sibi imputet Titius, quod, cum ei constaret, tibi non mandatos aureos nisi ducentos, ultra hoc pretium contrahere voluerit.

§. 674.

Quando actus contra fines mandati gestus jure interno ratihabendus. *Si mandatarius contra fines mandati quidem agit, sed non in damnum tui; jure interno actum ejus ratihabere debes, sed non externo.* Quodsi enim mandatarius nil agit in tui damnum, dum contra fines mandati agit, sibi persuadet te in hunc actum consensurum, adeoque agit bona fide commodum tuum promoturus, utpote gratis agens (§. 640.), adeoque nullam utilitatem propriam inde percipiens (§. 18.). Quoniam itaque ratio nulla est, cur actum ratihabere nolis, qui commodi tui causa eum agere voluisti; quin naturaliter, adeoque jure interno (§. 396. *part.* 3. *Jur. nat.*), obligeris ad eum ratihabendum dubitandum non est (§. 56. 118. *Ontol.*). *Quod erat unum.*

Quoniam tamen mandans te non obligasti mandatario nisi ad ratihabendum quicquid intra fines mandati sit acturus (§. 666.); jure externo ad actum contra fines mandati, etsi in nullum tui damnum gestum, ratihabendum non obligaris. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Mando tibi ducentos aureos, ut emas fundum Titii. Is consentire non vult nisi in pretium 220; pretium hoc cum non sit iniquum, tu eundem tanto pretio emis, tibi persuadens male me dare 220 aureos, quam fundum istum non emere. Nulla sane ratio est, cur emtionem cum nullo meo damno conjunctam ratihabere nolim, quamvis me tibi externe non obligaverim, nisi ad ratihabendum pretium ducentorum aureorum. Æquum igitur est ut ratihabeam, etsi minore pretio emtum fundum maluissem. Supponitur nimirum, tua non referre, ut 20 aureos in emtionem fundi adhuc impendas, secus enim emtio in tui damnum facta foret contra hypothesin.

§. 675.

De mandato executioni non dato. *Si mandatarius mandatum non exequitur, tenetur mandanti ad id quod interest, mandatum executioni datum non fuisse.* Mandatarius enim obligatur ad mandatum omni diligentia exequendum (§. 649.), consequenter si mandatum non exequitur, & mandans damnum incurrit, vel lucrum quoddam ejus cessat, id ideo fit, quod mandatarius non satisfacit obligationi suæ. Enimvero si quis damnum incurrit, vel lucrum quoddam ejus cessat, propterea quod obligationi tuæ non satisfecisti, ad id quod interest teneris (§. 629. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo si mandatarius mandatum non exequitur, tenetur mandanti ad id quod interest, mandatum executioni datum non fuisse.

Mando tibi, ut mihi certas merces in nundinis emas. Tu non emis, & ego majori pretio eas emere teneor. Teneris ergo mihi restituere, quod ultra pretium, quo in nundinis emi poterant, solvendum.

§. 676.

An mandatarius executionem *Mandatarius in favorem tertii executionem mandati intermittere nequit.* Obligatus enim est ad omni diligentia faciendum, quod ipsi faciendum committitur (§. 649.), adeoque ipsius arbitrii non est, utrum mandatum exequi velit, an qua-

an quacunque de causa exequi nolit (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec ipse se ab hac obligatione liberare potest (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem nec in favorem tertii executionem mandati intermittere potest. *mandati in favorem tertii intermittere nequeat.*

Ex. gr. Mando tibi ædes Titii, ut mihi emas. Rogat te Sempronius amicus tuus, ut sibi emendas relinquas: tu in ejus favorem mandati executionem intermittere non debes, sed quamdiu intra fines mandati emere potes, ab executione non desistendum. Quodsi enim is majus pretium offerat, quam tibi mandatum, cum tu fines mandati excedere nequeas, agere non amplius potes, adeoque ab executione mandati non desistis in favorem ipsius. Non est quod excipias, Sempronium ædibus istis magis indigere, quam me; & has ipsi adeo commodas esse; ut alias commodiores facile reperire non possit, cum ego reperire alias mihi commodiores facile queam, adeoque officium humanitatis esse ut locus relinquatur precibus ejus. Cum enim tu non agis proprio, sed mea voluntate, tuum nullum est de re emenda judicium, & quoniam mihi obligatus es ad hoc faciendum, officium humanitatis præstare alteri, ut ne facias, in potestate tua non est.

§. 677.

Quod ex re mea ad te pervenit, id mihi restituere teneris. Quoniam enim dominium est jus de re pro arbitrio suo disponendi (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & dominus hoc jure excludit ceteros omnes (§. 120. *part. 2. Jur. nat.*); ipse quoque solus utilitatem ex ea percipere potest, nec quisquam alius. Quamobrem cum utilitatem quandam ex re mea percipias, si quid ex ea ad te perveniat, id ipsum meum est. Quoniam itaque quod meum est mihi restituere teneris (§. 467. *part. 2. Jur. nat.*); quod ex re mea ad te pervenit, id mihi restituere teneris. *De eo, quod ex re tua ad alterum pervenit.*

§. 678.

Nemo locupletior fieri debet ex re alterius. Quoniam locupletior fis ex re mea, quando ex ea aliquid ad te pervenit, vel in locum rei meæ, quam habueras, succedit (§. 584. *part. 2. Jur. nat.*); id vero restituendum est, quod ex re mea ad te pervenit (§. 677.), nec minus restituendum mihi tantundem, quantum ex re mea non amplius extante locupletior factus es (§. 586. *part. 2. Jur. nat.*); ideo in genere patet, te ex re mea locupletiorem fieri non posse. *An ex re aliena locupletiorem fieri liceat.*

Nimirum dominio repugnat, ut quis ex re aliena lucrum quoddam percipiat, adeoque locupletior fiat, quemadmodum ex demonstratione propositionis præcedentis facile intelligitur. Nulla sane ratio est, cur quis alius præter dominum utilitatem quandam ex re percipere debeat ipsius, qui omni jure in eadem excludit quemvis alium (§. 120. *p. 2. Jur. nat.*).

§. 679.

Si commodatarius, vel depositarius, pro usu rei sibi commodatæ, vel apud se depositæ alteri concesso aliquid accipit; id commodanti vel deponenti restituere tenetur. Quod enim commodatarius vel depositarius pro usu rei sibi commodatæ, vel apud se depositæ alteri concesso accipit, id ex re commodantis, vel deponentis ad eum pervenit. Enimvero quod ex re alterius ad aliquem pervenit, id eidem restituere tenetur (§. 677.). Quamobrem quod commodatarius vel depositarius pro usu rei sibi commodatæ, vel apud se depositæ alteri concesso accipit, id commodanti vel deponenti restituere tenetur. *De eo, quod præter rem commodanti & deponenti restituendum.*

Nec refert, quod sine consensu commodantis, vel deponentis usum rei alteri concesseris, adeoque nec is consenserit in lucrum pro eodem accipiendum, consequenter tu lucrum tibi quæsiveris tuo periculo (§. 446. 600.). Neque enim quod sine consensu domini tibi arrogaveris jus minime competens (§. 652. *p. 2. Jur. nat.*), ideo ex re ipsius locupletari potes (§. 678.).

Neque

Neque etiam excipi potest, quod pro periculo, quod subiisti, lucrum acceperis, adeoque id dici minime possit ex re aliena ad te pervenisse: etenim tuum jam ante erat periculum vi contractus (§. 446. 600.), quod adeo sponte subire non voluisti, illud a domino aversurus.

§. 680.

De eo, quod mandatarius occasione mandati restituere tenetur.

Mandatarius mandanti restituere tenetur, quicquid occasione mandati ad eum pervenit, etiam si quoad hoc, quod ad ipsum pervenit, præter mandatum egit. Mandatarius enim non proprio, sed tuo nomine agit (§. 640), adeoque quod occasione mandati ad eum pervenit, ex re tua ad eum pervenire intelligitur. Quoniam itaque alteri restituendum, quod ex re ipsius ad alium pervenit (§. 677.), nec mandatarius, cum negotium mandantis gratis gerat (§. 640.), aliquid vicissim recipere possit (§. 18.); quod occasione mandati ad mandatarium pervenit, id ipse eidem restituere tenetur. *Quod erat primum.*

Quamvis vero in exequendo mandato fines non excedat, adeoque hoc pacto facit, quod facere debebat (§. 649.); non tamen ideo, quod occasione mandati ad ipsum pervenit, dum præterea agit præter mandatum, dici potest, id ad ipsum minime pervenisse occasione mandati. Quamobrem cum mandanti restituendum sit, quod occasione mandati ad eum pervenit *per demonstrata*; idem adhuc restituendum erit, etiamsi quoad hoc, quod ad ipsum pervenit, præter mandatum egit. *Quod erat secundum.*

Recte igitur *Ulpianus* ait l. 10. ff. de Mand. l. contra, bonæ fidei congruere, ne mandatarius de alieno lucrum sentiat. Exemplum dat tale. Si ex fundo, quem mihi emit, procurator fructus consecutus est, hos quoque præstare eum oportet. Supponitur utique, fundum esse emtum pro pretio mandato, fructus autem non fuisse mandatos. Quodsi enim fundus cum fructibus mandatus fuisset, ut tanto pretio emeretur, eo fine fructibus emto fines mandati excessisset mandatarius, & ubi cum fructibus emius; nullum dubium erat, quod iidem esse debeant mandantis. Addamus exemplum aliud. Mando tibi centum surcos, ut mihi emas equos Titii. Tu eos emis pretio 96. aureorum, & convenis cum Titio, ut addat vitulum. Vitulus non tuus est, sed mihi restituendus, etsi non mandaverim, ut vitulum una emeres, nec in pretium minus consensisset venditor, licet vitulum addi non jussisses.

§. 681.

Mandatarius sibi donatum restituere mandanti non tenetur.

Si is, cum quo agitur, mandato adimpleto, mandatario quid donat; id mandatarius mandanti restituere non tenetur. Quod enim mandatario donatur, id ipsi datur, non mandanti (§. 48.), adeoque mandatarii proprium est (§. 675. 124. *p. 2. Jur. nat.*). Et quia mandatum jam fuerat adimpletum, cum donaret; quod donatur non occasione mandati ad eum pervenit. Nulla igitur ratio est, cur mandatarius quod suum est mandanti restituere teneatur, utut non accepisset, nisi cum eo egisset. Quamobrem mandatarius restituere non tenetur, quod mandato jam adimpleto is eidem donat, cum quo actum fuerat.

Quando quid donatur mandatario, mandato jam adimpleto, donatio actus est, qui ad negotium, quod nomine alterius geris, nullo modo pertinet: hoc enim jam gestum & eo modo subsistit, quo gestum fuit, sive is accedat, sive non. Quod adeo datur occasione negotii gesti, ad te minime pervenit occasione mandati, quod dat facultatem negotium gerendi. In motivum equidem donandi influit negotium gestum; sed cum donationis mentio non facta, antequam fuerat perfectum, propterea non aliter gestum propter utilitatis gratia, ut adeo mandanti perinde sit sive quid donatum fuerit, sive non. Mandantis adeo nullo modo interest donatum non fuisse.

§. 682.

De indemnitate mandatarii.

Mandans mandatario restituere tenetur impensas, sine quibus negotium geri non potest, & resarcire damnum, quod occasione mandati incurrit, seu mandatarium indemnem præstare debet. Mandans enim tuo nomine agit, & quod in negotium,

quod gerit, impendendum, tuo nomine impendit, suaque voluntate (§. 640. *b.* & §. 941. *Ontol.*). Praeterea se quidem obligavit ad negotium gratis gerendum, sed non ad impensas faciendas, sine quibus negotium geri non potest (§. 640.). Quamobrem mandans mandanti restituere tenetur impensas, sine quibus negotium geri non potest. *Quod erat unum.*

Quoniam mandatarius tuo nomine agit & quidem gratis (§. 640.), ut adeo nihil vicissim a te recipiat (§. 18.), nemo autem naturaliter obligatur cum neglectu officii erga seipsum, adeoque cum suo damno (§. 493. *part. 2. Jur. nat.*), praestare alteri officium (§. 609. *part. 1. Jur. nat.*); mandans velle nequit, ut mandatario officium suum sit damnosum, adeoque si mandatarius occasione mandati damnum quoddam incurrit, id resarcire tenetur. *Quod erat secundum.*

Ex. gr. Mando tibi ut emas in nundinis mihi equos. Quae in via impendis, ut ad me deferri possint, ea utique tibi restituere teneor. Similiter mando tibi ut emas merces: mercedem, quam aurigae solvis, ut ad me advehantur, & ei, qui ad aurigam eas deferre tenetur, tibi restituere teneor. Quodsi sine culpa tua amittas vestes necessarias; damnum tibi resarcire tenetur mandator, quoniam jacturam earum non fecisses, nisi negotium ipsius gerendum in te suscepisses. Eodem modo patet, expensas ad victum & iter necessarias restitui debere mandatario, si nempe iter solius mandati causa ingrediatur quod hic supponitur: alias enim expensae non fierent occasione mandati. Nec est, quod dicas, detrahendas esse impensas domi faciendas. Sua enim, quae domi agere poterat, interea negligit, dum sui causa iter facit.

§. 683.

Si mandatarius agit, sine quo mandatum adimpleri nequit, id mandatum censetur. Etenim mandans vult, ut mandatarius mandatum adimpleat (§. 640.) & mandatarium ad hoc faciendum sibi obligavit (§. 641.). Quamobrem necesse est, ut etiam velit ea, sine quibus mandatum adimpleri nequit, & ad haec quoque agenda mandatarium sibi obligasse censetur. Patet itaque, si mandatarius agit, sine quibus mandatum adimpleri nequit, ea mandata censeri debere.

An mandata censeri debeant, sine quibus mandatum adimpleri nequit.

Ex. gr. Mando tibi, ut in nundinis Lipsiensibus mihi emas merces, ad quas te tui causa profecturum non esse novi. Quoniam merces mihi emere non potes, nisi Lipsiam proficiscaris; iter ad nundinas Lipsienses tibi mandatum intelligitur. Ceterum ex hac ipsa propositione inferri poterat pars prima praecedentis, quod etiam impensae, sine quibus negotium geri nequit, mandatae intelligantur.

§. 684.

Si mandatarius dolo vel culpa sua in gerendo negotio damnum dat, id resarcire tenetur. Obligatur enim ad negotium omni diligentia gerendum (§. 649.). Quamobrem cum non modo naturaliter obligatus quilibet sit ad damnum dolo vel culpa sua datum alteri resarciendum (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*), verum etiam ad non dandum dolo vel culpa damnum sese obligaverit mandatarius *per demonstrata*; si is dolo vel culpa sua in negotio gerendo damnum dat mandanti, id utique resarcire tenetur.

De damno a mandatario resarciendo.

Naturaliter mandatarius se obligasse intelligitur ad id, ad quod naturaliter obligatus est. Qui enim novit, se esse minus diligentem in rebus suis administrandis, in negotia alterius gerenda suscipere minime debet. Nos adeo minime tangunt difficultates, quas Juris Romani interpretes movent, quando quaeritur, num mandatarius culpam levissimam etiam praestare teneatur.

§. 685.

Si mandans negotium gerendum committit homini negligenti, quem negligentem esse novit, vel nosse poterat; damnum negligentia ipsius datum inter mandantem & man-

Quando damnum communicent.

mandans & mandatarius. *& mandatarium dividendum pro ratione culpæ*. Eodem nimirum modo ostenditur, mandatorem in culpa esse, si negotium gerendum committat homini, quem negligentem esse novit, vel nosse poterat, quo idem supra de deponente demonstravimus (§. 590.). Unde porro propositio præsens eodem modo demonstratur, quo supra evicimus, damnum inter deponentem & depositarium esse dividendum in ratione culpæ utriusque, quo in casu simili idem ostendimus de deponente ac depositario (§. 591.).

Nimirum mandator in hypothesi propositionis præsentis concurrit ad actum culposum mandatarii, quem prævidere, adeoque evitare poterat ac debebat (§. 493. 495. part. 2. Jur. nat.). Nulla igitur ratio est, cur actus culposus soli mandatario imputari debeat, cum non minus tua, quam mandatarii culpa datum sit damnum.

§. 686.

De casu a mandatore non præstando. *Si mandatarius casu quodam in expeditione mandati in damnum incurrit, in quod etiam incurrere poterat, si mandatum non suscepisset; mandans idem resarcire non tenetur*. Etenim si mandatarius in expeditione mandati casu quodam in damnum incurrit, in quod etiam incurrere poterat, si mandatum non suscepisset; nec ipsi damnum obvenit occasione mandati, aut, si mavis, ex mandato, nec quia mandatum istud suscepit. Quamobrem cum mandans non obligetur mandatario nisi ex mandato (§. 640.); nulla sane ratio est, cur mandans mandatario resarcire debeat damnum, in quod etiam incurrere poterat, etiamsi mandatum non suscepisset. Damnum adeo ipsi resarcire non tenetur.

Si peregre agas mandati exequendi causa & in morbum incidens quædam in Medicos & medicamenta erogare cogaris; damnum, quod morbo tibi datur, resarcire non tenetur mandator. Similiter si equo tuo utaris in itinere, quod mandati exequendi causa suscepisti, & hic intereat; damnum, quod pateris, resarcire non tenetur mandator.

§. 687.

De damno ex excessu mandati, seu præter mandatum acto proveniente. *Si quod damnum obvenit mandatario occasione excessus mandati, seu ex eo, quod præter mandatum agit; id mandans resarcire non tenetur*. Mandatarius enim mandatum non excedere, nec quicquam præter mandatum agere debet (§. 649.). Quatenus itaque hoc facit, mandans eidem ad nihil obligatur. Quamobrem si quod damnum obvenit mandatario occasione excessus mandati, seu ex eo, quod præter mandatum agit; id mandans resarcire non tenetur.

Nimirum mandator ex mandato non obligatur mandatario, nisi quia ipsius nomine & ipsius causa agit, adeoque personam ejusdem repræsentat, ut adeo, quæ ex mandato, dum idem exequitur, ei obveniunt, eadem accidissent mandatori, si ipse negotium suum gessisset. Quando agit præter mandatum & quocunque modo fines ejus excedit, cessat ratio obligationis, quæ ex mandato venit, consequenter nec ulla amplius ratio est, cur quicquam ipsi restituere debeat mandator, si damnum quoddam patitur, quia præter mandatum egit, vel ejus fines excessit, aut dum hoc fecit. Quamobrem de eo, quod resarciendum a mandatore, si inciderit quæstio, nil prorsus difficultatis supererit, modo inquiras, num mandatario quid obvenerit, quod ipsi mandanti evenisset, si ipse negotium suum gessisset. Neque enim nisi in hoc casu dici potest, quod obvenerit ex mandato, aut occasione mandati damnum aliquod, quod patiatur mandatarius.

§. 688.

Quatenus mandator maneat obligatus man- *Si mandatarius fines mandati excedit, aut præter mandatum quicquam agit, mandator tamen eidem manet obligatus quoad ea, ad quæ intra fines mandati ipsi obligatur*. Quoniam enim mandatarius fines mandati excedere non debet, nec quicquam præter mandatum agere (§. 649.); mandator eidem non obligavit sese,

sese, nisi quatenus intra fines mandati agit, adeoque eidem obligatus est quoad ea, quæ intra mandati fines egit, non vero obligatus est quoad ea, in quibus mandati fines excessit, seu quæ præter mandatum egit. Enimvero quod mandator non obligatus sit mandatario quoad ea, in quibus mandati fines excessit, seu quæ præter mandatum egit, ex eo nulla consequentia infertur, quod obligatus non sit quoad ea, quæ intra fines mandati egit, adeoque non obligatio posterior minime tollit obligationem priorem. Quamobrem si mandatarius fines mandati excedit, aut præter mandatum quicquam agit, mandator tamen eidem manet obligatus quoad ea, ad quæ intra fines mandati ipsi obligatur.

datario fines mandati excedenti.

Ex. gr. Mando tibi certam merciam quantitatem, ut mihi emas in nundinis, ad quas emendas tu Lipsiam proficisceris. Emis præter mandatum merces adhuc alias. Ego hoc non obstante emtionem mandatarum ratihabere & impensas in iter factas restituere teneor. Quodsi tamen reliquarum mercium causa, quas non mandavi, diutius Lipsiæ commoratus; impensas harum causa factas restituere non teneor, immo si occasione eorum aliquod damnum aliud passus, ego tibi hoc resarcire minime teneor. Ubi ea hic applicare volueris, quæ modo monuimus (*not.* §. 687.); nihil obscuritatis, quod dubium te reddere possit, supererit.

§. 689.

Quando mandatum pro non adimpleto habendum, si mandatarius fines mandati excessit.

Si mandatarius fines mandati excessit, & mandans eum damno ejus nonnisi intra fines mandati quod actum est ratihabere velit, ille autem proprio nomine actum malit, nisi quod actum est totum ratihabere velit; mandatum pro non adimpleto habetur, & mandatarius mandanti tenetur ad id quod interest mandatum adimpletum non fuisse, quatenus intra fines adimpleri poterat. Etenim mandans non obligatur ad ratihabendum, nisi quod intra fines mandati actum (§. 666. 667.), consequenter non tenetur ad ratihabendum id, in quo mandatarius fines mandati excessit. Quoniam tamen mandans locupletior fieri nequit cum damno mandatarii (§. 585. *part.* 2. *Jur. nat.*); si mandatarius proprio nomine actum malit, nisi quod actum est totum ratihabere velit mandator, mandatum pro non adimpleto habendum. *Quod erat unum.*

Enimvero si mandatarius mandatum intra fines adimplere poterat, dum fines excessit, revera perinde est, ac si mandatum adimplere noluisset, vel adimplere neglexisset. Quoniam itaque qui mandatum non exequitur, mandanti tenetur ad id quod interest, mandatum adimpletum non fuisse (§. 675.); mandatarius quoque in hypothesi propositionis præsentis tenetur ad id quod interest mandatum adimpletum non fuisse, quatenus intra fines adimpleri poterat. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Mando tibi 150. thaleros, ut emas mihi equos. Tu emis eos pretio 170. Quodsi in pretium 170. consentire nolim, tu eos retinere potes, nisi 170. restituere velim. Mandatum itaque pro non adimpleto habetur. Similiter mando tibi certum pretium, quo linteamina mihi emas in nundinis. Tu linteamina pluris emis, cum posses pretio mandato alia emere, quæ hic majori emere cogor. Quodsi consentire nolim in pretium majus & tu linteamina mihi emta retines, mandatum pro non adimpleto habendum, tu tamen mihi teneris ad restituendum excessum pretii, quo hic ea emere cogor supra pretium mandatum, quo in nundinis ea emere poteras.

§. 690.

De negotio non finito & contrario ejus eventu.

Si mandatarius sine culpa sua negotium finire non potuit, aut contrarium eventum expertus fuit, mandans nihilominus eum indemnem præstare tenetur. Quodsi enim mandatarius sine culpa sua negotium finire non potuit, aut contrarium eventum expertus fuit, cum negligentia culpa sit (§. 758. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*) & in omissione diligentiæ consistat (§. 757. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), nihil diligentiæ, qua uti potuit, in adimplendo mandato omisit, consequenter ab eo minime pependit, ut negotium finiret, aut contrarium eventum non experiretur.

retur. Quoniam itaque ultra id, quod fieri potest, mandans mandatarium obligare non potuit (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*), hic ex asse officio suo satisfecit (§. 649.), adeoque nulla ratio est, cur eidem mandans non obligatus esse debeat, ad quæ vi contractus tenetur. Quoniam itaque mandans mandatarium indemnem præstare debet (§. 682.); eundem adhuc indemnem præstare tenetur, si mandatarius sine culpa sua negotium finire non potuit aut contrarium eventum expertus fuit.

Ex. grat. Mando tibi 150. thaleros, ut mihi emas equos Titii: tu ad eum proficisceris, sed cum in hoc pretium consentire nolit, tu vero fines mandati excedere non debeas (§ 649.), re infecta abis. Hoc non obstante ego tibi restituere teneor, quod in iter impendisti & præstare damnum, quod ex hoc negotio passus es. Tibi imputari nequit, quod Titius in pretium tibi mandatum consentire noluerit; vel etiam pinguiorem emtorem prætulerit. Sane si ipse mandator præsens negotium suum gessisset, nec pluris equos emere voluisset, omnia eodem modo evenissent, quo nunc evenerunt. Nihil adeo tibi imputari potest. Idem valet, si Titius jam alii equos vendidit, ubi tu ad emendum accedis, aut si peregre abest, nec statim reversurus.

§. 691.

Cujus periculo negotium mandatum geratur.

Si tibi mando, ut rem meam alteri commodes, vel mutuo des, meo periculo commodatum, vel mutuatum, immo in genere negotium a mandatario mandantis periculo geritur intra fines mandati. Quod enim mandatarius facit intra fines mandati mandans fecisse putandus est (§. 661.). Quamobrem si tibi mando, ut rem meam alteri commodes, vel mutuo des, aut in genere negotium quoddam gerendum; tu vero mandatum intra fines præscriptos adimples, adeoque alteri rem meam commodes, vel mutuo des; ipse negotium gessisse, adeoque rem commodasse, vel mutuo dedisse putandus sum. Meo igitur periculo commodatum, vel mutuatum est, aut in genere negotium geritur.

Quodsi ergo commodatarii culpa res deterioratur, vel prorsus interit, nec is damnum datum resarcire potest, aut si mutuatarius rem mutuatam in genere restituere nequit; mandatarius mandanti ad nihil tenetur. Similiter si equos mandatos tibi emi, qui nullo vitio laborabant, hi vero in via, antequam ad te pervenniant, intereunt; damnum tuum est.

§. 692.

Quid restituendum, si mandans minus impendisset, quam mandatarius impendit.

Mandans mandatario restituere tenetur sumtus, quos bona fide fecit, seu non nimios putavit, etiamsi ipse minus impendisset, si ipse negotium gessisset. Quoniam enim hosce sumtus non determinavit mandator, eos judicio mandatarii determinandos reliquit, consequenter hujus judicio stare debet. Quamobrem si mandatarius bona fide sumtus fecit, quos scilicet non nimios putavit, cum ad eos restituendos teneatur (§. 682.); tenebitur adhuc, etiamsi ipse minus impendisset, si ipse negotium gessisset.

Ex. gr. Si mandatarius ea impendit, quæ in casu simili alii etiam impendere solent, vel ipse impendisset, si proprium negotium gessisset, veluti in victum, aut quando honorarium aliquod dandum erat; tu sumtus ab eo factos restituere debes, etsi, cum sis parcior, minus impendisses, si negotium tuum ipsemet gessisses. Tibi nimirum imputare debes, quod de his impensis non conveneris cum mandatario, vel alium elegeris magis parcum.

§. 693.

De mora in restituendo eo, quod ad mandatarium occasione mandati pervenit.

Si mandatarius in mora est, ne mandanti restituat, quod occasione mandati ad ipsum pervenit; mandanti tenetur ad id quod interest, id tempestive restitutum non fuisse. Mandatarius enim mandanti restituere tenetur, quicquid occasione mandati ad eum pervenit (§. 680.). Quodsi ergo in mora est, & damnum aliquod patitur

patitur mandans, vel lucrum ejus cessat, cum ad id, quod interest teneatur, si quis damnum patitur, vel lucrum ejus cessat, propterea quod ipse in mora est (§. 655. *part.* 3. *Jur. nat.*), ad id etiam tenetur mandatarius, quod interest id, quod ad ipsum occasione mandati pervenit, restitutum tempestive non fuisse, si in mora fuerit, ne idem restitueretur. *tarium occasione manet dati pervenit.*

Ex. grat. Mando tibi; ut exigas pecuniam; quam mihi debet Titius. Tu eam non restituis, cum alii mutuo dare, vel in proprios usus convertere potuissem. Usuras igitur propter moram præstare teneris.

§. 694.

Si tempus, quo restitutio fieri debet, expresse definitum, aut ex aliis circumstantiis colligitur; mora mandatarii ab eodem incipit. Ostenditur eodem modo, quo supra idem demonstravimus de mutuatario (§. 570.). *Terminus moræ.*

Ex. gr. Mando tibi ut merces emas in nundinis easque statim ad me mittas, antequam redeas. Quodsi hoc non facis, sed demum finitis nundinis mittas; ab eo tempore; quo mittere poteras, in mora es: quamdiu enim mittendi occasio deest sine culpa tua, in mora non es.

§. 695.

Si mandatarius in mora est, ne mandatum tempestive adimpleat: mandanti tenetur ad id quod interest mandatum tempestive adimpletum non fuisse. Quodsi enim mandatarius in mora sit, ne mandatum tempestive adimpleat, & mandans propterea damnum quoddam incurrit, vel lucrum ejus cessat; hoc ipsum ideo contingit, quia mandatarius in mora est: id quod per se patet. Enimvero si quis damnum aliquod patitur, vel lucrum ejus cessat, propterea quod alter in mora est; hic eidem tenetur ad id, quod interest (§. 655. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam mandatarius tenetur mandanti ad id, quod interest, mandatum tempestive adimpletum non fuisse, si is in mora fuerit, ne tempestive adimpleretur. *De mora in exequendo mandato.*

Ex. gr. Mando tibi, ut mihi merces emas in nundinis, quæ a mercatoribus peregrinis initio nundinarum pro minori pretio emuntur, quam deinde ab aliis vendi solent. Tu differs emtionem, donec apud peregrinos nullæ amplius prostent venales, & majori pretio deinde emis ab aliis. Merces pluris emtæ censentur, quam fuerant mandatæ. Potest etiam exemplum, quod modo dedimus (*not.* §. 694.), ad casum propositionis præsentis trahi.

§. 696.

Si pluribus conjunctim idem negotium mandatur, quod negligentia unius fit, quam præcavere ceteri poterant, id etiam imputatur ceteris. Quodsi enim pluribus conjunctim idem negotium mandetur, mandator vult, ut communicato consilio, & communi consensu id gerant. Quoniam itaque unusquisque ad omnem diligentiam obligatur (§. 649.); unicuique etiam incumbit, ut caveat, ne quid negligentia alterius fiat, quod mandanti damnosum (§. 750. 751. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quod igitur negligentia unius fit, id etiam negligentia alterius factum recte putatur, consequenter ceteris imputatur (§. 527. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). *De negligentia, si pluribus conjunctim mandatum.*

Nimirum plures, quibus idem negotium conjunctim gerendum committitur, unam repræsentant personam, ut adeo, quod ab uno mandatario exigitur, id exigatur ab omnibus conjunctim, & quod unus ceteris non contradicentibus facit id omnes simul fecisse putentur. Quamobrem quod unius negligentia accidit, id omnium negligentia evenisse putatur, nisi adsint circumstantiæ particulares, ob quas unius negligentia imputari nequit ceteris, veluti si actum fuerit, quod a ceteris recte commissum uni.

§. 697.

§. 697.

Quando plures, qui uni a ceteris committendum, hi vero in committendo omnem adhibuerunt diligentiam bus conjunctim mandatum, culpæ alterius non fiant participes.

Si pluribus conjunctim idem negotium mandetur, & quidpiam agendum, quod uni a ceteris committendum, hi vero in committendo omnem adhibuerunt diligentiam; culpam in exequendo non participant ceteri. Quoniam enim quod agendum uni committendum a ceteris, hi vero ad omnem diligentiam præstandam obligantur (§. 649.); obligationi suæ satisfecere, si in committendo omnem adhibuerunt diligentiam. Quodsi ergo hoc fecerint, non est, quod ipsis imputetur culpa alterius in exequendo, quam impedire non potuerunt (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Ejus adeo participes non fiunt.

Ex. gr. Ponamus pecuniam, quæ vi mandati exacta fuit, custodiæ unius committi, eidemque injungi, ut omni diligentia custodiatur. Quodsi is ceteris inconsultis eandem credat homini, qui solvendo non est: culpa vacant ceteri, nec ulla est ratio, cur factum alterius iis imputarii debeat, qui nihil prorsus commiserunt, quod officio suo sit adversum, nec ad factum alterius ullo modo concurrerunt.

§. 698.

De præstatione doli ac culpæ, si pluribus mandatur.

Si idem negotium pluribus mandatum fuerit conjunctim, singuli dolum vel culpam suam, communem pro rata præstare tenentur, nisi expresse conventum fuerit, vel ut singuli teneantur in solidum, vel ut teneantur simpliciter pro rata, eo scilicet, quod restituendum, vel resarciendum, inter singulos æqualiter diviso. Quoniam in mandato dolus & culpa præstari debet (§. 684.); propositio præsens eodem modo demonstratur, quo supra idem de pluribus depositariis demonstravimus (§. 627.).

Difficilis est disquisitio, si non semper, saltem haud raro, quidnam communi culpa, quid vero culpa singulis propria evenerit, si pluribus idem mandatum fuerit (§. 696. 697.). Quamobrem non modo consultum est, ut expresse conveniatur, quomodo culpa præstari debeat; verum etiam leges civiles præstationem definire possunt per ea, quæ suo loco de iisdem demonstrabuntur.

§. 699.

De præstatione culpæ, si pluribus negotium per partes mandetur.

Si idem negotium pluribus per partes mandetur; quilibet mandanti culpam suam præstare tenetur. Quodsi enim idem negotium pluribus per partes mandetur, unicuique præscribitur, quid facere debeat, consequenter revera tot sunt mandata, quot mandatarii, peculiaria, cum quod mandatur uni non una mandetur ceteris. Quoniam itaque unusquisque tantummodo obligatur ad id omni diligentia faciendum, quod ipsi commissum (§. 649.); quæ mandantur ceteris, ad eum non spectant. Quamobrem cum mandatarius præstare debeat dolum & culpam in eo, quod ipse gerere debet, negotio (§. 684.); si idem negotium pluribus per partes mandetur, quilibet mandanti culpam suam præstare tenetur.

Nemo tenetur ex facto alieno, ad quod minime concurrit, cum hoc ipsi minime imputari possit, cum id a voluntate ipsius nullo modo dependeat (§. 650. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quod alteri mandatum est, non tibi, ejus cura te non tangit. Quamobrem si tu debita diligentia facis, quod tibi mandatum; num ceteri faciant, quod ipsorum est officii, ipsi viderint.

§. 700.

Rationem reddere negotii gesti quid sit.

Rationem reddere negotii gesti dicitur, qui distincte exponit, quomodo singula ad negotium gerendum requisita executus fuerit.

Ex. gr. Dedi tibi centum thaleros, ut in itinere, quod ingrederis, eos in sumtus faciendos impendas. Finito itinere rationem reddis, si sigillatim recenseas omnes casus, in quibus pe-

cuniæ erogatæ; & quantum in unoquoque erogatum fuerit definias. Si tibi mandavi 150. thaleros, ut mihi emas equos; & tu me certiorem reddis equos esse emtos 140. thalerorum pretio, duos a te impensos in iter, quod hujus negotii causa fecisti: rationem reddis negotii gesti.

§. 701.

Mandatarius mandanti obligatur ad reddendam rationem negotii gesti. Etenim mandatarius obligatur ad id omni diligentia faciendum, quod ipsi faciendum committitur, nec quicquam facere debet, nisi quod ipsi fuerit commissum (§. 649.), consequenter fines mandati excedere minime debet. Obligatur etiam ad præstandum dolum & culpam quamvis (§. 684.). Necesse igitur est, ut mandanti constet, qua diligentia & quomodo mandatum adimpleverit, consequenter mandatarius distincte exponere tenetur, quomodo singula ad negotium gerendum requisita executus fuerit. Rationem negotii gesti reddit, qui distincte exponit, quomodo singula ad negotium gerendum requisita executus fuerit. (§. 700.) Mandatarius adeo mandanti obligatur ad reddendam rationem negotii gesti. *Ratio negotii gesti reddenda a mandatario.*

Mandatarius agit voluntate mandantis sive expressa, sive præsumta (§. 660.); non vero propria. Quamobrem docere etiam debet, quod in toto negotio nihil fecerit, nisi quod voluit mandans. Affirmare non sufficit, quod singula juxta voluntatem mandantis fuerit. Ex. gr. Si tibi mandavi, ut mihi in nundinis emas certos libros, & eo fine dedi triginta thaleros: non sufficit, ut libros emtos ad me mittas & nuncies, eos constare pretio totidem thalerorum; sed singulorum pretium sigillatim indicandum, ut, subducto calculo, appareat, quantam conficiant summam pretia particularia. Et ubi contrarius fuit eventus, mandatarius tamen hoc non obstante, quid fecerit, docere tenetur mandantem, ut appareat, ipsum in adimplendo negotio nihil diligentiæ in se desiderari passum fuisse: constare nimirum debet, contrarium eventum non posse tribui negligentiæ ipsius.

§. 702.

Si mandatarius mandatum excedit, mandatore præsente, nec contradicente; fines non excessisse censetur. Quodsi enim mandatarius mandatum excedit, mandatore præsente, nec contradicente; mandator tacet, quando loqui poterat ac debebat. Quoniam itaque qui tacet, quando loqui poterat & debebat, consentire præsumitur (§. 1054. *part. 3. Jur. nat.*); mandator præsens, nec contradicens, quando mandatarius mandatum excedit, in hoc consentire præsumitur. Enimvero si mandator in id consentit, id mandare censetur (§. 640. *h.* & §. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*) consequenter mandans facere, quod mandatum, adeoque fines mandati non excedere censetur. *Quando mandatarius contra fines mandati agere possit.*

Ex. gr. Mando tibi 150. thaleros, ut mihi emas equos, me præsente. Venditor in hoc pretium consentire non vult; tu ei offers 160. me non contradicente. Si venditor in hoc pretium consentit, equi mihi emti sunt, nec tu fines mandati excessisti.

§. 703.

Si nosti, mandatarium excessisse fines mandati, vel præter mandatum egisse, hoc tamen non obstante facis, vel non facis, quod facere vel non facere non poteras, nisi facto mandatarii supposito; quod a mandatario factum ratum esse vis. Ponamus enim te non ratihabere, quod a mandatario contra fines mandati, vel præter mandatum factum. Cum nemo contradictoria velle possit (§. 28. *Ontol.*); nec ea facere, vel non facere potes, quæ fieri nequeunt, sive physice, sive moraliter, nisi mandatarius fines excessisset, vel præter mandatum egisset: vis nimirum mandatarium hoc fecisse; dum hoc facere, vel non facere vis. Quamobrem necesse est ut velis ratum esse, quod a mandatario factum, si nosti, eum *Quando mandans ratihabeat factum mandatarii fines excedentis vel præter mandatum agentis.*

eum fines mandati excessisse, vel præter mandatum egisse, hoc tamen non obstante facis, vel non facis, quod facere vel non facere minime poteras, nisi facto mandatarii supposito.

In moralibus idem est velle non posse & velle non debere. Unde etiam in Jure Romano, quod fieri non debet, pro impossibili habetur, veluti dum conditio turpis refertur ad impossibilem. Et nemo sanus præsumitur velle contradictoria, etsi physice non repugnet, ut malles unum esse, etiamsi alterum non fit. Ex gr. Mandatarius rem pluris emit, quam mandatum, cum venditor in pretium minus consentire nollet. Non repugnat, te velle rem habere & tamen malle, ne sit pluris emta. Cum tamen pluris emta sit, necesse est, ut eam aut habere nolis, aut pluris emtam velis, nisi excessum pretii mandatarius remittere, quam rem retinere mallit. Ponamus te nosse, quod equi pluris sint emti, quam mandatum: hoc tamen non obstante equos sine contradictione in stabulum tuum adduci jubere. Cum hoc facere minime posses, nisi pluris emtos velles, emtionem utique ratam habes.

§. 704.

De ratihabitione ejus quod contra fines mandati vel præter hoc actum. *Si mandator, quod contra fines mandati, vel præter mandatum factum, ratihabet; mandatarius fines mandati non excessisse, vel præter mandatum nil egisse censetur.* Quodsi enim ratum esse velit mandator, quod contra fines mandati, vel præter mandatum factum; in id consentit (§. 658. part. 1. *Phil. pract. univ.*) adeoque perinde est, ac si mandator voluntate mandantis fecisset quod fecit. Enimvero cum mandatarius fines mandati non excedat, nec præter mandatum agat, quando agit quod vult mandans, consequenter quod ipsi mandatum (§. 640.); nec fines mandati excessisse, vel præter mandatum quicquam egisse censetur mandatarius, si mandator quod contra fines mandati, vel præter mandatum factum ratihabet.

Nimirum quando mandator ratihabet, quod contra fines mandati, vel præter mandatum factum, eo ipso significat, se in hoc consensurum fuisse, si præsens fuisset, aut jus suum contradicendi remittere (§. 95. p. 3 *Jur. nat.*). In utroque casu manifestum est voluntatem mandatoris habendam esse pro voluntate mandantis; id quod exempla clarius loquuntur. Ex. grat. Si mihi mandas 150. thaleros, ut tibi emam equos; ego autem consentio in pretium 160. Quando tibi significo emtos esse hoc pretio, & tu in idem consentis, consequenter factum meum ratihabes; perinde omnino est, ac si 160. thaleros mihi mandasses, ut tibi emerem equos; quamvis minoris emtos malles, consequenter fines mandati non excessissem. Similiter tu mandas mihi certas merces tibi in nundinis emendas, ut eas iterum vendendo lucrum facias. Ego emo adhuc alias, ex quibus majus lucrum percipere potes. Quodsi præter mandatum factum approbas, hoc ipso significas, te præsentem in harum emtionem consensurum fuisse. Atque adeo perinde est, ac si earundem emtio mihi mandata fuisset, nec præter mandatum emisse censeor.

§. 705.

Idem ulterius expenditur. Quoniam mandatarius fines mandati non excessisse, nec præter mandatum egisse putatur, si mandator factum ejus ratihabet (§. 704.), idem autem ratihabet, si novit, quod fines mandati excesserit, vel præter mandatum egerit, hoc tamen non obstante facit, vel non facit, quod facere vel non facere non poterat, nisi facto mandatarii supposito (§. 703.); *mandatarius fines mandati non excessisse, nec quicquam præter mandatum egisse putatur, si mandator facit, vel non facit, quod non præsupposito facto contra fines mandati, vel præter mandatum facere, vel non facere non poterat, quamvis norit mandatarium fines mandati excessisse, vel præter mandatum egisse.*

Ex. gr. Si noris, equos pluris emtos, quam mandatum, hoc tamen non obstante sine contradictione eos in stabulum tuum adduci jubes; mandatarius fines excessisse non censetur. Similiter si præter merces a te mandatas emi adhuc alias, &, ubi tibi significo, hasce a me emtas, tu eas ad te deferri jubes; præter mandatum eas emisse non censendus sum, nec ad te missas tu remittere potes. Quodsi excias te equos pluris emtos in stabulum tuum adduci jubere

bere eo animo, ne mihi restituas nisi pretium mandatum & excessus a te præstetur; non bona fide ageres cum mandatario, quod tamen fieri debet, sed dolose, cum sciens ac volens facias in detrimentum mandatarii, quod fieri minime debebat. Hæc igitur exceptio nulla est.

§. 706.

Quænam tacite insint mandato.

Sine quibus mandatum adimpleri nequit, ea etiam mandata intelliguntur, & quod cum mandato connexum est, id quoque mandatum censetur. Quoniam enim mandator vult mandatum a mandatario adimpleri (§. 640. 641.); necesse etiam est ut velit, ea fieri, sine quibus mandatum adimpleri nequit. Enimvero quod a mandatario fieri vult, id utique mandatur (§. §. *cit.*). Quamobrem sine quibus mandatum adimpleri nequit, etiamsi expresse non dixerit mandator, ea fieri debere, hoc tamen non obstante ea mandata intelliguntur. *Quod erat unum.*

Similiter quod cum mandato connexum est, id ideo fieri debet, quia hoc fit, quod mandatur (§. 10. *Cosmol.* & §. 118. *Ontol.*). Quamobrem cum mandator velit te hoc facere, quod tibi faciendum committit, seu mandat (§. 640. 641.); velle etiam censetur, ut facias, quod ideo fieri debet, quia factum est, quod expresse mandatur, cum alias se hoc nolle sufficienter significare debuisset. Quodsi ergo quid cum mandato connexum est, id quoque mandatum censetur. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Mando tibi, ut mihi emas equos Titii usque ad 150. thaleros. Tu eos emis intra fines mandati ea conditione, ut pretium solvatur a mandatore, equis ad eum adductis. Venditor consentire non vult, nisi pro arrha des decem thaleros. Arrha tibi quoque mandata intelligitur. Similiter si mandasti 100. thaleros, ut tibi ceras merces in nundinis emam. Merces ad te deferendæ sunt, si fuerint emtæ. Quoniam itaque cum emtione mercium connexa est earundem delatio, ea quoque mihi mandata intelligitur, etsi expresse non significaveris velle te, ut eas ad te deferri curem. Quodsi enim voluisses, ut eas interea deponerem, donec significares, quas occasiones ad te sint perferendæ, vel alii mandares, ut eas ad te deferret; hoc utique mihi indicare debuisses. Eodem modo patet, si mandato instructus sum ad rem vendendam, mihi quoque mandatum esse, ut recipiam pretium ab emtore. Quodsi enim hoc noluisses, prohibere utique debuisses, ne reciperem, vel indicare, quinam alius id recipere debeat. Vulgo dicitur, mandatum etiam extendi ad ea, quæ eidem sunt connexa & cohærentia.

§. 707.

Quando mandatarius fines non excedat agendo, quod expresse non mandatum.

Quoniam igitur ea, sine quibus mandatum adimpleri nequit, vel quæ cum mandato connexa sunt, etiam mandata intelliguntur (§. 706.), adeoque tacite mandato insunt; *mandatarius fines mandati non excedit, si quid facit, sine quo mandatum adimpleri nequit, vel quod cum mandato connexum est.*

Nimirum quamdiu mandatarius facit, quod vel expresse mandatum, vel tacite mandato inest, mandatum adimplet, adeoque extra idem nil facit, neque adeo fines ejus excedit. Exempla modo data idem clarissime loquuntur.

§. 708.

Quando mandator mandare videtur, quod contra vel præter mandatum fit.

Si mandatarius fines mandati excedit, vel præter mandatum agit, & mandator ante negotii implementum superveniens idem consummari patitur, pro mandante habetur. Etenim in hypothesi propositionis præsentis mandator præsens est & non contradicit, quando mandatarius fines mandati excedit, vel præter mandatum agit. Enimvero si mandator præsens non contradicit, mandatarius fines mandati non excedere, nec præter mandatum agere censetur (§. 702.), consequenter mandator pro mandante habetur. Ergo is etiam pro mandante habendus, si mandatario contra vel præter mandatum agente, ante negotii implementum superveniens id consummari patitur.

§. 709.

Factum turpe quid dicatur.

Factum turpe dicitur, quod lege naturali prohibitum. Quamobrem cum ad id, quod lege prohibitum, omittendum obligemur (§. 163. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), ad quod vero lege naturali omittendum obligamur, id naturaliter illicitum sit (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ*); *factum turpe naturaliter illicitum est.*

Non abit hæc definitio a definitione conditionis turpis, quippe quæ nomen trahit a facto turpi, quod supponit committi (§. 491. *part.* 3. *Jur. natur.*): neque enim ibi intelligitur nisi lex naturalis, qua prohibetur factum, cum in Jure naturali non alia intelligatur lex, quam naturalis, nisi contrarium expresse dicatur. Quamobrem quæ ibi dedimus, exempla propositionem quoque præsentem illustrant.

§. 710.

Pactum turpe quid sit.

Pactum turpe dicitur, in quo de facto turpi committendo convenitur.

Ex. gr. Pactio de inimico tuo occidendo, vel injuria afficiendo turpis est, cum tam homicidium voluntarium (§. 1024. *part.* 1. *Jur. nat.*), quam omnis injuria lege naturali prohibeatur (§. 911. *part.* 1. *Jur. nat.*).

§. 711.

An pactum turpe aut legi contrarium servandum.

Pactum turpe servandum non est, nec ullam producit obligationem, immo in genere pactum legi cuicunque contrarium obligatorium non est. Pacto enim turpi convenitur de facto turpi committendo (§. 710.), consequenter cum factum turpe sit naturaliter illicitum (§. 709.), de facto committendo, ad quod omittendum obligamur (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum obligatio naturalis sit immutabilis (§. 142. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); necesse est, ut non faciamus, de quo pacto turpi conventum (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), adeoque pactum turpe servandum non est, nec ullam producit obligationem. *Quod erat unum.*

Immo in genere quod lege quacunque prohibetur, ad id omittendum obligamur (§. 163. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter cum nemo sese ab obligatione sua liberare possit (§. 674. *part.* 3. *Jur. nat.*), nemo quoque convenire cum altero potest, ut faciat quod lege prohibetur. Pactum adeo legi contrarium obligatorium esse nequit. *Quod erat alterum.*

De pactis legi positivæ contrariis plura dicenda suo loco. Hic potissimum agitur de pacto legi naturali contrario.

§. 712.

An mandatum rei turpis sit obligatorium.

Mandatum rei turpis nullam producit obligationem, nec a mandatario adimplendum. Mandatum enim facti turpis est contractus (§. 640.), adeoque pactum de facto turpi committendo (§. 794. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter pactum turpe (§. 710.). Enimvero pactum turpe nullam producit obligationem (§. 711.). Ergo nec mandatum facti turpis ullam producit obligationem. *Quod erat unum.*

Quoniam porro pactum turpe servandum non est (§. 711.); nec mandatum facti turpis a mandatario adimplendum. *Quod erat alterum.*

Ad pactum turpe non servandum obligamur, non vero id tantummodo non servare licet. Et eodem modo non saltem licet mandatario mandatum facti turpis non adimplere; verum etiam is obligatus est ad idem non adimplendum. Nimirum in foro conscientiæ, seu si jus internum spectes, peccat qui de facto turpi committendo quomodocunque paciscitur, vel in spe-

specie qui idem mandat, peccat etiam qui pactum turpe servat, vel in specie mandatum adimplet; in foro autem externo, seu si jus externum spectes, ad pactum turpe servandum, vel in specie ad mandatum facti turpis adimplendum nemo cogi potest, & impune illud non servatur, vel hoc in specie non adimpletur.

§. 713.

Quoniam mandatum facti turpis nullam producit obligationem (§. 712.); *ex mandato turpi nec mandatarius mandanti, nec mandans mandatario ad quicquam tenetur*, consequenter etsi alias mandatarius teneatur mandanti ad id quod interest, mandatum adimpletum non fuisse (§. 675.) & mandans mandatario restituere debeat impensas, sine quibus negotium geri non potest, & resarcire damnum, quod occasione mandati incurrit, seu mandatarium indemnem præstare (§. 682.; *si mandatarius mandatum non adimplet, mandanti non tenetur ad id, quod interest mandatum adimpletum non fuisse, &, si adimplet, mandator eidem non tenetur ad impensas restituendas damnumque, quod incurrit occasione mandati, resarciendum, seu eum indemnem præstare non obligatur.* *Idem porro expenditur.*

Ex. gr. Si tibi mandatur furtum, ut committatur mandantis causa, tu vero, quia pœnitet, furtum non committis, etsi committi facile poterat, mandatori non teneris ad restituendum, quod lucratus fuisset, si quidem res furtiva ad ipsum pervenisset, immo ubi furtum feceris, & rem ablatam retinueris, nihil a te tanquam sibi debitum exigere potest, cum perinde sit ac si tui causa furatus sis, utpote ad furandum mandantis causa minime obligatus. Quodsi mandator rem furtivam acceperit, hoc tamen non obstante non tenetur tibi restituere sumtus, quos furti causa fecisti, nec quos fracto crure in chirurgos impendere coactus fuisti. Qui mandatum turpe exequitur, proprio nomine agit, etsi ad factum concurrat mandator, quatenus spectatur ut vitiosum & injuriosum, ut adeo peccati ac delicti particeps fiat mandator, quatenus factum alienum ipsi imputatur (§. 650. *part. 1. Philos. pract. univers.*). Quoniam vero hæc imputatio non ex contractu venit, sed ex concursu ad factum alterius, ejus in præsenti ratio non habetur.

§. 714.

Consilium nullam inducit obligationem. Etenim qui consilium dat, tantummodo significat, quid sibi videatur ut fiat (§. 983. *part. 1. Theol. nat.*). Propterea vero quod mihi videtur hoc faciendum esse, necesse non est ut tu mihi promittas te hoc facturum (§. 361. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter ad hoc faciendum te mihi obliges (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*), nec ego vicissim tibi quid promitto, si feceris (§. 361. *p. 3. Jur. nat*), consequenter ad quicquam obligatum esse nolo (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem nec tu obligatus es ad hoc faciendum, quod mihi consultum videtur, nec ego me tibi ad quicquam obligavi. Consilium adeo nullam inducit obligationem. *Consilium an sit obligatorium.*

Hinc cum obligatio in necessitate morali agendi consistat (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), vulgo dicitur, consilium non necessitare. Nemo alteri obligari potest præter voluntatem suam (§. 386. 393. *p. 3. Jur. nat.*). Qui vero consilium dat, non habet animum, sese alteri ad quicquam obligandi, nec vicissim alterum sibi obligari vult, cum consiliatori perinde sit, sive facias, sive non facias, saltem videri velit sua non interesse ut facias, aut si etiam quodammodo intersit, tuo tamen arbitrio relinquit, utrum facere velis, nec ne. Ex. grat. tu ex me quæris, quid mihi videatur de matrimonio filiæ tuæ cum Sempronio ineundo. Ego respondeo, si ego tuo essem loco me conditionem ambabus manibus acceptaturum. Tu obligatus non es ad consentiendum in matrimonium filiæ tuæ cum Sempronio, cum nullum in me transtuleris jus te adigendi, ut consentias, si consentire nolueris, nec ego voluerim, ut hoc jus in me transferres, sine quo obligatio nulla ex parte tui concipitur (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Cum adeo totum negotium a tua adhuc pendeat voluntate, nulla quoque ratio est, cur ex consilio tibi ad quicquam esse debeam obligatus. Immo dubium non est, si intra fines consilii persistere velim, me rogatum, num teneri velim ad id, quod interest, matrimonium contractum non fuisse, siquidem eventus non respondeat voto, responsurum, quod nolim, cum res tua agatur, non mea. Vulgo dicitur, actus non operari ultra intentionem agentium.

§. 715.

An mandatarii tantum gratia mandari possit. *Si mandatarii tantum gratia mandetur, mandatum non est, sed consilium.* Etenim si mandatarii tantum gratia mandetur, hujus solius spectatur utilitas, nec interest mandantis, utrum faciat, nec ne, quod se fieri velle significat. Quamobrem huic perinde est, sive is faciat sive non faciat. Nulla igitur ratio est, cur sibi obligatum esse velit mandatarium ad hoc faciendum. Sane si non faceret, etiam si se ad faciendum obligasse supponatur, obligatio tamen nullum haberet effectum, adeoque ea prorsus inutilis foret. Quoniam itaque mandatum non est, si mandatarius mandanti ad faciendum non obligatur (§. 640. 641.); si hujus tantum gratia mandetur, mandatum non est. *Quod erat unum.*

Quia mandatarius frustra obligatur ad mandatum adimplendum, si ipsius solius gratia mandetur; mandans tantummodo significasse censetur, quid sibi videatur, ut fiat. Quamobrem cum consilium sit, si saltem quis alteri significat, quid utiliter ab ipso fieri existimet (§. 983. *part.* 1. *Theol. nat.*); si mandatarii tantum gratia mandetur, consilium est. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Si tibi mandem, ut pecuniam potius in emtionem prædii colloces, quam sub usuris credas; tua in hoc negotio spectatur utilitas, utrum horum facias. Quodsi enim mea interesset, ut potius prædium emeres, quam sub usuris crederes pecuniam; mea & tua causa, non sola tua mandaretur *contra hypothesin*. Si prædium non emas, si vel maxime te hoc facturum dixisses, nihil tamen est, quod propterea a te exigere possem, cum nulla ex hoc actu redundet utilitas, quæ eo intermisso mihi a te ademta sit. Quamobrem nullus foret obligationis effectus, si te ad prædium emendum mihi obligare vellem. Verba igitur mea, quæ nullum interesse meum indicant, non aliter accipi possunt, quam ut me judice tibi utilius sit emere potius prædium, quam sub usuris credere pecuniam. Quod adeo mandatum dicitur, revera consilium est. Neque vero est quod excipias, tua interesse posse, ut ego prædium emam, etsi hoc ignorare me velis. Neque enim, quando quis ad verum dicendum obligatur, adversus ipsum pro vero habetur, nisi quod sufficienter indicavit (§. 427. *part. 3. Jur. natur.*). Quod quia tacita mente volvit, ut a te ignoretur, ejus quoque a te nulla haberi potest ratio, nec potes emere prædium in gratiam alterius, quamdiu ignoras ejus interesse ut emas. Quodsi ergo emis, tui unice gratia emis: si non emis, nec habet alter de quo conqueratur, quippe qui in voluntate tua acquiescere debebat, etiamsi prædium emere voluisses, ubi tibi de eo, quod ipsius interest, constitisset.

§. 716.

An mandans solius mandatarii causa eidem obligetur. Quoniam nonnisi consilium est, si mandatarii tantum gratia mandetur (§. 715.), consilium vero nullam inducit obligationem (§. 714.); *Si mandatarii solius causa mandes, eidem ad nihil obligaris.*

Ex grat. Si cui mandes, ut fundum potius emat, quam pecuniam sub usuris credat, ipsi vero non expediat emisse fundum; tu ei non teneris ad id, quod interest, fundum non fuisse emtum. Si quod enim sentit damnum, ex suo facto idem incurrit, cum consilium tuum implere non teneretur (*not.* § 714.). Ipsius adeo culpa est, quod non ante probe expenderit, num expediat consilium tuum implere, quam secundum id ageret. Immo bene consulta haud raro male succedunt, ut ne quidem male consuluisse dici possit, qui consilium dedit, consequenter ne justam quidem de eo conquerendi causam habeat, qui consilium implevit, postquam probe ponderavit, num idem sibi expediat.

§. 717.

Utile in contractibus quid dicatur. *Utilitatis* nomine *in contractibus* non venit, nisi quæ vel in pecunia consistit, vel pecunia æstimari potest. Hinc & *in contractibus non aliud spectatur lucrum vel interesse, nisi quod pecuniarium est, vel pecunia æstimabile.* Quando enim agitur de eo, quod alteri restituendum vel resarciendum, id quod restitui vel resarciri debet, nisi res in specie vel in genere restituatur, pecunia æstimandum

dum (§. 290.). Atque hinc ulterius intelligitur, cujusnam causa negotium aliquod geratur, ejus nimirum, cujus est utilitas.

Ex. gr. Si tibi mando, ut mihi emas librum: cum tu emtionem libri in te gratis suscipias, nihil ex hoc negotio ad te venit, quod pecunia æstimari possit, sit ita quod amorem meum tibi concilies, ego vero acquiro librum, qui pecunia æstimatur. Atque adeo mea tantummodo spectatur utilitas, non vero tua. Hinc mei tantummodo gratia mandatum est, non vero simul tui causa. Similiter cum operæ non minus pecunia æstimentur, quam res (§. 290.); cui opera gratuita præstatur, cum qui eam præstat nihil vicissim recipiat (§. 18.), illius sola est utilitas.

§. 718.

Si sine consilio tuo alter non contraxisset, hoc tamen non obstante eidem non obligaris. Quoniam consilium nullam inducit obligationem (§. 714.), ideo necesse non est, ut alter id sequatur (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec tibi ullum competit jus eum vi adigendi ut sequatur (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem etsi sine consilio tuo non contraxisset, sua tamen contrahit voluntate nullo modo necessitata, adeoque ipsi imputandum, quod consilium tuum fuerit secutus (§. 527. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Cumque contra te pro vero haberi non possit, nisi quod sufficienter indicatum (§. 427. *part. 3. Jur. nat.*), ex eo autem, quod alteri consulas hoc esse faciendum, minime sequatur, quod obligatus esse velis ad alterum indemnem præstandum, vel periculum negotii in te suscipere, præter voluntatem tamen tuam nemini obligari potes (§. 386. 393. *part. 3. Jur. nat.*); ideo nec obligaris alteri, etiamsi sine consilio tuo non contraxisset. *An consilium datum alias non contracturo sit obligatorium.*

Non ignoro contrariam sententiam amplecti *Ulpianum* l. 6. ff. Mand. leg. contra §. 5. Conf. *Manzius* ad Instit. §. 6. de Mand. n. 11. & seqq. Attamen quomodo ex nudo consilio, ad quod implendum nulla datur obligatio, dantis obligatio oriri possit, non video. Sumamus exemplum *Harprechti* apud *Manzium* loc. citat. Tu constituisti emere fundum, ego dissuasi emtionem, & consului, ut pecuniam fœneres potius. Etsi aperte profitearis, te nonnisi consilio meo permotum (cui æquipollet (§. 715.) hoc in casu mandatum) fœnerare; non tamen ideo in me transfers jus te, si pœnituerit, adigendi ut fœneres, vel si non impleveris consilium, quidpiam a te exigendi, quod jus hic locum habere nequit, consequenter nec mihi perfecte obligatus esse vis (§ 236. *p. 1. Phil. pract. univ.*). Immo quod dicis te consilio meo permotum fœnerare malle, quam fundum emere; hisce verbis mihi non significas, me tibi obligatum esse debere ad te indemnem præstandum, si male successerit, neque adeo ego dici possum vel tacite in hanc obligationem consensisse, tibique promisisse, quod te indemnem eo casu præstare velim (§ 393 *part. 1. Philos. pract. univ.*). Naturaliter adeo nulla nascitur obligatio, quamdiu intra fines nudi consilii statur, quacunque de causa alter idem sequatur. Semper ei, cui consilium datur, liberum est, apud se explorare, an sibi expediat consilium; quam rationem allegat Imperator §. 6. Institut. de Mand. cur consilium obligatorium non sit. Quodsi ergo tu meo judicio unice stare velis, cum hoc libere facias, judicium meum tuum facis, adeoque tu consilium meum sequeris; tuo judicio hoc tibi bonum censetur, adeoque actus voluntatis a tuo pendet judicio. Aliud vero est, quando agitur de imputatione facti alieni, veluti in delictis & injuriis: tum enim constat consilium danti factum alienum imputari (§. 674. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Hic nimirum obligatio ad id, quod propter factum alienum præstandum, vel patiendum, non dependet a tua voluntate, quemadmodum in contractibus, in quibus ultra voluntatem tuam obligari nequis. Et quamvis etiam tibi imputari possit, quod alter consilio tuo permotus fœnerare maluerit, quam fundum emere (§. *cit.*); non tamen ex sola imputatione sequitur te indemnem præstare eum debere, si male successerit, cum si alteri damnum datum esset, primario teneretur, qui consilium secutus. Quando igitur ipse damnum incurrit, idem ferre debet, quatenus ipsi imputandum, quod tuo potius, quam suo stare voluerit judicio, cum nulla ipsi necessitas hanc legem imponeret.

§. 719.

Si quis consilio doloso vel fraudulento alterum inducit, ut faciat, quod male successurum, ad resarciendum damnum eidem tenetur. Si quis enim consilium dolo sum dat, is novit, male successurum negotium, consequenter alterum damnum passurum *An consilium dolosum sit obligatorium.*

passurum & ut patiatur vult (§. 705. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum obligetur ad damnum ab eo avertendum (§. 495. *part.* 2. *Jur. nat.*), quatenus consilium ipsi imputatur (§. 674. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), dolo suo damnum dedisse recte censetur, utpote quod alter sine dolo ipsius passus non fuisset. Quoniam itaque damnum dolo datum est resarciendum (§. 580. *p.* 2. *Jur. nat.*); ad idem resarciendum tenetur, qui consilio doloso alterum inducit, ut faciat, quod male successurum.

Non hoc contrariatur ei, quod paulo ante demonstravimus, consilium nullam inducere obligationem (§ 714), neque enim hic obligatio nascitur ex consilio, sed ex dolo, qui eidem accedit. Consilium intra fines intellectus subsistit (§. 983. *part.* 1. *Theol. nat.*), ast dolus actum quoque voluntatis involvit, ita ut tu ipse damnum inferres ei, cui consilium das, si inferre posses. Et si vel maxime culpa media vitietur consilium; evidens tamen est, te, si tibi esset agendum, malle potius damnum dare ei cui consilium das, quam alteri, cujus gratia das non succurrere (*not.* §. 782. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quoniam vero culpa media culpæ quædam in genere sic dictæ species est (§. 784 *p.* 1. *Phil. pract. univ.*), subinde propius ad dolum, subinde propius ad culpam in specie sic dictam accedens (*not.* §. *cit.*); ea consiliatorem ab obligatione damni resarciendi minime liberat (§. 580. *p.* 2. *Jur. nat.*).

§. 720.

An mandati teneatur qui aliena tantum causa mandat.

Si aliena tantum gratia mandetur, mandator mandati tenetur. Quodsi enim aliena tantum gratia mandetur, cum mandatoris in eo negotio nulla versetur utilitas (§. 717.), mandatum ex amore in alterum profectum intelligitur (§. 650. *Psych. empir.*). Quoniam itaque qui alterum amat, is eundem considerat tanquam se ipsum (§. 659. *Psych. empir.*); perinde omnino est ac si sua causa mandasset. Quamobrem quod aliena tantum causa mandaverit, minime obstat, quo minus mandatario ad ea teneatur, ad quæ ipsi teneretur, si sua causa mandasset. Mandati igitur tenetur, qui aliena tantum gratia mandavit.

Ostenditur etiam hoc modo. Quando tibi mando aliena causa, tu negotium alterius gerendum suscipis mea voluntate, idem tanquam a me commissum meo nomine gesturus (§. 640.), consequenter mecum contrahis. Quæ igitur ex contractu oriuntur obligationes (§. 793. *part.* 3. *Jur. nat.*); me & te tangunt. Quamobrem ego aliena licet causa mandans mandati teneor.

Nimirum negotium alienum, quatenus a te mandatur, spectatur tanquam proprium, eo ipso enim tuum facis, quatenus id alteri committis, cum alias idem committere non posses. Tu mandatarium tibi obligas ad mandatum omni diligentia implendum (§. 649.) & te ipsi obligas ad eum intra fines mandati indemnem præstandum (§. 667. 682.). Mandatarius enim negotium gerendum in se suscipit tanquam a te sibi commissum, atque adeo tuo nomine gerit, & in eo gerendo tuam repræsentat personam, quasi ea lege, ut quod acquiritur cedatur ei, cujus causa mandatur, vel ut utilitas, quæ ex negotio obvenit, sit ejus, cujus gratia mandatur. Ex. grat. Si tibi mando, ut Mævio fundum emas: perinde est, ac si mandarem, ut fundum mihi emas & emtum Mævio cedas. Quamobrem cum tu te obligaveris ad fundum mihi emendum, & emtum Mævio cedendum; Mævio a te emtus erit. Supponitur nimirum Mævium mihi non mandasse, ut mandem tibi emtionem fundi. Vi nimirum mandati agere debebas meo nomine, sed quatenus id, quod ex mandato ad me pervenire poterat, Mævio cedo, Mævii nomine agis: in ceteris vero obligationes inter nos consistunt, cum tibi de Mævii voluntate non constet, neque cum ipso contraxeris. Similiter si tibi mando, ut pro Mævio fidejubeas, perinde est, ac si meo nomine fidejubere deberes. Quoniam autem volo, ut tu hoc facias tuo nomine quasi meo; necesse utique est ut fiat periculo meo. Eodem modo aliud quodcunque negotium Mævii tuo nomine geris quasi meo, vel nomine alterius quasi meo, quatenus id geritur meo periculo. Mandatum vult, ut agas mandantis nomine (§. 640). Unum autem idemque est, sive agatur mandantis nomine, sive mandatarii aut tertii nomine, sed periculo mandantis.

§. 721.

Cujusnam sit periculum, si man.

Si mandantis & mandatarii gratia mandetur, periculum mandantis est. Quoniam enim si mandatarii gratia mandetur mandatum non est, sed consilium (§. 715.

(§. 715.); quando mandantis & mandatarii gratia mandatur, perinde est ac si solius mandantis causa mandatum fuisset. Quamobrem cum mandans mandati teneatur, quatenus sua causa mandatur, ad eum indemnem præstandum (§. 682.); eundem quoque indemnem præstare debet, quando sui & ipsius causa mandatur, consequenter si mandantis & mandatarii causa mandetur, periculum mandantis est. *dantis & mandatarii causa mandentur.*

Ponamus casum, quem exempli loco affert Imperator §. 2. Inst. de Mand. Mando tibi, ut pecuniam sub usuris eredas Titio, qui in rem meam eam versurus est, veluti merces emturus. Tui gratia mandatur, quatenus ex hoc negotio usuras accipis, adeoque in te utilitas quædam redundat (§. 717.). Ast mei causa mandatur, quatenus pecunia in rem meam vertitur. Facile apparet, te Titio pecuniam non crediturum, nisi ego mandarem. Quicquid ergo facis, quia me tibi obligatum habes, seu quatenus ego mandati tibi teneor. Totum adeo negotium a te geritur meo periculo.

§. 722.

Si mandatarii & aliena causa mandetur; periculum mandantis est. Patet ut ante (§. 721.) perinde esse, ac si aliena tantum causa mandatum fuisset. Enimvero si aliena tantum gratia mandetur, mandator mandati tenetur (§. 720.). Tenetur igitur etiam mandati, si mandatarii & aliena causa mandetur. *Quodsi mandetur mandatarii & aliena causa.*

Ponamus denuo casum, quem exempli loco affert Imperator §. 5. I. de mand. Mando tibi, ut pecuniam sub usuris cedas Titio. Quatenus usuras accipis, patet ut ante (*not.* §. 721.) tui causa mandati: quatenus vero pecunia creditur Titio, cujus necessitati succurritur, ipsius gratia mandatur. Meo pecunia Titio creditur periculo, ita ut, si is solvendo non sit, ego tibi teneat ad solvendum debitum cum omni interesse.

§. 723.

Si mandantis & aliena causa mandetur, periculum mandantis est. Etenim si solius mandantis causa mandetur, periculum mandantis est (§. 682.), & si aliena tantum gratia mandetur, periculum itidem mandantis est (§. 720.). Erit igitur etiam mandantis periculum, si ipsius & aliena causa mandetur. *Quodsi mandantis, & aliena causa mandetur.*

Ponamus etiam hic casum, quem affert Imperator §. 4. Inst. de Mand. Ego tibi mando, ut mihi & Titio fundum emas. De Titii voluntate tibi non constat, sed saltem de mea: alias enim ego & Titius simul mandaremus conjunctim. Ex contractu igitur ego nonnisi tibi obligatus sum, adeoque periculo meo negotium geritur, & tu a me exigere potes solo, ut te in hoc negotio indemnem præstem. Ex hactenus autem demonstratis patet, quot modis mandatum contrahatur. Nimirum regulariter seu plerumque contrahitur solius mandantis causa: immo eum mandatarius sese non obliget nisi mandanti eumque solum sibi vicissim obliget, negotium semper suscipit in gratiam mandantis, quasi ipsius causa mandaretur. Deinde mandatum etiam contrahitur, aliena tantum gratia (§. 720.), solius autem mandatarii causa contrahi nequit (§. 715. 716.). Denique contrahitur quoque mandatum mandantis & mandatarii (§. 721.), mandatarii & aliena (§. 722.), necnon mandantis & aliena gratia, *ut præsens.* Quinque igitur modis mandatum contrahitur, quemadmodum recte notavit Imperator *in princ.* de Mand. Ceterum non opus est, ut in mandato aliqua spectetur mandantis utilitas: neque enim obligatio nascitur ex utilitate negotii, quod mandatario committitur, sed ex libera mandantis voluntate, qua sese mandanti obligare voluit, quemadmodum vicissim a libera mandatarii voluntate pendet ejusdem obligatio. Nimirum nemo alteri sese perfecte obligare potest nisi promittendo (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*), sive promissio expressis verbis fiat, sive tacite insit negotio, quemadmodum omni contractui inesse intelligitur (§. 788. 794. *part.* 3. *Jur nat.*). A promittentis autem voluntate semper pendet, utrum promittere velit, nec ne. Et in specie a libera voluntate mandantis pendet, ut mandet; a libera autem voluntate mandatarii, ut sibi sit mandatum. Cum tam promissor, quam promissarius animo deliberato agere debeant (§. 391. 392. *part.* 3. *Jur. nat.*), unusquisque autem de se statuere debet, num singula expendenda probe expenderit (§. 422. *part.* 3. *Jur. nat.*); culpa mandantis est, si temere mandaverit, culpa vero mandatarii, si temere negotium sibi commissum gerendum susceperit (§. 717. *p.* 1. *Phil. pract. univers.*). Quamobrem si quis damnum quoddam patitur, sua hoc patitur culpa.

§. 724.

De pluribus conjunctim mandantibus.

Si plures conjunctim mandent, mandati pro rata tenentur, nisi aliter convenerint, quod scilicet singuli in solidum teneri velint mandatario. Quodsi enim plures conjunctim mandent commune negotium, quilibet partem suam mandasse intelligitur, nisi aliter convenerit, cum nemo aliena causa mandasse censendus sit, nisi expresse hoc dixerit. Tot igitur videntur mandata, quot mandantes, consequenter quilibet mandantium mandati tenetur pro rata, quam eidem mandavit (§. 682.).

Quodsi vero conventum fuerit, ut singuli in solidum teneantur, unusquisque non tantum sua, sed aliena etiam causa mandavit; consequenter unusquisque etiam mandatario in solidum tenetur (§. 723.).

Ex. gr. Ego, Mævius & Titius mandamus tibi, ut fundum nobis emas, qui meus esse debet pro parte una, Mævii pro duabus & Titio pro tribus. Quodsi ergo tibi quid restituendum, ego partem unam, Mævius duas, Titius tres restituere tenetur, toto; quod restituendum, in partes sex diviso. Quodsi vero singuli in solidum teneri velint mandatario, poterit is totum exigere ab eo, a quo voluerit, &, ubi ab uno id consequi nequit, ab alio.

§. 725.

Contractus consensualis quinam sit.

Contractus consensualis est, qui mutuo consensu perficitur, seu consummatur. Hinc *consensu constare* dicitur.

Equidem cum contractus omnis sit conventio quædam (§. 793. *part. 3. Jur. nat.*), in omni autem conventione detur mutuus eorum, quos inter convenit, consensus (§. 669. *part. 3. Jur. natur.*); ad contractum omnem requiritur mutuus contrahentium consensus: non tamen omnis contractus mutuo consensu perficitur; ita ut pars una alteri fit statim obligata ad id, in quod consensit, quia consensit, sed præterea aliud adhuc requiritur, antequam contractus perfectus, seu ad finem perductus, veluti in realibus traditio rei (§. 437.).

§. 726.

Qualis contractus sit mandatum.

Mandatum contractus consensualis est. Quoniam enim mandatum contrahitur, si mandans mandatario suo nomine quid faciendum committit & hic commissum ab eo gratuito suscipit (§. 640.); contractus statim perficitur, quamprimum contrahentes in idem consentiunt (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum contractus consensualis sit, qui mutuo consensu perficitur, seu consummatur (§. 725.); mandatum contractus consensualis est.

Præter consensum mandantis & mandatarii nihil requiritur aliud, ut fit mandatum & contrahentes sibi mutuo obligentur ad ea, ad quæ vi contractus sibi invicem obligantur. Aliter vero sese res habet in commodato, mutuo ac deposito. Etsi enim commodans & commodatarius consenserint in usum rei gratuitum, nondum tamen commodatum est, quia usus ante concessus dici nequit, quam res tradatur utenda, nec commodatarii ulla intelligitur obligatio, antequam rem utendam accepit. Et idem eodem modo patet de mutuante & mutuatario. Similiter quamvis deponens & depositarius consenserint in gratuitam rei custodiam; nondum tamen dici potest depositum esse, antequam res fuerit tradita, quæ deponenda, nec depositarii intelligitur obligatio, antequam rem custodiendam acceperit. JCti adeo Romani contractus reales a consensualibus recte distinguunt, nec inutiliter, cum nemo alteri quid debeat, antequam obligatio ipsius incipiat, adeoque intersit nosse, quamprimum alteri incipias esse obligatus, consequenter quamprimum contractus fuerit consummatus. Uberius hæc deducere nolo, cum qui jurium periti sint facile perspiciant, quæ in praxi inde pendeant.

§. 727.

Quomodo facto vel

Si ex facto tuo, vel non facto intelligitur, te alteri aliquid faciendum committere, vel ab altero tibi commissum suscipere; mandatum contrahitur. Etenim si ex facto

facto tuo vel non facto intelligitur, te alteri aliquid faciendum committere; te velle ut alter hoc faciat, sufficienter significas, consequenter consensum tuum ipso facto, vel non facto declaras (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Similiter si ex facto, vel non facto tuo intelligitur, te ab altero tibi commissum suscipere; te velle facere, quod alter tibi faciendum committit, sufficienter significas, consequenter consensum tuum sufficienter declaras (§. *cit.*), & in utroque casu consensus tacitus est (§. 660. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum consensus tacitus sit verus consensus (§. 662. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & solo consensu consummetur mandatum (§. 725.), mandatum utique contrahitur, si ex facto tuo, vel non facto intelligitur, te alteri aliquid faciendum committere, vel ab altero tibi commissum suscipere. *non facto contrahatur mandatum.*

Exempla quædam jam habuimus in anterioribus, quando mandatarius mandatore præsente, nec contradicente fines excedit (§. 702.), vel si mandator norit, mandatarium excessisse fines, vel præter mandatum egisse, hoc tamen non obstante facit, vel non facit, quod facere vel non facere non poterat, nisi facto mandatarii supposito (§. 705.), vel si mandator superveniens negotium; quod contra vel præter mandatum geritur, consummari patitur (§. 708.). Nimirum perinde est, sive consensus facto, vel non facto, sive verbis declaretur, modo de eodem certo constet. Ut enim valeat mandatum, necesse est, ut certo constet de utriusque contrahentium consensu (§. 725. 726.), neque adeo opus est, ut præcise verbis declaretur.

§. 728.

Mandatum dicitur *expressum*, quod expresso mandantis consensu contrahitur. *Tacitum* vero appellatur, quod tacito mandantis consensu contrahitur. *Mandatum expressum & tacitum.*

Quoniam consensus expressus verbis; tacitus vero facto, vel non facto declaratur (§. 660. *part. 1. Philos. pract. univ.*); dici etiam solet, quod mandatum tacitum per facta, sive positiva, sive privativa; expressum vero per verba contrahatur.

§. 729.

Si quis per epistolam tibi mandat, tu vero non respondes; mandatum contrahitur. Etenim si quis per epistolam tibi quid faciendum committat, & tu id in te suscipere nolis; necesse est ut respondeas te nolle, consequenter si non respondes, taces, quando tacendum non erat. Quoniam itaque consentire præsumitur, qui tacet, quando loqui poterat & debebat, consequenter quando tacendum non erat (§. 1054. *part. 3. Jur. natur.*); ex non facto tuo intelligitur, te negotium tibi commissum suscipere velle (§. 658. 660. *part. 1. Philosoph. practic. univers.*). Quamobrem cum mandatum contrahatur, si ex non facto tuo intelligitur, te negotium tibi commissum suscipere velle (§. 727.); mandatum etiam contrahitur, si per epistolam tibi mandetur, tu vero non respondeas. *Quando per epistolam contrahatur mandatum tacito consensu mandatarii.*

Nimirum tacite consentit mandatarius, qui cum verus sit consensus (§. 662. *part. 1. Philos. pract. univers.*), idem operatur, quod expressus.

§. 730.

Si pro negotio gerendo quid exigitur, mandatum non est. Mandatum enim negotium alienum geritur gratis (§. 640.), consequenter nihil pro eo exigere potest mandatarius (§. 18.). Quamobrem si mandatarius quid exigit, mandatum non est. *An mandatarius pro negotio gesto quid exigere possit.*

Qualis sit contractus; si pro certa mercede negotium alienum quis gerit, docebitur suo loco. Nimirum cum contractus beneficus gratuitas præstationes contineat, quod vero gratuitum est merce.

mercenarium esse nequeat; ideo omni contractui benefico repugnat, ut præstationes certo pretio æstimentur, consequenter ita conveniatur, ut tibi hoc præstem, si tu mihi aliud præstiteris.

§. 731.

Honorarium quid sit. ***Honorarium*** dicitur donum pecuniarium, quod remunerandi animo datur alteri ob præstationem quandam gratuitam, vel pecunia non æstimabilem.

Ex. gr. Emo tibi ædes minoris, quam mandasti, & tu remunerandi causa mihi donas decem aureos. Donum hoc vocabitur honorarium. Similiter tibi, quamdiu in academia vixisti, consilium impertivi, quomodo studia tua instituere debeas, & tu remunerandi animo mihi abiturus das 20 aureos; donum hoc dicetur honorarium. Neque enim consilia sunt in rerum loco, quarum pretium pecunia definitur. Inde etiam est, quod honorarium dicatur, quod solvitur Professoribus pro collegiis, propterea quod doctrina, qua animos auditorum imbuunt, pecunia æstimari minime soleat.

§. 732.

An honorarium sit debitum. Quoniam honorarium donum est (§. 731.), nemo autem ad donandum cogi potest (§. 73.); *ad dandum honorarium nemo cogi potest.*

Ex. gr. Tu mihi emisti ædes minoris; quam mandaveram. Cum mandatum sit contractus gratuitus (§. 640.), me ad dandum honorarium vi adigere non potes; sed si dare nolim, invoIuntate mea acquiescere teneris. Idem patet in exemplo altero, quod modo dedimus (*not.* §. 731.).

§. 733.

An honoraria naturaliter licita & quando debita. Quoniam honorarium datur remunerandi animo (§. 731.), adeoque significandi animi grati causa (§. 114.), donationes autem animi grati declarandi causa factæ legi naturali conveniunt (§. 115) & ad remuneratorias obligati sumus (§. 208.); *honoraria non modo lege naturali licita sunt, sed qui dare potest, naturaliter quoque ad dandum obligatur.*

Ex. gr. Quamdiu in academia vixisti, consiliis meis te adjuvi, quæ tibi plurimum profuisse expertus es. Quodsi in potestate tua sit, ut des honorarium; id non modo licitum est, seu lege naturali permissum (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); verum etiam eadem lege, quæ ad gratum animum etiam factis significandum te obligat (§. 44. 45.), ad dandum honorarium obligaris.

§. 734.

Qualia sint debita. Quoniam honorarium debetur ex obligatione naturali seu connata dandi (§. 733.), quod vero ex obligatione naturali seu connata dandi debetur, id nonnisi imperfecte debetur (§. 402. *part.* 3. *Jur. nat.*); *honoraria nonnisi imperfecte per se debentur.*

§. 735.

Quando abeant in perfecte debitum. ***Si honorarium promittitur & a promissario acceptatur, perfecte debetur.*** Quodsi enim honorarium promittitur & a promissario acceptatur, promissor promissario ad dandum perfecte obligatur (§. 363. 365.). Quamobrem cum perfecte debeatur, quod ex obligatione perfecta debetur (§. 401. *part.* 3. *Jur. nat.*); si honorarium promittitur & a promissario acceptatur, perfecte debetur.

Si tibi mando certum pretium, ut ædes mihi emas, & promitto 50. thaleros, si feceris, tu vero ædes emisti; ego honorarium 50. thalerorum perfecte tibi debeo. Similiter si te rogo, ut filio

ut filio meo in academia versanti consilium impertias, quoties eodem opus habuerit, tibique promitto honorarium 50. aureorum, tu vero consiliis tuis filium meum adjuvisti; honorarium 50. aureorum perfecte tibi debeo.

§. 736.

Quoniam honorarium promissum & a promissario acceptatum perfecte debetur (§. 735.), quod vero perfecte debetur, adeoque ad quod præstandum tu mihi perfecte obligaris (§ 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), ad id ut præstes te vi adigere possum (§. 236. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); *ad dandum honorarium promissum & acceptatum promissarius promissorem vi adigere potest.* *Quando ad dandum honorarium vi quis adigi possit.*

Ita in exemplo primo (*not.* §. 735.), honorarium 50. thalerorum vi a te exigere possum, ubi mandato tuo ædes tibi emi. Similiter in secundo vi a te exigere possum honorarium 50. aureorum, ubi filium tuum in academiis degentem consiliis meis juvi. Nimirum mutuo nostro consensu effectum est, ut imperfecte debitum abierit in perfecte debitum, & quod adeo fuerat voluntatis sit necessitatis.

§. 737.

Si quod gratis præstandum erat, alter præstare non vult nisi sub conditione honorarii certi præstandi; honorarium in mercedem mutatur. Etenim in hypothesi propositionis præsentis præstationem tuam tanti æstimas, quantum tibi promitti vis honorarium, consequenter operæ vel benevolentiæ tuæ pretium aliquod constituis (§. 273.). Quamobrem cum istiusmodi pretium merces sit (§. 327.); honorarium, quod non amplius datur remunerandi animo ob præstationem gratuitam, vel pecunia non æstimabilem (§. 731.), in mercedem mutatur. *Quando honorarium in mercedem degeneret.*

Ex. gr. Si quis tibi nolit ædes Titii emere, nisi ipsi promittò 50 thaleros, ubi fuerint emtæ: iidem non amplius honorarium sunt, sed merces. Ast si vel sponte eos offers, vel roganti promittis; utique honorarium sunt, utpote dandi remunerationis causa. Hinc si inter Professorem & auditores convenitur de certo pretio solvendo pro collegio, ita ut labore defungi nolit, nisi tantum pretium solvatur; honorarium non est, sed merces: neque enim hic æstimatur doctrina, quæ traditur, sed vel opera, vel tempus eidem tradendæ impendendum. Communi tamen sermone honorarii appellatio retinetur.

§. 738.

Quantitas honorarii dantis arbitrio definitur. Honorarium enim donum est remuneratorium (§. 731.). Enimvero nemo ad donationem (§. 73.), ne quidem remuneratoriam cogi potest (§. 209.), consequenter etiam a donatoris unice voluntate pendet, quantum donare velit. Honorarii igitur quantitas dantis arbitrio definitur. *Quantitas honorarii a quonam definienda.*

Non igitur necesse est honorarium esse officio, quod remunerari volumus, proportionale. Potest dari magnum, vel parvum, prouti nobis visum fuerit, non attenta utilitate, quam ex officio alterius percipimus. Neque obstat propositioni præsenti, si quantitatem exprimit, qui honorarium petit, cum ea non definiatur petitione, sed consensu dantis. Tuum enim est statuere, num in id, quod petitur, an in majus, vel minus consentire velis, immo an certi quid, an vero indefinite promittere malis, veluti te daturum honorarium, quo contentus esse possit, aut quo contentus erit.

§. 739.

Si ei, qui gratis quid præstitit, honorarium datur, vel præstituro promittitur; contractus beneficus non mutat naturam, nec ulla ex parte alteratur. Honorarium enim datur remunerandi animo (§. 731.), adeoque donatio remuneratoria est, *An honorarium mutet naturam contractus*

 quo

benefici vel eum alteret. quo animus gratus significatur gratis præstanti (§. 206.). Quodsi ergo datur ei, qui se obligaverat ad aliquid gratis præstandum, postquam præstitit; per se patet, quod sit actus a contractu prorsus sejunctus, qui adeo eundem immutare in alium, vel quicquam in eodem mutare nequit. Quamobrem si ei, qui gratis quid præstitit, honorarium datur, contractus beneficus naturam non mutat, nec ulla ex parte alteratur. *Quod erat primum.*

Quodsi honorarium, dum contrahitur, promittis gratis quidpiam præstituro, hoc ipso tantummodo eum certum reddis, quod beneficium non sit in ingratum collaturus, ut præstatio gratuita ipsi accidat minus molesta. Quamobrem non vis quicquam derogare obligationi, qua ex contractu alteri teneris, nec alterum obligare ultra id, ad quod vi contractus eundem tibi obligas. Patet igitur denuo contractum hoc ipso non mutari in alium, nec quicquam in eo immutari, consequenter si gratis quidpiam præstituro honorarium promittitur, contractus beneficus mutat naturam, nec ulla ex parte alteratur. *Quod erat alterum.*

Si honorarium datur, quod non promissum fuerat, ob beneficium tibi exhibitum, veluti negotium bene gestum; id nullo modo influit in contractum, neque in ejus adimpletionem, quippe qui jam adimpletus fuit, antequam de eo quicquam constitit adimplenti. Quodsi vero promittatur, non influit in ipsum contractum, sed tantummodo in ejus adimpletionem per modum motivi (§. 887. *Psych. empir.*). Et quamvis promissum atque acceptatum perfecte debeatur (§. 735.), ita ut promissarius ad dandum vi adigere possit promissorem, si contractu adimpleto stare nolit promissis (§. 736.); hæc tamen obligatio promissoria non descendit ex contractu, etsi causa debendi contractui insit, sed ex promissione, quæ contractui non inest, cum eidem nonnisi extrinsecus accedat, ut lubentius faciat, qui gratis quid præstare debet, consequenter ut alterum permoveas ad contrahendum, vel tanto alacriori animo contractum adimplendum. Poterant hæc ex principiis psychologicis uberius declarari, siquidem ad eas ambages hic descendere daretur.

§. 740.

An sit commodatum, mutuum, depositum, & mandatum, si honorarium accedat. Quoniam contractus beneficus non mutat naturam suam, nec ulla ex parte alteratur, si ei, qui gratis quid præstitit, honorarium datur, vel præstituro promittitur (§. 739.), commodatum vero (§. 418.), mutuum (§. 513.), depositum (§. 575.) & mandatum contractus benefici sunt (§. 640.); *si commodanti, mutuanti, depositario & mandatario honorarium detur, vel promittatur; hoc non obstante commodatum, mutuum, depositum & mandatum est.*

Agnoverunt hoc JCti Romani, qui in omnibus hisce contractibus honorarium admittunt, quemadmodum tyronibus Juris notum est. Quod enim datur animi grati testandi causa, quia fecisti, non datur ideo, ut facias, tanquam merces aut pretium rei incorporalis. Nimirum in commodato & mutuo non æstimatur usus rei, ut tantundem det commodatarius, vel mutuatarius, quantum ipsi datur, nec in deposito & mandato æstimatur opera, quam præstat depositarius in re custodienda, mandatarius in negotio gerendo, quemadmodum fieri debebat, si pretium usus concessi, vel operarum, seu merces decerni deberet (§. 273. 327); sed quantitas honorarii arbitrio dantis definitur (§. 738.). Quamobrem non repugnat facere gratis & benevolentia alterius accipere honorarium ob gratuitam præstationem.

§. 741.

An honorarium excedere possit pretium usus concessi vel operarum præstitarum. *Honorarium excedere potest pretium usus concessi in mutuo & commodato, mercedem operarum in deposito & mandato.* Quantitas enim honorarii dantis arbitrio definitur (§. 738.) & remunerandi causa datur (§. 731.). Quamobrem a dantis voluntate unice pendet, quomodo præstationem gratuitam remunerari velit. Cumque dona dentur gratis (§. 48.), in earum quantitate definienda non spectatur æqualitas ejus quod datur & quod ab altero fuit præstitum, etsi præstatio gratuita motivum sit dandi honorarii (§. 887. *Psych. empir.*). Honorarium igitur excedere potest pretium usus concessi in mutuo & commodato, mercedem operarum in deposito & mandato.

Hono-

Honorarium donum est (§. 731.), adeoque dare honorarium beneficii loco habendum (§. 65. 67.). Præstationes gratuitæ etiam beneficiorum loco sunt (§. 20.), consequenter qui dat honorarium beneficium reddit (§. 32.). Unde etiam hinc patet naturalis obligatio dandi honorarium (§. 41.), quam ante aliter adstruximus (§. 733.). Beneficium vero, quod redditur, non æquale esse debet beneficio accepto, cum beneficia sint actus meræ voluntatis beneficientis (§. 29). Ex. grat. Commodo tibi librum, quem instituto tuo apprime utilem deprehendis. Nullum est dubium, quin honorarium, quod pretium ejus superat, excedat pretium usus ad tempus concessi. Ego tibi ad remunerandam benevolentiam tuam dono librum multo majoris pretii, vel nummum aureum, qui hoc multum superat. Propterea dici nequit, commodatum non esse, neque te tantum honorarium licite accipere posse. Subsistit enim donatio, etiamsi causam non habeat expressam (§. 86.), consequenter non ob causam expressam, nisi hæc fuerit instar conditionis (§. 68 69.): neque tamen hoc etiam in casu quantitas doni ab eadem pendet. Ceterum hic quoque observanda sunt, ne officio suo desit qui honorarium accipit, quæ de non acceptanda donatione temeraria manifesta, etsi jure externo valida (§. 107.), supra demonstravimus (§. 106.).

§. 742.

Quando contractus beneficus jubeat vicem conditionis, sub qua honorarium præstandum.

Quodsi tibi me donaturum promitto, si commodaveris, vel mutuo dederis, vel si rei custodiam, aut negotium gerendum in te suscipere volueris, donum sub conditione promittitur. Etenim si tibi me donaturum promitto, siquidem commodaveris, vel mutuo dederis, aut si custodiam rei, vel negotium gerendum in te susceperis; ego promitto, me præstationem gratuitam remuneraturum, consequenter me tibi ad donandum obligare velle (§. 363. *part. 3. Jur. natur.*), si gratis hoc mihi præstiteris, quod a te præstari volo. Per se igitur patet, cum obligatus esse nolim, nisi id præstiteris, donum tibi promitti sub hac conditione, si commodaveris, vel mutuo dederis, aut si custodiam rei, vel negotium gerendum in te susceperis.

Nimirum commodatum, mutuum, depositum vel mandatum conditio hic est, sub qua donatio promittitur, non vero donum, quod promittitur, est conditio, sub quo commodatum, mutuum, depositum, vel mandatum contrahitur. Ex. gr. Si dico: promitto me tibi daturum nummum hunc argenteum, si mihi commodes librum. Ut librum commodes, omnino conditio est, eaque potestativa (§. 487. p. 3 *Jur. nat.*), sub qua tibi promitto nummum argenteum. Aliud vero est, si dico: commoda mihi librum, & ubi hoc facis addo: dabo tibi nummum argenteum; quia commodasti, vel commoda mihi librum & dabo tibi nummum argenteum, quando commodaveris. In casu priori donum, quod promittitur, motivum esse debet contrahendi (§. 887. *Psych. empir.*); in posteriori fit remunerandi animo, seu ad significandum animum gratum, ne existimes te beneficium in eum esse collaturum, qui a beneficiis reddendis alienum habet animum, seu ut tibi constet de remunerandi voluntate & de ea sis securus.

§. 743.

Quando illa promissio adimplenda.

Quoniam sub conditione promittitur donum, quando promittitur, si commodaveris, vel mutuo dederis, aut si rei custodiam, vel negotium gerendum in te susceperis (§. 742.), promissor autem promissionem adimplere debet, quamprimum constat conditionem poni (§. 469. *part. 3. Jur. nat.*); *Quando tibi me donaturum promitto, si commodaveris, vel mutuo dederis, aut si depositum, vel mandatum fuerit, quamprimum commodatum, mutuatum, depositum vel mandatum est, commodatarius, mutuatarius, deponens vel mandans promissionem adimplere, adeoque donare debet.*

Ex. grat. Quando tibi promitto nummum argenteum, si librum mihi commodaveris, & tu hoc facis; ego tibi statim nummum dare teneor. Quodsi vero commodatum fuerit ad certum tempus, cum hujus in donando videatur habita fuisse ratio, ante illud librum restituere non teneor, etiamsi propriis usibus necessarium probaveris, nisi nummum reddas. Vicissim statim quidem tibi dare teneor, quod promisi, si negotium in te gerendum susceperis, quamprimum suscepisti, adeoque mandatum perfectum est: quodsi tamen istud adimplere non possis, legitima quadam causa impeditus, cum non dedisse videar nisi adimplendi caussa, quod dedi restituere teneris. Nolo talia prolixe demonstrare, quæ ab iis facile intelliguntur, qui principiis anterioribus animum imbutum habent, ne in nimium excrescat labor.

§. 744.

Quando mandatum adimpleatur per æquipollens, quando in forma specifica.

Mandatum adimpleri dicitur *per æquipollens*, si impletur per aliud æque utile aut utilius, quam erat id, quod fuerat mandatum. *In forma autem specifica adimpletur*, si impleatur præcise per id, quod fuerat mandatum.

Ex. grat. Mando tibi 3000 thaleros, ut mihi emas ædes Titii. Tu emis alias pretio 2500. thalerorum, quæ ædibus Titii sunt meliores eique magis utiles ac commodæ. Mandatum adimpletur per æquipollens. Quodsi vero pretio mandato emerentur ædes aliæ, quibus longe meliores sunt Titii ædes, & quæ tibi parum commodæ; mandatum non adimpletum per æquipollens, sed fines mandati excessisti ac præter id egisti. Confer, quæ dicta sunt de conditione potestativa in forma specifica & per æquipollens adimplenda (§. 553. *p. 3. Jur. nat.*)

§. 745.

Quando licet per æquipollens adimplere.

Si quod a mandatore præscriptum, sub consideratione generaliori præscriptum constet, quæ aliter quoque obtineri potest; mandatum adimplere licet per aliud æquipollens. Quodsi enim constet, quod a mandatore præscriptum, sub consideratione generaliori, quæ aliter quoque obtineri potest præscribi; mandatori perinde est, quocunque modo, id, quod intendit, obtineatur, modo intra fines mandati obtineatur, adeoque prudentiæ tuæ relictum videtur, ut facias, quod maxime expedit (§. 256. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem in hoc casu mandatum adimplere licet non præcise per idem, quod fuerat a mandatore præscriptum, sed per æque utile, aut utilius, quam erat id, quod mandatum fuerat præscriptum. Enimvero si mandatum adimpletur per aliud æque utile aut utilius, quam erat id, quod fuerat mandatum, idem adimpletur per æquipollens (§. 744.). Mandatum adeo per æquipollens adimplere licet, si quod a mandatore præscriptum, sub consideratione generaliore præscriptum constet.

Mercator quidam tibi mandat pretium 4000. thalerorum, ut ipsi emas ædes Titii, quia loco commodo sitæ & viæ suæ generi ceteroquin conveniunt. Intendit adeo habere ædes, quæ pretium 4000. thalerorum minime excedunt, sed quæ loco commodo sitæ sunt, ubi merces venales exponuntur, & ad ea utiles, ex quibus ædium utilitatem æstimat mercator. Quodsi venales prostent ædes, quæ commodiori adhuc loco sitæ, quam Titii, & utilitati mercatoris magis accommodæ, & tu eas emis pretio minori, quam quod mandatum fuerat; mandatum adimples per æquipollens, neque dubitandum est, quin hoc facere liceat. Neque enim mandator ædes præcise Titii habere voluit, sed ædes loco commodo sitas & mercatori utiles. Intentioni adeo ejus satisfecisti, dum ædes alias, quam Titii, emisti. Aliud exemplum esto tale. Uxor mea tibi mandat, ut ipsi emas certum textilium genus, ex quo fœminarum aliarum vestes confici nunc moris est, ut & ipsa pro more vestita incedat. Ad nundinas allatum est novum textilium genus, quod a fœminis honoratioribus avide emitur, quæ in morem vestiri amant, nec non a mercatoribus, qui ad nundinas mercium emendarum caussa accesserunt. Tu hoc textilium genus emis, non quod fuerat mandatum. Cum certum genus præscriptum fuerit sub generaliori forma, quod nempe inserviret conficiendæ vesti, quam mos approbat; mandatum adimplevisti per æquipollens (§. 744.), cumque intentioni mandatoris sic melius fuerit satisfactum, dubitandum non est, quin facere licuerit. *Scævola* l. ult. ff. Mand. hoc affert exemplum. Jubeo te fidejubere. Tu mandas creditori, ut tertio pecuniam numeret. Fidejubere jubes non alio fine, quam ut tertio pecunia credatur. Quoniam idem obtinetur mandatu, nec eo magis obligaris, quam fidejussione (§. 720.); mandatum adimplevisti per æquipollens & quin hoc facere licuerit, dubitandum non est. Notat *Grotius* J. B. & P. lib. 2. c. 16. §. 21. quæstionem hanc jam olim celebrem fuisse, teste *Gellio* lib. 1. c. 13. eamque eo modo solvit, quem hic demonstravimus. Ceterum ad interpretationem mandati quæstionis solutio redit, quando judicandum, num quod in specie præscriptum videtur, sub generaliore consideratione præscriptum sit. Quando igitur de hoc non satis constat, præstat mandatum adimpleri in forma specifica (§. 649.). Enimvero ne mandatarius in applicanda propositione præsente fines mandati facile excedat, eadem tenenda sunt, quæ de adimplenda conditione potestativa in forma specifica & per æquipollens demonstravimus (§. 554. 555. *part. 3. Jur. nat.*). Non inconsultum igitur videtur propositiones subjicere sequentes.

§. 746.

§. 746.

Si finis, quem intendit mandator, æque obtineatur, sive mandatum in forma specifica, sive per aliud æquipollens adimpleatur; per aliud æquipollens idem adimplere licet: si non, in forma specifica adimplendum. Quoniam enim mandatarius obligatur ad faciendum, quod ipsi commissum, nec quicquam facere debet, quod commissum non est (§. 649.); quando quæritur, num mandatum in forma specifica sit adimplendum, an idem adimplere liceat per aliud æquipollens, spectanda potissimum est mens mandantis, ex cujus voluntate metiendum est jus mandatarii. Quodsi ergo de voluntate mandantis non expresse constet; quænam ejus fuerit mens, aliunde colligendum. Quamobrem ubi constat de fine, quem intendit mandator; adimpletio mandati spectatur tanquam medium finem istum consequendi (§. 937. *Ontol.*), & quod in specie præscriptum, illud præscriptum intelligitur per modum medii: revera autem perinde est ac si mandator dixisset; mando, ut efficias me hoc fine potiri, consequenter quod præscribitur, sub consideratione generaliori præscribitur, quæ etiam aliter obtineri potest, quam modo præscripto. Enimvero si quod a mandatore præscriptum, sub consideratione generaliore præscriptum constet, quæ aliter quoque obtineri potest, mandatum adimplere licet per aliud æquipollens (§. 745.). Idem igitur per aliud æquipollens adimplere licet, si finis, quem intendit mandator, æque obtineatur, sive mandatum in forma specifica, sive per aliud æquipollens adimpleatur. *Quod erat unum.*

Idem ulterius expenditur.

Quodsi vero finis mandatoris non obtineatur, nisi mandatum in forma specifica adimpleatur; cum finis ab agente intendatur (§. 617. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque mandator velit id fieri, propter quod agendum mandavit (§. 616. *part. 1. Phil. pract. univ.*); quod præscriptum est, sub consideratione generali præscriptum censeri nequit, quod aliter etiam obtineri possit, sed vult mandator ut præcise fiat, quod præscripsit, consequenter ut mandatum in forma specifica adimpleatur (§. 744.). Quamobrem cum mandatarius agere non debeat, nisi quod mandatu ipsi fuerat commissum (§. 649.); si finis a mandatore intentus obtineri nequeat, nisi mandatum in forma specifica adimpleatur, per aliud æquipollens adimpleri nequit, sed præcise in forma specifica adimplendum. *Quod erat alterum.*

Integra demonstratio applicari potest ad exempla, quæ modo dedimus (*not.* §. 745.). Ita ædes Titii si mandentur, quis commodo loco sitæ & mercatori utiles, alias quidem quam Titii emere licet, si eadem æque commodo, vel adhuc commodiori loco sitæ & mercatori æque utiles, immo utiliores, quam Titii; non vero licet emere ædes alias loco minus commodo sitas & mercatori non æque utiles. Quoniam vero præter finem primarium seu principalem etiam intendi potest aliquis secundarius seu minus principalis, immo hujus generis plures una intendi possunt (§. 942. *Ontol.* & §. 617. *part. 1. Phil. pract. univ.*); æque utile dici nequit id, per quod finem quidem principalem, sed non simul secundarios obtinere datur. Quod ergo præscriptum est a mandatore intuitu non modo finis principalis, verum etiam minus principalium, sub consideratione generali præscriptum intelligi nequit, quæ etiam alio quam præscripto modo obtineri possit. Antequam igitur de fine, quem intendit mandator, certo constare possit, constare utique debet, an non juxta finem primarium intenderit aliquem secundarium quem præscripto modo una cum isto consequi poterat. Et ubi apparet, finem aliquem secundarium una intendi potuisse, quamvis dubium sit, num eum intenderit mandator, mandatum adimplendum erit in forma specifica: id quod utique tutius (§. 649.), quod in casu dubio semper præferendum. Atque hinc discimus, multa circumspectione opus esse, antequam mandator mandatum per aliud æquipollens adimpleat, cum idem in forma specifica adimplere potest. Non nimis multum tribuendum est judicio suo, quando aliena voluntate agendum, cum non eadem sint hominum de eo, quod sibi utile est, judicia, nec quod tibi videtur melius, idem etiam videatur alteri.

§. 747.

§. 747.

Idem adbuc ulterius expenditur.

Si finis principalis, quem intendit mandator, obtineri possit mandatum adimplendo, per aliud æquipollens; quod in forma specifica adimpleri nequit; mandatum per aliud æquipollens adimplere licet. Quoniam enim propter finem principalem ita agimus, ut, si præterea alium nobis propositum non haberemus, ob hunc solum ageremus (§. 942. *Ontol.*); si de fine principali constet, quem mandator intendit, eum ideo mandasse constat, ut fine, quem intendit, potiatur, etiamsi fines secundarios, si quos forsan præterea intendit, consequi minime possit. Quamobrem cum fine principali non potiatur, si mandatum in forma specifica adimplendum, quia hoc modo adimpleri nequit, obtineri autem is possit, si quidem mandatum adimpleatur per aliud æquipollens; velle omnino intelligitur, ut per aliud æquipollens adimpleatur, ut adeo perinde sit ac si mandasset te per aliud æquipollens mandatum adimplere debere, siquidem modo præscripto adimpleri non possit. Cum adeo jus mandatarii metiendum sit ex voluntate mandantis (§. 649); mandatum per aliud æquipollens adimplere licet, si finis principalis, quem intendit mandator obtineri possit mandatum adimplendo per aliud æquipollens, quod in forma specifica adimpleri nequit.

Ex. gr. Mercator domicilium suum hac in urbe constituturus tibi mandat, ut ædes Titii sibi emas, quia commodo loco sitæ & mercatori utiles. Finis adeo principalis est habere ædes commodo loco sitas & ad mercaturam utiles (§. 942. *Ontol.*). Ponamus ædes hasce esse vicinas ædibus amici, cujus consuetudine uti voluerit, ac ideo ipsum quoque velle, ut tu ædes Titii ipsi emas. Vicinitas amici intenditur per modum finis secundarii, consequenter non ita, ut ædes Titii sibi emi vellet, si non primarius seu principalis finis obtineri possit. Videtur adeo finem principalem adhuc intendere, quamvis secundario excidat. Ponamus itaque porro Titium mutare animum ædes suas vendendi, aut eas vendere amico cuidam suo, ut adeo in forma specifica adimpleri nequeat mandatum. Quoniam tamen constat mandantem velle, ut ædes loco commodo sitas, & ad mercaturam utiles sibi emantur; licebit omnino emere alias æque commodo loco, vel etiam commodiori sitas & ad mercaturam non minus utiles, quam Titii: sit ita quod ædes, quas emis, sint ab ædibus amici ejus remotiores. Non nego fieri posse, ut quis præter finem unum, qui alias pro primario habetur, alios, qui habentur pro secundariis, una ita intendere possit, ut nisi propter eos conjunctim agi velit. Tum vero qui vulgo habentur pro secundariis, respectu agentis non sunt tales, sed ad finem principalem pertinent, cum minime repugnet, ut fines plures simul sumti sint finis principalis (§. 942. *Ontol.*).

§. 748.

De pretio rei demonstrandæ gratia adjecto.

Si pretium rei comparandæ adjicitur ejus demonstrandæ causa, non excedendo fines mandati pluris emitur. Quodsi enim pretium adjicitur rei demonstrandæ causa, quæ ut comparetur mandatur; non pretium mandatur, sed res, quæ comparanda, & quam pretio designato ab aliis sui similibus discernere debet mandatarius. Quoniam adeo pretium præcise mandatum non est, nec fines mandati excedit, si rem pluris emat, quam quod erat pretium rei demonstrandæ causa adjectum (§. 649.).

Ex. g. Mando tibi, ut emas linteamina ejus generis, quæ alias mihi emisti solutis pro ulna una sex grossis. Linteamina mandari, non pretium manifestum est. Quodsi ergo contingat, pretium crevisse, ut nonnisi ulna sex grossis cum dimidio vendatur; tu hoc pretio ea emens fines mandati non excedis. Similiter pretium equorum; quos ut mihi emas tibi mando; definiri potest 150. thalerorum, non ut idem præcise mandetur, sed ut constet, quales equos habere velim, nimirum tales, quales tanto pretio ab aliis emtos constat. Quodsi ergo solvas 160. non videris fines mandati excessisse.

§. 749.

§. 749.

Mandatum & contractus quando revocetur.

Mandatum revocare dicitur, qui mandatario declarat, nolle sese, ut mandatum adimpleat, consequenter se eidem ex mandato teneri nolle. Et in genere *contractus* sive *pactum revocare* dicitur, qui sufficienter declarat nolle sese, ut contractum sit.

Ex gr. Mando tibi, ut mihi emas ædes Titii. Quodsi me pœnituerit, atque adeo ego tibi significem me nolle, ut ædes Titii mihi emas, mandatum revocatur.

§. 750.

An intersit mandatarii mandatum non revocari.

Quoniam mandatum revocatur, si nolit mandator id adimpleri (§. 749.), mandatum autem gratis adimpletur (§. 640.), consequenter pro eo adimplendo nihil accipit mandatarius (§. 18.); *mandatarii non interest, utrum mandatum revocetur, nec ne.*

Ex gr. Mando tibi ut emas ædes Titii. Quodsi mandatum revocem, eas emi nolo (§ 749.). Tua non interest, ut ædes Titii mihi emantur, adeoque parum refert, utrum mandatum revocem, nec ne. Quodsi dicas posse etiam mandatum contrahi mea & tua causa, veluti si tibi mando, ut pecuniam sub usuris eredas Titio eam in rem meam versuro (§. 721.), adeoque tua etiam interesse, ut mandatum adimpleatur; tenendum est, quatenus tui causa mandatur, mandatum non esse, sed consilium (§ 715.), consequenter in mandato ejus rationem non haberi, sed tantummodo spectari negotium, quatenus mandantis nomine agitur. Ita in exemplo, quod dedi, ego me tibi non obligo ad pecunias tuas sub usuris eredendas, sed saltem ad suscipiendum in me periculum, si eas sub usuris eredas Titio. Quodsi ergo non eredantur, ad nihil quoque tibi obligatus sum, cum promissio conditionata non sit valida, conditione non existente (§ 467. *part. 3. Jur. nat.*). Usuræ, quas habere poteras, si mandatum adimpletum fuisset, non sunt merces, quas tibi spondeo pro negotio gesto; sed tu negotium tibi commissum respectu mei gratis geris (§. 640.), etsi ita comparatum sit, ut sine utilitate tua geri non possit. Si porro instes, posse etiam promitti honorarium, si mandatum adimpleveris, tibi solvendum (§. 735.), adeoque tua interesse, ut mandatum adimpleatur; eadem fere redit responsio, quam modo dedi ad exceptionem præcedentem. Nimirum honorarium tibi promittitur conditionate, si mandatum adimpleveris, consequenter promissio valida non est, nisi mandato adimpleto (§. 467 *part. 3. Jur. nat.*): ego vero me non obligo ad mandatum non revocandum, ut honorarium accipere possis. Atque adeo conditio non est mere potestativa ex parte tui (§. 487. *part. 3. Jur nat.*). cum etiam pendeat a casu, quatenus nimirum mandatum revocari potest. Probe tenendum est, quando hic quæritur, num intersit mandatario mandatum adimpleri, quæstionem esse de eo, quod debetur ex contractu.

§. 751.

An mandator mandatum revocare possit, & ad quid ob revocationem teneatur mandatario.

Mandator mandatum revocare potest, si nondum fuerit adimpletum: quodsi tamen jam adimpleri cœpit, aut impensæ ejus adimplendi gratia factæ a mandatario, revocatione non obstante, eum indemnem præstare tenetur mandator. Quodsi mandatarius mandatum adimplevit, mandator id ratihabere debet (§. 666.), consequenter declarare nequit, quod mandatum adimpleri nolit, adeoque nec ex eodem eidem teneri velit. Quamobrem cum istiusmodi declaratione revocetur mandatum (749.); mandator mandatum revocare nequit, si jam fuerit adimpletum. *Quod erat primum.*

Quodsi mandatum non fuerit adimpletum, cum mandatarii non intersit, utrum id adimpleatur, nec ne (§. 750.), nulla sane ratio est, cur voluntatem suam mutare non possit mandator, cum unicuique permittendum sit, ut voluntatem suam mutet, quamdiu nil agit contra jus alterius (§. 377. *part. 3. Jur. nat.*), quale ex contractu mandati quæsitum nullum est mandatario (*not.* 750.). Enimvero si mandans voluntatem suam mutet, mandatum revocatur (§. 749.). Quamobrem mandator mandatum revocare potest, si nondum fuerit adimpletum. *Quod erat secundum.*

Quamdiu mandatum revocatum non est, mandatarius obligatur ad mandatum adimplendum (§. 649. 750.) Quamobrem si mandatum adimplere cœpit, antequam revocaretur, non fecit, nisi ad quod erat obligatus. Et, si mandati adimplendi causa impensas fecit, antequam revocaretur, denuo patet mandatarium non fecisse, nisi quod ipsi erat integrum (§. 706.). Quoniam itaque mandans mandatario impensas, sine quibus negotium geri non poterat, restituere, & damnum, quod occasione mandati incurrit, resarcire tenetur, seu eum prorsus indemnem præstare debet (§. 682.); eundem quoque indemnem præstare debet, si mandatum demum revocetur, postquam idem jam adimpleri cœpit, vel ejus adimplendi causa a mandatario impensæ factæ sunt. *Quod erat tertium.*

Ex gr. Si tibi mando, ut mihi emas ædes Titii; mandatum revocari nequit, si jam fuerint emtæ, sed mihi emtæ manent. Quodsi vero nondum sint emtæ, & ego mandatum revoco, eas mihi emere non potes. Si emendarum gratia iter facere teneris, & hujus gratia impensas quasdam jam fecisti; ego tibi eas restituere teneor. Quodsi promiserim honorarium, si fuerint emtæ; cum emtæ non sint, id tibi dare non teneor: cum enim mandatum sit gratuitus contractus (§. 640.), honorarii promissio extrinseca ipsi est; neque adeo id debetur ex contractu, sed tum demum debetur, si ædes emtæ fuissent. Quoniam vero honorarii promissio extra contractum factum est, ea in ipso contractu nihil immutat, adeoque nec in se revocabilem efficit, consequenter promissio facta intelligitur sub conditione mixta, quæ partim potestativa, partim casualis est. (§. 487. *part. 3. Jur. nat.*). Immo si rem penitius consideres, quando adimpletio mandati subit vicem conditionis, sub qua honorarium promittitur, nec proprie dici potest, conditionem esse potestativam ex parte mandatarii. Quoniam enim mandatarius non sua, sed mandantis voluntate mandatum adimplet (§. 640.), conditio potius pendet a voluntate mandantis, quam mandatarii, & quatenus mandatarius obligatur ad mandatum adimplendum (§. 649.) adeoque necesse est, ut adimpleat (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec hoc respectu arbitrii est mandati adimpletio, quale revera ad conditionem potestativam requiritur (§. 487. *part. 3. Jur. natur.*); ut adeo conditio, sub qua promittitur honorarium, efficiatur magis casualis per revocabilitatem mandati, cum mandatario nullum competat jus prohibendi, ne in sui gratiam mandatum revocet mandator: quod ut clarius appareat sequentem addere lubet propositionem.

§. 752.

Quando mandans obligetur mandatario,

Mandans mandatario non ante actu obligatur, quam si negotii adimplendi causa vel impensas facit, vel quod sibi mandatum est, vel damnum quoddam incurrit, aut periculum subit. Mandatarius enim negotium gerendum gratis suscipit (§. 640.), adeoque ideo, quod in se suscepit, ad nihil præstandum obligatur mandans (§. 18.). Quodsi tamen impensas facit negotii adimplendi causa, vel occasione hujus negotii damnum aliquod incurrit, mandans ipsi impensas restituere & damnum resarcire, seu enim indemnem præstare (§. 682.), quod intra fines mandati facit (§. 666.) & ea, sine quibus mandatum adimpleri nequit, ratihabere debet (§. 683.). Quamobrem cum nemo sese alteri obligare possit nisi promittendo (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*); perinde est ac si mandator mandatario promisisset, se impensas restituturum, si negotii adimplendi causa quas fecerit; se damnum resarciturum, si quod occasione mandati incurrerit; se eum indemnem præstiturum, si negotii gerendi causa periculum aliquod subire teneatur; se ratihabiturum, si quid intra fines mandati fecerit, aut tale, sine quo mandatum adimplere minime poterat. Cum promissiones hæ omnes sint conditionatæ, non ante validæ sunt, consequenter mandator non ante obligatur, quam mandatarius actu impensas quasdam fecit mandati adimplendi causa, vel actu occasione mandati damnum quoddam incurrit, aut periculum subiit, vel denique aliquid fecit, quod mandatum, aut sine quo mandatum adimpleri non poterat (§. 467. *part. 3. Jur. nat.*).

Ex gr. mando sibi, ut mihi emas ædes Titii. Quamdiu eas non emis, nec quicquam facias contractus hujus ineundi causa; ego actu tibi ad nihil obligatus sum. Quodsi ædium emendarum causa iter facere debes; quam primum sumtus itineris causa facis, ego tibi actu obligatus sum. Quodsi contractus emtionis venditionis consummatus: ego statim actu tibi obligatus sum ad eum ratihabendum. Quodsi pro arrha 50. thaleros numerare debuisti; quamprimum numerasti, ego

actu

actu ad eos tibi restituendos obligatus sum. Antequam vero ea fiant, dici non potest, me tibi ad quid dandum actu esse obligatum; sed tantummodo, me obligatum iri, si feceris, & obligatum fore, quando feceris.

§. 753.

Quoniam mandatario non ante actu obligatur mandator, quam is mandati adimplendi causa impensas facit, vel quicquam quod sibi mandatum est, vel etiam occasione mandati damnum aliquod incurrit, aut periculum subit (§. 752.): *ad nihil prorsus mandator mandatario obligatus est, quando mandatum nondum adimpleri cœpit, nec ullæ ejus adimplendi causa impensæ factæ sunt*, consequenter *obligatio mandatoris non incipit nisi cum eo, quod fit mandato convenienter*. *Quando incipiat obligatio mandantis.*

Terminus a quo obligationes mandatoris satis manifestus apparet in exemplo, quod modo dedimus (*not* §. 752.). Atque adeo satis clare patet, quamdiu mandatum revocari possit, sine ullis injuriis mandatarii, & quid restituendum, vel resarciendum, non obstante revocatione, antequam mandatum prorsus adimpletum, facta, quodque salva hac restitutione non intersit mandatarii, utrum mandatum adimpleri jam cœptum penitus adimpleatur, necne. Ex. grat. Si ego tibi mandavi, ut mihi emas ædes Titii; & tu jam obtulisti pretium, in quod consentire noluit venditor: ego mandatum revocare possum: quoniam enim contractus nondum consummatus, ego ad ratihabendum eum non obligatus sum, etiamsi postea venditor in pretium oblatum consentire velit. Mea enim obligatio ad ratihabendum non ponitur, nisi contractu consummato.

§. 754.

Mandatum extinguitur morte mandantis. Quod mandatarius facit intra fines mandati, tu fecisse putandus es (§. 661.). Quamobrem cum mortuus nil agere amplius possis, nec mandatarius tuo nomine agere potest, consequenter mandatum extinguitur morte mandantis. *Solutio mandati morte mandantis.*

Ostenditur etiam hoc modo. Mandatarius minister est obligationis contrahendæ (§. 665.). Enimvero jus in ministrum collatum extinguitur morte ejus, qui contulit (§. 744. *part. 3. Jur. nat.*). Ergo etiam jus mandatarii extinguitur morte mandatoris, adeoque negotium, quod ipsi fuerat commissum, adimplendi jus non amplius habet, consequenter mandatum morte mandantis extinguitur.

Repugnat omnino agere voluntate ejus, qui amplius velle nequit, & in agendo mortui repræsentare personam, qui agere amplius nequit. Præterea constat in mandato spectari unice utilitatem mandantis: quamvis enim ia etiam mandare possit aliena causa (§. 720.), tunc tamen alienam utilitatem spectat tanquam suam, alias aliena non curaret. Quamprimum vero quis moritur, omnis ejus cessat utilitas, consequenter nec propter eam agi amplius potest. Ex. gr. Mando tibi, ut mihi emas ædes; sed morior, antequam eædem fuerint emtæ. Mandatum solvitur, nec tu amplius obligaris ad eas emendas, neque tibi jus est ad ædes mihi emendas. Cessat utilitas mea post mortem, cum nullis amplius habeam opus.

§. 755.

Quoniam mandatum extinguitur, seu solvitur morte mandantis (§. 754.); *si mandator moritur, perinde est, ac si mandatum non fuisset*, consequenter *si mandatarius facit, quod fuerat mandatum, id sine mandato fecisse putandus est*. *De mandatario agente mandante mortuo.*

E. gr. Mandaveram tibi, ut mihi emas fundum. Ego morior & tu nihilominus fundum emis. Fundum sine mandato emisse putandus es. Neque enim agere potes mandato, quod nullum est.

§. 756.

De mandato manifesto post mortem mandantis adimpleto.

Si mandatum manifestum post mortem mandantis a mandatario adimpletur, nihil agitur. Etenim si mortuo mandatore mandatarius facit, quod fuerat mandatum, id sine mandato fecisse putandus est (§. 755.), consequenter perinde est ac si mandati fines excessisset, cum qui contra fines mandati agat, etiam facit, quod mandatum non fuerat. Enimvero si mandatarius contra fines mandati manifesti agit, nihil agit (§. 673.). Quamobrem etiam nihil agitur, si mandatarius mandatum manifestum implet post mortem mandantis.

Ex. grat. Novit Titius me tibi mandasse, ut ædes ejus mihi emas. Mandatum, quod habes, manifestum est (§. 652.). Quodsi ego moriar, antequam eas emeris, & tu nihilominus me mortuo eas emis, contractus emtionis venditionis nullus est, ædes emtæ non sunt. Tecum contrahere non potuit meo nomine qui meo nomine contrahere non poteras.

§. 757.

De mandato arcano post mortem mandantis adimpleto.

Si mandatum arcanum, quo solo instructus erat mandatarius, post mortem mandantis adimpletur; mandans obligatur ei, cum quo contraxit. Etenim si mortuo mandatore mandatarius facit, quod mandatum fuerat, id sine mandato fecisse putatur (§. 755.), adeoque perinde est, ac si fines mandati excessisset. Enimvero si mandatarius fines mandati arcani excedit, quo solo instructus erat, & mandans cessionem acceptare nolit, quod a mortuo fieri non potest, mandatarius obligatus est ei, cum quo contraxit (§. 671.). Ergo etiam ei, cum quo contraxit, obligatur, si mandatum arcanum, quo solo instructus erat mandatarius, post mortem mandantis adimpletur.

Ex. gr. Mando tibi, ut mihi emas ædes Titii: Titius vero ignorat, eas mihi emi. Quoniam cum eo contrahis quasi tuo nomine, mandatum arcanum est, quo solo instructus (§. 652.). Quodsi me mortuo emas, mihi emtæ non sunt, cum tibi me mortuo nullum fuerit jus eas mihi emendi. Ædes igitur, quas a Titio tuo nomine emisti, tibi emtæ sunt. Sed demus exemplum aliud, ex quo clarius elucescit veritas. Mando tibi, ut mihi certas quasdam merces in nundinis emas: cum hoc mandatum non perveniat ad notitiam venditoris, arcanum est. Ego morior, antequam ad nundinas proficiscaris, & tu nihilominus merces emis: erunt eæ tibi emtæ, &, si pretium non statim solveris, id a te exiget venditor.

§. 758.

De mandato adimpleto, morte mandantis ignota.

Si mandatarius ignorans mandantem mortuum esse mandatum adimplet, indemnis præstandus est. Mandans enim mandatario obligavit sese ad resarciendum damnum, quod occasione mandati incurreret (§. 682.) cumque hic illi sese non obligaverit nisi ad negotium ipsius gratis gerendum (§. 640. 641.), tacite mandatum non suscepit nisi sub hac conditione, ut sibi resarciatur damnum, quod occasione mandati incurrit. Quamobrem si ignorat mandantem mortuum esse, adeoque obligationi suæ satisfacturus (§. 649.) idem adimplet; occasione mandati incurreret damnum, si sine mandato egisse putaretur (§. 755.). Itaque si mandatarius ignorans mandantem mortuum esse mandatum adimplet; indemnis præstandus est.

Ex. grat. Mando tibi, ut mihi certas merces emas in nundinis. Ego morior, antequam emeris: tu vero ignorans me mortuum esse eas emis. Necesse est, ne emtio tibi sit damnosa. Incurreres occasione mandati damnum sine culpa tua, cum non egeris, nisi quod tibi agendum esse non poteras non putare. Similiter si tibi mandaverim, ut ædes Titii emas, & tu ignorans me mortuum esse eas emis: æquum omnino est, ne ex hoc contractu ullum sentias damnum.

§. 759.

De eo, qui cum mandatario contrahit, ignorante mortem mandantis.

Si is, cum quo agitur, ignorat mandantem mortuum esse & cum mandatario contrahit mandato manifesto confisus; contractus validus est. Quod enim mandatarius facit intra fines mandati manifesti, id a mandante factum esse recte sumit is, cum quo agitur (§. 662.), & vi mandati manifesti, quippe quod ad notitiam ejus, cum quo agitur, pervenit (§. 652.), cum mandatarius obligationis contrahendæ minister sit (§. 665.), eidem sese obligavit mandans, quod, quicquid is voluntati suæ indicatæ convenienter acturus est, id a se actum habere velit (§. 727. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter hic cum mandatario non agit, nisi periculo mandantis. Quodsi ergo ignoret, mandantem mortuum esse & cum mandatario contrahit mandato manifesto confisus; nil omnino facit, nisi quod jure a te in ipsum collato facere poterat, sine ulla culpa sua. Ratio igitur nulla est, cur valide non contraxisse putandus sit, cum mortuus tamdiu habendus pro vivo, quamdiu de morte ejus non constat. Contractus adeo validus esse debet.

Ex. gr. Mando tibi, ut mihi in nundinis emas certas quasdam merces a Titio, cui significo per literas, quod cum te contrahere meo nomine debeat. Ego morior, antequam merces emeris. Tu, quando adhuc a vobis ignoratur, me mortuum esse, merces emis. Erunt eædem mihi emtæ, nec rescindetur contractus, quando innotuerit, me mortuum esse, consequenter Titius merces recipere non tenetur. Aliter vero sese res habet, si constet ei, cum quo agitur, mandantem mortuum esse: tum enim nihil agitur (§. 716.), & sibi imputare debet qui contraxit, cum contrahere non posset.

§. 760.

Quodsi mandatarius norit, mandantem mortuum, ignoret vero is, cum quo mandatu manifesto agitur.

Si mandatarius novit mandantem mortuum esse, is vero ignorat, cum quo vi manifesti mandati agit, mandatarius ei, cujus intererat contractum non fuisse, tenetur ad id quod interest. Quoniam enim is, cum quo agitur mandatu manifesto, ignorat mandantem mortuum esse, contractus validus est (§. 759.), adeoque rescindi nequit. Quia vero mandatarius novit, mandantem mortuum esse, sine mandato egisse putandus est (§. 755.), consequenter perinde est ac si præter mandatum egisset, adeoque quod a mandante ratihabendum non est (§. 666.), & cessat ratio, cur is indemnis sit præstandus (§. 682.). Quoniam itaque culpa sua damnum dat ei, cuius intererat contractum non fuisse (§. 488. *part.* 2. *Jur. nat.* & §. 662 *part.* 3. *Jur. nat.*), damnum vero hoc resarciendum est (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*); ei, cujus intererat contractum non fuisse tenetur ad id, quod interest (§. 623. *part.* 3. *Jur. nat.*).

Ex. gr. Si tibi mando, ut a Titio, cui mandatum significavi, mihi merces emas, tu vero nosti me esse mortuum, ignoret vero Titius, ubi emis; merces equidem mihi emtæ censentur (*not.* §. 759.), filio tamen meo, cujus intererat eas emtas non fuisse, teneris ad id quod interest, adeoque tu vel merces retinere & pretium ipsi restituere, vel, si minoris venduntur, defectum supplere teneris. Ita nimirum gerenda sunt negotia humana, ne quis sine culpa sua incurrat damnum, &, si quod damnum emergit, idem sentiat is, cujus culpa accidit, veluti is, qui fecit ad quod non faciendum erat obligatus. Ceterum ne in hac materia aliquid supersit obscuri, probe tenendum est, neminem præsumi mortuum, quamdiu eum mortuum esse non probatur, sed potius vivum præsumi. In negotiis autem humanis quod probabile est habetur pro vero, ubi de veritate constare nequit. Hinc non minus mandatarius, quam is, cum quo mandatu manifesto agitur, recte mandantem pro vivo habet, etiamsi mortuus fuerit, quamdiu ipsi constare nequit eum mortuum esse. Quod adeo uterque agit, tanquam adhuc vivo mandante egisse putandus est. Sane nisi hoc admittere velis, cum nemo certus esse possit, mandantem non ante moriturum, donec mandatum adimpletum fuerit, nulla foret certitudo negotiorum mandatu gestorum, adeoque nemo mandatum susciperet, metuens, ne sine culpa sua sentire teneatur damnum; nec cum mandatario mandatu manifesto contraheret, si sine culpa sua damnum sentire posset; quod cum eo contraxisset, veluti vendendo merces, quas alii vendere poterat, vel restituendo earum pretium, quod jam in suos usus convertit,

vel

vel convertere poterat. Non sine ratione igitur affirmat Imperator §. 10. Inst. de Mandat. utilitatis causa receptum esse, si eo mortuo, qui tibi mandaverat, ut ignorans eum decessisse, executus fueris mandatum, posse te agere mandati actione. Demonstrationes autem nostræ loquuntur, id ipsum esse æquitati naturali apprime conveniens, adeoque dici nequit, quod sit juris mere positivi, cum vi Juris naturalis simpliciter mandata post mortem mandatoris nihil valide agi possit. Quamvis enim certum sit mandatum morte mandantis extingui (§. 754.), jus tamen naturæ non improbat, ut quod probabile est habeatur pro vero, quando de hoc certo constare nequit, & jubet, eum esse indemnem, qui bona fide agit, quod debet, vel licet, si quod probabile pro vero habeatur. Probabilitatis magna vis est in negotiis humanis, nec absque ea eadem consistere possunt.

§. 761.

Si mandans velit etiam se mortuo adimpleri mandatum.

Si mandator expresse velit, ut mandatum, licet se mori contingat, antequam adimpleatur, adimpleri tamen debeat; mandatum adimplendum etiam mortuo mandatore. Mandatarius enim obligatur ad id omni diligentia faciendum, quod ipsi commissum (§ 649.). Quamobrem si mandator expresse velit, mandatum adimpleri, etiamsi se interea mori contingat, antequam adimpleatur; eodem etiam mortuo mandatarius idem adimplere debet.

Ex. gr. Morbo gravi decumbens tibi mando, ut mihi emas fundum, & expresse addo, te fundum emere debere, etiamsi interea me mori contingat, donec emeris; dubium non est, quin standum sit voluntate mea, atque adeo fundus emendus.

§. 762.

De mandato in diem, vel sub conditione.

Si mandetur in diem, vel sub conditione; mandatum non ante adimplendam, quam dies venerit, vel conditione existente. Mandatarius enim nil facere debet, nisi quod ipsi fuerit commissum (§.649.), adeoque in exequendo mandato sequi debet mandantis unice voluntatem. Quodsi ergo mandetur in diem, vel sub conditione, cum mandator nolit fieri, quod faciendum committit, ante diem, vel conditione non existente; mandatum quoque mandatarius ante adimplere nequit, quam dies venerit, vel conditione existente.

Ex. grat. Mando tibi, ut post octiduum mei causa iter facias pecuniam, quam tibi numerabit Titius, meo nomine accepturus. Tu antequam octiduum elapsum fuerit, iter ingredi minime debes. Quodsi hoc facis, tuo facis periculo. Quodsi ergo contingat, te per plures dies ibi commorari debere, antequam pecuniam accipias; sumtus, quos fecisti, ego tibi restituere non teneor, neque enim hi mandati adimplendi gratia facti censentur. Immo si tua interest, me tamdiu ibidem commoratum non fuisse; ego tibi non teneor ad id, quod interest. Similiter mando tibi, ut nummum, quem mitto, aureum donea Cajo, si Consul creetur; tu ei nummum aureum dare non debes, nisi Consul fuerit factus. Ipsa exempla loquuntur, fieri posse, ut mandetur in diem, vel etiam sub conditione, ut adeo id fieri posse dubitandum non sit. Cumque negotia quæcunque, modo non sint turpia (§ 712.), mandari pro lubitu possint; nullum quoque dubium est, quin in diem, vel sub conditione mandare liceat, si hoc modo ut mandetur e re mandantis sit. Equidem haud pauca hic addi poterant de casibus particularibus: attamen consultum non est, ut in tantas ambages descendamus, cum ex anterioribus facile definiantur.

§. 763.

De mandato post mortem mandantis adimplendo.

Si mandetur in casum mortis, vel quod post mortem mandatoris faciendum; mandatum post mortem ejus adimplendum. Etenim si mandetur in casum mortis mandator vult, ut mandatarius faciat, si se mori contingat, adeoque mandatur sub conditione. Sed si sub conditione mandetur, mandatum adimplendum non est, nisi conditione existente (§. 762.). Quamobrem si mandetur in casum mortis, mandatum adimpleri nequit, nisi mandator moriatur, consequenter post mortem demum mandantis adimplendum. *Quod erat primum.*

Similiter si mandetur quod post mortem mandatoris faciendum, mandator vult,

vult, ut mandatarius faciat, quando mortuus fuerit, adeoque in diem mandatur. Quoniam itaque si in diem mandetur, mandatum adimpleri nequit, nisi quando dies venit (§. 762.); si mandetur, quod post mortem mandatoris demum faciendum, id antequam mandator moriatur fieri nequit, adeoque mandatum post mortem demum mandantis adimplendum. *Quod erat secundum.*

E. gr. Morbo periculoso decumbens tibi mando, ut, si me mori contingat, annulum pretiosum, quem tibi trado, des Sempronio. Tu eum ipsi dare nequis, nisi ubi mortuus fuero. Quodsi enim convalescam, is mihi restituendus. Etenim contractus hic mixtus est: quatenus enim custodiam annuli tibi committo, donec eventus fuerit certus, mandato depositum accedit: per hoc tamen mandatum non alteratur, utut tu mihi obligatus sis non modo ex mandato, verum etiam ex deposito. Quamobrem hoc minime obstat, quo minus exemplo hoc prima propositionis pars illustretur. Sed demus exemplum aliud. Ego tibi mando, ut si me mori contingat, decem, quos mihi debes, aureos solvas Titio. Si morior, tu eos Titio; si non moriar, eos mihi solvere debes. Similiter mando tibi, si morior, ut librum, quem tibi commodavi, des Mævio. Quodsi morior, Mævio eum dare; si convalescam, eum mihi restituere teneris. Si tibi mandem; ut me mortuo commentarium de vita mea initias ad amicum meum Sempronium: per se patet, mandatum adimpleri non posse nisi post mortem meam. Quodsi tibi mandem, ut post mortem meam literarum fasciculum quem apud te obsignatum deposui, in ignem conjicias, tu ante mortem meam hoc facere non potes: mandato enim revocato (§. 751.), eundem mihi restituere teneris (§. 749.).

§. 764.

Si mandatarius moritur, mandatum extinguitur, seu morte mandatarii solvitur mandatum. Cum enim mandatarium nobis obligatum esse velimus ad negotium nostrum gerendum (§. 640. 641.), omnia vero fieri debeant animo deliberato (§. 390. *part. 3. Jur. nat.*); mandator non censetur negotium commisisse huic personæ, quam quod de ipsius diligentia ac fide se satis certum existimavit, ut adeo ipsi non perinde sit, quinam negotium suum gerat, seu mandatum exequatur, adeoque mandatum restringitur ita ad mandatarium, ut nonnisi hunc ad mandatum exequendum velit esse obligatum. Quoniam itaque pactum tale personale est (§. 801. *part. 3. Jur. nat.*), pacta vero & contractus naturaliter non differunt (§. 794. *part. 3. Jur. nat.*); mandatum, qui contractus est (§. 640.), ad pacta personalia referendum. Enimvero pactum personale extinguitur, si unus paciscentium moritur (§. 803. *part. 3. Jur. nat.*): Ergo mandatum quoque extinguitur, si mandatarius moritur. *An morte mandatarii solvatur mandatum.*

Eodem modo ostendi poterat, mandatum solvi morte mandantis (§. 803. *part. 3. Jur. nat.*), quod supra aliter ostendimus (§ 657.). Ex contractu mandati sibi invicem tantummodo obligantur mandator & mandatarius, cum nulla ratione exsculpi possit, cur per mandantem aliæ adhuc personæ, veluti hæredes mandantis, mandatario obligari debeant, antequam mandatum adimpletum, vel adimpleri cœpit (§. 752.), aut per mandatarium aliæ ad mandatum adimplendum. Clarius hoc elucescet suo loco, quando expendemus jura & obligationes defuncti, quæ transeunt in hæredem: tum enim oppido manifestum erit, jura & obligationes mandatoris & mandatarii, antequam mandatum adimpletur, in illorum numero non contineri, consequenter nec in ea succedere posse hæredem, qui in bonis defuncti succedit. Sed suo quæcunque loco tradi, methodus postulat. Subinde etiam physice impossibile est, ut mandatum impleatur ab alio mandatario mortuo, veluti si quod mandatum nemo novit nisi mandatarius.

§. 765.

In mandatarii voluntate unice positum est, utrum mandatum suscipere velit, an nolit. Mandatarius enim gratis facere debet, quod faciendum a mandante ipsi committitur (§. 640.), consequenter mandator vult, ut mandatarius beneficium quoddam sibi præstet (§. 20.). Enimvero ad beneficium præstandum, nemo cogi potest (§. 27.). Ergo nec mandatarius cogi potest ad mandatum suscipiendum. *Cur liberum mandatum non suscipere.*

dum. In ejus adeo voluntate unice positum est, utrum mandatum suscipere velit an nolit.

Ostenditur etiam hoc modo. Mandatum contractus consensualis est (§. 726.), adeoque mutuo consensu perficitur (§. 72.). Quamobrem cum mandatarius consentiat, si quod faciendum committitur, se facere velle declarat (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ*); tum demum mandatum perficitur, quando mandatarius declarat, se facere velle, quod faciendum committitur, consequenter quando mandatum suscipit (§. 640.). Quodsi vero ipsi liberum non esset mandatum non suscipere, statim mandatum esset, quamprimum mandans declararet, velle sese ut mandatarius hoc sibi gratis faciat, consequenter consensu mandatarii non esset opus: quod cum repugnet libertati naturali (§. 156. *part.* 1. *Jur. nat.*), in mandatarii omnino voluntate unice positum est, utrum mandatum suscipere velit, an nolit.

Non est quod excipias, naturaliter homines sibi invicem obligari ad beneficia præstanda (§. 23.), consequenter etiam ad contractus beneficos, qualis est mandatum (§. 640), ineundos (§. *cit.* & §. 20). Hæc enim obligatio imperfecta est (§. 354. *part.* 3. *Jur. nat.*), quæ in perfectam abire nequit nisi mutuo consensu (§. 357. *part.* 3 *Jur. natur.*), quatenus scilicet mandatori promittis, te gratis facere velle, quod tibi committere vult (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*), quod in promittentis voluntate positum esse constat (§. 386. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 766.

Renunciatio mandati quid sit.

Mandatum renunciare dicitur mandatarius, quando mandanti significat, se mandatum, quod susceperat, adimplere nolle. *Tempestiva* vocatur *renunciatio*, quando mandatoris non interest, si mandatarius mandatum exequi nolit, consequenter per renunciationem nullo damno afficitur mandator (§. 622. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ast *intempestiva* appellatur, quando per renunciationem damnum aliquod sentiret mandator.

§. 767.

Ad quid teneatur mandatarius, si re non integra renunciet.

Si mandatarius mandatum renunciat, quando mandanti non amplius integrum est negotium vel per se, vel per alium exequi; mandanti tenetur ad id, quod interest, mandatum adimpletum non fuisse. Si enim mandatarius renunciat, adeoque significat mandatori, se mandatum exequi nolle (§. 766.), quando huic non amplius integrum est negotium vel per se, vel per alium exequi; perinde omnino est ac si mandatum non executus fuisset. Enimvero si mandatum non exequitur, tenetur mandanti ad id, quod interest, mandatum executioni datum non fuisse (§. 675.). Ergo etiam tenetur ad id, quod interest, mandatum adimpletum non fuisse, si mandatum renunciet, quando mandanti non amplius integrum est, negotium vel per se, vel per alium exequi.

§. 768.

De damno a mandatario renunciante resarciendo.

Quoniam ***mandatarius renuncians, quando mandanti non amplius integrum est negotium vel per se, vel per alium exequi, mandanti*** tenetur ad id, quod interest, mandatum adimpletum non fuisse (§. 767.); ***ad nihil tenetur, si nihil interfit, mandatum adimpletum non esse.***

Ex grat. Ego tibi mando, ut libros quosdam in auctione publica mihi emas. Tu mandatum renuncias, quando integrum non est, ut emi mihi possint per alium. Nullum ego damnum incurro, etiamsi libri isti mihi non fuerint emti, propterea quod mandatum renunciasti, quando mihi non amplius integrum erat emtionem istorum librorum committere alteri. Justam quidem de te conquerendi causam habeo, quod obligationi tuæ non satisfacere volueris (§. 649.); nihil tamen est, quod a te jure exigere possim. Neque enim te obligasti ad pœnæ loco quid dandum, siquidem obligationi non satisfeceris; seu mandatum non adimpleveris.

§. 769.

§. 769.

Si mandatarius mandatum renunciat & mandator ob renunciationem damnum aliquod incurrit; mandatarius id resarcire tenetur. Quodsi enim mandator ob renunciationem mandati damnum aliquod incurrit, cum mandatarius facere nolit (§. 766.), ad quod faciendum erat obligatus (§. 749.), mandatarius eidem damnum dat sua culpa (§. 488. *part.* 2. *Jur. nat.* & §. 697. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque damnum culpa vel dolo datum resarciendum (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*), damnum etiam resarcire tenetur mandatarius, si ob renunciationem damnum aliquod incurrit mandator. *De damno a mandatario renunciante resarciendo.*

Ex. grat. Mando tibi, ut mihi certas merces emas in nundinis. Tu mandatum renuncias per epistolam, & ego ob moram easdem majoris emere cogor, quam initio nundinarum emi poterant. Damnum mihi datur ob renunciationem, etsi mandatum adhuc impleri potuerit per alium. Rigore juris naturalis tu mihi restituere debes excessum pretii. Si merces emere mihi noluisses, propterea quod propriis negotiis non commode vacare posses, vel alia quacunque de causa molestum tibi accideret, non debebas mandatum suscipere. Tua igitur culpa est, quod animo non satis deliberato in te susceperis non expendendo ea, quæ expendere debebas (§. 771. *part.* 1. *Philos. pract. univers.*) & §. 394. *part.* 3. *Jur. natur.*). Atque adeo quod inde in me redundat damnum, a culpa omnino tua ortum trahit. In casibus particularibus culpa mandatarii renunciantis, qua mandator ob renunciationem damnum incurrit, plerumque magis in aprico posita est. Ceterum ipsa renunciatio insinuat, mandatum a renunciante adimpleri potuisse, modo voluisset, propterea quod significat se nolle mandatum adimplere, non impossibile esse, ut adimpleat.

§. 770.

Si mandator nullum incurrit damnum ob renunciationem, mandatori renuncians ad nihil tenetur. Etenim si mandator nullum incurrit damnum ob renunciationem, per se patet nullum quoque damnum resarciri posse. Quamobrem cum vi contractus equidem mandatarius se obligaverit ad negotium mandantis gratis gerendum (§. 640.), consequenter ut nihil vicissim recipiat (§. 18.), non vero ad aliquid dandum, si gerere nolit, vel non possit; ad nihil quoque mandatori tenetur, si is ob renunciationem damnum nullum incurrit. *De renunciatione mandanti non damnosa.*

Equidem non recte facit mandatarius, si absque justa causa renunciet, cum fidem fallat (§. 758. *part.* 3. *Jur. nat.*), quam fallere non licet (§. 765. *part.* 3. *Jur. nat.*), non tamen hinc sequitur, quod ideo ad aliquid præstandum mandatori sit obligatus: foret enim hæc præstatio pœna promisso a mandatario adjecta (§. 606. *part* 3. *Jur. nat.*), quam præstare nemo tenetur, nisi qui promisit (§. 611. *p.* 3. *Jur nat.*). Nec pœna tacite adjecta intelligitur, quippe quæ certa esse debet, ut constet, quid exigendum sit.

§. 771.

Si mandatarius mandatum non exequatur, vel nulla justa de causa renunciet; pœnam mandato adjectam, nisi impleatur, præstare tenetur. Etenim si pœna mandato adjicitur, nisi impleatur, mandatarius promittit se hoc daturum, vel facturum, nisi mandatum impleat (§. 606. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 640. *b.*). Quamobrem cum promissa sint servanda (§. 431. *part.* 3. *Jur. nat.*); mandatarius quoque præstare tenetur, quod pœnæ loco promisit, nisi mandatum impleatur, si id non exequitur, consequenter etiam, si nulla justa de causa renunciet (§. 766.). *De pœna adjecta, si mandatum non impleatur.*

Ostenditur etiam hoc modo. Si pœna mandato adjicitur, nisi impleatur, mandatarius promittit, se certi quid daturum, vel facturum, nisi mandatum exequatur (§. 606. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 640.), consequenter etiam, si nulla justa de causa renunciet (§. 766.). Enimvero quod pœnæ nomine promittitur, præstandum est, nisi feceris, quod te facturum promittis (§. 611. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam pœnam adjectam præstare tenetur mandatarius, quando mandatum exequitur, vel nulla justa de causa renunciat.

Equidem haud facile mandatarius, qui negotium mandatoris gratis in se gerendum suscipit (§. 640.), ita contrahet; non tamen repugnat, ut ita contrahat, & rationes esse possunt mandanti, ut ita contrahere velit. Obligationes contrahentium metiendæ sunt ex eorum voluntate, & mandatario liberum est, in quantum se obligare velit mandanti, modo non se obliget ad factum turpe (§ 711.). Præterea quæ præcisis circumstantiis particularibus paradoxa, immo absurda videri poterant, talia non videntur iis spectatis.

§. 772.

De renunciatione re adhuc integra facta.

Si mandatarius renunciet, quando mandatori adhuc integrum est, ut negotium vel per se, vel per alium exequatur, ob renunciationem eidem ad nihil tenetur. Etenim si mandator adhuc vel per se, vel per alium negotium commode exequi possit, ob renunciationem nullum damnum incurrit, adeoque ad nihil ipsi tenetur mandatarius (§. 770.). Quamobrem ad nihil eidem tenetur, si renunciet, quando mandatori adhuc integrum, ut negotium vel per se, vel per alium exequatur.

Ex. gr. Mando tibi, ut mihi emas ædes Titii post octiduum sub hasta vendendas. Tu mandatum renuncias quatuor ante terminum diebus. Quoniam vel ipse in termino comparere, vel alii hoc negotium committere possum; tu mihi ad nihil teneris, quia renunciasti.

§. 773.

De impedimento, quo minus mandatum exequi detur.

Si impedimentum inevitabile, ac insuperabile tibi objiciatur, quominus mandatum exequi possis, vel si ejus causa renuncies; mandanti ob mandatum non adimpletum, vel ob renunciationem ad nihil teneris. Etenim si impedimentum, quod tibi objicitur, fuerit inevitabile ac insuperabile, tu in causa non es, ne tibi objiciatur, nec oblatum tollere potes (§. 639. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem tibi possibile non est, ut mandatum exequaris, vel possibile non fuit, ut adimpleres. Enimvero nemo obligari potest ad id, quod ipsi impossibile (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem nec mandatarius obligatus esse potest ad mandatum adimplendum, si impedimentum inevitabile ac insuperabile ipsi objiciatur, quo minus adimplere possit. Quodsi ergo ob tale impedimentum mandatum non executus fuerit, vel ejus causa renunciet, mandanti ob mandatum non adimpletum, vel ob renunciationem ad nihil tenetur.

Ex. gr. Tu mihi mandasti, ut tibi emam merces in nundinis. Ego in itinere in morbum incido, ut ad nundinas pergere non liceat. Quod merces vel non emerim, vel tibi morbum significans renunciaverim, ad nihil tibi teneor, quamvis tua interesset merces fuisse emtas, nec amplius tibi integrum sit, ut eas per alium tibi emi cures. Idem etiam intelligitur, si eo die, quo tibi emendæ sunt ædes Titii sub hasta vendendæ morbo corripior & mandatum renuncio, quando tibi non amplius integrum est te in forum conferre, ubi licitatur, vel alium tuo nomine illuc mittere. Similis casus est, si per subitam profectionem Reip. causa impediaris, quo minus impleas mandatum, vel si uxor tua apoplexia corripiatur, cui præsenti remedio adesse debes.

§. 774.

De collisione damnorum mandatarii & mandatoris.

Si damnum incurrat mandator, quando mandatum non adimpletur, mandatarius vero, quando adimpletur, & damnum mandatarii æquale est damno mandantis; mandatum adimplere non tenetur mandatarius, &, si fieri potest, id renunciare licet: quodsi damnum mandatarii excedat damnum mandantis, mandatum non adimplendum, aut, si fieri potest, renunciandum: quodsi vero damnum mandatarii minus sit damno mandantis, nec mandatum tempestive revocari possit, id adimplendum. Etenim si damnum incurrat mandatarius mandatum adimplendo, id mandator eidem resarcire tenetur (§. 682.). Quodsi ergo hic non majus damnum incurrit, si mandatum non adimpletur *per hypoth.* ipsi omnino perinde esse debet, sive mandatum impleatur, sive non impleatur, & sive mandatarius idem exequi velit,

velit, sive nolit, consequenter renunciet (§. 766.). Mandatarius itaque mandatum adimplere non tenetur &, si fieri adhuc potest, idem renunciare licet. *Quod erat primum.*

Quodsi vero mandatarii damnum excedat damnum mandatoris, ab hoc plus resarciendum foret, quam futurum erat damnum, quod sensisset, mandato non adimpleto. Quamobrem cum unusquisque damnum omne, quantum in se est, ab altero avertere debeat (§. 495 *part. 2. Jur. nat.*); mandatarius mandatum adimplere non debet, si damnum suum, eo adimpleto, excederet damnum mandatoris, quod pateretur, eo non adimpleto, consequenter, si fieri potest, tempestive renunciandum est mandatum (§. 766.). *Quod erat secundum.*

Eodem modo patet, si damnum mandatarii minus sit damno mandantis, in casu collisionis damnorum ex mandato vel adimpleto, vel non adimpleto resultantium, nec mandatum tempestive revocari possit, ut mandator idem vel per se, vel per alium exequatur (§. 766.); mandatum esse adimplendum. *Quod erat tertium.*

Denique si adimpleto mandato mandatarius incurrit damnum, non adimpleto mandator, cum utrumque averti possit, siquidem adhuc integrum est, ut idem vel per se, vel per alium exequi possit mandator, adeoque mandatum tempestive revocari potest (§. 766., damnum autem utrumque sit avertendum, quando fieri potest (§. 493. 495. *part. 3. Jur. nat.*); mandatum renunciandum, quando tempestive renunciari potest. *Quod erat quartum.*

Quæ hic demonstrantur, ea æquitati naturali apprime convenire nemo non agnoscere tenetur, qui demonstrationum vim percipit principiorum demonstrandi veritate intime perspecta. Et ex iis, quæ de revocatione mandati hactenus demonstrata sunt, sufficienter liquet, quandonam mandatum revocari debeat, quando revocare liceat, quando non liceat, & quando impune saltem revocetur: quæ omnia in Jure naturali a se invicem probe sunt distinguenda. Mandator & mandatarius bona fide contrahunt, cui maxime convenit, ut neuter incurrat damnum, quod averti potest.

§. 775.

Si mandatarius majus incurrat damnum, quando mandatum adimpletur, quam fuisset damnum mandatoris, eo non adimpleto, & mandatum tempestive renunciari non potuit; mandator non tenetur mandatario resarcire nisi eam damni partem, quæ æqualis est damno, quod ipsi subeundum fuerat, mandato non adimpleto: quodsi vero tempestive revocari potuisset, nec tamen hoc facit mandatarius, mandator nihil eidem resarcire tenetur. Etenim in hypothesi propositionis præsentis mandatum non erat adimplendum (§. 774.), adeoque mandatoris non majus fuisset damnum, quam quod incurrere debebat mandato non adimpleto. Nulla igitur cum sit ratio, cur majus damnum ferre debeat, quia mandatarius fecit, quod facere non debebat; eidem quoque ultra id, quod subiisset, si mandatum non adimpletum fuisset, restituere quidpiam non tenetur. *Quod erat primum.* De eo, quod resarciendum, mandato non revocato.

Quodsi mandatarius tempestive renunciasset mandatum, mandator mandatum vel per se, vel per alium exequi (§. 766.), adeoque damnum ejus averti poterat non minus, quam mandatarii. Quamobrem si tempestive non renunciet mandatarius, cum posset, negligentiæ ipsius hoc tribuendum (§. 750. *p. 1. Phil. pract. univ.*); quæ cum culpa sit (§. 758. *part. 1. Phil. pract. univ.*), mandatarius culpa sua incurrit damnum, adeoque mandator nihil ipsi resarcire tenetur. *Quod erat alterum.*

Ejus nimirum damnum est, cujus est culpa (§. 629. *part. 2. Jur. natur.*). Et ne quicquam obscuritatis in hisce supersit, quæ in propositione præsente demonstrantur, relegenda sunt, quæ de damnorum collisione tradidimus (§. 629. & *seqq. part. 2. Jur. nat.*). Ex his nimirum facile patebunt, quæ adhuc addi poterant.

§. 776.

An mandatarius ad mandatum adimplendum vi adigi possit.

Mandatori competit jus mandatarium vi adigendi ad mandatum adimplendum, si id sine justa causa revocet. Mandator enim obligatus est ad mandatum adimplendum (§. 649.), consequenter sine justa causa non revocandum (§. 766.). Quamobrem cum hæc obligatio mutuo consensu perficiatur (§. 640.), adeoque perfecta sit (§. 357. *part.* 3. *Jur. natur.*); mandatori competit jus mandatarium adigendi ad mandatum adimplendum, si id sine justa causa revocet (§. 236. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*).

Quando sine justa causa revocetur, patet ex antea demonstratis (§. 773. 774.). Quodsi dicas, effectum hujus juris esse nullum, siquidem fieri possit, ut hoc non obstante mandatarius mandatum non adimpleat; non modo eadem objectio in omni alio casu moveri poterat, quo alter nobis ad aliquid faciendum obligatur, verum etiam hic perpendendum est, mandatarium mandato non adimpleto teneri ad id, quod interest, mandatum non fuisse adimpletum, si revocationi sine justa causa factæ contradicatur (§. 675.), consequenter fieri posse, ut malit mandatum exequi, quam præstare mandanti id, quod interest mandatum adimpletum non fuisse.

§. 777.

Num quod tibi mandatum alteri mandare liceat.

Quod tibi mandatum est, alteri mandare non licet sine consensu mandantis. Cum enim mandatarium nobis esse velimus obligatum ad negotium gerendum (§. 640. 641.), omnia vero fieri debeant animo deliberato (§. 390. *part.* 3. *Jur. nat.*) mandator non censetur negotium commisisse huic personæ, quamquod de ipsius diligentia & fide se satis certum existimavit (§. 387. *part.* 3. *Jur. nat.*), ut adeo ipsi perinde non sit, sive mandatarius, sive alius quicunque mandatum ejus exequatur. Quamobrem quod tibi mandatum est, alteri mandare non licet, nisi constiterit mandatorem consentire, ut huic mandes, quod tibi mandaverat, consequenter id alteri mandare non licet sine consensu mandantis.

§. 778.

De præstando culpa & dolo ejus, cui mandatarius mandavit, quod sibi mandatum fuerat.

Si mandatarius sine consensu mandantis alii mandet, quod sibi mandatum fuerat; dolum & culpam ejus, cui mandavit, ipse præstare tenetur. Etenim quod tibi mando, tu sine consensu meo alii mandare non potes (§. 777.). Quodsi ergo hoc facias, tuo periculo hoc facis, consequenter culpa & dolus ejus, cui mandasti, tua censetur culpa, dolus tuus, adeoque tu hanc culpam, tu hunc dolum præstare teneris (§. 684.).

Nimirum tu mihi obligatus es, qui tibi mandavi; is vero, cui tu mandasti, tibi est obligatus. Quod adeo fecisti per alium, per te fecisse putandus es, consequenter si mandatarius tuus mandatum non executus, vel negligenter executus, aut dolose egit, vel fines mandati excessit, tu hoc fecisse putandus es, quippe qui ipse negotium exequi debebas, non vero idem exequi per alium. Tua ego fide ac diligentia confisus, non fide ac diligentia illius, quem tu substituisti. Ex. gr. Do tibi pecuniam, ut mihi emas merces in nundinis: tu eam pecuniam das Titio, ut eas emat, qui eam ludendo perdit. Tu mihi teneris ad eam restituendam ac præterea ad id, quod interest, merces emtas non fuisse. Similiter tu mihi teneris ad resarciendum damnum, si emat merces vitiosas vel pretio justo majori.

§. 779.

Cuinam mandandum, quod cum consensu mandantis alii mandari potest.

Si tibi mando ita, ut alii mandare possis, nisi ipse mandatum commode exequi possis; tu mandare debes homini perito, & qui probatæ fidei ac diligentiæ est. Etenim si ita mandetur, ut alii mandare possis, nisi ipse mandatum commode exequi possis, mandare alii negotium est, quod tibi mandatum, consequenter in mandando nulla ex parte diligentiam tuam desiderari patiaris necesse est (§. 649.).

(§. 649.). Enimvero quoniam mandatarius omni diligentia facere debet, quod ipsi faciendum committitur (§. 649.); is, cui mandas, intelligere debet negotium, quod ipsi gerendum committitur, & tu certus esse debes, quod nihil dolose sit acturus, ac diligentem se præbiturus. Mandare igitur debes homini perito & qui probatæ fidei ac diligentiæ est.

§. 780.

Quoniam *si tibi mando ita, ut alii mandare possis, siquidem ipse mandatum exequi nequeas, tu* mandare debes homini perito & qui probatæ fidei ac diligentiæ est (§. 779.); cum in mandando negligens sis, si *homini imperito, vel malæ fidei aut negligenti mandes* (§. 750. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), tu in gerendo negotio tibi commisso culpa dedisse censendus es *damnum, quod imperitia, dolo vel culpa ejus, cui tu mandasti, contingit* (§. 758. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter id *resarcire teneris* (§. 684.). *Ad quid teneatur mandatarius, si secus faciat.*

Exempla, quæ modo dedimus (*not.* §. 778.), ad casum præsentem facile trahuntur.

§. 781.

Si tibi mando, ut Titio mandare possis, nisi ipse mandatum commode exequi queas; meo periculo eidem mandatum est. Etenim si ita tibi mando, ut Titio mandare possis, nisi ipse mandatum commode exequi possis, & tu Titio mandas, ipse eidem mandasse putandus sum (§. 661.). Quamobrem meo periculo eidem mandatum est. *Quando certæ personæ mandatur, quod nobis fuerat mandatum, cujusnam sit periculum.*

Nimirum ego te mihi obligavi vel ad adimplendum mandatum, vel ad id, quod tibi mandatum fuerat, mandandum Titio. Utrum horum feceris, obligationi tuæ satisfecisti: ultra eam vero ad nihil teneris. Mihi imputare debeo, quod in substituenda persona alia non fuerim satis circumspectus. Nulla vero ratio est, cur tibi quid imputandum, qui fecisti quod volui & ad quod faciendum te mihi obligaveras.

§. 782.

Fidejubere dicitur, qui pro alio alteri obligato vel obligando gratis se obligat, scilicet quod ipse præstare velit, si alter præstare non possit vel nolit, ad quod præstandum obligatur. Quamobrem *Fidejussio* est contractus beneficus, quo quis ei, cui alius obligatus est vel obligandus ad aliquid præstandum, se gratis obligat, quod ipse hoc præstare velit, nisi alter præstare possit, vel nolit, quod debet. *Fidejussio quid sit.*

Ex. gr. Ego Titio mutuo dare debeo decem aureos. Tu mihi te obligas, quod decem aureos in genere mihi restituere velis, si Titius eos restituere non possit, vel nolit, seu si debitum ab eo consequi non possis. Tu fidejubes.

§. 783.

Quoniam fidejussor se obligat ei, cui alius quid debet ad præstandum, quod debet, nisi ipse præstiterit (§. 782.); *fidejussio fit in securitatem debiti.* *Fidejussio quo fine fiat.*

Ex. gr. Si Titio mutuo dem decem aureos ac dubitem, utrum satis secure credatur; tu non alio fine fidejubes, quam ut tanto securior sim de debito. Quodsi enim contingat, decem, quos mutuo dedi, aureos me a Titio consequi minime posse, te adigere possum, ut eos mihi solvas. Atque adeo non minus te, quam Titium mihi obligatum habeo ad debitum solvendum.

§. 784.

§. 784.

Fidejussor & Principalis debitor quinam. *Fidejussor* dicitur, qui pro altero ad aliquid præstandum obligato vel obligando se gratis obligat, quod ipse præstare velit, nisi alter præstiterit, seu qui pro altero fidejubet. Is vero, pro quo fidejubetur, *Principalis debitor* appellatur, & hujus obligatio respectu obligationis Fidejussoris *Principalis obligatio* appellatur. Unde & principalis debitor *principaliter obligatus* dicitur. Ast fidejussoris *obligatio* vocatur *accessoria*, & is *accessorie obligari* dicitur.

§. 785.

Fidejussionum tollat principalem obligationem. Quoniam fidejussor pro altero se obligat, ut ipse præstet, nisi is præstiterit, ad quod obligatus est (§. 784.); *fidejussione principalis obligatio non tollitur, sed principalis debitor eodem modo obligatur, ac si fidejussum non fuisset.*

Ex gr. Titius debet Mævio centum aureos. Ego pro Titio fidejussi. Titius manet Mævio obligatus ad centum aureos solvendos, etsi etiam ego ad eosdem solvendos ipsi sim obligatus, nisi solverit Titius. Titius principalis debitor est, qui Mævio principaliter obligatur. Obligatio mea nonnisi accessoria, quæ ad obligationem Titii manentem accedit, ut magis cautum sit Mævio (§. 783.). Hinc & *Fidejussio* definiri solet, quod sit contractus, quo quis pro debito alieno se obligat, principali debitore manente obligato.

§. 786.

Promissio fidejussoris. Similiter quoniam fidejussor pro altero se obligat, ut ipse præstet, nisi is præstiterit, ad quod præstandum obligatus est (§. 784.), nemo autem sese alteri perfecte obligare potest, nisi promittendo (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*); *fidejussor promittit creditori, seu ei, cui alius ad quid præstandum obligatus est, se præstiturum, quod principalis debitor debet, nisi is præstiterit.*

Hinc etiam *Fidejussio* definiri poterat, quod sit contractus beneficus, quo quis ei, cui tertius obligatus est ad aliquid præstandum, se hoc præstiturum promittit, nisi is præstiterit.

§. 787.

Identitas obligationis accessoriæ & principalis. Quoniam fidejussor promittit se præstiturum, quod principaliter obligatus præstare debet, nisi præstiterit (§. 786.); *principalis obligatio & accessoria fidejussoris eadem est*, consequenter *debitor principalis & fidejussor ad idem tenetur creditori seu ei, cui quid præstandum.*

Ex gr. Si Titius Mævio debet centum aureos & tu pro eo fidejubes; tu non minus obligatus es ad centum aureos solvendum Mævio, quam Titius, ita ut eos a te exigere possit Mævius, nisi solvat Titius.

§. 788.

Qualis sit promissio fidejussoris. Et quoniam fidejussor promittit se præstiturum, quod principalis debitor præstare debet, nisi is præstiterit (§. 786.); *promissio fidejussoris conditionata est*, utpote facta sub hac conditione, nisi principalis debitor præstiterit, quod debet.

Nimirum quando fidejubeo pro Titio, cui decem aureos mutuo das, non pure promitto me hos decem aureos tibi restituturum, sed conditionate, nisi restituantur a Titio. Ea nimirum semper intelligitur mens fidejussoris, nisi expresse aliud dixerit. Unde quoque fidejussionem ita definire consultum duximus, ut non contineat nisi conditionatam fidejussoris promissionem (§. 782.).

Cum

Cum enim fidejussio actus gratuitus fit (§. *cit.*), ut adeo fidejussor nihil pro periculo, quod subit, recipiat (§. 18.); ad majus quoque onus se obligare non intelligitur, quam finis fidejussionis, debiti securitas (§. 783.), permittit. Immo nisi fidejussoris obligatio conditionata esse deberet, fidejussor se principaliter obligare poterat creditori, ut is alterius obligationem in se susciperet, nec hic creditori amplius maneret obligatus, veluti in exemplo dato, ut ego deberem decem aureos, nec Titius maneret debitor Mævii, Titii obligatione prorsus sublata, qui mihi se obligare poterat ad decem aureos solvendum, tanquam a me sibi mutuo datos. Perinde nimirum foret, ac si Mævius mihi mutuo dedisset decem aureos, quos ego tanquam meos iterum mutuo dedissem Titio.

§. 789.

Fidejussio accedere potest ad quamlibet obligationem. Fit enim in securitatem debiti (§. 783.), consequenter ut tutior reddatur creditor, seu is, cui quid præstandum est, fore ut id præstetur. Quamobrem cum in quacunque obligatione dubitari possit, utrum debitor sit præstiturus, quod debet, nec ne; in omni quoque obligatione quomodocunque contracta creditor, seu is, cui quid præstandum, securus reddi potest per fidejussionem. Hæc igitur ad obligationem quamcunque accedere potest. *Ad quamlibet obligationes accedere possit fidejussio.*

Ex. gr. Dubitat commodator, an satis secure rem commodare possit Titio. Tu pro eo fidejubere potes, ut nisi Titius obligationi commodatarii satisfaciat, tu eidem satisfacere velis. Eodem modo fidejussioni locus est in deposito, ut tu tenearis deponenti ad ea, ad quæ depositarius tenetur, nisi hic obligationi suæ satisfecerit. Immo fidejussio quoque eodem modo ad mandatum accedere potest. Ex. gr. Mando Titio, quem mihi commendas, ut mihi merces in nundinis emat: dubito autem, an satis tuto negotium hoc ipsi committere possim. Quidni tu pro eo fidejubere possis, ut tu mihi tenearis ad id, quod interest, nisi merces emerit, vel si fines mandati excesserit, aut si dolose pecunia abusus fuerit, eandem mihi restituas. Ceterum quæ hic disputant Juris Romani interpretes, utrum non modo civili, sed etiam naturali obligationi accedere possit fidejussio, quemadmodum affirmat Imperator §. 1. Instit. de fidejuss. ea non sunt hujus loci, ubi non de alia, quam naturali obligatione loquimur. Quæ vero porro disputantur, num etiam fidejussio accedere possit obligationi ex delicto, vel quasi delicto de iis, quid ex principiis juris naturalis statuendum sit, dispiciemus suo loco.

§. 790.

Fidejussio accedere potest obligationi adhuc contrahendæ. Fit enim in securitatem debiti (§. 783.). Quamobrem si quis cum altero contrahere nolit, adeoque eundem sibi obligare (§. 793. *part. 3. Jur. nat.*), antequam satis securus sit eum, cum quo contrahere debet, præstiturum, ad quod præstandum se obligare vult; per se patet, quod promittere, adeoque te obligare possis (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), te præstiturum id, ad quod præstandum se obligaverit alter, nisi, postquam fuerit obligatus, ipse præstiterit. Quoniam itaque qui hoc promittit, fidejubet pro altero (§. 782.); fidejussio accedere etiam potest obligationi adhuc contrahendæ. *Fidejussio num accedere possit obligationi futuræ.*

E. grat. Titius vult, ut ipsi rem meam commodem. Ego dubito, num tuto eidem commodare possim. Tu fidejubere potes, antequam fuerit commodatum. Idem intelligitur de mutuo adhuc contrahendo.

§. 791.

Si fidejussio accedit obligationi adhuc contrahendæ, ea fit sub hac conditione, si ea contrahatur. Fidejussor enim promittit, se præstiturum, ad quod præstandum obligatus est alter, nisi is præstiterit (§. 786.). Quamobrem cum alter non ante sit obligatus ad aliquid præstandum, quam obligationem contraxit, quod per se patet; nec fidejussio aliter accedere potest obligationi adhuc contrahendæ, quam sub hac conditione, si ea contrahatur. *Qualis ea sit.*

Ex. gr. Si fidejussio præcedit commodatum, vel mutuum; ea fit sub hac conditione, si commodatum, vel mutuatum fuerit.

§. 792.

§. 792.

Quando vires suas exerat, quando nullas. Quoniam fidejussio obligationi adhuc contrahendæ accedens sub ea fit conditione, si illa contrahatur (§. 791.), adeoque promissio conditionata est, promissio autem conditionata non ante valida, quam conditio ponatur (§. 467. *part. 3. Jur. nat.*); *nec ante valida est fidejussio*, consequenter *non ante fidejussor ad quicquam obligatus, quam contracta fuerit principalis obligatio*. Et quoniam promissio conditionata evanescit, conditione deficiente (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*), *fidejussio* quoque *evanescit, adeoque vires nullas habet, si contractum non fuerit*.

Ex. grat. Si fidejussio commodatum, vel mutuum præcedat, sed non commodetur, non mutuetur; illa quoque evanescit, seu perinde est, ac si facta non fuisset.

§. 793.

An ex fidejussione obligationem præcedente nascatur aliqua illam acceptantis obligatio. *Si fidejussio præcedat obligationem, seu adhuc contrahendæ accedat; qui illam acceptavit, obligatus non est ad alterum sibi principaliter obligandum.* Quando enim fidejussio præcedit obligationem, ea non fit nisi sub hac conditione, si contrahatur principalis obligatio (§. 791. 784.), consequenter fidejussor promittit, se ex fidejussione teneri velle, si principalis obligatio fuerit contracta (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). Hac autem promissione sibi non obligavit promissarium ad alterum, pro quo conditionate fidejubet, principaliter sibi obligandum, consequenter necesse non est, ut alter hoc faciat (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), cum hoc is fidejussori non promiserit (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). Quodsi ergo fidejussio præcedat obligationem, qui illam acceptavit non obligatus est ad alterum sibi principaliter obligandum.

Ex. gr. Si fidejussio præcedat commodatum, vel mutuum; tu propterea non commodare, vel mutuare debes, sed integrum tibi adhuc est, utrum commodare, vel mutuare velis, an nolis: neque enim ad hoc te fidejussori obligasti, quem tibi tantummodo obligatum esse voluisti in securitatem tuam, si commodatum vel mutuatum fuerit (§. 783.). Cum gratuita sit fidejussio (§. 782.), nulla quoque in eo contractu spectatur fidejussoris utilitas, qualis si forte adfuerit, motivum esse potest fidejubendi: motivorum vero in contractibus nulla habetur ratio.

§. 794.

Effectus fidejussionis. *Si debitor principalis non solverit debitum; fidejussor id solvere tenetur.* Etenim fidejussor promisit ei, cui quid principaliter debetur, se præstiturum id, quod principaliter obligatus præstare debebat, sub hac conditione, nisi ipse præstiterit (§. 786. 788.). Quoniam itaque conditio existit, si principalis debitor non præstet, quod præstare debet, seu debitum non solvit (§. 490. *p. 3. Jur. nat.*), quamprimum vero constat conditionem poni, quæ promissioni conditionatæ inest, quæ promissa sunt a promissore præstanda (§. 469. *part. 3. Jur. nat.*); fidejussor debitum solvere tenetur, si debitor principalis id non solverit.

Ex. gr. Titius mihi debet centum aureos. Tu fidejubes. Si Titius solvendo non sit, tu centum aureos mihi solvere teneris.

§. 795.

Solutione debitoris liberatur fidejussor. *Si debitor principalis solvit debitum, fidejussor ab obligatione sua liberatur.* Fidejussor enim promisit, ei, cui quid principaliter debetur, sub ea conditione ut solvat debitum, nisi debitor principalis solverit (§. 786. 788.). Quodsi ergo hic solverit, certum est conditionem nunquam exstituram, seu deficere (§. 490. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero quamprimum certum est deficere conditionem, pro-

promissio pro non facta habenda (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*). Ergo etiam fidejussio pro non facta habenda, si debitor principalis solvit debitum. Quodsi fidejussio facta non fuisset, fidejussor quoque non obligaretur ei, cui quid præstandum ab altero (§. 784.). Ergo etiam eidem non obligatur, si debitor principalis solvit debitum, consequenter ab obligatione sua liberatur.

Ostenditur etiam hoc modo. Principalis obligatio & obligatio accessoria fidejussoris eadem est, seu debitor principalis & fidejussor creditori ad idem tenentur (§. 787.). Quoniam itaque idem nonnisi semel præstandum, quod per se patet; si debitor principalis debitum solvit, & principalis, & accessoria fidejussoris obligatio extinguitur, consequenter si debitor principalis debitum solvit, fidejussor ab obligatione sua liberatur.

Ex grat. Titius Mævio debet centum aureos; Tu pro Titio fidejubes. Quodsi Titius centum aureos solvat; tu Mævio ad nihil teneris. Quoniam promissio fidejussoris conditionata est (§. 788.), facta nempe sub conditione negativa, nisi debitor principalis solverit (§. 786.); non ante valida est, consequenter non ante ad solvendum debitum obligatur fidejussor, quam si debitor principalis non solverit (§. 468. *p. 3. Jur. nat.*). Quodsi ergo accurate loqui velis, dicendum erat, obligationem fidejussoris nullas acquirere vires, si debitor principalis debitum solvit. Sed non opus est, ut in verbis simus adeo scrupulosi, ubi ex re, de qua loquimur, satis apparet, quomodo sint intelligenda, veluti in casu præsenti, quod fidejussor ad nihil præstandum obligetur creditori, si debitor principalis debitum solverit. Obligatio fidejussoris est futura possibilis, hoc est, quæ ut aliquando extet non impossibile, etsi non constet, num sit certo extitura. Et hoc intuitu jam aliqua dici potest fidejussoris obligatio, quamvis ea nondum actu ponatur. Hæc non convenire notioni fidejussionis ex Jure Romano haustæ non ignoro, quippe quo per solennem stipulationem se soluturum promittit fidejussor, ut adeo fidejussoris obligatio sit pura & statim nascatur. Sed cum inde fluant, quæ æquitati parum conveniunt, nisi quis expresse tanquam correum se constituere voluerit, ut adeo beneficia quædam juris jure novo fuerint introducta; maluimus nos fidejussionem ita definire, ut inde consequantur, quæ æquitati magis consentanea & cetera addere per modum casuum particularium, qui ab ordinaria fidejussione ob rationes addendas tantisper abeunt.

§. 796.

Si fidejussor solvit debitum, principalis obligatio extinguitur; principalis tamen debitor eidem obligatur ad restituendum, quod solvit. Fidejussoris enim obligatio & obligatio principalis eadem est obligatio (§. 787.). Quamobrem si eidem satisfiat a fidejussore; creditori nihil amplius debetur. Debitoris adeo principalis obligatio extinguitur. *Quod erat unum.* *De obligatione debitoris principalis, si fidejussor solvat.*

Enimvero si principalis quod debebat debitor fidejussor solvit, jacturam sui facit (§. 487. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque damnum ipsi datur culpa debitoris principalis, qui non solvit, quod debebat, & damnum ab eo avertere tenebatur (§. 488. 495. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum damnum culpa sua datum sit resarciendum (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*); debitor principalis eidem restituere tenetur, quod solvit. *Quod erat secundum.*

Æquitati hoc convenire nemo dubitabit, qui principia juris naturalis perspecta habet. Quodsi excipias, obligationem hanc esse inutilem si debitor principalis non sit solvendo; tenendum est, non jam quæri de utilitate obligationis, sed num ea detur. Notandum præterea est, debitorem principalem ad meliorem fortunam venire posse, ut, qui nunc solvendo non est, posthac solvere possit. Immo fieri potest, ut, quando creditori solvendum, solvere non-possit, quia sibi non solvitur, quod ab aliis debetur, non vero prorsus desperandum sit, ut suum recuperet fidejussor. Etsi idem præstari nequit, quod præstandum fuit a fidejussore, fieri adhuc potest, ut præstetur ejus loco aliud. Sufficit adeo debitorem principalem obligari fidejussori ad id, ad quod creditori suo ante obligabatur, & fidejussorem in creditoris locum succedere.

§. 797.

Fidejussori pro debitore principali solventi jus suum cedere potest creditor. Quoniam enim debitor principalis obligatur creditori ad solvendum, quod debet (§. 784.), *Cessio fidejussori facienda.*

(§. 784.), nec principalis obligatio fidejussione tollitur (§. 785.); creditori competit jus debitum a debitore principali exigendi (§. 236. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum quilibet jus suum alteri cedere possit, quando nihil fit contra jus tertii, quale hic nullum adesse apparet (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*); creditor fidejussori pro debitore principali solventi jus suum cedere potest.

Ad quod cedenti quis obligatur, ad idem quoque is obligatur cessionario (§. 87. *part.* 3. *Jur. nat.*), jure cedentis in cessionarium transeunte (§. 91. *part.* 3. *Jur. natur.*), ut adeo hic jam sustineat personam illius, atque eum, qui sibi praestare non vult, ad quod praestandum cedenti obligatus, vi adigere possit ad praestandum (§. 94. *part.* 3. *Jur. natur.*). Fidejussor itaque hac cessione repetit suum tanquam debitum contractum, non vero urget, ut sibi reparetur damnum. Atque hac cessione prospici quoque poterat fidejussori solventi Jure Romano, ne spe suum recuperandi excideret, quamvis eo Jure ipsi detur mandati actio sui recuperandi causa, quod debitor tacite mandasse videatur, ut solvat § 6. Inst. de fidejuss. l. 44. ff. Mand. & l. 41. de cond. indeb. Sed hoc magis civile est, quam naturale, principiis tamen Juris Romani apprime consentaneum: id quod uberius exponere ab instituto praesenti alienum est.

§. 798.

Obligatio debitoris principalis quanta sit, si fidejussor solverit.

Debitor principalis obligatur ad resarciendum fidejussori omne damnum, seu tenetur ad omne id, quod interest, ipsum non praestitisse, quod praestare debebat. Quoniam enim fidejussor gratis facit officium suum (§. 782.), ut adeo nihil vicissim recipiat, a reo pro quo fidejubet (§. 18.), nemo autem naturaliter obligatur cum neglectu officii erga seipsum, adeoque cum damno suo (§. 493. *part.* 2. *Jur. nat.*), praestare alteri officium (§. 609. *part.* 1. *Jur. nat.*); debitor principalis velle nequit, ut fidejussori officium suum sit damnosum. Quodsi ergo contingat, fidejussorem, propterea quod debitor principalis obligationi suae non satisfacit, incurrere damnum aliquod; id ei resarcire tenetur, consequenter debitor principalis obligatur fidejussori ad omne id, quod interest, eum non praestitisse, quod praestare debebat (§. 625. *part.* 3. *Jur. nat.*).

Quamvis jure Romano fidejussori detur mandati actio ad recuperandum suum (*not.* §. 797.); haec ipsa tamen non tantummodo facit ad debitum principale, sed omne id, quod pro debitore expendit, sumtus omnes & omne interesse, cum etiam mandator mandatarium indemnem praestare teneatur (§. 682.)

§. 799.

De fidejussione pro invito facta.

Si quis pro invito fidejubet ac solvit; debitor principalis ad nihil ipsi tenetur. Si quis enim pro invito fidejubet, is quidem creditori sese obligat (§. 782.), sed debitorem principalem invitum sibi obligare nequit (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si debitore principali non solvente ipse solvere tenetur (§. 794.); cum is eidem sese non obligaverit *per demonstrata*, nullum quoque ipsi competit jus suum repetendi, vel exigendi, ut indemnis praestetur (§. 23. *part.* 1. *Jur. nat.*). Debitor adeo principalis fidejussori ad nihil tenetur, si pro invito fidejubet, ac solvit.

Suo nimirum periculo fidejubet ac solvit, qui pro invito fidejubet ac solvit, atque adeo donare censetur, nisi reus, pro quo fidejussit, eum indemnem praestare voluerit (§. 20.). Non est, quod excipias, cum quilibet damnum ab altero avertere debeat, quantum in se est (§. 495. *part.* 3. *Jur. natur.*), reum, pro quo fidejubes, te indemnem praestare debere. Cum enim te fidejubere ac solvere nolit, damnum tua sponte incurris, & tibi imputare debes, quod incurras, quia alter te in periculum non adduxit, quod ipso reluctante subiisti.

§. 800.

De fidejussione pro praesente & patiente.

Si quis pro praesente & patiente fidejubet, hujus consensu facta fidejussio censetur. Etenim si pro praesente & patiente fidejubes, hic tacet, quando loqui poterat

ac de-

ac debebat. Enimvero qui tacet, quando loqui poterat ac debebat, is consentire præsumitur (§. 1054. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem etiam in fidejussionem consentire præsumitur, si pro præsente & patiente fidejubes, consequenter fidejussio consensu rei facta censetur, si pro præsente & faciente fidejubes.

Quodsi enim reus, pro quo fidejubes, nollet ut fidejubeas, non pati debebat, ut fidejuberes, sed contradicere. Quodsi contradixisset, tum demum dici poterat, te pro invito fidejussisse. Quoniam non contradicit, factum tuum tacite approbat & ratihabet, ut adeo perinde sit ac si tibi mandasset, vel te rogasset, ut fidejuberes. Quo effectu jubeatur pro absente & ignorante, hic demonstrari nondum potest, cum hic actus pendeat a negotiorum gestione, de quo quasi contractu infra agemus.

§. 801.

Naturaliter fidejussori competit jus debitorem principalem adigendi, ut solvat creditori. Naturaliter enim quilibet obligatus est ut damnum omne, quantum in se est, tum a se (§. 493. *part.* 2. *Jur. nat.*), tum ab alio avertat (§. 495. *p.* 2. *Jur. nat.*). Quoniam itaque facile damnum emergit, si debitor principalis non solverit; naturaliter fidejussori competit jus debitorem principalem adigendi, ut creditori solvat (§. 236. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). *An fidejussor compellere possit reum ad solvendum creditori.*

Non uno modo interest fidejussoris, ut debitor principalis ipse solvat debitum, etsi is ipsi maneat obligatus ad restituendum non modo debitum principale, verum etiam omne interesse (§. 796. 798.). Sed brevitatis gratia omittimus, quæ casu emergente sua sponte patent.

§. 802.

Si quis animo donandi fidejubet ac solvit, ad nihil ipsi restituendum tenetur debitor principalis. Etenim qui animo donandi fidejubet, is ei, pro quo fidejubet, declarat, quod ipsi donare velit, quod debet, nisi solvere possit, adeoque donationem sub hac conditione promittit (§. 361. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo contingat, debitorem principalem solvere non posse, ut adeo solvere teneatur fidejussor (§. 794.), cum jam conditio existat, promissio adimplenda (§. 469. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter quod a debitore restituendum foret fidejussori (§. 796. 798.), id ei donatum est. Quamobrem si quis animo donandi fidejubet ac solvit, ad nihil ipsi restituendum tenetur debitor principalis. *Si animo donandi fidejubetur.*

Nimirum in hoc casu perinde est, ac si v. gr. pecuniam mutuo tibi dedisset fidejussor sub ea conditione, ut sit donata, nisi eam commode restituere possis.

§. 803.

Si fidejussor se tantummodo obligavit pro debito principali, vel parte ejus; nec ultra debitum principale, vel hanc partem tenetur creditori. Fidejussor se obligare nequit creditori nisi promittendo (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo ultra voluntatem suam obligare possit promissorem (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*); nec creditor fidejussorem ultra voluntatem suam sibi obligare potest. Quodsi ergo fidejussor se tantummodo obligavit pro debito principali, vel parte ejus; ultra debitum principale, vel hanc partem creditori non tenetur. *De fidejussione certo modo restricta.*

Ostenditur etiam hoc modo. Pro quo non fidejussisti, ad id vi fidejussionis præstandum non teneris, quod per se patet. Quodsi ergo non fidejussisti nisi pro debito principali, vel parte ejus; debitum quoque nonnisi principale, vel partem illam solvere teneris, nisi debitor principalis solverit (§. 782.). Quamobrem si fidejubendo tantummodo te obligasti pro debito principali, vel parte ejus; nec ultra debitum principale, vel hanc partem creditori teneris.

Ex. gr. Ego Titio credo 110 aureos sub usuris. Tu fidejubes tantummodo pro sorte, non vero pro usuris, nec in omnem causam. Quamobrem si nec sortem, nec usuras ab eo consequi possim & ejus consequendi gratia, quod debetur, sumtus feci; tu tantummodo 100 aureos mihi solvere teneris, minime vero usuras, nec restituere sumtus, quos feci. Nisi enim fidejussione mea contentus esse voluisses; tuum erat de alio dispicere, qui simpliciter, vel in omnem causam fidejuberet.

§. 804.

Excussio debitoris quid sit. *Debitorem excutere* idem est ac in facultates ejus inquirere, ut constet, utrum is solvendo sit, nec ne.

Ex. gr. Titius tibi debet solvere mille aureos. Non habet pecuniam paratam, unde solvat. Habet vero ædes & hortum. Quodsi ædes & hortus taxentur & plus offerenti adjudicentur; utrum pretium sufficiat solutioni, nec ne, manifestum est, consequenter si hoc fiat, debitor excutitur.

§. 805.

Ordo in exigendo debito, pro quo fidejussum, observandus. *Principalis debitor ante excutiendus, quam fidejussor ad solvendum debitum adigi possit.* Etenim fidejussor non ante tenetur solvere debitum, nisi quando debitor principalis id solvere nequit, cum se nonnisi sub hac conditione ad solvendum obligaverit (§. 782.). Antequam igitur fidejussor eum ad solvendum adigere possit, necesse est ut constet, debitorem principalem solvere non posse, adeoque in facultates ejus inquirendum, ut constet, utrum is solvendo sit, nec ne. Quamobrem cum debitor principalis excutiatur, quando in facultates ejus inquiritur, ut constet, utrum is solvendo sit, nec ne (§. 804.); principalis debitor ante excutiendus, quam fidejussor ad solvendum debitum adigi possit.

Antiquo jure Romano id necesse non erat, cum liberum esset creditori, utrum ad solvendum debitum fidejussorem, an debitorem principalem compellere vellet primo loco: id quod conveniebat notioni fidejussionis, prouti tunc fieri debebat. Cum vero jure novo hoc fuerit immutatum, ut ante excutiendus sit principalis debitor, quam fidejussor conveniri queat; fidejussori indultum dicitur *beneficium excussionis*, quod & *beneficium ordinis*, nec non *beneficium novæ constitutionis* appellari solet. Et Doctores hoc beneficium summa æquitate niti affirmant, addita ratione, quod fidejussor eo animo se obligare videatur, ut non ante solvat, quam si non solvat debitor. Hæc utique quadrant in definitionem fidejussionis, qualem supra dedimus (§. 782.), minime autem in eam, quæ convenit Juri Romanorum veteri. Tanto igitur minus quis reprehendet, quod in definienda fidejussione a Jure Romano discesserimus, cum sic clarius appareat, quinam sit juris novi, quo nunc utimur, cum Jure naturæ consensus.

§. 806.

Quando a fidejussore exigi possit debitum principali debitore nondum excusso. *Si quis fidejubere debet pro altero, pure se obligat, quod id præstare velit, ad quod præstandum alius obligatus est, vel obligandus; non excusso principali debitore ad solvendum debitum adigi potest.* Quodsi enim, qui pro altero fidejubere debet, pure se obligat, adeoque promittit (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*), quod id præstare velit, ad quod præstandum alius obligatus est, vel obligandus; debitor principalis & fidejussor eandem rem promittunt creditori, ita ut singuli teneri velint in solidum. Sunt adeo correi debendi (§. 692. *part.* 3. *Jur. nat.*). Enimvero si duo eandem rem nonnisi semel dandam tibi promittant, ita ut quilibet eorum in solidum teneatur, seu duo sint correi debendi, tibi est jus eam exigendi, a quocunque volueris (§. 695. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo si qui fidejubere debet pro altero pure se obligat, quod id præstare velit, ad quod præstandum alius obligatus est, vel obligandus; creditori licet præstationem exigere vel a debitore principali, vel a fidejussore, prouti ipsi visum fuerit, adeoque cum

eum eligere, quem primum ad solvendum debitum compellere velit. Quamobrem si qui fidejubet pro altero pure se obligat, quod id præstare velit, ad quod præstandum alius obligatus est, vel obligandus; non excusso principali debitore ad solvendum debitum adigi potest.

Ex demonstratione propositionis præsentis apparet, quod iniquum non sit a fidejussore exigi debitum, nondum excusso debitore principali, si fidejussor pure se obliget pro debito alterius. Quamobrem eum jure Romano veteri non alia esset fidejussio, quam qua fidejussor eum debitore principali se constituebat correum debendi; ideo nec isto jure dici poterat iniquum, quod liberum esset creditori convenire fidejussorem principali debitore non excusso.

§. 807.

Si fidejussurus pure se obligat pro altero obligato vel obligando debitorem principalem solvendo liberat; quodsi tamen creditor totum debitum ab eo consequi non possit, regressus eidem patet ad debitorem principalem, ut quod deficit consequatur. *De solutione in hypothesi præcedenti.* Etenim quoniam pro altero obligato vel obligando fidejussurus pure se obligans, adeoque se id præstiturum promittens, quod ab altero præstandum (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*), cum debitore principali eandem rem promittit, si vero duo eandem rem promittant, ita ut quilibet in solidum obligetur, unus solutione sua alterum ab obligatione liberat (§. 695. *part.* 3. *Jur. nat.*); in hypothesi propositionis præsentis debitor principalis liberatur solutione ejus, qui se pro ipso obligaverat. *Quod erat unum.*

Quodsi ergo is totum solvere non possit debitum, cum fidejussor pure se obligans & debitor principalis sint correi debendi (§ 692. *part.* 3. *Jur. nat.*); creditor ab uno correorum totum consequi nequit. Enimvero si ab uno correorum creditor totum consequi non possit, quod debetur, partem reliquam ab altero exigere potest (§. 696. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam in hypothesi propositionis præsentis creditori exigere licet, quod deficit, a debitore principali, si totum a fidejussore consequi non potuerit, consequenter patet ipsi regressus ad debitorem principalem, residui consequendi gratia. *Quod erat alterum.*

Duo constituuntur rei debendi, ut creditor tanto certius suum consequi possit. Etsi adeo liberum ipsi sit, quemnam eligere velit, ut solvat; non tamen per hoc alter liberatur, quod ab hoc debitum exigat, quam quod is solvat. Quamdiu adeo debitum integrum non solutum, debitor quoque principalis in totum non liberatur. Qui totum debet, is etiam debet quamlibet ejus partem, adeoque absurdum non est, solutione partis ab uno correorum facta alterum adhuc obligari ad solvendum residuam, consequenter hanc ab eo exigi. Ceterum qui pure fidejubet seu pro altero se obligat, seu correum debendi se constituit, is non vult in subsidium teneri, quemadmodum innuat definitio fidejussoris (§. 784.); sed eandem obligationem in se suscipit, quæ est debitoris principalis, sublata differentia inter obligationem principalem & accessoriam, cui hæc æquatur. Respectu adeo creditoris perinde est, ac si accessorie obligatus eidem principaliter obligaretur, hoc est, ac si fidejussori credidisset. Eodem igitur prorsus modo cum utrumque sibi habeat obligatum, jure suo utitur, dum in exigendo debito debitorem principalem non distinguit ab eo, qui accessorie obligatur. Qui pro altero se obligare vult, ab ejus arbitrio pendet, quomodo se obligare velit, an pure, ut debitum statim ab eo exigi possit, principali debitore non excusso, an sub ea conditione, nisi debitor principalis solverit, ut adeo is ante sit excutiendus, antequam ipse ad solvendum adigi possit. Hinc & in Jure Romano conceditur, ut quis renunciet beneficio excussionis: qui casus convenit eum hypothesi propositionis præsentis ac præcedentis, quemadmodum ordinarie fidejussio, cui concessum est beneficium excussionis, convenit definitioni, quam dedimus (§. 782.). Pure se obligans pro altero proprie dici nequit fidejubere (§. 782. *h.* & §. 349. *Log.*), nisi dicas eum renunciare huic juri, quod ante excutiendus sit principalis debitor, quam debitum ab ipso exigi possit (§ 805.); id quod utique facere potest (§. 118 *part.* 3. *Jur. nat.*). Atque adeo cum fidejussioni dicendum est accedere pactum, quo fidejussoris obligatio alteratur (§. 778. *part.* 3. *Jur. nat.*). Atque hoc respectu non invita definitione fidejussor etiam dici potest, qui pro altero obligato pure se obligat. Quodsi vero ad omnem ambiguitatem tollendam *fidejussionem in genere* definire malis per contractum, quo quis pro altero obligato vel obligando se obligat, & hanc distinguere in conditionatam, & puram, ita ut *conditionata* sit, quando te obligas ad solvendum, nisi principaliter obligatus solverit; *pura* vero, si absque hac conditione te obligaveris; nos equidem minime dissentientes habebis, qui in verbis faciles sumus, modo veritati non præjudicetur; non

non tamen satis tutum videtur terminis imponere significatum ab eo, quem jam habent diversum, propterea quod ipsa fidejussio a conditione suspendi possit, quæ hic conditionata diceretur, veluti si dicas, te velle obligatum esse ad solvendum debitum, nisi debitor principalis solverit, siquidem Mævius te hæredem instituat, & hæc conditio accedere etiam possit ad fidejussionem, quæ pura diceretur. Præterea si quis simpliciter diceret, se fidejubere, dubium foret, utrum quis conditionate, an pure fidejubere voluisset, nempe num supponat tacite hanc conditionem, si debitor principalis non solverit, an vero non supponat. Quamvis enim prius præsumi possit, non tamen consultum est præsertim in statu naturali, ubi Jus naturæ moderatur contractus, ut ad præsumtiones deveniatur, ubi iis carere possumus. Præstare adeo videtur ut id, quod præsumi debebat, constituat significatum vocabuli: quod vero præsumendum non est, expressis verbis dicatur, ut adeo contractus per pactum adjectum altere tur, quemadmodum diximus ante. Alia nimirum est conditio, quæ ipsi fidejussioni inest vel expresse, quemadmodum fert definitio nostra (§ 782.), vel tacite, quemadmodum supponitur in Jure Romano novo, ut beneficium ordinis seu excussionis continere possit (*not.* §.805.). Atque ea de causa convenientius videtur, ut fidejussio conditionata dicatur, non ea, in qua per se constans quædam conditio inest per modum determinationis essentialis; sed illa potius, cui extrinsece conditio quædam adjicitur, quemadmodum fert receptus loquendi usus.

§. 808.

Quomodo quis fidejubere possit. *A fidejussoris unice voluntate pendet, utrum se pure, an sub aliqua conditione, vel in diem fidejubere velit, sive debitor principalis pure, sive sub conditione alia quacunque, vel in diem alium quemcunque promiserit.* Fidejussor enim promittit creditori, se præstiturum, ad quod præstandum obligatus debitor principalis, consequenter quod is quomodocunque promiserit (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*), nisi is præstiterit (§. 786.). Enimvero nemo promittentem ultra voluntatem suam sibi obligare valet ad quid præstandum, nec ab eo plus juris acquirere valet, quam in eum transferre vult (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo a fidejussoris unice voluntate pendet, quomodo fidejubere velit, utrum pure, an sub conditione, vel in diem, quomodocunque tandem debitor principalis sit obligatus, sive is pure debeat, sive sub conditione alia quacunque, sive in diem alium quemcunque promiserit.

Ex. gr. Titius debet Mævio decem aureos solvendos post duos menses. Tu fidejubere potes promittendo, quod solvere velis post duos annos, vel si Sempronius te hæredem instituerit. Similiter Titius promisit Mævio decem aureos, si Cajus moriatur; tu fidejubere potes sub hac conditione, si Sejus te instituat hæredem, vel quod teneri nolis ad decem aureos solvendos, ni Cajum mori contingat, nec Titius solverit, nisi post biennium.

§. 809.

De fidejussione sub conditione, vel in diem facta. *Si quis sub conditione, vel in diem fidejubet, ad solvendum, siquidem debitor principalis non solverit, non ante adigi potest, quam conditio extet, vel dies venerit.* Promisit enim se præstiturum, quod principaliter obligatus debet, nisi is præstiterit sub conditione, vel in diem (§. 786.). Sed promissor promissionem conditionatam non ante adimplere tenetur, quam conditio extet (§. 468. *part.* 3. *Jur. nat.*), nec quod in diem promittitur exigi potest, nisi die isto præterlapso (§. 501. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si quis sub conditione, vel in diem fidejubet, ad solvendum, siquidem debitor principalis non solverit, non ante adigi potest, quam conditio extet, vel dies venerit.

Ita si Mævius solvere non possit decem aureos, quos post duos menses solvere debebat, tu, qui promisisti post duos annos te eosdem soluturum, antequam biennium fuerit elapsum ad eos solvendum adigi non potes. Quodsi eos te soluturum promisisses, si Sempronius te hæredem instituerit, ad solvendum adigi nequis, nisi postquam constat, te hæredem esse institutum. Sin hæres non fuerit institutus, fidejussio tua evanescit (§. 534. *p.* 3. *Jur. nat.*). Idem etiam valet, si fidejubendo pure velis esse obligatus, nimirum non sub ea conditione, nisi principalis debitor solverit. Promittere enim potes, quod principali debitore non excusso solvere velis, si hæres fuerit institutus a Sejo, vel post biennium.

§. 810.

De pluribus fidejussoribus pro certa debiti parte fidejubentibus.

Si plures fidejubeant pro eodem debito, ita tamen ut unusquisque eorum non teneri velit, nisi pro certa parte; quilibet non tenetur nisi pro ea parte, pro qua fidejubet. Quodsi debitor principalis non solverit totum, singuli quoad residuum pro rata tenentur. Quodsi enim plures fidejubeant pro uno debito, ita tamen ut unusquisque eorum teneri nolit nisi pro certa parte, cum qui pro parte fidejubet ultra eam non teneatur (§. 803.), nec illorum quilibet tenetur nisi pro ea parte, pro qua fidejussit. *Quod erat unum.*

Quando principalis debitor totum, quod debet solvit, fidejussores omnes liberat (§. 795.). Quamobrem cum ratio nulla sit, cur unum potius liberare debeat, quam alterum, si partem solvit, non totum, & parte soluta debitum, pro quo fidejussum, jam censeri debeat minus; singuli pro rata liberati existimari debent, ad residuum vero adhuc solvendum pro rata tenentur. *Quod erat alterum.*

Ex gr. Titius debet Mævio 600 aureos. Sejus fidejubet pro parte una, quæ est 100. aureorum, Cajus pro dimidia, quæ est 300. aureorum, & Sempronius pro partibus duabus, quæ sunt 200. aurei. Quodsi Mævius excutiat Titium, nec ab eo consequi possit, nisi 400. aureos; residui ducenti dividendi in sex partes, quarum unam Sejus, duas Sempronius, tres Cajus solvere tenetur. Solvet adeo Sejus 33 $\frac{1}{3}$ Sempronius 66 $\frac{2}{3}$, Cajus denique 100. Si dicas non satis cautum esse hoc pacto Mævio, cum, si v. g. Sejus non sit solvendo, totum debitum a fidejussoribus consequi non possit: tenendum est, nec id fieri, si debitor principalis Titius non sit solvendo, ut ab eo nihil consequatur Mævius creditor. Quoniam enim tum Sempronius non obligatur nisi ad solvendum 200, Cajus vero ad 300 aureos & Sejus ad 100, siquidem & Sejus solvendo non sit, Mævius jacturam facit 100. aureorum. Non igitur durior fit ejus conditio, si Titius partem debiti solvere nequeat, & Sejus solvendo non fuerit, sed potius melior, quando pro rata tenentur quoad residuum, si pars saltem solvatur a Titio, quemadmodum quoad totum, si nihil solvatur. Ceterum me non monente patet, si præterea quædam sint, ad quæ fidejussor tenetur creditori; ad ea similiter pro rata teneri fidejussores plures in casu præsenti, veluti si præstandæ sint usuræ in exemplo dato 30. aureorum; Sejus dabit 5, Sempronius 10, Cajus 15. Quodsi sumtus facere teneatur Mævius, ut eam, quam Sempronius debet, partem consequatur; hic solus eos restituit. Singuli enim sigillatim adigendi sunt ut solvant id, pro quo se obligarunt.

§. 811.

Num fidejubeat, qui minus dare promittit, nisi debitor debitum solverit.

Si tibi promitto me daturum decem aureos, nisi Titius solvat viginti, quos debet; pro parte fidejubeo. Etenim si Titius obligatus est ad solvendum 20. aureos, idem etiam obligatur ad solvendum 10. Quodsi ergo promitto me decem tibi daturum, nisi Titius dederit 20.; pro eo me obligo, ad quod tibi jam obligatus est (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque pro parte fidejubeo (§. 782.).

§. 812.

De pluribus fidejussoribus in solidum separatim obligantibus.

Si plures fidejussores separatim in solidum se obligant, creditor a singulis integrum debitum exigere potest, nisi solvat debitor principalis, unius solutione liberantur omnes, nec qui solvit aliquid a ceteris repetere potest: creditor tamen a singulis debiti principalis partem, quam voluerit, exigere potest, & parte ab uno soluta ceteri non tenentur nisi in residuum, quod denuo, si adhuc plures fuerint, ab eo exigere potest creditor, quem elegerit. Quodsi enim plures fidejussores separatim in solidum se obligent, tot sunt diversi contractus, quot fidejussores, quorum quilibet ab altero independenter subsistit eodem prorsus modo, ac si alter initus non fuisset. Quilibet adeo fidejussor tenetur ex contractu suo, perinde ac si alius præterea non fidejussisset, sed ipse unus ac solus esset fidejussor. Enimvero quilibet fidejussor in solidum obligatus integrum debitum solvere tenetur, nisi

nisi principalis debitor solverit (§. 794.). Quamobrem creditor hoc debitum integrum exigere a singulis potest, eligendo scilicet eum, quem voluerit. *Quod erat primum.*

Quodsi unus fidejussorum solverit, debitor principalis creditori nihil amplius debet (§. 796.), consequenter nec ei quisquam pro eo obligatus esse potest. Unius adeo solutione liberantur omnes. *Quod erat secundum.*

Quoniam tamen singuli fidejussores separatim sese obligarunt creditori *per hypoth.* neque adeo unus quid alteri promisit, consequenter ad aliquid præstandum sese obligavit (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*); qui solvit fidejussor nihil a ceteris repetere potest. *Quod erat tertium.*

Enimvero quoniam qui in solidum se obligavit, is etiam obligatus est in quamlibet ejus partem, quod per se patet & ex notione totius ac partium intelligitur (§. 341. *Ontol.*); quilibet etiam fidejussor in hypothesi propositionis præsentis creditori tenetur in quamlibet debiti principalis partem. Quodsi ergo huic visum fuerit certam quandam partem exigere a fidejussore uno, quin hoc facere possit dubitari nequit. *Quod erat quartum.*

Quoniam si fidejussor unus solvit debiti principalis quandam partem, quoad eam partem liberatur debitor principalis (§. 796.); fidejussores ceteri, qui pro eo sese obligarunt (§. 784.), non amplius obligantur nisi pro parte residua, ut adeo perinde sit ac si debitum principale totum nonnisi eadem consisteret. Quamobrem cum creditor principale debitum exigere possit ab eo, quem elegerit *per demonstr. n.* 1. si adhuc plures fuerint fidejussores, partem residuam exigere potest, a quocunque voluerit. *Quod erat quintum.*

Fidejussio fit in securitatem debiti (§. 783.). Quando itaque creditor a pluribus idem sibi promitti separatim vult, non aliud intendit, nisi ut sibi melius cautum sit, nullam vero eorum, qui fidejubent, utilitatem. Cumque unus fidejussorum se ita obligaverit creditori, ac si nullus præterea fidejussisset, si solus solvere tenetur, non habet, quod conqueratur, propterea quod ceteri nihil solverint: neque enim conqueri posset, si solus fidejussisset.

§. 813.

An detur regressus ad fidejussorem a quo nonnisi partem exigit creditor.

Quoniam quilibet jus suum remittere potest (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); *si creditor in hypothesi propositionis præcedentis debitore principali non solvente a fidejussore uno nonnisi partem debiti exigit, hoc facit vel cum remissione juris exigendi partem adhuc residuam, vel cum reservatione ejusdem, nisi quod residuum est, a ceteris consequi possit, aut non commode consequi possit.* Quia vero qui partem exigit, cum totum exigere posset, totum ab eo, a quo partem exigit, exigere nolle videtur; *in casu dubio creditor nonnisi partem debiti exigens jus suum exigendi partem adhuc residuam remisisse præsumitur, nisi ea dixerit, per quæ jus suum sibi reservasse intelligitur.*

Ex. grat. Mævius tibi debet 100 aureos, pro quibus fidejubent Titius, Sempronius & Sejus, quilibet separatim. A Mævio debitum consequi nequis. Tu igitur a Titio exigis nonnisi triginta aureos, cum in 100 tibi sit obligatus. Nisi tibi reserves regressum, siquidem residuos septuaginta a Sempronio & Sejo consequi minime possis, eum exactis 30. aureis ab obligatione sua liberasse censeris. Quodsi vero dixeris, te 30. velle esse contentum, donec videris, utrum residuum a Sempronio & Sejo, an ab alterutro consequi possis, regressum utique tibi reservas.

§. 814.

De regressu fidejussoris solventis.

Quoniam fidejussori solventi debitor principalis restituere tenetur, quod pro eo solvit (§. 796.) & ad omne id, quod interest, ipsum non solvisse (§. 798.); *in hypothesi etiam propositionis præcedentis fidejussori vel debitum totum, vel partem debiti solventi patet regressus ad debitorem principalem quoad id, quod solvit, & quod interest, solutionem ab ipso factam non fuisse.*

Ni-

Nimirum cum qualibet fidejussio in se spectetur ac si ea sola cautum sit creditori; quæcunque de fidejussione demonstrata fuerunt, ea etiam ad singulas separatim factis sigillatim applicari possunt. Quamobrem ne opus quidem videbatur, ut de iis hic diximus.

§. 815.

Si plures fidejussores conjunctim promittant, debitore principali non solvente, singuli pro æqua parte tenentur: quodsi tamen ceteri solvendo non sint, qui solvendo est tenetur in solidum. Quodsi enim plures fidejussores conjunctim promittant, omnes simul repræsentant unum fidejussorem, a quo exigendum debitum, nisi debitor principalis solverit (§. 794.). Quoniam itaque singuli æqualiter sunt obligati; pro æqua omnino parte creditori tenentur. *Quod erat unum.* *De fidejussoribus pluribus conjunctim promittentibus.*

Quodsi tamen unus non sit solvendo, cum omnes simul sese obligaverint ad totum debitum solvendum, nisi debitor principalis solverit (§. 786.), & quia fidejussio facta in securitatem debiti (§. 783.), creditor dici nequeat plures accepisse fidejussores, ut sibi minus cautum sit, neque sit expresse conventum, ut unusquisque tantum teneatur pro parte virili; non alia mens fuisse intelligitur, tam creditoris, quam fidejussorum, quam ut ceteri vel unus, si tantummodo unus solvendo sit, teneatur in solidum. Quamobrem si plures conjunctim fidejubeant, debitore principali non solvente, in solidum tenetur unus, qui solvendo est, quando ceteri solvendo non sunt, seu ratam suam solvere nequeunt. *Quod erat alterum.*

Nimirum quis fidejussores plures unam repræsentant personam, respectu creditoris una tantummodo est obligatio, cui quomodo satisfiat perinde esse debet creditori. Æquitas adeo divisionis tantummodo respicit fidejussores inter se: nulla vero ratio est, cur inde periculum aliquod emergere debeat creditoris, cui semper debetur a fidejussoribus, quod debitor principalis solvere nequit, pro quo iidem fidem suam adstrinxerunt. Sive adeo omnes, sive unus vel alter tantummodo sit solvendo, omne periculum creditoris abesse debet. Hanc æquitatem secutus D. *Adrianus*, qui beneficium divisionis introduxit contra jus antiquum, ceteros tamen onerante eo, qui solvendo non est §. 4. Instit. de fidej. Naturaliter vero divisio non valet nisi in hypothesi propositionis præsentis, cum obligationes sint metiendæ ex eorum, qui sese obligant, voluntate.

§. 816.

Si plures fidejussores conjunctim promiserunt, qui solvit, ei competit jus eam, quam alter solvere debebat, partem ab eo repetendi. Quodsi enim plures fidejussores conjunctim promiserunt, singuli pro æqua parte tenentur (§. 815.). Quamobrem si unus solvat totum, seu partem, quam alter solvere debebat, hanc pro altero solvisse intelligitur. Enimvero quoniam conjunctim fidejubentes sibi invicem promittere censentur, quod, debitore principali non solvente, unusquisque ad extinguendum debitum principale ratam suam conferre velit; cuilibet, qui una fidejubet, competit jus exigendi a ceteris, ut ratam suam conferant (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si unus pro altero solvere cogitur, quatenus obligatus est creditori, cui fidejussum, & obligationi isti satisfaciendum (§. 815.); ideo jus suum remittere non censetur. Hoc igitur cum ipsi salvum sit; si plures fidejussores conjunctim promiserunt, ei, qui solvit, competit jus partem, quam solvit & alter solvere debebat, ab eodem repetendi. *Qualis detur regressus iis, qui solverunt.*

In hypothesi adeo præsenti fidejussori uni denegari nequit naturaliter regressus adversus alterum, qui ratam suam non solvit. Ex. gr. Mævius tibi debet 100. aureos, ego, Sempronius & Cajus conjunctim tibi fidejubemus. Si Mævius non solvit, ego, Sempronius & Cajus eo junctim 100. istos aureos solvere tenemur, nimirum quilibet nostrum $33\frac{1}{3}$. Quodsi Cajus & Sempronius non sint solvendo, ego solus solvere teneor 100. aureos, sed patet mihi regressus adversus Sempronium & Cajum, ita ut $33\frac{1}{3}$ a Sempronio & totidem a Cajo repetere possim, vel si tantummodo Cajus non fuerit solvendo, ut ego, & Sempronius solverimus pro Caio $33\frac{1}{3}$ uterque nostrum ab eo repetere potest $11\frac{1}{9}$.

11$\frac{1}{6}$. Ex demonstratione patet, jus hoc nasci ex tacita conventione, quæ fidejussioni conjunctim factæ inesse intelligitur, qualis fingi ne quidem potest in separatis fidejussionibus, ubi unus fidejubere potest inscio altero. Ceterum non est, quod demum ostendamus, singulis fidejussoribus conjunctim promittentibus competere jus a debitore principali repetendi, quod solverunt, cum id abunde intelligatur ex supra demonstratis (§. 796.). Quoniam vero hoc jus competit omnibus conjunctim, si quem ultra ratam solvere contingat; a debitore quoque principali, quod ultra ratam dedit, repetere potest. Et quia non nisi semel repetere potest, quod ipsi debetur; unius solutione liberatur alter, ita tamen, ut, quod unus fidejussorum solvit alteri, id is a debitore principali repetere queat, donec unusquisque habeat quod suum erat ante contractum, qui nemini esse debet damnosus, quantum fieri potest, ut damnum ab omnibus avertatur (§. 495. *p.* 3. *Jur. nat.*).

§. 817.

De pluribus fidejussoribus correis debendi.

Si plures fidejussores simul promittunt, ita ut singuli teneri velint creditori in solidum; creditor eligere potest eum, a quo debitum exigat, quando principalis solvere nequit, unius solutione liberantur omnes, ceteri autem eidem ad nihil tenentur. Etenim si plures fidejussores simul promittunt ita, ut singuli teneri velint creditori in solidum, quoniam eandem rem promittunt (§. 782.), correi debendi constituuntur (§. 692. *part.* 3. *Jur. nat.*). Enimvero si plures fuerint correi debendi, ei, cui promissio facta est liberum quod debetur exigere, a quocunque voluerit (§. 695. *part.* 3. *Jur. nat.*), unus solutione sua liberat ceteros (§. 694. *part.* 3. *Jur. nat.*), ceteri autem ipsi in nihil tenentur (§. 697. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam si plures fidejussores simul promittant ita, ut singuli teneri in solidum velint creditori; hic eligere potest eum, a quo debitum exigat, debitore principali non solvente, unius solutione liberantur omnes, ceteri autem ei in nihil tenentur.

Hæc conveniunt notioni fidejussionis in Jure antiquo, quo fidejussores plures una cum creditore principali spectabantur quasi correi debendi, ac si omnes essent principaliter obligati. Et introductis jure novo, quo etiam nos nunc utimur, beneficiis ordinis & divisionis, propositio præsens respondet casui, quo fidejussores beneficio divisionis renunciant. Quodsi enim singuli sese in solidum obligent simul, eodem modo tenentur, ac si beneficio divisionis renunciassent. Quemadmodum vero non iniquum censetur beneficio divisionis renunciare; ita nec iniquum videri potest se eo modo obligare, quem fert propositio præsens. Immo æquitas fidejussionis cum renunciatione beneficii divisionis nititur propositione præsente. Nemo ad fidejubendum cogi potest; adeoque cujuslibet prudentiæ relictum, utrum & quomodo se pro alieno debito obligare velit.

§. 818.

An uno fidejussore excusso alterum excutere liceat.

In hypothesi propositionis præcedentis si unus fidejussorum totum solvere non potuit, partem residuam ab altero exigere potes, uno post alterum excusso, donec totum debitum fueris consecutus. Patet nimirum ex demonstratione propositionis præcedentis, quod in ejus hypothesi plures fidejussores spectentur tanquam correi debendi (§. 817.). Enimvero si ab uno correorum totum consequi nequis, quod debetur, partem residuam ab altero excutere licet (§. 696. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam in hypothesi propositionis præcedentis, si unus fidejussorum totum solvere non potuit, partem residuam ab altero exigere potes, adeoque unum post alterum excutere licet, donec totum debitum fueris consecutus.

Fidejussores in hypothesi præsenti spectantur tanquam correi debendi inter se, quatenus simul promittunt solutionem ejusdem debiti principalis accessorie, nisi debitor principalis solverit. Possunt vero etiam pure se obligare pro debito principali, quemadmodum de uno fidejussore diximus (§. 807.); & tunc una cum debitore principali spectantur tanquam correi debendi, ut cum eodem singuli eodem modo sint obligati, quasi omnes essent debitores principales, ea tamen lege, ut, quia debitum nonnisi semel solvendum, unius solutione liberentur ceteri omnes, cum una sit eademque obligatio, qua tenentur omnes, adimplenda ab eo, per quem eam adimplere voluerit creditor, aut a pluribus, si unus ex asse satisfacere non possit.

Nihil

Nihil difficultatis in tota hac materia est, modo spectes mentem eorum, qui fidejubent, cum ex eorum voluntate metienda sit omnis obligatio. Quamobrem consultum est, ut, qui fidejubet, mentem suam accurate exprimat; quibus enim verbis eandem exprimit, eam ipsi mentem fuisse recte sumitur (§. 427. *part. 3. Jur. nat.*). Et creditor recte supponit fidejussorem omnia probe expendisse, quæ ipsi expendenda sunt, antequam fidejubeat (§. 422. *p. 3. Jur. nat.*).

§. 819.

In hypothesi propositionum præcedentium si ab uno fidejussorum debitum fuerit consecutus creditor, ei jus suum adversus Confidejussores cedere nequit. In hac enim hypothesi creditori non competit nisi jus eum eligendi, a quo debitum exigat, debitore principali non solvente (§. 817.) &, si ab eo totum consequi non potuerit, partem residuam ab alio exigendi (§. 818.). Quamprimum adeo totum debitum consecutus, jus ejus omne, quod habebat in fidejussores expirat. Quoniam adeo jus nullum habet, quod in fidejussorem, qui solvit, transferre possit, quo aliquid a ceteris repetere posset; jus quoque suum adversus confidejussores ei, qui solus solvit, cedere nequit (§. 81. *part. 3. Jur. nat.*).

An creditor excusso uno fidejussore jus suum ceteris cedere possit.

Durum hoc videri nequit: sibi enim imputare debet, qui ita fidejussit, cum aut alio modo fidejubere posset (§. 815.), aut, si creditor alia contentus fidejussione esse nollet, ab ea protsus abstinere. Jure civili nunquam fidejussori uni contra alterum datur actio l. 39. ff. de Fidejuss. quod vero jure naturali aliquando detur, antea demonstravimus (§. 816.), & hoc æquitati magis convenit, cum plurium simul fidejubentium pro eodem debito ea videatur fuisse mens, quod nullus eorum plus gravari debeat altero, nisi expresse contrarium dictum fuerit, quemadmodum in hypothesi præsenti. Equidem jure civili datur etiam in omni casu beneficium cedendarum actionum, qua etiam uti potest fidejussor, qui solvit, adversus confidejussores ad illorum tantum partis restitutionem, non vero expensas, de quo vide *Carpzovium* p. 2. C. 17. def. 18. & 23. quoniam tamen hoc supponit beneficium divisionis, quod naturaliter non obtinet nisi in fidejussoribus pro æqua parte obligatis (§. 816.), id minime convenit fidejussioni in hypothesi præsenti. In jure nimirum naturæ admitti nequit, nisi quod ex hypothesi necessario colligitur, hæc vero determinatur per ea, quæ fidejussores sufficienter indicant (§. 427. *part. 3. Jur. nat.*). Non tamen ideo negamus, lege positiva istiusmodi beneficiis succurri posse iis, qui non omnia probe expendunt, quæ expendere debebant, antequam fidejuberent (§. 394. *part. 3 Jur. nat.*). Consultum nimirum est, ut subinde rigor legum naturalium lege positiva temperetur, quemadmodum suo loco ostensuri sumus.

§. 820.

Naturaliter creditor inscio, multoque minus invito fidejussore terminum solutionis prorogare nequit: quod, ubi fecerit, fidejussores liberantur. Fidejussor enim se obligat pro debito certo termino solvendo, ita ut ipse solvere velit debitum, nisi isto termino solvere possit debitor principalis (§. 782.). Quodsi vero terminus solutionis prorogetur, perinde est ac si debitor solvisset debitum, & novum contraheret: pro quo adeo cum non fidejusserit, qui pro priori fidejusserat, nec is pro eo creditori tenetur, quin potius cum debito a principali debitore soluto fidejussor liberetur (§. 795.), idem etiam liberari debet, si creditor inscio, vel prorsus invito terminum solutionis proroget. *Quod erat unum.*

An terminus solutionis inscio aut invito fidejussore prorogari possit.

Quoniam adeo fidejussor liberatur, si ipso inscio vel prorsus invito terminus solutionis a fidejussore prorogetur; sine ipsius consensu eundem prorogare nequit creditor. Quodsi enim eundem proroget consensu fidejussoris, hic etiam pro novo, quod contrahitur debito *per demonstrata*, sese obligat, adeoque tanquam fidejussor tenetur. Quamobrem patet naturaliter inscio multoque minus invito fidejussore terminum solutionis a creditore prorogari non posse. *Quod erat alterum.*

Equidem non ignoro, interpretes Juris Romani in diversas abire sententias, & Jure Saxonico luem ita terminatam esse, ut fidejussor ex solutionis prorogatione se inscio debitori facta non liberetur; nisi contra ulteriorem obligationem post terminum elapsum expresse fuerit protestatus, seu initio statim fuerit conventum, ne valeat fidejussio termino solutionis proroga-

 to,

to, de quo vide *Carpzovium* part. 2. C. 19. def. 1. & 6. Quoniam tamen non perinde est, sive debitum in termino solutionis exigatur, sive idem prorogetur, cum, qui nunc solvendo est, ne posthac solvendo sit fieri utique possit, æquitati sane convenientius est, quod ea fidejussori mens fuisse videatur, ne se inscio vel invito terminus prorogetur, nisi expresse contrarium dictum fuerit. In fidejussione nimirum illud præsumendum, si vel maxime præsumtione stare velis, quod tamen opus non esse præsens loquitur demonstratio, quod minus gravare potest fidejussorem. Quoniam vero rationes particulares esse possunt, ob quas fidejussor malit terminum solutionis prorogari, quam principalem debitorem statim excuti, vel seipsum ad solvendum compelli, subinde autem etiam habere possit rationes fidejussor, cur ipse in termino solvere & jus creditoris sibi cedi malit, quam terminum solutionis prorogari; ideo prorogatio fieri non debet nisi consensu fidejussoris, minime autem ipso inscio, vel prorsus invito. Poteramus facile hæc uberius declarare; siquidem necesse foret in tantas ambages descendere.

§. 821.

Quando prorogatione termini consentientes fidejussores alii liberentur, alii obligati maneant.

Si plures fuerint fidejussores & alii in prorogationem consentiant, alii consentire nolint, terminus vero fuerit prorogatus; consentientes soli obligantur. Etenim si creditor terminum solutionis debitori prorogat, invitos liberat, non autem consentientes (§. 821.). Quamobrem si plures fidejussores fuerint, quorum alii in prorogationem consentiunt, alii consentire nolunt, terminus vero solutionis prorogetur; dissentientes equidem liberantur, sed non consentientes. Hi igitur soli facta prorogatione obligati manent.

Nimirum confidejussores inter se minime convenerunt, quod neuter a fidejussione sua recedere velit, si possit, sine ceterorum consensu. Quamobrem unicuique liberum est, ut faciat, quod velit, nec unus alterum cogere potest ut sua stet voluntate.

§. 822.

Fidejussio succedanea quænam sit.

Qui pro fidejussore fidejubet, *fidejussor succedaneus*, subinde etiam *subalternus*, vel *Vicarius*, idiomate patrio ein Rückbürge appellatur, & ejus respectu fidejussor, pro quo fidejubetur, *principalis* audit. Unde etiam ipsa *Fidejussio* pro alio fidejussore facta *succedanea*, item *subalterna*, vel *vicaria* vocatur: ejus autem respectu fidejussoris principalis obligatio *principalis* vocatur.

Nimirum fidejussor succedaneus accedit fidejussoris obligationi, quam adeo fide sua esse jubet, non obligationi principali, pro qua se obligat fidejussor principalis. Facile apparet, fidejussorem succedaneum non alia de causa accedere obligationi fidejussoris principalis, quam quod creditor metuit fidejussione principali non satis sibi esse cautum. Neque vero est quod excipias, quod fidejussione succedanea non sit opus, cum qui fidejussor succedaneus est simul fidejubere possit principaliter; a fidejubentis enim arbitrio pendet, quomodo fidejubere velit, consequenter utrum obligationi principali, an minus principali fidejussoris accedere malit.

§. 823.

Ad quænam se obliget fidejussor succedaneus.

Quoniam fidejussor succedaneus pro fidejussore fidejubet, fidejussor autem pro obligato vel obligando se obligans promittit creditori, se præstiturum, quod principalis debitor debet, nisi is præstiterit (§. 786.); *fidejussor succedaneus promittit creditori, se præstiturum, quod fidejussor principalis præstare debeat, nisi ipse præstiterit.*

Fidejussor nimirum succedaneus non vult ante succedere in locum principalis, nisi quando is præstanda præstare nequit, atque adeo personam fidejussoris principalis tum demum repræsentat.

§. 824.

Quoniam fidejussor succedaneus promittit creditori se præstiturum, quod fidejussor principalis debebat, nisi ipse præstiterit (§. 823.), idem vero respectu debitoris principalis promittit fidejussor principalis (§. 786.); *obligatio fidejussoris principalis spectatur tanquam obligatio principalis, pro qua intercedıtur, & fidejussor principalis spectatur tanquam debitor principalis respectu succedanei.* *Relatio fidejussoris succedanei ad principalem.*

Hinc facile apparet, quomodo ea, quæ de fidejussione principali demonstrata sunt, applicentur ad fidejussionem succedaneam. Nimirum substituatur in locum debitoris principalis fidejussor principalis & in locum fidejussoris principalis fidejussor succedaneus, & omnia statim erunt manifesta, ut adeo facta hac reductione per nudam applicationem pateant omnia, nec opus sit ea demum ex notione fidejussoris succedanei demonstrari.

§. 825.

Quoniam fidejussor principalis spectatur tanquam debitor principalis respectu succedanei (§. 824.), debitor autem principalis ante excutiendus, quam fidejussor ad solvendum adigi possit (§. 805.); *fidejussor succedaneus adigi nequit ad solvendum, quod solvere debebat fidejussor principalis, nisi principali excusso*, consequenter *fidejussor succedaneus datur creditori, ut ipsi satis cautum sit de fidejussione principali*, veluti si contingat, ipsum ad inopiam redigi, ut solvendo non sit. *Obligatio fidejussoris succedanei.*

§. 826.

Si fidejussor succedaneus solvit, datur ipsi regressus non modo contra fidejussorem, verum etiam debitorem principalem, si ab illo, quod solvit, repetere nequit. Etenim si fidejussor principalis solvit, debitor principalis eidem obligatur non modo ad restituendum, quod solvit (§. 796.), verum etiam tenetur in omne id, quod interest, ipsum non præstitisse, quod præstare debebat (§. 798.). Quoniam itaque respectu fidejussoris succedanei fidejussor principalis spectatur tanquam debitor principalis (§. 824.); fidejussor quoque principalis succedaneo obligatur ad restituendum quod creditori solvit, & præstandum omne interesse, consequenter fidejussori succedaneo datur contra fidejussorem principalem regressus, si solvere coactus fuit. *Quod erat primum.* *De regressu, qui competit fidejussori succedaneo.*

Enimvero fidejussori principali competit jus repetendi a debitore principali, quod pro ipso solvit creditori (§. 796.), ac interesse omne, quod ipse non solverit (§. 798.), consequenter cum etiam omnia jura nostra in bonis nostris computanda sint (§. 451. *part.* 2. *Jur. nat.*), idem jus erit etiam in bonis fidejussoris principalis. Quamobrem cum fidejussori succedaneo detur regressus contra fidejussorem principalem, si solvere coactus fuit *per demonstrata n.* 1. quando præter jus istud nil habet in bonis suis, id invitus cedere tenetur fidejussori succedaneo (§. 81. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 235. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter ipso jure facta cessio intelligitur. Regressus adeo contra debitorem principalem, qui datur fidejussori principali, si is solverit, datur etiam fidejussori succedaneo, si idem non solverit. *Quod erat secundum.*

Non est, quod excipias, si fidejussor principalis nihil solvit, nec succedaneo competere aliquod jus contra debitorem principalem (§. 796. 798.). Unum enim idemque est, sive ipse solverit, sive pro eo solverit alius. Quando itaque fidejussor succedaneus solvit pro principali, quoad debitorem principalem fidejussor principalis solvisse censetur. Deinde non opus est, ut hoc jus cedatur succedaneo fidejussori a principali, qui, si præterea nihil habeat in bonis, quod is jure belli, quale est omne jus cogendi in statu naturali (§. 687. *p.* 2. *Jur. nat.*), invito idem adimere potest. Quamprimum adeo idem habere vult, sola voluntate sua id acquirit, cum consentire putetur, qui consentire debet, adeoque cessio ipso jure facta intelligitur. In jure naturali admittitur omnis obligatio, nec ea distinguitur a civili, quemadmodum in Jure

Jure Romano, vi cujus nonnisi ex hac nascitur jus agendi in foro, seu debitorem compellendi ad solvendum. Ceterum ex demonstratione partis secundæ propositionis præsentia liquet, regressum fidejussori succedaneo contra debitorem principalem etiam competere, si vel maxime fidejussio succedanea facta fuerit inscio debitore principali. Jus enim istud acquirit, quatenus ipse pro principali fidejussore fidejussit, & quemadmodum cessio, de qua hic sermo est, fieri potest a fidejussore principali inscio ac invito debitore principali (§. 80. *part. 3. Jur. nat.*); ita etiam eodem inscio ac invito ipso jure fieri potest, ut adeo ad fidejussionem succedaneam ne hoc quidem respectu requiratur scientia, vel consensus debitoris principalis. Quodsi vero supponamus, quemadmodum in Jure civili vulgo supponitur, quod detur a debitore ipso fidejussor succedaneus ea lege, ut, si principalis solvendo non sit, vel si moriatur, ipse in locum ejus succedat, tum qui succedaneus erat statim fit principalis, seu eidem æquiparatur, quamprimum in ejus locum succedit. Atque eo in casu nihil difficultatis habet, quod etiam ipsi perinde ac fidejussori principali detur regressus contra debitorem principalem. Nos vero, quemadmodum in Jure naturæ fieri debet, notioni fidejussionis succedaneæ omnem damus amplitudinem, quam habere potest, adeoque perinde hic est, sive fidejussor succedaneus detur a debitore, sive a fidejussore principali illo inscio accipiatur. Cumque in Jure naturæ nobis integrum sit vocabulis tribuere significatum, quem velimus; ideo sufficit, ne iisdem utamur, nisi in significatu ipsis attributo, & rebus per ea denotatis non tribuamus, nisi quæ vi definitionum ipsis competere debere demonstrari potest, quamvis a significatu recepto non discedamus lubenter, quamdiu id sine ullo commodo fieri videtur. Nos adeo fidejussorem succedaneum appellamus, qui pro alio fidejussore fidejubet creditori, sive id faciat rogatus ab ipso debitore principali, sive illo inscio a fidejussore principali rogetur, quamvis debitoris consensus facile præsumatur.

§. 827.

Fidejussor indemnitatis quinam sit. Fidejussor succedaneus in specie dicitur *Fidejussor indemnitatis*, si creditori promittit, se præstiturum id omne, quod nec a debitore principali, nec a fidejussoribus principalibus consequi potest. Atque adeo apparet *fidejussorem indemnitatis creditorem præstare prorsus indemnem*. Unde etiam ipsi nomen est idiomate patrio ein Schadelos-Bürge.

Non unum idemque est, utrum quis sit simpliciter fidejussor succedaneus, an in specie fidejussor indemnitatis. Qui enim se obligat pro fidejussore, in cujus locum succedit, si is solvendo non sit, non tenetur ultra id, in quod tenetur fidejussor principalis, cujus fidejussionem fide sua suffulcit. Naturaliter nemo tenetur ultra id, in quod se obligare voluit, adeoque fidejussor non uno modo fidejubere potest, quemadmodum ex antecedentibus intelligitur. Quamobrem si vel maxime unus tantummodo sit fidejussor, pro quo alius fidejubet; non tamen ideo statim tenetur prorsus indemnem præstare creditorem. Quodsi ergo fidejussorem succedaneum appellare lubet, qui pro alio fidejussore fidejubet, quemadmodum nos dicimus significatu vocabuli apud Autores probatos recepto; non omnis fidejussor succedaneus est fidejussor indemnitatis, qui creditorem prorsus indemnem præstet. Talis enim non est, nisi ea creditori promiserit, quæ in definitione præsenti continentur. Neque quenquam offendere debet, quod fidejussorem indemnitatis ad succedaneos referamus, sicuti etiam fecisse videtur *Lauterbachius* h. t. cum alii eundem fidejussori indemnitatis contradistinguant tanquam datum fidejussori a debitore, ut is, si solvere cogatur, contra hunc regressum habere possit, prouti annotat Breisleben in Notis ad *Lauterbachium n. 5277.* ita enim nobis deesset nomen commodum ejus, qui pro fidejussore fidejubet, ut, ubi is solvendo non fuerit, in ejus locum succedat, adeoque sub ea conditione, ut solvere non cogatur, nisi principalis solvendo non sit. Nemo enim, qui sine præjudicio rem expenderit, negare potest, ita pro fidejussore fidejuberi posse, quemadmodum antea de fidejussore succedaneo sumsimus & demonstravimus.

§. 828.

An a fidejussore indemnitatis quid exigi possit, nondum excussis principalibus. Quoniam fidejussor indemnitatis sese creditori obligavit nonnisi in eum casum, quo debitum suum vel omnino non, vel non in totum a creditore & fidejussoribus principalibus consequi potest (§. 827.); ideo *ad aliquid solvendum a creditore compelli nequit, nisi debitore ac fidejussoribus principalibus excussis.*

Hinc & recte contendunt Juris civilis interpretes acutiores, fidejussorem indemnitatis beneficio excussionis renunciare non posse, cum natura fidejussionis hujus hoc minime ferat,

quia

quia nemo contradictoria velle potest. Sane si renunciatione esset standum, tum non amplius foret fidejussor indemnitatis, sed succedaneus simpliciter, quem diximus, supponendumque foret ipsum pro fidejussore pure se obligasse per modum correi. Talia autem admitti non possunt, quamdiu contrarium expresse dictum fuit (§ 428 *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 829.

Si quis fidejubere debet pro fidejussore altero pure se obligat, quod id præstare velit, ad quod præstandum is obligatus est; non excusso principali fidejussore ad solvendum adigi potest. Etenim fidejussor principalis respectu succedanei spectatur tanquam debitor principalis (§. 824.). Enimvero qui fidejussurus pure se obligat, quod id præstare velit, ad quod præstandum alius obligatus est, is non excusso principali debitore ad solvendum debitum adigi potest (§. 806.). Quamobrem fidejussor quoque succedaneus non excusso principali fidejussore ad solvendum compelli potest, si pure se pro eodem obligaverit, quod id præstare velit, ad quod præstandum obligatus. *Quando fidejussor succedaneus solvere tenetur, principali non excusso.*

Patet adeo etiam hinc, quod pro alio fidejussore fidejubens non possit haberi pro fidejussore indemnitatis (§ 828.), ut adeo nobis ab eodem fuerit distinguendus (§. 822.). Ceterum quando dicimus nondum excusso principali fidejussore vel debitore aliquem adigi posse ad solvendum, eo ipso intelligitur, si aliquoties interpellatus moras nectat, nec solvere velit, jure cogendi, quod in statu naturali jus belli est (§. 687. *part.* 2. *Jur. natur.*), non utendum esse contra ipsum, sed eodem nos uti statim posse contra alterum pro ipso nobis obligatum. Nimirum hoc in casu liberum est creditori, utrum illo jure uti velit contra fidejussorem, vel debitorem principalem, an statim uti malit contra eum, qui pro eodem obligatus est.

§. 830.

Fidejussorem indemnitatis fidejussoris appellare libet eum, qui se obligat fidejussori pro propria ipsi obligatione, scilicet promittendo, quod a se recuperare debeat, siquidem quod solvere coactus fuit, a debitore principali recuperare non possit. Quamobrem patet, *fidejussorem indemnitatis indemnem præstare fidejussorem principalem.* *Fidejussor indemnitatis fidejussoris quinam sit.*

Ex. grat. Mævius Titio debet centum aureos. Tu pro eo fidejubes: ego promitto tibi, quod si cogaris Mævio quid solvere, nec id a Titio recuperare possis, te hoc a me recuperaturum. Ego tibi id restituere cogor. Te igitur indemnem præsto eodem modo, quo fidejussor indemnitatis creditorem indemnem præstat (§ 827.). Nil igitur obstat, quo minus ego tuus fidejussor indemnitatis dicar, quemadmodum dicendus forem Titii, si a Mævio & te nihil consequi potuisset, & ego ipsi in eum casum fidejussissem. *Puffendorfius* fidejussorem indemnitatis simpliciter appellari ait, quem nos fidejussorem indemnitatis fidejussoris vocamus, lib. 5. c. 10. §. 11. de J. N & G. Reprehendit eum *Hertius* in notis, quod fidejussorem indemnitatis confundat cum succedaneo, qui in gratiam fidejussionis accipiatur (*not.* 827.). Enimvero cum nos fidejussorem succedaneum in alio sensu acceperimus, ut nomen rectius conveniat rei suæ; inter fidejussorem indemnitatis fidejussoris & fidejussorem indemnitatis, qui datur creditori, hic distinguimus. Ita nimirum apte admodum nominibus suis distinguimus, quæ pro præsentis instituti ratione distinguenda erant. Ceterum si quis morosior fuerit, quam ut dicendi libertatem nobis concedat, is fidejussorem succedaneum per nos dicat, quem fidejussorem indemnitatis fidejussoris appellamus, quem vero nos vocamus fidejussorem succedaneum, eundem vel fidejussorem fidejussoris, vel alio quocunque nomine, quod ipsi visum fuerit, dicat.

§. 831.

Quoniam *fidejussor indemnitatis fidejussoris* se duntaxat fidejussori obligat (§. 830.), *creditori nullo modo obligatus est, nec obligari potest, ac inscio creditore & debitore principali se obligare potest.* *Cuinam is obligetur.*

Ita in exemplo, quod modo dedimus (*not.* §. 830.), ego tibi restituere teneor centum aureos, si eos Titio solvere coactus fueris. Ast si tu non fueris solvendo, ego Titio in nihil teneor, quippe cui nihil promisi.

§. 832.

§. 832.

Finis hujus fidejussionis. Similiter quia fidejussor indemnitatis fidejussoris se tantummodo obligat fidejussori ad eum indemnem præstandum (§. 830.); *si quis fidejussori fidejubet pro eo, quod solvere coactus recuperare nequit, fidejussio duntaxat fit in securitatem fidejussoris.*

Qui fidejussori fidejubet, parum curat, utrum creditor securus sit, nec ne, sed securitati fidejussoris unice consulit. Nihil ipsi negotii est, nisi cum fidejussore, cui fidem suam adstringit, & cum debitore principali, vel quia ab eo rogatus pro fidejussore intercedit, vel quatenus obligatio fidejussoris, pro qua intercedit, venit ab obligatione debitoris principalis. Ipse adeo obligatur nemini nisi fidejussori; ast ipsi obligatur per fidejussorem debitor principalis, quatenus jus suum, quod contra eum habet (§. 796. 798.), eidem expresse cedere potest (§. 117. part. 3. Jur. nat.), vel ipso etiam jure cedere intelligitur, prouti supra in casu simili ostendimus;

§. 833.

Quando fidejussor accedens obligationi alterius fidejussoris fieri possit confidejussor. *Si plures fuerint confidejussores & uni detur fidejussor indemnitatis; hic spectari nequit tanquam confidejussor, ubi quod ab illo exigendum, is solvere nequit: habendus vero est pro confidejussore, qui datur succedaneus.* Etenim fidejussor indemnitatis unice datur fidejussori (§. 832.), ut scilicet ab eo recuperare possit, si quod solvere coactus fuerit (§. 830.), nec quemadmodum confidejussores creditori obligatur (§. 831.). Quamobrem si fidejussor solvendo non fuerit, cui datus, nihil ab eo exigere potest creditor, cui tenentur confidejussores in debitum principale. Patet adeo, si plures fuerint confidejussores & is, cui fidejussor indemnitatis datus, solvendo non sit, fideiussorem indemnitatis spectari non posse tanquam confideiussorem. *Quod erat unum.*

Enimvero si non fuerit fidejussor indemnitatis, sed succedaneus, cum hic promittat creditori se præstiturum, quod fidejussor principalis præstare debebat, nisi ipse præstiterit (§. 823.), ubi fidejussor principalis solvendo non fuerit, in eius locum succedit, adeoque spectatur tanquam confidejussor. *Quod erat alterum.*

Nimirum fidejussor succedaneus se obligat creditori pro debito principali in eum casum, si principalis fidejussor solvendo non fuerit; ast fidejussor indemnitatis, qui fidejussori datur a debitore, aut quem ipse accipit, vel illo inscio, se obligat fidejussori pro eo, ad quod solvendum fuerit compulsus, in eum casum, si ad quid solvendum fuerit coactus (§. 822. 830.). Dispar adeo est utriusque ratio. Neque est quod excipias, hoc pacto per fideiussorem indemnitatis fidejussoris minus prospici securitati creditoris, quam per fidejussorem succedaneum: neque enim ille datur, vel accipitur in securitatem creditoris, sed fidejussoris (§. 832.), ut adeo respectu creditoris & quoad fidejussionem principalem perinde sit, ac si hic fidejussor prorsus abesset.

§. 834.

An principalis fidejussore nondum excusso obligatus sit fidejussor indemnitatis. *Fidejussor indemnitatis fidejussoris in nihil tenetur, nisi principali excusso, nisi aliter conventum fuerit.* Etenim non promisit ei, nisi quod a se recuperare debeat, si quid solvere coactus fuerit, ac id a debitore principali recuperare non possit (§. 830.). Quamobrem cum nihil sit, quod recuperare possit, quamdiu nondum excussus nihil solvit, ideo nec fidejussor indemnitatis fidejussoris in quicquam tenetur, nisi principali excusso. *Quod erat unum.*

Quodsi vero ita fuerit conventum, ut, quamprimum ad aliquid solvendum compellitur, fidejussor indemnitatis ejus loco statim solvat; tum fidejussor principalis eum ad solvendum pro se statim compellere potest, cum pacta sint servanda (§. 789. part. 3. Jur. nat.). *Quod erat alterum.*

In

In casu tamen posteriori pactum istud minime obstat, quo minus creditor fidejussorem principalem ad solutionem compellat: ejus enim respectu perinde est, ac si tale pactum non adesset. Quodsi dicas, fidejussorem indemnitatis se etiam obligare posse creditori, quod in locum fidejussoris principalis succedere velit, ubi is solvere debet; non erit is amplius fidejussor indemnitatis fidejussoris, sed fidejussor succedaneus (§. 822.), aut utriusque personam simul repræsentat, quatenus & indemnem præstat fidejussorem principalem, quod est fidejussoris indemnitatis (§. 832.), & in ejus locum succedit, quod est succedanei (§. 823.).

§. 835.

Si fidejussor principalis nihil solvit, fidejussor indemnitatis liberatur. Etenim fidejussor indemnitatis fidejussori principali se non obligavit, nisi in eum casum, quo is solvere coactus fuerit, quod vero solvit a debitore principali recuperare nequit (§. 836.). Quando igitur fidejussor principalis nihil solvit, certum est conditionem deficere, sub qua promisit fidejussor indemnitatis, consequenter fidejussio pro non facta habenda, seu evanescit (§. 534. p. 3. *Jur. nat.*), adeoque fidejussor indemnitatis liberatur. *Quando is liberetur per fidejussorem principalem.*

Patet nihil referre, quacunque de causa accidat, ut fidejussor principalis nil solvat. Perinde nimirum est, sive is nihil solvat, quia debitor principalis solvit, sive quod solvendo non sit: id quod per anteriora satis manifestum est. At succedaneus, qui in locum principalis succedit, quando is solvendo non est, non liberatur, quando principalis nil solvere potuerit, sed potius eo ipso gravatur. Atque adeo patet ratio sufficiens, cur fidejussionem pro fidejussore creditori & fidejussionem ipsi fidejussori facti a se invicem distinguere debuerimus.

§. 836.

Qui pro facto negativo fidejubet, tenetur in omne id, quod interest, principaliter obligatum fecisse, quod non facere debebat; vel si pro positivo fidejubet, in id, quod interest, principaliter obligatum non fecisse. Qui enim vult te fidejubere pro facto alterius, qui ad faciendum vel non faciendum ipsi obligatus est, vel obligandus, ejus interest, ut principaliter obligatus quid faciat, vel ne faciat, adeoque non alio fine te pro altero sibi obligari vult, quam ut præstes, id quod interest, principaliter obligatum fecisse, quod facere non debebat, vel non fecisse, quod facere debebat. Quando igitur fidejubes, ad hoc ipsum præstandum te obligas (§. 782.). Quamobrem si principaliter obligatus fecit, quod facere non debebat, vel non fecit, quod facere debebat, teneris utique ad id quod interest in casu primo factum fuisse, quod facere non debebat, in altero autem non fuisse factum, quod facere debebat. *In quid teneatur is, qui pro facto alterius fidejubet.*

Ex. grat. Tu mihi commendas famulum. Ego vereor, ne sit malefidus. Tu pro fide ejus fidejubes. Quodsi is furto mihi res quasdam abstulerit, quas ab eo recuperare non possum; dubium non est, quin tu earum æstimationem mihi restituere tenearis. Similiter tu mihi commendas hominem, per quem pecunia ad aliquem deferatur. Ego diffido eum pecuniam fidei suæ commissam ad eum delaturum, ad quem deferre debet. Tu pro eo fidejubes. Dubio caret, quod pecuniam mihi restituere tenearis, si non detulerit, sed aufugerit. Nimirum qui pro facto vel non facto alterius se obligat; is se obligat pro ea obligatione, quæ ex non facto, vel facto alterius enascitur, & quæ tendit ad aliquid restituendum, vel reparandum, prouti ex circumstantiis particularibus facile perspicitur, quemadmodum exempla, quæ dedimus, aperte loquuntur.

§. 837.

Si obligatio principalis nulla est, obligatio quoque fidejussoris nulla est. Etenim si obligatio principalis nulla est, principalis debitor ad nihil præstandum obligatur, quod per se patet. Quamobrem cum fidejussor se obliget, quod præstare velit id, ad quod debitor principalis præstandum obligatur, nisi is præstiterit (§. 784.); nec ipse ad id præstandum obligatur. Quodsi ergo obligatio principalis nulla est, obligatio etiam fidejussoris nulla erit. *Quando obligatio fidejussoris nulla.*

Ostenditur etiam hoc modo. Principalis obligatio & accessoria fidejussoris eadem est (§. 787.). Quodsi ergo principalis nulla est, accessoria quoque fidejussoris nulla esse debet.

§. 838.

Casus particulares. Quoniam obligatio fidejussoris nulla est, si principalis nulla fuerit (§. 837.), promissio vero rei, quæ in rerum natura existere nequit (§. 634. *p.* 3. *Jur. nat.*), seu ejus, quod impossibile (§. 633. *part.* 3. Jur. *nat.*), aut quod vires tuas transcendit (§. 636. *part.* 3. *Jur. nat.*), vel sub conditione impossibili (§. 484. *part.* 3. *Jur. nat.*), vel turpi facta nulla est (§. 495. *part.* 3. *Jur. nat.*); *obligatio* quoque *fidejussoris nulla est, ac non valet, si fidejubet pro impossibili, seu quod in rerum natura existere nequit, aut vires principaliter obligandi excedit, vel quod sub conditione impossibili aut turpi promissum.*

Validitas obligationis accessoriæ pendet a validitate principalis, ita ut nec valida esse possit obligatio fidejussoris succedanei, aut fidejussoris indemnitatis, qui fidejussori datur, nisi valeat principalis, undecunque tandem hæc oriri debere supponatur. Quamobrem ut constet, num valide fidejubeatur, inquirendum ante omnia est; num valide obligetur is, ad cujus obligationem obligatio fidejussoris accedere debet. Ex. g. Si promisisti Cajo decem aureos, si in Mævium verba injuriosa evomuerit, vel falsum rumorem de eo sparserit, & ego fidejussi; cum promissio tua non sit valida, nec quicquam valet fidejussio mea.

§. 839.

An fidejussor aliud promittere possit, quam debet debitor. *Si fidejussor promittit se daturum aliud, nisi debitor principalis hoc dederit; naturaliter fidejussio valet.* Fidejussor enim præstare debet, ad quod præstandum principalis debitor obligatur creditori (§. 784.). Quodsi adeo creditor consentit, ut loco ejus sibi præstetur aliud, perinde est, ac si a debitore sub certa conditione pro eo, quod debet, accipere voluisset aliud, & pro hoc debito conditionali se obligasset fidejussor. Quamobrem cum promissor obligetur ad id præstandum, quod promisit (§. 363. *part.* 3. Jur. *nat.*), & promissarius acceptatione sua acquirat præcise illud jus, quod in eum transferre voluit promissarius (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*), acceptatione autem obligatio promissoris valida efficitur (§. 365. *part.* 3 *Jur. nat.*); quin naturaliter valeat fidejussio, si fidejussor se daturum aliud promittit, nisi debitor principalis hoc dederit, dubitandum non est.

Ex. gr Mævius mihi debet 3. thaleros: tu pro eo fidejubes hac lege, quod, nisi solverit, 4. modios frumenti mihi dare velis, quin valeat fidejussio dubitandum non est. Videntur enim Mævio mutuo dati quatuor modii frumenti, quorum pretium tunc est 3. thalerorum, & tu pro mutuo fidejubes. Equidem *Javolenus* l. 42. ff. de fidej. & mand. negat, fidejussorem obligari, si reus pecuniam, fidejussor aliam quantitatem promittat, quod pecunia merce æstimari non possit, quemadmodum æstimatio rerum, quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri potest, sed hæc demum ratio valeret, si creditori invito pro pecunia aliqua quantitas obtruderetur; nulla vero ratio est, quando creditor in fidejussionem ita factam consentit. Sane non repugnat, ut creditor, qui mutuo dat debitori 3. thaleros, ita conveniat, ut, nisi pecuniam restituere possit, ejus loco restituat frumentum, quamvis tunc contractus mutui mutetur in alium. Quamobrem cum ita conventum esse conditionaliter recte sumatur, si fidejussor pro pecunia aliam quantitatem promittit; debitor principalis & fidejussor hoc non obstante creditori ad idem teneri dicuntur, quemadmodum vult fidejussio (§. 787.).

§. 840.

In quantum fidejussor obligari possit. *Fidejussor in plus obligari nequit, quam debitor principalis; obligari tamen potest in minus.* Etenim fidejussor datur in securitatem debiti (§. 783.), consequenter in se suscipit periculum creditoris, ne, si debitor principalis non sit solvendo, jacturam ejus, quod ab eo consequi debet, faciat, adeoque damnum incu-

incurrat (§. 486. *part.* *. *Jur. nat.*). Quamobrem cum hic finis obtineatur, si fidejussor in idem obligetur, quod solvere debet debitor principalis; nulla sane ratio est, cur in plus obligari debeat, consequenter in plus obligari nequit. *Quod erat unum.*

Enimvero potest fidejussor fidejubere pro parte debiti principalis (§. 803.), potest fidejubere conditionaliter, vel in diem pro debito puro (§. 808.). Quamobrem patet, eum in minus obligari posse. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Si Mævius debet centum aureos, fidejussor obligari nequit in ducentos vel centum & quinquaginta. Aliud enim est fidejubere, aliud donare, vel fidejubere & donare simul. In fidejussione in idem præcise tenentur debitor principalis & fidejussor (§. 787.), nisi expresse fuerit conventum, ut in minus obligetur fidejussor (§. 803. 898.).

§. 841.

Quoniam fidejussor in plus obligari nequit, quam debitor principalis, potest tamen in minus (§. 840.), fidejussori autem succedaneo fidejussor principalis loco debitoris est (§. 824.); *nec fidejussor succedaneus in plus obligari potest, quam fidejussor principalis, in minus tamen obligari potest.* *In quantum fidejussor succedaneus obligari possit.*

Ex. gr. Si fidejussor principalis se tantummodo obligavit pro parte debiti principalis, vel sub conditione, aut in diem, succedaneus quoque non obligari potest nisi pro eadem parte, vel sub eadem conditione, aut in eundem diem: potest tamen obligari pro parte minore, vel si pura fuerit fidejussio, seu sub nulla conditione, nisi quæ ipsi obligationi principali inest, nec in diem facta, sub conditione, aut in diem, vel etiam præterea sub conditione adhuc alia, aut in diem adhuc alium, quemadmodum abunde patet ex demonstrationibus superioribus (§. 803. 808). Nulla hic iniquitas est (§. 382. *part.* 3. *Jur natur.*), quemadmodum in casu altero, ubi is, cujus commodo fit fidejussio, locupletior fieret cum damno alterius; id quod legi naturali repugnat (§. 585. *part.* 2 *Jur. natur.*). In duriorem itaque causam nullus fidejussor obligari potest, nisi manifesta iniquitate; obligari autem potest in leviorem absque ulla iniquitate, cum se in nihil obligare posset.

§. 842.

Si fidejussor in plus promiserit, quam debet principalis, naturaliter tenetur in eam quantitatem, quam principalis debet. Quoniam enim qui fidejubet, utique animum fidejubendi habet, fidejussio autem fit in securitatem debiti (§. 783.); ideo fidejussor, qui in plus promittit, creditorem jubet esse securum debiti, eoque nomine se ipsi obligat. Quoniam vero creditor securus debiti non est, nisi a fidejussore consequi possit, quod debet principalis, si is solvendo non fuerit; ideo fidejussor, qui in plus promisit, quam debet principalis, quamvis in plus non sit obligatus (§. 840. 841.), tenetur tamen in eam quantitatem, quam principalis debet. *An in plus promittens teneatur in quantitatem debiti principalis.*

Civile adeo foret, si fidejussio in plus facta; quam debet principalis, prorsus invalida esse deberet: quod in pœnam creditoris, qui ex re aliena locupletari vult contra æquitatem naturalem, lege civili statui posse non inficior. Sed nostrum jam non est discutere dissensum interpretum Juris civilis, utpote non ex solis principiis Juris naturalis, verum etiam Romani dijudicandum.

§. 843.

Fidejussor ante terminum solutionis ad solvendum compelli nequit, etsi notorium sit, principalem non esse solvendo. Etenim fidejussor in plus obligari nequit, quam principalis debitor debebat (§. 840.). Quamobrem si debitor principalis solvere debet certo die, nec fidejussor solvere tenetur nisi eo die; si certum sit, principalem solvere non posse (§. 782.), consequenter opus non sit, ut in ejus facultates ante inquiratur, adeoque is ante excutiatur (§. 804.), quam ad solvendum adigi possit fidejussor (§. 805.). Etsi adeo notorium sit principalem *An fidejussor ante terminum solutionis compelli possit ad solvendum.*

solvendo non esse, hoc tamen non obstante fidejussor ante terminum solutionis ad solvendum compelli nequit.

Plus omnino est statim dare, quam post tempus dare, quemadmodum etiam monet Imperator §. 5. Instit. de fidej. Durior adeo utique foret fidejussoris causa, si is ante terminum solutionis solvere teneretur, quod ante eum solvere non tenebatur principalis, pro quo solvere tenetur.

§. 844.

An fidejussor sub pœna se obligare possit.

Fidejussor sub pœna se obligare potest, nisi steterit fidejussione. Fidejussio enim promissio est (§. 786.). Enimvero si promittis te mihi facturum & promissioni pœnam adjicis; ubi non feceris, quod pœnæ nomine promisisti, dare debes (§. 611. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque promissio sub pœna facta valet & pœnale promissum non illicitum est. Quamobrem fidejussioni quoque pœna adjici potest, adeoque fidejussor sub pœna se obligare potest, si non steterit fidejussione.

Facile apparet pœnam fidejussioni non alio fine adjici, quam ut firmius tibi obliges fidejussorem, consequenter aut majorem esse debere debito, pro quo se obligat fidejussor, aut eidem tanquam debitum ab eo distinctum accedere. Non tamen hinc inferri potest, fidejussorem in plus obligari, quam debitorem principalem, quod fieri non posse modo ostendimus (§. 840.). Etenim qui sub pœna se obligat, non promittit se plus soluturum, quam solvere debet principalis, sed promittit, se hoc daturum, vel facturum, nisi steterit promisso, quo se pro altero obligavit (§. 606. *part. 3. Jur. nat.*). Pœnam adjici posse fidejussioni, ut efficacius obligetur fidejussor agnoscit *Struvius* Exercit. 48. th. 41. una cum aliis Juris civilis interpretibus. Nec id a Jure Romano alienum videri potest, quippe in quo fidejussoribus inficiantibus adimitur beneficium divisionis l. 10. §. 1. de fid. & mandutique in pœnam.

§. 845.

De fidejussione juratoria.

Juramentum nil immutat in obligatione fidejussoris, nec fidejussionem invalidam validam efficit. Etenim juramentum non novam producit obligationem ei aliquid præstandi, cui juratur (§. 903. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem nec quicquam immutare potest in obligatione fidejussoris. *Quod erat unum.*

Porro juramentum promissionem, quæ per se valida non est, validam efficere nequit (§. 905. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum fidejussio sit promissio (§. 786.); nec juramentum fidejussionem invalidam validam efficere potest. *Quod erat alterum.*

Quodsi ergo quæras, num adeo juramentum nulla utilitate accedat fidejussioni, adeoque tanquam temerarium pro illicito sit habendum (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*); ea repetenda sunt, quæ de juramento promissioni superaccedente (§. 907. 908. *part. 3. Jur. natur.*) & quando id licitum sit alibi demonstravimus (§. 916. *part. 3. Jur. natur.*). Jurans fidem suam adstringit ei, cui jurato promittit, de eo quod præstandum (§. 934. *p. 3. Jur. nat.*): quod cum etiam faciat promissor (§. 760. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque & fidejussor (§. 786.), fidejussor jurans efficacius se obligat creditori (§. 758. *p. 3. Jur. nat.*).

§. 846.

An fidejussor jurans in plus obligari possit.

Quoniam juramentum obligationem invalidam validam efficere nequit (§. 845.), non valet autem *in plus facta fidejussio* (§. 840.), *nec ea valet, licet juramento confirmetur.*

Dubium, quod moveri poterat ab aliis, qui aliter statuunt, jam alibi sustulimus (*not.* §. 905. *part 3. Jur. nat.*). Possunt etiam adesse rationes, cur lege positiva juramento major vis tribuatur, quam per se habet, quemadmodum Jure Canonico eidem tribui constat, veluti ut sanctius habeatur juramentum & major sit Numinis reverentia.

§. 847.

Naturaliter fidejussio solo creditoris & fidejussoris consensu perficitur. Etenim fidejussor promittit creditori, se præstiturum, quod principalis debitor debet, nisi is præstiterit (§. 786.). Quamobrem cum acceptando creditor sibi ad id obliget fidejussorem (§. 381. *part.* 3. *Jur. nat.*), acceptatione autem declaret creditor se idem velle, quod se velle dicit fidejussor (§. 2. *part.* 3. *Jur. nat.*); fidejussio naturaliter solo creditoris & fidejussoris consensu perficitur (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). *Quomodo fidejussio perficiatur.*

§. 848.

Quoniam fidejussio naturaliter solo creditoris & fidejussoris consensu perficitur (§. 847.), adeoque sufficit, ut fidejussor voluntatem suam creditori quomodocunque indicet (§. 648. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); *fidejussio per epistolam facta ab absente naturaliter valida*. *An absens per epistolam fidejubere possit.*

Ex. grat. Titius in Academiam proficiscitur. Ego per epistolam ad te scriptam fidejubeo pro honorario, quod pro informatione privatissima tibi debebitur. Valet utique fidejussio. Similiter tu mutuo das Mævio centum thaleros. Ego fidejubeo absens per epistolam. Valet fidejussio.

§. 849.

Quia etiam per alium alteri significare possumus voluntatem nostram, si hoc ipsi mandemus (§. 640.), eodem modo patet, *per mandatarium* quoque *naturaliter fidejuberi posse*. *An per mandatarium.*

Ex. gr. Si tibi mando, ut pro debito centum aureorum, quos mutuo dat Titius Mævio, meo nomine fidejubeas: dubium non est, quin valida sit fidejussio, cum utique perinde sit, ac si ego ipse fidejussissem (§. 662.).

§. 850.

Obligatio inter fidejussorem principalem & ejus succedaneum non dividitur: quodsi vero quis fidejusserit conjunctim cum alio & confidejussori datus succedaneus, inter illum & succedaneum confidejussoris obligatio dividitur. Fidejussor enim succedaneus promittit creditori se præstiturum, quod fidejussor principalis præstare debebat, nisi præstiterit (§. 823.), adeoque ad idem se obligat, ad quod principalis obligatus. Hujus adeo obligatio inter ipsum & succedaneum dividi nequit. *Quod erat unum.* *De divisione obligationis inter principalem & succedaneum.*

Quodsi duo conjunctim promittant, obligatio inter eos dividitur (§. 815.). Quamobrem si uni eorum datus fuerit succedaneus, cum hic succedat in locum sui principalis, quando is solvendo non est (§. 823.), inter principalem alterum & succedaneum confidejussoris dividitur obligatio. *Quod erat alterum.*

Ex grat. Si Mævius mihi debet 100 aureos, pro quibus conjunctim fidejusserunt Cajus & Sejus, & tu fidejussisti pro Sejo: Cajus & Sejus dividunt obligationem, qua ambo simul mihi tenentur, ita ut quilibet solvat 50, si Mævius solvendo non fuerit. Quodsi Sejus solvendo non fuerit, tu obligationem quemadmodum Sejus dividis cum Cajo, ita ut & ipse non solvas nisi 50 sed non potes dividere cum Sejo, si solus fidejusserit, cum tu & Sejus non conjunctim fidejusseritis pro eodem debito principali, sed tu pro Seji obligatione te obligaveris.

§. 851.

§. 851.

Quo animo fidejussio fieri debeat. *Fidejussio fieri debet animo maxime deliberato.* Etenim si debitor principalis solvendo non sit, fidejusfor solvere tenetur (§. 794.), adeoque maximo periculo exponit patrimonium suum. Quamobrem cum quilibet operam dare debeat, ut sibi caveat, ne patrimonio suo damnum aliquod inferat, aut, si mavis, sibi quoad patrimonium (§. 494. *part. 2. Jur. nat.*); antequam fidejubeat, probe perpendere debet, num satis tuta sit fidejussio & quantum damnum accidere possit patrimonio suo. Quoniam itaque animus deliberatus est, quando omnia ante probe expenduntur, quæ expendenda sunt, quam decernatur (§. 387. *part. 3. Jur. nat.*); fidejussio fieri debet animo maxime deliberato.

Fidejussio facilis; sed eam adimplere difficile. Ne igitur incautus damnum incurras, quod sponte subire alterius gratia nolles, immo non debes, salvis erga teipsum & alios officiis, officium, quod hic urgetur, non erat prætermittendum. In se haud raro ac suos peccant, qui ad fidejubendum nimis faciles sunt.

§. 852.

Intelligentia actus fidejubendi in fidejussore requisita. Quoniam fidejussio fieri debet animo maxime deliberato (§. 851.), animo autem deliberato non fit, nisi quod quis ante probe expenderit, num potius sibi faciendum, quam non faciendum, & quomodo facere velit, antequam faciat (§. 387. *part. 3. Jur. nat.*); *fidejussurus intelligere debet, quid sibi velit fidejussio, & ad quid se obliget*, consequenter cum etiam creditor teneatur damnum omne a fidejussuro avertere (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*), *si quis fuerit simplicior, quam ut ipse omnia expendere possit, quæ fidejussuro expendenda sunt, vel nimis incautus, ut promittat, antequam expenderit, quæ promissori expendenda sunt* (§. 394. *part. 3. Jur. nat.*), *ipse creditor de fidejussione fidejussorem informare debet.*

Equidem iure externo promissario de eo statuendum non est, num promissor omnia probe expenderit, quæ ipsi expendenda sunt, antequam promittat (§. 422. *part. 3 Jur. nat.*), consequenter nec creditori de eo, num fidejussor expenderit omnia, quæ ipsi expendenda sunt, antequam fidejubeat; sed cum hoc ius tantummodo tuetur validitatem actus, ne irritus dici possit, minime autem eundem efficiat intrinsece bonum, ideo nec tollit creditoris officium de informando fidejussore, quod ad salvandam conscientiam requiritur.

§. 853.

Quibus verbis fidejussio fieri debeat. *Fidejussor verbis perspicuis accurate declarare debet, quomodo se obligare velit creditori pro altero ipsi obligato, vel obligando.* Creditor enim a fidejussore acceptando fidejussionem non plus juris acquirere potest, quam is in ipsum transferre vult, nec eum ultra voluntatem suam sibi obligare valet (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum fidejussor promissor sit (§. 786.), quod vero promissor sufficienter indicat, id contra ipsum pro vero habeatur (§. 428. *part. 3. Jur. nat.*); fidejussor utique verbis perspicuis accurate declarare debet, quomodo se creditori pro altero ipsi obligato vel obligando obligare velit.

Quodsi hoc semper fieret, nulla foret de obligatione fidejussoris controversia, nec quisquam fidejubendo maius periculum incurreret, quam subire voluisset: id quod tanto facilius accidit, quando verborum significatus non est satis fixus ac determinatus, ut adeo fidejussor non satis intelligat, quid promittat, quemadmodum intelligere debebat (§ 852.).

§. 854.

De fidejussione in scripturam redigenda. Quoniam *fidejussio* fieri debet verbis perspicuis & ad mentem fidejussoris indicandam sufficientibus (§. 853.); *in scripturam redigenda est.*

Cla-

Clarius idem ostenditur hoc modo. Fidejussio actus est, qui in futurum prominet (§. 782.) & de fidejussoris obligatione statuendum ex verbis, quibus animum suum declaravit (§. 428. *part.* 3. *Jur. natur.*). Ut igitur certo constet, qualia fuerint fidejubentis verba, fidejussio in scripturam redigenda.

Verba, quibus utitur fidejussor, facile oblivioni dantur, præsertim cum vulgo non semper idem dicatur iisdem verbis, & lubentius plerumque homines fidejubeant, quam solvant, si debitor principalis solvendo non sit, vel solvere nolit. Multæ adeo oriuntur lites, quæ præciduntur, verbis fidejussoris in scripturam relatis.

§. 855.

Fidejussio sine scriptura valida & antequam in scripturam referatur, nisi aliter conventum fuerit, ne scilicet ante valeat, quam in scripturam fuerit relata. Etenim fidejussio solo creditoris & fidejussoris consensu perficitur (§. 843.). Quamobrem cum de consensu satis constet, si voluntas verbis significetur, vel aliunde colligatur (§. 660. 662. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); ut valida sit fidejussio, non opus est, ut ea in scripturam redigatur, adeoque etiam valida, antequam in scripturam redigatur. *Quod erat unum.* *An validitas fidejussionis pendeat a scriptura.*

Quodsi vero expresse fuerit conventum, ne scilicet ante valeat, quam in scripturam fuerit relata, cum standum sit pactis (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*), nec ea valebit, antequam in scripturam relata fuerit. *Quod erat alterum.*

Quodsi conveniatur, fidejussionem non ante validam esse debere, quam in scripturam fuerit relata, fidejussurus sibi reservat jus mutandi voluntatem, donec fidejussio in scripturam referri debeat, quippe quæ voluntatis mutatio quemadmodum permittenda (§ 377. *part.* 3. *Jur. nat.*), ita etiam permissa intelligitur, alias enim conventio foret inutilis.

§. 856.

Si fidejussio, quando in scripturam redigitur, terminis artis concipitur; eos intelligere debet fidejussor, adeoque si non intelligat, eorum significatus ipsi sufficienter explicandus. Etenim fidejussor intelligere debet, quid sibi velit fidejussio, & ad quid se obliget (§. 852.). Quamobrem si ea terminis artis concipitur, quando in scripturam redigitur, eos intelligere debet fidejussor, adeoque si non intelligat, eorum significatus ipsi sufficienter explicandus. *De terminis artis in fidejussione adhibitis.*

In statu naturali, quoniam privata autoritate fidejussio in scripturam refertur, præstat utique ipsa fidejubentis verba, quibus mentem suam explicat, in scripturam referre, quam terminos artis iisdem substituere; cum sic facilius præcaveatur dolus & culpa, ne in plus obligetur fidejussor, quam obligari voluit. Quid conveniat statui civili; de eo dicere non est hujus loci.

§. 857.

Si fidejussor expresse convenit, quod ultra tempus fidejussioni adjectum obligatus esse nolit, & creditor, seu is, cui fidejussum, debitorem principalem, vel fidejussorem tempestive non interpellavit; fidejussio evanescit. Etenim fidejussor creditori, seu ei, cui fidejubet, ultra voluntatem suam obligari nequit (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem dubium non est ita conveniri posse, ne ultra tempus fidejussioni adjectum obligatus sit fidejussor. Et quoniam servanda sunt pacta (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*), nec ultra illud tempus, quod fidejussioni ex conventione adjectum, obligatur fidejussor. Quodsi ergo eo tempore, quo adhuc valida erat fidejussoris obligatio, debitorem principalem, vel fidejussorem non interpellavit, cui competit jus debitorem principalem adigendi, ut solvat creditori (§. 801.), adeoque jure suo non usus fuit; expirante obligatione fidejussoris ipsa utique fidejussio evanescit. *An fidejussio ad certum tempus adstringi possit.*

Nis

Nimirum si justo tempore; quo adhuc viget obligatio fidejussoris, debitorem principalem, vel fidejussorem interpellat, interpellatus vero in mora est, ne solvat, mora creditori imputari nequit. Si vero non interpellet justo tempore, cum norit fidejussorem ultra istud tempus sibi non esse obligatum, fidejussionem non curare, sed absque ea creditori fidere intelligitur. Civile vero est, quod non ipso jure in hoc casu extinguatur obligatio, sed fidejussori detur exceptio pacti. In hypothesi nimirum propositionis præsentis promissio fidejussoris facta sub hac conditione, ut tempestive interpelletur debitor principalis, vel ipse fidejussor: interpellatione igitur tempestiva omissa deficit conditio, adeoque evanescit fidejussio (§. 534. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ex. gr. Titius tibi debet 180. thaleros nundinis futuris solvendos. Ego fidejubeo, sed cum expresso pacto, quod ultra nundinas istas tibi obligatus esse nolim. Quodsi ergo nundinas istas præterlabi pateris, neque me, neque debitorem intra eas interpellaveris, de debito exigendo parum sollicitus, ego tibi non amplius obligatus sum tanquam fidejussor. Quodsi vero interpellaveris, durantibus tamen nundinis nec a debitore principali, nec a me debitum consequi potueris; quin finitis nundinis tibi adhuc sim obligatus dubitandi ratio nulla est.

§. 858.

De consensu ejus in termini dilationem qui ultra tempus certum obligari noluit.

Si fidejussor expresse convenit, quod ultra tempus fidejussori adjectum obligatus esse nolit, postea tamen in dilationem termini usque ad certum tempus consentit; ad hoc usque tempus fidejussio valet, nisi expresse velit fidejussioni posthac nullum tempus adjectum esse debere. Etenim si fidejussor expresse convenit, quod ultra tempus fidejussioni adjectum obligatus esse nolit; nec ultra id obligatur (§. 857.). Quodsi tamen posthac in dilationem termini usque ad certum tempus consentit, inter creditorem & fidejussorem omnino convenit, quod fidejussio ultra terminum, qui ipsi præfixus fuerat, ad hoc tempus continuari debeat, adeoque fidejussio renovatur (§. 816. *part.* 3. *Jur. nat.*). Enimvero si pactum renovatur, quoad præstationes in eo nihil immutatur (§. 817. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum fidejussor antea non tenebatur ultra tempus fidejussioni adjectum; nec ultra terminum dilationis obligatur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum a fidejubentis unice voluntate pendeat, utrum ultra certum tempus obligatus esse nolit, an velit (§. 386. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 786. *h.*); si fidejussor posthac nullum tempus fidejussioni adjici velit, ultra quod creditori obligatus esse nolit, quin hoc facere possit nemo dubitabit. Quoniam tamen contra fidejussorem pro vero haberi nequit, nisi quod is sufficienter indicat (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*), ideo necesse est, ut, si posthac fidejussioni tempus, ultra quod obligatus esse non debeat, adjici nolit, id expresse significet. Quamobrem per dilationem termini solutionis consensu fidejussoris factam fidejussionem ad istud tempus, in quod solutio differtur, restrictam non esse non intelligitur, nisi expresse dixerit fidejussor se hoc nolle. *Quod erat alterum.*

Ita in exemplo; quod modo dedimus (*not.* §. 857.), si tibi Titius non solvit 100. thaleros in nundinis & ego consentio, ut ei moram indulgeas usque ad nundinas proximas, ego fidejussionem renovo, adeoque non ultra istas nundinas me tibi obligatum esse velle intelligor, sed saltem usque ad eas. Enimvero si expresse dico, me in dilationem termini solutionis consentire, ac velle posthac tibi esse obligatum simpliciter, si solvendo non sit, quemadmodum ordinarie fidejubetur (§. 782.), etiam ultra nundinas tibi obligatus maneo, etsi in nundinis nec me, nec debitorem principalem interpellaveris, modo sine consensu meo terminum solutionis non ulterius proroges (§. 820.).

§. 859.

De fidejussione errantis.

Si error det causam fidejussioni, valida non est: si det causam pro parte, pro parte reliqua valet. Fidejussio promissio est (§. 786.). Enimvero si error det causam promissioni, promissio valida non est (§. 569. *part.* 3. *Jur. nat.*), &, si det causam promissioni pro parte, valebit pro parte reliqua (§. 572. *p.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam fidejussio valida non est, si error eidem causam det; quodsi vero causam tantummodo dederit pro parte, valebit ea pro parte reliqua.

E. gr.

Ex. gr. Tu me rogas, ut pro Titio debitore tuo, amico meo fidejubeam, propterea quod falsis literis mihi persuades, agnatum meum mortuum esse, qui me hæredem instituit. Ego fidem tibi habens fidejubeo. Fidejussio nulla est, propterea quod error causam dederit promissioni (§. 504. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero si fidejubere voluerim in 50. tu vero me dolose eodem errore inducis, ut fidejubeam in centum. Fidejussio non valet nisi in 50.

§. 860.

Si vi vel metu me adigis ad fidejubendum pro debitore tuo, fidejussio non valet. Etenim promissio vi vel metu extorta (§. 786.). Quoniam itaque promissio vi vel metu extorta invalida est (§. 576. *part. 3. Jur. nat.*); fidejussio quoque vi vel metu a creditore extorta invalida est. *De fidejussione vi vel metu extorta.*

Plura de fidejussione errantis, vel vi ac metu extorta non addimus, cum facile intelligantur ex iis, quæ in parte tertia de promissione errantis ac vi vel metu extorta demonstravimus.

§. 861.

Mandatum, ut alteri credatur, naturaliter æquipollet fidejussioni. Etenim qui mandat, ut alteri credatur, aliena causa mandat, adeoque mandati tenetur (§. 720.). Quamobrem cum mandator mandatario damnum resarcire debeat, quod occasione mandati incurrit (§. 682.); mandans ut alteri credatur omne quoque damnum creditori resarcire tenetur, quod is incurrit, quia credidit. Quamobrem si a debitore principali consequi nequit, quod solvere debet; idem solvere tenetur mandator. Patet itaque mandantem ut alteri credatur, ita obligari pro debitore principali, ut ipse solvat, quod principalis solvere debebat, nisi is solvendo fuerit. Eadem vero est obligatio fidejussoris (§. 782.). Ergo mandatum ut alteri credatur naturaliter æquipollet fidejussioni. *De mandato ut alteri credatur.*

Quoniam qui commendat, vel rogat, non mandat (§. 648.); fieri subinde potest, ut mandatum a commendatione, vel rogatione ægre distinguatur. Immo fieri potest, ut quis animo commendandi vel rogandi utatur verbis, quibus mandare videtur, etsi nihil minus intendat, quam ut periculo suo credatur. Consultius itaque, quem putas tibi mandare, ut credatur, eum fidejubere jubeas: immo hoc convenit æquitati (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 862.

Quoniam perinde est, sive mandes ut alteri credatur, sive ut terminus solutionis prorogetur, cum termino prorogato quasi de novo credatur, mandatum vero, ut alteri credatur, naturaliter fidejussioni æquipollet (§. 861.); *mandatum, ut terminus solutionis prorogetur, etiam fidejussioni naturaliter æquipollet.* *De mandata dilatione solutionis.*

Differentia tamen hic intercedere videtur, utrum mandator velit terminum solutionis suo tantum periculo differri; ita ut non teneatur nisi in damnum, quod ex dilatione termini emergit; an vero velit debitum principale posthac esse periculo suo, quasi ab initio mandasses, ut alteri crederes. Utroque enim modo mandari posse, dubium non est. Quoniam tamen mandator supponere videtur, eo tempore quo prorogationem termini mandat, debitorem solvendo esse, in casu dubio, adeoque si non expresse dixerit, se non teneri velle nisi in damnum, quod ex dilatione termini emergit, voluisse præsumitur, ut debitum principale posthac periculo suo fit, consequenter perinde fit ac si mandasset ut crederetur, præsertim cum etiam creditor vix consensurus præsumatur, nisi mandatum ita accipi deberet.

§. 863.

An promissio solutionis a reo facienda. *Qui promittit, debitorem principalem soluturum, non fidejubet; nihil tamen omittere debet, quod ad id facere potest, ut solvat.* Qui enim promittit, debitorem principalem soluturum, is non promittit, se solvere velle, nisi is sit solvendo, id quod per se patet. Quamobrem cum fidejussor promittat creditori, se soluturum, nisi principalis debitor solvendo fuerit (§. 786.); qui promittit debitorem principalem soluturum, non fidejubet. *Quod erat unum.*

Porro qui promittit debitorem principalem soluturum, factum alienum promittit: quod denuo per se patet. Enimvero qui factum promittit alienum, nihil omittere debet, quod ad idem obtinendum facere potest (§. 602. *part. 3. Jur. nat.*). Ergo etiam qui promittit, debitorem principalem soluturum, nihil omittere debet, quod ad id facere potest, ut solvat. *Quod erat alterum.*

Facile apparet, hac promissione nullum jus acquirere creditorem contra promissorem agendi, cum is pro debito principali nulla ex parte se obligaverit, nec ullo modo in subsidium teneri velit. Obligatio interponendi officia sua, ut debitor principalis solvat, naturalis est, cui ut satisfaciat, ne quidem compellere potest promissorem: immo inutiliter hoc fieret, cum debitorem principalem ad solvendum compellere possit, a quo si nihil consequatur, nihil sperare potest a promissore.

§. 864.

Idem ulterius expenditur. *Qui promittit sese effecturum, ut debitor principalis solvat, & creditorem securum esse jubet, quod sit soluturus; non fidejubet: tanto magis autem obligatur, ut nihil eorum omittat, quod ad id facere possit, ut solvat.* Patet nimirum ut ante, quod non fidejubeat. *Quod erat primum.*

Et quoniam qui expresse promittit sese effecturum, ut alter det, vel faciat, & promissarium certum esse jubet, quod sit daturus, vel facturus, tanto magis obligatur, ne quid eorum omittat, quod ad obtinendum factum tertii facere potest (§. 603. *part. 3. Jur. nat.*); eodem etiam quo ante modo patet, quod in hypothesi propositionis præsentis, qui promittit tanto magis obligetur, ut nihil eorum omittat, quod ad id facere possit, ut debitor solvat. *Quod erat secundum.*

Si promissiones istiusmodi præcedant obligationem contrahendam, ad commendationem (§. 643.), aut consilium pertinent (§. 983. *p. 1. Theol. nat.*), prouti reliqua promittentis verba & circumstantiæ alterutrum loquuntur. Si promissio talis accedat ad obligationem jam contractam, operas in solutione procuranda adhibendas pollicemur, præsertim si adsint rationes, cur non inutiliter in hoc negotio officium nostrum interponamus, nec creditori officium nostrum aliter prodest, quam ne compellere teneatur debitorem ad solutionem, quod ipsi molestum videtur. In neutro casu nos obligamus pro obligatione debitoris ullo modo. Quoniam tamen haud raro accidit, ut, si creditor debitum consequi non possit, verba promittentis ita interpretetur, quasi fidejussisset; ideo cauti quoque esse debemus in solutione aliena promittenda, præsertim quando verba in scripturam minime fuerint relata, ne litibus ideo ansam præbeamus.

§. 865.

Expromissor quinam sit. *Expromissor* dicitur, qui alterius obligationem in se transfert, seu pro altero obligato aut obligando ita se obligat, ut ipse suo nomine tanquam debitor principalis præstet, ad quod præstandum alter erat obligatus, vel obligandus. Hinc simul patet, quid sit *expromittere* & quid *expromissio*. Non confundendus is est cum *Adpromissore*, qui idem est cum Fidejussore: fidejussor enim adpromittit, quatenus ejus promissio accedit ad promissionem debitoris principalis subsistentem; ast expromissor promissione sua extinguit promissionem debitoris.

E. gr.

E. gr. Tu Titio debes 100. thaleros. Ego et promitto, quod hos 100. thaleros meo nomine solvere velim, ac si eidem a me deberentur. Ego expromissor sum. Similiter tu rogas Titium, ut tibi credat 100. thaleros. Ego promitto: quod hos 100 thaleros meo nomine solvere velim, ac si eos mihi credidisset. Titius tibi dat 100. thaleros: ego expromissor sum.

§. 866.

Quoniam expromissor se ita obligat pro altero obligato vel obligando, quod ipse proprio nomine præstare velit, ad quod præstandum alter erat obligatus, vel obligandus (§. 865.), nemo autem se alteri obligare potest, nisi promittendo (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*); *expromissor promittit creditori, quod suo nomine præstare velit, ad quod præstandum alter erat obligatus, vel obligandus, non secus ac si ipse ad id præstandum principaliter esset obligatus.* *Promissio expromissoris.*

Expromissor itaque non accedit ad obligationem principalem, quemadmodum adpromissor, seu fidejussor, sed eam suam facit, adeoque non in subsidium tenetur, quemadmodum fidejussor; sed principaliter.

§. 867.

Quoniam *expromissor* obligationem alterius in se transfert (§. 865.); ipse *personam debitoris principalis induit, nec debitor principalis amplius manet creditori obligatus.* *An debitor principalis maneat obligatus.*

In hoc differt expromissio ab adpromissione, seu fidejussione, quod in hac obligatio principalis subsistat (§. 758.), in illa vero ex debitore in expromissorem transeat. Ita in exemplo, quod paulo ante dedimus (*not.* §. 865.), obligatio tua in me expromissorem transit, ut debitor non tu sis Titii, sed ego, etsi tu, non ego acceperim pecuniam. Titius me tanquam debitorem principalem sibi obligatum habet, non te.

§. 868.

Quia *expromissor* obligationem debitoris principalis suam facit, ut is creditori non sit obligatus (§. 867.); *si is solvendo non fuerit, creditori non datur regressus ad debitorem principalem; quamvis hic solvendo esset.* *An detur regressus ad debitorem principalem creditori.*

Nimirum qui nihil tibi debet, eum etiam ad solvendum compellere non potes. Ita in exemplo anteriori (*not.* §. 865.) si ego solvendo non sim, te Titius ad solvendum 100. thaleros compellere nequit. Atque adeo differt a fidejussione, qua fidejussorem pure se obligare diximus in superioribus pro debito principali, ita ut obligatus esse velit instar debitoris principalis (§. 806. 807.). Ibi enim manet obligatio principalis (§. 785.), sed pactione obligatio accessoria cum principali tantummodo exæquatur, quemadmodum in Jure Romano fit per renunciationem beneficii excussionis. Aliud nimirum est obligationem accessoriam cum principali exæquare, aliud obligationem principalem ex alio in se transferre. Quodsi vero creditor a te consequi non possit, quod a debitore principali consequi potuerat; sibi imputet, quod fidem tuam majoris fecerit, quam illius.

§. 869.

Jure externo expromissor a debitore principali repetere nequit, quod pro eo solvit, nisi ita conventum fuerit. Etenim expromissor ita se obligat creditori pro debitore principali, ut ipse suo nomine præstet, ad quod præstandum is erat obligatus, vel obligandus (§. 865.). Quamobrem cum contra promissorem non habeatur pro vero, nisi quod sufficienter indicat (§. 428. *part. 3. Jur. nat.*), qui vero dicit se promittere, quod debitum alienum solvere velit, tanquam a se contractum esset, non dicat, se ab eo repetere velle, quod pro eo solvit, quia etiam animo donandi expromittere potest, immo a debitore principali jam alio *An detur expromissori contra debitorem principalem.*

N n 2 modo

modo ut sit satisfactum, non repugnat; ideo expromissione sibi debitorem principalem non obligat ad restituendum, quod pro eo solvit (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Quodsi vero expromissor cum debitore principali convenit, quod is sibi restituere debeat, quod pro eo solvit; eum sibi obligavit tanquam debitorem suum, adeoque non tam repetit, quod suo nomine pro eo solvit, quam quod sibi ex pactione debetur exigit. Atque adeo patet, hoc pacto suum recuperare posse expromissorem, quod pro eo solvit creditori tanquam creditori suo (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Expromissio negotium est, quod unice geritur inter expromissorem & creditorem, nec ullo modo tangit debitorem principalem. Quamobrem ex eo nullo quoque modo obligari potest debitor principalis sive expromissori, sive creditori. Quodsi ergo debitor principalis obligari debeat expromissori, peculiari pactione opus est, quæ cum expromissione nihil habet commune, & a qua expromissio nullo modo pendet.

§. 870.

Quando expromissor jus suum contra debitorem principalem cedere possit creditori.

Si ex pacto debitor principalis in aliquid tenetur expromissori & hic solvendo non sit, jus suum cedere potest creditori. Etenim quilibet jus suum alteri cedere potest (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem si debitor principalis ex pacto in aliquid tenetur expromissori, utpote qui eum sibi obligare potest ad restituendum, quod pro ipso solvit, vel, quod perinde est, solvere debet (§. 869); dubium non est, quin hoc jus creditori cedere possit, si ipse solvendo non sit, ut ab eo, qui ante expromissionem erat obligatus, consequatur, quod ab expromissore consequi nequit.

Cessio hæc æquitati admodum convenit, ne, qui ante expromissionem debitor principalis erat, locupletetur cum damno creditoris (§. 585. p. 2. *Jur. nat.*). Quodsi vero tale pactum, quale in hypothesi propositionis præsentis sumitur, non adfuerit; cum non habeat expromissor, quod cedere possit creditori, quando ipse solvendo non est, nec ullo modo patet eidem regressus ad debitorem principalem, utpote qui non venit ex expromissione (§. 868.), sed ex duplici pacto, quorum alterum intercedit inter expromissorem & eum, cujus causa expromittit, alterum vero inter creditorem & expromissorem, *ut pras.*

§. 871.

Quomodo sibi consulere de regressu ad debitorem principalem possit creditor.

Quoniam expromissor, qui solvendo non est, jus suum cedere potest creditori, si ex pacto debitor principalis eidem in quid tenetur (§. 870.); *expromissio etiam fieri potest hac lege, ut expromissor paciscatur cum eo, cujus causa expromittendum, de eo restituendo, quod pro eo solvere debet, & creditori jus suum cedat in eum casum, si ab ipso debitum consequi non possit, qui autem erat debitor principalis se obliget creditori ad non ante solvendum expromissori, quam is solverit.*

Atque ita patet, quomodo sibi consulere possit creditor, qui sibi expromitti curat, de regressu ad debitorem principalem, nisi ab expromissore debitum consequi possit. Cur vero necesse sit, ut non sola cessione contentus sibi etiam obliget eum, qui debitor principalis erat ante expromissionem, ad non ante solvendum expromissori, quod ex pacto debet, quam ipse sibi solverit, facile patet. Alias enim ante solvere poterat, cum hoc pactum non pertineat ad expromissionem, nec ex eo in quicquam teneatur creditori, qui expromissorem loco debitoris accepit, consequenter inutiliter fieret cessio, quamvis non absque omni dolo. Quodsi vero qui erat debitor eo, quem diximus, modo creditori sese obligat, si is expromissori tanquam creditori suo quid solvit, quam is solverit; suo hoc facit periculo.

§. 872.

Quomodo expromissor

Si quis ideo expromittit, quia debitori principali ad quid præstandum obligatus est, expromissione in tantum liberatur, in quantum eadem alteri sese obligat. Etenim

si quis

si quis ideo expromittit, quia debitori principali ad quid præstandum obligatus est; is utique obligationem ejus eo animo in se transfert (§. 865.), ne ipsi obligatus maneat ad id præstandum, quod debet, si obligatio sua non excedat eam, quam in se transfert; quodsi vero eandem excedat, ne teneatur posthac nisi in residuum. Quamobrem id omnino actum intelligitur, ut expromissor in tantum liberetur, in quantum ejus causa se obligat, cui quid debet. *Liberetur ab obligatione propria.*

E. gr. Ego tibi debeo centum aureos: cum ego tibi eos restituere nondum possim, vel terminus solutionis nondum adsit, tu alios centum aureos mutuo accipis a Sempronio. Ego expromitto. Dubium non est, me expromissione ab obligatione tioi centum aureos solvendi liberari: dum enim obligationem tuam centum aureos solvendi Sempronio in me transfero, perinde utique est, ac si ego a Sempronio centum aureos mutuassem & eos tibi solvissem, qua solutione utique liberarer, ne tibi amplius quicquam deberem. Enimvero si Sempronius tantummodo tibi credit quinquaginta, & ego expromitto; cum perinde sit, ac si tibi 50 aureos solvissem, in quinquaginta adhuc maneo obligatus. Unde patet in hypothesi propositionis præsentis impossibile esse, ut ullo modo pateat Sempronio ad te regressus, nec fieri posse, ut de eodem sibi prospiciat.

§. 873.

Si tibi mando, ut expromittas, ego restituere teneor, quod solvis. Quodsi enim tibi mando, ut expromittas, ego te indemnem præstare debeo (§. 682.). Quoniam igitur creditori antea meo, nunc tuo solvis, quod ego solvere debebam (§. 866.); ego utique tibi restituere teneor, quod solvis. *De mandata expromissione.*

Quoniam expromissor creditori jus suum cedere potest contra eum, cujus causa expromisit, quando ab eo quod debetur, consequi nequit creditor, jus suum adversus mandantem cedere potest.

§. 874.

Si expromissor ei, cujus causa expromittitur, nihil debet; jure interno hic eidem restituere tenetur, quod solvit, nisi animo donandi expromiserit. Etenim si expromissor ei, cujus causa expromittit nihil debet, nec ipsi quod solvit ab hoc restituitur; locupletior hic fit cum damno expromissoris (§. 582. 486. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque nemo locupletari debet cum alterius damno (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*); nec is, cujus causa expromissum, cum damno expromissoris locupletari debet. Quamobrem si expromissor ei, cujus causa expromittit, nihil debet; jure interno hic eidem restituere tenetur, quod solvit. *Quod erat unum.* *De jure interno in expromissione.*

Enimvero si quis expromittit animo donandi, gratis expromittit (§. 48.), consequenter ut nihil ab eo, cujus causa expromittit, recipiat (§. 18.). Quamobrem expromissori ne jure quidem interno quod solvit restituere tenetur is, cujus causa expromissum. *Quod erat alterum.*

Æquitati nimirum convenit, ne expromissori damnosa sit expromissio, etsi is, cujus causa expromissum, non promiserit, quod expromissorem indemnem præstare velit, adeoque ad quicquam restituendum sese obligaverit, ut ad restitutionem compelli posset.

§. 875.

Si expromissor ei, cujus causa expromittit, nihil debet, jure interno hic satisfacere debet creditori, ubi expromissor satisfacere nequit. Etenim si expromissor creditori satisfacere nequit, ipse vero ei, cujus causa expromisit, nihil debebat, a quo expromissione liberatus fuisset (§. 872.), facile patet, eum, cujus causa facta expromissio, locupletiorem futurum cum damno creditoris, quando ipsi non satisfacit (§. 582. 486. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo locupletior *Idem porro expenditur.*

pletior fieri debeat alterius cum damno (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*), sed omne potius damnum, quantum in se est, ab altero avertere debeat (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*); quin jure interno si expromissor ei, cujus causa expromittit, nihil debet, hic creditori satisfacere debeat, ubi expromissor satisfacere nequit, dubitandum non est.

In hypothesi propositionis præsentis expromissio fit utilitatis tuæ causa, nullam vero habet expromissor, neque etiam creditor, si eadem non melius ipsi sit prospectum, quam absque ea, quamvis putaverit, & eo animo expromissorem acceperit. Æquitati omnino convenit, ut nolis expromissionem creditori esse damnosam, tibi lucrosam. Si tu creditori satisfacis, non facis, nisi quod facturus eras, expromissione non facta, in quam jure interno consentire non poteras, si quidem tibi constitisset, expromissorem satisfacere non posse creditori (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*): neque adeo gravaris solutione, nec ulla ratio est, cur ideo conqueraris, quod ipse solveris. Laudabile igitur est, si creditori æquum te præbueris. In casu particulari plures subinde sunt rationes, quæ hanc æquitatem commendant: de quibus in Philosophia morali potius dicendum, quam in Jure naturæ, etsi illa ex hoc principia demonstrandi petat.

§. 876.

An expromissor in plus, vel minus obligari possit. *Expromissor non potest obligari in plus; potest tamen obligari in minus.* Transfert enim in se obligationem alterius (§. 865.), induens personam debitoris principalis (§. 867.), adeoque si totam obligationem in se transfert, in idem obligatur in quod obligatus, vel obligandus erat alter, cujus causa expromittit. Patet adeo, eundem in plus obligari non posse. *Quod erat unum.*

Enimvero cum ab arbitrio expromissoris pendeat, utrum totam obligationem in se transferre velit, an saltem partem ejus, & num pure, an in diem, alium scilicet, quam in quem promisit alter, promittere velit; dubium non est, quin in minus obligari possit. *Quod erat alterum.*

E. gr. Si debitum est 100. aureorum & tu expromittis, non potes obligari nisi in 100: nullo enim jure exigere potest creditor, ut obligeris in 110. Quodsi præstandæ sint usuræ, donec solutio fiat: dubium non est, quod has etiam præstare debeas. Non tamen ideo dici potest, te in plus obligari, cum easdem etiam præstare debuisset alter, nisi expromittere voluisses. Enimvero nil obstat, quominus te expromittendo non obliges nisi in 50, dimidiam scilicet obligationem in te transferens, & si terminus solutionis sit ultimus Augusti, tu expromittas sub hac conditione, ut demum solvas in fine anni.

§. 877.

An expromissio indefinita valida sit. *Valet expromissio indefinite facta in omne id, quod alteri debetur.* Nulla enim ratio est, cur te ita obligare non possis, cum certum sit, quid solvi debeat, nimirum id, quod alteri fuerit datum. Ponamus enim datos fuisse 150. aureos; perinde omnino est, ac si expromittendo te obligasses ad 150. aureos solvendum.

Etsi enim quantitas certa non sit, dum expromittis; certa tamen est, quando solvere debes. Et hoc sufficit, ut dici possit non incertum esse, in quod expromittendo te obligaveris. Quodsi alter debitum majus contraxit, quam putaveras, id tibi imputabis, qui indefinite expromisisti, cum in certam summam promittere potuisses. Ceterum propositio præsens valet etiam de fidejussione.

C A-

CAPUT IV.

De Actibus permutatoriis, seu Contractibus onerosis.

§. 878.

Actus permutatorii dicuntur etiam *Contractus onerosi*. Est itaque *contractus onerosus*, in quo utraque contrahentium pars ad aliquid dandum vel faciendum obligatur, scilicet ut pro eo, quod unus dat vel facit, alter vicissim aliquid det vel faciat. *Contractus onerosus quinam sit.*

Nimirum onerosum opponitur gratuito. Quemadmodum enim qui gratuito quid accipit nihil vicissim præstare tenetur (§. 18.); ita ex adverso qui cum onere quid accipit, pro eo vicissim aliquid præstare cogitur (§. 585. *part. 3. Jur. nat.*). Quod cum onere accipitur, ei adhæret obligatio aliud quid præstandi, & in hac ipsa obligatione consistit onus, quod accipienti imponitur.

§. 879.

Permutatio est contractus onerosus, quo res datur ab uno, & alter eam accipiens vicissim dat rem aliam. Idiomate patrio dicitur der Tausch. Hinc permutare est vertauschen. *Permutatio quid sit.*

E. gr. Do tibi domum meam, ut tu mihi des tuam: contractus permutatio est; Similiter permutatio si do triticum, ut des avenam; si annulum, ut des libros; si linteamina, ut des frumentum. Quamobrem permutatio est actus ille diremtorius, quo datur res, pro re, seu ut tu des rem aliam (§. 9. 11.). Romani eam inter contractus innominatos retulerunt. Vocarunt enim *contractus nominatos*, quibus certus contrahendi modus præscriptus est, & ex quibus huic conveniens datur actio. Quamobrem ut hæ actiones a se invicem distingui possent, contractibus quoque peculiare tributum erat nomen, a quo & ipsis nomen indebatur. E. gr. Commodatum, mutuum, depositum, mandatum erant contractus nominati. Ex iis enim dabantur actiones, quæ actionis commodati, mutui, depositi, mandati nomine veniebant. Ast *contractus innominati* dicebantur, quibus certus contrahendi modus præscriptus non erat, cui conveniens dari poterat actio. Quamobrem quamvis non denegarentur actiones, non tamen opus erat eas certis nominibus a se distingui, quemadmodum ceteras, consequenter nec opus erat, ut ipsi contractus certis nominibus distinguerentur. Quamobrem cum actiones a Prætore impetrarentur, qui certas formulas præscribebat; ideo actionibus, quas is dabat ex contractibus innominatis, mansit nomen generale *actionis præscriptis verbis*. Atque adeo patet differentiam inter contractus nominatos & innominatos esse mere civilem, quæ fluit ex hypothesi de invaliditate pactorum nudorum, naturaliter a contractibus minime differentium (§. 794. *part. 3. Jur. natur.*). Divisio itaque contractuum in nominatos & innominatos in Jure naturæ nullius utilitatis est.

§. 880.

Naturaliter permutatio perficitur solo consensu contrahentium. Etenim si promitto me tibi rem daturum, si vicissim des aliam, & tu promissionem meam acceptando repromittis te rem istam aliam daturum; cum promissor promissario obligetur perfecte (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*) & acceptatione, quæ in offerente conditionem præcedit, in accipiente sequitur (§. 10. *part. 3. Jur. nat.*), promissio & repromissio valida efficiatur (§. 365. *part. 3. Jur. nat.*), ego tibi statim obligatus sum ad rem dandam & tu vicissim obligatus es ad dandam aliam. Quamobrem si porro vel exprese declaro, me tibi rem dare, & tu vicissim, te dare rem aliam, vel mutua hæc voluntatis declaratio ex verbis conditionem offerentis & acceptantis intelligitur, aut ex alio quocunque signo colligitur, dominium *Permutatio quomodo perficiatur.*

minium rei meæ statim in te & tuæ in me transit (§. 13. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque permutatio perficitur, si ego tibi do rem & tu mihi vicissim des rem aliam (§. 879.); evidens est, mutuo contrahentium consensu solo naturaliter perfici permutationem.

Mere adeo civile est, quod in Jure Romano non ante validus sit contractus, nisi ab una parte res tradatur, ut adeo pœnitere liceat, quamdiu hoc factum non fuerit. Id quidem inde est, quod ad translationem dominii Jure Romano requirebatur regulariter traditio. Unde cum permutatio requirat reciprocam dationem (§. 879.), adeoque dominii translationem (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*); ideo permutatio in reciproca rerum traditione consistere debebat. Enimvero dum res ab uno traditur & ab altero accipitur, id fit sub hac conditione, ut alter vicissim rem tradat, & accipiendo hie tacite promittit, se rem vicissim traditurum, adeoque se obligat (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*) ad rem vicissim tradendam. Quamobrem unius traditione contractus pro perfecto habebatur, cum tradenti accipiens esset obligatus ad rem vicissim dandam, nec amplius pœnitere liceret. Cum enim traditione acquisivisset dominium rei, quam acceperat; ea erat sua (§. 124 *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter quia in invitum dominium transferri nequit (§ 7. *part.* 3. *Jur. nat.*), qui rem tradiderat, eam ut reciperet cogi non poterat. Quoniam vero non dederat gratis, sed sub ea conditione, ut reciperet rem aliam; ideo alter omnino obligatus manebat ad rem vicissim dandam, nec ipsi liberum erat, utrum rem sibi datam reddere, an aliam dare vellet.

§. 881.

Obligatio ex permutatione nata.

Si res non statim traduntur, ex permutatione nascitur obligatio ad traditionem reciprocam rerum datarum. Etenim in permutatione contrahentes sibi mutuo dant res (§. 879.). Enimvero res, quæ datur, etiam tradenda (§. 54.). Ergo contrahentes sibi mutuo tradere debent res, quas in permutatione dederunt. Ex permutatione itaque nascitur obligatio ad traditionem reciprocam rerum datarum.

E. gr. Ego tibi do domum meam & tu reciproce mihi das tuam. Tu domum tuam mihi, ego meam tibi tradere teneor. Nimirum ne quid difficultatis supersit, tenendum est, promissionem permutandi non confundendam esse cum ipsa permutatione. Ad permutationem requiritur datio reciproca (§. 879.), adeoque actualis dominii translatio (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*). Aliud vero est dare, seu dominium transferre, aliud promittere, quod dare, seu dominium transferre velis. Nuda promissione non actu transfertur dominium, sed promittendo tantummodo ad dominium transferendum te obligas. Antequam vero dederis, obligatio tradendi non nascitur (§. 54.), ut adeo traditio & datio maneant duo actus distincti, etiamsi simul fiant (§. 25. *p.* 3. *Jur. nat.*).

§. 882.

Permutatio quando nulla.

Si unus contrahentium det rem alienam, permutatio nulla est. Nemo enim rem alienam dare potest (§. 677. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum permutatio in reciproca datione consistat (§. 879.); si unus contrahentium det rem alienam, permutatio nulla est.

E. gr. Si ego tibi do librum meum, & tu vicissim mihi des alium, tu vero mihi das librum non tuum, sed alienum; permutatio valida non est. Nimirum ego restituere teneor domino rem (§. 540. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quodsi ergo tu rem tibi datam retineres, tu locupletior fieres cum damno meo (§. 486. 582. *part.* 3. *Jur. natur.*): quod fieri non debet (§. 585. *part.* 2. *Jur. nat.*).

§. 883.

Jus ejus, qui rem suam tradidit pro aliena.

Quoniam permutatio nulla est, *si unus contrahentium det rem alienam* (§. 882.); *nec qui suam tradidit, dominium ejus in alterum transfulit, sed tantum possessionem* (§. 23. *part.* 3. *Jur. nat.*), *adeoque ipsi competit jus eam vindicandi* (§. 544. *p.* 2. *Jur. nat.*).

De-

Dedit nimirum sub hac conditione, ut alter vicissim det (§. 879). Quamobrem cum alter dare non possit rem alienam (§. 677. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter conditionem adimplere, nec datum intelligi potest, quod nonnisi sub conditione datum ab altero. Res igitur tradita manet adhuc ejus, qui eam tradidit. Quidni ergo naturaliter vindicari possit, etsi Jure Romano non possit?

§. 884.

Qui rem tradidit, alterum vi compellere potest ad rem tradendam, quam permutavit, nisi tradere velit. Etenim ex permutatione nascitur obligatio ad traditionem reciprocam rerum datarum (§. 881.) Quodsi ergo cum unus tradiderit *per hypoth.* alter tradere nolit; quin qui tradidit alterum vi compellere possit ad rem tradendam, quam permutavit, dubitandum non est (§. 236. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*). *Jus contra eum, qui rem tradere non vult.*

Non potest repetere rem, quam dedit, quia dominium transtulit & possessionem; sed saltem alterum compellere potest, ut, postquam ipse contractum adimplevit, eandem & ipse adimpleat.

§. 885.

Si quem pœnitet permutationis, ac ideo is rem ab altero sibi traditam restituere velit; eam recipere non tenetur qui tradidit. Etenim qui rem traditam accepit tenetur rem, quam permutavit, tradere (§. 881.), & ubi noluerit, eum vi ad tradendum compellere potest qui tradidit (§. 884.). Quamobrem si rem traditam reddere velit, qui accipit; eandem qui tradidit recipere non tenetur. *An rem recipere teneatur, qui tradiderat.*

Nimirum qui obligatur ad rem, quam pro ea, quam accepit, dedit, tradendam, is non potest reddere, quam accepit, ne tradat, quam dedit. Jus reddendi rem acceptam repugnat obligationi pro ea tradendi aliam. E. gr. Si permutavimus domus: tu meam tibi traditam mihi reddere nequis, ut retineas tuam, quam nondum tradidisti. Naturaliter enim ea non amplius tua est permutatione facta (§. 881.), sed mea: tu vero tantummodo eam possides.

§. 886.

Si quis permutantium æstimationem rei tradendæ præstare velit, eam alter accipere non tenetur.* Etenim facta permutatione quilibet contrahentium obligatur ad rem tradendam (§. 881.), adeoque in arbitrio ipsius positum non est, utrum rem tradere, an præstare velit æstimationem (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Cum in permutatione res dentur (§. 879., tu acquisivisti dominium ejus, antequam tradita fuerit (§. 881. *h.* & §. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*), adeoque jus acquisitum tibi invito auferri nequit (§. 336 *part.* 2. *Jur nat.*). Quamobrem si alter tibi dare velit æstimationem rei tradendæ, tu eam accipere non teneris. *An pro re æstimatio dari possit.*

* Ex. grat. Tu ex contractu permutationis mihi tradere debes hortum tuum, tuum nimirum ante permutationem, sed ea facta meum. Quodsi pretium horti mihi dare volueris, ego id accipere non teneor. Hoc sane perinde esset ac si hortum a me emere velles, quem, nisi voluero, vendere non cogor.

§. 887.

Solum pactum de permutatione contrahenda naturaliter validum. Naturaliter enim pactum omne servandum (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*), nec id a contractu differt (§. 794. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem etiam solum pactum de permutatione contrahenda naturaliter validum. *Pactum de permutatione contrahenda num sit validum.*

Naturaliter pactum de permutatione contrahenda aliter distinguitur a permutatione contracta, quam Jure Romano. Naturaliter permutatio contracta, quamprimum utraque pars decla-

declarat, se dare rem pro re; seu ut alter vicissim det rem (§. 880): ast Jure Romano non ante contracta dici potest, quam a parte una res fuerit tradita, consequenter dandi voluntare declarata & acceptata, traditione nulla interveniente, pactio tantummodo de permutatione contrahenda facta intelligitur. Enimvero cum ad pactum sufficiat consensus in easdem promissiones (§. 788. *part. 3. Jur. natur.*); naturaliter eadem pactio fit, si tu & ego reciproce promittimus rem pro re dandam, seu permutationem contrahendam, non vero dandi voluntatem declaramus de præsenti. Ex gr. Si dico, promitto tibi me daturum domum meam pro tua, & tu hoc acceptas; pactio de permutatione contrahenda facta est: Ast si dico: Do tibi domum meam pro tua, vel si ad promissionem statim accedat signum aliquod, quo promissionis adimpletio e continenti facta intelligitur, permutatio contrahitur. Quoniam vero naturaliter non minus solum pactum de permutatione contrahenda producit obligationem contrahendi, quam contracta permutatio obligationem illam traditione adimplendi; parum refert, utrum tantummodo pactum fuerit de permutatione contrahenda, an permutatio jam fuerit contracta, nisi quod in casu priori dominium rerum permutandarum nondum fuerit translatum, sed saltem nata obligatio transferendi; in posteriori autem dominium jam translatum sit & nata obligatio tradendi.

§. 888.

Jus ex pacto de contrahenda permutatione nascens.

Quoniam pactum solum de permutatione contrahenda naturaliter validum (§. 887.); *si de permutatione contrahenda pactum fuerit, paciscentium pars una alterum vi adigere potest naturaliter ut permutationem contrahat, seu rem promissam pro re det* (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Naturaliter promissione contrahitur obligatio perfecta (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), nec fidem, quam in promissis damus, fallere licet (§. 765. *part. 3. Jur. nat.*). Mere igitur civile est, quod ex solo pacto de permutatione contrahentium non detur actio neque de jure civili, neque de Jure Canonico, neque moribus nostris, quamvis etiam non desint Doctores, qui ex pacto de permutatione contrahenda dari actionem contendunt ob generalem pactorum validitatem hodie admissam, si consensus præsens adsit, nec suspensus. Sed in hoc casu naturaliter contracta magis, quam promissa videtur permutatio, quemadmodum ex antea dictis facile intelligitur.

§. 889.

Res quænam permutari possint.

Permutari possunt res omnes tam corporales, quam incorporales, mobiles & immobiles, fungibiles ejusdem vel diversi generis, etiam pecunia numerata tanquam corpus, non tanquam pretium rei considerata. In permutatione enim datur res pro re (§ 879.). Enimvero dari possunt cum res corporales, consequenter tam mobiles (§ 148. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque etiam fungibiles (§. 509.), quam immobiles (§. 149. *part. 2. Jur. nat.*), tum incorporales (§. 889.). Ergo hæ etiam permutari possunt. *Quod erat primum.*

Et quoniam, si res pro re datur, non necesse est, ut res ejusdem speciei vel generis detur, cum ideo detur res pro re, ut loco illius accipias aliam, qua indiges, sed cares; ideo nec requiritur, ut res fungibiles sint ejusdem generis, sed possunt etiam permutari, quæ sunt generis diversi. *Quod erat secundum.*

Quodsi pecunia numerata non consideretur tanquam pretium rei, sed tanquam corpus; spectatur utique tanquam res mobilis alia. Quoniam itaque res mobiles permutari possunt *per demonstr. n. 1.* dubium non est, quin etiam pecunia permutari possit, si consideretur tanquam corpus, non tanquam pretium rei *Quod erat tertium.*

E. gr. Permutari possunt domus tua & domus mea, domus tua & Bibliotheca mea, hortus tuus & ager meus, ager meus & ius venandi aut piscandi tuum, triticum meum & pisa tua, frumentum meum & vinum tuum, vinum meum & vinum tuum, pecunia mea & pecunia tua.

§. 890.

§. 890.

Permutatio etiam fieri potest ea lege, ut traditio differatur in certum diem, sive ex parte alterutra, sive ex utraque. Etenim in permutatione statim transfertur dominium (§. 879. *h.* & §. 13. *part.* 3. *Jur. nat.*). Enimvero a voluntate domini unice pendet, quomodo dominium transferre velit (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter idem quoque transferre potest ea lege, ut traditio in certum tempus differatur. Quamobrem permutatio quoque ea lege fieri potest, ut traditio differatur in certum diem sive ex parte alterutra, sive ex utraque. *An traditio differri possit in certum tempus in permutatione.*

E. gr. Permutamus ædes nostras, sed ea lege, ut earum traditio demum fiat futuro autumno. Dubium non est, quin ita conveniri possit &, ubi ita conventum fuerit, dominio ædium iiret translato, a neutra tamen parte, antequam dies venerit, exigi possit traditio. Quando enim ita conventum fuerit; possessioni; cujus jus una cum dominio transfertur (§. 19. *p.* 3. *Jur. nat.*), ad certum tempus renunciatum est (§. 103. *p.* 3. *Jur. nat.*): quod fieri posse dubium non est (§. 106. (*part.* 3. *Jur. natur.*).

§. 891.

Permutari etiam potest res sua cum sua, si detur, ut pro ea eadem detur certo die, seu quando visum fuerit. Etenim si tibi do rem meam, ea jam fit tua (§. 675. 124. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quodsi do, ut des, tu pro ea vicissim rem tuam dare debes, cum alienam nemo dare possit (§. 677. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quoniam igitur dare debes certo die, traditio in diem differtur (§. 899.), adeoque nihil obstat, quominus des rem eandem, quam acceperas. Enimvero quia permutatio fit, si detur res pro re (§. 879.); res sua cum sua permutari potest, si detur, ut pro ea eadem detur certo die, seu quando visum fuerit. *De permutatione rei suæ cum sua.*

Nihil in eo difficultatis est, nisi explicatio vocabuli grammatica te perplexum reddat, quasi permutatio semper requirat res duas numero diversas, cum tamen natura contractus non exigat, nisi ut dominium rei meæ transferatur in te & dominium rei tuæ vicissim transferatur in me (§. 879.), id quod fieri utique potest in re eadem, si datio tua differatur ex pacto in diem. Nec obstat, quod res, quæ a te datur, ante fuerit mea: cum enim nunc fit tua, tu dominium ejus transferre potes, in quem volueris, adeoque etiam in me, cujus ante fuerat (§. 12. *p.* 3. *Jur. nat.*). Sane quomodocunque dominium rei antea meæ acquisiveris, potes eam dare pro re mea, veluti cum domum meam a me emeris, potes eam permutare cum horto meo, &, ubi domum meam cum tua permutavi, elapso tempore permutatio fieri potest, ut tu des domum nunc tuam, antea meam, pro domo nunc mea, antea tua. Sufficit in permutatione, ut ego dem rem nunc meam & tu vicissim des rem nunc tuam, sive ea res, quam tu das, antea fuerit mea, sive non fuerit. Quando igitur diverso tempore datur, cum eadem numero res, quæ uno tempore est mea, alio tua fit, & tuum pro meo detur in permutatione, eadem quoque numero res ut detur pro eadem non est absurdum. Nimirum in translatione dominii res numero eadem subit vicem rerum duarum, seu numero diversarum, quatenus nunc spectatur ut tua, nunc ut mea, quia meum, & tuum non sunt eadem, sed diversa. Quando res mea fit tua, mutat naturam suam respectu dominii, ut non idem maneat ens morale, sed diversum fiat. Si cui hæc scrupulosiora videantur, quam ut ea conroquere possit; is sciat, se entia physica cum moralibus confundere, ubi non de physicis, sed de moralibus sermo est. Quodsi hebetior fuerit, quam ut hanc differentiam capere possit; animum advertat ad pactum de retrovendendo, de quo paulo post agemus, cum quo utique in permutatione convenit pacto de re data alio tempore iterum danda, modo rem rite pensites. Quemadmodum enim hoc pacto non aliud intenditur, quam ut res, quæ antea fuerat tua, iterum fiat, seu fieri possit tua; ita etiam pactio, do ut des rem tibi datam, non alio fit fine. Siruti vero pactum de retrovendendo non mutat venditionem in contractum alium: ita etiam contractus do, ut des, seu permutatio non mutatur in alium; si contrahentes ita convenerint, ut quod datum fuerat ab uno, idem ab altero detur alio tempore.

§. 892.

Quod ea excludat alienationem.

Quoniam *quando res sua cum sua permutatur*, ea rursus danda ei, qui dederat (§. 891.); *eam accipiens alienare nequit* (§. 622. *part.* 2. *Jur. nat.*).

Nimirum quando te obligas ad rem datam rursus dandam, ad non alienandum te obligas. Si enim alienares, ei, qui dederat, eandem dare non posses.

§. 893.

An alienatio in hoc casu facta subsistat.

Quia *quando res sua cum sua permutatur, eam accipiens* alienare nequit (§. 892.), adeoque potestas alienandi eidem ademta, consequenter *si alienet*, hoc nullo jure facit, *alienatio subsistere nequit*.

Nimirum etsi dominium a te in alterum translatum fuerit, non tamen translatum fuit pleno jure, cum jus alienandi in dominio pleno contineatur (§ 665. *part.* 2. *Jur. nat.*).

§. 894.

De re data, ut detur, si recipiens eam alienare voluerit.

Si res detur, ut accipiens eam iterum det, si alienare voluerit; actus, seu negotium est donatio cum pacto non alienandi & pacto pœnali, non vero permutatio. Etenim si res detur, ut accipiens eam iterum det, si alienare voluerit; eum non pure velis rem iterum dari, utique eam non das eo fine, ut vicissim quid recipias, consequenter gratis (§. 18.), adeoque donas (§. 48.). Quoniam vero vis, ut accipiens eam iterum det, si alienare voluerit, utique vis eum alienare non debere, consequenter donationi adjicis pactum de non alienando (§. 133.), & quia vis, ut nisi hoc pacto stare velit, rem tibi reddat, hoc utique in pœnam fit (§. 605. *part.* 3. *Jur. nat.*), & quin fieri possit dubitandum non est (§. 138.). Quamobrem si res detur, ut accipiens eam iterum det, si alienare voluerit, actus donatio est cum pacto de non alienando & pacto pœnali: qualem non esse permutationem, ex ejus definitione patet (§. 879.).

E. gr. Do tibi nummum aureum, sed ea lege, ut eum mihi reddas, si quocunque modo eum alienare volueris. Me tibi nummum donare, nemo dubitabit. Quilibet etiam facile largietur me velle, ne eum alienes; nec alio fine velle, ut eum alienaturus mihi reddas, quam ut tibi sit motivum eum non alienandi, consequenter ad non alienandum te obligem (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Redditio igitur promissa pœnæ loco est, tanquam malum fortunæ (§. 286. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), alienationis omittendæ motivum (§. 287. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Jus autem obligandi, quale habere debet pœnali sanctione obligationem introducturus (§. 285. 291. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), nascitur ex ipso dominio, vi cujus domino licet translationi dominii rei suæ, seu dationi (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*), dare legem (§. 11. *part.* 3 *Jur. nat.*) & ex obligatione tua (§. 23. *part.* 1. *Jur. nat.*), quam contrahis promittendo non alienationem (§. 363. *part* 3. *Jur. nat*), vel ipsa hac promissione (§. 361. *part.* 3. *Jur. nat.*). Vides adeo, quam pulchre omnia inter se consentiant, ut nihil dubii supersit, modo principia omnia animo probe comprehensa tenueris.

§. 895.

Permutatio usus rerum.

Si usus rei pro usu rei detur, seu usum rei do, ut usum rei des, actus permutatio est. Etenim usus rerum, seu jus utendi, quod in dominio continetur (§. 136. *part.* 2. *Jur. nat.*) & quo dominus ceteros omnes excludit (§. 138. *part.* 2. *Jur. nat.*), res incorporalis est (§. 498. *part.* 1. *Jur. nat.*), domino propria (§. 2. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quoniam itaque res etiam incorporales permutari possunt (§ 889.), usus etiam rerum permutari possunt. Quamobrem patet permutationem esse, si usus rei pro usu rei detur.

Ex.

E. gr. Do tibi usum libri mei, & tu vicissim pro eo das usum libri cujusdam tui, vel usum pallii tui. Usus libri mei & libri tui, vel libri mei & palii tui permutantur. Similiter do tibi usum agri mei, tu vicissim das usum ædium tuarum, seu jus eas inhabitandi: usus agri & ædium permutantur. Permutatio utique contractus omnium antiquissimus est, conveniens obligationi mutuæ ad dandum ex introductione dominiorum resultanti (§. 123. 124. *part. 3 Jur. nat.*) & juri non dandi gratis (§. 73. 48.). Nec dubium est in prima simplicitate, quando pacta fides turbatur (§. 757 765. *part. 3. Jur. nat.*), permutationem fuisse unicum contractum, qui vicem omnium onerosorum sustinebat, gratuitis in numero beneficiorum habitis; id quod facile constabit, modo ad animum revoces, quod introductis rerum dominiis facere perinde sit ac dare (§. 122. *p. 3. Jur. nat.*). Nimirum das gratis rem, aut corporalem, aut incorporalem, veluti usum rei (§. 10.), vel gratis facis: actus beneficium est (§. 17. 59.). Non das gratis, vel non facis gratis, sed ut alter vicissim det, vel faciat: actus permutatio est sive rei corporalis cum corporali, sive incorporalis cum incorporali, sive corporalis cum incorporali, sive facti cum facto, sive denique facti cum re. Quodsi pecunia spectetur tanquam res fungibilis (§. 509. 292.); ii etiam contractus ad permutationem reducuntur, in quibus pecunia datur pro re, vel operis. Notandum tamen præterea est, quod permutantes vi dominii per pactionem permutationi legem dare possint (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*). Habes hic principium heuristicum contractus omnes beneficos ex donatione, onerosos ex permutatione deducendi: neque dubium superesse potest ei, qui penitus contractus omnes perspicit, quin eodem uti fuerint homines, qui pecunia inventa contractus in certa genera distinxerunt.

§. 896.

Reductio permutationis usus cum usu ad donationem reciprocam

Si des usum rei, ut alter vicissim det usum rei, permutatio spectari potest tanquam donatio reciproca. Etenim si des usum rei gratis, cum is sit in numero rerum incorporalium (§. 895.), tanquam donatio spectari potest (§. 489.). Quod si ergo des usum rei, ut alter vicissim det usum rei, perinde omnino est, ac si sub hac conditione dones, ut alter tibi vicissim rem aliam donet. Quoniam donatio reciproca est, quando sub hac conditione donatur (§. 213.); si des usum rei, ut alter vicissim det usum rei, cum hic actus permutatio sit (§. 895.), permutatio hæc spectari potest tanquam donatio reciproca.

Non piget talia subinde demonstrare, quæ ad inveniendum & demonstrandum utilia sunt, arti inveniendi apprime consentanea. Etsi autem in donatione reciproca necesse non sit, ut rerum donatarum fiat æstimatio (§ 215.); nil tamen obstat, quo minus quod vicissim donatur, æquivalet rei donatæ, cum cuilibet integrum sit rem suam æstimare quanti voluerit: quo supposito propositioni præsenti non obstat differentia, quam inter donationem reciprocam & permutationem assignavimus (*not. §. 215.*), postquam usu loquendi introductum est, ut donatio reciproca a permutatione distinguatur, quem non esse necessitatis, sed arbitrii satis constat (§. 272. *Psych. empir.*). Nimirum hic non attenditur animus dantis, quantum recipere velit; sed saltem quatenus quid recipere vult.

§. 897.

De permutatione rerum fungibilium.

Si des rem fungibilem, ut dem rem fungibilem sive ejusdem generis & quantitatis, sive diversi generis & quantitatis diversæ, actus permutatio est. Etenim si des rem, ut vicissim dem rem, actus permutatio est (§. 879.). Quoniam itaque permutari possunt etiam res fungibiles ejusdem vel diversi generis (§. 889.); actus etiam permutatio erit, si des rem fungibilem, ut dem rem fungibilem sive ejusdem generis & quantitatis, sive diversi generis & quantitatis diversæ.

Vi hujus principii patet, quomodo mutuum reducatur ad permutationem & quomodo contractus mutui ex permutatione fuerit enatus: etsi enim permutatio sit contractus onerosus (§. 879.), mutuum beneficus (§ 513.); beneficium tamen inest etiam permutationi, quatenus unus statim dat, alter vero nonnisi certo die reddit, quod pro eo ut det convenitur: id quod permutationi minime repugnat (§. 890.). Qui reductioni eorum, quæ diversa apparent, ad alia, quibus eadem sunt, conceptuum universalium formandorum gratia, adsueti sunt; hi acumine suo facile ea separant, quæ diversitatem faciunt, ab iis, quæ faciunt identitatem. Talia adjicimus in gratiam eorum, qui arti inveniendi student, hactenus non excultæ.

§. 898.

§. 898.

Æqualitas in contractu onerofo obfervanda.

Æqualitas in contractu onerofo obfervari dicitur, quando tantundem recipitur, quantum datur: *Inæqualitas* obtinet, fi contra evenit.

E. gr. In permutatione obfervatur æqualitas, fi do domum, cujus pretium ter mille thalerorum, ut des agrum, cujus pretium totidem thalerorum. Similiter æqualitas obfervatur, fi do librum, qui venit duobus thaleris, ut des librum, qui itidem venit duobus thaleris, aut tot libros alios, quorum pretium adæquat duos thaleros.

§. 899.

Conditio contrahentium æqualitate obfervata.

Quoniam tantundem recipitur, quantum datur, *quando* in contractu onerofo *æqualitas obfervatur* (§. 898.); *contractu adimpleto, neuter contrahentium plus, vel minus habet, quam ante eundem habebat.*

E. gr. Si in permutatione do domum ter mille thalerorum & pro ea recipio agrum totidem thalerorum; facta permutatione tantundem habeo, quantum ante eandem habebam, tantundem etiam habet alter, quantum ante eandem habebat. Cum enim perinde effet, ac fi quilibet ante contractum haberet ter mille thaleros, totidem etiam poft eundem habere cenfetur. Conditio adeo contrahentium per contractum minime mutatur, eadem poft eandem quæ fuerat ante eandem.

§. 900.

An unus contrahentium locupletior fieri poffit.

Quia contractu adimpleto, neuter contrahentium plus, vel minus habet, quam ante eundem habebat, fi æqualitas obfervatur (§. 899.); locupletior autem fit, qui plus habet, quam antea habebat (§. 582. *part. 2. Jur. nat.*); *quando in contractu onerofo æqualitas obfervatur, neuter contrahentium ex contractu fit locupletior.*

E. gr. Si domus permutantur; & in permutatione æqualitas obfervatur, neuter permutantium facta permutatione locupletior effe debet. Quamprimum oftendi poteft; unum factum effe locupletiorem; æqualitatem obfervatam non fuiffe conftat.

§. 901.

Conditio contrahentium ex inæqualitate.

Quoniam neuter contrahentium plus, vel minus habet, quam ante contractum, onerofo adimpleto, fi æqualitas obfervetur (§. 899., contrarium vero obtinet, fi inæqualitas adfit (§. 898.; *quando contractui onerofo inæqualitas accidit, alter contrahentium plus, alter minus habet, quam habere debebat.* Et eodem modo patet, *in eodem cafu unum contrahentium fieri locupletiorem.*

E. gr. Inæqualitas adeft in permutatione, fi res, quam do, eft 150. aureorum, ea vero, quam tu das, nonnifi 100. Evidens eft te plus habere, quam antea habebas; ego autem minus. Nimirum 50 aurei inter nos effent dividendi in æquas partes, ut mihi redderentur 25., fiquidem tantundem uterque habere deberet: ita enim quilibet ante & poft contractum haberet 150., conditione non mutata.

§. 902.

Quomodo æqualitas obfervetur in permutatione.

Si in permutatione æqualitas obfervanda, res æftimatæ dandæ funt. Etenim fi in permutatione æqualitas obfervanda, quantum dat unus, tantum etiam dare debet alter (§. 898. 879). Quamobrem cum res, quæ permutantur, plerumque

que sint diversi generis, aut non eodem tempore tradantur, plus vero sit aliquid statim dare, minus post tempus dare; ideo constare nequit, an tantundem detur, nisi earum ad se invicem ratio determinetur, adeoque pretia earundem definiantur (§. 273.), aut certa pecuniæ summa determinetur (§. 290.). Patet itaque si in permutatione æqualitas observanda, res æstimatas dandas esse.

E. gr. Permutare volumus domus nostras. Quodsi in permutatione observanda sit æqualitas, definiendum est pretium tam domus meæ, quam tuæ, ut constet, an alteruter præter domum adhuc aliud dare debeat. Ponamus nimirum domum meam æstimari 6000. thalerorum, tuam nonnisi 5000. Patet præter domum tuam mihi adhuc dari debere rem aliam, quæ valet mille thaleros, aut ipsos mille thaleros: in permutatione enim etiam pecunia tanquam corpus (§. 889.), & quidem vi præsentis æstimata dari potest. Ex propositione itaque præsente intelligitur, quod non ideo desinat esse permutatio, si res æstimatæ dentur, consequenter habita pretiorum ratione.

§. 903.

Si do rem, ut tu præstes operas, actus naturaliter spectari potest tanquam permutatio. Etenim dominiis rerum introductis operæ æquiparantur rebus, quæ sunt in dominio nostro (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque perinde est, si operæ præstentur, ac si res dentur. Enimvero si do rem, ut des rem permutatio est (§. 879.). Ergo etiam tanquam permutatio spectari potest actus, si do rem, ut tu præstes operas. *De re pro operis data.*

Atque adeo patet contractum do, ut facias; reduci posse ad permutationem. E. gr. Si triturranti detur certa quantitas frumenti, ut certam granorum frumenti quantitatem excutiat; naturaliter contractus spectari potest tanquam permutatio, rei nimirum ac operarum. Neque dubium videtur, quin in primæva simplicitate istiusmodi contractum permutationi æquipararint homines, cum indigentia operas in locum rerum surrogari juberet, quibus non minus indigebat unus, quam alter re alterius. Nihil hominibus magis naturale est, quam ut ingenii vi ob æquipollentiam animadversam minus notum reducant ad id, quod ipsis cognitum, arte inveniendi naturali usi, quemadmodum logica naturali utuntur, necessitate optima magistra. Rerum permutatio utique præcessit permutationem rerum cum operis, ut adeo hanc ad illam reductam fuisse non dubitare possit, qui usum facultatum animæ perspectum habet.

§. 904.

Quoniam in permutatione operæ surrogari possunt in locum rerum (§. 903.); *naturaliter* etiam *operæ permutari possunt*, consequenter *si præsto operas, ut tu vicissim præstes operas alias, contractus spectari potest tanquam permutatio.* *De operarum permutatione.*

Atque adeo apparet, contractum facio ut facias etiam ad permutationem reduci posse: immo vix dubitandum in primæva simplicitate operarum mutuam præstationem a permutatione non fuisse distinctam. Ceterum cum demonstraverimus, dominiis rerum introductis facere ac dare idem esse (§. 122. *part. 3. Jur. nat.*); unum quoque idemque intelligitur, sive res cum re, sive res cum operis, sive operæ cum operis permutentur. Immo etiam adhuc, postquam contractus do ut facias & facio ut facias a contractu do ut des, distingui cœpit, operarum cum rebus & cum operis permutatio adhuc locum habere potest, quemadmodum emtione venditione introducta pecunia adhuc cum re permutatur (§. 889.), eo maxime casu, quo operæ pro operis vel re præstandæ non æstimantur, nec permutandorum spectatur æqualitas.

§. 905.

Pretium verum dicitur, quanti res valet communi hominum, vel peritorum æstimatione. Dici etiam poterat *commune pretium*. *Pretium verum quodnam dicatur.*

Ita pretium verum frumenti est; quanti certa frumenti quantitas valet communi hominum æstimatione. Ast verum pretium ædium est, quanti ædes valent æstimatione architectorum, aut fabrorum lignariorum & murariorum. Verum annuli aurei pretium est, quanti valet æstimatione

matione aurifabrorum. Supponitur nimirum in æstimatione omnem abesse dolum & artificem esse peritum in arte sua. Ceterum si ad rigorem naturalem rem exigere volueris, ea observanda sunt, quæ de definiendo rerum pretio supra demonstrata sunt, ne pretium sit iniquum, quatenus æstimatio repugnat officio cuidam erga alios. In Jure civili iustum pretium differt a vero, quippe quod a vero deficere, vel idem etiam superare potest, quemadmodum patebit deinceps, quando de emtione venditione acturi sumus.

§. 906.

Pretium affectionis quodnam dicatur.

Pretium affectionis est, quo res pluris æstimatur, quam communiter æstimari solet, ex singulari aliquo affectu. Unde patet, ***pretium affectionis excedere pretium verum*** (§. 905.).

E. gr. Tu nummum aureum accepisti a Rege, qui valet quinquaginta ducatos. Tu enim tanquam donum regium pluris æstimas, quam centum ducatos; pretium, quanti eum æstimas, est pretium affectionis, quod verum excedit ultra dimidium. Similiter domum tuam inhabitarunt majores tui & propterea eam magni æstimas, veluti si verum pretium sit peritorum judicio ter mille thalerorum, tu eam æstimas ex affectu ultra quinquies mille; erit pretium, quo domum tuam æstimas, pretium affectionis. Ceterum quando ex affectu res æstimatur, facile intelligitur, affectum esse jucundum, non molestum (§. 608 609. *Psych. empir.*).

§. 907.

Mensura pretii affectionis.

Quoniam pretium affectionis ex affectu venit (§. 906.), jucundo scilicet (*not.* §. *cit.*), affectus jucundi autem cum magno voluptatis gradu conjunguntur (§. 608. *Psych. empir.*); ***qui pretium affectionis rei imponunt, pro voluptate ex ea percipienda eandem æstimant***. Unde patet, cur ***rei eidem ob eandem causam non idem statuatur ab omnibus pretium affectionis***.

E. gr. Nummum aureum accepisti a Rege: accepit etiam alius. Non omnes eandem voluptatem ex dono regio percipiunt. Unde accidit, ut alius majoris eum æstimet alio, consequenter nec idem sit pretium affectionis, immo ut alii nonnisi vero, seu communi pretio eundem æstiment, cum ipsis perinde sit sive a Rege, sive ab alio quocunque donum acceperint, voluptatem ex dono non percipientes, nisi quatenus donatum est, hoc est, quatenus gratis acceptum.

§. 908.

Quomodo idem pretio aliarum rerum commensuretur.

Quia ***pretium affectionis*** imponitur rei pro voluptate ex ea percipienda (§. 907.); ideo ***æquale est pretio rei, ex qua tanta percipitur, quanta ex illa voluptas.***

E. gr. Ponamus te ex nummo aureo, qui valet 50. ducatos, tantam voluptatem percipere, quantam perciperes ex agro tibi donato, qui valet 100: evidens est, nummum aureum tanti a te æstimari, quanti æstimatur ager, cujus pretium commune est 100. ducatorum, consequenter pretium affectionis istius nummi esse 100. ducatorum, duplum adeo veri.

§. 909.

Quid hic inprimis observandum.

Quia pretium affectionis æquale est pretio rei, ex qua tanta percipitur, quanta ex illa voluptas (§. 908.), non vero omnes ex rebus ejusdem generis eandem voluptatem percipiunt; ***pretium affectionis determinandum est per pretium verum seu commune istiusmodi rerum, quibus quis maxime delectatur.***

Trahit sua quemque voluptas. Quamobrem non perinde est, qualemcunque rem eligas, ut per ejus pretium verum determinetur pretium affectionis, cum sic ejusdem rei diversum prodiret pretium affectionis, tanto quidem majus, quanto magis re delectaris, cum cujus pretio pretium affectionis confertur. Necesse igitur est, ut pretium affectionis determinaturus eligat rem talem, quali maxime delectatur, seu magis quam rebus aliis, quarum idem est pretium commune.

E. gr.

E. gr. Insignem voluptatem percipis ex horto amœno: pretium affectionis rei alterius determinabitur per rationem ad pretium verum horti cujusdam amœni. Similiter si plurimum ames gemmas; pretium affectionis determinabitur per pretium alicujus gemmæ verum. Multæ admodum rationes influunt in pretium affectionis, quod unusquisque rei suæ statuit, ut adeo difficile sit reperire rem aliam, quam eidem æquiparat. Si duæ res, quarum pretium verum diversum est, earum vero uni pretium affectionis statuitur, electioni submittuntur, & altera huic præfertur; quantum sit pretium affectionis facilius æstimatur, modo non adsint rationes particulares, quæ lucrum minus pretio affectionis præferri jubent, quamvis non sine molestia. Pretium affectionis cum pendet ab affectu (§. 906.), consequenter ab appetitu sensitivo (§. 603. *Psych. empir.*), opinione regitur, varia pro varietate personarum & circumstantiarum.

§. 910.

Unicuique permittendum, ut rei suæ pretium affectionis statuat, quantum velit; quamdiu nil fit contra jus alterius. Etenim vi libertatis naturalis permittendum est, ut unusquisque in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium, quamdiu contra jus tuum nil facit (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem permittendum etiam est, ut rei suæ pretium affectionis statuat, quantum velit, quamdiu nil fit contra jus alterius. *De libertate pretium affectionis determinandi.*

In determinando pretio affectionis quilibet abundat sensu suo. Ferendum vero est, ut alter abundet sensu suo, quamdiu hoc non conjunctum est cum injuria tua. E. gr. Habes nummum aureum 510. ducatorum, quem pluris facis, quam mille ducatos. Si nihil mihi debes, nec sis in mora solvendi, propterea quod nummum istum cum pecunia permutare non vis; mea non refert, quanti eum facias. Permittendum igitur tibi est, ut eum pluris facias, quam mille ducatos, hos non accepturus, etiamsi quis hanc summam pro eo afferret. Etsi enim pro rerum tuarum statu stultitiæ accusandus fores, quod mille ducatos pro eo accipere nolles; quid tamen ad me, quod stultitiam patiatur nummus tuus? Enimvero si mihi deberes 40. aureos, quos solvere non poteras nummo retento; pretium affectionis, quod statuis, conjunctum foret cum violatione juris mei, adeoque hoc mihi ferendum non esset.

§. 911.

Quoniam nihil fit contra jus tertii, si quis rei cuidam suæ, quæ alienanda non est, pretium affectionis statuit, unicuique autem permittendum est, ut rei suæ pretium affectionis statuat, quantum velit (§. 910.); *libertas statuendi pretium affectionis pro se*, hoc est, ut nemo alius idem agnoscere teneatur *infinita est*. *Libertas determinandi pretium affectionis quando infinita.*

Libertas hæc rem exigui pretii prorsus inæstimabilem efficere potest. Nec a ratione semper alienum est pretium affectionis in infinitum extendi in casu præsenti. Ponamus tua merita tanti æstimari a Rege, ut te suo superbiat. Ponamus te ab eo accepisse nummum aureum, gratiæ ac amoris monumentum. Ponamus porro Regem fortunas tuas auxisse & ab injuriis eorum, qui malevolo in te erant animo, te protexisse. Ponamus denique eam esse rem familiarem tuam, ut pretium nummi verum tuto contemnere possis. Quodsi pretium affectionis omnes respuat limites, ut nummus tibi sit inæstimabilis; nemo sanus habebit, quod in eo jure reprehendat. Metiris enim pretium amore & animo grato, cui quod nullos statuas limites, ecquis, quæso, culpabit, nisi amorem mercenarium esse velit? Hoc vero affectionis pretium nonnisi pro te valet, cum unice sit signum amoris ac grati animi tui, quem cum renovat nummi memoria & adspectus, blanda voluptate demulcetur animus. Qui novit, quanta sit voluptas, quæ ex officiorum conscientia originem trahit, & quod ea perennet, is eam voluptati ex rebus aliis percipiendæ utique antepon et. Intelliguntur hic officia non minus ad virtutes morales, quam intellectuales referenda. Et de voluptate hujus generis suo loco in Philosophia morali apertius dicemus.

§. 912.

Si pretium affectionis oriatur ex affectu, qui originem debet officiis, a ratione alienum non est: quodsi ita desistendum, ut idem agnoscatur ab aliis, nil quicquam *Principium generale*

moralitatis pretii affe-ctionis. *committendum, quod repugnet officio cuidam erga alios.* Officium enim naturale, de quo hic loquimur, cum sit actio juxta legem naturalem præceptivam & prohibitivam determinata (§. 225. *part. 1. Jur. nat.*), lex autem nos obliget ad actionem committendam, si præceptiva fuerit (§. 164 *part. 1. Phil. pract. univ.*), ad eam omittendam, si prohibitiva fuerit (§. 163. *part. 1. Phil. pract. univ.*), obligationi naturali convenit (§. 141. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter affectus, qui originem debet officiis, ab ea non dissentit, appetitu sensitivo & rationali consentiente (§ 603. 908. *Psych. empir.*). Quoniam itaque consensus appetitus sensitivi, adeoque affectuum (§. 603. *Psych. empir.*), cum appetitu rationali legi naturæ convenit (§. 267. *part. 1. Jur. nat.*), eidem quoque repugnare nequit pretium affectionis ex affectu ortum, qui originem debet officiis. Quamobrem cum lex naturæ rationi conveniat (§. 259. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nec a ratione alienum esse potest pretium affectionis, si oritur ex affectu, qui originem debet officiis. *Quod erat primum.*

Enimvero cum officia erga alios conveniant obligationi naturali *per demonstrata*, hæc vero necessaria & immutabilis sit (§. 142. *part. 3. Jur. nat.*); nil quicquam omnino committendum, quod repugnet officio cuidam erga alios. Quodsi ergo pretium affectionis ita definiendum, ut idem agnoscatur ab aliis, nil quicquam omnino committendum, quod officio cuidam erga alios repugnat. *Quod erat alterum.*

Habemus adeo principium generale, vi cujus in dato casu particulari facile determinabitur pretii affectionis moralitas, sive quis idem pro se statuat, sive ita determinandum sit, ut ab alio agnoscendum. Quando de moralitate pretii affectionis quæstio incidit, in casu priori quæritur, num recte faciat, qui hoc pretium affectionis rei suæ imponit; in posteriori quæritur; num sit æquum, ne qui agnoscere id tenetur lædatur. Non nego principiorum Juris naturæ apprime peritum & acumine præditum esse debere, qui de moralitate pretii affectionis statuere vult, ne a veritatis tramite vel latum unguem recedat: id enim ipsa insinuat præsens propositio. Quando itaque determinationem moralitatis vi propositionis præsentis facilem dicimus, judicem supponimus competentem. Ceterum nemo miretur, quod pretium affectionis per jus naturæ determinandum esse contendamus. Hoc enim jus regit omnes actus humanos, adeoque etiam pretium affectionis. Regit autem actus humanos, quatenus ex officiis erga se atque alios, ipsum etiam Deum, tanquam primis principiis deducitur, quomodo iidem determinandi sint. Unde in determinando pretio affectionis pro se habetur ratio officiorum, quatenus moderatur voluptatem propriam; in eodem determinando autem, prouti idem ab alio agnoscendum, quatenus tuentur alienam utilitatem. Hinc porro facile intelligitur, in determinando pretio affectionis, quod ab aliis agnoscendum, rationem habendam esse tantummodo officiorum erga alios, præsertim negativorum, veluti de non locupletando sese cum damno alterius (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*), vel damno alterius (§ 495. *part. 2. Jur nat.*), aut in genere de non lædendis aliis (§. 695. *part. 1. Jur. nat.*). Hæc vero potissimum respiciunt jus internum. De jure externo statuendi pretium affectionis pro se diximus ante (§. 910. 911.); sed restat quæstio, quid juri externo conveniat, si idem agnoscendum ab alio.

§. 913.

Quando idem pretium affectionis eidem rei imponatur a pluribus. *Pretium affectionis idem statuere nequeunt, nisi qui eodem affectu ducuntur, vel eandem ex re voluptatem percipiunt.* Etenim ponamus idem pretium affectionis statuendum esse ab iis, qui eodem affectu non ducuntur, vel eandem ex re voluptatem minime percipiunt. Oriri adeo nequit ex singulari aliquo affectu, seu idem metiri nequit voluptas, quæ ex re percipitur. Quod cum sit absurdum (§. 906. 907.); evidens omnino est, pretium affectionis idem statuere non posse, nisi eos, qui eodem affectu ducuntur, vel eandem ex re voluptatem percipiunt.

Ex. gr. Nummum aureum, cui pretium affectionis imponis, accepisti a Rege, qui merita tua suscipit, & quem te amantem amas. Evidens est, alium idem pretium affectionis eidem non impositurum. Non nego, fieri posse, ut alius vel majus statuat pretium affectionis ob ea, quæ insunt nummo, ad affectum excitandum in ipso apta; sed tum non dici poterit idem (§. 181. *Ontol.*), cum ad identitatem pretii affectionis idem requiratur excessus supra commune

ne (§. 906). Quodsi vero hunc adesse supponas, aut aderit idem affectus, aut saltem alius, qui eadem animum demulcet voluptate, vel tanti æstimabitur a te voluptas tua, quanti ab altero sua, ut adeo hoc respectu eadem dici possit. Ponamus vero te ex summa raritate voluptatem percipere. Utique non repugnat, ut plures eidem rei idem imponant pretium affectionis. Quodsi ad hæc animum advertas, nihil difficultatis supererit circa propositionem præsentem, modo rite applicatis principiis ontologicis accurato judicio discernere valeas, quatenus res in casu dato pro iisdem haberi possunt, quæ in se spectatæ non prorsus eædem sunt. Tenendum tamen hic quoque est, aliud esse idem pretium affectionis rei imponere, aliud idem agnoscere ac suum eidem æquare. Sed nostrum jam non est condere theoriam pretii affectionis, quæ sit omnibus numeris absoluta: sufficit tradidisse principia, quæ ad ulteriora viam sternunt nondum satis tritam.

§. 914.

De jure externo pretii affectionis ab altero libere agnoscendi.

Si pretium affectionis ab altero libere agnoscendum, tantum admittendum, quantum alter agnoscere vult. Quodsi enim pretium affectionis libere agnoscendum, in tua unice voluntate positum est, utrum id agnoscere velis, quod ab altero rei imponitur, an nolis. Quamobrem cum vi libertatis naturalis permittendum sit, ut unusquisque in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium, quamdiu nil fit contra jus tertii (§. 156. *part.* 1. *Jur. nat.*); tibi quoque permittendum est, quantum agnoscere velis pretium affectionis, si quod ab altero rei suæ imponitur, consequenter tantum admittendum, quantum tu agnoscere vis.

Si pretium affectionis, quod quis rei suæ imponit, libere agnoscendum, cum determinatio pendeat a libero alterius ac tuo consensu, in eo definiendo nihil difficultatis est. Tantum enim erit, quantum vobis placuerit. In hoc igitur casu jus externum pretii affectionis definiendi manifestum est. Ex. gr. Ego pretium affectionis rei meæ impono, quod veri duplum est. Si tu eam habere a me velis, ac in idem consentis; jure externo non est, quod reprehendi possit.

§. 915.

De jure externo pretii affectionis ab altero invito agnoscendi.

Si pretium affectionis ab altero invito agnoscendum, veluti si restituendum, in statu naturali tantum admittendum, ad quantum agnoscendum unusquisque alterum vi adigere potest. Quodsi enim quis tibi obligatus est ad aliquid restituendum, tibi competit jus eundem vi adigendi, ut restituat (§. 236. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Ergo etiam vi alterum adigere potes, ut pretium affectionis restituat. Enimvero unicuique permittendum, ut rei suæ pretium affectionis statuat, quantum velit, quamdiu nil fit contra jus tertii (§. 910.). Quamobrem si alter pretium affectionis tibi restituere debet, tuum est illud definire, consequenter cum tibi competat jus alterum ad idem restituendum vi adigendi, in statu naturali utique pretium affectionis, quod ab altero agnoscendum, tantum admittendum, ad quantum agnoscendum eum vi adigere potes.

Nimirum si tu exigis pretium affectionis, tu idem voluntate tua definis. Si alter id restituere debet, necesse est, ut idem agnoscat. Quoniam vero invitus agnoscere debet, tantum agnoscere tenetur, quantum suadet metus, ne majus malum incurrat, nisi in eam quantitatem consentiat, a qua recedere non vis (§. 581. *p.* 1. *Jur. nat.*). Tantum igitur admittendum, ad quantum agnoscendum alterum vi adigere potes. Non alio fine fieri debet restitutio, quam ut is, cui quid deest, restituatur in eum statum, qui erat, quando suum habebat, consequenter facta restitutione perinde esse debet, ac si suum haberet alter, nec quicquam ipsi amplius deesset. Suum vero non habet, quamdiu ex eo, quod nunc habet, non eam percipit voluptatem, qualem ex illo percipiebat, quod ante habebat, cum pretium affectionis statuatur pro voluntate ex re percepta (§. 907.). Etsi adeo jure interno non ita indulgendum voluptati propriæ, ut desimus officio erga alios (§. 910.); jure tamen externo vi libertatis naturalis, unde illud derivatur (§. 398. *part.* 3. *Jur. nat.*), alterius conscientiæ relinquendum, quid agat (§. 157. *part.* 1. *Jur. nat.*).

§. 916.

Quando pretium affectionis probandum.

Qui pretium affectionis ab invito agnosci vult, id probare tenetur. Etenim si pretium affectionis ab invito agnoscendum, tantum admittendum, ad quantum agnoscendum alterum quis vi adigere potest (§. 915.), consequenter ipsi competere debet jus ad pretium affectionis agnoscendum alterum vi adigendi. (§. 156. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Enimvero ex eo, quod quis dicat, sibi esse pretium affectionis, constare nequit, quod sit, consequenter quod jus habeat alterum ad idem agnoscendum vi adigendi. Quamobrem necesse est, ut, qui pretium affectionis ab invito agnosci vult, id probet.

Atque adeo patet, jus externum non dare licentiam fingendi pretium affectionis, quod nullum est, sese locupletandi animo cum damno alterius: id quod juri naturæ e diametro adversum (§. 585. *part.* 2. *Jur. nat.*). Jure externo non datur impunitas agendi, nisi in casu dubio, quando vi libertatis naturalis alterius judicio standum (§. 156. *part.* 1. *Jur. natur.*), aut quando libere consentis in actum tibi damnosum, quem tibi damnosum non judicare videris, quia in eum consentire non tenebaris. Jacturam sibi facere non videtur, qui facere vult, cum quilibet rem suam derelinquere (§. 256. *part.* 2. *Jur. nat.*), & dominium ejus quomodocunque (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*); consequenter etiam ut nihil pro re sua ab altero vicissim recipiat, adeoque gratis (§. 18.) transferre possit. Quemadmodum injuria non fit volenti; ita etiam damnum non infertur volenti. Ceterum non opus est, ut ostendatur, quomodo probetur pretium affectionis. Ad eam enim manuducit definitio, quæ affectum quendam singularem requirit (§. 906.), cujus causæ patent per ea, quæ de affectibus in Psychologia empirica traduntur, dijudicandæ per officia naturalia (§. 912.).

§. 917.

Quo fine pretium affectionis exigatur.

Pretium affectionis exigitur ad tollendum tædium inde ortum, vel oriundum, quod carere debeamus voluptate ex re chara percipienda. Pretium enim affectionis statuitur pro voluptate ex re chara percipienda (§. 907.). Quamobrem cum molestum accidat, si carere debeamus voluptate, qua frui poteramus, quod tanquam a posteriori satis notum sumimus; non alio fine pretium affectionis exigi patet, quam ad tollendum tædium inde ortum, vel oriundum, quod carere debeamus voluptate ex re chara percipienda.

Nimirum pretium affectionis excedit verum pretium rei (§. 906.), ut adeo, quod ultra verum pretium accipitur, quasi gratis accipiatur (§. 18.). Quamobrem cum voluptatem pariat, quod gratis datur, voluptas vero tædio contrarietur (§. 511. 518. *Psych. empir.*), consequenter simul voluptas atque tædium ex re eadem percipi nequeat, voluptate æquipollente tollitur tædium, exinde oriundum, quod voluptate quadam carere debeamus. Si absentia rei charæ creat tædium, quod plus habes, quam antea habebas, pretio affectionis accepto, voluptatem parit, ut adeo perinde sit, sive ex re qua chara, sive ex eo, quod plus habes, voluptatem percipias. Sane si quis ex eo, quod ultra verum rei pretium accipit, eandem voluptatem non percipit, quam ex re sibi chara, quatenus chara est; is nec dici potest hoc statuere pretium affectionis, sed vel majus, vel prorsus infinitum. E. gr. Si nummum aureum æstimas duplo majoris, quam est verum ejus pretium, quod v. gr. sit 50. ducatorum, & pro eo accipis ducatos centum; ex quinquaginta utique ducatis tantundem voluptatis percipere debes, quantum ex numero aureo, quatenus tibi charus erat. Quodsi enim cogites, eodem te carere, ac tædium suboriri velit; voluptas statim orta, quamprimum animum convertis ad quinquaginta ducatos, quos lucratus es, tædio non sinit esse locum. Equidem fieri potest ut propter inconstantiam animi postea pœniteat, te voluptatem ex 50. aureis percipiendam prætulisse voluptati ex nummo qua charo percipiendæ; inconstantiæ tamen hujus nulla habenda est ratio. Quemadmodum enim non sine ratione statuendum, quod semel agendum; cum nihil omnino temere sit faciendum (§. 278. *part.* 3. *Jur. nat.*); ita etiam absonum est tum demum pœnitere velle, quando pœnitere non amplius licet, seu quem frustra pœnitet. Et si quando contingat nos carere debere re chara, consequenter etiam ea voluptate, pro qua pretium affectionis eidem imponebatur; patientiæ, ad quam naturaliter obligamur (§. 593. *part.* 1. *Jur. nat.*), convenit, ut feramus, quod mutari non potest.

§. 918.

§. 918.

A pretio affectionis exigendo, quando id restituendum, abesse debet animus vindictæ cupidus; sed abesse nequit amor, quo alterum amamus tanquam nosmetipsos. Animus enim hominis ab omni vindictæ cupiditate alienus esse debet (§. 948. *part. 1. Jur. nat.*). Ergo idem abesse quoque debet, quando ab altero exigimus, ut pretium affectionis nobis restituatur. *Quod erat unum.* *Moralitas in exigenda restitutione pretii affectionis.*

Unumquemque vero, etiam inimicum (§. 632. *part. 1. Jur. nat.*), amare debemus tanquam nosmetipsos (§. 619. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum hæc obligatio sit prorsus immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), amor iste universalis omnium erga omnes nunquam abesse potest, quando nobis agendum cum aliis. Abesse igitur etiam nequit, quando ab altero exigimus, ut pretium affectionis restituatur. *Quod erat alterum.*

Hoc pacto facile præcavebitur, ne affectus, cui pretium affectionis originem debet, exorbitet. Exigitur enim pretium affectionis ad tollendum tædium inde ortum, quod carere debeamus voluptate ex re chara percipienda (§. 917). Tollitur tædium voluptate, qualis etiam percipitur ex tædio alterius, si animus vindictæ cupidine flagrat (§. 947. *p. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum ad vindictæ cupidinem referendum sit, quando inimici dolor læso doloris remedium est, quod lege naturalis prohibitum (§. 946. *p. 1. Jur. nat.*); qui animum ab omni vindictæ cupidine alienum habet, in determinando pretio affectionis non intendet, ut ægre fiat restituenti. Porro qui alterum amat tanquam seipsum, ex ejus tædio tædium percipit (§. 642. *Psych. empir.*), idem aversatus tanquam suum, adeoque quando pretium affectionis ab altero sibi restituendum, id non eo usque extendet, ut gravare queat alterum. Atque adeo patet, quomodo moderandus sit affectus, ne pretium affectionis ab altero restituendum exigatur iniquum. Immo per propositionem præsentem etiam obtinebitur, ne pretium affectionis exigatur, quando idem non exigi æquitati magis convenit.

§. 919.

A permutantium unice voluntate pendet, utrum æqualitatem observare velint, nec ne. Permutantes enim esse debent rerum, quæ permutantur, domini (§. 882.). Enimvero a domini voluntate unice pendet, quomodo dominium rei suæ in alterum transferre (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter utrum pro ea, quam dat, tantundem, an minus recipere velit. Quoniam itaque æqualitas observatur in permutatione, quando tantundem recipitur, quantum datur, inæqualitas vero obtinet, si unus plus dat, alter minus (§. 898.); a permutantium utique voluntate pendet, utrum æqualitatem observare velint, nec ne. *An in permutatione æqualitas observanda.*

Ex eo, quod do ut des, per se non sequitur, te tantundem dare debere, quantum ego do: hoc enim pendet a dantium voluntate, & notioni dominii convenit ea voluntas (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Jure igitur externo standum est permutantium voluntate, cujus quænam sit ratio non attenditur. Ne tamen quis existimet, quasi tollatur differentia inter donationem reciprocam & permutationem, quam supra annotavimus (*not.* §. 215.); sequentia probe expendenda sunt.

§. 920.

In permutatione is animus esse videtur permutantibus, ut observetur æqualitas; nisi adsint rationes fortes in contrarium. In permutatione enim datur, ut detur (§. 879.). Enimvero qui aliquid dat, ut detur, consequenter ut pro eo, quod dat, aliud accipiat, non videtur habere animum alteri quid dandi, pro quo nihil vicissim accipit, adeoque nec plus dandi, quam recipit, nisi quatenus eo, quod plus dat, alterum ad dandum permovere velit (§. 889. *Psych. empir.*), vel adsint rationes aliæ, cur gratis quid dare velit (§. 70. *Ontol.*). Quamobrem in permutatione is animus esse videtur permutantibus, ut unus tantundem det, *An in permutatione æqualitas, an inæqualitas præsumenda.*

det, quantum ab altero recipit, consequenter ut in permutatione observetur æqualitas (§. 898), nisi adsint rationes fortes in contrarium.

Ex. gr. Si permutare velim triticum cum pisis, quod hisce indigeam, non vero tritico; nulla sane ratio, cur tibi plus dare velim, quam a te recipio, sed potius tantundem recipere volo, quantum do, ita ut pretium pisorum æquale sit pretio tritici. Ast si tibi animus non est permutandi pisa cum tritico, & ego plus offero, quam tu dare debes, ut hoc lucro te permoveam ad permutandum; æqualitatem non attendi debere quod velimus permutantes, utique manifestum est. Idem obtinet; si rei tuæ statuis pretium affectionis, ob quod eam cum alia permutare nolis, nisi eidem satisfiat. Quamobrem ordinarium est, quod unus permutantium tantum ab altero recipere velit, quantum dat, consequenter ut æqualitas in permutatione spectetur, atque ideo hoc semper præsumitur, donec probetur contrarium (§. 248 *part. 2 Juris nat.*).

§. 921.

Si inæqualitas sit scientium ac volentium, qualis sit actus. *Si unus permutantium sciens ac volens plus dat, quam ab altero recipit; actus mixtus est ex permutatione & donatione.* Etenim in permutatione is est animus permutantibus, ut æqualitas observetur, nisi adsint rationes fortes in contrarium (§. 920.), adeoque ex contractu permutationis colligi nequit, quod unus plus dare voluerit, quam ab altero accepit. Quodsi ergo unus sciens ac volens plus dat, quam ab altero recipit, hoc gratis dare (§. 18.), adeoque donare, quod plus est, intelligitur (§. 48.). Quamobrem patet, si unus permutantium sciens ac volens plus dat, quam ab altero recipit, actus mixtus est ex permutatione & donatione.

Ex. gr. Do tibi librum, quem multo majoris pretii esse constat, ut des alium minoris pretii. Dubium non est, actum hunc non esse meram permutationem, sed eidem accedere donationem, vel ut te permoveam ad permutationem, vel ne permutationis factæ te pœniteat, consequenter ne ex ea tibi tædium suboriatur (§. 755. *Psych. empir.*).

§. 922.

Æqualitas ad permutationem requisita. Quoniam contractus mixtus est ex permutatione atque donatione, quando unus permutantium sciens ac volens plus dat, quam ab altero recipit (§. 921.), quando vero tantundem recipitur, quantum datur, æqualitas observatur (§. 898.); *in permutatione per se æqualitas observanda, nec in ea admittenda inæqualitas, nisi qui plus dat sufficienter indicaverit plus dandi voluntatem* (§. 919.).

In locum permutationis communis utilitatis gratia successit emtio venditio, in quo contractu pecunia tanquam pretium eminens surrogatur in locum rei alterius. Cum igitur quilibet ultro admittat æqualitatem in emtione & venditione; nemini quoque mirum videri debet, quod eadem requiratur ad permutationem, cui iste contractus æquiparatur. Qui dat ut detur, non vult gratis dare (§. 18.): non tamen repugnat, ut & gratis aliquid det, qui aliud gratis dare non vult, consequenter ut partem det gratis, qui totum gratis dare non vult. Aliud vero est permutare, aliud permutare & donare simul. Cum nemo alteri donare quid cogatur (§. 73.), justitiæ autem conveniat, ut suum cuique tribuatur (§. 924-926. p. 1 *Jur nat*); si neuter permutantium hunc animum donandi, quin æqualitas in permutatione observanda justitiæ conveniat, dubitandum non est.

§. 923.

Quomodo æqualitas observetur, si res permutandæ fuerint pretii diversi. *Si res inæqualis pretii permutentur, nec dominus rei majoris pretii habeat animum donandi, rei minoris pretii adjiciendum aliud, quod excessum alterius adæquat.* Quamdiu enim a permutatione abest animus donandi, æqualitas observanda, nec ulla inæqualitas admittenda (§. 922.), consequenter res, quæ permutantur, ejusdem pretii esse debent (§. 898.). Quamobrem si contingat dari rem minoris pretii, ut detur res majoris, animum vero donandi non habeat, qui-

qui rem majoris pretii dat; alter utique rei suæ, quæ minoris pretii est, aliud adjicere tenetur, quod excessum illius adæquat.

E. g. Permutamus ædes nostras. Pretium mearum est 6000 thalerorum pretium tuarum 7000. Si tibi non est animus mihi donandi mille thaleros; utique tibi præter domum meam mille adhuc thaleros dare debeo. Ast si domus mea tibi utilior videtur tua, ut eam utilitatem pluris facias, quam mille thaleros, pretium affectionis statuis domui meæ, vi cujus tibi perinde est, ac si mihi donare velles mille thaleros, ut me ad permutationem ædium æqualis pretii permovere velles, aut permutationem tibi oblatam remunerari decerneres. Ceterum communiter observari, quod vult propositio præsens, experientia constat.

§. 924.

Pretium affectionis non iniquum non tollit æqualitatem in contractu oneroso. Quoniam enim pretium affectionis a ratione alienum non est, & ita definiendum, quando ab altero agnoscendum, ut nil committatur, quod repugnat officio cuidam erga alios (§. 912.); ut quis rem suam, quam dare debet, pretio affectionis non iniquo æstimet, utique permittendum. Et quoniam alteri contrahentium liberum est, utrum idem agnoscere malit, an vero contrahere nolit, quando idem agnoscit, perinde est, ac si ipsemet hoc pretium rei imponeret, consequenter tantundem reciperet, quantum daret. Quamobrem cum æqualitas observetur in contractu oneroso, si tantundem recipitur, quantum datur (§. 898.); pretium affectionis non iniquum non tollit æqualitatem in contractu oneroso. *An pretium affectionis in contractu oneroso admittendum.*

Non metuendum hinc est, quasi fraudibus latæ pandantur fores, si pretio affectionis locus in contractibus onerosis admittatur. Etenim pretium affectionis indicandum est, si ejus ratio haberi debet (§. 427. *part. 3. Jur. natur.*): quo facto in arbitrio tuo positum est, utrum id agnoscere velis, an nolis. Facile autem patet, te idem non agniturum, nisi adsint rationes, cur idem potius agnoscere, quam re, cui impositum carere malis. Et in casu particulari per has ipsas rationes intelligitur, adesse aliquid, quod excessu pretii affectionis supra verum æstimes.

§. 925.

Quoniam in permutatione per se spectatur æqualitas (§. 922.), *pretium* autem *affectionis non iniquum* eandem non tollit in contractu oneroso (§. 924.), qualis etiam permutatio est (§. 879.); idem etiam *in permutatione æqualitatem non tollit.* *An in permutatione.*

Sumamus exemplum de permutatione ædium, quod paulo ante dedimus (*not. §. 923.*). Ponamus ædes meas ad me pervenisse a majoribus meis, ut ego eas æstimem pluris, quam 6000 thalerorum, quod verum earum pretium sit. Sit verum pretium ædium tuarum 7000 thalerorum & tu eas permutare vis cum meis, quoniam tibi utiliores. Quod si hanc utilitatem magis æstimes, quam mille thaleros, vel saltem non minoris, si ego nolim in permutationem consentire, nisi pure tuæ cum meis permutentur, excessus pretii affectionis supra verum, qui est mille thalerorum, adæquat pretium utilitatis, cujus causa a te fit permutatio. Dici adeo nequit ob pretium affectionis, quod impono ædibus meis, sublatam esse æqualitatem in permutatione, cum eodem ædes a me ob pretium affectionis, a te ob singularem utilitatem æstimentur septem millium thalerorum.

§. 926.

Si in permutatione qui plus dedit non habuit animum donandi, qui plus accepit, tantundem alteri restituere debet, quantum plus habet. Etenim in permutatione observanda æqualitas, nisi unus sciens ac volens plus det donandi animo (§. 920. 921.), consequenter eo animo contrahitur, ut tantundem recipiatur, quantum datur (§. 898.). Quoniam igitur nemo quid ab altero invito acquirere potest (§. 338. *part. 2. Jur. nat.*); qui plus accepit utique tantundem restituere debet, quantum plus habet. *Quando quod plus datum in permutatione restituendum.*

Osten-

Ostenditur etiam per indirectum hoc modo. Ponamus quod in permutatione animo non donandi plus datum restitui non debere. Dolo igitur, vel culpa sua efficere licet, ut alter minus habeat, quam habere debebat. Quod cum sit absurdum (§. 579. *p. 2. Jur. nat.*); quod animo non donandi plus datum, utique restituendum.

Ex. gr. Permutatur avena cum hordeo. Ponamus commune pretium avenæ pro uno modio esse octo grossorum, hordei vero duodecim, ut adeo pretia sint ut 2 ad 3, consequenter tres modii avenæ æquivaleant duobus modiis hordei. Ego tibi dedi 36. modios avenæ: ut æqualitas observetur, tu mihi dare debes 24 modios hordei. Ast dedisti tantummodo 20. Necesse igitur est, ut mihi adhuc des quatuor. Similiter ponamus, me permutare domum cum agro tuo. Domus mea æstimatur a peritis ter mille thalerorum pretio, agri tui pretium commune est nonnisi duorum millium & quingentorum. Quodsi æqualitas observanda, tu mihi adhuc dare debes thaleros quingentos. Naturaliter nulla toleratur læsio, sed quantum quis plus habet, tantundem quoque restituendum. *Læsio* ultra dimidium, quæ & *enormis* dicitur, inventum juris civilis est, de quo plura suo loco.

§. 927.

Qualis sit permutatio. *Naturaliter permutatio contractus consensualis est.* Naturaliter enim permutatio perficitur solo consensu contrahentium (§. 880.). Quoniam itaque contractus consensualis est, qui solo consensu mutuo perficitur (§. 725.); permutatio quoque naturaliter contractus consensualis est.

Quod adeo mere civile sit, quando in Jure Romano ad perfectionem permutationis requiritur saltem ex altera parte traditio rei, supra jam annotavimus (*not.* §. 880.). Et quæ ibidem annotavimus, ne ullus ex Jure civili scrupulus restet, relegenda sunt.

§. 928.

Quando contractus rescindi dicatur. *Contractus & actus* in genere *rescindi* dicitur, quando pro nullo declaratur, qui jure nullus non est. Quamvis subinde etiam rescindi dicantur actus, qui ipso jure nulli sunt, sed per inconstantiam loquendi, in Jure naturæ non facile admittendam (§. 143. *Disc. prælim.*).

§. 929.

An permutatio ob læsionem rescindi possit. *Naturaliter permutatio rescindi nequit, læso invito, immo nec rescindi potest invito eo, qui plus accepit.* Etenim in permutatione datur res pro re (§. 879.) & naturaliter ea solo contrahentium consensu perficitur (§. 880.), consequenter dandi voluntate sufficienter declarata dominium rei transit in accipientem (§. 13. *p. 3. Jur. nat.*), quod cum nemini invito auferri possit (§. 338. *part. 2. Jur. nat.*), neuter quoque contrahentium cogi potest ad rem nunc suam restituendam & eam, quam dederat, recipiendam, aut, si res nondum traditæ fuerint, ad jus suum remittendum (§. 95. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem patet, naturaliter rescindi non posse permutationem, ita ut quilibet contrahentium recipiat, vel retineat, quod suum est, altera parte invita, adeoque nec læso invito, nec invito eo, qui plus accepit.

Naturaliter adeo quilibet retinet, quod suum est factum, & qui minus habet, non agit, nisi ut res ad æqualitatem reducatur, nisi utraque contrahentium pars in rescissionem contractus consentiat, ut quod antea erat suum quælibet recipiat, vel retineat, siquidem res traditæ nondum fuerint, cum naturaliter quilibet jus suum remittere possit, quando nihil fit contra jus tertii (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*). Ex. grat. permutavi equum meum cum tuo. Equus meus æstimatur a peritis 50. thalerorum, tuus nonnisi 40. thalerorum pretio. Nullum mihi competit jus ad equum, qui meus fuerat, mihi restituendum te invitum adigendi, & ad eum quem tu dedisti, recipiendum, consequenter te invito contractum rescindendi. Similiter nec tibi

tibi competit jus me compellendi ad tibi reddendum equum, quem dederas, & recipiendum eum, quem acceperas. Nil autem obstare, quo minus mutuo dissensu contractus rescindatur, adeoque unusquisque vel recipiat, vel retineat quod ante contractum uniuscujusque erat, nemo dubitare potest.

§. 930.

Si res permutatæ nondum traditæ fuerint, neuter tamen permutantium eam, quam adhuc habet, alienare potest. Etenim patet, ut in demonstratione propositionis præcedentis, permutantium voluntate sufficienter declarata statim transferri dominium, ut adeo, si res non statim tradantur, utraque pars habeat, quod est alterius, adeoque rem alienam (§. 146. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero rem alienam nemo alienare potest (§. 667. *part* 2. *Jur. nat.*). Ergo etiam neuter permutantium, rebus nondum traditis, eam alienare potest, quam adhuc habet. *De alienatione rerum permutatarum, sed nondum traditarum*

§. 931.

Quoniam itaque neuter *permutantium*, *rebus nondum traditis* eam alienare potest, quam adhuc habet (§. 930.), *si unus alienaverit, alteri competit jus eam adversus possessorem vindicandi* (§. 544. *part.* 2. *Jur. nat.*). *Quando alienata vindicari possit.*

Cur hæc parum conveniant juri civili, ex anterioribus abunde intelligitur.

§. 932.

Si unus permutantium rem tradidit & qui accepit eam alienat, alienatio valida, nec ei, qui tradidit, adversus possessorem jus ullum competit. Etenim patet ut ante in demonstratione de permutatione ob læsionem non rescindenda (§. 929.), sola declaratione voluntatis dandi in accipientem translatum esse dominium, ut adeo statim efficiatur ejus dominus. Quodsi adeo accessit traditio, in eum quoque collata est potentia physica de re sua pro arbitrio statuendi (§. 24. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum dominus rem suam alienare possit (§. 668. *part.* 2. *Jur. nat.*); si qui permutantium rem sibi traditam accepit eam alienat, alienatio utique valida est, consequenter nec ei, qui tradidit, adversus possessorem jus ullum competit. *De alienatione rei in permutatione traditæ.*

Convenit hæc propositio cum jure civili: sed per principia Juris naturalis non minor est evidentia propositionum præcedentium, quam præsentis.

§. 933.

Contractus omnis consensualis valet, etiamsi in scripturam non redigatur: in scripturam vero refertur, ut appareat, quod & qua lege initus fuerit. Etenim contractus consensualis solo consensu mutuo perficitur (§. 725.), adeoque statim valet, quamprimum contrahentes consensum suum quomodocunque declaraverint. Quamobrem cum non minus verbis ore prolatis, quam scriptis, consensus declarari possit; contractus consensualis valet, etiamsi in scripturam non redigatur. *Quod erat unum.* *An contractus consensualis in scripturam redigendus.*

Posterius ostenditur eodem modo, quo idem de donatione demonstravimus (§. 162.). *Quod erat alterum.*

Supervacaneum esse, ut contractus consensualis in scripturam redigatur, si statim ab utraque parte adimpleatur, per se patet. Quamprimum enim contractus ab utraque parte adimpletus, neutra alteri amplius obligatur, adeoque nihil est, quod in dubium vocatum probatione posthac indigeat, nisi forsan, quod fuerit contractum.

§. 934.

An permutatio.

Quoniam permutatio contractus consensualis est (§. 927.), contractus autem consensualis valet, etiamsi in scripturam non redigatur, in scripturam vero refertur, ut appareat, quod & qua lege is initus fuerit (§. 933.); *permutatio* etiam *valida est, etiamsi in scripturam non redigatur, in eam autem referri debet, ut constet, quod & qua lege fuerit facta.*

Facile apparet in eo casu consultum esse; ut permutatio, & in genere contractus omnia in scripturam redigatur, quando non sine ratione metuendum; ne forsan aliquæ ex contractu oriantur lites, ad quas dirimendas opus est ut constet, vel quod, vel quomodo contractum si.

§. 935.

Quando ad contractum consensualem scriptura requiratur.

Si de eo conveniant contrahentes, ne ante valeat contractus consensualis, quam is in scripturam redactus & ab utraque parte subscriptus fuerit; nec ante validus est, adeoque pœnitere licet. Etenim nemo sibi alterum obligare valet ad dandum, vel faciendum ultra voluntatem suam (§. 382 *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque, si ita convenitur, ne ante valeat contractus consensualis, quam is in scripturam redactus & ab utraque parte subscriptus fuerit, neuter contrahentium alteri obligatus esse vult, quam contractu in scripturam redacto & subscripto (§. 698. *part.* 3. *Jur. nat.*); nec antequam hoc factum fuerit, unus alteri obligatus est, consequenter contractus consensualis, qui alias mutuo consensu quomodocunque declarato perficitur (§. 927.), non ante validus est. *Quod erat unum.*

Enimvero quamdiu alteri nondum obligatus es, tibi adhuc liberum est, utrum te obligare alteri velis ad dandum, vel faciendum, nec ne, tibi reservato jure voluntatem mutandi, si ita visum fuerit (§. 377. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum eum pœniteat, qui male, aut minus recte a se factum judicat, quod contrahere voluerit (§. 759. *Psych. empir.*); si ita convenitur, ne ante valeat contractus consensualis, quam in scripturam redactus & subscriptus fuerit, pœnitere licet. *Quod erat alterum.*

Etsi adeo conventum fuerit; ut probationis gratia in scripturam redigatur, & ab utraque parte suscribatur contractus; nondum tamen inde infertur, eum non esse validum: neque enim hic agitur de modo, quo consensus valide declarari debeat, ut inde oriatur obligatio. Ceterum de modo declarandi voluntatem suam, ut ex hac declaratione nascatur obligatio; contrahentes convenire posse, dubium videri nequit, cum ab eorum unice voluntate pendeat, quibus signis sibi mutuo voluntatem suam declarare velint, immo sub qua conditione alteri obligatus esse velit.

§. 936.

Quando ad permutationem.

Quoniam ita conveniri potest, ut non ante valeat contractus consensualis, quam is in scripturam redactus & ab utraque parte subscriptus fuerit, & quamdiu hoc factum non fuerit, pœnitere licet (§. 935.), permutatio autem contractus consensualis est (§. 927.), *si ita convenitur, ne ante valeat permutatio, quam in scripturam fuerit redacta & ab utraque parte subscripta, ea nec ante valet, adeoque pœnitere licet.*

Quoniam idem jam demonstravimus de pacto in genere (§. 847. 843. *part.* 3. *Jur. nat.*), naturaliter autem contractus a pacto non different (§. 794. *part.* 3. *Jur. nat.*); idem quoque ex iis inferre poteramus, quæ de pactis demonstrata fuerunt.

§. 937.

§. 937.

Emtio venditio est contractus onerosus, quo res datur ab uno, & alter eam accipiens dat pretium eminens, seu eam pecuniæ summam, per quam pretium rei determinatur)§. 294.). *Est adeo emtio venditio contractus do rem, ut des pecuniam, seu in emtione venditione pecunia pro re datur.* *Emtio venditio quid sit.*

Facile adeo apparet, cum nemo teneatur alteri gratis dare, si is vicissim dare possit (§.268.), emtionem venditionem successisse in locum permutationis, ut facilius res ab aliis nobis comparare valeamus, quibus indigemus, cum introductis dominiis eas nobis absque comparare teneamur. Nimirum pecunia fungitur vice omnium rerum in actibus permutatoriis & pro qualibet re dari potest (§. 292.). Rem adeo tibi vendit, qui eam cum tua, quam habes, permutare nollet. Et quoniam pecunia rem quamlibet repræsentare apta est, dare rem ut des pecuniam, perinde est ac dare rem, ut des rem aliam, quam ego habere volo. Atque hoc modo apparet, quomodo ex permutatione enata fuerit emtio venditio, cum viderent homines, non statim reperire posse aliam, qui rem suam, qua ipsi indigebant, cum re ipsorum, qua iidem carere poterant, permutare vellet. Ex. gr. ponamus tibi esse frumentum, quo ipse minime indiges, te autem indigere panno. Non statim reperies aliquem, qui pannum pro frumento dare velit. Ast si tu frumentum das pro pecunia & deinde pecuniam pro panno, perinde est ac si pro panno dedisses frumentum. Atque adeo emtio venditio duplex idem operatur, quod permutatio simplex, minori tamen difficultate ac certitudine majore. Neque enim unquam desunt, qui pro frumento pecuniam dare volunt: nec desunt, qui pecuniam pro panno accipere volunt. Quamobrem emtione venditione introducta ratior est permutatio ad res ab aliis sibi comparandas minus apta.

§. 938.

Qui in emtione venditione rem dat *Venditor*; qui pretium rei, seu pecuniam, *Emtor* dicitur. Unde *vendere* idem est ac rem pro certo pretio, seu certa pecuniæ summa dare alteri, & *emere* idem est ac rem pro certo pretio, seu certa pecuniæ summa sibi comparare ab altero. *Venditor & emtor quinam dicantur.*

In permutatione contrahentes a se invicem distinguere non licet, cum uterque det rem pro re: ast in emtione venditione, ubi res & pecunia permutantur, differentia manifesta inter eos intercedit, cum unus det rem, alter pecuniam. Aliud enim est dare rem, aliud pecuniam. Qui dat rem, certam speciem dat: qui dat pecuniam, indefinite dat quamlibet speciem, quatenus res quælibet pecunia comparabilis, & pecunia pro re quacunque accepta dari potest pro re quacunque alia.

§. 939.

Venditor dominium rei transferre debet in emtorem. Etenim venditor dare emtori debet rem (§.938.). Enimvero qui alteri rem dat, dominium ejus in eum transfert (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem dominium rei venditor in emtorem transferre debet. *Translatio dominii in contractu emtionis venditionis.*

Ex. gr. Si tu mihi vendis domum tuam, dominium ejus in me transfers, ut adeo quamprimum domus emta, ea mea sit (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*). Unde vi contractus emtionis venditionis emtor efficitur dominus rei, quæ antea erat venditoris.

§. 940.

Quoniam venditor dominium rei transferre debet in emtorem (§. 939.), non dominus vero dominium rei alienæ in alium transferre nequit (§. 667. *part. 2. Jur. nat.*); *nemo rem alienam vendere potest, &, si quis rem alienam vendit tanquam suam, emtor non efficitur ejus dominus, sed res manet ejus, qui dominium in ea habet*, consequenter cum domino competat jus rem suam vindicandi adver- *De re aliena vendita.*

ſus quemlibet poſſeſſorem (§. 543. *part. 2. Jur. nat.*), *rem alienam venditam dominus vindicare poteſt ab emtore*.

Ex. gr. Ponamus librum mihi furto ablatum a Titio tibi vendi. Liber ideo meus eſſe non definit, quod tu eum emeris; ſed manet meus, & ego eum vindicare poſſum tanquam meum.

§. 941.

Quando emtio venditio nulla & ſola poſſeſſio transferatur. Quoniam nemo rem alienam vendere poteſt (§. 940.); *ſi venditor rem alienam tradit emtori tanquam ſuam, emtio venditio nulla eſt*, cumque traditione tantummodo transferatur poſſeſſio (§. 23. *part. 3. Jur. nat.*), *emtor non acquirit niſi poſſeſſionem*.

E. gr. Si tu emis librum mihi furto ablatum a Titio, emtio venditio nulla eſt, & tu tantummodo poſſeſſionem ejus nactus es, non vero dominium. Perinde nimirum eſt, ac ſi emtio venditio facta non eſſet, ſed ſola traditio.

§. 942.

An res aliena in loco publico emta ſit emta. Quoniam abſolute impoſſibile eſt, ut quis rem alienam valide vendat (§. 940.); *ſi vel maxime res aliena vendatur tanquam ſua in loco publico, ubi res exponuntur venales, emtio venditio tamen nulla eſt, nec emtor efficitur illius dominus*.

E. gr. Si liber meus in loco publico una cum aliis venalis expoſitus a te emitur, non tamen ideo valet emtio, nec propterea liber fit tuus. Cum enim mihi invito dominium auferri non poſſit (§. 338. *part. 2. Jur. nat.*), quod ſolo animo retineo (§. 258 *part. 2. Jur. nat.*); nec per hoc idem mihi adimitur, quod alius eandem una cum aliis libris venalem expoſuit. Quando igitur de emtione venditione ſermo eſt, ſemper ſupponitur, rem eſſe venditoris: alias enim venditor videtur, qui non eſt, & emere ſe putat, qui revera non emit. Quemadmodum vero quilibet poſſeſſor præſumitur dominus rei, niſi proſtent rationes probabiles in contrarium (§. 1033. *part. 3. Jur nat.*); ita etiam quilibet venditor præſumitur dominus mercis, niſi in contrarium proſtent rationes.

§. 943.

Merx quid ſit. Res, quæ emitur vendi turve, dicitur *Merx*. Subinde vocabuli ſignificatus reſtringitur ad res mobiles: quod inprimis in ſermone noſtro vernaculo obtinet, quando id, quod venditur, Waare appellamus.

Paulus l. 1. ff. de contr. emt. &c. vocabulum mercis in ſignificatu latiori accipere videtur, & in eodem quoque accipiendum, quando mercis mentio fit, ubi ea traduntur, quæ de omni emtione ac venditione valent. Quoniam in emtione venditione datur res pro pecunia, qua pretium ejus determinatur (§. 937.); res dicuntur merces, quatenus venales ſunt. Quamobrem res, quæ poſſidentur, alio fine comparatæ, quam ut vendantur, mercium nomine non veniunt. Hinc non res omnes, quas habet mercator, merces ſunt: ſed eæ ſaltem, quæ ſunt venales & quas vendendi gratia comparavit.

§. 944.

Qualis eſſe debeat res, cujus dominium transfertur. *Res, cujus dominium transfertur, certa eſſe debet*. Etenim ſi dominium rei in te transfertur, ea fit tua (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*) & tibi acquiritur facultas de ea pro arbitrio tuo diſponendi (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Tibi igitur conſtare debet, quænam ſit illa res, adeoque neceſſe eſt eam quomodocunque ſufficienter indicari, ut agnoſci & ab aliis ſui ſimilibus diſtingui poſſit. Quamobrem cum res hoc modo indicata certa ſit (§. 28. *part. 3. Jur. nat.*); res, cujus dominium transfertur, certa eſſe debet.

E. gr. Si dico: do tibi nummum quendam aureum; dici ſane nequit, me dominium nummi in te transtuliſſe, cum non conſtet, quinam ſit nummus iſte aureus, num is, quem ego for-
ſan

san habeo, an alius, quem mihi comparare volo, vel, si plures habeam, quemnam illorum tibi dare, seu tuum esse voluerim. Si igitur dominium nummi in te transferendum, necesse est ut sit certus.

§. 945.

Dominium futurum dicitur, quod nobis competit in re extitura, quam primum existit, vel etiam in re accipienda, quam primum accipitur. Unde simul patet, quodnam in genere dicatur *Jus futurum*. *Dominium & jus futurum quid sit.*

E. gr. Fruges, quæ nascentur futura æstate in agro meo, meæ sunt, & fructus arborum ac uvæ, qui nascentur in horto meo, itidem mei sunt, quamprimum existent. Mihi adeo, quod in iis competit, dominium futurum est. Similiter pecunia, quam salarii loco accepturus sum proxime, mea erit. Dominium, quod mihi in eadem competit, futurum est. Patet adeo dominium futurum supponere rem vel exituram, vel accipiendam, si non certo, saltem probabiliter, nisi casu quodam inevitabili contingat, eam non existere, vel non accipi, ut aliquo modo jam dici possit nostra, quatenus nempe præter nos nemo alius absque voluntate nostra dominium in ea habere potest, quando existit, vel accipitur. Quodsi enim prorsus incertum sit, num aliquando in re aliqua dominium sim habiturus, id futurum dici nequit, cum futurum jam determinatum esse debeat per ea, quæ præsentia sunt, vel omnimode, si certo futurum, vel ex parte, si probabiliter futurum, probabilitate quadam requisita ad veritatem exigente (§. 578. *Log.*).

§. 946.

Quoniam dominium futurum in re extitura, vel accipienda nobis competit, quam primum ea existit, vel accipitur (§. 945.), adeoque nemini alii competere potest, absque voluntate nostra; *dominium futurum continet jus excludendi dominio alios quoscunque in re extitura, vel accipienda, quando illa existit, vel accipitur.* *Jus præsens in dominio futuro contentum.*

Dominium adeo futurum continet jam jus aliquod præsens, quod cum ad ipsum dominium spectet, seu eidem insit (§. 120. *p. 2. Jur. nat.*), aliquid illius jam actu præsens est, ut adeo ipsum dominium spectari possit tanquam nascens, quatenus ob futuritionem rei eum ea jam quasi ad actum tendit suo tempore complementum consecuturum. Quibus principia ontologica satis sunt perspecta una cum cosmologicis generalibus, illis abunde manifesta erunt, quæ dico, nec nimiæ subtilitates, multo minus inanes ac steriles videbuntur, quæ veritati consentanea ac fructuosa sunt.

§. 947.

Dominium futurum æquipollet dominio, cujus exercitium suspenditur. Idem patet de jure futuro in genere. Etenim dominium futurum tibi competit in re extitura, vel accipienda, seu quam accipere debes, vel accepturus es, quamprimum ea existit, vel a te accipitur (§. 945.), & hoc jure jam actu excludis alium quemcunque (§. 946.). Quoniam tamen res nondum existit, vel nondum a te accepta; nec de ea actu disponere potes, consequenter dominium nondum exercere vales (§. 649. *part. 2. Jur. nat.*). Perinde igitur est, ac si res jam existeret, vel in potestate tua esset, ob certas tamen causas tibi dominium ejus exercere nondum daretur, consequenter dominii exercitium suspenderetur. Atque adeo patet, dominium futurum æquipollere dominio, cujus exercitium suspenditur. Quod vero idem de futuro jure in genere valeat, eodem prorsus modo intelligitur. *Dominium futurum quale sit.*

E. gr. Dominium futurum mihi est in frugibus agri & fructibus arborum futura æstate exituris. Nondum fruges & fructus istos consumere licet, cum nondum extent. Instar domini suo de usu eorum disponere cum nondum detur; dominii exercitium suspenditur, donec extent. Enimvero ponamus fruges & fructus a te jam possideri, ad certum tamen tempus tibi ab eorum usu abstinendum esse præter voluntatem tuam; perinde suspenditur usus dominii ac in

casu

casu anteriore. Quodsi dicas casu fieri posse, ut in casu priori non extent fructus vel fruges, consequenter dominium, quod futurum putabatur, fit nullum; tenendum est, fieri quoque casu quodam posse, ut fruges ac fructus extantes pereant & dominium intereat. In utroque itaque casu contingere potest, ut dominio excidas; antequam ejus usus tibi sit concessus. Non absimili modo patet, idem in illo casu, quo acceptura quidpiam; præsertim si id, quod acceptrurus es, jam debetur.

§. 948.

Dominium & jus futurum num transferri possit.

Dominium futurum in alterum transferri potest. Idem succedit in genere in jure futuro. Etenim dominium futurum continet jus excludendi dominio alium quemcunque in re extante vel accipienda, quando illa existit, vel accipitur, jam in præsenti (§. 946.), ut adeo quamprimum extat, vel accipitur, ea tua sit, nec alterius fieri possit nisi tua præter voluntatem tuam. Quamobrem cum jus omne proprium in alium transferri possit (§. 1. *part. 3. Jur. nat.*); in alterum quoque transferri potest jus excludendi dominio alium quemcunque in re extitura vel accipienda, quamprimum extat, vel accipitur. Enimvero si quis hoc jure instructus est, res quamprimum extat vel accipitur sine ullo facto alio sua est, alias enim dominio in ea nondum excluderet alium quemcunque, quod est contra demonstrata, consequenter quando jus istud transfertur, ipsum dominium futurum transfertur. Patet itaque dominium futurum transferri posse.

Quoniam jus futurum in genere continet jus excludendi eodem alios, quando actu dabitur (§. 946.), eodem modo intelligitur, jus futurum quodcunque in alium transferri posse.

E. gr. Dominium futurum est, quod mihi competit in frugibus proxima æstate in agro meo & fructibus in horto meo nascendis. Quodsi hoc jus in te transfero, fruges tuæ sunt, quamprimum percipi possunt, & fructus similiter tui sunt. Et quia meipsum excludis dominio, & hoc jus me excludendi jam tibi competit, quamprimum id in te transtuli, etsi fruges nondum sint natæ, nondum nati sint fructus; & fruges jam tuæ dicuntur, & fructus dicuntur tui. Qui dominium futurum in re habet extitura, vel accipienda, actu quidem dominus non est, cum res actu nondum sit, vel adsit, potentia tamen dominus est, cum res potentia sit, vel adsit; potentia dominii per se in actum abitura, nisi casu quodam improviso impediatur, in præsenti non attendendo, ubi probabile stat pro vero. Quodsi nobis integer rerum nexus penitus foret perspectus, ut futura eodem modo paterent, quo præsentia; futurum dominium tam certum foret, quam præsens. Sed quia nobis deest tanta perspicientia futuri, ideo fieri nequit, ut dominium futurum sit semper certum. Nonne vero eadem de causa incertum est, utrum dominium sit duraturum, an vero re intereunte casu quodam defiturum?

§. 949.

Quid transferatur, quando jus futurum transfertur.

Quoniam dominium & jus futurum in genere transferri potest (§. 948.), nemo autem in alterum plus juris transferre potest, quam ipse habet, quod per se patet; *si dominium vel jus futurum transfertur in alium, tanquam futurum in eum transfertur*, consequenter cum dominium futurum vel jus futurum non ante nobis actu competat, quam cum res existit, vel accipitur, vel ea sunt, a quibus jus futurum pendet in actu suo (§. 945.), *translatione dominii futuri potentia efficitur dominus is, in quem transfertur, sed ita, ut statim actu sit dominus, quamprimum res existit, vel accipitur eadem transferentis voluntate*, & in genere *eadem transferentis voluntate statim potentia jus acquirit proprium, actu autem, quando ea adsunt, a quibus juris actualitas pendet.*

Idem e. gr. jus, quod mihi est in frugibus & fructibus futura æstate nascendis in agro & horto meo, in te transfero. Quemadmodum itaque ego potentia saltem illorum dominus nunc sum, actu vero tum demum, quando nati fuerint, ita voluntate mea te quoque statim efficio dominum potentia, ast actu demum, quando nati fuerint. Hinc quando res, cujus dominium futurum in te transtuli, a me accipitur, non ego ejus actu fio dominus, sed tu dominus evadis, potentia dominii tui ad actum perducta. Unde tu eandem a me exigit tanquam tuam, non tanquam tibi debitam, cum ego quidem tibi obligatus sim ad eam tradendam, quia tua est, non vero ad eam

eam dandam, cum jam data fuerit, antequam a me acciperetur. Quamobrem aliud est transferre dominium in re accipienda, aliud promittere, quod dare velis rem, quando eam accepturus es, ut promissio vel in diem, vel sub conditione facta intelligatur, adeoque ipsa datio seu dominii translatio ad terminum quendam differatur, vel ab eventu quodam suspendatur. Hæc probe consideranda sunt, ne circa translationem juris futuri suboriantur difficultates, quæ ad errorem facile seducunt incautum.

§. 950.

Si prorsus incertum sit, num dominium vel jus aliquod sis acquisiturus, dominium hoc, vel jus, quod acquirendum forsitan, transferri nequit, nisi sub hac conditione, si acquiratur. Etenim si prorsus incertum sit, num dominium aliquod sis acquisiturus, vel jus quoddam aliud: nondum dici potest illud futurum, cum adhuc dubitetur, utrum unquam futurum sit, nec ne. Quamobrem nec istud in alium transferri potest tanquam futurum. Quoniam tamen simpliciter non repugnat, ut acquiras *per hypoth.* dominium, quod forsitan acquirere poteras, transferre licet sub hac conditione, si acquiratur, nimirum ut non mihi, sed tibi acquiratur, si acquiri contingat. *De dominii forsan acquirendi translatione.*

E. gr. Nondum novi, utrum aliquando mihi quispiam quid sit donaturus, nec ne. Quamobrem si dico: primum, quod mihi donabitur, tuum esto, & poculum argenteum mihi donari contingat, de quo tunc temporis ne per somnium quidem cogitare poteram, dubium non est, quin id ipsum fit tuum, cum non tibi promiserim, me illud tibi dare velle, sed sub hac conditione generali dominium in te transtuli, si quid mihi donari contingat. Hac igitur existente, quod donatum est, statim tuum est. Aliud nimirum est conditionata promissio dandi, quæ existente conditione valida est (§.467.p.3. *Jur. nat.*); aliud conditionata datio, quæ non minus valida esse debet, conditione existente, cum conditionate etiam aliquid dari, seu dominium ejus transferri possit (§.11.*part.*3.*Jur. nat.*). Quemadmodum itaque statim actu debetur, quod conditionate promittebatur, conditione existente, promissione conditionata in puram abeunte (§ 469.*p.*3.*Jur.nat.*); ita etiam statim tuum est, quod conditionate datum, conditione existente, datione conditionata in puram abeunte. Ne vero dubium sit, utrum aliquid saltem sit conditionate promissum, an vero conditionate datum, quando de datione ejus sermo est, quod num unquam sis accepturus, prorsus adhuc incertum est, ita ut nullæ spei rationes adsint; ideo necesse est, ut voluntas dandi satis aperte declaretur, alias in casu dubio promissio potius præsumitur tanquam ordinaria, quam datio (§.248.*part.*2 *Jur.natur.*). E. gr. Si dico: Quamprimum aliquid mihi donabitur, hoc tuum esto, & ego respondeo: erit ne hoc statim meum, vel das ne mihi hoc, ut sit statim meum, quando tibi donatum; tu vero regeris: esse debet statim tuum, vel do tibi hoc, ut sit statim tuum; nullum sane dubium est, quin dominium ejus, quod tibi primum donabitur, in me conditionate sit translatum, nimirum sub hac conditione, si quid donari contingat. Non nego promissionem dandi conditionatam a datione conditionata subtiliter distingui, etsi attendentibus manifesta satis sit differentia, ut adeo raro de hac differentia cogitent homines; per hoc tamen differentia non tollitur, ac ideo diximus promissionem conditionatam in casu propositionis præsentis ordinariam esse, dationem extraordinariam.

§. 951.

Pecuniæ quantitas certa est, nominata summa; genus certum est, genere nominato; ast ipsa pecunia certa non est, nisi corporibus demonstratis. Etenim si pecuniæ quantitas nominetur, quantitas sufficienter indicata est, ut ab alia quacunque distingui possit. Quamobrem cum certum sit, quod ita indigitatur, ut ab aliis sui similibus distingui possit (§.28.*part.*3.*Jur. nat.*); pecuniæ quantitas certa est, nominata summa. *Quod erat primum.* *Quando pecunia certa sit.*

Non absimili modo patet, genus pecuniæ certum esse, si genus nominetur, cum vi notionis hujus generis, etiamsi confusæ, hoc genus monetæ ab omni alio distingui possit. *Quod erat secundum.*

Enimvero cum pecunia consistat in certis corporibus (§. 290.), ea certa esse nequit, nisi corpora certa sint (§. 28.*part.*3. *Jur. nat.*): quorum cum confusa saltem detur notio, ea verbis ita describi nequeunt, ut agnoscantur & ab aliis sui similibus distinguantur. Quamobrem aut certa sint, aut oculis subjici, aut

alio

alio quocunque modo per extrinseca quædam describi debent, ut agnoscantur & ab aliis sui similibus distinguantur, consequenter quasi digito monstrentur, adeoque demonstrentur. Atque adeo patet ipsam pecuniam certam esse non posse, nisi corporibus demonstratis (§. *cit.*) *Quod erat primum.*

E. gr. Si dico centum thaleros, summam nomino, & certa est pecuniæ quantitas. Quodsi tibi dare debeo centum thaleros, certa utique est quantitas pecuniæ, quæ tibi debetur. Si dico centum ducatos in specie, cum ducatos in specie sit genus monetæ, genus monetæ, in quo tibi solvenda est pecunia, certum est. Ast si centum ducatos præsentes tibi annumero, certa quoque est pecunia ipsa, quam tibi dare volo. Si pecuniæ corpora in tabula posita, vel in cista collocata tibi monstro; vel cistam, in qua sunt, digito ostendo, aut a colore & loco, ubi posita, describo; ipsa pecunia certa est, de qua mihi sermo est. Quodsi dicam, te habere pecuniam, quam primam accepero, nec quantitas, nec genus certum est: attamen certa est quodammodo pecunia, quatenus demonstrantur per hoc corpora, quod ea esse debeant pecunia, quamprimum sum accepturus.

§. 952.

Pecunia quatenus in dominio.

Pecunia in dominio esse nequit nisi qua corpora, seu quatenus in certis corporibus consistit. Etenim pecunia res corporalis est, cujus quantitas tanquam accidens (§. 780. *Ontol.*) sine re ista existere nequit (§. 791. *Ontol.*), & extra quam existere nequit genus (§. 56. *Log.* & §. 235. *Ontol.*). Quamobrem si dominium habere debes in pecunia, utique habere debes in corporibus, quæ pecuniam constituunt. Atque adeo patet pecuniam in dominio esse non posse nisi qua corpora.

Non habet pecuniam, nisi qui corpora habet. Quamobrem qui vi dominii de pecunia disponere vult, is de ipsis corporibus, quibus valor quidam attributus, disponere debet, ita ut ita quod de iis disponens rationem habeat valoris istius. Sane nemo non intelliget, te dominium habere non posse in centum thaleris, nisi quatenus habes res corporales, quibus valor iste impositus, ut centum thaleros soluturus des ista corpora. Si quis tibi solvere debet centum thaleros, non demonstratis corporibus, quibus valor iste inhæret; non dici potest te dominium in centum thaleris habere, seu centum thaleros esse tuos, sed saltem eos tibi deberi: ubi vero accepisti corpora, quibus valor centum thalerorum inhæret, tum demum dicitur, centum hosce thaleros, qui per corpora demonstrantur, esse tuos, consequenter te in iis dominium habere (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 953.

Quomodo dominium in pecunia transferatur.

Dominium in pecunia transferri nequit, nisi datis, vel demonstratis corporibus. Etenim res, cujus dominium transfertur, certa esse debet (§. 944.): Quamobrem cum ipsa pecunia certa non sit, nisi demonstratis corporibus (§. 951.); dominium in pecunia transferri nequit, nisi corporibus demonstratis.

Ostenditur etiam hoc modo. Dominium in pecunia non datur, nisi quatenus in certis corporibus consistit (§ 952.). Quamobrem si dominium in pecunia transferendum, adeoque pecunia danda (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*); corpora danda sunt. Atque adeo patet, dominium in pecunia transferri non posse, nisi datis corporibus.

E. gr. Si volo centum thaleros esse tuos, non sufficit dicere; do tibi centum thaleros. Nisi enim demonstres corpora, quibus valor iste inhæret; nihil adhuc est, quod dici possit tuum: adest saltem obligatio tibi dandi corpora, quibus valor centum thalerorum tribuitur, cum tibi nondum constet, quænam sint illa corpora, ut ea vindicare posses tanquam tua. Ab altero tantummodo exigere potes, ut det corpora quæcunque, quibus tantus valor inhæret.

§. 954.

Quonium dominium in pecunia transferri nequit, nisi datis vel demonstratis corporibus (§. 953.); *nuda conventione de danda certa pecuniæ quantitate seu summa, sive simpliciter, sive in certo monetæ genere, dominium in pecunia non transfertur, sed saltem promissa intelligitur pecunia* (§. 361. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter *obligatio contrahitur ad eam pecuniæ summam solvendam* (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Effectus nudæ conventionis de pecuniæ summa danda.*

Nimirum si tantummodo convenitur de certa pecuniæ summa seu quantitate danda, vel simpliciter, vel in certo monetæ genere; in casu priori transfertur jus exigendi pecuniæ summam in eo monetæ genere, quo solvere voluerit vel potuerit debitor, in casu posteriori eam exigendi in eo monetæ genere, in quo datio promissa. Quodsi dominium transferendum in pecunia nondum tradita; dicendum est: do tibi hos decem aureos, quos vel manu teneo, vel qui in mensa depositi, seu quocunque alio modo demonstratos: si vero pecuniam tradens dico me dare, dominium & possessio una transfertur (§. 25. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 955.

Solutio pecuniæ est actus, quo dominium & possessio pecuniæ debitæ una transfertur, consequenter cum dominium datione (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*), possessio traditione transferatur (§. 23. *part.* 3. *Jur. nat.*), *solutio pecuniæ & traditionem, & dationem continet*, seu est *traditio pecuniæ debitæ cum sufficiente significatione voluntatis dandi* (§. 13. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*). *Solutio pecuniæ quid sit.*

Pecunia tradi nequit, nisi tradantur ipsa corpora. Quamobrem si accedat voluntas dandi, dominium in ea transfertur (§. 13. *part.* 3. *Jur. natur.* & §. 944.). Sufficit autem voluntatem dandi quomodocunque declarari, sive expressis verbis, sive facto quodam, veluti dum pecunia traditur tanquam debita. Quod enim debetur, id tuum futurum est, adeoque si traditur, eo traditur animo seu tradi intelligitur, ut fiat tuum. Ex. gr. Tu mihi debes decem aureos: hi nondum mei sunt, quamdiu eos debes, sed mei fieri debent. Quare si mihi des decem aureos tanquam debitos, veluti dicendo: accipe decem aureos, quos tibi debeo, hoc ipso facto declaras dandi voluntatem. Dominium mihi debetur: qui ergo transfert possessionem rei, in qua dominium mihi debetur, habere quoque debet animum dandi seu dominium transferendi, atque adeo facto suo eum declarare intelligitur.

§. 956.

Quoniam solutione pecuniæ dominium & possessio pecuniæ debitæ confertur (§. 955.); *qui pecuniam solvit, nullam amplius debet*, adeoque *ab obligatione dandi & tradendi pecuniam liberatur.* *Effectus solutionis pecuniæ.*

Hinc in genere solutio dicitur actualis rei debitæ præstatio animo tollendi obligationem facta, qui semper adesse intelligitur, quando quod debetur præstatur tanquam debitum. Sed de solutione in genere agetur suo loco.

§. 957.

Quoniam solutio requirit, ut pecunia tradatur & detur (§. 955.), dari autem nequit nisi datis corporibus (§. 953.), nec tradi potest, nisi traditis corporibus (§. 24. *part.* 3. *Jur. nat.*), utrumque autem fit, si pecunia creditori numeretur, cum ipsi tum tradatur tanquam debita, adeoque dandi animo; *pecunia solvitur, si creditori, seu ei, cui debetur, numeretur.* *Quando pecunia solvatur.*

Hinc *Marcianus* l. 49. ff. de Sol. & lib. solutam, inquit, pecuniam intelligimus, si numerata sit creditori.

§. 958.

Quomodo dominium rei venditæ transferatur.

Venditor in emtorem dominium rei venditæ non transfert nisi sub hac conditione, ut pretium solvatur. Venditor enim dat rem, ut emtor det pretium rei, seu pecuniam, qua æstimatur (§. 937. 938.), consequenter non vult dare rem, nisi emtor det pretium. Quamobrem patet eum in emtorem dominium rei venditæ non transferre nisi sub hac conditione, ut pretium solvatur (§. 955.).

Absurdum sane foret statuere, quod venditor transferat dominium in emtorem pure, ita ut id transeat in emtorem, etiamsi pretium non solvatur, vel ipsius voluntate in diem differatur. Vendere enim non est gratis dare, nec est dare eo animo, ut sibi restituatur pretium loco rei.

§. 959.

Utrum pretium rei emendæ statim solvendum, an solutio in diem differri possit.

In venditoris voluntate positum est, utrum velit pretium statim solvi, an solutionem in diem differri. Quoniam nemo rem alienam vendere potest (§. 940.), venditor dominus esse debet rei, quæ emitur venditurve, sive mercis (§. 943.), aut, si non sit, pro domino se gerit. Enimvero a domini voluntate unice pendet, quomodo dominium rei suæ transferre velit in alterum (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem etsi venditor in emtorem dominium rei venditæ non transferat nisi sub hac conditione, ut pretium solvatur (§. 958.); in ipsius tamen voluntate positum est, utrum velit pretium statim solvi, an solutionem in diem differre.

§. 960.

Quando dominium transeat in emtorem.

Quando venditor vult pretium statim solvi, dominium non transit in emtorem, nisi dum pretium solvitur: quando vero solutio consensu ipsius in diem differtur, dominium statim transit & pecunia, qua æstimatur, quasi mutuo data intelligitur. Etenim venditor in emtorem rei venditæ dominium non transfert nisi sub hac conditione, ut pretium solvatur (§. 958.). Quamobrem si vult pretium statim solvi, conditio non existit, nisi dum pretium solvitur, consequenter nec dominium in emtorem transit, nisi dum pretium solvitur. *Quod erat unum.*

Quodsi vero venditor consentit in dilationem pretii, cum repugnet velle, ut dominium non transferatur, nisi pretio soluto, & tamen rem vendere adeoque dare emtori (§. 937.), solutione pretii in diem dilata, quoniam aliud est vendere, aliud promittere, quod vendere velis certo tempore; perinde omnino est, ac si pecuniam numerasset adeoque pretium solvisset emtor (§. 957.), & illam mutuo eidem dedisset, seu credidisset venditor (§. 514.). Quamobrem dominium statim transit in emtorem *per demonstrata n. 1.* & pecunia, qua æstimatur res vendita, quasi accepta mutuo data intelligitur emtori. *Quod erat alterum.*

Contractui emtionis venditionis utique convenit, ut pretium statim solvatur, cum detur res pro pecunia, qua æstimatur (§. 937.), ut adeo res emta non intelligatur, nisi pretio statim soluto. Atque adeo hoc semper præsumitur, nisi de dilatione solutionis pretii in diem expresse fuerit conventum, nec emtio venditio perfecta intelligitur, si emtor pretium statim solvere nolit, nec venditor in solutionis dilationem consentire velit: id quod etiam in praxi quotidiana observari videmus. Dilatio adeo solutionis non pertinet ad emtionem venditionem, sed eidem tanquam extrinseca accedit per pactum eidem adjectum. Quemadmodum venditor dat mercem, ita emtor dare debet pecuniam, adeoque eam numerare venditori (§. 957.). Emtio venditio in reciproca dominiorum translatione consistit, quarum una tanquam conditionem supponit alteram. Datur enim merx ut detur pecunia & pecunia datur ut detur merx (§. 937. 943.). Aliud vero cum sit dare rem, ut alter se obliget ad dandum pretium, & se obligare ad dandum pretium, ut sibi detur res, aliud vero dare rem, ut alter det pretium, & dare

dare pretium ut alter det rem, posterius autem emtioni venditioni conveniat (§. 937.): proprie loquendo emtio venditio non est, si detur res, ut alterum obligatum habeam ad pretium dandum, sed per fictionem hic actus subsistit per modum emtionis venditionis, quatenus pretium statim solutum & pecunia accepta mutuo data intelligitur, ne contractus, quorum frequens in vita humana usus est, multiplicentur, & quia absurdum non est, eos per pacta adjecta alterari.

§. 961.

Quando res emta pignoris loco maneat apud venditorem.

Si venditor in dilationem pretii consentit, non tamen mercem statim tradit; eam securitatis gratia retinet tanquam rem emtoris. Etenim si venditor in dilationem pretii consentit, dominium statim transit (§. 960.), consequenter res vendita emtoris est (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque venditor ad eam emtori tradendam obligatur (§. 19. 23. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam vero eam non statim tradit, sed tamdiu retinere vult, donec pretium solvatur, quod quasi mutuo datum intelligitur (§. 960.); eam utique tanquam rem emtoris in securitatem crediti retinet.

Merx adeo pignoris loco in hoc casu manet apud venditorem, quemadmodum suo loco constabit, quando de pignore sumus acturi. Nimirum venditor in te transfert dominium mercis, tu quasi mutuo accepisti ab eo pecuniam, qua æstimatur, & in securitatem crediti retinet rem tuam loco pignoris. Non igitur in hoc casu mera emtio venditio est, sed actus potius mixtus ex emtione venditione, mutuo & contractu pignoris. Atque adeo jura & obligationes metienda sunt ex triplici hoc contractu: quod nisi observes, fieri non poterit, quin subinde oriantur difficultates tantum non insuperabiles, siquidem omnia inter se cohærere debeant. Venditoria vero arbitrio relictum esse per se patet, utrum emtori sine pignore credere velit, an nolit.

§. 962.

De merce pretio soluto apud venditorem manente.

Si emtor pretium solvit, mercem tamen sibi non statim tradi vult; ea tanquam res emtoris apud venditorem quasi deposita manet. Etenim si emtor pretium solvit, quin dominium mercis in eum transierit, consequenter ea sua facta fuerit (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*), dubitandum non est (§. 958. 960.). Quando igitur eam sibi statim tradi non vult, non venditoris, sed emtoris causa ea manet apud venditorem, adeoque perinde est ac si eam custodiendam venditori tradidisset emtor & ille gratis custodiendam suscepisset. Quamobrem cum res deponatur, quæ ab uno custodienda datur, ab altero custodienda suscipitur gratis (§. 575.); si emtor pretium solvit, mercem tamen sibi non statim tradi vult, ea tanquam emtoris apud venditorem deposita manet.

Equidem non ignoro, requiri a nonnullis, ut custodia a venditore sit promissa, siquidem res deposita esse debeat: hoc tamen naturale non est, cum ex ipso negotio custodiam in se suscepisse intelligatur venditor, propterea quod emtor non præsumatur velle, ut res sua non custodita maneat apud venditorem. Quamvis adeo depositum non expresse contrahatur, tacito tamen consensu quasi contractum videtur. Consultius autem videtur, ut emtor custodiam a venditore sibi promitti curet.

§. 963.

Quomodo de pretio conveniatur.

De pretio conveniri dicitur, si certa pecuniæ summa consensu contrahentium definiatur.

Venditor pro merce vult sibi dari quinque thaleros; tu dare non vis nisi quatuor. Tandem consentitis in pretium quatuor thalerorum cum dimidio, & erit de pretio conventum, summa quippe pecuniæ pro merce danda consensu vestro definita.

§. 964.

Quando fides de pretio babeatur.

Fidem de pretio babere dicitur venditor emtori, vel *fidem emtoris sequi*, si verbis emtoris de pretio solvendo confidens, nec de eo solvendo sibi quocunque alio modo caveri vel satisfieri jubens, mercem tradit.

Ex. gr. Volo emere a bibliopola libros. Convenitur de pretio, quod sit 20. thalerorum. Bibliopola libros mihi tradit, pretio non soluto, satis securus se pecuniam sibi debitam a me acccepturum, ut sibi alio modo caveri non sit opus. Tum fidem de pretio mihi habere, vel fidem meam sequi dicitur.

§. 965.

Quod fidem de pretio babere sit quasi accipere.

Quoniam venditor, si fidem de pretio habet, vel fidem emtoris sequitur, verbis emtoris confidit, quod pretium sit soluturus, ut adeo de eo solvendo satis securus alio modo sibi caveri vel satisfieri non desideret (§. 964.); perinde omnino est, ac si pretium solutum fuisset, ac tantundem pecuniæ mutuo data esset emtori, consequenter *fidem de pretio babere, vel fidem sequi est quasi accipere*.

§. 966.

Num dominium mercis transferatur fide de pretio babita.

Quamprimum venditor emtori fidem de pretio habet, vel fidem ejus sequitur, dominium mercis in emtorem transit. Etenim venditor in emtorem dominium rei venditæ non transfert, nisi sub hac conditione, ut pretium solvatur (§. 958.). Quamobrem cum fidem habere de pretio, vel fidem sequi sit quasi accipere (§. 965.); si venditor emtori fidem de pretio habet, vel fidem ejus sequitur, perinde est ac si pretium solutum fuisset. Dominium igitur mercis statim in emtorem transit, quando eidem de pretio fidem habet venditor, vel fidem ejus sequitur.

Ita in exemplo, quod modo dedimus (*not.* §. 964.), dominium librorum statim in me transit & mei sunt libri, quamprimum bibliopola de pretio fidem mihi habet. Quamobrem quæsitus, cur libros mihi tradat, pretio nondum soluto, respondet, sibi perinde esse, ac si pretium jam haberet. Nimirum quando fide de pretio habita emtori rem tradit venditor, ipso facto declarat se rem dare emtori, adeoque dominium ejus in eum transferre, consequenter dum eam tradit fidem de pretio habens eum possessione dominium una transfert (§. 25. *p. 3. Jur. nat.*). Traditur nimirum eo animo, ut sit tua, quatenus venditor putat se pretium certo accepturum, adeoque quod certo accipiendum jam accepto æquiparat.

§. 967.

Num si de eo venditori quocunque modo satisfiat.

Quando venditori de pretio quocunque modo satisfit, vel cavetur; dominium mercis in emtorem transit. Etenim si venditori de pretio quocunque modo satisfit, vel cavetur; tum perinde est, ac si pretium actu esset solutum, cum non amplius dubitet venditor, fore ut solvatur. Quamobrem cum venditor dominium mercis transferat in emtorem sub ea conditione, ut pretium solvatur (§. 958.); idem in emtorem transit, quando venditori de pretio quocunque modo satisfit.

Ex modo, quo de pretio venditori satisfit, idem adhuc clarius elucescit in casu particulari. Quodsi enim satisfiat pignore dato, vel ipsa re emta pignoris loco relicta (§. 961.); cum ex pignore pretium consequi possit venditor, nisi solvatur, perinde omnino est ac si pretium jam actu haberet, consequenter id solutum fuisset. Quodsi fidejussore, vel expromissore dato satisfit; cum fidejussoris vel expromissoris fidem sequatur venditor, qui pro emtore ipsi obligatur (§. 782.), vel emtoris obligationem in se transfert (§. 865.), perinde omnino est ac si emtoris fidem sequeretur, quia expromissor ipse est loco emtoris (§. 867.), fidejussor autem in locum ejus succedit, quando emtor non solvit (§. 786.). Quamobrem dominium statim eodem modo transire intelligitur in emtorem, quo idem transire ostendimus in eo casu, quo emtori fides de pretio habetur (§. 966.).

§. 968.

Quando emtio venditio perfecta.

Naturaliter emtio venditio perficitur, quamprimum de pretio conventum & emtor ad pecuniam pro merce venditori numerandam paratus est, vel de pretio alio modo eidem satisfacit, aut venditor fidem emtoris sequitur. Etenim in emtione venditione datur pecunia pro re (§. 937.), adeoque hic contractus perfectus est, quamprimum venditor dominium rei sive mercis transtulit in emtorem & emtor vicissim dominium in pecunia pro ea solvenda in venditorem (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamprimum de pretio conventum est, summa pecuniæ pro merce danda emtoris ac venditoris consensu definitur (§. 963.), adeoque hoc ipso declarat venditor, se dominium mercis in venditorem transferre, si pretium hoc solverit (§. 958.). Quodsi ergo emtor ad pecuniam pro merce venditori numerandam paratus sit; dum se paratum esse indicat pecuniam depromens, cum pecunia solvatur, quando ei, cui debetur, numeratur (§. 957.), solutione autem cum dominio possessio transferatur (§. 955.), quin hoc ipso declaret emtor transferendi dominium in pecunia præsente animum dubitandum non est. Quoniam vero tam emtor ad rem, quam venditor ad pecuniam accipiendam paratus est, quemadmodum ex ipsorum factis intelligitur, nuda autem domini voluntate sufficienter declarata dominium transfertur in accipientem (§. 13. *p.* 3. *Jur. nat.*); quin dominium mercis in emtorem, pecuniæ præsentis venditori jam numerandæ in ipsum transeat, quamprimum de pretio conventum & emtor ad pecuniam pro merce venditori numerandam paratus est, dubitandum non est. Atque adeo patet naturaliter emtionem venditionem perfici, quamprimum de pretio conventum, & emtor ad pecuniam pro merce venditori numerandam paratus est. *Quod erat primum.*

Jam vero cum dominium mercis etiam transferatur in emtorem, si fidem ei de pretio habuerit venditor, vel fidem ejus sequatur (§. 966.), aut si emtor alio modo eidem satisfecerit (§. 967.), pecunia autem in utroque casu quasi accepta & mutuo emtori data intelligatur (§. 960. 965.); patet ut ante naturaliter emtionem venditionem perfici, si venditor fidem emtoris sequatur, vel hic de pretio alio modo eidem satisfaciat. *Quod erat alterum.*

Ita omnino ratiocinandum, si nihil admittendum, nisi quod ex notionibus sumtis deducitur, quemadmodum in Jure naturæ fieri debet. Quod vero in Jure civili emtio venditio contrahi dicatur, simulatque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum sit, ac ne arrha quidem data fuerit, pr. Instit. de emt. & vend. consequenter antequam dominium translatum fuerit §. 41. Instit. de rer. divis. id principiis quidem Juris civilis convenit, sed in Jure naturæ admitti nequit, prouti ex hactenus demonstratis abunde perspicitur. Quoniam emtio venditio successit in locum permutationis, quatenus in locum rei pro re altera danda surrogata est pecunia, id quod etiam admittit *Paulus* l. 1. ff. de contr. emt. in permutatione autem datur res pro re (§. 879.), adeoque permutatio reciproca dominiorum translatione perficitur (§. 675. *part.* 2. *Jur. natur.*); emtio quoque & venditio reciproca translatione dominii in re & pecunia perfici debet. Jure autem naturali ad translationem dominii non requiritur traditio, quemadmodum in civili (*not.* §. 25. *part.* 3. *Jur. nat.*); unde quando de translatione dominii sermo est, aliter ratiocinandum in Jure naturæ, aliter in civili. Ac præterea utilitatis gratia quædam arbitraria admittuntur in jure civili, cum in Jure naturæ admitti nequeant, nisi quæ ex notionibus sumtis necessario consequuntur. Hæc disertius inculcare visum est, ne quis opinetur, quasi tradantur vel a veritate aliena, vel nimiæ indulgeatur scrupulositati.

§. 969.

De promissione emtionis venditionis perficiendæ.

Si venditor promittit emtori se eidem rem pro certo pretio dare velle, & emtor promittit se dare velle pretium istud pro ea re; emtio venditio nondum actu perficitur, sed ad eam perficiendam utraque saltem pars contrahentium obligatur. Quoniam enim venditor promittit emtori se eidem rem pro certo pretio dare velle,

le; hoc ipso sese obligat ad rem dandam, quando ad pretium solvendum paratus est (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*). Et quia emtor promittit se dare velle pretium istud pro ea re; hoc ipso sese obligat ad pretium solvendum, ut ista detur (§. *cit.*). Quamobrem cum emtio venditio perficiatur, si a venditore detur res, ab emtore pecunia, qua pretium æstimatur (§. 937.), nondum vero actu det, qui ad dandum sese obligat, quod per se patet; ideo si venditor promittit emtori se eidem rem pro certo pretio dare velle, & emtor vicissim promittit, se dare velle pretium istud pro ea re; emtio venditio nondum quidem actu perficitur, ad eam tamen perficiendam utraque pars contrahentium obligatur.

Promissio hæc efficit, ne pars una altera invita a contractu perficiendo & adimplendo recedere possit, adeoque pœnitentiam excludit. Differunt autem contractum perficere & adimplere, ut dare & tradere, adeoque naturaliter, non civiliter, cum civiliter datio insit traditioni, quia dominium transfertur una cum possessione, naturaliter autem duo distincti sint actus, quibus dominium & possessio transfertur, quamvis simul transferantur (§. 25. *p.* 3. *Jur. nat.*).

§. 970.

Quomodo obligatio ad emtionem contrahendam oriatur.

Si tibi promitto, me rem meam tibi venditurum; ad emtionem venditionem contrahendam obligatus sum. Idem valet, si tibi promitto, me rem tuam emturum. Etenim si tibi promitto, me rem meam tibi venditurum esse, me tibi perfecte obligo ad eandem tibi vendendam (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*). Et similiter si tibi promitto me rem tuam emturum, me tibi perfecte obligo ad eandem emendam (§. *cit.*). In casu adeoque priori venditor emtori, in posteriori emtor venditori ad emtionem venditionem contrahendam obligatus.

Differt utique promissio venditionis emtionis contrahendæ ab obligatione contractus huius perficiendi. Etenim si quis ad contractum hunc perficiendum sese obligat, de pretio jam conventum est; si quis vero sese obligat ad eum contrahendum, de pretio nondum conventum est. Nimirum in casu priori venditor dicit: promitto me tibi domum meam venditurum pro pretio quatuor mille thalerorum, in quod pretium tu consentis; in posteriori autem simpliciter dicit: promitto me tibi domum meam venditurum, & tu promissionem acceptas, nulla pretii mentione facta.

§. 971.

Quoniam ex promisso venditoris saltem nascitur obligatio venditoris ad vendendum, ex promisso emtoris vero obligatio emtoris ad emendum, cum promissor promissario, non autem promissarius promissori obligetur (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*), promissarius vero acquirat jus acceptatione sua ad id quod promittitur (§. 381. *part.* 3. *Jur. nat.*); *si & venditor ad vendendum, & emtor ad emendum obligatus esse debet, necesse est tam emtionem ab emtore, quam venditionem a venditore reciproce promitti* (§. 970.).

Nimirum si venditor saltem obligatus est ad vendendum, tibi tantummodo vendere debet, si emere adhuc volueris. Et si emtor saltem obligatus est ad emendum, emere tenetur, si eidem vendere volueris, veluti si vendere volueris, nec alium emtorem reperire possis. In casu autem priori pœnitere licet emtorem, in posteriori venditorem, cum quilibet jus suum ex promissione quæsitum alteri remittere possit (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ast si & venditor emtori obligatus est ad vendendum, & emtor venditori ad emendum, pœnitere partem unam non licet invita altera. Equidem de hac promissione non agitur in Jure civili, quamvis etiam ea per stipulationem eodem Jure valida fieri possit; e Jure tamen naturæ minime exulare debet, cum eidem consentanea sit. Quæ vero de promissione in genere demonstravimus in parte tertia Juris naturæ integro capite quarto; ea etiam in hac promissione attendenda veniunt, ut casus particulares definiantur.

§. 972.

Promissio emtionis venditionis contrahendae fit sub tacita hac conditione, si de pretio conveniri possit. Et in specie venditio promissa intelligitur sub hac conditione, si emtor pretium obtulerit aequum; emtio autem intelligitur promissa sub hac conditione, si venditor pretium exegerit non iniquum. Etenim in emtione venditione pro re datur pretium eminens, seu ea pecuniae summa per quam pretium rei determinatur (§. 937.), adeoque ea contrahi nequit, nisi de pretio conveniatur, in statu naturali mutuo consensu determinandum (§. 319.). Quamobrem emtio venditio contrahenda promissa intelligi nequit nisi sub hac conditione facta, si de pretio conveniri possit. *Quod erat unum.* *Promissio emtionis venditionis contrahendae quomodo intelligatur.*

Quoniam vero homines naturaliter ad res pro aequo pretio sibi invicem communicandas obligantur (§. 322.); venditio utique promissa intelligitur sub hac conditione, si emtor pretium aequum obtulerit; emtio autem sub ista, si venditor pretium exegerit non iniquum. *Quod erat alterum.*

Quoniam variatis circumstantiis pretium rerum aequum esse potest, quod sub aliis erat iniquum (§. 325.); difficile haud raro est determinare, quoniam pretium sit aequum, quodnam iniquum. Iniquum tamen jure externo censeri nequit, quod commune est (§. 905.), aut quod ab alio offertur, si tu dare nolis. Hoc nimirum pacto quantitas pretii pro re dandi facilius definitur. Ceterum non inficias imus, pacta haec & promissa magis fide, adeoque interno jure, quam externo illo, quod coactivum est, subsistere, ne litibus detur causa & in statu naturali bello.

§. 973.

Si ego tibi promisi, me tibi rem meam venditurum, eam alii vendere nequeo, quando idem dare vis pretium, quod daturus est alius. Etenim si tibi promisi, me tibi rem meam venditurum, ad eam tibi vendendam obligatus sum (§. 970.); si nimirum aequum offeras pretium, seu pretium dare velis non iniquum (§. 972.). Quamobrem cum pretium pro iniquo habendum non sit, si idem a te exigo, quod mihi ab alio offertur (§. 325.); quando idem dare vis pretium, quod daturus est alius, rem alii vendere nequeo, quam tibi me venditurum promisi. *Effectus venditionis promissae.*

Atque adeo patet, promissionem venditionis non carere omni juris effectu, ut pro inutili haberi possit.

§. 974.

Si a me emere rem promisisti, eam a me emere teneris, quando eodem contentus sum pretio, quod alius venditor exigit, a quo emere poteras. Etenim si a me rem emere promisisti, ad eam a me emendam obligatus es (§. 970.), si nimirum pretium exigo non iniquum (§. 972.). Quamobrem cum pretium pro iniquo haberi nequeat, quod alii venditori dare debes, siquidem ab eo emere volueris (§. 905.); quando eodem pretio contentus sum, quod alii venditori dandum, si ab eo emere volueris, rem, quam a me emere promisisti, a me emere teneris, non ab alio. *Effectus promissae emtionis.*

Quae hic demonstrantur, observanda omnino sunt iis, qui aequitati student, si vel maxime lege positiva contrarium impune fieri permittatur. Servanda nimirum fides est non modo in promissis (§. 765. p. 3. *Jur. nat.*); verum etiam alias (§. 758. 163. p. 3. *Jur. nat.*).

§. 975.

§. 975.

An in emtione venditione æqualitas necessario observanda.

In emtione venditione a contrahentium unice voluntate pendet, utrum æqualitatem observare velint, nec ne. Etenim venditor dominus esse debet mercis (§. 939.) & emtor dominus esse censetur pecuniæ, quam pro re dat (§. 1033. *p. 2. Jur. nat.*). Enimvero a domini voluntate unice pendet, quomodo dominium rei suæ in alterum transferre velit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter utrum pro ea, quam dat, tantundem, an minus recipere velit. Quamobrem a venditoris etiam voluntate pendet, utrum integrum pretium, an ejus partem ab emtore accipere velit, & ab emtoris voluntate pendet, utrum verum pretium, an vero majus dare velit. Quamobrem cum æqualitas observetur, si tantundem recipitur, quantum datur (§. 898.), adeoque in emtione venditione æqualitas observata intelligitur, si verum pro re datur pretium (§. 905.); in emtione venditione a contrahentium unice voluntate pendet, utrum æqualitatem observare velint, nec ne.

Ostenditur etiam hoc modo. Emtio venditio successit in locum permutationis (*not.* §. 937.). Enimvero in permutatione a permutantium voluntate pendet, utrum æqualitatem observare velint, nec ne (§. 919.). Ergo etiam in emtione venditione a contrahentium unice voluntate pendet, utrum æqualitatem observare velint, nec ne.

§. 976.

An inæqualitas præsumi possit.

In emtione venditione is animus esse videtur contrahentibus, ut observetur æqualitas, nisi adsint rationes fortes in contrarium. In emtione venditione datur res, ut detur pretium eminens, seu pecunia, per quam pretium rei determinatur (§. 93...). Unde porro eodem modo infertur, quod is esse videatur venditori atque emtori animus, ut observetur æqualitas, nisi adsint rationes fortes in contrarium, quemadmodum idem de permutatione ostendimus (§. 920.).

Immo quod de permutatione demonstravimus, ad emtionem venditionem trahere licebat, quatenus hæc illi æquipollet (*not.* §. 937.). Nimirum quia pecunia fungitur vice omnium rerum (§. 292.), ea etiam rem quamcunque repræsentare, atque adeo emtio venditio quoque instar permutationis spectari potest.

§. 977.

Æqualitas ad emtionem venditionem requisita.

Quoniam *in emtione venditione* is esse videtur animus contrahentibus, ut observetur æqualitas, nisi rationes fortes adsint in contrarium (§. 976.); in ea quoque *per se æqualitas observanda, nec admittenda inæqualitas, nisi emtor pretium vero majus dans sufficienter indicet, se vero majus dare velle, aut venditor vero minus accipiens sufficienter indicet, se vero minus accipere velle.*

Superfluum videri poterat demonstrare velle, quod in ipsa definitione sumitum. Diximus enim in emtione venditione dari pretium pro re (§. 976.). Ast pretium pro re non dedisse censetur, qui dat partem, non totum, nec qui plus dat, quam pretium; cum aliud utique sit dare pretium, aliud partem pretii dare, vel plus dare, quam pretium (§. 183. *Ontol.*). Enimvero non sufficit hoc in emtione venditione sumi; sed ostendendum etiam est, quod recte sumatur: cum definitionibus nominalibus per se non insit veritas.

§. 978.

Si inaequalitas sit scientium qualis sit actus.

Quia in emtione venditione per se spectanda aequalitas est (§. 977.); *si emtor sciens det pretium vero majus, seu plus quam pretium rei, venditor autem sciens accipit pretio vero minus, actus mixtus est ex emtione venditione atque donatione* (§. 48.).

Ostendi idem poterat eodem modo, quo idem de permutatione ostendimus. Vendere & gratis dare non sunt idem. Qui vult vendere non vult dare gratis, adeoque nec partem mercis vendere, alteram vero partem dare gratis. Animus adeo gratis dandi in venditore non praesumitur. Similiter emere & gratis dare non sunt idem. Qui emere vult gratis dare non vult, adeoque nec ex eo, quod emere vult, habere intelligitur aliquid gratis dandi animum. Donatio adeo nec in emtore, nec in venditore unquam praesumitur. Quamobrem nec pro simplici emtione ac venditione haberi potest, si animus aliquid gratis dandi ex parte alterutra accedat. Licet enim ideo emtio ac venditio non fiat irrita (§. 975.); genus tamen mutat; quatenus actus ex emtione venditione & donatione mixtus non est in specie emtio venditio.

§. 979.

Quando venditor possessionem transferat sine dominio.

Si venditor mercem tradit emtori, non tamen de pretio fidem eidem habet, nec hic pretium solvit, vel alio modo eidem de eo satisfacit; dominium in re sibi reservat. Venditor enim in emtorem dominium rei venditae non transfert nisi sub hac conditione, ut pretium solvatur (§. 958.), nec pretio nondum soluto dominium in emtorem transit, nisi vel creditor emtori de pretio fidem habuerit (§. 966.), vel emtor venditori quocunque modo de eodem satisfecerit (§. 967.). Quamobrem cum traditione possessio, non vero dominium transferatur (§. 23. *part.* 3. *Jur. nat.*) & in voluntate venditoris positum sit, utrum possessionem sine dominio transferre velit nec ne (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*); evidens omnino est, si venditor mercem tradit emtori, cui de eo fidem non habet, nec hic pretium ei solvit, vel alio modo de eo satisfacit, illum dominium in re sibi reservare.

Juxta principia Juris naturalis nihil difficultatis in eo est, ut venditor tradat emtori mercem, dominio sibi in ea reservato, donec pretium fuerit solutum: sed cum jure civili traditione transferatur dominium, ejus principiis non satis convenire videatur tradere emtori mercem, non tamen ante transferre dominium, quam pretium solvatur. Absit tamen, ut ideo absurditatis redarguas juris Romani conditores: cum enim ius civile efficiatur ex naturali, dum publicae utilitatis gratia quaedam immutantur: ex theoria demum naturali Juris civilis definiendum, num & quomodo consonent, quae dissonare videntur. Sufficit ex propositione praesente constare, quod venditor possessionem mercis traditione transferre possit in emtorem, dominio sibi reservato, donec pretium solvatur, nec hoc obstare, ut in aliis casibus civiliter non transferatur dominium sine possessione, siquidem utilitas publica hoc suaserit, cujus in Jure civili constituendo habendam esse rationem suo constabit loco.

§. 980.

De merce sine pretio convento data & tradita.

Si venditor mercem dat & tradit, quamvis de pretio nondum fuerit conventum; emtori fidem de pretio habet, & hic tacite consentit in pretium commune illius temporis, quo mercem accipit. Qui enim mercem sibi dari & tradi vult, emendi utique animum habet (§. 943.), consequenter dandi pretium pro merce (§. 937.). Et quia venditor dominium non transfert, & possessionem, quando pretium nec solutum, nec alio modo de eo ipsi satisfactum, nisi verbis emtori de solvendo pretio confidat (§. 958.), consequenter de eodem fidem habeat emtori (§. 964.), si dat mercem & tradit, quamvis de pretio nondum fuerit conventum, de eo utique fidem habere debet emtori. Enimvero quoniam emtor non ante de pretio convenit, quam mer-

mercem sibi dari ac tradi vult; necesse omnino est ut confidat, venditorem contentum fore eo pretio, quanti res valet communi hominum, vel peritorum æstimatione adeoque communi (§. 905.), & quidem eo tempore, quo res datur ac traditur, si idem variet, seu omni tempore idem non est. Tacite itaque consentit in pretium commune illius temporis, quo mercem accipit (§. 660. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Patet itaque si venditor mercem dat & tradit, quamvis de pretio nondum fuerit conventum, venditorem de pretio emtori fidem habere & emtorem in pretium commune ejus temporis, quo merx accipitur, tacite consentire.

Monuimus jam supra (§. 960.), proprie emtionem venditionem non esse, nisi pretium statim solvatur, adeoque multo minus emtio venditio simplex erit, si de pretii solvendi quantitate ne quidem convenitur. Idiomate quoque patrio distinguimus inter waaren verkauffen und ausnehmen, seu merces emere ac mutuo sumere ea lege; ut pro ea pretium restituatur ex parte emtoris, & inter verkauffen und verborgen, seu vendere merces & eadem lege mutuo dare ex parte venditoris, non tamen attenditur differentia, utrum de pretio fuerit conventum, nec ne, quia tacita conventio idem operatur, quod expressa.

§. 981.

Qualis contractus sit emtio venditio.

Emtio venditio contractus consensualis est. Etenim in emtione venditione venditor dat rem, emtor pecuniam, qua pretium ejus æstimatur (§. 294.), adeoque contractus perficitur, quamprimum venditor animum rem dandi sufficienter declarat (§. 13. *p. 3. Jur. nat.*) &, nisi pretium statim solvatur, in dilationem solutionis consentit (§. 960.), emtor autem, nisi fides de pretio ipsi habeatur, ad numerandum pecuniam se paratum ostendit, vel alio modo venditori de pretio satisfacit (§. 968.), consequenter quamprimum emtor & venditor in mercem pro pretio tradendam consentiunt (§. 19. 23. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum contractus consensualis sit, qui mutuo consensu perficitur (§. 725.); emtio venditio contractus consensualis est.

Ostenditur etiam hoc modo. Naturaliter emtio venditio perficitur, quamprimum de pretio convenitur & emtor ad pecuniam pro merce vendita numerandam paratus est, vel de eo pretio alio modo venditori satisfacit, aut venditor emtori de eo fidem habet (§. 968.). Quoniam vero ut hoc fiat, emtoris ac venditoris sufficit voluntas sufficienter indicata, adeoque consensus (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*); emtio venditio mutuo consensu emtoris ac venditoris perficitur, adeoque contractus consensualis est (§. 725.).

In Jure civili sumitur, emtionem venditionem contractum consensualem esse debere, adeoque ibidem probandum non est: non tamen sumitur sine ratione. Cum enim in jure civili actibus obligatoriis præscribatur certa forma, ut constet, num adsit aliqua obligatio civilis, ex qua datur eodem jure actio; definiendum utique erat, quandonam solus consensus ad eam pariendam sufficere debeat, quandonam vero alius adhuc actus accedat necesse sit, veluti in contractibus realibus traditio latiori quodam significatu accepta, qui differentiam specificam a contractu habet, veluti traditio ad certum usum in commodato, traditio ad custodiam in deposito. Nimirum quemadmodum traditio strictiori significatu, quo actum transferendi possessionem significat (§. 23. *part. 3. Jur. natur.*), denotat actum, quo res redigitur in potestatem ejus, in quem dominium translatum est, dominii exercendi causa (§. 24. *p. 3. Jur. nat.*); ita traditio sensu generali accipitur pro actu, quo res transfertur in potestatem alterius finis cujuscunque alterius gratia, veluti usus causa in commodato, custodiæ causa in deposito. Hinc in *genere traditio* definiri poterat, quod sit actus, quo res redigitur in potestatem alterius, finis cujusdam gratia. Unde deinceps pro diversitate finis oriuntur diversæ traditionis species, quarum una sit dominii exercendi causa, consequenter qua possessio transfertur. Ceterum probe notandum est, non omnia demonstranda esse in jure civili, quæ in naturali demonstranda sunt, quamvis ratio reddenda sit eorum, quæ sumuntur, ut pateat, cur sumantur & jura dicari possit, num recte sumantur. Unde porro sequitur, in Jure civili definitionibus inserenda esse, quæ in naturali ex eadem exulare debent. Hæc ideo monemus, ne qui Jus civile methodo demonstrativa in systema redigere voluerit, quantum res patitur, ea, quæ sumenda sunt, ab iis, quæ demonstranda, non distinguat, nec in definitionibus condendis in regulas logicas impin-

impingat, dum eas observare intendit, & ne in Jure naturæ præcocibus censuris sibi magis aditum ad scientiam præcludat, quam aliis molestus sit.

§. 982.

Contractus emtionis venditionis adimpletur vel consummatur, quando a venditore traditur merx, ab emtore autem pecunia eidem numeratur. Etenim in contractu emtionis venditionis venditor dat rem, & emtor pecuniam, per quam pretium ejus determinatur (§. 937.). Enimvero si venditor rem tradit, possessionem ejus in emtorem, qui dominium dando acquisivit (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*), una cum jure possidendi (§. 19. *part.* 3. *Jur. nat.*), transfert (§. 23. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque is habet rem emtam. Et quando emtor pecuniam, per quam pretium rei determinatur, numeratam venditori, cujus dandi animum, cum de eo conveniretur, declaravit, seu pretium solvit, possessionem quoque cum dominio in eundem transfert (§. 955.), adeoque & venditor pretium pro re habet. Emtio adeo venditio adimpleta, seu consummata, si venditor rem tradit emtori, emtor pretium solvit, seu pecuniam, qua æstimatur, venditori. *Quando emtio venditio consummetur, vel adimpleatur.*

Ex. gr. Bibliopola tibi tradit librum, tu eidem solvis pretium sedecim grossorum: contractus consummatus est, seu adimpletus. Nimirum qui erat bibliopolæ, cum tu accepisti librum, atque is nunc tuus est. Et quæ erat pecunia tua, eam accepit bibliopola, atque ea nunc ipsius est. Uterque igitur habet id, cujus causa contraxit. Quare contractus consummatus.

§. 983.

Si emtio venditio contrahenda per literas, venditor aut fidem habere emtori de pretio, aut hic ei alio modo satisfacere debet. Etenim si emtio venditio per literas contrahenda, non sufficit, ut tu significes te rem emere velle pro hoc pretio, & alter respondeat, se pro eodem tibi eandem vendere velle, cum hoc pacto saltem contrahatur obligatio ad emtionem venditionem perficiendam (§. 969. & *seqq.*). Quamobrem cum emtio venditio non perficiatur naturaliter, si pretium non statim solvatur, nisi vel venditor aut fidem habeat emtori de pretio, aut hic alio modo venditori satisfaciat (§. 968.); si emtio venditio contrahenda per literas, venditor aut fidem emtori habere de pretio, aut hic ei alio modo satisfacere debet. *Quomodo emtio venditio per literas contrahatur.*

Quoniam contrahitur emtio venditio, si postquam de pretio conventum, venditor rem securitatis gratis retinet, donec pretium solvatur (§. 961.); cum hoc modo de pretio satisfiat venditori, eodem quoque per literas contrahi potest, ut nimirum rem emtam tamdiu retineas, donec pretium solverim. Quod autem hoc procedat, ut per literas contrahatur, etiamsi de pretio nondum fuerit conventum, adeoque merces ad te mittantur, patet per ea, quæ modo demonstravimus (§. 980.).

§. 984.

Quoniam per alium quoque venditori eadem significare potes, quæ per literas significas; *quin per internuncium emtio venditio contrahi possit, modo venditor norit, te hoc ei mandasse, dubitandum non est* (§. 983.). *An per internuncium.*

Quæ hic tenenda sint, ex superioribus patent, quæ de mandato demonstravimus, ut adeo opus non sit ibidem demonstrata ad casum præsentem emtionis venditionis applicare. Non tamen hic casus, de quo loquimur, confundendus cum altero, quo ego tibi mando, ut mihi emas merces, venditor autem ignorat, utrum eas tuo, vel meo nomine emas, consequenter tu cum eo contrahis tuo, non meo nomine.

§. 985.

De emtione per scripturam contrahenda.

Emtio venditio sine scriptura perficitur, nisi conveniatur, ne ante valeat, quam in scripturam fuerit relata & ab utraque parte subscripta. Est enim emtio venditio contractus consensualis (§. 981.). Enimvero omnis contractus consensualis sine scriptura perficitur, nisi conveniatur, ne ante valeat, quam in scripturam fuerit relatus & ab utraque parte subscriptus (§. 933. 935.). Ergo etiam emtio venditio sine scriptura perficitur, nisi conveniatur, ne ante valeat, quam in scripturam fuerit redacta & ab utraque parte subscripta.

§. 986.

Quando probationis gratia in eam referatur.

Emtio venditio jam perfecta probationis gratia in scripturam refertur. Est enim contractus consensualis (§. 981.). Sed omnis contractus consensualis jam perfectus in scripturam non redigitur nisi ut appareat, quod & qua lege fuerit contractum (§. 933.); consequenter probationis gratia. Ergo etiam emtio venditio jam perfecta probationis gratia in scripturam refertur.

Scriptura inprimis necessaria est in rerum immobilium & incorporalium emtione, aut si contractui adjiciantur pacta, quae in futurum prominent, nec statim adimpleri possunt.

§. 987.

Arrha quid sit.

Arrha dicitur pecunia vel res, quae ab uno contrahentium datur alteri contractus probandi & confirmandi gratia. Atque ideo *Datio arrhae* contractus est, quo unus contrahentium certam pecuniae quantitatem, vel rem aliam dat alteri probandi confirmandique contractus alterius gratia.

Ex. gr. Emo a te domum tuam pretio quatuor mille thalerorum, sed ea lege, ut traditio fiat & pecunia numeretur certo die. Do tibi quinquaginta thaleros, ut de contractu adimplendo sis securus & domum tuam a me emtam per hanc dationem probare possis. Quinquaginta isti thaleri, quos tibi numeravi, arrha dicuntur. Similiter emo a bibliopola librum, sed eum apud ipsum remanere volo, donec pretium solvatur. Do ipsi unum florenum, ne dubitet, me pretium soluturum & librum traditum apprehensurum, utque a me emtum probare possit, siquidem contingat me a contractu recedere velle. Florenus iste, quem dedi, arrha est. Similiter arrhae loco dari potest liber alius, quem meeum habeo, vel in casu domus emtae horologium portatile ex argento vel auro confectum. Non tamen arrhae dantur eodem modo, cum enim non uno modo dari possint, consensu contrahentium is definiendus. Unde etiam datio arrhae non semper eundem habet effectum; sed is ex modo, quo data est arrha, determinandus, prouti sequentia docebunt.

§. 988.

Arrha a quonam detur & accipiatur.

Quoniam arrha datur contractus alterius probandi confirmandique gratia (§. 987.); *arrham sibi dari petit, cujus maxime interest, ne a contractu seu pacto recedatur, arrham vero ultro offert etiam is, cujus maxime interest, ne a contractu recedatur, vel qui sibi metuit, ne contractus ab altero non adimpleatur, vel nondum perfectus non perficiatur.*

Ex. grat. Promitto tibi, me domum tuam esse empturum. Quodsi tu tibi metuis, ne forsan non stem promissis, arrham tibi dari. vis: tua nimirum interest, ne aliam vendendi occasionem, quae sese offerre poterat, praetermittas. Similiter tu mihi promittis, te domum tuam mihi vendíturum pretio quater mille thalerorum. Mea interest, ut eam mihi, non alii vendas. Ultro igitur tibi do arrhae loco quinquaginta thaleros.

§. 989.

§. 989.

Qualis sit contractus arrha datio

Quoniam arrhæ datio non perficitur nisi pecunia, vel res, in qua arrha consistit, actu solvatur, vel tradatur (§. 987.), contractus autem realis est, qui rei traditione perficitur (§. 437.; *arrhæ datio contractus realis est*.

Datur nimirum arrha contractus alterius probandi confirmandique gratia (§. 987.). Quodsi igitur arrha indicium esse debet contractus initi, vel pacti; necesse est ut ea sit in potestate tua, vel manibus tuis. Et idem intelligitur, si arrha debet esse motivum, quo dans compellitur ad contractum perficiendum & adimplendum. Quamobrem necesse est, ut arrha actu tradatur (§. 24. *part. 3. Jur. nat.*): sit ita quod traditio latiori significatu subinde accipi debeat (*not.* §. 981.).

§. 990.

Arrha quid significet & quomodo contractui accedat.

Quoniam *arrha* datur contractus alterius probandi & confirmandi gratia (§. 987.), ea *indicium est contractus initi & motivum ab eo non recedendi*, seu *signum constantiæ voluntatis*, consequenter *si arrhæ datio ad contractum accedit, in eodem nihil immutat, nisi aliter fuerit conventum*.

Nimirum contractus per se consistit, nec arrha demum efficitur validus, etsi per arrham probare possis, contractum esse, neque enim arrham dedisset, nisi contraxisset qui dedit. Eadem ergo, quæ ex contractu oritur, obligatio manet, arrha data, quæ fuerat ea nondum data. Nec si motivum esse debet a contractu non recedendi, ut is firmior sit, propterea in obligatione, quæ ex contractu est, quicquam mutatur. Est arrhæ datio contractus peculiaris, qui alio contractu, ad quem accedit, salvo abesse, & adesse potest.

§. 991.

De arrha tanquam parte debiti data.

Si arrha detur tanquam pars ejus, quod ex contractu debetur, veluti tanquam pars pretii pro merce solvendi in contractu emtionis venditionis; in id, quod ex contractu præstandum, imputatur. Quodsi enim arrha detur tanquam pars ejus, quod ex contractu debetur, non modo datur contractus hujus probandi confirmandive gratia (§. 987.); verum dans etiam contractum ex parte adimplet partem ejus præstando, quod ex eodem præstare debet. Quamobrem cum data arrha non amplius totum debeat, ad quod præstandum contrahendo se obligavit alteri; ideo ut contractus prorsus adimpleatur ex parte sui, nonnisi residuum adhuc præstare tenetur. Arrha igitur tanquam pars ejus data, quod ex contractu debetur, in id imputandum.

Ex. grat. Emo a te librum decem thalerorum pretio: quod cum non statim solvam, nec tu illum mihi statim tradas, do arrhæ nomine tanquam pretii partem ducatum, qui valet duos thaleros cum tribus quartis. Patet me tibi adhuc solvere debere septem thaleros cum una quarta, seu sex grossis, arrha in pretium imputata.

§. 992.

Effectus arrhæ tanquam partis debiti datæ.

Quoniam arrha tanquam pars ejus, quod ex contractu debetur, data in id imputanda, quod ex contractu debetur; (§. 991.), adeoque is, qui dedit, contractum jam adimplere cœpit, & alter, qui accepit, in ejus adimpletionem consensit; *si arrha tanquam pars ejus, quod ex contractu debetur, data, nec is, qui dedit, cum ejus dispendio altero invito recedere, nec qui accepit eam restituendo invito eo, qui dedit, contractum rescindere potest* (§. 928.), cum nemo se ab obligatione sua liberare possit (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*), nec jus acquisitum invito auferri possit (§. 336. *part. 3. Jur. nat.*).

Ita

Ita in exemplo, quod modo dedimus (*not.* §. 991.), tu solvere teneris pro libro a te emto residuos septem thaleros cum sex grossis, si venditor nolit te a contractu recedere cum dispendio ducati, quem dedisti. Et vicissim venditor tenetur tibi tradere librum, nec a contractu recedere, seu eum rescindere potest, etiamsi tibi ducatum reddere velit. Arrha adeo data tanquam pars ejus, quod ex contractu debetur, obligationem adimplendi contractus firmat, qui etiam absque ea jam consistebat, adeoque adimplendus erat. Turpius vero est a contractu recedere velle, quem arrha in gratiam adimplendi, non tantummodo firmandi contractus data adeo corroborasti, ut de constantia tua alterum prorsus securum esse volueris: id quod etiam valet de altero, qui arrham accepit. Uterque enim facto suo fidem suam magis adstrinxit, seu ad eam non fallendam sese obligavit (§. 758. p. 3. *Jur. nat.*). Etsi autem in exemplo, quod dedimus, qui arrham accepit, facile consensurus in hoc videatur, ut cum arrhæ dispendio a contractu recedas; dantur tamen casus alii, in quibus is malit contractum adimpleri, quam arrham lucrari, veluti ut domus maneat tibi emta, quam ut fit inemta ob lucrum 25 thalerorum, quos arrhæ nomine dedisti, in pretium imputandos, contractu non rupto. Et in exemplo quoque dato fidem suam suspectam reddis; quam illibatam conservari plurimum refert.

§. 993.

De arrha data eo fine, ut contractus adimpleatur.

Si arrha datur tanquam pars pretii, eo tamen fine, ut sit motivum contractum adimplendi, eam reddendo contractum rescindere nequit, qui acceperat, sed manet etiam recipienti adhuc obligatus: qui vero dedit eum dispendio arrhæ a contractu recedere nequit. Quodsi arrha detur eo fine, ut contractum adimpleas, non novam inducit obligationem, sed veterem firmat (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum qui accepit etiam sine arrha ad contractum adimplendum obligatus sit; quin adhuc obligatus maneat, etiamsi arrham reddat, evidens est. Immo non minus patet, obligationem per hoc non tolli, quod arrham recipiat qui dederat. Redditione adeo arrhæ declarari nequit, quod contractus, qui jure consistit, debeat esse nullus, consequenter non rescinditur (§. 928.), & quamvis qui dederat eandem recipiat, eidem tamen obligatus manet, qui reddit. *Quod erat unum.*

Et quoniam arrha ad contractum accedens in eo nihil immutat (§. 990.); per hoc quod arrha data eo etiam fine, ut sit contractus adimplendi motivum, minime is, qui dedit, tantummodo accipientem sibi certo habet obligatum, ipse autem consequitur libertatem contractum vel adimplendi, vel cum dispendio arrhæ ab eodem recedendi. Quamobrem cum simpliciter obligatus maneat ad contractum adimplendum, quemadmodum erat ante arrhæ dationem; cum arrhæ dispendio ei, qui dedit, a contractu recedere non licet. *Quod erat alterum.*

Nimirum in hoc casu arrha datur non modo contractus probandi & confirmandi causa, verum etiam sub modo, ut adimpleas contractum. Unde dubium oriri poterat, annon per hoc ipsum in libertatem tuam conferatur, utrum adimplere velis contractum, an vero arrham reddere. Dubium vero hoc inde oritur, quod quando sub modo quid datur, vel promittitur, accipienti liberum sit, utrum id habere & modum adimplere, an vero eo carere & modum non adimplere malit. Sed hoc dubium statim evanescit, ubi cogitamus, in eo casu supponi accipientem ad modum adimplendum non aliunde jam esse obligatum, quemadmodum in hypothesi propositionis præsentis. Exemplum, quo illustretur propositio præsens, sit tale. Conduco operas tuas pro certa mercede: tu obligatus es mihi ad illas operas pro ea mercede præstandas, prouti deinceps disertius docebimus. Enimvero do tibi arrhæ nomine nummum argenteum, ut hoc motivo te incendam ad operas istas, quas præstare debes, tanto lubentius præstandas. Evidens est arrham nihil immutare quoad obligationem, quæ ex contractu est, cum etiam sine hoc motivo maneas obligatus ad id præstandum, ad quod te mihi obligasti, quemadmodum ego tibi obligatus maneo ad mercem solvendam, perinde ac si nihil arrhæ loco dedissem. Neque tu potes mihi reddere arrham, ne operas præstare tenearis promissas; nec ego a contractu recedere possum, etiamsi arrhæ loco quod dedi tuum manere debeat.

§. 994.

De arrha retentione & restitutione.

Si arrha detur non tanquam pars debiti ex contractu, sed eo fine, ut sit motivum contractus adimplendi; ea accipientis manet, si contractum adimplere velit, quodsi vero culpa ipsius non adimpleatur, eam restituere tenetur, contractu autem adimple-

te in id, quod ex eodem debetur, imputari nequit. Etenim si arrha detur, ut sit motivum contractus adimplendi; sub modo data intelligitur (§. 557 *part.* 3. *Jur. nat.*). Enimvero cui quid sub modo datum est, is id restituere tenetur, nisi modum adimpleverit, minime autem si adimpleverit (§. 562. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam is, qui arrham accepit non tanquam pretii partem, sed tanquam motivum contractus adimplendi, eam retinet, si contractum adimplet, vel adimplere velit; restituere autem debet, si culpa ipsius non adimpleatur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum arrha non detur tanquam pars ejus, quod ex contractu debetur, *per hypoth.* per se patet, quod contractu adimpleto in id, quod ex eodem debetur, imputari nequeat. *Quod erat alterum.*

Ita in exemplo, quod modo dedimus (*not.* §. 993.), si tu operas præstare velis, quas mihi collocasti, arrham retines, nec præstitis operis ea in mercedem computatur: immo si ego te invito a contractu recedo, eandem non minus retines, cum per te non stet, ut modum adimpleas, sub quo arrha data intelligitur, atque adeo quoad te perinde sit, ac si contractum adimplevisses, consequenter etiam modum, sub quo arrha data. Quodsi vero contractum adimplere neglexeris, vel nolis; arrha utique restituenda.

§. 995.

Si arrha datur ea lege, ut in id imputetur, quod ex contractu debetur, si dans eundem impleverit, eam vero retineat qui accepit, si ille non impleverit; standum erit pacto, prouti conventum fuerit, & danti liberum est, utrum arrham amittere, an contractum adimplere velit: accipienti tamen liberum non est, utrum reddere malit arrham, an contractum adimplere. Etenim si arrha detur ea lege, ut in id imputetur, quod ex contractu debetur, si dans eundem impleverit, eam vero retineat qui accepit, si ille non impleverit; cum pacta sint servanda (§. 789. *p.* 3. *Jur. nat.*), si dans contractum impleverit, arrha imputanda utique est in id, quod ex contractu is præstare tenetur, sin vero non impleverit, eam retinet accipiens, consequenter standum pacto, prouti conventum. *Quod erat primum.* *De libertate a pacto recedendi arrhæ datione acquisita.*

Enimvero quoniam arrham dans eam in id, quod ex contractu debet, imputari vult, si eum adimpleverit, accipiens vero eam retineat ac lucrum inde faciat, si non impleverit; eo ipso utique declarat, quod sibi liberum esse velit, contractum vel adimplere, vel ab eo recedere: in quod ut consentiat accipiens, qui arrham dat vult, ut is eandem lucretur, ne gratis vel impune a contractu recedere liceat. Quamobrem cum standum sit pacto, prouti conventum est (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*), liberum utique esse debet arrham danti vel contractum adimplere, ut ea in id, quod debet, imputetur, vel ab eo recedere cum arrhæ dispendio. *Quod erat secundum.*

Quoniam denique arrha datur contractus probandi & confirmandi gratia, siquidem accipiens ab eo recedere velit (§. 987. 988.), cum ipsius respectu in hypothesi propositionis præsentis nihil fuerit expressum, datio ejus quoad accipientem nihil in contractu immutat, consequenter dator liberum non facit eidem, utrum arrham lucrari, an ab eodem recedere malit, adeoque arrham reddere nequit, ut a contractu recedere liceat. *Quod erat tertium.*

Ex. gr. Emo a bibliopola librum & arrhæ loco do quartam pretii partem, ea lege, ut, si a contractu recedam, nec reliquam pretii partem solvam, quartam datam lucretur. Mihi quidem a contractu recedere licet, quippe quod jus ex pacto consecutus sum, non autem bibliopolæ, quippe quem mihi obligatum esse volui ad contractum servandum.

§. 996.

Si arrha detur simpliciter ut indicium contractus initi & constantiæ voluntatis; contractu adimpleto, vel, si accipiens eum adimplere nolit, restituenda: quodsi vero *De arrha restitutione.*

ro dator contractum consummare nolit, qui eam accepit, tamdiu retinere potest, donec ipsi fuerit satisfactum. Etenim si arrha detur ut indicium contractus initi & constantiæ voluntatis, non aliud intenditur, quam ut probari possit, contractum fuisse initum, & ut contrahentes sint securi de contractu adimplendo, quod per se patet. Quoniam vero præterea nihil de arrha fuit expressum *per hypoth.* contractu autem adimpleto ea non amplius opus sit ad probandum, quod fuerit initus, vel ad præstandam securitatem de eodem adimplendo; contractu adimpleto, cum jam cesset ratio, cur arrha sit penes eum, qui acceperat, alteri, qui dederat, utique restituenda. *Quod erat primum.*

Porro cum arrha detur non eo animo, ut sit accipientis, si tantummodo indicium esse debet contractus initi ac constantiæ voluntatis; dominium quoque ejus non transit in accipientem (§. 23. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque manet dantis (§. 124. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quodsi ergo qui accepit contractum non adimplet, vel adimplere non vult; quin eam restituere debeat alteri, qui dedit, dubitandum non est (§. 466. *part.* 2. *Jur. nat.*). *Quod erat secundum.*

Enimvero quoniam arrha accipitur, ut simus securi de contractu ab altero adimplendo; ea quoque ab accipiente non ante restituenda ei, qui dederat, quam ipsi satisfecit, consequenter donec hoc factum fuerit, eam jure retinet. *Quod erat tertium.*

Arrham probationis & securitatis unice gratia datam esse restituendam quando ad probandum & securitatem præstandam non amplius facit, sine probatione intelligi facile poterat: quod vero retineri possit, quamdiu non satisfecit qui dedit accipienti, ubi contractum adimplere recusat, aut eum adimplere non amplius datur, dubium videri poterat. Enimvero cum securitatem præstare debeat contrahentibus arrha, ea data omnino intelligitur ad omne id, quod interest ejus, cui data fuit, ut contractus adimpleatur: ut vero arrham lucretur qui accepit, si contractum adimplere noluerit qui dedit, naturale non est, cum ex arrhæ datione hoc minime sequatur. Notandum præterea, quando arrha dari dicitur, dationem non significare dominii translationem, sed significatu communi denotare actum, quo res constituitur in potestate accipientis certi cujusdam finis gratia, qualem significatum generalem tribuimus supra traditioni (*not.* §. 981.). Ex substrata autem materia facile intelligitur, utrum datio sumatur tanquam terminus artis pro dominii translatione; an vero in significatu communi pro synonymo traditionis in genere acceptæ, ut adeo ob homonymiam non metuenda sit confusio errorem paritura. Ita in casu præsenti per se patet, non opus esse, ut dominium rei in te transferatur, per quam probare debes contractum fuisse & alterum se tibi ac te sibi firmius obligare voluisse ad contractum adimplendum, vel ut etiam qui dedit firmius sit tibi obligatus. Nam sit arrha annulus tuus. Non opus est, ut annulus sit meus, si per eum probare velim, a te contractum mecum fuisse, vel ut tu permovearis ad contractum adimplendum, aut ut tu probes, me tecum contraxisse & fidem tuam adstrinxisse; quod promissa sancte servare velis: quin potius manifestum est, hæc fieri multo melius posse, si annulus adhuc sit tuus a me tibi restituendus. Et eodem modo idem patet in casibus aliis, quando res quædam in specie dari dicitur certi cujusdam finis gratia, qui dominii translationem non requirit. Etsi accurate loqui velimus, quando quid datur certi cujusdam finis gratia, non tam res ipsa datur, quam usus quidam rei datus intelligitur, cujus gratia res venire debet in potestatem alterius. Quamobrem si quis in verbis scrupulosior fuerit rigorem methodi summum urgens, is facile evitare poterit omnem homonymiam, etsi tolerabilem, cum ea nullum creet periculum errandi. Sumatur enim vocabulum arrhæ datio tanquam terminus artis, qualis revera est, & definiatur per actum, quo res vel pecunia constituitur in potestate alterius contrahentium contractus probandi confirmandique gratia: ita evitatur omnis homonymia in vocabulo *dari*. Hæc ideo monemus, ne quis arguetur nos leges methodi violasse, dum communi more loqui volumus, ne, dum nimis rigidi in methodo observanda esse volumus, obscuri videamur plerisque, quos scientiæ cultores, non desertores efficere studemus. A communi nimirum seu recepto usu loquendi recedere nolumus, quamdiu id sine veritatis dispendio conceditur. Ceterum quæ de arrhæ datione diximus, ad alias quoque dationes, quibus dominii translatio non significatur, applicari possunt. Consultum vero ducimus talia hinc inde moneri, ut etiam satisfaciamus iis, quibus summus rigor methodi potior est communi loquendi usu, & ad ipsas scrupulositates in verbis extenditur.

§. 997.

§. 997.

Si ita convenitur, ut, nisi contractum alteruter contrahentium adimplere velit, arrhæ dator cum dispendio arrhæ recedat a contractu, ab eodem vero recedens, qui accepit, duplum restituat; naturaliter contractus revocabiliter initus intelligitur, sed sub pœna. Etenim si qui arrham dat ita convenit, ut ea sit accipientis, nisi contractum adimpleverit, datori liberum est, utrum arrham amittere, an contractum adimplere malit (§. 995.). Quamobrem si qui arrham accipit se datori vicissim obligat ad duplum restituendum, nisi contractum adimpleverit; ei etiam liberum esse debet, utrum duplum restituere, an contractum adimplere malit. Quamobrem si ita convenitur, ut nisi alteruter contrahentium contractum adimplere velit, arrhæ dator cum dispendio arrhæ, qui eam accepit cum restitutione dupli a contractu recedat; utrique contrahentium liberum est vel adimplere contractum, vel cum dispendio quodam suo ab eodem recedere. Quoniam itaque jus quoddam in alterum revocabiliter transfertur, si ea lege transfertur, ut tibi integrum sit alterum eodem rursus excludere (§. 16. *part.* 3. *Jur. nat.*); in hypothesi propositionis præsentis revocabiliter contractum intelligitur. *Quod erat unum.*

Quando sub pœna revocabiliter contractum arrha indicet.

Enimvero quoniam arrhæ dator promittit, se a contractu recedere nolle nisi cum dispendio arrhæ, & qui eam accepit, se duplum restituturum, nisi illum adimpleat *per hypoth.* pœna autem promisso adjicitur, quando reus promittendi declarat, se daturum, nisi steterit promisso (§. 606. *part.* 3. *Jur. nat.*); in hypothesi propositionis præsentis contractus sub pœna revocabiliter initus intelligitur. *Quod erat alterum.*

Ita conveniri posse, ut eum dispendio arrhæ datori, cum restitutione dupli acceptori a contractu recedere liceat, eum in paciscentium arbitrio positum sit, quam legem contractui dare velint (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*), nemo est qui dubitet. Naturale vero non est, sed civile, quando Imperator pr. Inst. de emt. & vendit. idem ad omnem arrhæ dationem simpliciter extendit, licet super arrhis nihil fuerit expressum.

§. 998.

Si ita conveniatur, ut si arrhæ dator a contractu recedere velit eam perdat, acceptor vero duplum in eodem casu restituat, salvo tamen jure ejus, qui contractum adimplere velit; contractus subsistit cum dispendio arrhæ, vel dupli restitutione. Quoniam enim contrahentes contractui legem dare possunt, quam voluerint (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*), quin ita etiam convenire possint, ut arrhæ dator arrham perdat, si a contractu recedere velit, salvo tamen jure acceptori ex contractu quæsito, & ex adverso acceptor duplum restituere teneatur, si pœnitere velit, salvo jure datori ex contractu quæsito, dubitandum non est. Quamobrem cum pacta sint servanda (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*); si ita convenitur, ut, si arrhæ dator a contractu recedere velit, eam perdat, acceptor vero duplum in eodem casu restituat, salvo tamen jure ejus, qui contractum adimplere velit; contractus subsistit cum dispendio arrhæ, vel dupli restitutione.

Quando contractus subsistat cum dispendio arrhæ, vel dupli restitutione.

Manifesta est differentia inter casum propositionis præsentis & præcedentis. Etenim in casu præcedentis dispendium arrhæ & restitutio dupli est pœna contractus non adimpleti; in casu præsentis autem pœna pœnitentiæ. Quamobrem in casu præcedenti contractus non subsistit, si pœna detur, subsistit tamen in præsenti una cum pœna. Juris civilis interpretes inter se disceptant de mente Imperatoris, utrum ea sit, quæ convenit propositioni præcedenti, an accipienda de casu propositionis præsentis. Vid. *Manzius* in Comment. ad Instit. lib. 3. tit. 24. pr n. 22. & seqq. sed hanc litem cur nostram faciamus, nulla ratio suadet, qui non de mente Imperatoris solliciti sumus, sed quid juri naturali conveniat definimus. Me autem tacente patet, in hypothesi propositionis præsentis, quo pœna pœnitentiæ decernitur, fortius contrahi cum arrhis, quam sine arrhis: contrarium vero obtinere in casu propositionis præcedentis.

§. 999.

De arrhis simpliciter datis.

Si de arrha nihil expresse fuerit conventum, cum dispendio arrhæ a contractu recedere non licet & ei, qui dedit, restituenda. Etenim si de arrhis nihil expresse fuerit conventum, simpliciter datæ intelliguntur tanquam indicium contractus initi & constantiæ voluntatis (§. 990.). Enimvero si arrhæ simpliciter dantur ut indicium contractus initi & constantiæ voluntatis, contractu adimpleto vel præstito eo, quod interest, arrhæ restituendæ & contractus adimplendus, aut, si eum adimpleri non amplius integrum est, præstandum interesse (§. 996.). Ergo si de arrhis nihil expresse fuerit conventum, idem obtinere debet, consequenter cum dispendio arrhæ a contractu recedere non licet & ei, qui dedit, restituenda.

Civile adeo est, quod Imperator l. c. (*not.* §. 997.) dispendio arrhæ ac restitutioni dupli locum faciat, etiamsi de ea nihil fuerit expressum. Naturaliter vi propositionis præsentis in casu dubio arrhæ simpliciter datæ semper præsumuntur, cum iis per se conveniat, ut nihil immutent in ipso contractu, quem certificare & firmare debent (§. 987, 990.). Quodsi pecunia arrhæ nomine data fuerit, ubi contractus adimpletur, eandem in solutum accipere posse eum, cui ex contractu quid debetur, dubium non est, etiamsi non supponatur data tanquam pars pretii vel ejus, quod ex contractu debetur (§. 991.), cum hoc pacto solutio fiat brevi manu (§. 41. *p. 3. Jur. nat.*): quod enim de traditione dicitur, ad solutionem pecuniæ quoque recte trahitur (§. 955.).

§. 1000.

Objectum emtionis venditionis.

Quicquid æstimabile est, emi ac vendi potest. Quicquid enim æstimabile, ejus aliquod pretium statui (§. 275.), & hoc per pecuniam determinari potest (§. 290.). Quamobrem cum in emtione venditione detur pecunia pro re (§. 937.); quicquid æstimabile est, emi ac vendi potest.

Latius adeo naturaliter patet emtio venditio, quam vulgo putatur, ita ut ad hunc contractum referri possint actus, qui sub eo non comprehendi videbantur.

§. 1001.

Quænam res emi ac vendi possint.

Emi ac vendi possunt res corporales, mobiles ac immobiles, & incorporales. Quoniam enim emtio venditio successit in locum permutationis (§. *not.* 937.), quæ permutari possunt, ea etiam emi ac vendi possunt. Enimvero permutari possunt res corporales, mobiles ac immobiles, atque incorporales (§. 889.). Ergo etiam emi ac vendi possunt res corporales, mobiles ac immobiles, atque incorporales.

Ostenditur etiam hoc modo. In emtione venditione datur pecunia pro re (§. 937.), consequenter res emi ac vendi potest, pro qua pecunia dari potest. Enimvero pecunia dari potest pro re qualibet (§. 292.). Ergo etiam res quælibet, adeoque mobilis & immobilis corporalis atque incorporalis, emi ac vendi potest.

Immo etiam hoc modo demonstratur. Quicquid æstimabile, id emi ac vendi potest (§. 1000.). Sed res omnes tam corporales, adeoque mobiles & immobiles, quam incorporales admittunt pretium, quod per pecuniam determinari potest (§. 290.), adeoque æstimabiles sunt. Quamobrem res omnes tam corporales, mobiles & immobiles, atque incorporales emi ac vendi possunt.

Si quæ sunt res, quibus nullum statuitur pretium, adeoque nullius pretii, eæ quoque nobis nullam præbent utilitatem, ac ideo in numerum rerum non referuntur in sensu juris (§. 495. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 1002.

Quod in rerum natura existit, nec emi ac vendi potest. Venditor enim in emtorem transferre debet dominium rei, quam ipsi vendit (§. 939.). Enimvero cum in re non existente nullum detur dominium (§. 118. *part.* 3. *Jur. nat.*); nec id in alium transferri potest. Quamobrem quod in rerum natura non existit, nec emi ac vendi potest. *An quod non existit emi possit.*

Ex. gr. Si nullam habes domum, nec eam alteri vendere potes. Quodsi fingas te habere; & eam alteri vendas, contractus nullus est.

§. 1003.

Quoniam domus exusta in rerum natura non amplius existit, quod vero in rerum natura non existit, nec emi, nec vendi potest (§. 1002.); *domus exusta emi ac vendi nequit.* *An domus exusta emi possit.*

Nec opus est, ut distinguas, utrum utroque sciente veneat, an ignorante. Ipsa enim demonstratio propositionis præcedentis aperte loquitur, rei non existentis, adeoque etiam domus exustæ, emtionem venditionem esse nullam. Quamvis enim domo exusta area adhuc maneat; aliud tamen est émere aream; aliud superficiem cum area. Quando emitur domus, superficies cum area emitur, non area sola, & contrahentes ad superficiem potissimum respiciunt, non ad aream.

§. 1004.

Emi etiam ac vendi possunt res extituræ. Etenim in rebus exstituris datur dominium futurum (§. 945.). Quamobrem cum in emtione venditione venditor dominium transferre debeat in emtorem (§. 939.), dominium autem futurum in alterum transferri possit (§. 948.); res etiam extituræ emi ac vendi possunt. *An res extituræ emi possint.*

Ita emuntur ac venduntur fructus arborum futura æstate nascendi in horto, fruges, quæ nascentur in agro. Non tamen cum hac emtione ac venditione confundendus est contractus de emtione ac venditione contrahenda, quo saltem fit promissio de ea contrahenda (§. 970. & *seqq.*).

§. 1005.

Emtio rerum extiturarum contrahitur sub tacita conditione, si existant. Etenim si res extituræ venduntur, cum in emtorem transferendum sit dominium (§. 939.), nonnisi futurum transferri potest (§. 945.). Quamobrem cum dominium futurum nullum sit, nisi res existant, nec transferri potest nisi sub hac conditione, si existant res, quæ extituræ putantur. Ergo emtio rerum extiturarum contrahitur sub hac conditione, si existant. *Sub qua conditione emantur res extituræ.*

Ex. grat. Vendo tibi fructus arborum futura æstate in horto meo nascituros. Utique hi fructus tibi emti sunt sub hac tacita conditione, si qui nascantur. Si enim nulli nascantur, nullum quoque est dominium, quod in te translatum fuit, adeoque nihil datum, consequenter nihil venditum intelligitur (§. 937.).

§. 1006.

Quoniam emtio rerum extiturarum contrahitur sub tacita conditione, si existant (§. 1005.), conditione autem non existente contractus evanescit (§. 534. *part.* 3. *Jur. nat.*); *rerum extiturarum emtio nulla est, si non existant.* *Rerum extiturarum emtio quando nulla.*

Patet in exemplo; quod modo dedimus (*not.* §. 1005.), quod emtum intelligi nequeat, quod non existit, nec existet unquam. Unde etiam ex eo inferri poterat, emtionem in hoc casu nullam esse, quod emi ac vendi nequeat, quod in rerum natura minime existit (§. 1002.). Res enim, quæ non existit, nec unquam existet, in eorum utique numerum referenda, quæ in rerum natura non existunt. Nimirum in se semper certum est, utrum aliqui fructus nascituri futura æstate, an nulli, adeoque emtio in se statim valida est, vel nulla. Ast cum nostri respectu incertum sit; quid futurum; an revera emtio fuerit contracta, an nulla, tum demum patet, quando tempus advenit, quo fructus existere debent. Relegenda hic sunt, quæ de promissione conditionata in se nulla annotavimus (*not.* §. 464. *part.* 3 *Jur. natur.*). Ceterum hic supponimus contrahentibus non esse animum aleam subeundi, qui præsumi nequit juxta istud vulgatum: spem pretio non emo. De iis enim contractibus, quæ aleam continent, agemus deinceps.

§. 1007.

De modo contrahendæ emtionis rerum exiturarum & ejus effectu.

Si res exituræ emuntur, vel emenda est certa quantitas, vel pretium ad quantitatem constituendum. Quodsi minor quantitas existat, ultra eam ad tradendum non tenetur venditor; si major existat, nonnisi ea emta intelligitur, de qua conventum est. Si pretium ad quantitatem constitutum, venditor tradere tenetur omnes, ac omnes emtæ censentur. Etenim in emtione venditione is animus esse videtur contrahentibus, ut observetur æqualitas, nisi adsint rationes fortes in contrarium (§ 976.); consequenter in emtione ac venditione rerum exiturarum neuter contrahentium habere præsumitur animum aleam subeundi. Quodsi vero servanda æqualitas est, tantundem recipi debet, quantum datur (§. 898.). Quamobrem aut determinanda est quantitas, quæ emta esse debet, aut pretium constituendum est ad quantitatem, ut constet, quid ab unoquoque debeatur. *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam emtio facta non intelligitur nisi earum rerum, quæ certo existent (§. 1006.); si quantitas certa fuerit emta, minor tamen existat, ad majorem ea, quæ existit, tradendam venditor utique non obligatur. *Quod erat secundum.*

Quodsi major quantitas existat, quam quæ emta; per se patet, nonnisi eam emtam esse, de qua conventum est, cum non omnes emtæ ac venditæ fuerint, quæ exituræ sunt. *Quod erat tertium.*

Denique si pretium sit ad quantitatem constitutum, & res exituræ emtæ, non minus patet, res omnes emtas esse, & pretium earum, quæ existunt, computandum esse ex pretio ad quantitatem constituto, consequenter venditorem omnes tradere, emtorem pro omnibus pretium, de quo conventum, solvere debere. *Quod erat quartum.*

Ex. gr. Vendo tibi centum modios frumenti, quod proxima æstate nascetur in agro meo. Quodsi nascantur tantummodo nonaginta, non plures quam nonaginta emti censentur, adeoque ultra hosce tibi tradere frumentum non teneor. Sin nascantur centum & quadraginta; nonnisi centum tui sunt: de reliquis quadraginta ego disponere possum, quomodo voluero. Si vero emas frumentum, quod nascetur proxima æstate in agro meo, & pro uno modio constituatur pretium unius floreni; omne frumentum, quod nascitur tuum est, & tu pro singulis modiis mihi solvere teneris florenum unum. Ita ut, si percipiantur modii centum & quadraginta, tu totidem florenos solvere tenearis. Hoc pacto perinde est, ac si emerentur ac venderentur res jam existentes: id quod omnino requiritur, si æqualitas inter mercem ac pretium attendenda. Non dubium movere debet variabilitas pretii; si omni tempore idem non est: sufficit enim, quod pro datis circumstantiis, quando contrahitur, non sit iniquum, vel ita etiam conveniri potest, ut solvatur pretium, quod erit illo tempore, quo res exituræ sunt, commune. Patet adeo emtionem rerum exiturarum absque ulla iniquitate contrahi posse, si vel certa quantitas emitur, vel pretium ad quantitatem constituatur. Alius vero est contractus, si contrahentes aleam subire velint spem emendo ac vendendo: de quo agemus deinceps, quando contractus aleam continentes consideraturi sumus.

§. 1008.

§. 1008.

Quoniam *res praesentes, sed imperfectae*, veluti poma immatura, aequiparantur rebus exsituris, si vero res exsiturae emantur, vel emenda sit certa quantitas, vel pretium ad quantitatem constituendum (§. 1007.); etiam *si illae emantur, vel certa emenda quantitas est, vel pretium ad quantitatem constituendum*: quo facto, cetera se habent ut in casu propositionis praecedentis. *De emtione rerum praesentium, sed imperfectarum.*

Supponimus nimirum etiam hic, contrahentibus non esse animum subeundi aleam: qui utique supponitur in jure civili, quando fructus pendentes vel qui sunt in herbis valide emi dicuntur, periculo omni ad emtorem pertinente. Nobis hic demonstrandum est, quid naturali conveniat aequitati, cui omnino convenit aequalitatem observari (§. 268. 898.).

§. 1009.

Si res exsiturae emantur, pretio nullo constituto, nec quantitate expressa, res omnes emtae videntur, quae exsiturae sunt, & tacite consensisse intelliguntur contrahentes in pretium, quod erit commune illo, quo exsistunt, tempore. Etenim si res exsiturae emantur, quantitate non expressa, dubium non est, quin omnes emantur, quae exsiturae sunt: quodsi enim emtor non omnes emere voluisset, cum adhuc dubia sit quantitas exsiturarum, eam definire debuisset, ultra quam venditori ad solvendum pretium teneri minime voluisset. Enimvero quoniam pretium nullum constituitur, cum sine pretio non contrahatur emtio (§. 937.), tacite in pretium consensisse intelliguntur. Quamobrem cum consentientes idem velle debeant (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); in idem pretium consentire nequeunt, nisi consensisse dicantur in pretium commune illo tempore, quo res exsiturae sunt. Patet itaque, si res exsiturae emantur, pretio nullo constituto, nec certa quantitate expressa, res omnes emtas videri, quae exsiturae sunt, & tacite consensisse intelligi contrahentes in pretium, quod commune erit eo tempore, quo res exsiturae sunt. *Quid actum intelligatur, nec quantitas expressa, nec pretium ad quantitatem constitutum.*

§. 1010.

Si pecunia qua corpus emitur, vel valor intrinsecus praestatur, vel pretium affectionis, quod valori extrinseco accedit: Pecunia enim est res corporalis (§. 290), cujus materia est aurum & argentum (§. 333.), etsi non semper pura (§. *cit.*), & quae signata (§. 338.), ut adeo certum signum eidem sit impressum (§. 337.). Quodsi ergo pecunia qua corpus vendi debet, aut valor definiendus ex materia, qua constat, aut aliquis valor ei, qui publice eidem tributus, accedere debet a signo, quod eidem impressum, vel a casu quodam singulari, in quo cusa fuit. Bonitas intrinseca monetae est, quae ex materia & pondere aestimatur; extrinseca vero valor est arbitrio humano eidem impositus (§. 544.). Quamobrem si in pecuniae venditione valor definitur ex materia, qua constat, secundum bonitatem intrinsecam venditur, adeoque praestandus est valor intrinsecus: quodsi vero ob signum eidem impressum, adeoque ex singulari aliquo affectu, valori extrinseco accedit aliquod pretium, pretium affectionis eidem statuitur (§. 906.), quod ab emtore praestandum. Atque adeo patet si pecunia qua corpus venditur ac emitur, vel valorem intrinsecum praestandum esse, vel pretium affectionis, quod valori extrinseco accedit. *De venditione pecuniae tanquam corporis.*

Ex ipsa demonstratione abunde patet, si pecunia qua corpus venditur, eam considerari vel ut metallum infectum, vel ut monetam rariorem, aut singularem.

§. 1011.

§. 1011.

Casus quo modo discernendi.

Quoniam valor intrinsecus idem est cum pretio materiæ, ex qua pecunia constat (§. 544.), eidem vero pretium affectionis accedere nequit, nisi ob signum eidem impressum, vel casum quendam singularem, in quo cusa fuit, quemadmodum ipsa monetæ notio satis manifesto insinuat (§. 339.); *si in emtione pecuniæ præstandus valor intrinsecus, pecunia venditur tanquam metallum infectum, si vero pretium affectionis præstatur, quod valori extrinseco accedit, eadem venditur tanquam moneta rarior, aut singularis.*

Quæ de pretio affectionis tenenda sunt, ea in superioribus in genere demonstravimus (§. 907. & seqq.); ut adeo opus non sit ea ad casum præsentem transferre.

§. 1012.

An res propria emi possit.

Res propria emi nequit. Venditor enim in emtorem transfert dominium rei emtæ (§. 939.). Sed si res emtoris propria fuerit, dominium in ea jam habet (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque a venditore, qui non habet, in eum transferri nequit. Quamobrem res propria emi nequit.

§. 1013.

De re propria ab ignorante emta.

Quoniam res propria emi nequit (§. 1012.), *si quis ignorat, rem esse suam, quam emit, emtio venditio nulla est*, consequenter *emtor pretium solvere non tenetur*, cum eâ ipsi sit restituenda (§. 467. *part. 2. Jur. nat.*) & emtor eam vindicare possit (§. 545. *part. 2. Jur. nat.*), *aut, si solvit, restituere tenetur idem venditor*, utpote qui ad rem sine pretio restituendam erat obligatus (§. 467. *p. 2. Jur. nat.*).

§. 1014.

An possessio emi possit.

Possessio rei propriæ emi potest & in genere possessio emi potest. Possessio enim cum sit detentio rei tanquam suæ (§. 150. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque si transfertur, ei, in quem transfertur, tribuatur potentia physica de re sua pro arbitrio disponendi (§. 463. 461. *part. 2. Jur. nat.*); eadem in numerum rerum incorporalium referri potest (§. 497. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum res incorporales emi possint (§. 1001.); possessio etiam emi, consequenter si rem tuam non possides, possessio quoque rei propriæ emi potest.

Quodsi quæras, quomodo definiri possit pretium possessionis, haud difficilis est responsio. Definiendum scilicet est ex difficultate recuperandi possessionem, vel ex tædio, quod subeundum foret, siquidem rem vindicare velles.

§. 1015.

De re propria a sciente emta.

Si quis sciens rem propriam emit, vel rem dereliquisse præsumitur, vel possessionem emit. Quoniam enim dominus rem suam derelinquere potest (§. 256. *part. 2. Jur. nat.*); qui sciens rem propriam emit, aut eam dereliquit, aut non dereliquit. Et qui rem derelinquit, statim ejus dominus esse desinit (§. 250. *part. 2. Jur. nat.*), & parum sollicitus est, quinam eandem faciat suam (§. 249. *p. 2. Jur. nat.*); si quis sciens emit rem propriam, cum res propria emi non possit (§. 1012.), eam eo animo dereliquisse præsumitur, ut sit possidentis, adeoque tacita quasi voluntate eum fecit dominum. Quamobrem cum jam dominium a ven-

venditore transferri possit in emtorem (§. 665. *part.* 2. *Jur. nat.*); si quis rem suam dereliquit, eam a possessore emere potest. Enimvero si quis sciens rem esse suam ea facit, quæ facere non poterat, si eam suam esse vellet, eam derelinquere præsumitur (§. 1053. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam qui sciens rem propriam emit tanquam alienam, eam dereliquisse præsumitur. Quoniam tamen etiam possessio rei propriæ emi potest (§. 1014.), si adsint rationes quædam in contrarium, cur derelicto præsumi non possit, possessionem emisse censendus est. Patet itaque si quis sciens rem propriam emit, eum vel rem dereliquisse præsumi debere, vel possessionem emisse.

In casu particulari, qui sciens rem propriam emit, verbis haud obscure prodere solet animum vel rem derelinquendi, vel possessionem emendi. In casu priori dicimus nos nolle, ut possessor, si pretium perdat, quod pro re solvit, damnum incurrat, quod nos potius sentire volumus; in posteriori autem, nos malle pretium denuo solvere, quam multa tædia devorare, ut sine pretio rem recuperemus. Emi possessionem non abhorret a principiis Juris Romani: etenim *Paulus* emtionem rei propriæ consistere declarat per hoc, quod possessio emta videatur.

§. 1016.

Qui rem alienam emit, eam domino sine pretio restituere tenetur. Si enim res aliena emitur, emtor non efficitur ejus dominus (§. 940.), sed saltem possessionem acquirit, quando traditur (§. 941.), res ipsa manet ejus, qui dominium in ea habet (§. 940.). Enimvero qui rem alienam in potestate sua habet, eam domino restituere debet (§. 467. *part.* 2. *Jur. nat.*), cumque res propria emi non possit (§. 1002.), adeoque dominus pretium pro ea solvere non teneatur (§. 937.), eam sine pretio restituere debet. Quamobrem qui rem alienam emit, eam domino sine pretio restituere tenetur.

De restitutione rei alienæ emtæ.

Non est quod excipias posse rem propriam emi tanquam alienam, si ea derelinquatur, posse etiam emi possessionem (§. 1015.), adeoque pretium venditori, quod ipse dedit, restituendum esse, sive pro possessione, ut eam recuperes, sive pro ipsa re derelicta. Etenim non ab eo, qui rem tuam possidet, voluntate pendet, num tibi rem restituere velit, an possessionem vendere malit, & num tu rem derelinquere velis, ut eam acquirat possessor & tanquam suam vendere possit. Ipse tenetur ad eam sine pretio restituendam: quoniam vero tu jus tuum remittere potes (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*), ideo tibi integrum est vel rem derelinquere, vel possessionem emere, si malis pretium solvere, quam rem non sine tædio, nec sine sumtu vindicare.

§. 1017.

Qui rem alienam vendidit, emtori pretium restituere tenetur, si ipse domino eam restituit. Etenim emtor dedit venditori pecuniam pro re (§. 937.). Sed quia venditor rem alienam ipsi tradidit, emtio venditio nulla est (§. 941.). Quamobrem si emtor domino rem sine pretio restituere tenetur (§. 1016.); venditor quoque pretium ipsi datum retinere nequit, sed idem emtori restituere debet.

De restitutione pretii rei alienæ venditæ.

Pretium adeo non perdit emtor, quando rem domino sine pretio restituit, cum idem recipiat a venditore. Nimirum pecunia fungitur vice rei, ut adeo perinde sit, ac si rem quandam eidem dedisset, consequenter rem cum re permutasset. Sed in hoc casu dominium rei suæ non transtulisse intelligitur, qui rem suam pro aliena dedit (§. 883.). Ergo nec pecuniæ dominium in venditorem rei alienæ transtulisse censetur emtor, consequenter hæc perinde ac res restituenda venit (§. 467. *part.* 2. *Jur. natur.*). Equidem hæc non consona sunt menti JCtorum Romanorum, qui negant a venditore in emtorem dominium necessario transferri debere L. 25. ff. de contr. emt. ut adeo etiam res aliena vendi possit; non tamen hoc ex principiis Juris naturalis demonstrari potest, quemadmodum & alia occurrunt in Jure Romano de emtione & venditione, quæ cum Jure naturæ minime conveniunt. Et sane communiter quoque ho-

homines non alia intentione emunt, quam ut suum sit, quod emunt. Nemo igitur reprehendat, nos ex principiis Juris naturæ ratiocinari, quando secundum hoc jus quæstiones decidendæ.

§. 1018.

An res aliena emta venditori restitui possit.

Emtor rem alienam venditori restituere nequit, ut ab eo pretium recipiat. Tenetur enim eam restituere domino sine pretio (§. 1016.) & pretium a venditore repetere (§. 1017.). Quamobrem eam restituere nequit venditori, ut ab eo pretium recipiat.

Restitutio enim naturaliter debetur & ex dominio fluit (§. 467. *part. 2 Jur. natur.*); non vero a pacto venit, quod dissolvi mutuo dissensu potest. Non ignoro, durum videri emtoribus, quod rem sibi emtam domino restituere debeant sine pretio, quod subinde difficulter a venditore repetitur, subinde repeti prorsus non potest. Sed cauti esse debemus, ne contrahamus cum iis, a quibus idem repeti non posset, siquidem repetendum foret, & ne a non domino emamus, quantum quidem datur.

§. 1019.

An res communis vendi possit.

Res communis ab uno vendi nequit, nisi pro parte, pro qua quis dominus est. Etenim si res pluribus fuerit communis, unus sociorum nonnisi pro parte dominus est (§. 127. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo vendere possit nisi rem suam, quia nemo vendere potest alienam (§. 941.); unus quoque sociorum rem communem vendere nequit nisi pro ea parte, pro qua dominus est.

Ex. gr. Si pro tertia parte dominus es, rem communem pro parte tertia vendere potes, ita ut emtori competat dominium pro parte tertia in re indivisa. Communio enim positiva, de qua hic sermo est, non admittit dominium nisi pro parte in re indivisa. Vide quæ de ea te uberius diximus, cum communionem positivam explicaremus (*not.* §. 126. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 1020.

De re communi tota vendita.

Si unus sociorum rem communem totam vendit absque consensu ceterorum; emtio venditio consistit nonnisi pro ea parte, pro qua dominus est. Etenim unus sociorum rem communem vendere nequit, nisi pro ea parte, pro qua dominus est) §. 1019.). Quodsi ergo absque ceterorum consensu totam vendit, pro parte reliqua perinde est, ac si rem alienam vendidisset. Enimvero si quis rem alienam vendit, emtio venditio nulla est (§. 941.). Quamobrem nulla quoque erit pro ea parte, pro qua socius venditor dominus non est. Patet itaque, si unus sociorum rem communem totam vendit absque consensu ceterorum, emtionem venditionem consistere nonnisi pro ea parte, pro qua is dominus est.

§. 1021.

Quale jus acquirat emtor rei communis.

Quoniam venditio rei communis sine consociorum consensu facta non consistit nisi pro ea parte, pro qua quis dominus est (§. 1020.), venditor autem pro parte dominium in re communi non habet nisi in indivisa (§. 126. *part. 2. Jur. nat.*); *emtor in re communi sine consensu consociorum emta dominium nonnisi pro parte venditoris in re indivisa habet.*

Nimirum jus, quod quis habet, in alium transferre potest §. 12 *p. 2. Jur. nat.*). Quamobrem qui habet dominium pro parte tertia indivisa, hoc quidem transferre potest in alium, non tamen in parte rei divisæ tertia. Hinc idiomate patrio recte distinguimus inter venditionem seines Antheils, & inter venditionem seines Theile; per illam enim intelligimus partem indivisam, per hanc vero divisam.

§. 1022.

§. 1022.

Si quis rei communis sine consensu consociorum partem divisam vendit; venditio & emtio nulla est. Quodsi enim partem divisam vendis, dominium in parte divisa transfers (§. 939.). Quamobrem cum non habeas dominium nisi in parte indivisa rei communis (§. 126. *part.* 2. *Jur. nat.*), in emtorem transfers jus, quod non habes. Cum itaque nil agatur, si rei communis pars divisa sine consensu consociorum venditur, venditio & emtio nulla est. *An rei communis pars divisa vendi possit.*

Non est quod excipias posse emtionem consistere in parte indivisa: etenim a voluntate emtoris pendet, utrum dominium in parte indivisa habere velit, nec ne, non autem necessitatis est. Quodsi enim emtor consentiat in venditionem partis indivisæ, ea ex postfacto valida efficitur. Alia ratio est in casu præcedente. Quando enim dominium rei totius transfert venditor, eo ipso actu transfert dominium in parte indivisa, quippe quod in eo continetur: dominium vero in parte divisa non inest dominio in indivisa, sed separata hæc jura sunt.

§. 1023.

Si quis rei propriæ partem indivisam vendit; fit ea venditori & emtori communis. Etenim si tibi vendo partem indivisam rei meæ, in te transfero dominium in parte indivisa rei meæ (§. 939.), adeoque tu in re indivisa pro parte dominium habes, pro parte reliqua ego habeo. Enimvero si ego & tu in re indivisa pro rata dominium habemus, res communis est (§. 126. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem si rei propriæ indivisam partem tibi vendo, fit ea mihi & tibi communis. *Quando res, cujus pars venditur, communis fiat.*

Ex. grat. Vendo tibi partem tertiam juris venandi in aliquo districtu. Cum hoc jus dividi nequeat, partem ejus indivisam tibi vendidi, adeoque hoc jus nobis commune est. Quoniam vero tibi competit pro parte tertia: lucrum ex venatione quæsitum pro parte tertia tuum est. Quodsi venderem jus venandi in tertia parte districtus, tum venderetur pars ejus divisa, & districtu in partes tres diviso tibi certa pars assignanda foret, ut jus venandi tibi emtum foret certum. Contractu adimpleto, duo sunt jura venandi distincta, nec jus tuum amplius para est juris mei. Simile quid observare licet in rerum natura, ubi duæ totius partes commune habent centrum gravitatis, idque nonnisi unum: quamprimum vero actu a se invicem separantur, para quælibet proprium habet centrum gravitatis, ut adeo loco unius, quod commune erat, resultent duo a se invicem prorsus distincta, quæ antea nonnisi potentia fuerant.

§. 1024.

Si quis rem emit pro parte propriam, emtio subsistit pro parte reliqua, nec pretium solvere tenetur emtor nisi pro hac parte. Etenim res propria emi nequit (§. 1013.). Quamobrem pro parte propria emtio non subsistit. Cum tamen nulla subsit ratio cur non pro parte reliqua, quæ vendi eidem potuit, subsistat; pro ea utique subsistere debet, & emtor, qui pro parte propria pretium solvere non tenetur (§. *cit.*), idem detrahit, adeoque non solvit nisi partem pretii reliquam pro parte reliqua. *De emtione rei pro parte propriæ.*

Nimirum quando venditur res tota, singulæ ejus venduntur partes (§. 342. *Ontol.*). Quamobrem si res emta pro parte propria fuerit, tibi vendita est & pars propria, & pars reliqua, quæ propria non erat. Venditio adeo spectari potest tanquam duplex. Altera nulla est, altera valida. Quamobrem per hoc, quod una nulla sit, altera in se valida invalida minime efficitur.

§. 1025.

Si tu emis jus, quod alter in re tua, vel ad eam habet, vel habere prætendit; emtio subsistit. Etenim jus, quod alter in re tua, vel ad eam habet, aut prætendit, *De jure alterius in re sua, vel ad eam emto.*

tendit, res incorporalis est (§. 497. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum res incorporales emi ac vendi possint (§. 1001.); dubium non est, quin etiam emere possis jus, quod alter in re tua, vel ad eam habet, vel habere prætendit.

Jus conversum etiam æstimabile quid est, cum si id acquiras libereris in statu naturali a metu belli, quo alter jus suum persequi poterat, quod habere prætendit (§. 1102. *p. 1. Jur. nat.*), in statu civili ab actione, quam tibi intentare potest, qui jus quoddam in re, vel ad rem tuam prætendit. Quod vero æstimabile est, emi ac vendi potest.

§. 1026.

Idem porro expenditur. *Immo jus, quod quis in re, vel ad rem quamcunque habet, vel prætendit, ab eo vendi cuicunque potest.* Ostenditur eodem prorsus modo, quo idem in casu præcedente ostendimus (§. 1025.).

Non infrequens est, ut prætensiones emantur, sive ab eo, qui etiam ea in re, vel ad eandem jus aliquod prætendit, sive a tertio. Quamobrem id juri naturæ consentaneum esse, demonstrandum utique erat. Qui jus aliquod prætendit, probabiles utique rationes habere debet, cur prætendat: alias enim pateret, jus ipsius esse nullum. Quod vero probabile est, cum tamdiu habeatur pro vero, donec contrarium fuerit probatum (§. 591. *Log.*); jus quoque controversum tamdiu habetur pro jure vero, donec contrarium fuerit probatum, adeoque quamdiu controversum est, emi ac vendi potest.

§. 1027.

De pecunia & re pro re data. *Si quis dat pro re rem & pecuniam tanquam additamentum, permutatio est; si vero pro re dat pecuniam & rem tanquam supplementum pretii, emtio venditio est.* Etenim si pecunia datur cum re tanquam additamentum hujus, res & pecunia æquipollent rei uni, atque adeo perinde est ac si tantummodo daretur res pro re. Enimvero si datur res pro re, permutatio est (§. 879.). Ergo etiam permutatio est, si datur pro re res & pecunia tanquam rei additamentum. *Quod erat unum.*

Quodsi pro re detur pecunia & res tanquam supplementum pretii, perinde omnino est, ac si pretium rei pro re dares. Enimvero si datur pretium pro re, emtio venditio est (§. 937.). Ergo etiam emtio venditio est, si datur pro re pecunia & res quædam alia tanquam supplementum pretii. *Quod erat alterum.*

Non est, quod distinguas, utrum potior sit pecunia, an res, & minus habeatur pro additamento. Etenim nil obstat, quo minus rem tuam alia majoris pretii permutes, ita ut pecunia addenda superet pretium rei tuæ: nec quicquam obstat, quo minus rem emas & res tua, quam pecuniæ addis, ut suppleatur pretium rei emtæ, majorem pretii partem adæquet. Quamobrem a voluntate contrahentium unice pendet, utrum res permutare velint, an emtionem contrahere, ut in casu priori rei minoris pretii addatur pecunia, in posteriori pecuniæ addatur res quædam in supplementum pretii, quo observetur in utroque casu æqualitas (§. 898.). Ex verbis adeo contrahentium de mente eorum statuendum (§. 428 *part. 3. Jur nat.*). Naturaliter vero parum differt, utrum contractum permutationem, an emtionem venditionem dicere velis (*not* §. 937), quamvis in Jure Romano non perinde sit, utrum permutatio, an emtio venditio contracta (*not.* §. 879.): id quod clarius elucescit, ubi ea, quæ de utroque contractu hic demonstrantur, cum iis conferre volueris, quæ in Jure Romano traduntur. Quodsi existimas, si pro re detur pecunia & res, naturaliter contractum pro mixto habendum esse ex permutatione & emtione, cum partim res pro re, partim pecunia sive pretium eminens pro re datur; tenendum est, aliud esse pro re dare pecuniam & rem, aliud pro parte rei pecuniam, pro parte rei vero rem, ita ut res in se licet indivisa intuitu pretii quasi actu divisa concipiatur. Hodie pretia rerum pecunia definiuntur, & dum inter se comparantur, pecuniæ ad pecuniam ratio attenditur. Ideo in permutatione res permutandæ æstimantur pecunia, saltem tacite, &, quando pretium rei unius ita definitum minus est pretio alterius, tantundem pecuniæ adjicitur, ut ejus pretium æquale efficiatur pretio rei alterius. In emtione venditione pretium mercis æstimatur pecunia, & si pecuniam omnem non offerat emtor, sed rem addit, hujus etiam pretium pecunia definitur, quæ illi addita totum mercis pretium constituit. In permutatione itaque pecunia additur pretio rei suæ, ut id æquale efficiatur pretio rei accipien-

cipiendæ: ast in emtione emtor pecuniæ, quam solvit pro merce, addit pretium rei suæ, ut integrum prodeat pretium pro merce solvendum. Quamobrem si negotium mixtum esse debet ex permutatione & emtione ac venditione, pretia rerum definienda sunt pecunia, ut per pecuniæ ad pecuniam rationem determinetur ratio pretiorum, in qua res majoris pretii divisa concipi debet, ac pro una parte rei majoris pretii danda est res minoris pretii, pro parte reliqua illius solvenda pecunia, qua pretium ejus definitur. Ex. grat. Sit rei majoris pretii pretium 30, rei autem minoris pretii 20: res majoris pretii divisa concipitur in ratione sesquialtera, quæ est ut 3. ad 2. Duæ igitur hujus partes tertiæ permutantur cum re; ast pars tertia, quæ valet 10, venditur pro pretio 10. Ita contraxisse dici non possunt, nisi qui habuerunt animum ita contrahendi, quem verbis vel factis sufficienter indicare debent (§. 428. *part. 3 Jur. natur.*), nec præsumere licet, nisi ex iisdem probabiliter colligatur (§. 244. *part. 2 Jur. natur.*). Hactenus dicta qui probe expendit, facile largietur, rarissime accidere, ut, quando pro re datur res & pecunia, contrahentibus sit animus partim permutationem, partim emtionem ac venditionem contrahendi. Ceterum hinc simul apparet, quomodo de mente contrahentium sit statuendum, ne ipsis attribuantur ea, de quibus minime cogitarunt & quæ mentem eorum subire non potuerant. Istiusmodi enim principia, qualibus vulgo utuntur ad eam conjectandam, veluti quod probabilius sit contrahentes potius cogitasse de contractu recentiori, adeoque de emtione ac venditione, quam de antiquiori, adeoque de permutatione, & quod majus ad se trahat minus, adeoque pecunia rem, si ejus pretium illa minus sit, vel res pecuniam, si hæc pretium ejus superet, talia profecto sunt, quæ omnem conjectationem casui committunt, non majori successu, quam si tesserarum jactu definire volueris, quænam fuerit mens contrahentium, significatu numerorum, quos jactus ostendit, pro arbitrio determinato, veluti ut permutationem indicent, si a numero quodam assumto veluti 9. deficiant, emtionem venditionem, si eundem superent. Non piget hæc uberius explicasse, cum ad alia majoris momenti usui esse possint, siquidem animo probe comprehendantur.

§. 1028.

Ad mensuram emi dicitur, si quantitas determinetur, quæ emta esse debet, & pretium ex quantitate quadam certa definiatur, vel si res certa tota emitur, sed ea lege, ut ejus quantitas certa mensura determinetur, ex qua pretium ejus definitur. Sed *per aversionem emi* dicitur, si res certa emitur ita, ut ejus pretium ad nullam quantitatem restringatur, unde computandum.

Quid sit emtio per aversionem & ad mensuram.

Ex. gr. Emo omne frumentum, quod habes, pretio pro uno modio constituto floreno uno: frumentum ad mensuram emitur. Similiter emo 16. modios frumenti, pretio unius modii constituto ut ante floreno uno: frumentum ad mensuram emitur. Eodem modo ager emitur ad mensuram, si pro singulis jugeribus certum constituitur pretium. Sed per aversionem emitur frumentum, quod habes, si pro tota quantitate ad nullam mensuram revocanda pretium aliquod constituitur. Et idem eodem modo intelligitur de agro per aversionem emto.

§. 1029.

Si res ad mensuram emitur ita, ut certa quantitas determinetur, quæ emta esse debet, & facta mensura minus deprehendatur; venditor partem pretii remittere tenetur, nisi defectum supplere possit. Etenim si res ad mensuram emitur, pretium ex certa quadam quantitate, quæ pro mensura sumitur (§. 438. *Ontol.*) definiendum (§. 1020.), adeoque ut de rei quantitate absoluta constet, ea mensuranda. Quodsi ergo certa quantitas determinetur, quæ emta esse debet, & facta mensura minor deprehendatur, nec defectum supplere possit venditor; de pretio totius quantitatis, quæ emta esse debebat, tantum remittere utique debet, quantum valet quod deficit, cum quantitas certa non alio fine determinata intelligatur, quam ne emtor obligatus sit ad majorem accipiendam, nisi voluerit. Quodsi vero venditor defectum supplere possit, cum tota quantitas emta sit *per hypoth.* pretium quoque totum ex mensura, pro qua constitutum est, computatum solvendum, quemadmodum ipsa emtionis venditionis notio insinuat (§. 937.).

De re ad mensuram emta certa quantitate expressa.

Ex. gr. Emo frumentum tuum, quod æstimas 12 modiorum, pretio unius modii constituto uno floreno, ut adeo totum pretium sit 12. florenorum. Quodsi facta mensura tantummodo deprehendantur undecim modii cum dimidio; dimidium florenum de pretio detraho. Sin ve-

ro venditor dimidium modium, qui deficit, aliunde supplere possit; integrum pretium 12. florenorum solvere teneor. Similiter si dico, me emere agrum tuum, quæ 12. jugerum æstimas, pretio certo pro uno jugero constituto, & facta mensura, numerus jugerum deprehendatur minor, veluti decem cum tribus quartis; de pretio totius agri detraho pretium unius jugeri cum quarta ejus parte.

§. 1030.

Casus alter. *Si res ad mensuram emitur ita, ut certa quantitas determinetur, quæ emta esse debet, factaque mensura major deprehendatur; venditor superfluum retinet, nisi emtor pretium ipso consentiente augere velit.* Patet ut ante (§. 1029.), rem esse mensurandam, ut de vera ejus quantitate constet. Quodsi ea facta mensura major deprehendatur ea, de qua conventum est; emtor ultra eam non tenetur venditori, adeoque superfluum cum emtum non sit, venditoris manet, consequenter idem retinet. Quodsi vero emtor pretium pro eo, quod superfluum est, dare adeoque pretium, quod pro quantitate emta debet, augere velit; revera quod superfluum est, emit ex post facto (§. 937.), consequenter necesse non est, ut idem retineat venditor, sed pretium si velit auctum accipit.

Ex. gr. Emo tuum frumentum, quod æstimas ut ante 12. modiorum pretio pro modio uno constituto uno floreno, ut adeo totum pretium sit 12. florenorum. Quodsi facta mensura deprehendantur modii duodecim cum dimidio: cum non emeris nisi 12, dimidius emtus non est & a venditore retinetur. Si vero solvere ultra 12 florenos velis adhuc dimidium, nec venditor superfluum ipse retinere malit, quod est superfluum, tibi quoque emtum est. Idem intelligitur de agro ad mensuram emto, certo jugerum numero expresso & pretio pro uno constituto, si facta mensura numerus jugerum reperiatur major.

§. 1031.

De re emta ad mensuram quantitate non expressa. *Si res ad mensuram emitur, quantitate nulla expressa; totius rei pretium ab emtore solvendum, quod facta mensura quantitati deprehensæ convenit.* Etenim si res ad mensuram emitur, nulla quantitate expressa, tota omnino emta intelligitur, & pretium ad certam quantitatem, quæ pro mensura sumitur (§. 438. *Ontol.*), restringitur, unde pretium totius computandum (§. 1028.). Quamobrem ut de quantitate totius rei constet, eidemque convenienter pretium determinari queat, mensuranda utique est. Quod adeo facta mensura quantitati deprehensæ convenit pretium, id emtor solvere tenetur (§. 937.).

Ex. gr. Frumentum, quod habes, emo, pretio pro singulis modiis constituto uno floreno. Quodsi mensura facta deprehendantur modii tredecim cum dimidio; solvendi omnino sunt floreni tredecim cum dimidio, seu octo grossis. Similiter si agrum tuum emo, certo in singula jugera constituto pretio, non expresso jugerum numero. Ager totus emtus est & mensurandus, ut constet de numero jugerum constitutum, ut prodeat pretium integrum solvendum. Singula, quæ de re ad mensuram emta traduntur, exemplo manifesta sunt ei, qui notionem emtionis venditionis habet.

§. 1032.

De emtione per aversionem. *Si res per aversionem emitur; pretium solvendum, de quo conventum, etsi alia deprehendatur ejus quantitas, facta mensura, quam putabatur.* Quodsi enim res per aversionem ematur, pretium ejus ad nullam quantitatem restringitur unde computari posset (§. 1028.), adeoque absolute constituitur in quantitatem rei nulla mensura determinandam, sit ita quod oculorum judicio ea utcunque æstimetur. Quamobrem cum ita conveniatur, ut pro pretio in rem non mensuratam constituto ea detur; venditor utique solvere tenetur pretium conventum, etsi alia deprehendatur rei quantitas, mensura facta, quam putabatur.

Ex. gr.

Ex gr. Ponamus me emere acervum frumenti, quem æstimo 40. circiter modiorum, pretio certo in integrum acervum constituto, non tamen ea lege, ut mensuretur, etsi in constituendo pretio quantitatis illius rationem habuerint. Quodsi frumentum traditum mensurare libuerit, ut constet, quantum habeam, & quantum sit modii unius pretium, facta mensura vero nonnisi 38. cum dimidio deprehendantur modii, nihil tamen de pretio detrahere licet, quamvis pretium unius modii prodeat majus communi, quemadmodum, nec ex adverso illud augendum, si numerus modiorum fuerit 42, & pretium unius deficiat a communi. Non est quod existimes emtionem per aversionem minus convenire æquitati naturali, propterea quod vel emtor, vel venditor damnum incurrere possit, si res & pretium ad æqualitatem redigantur juxta pretium tunc commune. Pendet enim a voluntate contrahentium, utrum æqualitatem observare velint, nec ne (§. 975.). Si vero per aversionem emitur, æqualitatem exacte observari nolunt contrahentes, cum alias ad mensuram fieret emtio ac venditio (§. 1028.). Ceterum emtio rei per aversionem habet aliquid aleæ, ut adeo lux aliqua adhuc eidem affulsura sit per ea, quæ de contractibus aleæ demonstrabuntur. Vulgo dicitur, emtionem per aversionem contrahi, quantitatis nulla mentione facta, aut facta nonnisi demonstrationis gratia, quod posterius intelligitur, si quantitatem equidem nominat venditor, in eam tamen non constituitur pretium, ut adeo nulla quantitas attendatur in ipsa conventione.

§. 1033.

De re pro justo pretio vendita.

Si res venditur pro justo pretio, de quo emtori fidem habet venditor, in pretium commune consensisse intelliguntur contrahentes, quod tempore contractus obtinet. Etenim si res venditur pro justo pretio, & venditor emtori de eo fidem habet, venditor mercem dat & tradit, quamvis de pretio nondum fuerit conventum, quod per se patet. Quamobrem cum contrahentes tacite consentiant in pretium commune, quod tempore contractus obtinet, si venditor mercem dat & tradit, quamvis de pretio nondum fuerit conventum (§. 980.); in idem quoque consensisse intelliguntur, si res venditur pro justo pretio, de quo emtori fidem habet venditor.

Ostenditur etiam hoc modo. Si res venditur pro justo pretio, de quo fidem emtori habet venditor, dubitari nequit, quin emtori fuerit animus ad contrahendam emtionem & venditor habuerit animum vendendi, consequenter contractus fuerit perfectus (§. 968.). Enimvero quoniam emtio contrahi nequit sine certo pretio, quod pro re solvendum (§. 937. *h.* & §. 28. *part.* 3. *Jur. nat.*); per pretium justum tale intelligi debet, quod tempore contractus certum est, consequenter sufficienter indicatum (§. 28. *part.* 3 *Jur. nat.*). Quamobrem cum certum sit pretium, si consentiatur in id, quod communi hominum, vel peritorum æstimatione obtinet, & quidem tempore contractus, siquidem omni tempore non fuerit idem; si quis rem vendit pro justo pretio & de eo emtori fidem habet venditor, in commune, quod tempore contractus est, consensisse intelliguntur (§. 905.).

Nimirum quando vel verbis contrahentium insunt, per quæ pretium certum reddi potest, vel id alio quocunque modo certum fieri potest: in id contrahentes naturaliter consensisse intelliguntur, cum non habuerint animum nihil agendi; sed voluerint, ut contractus consistat. Sane pretium certum efficitur non modo per specificationem, v. grat. quando consentitur in pretium duodecim thalerorum; verum etiam per relationem, ver. grat. quando consentitur in pretium, quo res eo tempore in foro venit, vel ab aliis venditur, vel quanti antea emisti, aut quanti futuro tempore certo erit. Per relationem vero etiam tacite pretium certum effici potest, modo tacitam relationem aut verba contrahentium, aut aliæ circumstantiæ insinuent. Et per relationem hujusmodi tacitam pretium certum effectum intelligitur in propositione præsente, ut adeo nil obstet, quo minus emtio ac venditio pure facta dicatur in propositionis præsentis hypothesi. Immo non infrequens est, ut merces emantur, fide de pretio habita, pretio justo tacite supposito, veluti si animo emendi, accipias merces a mercatore quales jam antea emisti, vel quotidie emunt alii, fide de pretio habita, etiamsi de eo non fuerit expresse conventum, quatenus tacite fit relatio ad pretium antea datum, vel datum ab aliis, consequenter ad commune (§. 905.). Præstaret utique contrahentes pretium semper certum efficere per specificationem; cum tamen non fieri soleat, ideo demonstrandum quoque est, quid veritati conveniat, si non fiat.

§. 1034.

§. 1034.

De pretii determinatione in arbitrium tertii collata.

Si pretii determinatio in arbitrium tertii vel certi, vel incerti confertur, naturaliter valet, modo pretium non sit manifeste iniquum, & qui in casu posteriori eligitur sit peritus rei æstimator. Si enim determinatio pretii in arbitrium tertii confertur, uterque contrahentium promittit, adeoque alteri se obligat (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), quod velint in pretium istud consentire, quod tertius quidam determinaverit. Quamobrem cum promissa sint servanda (§. 431. *part. 3. Jur. nat.*), & ad quod quis se obligavit, id faciat necesse sit (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*); quin in pretium a tertio, in cujus arbitrium collata est determinat o, determinatum consentire debeant, adeoque naturaliter valeat ista determinatio, dubitandum non est. ***Quod erat primum.***

Quoniam tamen ipsimet de pretio convenire nolunt, qui contrahunt; ideo is videtur iisdem animus, ut in contractu ab æqualitate non nimis recedatur (§. 898.). Quamobrem cum in arbitrium tertii conferunt determinationem pretii, tacite utique supponunt, pretium determinari debere non iniquum. Quoniam itaque sub tacita hac conditione promiserunt, se consensuros in pretium a tertio determinatum, nisi fuerit iniquum, deficiente autem conditione promissio conditionata evanescit, seu pro non facta habenda (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*); determinatio pretii a tertio, in cujus arbitrium ea collata fuit, minime valet, si pretium deprehendatur manifeste iniquum, veluti si a communi nimis deficiat, vel idem superet (§. 905.). ***Quod erat secundum.***

Quando certa persona nominatur, in cujus arbitrium determinatio pretii confertur; contrahentes eam pro perito rei æstimatore habent. Quamobrem nisi pretium determinaverit manifeste iniquum, ut appareat, eum alterutri contrahentium parti favisse; standum omnino est ejus æstimatione, ***per demonstrata n. 1. & 2. Quod erat tertium.***

Denique si determinatio pretii confertur in tertium incertum, cum æquum definiri velint ***per demonstrata n. 2.*** id utique voluisse censentur contrahentes, ut eligatur peritus rerum æstimator. Quamobrem si minime peritum electum fuisse contingat, patet ut ante *n. 2.* determinationem pretii non valere, consequenter alium eligendum esse peritiorem. ***Quod erat quartum.***

Velim quæ hic demonstrantur probe perpendi, ne communi interpretum Juris civilis opinioni plus tribuatur, quam veritati, quando ea per omnia cum ea non consentit. Ceterum si in arbitrium tertii confertur determinatio pretii, plures etiam eligi possunt, quorum consensu idem determinetur, sive omnes mutuo contrahentium consensu eligantur, sive alium vel alios nominet emtor, alium vel alios venditor. Immo conveniri etiam potest ea lege, ut a pluribus determinetur pretium non communicato consilio, & ex diversis pretiis eligatur medium, vel id in quod uterque contrahentium consenserit.

§. 1035.

De determinatione pretii in tertii arbitrium collata, qui id determinare nequit, vel non vult.

Si determinatio pretii in arbitrium tertii collata fuerit, & is idem determinare vel nolit, vel non possit; emtio venditio nulla est. Quando enim determinatio pretii in arbitrium tertii certi collata fuerit; contrahentes sibi mutuo promiserunt, quod velint ratihabere pretium, quod tertius ille, quem nominarunt, determinaverit, consequenter cum ipsis nondum certo constiterit, utrum id determinare possit, aut velit, nec ne, sub tacita hac conditione promissio hæc facta intelligitur, si is determinare possit, aut voluerit. Quoniam itaque promissio conditionata evanescit, conditione deficiente (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*); si determinatio pretii in arbitrium tertii certi collata fuerit, & is idem determinare vel nolit, vel non possit, pretium nullum in mercem constitutum intelligitur. Quamobrem cum sine pretio certo contrahi non possit emtio ac venditio (§. 937.); si determinatio pretii in arbitrium tertii certi collata fuerit, & is idem determinare vel nolit, vel non possit; emtio venditio nulla est.

Non

Non est quod excipias, si is, in cujus arbitrium collata est determinatio pretii, idem determinare vel nolit, vel non possit, eligendum esse alium rei æstimatorem: neque enim hic quæritur, quid fieri possit, sed quid fieri debeat. Quoniam enim contrahentes in pretii determinationem consentire non obligantur, nisi quod a tertio, in quem eam contulerunt, fuerit determinatum; neuter quoque cogi potest, ut consentiat in electionem alius æstimatoris, si is, quem contrahentes nominarunt, pretium definire non possit, vel nolit. Nimirum pro vero contra contrahentes non habetur, nisi quod sufficienter indicatum (§. 428. *part. 3. Juris nat.*).

§. 1036.

Si pretium a venditore in arbitrium emtoris conferatur, naturaliter valet emtio, pretium tamen ab emtore dari non debet nimis parvum, seu quod a communi nimis recedit, nisi donandi animum prodat venditor, aut is aliunde præsumi possit. Etenim si pretium a venditore in arbitrium emtoris confertur, exactam æqualitatem in contractu observari non vult venditor (§. 898.). Quamobrem cum a contrahentium voluntate unice pendeat, utrum exactam æqualitatem observare velint, nec ne (§. 975.); nulla est ratio, cur emtio venditio consistere non debeat, etiamsi pretii determinatio conferatur in emtorem, consequenter si hoc fiat, valida est. *Quod erat primum.* *De pretio in emtoris voluntatem collato.*

Enimvero si venditor pretii determinationem in arbitrium emtoris confert, adeoque eo contentus esse vult, quod dabit emtor, aut habet animum reliquam pretii partem, quantacunque fuerit, emtori donandi, aut eum non habet. Quodsi ergo venditor animum donandi quomodocunque prodit, aut is aliunde colligi possit; emtor dare potest pretium, quantum voluerit. Si vero animus donandi præsumi non possit, vel prorsus adsint rationes fortes in contrarium; venditor tacite supponit, emtorem daturum pretium non nimis iniquum, seu quod a vero non nimis deficit, consequenter venditio ea lege contracta intelligitur, ut detur pretium non nimis iniquum. *Quod erat secundum.*

Ostendimus jam supra (§. 578.), actum mixtum esse ex donatione & emtione venditione, si venditor sciens accipit pretium vero minus. Quidni igitur emtio venditio consistat tanquam actus mixtus, si venditor animum donandi habens conferat determinationem pretii in arbitrium emtoris, ita ut eidem relinquat, quantum dare velit. Ex. gr. Offero tibi emendum librum, quem pretium duorum thalerorum mihi comparavi. Tu respondes, te librum libenter emturum; sed tanto pretio redimere non posse. Ego tibi librum trado, ut mihi des pro eo, quantum libuerit. Accepto libro, tibi do thalerum unum, adeoque pretium dimidium veri. Cum promiseris te fore contentum eo quod dederis; nulla sane ratio est cur emtio consistere non debeat, dimidio pretii donato. Ex adverso si quis pecuniis carens rem quandam vendere cogitur, cumque reperire nequeat emtorem, te rogat ut emas. Tu emere recusas: ille iterato te rogat, ut emas pretio in arbitrium tuum collato. Hic animus donandi præsumi nequit; etsi minori pretio, quam vero contentum se esse velle satis indicet venditor. Quamobrem supponendum est, venditorem tibi rem tradere sub tacita hac conditione, ut des pretium non nimis parvum. Quodsi ergo ne tertiam quidem partem veri pretii des, emtio nulla est, adeoque rem repetere potest venditor: si vero des tres quartas, cum in gratiam ipsius emas alias non emturus, nihil in hac emtione iniqui. Ejusmodi emtiones magis officiis reguntur, quam jure externo conveniunt, quod ex pactis venit. Quamobrem iniquum non est, si lege positiva declarentur pro nullis, cum ab officiorum tramite facile recedant emtores, qui communiter vili emere volunt, &, ubi pretium de quo habita fides, vi exigendum, non satis constet, quid exigi debeat. In Jure naturali autem admittenda, quæ per officia consistunt, quibus si contraria fuerint pacta, eodem jure improbantur.

§. 1037.

Quodsi pretii determinatio in arbitrium venditoris conferatur, qui emtori de eodem fidem habet, in vero majus consentiunt contrahentes, emtio naturaliter consistit, venditor tamen ab emtore exigere nequit nisi pretium affectionis non iniquum, si ob idem vendere nolebat, vel inde æstimandum, quod carere debeat re in gratiam alterius, qua ipse indigebat. Si emtor determinationem pretii in arbitrium venditoris confert, necesse est, ut venditor, rem, quam emere vult, vendere nolit, *De pretio in venditoris arbitrium collato.*

lit: quodsi enim res sit venalis & emtor verum pretium ignoret, a venditore sibi idem indicari vult; nec in indicatum consentit, nisi quatenus supponit id esse verum, seu commune, consequenter hic casus in præsenti non attendendus. Quoniam itaque determinatio pretii arbitrio venditoris relinquitur ea de causa, ut ipsum lucro permoveas ad vendendum; evidens omnino est, te in pretium vero majus consentire, & in idem consentire venditorem, qui rem tradit fide de pretio habita. *Quod erat primum.*

Quoniam vero a voluntate emtoris ac venditoris unice pendet, utrum æqualitatem observare velint, nec ne (§. 975.); si eam observare noluerint, hoc non obstante emtio venditio naturaliter consistit. Quamobrem consistere etiam debet determinatione pretii in arbitrium venditoris collata. *Quod erat secundum.*

Jam vero si venditor rem emtori vendere non vult, vel ideo vendere recusat, quod eidem pretium aliquod affectionis statuit, vel quia ipsemet ea re indiget, adeoque commode carere nequit. Quamobrem cum pretium affectionis agnoscendum sit ab emtore, in eo definiendo nil quicquam committendum, quod repugnet officio cuidam erga alios (§. 912.), consequenter venditor ab emtore exigere nequit nisi quod fuerit non iniquum (§. 239. *part.* 1 *Phil. pract. univ.*), quando de eodem non determinato fidem habuit *per hypoth.* Quodsi vero in gratiam emtoris vendit rem, qua ipsemet indigebat, adeoque carere debet, ex carentia usus proprii utique pretium æstimandum venit. *Quod erat tertium.*

Quemadmodum pretium affectionis aliquid æstimabile est (§. 908.), & intra limites rectos continetur per officia (§. 912.); ita etiam carentia usus proprii in gratiam alterius non absimili modo æstimabilis est & limites rectos recipit ab officiis. Etenim si venditor non vult vendere rem, quam tu emere vis, quia ipsemet eadem indiget, necesse est, ut carentiam usus proprii sibi repræsentet tanquam malum (§. 892. 893. *Psych. empir.*), adeoque tædium, seu molestiam quandam ex ea percipiat (§. 570. *Psych. empir.*): quod ut tollatur, necesse est ut ex lucro, quod facit, dum pretium vero majus accipit, voluptatem percipiat, quæ tædium istud superat (§. 528. *Psych. empir.*). Hoc igitur lucrum mensura est excessus pretii supra verum. Enimvero quoniam obligatio naturalis necessaria ac immutabilis est (§. 141. *part.* 1. *Philos. pract. univ.*); in lucro hoc determinando nil quicquam committendum, quod officio cuidam erga alios repugnet. Regit adeo voluptatem ex lucro percipiendam & tædium, quod per eam tolli debet, jus naturæ per officia, quemadmodum affectum in determinando pretio affectionis (§. 912.). Non nego, determinationem excessus supra verum pretium esse difficilem: sed de eo jam quæstio non est. Pretii affectionis determinatio, ut æquum sit, non minus difficilis est; non tamen propterea affectio eximitur e numero rerum æstimabilium, ita ut in ipso foro admittatur pretium affectionis, quatenus ab altero agnoscendum. Quamobrem non minore difficultate in eodem etiam admitti poterat æstimatio carentiæ usus proprii. Enimvero talia referenda sunt ad difficiliores Juris nodos qui solvendi adhuc sunt, & nullibi magis verum est, Juris artem penitus ex intima philosophia hauriendam esse, quemadmodum *Cicero* pronunciat. Et quando de illiusmodi difficilioribus Juris naturalis capitibus exactata prodibit theoria, quid maxime conveniat juri civili, tum demum rite statuere licebit. Ceterum quæ ad propositionem præcedentem annotavimus de modo, quo emtiones in arbitrium emtoris collata pretii determinatione consistunt; de emtione quoque, eadem determinatione in arbitrium venditoris collata, tenenda sunt.

§. 1038.

De accidentibus gratis & ingratis. *Accidentia grata* vocamus, quæ ad utilitatem vel jucunditatem quid conferunt: *ingrata* vero, quæ utrique obstant, vel alio quocunque modo molestiam pariunt, aut ad eam afferendam apta sunt.

Nimirum gratum nobis accidit, quod voluptatem; ingratum vero, quod molestiam parit. Quemadmodum vero quod utilitati obstat molestiam affert; ita ex adverso voluptatem creat, quod ad utilitatem facit, modo ad eam satis attendamus. Utilitas enim, seu commoditas ex eorum numero est, quæ plerumque tum demum bona agnoscuntur, quando iis carere debes, & opposito locus est. Ita accidens gratum agri est, si is non procul ab horreo distat: ex adverso ingratum est, si longo admodum intervallo ab horreo removeatur ager. Similiter accidens gratum est, si hortus fuerit ædibus, quas inhabitas, contiguus: ingratum contra, si extra urbem procul ab ædibus tuis situs. Eodem modo accidens gratum intelligitur mercatori, si ædes

loco

loco ipsi commodo sitæ, ut facilius accedant emtores. Accidens ingratum agri est, si is situs sit prope flumen in loco ruinoso, & ædium, si malus iis fuerit vicinus, vel si eædem periculo incendii subjectæ sint. Accidentia rerum grata semetipsa haud raro produnt, quando res ob ea placent, quam primum conspiciuntur; sicuti ex adverso ingrata, quando res ob ea displicent.

§. 1039.

An ea sint æstimabilia & quo effectu.

Accidentia tam grata, quam ingrata aliquid æstimabile sunt, & illa pretium verum augent, hæc imminuunt. Etenim cum accidentia grata ad utilitatem vel jucunditatem vitæ quid conferant (§. 1038.): ea rem reddunt utiliorem, vel jucundiorem. Enimvero rebus utilibus & voluptuariis qua talibus, consequenter etiam rebus, quatenus ad vitam commode degendam (§. 500. *p. 1. Jur. nat.*), vel ad ejus jucunditatem faciunt (§. 501. *part. 1. Jur. nat.*), pretium statuere licet (§. 317.). Quamobrem cum quid sit æstimabile, quatenus eidem pretium quoddam statui potest; accidentia grata utique sunt aliquid æstimabile. *Quod erat primum.*

Jam vero in accidentibus ingratis deficit, ob quod *per demonstrata* gratis pretium statuitur (§. 1038.), vel adest quidpiam, quod defectui isti æquipollet (§. *cit.*). Quamobrem cum defectus æstimetur pretio ejus, quod abest, quin etiam accidentia ingrata aliquid æstimabile sint, dubitandum non est. *Quod erat secundum.*

Quoniam accidens gratum per se æstimabile quid est *per demonstrata n. 1.* si rei insit, vel adsit, pretio rei ejus pretium superaccedit, consequenter rei pretium augetur (§. 426. *Ontol.*). *Quod erat tertium.*

Denique cum etiam accidens ingratum per se æstimabile sit, *per demonstrata n. 2.*, sed ita ut valor ejus sit negativus, quemadmodum ex demonstratione n. 2. patet, adeoque quantitati privativæ, quemadmodum pretium verum rei positivæ æquivalet; si accidens ingratum adsit, pretio rei vero pretium aliud superaccedit per modum quantitatis privativæ ad positivam. Quamobrem cum quantitas privativa a positiva subtrahenda, si eidem addenda (§. 27. *Analys.*); valor quoque accidentis ingrati subducendus a pretio rei vero, consequenter accidens ingratum hunc minuit (§. 426. *Ontol.*). *Quod erat quartum.*

Nobis hic sufficit demonstrasse, quod accidentia rei æstimabilia rei adesse, vel inesse possint, tam positiva, quæ pretium rei augent, quam privativa, quæ idem imminuunt. Nemo vero a nobis requisiverit, ut ostendamus, quomodo ea æstimanda sit: neque enim hoc tam facile, nec adeo breviter fieri potest. Amplam requirit theoriam æstimatio accidentium æstimabilium, & vix eam sperandam esse puto antequam æstimatio in multis casibus particularibus fuerit tentata: quo facto incidet in principia generalia, qui omnem attentionem huc allaturus est, de quibus cogitare non licet, si quis statim de theoria generali condenda sollicitus fuerit. Quibus ars inveniendi non prorsus incognita est, ii mecum facile consentient. Quamvis enim solutio casuum particularium multo difficilior sit solutionibus generalibus, unde deinceps particularia veluti sua sponte fluunt; non tamen generales magis in potestate sunt, quam particulares, per quas ad illas demum patet aditus. Ceterum quæ de valore privativo accidentium ingratorum diximus, ea notioni quantitatum privativarum consona sunt, & sine ulla difficultate capiuntur ab iis, quibus hoc quantitatum genus ex Algebra perspectum est, ubi frequentissimus earundem usus occurrit. Ne tamen ceteris maneant sine mente sonus ea, quæ dicta sunt, tenendum est, quantitates privativas esse verarum seu positivarum defectus, ut adeo eodem modo infra nihilum decrescant, quo positivæ supra idem crescunt. Numeri positivi crescunt continua unitatis additione, unitate tanquam numero primo prodeunte, si ea addatur nihilo, sive 0, quod sumitur totius seriei numerorum naturalium principium. Sed privativi decrescunt continua unitatis subtractione, unitate ex nihilo subtracta, ut primus resultet numerus negativus seu privativus — 1, ac deinceps — 2. — 3. — 4. in infinitum. Ita 36. thaleri, qui consistunt in pecunia numerata, & quos in crumena habes, sunt quantitas positiva, seu valor positivus, si eodem æstimentur res præsentes, cum totidem thaleros habeas supra nihil: ast debitum 36. thalerorum sunt quantitas negativa, quippe quibus solutis demum nihilum habes. Atque hinc patet solutione 36 thalerorum tolli debitum totidem thalerorum, consequenter si quantitas negativa accedit ad positivam, eandem ex hac subducere partem sibi æqualem. Et hoc modo intelligi potest, quomodo accidens ingratum æstimabile detrahat aliquid de pretio vero rei & quantum detrahat.

§. 1040.

An æstimationem accidentium ferat æqualitas?

Quoniam accidentia grata pretium rei augent, & ingrata idem imminuunt (§. 1039.); *si ob accidentia grata res carius, ob ingrata vilius venditur, ab æqualitate non receditur* (§. 898.).

Tum demum receditur ab æqualitate, si unus contrahentium aliquid dat, pro quo nihil vicissim recipit, vel non tantundem, quantum dat. Enimvero qui dat accidens æstimabile dat utique aliquid, & ejus si præstatur pretium tantundem recipit, quantum dedit; æqualitas adeo observatur. Notandum vero est, eum accidentia ingrata respondeant quantitatibus negativis, idem esse ac non dare, quod dari debebat, sed non potest, consequenter ad observandam æqualitatem nec dandum esse pretium, quod dari deberet, si accidens abesset, vel oppositum ejus adesset (*not.* §. 1039.).

§. 1041.

Accidentia grata emtori esse indicanda.

Si venditor pretium rei auget ob accidens gratum, id emtori indicare debet. Etenim si venditor pretium rei auget ob accidens gratum, idem dat emtori pro pretio, quod æquale est excessui supra commune rei pretium, adeoque accidens istud vendit (§. 937.). Enimvero emtio venditio contractus consensualis est (§. 981.), adeoque mutuo emtoris ac venditoris consensu perfici debet (§. 725.), consequenter ignoranti nil vendi potest. Quamobrem cum in emtoris unice voluntate positum sit, utrum accidens istud emere velit, nec ne, si venditor pretium rei auget ob accidens gratum, id emtori utique indicare debet.

Venditor tenetur accidens, ob quod supra pretium commune rem vendit, emtori indicare, quia id considerat tanquam rem venalem, ut perinde sit ac rem unam vendere nollet sine altera. Enimvero si quis rem unam sine altera vendere non vult, is non potest vendere unam & alteri pro lubitu suo adjicere aliam, quam num emtor simul emtam esse velit ignorat: multo minus rei emtæ pro certo pretio adjicere potest aliam, sibi reservata libertate pretium ejus pro arbitrio suo determinandi. Quamobrem cum hoc fieret, si rem pluris venderet, quam communi pretio venit, ob accidens aliquod æstimabile, hoc tamen non indicaret emtori; quin id indicare debeat, dubitandum non est.

§. 1042.

An etiam ab emtore indicandum quod ob accidens æstimabile majus pretium det.

Si emtor rem pluris emit, quam vulgo vendi solet, ob accidens quoddam æstimabile; id venditori indicare non tenetur. Etenim si emtor ob accidens aliquod æstimabile in pretium communi majus consentit; id motivum est, cur consentiat, ut majus pretium dare velit (§. 887. *Psych. empir.*). Enimvero motiva voluntatis suæ nemo contrahentium alteri indicare tenetur, cum sufficiat indicatam esse voluntatem, quæcunque tandem sit ratio, cur in hanc potius contradictionis partem determinata fuerit, quam in aliam (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si emtor rem pluris emit, quam vulgo vendi solet, ob accidens quoddam æstimabile; id venditori indicare non tenetur.

Alia omnino est emtoris, alia venditoris conditio. Si venditor pretium rei auget ob accidens æstimabile, hoc ipsum spectari debet tanquam res cum re altera, cui inest, vel adest, simul vendenda (*not.* §. 1041.); si vero emtor in majus pretium consentit, quia communi vendere non vult venditor, ob accidens aliquod sibi æstimabile, parum refert, utrum hoc norit venditor, an ignoret, quippe cui perinde est, quæcunque tandem fuerint emtori rationes, cur in pretium consentire voluerit, quemadmodum nec ipse emtori indicare tenetur, cur rem vendere velit, vel cur communi pretio vendere nolit, & quænam sint rationes, cur emtorem se habiturum speret, qui in pretium communi majus consentiat. Notandum præterea, aliud esse accidens quod in se æstimabile est, ut pretium ei statui possit respectu emtoris cujuslibet, aliud esse accidens, quod nonnisi respectu circumstantiarum emtoris particularium ab ipso æstimatur. Illius in augendo pretio rationem habere potest venditor; hujus vero rationem non habet nisi emtor, quando deliberat, utrum rem emere nolit, quam pretium communi majus da-

se velit. Naturaliter homines obligantur ad res sibi invicem pro æquo pretio communicandas (§. 322.), nec si alter, qui re tua indiget, necessitate compulsus in pretium majus æquo consentire cogatur, id exigere licet (§. 323.), consequenter venditor in exigendo pretio non potest rationem habere accidentis soli emtori æstimabilis, nisi ab æquitate naturali recedere velit, quod utique non licet (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Notandum præterea est, accidens soli emtori æstimabile ob circumstantias particulares, quæ ex parte ipsius adsunt, non inesse vel adesse rei qua venali, sed ad eam demum accedere, ubi res fuerit emta. Quando igitur venditor rei suæ pretium determinare debet, non habenda est ratio circumstantiarum particularium, ob quas hic emtor in majus vero pretium consensurus præsumitur. In emtione venditione res comparatur cum pecunia, quæ pro re solvitur, non vero cum persona emtoris & circumstantiis particularibus, quæ eam comitantur, ita ut pro harum diversitate pretium nunc majus, nunc minus exigi possit. Res habere debet suum pretium, antequam ematur, adeoque determinabile est ac determinari debet, antequam constet, quinam eam sit empturus. Quodsi hæc probe perpendantur, nihil difficultatis superesse, cur venditorem obligatum esse contendamus ad accidens æstimabile indicandum, ob quod pretium rei augetur; emtorem autem ad hoc non teneri, si in pretium communi majus consentiat.

§. 1043.

Accidentia ingrata vocari etiam possunt significatu latiori *Vitia rei* & quidem *intrinseca*, si ea rei insunt; *extrinseca* vero, si eidem adsunt. Strictiori significatu *Vitium rei* appellatur accidens, quod eidem inhæret & rem usui suo minus aptam reddit. *Vitium rei quid sit.*

Ex. gr. Sit pars panni, quæ emitur, lacerata, vel macula notabili, quæ colorem immutavit, infecta: in utroque casu pannum vitium habet. Similiter sit equus calcitrosus, cum adeo ejus usus non careat periculo, erit hoc accidens vitium. Nos brevitatis gratia significatum latiorem retinemus: nisi vitium sub accidentis ingrati nomine, termino nondum recepto, comprehendere malis.

§. 1044.

Vitia rei, quæ in oculos non incurrunt, vel aliunde nota non sunt, emtori indicare tenetur venditor. Sunt enim vitia accidentia ingrata (§. 1043.), quæ adeo vel utilitati vel jucunditati obstant, aut molestiam afferunt, vel ad eam afferendam apta sunt (§. 1038.). Quamobrem cum ea non solum pretium rei minuant (§. 1039.), verum etiam, cum ea abesse supponat emtor, perinde sit ac si res alia venderetur; venditor omnino emtori vitia rei, quæ in oculos non incurrunt, nec alinnde jam nota sunt, indicare debet, ut libere statuat, utrum iis non obstantibus rem, minori præsertim pretio, emere velit, an nolit. *Quod erat unum.* *An vitia rei sint indicanda.*

Enimvero si vitia rei in oculos incurrunt, per se patent, adeoque opus non est, ut demum indicentur. Quamobrem nec venditor vitia rei, quæ in oculos incurrunt, emtori indicare tenetur. Idem patet eodem modo, si vitia aliunde jam nota sint. *Quod erat alterum.*

Utique differunt res vitiosa & non vitiosa. Res enim emuntur, aut emi saltem supponuntur propter eum, quem habere possunt usum. Quamobrem cum vitia obsteat, quo minus eum habere usum possint, quem haberent, siquidem ea abessent, aut usus saltem efficiatur impeditior, vel sit cum periculo aut molestia conjunctus; plurimum utique differunt rem vitiosam emere & non vitiosam emere, ita ut non præsumi possit consensisse in emtionem rei vitiosæ, qui consentit in emtionem rei vitio carentis. Quodsi adeo vitium rei latet, ut rem contemplanti non appareat: quin illud indicandum sit, dubitari nequit. Enimvero si in oculos incurrit vitium, ubi rem contemplatur emtor; id utique animadvertisse præsumitur. Quodsi adeo supinus fuerit, ut omnem desiderari passus fuerit attentionem suam, sibi imputet, quod non viderit, quæ videre poterat, & cujus causa res ipsa contemplanda dabatur.

§. 1045.

An ea liceat studiose occultare. Quoniam *venditor vitia rei*, quæ in oculos non incurrunt, vel aliunde emtori jam nota non sunt, indicare tenetur (§. 1044.); *multo minus ea studiose occultare debet, ne in oculos incurrere possint.*

Qui vitium rei non indicat, ille saltem omittit, quod facere debebat: qui vero occultare studet, is insuper facit, quod facere non debebat. Contra duplicem adeo agit obligationem qui vitium rei studiose occultat, ne in oculos incurrere possit emtoris rem contemplantis.

§. 1046.

An pretium rei augeri possit ob dilationem solutionis. *Ob dilationem solutionis pretium rei augeri potest.* Cum usus pecuniæ sit aliquid æstimabile, quatenus lucrosus, ut adeo plus solvat, qui statim solvit, quam qui solutionem differt; ideo dilatio solutionis æstimari potest pretio usus pecuniæ, quo carere debet venditor, donec solvatur. Quoniam itaque carere lucro, quod habere poteras, perinde sit ac gratis alteri quid dare, venditor autem ad gratis quidpiam dandum non tenetur (§. 937.); ob dilationem solutionis pretium rei augeri potest.

Ex demonstratione propositionis præsentis facile patet, si interea temporis, donec solutio fiat, pecunia non utatur venditor, sed otiosam servet, nec ideo pretium rei augeri posse, quia non statim solvitur. Etenim in hoc casu perinde est, ac si solutio dilata non fuisset. Nec quicquam hic deest venditori, propterea quod pecunia non statim quidem solvitur, eo tamen solvitur tempore, quo eadem opus habet, quod ab emtore ut ipsi resarciatur æquum sit, ne damnum incurrat, quod ab ipso avertere debet emtor (§. 495. *part.* 2. *Jur. nat.*). Facile autem apparet, conscientiæ venditoris relinquendum esse, num interea, donec solutio fiat, pecunia uti possit, an otiosa ipsi sit (§. 156. *part.* 1. *Jur. nat.*).

§. 1047.

An ob solutionem anticipatam pretium imminui possit. *Ob solutionem anticipatam pretium rei imminui potest.* Etenim si solutio pretii anticipatur, adeoque solvitur, antequam res traditur, non modo pecuniæ usum, quem interea habere poterat emtor, amittit, & eum acquirit venditor, verum etiam usu rei carere interea debet emtor, siquidem re interea uti poterat, donec tradatur. Quamobrem porro eodem, quo ante modo patet, ob solutionem anticipatam pretium rei imminui posse.

Anticipatio pretii potissimum respicit id, quod abest emtori, propterea quod pretium solvat, antequam rem accipiat ac ea uti possit, ac eatenus plus dare intelligitur, quam recipit, nisi pretium rei imminuatur. Quamobrem si otiosa sit pecunia, ut adeo tibi perinde sit, utrum pretium anticipes, an solvas, quando res traditur; ob eam quoque pretium rei non imminuendum. Enimvero si anticipatio pretii venditori fuerit lucrosa; nec ab æquitate abhorret, ut pro usu pecuniæ quid solvatur, quemadmodum deinceps ostendetur. Atque in hoc casu anticipatio respicit lucrum venditoris, quod ex usu pecuniæ emergit, quam ipsi demum obligatus fueras dare, quando res traditur, nisi aliter conventum fuisset. Idcirco tunc non attenditur, utrum interea temporis pecunia penes te otiosa fuisset, nec ne. Apparet vero etiam hic, quatenus jus externum spectatur, conscientiæ emtoris relinquendum esse, num otiosa penes ipsum sit pecunia, ac venditoris, num anticipatio sit lucrosa.

§. 1048.

An sit necessitas variandi pretium ob solutionis dilationem *In arbitrio emtoris ac venditoris positum est, utrum pretium variare velint ob solutionis dilationem & anticipationem, nec ne.* Etenim dominus de re sua, consequenter etiam de pretio ejus, quod pro ea ipsi debetur (§. 937.), pro arbitrio suo disponere (§. 118. *part.* 2. *Jur. nat*), & jus, quod ipsi competebat, remittere potest (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem etsi ob dilationem solutionis pretium augeri (§. 1046.), ob anticipationem minui possit (§. 1047.);

non

non tamen necesse est ut hoc fiat. In arbitrio itaque emtoris ac venditoris positum est, quomodo ea de re convenire velint, utrum ea de causa pretium variare, an vulgari seu communi stare velint. *vel antici. pationem.*

Quæ de pretio augendo ob solutionem dilatam, de eodem autem minuendo ob eandem anticipatam demonstrantur, non alio fine inculcantur, quam ut constet, utrumque licite fieri, nec propterea quicquam committi, quod æqualitati observandæ inter rem ac pretium repugnat: quin potius si anticipatio pretii sit emtori damnosa aut venditori lucrosa, & ex adverso dilatio damnosa venditori; ipsam æqualitatem exigere pretii vulgaris variationem: quo non obstante eam omitti posse certum est (§. 975.).

§. 1049.

Quando pretium ob solutionis dilationem non augendum.

Si quis omni tempore paratus est ad pretium solvendum, quando pecunia indiget venditor; ob dilationem solutionis, seu quod non statim solvitur pretium, hoc augere non licet. Etenim si emtor paratus est ad pretium venditori solvendum, quando pecunia indiget, perinde est ac si pretium statim fuisset solutum, ac pecuniam apud emtorem deposuisset venditor (§. 575.), eandem ab eodem repetiturus, quandocunque ipsi visum fuerit (§. 579.). Nulla igitur ratio est, cur pro carentia usus pecuniæ, qualis ne fingi quidem potest, aliquid exigere, consequenter id eo pretium rei venditæ augere velit venditor. Quamobrem patet, si quis omni tempore paratus est ad pretium solvendum, quando pecunia indiget venditor; ob dilationem solutionis, seu quod non statim solvitur pretium, hoc augere non licere.

Si merces plures successive emantur, e re venditoris haud raro est, non una de causa, ut pretia particularia in unam summam relata simul solvantur. Sed nostrum non est ea uberius exponere, quæ communis experientia suggerit.

§. 1050.

De variatione pretii vulgaris ob modum vendendi.

Pretium augeri potest, si res minutim, quam si in magna quantitate vendantur. Quodsi enim res minutim vendantur, venditor plures præstare tenetur operas, quam si in magna quantitate eas vendit, cum pluribus venditionibus opus sit loco unius. Subinde etiam expensæ plures fieri debent in casu priori, quam posteriori, &, ubi quantitates particulares rerum minutim venditarum in unam summam colliguntur, eam quantitatem non adæquant, quæ omnium simul definiebatur. Quamobrem cum non modo operæ (§. 271. 273.), verum etiam expensæ & decrementum quantitatis magnæ, quod affert rerum minutim facta venditio, aliquid æstimabile sint, quod vero æstimabile est etiam vendi possit (§. 1000.), consequenter si quid æstimabile actui venditionis inseparabiliter adhæret, id pretio rei imputari possit; quin pretium augeri possit, si res minutim, quamsi in magna quantitate vendantur, dubitandum non est.

Non uniuscujusque est res in magna quantitate emere, sed plures sunt qui minutim emunt, cum nemo emit res, nisi quibus indiget, aut se indigere putat. Rerum adeo, quæ ad quantitatem emuntur, eadem quantitas non satisfacit omnibus. Quamobrem res ejusdem generis, quæ ad quantitatem emi solent, & minutim, & in magna quantitate vendi necesse est. Æquum igitur est, ut nemo ex negotio alteri utili damnum contrahat: quod ut avertatur, aliud omnino esse debet pretium rerum minutim & in magna quantitate venditarum. In casu particulari accedunt rationes aliæ, quæ augmentum pretii rerum minutim venditarum defendunt, in demonstratione autem attendi minime potuerunt, quippe quæ ex principiis generalibus procedere debet. Ita interesse potest venditoris, ut pro rebus suis simul venditis pretium in una summa statim accipiat, cum pecunia indigeat, quam in rem suam vertere vult. Quodsi ergo in hoc casu compares venditionem in magna quantitate cum venditione minutim facta, perinde est, ac si pretium fuisset anticipatum, quippe quod tum demum habiturus erat venditor, si successive res omnes minutim venditæ fuissent. Quemadmodum itaque ob anticipationem solutionis pretium minuitur (§. 1047.), ita etiam pretium rei in magna quantitate venditæ minui, aut, quod eodem redit, pretium rerum minutim venditarum augeri potest. Brevitatis gratia prætermittimus casus alios, quos eodem fine commemorare poteramus.

§. 1051.

§. 1051.

De pretio rei minuendo, quod intersit venditoris rem statim vendi.

Si interest venditoris, ut rem statim vendat; pretium vulgare seu commune salva æqualitate minui potest. Etenim si interest venditoris, ut rem statim vendat, aut damnum quoddam emergere, aut lucrum quoddam cessare debet, nisi statim vendat (§. 622. *part.* 3. *Jur. nat.*): quorum adeo istud avertitur, hoc obtinetur, si statim vendatur. Quamobrem cum venditio sine mora facta habeat accidens aliquod æstimabile, quod non modo deest venditioni non sine mora factæ, verum cujus etiam contrarium adest; si ob id pretium rei minuit venditor, non ideo minus accepisse dicendus est, quam dedit, quia cum pretio rei acquisivit potentiam physicam damni avertendi, vel lucrum capiendi, consequenter pretium salva æqualitate minui potest, si intersit venditoris, ut rem statim vendat (§. 898.).

Venditor pretium in hypothesi propositionis præsentis minuit, ut statim habeat emtorem, consequenter vilius pretium motivum esse debet statim emendi (§. 887. *Psych empir.*). Solius adeo venditoris est statuere, quantum pretio vulgari detrahere velit, ut viliori ematur, neque is rationes reddere tenetur emtori, cur viliori vendat (§. 158. *part.* 1. *Jur. nat.*), cum hoc facere posset, etiamsi ab æqualitate recederetur pretium minuendo (§. 975.). Neque dici potest, si viliori pretio res vendat, id fieri contra jus aliorum venditorum, quatenus nemo carius emet, quod vili emere potest, ut adeo & ceteri venditores, quorum non interest rem confestim vendi, in pretium vilius consentire debeant, nisi emtoribus destitui velint: hoc enim tum demum obtineret, si quis mercaturam exerceret ac emtoribus omnibus merces sufficientes suppeditare posset. Facile autem apparet de hoc casu particulari mercaturæ quæstuosæ nobis non esse sermonem.

§. 1052.

De re pro pretio vero majori vendita

Si venditori pretium vero majus solvit emtor, quod verum putabat; ille huic aut pretium integrum acceptum restituere ac rem venditam recipere, aut partem pretii, qua quod datum verum excedit, reddere tenetur. Etenim in emtione venditione is animus esse videtur contrahentibus, ut observetur æqualitas, nisi adsint rationes fortes in contrarium (§. 976.), adeoque aliter actum appareat. Quamobrem si emtor solvit pretium communi vel vero majus, quod verum putabat; cum non consensisse censendus sit nisi in pretium verum, nec intra terminos pretii veri consistere potest emtio venditio. Quoniam vero venditori rationes esse possunt, cur pro communi pretio rem vendere nolit, quas emtori aperire non tenetur (§. 158. *part.* 1. *Jur. nat.*); ideo liberum ipsi esse debet, utrum emtionem venditionem rescindi (§. 928.), an rem pro vero pretio emtam esse velit. Quando itaque emtor venditori solvit pretium vero majus, quod verum putabat, eidem venditor aut re vendita recepta pretium integrum, quod accepit, aut partem pretii, qua quod datum verum excedit, reddere tenetur.

Naturaliter quælibet læsio sufficit ad contractum rescindendum, vel partem pretii, qua verum superat quod datum est, restituendam: jus enim naturæ, quo simpliciter prohibita læsio alterius (§. 695. *p.* 1. *Jur. nat.*), nullam prorsus tolerat læsionem. Quid vero conveniat juri civili, ne iniquum dici possit, suo constabit loco. Ceterum nec ulla fit injuria emtori, si optio detur venditori, utrum contractum malit rescindi, an quod plus datum restituere. In contractu enim servanda æqualitas est, ne alterutet contrahentium locupletior fiat cum damno alterius (§. 901. *b* & §. 585. *p.* 2. *Jur nat.*). Id vero non contingit in casu præsenti, quo venditor, qui pretium vero majus accepit, locupletior fieret cum damno emtoris, nisi contractus rescindatur, vel quod plus datum restituatur. Quoniam vero æquitas non minus postulat, ut omne damnum a venditore avertatur (§. 495. *part.* 2. *Jur. natur.*); eidem quoque satisfit, si liberum ipsi fuerit contractum rescindere, quando sibi damnosum putat, nec is simpliciter tenetur quod plus acceptum restituere.

§. 1053.

§. 1053.

Si venditor ex ignorantia pretium vero minus accepit, vel necessitate quadam compulsus in idem consentire coactus fuit; emtor vel rem emtam restituere & quod dedit pretium recipere, vel quod deest vero pretio supplere tenetur. Patet enim ut ante (§. 1052.), si venditor ex ignorantia pretium vero minus accepit, eum non consensisse nisi in pretium verum, consequenter nec nisi intra hujus terminos emtionem venditionem consistere posse. Quoniam vero emtori rationes esse possunt, cur pro vero pretio rem emere nolit, quas venditori exponere non tenetur (§. 158. *part. 1. Jur. nat.*); ideo emtori liberum esse debet, utrum emtionem venditionem rescindi (§. 928.), an rem pro vero pretio venditam esse velit. Quando itaque venditor ex ignorantia pretium vero minus accepit; emtor vel rem emtam restituere & quod datum est pretium recipere, vel quod vero pretio deest supplere tenetur. *Quod erat unum.* *De re pro pretio vero minori emta.*

Si venditor necessitate compulsus in pretium æquo minus, seu iniquum consentire cogatur, idem solvere non licet (§. 323.), consequenter si solvitur, minus solutum, quam solvi debebat. Quamobrem patet ut ante emtorem, si venditor velit, aut rem emtam restituere & pretium, quod solvit, recipere, aut quod deest vero pretio supplere debere. *Quod erat alterum.*

Relegenda hic sunt, quoad alterum, quæ de pretio iniquo accepto supra annotavimus (*not.* §. 323.), & in genere quæ annotavimus ad propositionem præcedentem. Nullam vero injuriam fieri venditori, si emtori datur optio, utrum contractum rescindi, an quod deest pretio vero supplere velit, eodem modo patet, quo ad propositionem præcedentem ostendimus optionem venditori dari sine injuria emtoris. Quamvis autem jus civile toleret læsiones mediocres; quando tamen ob læsionem enormem actionem concedit vel venditori, vel emtori, non absimili modo concedit, ut alternative agatur, vel ad contractum rescindendum, vel ad læsionem resarciendum, & in rei conventi arbitrio relinquit, quid velit eligere. Vid. *Struvius* Jurisp. Rom. Germ. for. lib. 3. tit. 12. §. 40. Quamvis vero remedium hoc denegetur ei, qui sciens viliori pretio vendiderit; non tamen naturaliter huc referri potest casus alter propositionis præsentis, quo quis necessitate compulsus in pretium iniquum consentire cogitur, atque adeo invitus consentit: id quod cum sit charitati maxime adversum (*not* §. 323.); in Jure naturæ probari nequit. Secus est, si actus mixtus ex emtione atque donatione, de quo supra (§. 978.).

§. 1054.

Si venditor in pretio indicando erravit, & vero majus ab emtore accepit; quod plus accepit eidem reddere tenetur. Ex adverso si pretium vero minus solutum, emtor aut mercem restituere ac quod solvit pretium recipere, aut quod vero pretio deest supplere debet. Etenim quia venditor in pretio indicando erravit, adeoque pretium vero majus, quod ab emtore accepit, pro vero habuit (§. 623. *Log.*); res pro vero pretio emta censetur, consequenter plus dedit emtor per errorem, quam dare debebat. Quodsi ergo venditor quod plus datum non restitueret, locupletior fieret pecunia alterius (§. 583. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque cum damno alterius (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo locupletior fieri debeat cum damno alterius (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*); si venditor in pretio indicando erravit & vero majus ab emtore accepit, quod plus accepit, eidem reddere tenetur. *Quod erat unum.* *De errore in pretio determinando admisso.*

Ex adverso si pretium minus solutum, emtor per errorem minus dedit, quam dare debebat: quemadmodum *per ante demonstrata* patet. Quodsi ergo is quod vero pretio deest non suppleret, merce retenta, ex re venditoris fieret locupletior (§. 584. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque cum ejusdem damno (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo locupletior fieri debeat cum damno alterius (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*), emtor tamen si de vero pretio ipsi constitisset,

forsan

forsan emturus non fuisset; ideo liberum ipsi esse debet, utrum mercem restituere & quod solvit pretium recipere, an quod deest pretio vero supplere velit. *Quod erat alterum.*

Naturaliter venditor obligatur ad id, quod plus accepit, ultro emtori reddendum, quamprimum cognoscit se in pretio indicando errasse, nec demum expectandum est, donec errore ab emtore animadverso idem exigatur. Ac idem tenendum de emtore.

§. 1055.

De errore circa corpus vel materiam rei commisso.

Si res alia pro alia venditur ac emitur, sive sit alia quoad corpus seu in individuo, sive quoad materiam, ut vel tota, vel ex parte ex alia materia constet, quam putabatur; emtio venditio nulla est. Etenim qui emere vult hanc rem, vel rem ex hac materia constantem; non dici potest emere voluisse rem numero non eandem, adeoque aliam in individuo, seu quoad corpus, vel rem, quæ tota, aut saltem ex parte constat ex materia alia, consequenter nec consensisse intelligitur in emtionem rei, quæ quoad corpus, vel quoad materiam alia est (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum emtio vendirio contractus consensualis sit (§. 981.), adeoque mutuo consensu emtoris ac venditoris perficiatur (§. 725.), consequenter sine consensu emtoris perfici nequeat; emtio venditio utique nulla est, si res alia sive quoad corpus, sive quoad materiam venditur ac emitur.

Idem eodem modo procedit, si error ex parte venditoris spectetur.

Potest vero etiam quoad utrumque, tam venditorem, quam emtorem demonstrari præsens propositio hoc modo. Si venditor vendit, emtor emit rem aliam sive quoad corpus, sive quoad materiam, quam quæ esse putatur, cum vel prorsus non contraheretur, vel non contraheretur hoc modo, si constaret rem esse aliam quam putatur; error dat causam contractui (§. 504. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero si error det causam promisso, promissio valida non est (§. 569. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem nec valida est emtio venditio, quando res alia sive quoad corpus, sive quoad materiam venditur ac emitur.

Non igitur hic attenditur, utrum emtor & venditor simul erraverint, vel solus erraverit emtor. Neque etiam hic attendendum, utrum materiæ pars maxima sit ea, ex qua rem constare putabat emtor, an minima. Demonstratio enim propositionis præsentis subsistit, absque istiusmodi limitationibus, seu determinationibus adjectis. Ex. gr. Tu mihi vendis fundum Sempronii, quem vendendum tibi mandavit Sempronius; ego puto te mihi fundum tuum vendere. Emtio nulla est. Similiter tu mihi vendis vas ex argento sophistico confectum, vel ex orichalco inargentato pro argenteo, emtio venditio nulla est. Erit etiam nulla, si res inaurata venditur ac emitur pro aurea, vel mensa lignea laminis argenteis, aut stanneis obducta pro argentea, aut stannea, vel textile subsericum pro holoserico, vel aurum pro orichalco, vel vinum Hispanicum pro Hungarico & ita porro.

§. 1056.

Effectus erroris agniti.

Quoniam *si res alia pro alia venditur ac emitur sive quoad corpus, sive quoad materiam*, emtio venditio nulla est (§. 1055.); *venditor pretium restituere tenetur, si errore agnito jam fuerit solutum, emtor rem, si ea tradita fuerit.*

Si emtio venditio nulla est, nec dominium rei in emtorem, nec pecuniæ in venditorem transit. Unicuique adeo restituendum, quod suum est, ne pars alterutra lædatur. Nimirum si emtor læsus restituit rem, venditor pecuniam restituere debet, & si venditor læsus restituit pretium, emtor rem restituere tenetur, nisi aliter contrahere velint, ut res alio pretio emantur: de quo hic quæstio non est. Immo si errorem agnoscat, qui læsus non est; ultro restituere eidem debet, quod suum est, & suum ab altero recipere. Exempla, quæ modo dedimus (*not.* §. 1055.), quæ hic dicuntur, illustrant.

§. 1057.

§. 1057.

De errore circa qualitatem rei.

Si emtor vel expresse indicet, vel aliunde id appareat, quod ob qualitatem quandam rem emat, alias eam non emturus, & circa eam qualitatem erretur; emtio valida non est. Etenim si venditor rem emit ob certam qualitatem, alias eandem non emturus & circa eam qualitatem erretur; error dat causam contractui (§. 504. *p.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum non valeat promissio, cui causam error dat (§. 569. *part.* 3. *Jur. nat.*); nec valida est emtio venditio, si emtor vel expresse indicet, vel aliunde id appareat, quod ob qualitatem certam rem emat, & circa eam qualitatem erretur.

Ex. gr. Si tu emis vinum vetus, & venditor tibi tradere vult recens; emtio valida non est: supponatur nimirum recens pro veteri venditum fuisse. Alias nimirum non erraretur circa qualitatem, sed venditor tibi tradere vellet rem aliam, quam emisti: qui casus utique a præsenti diversus est. Idem valet, si aurum deterius fuerit, aut argentum, quam emtor putabat, aut si servus iners veneat pro artifice, si vestimenta interpolata emantur pro novis. Equidem non ignoro, propositionem præsentem non convenire cum placitis JCtorum Romanorum, quæ vulgo defenduntur a Doctoribus iuriscivilis: sed rectius statuit *Molina* ea cum recta ratione non convenire; perperam ab aliis ideo reprehensus. Omnes adeo distinctiones, quibus in explicando pacto errantis utuntur Juris Romani interpretes, in Jure Naturæ nullum habent usum, adeoque nec in emtione ac venditione errantis, sive errantium attendendæ veniunt. Ceterum quando hic dicitur, emtorem rem sine illa qualitate non fuisse emturum, duplici modo intelligi potest, vel quod simpliciter emturus non fuisset, vel quod non fuisset consensurus in pretium, de quo conventum est. In utroque casu consensus emtoris deficit, cujus defectus emtionem infirmat, ut adeo hujus differentiæ in propositione demonstranda non fuerit habenda ratio. Interpretes Juris civilis qualitatem distinguunt in legalem, quæ a lege dependet, & naturalem, quæ naturæ, vel arti debetur. Enimvero eum qualitas legalis res non permittat esse in commercio, ut emi ae vendi non possint ea in præsenti, ubi ad statum civilem non respicitur, non attendenda. Et si vel maxime attendenda foret, sine utilitate tamen qualitas legalis a physica distingueretur, cum emtio nunquam valeat, si error contractui causam det; quomodocunque tandem erratum sit, consequenter etiam si in eo erratum sit, quod putaveris rem vendi posse, quæ vendi nequit. Accedit, quod qui rem vendit, quæ in commercio non est, rem vendat non suam, sed alienam vendere videatur: id quod fieri non posse, supra ostendimus (§. 940.).

§. 1058.

De emtione ac venditione in diem facta.

Si in diem res venditur ac emitur, emtio venditio statim perfecta, sed ad eam consummandam non obligantur contrahentes, antequam dies venerit. Quoniam emtio venditio nondum perfecta est, si venditor promittit emtori, se eidem rem pro certo pretio dare velle, & emtor venditori promittit, se dare velle pretium istud pro ea re (§. 969.); sed naturaliter requiritur, ut res actu detur (§. 937.), consequenter dominium in emtorem transferatur (§. 675. *part.* 2. *Jur. nat.*), & venditor paratus sit ad pecuniam numerandam, aut emtor eidem de pretio fidem habeat (§. 968.); emtio venditio in diem fieri nequit, quam ut traditio rei & solutio pretii in certum diem differatur (§. 500. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque quod in diem promittitur statim debetur, sed exigi non potest, nisi die isto præterlapso (§. 501. *part.* 3. *Jur. nat.*); nec venditor tenetur ad rem tradendam, nec emtor ad pretium solvendum, antequam dies venerit. Quare cum emtio venditio consummetur, si res a venditore traditur, ab emtore pretium solvitur; si res in diem venditur ac emitur, emtio venditio statim perfecta, sed ad eam consummandam non obligantur contrahentes, antequam dies venerit.

Dicitur in hoc casu dies certus adjici contractui ut terminus a quo, quia ab eo incipit jus alterum compellendi ut præstet, quod ex contractu debet, si ultro non præstet. Ex. gr. vendo tibi domum meam ea lege, ut tibi eam demum post biennium tradam & tu pretium, de quo conventum est, solvas. Naturaliter domus tibi emta adeoque tua est; sed tu eam tibi traden-

dendam petere non potes ; quamvis pretium numerare velis , nisi post biennium , nec tu pretium solvere teneris ; etiamsi domum tradere velim, nisi biennio elapso.

§. 1059.

De emtione ac venditione ad certum usque tempus facta.

Si res ad certum usque tempus emitur ac venditur, seu ea lege , ut sit emta per certum tempus ; emtio venditio statim consummanda , finitur vero tempore isto praeterlapso. Etenim si res ad certum usque tempus emitur ac venditur , seu ea lege, ut sit emta per certum tempus ; cum nihil adsit, quod consummationem contractus suspendat, ne scilicet confestim res tradi ac pretium solvi possit ; per se patet, emtionem venditionem statim esse consummandam . *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam nonnisi per certum tempus emta esse debet *per hypoth.* emta non amplius erit, tempore isto praeterlapso, consequenter emtio venditio tempore praeterlapso finitur. *Quod erat alterum.*

Dicitur hoc in casu dies certus adjici emtioni venditioni ut terminus ad quem. Tempus nimirum adjicitur finiendae obligationis gratia, cum ultra istud obligatio ex contractu non durare debeat. Ex. grat. Vendo tibi domum meam in quinquennium . Per quinquennium adeo tua est. Sed quinquennio finito statim mea fit. Non inutilis est hujusmodi emtio , propterea quod domus in quinquennium conduci posset. Etenim non modo emtor statim solvere tenetur pretium ; verum etiam venditor interea temporis eandem alii vendere nequit , ut alia taceam , quae per inferius demonstranda manifesta erunt: unde etiam patebit differentia , quae inter pactum de retrovendendo & emtionem venditionem ad certum tempus intercedit . Similiter vendi potest jus piscandi , vel venandi ad certum tempus . Et *Ulpianus* l. 80. §. 2. de contr. emt. affert exemplum sylvae caeduae , quae in quinquennium venierat.

§. 1060.

De emtione sub conditione resolutiva nisi intra certum tempus pretium solvatur.

Si ita conveniatur , ut, nisi emtor intra certum tempus pretium solvat , res sit inemta ; emtio venditio statim quidem perfecta est, sed ubi pretium intra tempus praestitutum non solvitur , ipsa resolvitur , seu corruit. Etenim si res ematur ac vendatur ea lege, ut, nisi emtor intra certum tempus pretium solvat , res sit inemta, dubium non est, quod emtio venditio sit statim perfecta (§. 968.). *Quod erat unum.*

Quoniam tamen actus jam perfecti duratio restringitur ad certum tempus; emtio sub conditione resolutiva facta intelligitur (§. 488. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum jus sub conditione resolutiva quaesitum statim tollatur, quam primum certum est conditionem resolutivam extare (§. 530. *part.* 3. *Jur. nat.*); jus emtori ex contractu quaesitum in hypothesi propositionis praesentis statim tollitur, si intra tempus praestitutum pretium non solvit, adeoque res inemta est, consequenter emtio venditio resolvitur. *Quod erat alterum.*

Nimirum in hypothesi propositionis praesentis conditio resolutiva facit locum poenitentiae , si emtor contractum adimplere nolit ; restituit venditori jus rem alii vendendi, si emtor contractum non adimplet, vel quia non potest solvere pretium , vel quia non vult . Quodsi intersit emtoris , ut res maneat emta ; conditio resolutiva motivum est, ut de pecunia sibi comparanda cogitet mature , quo pretium solvere possit. Ex gr. Vendo tibi agrum meum ea lege, ut , nisi in nundinis paschalibus Lipsiensibus solvas pretium , is sit inemtus . Quodsi tu in istis nundinis pretium non solvis, emtio venditio corruit, nec me compellere potes ad agrum tibi tradendum , etiamsi post nundinas offeras pretium . Immo nec ego post nundinas te adigere possum ad solvendum pretium , quia consensi in resolutionem contractus pretio in ipsis nundinis non soluto . Si vero ante nundinas offeras pretium , agrum quoque ante eas tibi tradere debeo : terminus enim non alio fine praefigitur solutioni pretii , ne eam differre liceat ultra eundem , nisi contractus corruere debeat . Quodsi moram indulgeat venditor, quod utique facere potest (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*); contractus, qui corruere debebat , sustinetur vi pacti novi , quod adeo ut rursus sub conditione resolutiva fiat opus non est.

§. 1061.

§. 1061.

Si ita conveniatur, ut intra certum tempus emtori a contractu recedere liceat, recedens vero certi quid præstet venditori; venditor interea temporis intra hoc tempus rem alii vendere nequit, in emtorem collatum est jus pœnitendi, emtor vero pœnam pœnitentiæ præstare tenetur. Si enim ita conveniatur, ut intra certum tempus emtori a contractu recedere liceat; contractus utique perfectus esse debet, consequenter venditor dominium rei suæ in emtorem transtulit (§. 939.), adeoque eam, quamdiu contractus subsistit, tanquam alienam (§. 146. *p.* 2. *Jur. nat.*), alii vendere nequit (§. 940.). Quamobrem eum ex conventione tamdiu subsistere debeat, donec certum sit, utrum emtor ab eodem recedere velit, nec ne, aut tempus pœnitentiæ præfixum præterlapsum fuerit; interea temporis, dum pœnitere licet, venditor rem alii vendere nequit. *Quod erat primum.* *De emtione sub pœna pœnitentiæ.*

Quoniam vero venditor consentit in hoc, ut intra certum tempus emtori a contractu recedere liceat *per hypoth.* eo ipso in emtorem contulit jus a contractu intra hoc tempus, si velit, recedendi, consequenter pœnitendi, quod contraxerit, seu rem emerit (§. 761. *Psych. empir.*). *Quod erat secundum.*

Quia tamen non aliter consensit venditor, quam ut emtor certi quid sibi præstet, si a contractu recedere velit, consequenter ut pœnam det, si pœniteat (§. 606. *part.* 3. *Jur. nat.*), quod vero pœnæ nomine promissum dari debet, nisi promissio pœnalis fuerit adimpleta (§. 611. *part.* 3. *Jur. nat.*); si intra tempus præstitutum emtor pœniteat, pœnam pœnitentiæ præstare tenetur. *Quod erat tertium.*

Enimvero cum jus pœnitendi emtori non conveniat nisi intra tempus præstitutum *per demonstrata n.* 2. quamprimum hoc præterlapsum, pœnitere amplius non licet (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter a contractu recedere nequit emtor, etiamsi pœnam præstare velit. *Quod erat quartum.*

Istiusmodi venditiones ac emtiones a moribus nostris non abhorrent: id quod vel ex eo patet, quod hæc emtio peculiare habeat nomen in sermone patrio. Dicitur nimirum ein Reue-Kauff. Nihil vero iniqui deprehenditur in hoc emtionis ac venditionis genere, etiamsi ad æqualitatem animum attendant contrahentes (§ 976). Etenim ipsa æqualitas requirit, ut æqualis sit emtoris ac venditoris conditio. Emtori in casu propositionis præsentis a contractu recedere licet intra certum tempus: venditori non item, consequenter emtori competit jus pœnitendi, venditori non competit. Quoniam igitur jus pœnitendi est æstimabile quid, cujus quasi pretium censetur, quod pœnæ nomine promittitur, ideo pœna contractum reducit ad æqualitatem, a qua recedebatur jure pœnitendi in emtorem collato, salva obligatione venditoris. Atque hinc simul patet, quanta determinari debeat pœna pœnitentiæ, ne sit iniqua. Jus nimirum pœnitendi æstimandum per hoc, quod interest venditoris, contractum non fuisse adimpletum, veluti si mercator vendit mercem, non excedere debet lucrum, quod ex re vendita habere poterat, ut ipsi perinde sit, ac si contractus fuisset adimpletus, utpote qui eandem rem postea vendens sibi aliam ejusdem generis eidem vendidisse censetur. In aliis casibus ex circumstantiis particularibus pœna determinabitur, ne sit iniqua, quamvis non in omnibus eadem facilitate. Sed nostrum jam non est theoriam de hac pœna pœnitentiæ condere, quam ad difficiliora Juris naturalis capita referimus ab iis enodanda, qui ulterius progredi ac ædificium a nobis extructum exornare voluerint ac potuerint, Qui enim animum huc appellere voluerit, eum & Juris naturæ, & Matheseos apprime peritum esse oportet. Mihi ad talia perficienda otium non est, quod ne sufficere quidem videtur consummando operi, quod aggressus sum, præsertim cum nonnisi minimam temporis partem eidem impendere detur.

§. 1062.

Si emtio sub certa conditione contrahitur, antequam conditio existat, perfecta non est, nec ad eam consummandam tenentur contrahentes, pendente tamen conditione pœnitere non licet, & ea deficiente nulla est. Etenim si emtio sub certa conditione contrahitur, emtor venditori promittit, se eandem pro valida habiturum, *De emtione conditionali.*

si conditio existat; pro non facta, si deficiat: id quod per se patet. Quamobrem cum conditio & promissori, & promissario incerta certitudinem obligationis illius & juris hujus differat in tempus, quo de conditione extante constiterit (§. 478. *part.* 3. *Jur. nat.*); nec ante certum esse potest, utrum emtio sit valida, nec ne, quam conditio extet, consequenter antequam ea extet, nulla est obligatio ad contractum adimplendum. Itaque nec ante perficitur emtio, nec ad eam consummandam obligantur contrahentes, quam conditio existat. *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam validitas emtionis ab emtore ac venditore collata est in certum eventum *per demonstrata*; non amplius a voluntate unius pendet, utrum valida esse debeat, nec ne. Quamobrem unus pendente conditione a contractu recedere non potest, altero invito, consequenter pœnitere non licet. *Quod erat secundum.*

Denique quoniam promissio conditionata pro non facta habetur, quamprimum certum est deficere conditionem (§. 534. *part.* 3. *Jur. nat.*); si deficit conditio, sub qua emtio contracta, nec ea valida efficitur *per demonstrata n.* 1. consequenter perinde est, ac si contracta non fuisset, adeoque nulla. *Quod erat tertium.*

Integra etiam propositio brevius ita demonstratur. Si emtio sub certa conditione contrahitur, emtor & venditor inter se conveniunt, ut validitas contractus pendeat a certo quodam eventu, nimirum ut tum demum perfecta sit emtio, si conditio existat: pro non facta vero habenda sit, si ea deficiat: quod per se patet. Quamobrem cum standum sit pactis (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*); expectandum est, donec certum sit, utrum conditio existat, an deficiat, antequam pro perfecta, aut nulla haberi possit, consequenter interea temporis neuter eam pro nulla declarare, adeoque nec pœnitere potest (§. 761. *Psych. emp.*).

Ex. gr. Vendo tibi ædes meas sub hac conditione, si domicilium mutavero, quod num mutaturus sim, nondum certo scio, vel si Titium mori contingat, cujus ædes jure hæreditario ad me sunt perventuræ. Quodsi domicilium mutem, vel Titium mori contingat, nec is alium instituerit hæredem, aut ædes non alii legaverit, ædes meæ tibi sunt emtæ: si vero me domicilium mutare, vel Titium mori non contingat, aut is alium instituerit hæredem, vel ædes alii legaverit, emtio retro nulla est. Pendente autem conditione nec ego ædes alii vendere, nec tu emtionem pro nulla declarare potes. Ceterum cum ea, quæ de promissione conditionata fusius demonstravimus in parte tertia Juris naturæ, quemadmodum ad omnes contractus, ita etiam ad emtionem sub conditione factam applicari possint ac debeant; superfluum foret ad casus particulares descendere.

§. 1063.

An ab emtione conditionali recedere liceat. *Ab emtione conditionali recedere non licet cum dispendio arrhæ.* Arrha enim datur, ne a contractu recedatur (§. 988.), nec in contractu quicquam immutat, nisi aliter fuerit conventum (§. 990.). Quamobrem cum ab emtione conditionali pendente conditione recedere non liceat (§. 1062.); nec ab ea recedere liceat cum arrhæ dispendio.

Si ab emtione conditionali cum arrhæ dispendio recedere liceret, dispendium arrhæ foret pœna pœnitentiæ. Sed quando contractus arrhæ ad emtionem venditionem accedit, cum nihil in ea immutet (§. 1062.), conditionalem in pœnalem minime convertit. Aliud omnino est venditorem reddere securum, quod emtionem conditione existente adimplere velis; aliud vero venditori præstare pœnam, si pœnituerit, aut jus pœnitendi sibi quasi emere. Illud obtinet, si arrha detur in emtione conditionata; hoc vero, si emtor sibi reservat jus ab emtione pendente conditione recedendi sub certa pœna. Immo si supponas, ita conveniri, ut cum arrhæ dispendio tibi a contractu recedere liceat, arrha magis data censetur in securitatem pœnæ, quam contractus, aut rectius spectabitur tanquam pignus in securitatem pœnæ datum. Ceterum propositio præsens vera est, sive pendente, sive extante conditione emtor a contractu recedere velit, quamvis potissimum respiciat eum casum, quo pendente conditione ab eo recedere vult arrhæ dator, quem & solum in demonstratione supposuimus. Conditione

ac nimirum existente emtio conditionata abit in puram: quid vero tenendum sit de contractu arrhæ ad emtionem puram accedente, in superioribus abunde demonstratum est (§. 991 & seqq.).

§. 1064.

Si res emitur ea lege, ut, si intra certum tempus venditor habere possit pinguiorem emtorem, res sit inemta; emtio statim perfecta est, pinguiori emtori tamen eam vendere potest venditor: ast si ita conveniatur, ut res sit emta, nisi intra certum tempus pinguiorem emtorem habere possit venditor, emtio tum demum perficitur, si emtor pinguior intra istud tempus se non obtulerit, interea tamen temporis pœnitere non licet. Quodsi enim res emitur ea lege, ut, si intra certum tempus venditor habere possit pinguiorem emtorem, res sit inemta; cum pro inemta haberi non debeat, nisi quando pinguior emtor sese obtulerit intra tempus præfixum, evidens omnino est, emtionem statim perfectam esse. *Quod erat primum.* *De conditione, si emtor pinguior haberi possit.*

Enimvero quoniam emtor in hoc consentit, ut res inemta sit, si venditor intra tempus præstitutum emtorem pinguiorem habere possit, *per hypoth.* emtionem jam perfectam vult haberi pro nulla, si pinguior emtor sese obtulerit. Quamobrem cum hoc modo dominium, quod jam fuerat translatum in emtorem (§. 939.), redeat ad venditorem; quin eam nunc ut rem suam pinguiori emtori vendere possit, dubitandum non est. *Quod erat secundum.*

Quodsi ita conveniatur, ut res sit emta, nisi intra certum tempus pinguiorem emtorem habere possit venditor; emtio contrahitur sub conditione negativa (§. 489. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum emtio perfecta non sit, antequam conditio existat, si ea sub conditione contrahitur, pendente tamen conditione pœnitere non liceat (§. 1062.); si ita conveniatur, ut res sit inemta, nisi intra certum tempus pinguiorem emtorem habere possit venditor, emtio tum demum perficitur, si intra tempus definitum emtor pinguior sese non obtulerit, interea tamen temporis pœnitere non licet. *Quod erat tertium & quartum.*

Quando ita convenitur, ut res sit inemta, si pinguior emtor se obtulerit intra certum tempus; emtor conditionatæ consensit in rescissionem contractus initi (§. 928.): ast quando ita convenitur, ut res sit emta, nisi intra certum tempus sese obtulerit pinguior emtor, conditionate emtio contrahitur. Hæc duo a se invicem differre manifestum est. Ab utroque autem casu differt promissio de re vendenda pro certo pretio, nisi intra certum tempus pinguior emtor sese obtulerit. Hæc enim promissio conditionata est, quæ conditione existente obligat venditorem ad rem tibi vendendam, si adhuc emere volueris. Quodsi vero tu vicissim sub eadem conditione promiseris te rem pro illo pretio emere velle; promissio conditionata de emtione ac venditione contrahenda facta & emtorem, & venditorem tenet.

§. 1065.

Pactum, quo ita convenitur, ut res sit inemta, si intra certum tempus emtor pinguior offeratur, vel ut sit emta, nisi offeratur, dicitur *Addictio in diem*. Et quidem *Addictio in diem* vocatur *pura* in casu priori: *conditionata* in casu secundo. *Pinguior* nimirum *emtor* vocatur, qui meliorem offert conditionem, quam emtor primus, cum quo ita pactum est. Unde vulgo in genere definitur *Addictio in diem*, quod sit pactum, quo id agitur inter emtorem ac venditorem, ut venditori rem venditam alii emtori meliorem conditionem offerenti addicere, seu ut si quis meliorem conditionem fecerit, emtor eam restituat. Atque deinde juxta *Ulpianum* l. 2. de in d. addict. dividitur *in puram & conditionalem* prouti vel id actum, ut, meliore allata conditione discedatur, vel ut perficiatur emtio, nisi melior conditio offeratur. Patet adeo *addictionem in diem puram fieri sub conditione resolutiva, conditionalem vero sub conditione suspensiva* (§. 488. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Addictio in diem quid sit.*

Monuimus jam ad propositionem præcedentem, magnam esse differentiam, utrum res vendatur sub hac conditione, ut sit inemta, si emtor pinguior se obtulerit, an sub illa, ut

sit emta, nisi pinguior se obtulerit, consequenter utrum res vendita in diem addicatur pure, seu sub conditione resolutiva, an conditionaliter, seu sub conditione suspensiva. Manifestior tamen evadet per ea, quæ sequuntur.

§. 1066.

De traditione ac solutione pretii in addictione in diem.

Naturaliter si res emtori in diem addicitur, ea statim tradi ac pretium solvi, vel traditio & solutio pretii in diem differri, immo etiam aut traditio, aut solutio pretii tantummodo in diem differri potest. Etenim si res emtori in diem addicitur, vel res inemta esse debet, si intra certum tempus pinguior emtor offeratur, vel emta demum esse debet, nisi pinguior emtor intra certum tempus offeratur (§.1065.). In priori casu emtio statim perfecta est; in posteriori non ante perfecta quam si intra tempus præstitutum pinguior se non obtulerit (§. 1064.). Quamobrem in casu priori nil obstat, quo minus res tradatur ac pretium solvatur, cum emtore pinguiore oblato vi pacti resolvatur emtio venditio (§.488. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque tam res, quam pretium restitui possit; in posteriori autem traditione cum naturaliter non transeat dominium, sed saltem possessio (§.23. *part.* 3. *Jur. nat.*), vel quasi possessio (§.434.) & pretium solvi possit in securitatem contractus, veluti arrha data (§.987.), nec hic quicquam obstat, quominus res tradatur & pretium solvatur. *Quod erat primum.*

Enimvero cum naturaliter ad perficiendam emtionem non requiratur traditio & solutio (§.968.); in casu priori, quo emtio statim perficitur, non tamen ideo opus est, ut res confestim tradatur, ac pretium solvatur. Et quoniam in casu posteriori non ante perficitur emtio, quam si meliorem conditionem nemo fecerit; multo minus necesse est, ut res tradatur & pretium solvatur, cum id demum fieri debeat, si contractus jam perfectus consummatur (§. 982.). Quamobrem patet, naturaliter re in diem addicta traditionem ac solutionem in istum diem differri posse, quo certum est, num res vel inemta, vel emta sit. *Quod erat secundum.*

Denique cum venditor in dilationem pretii consentiens, rem tamen non tradere, sed securitatis gratia tanquam rem emtoris retinere possit (§.961.), emtor autem si pretium solvit, eam quasi depositam tanquam rem suam apud venditorem relinquere queat (§.962.); in casu priori, quo emtio statim perfecta, re tradita solutio pretii in diem differri potest, vel pretio soluto etiam traditio. Et quoniam in casu posteriori, quo emtio demum perficitur, si emtor pinguior intra tempus definitum oblatus non fuerit, traditio ac solutio vel statim fieri, vel in diem differri potest, prouti visum fuerit contrahentibus, *per demonstr. n.* 1. & 2. nullum est dubium, quin si ita placuerit, vel re tradita solutio pretii, vel hoc soluto rei traditio tantummodo in diem differri queat. *Quod erat tertium.*

Si res emtori in diem addicitur, plerumque & res statim traditur, & pretium statim solvitur, vel fides de pretio habetur, aut alio modo de eodem satisfit emtori, præsertim si res pure in diem addicatur. Quamobrem ad hunc quoque casum respiciendum est, quando de addictione in diem sermo est, non vero diserte adjicitur, traditionem & solutionem pretii non esse factam. Ceterum nos hic ideo potissimum in propositione præsenti addimus, naturaliter hæc ita fieri, quia eandem ex principiis juris naturalis demonstramus, quæ non per omnia in hoc contractu consentiunt cum principiis JCtorum Romanorum, quorum aliqua mere civilia sunt.

§. 1067.

Conditio melior quænam sit.

Conditio melior dicitur, quicquid ad utilitatem venditoris pertinet. Et ***emtor pinguior*** vocatur, qui meliorem conditionem offert, significatu nimirum latiori, quo hic vocabulum accipitur, etsi subinde pinguior is præcise dicatur, qui majus pretium offert. Hinc consequitur, ***meliorem conditionem offerri non modo si pre-***

si pretio quid addatur; verum etiam si solutio facilior, vel maturior, aut in meliore monetæ genere offeratur, vel onera priori emtioni adjecta remittantur, vel ubi fides de pretio habenda, si persona idoneior accedat ad emtionem.

Consona hæc sunt Juris Romani principiis l. 4. § 6. de in d. addict. Et *Pomponius* l. 5. h. t. conditioni meliori eum tribuit significatum, quem eidem vindicavimus in definitione. Emtoris pinguioris nomen hodie inter nos frequentatur, ne tamen confusionem pariat, explicandum est in eo sensu, qui notioni conditionis melioris in Jure Romano receptæ convenit.

§. 1068.

De conditione meliore in specie determinanda.

Quoniam a contrahentium voluntate pendet, quam legem contractui vel pacto dare velint (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*); *si in diem sit addictio*, cum non uno modo conditio melior oblata intelligatur (§. 1067.), *præcise determinari potest, sub qua meliore conditione res inemta, vel emta esse debeat*, veluti si pretio quid addatur, si solutionem quis offerat in ducatis, cum tu solvere velis in nummis aureis gallicis, vulgo Ludovicianis seu *Louis d'or* dictis, si alius statim offerat totum pretium, quod tu solvere vis diversis terminis.

Præstiret omnino conditionem meliorem præcise semper determinari, seu in specie, ad præscindendas lites, quæ subinde oriri possunt, tum etiam ne deterior reddatur emtoris conditio, qui cum de meliore conditione tantum dictum est, etiam consentire postheac tenetur in ea, de quibus venditor tempore contractus non cogitabat. Per se enim patet, si addictio in diem fiat sub conditione in specie expressa, eam in genere extendi non posse ad aliam meliorem.

§. 1069.

De differentia pretii statim & certis terminis soluti.

Si majus pretium offeratur, sed distinctis terminis solvendum, minus vero statim solvatur; illud non intelligitur majus, nisi lucrum cessans ob carentiam pecuniæ diversis terminis solvendæ minus sit excessu pretii majoris supra minus. Etenim ob dilationem solutionis pretium rei augeri potest (§. 1046.), adeoque non ideo pretium dici potest oblatum esse majus, si quod offertur majus distinctis terminis solvendum, minus vero in præsenti pecunia solvere paratus est alius, sed necesse est, ut excessus illius supra hoc superet incrementum pretii, quod ob dilationem solutionis accedere potest. Quoniam vero ideo plus solvere censetur, qui statim solvit, quam qui in diem, aut certis terminis solvit, quia in casu posteriori venditor carere debet lucro, quod ex usu pecuniæ interea percipere poterat; augmentum pretii distinctis terminis solvendi supra pretium in præsenti pecunia statim exsolvendum æstimandum est ex lucro, quod interea ex usu pecuniæ habere poterat venditor, quo ea carere debet. Quamobrem patet, si pretium majus offeratur, sed distinctis terminis solvendum, minus vero statim solvatur, illud non intelligi majus, nisi lucrum cessans ob carentiam pecuniæ diversis terminis solvendæ minus sit excessu pretii majoris supra minus.

Usus pecuniæ æstimari solet quantitate usurarum lege definitarum, consequenter tantundem valet lucrum cessans ob carentiam pecuniæ, quantum usurarum interea percipi poterat ex pecuniæ præsentis usu. Unde haud difficulter definitur, utrum qui majus pretium offert diversis terminis solvendum revera quid addat pretio minori in præsenti pecunia solvendo, nec ne. Ex. gr. ego tibi offero bis mille thaleros confestim solvendos; alter 2130, sed ea lege, ut statim solvantur 500, deinde annuatim 500. Quoniam pecunia, qua carere debes, anno primo est 1500. usuræ annuæ sunt 75. Similiter cum anno secundo careas 1000; usuræ pro hoc anno sunt 50. Et eodem modo, cum tertio anno restent 500, usuræ pro eodem sunt 25. Quodsi ergo has usuras in unam summam colligas, prodeunt 150. Lucrum ideo cessans ob carentiam pecuniæ majus est excessu pretii majoris, quod offertur, 130. supra minus, consequenter majus esse non intelligitur: qui enim dat 2000. statim, cum alter dat 2130. diversis terminis, dare censetur 2150. Naturaliter cum lucrum ex usu pecuniæ percipiendum non habeat certam mensuram, nec eadem facilitate definiri potest, an pretium majus diversis terminis solvendum revera sit majus minori, quod statim solvitur.

§. 1070.

§. 1070.

An pretium majus diversis terminis semper faciat meliorem.

Si magis intereſt venditoris præſentem habere pecuniam, quam majorem revera ſummam accipere diverſis terminis; quod pretio primi emtoris additur, non meliorem facit conditionem. Etenim ſi magis intereſt venditoris præſentem habere pecuniam quam majorem revera ſummam accipere diverſis terminis; neceſſe eſt, ut ex uſu pecuniæ præſentis emergat aliquod lucrum, vel ex carentia ejus damnum aliquod, quod majoris facit, quam quod pretio minori additur (§. 614. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter ad utilitatem ipſius non facit, majorem pecuniæ ſummam diverſis terminis, quam minorem in præſenti pecunia accipere. Quamobrem cum conditionem venditoris meliorem non faciat, qui offert aliquid, quod ad ipſius utilitatem non pertinet (§. 1067.); quod pretio emtoris primi additur, non meliorem facit conditionem venditoris, ſi magis ejus intetſit præſentem habere pecuniam, quam majorem revera ſummam accipere diverſis terminis.

Ex grat. Ego tibi offero 2000 alius 2200. ea lege, ut ſtatim ſolvantur 500, deinde annuatim 500. Alter revera majus offert pretium (*not.* §. 1069.). Quodſi vero tua magis interſit, ut ſtatim habeas 2000., quam ut diverſis iſtis terminis accipias 2200; conditionem tuam meliorem non facit licitator poſterior. Non jam inquirimus in rationes, cur præſtet ſtatim habere 2000, quam diverſis terminis, præſertim amplioribus accipere 2200: hæ enim diverſæ eſſe poſſunt, & ubi præſertim judicio venditoris ſtandum, attendendæ minime veniunt.

§. 1071.

An addictio in diem ex intervallo facta ſit valida.

Naturaliter addictio in diem adjici poteſt ex intervallo, emtioni ac venditioni jam antea perfectæ. Quoniam enim naturaliter pacta omnia ſunt ſervanda (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*) adeoque vim obligandi a ſe habent; nulla eſt ratio, cur ſervari non debeat, quod ex intervallo contractui alii jam perfecto demum fuerit adjectum. Quamobrem naturaliter nil obſtat, quo minus addictio in diem adjiciatur ex inrervallo emtioni venditioni jam antea perfectæ, conſequenter ex intervallo eidem adjici poteſt.

§. 1072.

Idem in genere aſſertum.

Naturaliter in genere contractui cuicunque pactum quodcunque aliud valide adjicitur ex intervallo. Patet eodem modo, quo idem de pacto adjectionis in diem emtioni perfectæ ex intervallo adjecto oſtendimus.

Nimirum cum contractus ſive pacti vim ſuam accipiant a mutuo conſenſu; naturaliter pactum quodcunque mutuo conſenſu, ſeu pacto novo immutari poteſt, quandocunque viſum fuerit. Jure Romano cum pacta, quæ in numero contractuum non ſunt, ſed ad eos tantummodo accedunt, per ſe non obligent; vim obligandi trahunt a contractu, cui adjiciuntur. Quodſi contractui nondum perfecto adjiciuntur, eidem legem dant, quod vi dominii eodem Jure contrahentibus erat permittendum, præſertim cum id publicæ conveniret utilitati: quando vero contractui jam perfecto ex intervallo adjiciuntur, quædam in contractu jam perfecto immutant, conſequenter obligationes jam contractas vel imminuunt, vel augent, vel novas adjiciunt. Principiis igitur Juris Romani conveniens non erat, ut pacta ad contractum jam antea perfectum ex intervallo adjecta valida eſſent. Apparet adeo, JCtos Romanos voluiſſe, ut legibus inſit veritas, & una earundem conſonantia ac concordia.

§. 1073.

Addictio in diem quibus verbis fieri debeat.

Naturaliter addictio in diem verbis quibuſcunque fieri poteſt, quibus ſufficienter ſignificatur, quod rem ſibi venditam liceat meliorem conditionem offerenti vendere, vel quod ſibi emta eſſe debeat, niſi ab alio melior conditio offeratur. Quod enim cum

cum alio contrahens sufficienter indicat, id contra ipsum pro vero habetur (§. 427. *part 3. Jur. nat.*), adeoque parum refert, quibus verbis id fiat, modo per ea pateat, quænam contrahenti mens fuerit. Quamobrem cum addictio in diem fiat, si quis vult, ut res sibi vendita meliorem conditionem offerenti a venditore vendi possit, vel ut sibi emta esse debeat, nisi ab alio melior conditio offeratur (§. 1065.); naturaliter addictio in diem fieri potest quibuscunque verbis, quibus sufficienter significatur, eam esse emtori mentem.

Pacta naturaliter mutuo consensu consistunt, nec ultra voluntatem alterius quisquam eum sibi obligare, vel jus ab eodem acquirere valet (§. 382. *part. 3. Jur. natur.*). Quemadmodum perinde est, sive his, sive aliis verbis utaris, modo iisdem sufficienter indicetur, quod significari debet. Neque enim ea in verbis eligendis, quibus mentem tuam exprimas, attendenda scrupulositas, quam in scientiis methodus demonstrandi exigit, ubi vocabulis determinatus attribuitur significatus, a quo ne transversum quidem unguem discedere oportet. Communis loquendi usus rigorem hunc non fert: neque enim homines didicerunt vocabula accuratis definitionibus explicata, quemadmodum tyro Geometriæ addiscit terminos in ea usitatos. Sed ea de re plura dicemus, quando de interpretatione acturi sumus.

§. 1074.

Si res in diem addicta fuerit, melior conditio offerri nequit ab ipso venditore. Ponamus enim, meliorem conditionem offerri posse ab ipso venditore. Quoniam si res in diem addicitur, ea vel inemta, vel emta esse debet, meliore conditione oblata, vel non oblata (§. 1065.); venditori licet, si pœnituerit, a pacto seu contractu recedere & eum rescindere (§. 928.). Enimvero aliud est velle, ut contractus rescindatur, vel non perficiatur, si venditorem pœnituerit, aliud vero velle, ut contractus jam perfectus resolvatur, vel non perficiatur, conditione meliore ab alio venditore oblata. Quamobrem cum addictione in diem facta in posterius, non autem in prius consenserint paciscentes (§. 1065.); re in diem addicta, melior conditio ab ipso venditore offerri nequit.

An melior conditio ab ipso venditore offerri possit.

Quoniam pacta sunt servanda (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), standum est præcise iis, de quibus conventum est (§. 788. *p. 3. Jur. nat.*); non vero licet uni contrahentium quædam in eo immutare, multo minus pro suo arbitrio absque alterius partis consensu pactum initum convertere in aliud, de quo ineundo non cogitarunt paciscentes. Absonum sane foret, si unus contrahentium contractum eludere posset, quando ipsi visum fuerit.

§. 1075.

Quoniam qui alteri quid mandat, adeoque faciendum committit (§. 640.), id ipse fecisse putatur (§. 661.), re autem *in diem addicta* conditionem meliorem offerre nequit ipse venditor (§. 1074.); *nihil etiam agitur, si venditor alii mandet, ut is suo quasi nomine meliorem conditionem offerat*, consequenter *fraude detecta jus suum integrum est emtori.*

An eam offerre possit per alium.

Quodsi committatur hac in parte fraus, ea occulta manere nequit, cum rem venditam necessario recipiat venditor; si per alium conditionem meliorem obtulit.

§. 1076.

Addictio in diem fit vel in gratiam emtoris, vel in gratiam venditoris: in casu dubio in gratiam venditoris facta intelligitur. Quoniam enim re in diem addicta, si venditori offeratur melior conditio, res vel inemta esse debet, vel emtio perficienda non est (§. 1065.); addictio in diem vel fit eo fine, ut venditor meliorem conditionem acceptare possit, si eidem offeratur, vel ut emtori resilire liceat a contractu, si pœnituerit. Quodsi finis prior attenditur, venditoris

In cujus gratiam addictio in diem fiat.

toris gratia; si posterior emtoris gratia pactum adjicitur. Atque adeo patet, addictionem in diem fieri posse vel in gratiam venditoris, vel in gratiam emtoris. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam ordinarie res in diem addicitur, quod venditor mallet conditionem meliorem sibi offerri ab emtore, quam in quam consentit, rarius vero accidit, ut emtor sibi reservet jus a contractu resiliendi sub hac conditione, si melior conditio ab alio offeratur venditori, quod facile conceditur, illud autem præsumitur, quod plerumque, non quod rarius fit, ubi nullæ peculiares rationes prostant (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*), in casu etiam dubio, & quando id actum non videtur, ut emtori integrum esse debeat a contractu resilire, conditione meliore oblata, addictio in diem in gratiam venditoris facta intelligitur. *Quod erat alterum.*

Superflua videri poterat distinctio, num addictio in diem in gratiam venditoris, an in gratiam emtoris fiat: patebit vero ex sequentibus pro hac diversitate non eundem esse effectum. Sane possunt venditori esse rationes, cur malit conditionem meliorem abjicere, & primam emtionem sequi, quam aliam acceptare & ab hac recedere, cum ex adverso emtor malit emtionem primam resolvi.

§. 1077.

De addictione in diem in gratiam venditoris facta. *Si addictio in diem in gratiam venditoris fiat, ipsi liberum est, utrum conditionem meliorem oblatam acceptare, an primam emtionem sequi malit, & hanc sequi potest, antequam melior conditio oblata fuerit.* Etenim si addictio in diem in gratiam venditoris fit, id non fit eo fine, ut emtori a pacto recedere liceat, si alium emtorem reperire possit, qui meliorem conditionem offert, sed hac sola de causa, quod in meliorem conditionem consentire ipse nolit, &, ne conquerendi causam habeat venditor, quasi venditio ipsi esset damnosa, in acceptationem conditionis melioris ab alio emtore oblatæ consentit. Quoniam itaque sola spectatur utilitas venditoris, de ea quoque statuere ipsius solius est, & in eundem jus acceptandi meliorem conditionem collatum, non vero is ad eam acceptandum obligatus intelligitur. Quamobrem meliorem conditionem acceptare quidem licet, sed eam acceptare non debet (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quodsi ergo addictio in diem in gratiam venditoris fiat, ipsi liberum est, utrum conditionem meliorem oblatam acceptare, an primam emtionem sequi malit (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

Quoniam vero perinde est, sive quis meliorem conditionem oblatam acceptare nolit, sed emtionem primam sequi malit, sive declaret, quod hanc sequi velit, quando adhuc incertum est, utrum quis meliorem sit allaturus, nec ne; cum eam oblatam acceptare non teneatur venditor *per demonstrata*, primam omnino emtionem sequi potest, antequam melior conditio oblata fuerit. *Quod erat alterum.*

Instar beneficii est, si jus acceptandi meliorem conditionem ab emtore confertur in venditorem, qui ex parte sua stare vult contractui, nec per pactum ei adjectum obligationem suam minuere, sed ius saltem venditoris augere voluit. Cum itaque beneficium nemini obtrudi possit (§. 200.); absonum quoque foret cogere venditorem, ut conditionem meliorem acceptet: immo in hoc casu interesse videtur emtoris, ut non acceptet, adeoque in statu naturali nemo est, qui cogere velit ac possit venditorem, ut meliorem conditionem acceptet. Qui conditionem offert, eum cogere nequit, neque enim huic ullum jus quæsitum est ex contractu alieno. Et quamvis ex postfacto mallet emtor, ut conditionem meliorem acceptaret venditor; de contractu tamen statuendum est ex ejus initio; & quænam tunc fuerit mens contrahentium spectandum. Ne autem quis existimet, casum non esse dabilem, ut conditionem meliorem acceptare nolit venditor, præsertim si id urgeret emtor, vel unicum in medium afferre lubet casum. Ponamus me habere domus duas contiguas, quarum alteram tibi addico in diem pretio ter mille thalerorum. Ponamus intra terminum alium offerre pretium 3400 thalerorum, & te malle recipere ter mille thalerorum, quam domum retinere. Quoniam tamen nolo eum habere vicinum, nec tu meliorem conditionem sine consensu meo acceptare possis, cum hoc contractui non insit, quin potius adversetur; ut conditionem hanc acceptem non cogi possum. Non omnis

omnis conditio, quæ aliorum judicio melior est etiam meo melior habetur, ut eam alteri præferam: diversa enim sunt diversorum de eo, quod melius est, judicia, & quamvis hic molestia a vitœno percipienda sit æstimabile quid, quod pretio detrahit, ut, quod majus videtur, revera pro tali haberi non possit; dari tamen etiam possunt casus, in quibus ipsius venditoris judicio oblata conditio melior est, aliæ tamen dantur rationes, ob quas eam acceptare vel nolit, vel non commode possit. Sed nec opus est, ut de talibus anxie dispiciamus, ubi tantummodo quæritur, quænam ex contractu oriantur jura ac obligationes.

§. 1078.

Si addictio in diem in gratiam emtoris fiat, meliore conditione oblata emtor ab obligatione sua statim liberatur, & venditor vel conditionem acceptare, vel rem recipere tenetur. Etenim si addictio in diem fit in gratiam emtoris, ea non alio fine fit, quam ut emtori liceat a contractu resilire, meliore conditione ab alio allata, consequenter sub ea conditione contractum videtur, ut ab obligatione sua, quæ ex contractu altero, cui hoc pactum adjectum venit, liberetur. Quamobrem conditione ista allata, emtor ab obligatione sua statim liberatur (§. 467. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque cum res emta non sit emtori, nec ad eam emendam is cogi possit (§. 1065.), venditor aut rem recipere, aut conditionem ab alio allatam acceptare tenetur. *De addictione in diem in gratiam emtoris facta.*

Casus hic obtinet, si in gratiam venditoris rem emas, vel emere constituisti, quam alias non emisses, vel emere non voluisses. Hæc enim ratio sufficiens est, cur pactum addictionis in diem adjiciatur vel emtioni jam perfectæ; vel perficiendæ. Non tamen ideo existimandum est, non dari posse rationes adhuc alias, cur in favorem emtionis addictio in diem fiat.

§. 1079.

Si addictio in diem fiat sub conditione resolutiva, dominium statim transit in emtorem, pendente conditione apud eum manet, conditione existente statim ipso jure redit ad venditorem, eadem vero deficiente irrevocabiliter subsistit penes emtorem. Si enim addictio in diem fit sub conditione resolutiva, res inemta esse debet, si intra certum tempus alius meliorem conditionem offerat (§. 1065.), consequenter emtio perfecta est (§. 1064.). Quamobrem cum venditor in emtorem dominium rei transferat (§. 939.), si addictio in diem fit sub conditione resolutiva, dominium statim transit in emtorem. *Quod erat primum.* *Quomodo se habeat dominium in addictione in diem sub conditione resolutiva.*

Quoniam vero res tum demum inemta esse debet, si quis alius meliorem conditionem offerat *per hyp.* quamdiu alius meliorem conditionem non offert, adeoque conditione resolutiva, sub qua contractum, pendente dominium, quod penes emtorem est *per demonstrata*, penes eundem manet. *Quod erat secundum.*

Quoniam porro conditio resolutiva, sub qua contractum est, existit, alius emtor meliorem conditionem affert, consequenter vi pacti (§. 1065.), quo standum (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), res statim inemta est, consequenter dominium quod in emtorem fuerat translatum *per demonstrata*, penes emtorem manere nequit, sed ipso jure, ex pacto nimirum acquisito, statim iterum redit ad venditorem. *Quod erat tertium.*

Quoniam denique conditio resolutiva, sub qua contractum est, non existit, si intra tempus definitum meliorem conditionem non offerat alius, emtio venditio, quæ statim erat perfecta (§. 1064), non resolvitur, nec posthac resolvi potest, sed in perpetuum durat, quasi ab initio sine ea fuisset contractum (§. 488. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque dominium, quod in emtorem initio contractus fuerat translatum *per demonstrata n. 1.* irrevocabiliter penes eum subsistit (§. 16. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat quartum.*

In addictione in diem sub conditione resolutiva dominium rei venditæ in emtorem transfertur sub conditione revocabiliter: qua adeo existente, venditor eodem rursus excludit emto-

rem (§. 16. *part. 3. Jur. nat.*). Unde non opus est, ut emtio venditio demum a venditore rescindatur, quam ipsum jus ex pacto acquisitum pro nulla declarat, adeoque quasi rescindit (§. 928.). Unde & non rescindi dicitur, sed resolvi: contractus tamen resolutio spectari potest tanquam rescissio ipso jure facta. Rescinditur nimirum contractus, qui, cum jure nullus non sit, pro nullo declaratur (§. *cit.*). Quando autem sub conditione resolutiva contrahitur, contractus, qui jure subsistit, quando initus fuit, sub conditione pro nullo declaratur, consequenter rescissio in eventum confertur, quæ adeo statim ponitur posita conditione. Atque adeo apparet, quomodo contractus resolutionem ad ejus rescissionem reducere liceat, & quod in addictione in diem sub conditione resolutiva recte dicantur contrahentes consensisse, quod meliore conditione oblata emtio ac venditio quasi per se rescindi debeat: operatur nimirum hoc voluntas contrahentium, quatenus in futurum incertum prominet.

§. 1080.

Cujusnam sit dominium, si res addicatur in diem sub conditione suspensiva.

Si addictio in diem fit sub conditione suspensiva, dominium manet penes venditorem, etiamsi res tradita & pretium solutum fuerit. Etenim si addictio in diem fit sub conditione suspensiva, id agitur, ut tum demum res sit emta, nisi ab alio emtore intra certum tempus melior conditio offeratur (§. 1065.), consequenter emtio perfecta non est statim, dum contrahitur, sed demum perficitur, meliore conditione ab alio oblata (§. 1064.). Quamobrem cum venditor in emtorem transferre debeat dominium (§. 939.), id non ante transfertur, quam emtio ac venditio perficitur, consequenter si addictio in diem fiat sub conditione suspensiva, dominium manet penes venditorem. *Quod erat primum.*

Et quoniam naturaliter dominium non transfertur traditione, sed possessio (§. 23. *part. 3. Jur. nat.*), immo ne hæc quidem, quando aliud actum apparet (§ 434.); traditione non obstante, dominium, quod retinet venditor *per demonstrata n. 1.* penes eum manet. *Quod erat secundum.*

Denique cum pretium pro re dari non possit, antequam res detur (§. 937.), adeoque dominium ejus in emtorem transferatur (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*); si res in diem addicatur sub conditione suspensiva & pretium statim solvatur, id solutum intelligitur sub spe contractus perficiendi & in securitatem pactionis de eo perficiendo; conditione meliore ab alio non allata, consequenter nec pretii solutio obstat, quo minus dominium maneat penes venditorem: *Quod erat tertium.*

§. 1081.

Quando dominium transeat, si res sub conditione suspensiva in diem addicetur.

Si addictio in diem fiat sub conditione suspensiva, conditione deficiente, dominium statim transit in emtorem irrevocabiliter. Quodsi enim addictio in diem fiat sub conditione suspensiva id actum est, ut res sit emta, nisi intra certum tempus melior conditio offeratur (§. 1065.). Quamobrem cum conditio, quæ hic negativa est (§. 489. *part. 3. Jur. nat.*), existat, si intra tempus definitum melior conditio non offeratur (§ 490. *part. 3. Jur. nat.*); si intra tempus definitum melior conditio oblata a nemine fuerit, eodem præterlapso res statim emta intelligitur (§. 467. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam itaque res emta esse nequit, nisi dominium a venditore in emtorem fuerit translatum (§. 939.); si addictio in diem fiat sub conditione suspensiva, conditione existente dominium statim transit in emtorem. *Quod erat unum.*

Enimvero cum existente conditione res emta sit *per demonstrata*, adeoque emtori invito jus suum acquisitum venditor auferre non possit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); nullo quoque modo eum dominio, quod in ipsum transit *per demonstrata*, rursus excludere potest. Transit adeo dominium in emtorem irrevocabiliter (§. 16. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Nimirum eodem modo, quo in casu præcedente (§. 1080.), emtio quæ jam erat perfecta, resolvitur, seu quasi per se rescinditur; ita etiam in præsente nondum perfecta per se

quasi

quasi perficitur, meliore conditione non oblata, voluntate anteriore contrahentium, quatenus in futurum incertum prominet, hoc operante.

§. 1082.

Si addictio in diem fiat sub conditione resolutiva, naturaliter in arbitrio venditoris positum est, utrum emtori primo, si eandem conditionem adimplere velit, quam offert alius, vendere rem velit, nec ne, nisi aliter fuerit conventum. Etenim si addictio in diem fiat sub conditione resolutiva, ea existente statim ipso jure dominium redit in venditorem (§. 1079.), consequenter ea venditoris propria fit (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum a domini voluntate unice pendeat, in quem dominium rei suæ transferre velit (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter etiam cuinam eam vendere velit (§. 939.); si addictio in diem facta sub conditione suspensiva, naturaliter in arbitrio venditoris positum est, utrum emtori primo, si eandem conditionem adimplere velit, quam offert alius, vendere rem velit, nec ne. *Quod erat unum.* *An venditor cogatur rem velinquere primo emtori, si eandem conditionem adimplere velit, quam offert alius.*

Quodsi vero aliter fuerit conventum, nimirum ut, si melior conditio offeratur & eam ipse quoque emtor primus adimplere velit, res emta manere debeat, cum standum sit pacto (§. 786. *part. 3. Jur. nat.*), venditor rem emtori primo relinquere tenetur, nec emtio venditio resolvitur. *Quod erat alterum.*

Mere civile igitur est, quod conditionem meliorem ab alio allatam acceptare nequeat venditor, si eandem adimplere velit emtor primus. Jus enim prælationis non fluit ex contractu, ut res fit inemta, si melior conditio intra certum tempus ab alio afferatur. Pro vero igitur contra venditorem haberi nequit, quod sufficienter indicatum non est (§. 428. *part. 3. Jur. natur.*), cum aliás emtori primo obligari posset contra voluntatem suam. Æquales enim sint natura homines (§. 81. *part. 1. Juris nat.*), adeoque eadem habeant jura (§. 78. *part. 1. Jur natur.*); æqualitate naturali maxime convenit, ut, dum emtor se non obligat ad adimplendum meliorem conditionem, quam allaturus est alius; venditori quoque competat Jus meliorem conditionem offerenti rem suam vendendi, etiamsi eandem adimplere velit emtor primus. Quodsi vero aliter convenitur, tum ad pactum addictionis in diem accedit aliud sub conditione itidem resolutiva, qua pactum addictionis in diem resolvitur, quemadmodum resolvitur eodem emtio venditio conditione existente. Etenim si tu primus emtor eandem conditionem adimplere velis, quam offert secundus, pactum addictionis in diem pro non adjecto habetur. Naturaliter itaque pactum unum operari nequit, quod operantur nonnisi duo.

§. 1083.

Quoniam naturaliter *addictione in diem sub conditione suspensiva facta* arbitrio venditoris relictum est, utrum emtori primo, si eandem conditionem adimplere velit, quam offert alius, vendere rem velit, nec ne, nisi aliter fuerit conventum (§. 1082.); *venditor emtori primo indicare non tenetur, quod & qualis conditio offeratur ab alio, antequam rem offerenti vendat, nisi ita fuerit conventum, ut res emta manere debeat, si ille eandem conditionem adimplere velit.* *An melior conditio, quæ affertur, indicanda sit emtori primo.*

Obligatio indicandi meliorem conditionem primo emtori fluit ex jure prælationis, quod ipsi competit. Ubi igitur hoc non adest, nec illi locum habet.

§. 1084.

Similiter quoniam addictione in diem sub conditione suspensiva facta naturaliter arbitrio venditoris relictum est, utrum emtori primo, si eandem conditionem adimplere velit, quam offert alius, vendere rem velit, nec ne, nisi aliter fuerit conventum (§. 1082.), emtoris autem non interest, sive res alii vendatur, sive venditor eandem sibi retineat, quod per se patet; *venditor rem sibi retinere potest, si melior conditio ab alio offeratur, nisi ita conventum fuerit, ut res emta manere debeat, si eandem conditionem adimplere velit emtor, vel ut necessario conditionem meliorem offerenti vendatur.* *An meliori conditione oblata rem sibi retinere possit venditor.*

Non

Non sustinet venditor personam emtoris, sed rem retinet jure dominii, quod emtione conditione resolutiva existente resoluta ad ipsum redit (§. 1079.): nulla igitur venditione opus est. Nec obstat, venditorem ipsum meliorem conditionem offerre non posse, neque per se (§. 1074.), neque per alium (§. 1075.). Aliud enim est offerre conditionem, ut emtio resolvatur, aliud rem retinere, ubi conditione oblata ab alio tertio ea fuit resoluta. Illud repugnat pacto addictionis in diem, hoc minime. Omnino autem abesse debet fraus omnis, quippe quæ obstat, quo minus resolvatur emtio prima (§. cit.), adeoque dominium redeat ad venditorem (§. 1079.), ut deinde vi ejusdem disponere de re possit, ut um eam retinere, an conditionem meliorem offerenti vendere malit. Quemadmodum autem paciscentes sua voluntate libertatem rem sibi retinendi adimere possunt (§. 118. p. 3. *Jur. nat.*); ita etiam lege civili ea adimi potest in universum ad præcavendas fraudes, prouti suo loco constabit.

§. 1085.

Cujusnam res fieri debeat, addictione sub conditione suspensiva facta deficiente conditione.

Si addictio in diem fiat sub conditione suspensiva, & melior conditio intra tempus definitum offeratur ab alio, venditori etiam integrum est, utrum rem sibi retineri, an eam conditionem offerenti, vel emtori, si eandem adimplere velit, vendere velit. Quodsi enim addictio in diem fiat sub conditione suspensiva, dominium manet penes venditorem (§. 1080.), nec transit in emtorem, nisi conditione existente (§. 1081.), consequenter ea deficiente non transit, adeoque res propria manet venditoris (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum conditio deficiat, seu non existat, si melior conditio intra tempus definitum ab alio venditori offeratur (§. 1065. *b.* & §. 490. *part. 3.* Jur. *nat.*); hac allata, venditor de re tanquam sua pro arbitrio suo disponere potest (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem ipsius arbitrio relictum jam est, utrum rem sibi retinere, an alii vendere velit, nimirum vel offerenti meliorem conditionem, vel emtori primo, si eandem adimplere velit.

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, ad præsentem quoque applicari possunt, mutatis mutandis.

§. 1086.

Lex commissoria quid sit.

Pactum, quo ita convenitur, ut, nisi emtor intra certum tempus pretium solvat, res sit inemta, *Lex commissoria*, item *Pactum commissorium* & in Jure Canonico *Pactum legis commissoriæ*; ipsa autem venditio, cui lex hæc addita est, *Venditio commissoria* appellatur. Subinde etiam hoc pactum *Commissoria*, simpliciter vocatur ubi lex subintelligitur, & vi ejus *Res* dicitur *committi*: quod idem est ac dominium ejus amittere.

Parum refert, qua de causa hoc pactum lex commissoria dicatur: nobis sufficit, hoc ita dici, & terminum in Jure Romano usitatum retinemus, quemadmodum & alios terminos in Jure civili usitatos & loquendi formulas ibidem receptas, ut tanto facilius appareat Juris naturæ ac civilis consensus ac dissensus.

§. 1087.

Quodnam pactum in genere dicatur commissorium.

In genere etiam *Lex commissoria* vocatur pactum, quo ita convenitur, ut, nisi præstetur, quod ex alio contractu debetur, debitor amittat, quod ex eo habere debebat, veluti pignus, quod dedit, nisi intra tempus definitum id reluat. Et tunc id, quod amittitur, dicitur *committi*. Ipsum etiam *pactum*, adeoque in casu speciali præcedente *emtio* dicitur *committi*.

Ita etiam patebit suo loco, sub lege commissoria deferri posse imperium. Et eadem lex accedit multis etiam actibus privatis, ubi termini nulla fit mentio, nec de eo cogitatur: id quod vi definitionis præsentis in casibus obviis facile animadvertere licebit.

§. 1088.

§. 1088.

Quoniam vi legis commissoriæ, quod ex pacto, cui ea addita, habere debebat, qui non præstat, quod ex illo pacto debetur, amittit (§. 1087.); *pactum, cui lex commissoria addita, statim resolvitur, conditione resolutiva, quæ eidem inest, existente, seu, si non præstetur, quod ex illo præstandum, nullum est.* *Effectus legis commissoriæ.*

Ostendimus idem in specie de emtione venditione sub lege commissoria contracta (§. 1060.). Legis adeo commissoriæ hæc vis est, ut, conditione resolutiva existente, pactum, cui addita, confestim resolvat.

§. 1089.

Si emtio sub lege commissoria contracta, & pretium intra tempus præstitutum non fuerit solutum; dominium rei venditæ confestim ipso jure redit ad venditorem. Quodsi enim sub lege commissoria contrahatur emtio, ita convenitur, ut res fit inemta, nisi emtor intra certum tempus pretium solvat (§. 1086.). Enimvero si ita conventum, nec pretium solutum fuerit, emtio resolvitur (§. 1060.), adeoque pro non contracta habetur. Quamobrem res, quæ fuerat vendita, emtoris amplius esse nequit, adeoque confestim ipso jure redit dominium in venditorem. *De dominio rei, cujus emtio committitur.*

Nimirum ipso jure dominium in venditorem redit, quando nullo facto opus est, quo idem in ipsum transferatur, seu eidem restituatur. Committit hic rem emtor; committitur etiam emtio. Absit autem, ut existimes, hoc fieri in pœnam, quasi jus ex emtione quæsitum in pœnam sit auferendum. Alia enim est pœnalis emtio (§. 1061.); nec in legem commissoriam quadrat definitio pœnæ promissionibus, vel pactis adjectæ (§. 606. *part. 3. Jur. nat.*). Neque eodem modo ratiocinandum de pœna emtioni non adimpletæ adjecta & de effectu legis commissoriæ.

§. 1090.

Si emtio venditio lege commissoria resolvitur, venditor rem sibi retinere, vel alii cuicunque vendere potest pretio, quantacunque voluerit, nec tenetur emtori eam relinquere, etiamsi posthac, antequam alii vendat, pretium idem vel majus præsens offerat, nec emtor ad solvendum pretium posthac compelli potest, si venditor contractu stare velit. Etenim si emtio lege commissoria resolvitur, dominium rei confestim redit ad venditorem (§. 1089.), adeoque ipsius est, nec ullum ad eam jus competit emtori, cum perinde sit, ac si eam non emisset (§. 1086.), consequenter cum venditore prorsus non contraxisset (§. 937.). Quamobrem cum lex commissoria nihil præterea contineat (§. 1086.), venditori, cujus potestas per hoc pactum nullo modo restricta est, liberum relinquitur, num rem sibi retinere, vel alii cuicunque quantocunque pretio vendere velit. *Quod erat primum.* *Effectus legis commissoriæ in emtione ac venditione.*

Et quoniam jus omne emtoris statim extinguitur, pretio intra tempus definitum non soluto, *per demonstrata*; venditor rem emtori relinquere non tenetur, etiamsi is posthac pretium, de quo fuerat conventum, vel majus offerat, antequam alii vendat. *Quod erat secundum.*

Denique cum emtione soluta perinde fit, ac si venditor cum emtore nunquam contraxisset, *per demonstrata n.* 1. emtor quoque liberatur ab obligatione sua, consequenter ex contractu venditori non amplius tenetur, adeoque nec ad solvendum pretium posthac compelli potest, si vel maxime venditor contractu stare velit. *Quod erat tertium.*

Quod hic demonstratur, maxime convenit æquitati naturali, quæ æquam esse jubet venditoris

toris ac emtoris conditionem; nisi expresse aliter conventum fuerit, vel ipsi conventioni tacite aliquid insit per naturam ipsius. Vide, quæ paulo ante eam in rem dicta sunt (*not.* §. 1082.).

§. 1091.

An res sub lege commissoria vendita alii vendi possit.

Quoniam lege commissoria emtioni venditioni addita, si emtio resolvitur, venditor rem alii vendere potest pretio quantocunque, nec eam emtori relinquere tenetur, etiamsi posthac offerat pretium præsens majus eo, quam de quo conventum est (§. 1090.), emtio autem conditionalis nulla est, deficiente conditione, sub qua contracta (§. 1062.); *pendente adhuc conditione resolutiva, quæ legi commissoriæ inest* (§. 1086. *b.* & §. 488. *part.* 3. *Jur. nat.*), *venditor rem alii vendere potest quantocunque pretio sub hac conditione, si emtor primus pretium non solvat intra tempus definitum.*

Venditio posterior fit sub conditione suspensiva (§. 488. *part.* 3. *Jur. natur.*): quæ etsi eadem sit cum resolutiva legi commissoriæ inexistente, cum contrarius sit conditionis resolutivæ & suspensivæ effectus (§. *cit.*), contractui priori nihil nocet. Conditio enim eadem non ante perficit emtionem posteriorem, quam priorem resolvit, vel quasi rescindit, seu nullam facit. Nihil autem refert, quod simul hoc operetur, ut contractus prior fit nullus, posterior perfectus, cum utrumque simul fieri non repugnet.

§. 1092.

De lege commissoria, si pars pretii soluta, vel arrha data.

Si lex commissoria emtioni venditioni addatur, & emtor pretii partem statim solvat, emtio nulla est, nisi pars reliqua intra tempus definitum soluta fuerit, quod vero datum emtori restituendum. Idem valet de arrha, nisi aliter conventum. Etenim si lex commissoria emtioni venditioni addatur & emtor pretii partem statim solvat; lex ista aliam non recipit interpretationem, quam ut emtio sit nulla, nisi pars reliqua intra tempus definitum fuerit soluta (§. 1086.). Quamobrem cum lex commissoria pactum, sive contractum (§. 793. *p.* 3. *Jur. nat.*), statim resolvat, conditione resolutiva existente (§. 1088.); emtio confestim nulla erit, si pars reliqua pretii intra tempus definitum soluta non fuerit. *Quod erat primum.*

Quoniam vero nemo locupletior fieri debet cum alterius damno (§. 585. *part.* 2. *Jur. nat.*); cum emtione resoluta rem suam recipiat venditor (§. 1089.), partem quoque pretii solutam emtor recipere debet (§. 582. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Quodsi emtio sub lege commissoria fuerit contracta & arrha data, cum, si arrha simpliciter detur, ut indicium contractus initi & constantiæ voluntatis, ea emtori sit restituenda, contractu adimpleto, vel si eam dator adimplere noluit, qui eandem accepit, tamdiu retinere potest, donec ipsi fuerit satisfactum (§. 996.), contractu per legem commissoriam resoluto, arrha emtori restituenda, nisi aliter fuerit conventum, nec venditor eam diutius retinere potest, quam rem suam receperit, aut, si quid aliud adhuc præstandum, id fuerit præstitum.

Mere igitur civile est, quod pars pretii soluta & arrha ab emtore perdi, a venditore retineri debeat: quam æquitati naturali adversam emtoris conditionem Doctores æquiores, quos citat *Lauterbachius* titul. de lege Commiss. vel ad eum casum restringunt, quo hoc inter partes convenit, vel ad hunc, quo emtor fructus pretio æquales percepit. Sed de fructibus perceptis separatim deinceps dicemus.

§. 1093.

De parte pretii salva l. c. soluta.

Si emtor salva lege commissoria, quæ emtioni initio adjecta, partem pretii solvit intra tempus definitum, partem vero reliquam intra idem non solvit, emtio nulla est &

est & quod solutum restituendum. Salva vero lege commissoria partem pretii solvi semper intelligitur, nisi expresse aliud dicatur, vel aliunde colligatur. Quodsi enim emtor partem pretii solvat intra tempus definitum, salva lege commissoria, perinde omnino est, ac si statim partem pretii solvisset, cum lex commissoria emtioni adjiceretur. Enimvero si emtio contrahitur sub lege commissoria & pars pretii statim solvitur, emtio nulla est, nisi pars reliqua intra tempus definitum soluta fuerit, & quod datum emtori restituendum (§. 1092.). Ergo si emtor salva lege commissoria, quæ emtioni initio adjecta, partem pretii solvit intra tempus definitum, partem vero reliquam intra idem non solvit, emtio nulla est, & quod solutum restituendum.

Quoniam lex commissoria hanc expressam habet conditionem, ut emtio habeatur pro nulla, nisi intra definitum tempus pretium totum solvatur (§. 1086.), ex eo, quod emtor partem pretii solvat & venditor eam accipiat, antequam tempus fuerit præterlapsum, intra quod totum solvi debet, non colligitur, contrahentes a lege commissoria recessisse. Quamobrem pars pretii salva lege commissoria semper soluta intelligitur, nisi expresse aliud dicatur, vel aliunde colligatur.

Pactum aliquod, quod alteri adjectum, sustulisse non censentur contrahentes, nisi quando sufficienter indicarunt, quod idem pro non adjecto haberi nequeat (§. 427. *part. 3 Jur. nat.*). Indicare igitur hoc debent vel verbis expressis, vel facto aliquo, quod non aliam admittit interpretationem, quam quod pactum adjectum fuerit sublatum. E. gr. Si lege commissoria expresse fuerit cautum, ut pretium solvi debeat integrum in una summa, cum salva lege commissoria in solutionem particularem consentire nequeat venditor, ubi hoc facit, in sublationem huius legis tacite consensisse intelligitur. Nisi enim accepiando solutionem particularem a lege ista recedere noluisset, jus suum quoad partem reliquam sibi expresse reservare debuisset, hoc est declarare, quod res adhuc inemta esse debeat, nisi pars reliqua intra tempus definitum solvatur.

§. 1094.

Si venditor die, qui legi commissoriæ adjectus fuerat, præterlapso partem pretii ab emtore oblatam accipit; legi commissoriæ renunciasse censetur. Etenim si intra tempus definitum pretium non fuit solutum, dominium rei confestim redit ad venditorem (§. 1089.), adeoque si velit eam suam esse, consequenter jus sibi quæsitum habere, nihil quoque pretii ab emtore accipere potest. Quoniam itaque dum accipit ipso facto declarat, se jus sibi quæsitum habere nolle; eidem, consequenter legi commissoriæ renunciasse censetur (§. 103. *p. 3. Jur. nat.*). *De tacita renunciatione parte pretii accepta.*

Qui partem pretii accipit, quod pro re solvendum, cum in emtione venditione detur pretium pro re (§. 937.), utique vult rem esse venditam, consequenter emtionem lege commissoria non resolvi debere, atque adeo perinde est, ac si rem iterum suam factam denuo venderet primo emtori sine pacto commissario.

§. 1095.

Si legi commissoriæ certus dies non fuit adjectus, naturaliter vel ex postfacto adjiciendus, vel, si de eo conveniri nequit, emtor ad solvendum pretium compellendus. Etenim si legi commissoriæ certus dies non fuit adjectus, nec certo constare potest, quandonam res inemta esse debeat (§. 1086.). Ne igitur in perpetuum incertum manere debeat, necesse utique est, ut ex postfacto adjiciatur. *Quod erat unum.* *De die certo legi commissoriæ non statim adjecto.*

Enimvero quoniam nemo alterum sibi obligare potest ultra voluntatem suam (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); si ex postfacto diem certum pretio solvendo præfinire velit venditor, necesse est, ut emtor in hunc diem consentiat. Quodsi ergo de eo convenire inter se non possint emtor ac venditor, pactum commissorium

fine certo die adjiciendo nihil omnino actum. Quamobrem emtio consistit, perinde ac si lex commissoria eidem non fuisset addita, consequenter cum in venditoris voluntate positum sit, utrum velit pretium statim solvi, an solutionem in diem differri (§. 959.), venditor emtorem ad solvendum pretium compellere potest. *Quod erat alterum.*

Ex. grat. Si dicis, rem inemtam esse debere, nisi pretium solveris, vel nisi brevi solveris; nullus dies certus legi commissoriæ adjectus (§. 28. *part. 2. Jur. natur.*). Quodsi ergo duo elapsi sunt menses, nec pretium a te solvatur; necesse est, ut, si lege commissoria aliquid actum esse debet, tum certus dies determinetur, quo emtio resolvenda, nisi interea pretium solvatur, veluti ut res sit inemta; nisi intra duos menses proximos solvatur. Enimvero ponamus te in hoc tempus consentire nolle, lex commissoria inutiliter adjecta. Quoniam tamen sine hac subsistit emtio, nec ea corruente ipsa quoque corruit; ideo absque hac lege emtio facta intelligitur, adeoque ego te compellere possum ad pretium solvendum.

§. 1096.

De pacto legi commissoriæ adjiciendo. *Si venditor sibi metuit, ne emtione per legem commissoriam soluta rem postea minoris vendere cogatur; legi commissoriæ adjicere licet pactum, ut, pretio intra tempus definitum non soluto, emtor primus etiam præstet, quanto minoris eam vendere cogitur venditor emtori secundo.* Etenim si pretio non soluto ab emtore primo rem, quam recepit (§. 1090.), postea alii minoris vendere cogitur venditor, commoda vendendi occasione non semper sese offerente; damnum incurrit culpa emtoris, inconsiderate (§. 760. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & præcipitanter (§. 772. *part. 1. Phil. pract. univ.*) ementis (§. 761. 774. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & in comparanda pecunia, ut pretium justo tempore solvere posset, forsan non satis diligentis (§. 751. 757. 758. *part. 3. Phil. pract. univ.*), quod tamen ab ipso avertere debebat emtor (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum non modo damnum culpa sua datum alteri sit resarciendum (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*), verum etiam unusquisque operam dare debeat, ne sibi quoad patrimonium suum damnum aliquod inferatur (§. 494. *part. 2. Jur. nat.*); quin legi commissoriæ, vi cujus res inemta esse debet, pretio intra tempus definitum non soluto (§. 1086.), adjici possit pactum, ut etiam emtor primus præstet, quanto minoris eam postea vendere cogitur venditor emtori secundo, dubitandum non est.

Vidimus in superioribus, ita etiam conveniri posse, ut intra certum tempus recedere liceat emtori a contractu, si venditori certi quid præstet (*not.* §. 1061.). Quodsi vero emtor primus, quando per legem commissoriam emtio solvitur, præstare tenetur, quanto minoris postea res vendi potest, perinde omnino est ac si sub pœna non iniqua a contractu recederet. Hoc pactum itaque nihil habet iniqui, quod legi commissoriæ adjicitur. Jure externo autem, quo emtor ac venditor legem quamcunque contractui dare possunt (§. 41. *part. 3. Jur. nat.*), multo minus dubium est, num legi commissoriæ pactum istud adjici possit in statu naturali. Studio dico, in statu naturali: quia in statu civili pacta jure externo permittenda lege positiva ad æquitatem, quæ a jure interno pendet, recte reducuntur, nisi utilitas publica suadeat illa tolerari. Sed de eo plura dicemus suo loco.

§. 1097.

Quando pactum istud sit inefficax. Quoniam *si legi commissoriæ adjicitur pactum, ut emtor primus præstet, quanto minoris rem emtori secundo vendere cogitur venditor* (§. 1096.), quando vero *emtor primus vel ipse solvere vult pretium, de quo ante conventum fuerat, vel alium offert emtorem, qui idem solvere paratus est*; cum sic nulla adsit necessitas viliori pretio rem vendendi, *venditor rem minoris vendere, aut, ubi fecerit, ab emtore primo nihil repetere potest*, consequenter *nec rem minoris vendere potest, nisi ante id indicaverit emtori primo*, ut scilicet declaret, num vel ipse pretium prius conventum solvere velit, vel num alium norit emtorem, qui idem solvat.

Pacta adjecta non modo augent ac minuunt jura & obligationes, verum etiam multiplicant, pro eorundem natura. Unde non potest non fieri, ut multæ oriantur lites inter contrahentes

res, quæ metuendæ non sunt, si simpliciter contrahantur. Redduntur etiam haud raro jura perplexa, ubi definiendum, quomodo quæ ex contractu simplici oriuntur per pacta adjecta immutentur, & quænam iisdem superaccedant.

§. 1098.

Si lex commissoria in gratiam venditoris unice addita, in ipsius arbitrio positum est, utrum ea uti velit, nec ne. Idem valet, si ea in gratiam emtoris unice addita fuerit. Etenim si lex commissoria in gratiam venditoris unice addita fuerit, per eam emtio resolvitur in ipsius solius gratiam (§. 1086. 1060.), emtor autem nullum sibi reservavit jus a contractu semel perfecto (§. 1060.) recedendi, nisi intra tempus definitum pretium solvere possit, consequenter pretio etiam non soluto intra istud tempus ad consummandum contractum, adeoque ad pretium solvendum (§. 982.), sibi adhuc obligatum habet venditor, si velit. Quamobrem in venditoris arbitrio positum est, utrum lege commissoria in ipsius tantummodo gratiam addita uti velit, nec ne. *Quod erat unum.* *De diverso effectu legis commissoriæ in gratiam venditoris, vel emtoris unice additæ.*

Quodsi eadem lex in gratiam emtoris unice addita, venditor eadem se obligavit ad rem recipiendam, emtor sibi reservavit jus eam restituendi, nisi pretium intra tempus definitum solvere possit (§. 1086.). Quamobrem illius arbitrio relictum non est, utrum lege commissoria uti velit, nec ne, sed eadem stare tenetur, nisi eadem non esse utendum etiam velit emtor. *Quod erat alterum.*

Ex verbis contrahentium aliisque circumstantiis facile colligitur, an lex commissoria in unius venditoris, an solius emtoris gratiam addatur, nec ne. Etenim si venditor consentire nolit in diuturniorem moram, quam quæ lege commissoria emtori indulgetur, in ipsius solius gratiam lex commissoria addita: quodsi vero consentit, ut res sit inemta, nisi pretium solvere intra tempus definitum possit emtor sub lege commissoria ultro rem emens, in emtoris solius gratiam ea addita. Casum posteriorem non esse impossibilem, nemo diffiteri potest, etsi vulgo ejus nulla fiat mentio. Neutrum horum ubi expresse conventum fuerit, æqua venditoris ac emtoris esse debet conditio (§. 1090.), ob quam ordinarie lex commissoria in utriusque gratiam adjecta intelligitur. Ceterum per se patet, si lex commissoria in gratiam solius venditoris addita fuerit, pretio non soluto, quemadmodum conventum fuerat, venditorem emtori declarare debere, utrum lege commissoria uti velit, nec ne, & in casu opposito emtorem, an eadem uti velit, an vero, si ita visum fuerit venditori, eadem non sit utendum.

§. 1099.

Si conditio quæcunque resolutiva emtioni & in genere contractui sive pacto cuicunque adjiciatur, pactum emtioni & in genere pacto cuicunque aliud adjectum legi commissoriæ æquivalet. Etenim si lex commissoria emtioni adjicitur, emtio nulla esse debet, pretio intra certum tempus non soluto (§. 1086.). Et in genere si lex commissoria additur contractui sive pacto cuicunque, hic ipse contractus, sive hoc ipsum pactum nullum esse debet, nisi præstetur, quod ex eo præstandum (§. 1087.). Quamobrem lex commissoria adjicit emtioni hanc conditionem resolutivam in specie, si pretium intra tempus definitum non solvatur; eadem adjicit in specie contractui alii hanc ipsam, si non præstetur, quod ex contractu debetur (§. 488. *p.* 3. *Jur. nat.*): Quoniam conditio resolutiva quæcunque idem operatur, quando extat (§. 530. *part.* 3. *Jur. nat.*); perinde omnino est, sive hæc in specie, quam diximus, conditio resolutiva emtioni & in genere pacto cuicunque, sive quæcunque alia adjiciatur. Quamobrem pactum emtioni & in genere pacto cuicunque aliud adjectum legi commissoriæ æquivalet, si conditio quæcunque resolutiva emtioni & in genere contractui sive pacto cuicunque adjiciatur. *De pactis commissorio æquivalentibus.*

Ex. gr. Si ita conveniatur, ut ædes sint inemtæ, si intra annum unum domicilium te mutare contingat: non est dubium, quin si hoc fiat, ipso jure emtio dissolvatur, etiamsi pretium statim sit solutum, perinde ac si lege commissoria dissolveretur, pretio intra annum non soluto.

Similiter si ita conveniatur; ut prædium sit inemtum, si filius meus in patriam non redierit: eodem non redeunte, sive moriatur, sive alibi domicilium sibi constituat, emtio ipso jure nulla est. Similiter locare tibi possum ædes meas, ut non sint conductæ, si filius meus uxorem duxerit. Quodsi hic uxorem ducat, conductio ipso jure nulla est. Poteramus adeo *legem commissoriam* definire per pactum, quo alii pacto cuicunque adjicitur conditio resolutiva quæcunque, sive positiva, sive negativa. Unde per modum corollarii infertur, legem commissoriam esse hoc pactum emtioni adjectum, quo ita convenitur, ut res sit inemta, nisi pretium certo die fuerit solutum. Immo inde etiam generalius infertur, *legem commissoriam* esse pactum alteri cuidam adjectum, quo ita convenitur, ut id sit nullum, seu omni suo jure statim cadat, si quis contrahentium non præstet, quod ex contractu præstare debebat (§. 1087.). Quamvis autem noluerimus legem commissoriam ultra hunc significatum extendere; non tamen nos habebit dissentientes, qui eidem omnem suam latitudinem tribuere voluerit, quam habere potest: in Jure enim naturæ, li nihil absurdi inde metuendum.

§. 1100.

Pactum resolutivum quodnam sit. *Pactum*, cui adjicitur conditio quæcunque resolutiva, vulgo *resolutivum* appellatur, cujus adeo species sunt Lex commissoria cum in specie (§. 1086.), tum in genere sic dicta (§. 1087.) atque addictio in diem sub conditione resolutiva (§. 1065.). Pacta vero resolutiva distinguuntur in resolutiva ex tunc & resolutiva ex nunc. *Resolutiva ex tunc* appellantur, quæ contractum retro resolvunt, quasi scilicet statim ab initio fuisset nullus. *Resolutiva* vero *ex nunc* vocantur, quæ contractum resolvunt eo, quo conditio existit, tempore, ut ab eo demum habeatur pro nullo. Prioris generis jure civili sunt lex commissoria & addictio in diem, quod tamen naturaliter non admittitur, nisi expresse ita fuerit conventum (*not. §. seq.*).

Quoniam Jure civili lex commissoria & addictio in diem emtionem semper resolvunt ex tunc, seu ita, ut quasi ab initio contractus fuisset nullus; jus civile non admittit latissimum illum significatum legis commissoriæ, de quo diximus paulo ante (*not. §. 1090.*). Non tamen supervacuum videri debet de ea factam esse mentionem, cum in Jure Naturæ, quemadmodum in universa philosophia & ipsa etiam Mathesi, ad inveniendum & demonstrandum plurimum conducant notiones generales, ita ut haud raro ad eas formandas etiam fictitiis quædam admittantur: qua de re dicendum est in Arte inveniendi.

§. 1101.

Undenam sit ut pacta resolutiva alia sint ex nunc, alia ex tunc. *Naturaliter in arbitrio contrahentium positum est, utrum pactum resolutivum conditione resolutiva existente ita resolvi debeat, ut quasi ab initio statim fuisset nullum, vel ita ut ab eo demum tempore pro nullo habeatur, quo conditio existit, seu pactum resolvitur*. Etenim naturaliter a voluntate contrahentium unice pendet, quamnam legem contractui dare velint (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum sub conditione resolutiva vel ita contrahi possit, ut pactum, quod existente conditione resolvitur, habeatur quasi ab initio pro nullo, adeoque perinde sit ac si nunquam contractum fuisset; vel ut pactum conditione resolutiva existente tum demum pro nullo haberi debeat, quando resolvitur, ita ut validum agnoscatur toto illo tempore, quo resolutum nondum fuerat; in arbitrio etiam contrahentium positum esse debet, utrum pactum resolutivum conditione existente ita resolvi debeat, ut quasi ab initio statim fuisset nullum, vel ut demum ab eo tempore pro nullo habeatur, quo resolvitur.

Atque adeo apparet naturaliter addictionem in diem & legem commissoriam non esse pacta resolutiva ex tunc, sed posse etiam esse resolutiva ex nunc, quando placuerit contrahentibus. Dare autem etiam legem contractui potest jus civile: de quo suo loco.

§. 1102.

De re vendenda sibi *Si ita conveniatur ut, si rem a me emtam iterum vendere velis, eandem mihi, vel certæ cuidam personæ alii vendere debeas in idem pretium consentienti, quod alius*

alius solvere vult; tu me vel personam istam aliam ante interrogare debes, num velimus rem isto pretio emere, quo eam alii vendere possis: quodsi vero nobis insciis rem alii vendideris, emtio quidem valida manet, nobis tamen teneris ad id, quod interest, rem nobis venditam non fuisse, & quamdiu emtio perfecta non est, nobis competit jus te adigendi, ut nobis vendas, nec nobis contradicentibus alii ejus conscio valide venditur. Etenim si ita conveniatur, ut rem a me emtam iterum venditurus eandem mihi vendere debeas, siquidem idem solvere velim pretium, quod alius solvere vult, cum pacta sint servanda (§. 789. *p.* 3. *Jur. nat.*), tu obligatus es ad rem mihi vendendam eo pretio, quod solveret alius, si ego idem solvere velim. Quamobrem antequam eandem alii vendas, me interrogare debes, utrum eo pretio, quod alius offert, emere velim. *Quod erat primum.*

vendenda, si emtor eam vendere voluerit.

Enimvero quoniam mihi tantummodo promisisti, te rem eo pretio, quod solveret alius, mihi vendere velle, si idem solvere velim, non vero tibi ademtum esse debere jus alii non vendendi me inscio significasti (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*); cum dominium rei promissæ in non promissarium valide transferatur a promissore (§. 662. *part.* 3. *Jur. nat.*), si me inscio rem alii vendideris, quin emtio valida esse debeat, dubitandum non est. *Quod erat secundum.*

Quodsi rem mihi promissam alteri das, ad præstandam æstimationem teneris (§. 661. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum venditio a te mihi promissa fuerit, & tu rem, quam mihi vendere debebas, alii vendas, adeoque jus quoddam, quod mihi debebas, transtuleris in alium, consequenter rem incorporalem mihi promissam alii dederis (§. 497. *part.* 1. *Jur. nat.*); hujus æstimationem mihi præstare teneris. Sed hoc jus aliunde æstimari nequit, quam ex lucro cessante, vel damno emergente, propterea quod res mihi vendita non fuit (§. 579. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter ex eo, quod interest, rem mihi venditam non fuisse (§. 622. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo me inscio rem alii vendas, mihi teneris ad id, quod interest, rem mihi venditam non fuisse. *Quod erat tertium.*

Denique quoniam promissario competit jus promissorem adigendi, ut promissum adimpleat (§. 36. *part.* 3. *Jur. nat.*); quamdiu emtio perfecta non est, mihi competit jus te adigendi, ut mihi vendas eodem pretio, quod solveret alius. *Quod erat quartum.*

Denique cum mihi competat jus te adigendi, ut rem pro eodem pretio, quod solveret alius, vendas, *per demonstrata n.* 2. mihi quoque competit jus non patiendi, ut alii vendas, consequenter me contradicente, adeoque jus meum contra emtorem reservante alii, ejus conscio, valide vendere nequis. *Quod erat quintum.*

Per se patet, quæ de me demonstrata sunt, ea etiam valere de tertio, cui jus eodem pretio rem iterum vendendam emendi, quod solveret alius, ex prima venditione quæsitum est.

Pacto, quod adjicitur emtioni in propositione præsente, promittitur jus prælationis, ut nimirum venditor primus ipse vel persona quædam alia emtori alii præferatur in venditione iterata. Nimirum quamvis vi dominii, quod a venditore in te translatum fuit (§. 939.), rem tuam vendere possis, cuicunque volueris (§. 12. *part.* 3. *Jur. natur.* & §. 937. *h.*); promittis tamen te jure isto usurum non esse, adeoque te obligas ad non utendum, non quidem absolute, sed conditionate, nimirum si eodem pretio, quod solveret alius, venditor primus, vel tertius certus rem emere velit: quod adeo perinde est ac promitteres, te eo casu juri isti renunciaturum (§. 107. *part.* 3. *Jur. nat.*); adeoque quin promittere possis, dubio caret (§. 118. *part.* 3. *Jur. nat.*). Dominium adeo tuum quoad exercitium juris alienandi, quod continet §. 665. *part.* 2. *Jur. natur.*), hoc pacto tantisper imminuitur, attamen sine damno tuo, cum & tibi liberum sit, utrum rem alienare velis, nec ne, & tibi perinde sit, si res vendatur, a quonam pretium accipias, modo accipias idem: neque enim rei nullius sive incorporalis, sive corporalis jacturam facis (§. 487. *part.* 2. *Jur. nat.*); consequenter damnum nullum incurris (§. 486. *part.* 2. *Jur. nat.*). In hoc igitur pacto nihil inest, quod repugnet juri interno sive ex parte venditoris (§. 494. *part.* 2. *Jur. nat.*), sive ex parte emtoris (§. 495. 585. *part.* 2. *Juris nat.*), vel etiam externo, quo permittendum domino, ut de jure suo pro arbitrio disponat (§. 156. *p.* 1. *Jur. nat.* & §. 398. *p.* 3. *Jur. nat.*). Ceterum ne quid dubii supersit, cur valide emere non possit, qui novit mihi competere jus prælationis; quædam adhuc addenda sunt. Nimirum qui novit, mihi competere jus prælationis, & me eodem uti velle, immo contradicere,

re, ne mihi invito adimatur, hoc tamen non obstante emtionem venditionem consummat, dolose utique agit (§. 701. part. 1. Phil. pract. univ.), mihique invito vi eripit jus meum animo sibi habendi, adeoque rapinam committit (§. 505. part. 2. Jur. natur.). Quamobrem cum non modo dolus naturaliter sit prohibitus (§. 300. part. 1. Jur. nat), verum etiam prædo rem raptam restituere debeat (§. 539 part. 2. Jur. nat.), immo etiam ad restituendum vi adigi possit (§. 540. part. 2 Jur. nat.), si vero jus prælationis venditori primo restituendum, emtio valida esse non possit, quod per se patet; ideo abunde claret, si emtor norit tibi jus prælationis competere, te eodem uti velle, immo contradicere, ne tibi invito vi auferatur, emtionem validam esse non posse. Alia longe est ratio, si emtori inscio res vendita fuit: non enim dici nequit jus tuum prælationis tibi esse vi ademtum & in novum emtorem translatum, sed venditor tantummodo egit contra hoc jus tuum, quod facere non debebat, fallendo fidem (§. 758. part. 3 Jur. nat.), quam promittendo adstrinxerat (§. 760 part. 3. Jur. nat.). Absonum sane foret dicere, venditorem alteri auferre jus prælationis & in emtorem conferre, cum inter eos de jure prælationis nihil agatur, sed de dominii tantummodo translatione, emtore ignorante, num tale jus ab alio prætendatur: nullum enim jus transferri potest nisi in acceptantem (§. 7. part. 3. Jur. natur.), nemo autem acceptare potest, quod ignorat (§. 2. p. 3. Jur. nat.).

§. 1103.

De venditione rei sub ea conditione, ut non liceat emtæ pro lubitu vendere.

Si ita conveniatur, ut non liceat rem a me emtam alii iterum vendere, si ego vel certa quædam persona alia idem pretium solvere velimus, quod solveret alius; sine consensu meo, vel alterius illius personæ, rem alii vendere nequis: quodsi vendideris, mihi aut alteri isti personæ competit jus venditionem revocandi. Quodsi enim ita conveniatur, ut non liceat rem a me emtam alii iterum vendere, si ego idem pretium solvere velim, quod solveret alius; cum alias domino rem suam vendere liceat, cui libuerit (§. 12. part. 3. Jur. nat.), jus vendendi alii tibi adimis sub hac conditione, si idem pretium solvere velim, quod solvit alius (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum promissor jus dominium rei promissæ in alium transferendi, quod utique fit, si ea venditur (§. 939.), sibi adimens in promissarium transferat jus non patiendi, ut sine consensu suo res alienetur (§. 664. part. 3. Jur. nat.); in hypothesi propositionis præsentis sine consensu meo eam alii vendere nequis. *Quod erat unum.*

Enimvero tibi ademtum est jus in hypothesi præsenti rem alii vendendi, si ego solvere velim pretium idem, quod solveret alius *per demonstrata*. Quamobrem cum promissor in non promissarium transferre nequeat dominium, si sibi ademtum voluit jus dominium rei promissæ in tertium transferendi (§. 663. part. 3. Jur. nat.); nec in hypothesi propositionis præsentis dominium rei a me emtæ in alium transferre potes, si ego idem pretium solvere velim, quod solveret alius, consequenter cum sine translatione dominii res vendi non possit (§. 939.), nec eam alii vendere potes. Quodsi ergo vendis me inscio, nullo jure vendis. Quamobrem cum ego pati non tenear, ut hoc facias *per demonstrata n. 1.* mihi utique competit jus venditionem pro nulla declarandi, adeoque eam revocandi (§. 741. part. 3. Jur. nat.). *Quod erat alterum.*

Per se patet, eodem modo utrumque demonstrari, si ita fuerit conventum, ut rem a me emtam alii iterum vendere non liceat, si tertius certus idem solvat pretium, quod alius solveret.

Hoc pacto, quo adimitur emtori jus rem emtam vendendi ei, cui libuerit, dominium imminuitur quoad ipsum jus alienandi, quod eidem inest, quemadmodum clarius intelligitur per ea, quæ ad propositionem præcedentem annotavimus (not. §. 1102.).

§. 1104.

Pactum de retrahendo & jus retractus.

Quodsi ita conveniatur, ut, si rem emtam iterum vendere volueris, eam mihi vel tertio cuidam certo vendere debeas, vel ut alii vendere non liceat, si ego vel tertius ille idem pretium solvere velimus, quod solveret alius; pactum emtioni ac venditioni adjectum dicitur *pactum de retrahendo* & jus ex hoc pacto

cto acquisitum *Jus retractus* appellatur. In Jure civili vocatur cum addito *Jus retractus conventionale*, quia ex pacto descendit, cum ibidem etiam detur *legale*, quod certis personis lege tribuitur: quæ differentia in jure naturæ non attenditur, quippe quod legale ignorat. Idiomate patrio dicitur Näher-Kauff.

Non tamen ideo dici potest, jus retractus legale esse contra jus naturæ: hoc enim minime prohibet, ne ex naturaliter licito lege positiva efficiatur illicitum, sed id potius fieri permittit ex ratione suo loco uberius exponenda. Patet autem ex modo demonstratis, pactum de retrahendo esse Juris naturalis (§. 1102. 1103.). Ceterum jure naturali jus retractus, quod in Jure civili conventionale dicitur, latius patet, quam jure civili, cum per ea, quæ demonstravimus (§. cit.), etiam convenire possit personis aliis, quam venditori primo, ad quem solum jure civili restringitur. Neque de effectu hujus juris Jus naturæ cum civili prorsus consentit, quæ tamen uberius declarare nostrum non est. Conferantur ea, quæ hic demonstrantur, cum iis, quæ de jure retractus conventionali traduntur in Jure civili.

§. 1105.

Quomodo naturaliter jus alterius imminuatur.

Naturaliter jus nullius minui potest, nisi per pacta. Etenim naturaliter nemini jus suum invito auferri potest, sive connatum fuerit (§. 64. *part.* 1. *Jur. nat.*), sive acquisitum (§. 336. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum juri alterius aliquid decedat, siquidem id imminuatur (§. 426. *Ontol.*); nec invito alteri jus suum imminui potest. Quodsi ergo imminui debeat, necesse est ut aliquid juris sui in alterum transferat. Quoniam hoc fieri nequit nisi per pacta (§. 788. *part.* 3. *Jur. nat.*), naturaliter quoque jus nullius imminui potest, nisi per pacta.

Quemadmodum per pacta sive contractus jura transferuntur in alios, ut, quæ fuerunt nostra, nunc sint alterius; ita etiam per eadem jura imminuuntur. Licet jura sua in alios transferre: licet etiam ea in gratiam alterius imminuere, cum jura imminuere revera idem sit ac particulam quandam eorundem in alios transferre. Et sane non alia fine pacta inire solamus, quam ut jura per ea aut transferantur tota, aut ex parte, consequenter imminuantur.

§. 1106.

Naturaliter unde detur jus retractus.

Naturaliter jus retractus nemini competit nisi ex pacto. Etenim cui jus retractus competit, ei res, quæ venditur, vendenda, si idem solvere velit pretium, quod solveret alius, vel sine ejus consensu alii prorsus vendi nequit, & venditio absque consensu ipsius facta revocari potest (§. 1104.), consequenter jus vendendi, adeoque dominium transferendi (§. 939.), cum domino liberum sit id transferre, in quem voluerit (§. 12. *part.* 3. *Jur. nat.*), vel minuitur, vel prorsus adimitur. Quamobrem cum naturaliter jus nullum imminuatur nisi per pacta (§. 1105.); naturaliter quoque jus retractus nemini competit nisi ex pacto.

Patet adeo naturaliter non dari nisi jus retractus conventionale (§. 1104.), quod tamen non iisdem semper terminis circumscribitur, cum a consensu paciscentium totum dependeat, prout vel venditoris fides saltem adstringitur in eo, quod promittit, vel jus sine suo consensu vendendi eidem adimitur. Hæc utique diversa sunt, adeoque non idem prorsus operantur, quemadmodum ex demonstratis antea (§. 1102. 1103.) liquet.

§. 1107.

Quando res alienari possit non obstante jure retractus.

Jus retractus non habet locum, si res eidem obnoxia alio titulo, quam emtionis venditionis alienetur, v. gr. si alicui donetur, vel cum re alia permutetur. Etenim jus retractus oritur ex pacto de retrahendo (§. 1104.). Enimvero hoc pacto non aliud actum, quam ut vel sine consensu tuo alii vendi non possit, vel ut tibi vendi debeat, si idem solvere velis pretium quod solveret alius (§. *cit.*). Quamobrem cum res non vendatur, si alio titulo alienetur, veluti si alicui donetur, vel cum re alia permutetur; jus etiam retractus non habet locum, si res eidem obnoxia alio titulo quam emtionis venditionis alienetur.

Jus

Jus alienandi in genere non idem est cum jure vendendi, cum venditio saltem sit species alienationis. Pactum vero extendi nequit ad alia eodem minime comprehensa, cum nemo alterum sibi obligare possit ultra id, ad quod se ipsi obligare voluit, nec plus ab eo juris acquirere valeat, quam in eum transferre voluit (§. 382. *part. 3 Jur. natur.*). Propterea quod tibi jus prælationis concessum in emendo, si idem dare velis pretium, quod offert alius, dominio rei juri retractus obnoxiæ non ademtum est jus eandem alio titulo alienandi, veluti donandi, aut cum re alia permutandi. Sane si res alicui donetur, gratis datur (§. 48.), adeoque nullum pro re pretium recipit donator (§. 18.), consequenter nec tu idem pretium solvere potes, quod solvit alter. Conditio itaque, sub qua jus retractus tibi convenit, in donationem minime quadrat. Similiter si quis rem cum re alia permutat, tu eandem rem in specie dare nequis, quam dat alter, consequenter cum idem solvere pretium sit præstatio in specie eadem, non potest hæc conditio adimpleri per præstationem aliam æquipollentem, de qua conventum non est, veluti solvendo pretium rei, quæ cum re retractui obnoxia permutanda, vel offerendo rem aliam ejusdem pretii. Unde denuo apparet, conditionem, sub qua jus retractus tibi convenit, locum non habere in permutatione.

§. 1108.

Jus protimiseos quid sit. *Jus protimiseos* est jus, quo aliquis præferri debet in eodem actu alii, vel aliis. Quamobrem cum jure retractus, is, cui id competit, præferendus alii emtori, quando res venditur (§. 1104.); *jus retractus est jus protimiseos, sed non contra.*

Hinc etiam Doctores juris civilis jus retractus vocare solent jus protimiseos, vel promiscue, ut scilicet nunc hoc, nunc illo vocabulo utantur; vel peculiariter, ut solo hoc vocabulo jus illud indigitetur, quod jus retractus diximus (§. 1104.). Jus tamen protimiseos revera latius patet, quemadmodum ex definitione præsenti intelligitur, & sermone patrio dicitur ein Vorzug. Differt autem a prærogativa, quod vernaculo sermone ein Vorrecht appellatur, prouti ex collatione definitionum patet (§. *præf.* & §. 93. *part. 1. Jur. nat.*). Ex. gr. ponamus res certas inter nos esse dividendas. Quodsi divisione in duas partes facta mihi competit jus eligendi eam, quam voluero; jus hoc eligendi jus protimiseos est, a jure retractus utique diversum. Etenim in eligendo præferendus sum tibi, non in emendo. Quodsi vero ex testamento paterno, in quo pretia immobilia definita sunt, tibi competit jus eligendi ea, quæ habere volueris; jus hoc prærogativa est, quod tibi præ cohæredibus tuis competit (§. 93. *p. 1 Jur. nat.*).

§. 1109.

De lege commissoria pacto de retrahendo addita. *Si ita conveniatur, ut, si rem a me emtam alii vendas, & ego idem pretium solvere velim, pro quo ea vendita alteri, eadem mihi emta sit, vel venditio ac emtio nulla sit, pacto de retrahendo adjicitur lex commissoria.* Etenim si ita conveniatur, ut, si rem a me emtam alii vendas, & ego idem solvere velim pretium, pro quo ea vendita alteri, eadem mihi emta sit, vel venditio ac emtio nulla sit, seu res sit inemta; paciscentes omnino conveniunt, ut, nisi venditor præstet, quod ex pacto de retrahendo debet, emtio venditio nulla sit. Quamobrem cum lex commissoria sit tale pactum (§. 1086. 1087.); si ita conveniatur, ut, si rem a me emtam alii vendas, & ego idem pretium solvere velim, pro quo ea vendita alteri, eadem mihi emta sit, vel venditio ac emtio nulla sit, pacto de retrahendo adjicitur lex commissoria.

Quænam ex eo consequantur, si pacto de retrahendo adjiciatur lex commissoria, ex iis patet, quæ de lege commissoria in anterioribus demonstrata fuerunt (§. 1089. & *seqq.*), mutatis nempe mutandis, prouti pactum de retrahendo idem exigit. Ex ipsa autem propositione præsente patet, legem commissoriam reddere jus retractus firmius.

§. 1110.

Effectus legis commissoriæ pacto *Si ita conveniatur, ut, si rem a me emtam alii vendas & ego id pretium solvere velim, pro quo ea venditur, eadem mihi emta sit, vel venditio ac emtio nulla sit; quamprimum idem pretium offero emtio ipso jure nulla est, dominium rei in me transit*

transit & ego eam vindicare possum. Etenim si ita conveniatur, ut, si rem a me emtam alii vendas & ego id pretium solvere velim, pro quo ea venditur, eadem mihi emta sit, vel venditio ac emtio nulla sit; cum lex commissoria emtioni ac venditioni primæ addita sit (§. 1109.), res alii non venditur nisi sub tacita hac conditione, si ego idem pretium solvere nolim (§. 1091.). Quodsi ego idem pretium offero, cum pacta conditionalia statim sint valida, quamprimum certum est conditionem existere (§. 467. *part.* 3. *Jur. nat.*); quamprimum idem pretium offero, res mihi emta, & emtio ac venditio, quæ non nisi sub conditione fieri poterat, statim ipso jure nulla, consequenter dominium rei, quod per venditionem transfertur (§. 939.), statim in me transit, & quia dominus rem suam vindicare potest adversus quemlibet possessorem (§. 543. *p.* 2. *Jur. nat.*), eam vindicare possum. *de retrahendo addita.*

Unum idemque est, sive ita conveniatur; ut res sit tibi emta, si idem offeras pretium, quod dedit alter, sive ita ut res sit alteri inemta, si idem pretium solvere velis. Etenim si res sit tibi emta, quæ tibi rursus vendi debuit, dominium in ea habes, atque adeo confestim tua est, quamprimum pretium idem offers, quod dedit alius, consequenter venditio altera nulla est. Si vero res alteri est inemta, seu emtio ab eo contracta nulla, quando tu idem pretium offers, cum tibi ea vendi debuerit, tibi emta intelligitur, consequenter tua itidem statim est, quando pretium idem offers. Quodsi objicias, dum venditio & emtio ipso jure nulla evadit, dominium in casu posteriore redire ad venditorem, seu emtorem tuum, qui adeo eandem tibi vendere debeat; tenendum est venditionem non esse voluntariam, sed necessariam, quæ adeo pretio in præsenti oblato statim perfecta est. Supponitur enim in propositione præsente legem commissoriam, qua resolvitur emtio ac venditio, additam esse pacto de retrahendo (§. 1109.). Ceterum non prorsus idem est, utrum ita conveniatur, ut rem alii vendere non liceat, si ego idem pretium solvere velim; an vero, ut venditio ac emtio sit nulla, vel res sit inemta, si idem pretium solvere velim. Etenim in casu primo tibi tantummodo competit jus venditionem ac emtionem revocandi seu irritam faciendi; in altero vero statim ipso jure nulla est. In hoc igitur emtorem secundum compellis ad rem tuam tibi restituendam; in illo autem venditorem, ut rem nullo jure venditam ab emtore secundo repetat, & eam tibi vendat. Neque enim per hoc res statim tibi emta est, quod venditio illa tanquam nullo jure facta subsistere non possit. Præstat itaque contrahere sub lege commissoria, quam venditori adimere jus vendendi alii sine consensu tuo.

§. 1111.

Si pactum de retrahendo fuerit personale, jus retractus alii cedi nequit; si reale, cedi potest. Etenim si pactum de retrahendo fuerit personale, jus retractus, quod ex eodem tibi competit (§. 1104.), ad te solum restringitur (§. 538. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque in alium transferri nequit. Quamobrem cum in cessione jus nobis competens sit in alium transferendum (§. 81. *part.* 3. *Jur. nat.*); si pactum de retrahendo fuerit personale, jus retractus alii cedi nequit. *Quod erat unum.* *De cessione juris retractus.*

Enimvero si pactum de retrahendo fuerit reale, jus retractus, quod ex eodem tibi competit (§. 1104.), ad te solum non restringitur (§. 538. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque cum naturaliter quilibet jus suum alteri cedere possit (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*), nil obstat, quo minus cedatur. Quamobrem si pactum de retrahendo reale fuerit, jus retractus alteri cedi potest. *Quod erat alterum.*

Naturaliter jus suum quilibet alteri cedere potest (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo id facere non possit, ademtum ipsi esse debet jus cedendi vel voluntate ejus, qui id in ipsum transtulit, vel propria voluntate veluti quando cum altero convenitur, ne cedi alii possit. Posterius obtinet in jure retractus: unde jus cedendi ius retractus alteri ademtum non intelligitur, nisi vel expresse fuerit dictum, ne alii cedatur, vel aliunde id actum appareat, id ad personam retrahentis ita esse restrictum, ut ex ea in aliam transire non debeat.

§. 1112.

Si pactum de retrahendo fuerit personale, jus retractus morte ejus, cui competit, extinguitur. Quodsi enim pactum de retrahendo fuerit personale, jus quoque retractus, *Duratio juris retractus personalis.*

tractus, quod ex eo acquiritur (§. 1104.), personale est (§. 540. 801. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum jus personale morte ejus, cui competit, extinguatur (§. 542. *part.* 3. *Jur. nat.*); jus retractus etiam morte ejus, cui competit, extinguitur, si pactum de retrahendo fuerit personale.

Ostenditur etiam hoc modo. Si pactum personale fuerit, & unus paciscentium moritur, pactum extinguitur (§. 803. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam pactum personale de retrahendo extingui debet morte ejus, cui jus retractus competit, consequenter etiam ipsum jus retractus (§. 1104.).

§. 1113.

Quando jus retractus transmitti possit. *Si pactum de retrahendo fuerit reale, jus retractus quovis titulo seu quocunque modo in alterum transferri ac transmitti potest.* Quodsi enim pactum de retrahendo fuerit reale, jus, quod ex eo nascitur, retractus (§. 1104.), ad personam ejus, cui ex hoc pacto competit, non restringitur (§. 801. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque nil obstat, quo minus in aliam personam quovis titulo transferri (§. 12. *part.* 3. *Jur. nat.*), vel alio quocunque, quo fieri potest, modo in alium transmitti queat. Quamobrem quocunque titulo, & alio quocunque modo in alterum transferri ac transmitti potest.

Nimirum jura, quæ ad personam ejus, cui competunt, restricta non sunt, in alium transferri possunt, & ille, cujus sunt, decernit, quomodo eadem in alios transferre velit (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem nisi peculiaris quædam ratio obstet, jus, quod uno modo alienabile, etiam alio quocunque alienabile est. Unde si jus retractus alteri cedere potes, idem etiam vendere, vel cum re alia permutare potes.

§. 1114.

Quando res pretio restituto redimi possit. *Si ita conveniatur, ut, quandocunque libuerit venditori, vel certo tempore, vel intra certum tempus iterum liceat redimere rem venditam pretio restituto; dominium rei in emtorem transit & hic ejus dominus manet, donec ea redimatur, in casu primo jure suo uti potest venditor primus, quocunque tempore voluerit, in casu secundo nonnisi tempore, quod definitum, præterlapso, & in casu tertio nonnisi intra tempus præfinitum.* Etenim si ita conveniatur, ut sibi liceat rem venditam pretio restituto redimere; emtio perficitur statim & emtor promittit, se rem emtam venditori suo iterum vendere velle. Quamobrem cum venditor in emtorem transferat dominium rei suæ (§. 939.); dominium statim transit in emtorem. *Quod erat primum.*

Quamdiu adeo is eandem rem venditori non iterum vendit, nec is dominium recuperare potest, consequenter emtor manet tamdiu dominus, donec res pretio restituto fuerit redemta. *Quod erat secundum.*

Quodsi ita conventum fuerit, ut venditor rem redimere possit, quandocunque libuerit; cum standum sit pactis (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*); in arbitrio ejus positum est, quando jus suum exercere voluerit, adeoque eodem potest uti, quocunque tempore voluerit. *Quod erat tertium.*

Enimvero si ita conventum fuerit, ut nonnisi tempore, quod præfinitum, præterlapso, seu certo tempore rem redimere liceat, antequam id præterlapsum fuerit, emtor non obligatur ad rem retrovendendam, consequenter jus suum ante exercere nequit venditor primus, nisi ab eo tempore, quod erat definitum. *Quod erat quartum.*

Denique si ita conveniatur, ut intra tempus certum redimere liceat; venditori sese non obligavit emtor ad rem iterum vendendam, nisi quamdiu tempus istud non fuit præterlapsum, adeoque eodem præterlapso jus venditoris primi exspirat. Quamobrem is rem redimere nequit nisi intra istud tempus. *Quod erat quintum.*

E. gr.

Ex. gr. Vendo tibi ædes meas ea lege, ut liceat eas mihi redimere tempore quocunque, seu quando libuerit. Cum jus redimendi ad nullum tempus restrictum sit, in perpetuum durat, & exerceri potest, quocunque tempore voluero, brevi, an longo tempore post. Enimvero si tibi ædes meas vendo ea lege, ut post decennium eas redimere liceat; antequam decem anni fuerint præterlapsi, tu eas mihi iterum vendere non teneris, neque me ad eas emendas ante adigere potes, si vendere volueris, quam decennium fuerit præterlapsum: ab eo enim tempore demum sese exerit jus meum & obligatio tua, & ab hoc tempore cum illud, tum hæc perpetuatur. Tempus nimirum hic adjicitur tanquam terminus a quo, ut constet, quando mihi competere incipiat jus redimendi. Quoniam vero ejus duratio nullo tempore circumscribitur, ubi semel mihi competit, in perpetuum competere debet, seu quamdiu voluero, cum mihi invito adimi non possit (§. 336. p. 2. *Jur. nat.*). Denique si ædes tibi vendam ea lege, ut intra decem annos mihi liceat eas redimere; tu te non obligasti ad eas mihi iterum vendendas, nisi eas redimere voluero, antequam decem anni fuerint præterlapsi. Quamobrem tempus hic adjicitur tanquam terminus ad quem, ut constet, quamdiu mihi competere debeat jus redimendi, & quamdiu tua duret obligatio eas mihi iterum vendendi.

§. 1115.

Si ita conveniatur, ut, quando tibi visum fuerit, vel certo tempore, vel intra certum tempus rem venditam tibi redimere liceat; pactum, quod emtioni venditioni adjicitur, dicitur *pactum de retrovendendo*, vel *retrovenditionis*. Idiomate patrio der Wiederkauf appellatur, & res vendita ac emta dicitur wiederkäuflich / & quidem si nullum certum tempus addatur, über kurtz oder lang; si certum tempus addatur, veluti decennium, ut terminus ad quem, binnen zehn Jahren; si vero ut terminus a quo, nach zehen Jahren. Ceterum cum ex pacto de retrovendendo venditori tantummodo competat jus rem venditam redimendi (§. 170 *part. 1. Phil. pract. univ.*); *emtor* quidem *obligatur ad rem retrovendendam*, *venditor* autem *non obligatur ad eam redimendam*. *Pactum de retrovendendo.*

§. 1116.

Si ita conveniatur, ut rem redimere liceat certo tempore futuro & limitibus suis circumscripto, veluti anno vigesimo; nonnisi intra annum vigesimum a die venditionis jus redimendi competit. Etenim in hypothesi propositionis præsentis tempus certum, veluti annus vigesimus, adjicitur tanquam terminus a quo & terminus ad quem simul, ut constet, quando incipere debeat jus redimendi & quando debeat finiri, veluti quod tibi concedi debeat cum anno vigesimo & eo elapso finiatur. Quamobrem patet, tibi nonnisi intra annum vigesimum jus redimendi competere. *De jure redimendi intra certum tempus futurum competente.*

Emtor adeo non obligatus est ad rem retrovendendam, antequam annus vigesimus incepe-rit, & quamprimum is præterlapsus fuerit, obligatio ipsius cum jure tuo extinguitur.

§. 1117.

Si ita conveniatur, ut tu rem venditam redimere debeas, quandocunque libuerit emtori, vel certo tempore, vel intra certum tempus; emtori competit jus te ad rem redimendam compellendi in casu primo, quocunque tempore voluerit, in secundo nonnisi tempore, quod præfinitum, præterlapso, in tertio nonnisi intra tempus præfinitum. Etenim si ita conveniatur, ut tu rem venditam redimere debeas; emtori promittis te eam redimere velle (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque in eum transfers jus te ad redimendum compellendi (§. 361. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem patet, ex hoc pacto emtori jus te ad rem venditam redimendam compellendi competere. *Quod erat primum.* *Quando res redimi debeat.*

Cetera demonstrantur eodem modo, quo paulo ante idem ostendimus de jure redimendi (§. 1114.).

§. 1118.

Pactum de redimendo. Pactum, quo ita convenitur, ut res vendita, quandocunque visum fuerit emtori, vel certo tempore, aut intra certum tempus, redimi debeat, appellare libet *Pactum de redimendo*.

Vulgo pactum de redimendo a pacto de retrovendendo non distinguitur, sed illud sub hoc comprehensum intelligitur, ac deinde distinguitur, utrum hoc pactum adjiciatur in gratiam emtoris, an in gratiam venditoris. Enimvero cum aliud omnino sit ita convenire, ut res vendita debeat redimi, aliud vero, ut eam liceat redimi & retrovendi eadem debeat; nulla sane est ratio, cur pactiones diversæ a se invicem non discernantur etiam nominibus. Quodsi tamen malis ea hoc modo a se invicem separare, ut unum dicatur pactum de retrovendendo in gratiam emtoris adjectum, alterum vero pactum de retrovendendo in gratiam venditoris adjectum; per nos hoc facere licet: nobis autem placet brachyologia; præsertim cum sic facilius evitetur, ne, quæ diversa sunt, facile confundantur. Quodsi existimes in sermone patrio deficere nomen peculiare, quo pactum de redimendo insignitur; parum in eo difficultatis est, cum genio linguæ conveniat, ut pactum hoc dicatur der Wiederverkauf, & quod sub eodem venditur dicatur vendi wiederverkäuflich, quia scilicet emisti ea lege, ut rem venditori iterum vendere possis, si quidem tibi libuerit, quemadmodum sub pacto de retrovendendo ita venditur, ut res iterum emi possit, si ita visum fuerit ei, qui vendidetat.

§. 1119.

Quinam ex pacto de redimendo sit obligatus. Quoniam in *pacto de redimendo* ita convenitur, ut res emta redimi debeat (§. 1118.); ***Venditor obligatur ad rem redimendam, non vero emtor ad eam iterum vendendam.***

Nimirum pactum de redimendo opponitur pacto de retrovendendo. Quemadmodum itaque in hoc emtor obligatur ad vendendum, si venditor voluerit, ita in illo venditor obligatur ad emendum, si emtor voluerit. Et ex adverso quemadmodum in hoc emtor compelli potest a venditore ad vendendum; ita in illo venditor ab emtore adigi potest ad emendum. Sicuti vero in hoc liberum est venditori, utrum rem redimere velit, nec ne; ita in illo liberum est emtori, utrum rem retrovendere velit, nec ne. Quamobrem sicuti pactum hoc nomen trahit a venditione, quia retrovenditio est necessitatis, redemtio vero libertatis; ita illi recte imponitur nomen ab emtione, quia in eo redemtio necessitatis est, retrovenditio autem libertatis. Atque ex his nunc clarius elucescit, non sine ratione hæc duo pacta a se invicem distingui, nec sub uno nomine comprehendi. Nulla enim adest necessitas, cur e diametro sibi opposita communi nomine compellare velimus.

§. 1120.

De pretio, quo retrovenditio vel redemtio fieri debet. ***Si de pretio, quo res vendita retrovendi vel redimi debet, nihil fuerit conventum, idem solvendum est pretium, quod fuerat solutum.*** Etenim quando de pretio nihil convenitur, cum emtio venditio sine pretio non intelligatur (§. 937.), nec de alio pretio jam cogitare possint contrahentes, quam quod in præsenti venditione ac emtione solvitur, emtionem ac venditionem iterum fieri debere eodem pretio, utique volunt contrahentes. Quamobrem si de pretio, quo res vendita retrovendi vel redimi debet, nihil fuerit conventum, quando res retrovenditur, vel redimitur, idem solvendum est pretium, quod in prima emtione ac venditione fuerat solutum.

Venditor non præsumitur carius emere velle, quam vendidit, nec emtor viliori pretio retrovendere, quam emit, adeoque in pacto de retrovendendo consensisse videtur in idem pretium, quod nunc solvitur. Similiter non præsumitur carius emere velle, si rem iterum emere debet, quam vendidit, nec venditor vilius vendere velle, quam emit, adeoque in pacto etiam de redimendo in idem pretium consensisse videntur contrahentes, quod nunc solvitur. Quodsi alia fuerit mens contrahentibus, necesse est ut eam aperiant, cum contra neutrum pro vero haberi possit, nisi quod sufficienter indicavit (§. 427. part. 3. Jur. nat.).

§. 1121.

§. 1121.

De venditione contra pactum de retrovendendo facta.

Si contra pactum de retrovendendo res vendatur, venditio quidem valida manet, venditori tamen primo tenetur secundus ad id, quod interest, rem alii contra pactum venditam fuisse, & quamdiu emtio perfecta non est, venditori primo competit jus emtorem primum adigendi, ne contra pactum vendat, nec eo contradicente alii ejus conscio valide venditur, nisi salvo jure venditoris primi: quamdiu autem pactum retrovendendi subsistit, emtor primus obligatur ad rem sine consensu venditoris primi non vendendum, vel salvo jure venditoris primi eam vendere debet. Etenim in pacto de retrovendendo ita convenitur, ut venditori primo liceat rem redimere, & emtor eam iterum vendere debeat, si is redimere voluerit (§. 1115.), consequenter emtor promisit venditori primo, se rem ei iterum venditurum, si eam redimere voluerit (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*), non vero sibi ademit jus alteri vendendi, quamdiu pactum de retrovendendo subsistit (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem hoc non obstante, quod fidem fallat (§. 758. *p.* 3. *Jur. nat.*), dominium in emtorem valide transfert (§. 662. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque emtio valida est. *Quod erat primum.*

Quoniam tamen emtor rem, quam tibi retrovendere debebat, alii vendens agit contra obligationem suam, adeoque eidem non satisfacit, ad id vero, quod interest, tenetur, si alter damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat, propterea quod is non satisfecit obligationi suæ (§. 629. *part.* 3. *Jur. nat.*); si contra pactum de retrovendendo res fuerit vendita, venditor secundus primo tenetur ad id, quod interest, rem contra hoc pactum venditam fuisse. *Quod erat secundum.*

Quod vero venditori primo competat jus emtorem primum adigendi, ne contra pactum vendat, nec eo contradicente alii ejus conscio res valide vendatur, nisi salvo jure venditoris primi, quo casu perinde est, ac si res vendita non fuisset, quoad venditorem primum, eodem modo ostenditur, quo idem in casu simili ostendimus (§. 1102.). *Quod erat tertium & quartum.*

Porro emtor ex pacto de retrovendendo obligatur venditori ad rem retrovendendam, si eam redimere velit (§. 1115.), adeoque necesse est, antequam vendat, ut eum interroget, num in venditionem consentiat jus suum remissurus (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*). Absque consensu igitur ipsius rem vendere non debet. *Quod erat quintum.*

Denique cum nihil intersit venditoris primi, si res vendatur alii salvo ipsius jure, ut scilicet ab emtore secundo eam adhuc redimere possit, quemadmodum a primo (§. 622. *part.* 3. *Jur. nat.*); nil obstat quo minus eodem salvo vendere alii possit emtor primus. *Quod erat sextum.*

Inter pactum de retrahendo & pactum de retrovendendo hæc intercedit differentia, quod in isto, quando res venditur, eam statim emere debeat venditor primus, siquidem jure suo uti velit (§. 1104.); ast in hoc jus venditoris primi non restrictum est ad tempus, quo contra pactum vendere vult emtor primus (§. 1115.). Quoniam ex pacto de retrovendendo venditori competit jus rem redimendi, emtor se obligasse censetur ad eam, quamdiu pactum subsistit, vel non vendendam, vel non vendendam nisi salvo jure venditoris primi, ne invito auferatur jus suum eidem (§. 336. *part.* 2 *Jur. nat.*).

§. 1122.

De pacto adjecto pacto de retrovendendo, ne liceat vendere alii, nisi salvo jure suo.

Si pacto de retrovendendo adjiciatur pactum, ne liceat emtori, quamdiu pactum de retrovendendo subsistit, alii vendere rem, nisi salvo jure suo, vel prorsus non vendere; sine consensu venditoris primi eam vendere nequit. Quodsi vendiderit, venditori primo salvum manet jus suum redimendi. Quod in hypothesi propositionis præsentis res sine consensu venditoris primi vendi nequeat eodem modo patet, quo idem in casu simili supra ostendimus (§. 1103.). *Quod erat primum.*

Quoniam vero in hoc consentiens, ne tibi liceat rem alii vendere nisi salvo jure

jure meo, tibi ademisti jus rem aliter vendendi, quam jure meo salvo (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*); eam quoque vendere non potuisti nisi sub hac conditione, ut mihi salvum maneat jus, consequenter nec dominium nisi cum hoc onere in alium vendendo transferre potuisti (§. 939.), adeoque jus meum redimendi salvum manet. *Quod erat secundum*.

Quodsi simpliciter fuerit conventum, ne liceat vendere; contra obligationem tuam fecisti, quod vendideris. Quoniam tamen non alia de causa prohibitam esse volui venditionem, quam ut mihi salvum sit jus redimendi; perinde quoad me est ac si ita conventum esset, ne vendere liceat, nisi salvo jure redimendi. Unde *per demonstrata n. 2.* venditione jus meum sublatum non est, sed salvum manet. *Quod erat tertium*.

Ceterum ad propositionem præsentem & præcedentem suo etiam modo applicari possunt, quæ supra annotavimus (*not.* §. 1102.). Sed hisce diutius immorari nolumus, id tantummodo ut probe perpendatur addentes, ademto jure vendendi aliter, quam salvo jure meo redimendi, dominio tuo hoc pacto imminuto inhærere onus, quod cum eo in alium transit. Neque vero opus est, ut venditio revocetur, quemadmodum in pacto de retrovendendo (§. 1103.), cum in pacto de retrovendendo id saltem fuerit actum, ut salvum maneat jus redimendi, quod salvum manere potest, venditione licet subsistente, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis abunde intelligitur. Sufficit adeo declarare, quod res nonnisi salvo jure suo redimendi vendita esse debeat.

§. 1123.

An jus ex pacto retrovenditionis quæsitum cedi ac alienari possit.

Si pactum de retrovendendo fuerit personale, jus redimendi venditor primus alii cedere nequit, nec in alium transmittere potest: si reale fuerit, cedere & quocunque titulo alio in alium transferre vel transmittere potest. Ostenditur eodem modo, quo idem demonstravimus de jure retractus (§. 1111. 1113.).

Pactum de retrovendendo non præsumitur personale, nisi expresse ad personam venditoris primi fuerit restrictum. Ratio clarius elucescet ex iis, quæ suo loco de interpretatione demonstraturi sumus.

§. 1124.

Quid liceat in pacto de redimendo.

Similiter si pactum de redimendo fuerit personale, jus retrovendendi primus emtor alii cedere, nec in alium transferre aut transmittere quocunque modo potest: potest tamen hoc facere, si reale fuerit. Ostenditur etiam hoc eodem modo, quo idem de pacto de retrahendo demonstravimus (§. 1111. 1113.).

Quæ modo de pacto de retrovendendo annotavimus, ea etiam de pacto de redimendo tenenda sunt.

§. 1125.

De commodo & periculo rei emtæ principium generale.

Quamprimum ex contractu emtionis venditionis, pactis quibuscunque adjectis, dominium in emtorem transit; omne commodum, quod ex re vendita percipi potest, & omne deteriorationis, amissionis & interitus periculum ad emtorem pertinet. Quamprimum enim dominium in emtorem transit, is efficitur dominus rei emtæ, venditor autem non dominus (§. 121 *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum res pereat suo domino (§. 356. *p. 2. Jur. nat.*); ea quoque emtori perit. Et quoniam si res deterioratur, perinde est, ac si pars ejus interiret; res quoque emtori deterioratur. Et quoniam domino soli competit jus de re pro arbitrio disponendi (§. 118. 120. *part. 2. Jur. nat.*); si res potestati emtoris subducitur, ne amplius ipsi integrum sit, de ea pro arbitrio suo disponere (§. 462. *part. 2. Jur. nat.*), id ad venditorem nullo modo pertinet. Patet itaque quamprimum ex contra-

contractu emtionis venditionis dominium in emtorem transit, omne periculum interitus, deteriorationis & amissionis ad ipsum spectare. *Quod erat unum.*

Similiter quoniam dominium continet jus utendi & fruendi (§. 136. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque omnem utilitatem ex re percipiendi, seu commodum omne (§. 135. *part. 2. Jur. nat.*), & dominus eodem excludit omnes; in quorum dominio res non est (§. 138. *part. 2. Jur. nat.*); quamprimum ex contractu emtionis dominium in emtorem transit, ipsi competit jus omne commodum ex re emta percipiendi & eodem excludit venditorem, consequenter commodum omne ad eum pertinet. *Quod erat alterum.*

Mere igitur civile est, quod periculum & commodum esse debeat emtoris, dominio penes venditorem remanente.

§. 1126.

Naturaliter etiam ita conveniri potest, ut sub certa conditione, vel certo tempore, rei venditæ dominium maneat penes venditorem, commodum tamen ac periculum sit penes emtorem; vel vice versa ut dominium quidem transeat in emtorem, commodum tamen ac periculum sub certa conditione vel certo tempore pertineat ad venditorem; vel ut dominium cum periculo transeat in emtorem, commodum tamen sub certa conditione vel certo tempore pertineat ad venditorem. Etenim naturaliter quilibet jus suum remittere (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque nolle potest, ut alter sibi præstet, ad quod præstandum obligatur (§. 95. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem etsi statim in emtorem dominium transire debeat cum omni commodo ac periculo rei venditæ (§. 1125. 939.); emtor tamen jus suum remittere, adeoque ita convenire potest, ut dominium rei venditæ maneat apud venditorem, commodum tamen ac periculum sit penes emtorem. *Quod erat primum.* *Quomodo per pacta hoc immutari possit.*

Eodem modo patet, posse etiam ita conveniri, ut dominium statim transeat in emtorem, commodum tamen ac periculum, vel etiam solum commodum sine periculo certo tempore, vel sub certa conditione pertineat ad venditorem. *Quod erat secundum & tertium.*

Ex. gr. Vendo tibi domum meam ea lege, ut dominium in ea retineam, donec pretium fuerit solutum, tu tamen statim eam incolere possis, & omne periculum, qualecunque tandem sit, veluti si incendio vel tota, vel ejus pars deflagret, tuum sit. Similiter vendo tibi domum meam ea lege, ut statim sit tua, ego autem usque ad proximum autumnum eam adhuc incolere possim, periculo in me suscepto. Denique vendo tibi domum meam hac lege, ut tua statim sit, & periculum omne ad te pertineat, mihi tamen per certum temporis spatium eam adhuc incolere liceat. Idem intelligitur de agro tibi vendito ea lege, ut per biennium proximum fructus a me adhuc percipiantur. Videbimus suo loco, quod etiam eadem vis esse possit legum civilium, quæ pactorum, citra ullam iniquitatem, ut adeo leges positivæ, si recedant a naturali, ideo non statim dici possint iniquæ.

§. 1127.

Quamprimum de pretio conventum & emtor ad pecuniam numerandam paratus est, vel alio modo de pretio venditori satisfacit, aut hic fidem illius sequitur; omne commodum & periculum est penes emtorem. In hypothesi enim propositionis præsentis naturaliter emtio venditio statim perficitur (§. 968.), adeoque dominium rei venditæ in emtorem statim transfertur (§. 939.). Enimvero quamprimum dominium in emtorem transit, omne commodum & periculum ad emtorem pertinet (§. 1125.). Quamobrem commodum omne ac periculum pertinet ad emtorem, quamprimum de pretio conventum & emtor ad pecuniam numerandam paratus est, vel alio modo de pretio venditori satisfacit, aut hic fidem illius sequitur. *Quando ordinarie periculum & commodum rei venditæ sit emtoris.*

Ponamus te in via emere rem quamcunque & venditorem tibi fidem habere de pretio, donec in diversorium veneritis; prædonem vero rem venditam & tuam rapere pecuniam: res tibi

tibi amittitur; & tu nihilominus obligatus manes venditori ad pretium solvendum. Similiter si pretium solveris pro frumento, & certo demum die ad te advehi volueris, interea autem temporis incendio consumatur; tibi periit frumentum, nec pretium repetere potes. Quodsi domum meam emisti & in diem dilata pretii solutio, de quo fidem tuam sequor, ejus autem fenestræ omnes, quæ occidentem respiciunt, grandine destruantur, antequam domus fuerit tradita; damnum tuum est. Ex adverso etiam si hortum emisti, sive pretio statim soluto, sive solutione in diem dilata, etiamsi nondum traditus sit, fructus tamen tui sunt.

§. 1128.

Quando commodum & periculum sit venditoris. *Si venditor mercem tradit emtori, non tamen de pretio fidem eidem habet, nec hic pretium solvit, vel alio modo eidem de eo satisfacit; commodum & periculum est penes venditorem.* Etenim in hypothesi propositionis præsentis dominium in re sibi reservat venditor (§. 979.). Quamobrem cum commodum & periculum rei emtæ sit penes emtorem, quamprimum in eum dominium hujus transit (§. 1125.), adeoque antequam hoc fiat, ad eum pertinere nequeat; in hypothesi propositionis præsentis commodum & periculum rei emtæ manet apud venditorem.

Ex. gr. Ponamus me tibi vendere rem in via eamque tibi tradere, pretio nondum soluto, nec fide de eo habita, nec te alio modo de eodem mihi satisfaciente; prædonem vero eam rapere, antequam domum perveneris, ea mihi rapta est, nec tu ad pretium solvendum mihi obligaris. Similiter si domum meam tibi trado, quam emisti, pretio nondum soluto, de quo nec ego fidem tibi habeo, nec tu mihi alio modo satisfacis; commodum omne ac periculum meum est naturaliter; unde damnum, quod dedit grando, ego ferre teneor, & domus vel ejus pars incendio mihi deflagrat. Naturalis ratio manifesta est. Qui sibi reservat dominium, dominus manet. Domini vero est omne commodum ac periculum, nisi aliter conveniatur (§. 1126.).

§. 1129.

De periculo & commodo rei in diem emtæ. *Si res in diem fuerit vendita; periculum & commodum est emtoris.* Etenim si res in diem fuerit vendita, emtio ac venditio statim perfecta est (§. 1058.), adeoque dominium statim transit in emtorem (§. 939.). Enimvero quamprimum dominium transit in emtorem, omne commodum & periculum penes ipsum est (§. 1125.). Ergo si res in diem fuerit vendita, periculum & commodum est emtoris.

Ex. gr. Vendo tibi hortum meum, post biennium demum tradendum: fructus statim tui sunt, & si damnum det inundatio, damnum tuum est. Si etiam quocunque casu devastetur hortus, tibi devastatur.

§. 1130.

De rei ad certum tempus venditæ periculo. *Si res ad certum tempus emitur ac venditur, seu ea lege, ut sit emta per certum tempus; per totum hoc tempus omne commodum ac periculum emtoris est: tempore autem præterlapso, statim spectat ad venditorem.* Si enim vendatur res ad certum tempus, emtio venditio statim consummanda (§. 1059.), consequenter ab emtore pecunia solvenda, a venditore res tradenda (§. 982.), adeoque emtio venditio jam perfecta sit necesse est (§. 937.). Quoniam itaque dominium rei in emtorem translatum (§. 939.); commodum quoque & periculum ejus per totum istud tempus, per quod res emta esse debet, penes emtorem est (§. 1125.). *Quod erat unum.*

Enimvero si per certum nonnisi tempus res emta esse debet, tempore isto præterlapso emtio venditio finitur (§. 1059.), adeoque perinde est, ac si vendita non fuisset. Dominium adeo ipso jure redit ad venditorem, adeoque ab eo tempore commodum & periculum ad eum pertinet. *Quod erat alterum.*

§. 1131.

§. 1131.

Si addictio in diem fuerit pura, omne commodum & periculum statim est penes emtorem; si conditionata, ad venditorem pertinet, donec conditio existat, seu melior conditio offeratur. Etenim si addictio in diem fuerit pura, adeoque sub conditione resolutiva facta (§. 1065.), dominium statim transit in emtorem & pendente conditione apud eum manet (§. 1079.). Quamobrem cum commodum ac periculum rei venditæ sit penes emtorem, quamprimum dominium in eum transit (§. 1125.), erit idem statim apud emtorem, si addictio in diem fuerit pura. *Quod erat primum.* *De commodo & periculo rei in diem addictæ.*

Quodsi vero addictio in diem fuerit conditionata, adeoque sub conditione suspensiva facta (§. 1065.), dominium manet apud venditorem, etiamsi res tradita ac pretium solutum fuerit (§. 1080.), nec transit in emtorem, nisi conditione existente (§. 1081.). Quamobrem commodum & periculum ad venditorem pertinet, donec conditio exstet (§. 1125.), consequenter melior conditio offeratur (§. 1065.). *Quod erat secundum.*

§. 1132.

Si res sub lege commissoria vendatur; periculum & commodum rei venditæ ad emtorem statim pertinet. Quodsi enim res sub lege commissoria vendatur, sub hac conditione venditur, ut, nisi emtor intra certum tempus pretium solvat, res sit inemta (§. 1086.), consequenter emtio statim perficitur (§. 1060.), adeoque venditor dominium rei venditæ in emtorem transfert (§. 939.). Enimvero quamprimum dominium rei venditæ in emtorem transit, ejus commodum & periculum ad eum pertinet (§. 1125.). Ergo etiam rei sub lege commissoria venditæ commodum ac periculum ad emtorem statim pertinet. *De commodo & periculo rei sub lege commissoria venditæ.*

§. 1133.

Quoniam pactum sub quacunque conditione resolutiva emtioni adjectum legi commissoriæ æquivalet (§. 1099.), rei autem sub lege commissoria venditæ *periculum & commodum ad emtorem* statim pertinet (§. 1132.); ad eundem quoque *statim pertinet, si emtioni venditioni pactum quodcunque resolutivum adjiciatur.* *De commodo & periculo rei sub conditione resolutiva venditæ.*

Monuimus jam supra legem commissoriam esse casum particularem pacti resolutivi, ita ut idem significatu generali legem commissoriam appellare liceat, præsertim in Jure naturæ ubi necesse non est ut stricte inhæreamus significatui vocabulorum in Jure civili recepto eidemque haud raro vago (*not.* §. 1099.).

§. 1134.

Dominium non datur nisi rerum in specie, seu rei in genere dominium nullum est. Quoniam enim dominium consistit in facultate de re pro arbitrio suo disponendi (§. 118. *part.* 2. *Jur. nat.*), utique supponit rem existentem. Enimvero ens universale (§. 255. *Ontol.*), adeoque genus & species non existit (§. 235. *Ontol.*), sed singularia seu individua tantummodo existunt (§. 227. *Ontol.*). Quamobrem dominium nemo habere potest nisi in rebus singularibus, seu individuis, nequaquam in genere, vel specie quadam. Sed individuum appellatur res in specie (§. 444.), genus autem vel species res in genere (§. 486.). Dominium itaque non datur nisi rerum in specie, rei autem in genere dominium nullum est. *An dominium detur rerum in genere.*

Dominium habere potes in his ædibus, non autem in ædibus in genere. Similiter dominium habe-

habere potes in hoc acervo frumenti, non autem in decem modiis frumenti, nisi hi spectentur tanquam pars hujus acervi: tum enim dominium in hoc acervo tibi competit pro parte.

§. 1135.

Quando dominium rei in genere emtæ transeat in emtorem. *Si res in genere vendatur, dominium in emtorem non ante transit, quam si in specie detur.* Etenim rei in genere dominium nullum est, nec datur dominium nisi rerum in specie (§. 1134.), consequenter nec nisi id in alium transferri potest. Quoniam itaque venditor dominium in emtorem transferre debet (§. 939.), si res in genere vendatur, idem non ante transferre potest, quam ubi eam in specie dederit, consequenter nec ante dominium in emtorem transire potest, quam si res in specie detur.

Ex. grat. Vendo tibi decem modios frumenti in genere. Quamvis tu solvas pretium, nondum tamen dominium in iis habes, sed ego tantummodo obligatus sum ad decem frumenti modios tibi dandum. Quodsi vero tibi ostendam acervum frumenti & hujus partem, quæ decem modiis æstimatur, tibi vendo, tum acervus iste frumenti mihi ac tibi communis est, ubique pro rata in eo competit dominium (§. 127. *part.* 2. *Jur. nat.*), nimirum in ratione decem modiorum ad integram quantitatem frumenti.

§. 1136.

Quando rei in genere venditio perficiatur. Quoniam si res in genere vendatur, dominium in emtorem non ante transit, quam res in specie detur (§. 1135.), sine translatione dominii vero nondum perfecta intelligitur *emtio* (§. 939.); *nec ea pro perfecta haberi potest*, saltem ex parte venditoris, *nisi res in specie detur.*

Exemplum, quod modo dedimus, de emtione decem modiorum frumenti in genere; corollarium præsens abunde illustrat.

§. 1137.

De commodo & periculo rei in genere venditæ. Quoniam rei in genere venditæ dominium non ante transit in emtorem, quam si ea in specie detur (§. 1135.), commodum vero & periculum rei emtæ ad emtorem pertinet, quamprimum dominium in eum transit (§. 1125.); *si res in genere vendatur, commodum ac periculum non ante ad emtorem pertinet, quam si ea in specie detur.*

Ex. gr. Vendo tibi decem modios frumenti in genere. Frumentum, quod habeo, casu quodam corrumpitur, vel incendio consumitur. Damnum ego solus ferre teneor. Enimvero si tibi vendo partem quandam acervi frumenti, cujus quantitas designatur decem modiis frumenti ea pars tibi corrupta, tibi incendio consumta est. Minime durum hoc videri potest. Licebat enim tibi statim, cum emeres, frumentum tradium ad ædes tuas deferre, adeoque tua voluntate periculo subjectum est. Et quoniam periculum incertum est ex parte nostri, cum casus futuros prævidere non liceat; perinde rei periculum subire teneris, si eam tibi statim tradi cures, ut ea sit in custodia tua. Ceterum hoc naturale non est, sed civile, ut res, quæ per mensuram, pondus aut numerum determinari potest, ad mensuram vel quantitatem vendita, non ante vendita intelligatur, quam cum numerata vel admensa sit, cum etiam vendi possit tanquam pars corporis demonstrati, quemadmodum modo vidimus.

§. 1138.

Qualis sit emtio rei gustu aut inspectione probandæ. *Si res, quæ gustu demum probetur, aut inspiciatur, vendatur; ea nonnisi sub hac conditione emta intelligitur, si tibi probetur.* Ponamus enim rem pure vendi, quæ gustu demum probetur, aut inspiciatur. Cum si res pure venditur, emtio statim perficiatur, consequenter consummanda sit (§. 789. *p.* 3. *Jur. nat.*), nulla adest ratio, cur degustanda demum, aut inspicienda, consequenter degustatio

statio & inspectio temere fit (§. 277. *part. 3. Jur. nat.*): quod cum sit absurdum (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*), res, quæ gustu demum probanda, aut inspicienda, vendita non intelligitur, nisi sub hac conditione, si degustata vel inspecta tibi probetur.

Ex. grat. Vendo tibi ad mensuram vinum in cella mea, gustu probandum. Non ante perficitur emtio, quam si id degustaveris ipsumque gustui tuo sese probaverit. Similiter vendo tibi omne frumentum meum, a te inspiciendum. Non ante perficitur emtio, quam si id inspexeris, tibique sese probaverit. Nec obstat, quod in utroque casu pretium ex certa quantitate fuerit determinatum (§. 1028.), quippe quod conditionem non tollit. Si velis, emtionem esse validam, antequam vinum degustes, vel frumentum inspicias; non opus erat, ut illud demum degustares, hoc inspiceres.

§. 1139.

Si emtio sub certa conditione contrahitur, antequam conditio existat, periculum ac commodum rei venditæ venditoris est, nec ad emtorem pertinet, nisi existente conditione. Etenim si emtio sub certa conditione contrahitur, antequam conditio existat, ea perfecta non est (§. 1062.), consequenter nec dominium in emtorem translatum a venditore (§. 939.). Quoniam itaque periculum & commodum rei venditæ ad emtorem pertinet, quamprimum dominium in eundem transit (§. 1125.); utrumque ad emtorem demum pertinet, quando sub certa conditione emtio contracta, conditione existente, quamdiu vero ea nondum existit, venditoris est. *De commodo & periculo rei sub conditione emtæ.*

Ex. gr. Vendo tibi vinum sub hac conditione, si Seja, quam uxorem ducere vis, tibi nubere voluerit. Quodsi vinum acescat, antequam ea in matrimonium consenserit; damnum meum est: si vero demum acescet, postquam ea consensum suum declaravit, damnum tuum est. Similiter vendo tibi ædes sub hac conditione, si filius meus, qui ægrotat, moriatur. Quodsi ædes incendio deflagrent, antequam ipsum mori contingat, damnum meum est: si vero funestus hic casus accidit, filio meo mortuo, tuum damnum est.

§. 1140.

Quoniam si res, quæ gustu demum probetur, aut inspiciatur, vendatur, ea nonnisi sub hac conditione emta intelligitur, si tibi probetur (§. 1138.), emtione autem sub conditione contracta, antequam conditio existat, periculum ac commodum rei venditæ venditoris est, ad emtorem non pertinet, nisi conditione existente (§. 1139.); *si res, quæ gustu demum probetur, aut inspiciatur, vendatur, periculum & commodum non ante ad emtorem pertinet, quam si degustata vel inspecta eidem probetur, antequam vero hoc fiat, venditoris est.* *De commodo & periculo rei venditæ, demum gustu probandæ, vel inspiciendæ.*

Ex. grat. Ponamus tibi venditum esse vinum, quod degustandum. Si incendio in cella saborto vas, quo continetur, corripiatur, ut vinum effundatur, damnum datum est venditori: quodsi hoc ipsum accideret, vino degustato, damnum foret tuum. Similiter vendo tibi ædes meas a te inspiciendas. Quodsi incendio deflagrent, antequam inspexeris; deflagratio meo damno accidit, ast tuo, si incendio damnum detur, postquam fuerunt conspectæ ac tibi placuerunt.

§. 1141.

Si res gustu probata, vel inspecta, emtio tamen nondum perfecta; periculum & commodum adhuc venditoris est. Quamdiu enim emtio nondnm perfecta, vel de pretio nondum conventum est, vel venditori de eo nondum satisfactum, vel fidem de eo emtori habere non vult venditor (§. 968.). Quamobrem nec periculum & commodum ad emtorem pertinet (§. 1127.), adeoque venditoris est. *Quando re degustata & inspecta periculum maneat venditoris.*

Quoniam commodum & periculum sequitur dominium (§. 1125.), dominium vero in emtorem

rem non transit, nisi emtione perfecta (§. 937.); antequam emtio perficiatur, nullum quoque emtoris esse potest commodum, nec periculum ullum, nisi quod ex obligatione naturali teneatur de damno dolo vel culpa dato (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*). Rei degustatio & inspectio non est actus, quo perficitur emtio & venditio, adeoque ad translationem dominii, seu ejus ex venditore in emtorem transitum nihil per se confert. Præsens adeo casus non confundendus cum eo, de quo in propositione præcedente dictum.

§. 1142.

De periculo rei ob moram emtoris.

Si emtor in mora sit, ne emtio & venditio utrinque promissa perficiatur, a die moræ periculum emtoris est. Etenim si emtio & venditio utrinque promissa, utraque pars contrahentium obligatur ad eam perficiendam (§. 969.). Quodsi ergo emtor in mora sit, ne ea perficiatur, si casus quidam fortuitus, quem nulla venditoris culpa præcedit, in re vendita contingit, quicquid inde emergit damnum, culpa emtoris venditori datur (§. 648. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum damnum sua culpa datum sit resarciendum (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*); emtor, si quod datur damnum, pretium rei restituere tenetur venditori (§. 572. *part. 2. Jur. nat.*). Quodsi itaque is in mora sit, ne emtio & venditio utrinque promissa perficiatur, a die moræ periculum esse debet emtoris.

Ostenditur etiam hoc modo. Si quis damnum patitur, propterea quod tu in mora es, ad id, quod interest, teneris (§. 655. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem si emtor in mora sit, ne emtio promissa perficiatur, tenetur a die moræ ad id, quod interest, emtionem perfectam non fuisse, consequenter dominium rei nondum translatum fuisse in emtorem (§. 939.). Enimvero si dominium translatum fuisset in emtorem, periculum ad ipsum pertinuisset (§. 1125.). Ergo etiam periculum ad ipsum a die moræ pertinere debet, si in mora fuerit, ne emtio venditio utrinque promissa perficiatur.

Ex demonstratione utraque patet, periculum rei nondum venditæ non oriri ex dominio, sed ex obligatione naturali præstandi culpam, ne alter incurrat damnum sine culpa sua, sed culpa aliena. Quamobrem nemo miretur, quod dominio apud venditorem manente periculum tamen sit emtoris.

§. 1143.

Quando rei ad gustum venditæ vel ad inspectionem periculum ad emtorem pertinere incipiat.

Quodsi adeo res a te vendatur, quæ gustu probetur, vel inspiciatur, & emtor in mora fuerit, ne intra diem degustationi vel inspectioni præstitutum degustata vel inspecta fuerit; a die moræ periculum ipsius est (§. 1142.).

Ex. grat. Vendo tibi cerevisiam & dies degustationi præstituitur. Quodsi tu in mora fueris, ne degustetur, ac ob moram cerevisia acescat; ad damnum resarciendum mihi teneris. Tuum adeo a die moræ periculum est. Similiter vendo tibi frumentum meum, quod ut inspicias dies quidam præstituitur. Quodsi tu in mora fueris, ne inspectio fieri potuerit, ac a die moræ incendio consumatur frumentum, damnum mihi datum tu resarcire teneris. Periculum adeo a die moræ tuum est. Durum hoc videri nequit. Etenim si rem inspexisses vel degustasses, emtione perfecta, periculum fuisset tuum (§. 1125.), immo idem forsan evitare potuisses, si rem tibi traditam loco movisses, quando nimirum res eodem casu apud te peritura non fuisset. Si tibi vendita non fuisset sub ea conditione, ut ante eam degustares, vel inspiceres, vel si in mora degustandi aut inspiciendi non fuisses, poterat interea res alii vendi. Tibi adeo imputandum, quod casus sine ulla venditoris culpa in re contigerit.

§. 1144.

De periculo rei ob moram venditoris.

Si venditor in mora sit, ne res tradatur; a die moræ periculum ipsius est. Quodsi enim venditor in mora sit, ne res tradatur, si casus quidam in re vendita contingit, quicquid inde emergit damnum emtori culpa venditoris datur (§. 648. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum damnum culpa venditoris datum emtori sit resarciendum (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*); periculum rei venditæ a die moræ ad venditorem pertinet, si is in mora sit, ne res tradatur.

Osten-

Ostenditur etiam hoc modo. Si quis damnum patitur, propterea quod tu in mora es, ad id quod interest teneris (§. 655. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si venditor in mora sit, ne res tradatur, a die moræ tenetur ad id, quod interest, rem traditam non fuisse. Quodsi ergo casus quidam in re vendita contingat, ad damnum inde emergens resarciendum tenetur venditor (§. 622. *part.* 3. *Jur. nat.*). Periculum igitur a die moræ penes venditorem est.

Quæ paulo ante annotavimus (*not.* §. 1142.); ea etiam ad propositionem præsentem notanda sunt.

§. 1145.

Si emtor pretium solvit, rem tamen sibi non statim tradi vult, vel venditor in dilationem pretii consentit, rem tamen statim tradere non vult emtori; periculum rei emtæ emtoris est. Etenim si emtor pretium solvit, rem tamen sibi statim tradi non vult, ea tanquam res emtoris manet apud venditorem quasi depositа (§. 962.). Enimvero depositarius non tenetur præstare casum (§. 584.), adeoque nec venditor, si rem venditam tibi statim tradi nolit emtor. Periculum adeo rei emtæ ad emtorem pertinet, si is pretio soluto rem sibi statim tradi non vult. *Quod erat unum.* *De periculo rei emtæ, sed nondum traditæ.*

Quodsi venditor in dilationem pretii consentit, rem tamen emtam statim tradere non vult; eam securitatis gratia retinet tanquam rem emtoris (§. 961.), consequenter emtor dominium in ea habet (§. 124. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero quamprimum dominium in emtorem transit, periculum ad eundem pertinet (§. 1125.). Ergo etiam rei emtæ periculum emtoris est, si venditor in dilationem pretii consentit, rem tamen statim tradere non vult.

Non est, quod excipias, re tradita, periculum evitari potuisse. Quod enim tradita non fuerit, cum pretium statim sit solvendum (§. 937.), tu in mora es, quod res tradi non potuerit, sed in securitatem pretii retineri debuerit (§. 961. *h.* & §. 638. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque culpa tua casus in re emta contingit, quem pretio, prout debebas, soluto evitare poteras (§. 648.). Tibi adeo imputes, quod in securitatem pretii rem emtam apud venditorem reliqueris (§. 647. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 1146.

Quoniam fidem de pretio habere idem est ac accipere (§. 965.), & si quocunque modo de pretio fuerit satisfactum venditori, perinde est ac si pretium fuisset solutum (§. 960.); si vero pretio soluto rem sibi statim tradi non vult emtor, periculum rei emtæ emtoris est (§. 1145.); *periculum quoque emtoris est, si fidem de pretio habeat emtori venditor, vel eidem de eodem alio modo satisfiat.* *Idem porro expenditur.*

§. 1147.

Si res tibi vendita a venditore alii denuo vendatur, venditio nulla est. Etenim si res tibi vendita, contractu utique perfecto, quod supponitur, cum alias vendita nondum esset, dominium venditor in te transtulit (§. 939.), adeoque dominium in ea non amplius habet. Quodsi ergo eam alii vendat, rem alienam vendit (§. 146. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero si res aliena venditur, venditio nulla est (§. 941.). Ergo etiam venditio nulla est, si res tibi jam vendita a venditore denuo alii vendatur. *An res eadem bis vendi possit.*

Grotius de J. B. & P. l. 2. c. 12. §. 15. n. 2. si res sit bis vendita, ex duabus venditionibus eam valituram pronunciat, quæ in se continuit præsentem dominii translationem: id quod a propositione nostra minime abhorret, cum accurate loquendo, quemadmodum fieri debet, ubi

abiveritas est demonstranda, sine actuali translatione dominii res vendita dici nequeat (§.939.), nisi pacto quodam irregularitas inducatur, ut venditor sibi certa de causa reservet dominium

§. 1148.

De venditione uni promissa, cum altero perfecta. *Si venditio uni fuerit promissa, alteri vero res vendita, venditio valida est; venditor tamen tenetur promissario ad id, quod interest rem ipsi venditam non fuisse.* Quoniam enim venditio continet præsentem dominii translationem (§.939.), quamprimum de pretii quantitate ejusve solutione nulla amplius dubitatio est (§.958.), adeoque emtio venditio perfecta (§.968.), consequenter promissio venditionis non continet nisi promissionem translationis dominii; non obstante promissione uni facta, quod pro certo pretio rem tuam eidem vendere velis, dominium, quod adhuc habes, in alium transfers, consequenter rem valide vendis, (§.937.). *Quod erat unum.*

Enimvero promissione, quod cuidam rem vendere velis, ad venditionem perficiendam obligaris (§.969.), adeoque dum eam alteri vendis, obligationi tuæ non satisfacis. Sed si quis damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat, propterea quod obligationi tuæ non satisfecisti, ad id quod interest teneris (§.629. *p.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam si venditionem alicui promittis, & deinde eandem rem alii vendis, ei, cui promisisti, teneris ad id, quod interest, rem ipsi venditam non fuisse. *Quod erat alterum.*

Atque hic casus est, de quo loquitur *Grotius* (*not.* §. 1147.), quando definit, quænam ex duabus venditionibus valida esse debeat. Addit enim hanc rationem; quod per translationem dominii facultas moralis in rem abierit a venditore, quod non fiat per solam promissionem.

§. 1149.

De commodo & periculo rei bis venditæ. *Si rem tibi venditam alteri vendo, quamvis pretio ab altero emtore soluto, commodum tamen ac periculum rei venditæ tuum est.* Etenim si rem tibi venditam alteri vendo, venditio valida non est (§.1147.), consequenter dominium, quod in te translatum est (§.939.), in ea re retines, nec per hoc, quod alter pretium solvit, de quo vel fidem tuam secutus sum, vel tu alio modo mihi satisfecisti, id tibi invito auferri potest (§.336. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum commodum ac periculum rei venditæ ad te pertineat, quamprimum dominium in te transit (§.1125.); utrumque etiam ad te adhuc pertinet, si rem tibi venditam alteri vendo, quamvis pretio ab altero emtore soluto.

§. 1150.

Si uterque fuerit in mora, cui ea damnosa. *Si emtor, & venditor fuerit in mora, ne res tradita fuerit, qui postremo in mora est, damnum sentit, seu ei mora damnosa est.* Etenim si emtor sit in mora, ne res tradatur, periculum ad emtorem pertinet (§.1145. 1146. *b.* & §. 638. *part.* 3. *Jur. nat.*): si vero venditor in mora sit, ad venditorem pertinet a die moræ (§.1144.). Quodsi ergo damnum ob moram datur, id omnino sentire debet is, qui tunc in mora est, quando datur. Enimvero si & emtor, & venditor fuerit in mora, ne res tradita fuerit; per se patet, damnum, quod ex mora emergit, non contingere ob moram priorem, sed ob posteriorem. Quamobrem si & emtor, & venditor fuerit in mora, ne res tradita fuerit, qui postremo in mora est, damnum sentire debet, seu mora posterior damnosa est.

Ex. gr. Vendo tibi frumentum, quod statim traditurus fuissem, nisi mihi traditionem in certum diem differri visum fuisset. Enimvero cum id tibi tradi velles; ego non tradidi, sed sine consensu tuo traditionem ulterius distuli, & interea, dum ego in mora sum, frumentum incendio consumitur. Dico damnum esse mihi datum. Quodsi vero ego primus fuissem morosus, postea tu, & frumentum consumtum fuisset incendio, dum tu in mora es, damnum tuum foret.

foret; Nimirum in casu primo damnum contingit non ob moram tuam, sed meam, adeoque non culpa tua, sed mea (§. 648. *part. 3. Jur. nat.*); in secundo autem non ob meam, sed tuam moram, adeoque culpa tua, non mea. Etsi enim moræ posteriori non fuisset locus, nisi prior præcessisset, consequenter damnum datum non fuisset, nisi mora prima intervenisset, quoniam tamen mora posterior non necessario fluit ex priori, nec indivulso nexu cum ea cohæret, ideo quoque in ea imputanda prior attendi nequit, cum imputatio tota dependeat a libertate in agendo (§. 532. *part. 1. Phil. pract. univers.*). Propterea quod unus moras nectit prior, necesse non est ut alter moras nectat, sed potius, cum in mora nemo esse debeat (§. 652. *part. 3. Jur. nat.*), id facere minime debet. Alia longe ratio est dependentiæ actionum liberarum diversorum hominum a se invicem, quam dependentiæ causarum naturalium.

§. 1151.

Si duæ res alternative vendantur, ita ut optio detur emtori, quamnam earum eligere velit; antequam optio facta est, commodum ac periculum utriusque ad solum venditorem pertinet. Etenim si duæ res alternative vendantur, ita ut optio detur emtori, quamnam earum eligere velit; antequam optio detur, emtorem in neutra earum dominium habere patet, quippe quod in eum tum demum transit in ea, quam eligit, quando optio facta. Quoniam itaque periculum ac commodum ad emtorem tum demum pertinere incipit, quando dominium in eum transit (§. 1125.); si res alternative vendantur, ita ut optio detur emtori, quamnam earum eligere velit, antequam optio facta est, commodum ac periculum utriusque ad solum venditorem pertinet. *De commodo & periculo rerum alternative venditarum*

Non ignoro, Juris civilis interpretes aliter sentire, nimirum quod ante electionem periculum illius, quæ prius interiit, ad venditorem; quæ vero posterius ad emtorem pertineat, si vero pariter sive simul, sive successive perierint, una periculo emtoris fuerit. Hæc tamen opinio principiis rationis parum convenit. Venditio alternative facta, ut optio relinquatur emtori, quamnam eligere velit, non aliter intelligi potest, quam ut ea sit emtoris, quam elegerit. Quamdiu adeo nullam elegit, nulla quoque ipsius est. Venditor itaque non intelligitur nisi promisisse emtori, quod dominium ejus in eum transferre velit; quam elegerit; unde dum electio fit, eo ipso dominium in eum transfertur, seu abit (§. 13. *part. 3. Jur. nat.*). Dum vero in hoc consentit, ut non ante fit una earum emtoris, quam optione facta, cum commodum & periculum adhæreat dominio, cum quo ad alterum transit (§. 1125.); periculum quoque, quemadmodum commodum, interea suum esse vult. Nihil adeo in hisce iniqui est, multo minus injusti, quod periculum perinde ac commodum ante optionem ad venditorem solum pertineat.

§. 1152.

Si duæ res alternative vendantur, & emtor in mora fuerit, ne optio fiat; a die moræ periculum ad ipsum pertinet. Ostenditur eodem modo, quo supra demonstravimus, si emtor in mora sit, ne emtio ac venditio utrinque promissa perficiatur, a die moræ periculum esse emtoris (§. 1142.). Immo si emtor in mora fuerit, ne optio fiat, revera in mora est, ne emtio venditio perfici possit, adeoque propositio præsens per modum corollarii ex ista inferri potest. *Quid si emtor in mora fuerit.*

Ceterum hæc de periculo & commodo rei emtæ dicta sufficiant. Quodsi enim in casu quocunque, quando de eodem quæstio incidit, perpendas, utrum dominium in emtorem a venditore jam transierit, nec ne (§. 23. *part. 3. Jur. nat.*), vi principii generalis protinus inferre licet, num periculum & commodum ad emtorem, an ad venditorem pertineat (§. 1125.).

§. 1153.

Si venditio vi pacti resolutivi resolvitur ex nunc, emtor restituit rem, sine fructibus perceptis, fructus vero industriales pendentes pro rata inter venditorem ac emtorem dividendi, quantum valet usus fundi ab eo tempore, quo restituitur, donec fructus percipiantur, venditori, & cultura atque cura sua emtori: venditor autem *De eo, quod restituendum, si emtio resolvitur ex nunc.*

autem pretium statim restituit una cum impensis necessariis ac utilibus, quatenus sibi æque utiles, in rem factis, voluptuarias ac utiles sibi non æque utiles tolli permittit, si sine detrimento rei tolli possunt. Etenim si venditio vi pacti resolutivi resolvitur ex nunc, venditio ab eo tempore habetur pro nulla, quo conditio resolutiva existit, seu ipsa resolvitur (§. 1100.). Quamobrem cum venditione in emtorem dominium translatum fuerit (§. 939.), quando ea iterum resolvitur, dominium statim ipso jure redit ad venditorem, adeoque res, quæ hactenus fuerat emtoris, iterum venditoris est (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*). Ea igitur statim venditori restituenda (§. 467. *p. 2. Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Quoniam vero venditio nonnisi pro nulla habetur ab eo tempore, quo ea resolvitur (§. 1100.); a die venditionis usque ad diem resolutionis dominium, quod pleno jure fuit apud emtorem (§. 939.), intemeratum relinquitur, quo adeo tanquam jure suo usus emtor ac uti debuit. Quamobrem cum domino competat jus fructus percipiendi, nec ipso invito alius eosdem percipere possit (§. 441. *part. 2. Iur. nat.*); emtor quoque a die emtionis usque ad diem, quo pactum resolvitur, fructus omnes, quos percipit, suos facit, adeoque eos restituere non tenetur. *Quod erat secundum.*

Enimvero si fructus adhuc pendeant, a re, ex qua proveniunt, nondum separati sunt (§. 433. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum res tibi restituenda sit, quamprimum venditio resolvitur *per demonstrata n. 1.* adeoque antequam fructus ab ea separari, consequenter percipi possint (*§. cit.*); usus rei, ab eo tempore, quo pactum resolvitur, tuus est (§ 136. *part. 2. Jur. nat.*), mihi autem cultura & cura debetur, sine qua non provenissent (§. 432. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque fructus industriales communes sunt pro rata domino rei, ex qua proveniunt, & ei, cujus culturæ ac curæ debentur (§. 442. *part. 2. Jur. nat.*); erunt iidem pendentes, quando emtio resolvitur, communes venditori ac emtori pro rata, quantum valet usus fundi ab eo tempore, quo is restituitur venditori, usque ad tempus, quo percipiuntur, & cultura ac opera, quam impendit ante restitutionem emtor. Fructus adeo hi pro rata ista inter venditorem ac emtorem dividendi. *Quod erat tertium.*

Quoniam emtor, quamprimum emtio resolvitur, rem sibi venditam venditori restituere tenetur *per demonstrata n. 1.* pretium, quod pro re datum (§. 937.), retinere nequit venditor, cum alias venditio subsistere deberet ex parte emtoris, ac tantummodo resolvererur ex parte venditoris, venditore, quod ante venditionem erat suum, recipiente, minime autem emtore: quod cum sit absurdum, cum emtione resoluta quælibet pars contrahentium habere debeat, quod ante contractum habebat (§ 1100.), venditor omnino statim emtori pretium restituere debet, quando venditio resolvitur. *Quod erat quartum.*

Quoniam possessori omni impensæ necessariæ (§. 623. *part. 2. Jur. nat.*), ac utiles, quibus res fructuosior facta, restituendæ sunt (§. 625. *part 2. Jur. nat.*); multo minus dubitari potest, quin emtori, qui rem sibi venditam a die venditionis usque ad diem, quo emtio resoluta fuit, jure suo possedit (§. 157. *part. 2. Jur. nat.*), impensæ necessariæ ac utiles, quibus res fructuosior facta, restituendæ sint. *Quod erat quintum.*

Enimvero cum emtor norit, emtionem vi pacti resolutivi eidem additi vel resolutum iri, aut saltem ipsi verendum, ne iterum resolvatur, prout conditio resolutiva vel certo extitura est, vel num extitura sit ex parte contrahentium incertum est (§. 1100.); ideo de rei utilitate non statuere debet tantummodo respectu sui, verum etiam respectu venditoris, rem certo tempore recuperaturi, vel qui aliquando eam recuperare poterit. Quamobrem impensas utiles venditor restituere non tenetur, nisi quatenus sibi æque utiles, ut ipse eas facturus fuisset (§. 608 *part. 2. Jur. nat.*). *Quod erat sextum.*

Denique cum impensas voluptuarias ac utiles possessori cuicunque tollere liceat, si sine rei detrimento tolli possunt (§. 624. *p. 2. Jur. nat.*); eodem quo *n. 4.* modo patet, quando vi pacti resolutivi emtio resolvitur, impensas voluptuarias ac utiles venditori non æque utiles ab emtore tolli posse. *Quod erat septimum.*

Non

Non durum videri debet, emtorem perdere impensas voluptuarias ac utiles, venditori non æque utiles. Cum enim nosset, rem venditori iterum esse restituendam, aut saltem ipsi verendum esset, ne eam aliquando restituere teneatur; ab istiusmodi impensis abstinere debebat, quas num venditor facere voluisset, si ipsemet rem possedisset, præsumere non poterat. Emtori utique damnosum est, si impensas voluptuarias ac utiles, venditori non æque utiles perdit; sed non minus damnosum est venditori, si impensas, quas ipse facere noluisset, vel etiam non potuisset, restituere teneretur. Damnum vero hoc accidit culpa emtoris, non venditoris, qui omni culpa vacat. Quamobrem cum damnum ferre debeat is, cujus culpa est, si damnum eius, cujus culpa accidit, colliditur cum damno alterius, qui omni culpa vacat (§. 629. *part. 2. Jur. nat.*); emtor omnino impensas perdere, nequaquam vero venditor eas restituere tenetur.

§. 1154.

Si venditio vi pacti resolutivi resolvatur ex tunc, emtor statim restituere tenetur rem & fructus perceptos, pendentes ac percipiendos; venditor autem restituere debet pretium & impensas necessarias in fructuum perceptionem factas & quas facere debuisset, si quos percipere non neglexisset, una cum pretio operarum & curæ, sine quibus industriales percipi non potuissent, ac quantum valet usus pecuniæ a die venditionis usque ad eum diem, quo emtio resoluta. Quodsi enim venditio vi pacti resolutivi ex tunc, ea retro resolvitur, quasi scilicet statim ab initio fuisset nulla (§. 1100.), consequenter & venditor, & emtor habere debet, quod habuisset, si venditio facta non fuisset. Venditor, si res vendita non fuisset, habuisset rem & fructus a die venditionis usque ad diem resolutionis perceptos & quos percipere non neglexisset una cum pendentibus eo die, quo pactum resolvitur, sed impensas quoque necessarias in fructuum perceptionem facere, ac operas & curam impendere debuisset, sine quibus industriales percipi non poterant. Emtor vero habuisset pretium, quod pro re solvit, ac a die venditionis, quo solutum supponitur, vel die solutionis, usque ad diem, quo pactum resolvitur, pecunia sua uti potuisset, nec ullas in fructuum perceptionem impensas fecisset, nec in industriales operam & curam impendisset, quæ tamen dominiis introductis rebus æquiparantur (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*), & perinde ac hæ pretio æstimantur (§. 291.). Quamobrem patet venditione vi pacti resolutivi ex tunc resoluta, emtorem statim restituere debere venditori rem & fructus perceptos, pendentes item ac percipiendos; venditorem autem restituere debere emtori pretium & quantum valet usus pecuniæ a die solutionis usque ad diem, quo pactum resolvitur, una cum impensis necessariis in fructus perceptos factis, vel percipiendos faciendis, & pretio operarum & curæ, sine quibus industriales percipi non potuissent.

De eo, quod restituendum, si venditio ex tunc resolvatur.

Nihil hic difficultatis est, cum & emtor, & venditor tantundem post contractum resolutum habere debeat, quantum habiturus fuisset, si contractum non fuisset, cum nemo locupletior fieri debeat ex re alterius (§. 678.), nec cum alterius damno (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*). Restitutio itaque ita fieri debet, ne contractus resolutio ulli contrahentium sit damnosa.

§. 1155.

Si impensas in rem fecit emtor, & emtio resolvitur vi pacti resolutivi ex tunc; venditor necessarias & sibi æque utiles restituit, voluptuarias & sibi non æque utiles tolli permittit, si sine rei detrimento tolli possunt. Ostenditur eodem modo, quo idem ostendimus contractu emtionis ex nunc resolutæ (§. 1153.).

De impensarum in rem factarum restitutione, emtione ex tunc resoluta.

Quæ ibidem annotavimus (*not.* §. 1153.), ea etiam hic tenenda sunt. Neque hic obstat, quod modo diximus (*not.* §. 1154.), restitutionem ita fieri debere, ne contractus resolutio ulli contrahentium sit damnosa: si enim emtor perdit impensas venditori minus utiles & voluptuarias, sua culpa damnum incurrit.

§. 1156.

Pactum de restitutione fructuum & impensarum emtioni sub conditione resolutiva initæ adjectum.

Si emtioni venditioni pactum resolutivum adjicitur; in voluntate contrahentium positum est, quomodo de restitutione fructuum & impensarum inter se convenire voluerint. Quamvis enim jure naturali definitum sit, quid tam emtor venditori, quam venditor emtori restituere debeat, prout emtio vi pacti resolutivi resolvitur vel ex nunc, vel ex tunc (§. 1153. *& seqq.*; naturaliter tamen unicuique permissum est jus suum remittere (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque alterum ab obligatione sibi quid præstandi liberare (§. 97. *part.* 3. *Jur. nat.*), ac a domini præterea voluntate unice pendet, quomodo dominium vel jus quoddam suum in alterum transferre velit (§. 12. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem dubium non est, quin in voluntate contrahentium positum sit, si emtioni venditioni pactum resolutivum adjicitur, quomodo de restitutione fructuum & impensarum inter se convenire voluerint.

Nemo non videt, qui animum ad ea attendit, quæ de restitutione tam venditoris, quam emtoris dicta sunt (§. 1153. *& seqq.*), multas oriri posse lites de eo, quod restituendum est, subinde difficulter terminandas. Quamobrem consultius est, ut de eo, quod restituendum, si emtio resolvitur, expresse conveniatur: ita enim extra omnem controversiam est, quidnam unusquisque restituere debeat, nimirum id, quod sibi restitui stipulatus est & ad quod restituendum alter sese obligavit. Ita conveniri potest, ne impensæ utiles ac voluptuariæ sint restituendæ, nec restituendæ sint necessariæ, nisi consensu venditoris factæ, non tamen dissentiendum sit, si necessariæ faciunt ad rei conservationem; vel sine iis usus haberi nequit, quem initio venditionis res habebat. Immo convenire etiam potest ita, quemadmodum lex naturæ restitutionem præscribit (§. *cit.*): quo ipso convenitur, quod eadem præcisa stare velint contrahentes, nec aliqua ex parte unus, vel alter jus quoddam suum remittere velit, ut adeo non superflua, nec prorsus inutilis existimari debeat istiusmodi conventio. Ceterum cum ex principiis generalibus, quæ de restitutione ex emtione sub conditione resolutiva contracta demonstravimus, nullo negotio inferantur, quæ ex pactis resolutivis specialibus restituenda sint; ideo supervacaneum existimo ad particularia descendere.

§. 1157.

De præstatione emtoris ob moram in pretio solvendo.

Si emtor pretium non solvit eo tempore, quo solvere debet; venditori præstare debet, quantum valet usus pecuniæ a die moræ. Etenim si emtor pretium non solvit eo tempore, quo solvere debet, in mora est (§. 638. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum venditor carere cogatur usu pecuniæ, adeoque lucrum ejus cesset, quod ex eodem habere poterat (§. 614. *part.* 3. *Jur. nat.*); lucrum ejus cessat, propterea quod emtor in mora est. Enimvero si lucrum tuum cessat, propterea quod alter in mora est, ad id quod interest tenetur (§. 655. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam emtor tenetur venditori ad id, quod interest, pecuniam eo tempore non fuisse solutam, quo solvi debebat, consequenter si is pretium non solvit eo tempore, quo solvere debet, venditori præstare tenetur, quantum valet usus pecuniæ a die moræ.

Quantum valeat usus pecuniæ, de eo deinceps dicemus. Lege civili permittitur, ut usuræ a die moræ exigantur, quas ea pro usu pecuniæ definit.

§. 1158.

Quando emtio non perficiatur, etsi de pretio fuerit conventum.

Si de pretio fuerit conventum & venditor se eam tibi pro eo dare declarat, tu tamen pretium statim dare non vis, & venditor in dilationem consentire non vult, emtio nulla est. Quamvis enim venditor, dum declarat se tibi rem pro pretio convento dare velle, in te transferat dominium rei emtæ (§. 13. *p.* 3. *Jur. nat.*); id tamen non transfert nisi sub hac conditione, si pretium solveris (§. 958.). Quodsi adeo tu pretium statim solvere nolis, venditor autem in dilationem ejus

ejus consentire noluerit, conditio deficit, adeoque in te dominium translatum non est (§. 534. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum sine translatione dominii non perficiatur emtio (§. 939.); in hypothesi propositionis præsentis emtio nulla est.

Ostenditur etiam hoc modo. Quando venditor vult pretium statim solvi, dominium non transit in emtorem, nisi pretium solvatur (§. 960.). Quamobrem cum sine translatione dominii non perficiatur emtio (§. 939.); in hypothesi propositionis præsentis emtio nulla est.

Nihil adeo actum est; si venditor rem dare noluerit, nisi præsentem numeres pecuniam, tu vero numerare vel non possis, vel nolis. Pretii enim dilatio non inest ipsi contractui (§. 937.), sed per pactum, quod adjicitur, demum ad eum accedit, cum in arbitrio venditoris unice positum sit, utrum in dilationem solutionis consentire velit, nec ne (§. 959.).

§. 1159.

Quid inde sequatur.

Quoniam emtio statim nulla est, *si venditor pro pretio convento rem dare non vult, quia non præsentem offers pecuniam* (§. 1158.); *si postea rediens præsentem pecuniam numerare velis, venditor non obligatur ad rem pro pretio convento tradendam, interea etiam, donec redieris, eam alii vendere potest, nisi aliter conveniatur.*

Nimirum quia emtio statim nulla est, perinde omnino est, ac si a vobis non fuisset contractum. Unde ex contractu tibi quoque ad nihil obligatus est venditor. Res ipsius propria mansit, de qua adeo disponere potest pro arbitrio suo. Cum te adeo redeunte de novo contrahere debet, atque adeo ipsius est arbitrii, num pro eo pretio rem nunc dare velit, in quod ante consenserat. Nihil enim obstat, quominus pœnitere possit. Immo ab ipsius unice voluntate pendet, utrum nunc rem vendere, an retinere malit, utrum tibi, an alii vendere velit (§. 12. *part.* 3. *Jur. natur.*). Hæc ideo addimus, etsi vulgaria, ut præscindamus injustas querelas. Ostendendum quoque quid juri naturali consentaneum sit in iis, quæ vulgo fiunt ac jure fieri putantur. Id enim maxime usui est in moralibus, ne a rectitudine actionum deflectas.

§. 1160.

An res emta reddi ac pretium repeti possit.

Rem semel emtam venditori reddere nequit emtor, nec pretium repetenti restituere tenetur venditor: aut, si pretium nondum solvit, ab eo solvendo non liberatur emtor, quod rem reddere velit. Quodsi enim res semel emta, venditor dominium in emtorem transtulit (§. 939.), adeoque res emtoris propria est & si pretium statim solutum, dominium quoque pecuniæ in venditorem translatum (§. 955.), adeoque ea ipsius propria est (§. 124. *part.* 3 *Jur. nat.*). Quodsi vero venditor in dilationem pretii consentit, dominium in emtorem transit & pecunia tanquam mutuo data debetur (§. 960.). Quoniam itaque nemo jus suum quæsitum alteri invito auferre potest (§. 336. *part.* 2. *Jur. nat.*), nec quisquam seipsum ab obligatione sua liberare valet (§. 674. *part.* 3. *Jur. nat.*); res semel emta venditori ab emtore reddi nequit, nec pretium repetenti restituere tenetur venditor, aut, si pretium nondum solvit, a solutione non liberatur emtor, quod rem reddere velit.

§. 1161.

Quando liceat ab emtione, vel venditione perfecta recedere.

Si emtione jam perfectâ pretium solvere nolit emtor, vel rem tradere nolit venditor; in casu priori venditori, in posteriori emtori a pacto recedere licet. Etenim ex contractu emtionis venditionis perfecto emtor obligatur ad pecuniam solvendam, venditor ad rem tradendam (§. 983.), consequenter emtio venditio mutuas præstationes continet (§. 80. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo pretium solvere nolit

nolit emtor, vel rem tradere nolit venditor, in casu priori emtor, in posteriori venditor præstare non vult, quod ex contractu debet. Enimvero si pactum mutuas præstationes continet & unus paciscentium præstare nolit, quod debet, nec alter ad id præstandum tenetur, quod ipse debet, sed ei a pacto recedere licet (§. 827. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si emtione jam perfecta pretium solvere nolit emtor, vel tradere rem nolit venditor, in casu priori venditori, in posteriori emtori a pacto recedere licet.

Per se patet, quando ab emtione venditione recedit vel emtor, vel venditor, eam rescindi, seu pro non facta declarari (§. 928.). Quoniam vero necesse non est, ut in casu priori venditor, in posteriori emtor a contractu recedat, cum salvum sit jus alterum ad contractum consummandum vi adigendi (*not.* § 827. *part.* 3. *Jur. nat.*), pro vero autem haberi contra alterum non possit, nisi quod sufficienter fuerit indicatum (§. 427. *part.* 3. *Jur. nat.*); si in casu priori venditor in posteriori emtor a contractu recedere velit, id ipsum indicandum est, ac hoc demum pacto emtio venditio pro non facta habetur, adeoque rescinditur (§. 928.). Hinc non licet venditori rem statim alii vendere, si venditor pretium, cujus solutio consensu ipsius, vel in diem certum vel incertum fuerit dilata, non solvat, nisi sub lege commissoria fuerit contractum (§. 1039); sed emtio ante rescindenda, quam nova cum alio contrahi possit. Obiter quasi & exempli gratia hoc monemus, ne in iis demonstrandis simus justo prolixiores, quæ ex antea demonstratis facile deducuntur.

§. 1162.

Quando cum dispendio partis pretii jam solutæ, vel arrhæ datæ a contractu recedatur.

Si parte pretii jam soluta, vel arrha data, re tamen nondum tradita, emtor a contractu recedere velit; venditor ab eodem recedens partem pretii jam solutam, vel arrham datam restituere non tenetur. Patet, ut ante (§. 1161.), emtionem venditionem esse contractum, seu pactum (§. 794. *part.* 3 *Jur. nat.*), quod mutuas præstationes continet. Enimvero si qui a pacto discedit aliquid jam præstitit, ego autem ipsi nihil adhuc præstiti; ego ab eodem recedens nihil ipsi restituere teneor (§. 829. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si parte pretii jam soluta, vel arrha data, re tamen nondum tradita, emtor a contractu recedere velit; venditor ab eodem recedens partem pretii jam solutam, vel arrham datam restituere non tenetur.

Hoc minime contrariatur ei, quod supra demonstravimus (§. 996.), si dator arrhæ contractum adimplere nolit, qui eam accepit, eum tamdiu retinere illam posse, donec ipsi fuerit satisfactum: etenim ibidem supponitur, venditorem, qui arrham accepit, a contractu semel perfecto recedere nolle, ad quod faciendum ipsum minime obligatum esse constat (*not.* §. 1161.). In præsenti autem propositione supponitur, quod a contractu etiam recedat venditor, quia ab eodem recedit emtor. Ceterum hinc patet, juri naturæ minime refragari, ut cum dispendio arrhæ ab emtione semel perfecta recedatur, etiamsi non fuerit conventum, ut cum eodem recedere liceat, vel nonnisi eum eodem recedi possit. Quodsi enim ita fuerit conventum, consentire debet venditor, si cum dispendio arrhæ a contractu recedere velit emtor; si ita non fuerit conventum, venditori integrum est, utrum consentire velit, nec ne. Neque vero existimandum est, quod dubitandum non sit, quin venditor semper a contractu recedere velit, si partem pretii datam, vel arrham datam lucrari possit: possunt enim venditori esse rationes, cur contractum adimpleri, quam lucrum istud habere malit, quas tamen hic sigillatim perstringere instituti nostri non est.

§. 1163.

Quomodo emtio venditio dissolvatur.

Emtio venditio semel perfecta, immo etiam consummata, mutuo dissensu dissolvitur. Emtio enim venditio contractus est (§. 937.), seu pactum (§. 794. *part.* 3. *Jur. nat.*). Enimvero pacta a contrahentibus dissolvuntur mutuo dissensu (§. 840. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam emtio venditio semel perfecta, immo etiam consummata, mutuo dissensu dissolvitur.

Hinc rem emtam recipit venditor, pretium vero emtori restituit, aut a solutione, si adhuc debet, emtorem liberat; vel venditor restituit pretium, aut partem pretii, vel arrham datam, &

& rem, si nondum tradidit, retinet. Aliud nimirum est pactum dissolvere (§. 836. *part. 3. Jur. nat.*); aliud vero ab eodem recedere, quia alter ab eodem recedit (§. 827. *p. 3. Jur. nat.*). Pacta dissolvi possunt, etiamsi jam fuerint consummata; ab iis autem non receditur, si jam consummata fuerint, nec qui ex sua parte id consummavit, ab eo amplius recedere potest.

§. 1164.

Si emtio fuerit dissoluta, & emtorem pœniteat, venditor ad rem pro pretio præsente tradendam non obligatur; vel si venditorem pœniteat, emtor ad pretium pro re sibi tradenda solvendum non obligatur. Quando enim paciscentes pactum dissolvunt, inter se conveniunt, quod neuter ab altero exigere velit, quod ex pacto sibi debetur (§. 844. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem si emtio dissolvitur, emtor ac venditor inter se conveniunt, quod emtor a venditore exigere nolit rei traditionem, venditor vero exigere nolit pretii solutionem. Quodsi ergo emtio fuerit dissoluta, & emtorem pœniteat, venditor ad rem pro pretio præsente tradendam non obligatur, vel si venditorem pœniteat, emtor ad pretium pro re sibi tradenda solvendum non obligatur. *Effectus dissolutionis.*

Nimirum quamprimum emtio dissolvitur, perinde est ac si ea non fuisset contracta, & utraque pars statim liberatur ab obligatione sua, quam contraxerat; utraque etiam ex contractu jus nullum retinet.

§. 1165.

Res evinci dicitur, si quis eam ob jus, quod in ea habet, nec exercere potest, nisi eam in potestate sua habet, a possessore aufert. Unde *Evictio* est ablatio rei a possessore ob jus auferenti in ea competens, quod exercere nequit, nisi eam habeat in potestate sua. *Evictio quid sit.*

In Jure civili additur, ablationem fieri debere per sententiam judicis. Enimvero cum in statu naturali originario nemo alterius potestati subjectus sit (§. 143. *part. 1. Jur natur.*), sed quilibet sui juris sit (§ 144 *part. 1. Jur. nat.*); evictio nobis ita definienda fuit, ut statui huic conveniat. An vero necesse sit, ut res in statu civili sententia judicis evincatur, suo videbimus loco. Sed demus exemplum, ut definitio, quam dedimus, rectius intelligatur. Tu a non domino emisti rem alienam, eamque tibi a venditore traditam possides. Dominus ob dominium sibi in ea competens eam vindicat (§. 544. 545. *p. 2. Jur. nat.*). Ablatio hæc dicitur evictio, etsi vi facta (§. 543. *part. 2. Jur. nat.*), justo nimirum bello erepta ei, qui eam, dominio prob to, restituere non vult, solo titulo justo possessionis se defendens.

§. 1166.

Evictionem præstare dicitur, qui satisfacit alteri pro damno, ob rem evictam eidem obveniente. Unde *Præstatio evictionis* est reparatio damni ob rem evictam possessori obvenientis. *Præstatio evictionis quid sit.*

Ita si res emta evincitur, cum pretium amittas, quod pro ea dedisti, evictio præstatur, si idem tibi restituitur a venditore, ac quod præterea aliud damnum incurris, propterea quod res evicta fuit, tibi resarcitur.

§. 1167.

Emtor pretium solvit sub hac conditione, ut res sit sua. Dat enim pretium rei, seu pecuniam, qua æstimatur, pro re (§. 937.), consequenter pretium dare non vult, nisi venditor etiam det rem, adeoque dominium ejus in se transferat (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*), ut ea sit sua (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem patet emtorem non solvere pretium, nisi sub hac conditione, ut res a venditore sibi tradita sit sua. *Quomodo pretium pro re solvatur.*

Ab-

Absurdum sane foret statuere, emtorem velle pretium solvere, etiamsi res tradita sua esse non debeat, sed alterius, qui eam ab emtore iterum auferre possit.

§. 1168.

De re aliena a sciente emta. *Qui sciens rem alienam emit, possessionem saltem emere intelligitur.* Qui enim scit rem esse alienam, is quoque scit, venditorem rem vendere non posse, nec se ab eo acquirere nisi possessionem (§. 941.). Quamobrem cum nihilominus venditori pretium solvat; pro possessione id solvisse censetur. Quodsi ergo quis sciens rem alienam emit, possessionem saltem emere intelligitur.

Rem a non domino emere non potes, quia eam tibi vendere nequit. Si ergo tibi rem tradit, nonnisi possessionem in te transfert. Nec est quod excipias, te ignorasse, quod rem alienam vendere nequeat. Si quis enim rem tuam vendere velit, hoc minime pateris: &, ubi te inscio vendiderit, emtionem validam esse debere non vis, sed rem tuam tibi restitui petis. Ignorantia igitur, quam prætendis, nulla est.

§. 1169.

An quilibet venditor præsumatur dominus. *Venditor præsumitur dominus rei, nisi prostent rationes in contrarium.* Quoniam enim rem vendere, adeoque eam tibi dare vult (§. 937.), pro domino se gerit (§. 676. *part.* 2. *Jur. nat.*), adeoque eam detinet tanquam suam (§. 124. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter eam possidet (§. 150. *p.* 2. *Jur. nat.*). Sed possessor quilibet præsumitur dominus rei, nisi prostent rationes probabiles in contrarium (§. 1033. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam venditor præsumitur dominus rei, nisi prostent rationes in contrarium.

Dominii probatio difficilis. Quamobrem emtio venditio difficillime contraheretur, si non ante contrahenda esset, quam dominium suum probasset venditor. Cum igitur hoc contractu quotidie opus habeant homines ad eas res sibi comparandas, quibus indigent; dominii præsumtio ad emtionem contrahendam sufficit.

§. 1170.

Quomodo cum venditore contrahatur. Quoniam quilibet venditor præsumitur dominus rei, nisi prostent rationes in contrarium (§. 1169.); *emtor quilibet cum venditore tanquam cum domino contrahit, nisi noverit rem esse alienam.*

Nemini imputari potest, quod rem a non domino emerit, quem dominum esse putabit, cum ista præsumtio admittenda sit in emtione, quamdiu nullæ prostant rationes in contrarium.

§. 1171.

An præstatio evictionis insit emtioni. *Emtioni inest tacita hæc conditio, ut evictio præstetur.* Emtor enim pretium solvit sub hac conditione, ut res sit sua (§. 1167.), adeoque tanquam dominus de ea pro arbitrio suo disponere possit (§. 118. 121. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter vult pretium sibi restitui, nisi res sit sua, & ut resarciat damnum inde obveniens, quod ea tanquam sua usus. Quoniam itaque sua non manet, saltem non pleno jure (§. 137. *part.* 2. *Jur. nat.*), si quis rem ab eodem aufert ob jus sibi in ea competens, quod exercere nequit, nisi eam habeat in potestate sua, consequenter si eam evincit (§. 1165.); emtor utique vult pretium sibi restitui &, si quod aliud ipsi obveniat, damnum, quod re tanquam sua usus, id sibi resarciri (§. 494. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum evictio præstetur, si venditor emtori satisfacit pro damno ob rem evictam eidem obveniente (§. 1166.); emtor pro re non solvit pretium nisi sub hac conditione, ut venditor evictionem præstet. Emtioni itaque inest tacita hæc conditio, ut evictio præstetur.

Nemo

Nemo vult emtionem sibi esse damnosam. Nisi enim fortes adsint rationes in contrarium, in emtione venditione is animus esse videtur contrahentibus, ut observetur æqualitas (§. 976.), consequenter ut, quantum quis dat, tantum ab altero recipiat (§. 898). Hic autem animus esse nequit emtori, si nolit evictionem sibi præstari.

§. 1172.

Quoniam emtioni inest tacita hæc conditio, ut evictio præstetur (§. 1171.); *venditor emtori ad evictionem præstandam ex ipso contractu obligatur, etiamsi eam expresse non promiserit*, consequenter ad eam præstandam se obligaverit (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*). *Evictionis præstationem ex ipsa emtione ac venditione deberi.*

Non tamen hoc obstat, quominus emtor evictionis præstationem sibi promitti jubeat: quoniam enim hac promissione contrahitur obligatio eam præstandi, venditorem sic firmior tenet obligatio.

§. 1173.

Circumspecti esse debemus, ne in casu dubio rem majoris præsertim pretii ab eo emamus, qui evictionem præstare nequit. Si quis enim evictionem præstare nequit, is reparare nequit damnum ob rem evictam nobis obveniens (§. 1166.), adeoque damnum incurrimus, quod rem ab eo emerimus, qui evictionem præstare nequit. Quamobrem cum omnem operam dare debeamus, ut caveamus, ne nobis quoad patrimonium nostrum damnum aliquod inferatur (§. 494. *part. 2. Jur. nat.*); circumspecti utique esse debemus, ne in casu dubio rem majoris præsertim pretii ab eo emamus, qui evictionem præstare nequit. *Qua circumspectione opus sit in emendo.*

Si satis constet, nos a domino emere, per se patet, hac circumspectione non esse opus. Immo præstat emere a domino, qui evictionem præstare nequit, quam non dominum sibi obligatum habere ad evictionem præstandam, etiamsi eam præstare possit.

§. 1174.

Si quis sciens a non domino emit; ad evictionem ipsi præstandam non tenetur. Qui enim sciens a non domino emit, possessionem tantummodo emere intelligitur (§. 1168.), consequenter novit, rem suam non esse, & eam a domino evinci posse. Emtio adeo possessionis in se non continet obligationem præstandi evictionem, neque adeo ad eam præstandam non dominus ei obligatur, qui rem emere non poterat, nec debebat. *An ei, qui sciens rem alienam emit, obligetur venditor ad præstandam evictionem.*

Si quis sciens emit rem alienam, quam sibi traditam domino restituere obligatus est (§. 467. *part. 2. Jur. natur.*), dolum committit (§. 701. 705. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Hic adeo nullam parere potest obligationem ad præstationem evictionis, cum sit actus lege naturali prohibitus (§. 300. *part. 1. Jur. nat.*). Sibi adeo imputet emtor, si in damnum incurrit.

§. 1175.

Evinci etiam possunt res incorporales. Etenim res incorporales non minus in dominio sunt, quam corporales (§. 216. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque eas dominus a possessore vi juris sui non minus auferre potest, quam corporales, consequenter evinci etiam possunt (§. 1165.). *An res incorporales evinci possint.*

§. 1176.

§. 1176.

Jura in re aliena num evinci possint.

Quoniam jura in re aliena nobis competentia res incorporales sunt (§. 497. *part.* 1. *Jur. nat.*), res vero incorporales evinci possunt (§. 1175.), *jura etiam in re aliena nobis competentia evinci possunt.*

Ex. gr. Si mihi competit usufructus in agro tuo, & tu eum vendis alteri; dubium non est, quin usumfructum evincere possim, seu ego te vi adigere queam in statu naturali ad usumfructum mihi concedendum. Idem intelligitur, si tibi vendo jus venandi, quod non mihi, sed alii competit.

§. 1177.

An in venditione rerum incorporalium præstanda evictio.

Si res incorporalis venditur, venditor obligatur ad evictionem præstandam. Etenim etiam res incorporales perinde ac corporales vendi (§. 1101.), ac evinci possunt (§. 1176.). Quamobrem cum emtioni insit tacita hæc conditio, ut evictio præstetur (§. 1171.), consequenter emtori ex ipso contractu obligatus sit venditor ad evictionem præstandam; quin etiam ad eam præstandam obligetur venditor, si res incorporalis vendatur, dubitandum non est.

Ex. grat. Vendo tibi jus venandi, quod non mihi competit, sed alii, sive bona, sive mala fide, modo tu putes id mihi competere. Quodsi hoc ab eo, cui competit, evincatur; ego tibi obligatus sum ad evictionem præstandam. Similiter tu a me emis usumfructum in re mea ad certum diem, qui tamen alii competit. Quodsi hic eundem evincat, ego tibi evictionem præstare teneor.

§. 1178.

Jura rei alienæ inhærentia num sint vitia.

Jura, quæ quis in re alterius habet, referuntur inter vitia rei. Etenim cum domino competat jus non patiendi, ut quis alius quicquam faciat se invito, quod sibi vi dominii facere licet (§. 121. *part.* 2. *Jur. nat.*), si quis jus in re alterius quoddam habet, hoc ipso dominium deminuitur, adeoque res ipsa usui suo minus apta redditur. Quamobrem cum vitia rei sint, quæ eidem inhærent ac eam usui suo minus aptam reddunt (§. 1043.); jura, quæ quis in re alterius habet, referuntur inter vitia rei.

Ex. gr. Si quis in agro tuo habet jus exigendi decimas; hoc jus vitium agri est. Similiter si cui hypotheca in agro tuo constituta, ea agri vitium est.

§. 1179.

An ea emtori indicanda.

Quoniam jura, quæ quis in re alterius habet, inter vitia rei referuntur (§. 1178.), vitia vero rei, quæ aliunde nota non sunt, emtori indicare tenetur venditor (§. 1044.); *si in re, quam vendere vis, alteri cuidam jus quoddam competit, id emtori indicare debes, nisi jam aliunde sit notum.*

§. 1180.

De præstanda evictione juris in re emta tertio competentis.

Si tertius quidam jus quoddam sibi competens in re emta evincit; venditor evictionem præstare tenetur. Quodsi enim venditor non indicet emtori, jus quoddam in ea re, quam ipsi vendit, tertio cuidam competere, cum illud indicare debeat (§. 1179.), dum dominium in eum transfert (§. 939.), jus quoque excludendi alium quemcunque quocunque jure in ea re transfert (§. 121. *part.* 2. *Jur. nat.*),

nat.), consequenter hoc ipsum jus, tanquam rem incorporalem (§. 498. *part.* 1. *Jur. nat.*), eidem vendit. Enimvero si res incorporalis venditur, venditor obligatur ad evictionem præstandam (§. 1177.). Ergo etiam obligatur ad præstandam evictionem, si tertius quidam jus quoddam sibi competens in re emta evincit.

Quoniam Jus in re emta tertio competens est vitium rei (§. 1178.), adeoque accidens ingratum (§. 1043.), quod pretium rei minuit (§. 1039.), immo subinde omnem utilitatem ex re percipiendam adimit, veluti ususfructus, quem quis in ea re habet; cum in omni venditione is animus esse videatur contrahentibus, ut observetur æqualitas, nisi adsint rationes fortes in contrarium (§. 976.), consequenter emtor tantundem recipere velit, quantum dat (§. 988.), æquitati maxime convenit præstatio evictionis juris tertio cuidam in re vendita competentis.

§. 1181.

De præstanda evictione rei a seipso evictæ.

Si quis inscius rem alienam emit ac postea ex alia causa dominium rei acquirit, eam a seipso evincere potest & venditor ad præstandum evictionem eidem tenetur. Etenim si quis inscius rem alienam emit, venditor ex ipso contractu obligatur ad evictionem præstandam (§. 1172.). Enimvero si postea ex alia causa dominium ejus acquirit, eandem non minus, quam anterior dominus, evincere potest a quocunque possessore (§. 1165.); consequenter etiam a seipso, in quem nonnisi possessio translata a venditore (§. 941.). Quamobrem venditor quoque obligatur ad præstandam evictionem, si quis inscius rem alienam emit ac postea ex alia causa dominio acquisito eandem a seipso evincit (§. 336. *part.* 2. *Jur. nat.*).

Nimirum in hoc casu emtor duplicem repræsentat personam, primo emtoris, deinde domini. Qua emtor possessionem habet ex contractu, qua dominus dominium ex alia causa. Quamobrem cum dominus rem a possessore evincere possit; nil obstat, quo minus aliquis tanquam dominus rem a se evincat tanquam a possessore. Nulla vero ratio est, cur obligatio venditoris extingui debeat per hoc, quod dominium rei in te translatum fuerit, quæ extincta minime fuisset, si vel anterior dominus idem retinuisset, vel in alium transtulisset. Ex. gr. Tu emis a Sempronio librum, qui meus est. Ego postea librum hunc tibi dono. Nulla sane est ratio, cur ideo carere debeas pretio, quod tibi restituendum erat a Sempronio, si ego a te librum evicissem: neque enim id Sempronio donare volui, sed tibi.

§. 1182.

De præstatione, si res ab ipso venditore evincatur.

Si venditor rei alienæ postea ex alia causa dominium ejus acquirit & eam ab emtore evincit; ad præstandam evictionem eidem tenetur. Quodsi enim res aliena fuerit vendita, emtor non acquisivit nisi possessionem (§. 941.). Quamobrem si postea venditor ex alia causa dominium ejus acquirit, eandem non minus, quam anterior dominus, a quocunque possessore evincere potest (§. 1165., consequenter etiam ab emtore suo. Enimvero huic obligatur ad præstandam evictionem ex ipso contractu (§. 1172.). Quoniam itaque jus quæsitum emtori auferre nequit (§. 336. *part.* 2. *Jur. nat.*); ad præstandam evictionem hanc emtori tenetur.

Non est, quod existimes, emtionem validam fieri debere, quæ antea nulla erat (§. 941.), postquam dominium in venditorem translatum: Etenim quamprimum is fit dominus, in ejus arbitrio positum est, utrum dominium, quod nactus est, in te transferre malit (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*), an evictionem præstare velit, ad quam præstandum tibi obligatus (§. 1172.). Quemadmodum itaque tu uti potes jure tuo, ut præstationem evictionis exigas; ita etiam venditor uti potest jure suo, ut rem a te evincat. Hoc modo neuter de injuria sibi facta conqueri potest.

§. 1183.

Quamdiu res pro evicta haberi nequeat.

Si res possessori aufertur, jure, quod auferens in ea prætendit, nondum sufficienter probato, ea evicta non est. Etenim antequam auferens jus, quod in re ab altero possessa prætendit, sufficienter probavit, constare nequit, num revera jus istud eidem competat. Quodsi ergo eandem possessori aufert, dici minime potest, eam esse ablatam ob jus auferenti in eandem competens. Quamobrem cum res evicta non sit, nisi fuerit ablata ob jus auferenti in eadem competens (§. 1165.); ea quoque evicta non est, si res possessori auferatur jure, quod auferens in ea prætendit, nondum sufficienter probato.

Ex. grat. Emisti a me fundum, in quo dominium prætendit Titius. Si eundem tibi aufert, antequam dominium sufficienter probaverit, fundus evictus non est. Aliud nimirum est prætendere dominium in fundo; aliud idem in eodem habere.

§. 1184.

Probatio quænam ad evictionem requiratur.

Quoniam res evicta non est, quæ possessori aufertur, antequam auferens jus suum in eadem, quod prætendit, sufficienter probavit (§. 1183.); *ad evictionem requiritur sufficiens juris auferenti in re competentis probatio.*

Sane si dominium in re habere prætendis, natura vi adigere nequis eum, qui eandem in potestate sua habet, ut restituat, antequam dominium probaveris (§. 546. *part. 2. Jur. nat.*). Ac idem intelligitur de quocunque alio, qui potius jus quoddam aliud in ea prætendit. Quando nimirum rem evincis, eam jure auferre debes. De jure autem tuo constare nequit sine probatione.

§. 1185.

Auctor quinam dicatur.

Auctor, scilicet juris, quod quis in re habet, dicitur is, a quo is rem accepit, seu a quo jus in eum transiit. Quamobrem cum emtor jus suum habeat a venditore (§. 939.); *venditor autor est*; juris scilicet emtori in re emta competentis.

Hinc & venditores dicuntur auctores, veluti si tu a me emis agrum, a me auctore eum emisti, si nempe vendidi tanquam meum, adeoque meo, non alieno nomine. Proprie autem loquendo nec venditor est, nisi qui suo nomine vendit: qui enim alieno nomine vendit, mandatarius venditoris est.

§. 1186.

Malus auctor quinam sit.

Malus auctor vocatur is, qui tale jus, quod in alium transferre debet, non habet.

Ex. grat. Si a non domino rem emis, erit is malus auctor, quia dominium, quod in te transferre debet (§. 939.), non habet. Hinc *Cicero* Verrin. 7. *Tum illi*, inquit, intellexerunt, *se id, quod a malo auctore emissent, diutius obtinere non posse*: ubi per auctorem intelligitur venditor, & hic malus auctor appellatur, quia jus vendendi, seu dominium, quod transferre debebat, non habebat.

§. 1187.

Auctori quando constare debeat

Si auctor evictionem præstare debet, de probatione juris, ob quod rem possessori auferre vult alius, ei constare debet. Etenim evictio præstatur ob rem evictam (§. 1166.). Sed res non ante evicta est, quam jus, quod eam auferens in ea præ-

prætendit, sufficienter fuerit probatum (§. 1183.). Quamobrem ut norit auctor, qui evictionem præstare debet, eam esse evictam, quomodo is, qui eam auferre vult, jus, quod in ea prætendit, probet perspectum esse debet, seu eidem de probatione juris, ob quod rem possessori auferre vult alius, constare debet. *de probatione juris prætensi.*

Ex. gr. Tu emisti a me agrum. Si Titius eum vindicare voluerit, cum ego ad præstandam evictionem tibi sim obligatus (§. 1172.), mihi auctori (§. 1185.) perspectum esse debet, quomodo is dominium suum probet.

§. 1188.

Naturaliter perinde est, sive probatio ante evictionem, sive post eandem autori innotescat: quando tamen jus prætendentis dubium est, auctori indicandum est, quod is rem evincere velit. Etenim res non ante dici potest evicta, quam jure prætendentis sufficienter probato (§. 1183.). Quodsi adeo id sufficienter probatum fuerit, rem evictam esse agnoscere tenetur auctor. Quamobrem perinde est, sive probatio ante evictionem, sive post eandem eidem innotescat. *Quod erat unum.* *Quandonam probatio auctori innotescere debeat.*

Enimvero si jus prætendentis dubium est, non satis apparet, utrum sufficienter si probatum, an vero contra probationem quædam adhuc excipi possint (§. 417. *part. 2. Theol. nat.*). Quamobrem cum auctor evictionem præstare teneatur *per hypoth.* ipsius potissimum res agitur, adeoque constare debet, num habeat, quæ probationi opponere possit. Necesse igitur est, ut ipsemet de probatione statuat, præsertim cum jus, quod in alterum transferre voluit, quomodo acquisiverit eidem debeat esse perspectum, consequenter ipsi indicandum est, quod rem evincere velit adversarius.

Immo præstat fere semper auctori indicare, quod adsit qui rem evincere velit, ne demum cum eo litigandum sit, utrum res fuerit evicta, nec ne, antequam eum ad præstandam evictionem compellere possis. Quando rem ab auctore accipis, non exigis ab eo probationem ejus juris, quod ab eo in te transire debet, sed idipsi competere supponis. Unde facile fieri poterat, nisi jus adversarii sit notorium, ut per ignorantiam vel errorem probationem tanquam sufficientem admitteres, quæ non est.

§. 1189.

Permutantes sibi invicem obligantur ad præstandam evictionem. In permutatione enim datur res pro re (§. 879.), consequenter cum pecunia fungatur vice cujuslibet rei (§. 292.), perinde est ac si uterque permutantium pro ea re, quam accipit, alteri pecuniam daret, adeoque eandem ab ipso emeret (§. 937.). Enimvero venditor emtori ad præstandam evictionem ex ipso contractu obligatur, etiamsi eam expresse non promiserit (§. 1172.). Quamobrem etiam permutantes sibi invicem obligantur ad præstandam evictionem. *An in permutatione præstanda evictio.*

Eadem præstandæ evictionis ratio est in permutatione, quæ in emtione venditione. Quemadmodum emtor non vult pecuniam dare gratis venditori; ita nec unus permutantium gratis dare vult remsuam alteri. Gratis autem dedisset is, a quo res evincitur, nisi evictio præstaretur (§. 1165. 1166.). Immo cum possessor, quando res evincitur, alia quoque restituere haud raro teneatur (§. 434. *part. 2. Jur. nat.*), & ipsaquoque evictio esse possit sumtuosa; præterea is damnum incurreret, nisi evictio præstaretur. Nemo autem ementium ac permutantium vult contractum suum sibi esse damnosum (§. 920. 976.).

§. 1190.

Donator donatario non obligatur ad præstandam evictionem. Donator enim rem dat gratis (§. 48.), adeoque nihil pro ea recipit a donatario (§. 18.), adeoque in *An in donatione præstanda evictio.*

in donatarium non transferre voluisse censetur nisi jus, quale ipsi competit. Quodsi ergo tertio cuidam competat jus potius, ob quod rem donatam evincit; nulla sane ratio est, cur pretium ejus præstare debeat donatario, adeoque ejusdem evictionem præstare teneatur (§. 1166.). Quoniam itaque ex ipso actu donator donatario ad præstandam evictionem non obligatur (§. 170. *Ontol.*), nec ad eam præstandam promittendo expresse sese eidem obligat, qui donat (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*); donator donatario non obligatur ad præstandam evictionem.

Equidem in Jure civili præstatio evictionis exigitur in donatione remuneratoria; id tamen naturale non est, cum ad donum remuneratorium nullum competat donatario ius perfectum, quo id tanquam sibi debitum exigere poterat.

§. 1191.

Quando nam donator damnum resarcire teneatur donatario.

Si donator sciens donatario tradit rem alienam, quasi donatam & ob evictionem damnum quoddam incurrit donatarius; donator id resarcire tenetur. Donator enim cum sciret rem esse alienam, adeoque eam a se alteri donari non posse (§. 97.); donatione sua in causa est, ut donatarius ob evictionem damnum incurrat, adeoque dolo damnum dedisse eidem censetur (§. 705. *part.* 1. *Phil. pract. univ.* & §. 488. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum damnum dolo datum sit resarciendum (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*); quin donator donatario teneatur ad resarciendum damnum, quod ob evictionem incurrit, si sciens rem alienam tradit quasi donatam, dubitandum non est.

Nimirum rem alienam suo domino restituere debebat donator (§. 467. *part.* 2. *Jur. natur.*), non tibi donare (§. 97.), & quod ob evictionem metuendum erat damnum a te avertere tenebatur (§. 495. *p.* 2. *Jur. nat.*). Actus adeo donationis contrariatur & juri domini, & officio erga donatarium, consequenter omnino culposus est.

§. 1192.

De evictione præstanda in actu mixto ex donatione & permutatione, vel emtione.

Si actus mixtus est ex donatione ac permutatione, vel ex donatione ac venditione; evictio præstanda, in quantum is valet ut permutatio, vel venditio. Etenim in donatione non præstanda evictio (§. 1190.), præstanda vero est in venditione (§. 1171.). Quodsi ergo actus mixtus sit ex donatione ac permutatione, vel venditione; evictio præstanda non est, nisi in quantum is valet ut permutatio, vel venditio.

Nimirum in actu istiusmodi mixto inæqualitas est rerum permutatarum, vel rei emtæ ac pretii, adeoque ex illa inæqualitate facile intelligitur, quantum sit donatum, quantum vero permutatum, aut venditum.

§. 1193.

An valeat renunciatio de evictione non præstanda.

Naturaliter præstationi evictionis renunciari potest. Etenim naturaliter quilibet juri suo renunciare potest (§. 118.). Quamobrem cum tibi competat jus exigendi præstationem evictionis ab eo, qui ad eam præstandam tibi obligatus est (§. 236. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); quin eidem, consequenter præstationi evictionis naturaliter renunciari possit, dubitandum non est.

Sane si res sive emta, sive permutata a te evincitur; nemo te compellere potest, ut præstationem evictionis exigas ab emtore, vel permutante, siquidem exigere nolueris, cum jus tuum remittere (§. 117. *part.* 3 *Jur. nat.*), adeoque eum, qui evictionis præstationem tibi debet, ab obligatione sua liberare possis (§. 97. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quidni ergo præstationi evictionis renunciare possis, antequam constet, num quis sit, qui rem evincere velit ac possit. Hoc tamen minime obstat, quo minus lege positiva renunciatio efficiatur invalida, cum rationes civiles esse possint, ob quas ex naturaliter licito efficiatur civiliter illicitum, quemadmodum suo loco clarius elucescet.

§. 1194.

§. 1194.

Locatio conductio est contractus onerosus, quo certus rei usus conceditur, aut certa opera præstatur pro certa mercede. Unde locatio conductio dividitur in locationem conductionem rerum & locationem conductionem operarum. Et *Pensio* dicitur, quod solvitur pro usu rei, præsertim immobilis. *Locatio conductio quid sit.*

Ex. gr. Si pro usu agri quotannis alteri solvis 100. thaleros; contractus locatio conductio est. Si aurifabro des certam mercedem, ut ex auro tuo tibi faciat annulum; locatio conductio est.

§. 1195.

Qui pro usu rei alteri mercedem solvit, itemque is, cui operæ pro mercede præstantur, dicitur *Conductor*, ille quidem *rei*, hic *operarum*: qui vero pro mercede concedit usum rei, vel etiam pro operis suis eandem accipit, vocatur *Locator*, ille quidem rei, hic vero operarum. In specie conductor ædium *Inquilinus*; agri *Colonus*; operis faciendi *Redemtor* appellatur, qui postremus idem est cum locatore operarum. *Conductor & Locator operarum.*

Ex. grat. Ego tibi concedo usum ædium mearum pro certa mercede: ego locator sum, tu conductor ædium es. Similiter aurifaber tibi faciet annulum ex auro tuo: tu conductor es, ille locator operarum. Nimirum cum rebus æquipolleant operæ (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*); operas præstare idem est ac usum rei suæ concedere. Cum itaque rem locare dicatur, qui usum rei concedit; locator etiam dicendus, qui operas præstat. Et quoniam eodem modo intelligitur, mercedem pro operis solvere idem esse ac mercedem solvere pro usu rei, qui vero pro usu rei mercedem solvit, rei conductor vocatur; conductor etiam operarum dicendus, qui pro operis mercedem solvit.

§. 1196.

Quamprimum locator & conductor conveniunt de mercede pro usu rei vel operis præstandis solvenda; locatio conductio perficitur. Etenim conductor vult, ut locator sibi concedat usum rei suæ, aut certas operas præstet; locator vero, ut conductor pro usu rei, aut operis præstitis sibi solvat certam mercedem (§. 1195.). Quamobrem si locator & conductor conveniunt de mercede pro usu rei vel operis præstandis; locator declarat, se usum rei suæ conductori pro mercede conventa concedere, vel operas quas sibi præstari vult, præstiturum, & conductor vicissim declarat se pro usu rei vel operis præstitis mercedem istam soluturum. Quoniam itaque contrahentes non præsumuntur nihil agere velle (§. 278. *p. 3. Jur. nat.*); locatio conductio statim perfecta intelligitur, quamprimum locator & conductor de mercede pro usu rei vel operis præstandis solvenda conveniunt. *Quando locatio conductio perficiatur.*

Nimirum ad perfectionem contractus locationis conductionis nihil amplius requiritur, quam ut locator promittat concessionem usus vel operas præstandas pro mercede sibi solvenda, & conductor solutionem mercedis pro usu concesso, vel operis præstitis, adeoque ad eam perficiendum nil amplius restat, quamprimum de mercede pro usu rei concedendo, vel operis præstandis convenerunt.

§. 1197.

Quoniam locatio conductio perficitur, quamprimum locator & conductor de mercede pro usu rei vel operis præstandis solvenda conveniunt (§. 1196.), adeoque de eo inter se consentiunt (§. 699. *part. 3. Jur. nat.*), *locatio conductio mutuo locatoris & conductoris consensu perficitur*, consequenter cum contractus consen- *Qualis sit contractus.*

fualis

ſualis ſit, qui ſolo conſenſu mutuo perficitur (§. 725.), *locatio conductio contractus conſenſualis eſt*.

§. 1198.

Obligatio locatoris & conductoris. *Locator obligatur conductori ad uſum rei conventum, vel operas promiſſas præſtandum, & conductor ad pretium pro uſu ſibi concesso vel operis præſtitis ſolvendum, quamprimum de mercede pro uſu rei, vel operis ſolvenda conventum eſt*. Etenim locatio conductio perfecta eſt, quamprimum de mercede pro uſu rei, vel operis ſolvenda conventum (§. 1196.). Quamobrem cum ex contractu perfecto oriantur obligationes ad id præſtandum, de quo conventum eſt (§. 793. *part.* 3. *Jur. nat.*), in contractu autem locationis conductionis convenitur, ut locator uſum rei, vel operas præſtet, conductor mercedem ſolvat (§. 1194.); quamprimum de mercede pro uſu rei, vel operis ſolvenda conventum eſt, locator obligatur conductori ad uſum rei conventum, vel operas promiſſas præſtandum, & conductor ad pretium pro uſu ſibi conceſſo, vel operis ſolvendum.

Obligatio nimirum naſcitur ex reciproca promiſſione (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*), quæ continetur mutua declaratione conſenſus de mercede pro uſu rei, vel operis ſolvenda, quo contractus perficitur (§. 1196.).

§. 1199.

An conductor mercedem ſolvere teneatur, ſi re vel opeвis locatis non utatur. Quoniam conductor ſtatim obligatur ad mercedem pro uſu rei, vel operis ſolvendam, quamprimum de mercede pro uſu rei, vel operis ſolvenda conventum eſt (§. 1198.), nemo autem altero invito ab obligatione ſua ſe liberare poſſit (§. 674. *part.* 3. *Jur. nat.*); *conductor mercedem ſolvere tenetur, etiamſi re vel operis locatoris uti noluerit, modo interea locator rem, vel operas alii non locaverit*. Quodſi enim hoc fecerit, a contractu & ipſe receſſiſſe, conſequenter ipſe contractus mutuo diſſenſu diſſolutus cenſetur (§. 840. *part.* 3. *Jur. nat.*).

Ex. gr. Conduxiſti equum: ſed eodem uti non vis, vel non potes. Hoc non obſtante merces ſolvenda, niſi in eundem diem qui conducat adſit alius. Similiter conduxiſti ædes meas: ſed eas demum inhabitare potes ſex elapſis menſibus. Tu nihilominus penſionem pro eo tempore ſolvere teneris. Conduxiſti hortum amœnum voluptatis ſaltem gratia. Morbo vel aliis quacunque cauſis impeditus in eum te conferre nequis per integram æſtatem. Hoc non obſtante mercedem conventam ſolvere teneris.

§. 1200.

Quænam res locari conducive poſſint. *Locari ac conduci poſſunt res omnes, quæ uſu non conſumuntur, tam corporales, mobiles ac immobiles, quam incorporales*. Etenim res omnes, qualeſcunque tandem fuerint, ſuum habent uſum (§. 495. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum locator concedat uſum rei conductori pro certa mercede (§. 1194.); res quoque omnes locari ac conduci poſſunt, ſive fuerint corporales, eædemque vel mobiles, vel immobiles, ſive incorporales. *Quod erat unum*.

Quoniam tamen in locatione conductione non conceditur niſi uſus (§. *cit.*), non vero datur res, quippe quod eſt vendere (§. 937.); locari ac conduci non poſſunt niſi res, quæ uſu non conſumuntur. *Quod erat alterum*.

Ita locari conducive poteſt hortus, res immobilis: equus, vel currus, res mobilis, jus piſcandi vel venandi, item jus percipiendi fructus arborum in horto, res incorporales. Hæ enim res uſu non conſumuntur, ſed finito uſu earum ſubſtantia adhuc ſalva eſt.

§. 1201.

§. 1201.

Locari ac conduci possunt operæ omnes non illicitæ. Operis alterius utimur, ut nostræ utilitatis gratia aliquid faciat. Quamobrem cum nemo teneatur alteri gratis facere, qui vicissim aliquid dare possit (§. 268.), & pro opera quacunque pecunia dari queat (§. 292.), adeoque merces solvi (§. 327.), in locatione autem ac conductione pro operis solvatur merces (§. 1194.); operæ etiam omnes locari ac conduci possunt. *Quod erat unum.* *Quænam operæ collocari possint.*

Enimvero quoniam quod illicitum est, ad id omittendum lege naturali obligamur (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); nec operas illicitas alteri pro mercede præstare licet. Quamobrem operæ illicitæ locari conducique non possunt (§. 1194.). *Quod erat alterum.*

Ita conducuntur & locantur operæ ad triturandam, ad colendum agrum, ad percipiendum fructus, ad findendum ligna, ad extruendum ædificium, ad describendum MSC. ad faciendum vas argenteum, vel annulum. Sed conducere ac locare non licet operas ad furandum, ad homicidium patrandum, ad injuriam inferendam.

§. 1202.

Locator rei in conductorem transfert jus re utendi, prouti conventum fuerit. Etenim cum domino competat jus re utendi (§. 136. *part.* 2. *Jur. nat.*), & is eodem excludat ceteros omnes (§. 138. *part.* 2. *Jur. nat.*); nemini quoque re alterius uti licet (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum locator conductori concedat eum usum rei, de quo convenitur (§. 1194.); jus omnino in eum transfert re utendi, prouti conventum fuerit. *Quale jus in conductorem rei transferat locator.*

Ex. gr. Si tu conducis ædes meas; ego easdem tibi locans in te transfero jus eas inhabitandi. Similiter tu conducis equum meum ad iter in certum locum faciendum: ego eundem tibi locans in te transfero jus equo meo ad iter in istum locum faciendum utendi. Quodsi tu conducas jus per æstatem piscandi; ego tibi hoc locans in te transfero jus piscationem per æstatem hanc exercendi.

§. 1203.

Quoniam locator rei in conductorem transfert jus re utendi, prouti conventum fuerit (§. 1202.), plus autem juris conductori non competit, quam locator in eum contulit (§. 381. *part.* 3. *Jur. nat.*); *conductor re aliter uti non potest, quam conventum fuit.* *Quomodo re locata sit utendum.*

Ex. grat. Tu conducis equum meum ad iter trium milliarium: non licet tibi eodem uti ad iter quinque milliarium. Tu conducis jus piscandi ea lege, ut non nisi bis per hebdomadem piscari liceat, non integrum tibi est piscari quotidie. Similiter tu conducis jus capiendi certas avium species; non licet tibi capere quascunque alias. Quodsi tu conducas ædes meas ea lege, ne alii habitationem in iisdem concedas; non licet tibi aliis habitationem in iisdem concedere.

§. 1204.

Si conductor re aliter utitur, quam conventum fuit, furtum usus committit. Etenim locator rei in conductorem transfert jus re utendi, prouti conventum fuerit (§. 1202.), nec aliter eadem uti potest (§. 1203.). Quodsi ergo is re aliter utatur, quam conventum fuit, cum soli domino competat jus re utendi pro arbitrio suo (§. 136. 138. *part.* 2. *Jur. nat.*); de usu rei alienæ instar domini *Quando conductor furtum usus committat.*

eo

eo inscio ac invito disponit. Enimvero qui de usu rei alienæ instar domini eodem inscio ac invito disponit, furtum usus committit (§. 503. *p.* 2. *Jur. nat.*). Ergo conductor committit furtum usus, si re aliter utatur, quam conventum fuit.

Exempla, quæ modo dedimus (*not.* §. 1203.), ad propositionem præsentem illustrandam facile applicantur.

§. 1205.

Furtum usus naturaliter illicitum. *Omne furtum usus naturaliter illicitum.* Qui enim furtum usus committit, de usu rei alienæ instar domini disponit, domino inscio ac invito (§. 503. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter sibi arrogat actum vi dominii soli domino licitum (§. 136. 138. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero nemo sibi actum ullum vi dominii domino licitum arrogare debet (§. 672. *part.* 2. *Jur. nat.*). Ergo etiam nemo furtum usus committere debet, consequenter furtum usus naturaliter illicitum (§. 170. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*).

§. 1206.

Quale jus locator operæ in conductorem conferat. *Locator operæ in conductorem transfert particulam quandam libertatis suæ, seu jus in certas quasdam actiones suas.* Etenim qui operas suas alteri locat, ad aliquid faciendum eidem se obligat (§. 1198.), & perfecta est hæc obligatio (§. 403. *part.* 3. *Jur. nat.*). Enimvero qui alteri ad faciendum sese perfecte obligat, particulam quandam libertatis suæ alienat (§. 360. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque dominium in actionibus quibusdam suis, seu jus in eas in eum transfert (§. 662. 436. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem locator operæ in conductorem transfert particulam quandam libertatis suæ, seu jus in certas quasdam actiones suas.

Ex. gr. Si tu mihi locas operas tuas in describendo MSC. tibi non amplius liberum est, utrum illud describere velis, nec ne, sed meum est de actionibus ad describendum requisitis disponere, adeoque particulam libertatis tuæ in me transtulisti, seu jus ad hasce actiones, quæ, quamprimum mihi locatæ sunt, sunt in dominio meo, seu mihi propriæ factæ. Idem intelligitur de operis diurnis ad triturandum, ligna findendum, vel aliud quidvis faciendum locatis. Nimirum actionibus istis uti jam possum tanquam re mea.

§. 1207.

Quinam rem alteri locare possit. *Nemini competit jus rem alteri locandi nisi domino, aut conductori; nisi expresse aliter fuerit conventum.* Etenim domino competit jus re utendi (§. 136. *part.* 2. *Jur. nat.*) & eodem ceteros omnes excludit (§. 138 *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem de usu rei nemo disponere potest pro arbitrio suo, nisi dominus, consequenter nec ulli competit jus usum rei pro certa mercede alteri concedendi, adeoque eam locandi (§. 1194), nisi domino.

Ostenditur etiam hoc modo. Domino competit jus in alium quemcunque transferendi jus ad actus quosdam vi dominii sibi licitos, prouti sibi visum fuerit (§. 679. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter etiam jus re sua utendi pro certa mercede. Quoniam itaque locator in conductorem transfert jus re utendi pro certa mercede (§. 1202. 1194.), & dominus eodem jure ceteros omnes excludit (§. 120. *part.* 2. *Jur. nat.*); nemo quoque rem alteri locandi jus habet nisi dominus. *Quod erat primum.*

Enimvero in conductorem translatum est jus re utendi, prouti conventum fuerit (§. 1202.). Et quoniam conductor mercedem solvere tenetur, etiamsi re ipse uti noluerit (§. 1199.); nihil fit contra jus locatoris, si jus utendi pro certa mercede in alium transfert, adeoque idem alteri cedit (§. 81. *part.* 3. *Jur. nat.*).

nat.). Quamobrem cum naturaliter jus suum alteri cedere liceat, quamdiu nil fit contra jus tertii (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); conductor quoque jus suum alteri cedere, adeoque rem sibi locatam alteri locare potest. *Quod erat secundum.*

Denique si expresse fuerit conventum, ne rem sibi locatam alteri locare liceat, cum standum sit pacto (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), locator quoque rem sibi locatam alteri locare nequit. *Quod erat tertium.*

Ex. g. Conduxi ædes tuas in triennium, quas tamen inhabitare non possum nisi anno elapso. Nullum est dubium, quin ego eas interea alteri locare possim: tibi tamen solvere teneor mercedem, de qua conventum est, sive eandem, sive majorem, vel minorem a conductore meo accipiam. Immo si per totum triennium impedior, quo minus eas inhabitem, per omne quoque hoc tempus alii easdem iterum locare possum. Enimvero elapso triennio, cum expiraverit jus meum, mihi integrum non est ædes tuas sine tuo consensu locare alii, cui placuerit; sed tum tibi domino soli competit jus locandi ædes tuas, cui & pro qua mercede eas locare volueris.

§. 1208.

Locatio, quæ fit a conductore dicitur *Sublocatio naturaliter licita*. Quoniam tamen nil quicquam fieri debet, quod est contra jus alterius (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*); *Sublocator cavere debet, ne in sublocatione quicquam committatur, quod est contra jus locatoris, a quo ipse rem conduxerat.* *Sublocatio quid sit.*

Equidem si sublocatio in se spectetur, non attenditur nisi jus exigendi mercedem ex parte locatoris, adeoque nihil fit contra jus ipsius, si mercedem conventam accipit: ex accidente tamen fieri potest, ut sublocatio adversetur juri primi locatoris, veluti si huic justæ sint rationes, cur rem suam secundo conductori locare nollet locator primus, veluti si studiosus diligens ac modestus habitationem sibi locatam in ædibus tuis sublocare voluerit alii rixoso & pravo. Id enim utique adversatur juri domini (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*). Hinc & in Jure civili dicitur, rem conductam locari posse alteri æque idoneo.

§. 1209.

Sublocatio rei conductæ fieri debet ad eundem usum, ad quem fuerat conducta. Etenim conductor primus re aliter uti non potest, quam fuerat conventum (§. 1203.). Quamobrem cum jus utendi, quod habet, in sublocatione transferre debeat in conductorem secundum (§. 1202. 1208.); rem conductam alteri locare nequit nisi ad eundem usum, ad quem eam conduxerat. *Quomodo sublocatio fieri debeat.*

Nimirum nemo in alterum transferre potest jus, nisi quod habet, adeoque jus in sublocatione transferendum determinandum est ex primo contractu locationis conductionis.

§. 1210.

Operas conductas ad idem alteri sublocare licet. Quod operæ conductæ alii sublocari possint, eodem modo ostenditur, quo demonstravimus conductorem rem conductam alii sublocare posse (§. 1207.). *Quod erat primum.* *De sublocatione operarum conductarum.*

Quod vero locari nequeant nisi ad idem, eodem modo patet, quo evicimus, sublocationem rei conductæ fieri debere ad eundem usum, ad quem fuerat conducta (§. 1209.). *Quod erat alterum.*

Operæ nimirum æquipollent rebus, quæ sunt in dominio nostro (§. 437. *p. 2. Jur. nat.*) & eodem modo pecunia æstimantur, quo res (§. 292.), ut adeo perinde sit, sive rem loces, sive operas. Nulla igitur ratio est, cur quod de re conducta valet, idem valere non debeat de operis. Quodsi vero ex accidente emergat diversitas in operis primo conductori & secundo præstandis, ea etiam tenenda sunt, quæ in eodem casu de re sublocata diximus (§. 1208.).

§. 1211.

In quo merces consistat. *Naturaliter locatio conductio est, sive pro usu rei aut operis detur pecunia numerata, sive res certa quaecunque alia.* Etenim pecunia aestimatur rerum pretium (§. 290.), adeoque perinde est, sive detur pecunia, sive res, cujus pretium ea pecunia aestimatur. Quamobrem cum in locatione conductione aestimetur usus rei, vel opera praestanda, & ejus pretium solvatur a conductore (§. 1194.); per hoc in ipso contractu nihil mutatur, sive locator pro usu rei, vel opera sua accipiat pecuniam, sive rem, cujus pretium eadem pecunia definitur. Naturaliter igitur locatio conductio est, sive pro usu rei aut operis detur pecunia, sive res certa quaecunque alia.

Ex. gr. Si conducis operarios ad triturandum, perinde erit sive operarum pretium definiatur pecunia, sive certa quantitate frumenti excussi. Contractus adeo locatio conductio erit, sive merces praestetur in pecunia numerata, sive in certa quantitate frumenti excussi. Similiter si conducis operas aurifabri ad facienda vasa ex argento tuo, perinde erit, sive operarum pretium definiatur pecunia, sive certa quantitate argenti infecti. Antequam pecunia esset inventa, pro usu rei ac operis dari non poterant nisi res: ast ea inventa, commodius visum est dare pro usu rei ac operis pecuniam. Quodsi ergo ita conveniatur, ut, pecunia licet inventa, pro usu rei, vel operis detur res quaedam certa; nulla est ratio, cur contractus pro diverso haberi debeat. Quodsi tamen quis magis in verbis, quam in re differentiam quaerere malit, ut pro diversis contractibus habeat contractum, do usum rei vel operas, ut des pecuniam, & contractum, do usum rei vel operas, ut des rem, cum ad logomachiam tandem deveniretur, per nos hoc faciat; nos tamen entia praeter necessitatem multiplicare nolumus. Nos ideo mercedem definivimus per pretium operarum, cum usum seu potius jus utendi referamus ad res (§. 327.), nimirum incorporales, ac ideo mercedem perinde ac pretium (§ 294.) distinximus in vulgare & eminens, quorum istud re quadam, hoc autem pecunia aestimatur (§. 328.).

§. 1212.

Idem porro expenditur. Quoniam naturaliter locatio conductio est, sive *pro usu rei aut operis* detur pecunia, sive res quaecunque alia (§. 1211.); *erit* etiam *locatio conductio, si partim pecunia, partim res detur.*

Ex. grat. Loco tibi molendinum meum & tu loco pensionis mihi promittis solvere quadringentos thaleros & certam farinae quantitatem: ratio nulla est, cur hic contractus haberi non debeat pro locatione conductione. Ita famuli conductitii locant operas pro certa pecuniae quantitate & alimentis ac vestitu; subinde vero pro vestitu & alimentis datur etiam pecunia. In utroque tamen casu contractus locatio conductio est.

§. 1213.

Reductio locationis ad venditionem. *Si jus utendi re vel opera alterius consideretur ut dominium rei & pensio sive merces ut pretium ejus, locatio conductio spectari potest tanquam emtio venditio.* Etenim si jus utendi re vel opera alterius consideretur tanquam dominium rei, usus scilicet vel operae, & merces tanquam ejus pretium; in locatione conductione, cum locator transferat in conductorem jus utendi (§. 1202.) & conductor solvat mercedem (§. 1195.), datur pretium pro re (§. 675. p. 2. *Jur. nat.*). Enimvero quando datur pretium pro re, contractus emtio venditio est (§. 937.). Quamobrem locatio conductio spectari potest tanquam emtio venditio, si jus utendi re vel opera alterius consideretur ut dominium rei & pensio sive merces ut pretium ejus.

Hanc reductionem locationis conductionis ad emtionem venditionem insinuat *Gajus* l. 2. ff. loc. cond. ac inde infert, quod illa cum hac iisdem juris regulis consistat. Vi hujus nempe reductionis ad locationem conductionem applicari possunt, quae de emtione venditione demonstrata fuerunt. In hac autem reductione locator venditorem, conductor emtorem repraesentat; de

de rei autem usu ac operis ratiocinandum tanquam de merce & de jure utendi tanquam de dominio in emtione venditione a venditore in emtorem transferendo.

§. 1214.

Quoniam locatio conductio spectari potest tanquam emtio venditio, si jus utendi re vel opera alterius consideretur ut dominium rei & merces, sive pensio ut pretium ejus (§. 1213.); *in locatione conductione locator vendit, conductor emit certum rei usum vel operas alterius.* *Quid inde sequatur.*

Nimirum usus, qui ante erat locatoris, fit conductoris, & operæ, quæ erant locatoris, fiunt itidem conductoris, ut contractu perfecto jam de usu ac operis pro arbitrio disponere possit conductor, quemadmodum dominus de re sua, seu emtor de re emta. Unde multo clarius elucescit, conductorem rem sibi locatam, vel operas conductas, alii pro arbitrio sublocare posse, quando antedemonstravimus (§.1207.1210.), quemadmodum omni dubio caret, quod rem emtam alii pro lubitu rursus vendere possit emtor.

§. 1215.

Si locator interea, dum re locata non uteris, rem conductam alii locat; merces, quæ datur, tibi debetur. Etenim usus rei cum tibi sit venditus (§. 1214.), tuus factus est (§.939. *b.* & §. 124. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem pro eo ab alio nihil accipere potest locator, a quo rem conduxisti. Quodsi ergo interea, dum re conducta non uteris, eandem alteri locet locator, a quo eam conduxisti; perinde est ac si pro re tua pretium accepisset. Quoniam itaque factum infectum fieri nequit, neque usus, qui alteri concessus fuerat, res fit, quæ tibi restitui possit; ideo necesse est ut æstimatio præstetur, consequenter ut merces, quam accepit, tibi restituatur (§. 586.) *part.* 2. *Jur. nat.*). *Cui debeatur merces, si res conducta alii locetur, dum ea non utitur conductor.*

Nimirum perinde est ac si rem tuam fungibilem vendidisset, quæ usu consumta fuit. Nullum est dubium, quin in hoc casu pretium rei, quod accepit, tibi restituere teneretur, etiamsi minus accepisset. Quodsi vero pluris vendidisset, majus quoque pretium foret tuum. Ex æquipollentia itaque locationis conductionis & emtionis venditionis (§. 1213.) recte colligitur, idem valere debere in casu rei a te conductæ, sed alteri a locatore interea locatæ, cum ipse eadem non uteris.

§. 1216.

Si re locata non uteris, interea sine consensu tuo rem alteri locare nequit locator. Etenim usus rei tibi venditus (§. 1214.), adeoque tuus est (§. 939. *b.* & §. 124. *part.* 2 *Jur. nat.*). Quamobrem de eo pro arbitrio suo disponere non potest locator, a quo rem conduxisti, consequenter nec sine consensu tuo eam alii locare potest. *An id facere liceat locatori.*

Nimirum si usum rei tibi concessum alteri concederes sine consensu tuo, hoc perinde foret, ac si rem tuam sine consensu tuo alienaret: quod fieri non posse constat (§.668. *p.* 2. *Jur. natur*). Quando igitur locator rem a te conductam interea temporis, quo eadem non uteris, alii locat; hoc nullo jure valet, adeoque ne hoc faciat, a te impediri potest, si res adhuc sit integra.

§. 1217.

Si de mercede nihil fuerit expresse conventum, pro tali autem usu rei, vel istiusmodi operis communiter certa quædam merces solvatur, aut eandem rem ad eundem usum vel easdem operas jam ante conduxerat alius; tacite consensisse censentur contrahentes in illam mercedem, quæ communiter datur, aut in eam, quam dederat, qui ante conduxerat, præsertim cum ex quibusdam verbis, vel aliis circumstantiis id *Quando merces per relationem fit certa.*

id colligi possit. Etenim locatio conductio non perficitur, nisi de certa mercede pro usu rei vel operis danda conveniatur (§. 1196. 1194.). Quodsi ergo de pretio nihil expresse dicatur, sit vero merces pro tali usu rei, vel istiusmodi operis moribus, aut ab eo, qui antea conduxerat, determinata, atque adeo merces certa esse possit per relationem; censetur ea de causa de mercede non demum convenisse, quia jam certa erat per relationem, consequenter consensisse in eam, quæ vulgo solvitur, aut in eam, quam dederat, qui ante conduxerat. Quodsi ex quibusdam verbis, vel aliis circumstantiis hoc colligi possit; tanto magis admittendum, quod in eam mercedem, quæ ipsorum animo obversata tunc fuit, cum contraherent, tacite consenserint.

Ex. grat. Conduco operas viles diurnas, pro quibus solvi solent quatuor grossi. Etsi de mercede nil conveniatur, in quatuor tamen grossos consensisse censentur contrahentes. Studiosus conducit hypocaustum in ædibus tuis, in quo ante habitaverat alius, quem sæpe inviserat. De mercede non convenitur. Omnino intelligenda erit merces constituta, quam dederat studiosus, qui ante in eo habitaverat. Conduco operas fabri, ut ex argento meo faciat duodecim cochlearia, nulla mercedis mentione facta. Dubium non est, quin ea danda sit merces, quam dare communiter solent alii pro cochlearibus faciendis. Superfluum omnino foret, de mercede demum conveniri, quam ipse usus determinavit, vel quæ ex præcedente locatione manifesta est.

§. 1218.

De re locata pro mercede æqua, vel de qua postea convenietur.

Si res vel operæ conducantur pro ea mercede, de qua postea convenietur, vel pro æqua mercede; naturaliter locatio conductio est, & debetur merces, quæ tali rei usui, vel operis istiusmodi constituitur a peritis, nisi per se convenire possint contrahentes. Etenim si res vel opera conducantur pro ea mercede, de qua postea convenietur, vel pro æqua mercede, cum conductor se obligaverit ad dandam pro usu rei vel operis mercedem, perinde vero sit, sive mercedem solvat, de qua statim conventum, sive eam, de qua usu rei, vel operis præstitis demum convenitur, aut quæ quocunque alio modo determinatur, locatio autem conductio sit, quando pro usu rei, vel operis præstitis datur merces (§. 1194.); naturaliter omnino locatio conductio est, si usus rei conceditur, vel operæ præstantur pro mercede, de qua postea conveniatur, vel pro mercede æqua. *Quod erat unum.*

Enimvero quodsi usu rei finito, vel operis præstitis, de mercede, vel ejus æquitate convenire nequeant contrahentes, cum usus rei ac operæ sint aliquid æstimabile, standum omnino erit judicio peritorum, consequenter si res vel operæ conducantur pro mercede, de qua postea convenietur, vel pro æqua mercede, de ea autem vel ejus æquitate postea inter se convenire nequeant contrahentes, ea debetur merces, quæ tali rei usui vel istiusmodi operis constituitur a peritis. *Quod erat alterum.*

Equidem Imperator §. 1. Inst. de loc. & conduct. negat esse in hypothesi propositionis locationem conductionem proprie sic dictam, ac tacite contractum ad innominatum do ut des, vel do ut facias refert; non tamen hoc attendendum est in Jure naturali, quod differentiam inter contractus nominatos & innominatos; mere quippe civilem, ob differentiam actionum civilium introductam, ignorat. Præstat tamen statim convenire de mercede; præsertim si ea per relationem non fuerit certa, ut evitentur lites difficulter terminandæ præsertim in statu naturali. Ceterum plures non expendimus casus, qui quoad mercedis determinationem occurrere possunt, cum ex iis, quæ de emtione venditione demonstrata sunt (§. 1033. & seqq.), facile intelligantur (§. 1213.).

§. 1219.

An in locatione c n. . .

In locatione conductione is animus esse videtur contrahentibus, ut servetur æqualitas, nisi rationes fortes in contrarium prostent. Etenim locatio conductio species

cies quædam emtionis venditionis est (§. 1213.). Enimvero in emtione vendi- *ductione æqualitas observanda.*
tione is animus esse videtur contrahentibus, ut observetur æqualitas, nisi adsint rationes fortes in contrarium (§. 976.). Ergo etiam in locatione conductione is animus esse videtur contrahentibus, ut servetur æqualitas, nisi rationes fortes in contrarium prostent.

Unde intelligitur, si de mercede non convenistur, vel eam determinari per relationem, ut scilicet detur, quod dare solent alii, vel præcedens conductor dedit, vel dari debere tantum, quantum valet talis rei usus, vel quantum valent operæ præstitæ. Nimirum vi propositionis præsentis locator non aliam mercedem exigere debet, & conductor præsumere censetur, quod aliam non sit exacturus.

§. 1220.

An res tua tibi locari possit.

Res propria nemini locari potest. Etenim usus rei domino soli competit vi dominii (§. 136. 138. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque non demum pro certa mercede ab alio eidem concedi potest. Quamobrem cum in re tua dominium habeas (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*), & in locatione concedatur usus rei pro certa mercede (§. 1194.); res propria nemini locari potest.

Ostenditur etiam hoc modo. Locator rei in conductorem transfert jus utendi re sua (§. 1202.). Enimvero dominus jam habet jus utendi re sua (§. 136. *part. 2. Jur. nat.*), & eodem excludit ceteros omnes (§. 138. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque id ab alio in eum transferri nequit. Quamobrem res sua domino locari nequit, seu nemini res propria locari potest.

Duplex nimirum ratio est, cur res propria conduci non possit. Etenim 1. Jus, quod quis jam habet, ab alio accipere non potest, & 2. alius dare nequit, quod non habet.

§. 1221.

De mercede non solvenda pro re propria conducta.

Quoniam tibi res tua locari nequit (§. 1220.); *si ignorans conducis rem tuam, postea vero liquidum efficiatur dominium tuum; promissam mercedem locatori solvere non teneris*, nulla nimirum ex contractu in se nullo nascente obligatione mercedem solvendi, quæ nascitur alias (§. 1198.).

Nimirum antequam liquidum fuerit jus tuum, non constat rem, quam conduxisti, esse tuam, neque adeo eam tanquam tuam vindicare potes (§. 545. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 1222.

De re vendita ab emtore conducta.

Si rem a te venditam ab emtore conducis, antequam eam ipsi tradideris, locatio conductio valida est. Etenim si rem tuam alteri vendis, dominium in eum transfers (§. 939.), antequam eam tradas, cum traditione tantummodo transferatur possessio (§. 23. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter ante traditionem jus utendi jam competit emtori exclusive (§. 136. 138. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum emtor tanquam dominus idem transferre possit in quemcunque voluerit & sub quacunque lege (§. 11. 12. *part. 3. Jur. nat.*); idem quoque in te pro certa mercede transferre, consequenter rem emtam tibi statim locare potest, antequam eam tradideris (§. 1194. 1202.). Quodsi itaque rem a te venditam ab emtore conducis, antequam eam tradideris; locatio conductio valida est.

Jure naturali nihil difficultatis est circa rem emtam ante traditionem eidem locatam: est cum in Jure civili dominium non transferatur sine traditione, dubium videri poterat, num emtor jus utendi in venditorem transferre possit, quod ab eo nondum acquisivit. Hinc brevi manu res tradita intelligitur (§. 44. *p. 3. Jur. nat.*), qua tamen fictione in Jure naturæ opus non est, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis elucescit.

§. 1223.

Quomodo fieri possit locatio conductio.

Locatio conductio fieri potest sub quacunque conditione, modo non sit impossibilis, aut turpis, & in tempus quantumcunque & quomodocunque determinatum, nec non sub certo modo, & sub pœna. Etenim locator in conductorem transfert jus re utendi (§. 1202.), vel jus in certas actiones suas (§. 1206.), & nemo alteri locare potest nisi rem suam (§. 1207.), nisi eandem sublocet (§. 1208.). Enimvero a domini voluntate unice pendet, quomodo jus suum in alterum transferre velit (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter utrum pure, an sub conditione, modo ea sit possibilis (§. 493. *part.* 3. *Jur. nat.*), nec turpis (§. 494. *part.* 3. *Jur. nat.*), utrum in tempus longum, vel breve, utrum certo modo determinatum, an ad nullum casum restrictum, utrum cum modo, an sine modo, utrum sub certa quadam pœna adjecta, an nulla pœna adjecta, nec alter plus juris ab eo acquirere potest, quam in eum transferre vult transferens (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*). Locatio igitur conductio fieri potest sub quacunque conditione, modo non sit impossibilis, nec turpis, & in tempus quantumcunque & quomodocunque determinatum, nec non sub certo modo & sub pœna.

Ex gr. Possum tibi locare ædes meas sub hac conditione, nisi Titius eas emerit, vel nisi filius meus uxorem duxerit. Possum tibi eas locare in biennium, sexennium, decennium, vel per id tempus, quo emtor nullus sese obtulerit, vel quamdiu propriis usibus necessariæ non fuerint. Possum tibi eas locare sub hoc modo, ne certis personis partes ædium sublocet, vel ut in iisdem amico cuidam subinde advenienti hospitium concedas. Possum eas tibi locare sub hac pœna, ut, nisi in fine singulorum annorum pensionem solvas, mihi sit jus te ex iisdem expellendi, vel ut aliquid certi præstes, si aliter iisdem utaris, quam conventum fuerat. Idem eodem modo intelligitur in re alia quacunque conducta, immo etiam applicari potest ad operarum locationem. Sed non opus existimamus exemplis pluribus propositionem præsentem illustrare.

§. 1224.

De pactis locationi conductioni adjectis.

Quoniam locatio conductio contrahi potest sub quacunque conditione possibili, nec turpi, in tempus quodcunque & quomodocunque determinatum, sub certo etiam modo vel pœna (§. 1223.), naturaliter autem pacta sunt servanda (§. 789 *part.* 3. *Jur. nat.*); *si pactum quodcunque locationi conductioni fuerit adjectum, eodem præcise standum, nec uni contrahentium licet*, cum jus semel quæsitum alteri auferri nequeat (§. 336. *part.* 2. *Jur. nat.*), nec quisquam seipsum ab obligatione sua semel contracta liberare possit (§. 674. *part.* 3. *Jur. nat.*), *in eo quicquam altero invito immutare; si nullum adjectum, standum simpliciter locatione ac conductione* (§. 1198.).

Inconsideratus est locator, qui rem simpliciter locat, si ex locatione ita facta incommodum aliquod sentire possit (§. 760. *part.* 1. *Phil. practic. univers.*), immo subinde etiam improvidus (§. 764. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), aut imprudens (§. 776 *part.* 1. *Phil. pract univ.*). Quamobrem eum inconsiderantia, improvidentia & imprudentia culpa sit (§. 761. 768. 777. *part.* 1. *Philos. pract univ.*), nulla vero ratio est, cur conductori imputetur, quod simpliciter conduxerit, cum a locatoris unice voluntate pendeat, quomodo rem suam alteri locare vellet, quemadmodum ex demonstratione propositionis præcedentis liquet. Nec est quod excipias, casus futuros prævideri minime posse, ut eorum in contrahendo habeatur ratio, adeoque tacite exceptos intelligi debere. Neque enim necesse est, ut constet, casum aliquem eventurum, aut ut adsint rationes probabiles, quod extiturus sit; sed sufficit constare, quod casus istiusmodi sit possibilis, nec certum sit, eum non esse extiturum, ut in contrahendo eiusdem habeatur ratio. Quamvis autem rigor juris naturæ non ferat, ut exceptiones tacitæ in contractu admittantur, cum contra contrahentes pro vero habendum sit, quod sufficienter indicatum (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*); hoc tamen minime obstat, quin lege positiva infirmitati humanæ consulatur, ne levissima quævis culpa possit esse damnosa, prouti suo loco ostendemus.

§. 1225.

Si res non fuerit locata sub ea conditione, ut statim cesset locatio, ubi ea vendita fuerit, vel propriis usibus necessaria fuerit; naturaliter locatio non finitur, si rem locatam vendiderit, vel propriis usibus necessariam habuerit locator. Etenim si res non fuerit locata sub ea conditione, ut statim cesset locatio, ubi ea vendita fuerit, vel propriis usibus necessaria fuerit; locator pure obligatur ad præstandum conductori usum rei conventum (§. 1198.), consequenter nullum habet jus ex contractu usum eidem auferendi, si rem usu nondum finito vendit, aut pro propriis usibus eam necessariam habuerit. Quoniam itaque jus utendi, quod in eum transtulit (§. 1202.), auferre nequit invito (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), nec ab obligatione sua se pro lubitu liberare potest locator (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*); si res non fuerit locata sub ea conditione, ut statim cesset locatio, ubi ea vendita fuerit, vel propriis usibus necessaria fuerit, naturaliter locatio non finitur, quando res conducta venditur, vel ea propriis locatoris usibus necessaria. *An locatio cesset, si res conducta vendatur, vel propriis usibus sit necessaria.*

Ostenditur etiam hoc modo. Si simpliciter, seu sine ullo pacto adjecto contrahitur, simpliciter quoque standum est locatione conductione, prouti scilicet conventum fuit (§. 1224.). Quamobrem si contractui non adjecta fuit conditio, ut statim cesset locatio, si res conducta vendita, aut propriis locatoris usibus necessaria fuerit; nec alterutrum si obtineat, locatio ideo finitur.

A commodato ad locationem argumentari nequis (§. 497.), quippe cum in commodato usus præstetur gratis (§. 418.), in conductione autem & locatione vendatur (§. 1214.).

§. 1226.

Si conductori rem similem & æque commodam præstat locator absque ullo ipsius sumtu; rem vendere, vel propriis usibus necessariam illi adimere potest. Etenim locator obligatur conductori ad præstandum rei usum conventum (§. 1198.); quod cum fiat, si ipsi loco rei conductæ præstet aliam similem & æque commodam, ubi hoc facit, quin rem conductam vendere, vel propriis usibus necessariam conductori auferre possit, dubitandum non est. *Quando hoc facere liceat.*

Ex. gr. Tu a me conduxisti decem jugera agri in quinquennium. Biennio elapso, ego agrum vendere volo. Quodsi tibi in tres annos reliquos pro eadem mercede, quam solvis præstem totidem jugera alterius agri æque fertilis & æque commode siti; nulla est ratio, cur eum vendere non debeam, cum per hanc venditionem conditio tua non deterioretur. Similiter locavi tibi ædes meas in triennium; Uno anno elapso earum mihi ipsi usus necessarius est. Quodsi tibi præstem alias ædes æque commodas in biennium residuum, & refundam sumtus, quos rebus tuis ex ædibus meis in alias transferendis impendere debes; quin tu mihi ædes meas restituere debeas non dubitandum.

§. 1227.

Si operas, quas conduxit alter, ipse præstare non potes; substituere licet alium æque idoneum, qui easdem præstare valet. Etenim in conductorem transtulisti jus in certas quasdam actiones (§. 1206.), quibus scilicet perficitur id, ad quod faciendum operas conduxit. Quamobrem cum conductori perinde sit, sive tu hoc facias, sive alius æque idoneus, modo fiat, quod fieri voluit; cur non alium æque idoneum in locum tui substituere liceat ratio prorsus nulla est. Quodsi ergo operas, quas conduxit alter, ipse præstare non potes; substituere utique licet alium æque idoneum, qui easdem præstet (§. 170. *Ontol.*). *An locator operarum alium substituere possit.*

Quinam sit æque idoneus ad præstandas operas conductas, ex eo, quod faciendum, æstimari debet. Ex. gr. Si in eo, quod faciendum, spectatur diligentia; qui substituitur æque diligens

gens esse debet. Si ad opus aliquod perficiendum requiratur singularis quædam peritia, æque peritus esse debet artifex, qui substituitur. Alias nimirum non præstantur operæ eædem; quæ fuerant conductæ, consequenter locator non satisfacit obligationi suæ (§. 1198.).

§. 1228.

Quando contractus rescindatur, si locator ipse per se obligationi suæ satisfacere non possit.

Si locator rem similem & æque commodam præstare velit, vel alium substituat æque idoneum, qui operas conductas præstet, conductor vero hoc acceptare nolit; locator ab obligatione sua liberatur, seu contractus rescinditur. Etenim locatori licet rem similem & æque commodam præstare conductori sine ipsius sumtu (§. 1226.), & substituere alium æque idoneum, qui easdem operas præstare valeat (§. 1227.), & ubi hoc facit obligationi suæ satisfacit (§. 1198.). Quodsi ergo hoc acceptare nolit conductor, ipso facto declarat malle sese, ut contractus sit nullus. Quamobrem cum locator non alio fine rem similem & æque commodam conductori præstare, aut alium æque idoneum ad præstandum operas conductas substituere velit, quam ut ab obligatione sua liberetur, idem vero obtineatur, si contractus pro nullo declaretur; nulla sane est ratio, cur ad acceptandum rem similem & æquæ commodam, vel operas ab æque idoneo præstandas cogatur conductor. Locator itaque ab obligatione sua liberatur & contractus rescinditur (§. 928.), si locator rem similem ac æque commodam præstare velit, aut alium substituat æque idoneum, qui operas conductas præstet, conductor vero hoc acceptare nolit.

Nulla ratio est, cur conductor cogi debeat ad acceptandum rem similem vel operas alius æque idonei a locatore oblatas, si ipse contractum adimplere non possit per se. Conductoris enim res agitur, non locatoris, qui cum contractum per se adimplere nequeat, id tantummodo agit, ut indemnem præstet conductorem. Quodsi ergo hic existimet, rectius sibi consultum esse, si contractus rescindatur, quam si re alia a locatore oblata loco rei conductæ, vel alterius operis, quam conductoris utatur, omnino ipsi permittendum est, ut contractum rescindat. Locatori perinde est, utrum hoc, an altero modo ab obligatione sua liberetur, qui offerendo rem aliam, vel operas alterius non intendit aliud, quam ut ab obligatione sua liberetur, a qua seipsum invito conductore liberare nequit (§ 674. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 1229.

Quando rescindatur, si locator in sublocationem consentire nolit.

Si locator nolit rem vel operas a se conductas alii sublocari, etsi in sublocatione nihil committatur, quod est contra jus ipsius; conductor ab obligatione sua liberatur & contractus rescinditur. Quoniam sublocatio iam rei (§. 1207.), quam operarum (§. 1210.) licita, modo in ea nihil committatur, quod est contra jus locatoris (§. 1208.); eodem, quo ante (§. 1228.), modo patet, conductorem ab obligatione sua liberari, & contractum rescindi, si locator nolit rem vel operas a se conductas alii sublocari, etsi in sublocatione nil committatur, quod est contra jus ipsius.

Nimirum nulla ratio est, cur locator cogi debeat ad sublocationem ratihabendam, si conductor ipse re vel opera conducta uti non possit. Locatoris enim res agitur, non conductoris, qui cum ipse contractum adimplere per se non possit, id tantummodo agit, ut indemnem præstet locatorem. Quamobrem quæ modo annotavimus de conductore in casu præcedente (*not.* §. 1228.), eaque tenenda quoque sunt de locatore in casu præsente.

§. 1230.

Qualis res conducta præstanda.

Locator conductori præstare debet rem isti usui aptam, ad quem eam conduxit. Locator enim obligatur conductori ad præstandum usum conventum (§. 1198.). Quoniam itaque hoc fieri nequit, nisi res sit isti usui apta, ad quem conducta fuit; locator utique conductori præstare debet rem isti usui aptam, ad quem is eandem conduxit.

Ex. gr.

Ex. gr. Loco tibi ædes meas, ut eas inhabites. Evidens est ædes ad inhabitandum aptas esse debere. Quodsi ergo quædam sint, quæ ædes ad inhabitandum parum aptas efficiunt, ea reficere tenetur locator. Datur pro usu merces, qui si ex asse obtineri non possit, mercedis aliqua pars daretur gratis: id quod æqualitati in contractu observandæ repugnat (§. 1219).

§. 1231.

Locator rem conductam tradere debet, & quidem eo die, a quo usus conventus conductori competit, & operæ præstandæ sunt tempore convento. Etenim locator conductori præstare debet usum rei conventum (§. 1198.). Quoniam itaque conductor re uti non potest, nisi ea sit in potestate ipsius (§. 461. *part. 2. Jur. nat.*); traditione autem eadem in potestate conductoris constituatur (§. 434.); locator rem conductam conductori tradere debet. *Quod erat unum.*

De re conducta tradenda.

Enimvero locator præstare debet usum rei, vel operas, quemadmodum conventum fuit (§. 1198.). Quodsi ergo dies certius definitur, a quo incipere debet usus rei concessus, res utenda tradenda *per demonstrata n. 1.* eo die tradenda est, a quo usus conventus competit conductori, & operæ præstandæ tempore convento. *Quod erat alterum.*

Merces solvitur pro integro rei usu: integer autem non est, nisi qui incipit ab eo die, a quo conductori competere incipit. Immo interest etiam conductoris, ut ab eo die re conducta uti incipiat, nec unum idemque est, sive terminum ad quem prorogare, sive terminum a quo non immutare velit. Ex. gr. conduxi ædes tuas, ea lege, ut eas finito festo Paschatis statim incolere possim. Mihi non perinde est, si demum elapso mense eas mihi tradere volueris, & terminut ad quem in mensem unum prorogetur. Conduxi operas tuas in præsentem hebdomadem: tu eas quoque hac hebdomade præstare debes. Mea enim interesse potest, ut hac hebdomade fiat, ad quod faciendum operæ conducuntur, dilatio autem vel sit incommoda, vel damnosa, aut operæ sequente hebdomade mihi prorsus inutiles sint. Immo si vel maxime nullo meo incommodo dilatio fieri posset, ego tui gratia in eam consentire non cogor, quippe cui tu obligatus es ad præstandas operas eo tempore, quo eas promisisti. Jus in actiones tuas in me transtulisti per tempus, de quo conventum. De iis igitur meum est statuere, non tuum. Sane si ego iisdem uti nolim isto tempore, mercedem nihilominus tibi solvere teneor (§. 1199.). Ergo etiam tu teneris ad eas tempore convento præstandas.

§. 1232.

Si locator eadem opera pluribus utilis sit, tibi locatas etiam alii locare & ab utroque conductore mercedem integram accipere licet. Etenim locator operarum tibi obligatus est ad operas, quas conduxisti, præstandas (§. 1198.). Quodsi hoc fecerit, obligationi suæ satisfacit, adeoque tu ad solvendam mercedem ipsi obligaris (§. 1199.). Enimvero si eadem opera alii etiam utilis esse possit, tua non refert, siquidem eandem alii pro eadem mercede adhuc locet, cum nihil hoc ipso fiat, quod sit contra jus tuum (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Et quoniam idem intelligitur de altero conductore, is ex contractu suo ad mercedem conventam pro opera sibi præstita obligatur. Atque adeo patet, si eadem opera pluribus utilis esse possit, tibi locatas etiam alii locare posse locatorem & ab utroque conductore mercedem integram accipere.

De eadem opera pluribus locata sigillatim.

Ex. gr. Conduxisti tabellionem ad literas deferendum in certum locum. Antequam iter ingreditur, adest alius, qui ejusdem operas conducere vult ad literas in eundem locum perferendum. Poterit tabellio etiam huic operam suam locare & integram mercedem cum a te, tum ab altero accipere. Cum enim utrique præstet id, ad quod præstandum erat obligatus, neuter habet, de quo jure conqueri possit, quando præstat quod suum est. Similiter conduco operas tuas, ut ad nundinas proficiscaris merces mihi empturus, quas tibi emendas committo. Conducit easdem alius eodem fine ignorans, quid inter nos fuerit actum. Tu qui & mihi, & alteri operas tuas locasti, ubi utrique merces, quæ tibi emendæ commissæ sunt, coemeris, mercedem integram & a me, & ab altero exigis. Sane si semper eadem opera pluribus præstari una posset, quin pro mercede integra semper unicuique locari posset, dubium non est. Quilibet enim conductor æstimat operas sibi præstitas & pro iis solvit mercedem, eamque a locatore exigere nequeat, nisi ut eædem præstentur: plus quoque juris in eas non acquisi-

quisivit ex contractu; consequenter ipsi minime competit jus prohibendi, ne, cum alii eadem opera utilis esse possit, eandem quoque alii locet locator, nec, ubi hoc fecerit, ullum tibi competit jus minuendi mercedem, quam pro opera tibi præstita promisisti. Lucrum alterum quod casu quodam felici locatori obvenit, tibi damnosum non est, quippe qui non solvis, nisi quod ex contractu debes.

§. 1233.

De eadem opera pluribus conjunctim locata.

Si eadem opera pluribus conjunctim locetur, conductores singuli mercedem pro rata solvunt, prouti conventum fuit. Etenim si eadem opera pluribus conjunctim locetur, plures conductores repræsentant conductorem unum, adeoque pro opera conducta nonnisi mercedem conjunctim solvere tenentur, de qua cum locatore conventum. *Quod erat unum.*

Enimvero si inter se & cum locatore convenerunt, ut singuli solvant certam mercedis partem, cum ultra voluntatem suam nemo alteri obligetur (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*); singuli conductori mercedem pro rata solvere tenentur, prouti conventum fuit. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Ego & tu conducimus simul tabellionem, ut literas nostras ad amicum communem deferat. Ita vero cum ipso convenimus, ut mercedis debitæ partem tertiam tu solvas, ego autem duas tertias reliquas solvam. Merces tabellioni non solvitur nisi simplex, & uterque eidem solvit ratam suam.

§. 1234.

De locatione rei communis.

Res communis ab uno locari nequit, nisi pro rata. Si enim res pluribus fuerit communis, unus sociorum nonnisi pro parte dominus est (§. 127. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter etiam jus eadem utendi nonnisi pro parte habet (§. 136. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero in locatione rei usus ejusdem venditur (§. 1214.). Quamobrem cum res communis ab uno vendi nequeat, nisi pro parte, pro qua quis dominus est (§. 1019.), adeoque pro rata, nec res communis ab uno locari potest, nisi pro rata.

§. 1235.

Idem porro expenditur.

Quoniam res communis ab uno locari nequit, nisi pro rata (§. 1234.); *si unus sociorum rem communem totam locaverit absque consensu ceterorum, locatio non subsistit nisi pro rata, seu pro ea parte, pro qua quis dominus est.*

Ex. gr. Si pro parte tertia dominus es, nonnisi pro parte tertia rem locare potes, ita ut locatori usus rei indivisæ cum ceteris sociis sit communis pro ea parte. Nec aliter subsistit locatio, etiamsi res tota absque ceterorum sociorum consensu fuerit locata.

§. 1236.

An in locatione rata rei communis præferendus socius.

Si res communis ab uno sociorum locetur pro rata, naturaliter socio alteri non competit jus prælationis, si eandem mercedem solvere voluerit. Quoniam enim naturaliter dominus jus suum in eum transferre potest, in quem voluerit (§. 12. *part.* 3. *Jur. nat.*), in locatione autem in conductorem transfertur jus utendi (§. 1202.), a domini etiam voluntate pendet, cuinam rem suam locare velit. Quamobrem cum socius rem communem pro rata sua locare possit (§. 1234.); ab ipsius quoque voluntate pendet, cuinam locare velit, consequenter socius alter eum cogere nequit, ut sibi locet. Naturaliter itaque jus prælationis non competit socio, si res communis ab uno sociorum pro rata locetur, etiamsi eandem mercedem solvere voluerit.

Si

Si cui ius quoddam competere debet, necesse est ut docere possit, quomodo idem acquisiverit, nisi natura ipsi sit tributum. Enimvero cum dominium sit jus acquisitum, quo dominus ceteros omnes excludit (§. 120. *p.* 2. *Jur. nat.*); nemo quoque jus aliquod ad aliquem actum, qui ad dominii exercitium pertinet, habere potest, nisi ab ipso. Nulla igitur apparet ratio, cur in locatione rei communis pro rata socius præferri debeat extraneo. Non necesse est ut inquiramus, an non officiis congruat, ut socius extraneo præferatur. Neque enim quod officia exigunt, perfecte debetur (§. 436. *part.* 3. *Juris nat.*). Alia vero quæstio est, num lege positiva socio jus prælationis tribui possit: id quod ex iis, quæ alibi demonstrabuntur, dijudicandum.

§. 1237.

Quando locatio finiatur.

Si res vel operæ ad certum tempus locentur, finito tempore conductoris jus cessat, nec locator ultra id usum rei vel operas præstare tenetur, etiamsi rem vel operas denuo locare velit, & locatore inscio ac inconsulto eam alii locare potest. Etenim cum in locatione locator rei transferat in conductorem jus utendi, prouti conventum fuerit (§. 1202.); & locator operæ jus in certas quasdam actiones suas (§. 1206.); si res vel operæ ad certum tempus locentur, conductoris jus non durat nisi per tempus conventum. Finito igitur tempore, conductoris jus cessat. *Quod erat primum.*

Et quoniam locator conductori sese non obligavit ad usum rei suæ concedendum, vel operas præstandas nisi ad hoc tempus, de quo conventum, nemo autem sibi alterum ultra voluntatem suam obligare potest (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*); finito tempore, ad quod res vel opera fuerat locata, locator non amplius tenetur ad concedendum conductori rei usum, vel ad præstandum operas. *Quod erat secundum.*

Enimvero quamprimum conductori nullum jus est utendi re vel exigendi operas, nec locator eidem amplius obligatur ad usum rei concedendum, vel operas præstandas; in ipsius arbitrio positum est, in quemnam jus utendi re sua vel in actiones quasdam suas transferre (§. 12. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque rem, vel operas locare velit (§. 1202. 1206.). Quamobrem cum conductoris jus cesset, finito tempore, si res vel operæ ad certum tempus locatæ fuerint, nec locator ultra id tempus usum rei vel operas conductori præstare teneatur *per demonst. n.* 1. & 2.; finito tempore isto, rem vel operas denuo locare conductori non tenetur, etiamsi locare velit, atque inscio ac inconsulto conductore alii locare potest. *Quod erat tertium & quartum.*

Non fingi potest jus quoddam prælationis, quod competat primo conductori, si eandem mercedem solvere velit, quam solvit secundus. Neque enim hoc jus sequitur ex conductione prima, vi cujus conductor non acquisivit nisi jus ad usum rei vel operas per tempus istud, quod mutuo consensu fuit definitum: nequaquam vero locator ultra id, de quo conventum fuit, liberum dominii sui ac libertatis exercitium restringere voluit.

§. 1238.

De relocatione.

Res vel opera relocari dicitur, si conductori finito tempore iterum locetur. Quoniam locator non obligatur finito tempore ad rem vel operam conductori locandam (§. 1237.); *si res vel opera relocetur, relocatio novus contractus est ab anteriore prorsus independens, consequenter pacta quæcunque eidem adjici possunt, seu legem quamcunque eidem dare licet a priori diversam.*

Ita in relocatione augeri ac minui potest merces, aliter determinari potest tempus, ad quod locatio fit. Possunt adjici quæcunque conditiones, cum locatio anterior esset pura; ac ita porro.

§. 1239.

Locationis & conductionis renunciatio quid sit. *Locatio & conductio renunciari* dicitur, si vel locator conductori, vel conductor locatori significet, se ultra certum terminum ex contractu amplius teneri nolle.

Ex. gr. Conduxi ædes tuas. Quodsi tibi significem, me ultra festum paschatis proxime instans eas amplius inhabitare nolle, conductionem tibi renuncio. Quodsi vero tu mihi significes, te ultra istud tempus usum ædium tuarum mihi concedere nolle; locationem mihi renuncias.

§. 1240.

Quando ea non sit opus. *Si res vel opera locata fuerit ad tempus definitum, nulla renunciatione opus est.* Etenim si res vel opera fuerit locata ad tempus certum, quod in contractu expresse definitur, finito tempore conductoris jus cessat & locatoris obligatio tollitur (§. 1237.), adeoque locatio & conductio finitur. Quamobrem non opus est, ut vel locator conductori, vel conductor locatori significet, se ultra tempus istud contractum continuare nolle. Quoniam itaque locatio & conductio renunciatur, si vel locator conductori, vel conductor locatori significet, se ultra certum terminum ex contractu amplius teneri nolle (§. 1239.); si res vel opera ad tempus definitum locata fuerit, renunciatione nulla opus est.

§. 1241.

Quando tacite relocatio fiat. *Si locatio facta fuerit ad tempus definitum, ea tamen lege, ut certo die locatio vel conductio renunciari debeat; si a neutro contrahentium renunciatio statuto tempore fiat, relocatio tacite facta intelligitur in modum anteriorem.* Quoniam enim finito tempore, ad quod locatio facta, ipsa etiam locatio finitur (§. 1237.), nec ulla opus est renunciatione (§. 1240.); locationi ad tempus definitum factæ non alio fine adiici potest pactum, ut certo die locatio vel conductio renuncietur, quam ut renunciatione a neutra contrahentium parte facta locatio conductio renovata intelligatur. Quodsi ergo neutra contrahentium pars statuto tempore renunciet; in renovationem contractus tacite consensisse censentur, consequenter relocatio tacite facta intelligitur. *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam locator & conductor non expresse inter se conveniunt, quomodo relocatio facta esse debeat; in eum omnino modum ea facta intelligitur, quo locatio anterior facta fuerat (§. 823. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat secundum.*

Ex. gr. Conduco ædes tuas in annum ea lege, ut, si ita visum fuerit, utrique contrahentium renunciare liceat in principio quadrantis ultimi. Quodsi nec ego, nec tu renuncies statuto tempore; relocatio in annum sequentem tacite facta intelligitur pro eadem mercede & eadem lege, sub qua facta erat anterior.

§. 1242.

Alius casus tacitæ relocationis. *Si locatio facta fuit ad tempus definitum, & conductor, locatore non contradicente, ultra istud tempus re utatur; relocatio in modum anteriorem facta tacite intelligitur.* Quodsi enim locatio facta ad tempus definitum, hoc finito conductoris jus omne cessat, nec locator eidem obligatur ad usum rei amplius concedendum, vel operas præstandas (§. 1237.), consequenter nec conductor re conducta amplius uti, nec locator pati debet, ut eadem utatur, nec hic ullas amplius operas conductori præstare potest. Quodsi ergo hoc non obstante re conducta ultra terminum præstitutum adhuc utatur conductor, non contradicente lo-

te locatore, & conductas adhuc operas sibi præstari permittit; ipso facto suo declarant locator & conductor, quod contractum ultra terminum jam elapsum continuari velint, adeoque relocatio tacite facta intelligitur (§. 820. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Patet vero eodem, quo ante (§. 1241.), modo relocationem non intelligi factam nisi in modum locationis anterioris. *Quod erat secundum.*

Ex. gr. Conduxi ædes tuas in annum. Finito anno adhuc per integrum mensem, te non contradicente, eas inhabito. Ædes in annum sequentem relocatæ intelliguntur. Cum enim anno finito nullum mihi amplius competat ius in iis habitandi, nisi contractum renovari voluissem, eas tempestive in unum mensem conducere debuissem, siquidem in locationem menstruam consentire voluisses. Neque enim a sola conductoris voluntate pendet, quamnam relocationi legem dare velit; sed ex mutuo locatoris ac conductoris consensu definienda. Nec locator mense elapso expellere potest conductorem, quippe qui statim contradicere debebat, nisi in relocationem consentire voluisset.

§. 1243.

Si locatio conductio contrahatur indefinite, mercede tamen in certum tempus constituta & termino renunciationi utrique contrahentium libere præfixo; locatio durat usque ad tempus, in quod merces constituta, & nisi termino præfixo renunciatio fiat, relocatio tacite facta intelligitur. Etenim si merces constituatur in certum tempus, non vero conveniatur, quamdiu durare debeat contractus; in hoc tamen consensisse censentur contrahentes, quod ante illud tempus, in quod pretium constitutum, finiri non debeat. Durat igitur contractus usque ad hoc tempus. *Quod erat primum.* *De relocatione tacita ad renunciationem tempestive non factam restricta.*

Quoniam autem porro convenitur, ut termino præfixo uterque contrahentium renunciare possit; finito tempore, in quod merces constituta, unicuique liberum est a contractu recedere, siquidem tempestive renunciet, consequenter contrahentes inter se convenerunt, ut, nisi ab alterutro renunciatio fiat, res denuo locata & conducta esse debeat in tantum tempus, in quantum merces constituta. Quamobrem cum relocatio fit, si conductori finito tempore iterum locetur res vel opera (§. 1238.); si neuter contrahentium tempestive renunciet, relocatio tacite facta intelligitur. *Quod erat alterum.*

Nimirum in hypothesi propositionis præsentis revera ita contrahitur, ut locationis terminus ad quem sit tempus, in quod constituitur merces, sed ut relocatio tacite facta intelligatur, nisi alteruter contrahentium tempore statuto renunciet. Ex. grat. Loco tibi ædes meas nullo tempore expresso, ad quod locatio extendi debeat, sed mercede annua constituta, & ea lege, ut tam ego, quam tu in principio ultimi quadrantis renunciare possimus. Neuter a contractu recedere potest, nisi anno finito, &, nisi ab alterutro renunciatio in principio ultimi quadrantis facta fuerit, standum erit contractu per annum sequentem ac ita porro, donec ab alterutro renuncietur justo tempore.

§. 1244.

Si conductor re aliter utatur, quam fuerat conventum, seu eadem abutatur; locator contractum rescindere potest. Etenim conductor re aliter uti non debet, quam fuerat conventum (§. 1203.), consequenter si hoc facit, a contractu recedit. Enimvero si unus paciscentium a pacto recedit, alteri quoque recedere licet (§. 827. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si conductor re aliter utatur, quam fuerat conventum, seu eadem abutatur, locator a contractu recedere, adeoque eum pro nullo declarare, consequenter rescindere potest (§. 928.). *De contractu ob abusum rei rescindendo.*

Ex. gr. Tu conduxisti ædes meas, & eas sive dolo, sive culpa deteriores reddis, quam usus permittit, aut meretrices, lenones, fures recipis, consequenter ædibus meis aliter uteris, quam fuerat conventum; ego te ex ædibus expellere possum contractu rescisso, a quo tu recedis.

§. 1245.

§. 1245.

De locatione rescindenda ob rem vel operas a locatore non praestitas, prouti debentur. *Si locator rem conductam praestare nolit ei usui aptam, quem conductori concessit; conductori contractum rescindere licet. Idem valet, si locator operarum non praestat operas, prouti debentur.* Etenim locator conductori praestare debet rem isti usui aptam, ad quem eam conduxit (§. 1230.), & locator operarum praestare tenetur operas promissas (§. 1198.). Quodsi ergo locator rem conductam praestare nolit ei usui aptam, quem conductori concessit, vel locator operarum non praestet operas, prouti debentur, a contractu recedit. Unde porro eodem, quo ante (§. 1244.), modo patet, quod conductori contractum rescindere liceat.

Ex. gr. Conduxi aedes tuas. Tu januas & fenestras nimium corruptas reficere non vis. Ego a contractu recedere possum, nec aedes tuas relinquens ultra tempus, quo in iis habitavi, mercedem solvere teneor. Similiter conduxi operas diurnas tuas. Tu non accedis ad eas praestandas justo tempore. Ego te ab iis praestandis arcere possum, nec mercedem diurnam solvere cogor. Quodsi operas nimis negligenter ac segniter praestes, quas praestare debes; mihi itidem te ab iis praestandis arcere licet. Aliud exemplum esto hoc. Conduxi operas tuas ad describendum MSC. tu aliquot plagulas mihi affers, sed admodum vitiose ac male scripsisti, ut vix legi possint, quae a te scripta sunt. Ego a contractu recedere possum, nec opera tua in describendis reliquis uti teneor.

§. 1246.

De refectione necessaria aedium conductarum. *Si aedes necessario reficiendae, durante autem refectione eas inhabitare non possit inquilinus; locatio per se dissolvitur.* Etenim si aedes necessario reficiendae, durante autem refectione eas inhabitare non possit inquilinus, nec locator exigere potest, ut inquilinus in iis habitet, nec inquilinus, ut aedes ad inhabitandum commodas sibi praestet locator, ne eas relinquere cogatur ante tempus definitum. Quamobrem cum nemo obligetur ad impossibile (§. 209. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), locator & inquilinus a mutua obligatione liberantur per se. Quoniam itaque pactum dissolvitur, si contrahentes ab obligatione, qua sibi invicem ex pacto tenentur, liberantur (§. 836. *part.* 3. *Jur. nat.*); si aedes necessario reficiendae, durante autem refectione eas inhabitare non possit inquilinus, locatio per se dissolvitur.

Non opus est ut demum demonstretur, ad id usque tempus, quo aedes inhabitavit inquilinus, mercedem esse solvendam. Contractu autem semel dissoluto, nec ad aedes refectas iterum inhabitandas obligatur inquilinus, si tempus contractus nondum elapsum, nec eum, si velit, recipere tenetur locator, nisi aliter fuerit conventum, cum eas relinquere teneretur inquilinus. Tum enim obligatio nascitur ex novo pacto, non vero reviviscit ex contractu anteriore. Neque ulla ratio est, cur in arbitrio inquilini positum esse debeat, utrum aedes refectas repetere velit, nec ne. In contractu enim hoc oneroso par esse debet utriusque partis contrahentium conditio (§. 1219.).

§. 1247.

De impossibilitate rem conductam usui aptam praestandi. *Immo in genere si locator non possit praestare rem usui, ad quem conducta fuit, aptam; locatio per se dissolvitur.* Patet eodem modo, quo idem in casu particulari modo ostendimus (§. 1246.).

Ex. gr. Ponamus agrum conductum inundari, nec fieri posse, ut a locatore exsiccetur, vel aquis recedentibus sua sponte arena eum esse obductum, ut coli debite non possit; locatio per se dissolvitur, nec locator conductori, nec conductor locatori ad quid praestandum tenetur. Exemplum aliud esto; si aedium maxima pars combusta fuerit, nec locator sumtus facere possit ad eas reficiendas necessarios, aut si hoc contingat, antequam inquilinus eas inhabitare coeperit, nec tempestive eas reficere detur.

§. 1248.

§. 1248.

Si duratio contractus in arbitrium utriusque contrahentium collata fuerit; morte unius contrahentium finitur. Etenim si duratio contractus in arbitrium utriusque contrahentium conferatur; contrahentes inter se conveniunt, quod contractus tamdiu durare debeat, quamdiu voluerit unus contrahentium, consequenter quod unius dissensu dissolvi debeat (§. 836. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum mortuus velle nequeat, ut diutius duret contractus; si duratio contractus in arbitrium utriusque contrahentium collata fuerit, morte unius contrahentium dissolvitur, adeoque finitur.

De contractu morte alterutrius contrahentium finito.

§. 1249.

Quoniam locatio conductio contractus est, qui per aliquod tempus durat (§. 1194.), si vero duratio contractus in arbitrium utriusque contrahentium collata fuerit, morte unius contrahentium finitur (§. 1248.); *si duratio locationis conductionis in arbitrium tam locatoris, quam conductoris conferatur, morte locatoris, vel conductoris locatio finitur.*

De locatione finita ob mortem conductoris, vel locatoris.

Nimirum par est locatori & conductoris conditio, si in utriusque arbitrium sigillatim conferatur duratio contractus, qui tam a solo conductore, quam a solo locatore dissolvi potest, si ita visum fuerit.

§. 1250.

Si duratio contractus in unum contrahentium arbitrium conferatur, morte ipsius finitur. Patet eodem modo, quo idem ostendimus in eo casu, quo in utriusque arbitrium duratio contractus collata fuerit (§. 1248.).

De contractu finito ob unius contrahentium mortem.

Tum enim revera ita conventum: contractus durare debet, quamdiu voluero, aut quamdiu tu volueris. Cum hoc vero coincidit: Contractus finiri debet, quamprimum eum durare debere noluero, aut quamprimum tu nolueris. Velle autem non posse in præsenti idem est ac nolle.

§. 1251.

Quoniam contractus finitur morte ejus, in cujus arbitrium duratio contractus collata (§. 1250.); *si duratio locationis conductionis collata fuerit in arbitrium locatoris, morte locatoris finitur locatio; si collata fuerit in arbitrium conductoris, morte conductoris finitur.*

De locatione finita ob mortem locatoris, aut ob mortem conductoris.

Nimirum in casu priori locatoris, in posteriori conductoris est eligere, utrum contractum continuari, an finiri malit, & in priori conductor, in posteriori locator stare tenetur voluntate eligentis, sive placuerit, sive displicuerit. Durum igitur non est conductori in casu priori, quando morte locatoris finitur locatio; nec in posteriori locatori, quando ea finitur morte conductoris.

§. 1252.

Si morte locatoris extinguitur jus, quod in re habuit, quam alteri locavit; morte ejusdem locatio finitur. Etenim si locatoris jus, quod in re habuit, morte ejus extinguitur, nec id in conductorem transferre potuit, nisi sub tacita hac conditione, quamdiu vixero, aut, ubi locatio ad certum tempus facta, si tamdiu

De locatione finita ob jus locatoris in re extinctum.

diu vixero. Quoniam itaque locatio fit sub conditione resolutiva (§. 488. *part.* 3. *Jur. nat.*), conditione autem resolutiva existente jus sub ea quæsitum statim tollitur (§. 530. *part.* 3. *Jur. nat.*); jus quoque conductoris a locatore in ipsum translatum statim tollitur, quando locator moritur. Quamobrem si morte locatoris extinguitur jus, quod in re habuit, quam alteri locavit; morte ejusdem locatio finitur.

Patet eodem modo, *extincto jure locatoris in re alia quacunque de causa locationem finiri*, ut adeo non opus sit, id sigillatim demonstrari. Sed demus exemplum. Loco tibi fundum, in quo mihi competit ususfructus ad dies vitæ. Dubio caret, morte mea locationem finiri, etsi in sexennium fuerit contractum, & quatuor demum vel pauciores elapsi sint anni.

§. 1253.

De lege commissoria locationi addita. *Si locationi adjicitur lex commissoria, ea statim resolvitur, conditione resolutiva existente.* Pactum enim quodlibet, cui lex commissoria addita, statim resolvitur, conditione resolutiva existente (§. 1088.). Ergo etiam locatio statim resolvitur, conditione resolutiva existente, si lex commissoria eidem addita fuerit.

Ex. gr. Lex commissoria additur locationi, si ita contrahatur, ut locatio statim fit nulla, si conductor statuto tempore non solvat mercedem promissam, veluti si locatæ sint ædes in sexennium, nec singulis quadrantibus huic tempori conveniens merces solvatur. Quodsi ergo conductor eam non solvat, quemadmodum conventum fuit; locator eum expellere potest. Naturaliter nullam indulgere tenetur locator conductori moram, nisi voluerit.

§. 1254.

Quæ inde sequantur. Quoniam locatio conductio species quædam emtionis venditionis est (§. 1213.), & sub lege commissoria contracta resolvitur, quando conditio resolutiva existit (§. 1253.); *Quæ de emtione venditione sub lege commissoria contracta & conditione resolutiva existente resoluta demonstrata sunt (§. 1089. & seqq.), mutatis mutandis etiam ad locationem conductionem applicari possunt.*

Non igitur opus est, ut in iis demonstrandis prolixi simus, quæ levi attentione agnoscuntur.

§. 1255.

Deterioratio rei in quantum permissa. *Si res usu, quæ conductori locatur, redditur deterior; locator in hanc deteriorationem consentit.* Ostenditur eodem prorsus modo, quo idem de commodante ostendimus (§. 440.).

Concedere usum rei nequit nisi qui etiam concedit deteriorationem rei, sine qua usus obtineri nequit. Et qui mercedem solvit pro usu rei, eam etiam pro deterioratione rei solvit; quæ eidem necessario cohæret.

§. 1256.

Rei conductæ deterioratio & destructio prohibita. *Conductor cavere debet, ne res conducta culpa sua reddatur deterior, vel prorsus destruatur, multo minus autem dolo eandem deteriorare, vel destruere debet.* Quoniam enim in locatione locator non transfert nisi jus re utendi, prout conventum fuerit, in conductorem (§. 1202.), adeoque non ipsum dominium (§. 136. *p.* 2. *Jur. nat.*); res manet locatoris (§. 124. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero nemo rem alterius destruere aut deteriorare debet (§. 647. *part.* 2. *Jur. nat.*), sive hoc fiat culpa, sive dolo (§. 496. *p.* 2. *Jur. nat.*). Ergo conductori non licet culpa sua, multo-

multoque minus dolo rem commodatam deteriorare vel destruere. Cavendum itaque ipsi est, ne tale quid fiat.

Facile autem patet, quandonam culpa, vel dolo conductoris res deterioretur, vel destruatur, nimirum si absque illa deterioratione vel destructione usus rei obtineri poterat, cuiusgratia res conducta fuit (§. 1255.). Ita si conductor re aliter utatur, quam conventum fuerat; quae ob abusum contigit rei deterioratio, vel destructio, culpa vel dolo conductoris contigit.

§. 1257.

Quoniam conductor cavere debet, ne res conducta culpa sua reddatur deterior, vel prorsus destruatur, multo minus autem dolo eandem deteriorare, vel destruere debet (§. 1256.), nec locator in majorem rei deteriorationem consentit, quam eam, sine qua usus concessus obtineri nequit (§. 1255.); *si quis in rerum suarum usu & custodia non eam adhibere solet diligentiam & curam, quam adhibere debet* (§. 648. *part.* 2. *Jur. nat.*); *in re conducta utenda & custodienda majorem diligentiam & curam adhibere debet, quam in propriis adhibere solet.* *De diligentia in re conducta utenda & custodienda adhibenda.*

Nimirum nemo plus juris sibi arrogare potest in re alterius, quam ipsi fuit concessum. Quamvis adeo domino permittendum sit, ut re sua abutatur, quamdiu nil facit contra jus tertii (§. 169. *part.* 2. *Jur. nat.*); conductori tamen non est permissum, ut re aliena aliter utatur, quam fuerat conventum (§. 1203.), adeoque hic eam in re utenda & custodienda diligentiam adhibere debet, quam exigit usus pro mercede ipsi venditus (§. 1214).

§. 1258.

Finita locatione conductor rem conductam sine mora restituere tenetur in specie, nec deteriorem, quam fieri debuit usu concesso. Quoniam enim conductor locatione finita nullum amplius habet jus re utendi (§. 1202.); res conducta sine causa in potestate ipsius est. Eodem igitur modo ostenditur, quod sine mora rem restituere teneatur in specie, quo idem de commodatario demonstravimus (§. 445.). *Quod erat primum.* *De restitutione rei locatione finita.*

Enimvero quia conductor cavere debet, ne res conducta culpa sua, sive dolo reddatur deterior (§. 1256.), nec locator in majorem rei locatae deteriorationem consentit, quam eam, sine qua usus concessus obtineri nequit (§. 1255.); rem autem conductam in specie restituere tenetur conductor locatione finita *per demonstrata n.* 1. finita locatione conductor rem conductam non deteriorem restituere debet, quam fieri debuit usu concesso. *Quod erat alterum.*

Qui re diutius utitur, quam fuerat conventum, non minus furtum usus committit, quam qui aliter utitur, quam fuerat conventum (§. 503. *part.* 2. *Jur. nat.*), siquidem hoc fiat sine consensu locatoris sive expresso, sive praesumto, nec de mora se purgare possit conductor (§. 650. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 1259.

Si res conducta dolo vel culpa conductoris deterioratur, vel prorsus destruitur, damnum datum locatori ab eo resarciendum est. Patet ut ante (§. 1256.), rem conductam esse locatoris, non conductoris. Unde porro eodem modo demonstratur, si ea culpa vel dolo conductoris deterioretur, damnum datum locatori esse resarciendum, quo idem de commodatario ostendimus (§. 446.). *Quod erat unum.* *Damnum datum quodnam a conductore resarciendum.*

Et quoniam res in specie locatori restitui nequit, si prorsus destructa fuerit (§. 444.), quemadmodum restitui debeat a conductore locatione finita (§. 1258.); eodem denuo modo ostenditur, re culpa vel dolo conductoris destructa, damnum datum ab eo locatori esse resarciendum, quo idem itidem de commodatario demonstravimus in casu simili (§. 446.). *Quod erat alterum.*

Jure nimirum naturali præstatur culpa omnis & dolus, quemadmodum in commodato (not. §. 446.), ita etiam in locatione.

§. 1260.

An conductor præstare tenetur casum.

Si res conducta casu deterioratur, vel destruitur, damnum sentit locator, etiamsi eodem casu res penes ipsum deteriorata vel destructa non fuisset, nisi casum præcesserit culpa, aut conductor finita locatione fuerit in mora restituendi. Etenim locator vendit rei usum conductori (§. 1214.), ac eo fine tradere tenetur rem conductam (§. 1231.), consequenter eadem in potestatem conductoris redigenda (§. 434.). Quoniam itaque mercedem accipit pro usu rei (§. 1194.), atque adeo perinde sit ac si re ipse uteretur consequenter res penes se esset, casum vero nemo evitare potest (§. 460. *part. 2. Theol. nat.*); si casu res conducta deterioretur vel destruatur, perinde est ac si eodem casu penes ipsum deterioraretur, vel destrueretur. Quamobrem cum per locationem non transferatur dominium (§. 1202.), res vero pereat suo domino (§. 356. *part. 2. Jur. nat.*); nulla sane ratio est, cur non locator potius, quam conductor damnum sentire debeat. Sentit adeo locator damnum, etiamsi eodem casu res penes ipsum deteriorata non fuisset (§. 70. *Ontol.*). *Quod erat primum.*

Quodsi vero casum præcedit culpa, damnum non tam casu, quam culpa datum intelligitur. Quoniam itaque damnum culpa datum a conductore resarciendum (§. 1259.); resarciendum quoque erit, si casum, quo deterioratur, vel destruitur, præcedit culpa. *Quod erat secundum.*

Denique cum mora culpa sit, si quis in mora est (§. 648. *part. 3. Jur. nat.*), damnum culpa datum censetur, si res casu perit, vel deterioratur, quo apud locatorem non periisset, vel deteriorata fuisset, quando conductor in mora restituendi est. Quamobrem quia damnum casu datum, quem culpa conductoris præcessit, a conductore resarciendum *per demonstrata n. 2.*; si damnum casu detur, quo eodem res apud locatorem non periisset, vel deteriorata fuisset, ob moram in restituendo commissam, conductor idem resarcire tenetur. *Quod erat tertium.*

Qui vult mercedem accipere pro usu rei suæ ab altero, is quoque eandem periculo exponere tenetur, quod a casu imminet, cum alias alteri eam locare non posset. Conductor solvit mercedem pro usu rei, quem ipsi præstare debet locator. Quoniam itaque eum præstare nequit, si periculum, quod a casu imminere poterat, evitare velit; necesse omnino est ut idem subeat. Neque ideo facit locator, quod reprehendi possit, cum non minus apud se, quam apud conductorem res casu perire, aut destrui possit, incertum vero sit, utrum horum contingere queat. Quamobrem casus in locatione conductione nulla habenda ratio est, nisi quatenus eam præcedit culpa conductoris, quam is vitare poterat ac debebat (§. 299. *part. 1. Jur. nat.*). Aliter sese res habet in commodato (§. 447.), ubi solius commodatarii causa res commodantis penes commodatarium est (§. 418.).

§. 1261.

An conductor teneatur locatori de damno, quod incurrit præstando operas.

Si locator operæ culpa sua vel casu damnum incurrit, dum operas debitas præstat; conductor id ei resarcire non tenetur. Etenim si locator operæ sua culpa damnum incurrit, dum operas debitas præstat cum eam vitare debeat (§. 299. *part. 1. Jur. nat.*), ipse in causa est, cur damnum incurrat. Quamobrem cum ratio nulla sit, cur hoc imputari possit conductori (§. 527. *p. 1. Phil. pract. univ.*); nec ulla ratio est, cur ad damnum, quod incurrit locator operarum, resarciendum teneatur conductor, adeoque idem resarcire non tenetur (§. 70. *Ontol.*). *Quod erat unum.*

Enimvero cum casus nemo prævidere possit, adeoque nec in nostra potestate sit eos evitare (§. 460. *part. 2. Theol. nat.*); qui operas suas pro mercede alteri locare vult, subire etiam tenetur periculum, quod a casu quodam imminere poterat, nec dici potest, quod conductor causa libera sit damni, quod locator

cator incurrit, consequenter nec id ipsum eidem imputari potest (§. 527. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Nulla igitur ratio est, cur damnum, quod incurrit locator ob casum, quem nemo prævidere poterat, resarcire teneatur conductor, adeoque nec idem resarcire tenetur (§. 70. *Ontol.*). *Quod erat alterum.*

Damnum quod quis casu incurrat, merum infortunium est, ferendum ei, qui fortunam sibi adversam experitur. Qui ad damnum alteri resarciendum tenetur, is obligatus esse debet vel ex pacto, vel ex facto quodam suo. Ubi nulla obligatio ex pacto, vel facto adest; ibi nec exigi potest reparatio damni.

§. 1262.

Si locator operarum casu quodam impediatur, quominus operas promissas præstare possit; locatio per se nulla evadit, mercedem tantummodo remittere, aut acceptam restituere tenetur locator, si quæ tamen pars operarum jam præstita fuerit, pro rata debetur merces. Si quis enim casu impediatur, quo minus operas promissas præstare possit, cum casum prævidere ac evitare nemo possit (§. 460. *part.* 2. *Theol. nat.*); præstatio operarum sine culpa locatoris (§. 641. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*) impossibilis evadit. Quoniam itaque nemo ad impossibile obligari potest (§. 209. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); nec locator sese obligare potuit conductori nisi sub tacita hac conditione resolutiva, nisi casu quodam impediatur, quo minus operas promissas præstare possit. Casu igitur emergente, promissio locatoris, consequenter ejus obligatio (§. 363. *part.* 3. *Jur. nat.*), statim cessat, & jus conductoris tollitur (§. 530. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter locatio per se nulla evadit. *Quod erat primum.* *De casu, quo operarum præstatio impeditur.*

Enimvero quoniam merces datur pro operis (§. 1194.); si operæ non præstentur, nec merces debetur locatori. Quamobrem mercedem exigere nequit, adeoque eam remittere (§. 95. *part.* 3. *Jur. nat.*), vel acceptam restituere debet. *Quod erat secundum.*

Et quia locatio in hypothesi propositionis præsentis nulla evadit *per demonstrata num.* 1. consequenter ex contractu conductori ad nihil tenetur locator; ideo tantummodo mercedem remittere, aut acceptam restituere tenetur. *Quod erat tertium.*

Denique cum locatio conductio demum nulla evadat casu existente *per demonstrata n.* 1. adeoque antequam existeret esset valida, consequenter locator ad præstandas operas, conductor ad solvendam pro iis mercedem obligaretur (§. 1198.); quin pro operis, antequam casus existeret, præstitis solvenda sit merces, dubitandum non est. *Quod erat quartum.*

Ex. g. Conduxi operas tuas in integrum mensem. Tu impediris, quo minus eas præstare possis morbo, in quem cadis, antequam eas præstare possis, vel ubi demum per quartam mensis partem eas præstitisti. In utroque casu resolvitur locatio, quamprimum morbus advenit, & in priori nihil mercedis tibi debetur; in posteriori pars quarta. Nec ex contractu ad quicquam præstandum præterea teneris mihi, si vel maxime mihi sit incommodum, vel etiam damnosum, te operas promissas præstare non potuisse. Notandum vero impossibilitatem præstandi operas promissas non semper esse physicam, quemadmodum in exemplo morali; sed eam etiam moralem esse posse, quatenus ea non consistit cum officio, ad quod præstandum natura obligaris. Naturali enim obligationi, quæ necessaria ac immutabilis est (§. 142. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), cedit contracta, quæ ex pacto venit, cum nemo sese alteri obligare possit contra id, quod naturaliter debet. Ita si operas promissas præstare non possis, quia uxor tua gravi morbo decumbit, cui opem ferre teneris; locatio non minus resolvitur, quam si ipse morbo correptus fuisses.

§. 1263.

Si locator operarum culpa sua operas promissas non præstitit; ad id tenetur, quod conductoris interest. Etenim si damnum quoddam conductoris emergit, vel lu- *De operis culpa locatoris non præstitis.*

crum quoddam ejus cessat, propterea quod locator operarum culpa sua operas promissas non præstitit, interest omnino conductoris operas promissas præstari (§ 622. *part.* 3. *Jur. nat.*), & conductor ob non factum culposum damnum quoddam incurrit, aut lucrum quoddam ejus cessat. Enimvero si alter ob non factum tuum culposum damnum quoddam incurrit, aut lucrum quoddam ejus cessat, ad id quod ejus interest teneris (§. 623. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam si locator operarum culpa sua operas promissas non præstitit, ad id tenetur, quod conductoris interest.

Ostenditur etiam hoc modo. Si locator operarum culpa sua operas promissas non præstitit, & conductoris interest, ut præstarentur; hic damnum quoddam incurrit, vel lucrum quoddam ejus cessat, propterea quod fis obligationi suæ non satisfecit (§. 1198. *b.* & §. 622. *part.* 3. *Jur. nat.*), cum justam excusandi causam non habeat (§. 299. *part.* 1. *Jur. nat.*). Sed si quis damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat, propterea quod obligationi tuæ non satisfecisti, ad id quod interest teneris (§. 629. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam locator operarum tenetur ad id, quod interest conductoris, si culpa sua operas promissas non præstitit.

§. 1264.

De locatore ante operas præstitas mortuo.

Si locator operarum moriatur, antequam operas ullas præstitit, vel ubi aliquas tantummodo præstitit; in casu priori nulla ipsi debetur merces, adeoque quod acceptum restituendum, in posteriori autem debetur pro rata, & quod plus acceptum restituendum. Quodsi enim locator operarum moriatur, perinde est ac si casu quodam impediatur, quo minus operas præstare possit: quod per se patet. Enimvero si locator operarum casu impeditur, quo minus operas promissas præstet, merces nulla ipsi debetur, & acceptam restituere tenetur, si qua tamen pars operarum jam præstita fuerit, pro rata debetur merces (§. 1262.). Quamobrem si locator operarum moriatur, antequam operas ullas præstitit, vel ubi aliquas tantummodo præstitit; in casu priori nulla ipsi debetur merces, in posteriori autem pro rata; & in priori quod acceptum totum, in posteriori quod plus acceptum restituendum.

Mortem referendam esse inter casus fortuitos, quos prævidere ac evitare homini non licet, nemo est qui in dubium vocare possit. Quamobrem quæ de casu valent, ea etiam recte ad mortem locatoris applicantur.

§. 1265.

De morte conductoris operarum sibi tantummodo utilium.

Si conductor operarum sibi tantummodo utilium moriatur, antequam præstitæ fuerint; conductio & locatio statim finitur, nec locatori debetur merces, nisi pro operis jam præstitis. Etenim si quis conducit operas sibi tantummodo utiles, pactum restringitur ad personam conducentis, adeoque personale est (§. 801. *p.* 3. *Jur. nat.*). Enimvero si pactum fuerit personale & unus paciscentium moritur, pactum extinguitur (§. 803. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam locatio conductio extinguitur, seu statim finitur, si conductor operarum sibi tantummodo utilium moriatur, antequam præstitæ fuerint. *Quod erat primum.*

Enimvero quia conductor mercedem pro operis præstitis solvere tenetur locatori (§. 1198.); si aliquæ jam operæ præstitæ fuerint a locatore, antequam conductor moriatur, quin pro iis debeatur merces locatori, dubitandum non est. *Quod erat secundum.*

Quoniam vero morte conductoris statim finitur conductio *per demonstr. n.* 1. sicuti nullæ amplius a locatore debentur operæ, ita quoque nulla debetur merces pro operis nondum præstitis. Quamobrem si conductor operarum sibi utilium

lium tantummodo moriatur, antequam præstitæ fuerint; locatori non debetur merces, nisi pro operis præstitis. *Quod erat tertium.*

Ex. grat. Conduxisti operas famuli in triennium, sed mense sexto moreris; contractus morte tua extinguitur, nec famulo debetur merces nisi pro rata sex mensium. Similiter conduxisti operas hortulani in æstatem præsentem. Primo statim mense moreris: cum voluptatis tantum modo tuæ causa has operas conduxeris, contractus morte tua finitur, nec merces hortulano debetur nisi pro uno mense. Aliter convenisse posse, dubium non est. Quodsi vero aliter fuerit conventum, standum erit pacto (§. 789. p. 3. *Jur. nat.*).

§. 1266.

Si operas alterius conduxisti ad faciendum opus ex materia tua; damnum in materia casu datum tuum est & pro jam præstita opera mercedem solvere teneris. Etenim cum materia, ex qua opus conficiendum, tua sit *per hypoth.* res vero suo pereat domino (§. 356. *part. 2. Jur. nat.*); si damnum in materia detur casu, adeoque absque culpa locatoris operæ, ut nihil sit, ad quod resarciendum is teneatur (§. 580 *part. 2. Jur. nat.*); si operas alterius conduxisti ad faciendum opus ex materia tua, damnum in materia casu datum omnino tuum est. *Quod erat unum.* *Si casus materiæ accidat, ex qua opus conficiendum.*

Enimvero locatori operarum obligaris ad præstandam mercedem pro operis præstitis (§. 1198.), &, si is casu impeditur, quo minus integras præstare possit, pro rata tamen præstitarum mercedem solvere teneris (§. 1262.). Quamobrem si operas alterius conduxisti ad faciendum opus ex materia tua, & damnum casu datur in materia, ut adeo perficere idem minime possit, pro opera jam præstita mercedem solvere teneris. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Conduxisti operas aurifabri ad includendum gemmam annulo aureo. Quodsi vitio materiæ frangatur in actu inclusionis, adeoque absque omni culpa fabri; damnum tuum est, & tu nihilominus pro opera jam præstita mercedem solvere teneris. Similiter conduxisti operas sartoris ad faciendum vestem ex panno tuo. Quodsi incendio sine culpa ipsius suborto pannum fuerit combustum, nec servari ab sartore potuerit; damnum tuum est: si quam vero operam jam præstitit, pro ea mercedem debes.

§. 1267.

Si locator operarum fregerit vel perdiderit instrumentum, operas promissas præstando; damnum ipsius est. Etenim si conductor conducat operas, quæ sine instrumento præstari nequeunt; mercedem se soluturum promisit pro operis cum instrumentis præstitis (§. 1194.). Quamobrem cum pro vero contra ipsum haberi nequeat, nisi quod sufficienter indicavit (§. 428. *part. 3. Jur. nat.*); nec ultra mercedem solvendam pro præstitis operis locatori quid promisisse intelligitur, qui cum eas sine instrumentis præstare non posset, instrumenta necessario adhibere debet. Quoniam itaque locatori conductor non obligatur ultra id, in quod sese eidem obligare voluit; nec eum indemnem præstare tenetur, si operas præstando instrumentum fregit vel perdidit. *De instrumento fracto vel perdito in operarum præstatione.*

V. g. Si operarius, qui ligna findere & cædere debet, frangit vel perdit securim: damnum ipsius est, nec tu, qui operas ejus conduxisti, id refarcire teneris. Idem intelligitur, si faber malleum, aut incudem frangit operas sibi locatas præstando.

§. 1268.

Si operas alterius conduxisti ad faciendum opus ex materia sua; damnum in materia casu datum ipsius est. Ostenditur eodem fere modo, quo propositionem præcedentem demonstravimus. *De damno in materia locatoris operæ data:*

Nimi-

Nimirum quemadmodum in casu propositionis præcedentis operæ præstari nequeunt sine instrumentis; ita in casu præsentis præstari non possunt sine materia locatoris. De hoc igitur eodem modo ratiocinandum, quo de instrumentis ratiocinamur. Ex. gr. Si aurifaber tibi facere debeat annulum ex auro suo & eidem includere gemmam suam, hæc vero in ipso actu inclusionis vitio materiæ frangatur; damnum utique fabri est, nec tu pro operis frustraneis mercedem ullam ipsi solvere teneris. Similiter si pictoris operas conduxisti ad pingendum & colores, quibus utitur, casu corrumpantur; damnum ipsius est, nec tu idem resarcire teneris. Quodsi pictor tabulam pingere promisit, & pictura, antequam absoluta, casu quodam fuit corrupta; aliam pingere tenetur, nec pro operâ ante præstita ullam exigere potest mercedem. Obligationes nimirum extendi nequeunt ultra id, de quo convenerunt inter se contrahentes.

§. 1269.

De materia data, ut in genere restituatur.

Si opera alterius conducatur ad faciendum opus & materia detur saltem, ut in genere restituatur, damnum in materia casu datum locatoris operæ est. Etenim si materia detur conductori operis, seu ei, cujus opera ad faciendum opus conducitur, ut eam in genere restituat, non datur eo animo, ut ex eadem præcise materia opus faciat (§. 486.), consequenter dominium ejus in locatorem operæ, seu conductorem operis transfertur, adeoque materia ipsius est, non tua (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque hoc in casu perinde est, ac si opus facere deberet ex materia sua, si vero locator operarum ex materia sua facit opus, damnum in materia casu datum ipsius est (§. 1268.); ejusdem etiam esse debet damnum, quod casu in materia datur, si materia saltem detur, ut in genere restituatur, in mercedem imputanda.

Ex. gr. Conduco operas aurifabri ad faciendum vasa argentea. Do ipsi argentum æstimato, non ut ex eodem præcise faciat vasa, sed ne pretium pro argento solvere teneat. Perinde omnino est, ac si operas ejus conducerem ad faciendum vasa ex argento suo. Quodcunque adeo damnum casu in argento datur, aurifaber sentit, penes quem argentum a me ipsi datum ejus periculo existit. Nimirum quoniam ipsi liberum facio, utrum ex eo, quod do, argento vasa conficere velit, an eodem uti ad alia opera conficienda, cum in eum transferatur potestas pro arbitrio suo de eodem disponendi, dominium utique ejus in eum transfertur (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Cum dominio vero transit ad eum omne periculum (§. 356. *part. 2. Jur. natur.*). Idiomate patrio dicitur sein Silber angeben ut scilicet computetur in partem ejus, quod solvendum.

§. 1270.

De opere vitioso a conductore ejus confecto.

Si operam alterius conduxisti ad faciendum opus ex materia tua, & is opus fecerit vitiosum; vitium corrigere tenetur sine mercede, si corrigi possit, sin minus, pretium materiæ restituere & opus vitiosum retinere debet. Etenim qui operas suas ad faciendum opus alteri locat, cum quilibet naturaliter obligetur ad ita defungendum labore suo, ut finem per eum intentum ex asse consequatur(§. 523. *part. 1. Jur. nat.*), & qui eas conducit, velit opus esse iis usibus aptum, quod habere potest ac debet, consequenter ut omni careat vitio (§. 1043.), locator operæ in opere conficiendo omnem promisisse intelligitur diligentiam, adeoque conficere opus, quod vitio omni careat. Quoniam itaque locator operæ obligatur ad operas promissas præstandas (§. 1198.); opus perficere debet sine omni vitio. Quamobrem ubi opus ex materia tua vitiosum fecit, cum tu mercedem non debeas nisi pro operis promissis præstitis (§. *cit.*), vitium sine ulla mercede corrigere tenetur, siquidem corrigi possit. *Quod erat primum.*

Quoniam vero tu opus vitiosum accipere non teneris, nec mercedem solvere pro operis minus recte, seu aliter præstitis, quam conventum fuerat *per demonstrata;* si vitium corrigi non possit, opus vitiosum retinere debet operæ locator, seu operis conductor (§. 195.). *Quod erat secundum.*

Denique cum jacturam facias materiæ, quando redemtor retinet opus vitiosum, adeoque damnum incurris (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*), propter negligentiam redemtoris (§. 750. *part. 1. Phil. pract. univ.*), aut imprudentiam, quod ea promise-

miserit, quæ a se præstari non posse noverat, vel nosse poterat ac debebat (§. 776. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter culpa ipsius (§. 758. 777. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), omne vero damnum culpa datum sit resarciendum (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*); pretium materiæ tibi restituere debet redemtor, si ex materia tua opus fecit vitiosum. *Quod erat tertium.*

Ex. gr. Conduxisti operas sartoris ad faciendam vestem ex panno tuo & reliqua materia ad eam necessaria. Vestem vero fecit vitiosam. Quodsi vitium corrigere possit, id corrigere tenetur, nec tu pro opera in eodem corrigendo collocata, præter mercedem promissam quicquam solvere teneris. Immo si nova quadam materia ad vitium corrigendum habuerit opus, tu pretium pro ea solvere non teneris. Quodsi vero vitium tale sit, quod corrigi non possit; sartor vestem retinere & pretium panni ac reliquæ materiæ tibi restituere tenetur. Similiter si operas aurifabri conduxisti ad faciendum vas ex argento tuo. Hic autem non fecit ejus quantitatis, vel ejus formæ, de qua fuerat conventum; Faber vas retinere & pretium pro argento tibi restituere tenetur. Quoniam vero perinde est, ac si vitium corrigatur, si ex argento alio ejusdem bonitatis, vel etiam ex eodem, destructa forma priori, conficiat vas aliud ejus quantitatis ac formæ, de qua fuerat conventum; nisi periculum sit in mora, id utique acceptare debes. Notandum hic est, quando de vitio operis confecti a redemtore judicium fieri debet; attendenda esse ea, de quibus fuit conventum. Neque enim ita, non aliter contraxisse videris, quam quod opus aliter factum non conveniat usui, quem intendis, adeoque aliter factum pro vitioso habendum (§. 1043.). Quodsi enim nihil expresse fuerit dictum, pro vitioso non habetur opus, si sit usui communi aptum, etsi non ex asse convenias ei usui, quem intenderas, redemtori minime indicato (§. 427. *part.* 3. *Jur. nat.*). Tua nimirum culpa est, quod retineueris, quæ reticenda non erant, nec redemtori ullo modo imputari potest, quod arcana animi tui sensa ignoraverit (§. 550. *part.* 1. *Phil. pract. univers.*).

§. 1271.

Artifex dicitur, qui artem aliquam callet vel exercet. *Artifex quinam dicatur.*

Quemadmodum ars latissimum habet significatum (§. 260. *part.* 1. *Jur. natur.*), ita etiam significatus vocabuli artificis latissimus est. Tot enim sunt artifices, quot artes. Hinc *Quintilianus* lib. 2. c. 10. artificem suadendi appellat, qui arte suadendi pollet, & lib. 5. c. 12. statuarium peritum artificem statuarum. Similiter *Propertius* Medicum vocat artificem morbi, quia callet artem curandi morbum, & *Cicero* Græcos artifices dicendi, quod artem oratoriam excoluerint. Quoniam autem artifices varii pro artium, quas callent ac exercent, varietate; ideo quilibet eorum vocatur artifex in arte sua.

§. 1272.

Quoniam artifex artem exercet (§. 1271.), artis autem exercitium labor est (§. 260. 512. *part.* 1. *Jur. nat.*), & quilibet ad laborem suum recte perficiendum obligatur (§. 522. *part.* 1. *Jur. nat.*); *Quilibet* etiam *artifex ad artem suam recte exercendam obligatur*, consequenter *se artificem profiteri non debet, qui artem suam non satis callet.* *Artificis obligatio.*

Peccant adeo, qui se artifices profitentur in arte, quam non satis callent (§. 440. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*) Ita peccat, qui se Medicum profitetur, cum Medicinæ nondum sit satis peritus, nec eam recte exerceat. Peccant, qui aliis erudiendis operam suam locant in iis, quæ ipsi nondum recte didicerunt. Peccant, qui opus conducunt, quod sine vitio perficere nequeunt.

§. 1273.

Imperitia artificis, seu ejus, qui se artificem profitetur, culpa est. Etenim nemo se artificem profiteri, consequenter artem exercere debet (§. 1271.), qui artem suam non satis callet (§. 1272.), consequenter recte eam exercere nondum valet. Quamobrem cum negligentiæ ipsius sit tribuendum, quod non didicerit, quæ discere debebat, antequam artem exercere vellet (§. 750. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), ac incuriæ, quod de actionum suarum rectitudine prorsus non sit sollicitus *An imperitia artificis culpa sit.*

licitus (§. 778. *part. 1. Phil. pract. univ.*), negligentia autem ac incuria culpa fit (§. 758. 780. *p. 1. Phil. pract. univ.*); imperitia quoque artificis, seu ejus, qui se artificem profitetur, culpa est.

Imperitus artifex est, qui ea ignorat, quæ alii artifices in eodem genere norunt, adeoque pro eo perfectionis gradu, ad quem ars suo tempore perducta est, nosse poterat ac debebat. Alias enim invincibilis erit ignorantia, nec negligentiæ, nec incuriæ tribuere licet, quod ignoret, nec fecerit, quæ ignorant se facere nequeunt omnes, qui eandem artem profitentur. Placuit hoc loco demonstrare principium, quod non infrequentem habet in praxi usum ubi eodem opus habemus ad alia demonstranda.

§. 1274.

De artificis imperiti opera conducta.

Si operam artificis conduxisti ad faciendum opus ex materia tua, vel ad opus vitiosum corrigendum, & is imperitia vel damnum dedit in materia, vel opus male fecit, aut quod corrigere debebat, vel deterius reddidit, vel prorsus destruxit; damnum datum tibi resarcire tenetur & tu mercedem nullam eidem debes. In omni enim casu propositionis præsentis cum damnum tibi detur imperitia artificis *per hypoth.* imperitia autem artificis culpa sit (§. 1273.); damnum culpa artificis, cujus operam conduxisti, tibi datur. Enimvero qui alteri dat damnum culpa sua, id resarcire tenetur (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*). Ergo etiam artifex, cujus operam conduxisti ad faciendum opus ex materia tua, vel ad opus vitiosum corrigendum, damnum tibi datum resarcire tenetur, si imperitia vel damnum dedit in materia, vel opus male fecit, aut quod corrigere debebat, vel deterius reddidit, vel prorsus destruxit. *Quod erat unum.*

Jam vero merces debetur pro opera præstita (§. 1194.). Quamobrem cum in hypothesi propositionis præsentis operam, quam conduxeras, non præstitit artifex; nec mercedem ullam eidem solvere teneris. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Horologiopœus horologium tuum corrigere debet; sed imperitia sua idem prorsus inutile reddit: nullam pro præstita opera mercedem debes, ipse autem damnum tuum resarcire debet. Similiter si aurifaber gemmam, quam annulo includere debet, imperitia sua frangit; æstimationem tibi præstare tenetur, tu vero pro inutili, quam præstitit, opera nullam mercedem solvere debes. Si chirurgus imperitus male curat crus fractum, pro curatione nihil solvere teneris; sed ipse potius sumtus refundere tenetur peritiori, qui vitium corrigere valet.

§. 1275.

De opere vitioso, quod alteri locatum fuerat.

Si operam alterius conducis ad faciendum opus ex materia sua, & is vitiosum fecit; opus suum retinere tenetur. Etenim si conductor operis opus facit vitiosum, non eam præstat operam, quam conduxisti, adeoque a pacto recessisse intelligitur. Quamobrem cum tibi a contractu recedere liceat, si alter recedit (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*); nec pro opere vitioso mercedem promissam solvere teneris, consequenter conductor operis, qui opus vitiosum fecit, id sibi retinere tenetur.

Ex. grat. Conduxisti operam pictoris ad pingendum imaginem tuam: si male pinxit, picturam sibi retinere tenetur, nec pretium promissum a te exigere potest.

§. 1276.

De casu operi locato accidente.

Si operi, quod alteri locasti, vel cœpto, vel jam confecto casus quidam sine omni culpa conductoris operis accidat; damnum tuum est: si vero vitio operis contingit damnum conductor operis resarcire tenetur. Quodsi enim opus alteri locas, ejus operas ad faciendum opus conducis, adeoque is satisfacit obligationi suæ, si operas promissas præstet (§. 1198.), consequenter præterea ad nihil tibi tenetur. Quamobrem si operi vel cœpto, vel jam confecto casus quidam sine omni cul-

culpa conductoris operis accidat, nulla est ratio cur ad damnum hoc resarciendum ipse tibi teneatur, cum nec ex pacto obligatus sit *per demonstrata*, nec ex facto suo, quia damnum accidit sine culpa ipsius *per hypoth.* Damnum igitur tuum est. *Quod erat unum.*

Enimvero si vitio operis damnum contingit, cum id vel imperitiæ conductoris operis, vel ejus negligentiæ tribuendum sit, adeoque quia tam imperitia (§. 1273.), quam negligentia culpa est (§. 758. *part. 1. Phil. pract. univ.*), damnum culpa ipsius datur. Quoniam itaque damnum culpa datum resarciendum (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*); si operi locato vel cœpto, vel jam confecto casus quidam accidat vitio operis, damnum hoc resarcire tenetur operis conductor. *Quod erat alterum.*

Civile adeo est, quando cum *Florentino* l. 36. & *Javoleno* l. 51. §. 1. loc. cond. distinguitur, an opus locatum sit per aversionem, ut scilicet vel totum uno pretio locatum sit, vel universitas tamen consummationis ad conductorem pertinteat, etsi merces præstetur in singulos dies, vel operas, an vero merces præstetur in pedes mensurasve, ut arbitrio domini opus efficiatur, atque in casu primo periculum vitio operis contingens ad conductorem operis, in altero ante approbationem ad eundem post approbationem ad locatorem refertur. Valebit tamen etiam naturaliter, si ita expresse fuerit contractum in casu altero, immo in casu etiam primo casum, quem culpa sua non antecedit in se recipere potest conductor (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*). Hæc ideo monemus, ne quis statim ex eo, quod demonstravimus, inferat, minus recte *Florentinum* ac *Javolenum* distinxisse inter locationem operis per aversionem & in singulos dies vel operas mercede constitutam factam. Exemplum ad propositionem præsentem illustrandam hoc esto. Conduxit faber murarius domum extruendam. Corruit murus, antequam is fuerit totus constructus, vel domo tota extructa. Faber murarius, qui damnum dedit culpa sua, quod murum male struxerit, ad damnum resarciendum tenetur. Ast si faber tignarius conducat domum exstruendam, & opere perfecto procella dejiciat tectum, nullo contignationis vitio, damnum tuum est: si autem hoc contingat ob vitium contignationis, faber tignarius damnum resarcire tenetur, sive per aversionem, sive aliter domus extructio fuerit locata. Qui opus conducit, adeoque operas suas tibi locat, in te transfert jus in actiones suas (§. 1206.), adeoque quod opera conductoris efficitur statim tuum est, cum perinde sit, ac si ipsemet hoc confecisses. Quamobrem si perit, tibi perit (§. 356. *part. 2. Jur. nat.*), & periculum omne operis sive cœpti, sive confecti ad te pertinet: conductoris non est nisi naturalis obligatio culpa dati damni resarciendi (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*). Opus, quod conducitur, potentia tuum est, consequenter quamprimum vel totum, vel aliqua ejus pars existit, totum actu tuum est, vel pars, quæ existit, actu tua est. Quod vero culpa committitur conductoris, in te tua committitur ipsius culpa. Hæc si probe perpendas, nihil difficultatis supererit in æstimando periculo locatoris & definienda obligatione conductoris operis.

§. 1277.

Locator operarum damnum omne, quod culpa ipsius accidit, conductori earundem resarcire tenetur, non vero tenetur de casu, quem nulla ipsius culpa antecedit. Naturaliter enim quilibet damnum culpa sua datum alteri resarcire tenetur (§. 580. *part. 2. Jur. natur.*). Ergo etiam locator operarum tenetur ad resarciendum damnum omne conductori earundem culpa sua datum. *Quod erat unum.* *De damno a locatore operarum resarciendo.*

Quoniam vero impossibile est, ut casus evitetur, quem nulla culpa nostra præcedit (§. 460. *part. 2. Theol. nat.*). Nulla quoque ratio est, cur conductori operarum ad resarciendum damnum casu datum teneatur, quem nulla sua culpa præcessit. *Quod erat alterum.*

Ex. grat. Si tibi transportandæ locentur res, quæ facile franguntur, seu opera tua ad eas transportandas conducitur; tu damnum resarcire teneris, si culpa tua franguntur, non vero ad idem resarciendum obligaris, si nulla tua culpa franguntur. Istiusmodi res sunt vitra & ollæ, item specula. Similiter si bibliopego locas librum concinnandum, & is plagulas confusas male præscindit, ut typis impressis noceatur; damnum datum resarcire, adeoque pretium libri restituere tenetur.

§. 1278.

De emtione operis nostra voluntate ab alio conficiendi.

Si ita convenitur cum artifice, ut faciat opus ex materia sua, pretio in opus perfectum & approbatum constituto; contractus locatio conductio non est, sed emtio venditio rei exiturae sub hac conditione inita, si vitio careat. Artifex obligatur ad opus sine vitio statuto tempore suo periculo conficiendum, & quamprimum confectum a te approbatur, dominium in te transit, & tu ad pretium statim solvendum obligaris. Si enim ita convenis cum artifice, ut faciat opus ex materia sua & pretium in opus perfectum & approbatum constituatur; tibi animus est opus istiusmodi pro pretio ejus comparandi, consequenter emendi (§.937.), non vero merces solvitur pro operis & pretium pro materia, ex qua fit. Quamobrem cum locatio conductio non fit, quando pro operis non solvitur merces (§.1194.); contractus quoque in hypothesi propositionis praesentis initus locatio conductio non est. *Quod erat primum.*

Quoniam vero animum emendi declaras *per demonstrata* opus vero, quod tibi comparare vis, ab artifice demum conficiendum, & quia is se obligat promittendo ad idem conficiendum (§.363. *part.* 3. *Jur. nat.*), id exiturum est, emi vero ac vendi etiam possunt res exiturae (§.1004.); contractus in hypothesi propositionis praesentis emtio venditio rei exiturae est. *Quod erat secundum.*

Enimvero quoniam pretium constituitur in opus perfectum & approbatum *per hypoth.* adeoque te pretium soluturum promittis, de quo conventum, si res vitio careat (§.1043.); emtio rei exiturae contrahitur sub hac conditione, si opus confectum vitio careat. *Quod erat tertium.*

Cum adeo artifex sub hac conditione, ut opus confectum si vitio careat, pretium conventum sibi solvatur, promittat, se opus sine vitio confecturum *per demonstrata*; ad opus sine vitio statuto tempore conficiendum obligatur (§.363. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quod erat quartum.*

Contracta cum sit emtio rei exiturae *per demonstr. n.* 2. quae ut existat, efficere debet artifex, *per demonstr. n.* 4. emtio autem rei exiturae non contrahatur nisi sub tacita hac conditione si existat (§.1005.), eaque nulla est, si non existat (§.1006.), nec tu ultra voluntatem tuam, quam sufficienter indicasti (§.428. *part.* 3. *Jur. nat.*), artifici obligari possis ad quid dandum (§.382. *p.* 3. *Jur. nat.*); artifex utique opus conficere debet suo periculo. *Quod erat quintum.*

Denique cum emtio contracta sit sub hac conditione, si opus confectum careat vitio *per demonstr. n.* 3. adeoque approbetur; ita omnino conventum fuit, ut non ante sit tuum, quam si approbatum fuerit. Dominium adeo in te transit, quamprimum a te approbatur (§.124. *part* 2. *Jur. nat.* & §.467. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quod erat sextum.*

Denique cum pretium statim sit solvendum pro re, quae emitur (§.937.), nisi solutionem in diem differri voluerit venditor (§.959.), opus vero ab artifice confectum statim tuum est, quamprimum approbatur *per demonstr. num.* 6. sub hac tamen conditione, ut pretium solvatur (§.958.); quando opus confectum a te approbatum, pretium quoque statim solvere teneris. *Quod erat septimum.*

In hypothesi propositionis praesentis tibi animus est certum emere opus, quod, si ab artifice jam confectum prostaret, praesens emeres: ast quia istiusmodi opus confectum non prostat, artifex tamen idem conficere valet, exiturum emis eumque tibi obligas ad idem statuto tempore conficiendum. Haec si perpendere lubet, nihil in contractu praesenti difficultatis erit. Tu das pecuniam, ut detur res: sed ut res dari possit, necesse est artificis opera ad actum perducatur: De hoc igitur contractu ratiocinandum ex notione emtionis ac venditionis & pacti adjecti de opere conficiendo, ut emtio ac venditio consummari possit, quae sub conditione statim contrahitur, si opus confectum approbari possit. Quamobrem non opus est, ut ad casus particulares descendamus, quippe quorum solutio ab iis pendet, quae de emtione ac venditione demonstrata fuerunt. Idiomate Germanico peculiari dictione hunc contractum indigitamus dicendo eine Sache bestellen, cum locatio

ope-

operis dicatur eine Sache verdingen. Ceterum vocabulum artificis hic sumitur in significatu latissimo, quem eidem tribuimus (§. 1271.), ita ut etiam opifices, qui vulgo dicuntur, sub hoc nomine comprehendantur. Ex. gr. Si cum sutore convenis, ut tibi faciat calceos pedibus tuis convenientes; calceos exituros emis, non vero operam ejus ad calceos conficiendos conducis. Unde si casus quidam contingat in calceis cœptis, vel jam confectis, is ad sutorem pertinet. Et nisi calcei confecti pedibus tuis conveniant, sutoris manent, nec tu mercedem pro opera præstita solvere teneris, qui non obligaris nisi ad solvendum pretium, si pedibus tuis respondeant, nec alio vitio laborent. Idem intelligitur, si figulus fornacem, de cujus forma convenisti, conficere debet pro pretio convento, vel Poëta carmen.

§. 1279.

Quoniam in emtione venditione res dari potest pro re tanquam supplementum pretii, seu ut in pretium imputetur (§. 1027.), emtio vero venditio contrahitur, si cum artifice convenitur, ut faciat opus ex materia sua, pretio in opus confectum & approbatum constituto (§. 1278.); erit adhuc *emtio venditio, si cum artifice convenitur, ut faciat opus, pretio in confectum & approbatum constituto, & data materia in pretium imputanda, vel etiam re alia.* *Casus particularis*

Idiomate patrio dicimus: eine Sache mit angeben. Ex. gr. contrahis eum aurifabro, ut tibi faciat opus argenteum. Sunt tibi res argenteæ nullius usus. Tu tanquam argentum infectum eas das aurifabro, ut in pretium operis imputentur. Contractus emtio venditio est. Nimirum quando rem exituram emis, de ejus pretio convenis: quando autem conducis operas, de earum mercede &, nisi materia detur, pretio materiæ solvendo, nisi per se jam sit certum, convenis. Quoniam contrahentes non semper satis clare mentem suam exprimunt; subinde difficulter internoscitur emtio venditio a locatione conductione. Equidem *Pomponius* l. 20 ff. de contr. emt. negat locationem ullam esse posse, ubi corpus ipsum, id est materia non datur ab eo, cui id fieret, ut adeo toties conductio esse dicatur, quoties materia, ex qua aliquid fieri debet, est ejus, cui opus fit, ast emtio, si nihil aliud quam pecunia datur; *Cassius* tamen l. 22. §. 2. loc. cond. operas locari ac conduci putavit, si vel maxime pretium pro materia solvatur, adeoque hæc emtur, veluti si cum artifice conveniatur, ut ex argento suo faciat vas argenteum certæ formæ ac certi ponderis. Enimvero cum utrumque fieri possit, respicienda omnino est mens contrahentium eo modo eruenda, quo diximus.

§. 1280.

Si conductor operarum damnum incurrit, propterea quod operas promissas non justo tempore, vel non rite præstitit locator, locator conductori tenetur ad id, quod interest. Etenim locator obligatur ad operas promissas præstandas (§. 1198.); eo quidem tempore, quo eas præstare promisit (§. 428. *part.* 3. *Jur. natur.*), & eo modo, quo istiusmodi operæ præstari debent (§. 522. *part.* 1. *Jur. nat.*), Quodsi ergo conductor operarum damnum incurrit, propterea quod operas promissas non justo tempore, vel non recte præstitit locator; conductor damnum incurrit, vel lucrum quoddam ejus cessat, propterea quod locator non satisfecit obligationi suæ. Enimvero si quis damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat, propterea quod obligationi tuæ non satisfecisti, ad id quod interest teneris (§. 629. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam locator operarum tenetur conductori ad id, quod interest si conductor damnum incurrit ob operas promissas non justo tempore, vel non recte præstitas. *De operis non justo tempore, vel male præstitis.*

Ex. gr. Si faber murarius murum, qui ruinam minitatur, intra triduum fulcire ac statim deinde eum reficere pro mercede conventa promisit, sed hoc non facit, vel imperite facit & domus corruit; faber murarius ad ædificii ac rerum in domo perditarum æstimationem præstandam tenetur. Differt hic casus a superiori, quo locator operarum operas promissas prorsus non præstat, non vero in mora est, ne justo tempore præstentur (§. 1263.).

§. 1281.

De custodia rei alienæ, circa quam opera præstanda. *Si opera circa rem alienam præstanda locetur; locator conductori ad rem omni diligentia custodiendam obligatur.* Quoniam enim quilibet operam dare debet, ut non modo a se (§. 493. *part.* 2. *Jur. nat.*), verum etiam ab alio, quantum in se est, damnum omne avertat (§. 495. *part.* 2. *Jur. nat.*), si quis operam alterius circa rem suam præstandam conducit, & alter eandem locat, id tacite actum inter eos censetur, ut res omni diligentia custodiatur. Quoniam itaque locator operarum tacite promisisse intelligitur, quod velit rem, circa quam operam suam præstare debet, omni diligentia custodire (§. 788. *part.* 3. *Jur. nat.*); ad eam quoque omni diligentia custodiendam obligatur. Huc etiam pertinet, si ipsa custodia rei alteri locetur, seu opera ad rem custodiendam conducitur.

§. 1282.

De damno ob negligentem custodiam resarciendo. Quoniam locator operarum rem, circa quam operam præstare debet, omni diligentia custodire tenetur (§. 1281.); *si negligenter custodiat ac damnum in ea re detur*, cum damnum culpa ipsius datum sit (§. 758. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), *ad idem resarciendum conductori tenetur* (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*).

Ex. gr. Sartor tenetur pannum, ex quo vestem conficere debet, diligenter custodire. Quodsi enim male custodita quocunque casu deteriorata, vel furto etiam ablata fuerit; ad pretium restituendum sartor tenetur. Poterat propositio præsens etiam inferri ex eo, quod locator operarum conductori teneatur de omni damno culposo (§. 1277.).

§. 1283.

De opera duobus locata. *Si quis duobus operas locat, priori conductori ante satisfacere debet.* Operarum enim locator transfert in conductorem particulam quandam libertatis suæ, seu jus in certas quasdam actiones suas (§. 1206.), adeoque de iis non amplius statuere potest pro arbitrio suo, consequenter simile jus in alium ante transferre nequit, quam obligationi suæ satisfecit. Quodsi ergo operas quoque locet alteri, priori conductori ante satisfacere debet, quam ipsi integrum est eas præstare conductori secundo.

Ex. gr. Conduxi operas pro plantandis arboribus. Tu operas in eundem finem locas etiam alteri. Arbores in horto meo ante plantare debes, quam eas plantare possis in horto alterius. Ego enim prior acquisivi jus in operas tuas, quam alter, quod mihi auferri nequit absque consensu meo, & tu in præjudicium meum operas alteri locare non potuisti.

§. 1284.

De evictione operarum locatarum. *Si duobus locasti operas eodem tempore præstandas, & conductori posteriori easdem actu præstare incipis; conductor prior eas evincere potest.* Etenim locator operarum in conductorem transfert jus in actiones suas, quibus operæ præstantur per illud tempus, quo præstari debent (§. 1206.), adeoque dominium rei incorporalis in conductorem transfert (§. 216. *part.* 2. *Jur. nat.*), ut ea sit conductoris propria (§. 124. *p.* 2. *Jur. nat.*). Quodsi ergo locator easdem operas locet alii & eas eidem actu præstare incipit; perinde omnino est ac si res incorporalis conductoris prioris sit penes conductorem posteriorem. Quamobrem cum dominus rem suam vindicare possit adversus quemlibet possessorem (§. 544. *part.* 2. *Jur. nat.*) & res vindicata evincatur (§. 543. *part.* 2. *Jur. nat.* & §. 1165.), res autem incorporales evinci possint (§. 1175.); quin conductor prior operas locatoris evincere possit, si duobus locavit operas eodem tempore præstandas & conductori posteriori easdem actu præstare incipit, dubitandum non est.

Ni-

Nimirum cum res evincatur, si quis eam ob jus, quod in ea habet, nec exercere potest, nisi eam in potestate sua habeat, a possessore aufert (§. 1165.); operæ evincuntur; si eas alteri præstare volentem adigis, ut easdem tibi præstet.

§. 1285.

In locatione conductione locator conductori evictionem præstare tenetur. Etenim in locatione conductione locator vendit, conductor emit certum rei usum, vel operas alterius (§. 1214.). Quamobrem cum emtori ad evictionem præstandam ex ipso contractu obligetur venditor, etiamsi eam expresse non promiserit (§. 1172.), & venditor etiam obligetur ad eam præstandam, si res incorporalis venditur (§. 1177.); in locatione conductione locator conductori evictionem præstare tenetur. *De præstanda evictione in locatione conductione.*

Præstanda igitur est evictio, sive res evincatur, quæ tibi locata fuit (§. 1165.), sive operæ evincantur, quas conduxisti (§. 1284.). Immo cum perinde sit, ac si operæ evincerentur a conductore priore, ubi operas posteriori locatas esse locatorem pœnitet; ut eas priori, quam posteriori præstare malit; dubium non est, quin ad præstandam evictionem etiam in hoc casu conductori teneatur locator imprudens, aut dolosus.

§. 1286.

Quoniam evictio in locatione conductione a locatore præstanda conductori (§. 1285.), evictio autem præstatur, si locator satisfacit conductori pro damno ob evictionem eidem obveniente (§. 1166.); *locator obligatur ad resarciendum damnum, quod conductor ob evictionem incurrit.* *Quomodo præstetur.*

Ne vero præstatio evictionis ultra æquitatem extendatur, quædam adhuc addenda sunt:

§. 1287.

Si quis bona fide rem alienam alteri locavit, & ea a domino evincatur, usu nondum finito; conductor pro usu præstito mercedem solvere, reliquam remittere tenetur locator, non vero præterea tenetur conductori ad id, quod ipsius interesse potest, rem non fuisse evictam. Etenim si res evincitur, usu nondum finito, cum pro usu rei solvatur merces (§. 1194.), merces solvi nequit, nisi pro usu præstito, &, quando usus per certum tempus præstatur, usui pro parte temporis respondet rata mercedis, a conductore præstanda (§. 1198.). Quamobrem si res aliena locata a domino evincatur, usu nondum finito; pro usu præstito mercedem solvere tenetur conductor pro rata, non vero integram, consequenter pro nondum præstito reliquam mercedis partem remittere debet locator. *Quod erat primum & secundum.* *De re aliena bona fide locata & evicta.*

Enimvero quia bona fide rem alienam alteri locavit *per hypoth.* cum eam putaret esse suam (§. 153. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter eam a se alteri locari posse non dubitaret (§. 1207.); cum ignorantia invincibilis nemini imputari possit (§. 550. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec declarari potest locator causa libera damni ob evictionem conductori emergentis aut lucri cujusdam, quod integro usu præstito, habere poterat, cessantis (§. 527. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem nulla ratio est, cur locator eidem teneatur ad satisfaciendum pro isto damno emergente, vel lucro cessante, adeoque non tenetur (§. 70. *Ontol.*). Quoniam itaque damnum emergens ac lucrum cessans ob evictionem est id, quod interest conductoris, rem non fuisse evictam (§. 622. *part. 3. Jur. nat.*); si quis bona fide rem alienam alteri locavit, & ea a domino evincatur, usu nondum finito, locator non tenetur conductori ad id, quod interest, rem evictam non fuisse. *Quod erat tertium.*

Nimirum quoniam hic damnum locatoris collidit cum damno conductoris (§. 510. *Ontol.*), utere

uterque autem culpa vacat, ob ignorantiam invincibilem, damnum pro casuali habendum (§.630. part. 2 Jur. nat.), adeoque conductoris est (§.631. part. 2. Jur. nat.). Durum equidem videtur conductori, quod, cum bona fide contraxerit, contractus ipsi damnosus esse debeat, sed non minus durum foret locatori, qui bona itidem fide contraxit, si ipsi absque ulla sua culpa contractus damnosus esse deberet. Perinde hic omnino est, ac si res utenda casu quodam inevitabili destrueretur; usu integro nondum absoluto. Ponamus itaque te ædes conduxisse in triennium, & vix anno uno elapso fulmine noctu tactas una cum rebus tuis flamma ferali consumi: num propterea locator tibi tenetur ad id, quod interest, ædes combustas cum rebus tuis non fuisse, quia damnum hoc non passurus fuisses, si ædes istas non conduxisses?

§. 1288.

De re aliena mala fide locata & evicta.

Si quis alteri mala fide rem alienam locat, & dominus eam vindicat, usu nondum finito; conductor pro eo tempore, quo re fruitus est, mercedem præstare debet, locator autem eidem tenetur ad id omne, quod ejus interest, rem evictam non fuisse. Conductorem præstare debere mercedem pro eo tempore, quo re fruitus est seu usus, patet eodem modo, quo id in propositione præcedente ostendimus. *Quod erat primum.*

Enimvero qui mala fide rem alienam locat, is novit rem alienam esse (§. 153. p. 2. Jur. nat.), consequenter eam a se alteri locari non posse (§. 1207.). Quodsi ergo res evincatur a domino, usu nondum finito, & conductoris intersit, rem evictam non fuisse; dolo locatoris damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat (§. 705. part. 1. Phil. pract. univ. & §. 622. part. 3. Jur. nat.). Quamobrem cum ad id, quod interest tenearis, si quis ob factum tuum dolosum damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat (§. 623. part. 3. Jur. nat.); locator, qui mala fide rem alienam locavit, tenetur conductori ad præstandum omne id, quod ejus interest, rem evictam non fuisse. *Quod erat secundum.*

Non est quod excipias, te putasse, quod interea temporis, quo rem locasti, eam non sit evicturus dominus. Quando enim nosti rem esse alterius, non ignoras, dominum rem suam vindicare posse (§. 544. part. 2. Jur. natur.), immo eam non vindicanti restituere debes (§. 467. part. 2. Jur. nat.). Nunquam adeo certus esse potes, eam a domino non evicturum iri (§ 1165. & injuriam facis domino, etiamsi interea rem non evinceret (§. 859. part. 1. Jur. nat.). Justam igitur excusandi causam non habes.

§. 1289.

De re aliena a sciente conducta.

Qui sciens rem alienam conducit, mercedem pro eo tempore, quo usus est, præstare tenetur; si vero usu nondum finito dominus eam vindicat, locator ipsi non tenetur ad id, quod ejus interest, rem vindicatam non fuisse. Etenim in locatione conductione emitur ac venditur usus rei vel opera alterius (§. 1214.). Enimvero si quis sciens a non domino emit, hic ipsi ad evictionem præstandam non tenetur (§. 1174.). Ergo nec locator tenetur conductori ad præstandam evictionem, consequenter nec ad præstandum id, quod ejus interest, rem vindicatam vel evictam non fuisse (§. 1166.). *Quod erat unum.*

Quod tamen conductor debeat præstare mercedem pro eo tempore, quo re locata usus fuit, patet eodem, quo ante (§. 1287.) modo. *Quod erat alterum.*

In hoc casu perinde est, sive res aliena bona fide, sive mala fuerit locata. Qui enim rem alienam sciens conducit, sciens ac volens se subjicit periculo ab evictione sibi imminenti, adeoque habet, quod sibi imputet, si idem non evitaverit. Ceterum non opus est, ut demonstretur, ad quænam teneatur locator rei alienæ domino, cujus rem alteri locavit. Ea enim aliunde pendent & suo loco demonstrata sunt, ubi de re a possessore tam bonæ, quam malæ fidei restituenda egimus passim in capite tertio partis secundæ Juris naturæ.

§. 1290.

§. 1290.

Si conductor fecit impensas necessarias, sine quibus res non poterat habere usum, quem conduxerat; locator eas restituere tenetur. Etenim locator conductori præstare debet rem isti usui aptam, ad quem eam conduxit (§. 1230.). Quodsi ergo impensæ quædam requirantur, ut res habilis efficiatur, & eas faciat conductor; quin eidem a locatore sint restituendæ dubitandum non est. *De impensis necessariis conductori restituendis.*

Nimirum has impensas facere tenebatur ipse locator. Quodsi ergo placuit conductori eas facere, nulla ratio est, cur eidem restitui minime debeant. Consultius tamen est, ne quid in rem conductam impendatur sine consensu locatoris, ut evitentur lites de impensarum necessitate vel necessariarum etiam quantitate.

§. 1291.

Naturaliter permissum non est facere in rem conductam impensas utiles sine consensu locatoris. Etenim in locatione conductione locator in conductorem transfert jus re utendi, prouti conventum fuerit (§. 1202.), & rem præstare debet huic usui aptam (§. 1230.). Quamobrem si res conducta eum habere possit usum, qui conductus est; eodem conductor contentus esse debet, nec quicquam amplius a locatore exigere potest, neque præter hunc usum jus ullum in re conducta sibi arrogare potest (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quoniam itaque impensæ utiles non alio fine fiunt, quam ut res plures habere possit usus, aut fructuosior evadat (§. 605. *part.* 2. *Jur. nat.*); a domini voluntate unice pendet, num eo fine impensas facere velit, consequenter naturaliter permissum non est facere in rem conductam impensas utiles sine consensu locatoris. *An conductori permissum rem conductam meliorare.*

Facile adeo apparet, conductorem impensas utiles in rem conductam facere suo periculo, nisi eas tollere possit. Et cum permissum non sit sine consensu conductoris rem meliorare, siquidem impensas tibi restitui velis; facile intelligitur, quod multo minus permittantur impensæ voluptuariæ, quippe quæ nec necessariæ, nec utiles sunt, sed solius voluptatis percipiendæ gratia fiunt (§. 606. *part.* 2. *Jur. nat.*), ut adeo non opus sit hoc demum sigillatim demonstrari.

§. 1292.

Conductori in re conducta nil immutare licet, ne suo quidem sumtu, sine consensu locatoris. Quando enim rem conducis, non alius locatur ejus usus, quam quem ea habere potest, adeoque nec locator tenetur eam tibi præstare nisi ad hunc usum habilem. Quodsi ergo usus tui gratia quædam in re conducta immutare velis, cum, ut ante (§. 1291.), constet tibi jus ad hoc minime competere; sine consensu quoque locatoris, ne tuo quidem sumtu, in re conducta quicquam immutare licet. *An in re conducta quicquam immutare liceat.*

In ædibus, quas conduxisti, non licet immutare quicquam in interiore earundem dispositione, ut tibi sit commodior, vel fructuosior earum usus. Similiter non licet immutare fundum, faciendo v. gr. pomario viretum, aut ex horreo equile, cum alius usus tibi magis arrideat altero, quem habet.

§. 1293.

Si quis in contractu se obligavit ad certas impensas faciendas, eas finito contractu repetere nequit a locatore. Etenim si conductor se obligat ad certas impensas faciendas, usum conduxit cum onere præstandi has impensas, cujus in determinanda mercedis quantitate habenda fuit ratio (§. 1219.). Quoniam itaque *Quando impensæ in rem conductam factæ*

loca-

repeti nequeant. locator non obligatur conductori nisi ad præstandum usum conventum (§. 1198.); si conductor in contractu se obligavit ad certas impensas faciendas, usum quoque nonnisi cum onere easdem faciendi præstare eidem tenetur, consequenter ad eas restituendas minime obligatur. Contractu igitur finito eas a locatore repetere nequit.

Aliter sese res habet, si ita conveniatur, ut ad certas impensas faciendas obligatus sit conductor, sed ex mercede præstanda deducendas.

§. 1294.

De mercede integra vel pro rata pro certo tempore remittenda. *Si casus contingat in re locata, ut per aliquod tempus eum habere nequeat usum, qui conductori concessus, aut prorsus nullum; locator pro eo tempore, quo re frui non potuit conductor, mercedem integram, aut quo ex parte saltem uti potuit, pro rata usus deficientis remittere tenetur.* Etenim locator obligatur ad præstandum usum rei conventum, nec conductor obligatur ad præstandam mercedem nisi pro usu rei præstito, de quo conventum fuit (§. 1198.). Quodsi ergo casus contingat in re locata, ut per aliquod tempus usum habere nequeat, de quo conventum, aut usum prorsus nullum; locator conductori præstare nequit usum rei conventum vel ex parte, vel ex toto. Quamobrem nec conductor obligatur ad præstandam mercedem ullam in casu posteriori, ast in priori non obligatur nisi ad præstandam mercedem pro ratione usus, quem obtinuit. Locator itaque in casu posteriori mercedem totam pro eo tempore, quo re fruitus non est conductor, in priori pro rata usus deficientis remittere tenetur.

Ex. gr. Si ager inundetur, & tota seges corrumpatur, vel aquæ tardius recedant, quam ut seminari possit; merces tota pro isto anno remittenda. Similiter si pomarium conduxisti in triennium, sed arbores toto hoc tempore nullos edant fructus, aut anno saltem uno mediocres; in casu priori merces tota, in posteriori pro biennio remittenda. Quodsi inundatio adimat tertiæ saltem agri conducti partis usum; tertia mercedis pars remittenda. Si pars ædium fulmine tacta comburatur; merces pro eo tempore, quo ea uti non potest conductor, pro rata hujus partis remittenda, v. gr. si horreum combustum fuerit, ut hoc anno eodem uti non possis, sed tibi conducendum sit aliud, pro rata merces remittenda, quantum scilicet valet usus horrei, nisi locator aliud horreum interea præstet, donec suum iterum extruatur. Durum videri nequit, quod locator jacturam facere debeat mercedis sine ulla culpa sua. Etenim si rem alteri non locasset, ea ipsi inutilis fuisset per idem tempus, quo ea frui non potuit conductor, aut non omnem utilitatem ex ea percepisset, quo ex parte usus rei ademtus conductori. Durum igitur non est, si pro eo, quod alteri præstare nequit, quod ipse non habet, mercedem nullam a conductore accipiat.

§. 1295.

De mercede ob sterilitatem remittenda. *Si tanta sit sterilitas, ut deductis seminibus & impensis pretium fructuum residuorum deficiat a quantitate mercedis; hæc pro rata remittenda.* Etenim si tanta sit sterilitas, ut deductis seminibus & impensis pretium fructuum residuorum deficiat a quantitate mercedis, cum inter usum & mercedem spectanda sit æqualitas (§. 1219.), perinde omnino est ac si casus contingat in re conducta, ut per aliquod tempus res habere non possit eum usum, qui colono præstandus a locatore. Enimvero si casus quidam in re conducta contingit, ut eum, qui præstari debet, usum habere non possit, merces pro rata remittenda (§. 1294.). Ergo etiam pro rata remittenda, si tanta sit sterilitas, ut deductis seminibus & impensis pretium fructuum residuorum deficiat a quantitate mercedis.

Pretium fructuum residuorum æstimandum est ex eo tempore, quo percipiuntur. Et quando quæritur de mercede remittenda, non attenditur fructuum quantitas, sed pretium.

§. 1296.

§. 1296.

Si res plures diversæ simul pro una mercede conjunctim locentur; damnum conductori datum æstimandum est non ex re una, sed omnibus conjunctim. Etenim si res plures diversæ simul pro una mercede conjunctim locentur, omnes simul habentur pro re conducta una, consequenter fructus omnes simul ex quacunque causa & re percepti habentur pro fructibus ex re conducta perceptis. Quamobrem si æstimari debet damnum conductori datum in re conducta, pretium fructuum omnium ex quacunque causa & re perceptorum conferendum est cum quantitate mercedis. *Quomodo damnum in re conducta datum æstimandum.*

Ex. gr. Si colono in fructibus sunt frumenta, oleum, vinum, ligna, fœnum, linum, pecora, poma, vectigalis ac ita porro; etsi tanta sit sterilitas, ut ex frumentis toto anno nihil percipiatur, quod tamen ex oleis, vineis, lignis, fœno, lino, pecoribus, pomis, vectigalibus ac rebus aliis perceptum fuit defectum illum compensat, ut horum fructuum pretium adhuc superet mercedem impensis licet ac seminibus deductis, propter calum in re conducta datum is dici nequit caruisse usu, quem res conducta habere debebat, utpote ex pretio fructuum perceptorum æstimando.

§. 1297.

Si res fructuosa in plures annos conducatur, damnum ob sterilitatem datum æstimandum est ex fructibus per totum tempus perceptis. Etenim cum non singulis annis eadem sit fertilitas, unius sterilitas ubertate compensatur. Quamobrem si res fructuosa in plures annos conducatur, dici nequit, conductori damnum datum ob sterilitatem, nisi pretium omnium fructuum perceptorum per totum contractus tempus deficiat a tota mercede per istud tempus solvenda. Patet itaque si res fructuosa in plures annos conducatur, damnum ob sterilitatem datum æstimandum esse ex fructibus per totum tempus perceptis. *Idem ulterius expenditur.*

Definimus hic, quænam naturaliter obtineant, non vero inquirimus, quænam principiis Juris Romani consentanea, ex quibus dissensus Interpretum hujus dirimendus. Ceterum locatio conductio etiam ita contrahi potest, ut aliquid aleæ contineat, quemadmodum spes quoque emitur. Sed num quid conveniat æquitati, ex iis definiendum, quæ de contractibus aleam continentibus demonstrabuntur. Id adhuc notandum est, in æstimandis impensis rationem quoque habendam esse operarum, quippe quas gratis nemo præstat, & pro quibus merces solvenda, si quis alienis utatur.

§. 1298.

Si casus contingit in fructibus perceptis, damnum coloni est. Etenim cum colonus præstet mercedem pro fructibus percipiendis, fructus percepti ipsius sunt, non locatoris, &, ubi fructus percipere potuit, quorum percipiendorum gratia fundum conduxit, usus ipsi præstitus a locatore, qui præstari debebat (§. 1198.). Quamobrem cum res pereat suo domino (§. 356. *part. 2. Jur. nat.*); si casus contingit in fructibus perceptis, damnum coloni est. *De casu in fructibus perceptis contingente.*

Ex. gr. Si frumentum in horreo, suborto incendio, flamma ferali consumatur, damnum coloni est, nec propterea quicquam de mercede remittere tenetur conductor. Idem tenendum, si frumentum a vermibus erodatur, vel colonus vili admodum pretio idem vendere cogatur, cum potuisset pluris vendere, siquidem maturius vendidisset, ut ut pretium ita sit imminutum, ut ne quidem dimidiam mercedis partem adæquet. Damnum in re sua sentit dominus, etiamsi absque omni ipsius culpa contingat. Percepti sunt fructus, quamprimum ab agro separati, ut adeo damnum sit coloni, etiamsi nondum in horreum sint deducti. Ita dubium videri poterat, num damnum in fructibus casu datum, cum sint maturi, sed nondum separati, coloni esse debeat, ut nullam mercedis remissionem idem petere possit. Quamobrem sequentem adhuc addere lubet propositionem.

§. 1299.

De casu contingente in fructibus maturis, sed nondum separatis.

Si casus contingat in fructibus jam maturis, sed qui nondum separari potuerunt, ad colonum damnum pertinet. Etenim cum in colonum translatum sit jus in fructus, quod alias domino competit (§. 1202.), fructus pendentes vero jam sint domini (§. 440. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter ejus sint, antequam a re, ex qua provenerunt, fuerant separati (§. 433. *part. 2. Jur. nat.*); fructus quoque maturi coloni sunt, antequam a re, ex qua provenerunt, sunt separati. Et quoniam fructus maturi sunt *per hypoth.* ideo usus non fuit impeditus, quem præstare debuit colono locator (§. 1198.), consequenter is usum rei non impeditum præstitit, suæque adeo obligationi satisfecit. Quamobrem cum damnum in fructibus maturis, sed nondum separatis datum detur in re coloni, postquam obligationi suæ satisfecit locator, adeoque contractus respectu horum fructuum ex parte ipsius fuit adimpletus, ac res suo pereat domino (§. 356. *part. 3. Jur. nat.*); nulla ratio est, cur locator potius, quam colonus damnum ferre debeat, sed casus potius ad colonum pertinet.

Quando casus contingit circa usum rei, quem locator præstare debet, ad locatorem is pertinet; quando vero circa fructus, qui coloni sunt, antequam a re separantur, statim a maturitate eorundem idem ad colonum spectat. Quod interpretes Juris civilis in varias abierint sententias, inde est, quod dominium fructuum demum percipiendo acquiri dicatur, neque in eo consentiant, quandonam pro perceptis habendi, ita ut non desint, qui frumenta percepta esse non admittunt, nisi postquam grana ex spicis fuerunt excussa. Enimvero demonstravimus jam alibi (§. 444 *part. 2. Jur. nat.*), perceptionem fructuum non esse modum acquirendi naturalem.

§. 1300.

De remissione mercedis ob usum vitio rei deficientem.

Si res locata eum habere nequeat usum, quæ mercedem adæquat; naturaliter pro rata usus deficientis merces remittenda. Etenim naturaliter spectanda æqualitas inter usum rei ac mercedem (§. 1219.); adeoque locator obligatur ad præstandum usum mercedi æqualem (§. 1198.). Quodsi ergo res locata eum habere usum nequit, quæ mercedem adæquat; nec conductor mercedem præstare tenetur majorem, quam quantum usus rei locatæ valet. Quamobrem si res locata eum habere usum nequeat, quæ mercedem adæquat, naturaliter pro rata usus deficientis merces remittenda.

Ex. gr. Si vitio fundi non percipiantur fructus, quorum pretium deductis impensis atque operis & seminibus non adæquat integram mercedem; quin partem deficientem remittere teneatur locator, dubitari nequit. Etenim si locator re sua ipse fruitus fuisset, non majus ejusdem commodum extitisset. Nullum igitur damnum ex remissione mercedis sentit. Immo melior adhuc ejusdem, quam coloni conditio est, qui lucrum percipit nullum, sed mercede operarum contentus esse debet, quasi easdem locatori fundi locasset. Equidem non ignoro, id abire a Jure civili, quod pensionem remittendam esse minime præcipit, si vitium ex ipsa re oriatur, veluti si vineæ propter vetustatem sint minus fructuosæ, vel fundus sit saxosus, frigidus, salebrosus; non tamen hoc æquitati naturali convenit, quod nullam fert læsionem. Unde nec inter Juris Romani interpretes desunt, qui statuunt, mercedem hoc etiam casu remittendam esse, si omnis fructus sublatus fuerit, quos inter est *Pinellus* in l. 2. C. de resc. vend. part. 1. c. 3. n. 23. Ceterum hic quoque attendenda veniunt, quæ de locatione in plures antea facta in casu simili demonstravimus (§. 1297.).

§. 1301.

De vitiis rei locatæ conductori indicandis.

Locator conductori vitia rei sibi nota, quibus damnum dari potest in usu rei, indicare tenetur. Etenim in locatione conductione venditur a locatore conductori usus rei (§. 1214.), consequenter vitia rei, quibus damnum dari potest in usu, & quæ adeo in usum rei influunt, spectanda sunt tanquam vitia rei venditæ

Ast.

Aſt venditor vitia rei ſibi nota emtori indicare tenetur (§. 1044.). Ergo etiam locator conductori vitia rei ſibi nota, quibus damnum dari poteſt in uſu rei, indicare tenetur.

Ex. grat. Si equus ſit calcitroſus, conductori hoc indicandum eſt. Si certo anni tempore ab inundatione periculum immineat in certis ædium conductarum partibus, hoc conductori indicandum eſt, ut ſibi tempeſtive cavere poſſit, ne damnum incurrat. Quamobrem nec ordinariam ſterilitatem, quæ vitio fundi contingit, conductorem celare debet locator.

§. 1302.

De re vitioſa locata.

Si quis ſciens rem vitioſam locat, conductori præſtare tenetur, quod intereſt; ſi ignorans invincibiliter, penſionem remittere tenetur. Etenim ſi quis ſciens rem vitioſam locat, vitia rei conductori indicare tenetur (§. 1301.), conſequenter ſi conductor ob vitium rei damnum quoddam incurrat, vel lucrum ejus ceſſet, ideo hoc contingit, quia locator non ſatisfecit obligationi ſuæ. Enimvero ſi quis damnum incurrit, vel lucrum ejus ceſſat, propterea quod obligationi tuæ non ſatisfeciſti, ad id quod intereſt teneris (§. 629. *part. 3. Jur. nat.*). Ergo etiam tenetur præſtare conductori, quod intereſt, locator, ſi ſciens rem vitioſam locat. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi ignorans invincibiliter rem vitioſam locet, cum ignorantia invincibilis nemini imputari poſſit (§. 550. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ipſi imputari nequit, quod rem vitioſam locet conductori, nec ipſi vitium indicet, conſequenter ex facto ſuo teneri ad nihil poteſt conductori. Quoniam tamen uſum præſtare debet, ſi velit mercedem accipere (§. 1298.), res autem vitioſa uſum, qui conductus fuerat, habere nequit, ſi invincibili ignorantia locat rem vitioſam, penſionem remittere tenetur. *Quod erat alterum.*

Exemplum dedit *Ulpianus* l. 19. §. 1. ff. loc. cond. naturalem ea in re ſecutus æquitatem cum *Servio*, *Labeone*, & *Sabino*. Si ſaltum, inquit, paſcuum locaſti, in quo herba mala naſcatur, & pecora vel demortua ſunt, vel etiam deteriora facta, quod intereſt præſtabitur, ſi ſciviſti: ſi ignoraſti; penſionem non petes. Enimvero ibidem *Caſſii* probat ſententiam, quod, ſi quis dolia vitioſa ignarus locaverit, deinde vinum effluxerit, tenetur in id quod intereſt, nec ignorantia ejus ſit excuſata. Mirum in modum ſe hic torquent interpretes Juris Romani, ut reddant rationem, cur aliud obtinere debeat in doliis vitioſis, quam in re vitioſa alia. Enimvero ex propoſitione præſente facile redditur ratio. Habetur nimirum ignorantia locatoris, qui rem vitioſam locare minime debebit, ſed habilem ad eum uſum, ad quem conducitur (§. 1230.), pro vincibili, quippe qui noſſe poterat ac debebat, dolium eſſe vitioſum, ut vinum continere non poſſit, modo in id inquirere voluiſſet, cum dolia vacua vitium faciliime contrahere obvia experientia conſtet. In aliis autem caſibus ignorantia pro invincibili habetur, quod talis plerumque ſit: neque enim leges civiles conſtituuntur in his, quod ut plurimum fit l. 3. ff. de LL. quod vero perraro evenit, ad id jus non aptatur l. 5. hoc t.

§. 1303.

Si alicui pecudum uſus pro viliori mercede annua, aut certa fructuum parte alicui conceditur ea lege, ut, ſi quæ illarum pereant, accipiens vel alias in earum locum ſubſtituat, vel æſtimationem præſtet, contractus dicitur *Socida*, vel etiam *Socidæ contractus*. *Socida quid ſit.*

Contractus hic apud Germanos non infrequens eſt; ſed nomen ab Italis accepimus. Ex. grat. Convenit inter dominum & paſtorem, ut gregem ovium paſcat & fructus percipiat, & Domino vel certam mercedem, vel certam partem fructuum pro uſu conceſſo præſtet, ſed cum onere in locum demortuarum alias ſubſtituendi, ne domino unquam moriantur oves, contractus ſocidæ eſt hæc conventio.

§. 1304.

Qualis contractus socida sit.

Quoniam in contractu socidæ usus pecudum conceditur pro certa mercede, vel certa fructuum parte, ast locatio conductio est, sive pro usu rei detur pecunia numerata, sive res certa quæcunque alia (§. 1211.): *contractus socidæ locatio conductio est*. Quoniam tamen convenitur, ut accipiens in locum demortuarum substituat alias, vel æstimationem præstet (§. 1303.); *in contractu socidæ locationi conductioni adjicitur pactum, quo periculum omne rei locatæ in se suscipit conductor.*

Non ignoro, Juris civilis interpretes inter se non convenire, ad quem contractum socida referri debeat. *Cujacius* & *Donellus* ad societatem, *Antonius Faber* & *Carpzovius* ad locationem conductionem referunt alii pro contractu innominato habent. Sed veriorem sententiam, quam modo demonstravimus, nimirum quod socida locatio conductio sit, tuetur JCtus eximius, *Homburg* in dissertatione de Contr. Socid. §. 7. Notandum vero varias esse circa rem pecuariam conventiones, quæ subinde socidæ nomine venire solent, & quas omnes uberius exponit *Bartholomaus Chassanaus* in Consuetud. Burgund. rubr. 4. § 23. veluti si pecorum custodia certo promisso alteri committitur, si societas animalium contracta, si pecora alteri pascenda tradantur, dominio ea lege in alterum translato, ut post aliquot annos vendantur & pretium ex iis redactum inter contrahentes certa ratione dividatur & quæ sunt his gemina. Enimvero cum in Jure naturæ non admittatur vagus vocabulorum significatus, qui homonymiam parit; nos communem ac proprium vocabuli retinuimus significatum. De aliis enim conventionibus, quæ a socida proprie sic dicta abeunt, ex eo statuendum, de quo convenerant paciscentes. Neque opus est, præsertim in Jure naturæ, ut singulis conventionibus sua imponantur nomina. Notandum quoque est, non obstare pactum, quo omne periculum rei accipiens in se recipit, quo minus socida locatio conductio esse possit. Etenim hoc pactum etiam adjici potest aliis locationibus ac conductionibus. Pacta vero adjecta non mutant speciem contractus, si circa substantialia, quemadmodum loqui amant JCti, hoc est, determinationes essentiales nihil immutent; ut conventioni adhuc applicari possit definitio, quemadmodum videmus socidæ convenire definitionem locationis conductionis. Standum nimirum est generali ratiocinandi lege: cui competit definitio, eidem quoque competere definitum (§. 349. *Log.*). Ex hoc nimirum principio deducenda est omnis dijudicatio, quando definiendum, ad quamnam contractuum speciem referenda sit aliqua conventio. Quodsi Dd. vel philosophiæ studium non negligerent, vel ad ejus principia, quæ didicerunt, animum attenderent; nullo haud raro negotio definirent, in quibus definiendis multum desudant ac cespitant.

§. 1305.

An in socida transferatur dominium.

Quoniam in socida tantum conceditur usus rei (§. 1303.), jus vero utendi tantummodo jus quoddam est domino proprium, non vero ipsum dominium (§. 136. *part. 2. Jur. nat.*); *locator in socida dominium pecudum sibi retinet, nec præter usum jus quoddam aliud conductori competit* (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*).

Hoc adeo evidens est, ut propterea non demum demonstraverimus, in locatione conductione non transferri dominium.

§. 1306.

An in socida & locatione in genere transferatur possessio.

Et quia in socida, itemque in locatione quavis dominium non transfertur (§. 1305. & *not. ej.*), nec conductor in socida, immo nec in alia quavis conductione rem detinet tanquam suam (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum possessio non sit nisi detentio rei tanquam suæ (§. 150. *part. 2. Jur. nat.*); *nec in socida, nec in alia quavis locatione possessio rei locatæ in conductorem transfertur.*

Hoc adeo evidens est, ut mirum videri posset, interpretes Juris civilis de eo disputare, nisi constaret, eos cœcutire in luce meridiana, qui ad principia philosophica recurrere nolunt in iis, quæ ab iis dependent. Relegenda hic sunt, quæ modo annotavimus (*not.* §. 1304.).

§. 1307.

Quod pecudes non moriantur danti in socida & cur aestimatae tradendae.

Quoniam in socida conductor in locum pecudum demortuarum alias substituere, vel earum æstimationem præstare debet (§. 1303.); *in socida pecudes locatori nunquam moriuntur, &*, ut constare possit, num substitutæ æquivaleant iis, qui perierunt, nec de æstimatione præstanda lis sit, *pecudes aestimatae tradendae.*

Pecudes æstimatas esse tradendas sequitur ex natura contractus. Quodsi hoc non fiat, in contrahendo negligentes sunt contrahentes. Culpa igitur sua in lites incidunt non facile terminandas, si casus contingit, nisi mature de pretio pecudis mortuæ, antequam corrumpatur, statuatur. Dantur tamen casus, in quibus de pretio statuere non amplius integrum est, veluti si oves rapiantur a lupo, vel furto quædam auferantur.

§. 1308.

Pecudes ferreæ quaenam dicantur.

Pecudes, quæ danti nunquam moriuntur, vel pereunt, quia accipiens eas vel in specie restituere, vel æstimationem præstare tenetur, dicuntur *ferreæ*, idiomate patrio eisern Viehe. Unde *socida est locatio conductio pecudum ferrearum.*

Hinc hodie communiter contractus socidæ per pecora ferrea exprimitur, & idiomate patrio dicimus, das Viehe eisern verpachten.

§. 1309.

Quando in socida non omne periculum rei locatae sit conductoris.

Si ita conveniatur, ut conductor in socida tantummodo pecudes alias substituat in locum demortuarum, vel earum aestimationem praestet; & casu quodam alio pereant pecudes; hic ad dominum pertinet. Etenim cum in socida dominium pecudum non transferatur in conductorem, sed maneat penes locatorem (§. 1305.), naturaliter autem res pereat suo domino (§. 356. *part.* 2. *Jur. nat.*), nec quisquam alteri ad præstandum obligatus est, nisi ad quod præstandum se obligare voluit (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*); in socida quoque periculum pecudum locatarum non magis pertinet ad conductorem, quam is in se suscipere voluit, etsi, nisi aliter conveniatur, periculum omne ipsius sit (§. 1304.). Quamobrem si expresse ita conveniatur, ut conductor tantummodo pecudes alias substituat in locum demortuarum, vel earum æstimationem præstet; casus quicunque alius, quo pereunt, ad locatorem etiam in socida pertinet.

Nimirum per pacta adjecta determinationes essentiales, vel, ut cum Jctis loquamur, substantialia contractus alterari possunt, prouti vel restringuntur, vel ampliantur, modo non prorsus tollantur. Cum enim a domini voluntate pendeat, quomodo jus quoddam suum in alterum transferre velit (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*), nec id transferre possit nisi in acceptantem (§. 7. *part.* 3. *Jur. natur.*); ideo jus omne ex contractu quæsitum metiendum est ex contrahentium voluntate, nec deneganda est potestas pro arbitrio suo quædam in contractibus immutandi, ut propterea non statim dici possit eos contractum diversum celebrasse.

§. 1310.

De culpa in socida praestanda.

Si in socida ita fuerit conventum, ut casus quidam pertineant ad dominum; conductor tamen culpam praestare tenetur, quae casum praecedit. Etenim in locatione conductione conductor præstare tenetur culpam, quæ casum præcessit (§. 1260.). Quamobrem cum socida sit locatio conductio (§. 1304.), conductor vero non omne periculum in se susceperit *per hypoth.* casum is tamen præstare tenetur, quem in se non suscepit, si eum culpa præcessit.

Kk. gr.

Ex. gr. Si oves male custoditæ a lupo raptæ, vel furto ablatæ, earum æstimationem præstare tenetur conductor, quamvis in se tantummodo susceperit periculum mortis. Cum adeo consultius sit, ut periculum omne sit penes conductorem, ne litibus locus sit circa præstationem eorum, quos culpa conductoris præcessit; ideo apparet, cur regulariter in socida periculum omne transferatur in conductorem. Patet etiam hinc ratio, cur socida fuerit introducta.

§. 1311.

Merces in socida quo-modo determinanda. *Merces in socida determinari debet ex pretio fructuum, quos ex pecudibus percipit conductor, & periculo, quod in se suscipit.* Etenim cum socida sit locatio conductio (§. 1304.), in locatione autem conductione observanda sit æqualitas (§. 1219.), adeoque quantum datur, tantum recipi debeat (§. 898.); in socida quoque conductor non plus dare debet, quam accipit. Quoniam itaque conductor fructus ex pecudibus accipit, ac periculum pecudum in se suscipiens tantundem dat locatori, quantum hoc periculum valet; merces pro usu pecudum ferrearum præstanda utique determinari debet ex pretio fructuum, qui percipiuntur, & periculo, quod suscipitur, utpote cujus valor istud diminuit.

Quoniam in determinanda quantitate mercedis ratio habenda est periculi; quantum vero valet periculum, quod in se suscipit locator, tantum detrahendum est pensioni ordinariæ, ideo in socida viliori mercede pecora locantur. Et quia periculum a dubio eventu pendet; contractus hac in parte aliquid aleæ continet, adeoque in determinando valore periculi respiciendum ad ea, quæ de emtione spei & ceteris contractibus aleam continentibus demonstrabuntur.

§. 1312.

De peste seu lue in socida. *Si pestis seu lues inter pecora grassetur, jure interno a damno extraordinario detrahendum est ordinarium, cujus in mercede determinanda ratio fuit habita, & reliquum ad locatorem pertinet.* Etenim in socida ob periculum, quod in se suscipit conductor, viliori pretio pecora locantur (§. 1303.), tantum scilicet detrahendo pensioni ordinariæ, quantum valet periculum (§. 1311.), consequenter supponitur, damnum, quod patitur conductor, non superare fructum, quem ex pecoribus percipit, ne scilicet locator locupletetur cum damno conductoris (§. 585. *p. 2. Jur. nat.*). Quodsi vero pestis, seu lues inter pecora grassetur, damnum, quod hoc casu datur, extraordinarium superat damnum ordinarium, cujus in mercede determinanda ratio habita fuit. Quoniam itaque conductor, qui quantum in se est damnum omne a se avertere debet (§. 493. *part. 2. Jur. nat.*), & ipse etiam conductor ad damnum a locatore avertendum obligatur (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*); jure interno non consensisse videntur in periculum nisi ordinarium, consequenter extraordinarium illud, quo strages datur peste vel lue quadam in pecoribus, in se non suscepisse intelligitur conductor. Juri adeo interno utique convenit, ut damnum ordinarium, quod in se suscepit conductor, ab extraordinario subducatur, cujus in determinanda mercede ratio fuit habita, & reliquum ad locatorem pertineat.

Ex gr. Ponamus mercedem ordinariam, seu quæ datur, si periculum omne est penes locatorem, esse 50. mercedem viliorem, quando socida contrahitur, esse 40. Periculum adeo ordinarium æstimatur ut 10. Quodsi lue vel peste detur damnum ut 30 æquum omnino est, ut damnum extraordinarii excessus 20. sit locatoris. Eandem æquitatis rationem obtinere, si alio casu fatali absque omni culpa conductoris strages detur pecorum conductorum, ex ipsa demonstratione liquet. Probe autem notandum est, quod conductor non præsumatur consensisse in damnum extraordinarium, dum id in se suscepit periculum, cujus valor a pensione ordinaria subductus, ne juri interno renunciasse, vel idem remisisse dici possit, quod utique facere poterat (§. 118. 117. *p. 3. Jur. nat.*). Cum enim in contractibus pro vero contra aliquem haberi nequeat, nisi quod sufficienter indicatum (§. 428 788. *part. 3. Jur. nat.*); istiusmodi renunciatio vel remissio tacite facta minime præsumitur.

§. 1313.

§. 1313.

Quoniam jure interno excessus damni extraordinarii supra ordinarium, cujus in mercede determinanda ratio habita fuit, ad locatorem in socida pertinet (§. 1312.), quod vero ex obligatione contracta, adeoque externa debetur, id perfecte debetur (§. 403. *part. 3. Jur. nat.*), etiamsi antea nonnisi imperfecte deberetur (§. 404. *part. 3. Jur. nat.*); ideo *consultum est, ut in contractu socidæ, casus extraordinarius, veluti pestis aut lues, quo conductori damnum intolerabile datur, expresse excipiatur.* *Cautio in contractu socidæ quoad periculum.*

Ceterum quæ supra de magna sterilitate demonstravimus, ea etiam ad casum extraordinarium in socida applicari possunt ac debent (§. 1297.).

§. 1314.

Locator obligatur pecudes sanas in socidam tradere. Etenim in socida fructuum percipiendorum gratia traduntur pecudes & pro his solvitur merces (§. 1311.). Quamobrem cum ex pecudibus morbosis fructus minime percipiantur, in locatione autem conductione, qualis est socida (§. 1304.), locator obligatur ad tradendam rem usui aptam, pro quo merces solvitur (§. 1230.); locator obligatur pecudes sanas in socidam tradere. *Quales pecudes in socidam tradendæ.*

§. 1315.

Si morbo ante socidam contractо moriantur pecudes, periculum est locatoris. Etenim locator obligatur pecudes sanas in socidam tradere (§. 1314.), consequenter si morbo ante socidam contracto eædem moriantur, damnum incurreret conductor, propterea quod locator non satisfecit obligationi suæ, siquidem ipsius esse deberet periculum. Enimvero si quis damnum incurrit, propterea quod tu non satisfecisti obligationi tuæ, ad id quod interest teneris (§. 629.). Quamobrem si morbo ante socidam contracto moriantur pecudes, locator conductori tenetur ad id, quod interest, pecudes morbosas in socidam traditas non fuisse. Cum itaque hoc periculum non fuisset conductoris, si pecudes morbosæ in socidam traditæ non fuissent; nec ejus esse debet periculum, si ex morbo ante socidam contracto moriantur, adeoque idem esse debet locatoris. *Cujusnam sit damnum si pecudes morbosæ tradantur in socidam.*

Non licet excipere, quod locator ignoraverit pecudes esse morbosas: cum enim sanas tradere debeat, conductor eas accipit nonnisi sub tacita hac conditione, si sint sanæ, nisi noverit eas esse morbosas, adeoque periculum expresse in se susceperit. Præsumi nimirum nequit, quod aliquis in se suscipere velit periculum, quod jamjam imminere videt & cujus evitandi spes vix ulla superest. Quodsi dicas, quomodo constare possit, an pecudes morbo ante socidam contracto fuerint extinctæ: tenendum est subito post socidam contractam demortuas in præsentia medici pecuarii periti exenterandas esse, ut de morbo statui possit, nisi jam tempore contractus signa quædam morbi comparuerint.

§. 1316.

Socida finita, pecudes locatæ restituendæ &, si quæ demortuæ fuerint, vel alio casu quædam perierunt, in earum locum vel aliæ substituendæ, vel earundem æstimatio præstanda. Etenim socida locatio conductio est (§. 1304.). Sed finita locatione res conducta restituenda (§. 1258.). Ergo etiam finita socida restituendæ sunt pecudes locatæ. *Quod erat unum.* *De iis, quæ finita socida restituenda.*

Enimvero in socida expresse convenitur, ut, si quæ pecudes demortuæ fuerint, vel alio casu quædam perierint, in earum locum substituantur aliæ, vel earundem æstimatio præstetur (§. 1303.). Quamobrem cum pacta sint servanda

(§ 789.

(§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*); finita socida, siquidem pecudes quædam demortuæ fuerint, vel alio casu perierint, vel aliæ in earum locum substituendæ, vel earundem æstimatio præstanda. *Quod erat alterum.*

Non est, quod urgeas, in locum demortuarum statim substituendas esse alias, durante adhuc socida. Quoniam enim fructus ex pecudibus durante socida percipit conductor, locatoris non interest, eas statim substitui, dum pereunt. Integram enim conductor solvere tenetur mercedem, quam promisit, adeoque locatori perinde est, sive statim substituantur, sive tum demum, quando quod locatum fuerat eidem reddendum.

§. 1317.

An socida sit contractus consensualis.

Socida contractus consensualis est. Est enim locationis conductionis species quædam (§. 1304.). Quoniam itaque locatio conductio omnis contractus consensualis est (§. 1197.); etiam socida contractus consensualis est.

Perfectus adeo est contractus socidæ, quamprimum de mercede pro usu pecudum ferrearum solvenda convenerunt locator, ac conductor (§. 725.), etiamsi pecudes ipsæ nondum fuerint traditæ. Et locator statim obligatur ad pecudes tradendas; conductor vero ab eo tempore solvit mercedem, quo ipsi traditæ fuerunt. Solvit enim mercedem pro usu (§. 1303.); sed antequam tradantur iisdem uti nequit (§. 434.). Per se igitur patet, si usus non deminuitur, ob pecudes non statim traditas, mercedem deberi a tempore contractus perfecti.

§. 1318.

Societas quid sit.

Si duo vel plures inter se conveniant, quod res & operas conferre velint eo fine, ut lucrum ac damnum commune sit, contractus est *societas.*

Ex. gr. Si tu & ego conferamus pecuniam ad emendum prædium, vel agrum, ita ut lucrum inde obveniens, vel damnum emergens sit commune; societas est contractus. Similiter si tu & ego eadem lege prædium, vel agrum conducimus; contractus societas est. Si ego & tu conveniamus, ut, quicquid per certum tempus labore nostro acquisituri sumus, nobis commune sit; contractus societas est. Nimirum in communione primario spectatur communio lucri, cui accedit communio etiam damni, quod ex eodem negotio emergit.

§. 1319.

Socii quinam sint.

Qui societatem ineunt, dicuntur *Socii*. Quoniam vero in societate res & operæ conferuntur (§. 1318.); *societas contrahitur, sive uterque sociorum res & operas, sive unus res, alter operas, sive unus res & operas, alter vero vel operas, vel res solummodo conferat.*

Sub rebus etiam comprehenditur pecunia; quemadmodum exemplum primum, quod modo dedimus (*not.* §. 1318.), loquitur. Cum vero non uno modo contrahi possit societas, a voluntate sociorum unice pendet, quomodo eam contrahere velint. Sufficit autem ut operæ ac pecunia vel res collatæ inter socios communicentur, perinde ac lucrum obveniens, atque damnum casu quodam emergens.

§. 1320.

Quomodo societas perficiatur.

Societas solo sociorum consensu perficitur. Etenim cum socii inter se conveniant, quod res & operas communis lucri faciendi gratia conferre velint (§. 1318.), contractus perfectus est, quamprimum obligatio ad hoc faciendum oritur. Quoniam itaque homines sese sibi invicem obligare non possunt nisi promittendo (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*), & obligatio oritur, quamprimum promissio acceptatur (§. 381. *part.* 3 *Jur. nat.*), consequenter quamprimum promissarius declarat se idem velle, quod se velle dicit promissor (§. 2. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque

adeoque in promissionem promissor & promissarius consentiunt (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); in contractu societatis oritur obligatio, quamprimum mutuus consensus de rebus ac operis lucri communis faciendi gratia declaratur, consequenter contractus perficitur solo sociorum consensu.

§. 1321.

Quoniam societas solo sociorum consensu perficitur (§. 1320.), contractus vero consensualis est, qui solo consensu mutuo perficitur (§. 725.); *Societas contractus consensualis est.* *Qualis contractus sit societas.*

Atque adeo societas jam contracta, antequam a sociis quicquam praestetur, consequenter antequam res ad lucrum commune faciendum requisitae fuerint traditae, vel unus sociorum operae quidpiam praestiterit.

§. 1322.

Quia societas solo sociorum consensu perficitur (§. 1320.), consensus vero tacitus adeoque facto vel non facto declaratus (§. 660. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), verus consensus est (§. 662. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); *societas* etiam *contrahitur istiusmodi factis vel non factis, ex quibus consensus colligitur.* *An consensu tacito societas contrahatur.*

Ex. grat. Habemus domum communem & ego solus eandem loco inquilino, te conscio, nec contradicente; societas quoad fructus civiles contracta. Idem intelligitur, si ager communis colono ab uno locetur, & pensionis partem sibi oblatam accipiat alter. Obtinet idem etiam in aliis contractibus consensualibus. Ita si librum mihi commodasti, ego autem tibi mitto pretium & tu idem accipis; liber erit mihi emtus.

§. 1323.

Quoniam societas perficitur mutuo consensu declarato (§. 1320.), consensus vero inter absentes etiam declarari potest per nuncium, vel per literas, quod per se patet; *societas* etiam *inter absentes per nuncium, vel per literas contrahi potest.* *An inter absentes contrahi possit.*

§. 1324.

Quoniam societas sine consensu non perficitur (§. 1320.); *si unus sociorum altero inscio ac invito aliquem in societatem receperit, erit is tantummodo ipsius socius, non vero alterius*, consequenter *socii mei socius socius meus non est, nec ego cogi possum, ut invitus fiam socius alterius.* *De socio ab uno sociorum in societatem admisso.*

Ex. gr. Ego & tu conduximus praedium lucri communis faciendi gratia. Societas inter nos contracta est. Quodsi tu tertium me inscio ac invito in societatem admittis, tu solus societatem quoad partem lucri tibi debitam cum eo contrahis, cumque mihi socius non fit, nullum quoque mihi cum ipso negotium est, sed saltem cum te, contractu vestro nihil ad me pertinente, qui respectu mei perinde sese habet, ac si abesset.

§. 1325.

Similiter quia sine consensu societas non perficitur (§. 1320.), furiosi autem durante furore, amentes ac infantes cum careant usu rationis, consensum suum declarare nequeunt (§. 658. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); *societas cum furioso durante furore, amente ac infante contrahi nequit.* *Cum quibus societas contrahi nequeat.*

Ex. gr. Ponamus tibi ac fratri tuo adhuc infanti obtingere hæreditatem paternam, si tu eam velis indivisam administrare, ita ut lucrum & damnum sit commune; societatem contrahere vis (§. 1318.). Sed ea per se nulla est.

§. 1326.

Alius casus. *Si quis liberam bonorum suorum administrationem non habet; is societatem contrahere nequit, in qua res conferendæ.* Qui enim liberam bonorum suorum administrationem non habet, is quoque de bonis suis pro arbitrio suo disponere nequit, cum ipsi ademtum sit exercitium dominii, utpote in administratione bonorum consistens (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter lucri communis faciendi gratia nihil conferre potest. Quoniam itaque societas non contrahitur, in qua res conferendæ, si nihil conferatur; nec societatem, in qua rerum collatione opus est, contrahere valet, qui liberam bonorum suorum administrationem non habet.

Casus hic vix obtinet in statu naturali, in quo nemini adimitur rerum suarum administratio, qui mentis compos est, seu usu rationis pollet. Obtinet tamen in statu civili, ubi v. gr. prodigo eadem adimitur. Vulgo in genere dicitur, societatem contrahi non posse ab eo, qui liberam bonorum suorum administrationem non habet. Enimvero cum exercitium dominii non contineat exercitium libertatis naturalis, consequenter præstationem operarum, nec posterius cum priori ademtum intelligitur. Quamobrem cum societas contrahi possit, si quis operas solas præstet (§. 1319.); minime repugnat, ut, qui liberam bonorum suorum administrationem non habet, contrahat societatem, in qua operas solas præstare tenetur. Non jam disputabimus, num hic casus sit facile dabilis: sufficit enim eum non esse impossibilem. Jus enim naturæ ad casus omnes possibiles porrigitur.

§. 1327.

An sine collatione ulla contrahatur societas. *Cum eo, qui nec operas, nec res confert lucri communis faciendi gratia, societas non contrahitur; sed si is ad partem lucri admittitur, donatio est, & quando etiam damni particeps esse debet, contractus quidam peculiaris est dationem conditionalem utrinque continens.* Etenim societas contrahitur, si res & operæ communis lucri faciendi gratia conferuntur (§. 1318.), sive res ac operæ simul, sive res, vel operæ solæ conferantur (§. 1319.). Quodsi ergo cuidam promittitur pars lucri, qui nec res, nec operas præstat, cum promissor nihil vicissim recipiat; ea eidem gratis promittitur (§. 18.), adeoque non societas contrahitur, sed illi pars lucri donatur (§. 48.), consequenter actus totus nonnisi donatio est. *Quod erat primum & secundum.*

Enimvero si cuidam, cum quo societas non contrahitur, seu qui socius non est (§. 1319.), pars quædam lucri promittitur ea lege, ut, si damnum contingat, hujus particeps esse debeat; unus contrahentium se obligat ad dandum lucri partem, quod speratur, alter vero se vicissim eidem obligat ad resarciendum partem damni, si quod forsan emergat, contractus adeo onerosus est (§. 878.), sed utrinque cum sub conditione promittatur, quod dandum, contractus ex utraque parte dationem conditionalem continet. *Quod erat tertium.*

Ex. gr. Ego & Mævius conducimus prædium & tibi, qui nec ad pensionem & impensas, nec ad operas præstandas quidpiam confers, partem lucri certam promittimus. Nemo non ultro largitur, hinc lucri partem tibi donari, dum finita locatione conductione lucri divisi partem a nobis accipis. Cum ipso autem negotio, quod inter nos geritur, nihil tibi commune est. Quodsi nos tibi promittamus eam lucri partem sub hac conditione, ut, si finita societate locatio conductio nobis damnosa deprehendatur, partem damni resarcias; actum hunc ad donationem referri non posse patet. Ita enim convenitur, ut nos demus, siquidem negotium nostrum fuerit lucrosum, quemadmodum speratur; tu vero des, si idem fuerit damnosum, quod contingere posse pro impossibili non habetur. In hoc itaque contractu utraque pars obligatur ad aliquid dandum sub conditione, cumque harum conditionum alterutra necessario existere debeat, incertum vero sit, quænam earum extitura, dationes contractui ab utraque parte insunt nonnisi conditionales.

§. 1328.

§. 1328.

Societas ita contrahi potest, ut unus sociorum sit particeps lucri, sed non particeps fiat damni; ast non vicissim, ut tantummodo particeps fit damni, non vero particeps fiat lucri. Cum enim quilibet naturaliter jus suum remittere (§. 117. *p.* 3. *Jur. nat.*) nec quisquam sibi alterum ultra suam voluntatem obligare possit (§. 382. *p.* 3. *Jur. nat.*), si quis societatem inire nolit nisi ea lege, ut non fiat particeps damni, si forsan negotium damnosum esse contingat; nil obstat, quo minus ita conveniri possit. Quamobrem societas ita contrahi potest, ut unus sociorum sit quidem particeps lucri, sed tamen non particeps fiat damni. *Quod erat unum.* *Quomodo societas respectu damni contrahi possit.*

Enimvero cum quilibet, quantum datur, & a se (§. 494. *part.* 3. *Jur. nat.*), & ab alio damnum avertere debeat (§. 495. *part.* 3. *Jur. nat.*), nec societas contrahatur nisi communis lucri faciendi gratia (§. 1318.), immo nec temere quid sit faciendum (§. 278. *part.* 3. *Jur. nat.*); tam societati contrahendæ, quam obligationi naturali minime convenit, ita contrahere, ut unus sociorum tantummodo particeps sit damni, non vero particeps fiat lucri. *Quod erat alterum.*

Operæ subinde alterius adeo necessariæ, vel saltem utiles sunt, ut malis omne periculum in se suscipere, quam iisdem carere. In hoc igitur casu absurdum non est, remittere periculum socio, quod in se suscipere debebat, & societas contrahitur una cum pacto de periculo remittendo, quod cum tanquam pactum separatum per se subsistat, contractum societatis non ideo vertit in alium. Possunt etiam esse rationes aliæ, cur ita contrahas, veluti quando socio opus habes, neminem vero reperire possis, qui periculum in se suscipere velit. Quodsi dicas posse etiam alium periculum totum in se suscipere, qui lucri particeps non sit. Enimvero si adsint rationes, ob quas aliquis tibi licite donat, quantum valet damnum, quod ex negotio aliquo tibi obvenit; quamvis per modum donationis subsistat hic actus, quo quis periculum ab altero subeundum in se recipit, non tamen diei potest societas contracta, & reparationem damni ex contractu societatis deberi. Sed huic contractui aliqua lux affunditur per ea, quæ in fidejussione dicta sunt, ubi similiter quis periculum subit sine ulla utilitate (§. 718.).

§. 1329.

Societas, in qua alter lucrum tantum, alter damnum sentiat, *leonina* dicitur. Quamobrem cum societas ita contrahi non possit, ut unus tantummodo lucrum sentiat, alter damnum (§. 1328.); *societas leonina iniqua est & per se nulla* (§. 1318.). *Societas leonina.*

Tollitur nimirum essentialis determinatio, lucrum scilicet commune, tanquam finis, cujus gratia contrahitur societas, spectandum (§. 1318.), adeoque sine hac societas non amplius subsistit (§. 349. *Log.*). Atque hinc elucet ejus nullitas. Iniquitas vero apparet ex demonstratione præcedente (§. 1328.), & ex eo, quod repugnet charitati, qua alterum diligimus tanquam nosmetipsos (§. 610. *p.* 1. *Jur. nat.*), lege naturali præceptæ (§. 611. *part.* 1 *Jur. nat.*), cui subinde convenire potest perinde ac fidejussio, ut quis non socius periculum quoddam alterius in se suscipiat absque ullo lucro. Quamobrem ob rationes particulares, quæ periculum alienum in se suscipientem a dilapidatione bonorum suorum lege naturali prohibita (§. 460. *part.* 2. *Jur. nat.*), excusant, licite quis non socius alterius cujusdam socii periculum in se suscipere sine ullo emolumento potest. Ceterum si societatem quis ita contrahere velit, jam olim apud Romanos ea leonina dicta l. 29. §. 2. ff. pro Soc.

§. 1330.

Si bona universa tam præsentia, quam futura in communionem deducuntur, *societas* dicitur *omnium bonorum* vel *fortunarum*: si vero ea omnia, quæ opera & negotiatione acquiruntur, *societas bonorum* simpliciter vocatur. Utraque communi nomine *societas universalis*, subinde etiam *generalis* appellari solet. *Societas universalis quaenam & quotuplex.*

Ex. g. Ego tecum contraho societatem, ea lege, ut tam bona omnia, quæ in præsenti possidemus, quam ea quæ quocunque titulo vel modo acquisituri sumus, sive fuerint opera nostra parta,

parta, sive ex titulo lucrativo veniant, veluti ex donatione, vel hæreditate; societas hæc est societas omnium bonorum. Enimvero si ita conveniatur, ut; quicquid uterque negotiatione vel opificio suo acquisiturus est, id fit commune, societas bonorum est.

§. 1331.

Societas particularis quænam.

Societas vero *particularis* est, in qua communicantur ea, quæ ex certis rebus, vel certa negotiatione proveniunt.

Ex gr. Si domum conducimus ejus partes aliis sublocaturi, vel prædium fructuum percipiendorum gratia, vel gregem ovium fructuum percipiendorum causa. Talis etiam est societas mercatoria.

§. 1332.

Bona societatis quænam sint.

Bona societatis dicuntur, quæ in communione deducuntur, dum societas contrahitur.

Ita in societate omnium bonorum bona, quæ antea erant singulorum, & quæ societate contracta unicuique sociorum acquiruntur, bona societatis sunt. Ast si in prædii conductione societas contrahitur, bona societatis sunt fructus ex prædio percipiendi & pecuniæ, si quæ in usum ad ministrationis vel alio fine in commune collatæ fuerint.

§. 1333.

De dominio in bonis societatis.

Quoniam bona societatis sunt, quæ in communionem deducuntur, dum ea contrahitur (§. 1332.), qui vero in communione positiva sunt, eorum quilibet pro parte rei communis dominus est (§. 127. *part. 2. Jur. nat.*); *in bonis societatis quilibet socius pro parte dominium habet*, consequenter *quamprimum societas initur omnium bonorum, socius unusquisque in alterum transfert dominium in bona sua præsentia ac futura pro parte* (§. 1330.).

Naturaliter in iis, quæ de societate omnium bonorum dicuntur, nihil difficultatis est (§. 13. *part. 3. Jur. nat.*), cum traditione transferatur possessio (§. 23. *p. 3. Jur. natur.*), & sine hac dominium in re quis habere possit.

§. 1334.

Quando dominium in bonis societati obvenientibus acquiratur.

Ex eadem ratione patet, cum lucrum omne & quod societati acquiritur commune sit (§. 1318. 1330.); *quamprimum quid societati acquiritur, cuilibet socio statim competit dominium in eo pro parte, & quod societati quomodocunque debetur, socio cuilibet pro parte debetur.*

Ex gr. Si in conductione prædii societas contracta, tu pro parte dominium in fructibus habes tam pendentibus, quam extantibus; & si pro sublocatione fundi cujusdam ad prædium pertinentis debetur pensio, ea tibi pro parte debetur. Quæ hic de dominio in bonis societatis demonstrantur, probe notanda sunt, ne quis, cui jus quoddam competit ad res unius socii, idem extendat in nocumentum ceterorum.

§. 1335.

Sors quid dicatur.

Pecunia, quæ in societate ad certum usum confertur, seu in genere, qua fruimur, dicitur *Sors*, idiomate patrio das Capital.

Ex. grat. Si mercatores ad certam negotiationem conferunt pecuniæ certam summam, veluti 20000. thalerorum, summa hæc pecuniæ dicitur sors. Similiter si tibi credo ter mille aureos; ut pro eorum usu pensionem quandam mihi solvas, pecunia credita dicetur sors.

§. 1336.

§. 1336.

De diverso modo operas cum pecunia collata conferendi.

Si quis operas solas confert, alter vero pecuniam, & operæ conferantur cum usu pecuniæ; collator operarum non fit particeps sortis: quodsi vero eædem operæ conferantur cum ipso dominio pecuniæ, qui operam impendit, fit particeps sortis, pro eo, quod valet pretium operæ sorti adjiciendum. Etenim si operæ conferantur cum usu pecuniæ, perinde est, ac si tu conferres operarum, alter pecuniæ usum, cumque operæ perinde ac pecunia spectari possint instar rei conferentis (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*), quilibet socius non ipsam rem, sed usum saltem rei in commune confert. Quamobrem cum nemo ab altero plus juris acquirere valeat, quam is in eum conferre voluit (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); usus saltem rerum collatarum, non vero res ipsæ communicantur, consequenter qui operas impendit non fit particeps pecuniæ ab altero collatæ, adeoque sortis particeps non fit (§. 1335.). *Quod erat unum.*

Enimvero si operæ conferantur cum ipso dominio pecuniæ, quemadmodum tum pecunia ipsa in commune confertur, non tantummodo usus ejus, ita etiam operarum non solus usus, sed ipsæ operæ tanquam res conferentis (§. 437. *p. 2. Jur. nat.*), in commune collatæ censentur. Quamobrem cum operæ pecunia æstimentur (§. 290.), perinde omnino est, ac si is, qui operam impendit, tantundem pecuniæ contulisset, quantum valent operæ ipsius, quorum adeo pretium sorti adjectum videtur. Quoniam itaque non minus pecunia ab uno collata, quam pretium operarum in commune confertur, quemadmodum pro eo, quod confertur a collatore pecuniæ, is consequitur quasi certam pretii operarum partem, ita vicissim qui operas impendit, particeps fit sortis, seu in ea habet partem pro eo, quod valet pretium operæ sorti adjiciendum. *Quod erat alterum.*

Operarum usus in aliqua negotiatione distingui potest ab ipsis operis, perinde ac usus rei seu pecuniæ ab ipsa pecunia. Quemadmodum pecunia est in dominio conferentis, ita etiam operæ in dominio conferentis sunt (§. 437. *p. 2. Jur. nat.*). Usus rei a dominio differt (§. 136. *part. 2. Jur. natur.*). Quamobrem qui confert usum, non transfert dominium, consequenter si tantummodo usus in commune confertur, præter hunc quoque non resipsa communia est, cujus usus collatus. Atque ideo quemadmodum pecunia collata manet conferentis, ita quoque operarum pretium manet ejus, qui eas impendit. Enimvero si pecunia & operæ ipsæ conferantur in commune, collator pecuniæ fit particeps operarum pretii & collator operarum fit particeps pecuniæ collatæ in ratione collatorum. Nimirum tam pretium operarum, quam pecunia collata dividi debet in ratione summæ collatorum ad pretium operarum ac pecuniam actu collatam, ut constet, quantum unusquisque habeat in eo, quod alter contulit. Ex grat. Ponamus me ad negotiationem aliquam conferre 12000. thalerorum, te vero conferre operas, quarum pretium per omne negotiationis tempus valet 1000. thalerorum: erit ratio collati tui, ad summam collatorum, ut 1. ad 13. sed collati mei ad eandem ut 12. ad 13; adeoque tui sunt ex sorte 923 $\frac{1}{13}$ thaleri, mihi ex pretio operarum competere censetur eadem summa: enimvero cum pretium operarum finita societate non supersit, inter damna refertur, consequenter mihi hoc respectu decedunt 923 $\frac{1}{13}$ thaleri, tu vero pretii hujus partem tuam, quæ erat 76 $\frac{12}{13}$ thalerorum, itidem amisisse censeris. Tu igitur in sorte habes 923 $\frac{1}{13}$ thaleros, quorum dominium in te transit, quamprimum societas perficitur. Non absonum hoc videri potest. Ponamus enim te ad negotiationem conferre rem, quæ in usum impenditur ita, ut finita negotiatione nihil ejus amplius supersit; pretium ejus reputabitur pro damno eadem ratione inter socios dividendo, qua dividuntur lucrum & alia societati communia. Summa collatorum communia est, quæ nempe eo animo conferuntur, ut sint communia. In ea quilibet habet partem, quæ definitur per rationem collati sui ad integram summam (§. 131. *Arithm.*). Quodsi ergo summæ aliquid decedit, pars ex residuo unicuique competens utique definienda per eandem rationem collati sui ad integram collatorum summam. Recte igitur jam *Grotius* de J. B. & P. lib. 2. c. 12. §. 24. hos duos casus a se invicem distinxit, quorum uno opera confertur cum solo pecuniæ usu, altero autem cum ipso ejus dominio. Videri equidem poterat operarum collatori eam tribuere partem, quam habet pretium operæ ad collatam pecuniam, ita ut in exemplo dato operam conferenti competerent 1000 thaleri: quoniam tamen pretium operarum æquiparandum pecuniæ actu collatæ, adeoque pecuniæ ab altero collatæ adjiciendum, summa pecuniæ collatæ, adeoque sors constare

debet

debet ex pretio operarum & pecunia collata actu ab altero, ita ut in exemplo dato ea sit 13000 thalerorum. Et sic sortis pars decima tertia competit operarum collatori. Quoniam vero pretium operarum quasi perit, ita ut in exemplo nostro finita societate sors supersit, siquidem salva fuerit omnis pecunia actu collata, quemadmodum hic supponitur, sors tertia decima sui parte diminuatur, consequenter cum residuum sortis sit pecunia ab uno actu collata, nec pars eius nisi decima tertia alteri, qui operam inpendit, competere potest. Videbimus deinceps, commune dividundum non dividendum esse in ratione collatorum, sed in ratione collatorum partialium ad omnium summam, quemadmodum etiam habet regula societatis in Arithmetica practica: nulla itaque ratio est, cur sortis communis divisio alia ratione fieri debeat. Si alter contulisset 12000. alter nonnisi 1000. ut sors esset 13000. ejus autem, si negotiatio fuisset damnosa, nonnisi 12000 superessent, horum nonnisi decimam tertiam partem acciperet, qui dederat 1000. Idem adeo obtinere debet, si pretium operarum, quod valet 1000. spectetur tanquam pecuniæ ab altero collatæ, quæ est 12000. adjectum.

§. 1337.

Cuinam sors pereat, operis cum usu pecuniæ collatis.

Si operæ conferantur cum usu pecuniæ, sors perit & salva est ei, qui pecuniam contulit. Etenim in hypothesi propositionis præsentis, qui operam impendit, non fit particeps sortis (§. 1336.), adeoque ejus dominus solus manet, qui pecuniæ usum contulit. Quoniam itaque res suo perit domino (§. 356. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter si salva est, nihil ejus eidem perit; quando operæ cum usu pecuniæ conferuntur, sors perit ac salva est ei, qui pecuniam contulit.

Quæ de sorte integra demonstrata fuerunt, ea etiam tenenda sunt de parte: eadem enim ratio, cur pars pereat pecuniam conferenti, quæ obtinet, quando perit tota. Perdit vero tum socius alter operam suam.

§. 1338.

De æqualitate in societate observanda.

In societate is animus videtur esse contrahentibus, ut inter eos servetur æqualitas, nisi expresse contrarium dicatur. Nemo enim tenetur alteri gratis dare, vel facere, si is vicissim dare vel facere possit (§. 268.), consequenter nemo præsumitur alteri quid gratis dare vel facere velle, quando alter vicissim dare, vel facere potest, nisi is sufficienter hoc indicaverit (§. 382. *p. 3. Jur. nat.*), aut rationes adsint, unde hoc colligi possit. Quamobrem quoniam in societate operæ ac pecunia sive res conferuntur communis lucri faciendi gratia (§. 1318.); nullus quoque sociorum præsumitur ex eo, quod societatem cum altero contrahat, alteri quicquam gratis dare vel facere velle. Enimvero qui alteri nil gratis dare vel facere vult, ab eodem tantundem recipiat necesse est, quantum dat, vel facit (§. 270.), consequenter æqualitatem observari vult (§. 898.). Quamobrem in societate is animus videtur contrahentibus, ut inter eos servetur æqualitas. *Quod erat unum.*

Quodsi expresse contrarium dicatur, per se patet, contrahentes ab æqualitate recedere velle. *Quod erat alterum.*

§. 1339.

De æqualitate in ferendo observanda.

Quoniam in societate contrahenda is animus est contrahentibus, ut inter eos servetur æqualitas, nisi expresse contrarium dicatur (§. 1338.), adeoque unus ab altero tantundem accipere vult, quantum ipse dat vel facit (§. 898.), in societatem autem operæ ac pecunia vel res in commune conferuntur (§. 1318.); *inter collata sociorum æqualitas spectanda*, consequenter *si quis duplum triplum, quadruplum, ac ita porro, confert, is duplicis, triplicis, quadruplicis, ac ita porro socii personam repræsentat.*

§. 1340.

§. 1340.

Similiter cum lucrum & damnum inter se communicent socii (§. 1318.), in societate autem is animus videtur esse contrahentibus, ut inter eos servetur æqualitas, nisi expresse contrarium dicatur (§. 1338.); *in communi lucro etiam & damno inter se dividendo æqualitas observari debet*. *De æqualitate in lucro & damno dividendo observanda.*

Nimirum qui societatem contrahunt spem lucrandi habent, lucri quippe communis faciendi gratia societatem contrahentes (§. 1318.), conjunctam tamen cum periculo, seu metu damni, quod contingere potest. Lucrum accedit tanquam fructus ad id; quod ejus faciendi gratia confertur, adeoque æqualiter ad collata æqualia pertinet. Damnum detrahit collatis, adeoque æqualibus æqualiter detrahere debet.

§. 1341.

In societate lucrum & damnum inter socios in ratione collatorum dividendum. Etenim in societate res ac operæ in commune conferuntur (§. 1318.), cumque inter collata spectanda sit æqualitas, ita ut qui duplum confert duplicem, qui triplum triplicem personam repræsentet, ac ita porro (§. 1339); singuli in eo, quod in commune confertur, dominium habent in ratione collatorum, adeoque in communione positiva sunt (§. 126. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero qui in communione positiva sunt, lucrum & damnum pro rata participant (§. 135. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque utrumque inter ipsos pro rata dividendum. Quamobrem in societate lucrum & damnum inter socios in ratione collatorum dividendum. *Lucrum & damnum, quomodo in societate dividendum.*

Facile patet, nisi attentionem tuam desiderari patiaris, in definienda rata unius cujuslibet socii, seu ratione, in qua communia dividenda, præcise spectandum esse, quod unusquisque eorum contulit, sive id, quod contulit, sint res aut pecunia, sive usus rei aut pecuniæ, sive operæ: minime autem sufficere, ut tantummodo habeatur ratio pecuniæ collatæ aut rerum æstimato collatarum, usus nimirum pecuniæ ac operæ non minus æstimabile quid est, quam usus rei, & pretium æquiparatur pecuniæ (§. 311.).

§. 1342.

Quoniam in societate lucrum ac damnum inter socios dividendum in ratione collatorum (§. 1341.); *si collata singulorum sociorum fuerint æqualia, æquales etiam sunt ipsorum in damno & lucro partes*, consequenter *si singuli socii pecunias & operas æquales conferunt*, aut *operæ tantummodo æquales conferuntur, vel pecuniæ æquales*, cum vel nullæ requiruntur operæ, vel adeo exiguæ, ut attendi non mereantur, vel etiam contrahentes earum rationem haberi nolint, *partes in lucro & damno æquales sunt*. *Quando socii æqualiter participent lucrum & damnum.*

Ex. gr. Si duo mercatores societatem contrahunt & æquales pecunias ac operas conferunt, damnum ac lucrum æqualiter inter ipsos dividendum. Quoniam Imperator §. 1. Inst. de Societ. dicit, si nihil de partibus lucri & damni nominatim conveneris, æquales partes & in lucro, & in damno spectari; quidam hinc inferunt, hoc indistincte observandum esse, nulla habita ratione eorum, quæ collata sunt, sive inæquales partes contribuerint, sive æquales, hanc potissimam rationem reddentes, quod *Ulpianus* l. 63. ff. pro Soc. in princ. affirmet, societatem jus quodammodo fraternitatis in se habere. Enimvero rectius jam monuit *Grotius* de J. B. & P. l. 2. c. 12. §. 24. id tum demum pro vero habendum, si quæ conferuntur sint æqualia. Nulla enim ratio est, quæ a jure fraternitatis petitur. Nimirum si sumitur fratrum æquale esse jus, quando post mortem parentum eorum bona inter ipsos dividenda; in societate jus sociorum non ante comparari potest cum jure fraternitatis, quam ubi constiterit, eorum æquales esse debere partes. Immo si animo recolas, quæ paulo ante demonstravimus, quod pro ratione collatorum aliquis sustinere possit duplicem, triplicem & ita porro personam in societates tumdemum censentur æquali jure uti socii, quemadmodum fratres, quando commune pro rata inter ipsos dividitur, quemadmodum ipsa æqualitatis in divisione observandæ (§ 1340.) notio insinuat (§. 898.) atque etiam agnoverunt quidam Juris Romani interpretes.

§. 1343.

§. 1343.

Quando inæqualitas in societate admittenda.

Si in contractu societatis partes lucri ac damni fuerint expressæ; eæ servandæ sunt. Etenim si in contractu societatis partes lucri ac damni fuerint expressæ; evidens est, contrahentes ab æqualitate recedere voluisse, quacunque demum de causa id factum fuerit. Quamobrem etsi lucrum & damnum dividendum sit in ratione collatorum (§. 1341.); quoniam tamen quilibet etiam naturaliter jus suum remittere potest (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque ab æqualitate recedere licet, si ita visum fuerit contrahentibus, pacta vero servanda sunt (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); dubium nullum superest, quin eæ servandæ sint partes lucri ac damni, quæ in contractu fuerunt expressæ.

Ex. gr. Si quis duplum conferat pecuniæ, velit tamen, ut lucrum ac damnum æqualiter dividatur; in divisione non spectatur, quid unusquisque contulerit, quamvis ad hoc respiciendum sit, utrum tantummodo usus pecuniæ, an vero dominium ipsum in commune fuerit collatum, ut scilicet constet, utrum etiam pecunia finita societate sit in partes æquales dividenda, an vero unicuique ea, quam contulit, restituenda, &, si damnum in sorte contingat, cujusnam esse debeat periculum. Similiter si ita conveniatur, ut ad unum pertineant duæ partes lucri & damni, ad alterum tertia, quamvis æqualia sine utrinque collata; valida tamen conventio est. Neque vero existimandum est, hujusmodi conventiones, quæ ab æqualitate recedunt, semper in se iniquas esse. Variæ enim esse possunt rationes, ob quas quis malit, sublata æqualitate, societatem contrahere, quam ab ea contrahenda abstinere, veluti si quis non obstante ista inæqualitate plus lucri sperare potest, aut minus periculi subit, quam si solus rem suam administrare deberet, aut alio modo sibi melius consulit societatem contrahendo, quam ab ea abstinendo. Hasce rationes perpendere debet qui societatem contrahit, ne desit sive in promittendo, sive in acceptando officio cuidam erga se, vel alios (§. 394. 391. *p. 3. Jur. nat.*), minime autem is, cum quo contrahitur (§. 422. 423. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque in ipso contractu non attenduntur, ex quo unusquisque tantundem juris acquirit ab altero, quantum is in eum transferre voluit, & alterum sibi obligat, in quantum eidem se obligare voluit (§. 382. *p. 3. Jur. nat.*).

§. 1344.

De ratione determinanda, in qua lucrum dividendum, si operæ cum usu pecuniæ conferantur.

Si operæ cum usu pecuniæ conferuntur, ratio, in qua commune lucrum dividendum, definienda ex eo, quod valet usus pecuniæ & periculum amittendæ sortis, & ex eo, quod valent operæ & periculum eas perdendi. Etenim si operæ cum usu pecuniæ conferuntur, cum sors pereat conferenti (§. 1337.), qui usum pecuniæ confert, in se quoque periculum amittendi sortem suscipit. Quamobrem cum pecunia res omnes etiam incorporales æstimentur (§. 290.), periculum quoque amittendæ sortis perinde ac usus pecuniæ (§. 311.), aliquid æstimabile est. Qui itaque usum pecuniæ confert, tantum contulisse censendus est, quantum valet pecuniæ usus & periculum amittendæ sortis. Porro qui operas confert, in se suscipit periculum eas perdendi, si negotiationem, cujus causa societas contracta, damnosam esse contingat. Quamobrem cum etiam hoc periculum sit aliquid æstimabile *per demonstrata*, & operæ quoque pecunia æstimentur (§. 290.); qui operas confert, tantundem contulisse intelligitur, quantum valent operæ ac periculum eas perdendi. Quoniam itaque lucrum dividendum in ratione collatorum (§. 1341.); si operæ cum usu pecuniæ conferuntur, ratio, in qua illud dividendum, utique definienda ex eo, quod valet usus pecuniæ & periculum amittendæ sortis, & ex eo, quod valent operæ ac periculum eas perdendi.

Nemo miretur, nos ad collata referre etiam periculi tam amittendi sortem, quam perdendi operarum valorem. Videbimus enim suo loco, posse etiam fieri contractum avertendi periculi, ut in partem lucri admittatur, qui periculum istud in se suscipit. Quidni igitur quoque socius partem aliquam in lucro habere debet ideo, quod periculum illud ipse in se suscipit? Non diffiteor, haud facile valorem periculi determinari, cum hoc pendeat a calculo probabilium non-

nondum satis exculto; sed de eo jam quaestio non est, quomodo valor iste sit determinandus. Determinatio enim haec ad Mathesin ad Jus applicatam pertinet. Quemadmodum itaque hic saltem ostendimus, lucrum & damnum commune in ratione collatorum esse dividendum, & ex Mathesi supponitur, quomodo totum aliquod in ratione data dividatur, quo pertinet regula Arithmeticorum, vulgo regula Societatis dicta; ita similiter hic tantummodo demonstratur, quod in definienda ratione collatorum in hypothesi propositionis praesentis aestimandum etiam sit periculum, quod socii in se suscipiunt, sed quomodo determinandus sit valor periculi, ad Mathesin refertur.

§. 1345.

Idem porro expenditur.

Quoniam *si operae cum usu pecuniae conferuntur*, ratio, in qua commune lucrum dividendum, definienda ex eo, quod valet usus pecuniae & periculum amittendae sortis, & ex eo, quod valent operae & periculum eas perdendi; *Si periculum non attenditur; ratio, in qua lucrum commune dividendum, definienda ex eo, quod valet usus pecuniae & ex eo, quod valent operae.*

Non omnis negotiatio periculosa est, ut adeo haud raro periculum amittendae sortis & periculum perdendi operas pro nullo reputandum sit. In istiusmodi adeo casu nimiae subtilitatis foret periculi habere rationem in contrahendo, ut exacta observetur inter contrahentes aequalitas, qualem requirit Geometriae rigor. Sed demus exemplum, ut hactenus demonstrata facilius intelligantur. Ponamus me conferre 12000. thalerorum, tu vero operas ad negotiationem aliquam requisitas. Ponamus porro pro usu annuo 12000. thalerorum dari 600. pro operis annuis, quales tu praestas, 200. erit ratio, quam habet usus pecuniae ad operas ut 3. ad 1. adeoque in lucro communi ego habeo partes tres, tu unam, ita ut eorum lucrum dividendum sit in partes quatuor. Perinde nimirum est ac si ego contulissem 9000. tu vero 3000. thalerorum, operis nullis praestitis, quoad usum, & quilibet in se suscepisset periculum sortis suae. Etenim tum usus pecuniae meae annuus valeret 450. usus tuae 150. adeoque ratio collati mei ad tuum foret ut 3 ad 1. quemadmodum ante.

§. 1346.

De divisione communium, si operae ac pecuniae inaequales conferantur.

Si operae ac pecuniae inaequales conferantur, ratio, in qua lucrum & damnum commune dividendum, definienda est ex quantitate pecuniarum collatarum & valore operarum. Etenim si quis praeter pecunias confert etiam operas, cum operae etiam pecunia aestimentur (§. 290.), praeter pecuniam, quam reipsa contulit, tantundem adhuc contulisse censetur, quantum valent operae ipsius. Quamobrem si operae ac pecuniae inaequales conferuntur, quantum quisque contulerit, aestimatur ex pecuniae, quam contulit, quantitate ac operarum valore. Quoniam itaque lucrum ac damnum commune dividendum in ratione collatorum (§. 1341.); si operae ac pecuniae inaequales conferuntur, ratio, in qua lucrum ac damnum commune dividendum, definienda est ex quantitate pecuniarum collatarum & valore operarum.

Ex. gr. Ponamus me conferre 12000. thalerorum, te vero 8000. operas meas in totam negotiationem impensas valere 600. tuas 800. Quod a me collatum, aestimatur 12600. quod vero a te collatum 8800. adeoque ratio, in qua commune dividundum est ut 63. ad 44. Ne quis forsan existimet, partes lucri esse debere in ratione composita pecuniarum collatarum & operarum praestitarum, consequenter pecuniam a quolibet collatam multiplicandam esse per valorem operarum ab ipso praestitarum (§. 159. *Arithmet.*); ostendendum omnino est, valorem operarum pecuniae collatae esse addendum. Ponamus enim duos alios conferre operas & nos pecunias, illi accipient operis, nos pecuniis partem proportionalem. Easdem igitur partes lucri nos praeterea accipere debemus, quas illi accipiunt, si ipsi operas conferimus. Ita in exemplo dato, si alii conferrent operas, quae valent 600. & 800. acciperent lucri l partes $\frac{6l}{214}$ & $\frac{8l}{214}$, ego autem acciperem $\frac{120l}{214}$, tu $\frac{80l}{214}$, consequenter si ipsimet operas istas conferimus, ego accipere debeo $\frac{126l}{214}$, tu vero $\frac{88l}{214}$. Enimvero si collatum meum sit 12600. tuum 8800. pecuniis nempe operarum valore adjecto; mihi itidem pro rata veniunt $\frac{126l}{214}$, tibi vero $\frac{88l}{214}$.

§. 1349.

Quoniam in aestimando valore operarum ac usus pecuniae respiciendum quoque est ad opportunitatem nanciscendi socium, qui hasce operas, vel huncce pecuniae usum confert (§. 1348.); in se non repugnat, ut ista opportunitas valorem operarum efficiat valori usus pecuniae aequalem, vel etiam eodem majorem, seu ut propter opportunitatem tantundem vel plus valeant operae, quam usus pecuniae, consequenter *societas ob opportunitatem nanciscendi socium ita contrahi potest, si operae cum usu pecuniae conferantur, ut partes lucri sint aequales, vel etiam plus lucri accipiat, qui operas, quam qui pecuniae usum confert.* *Quando operae tantundem vel plus valeant, quam usus pecuniae.*

Nostrum jam non est singula minutim ac scrupulose scrutari, quae hic considerari debebant, siquidem ab aequalitate ne latum quidem unguem sit recedendum. Neque enim in negotiis humanis, ubi unusquisque rerum suarum arbiter est, convenit istiusmodi scrupulositas: sufficit ea geri fideliter ac sine dolo.

§. 1350.

Si in contractu societatis partes lucri fuerint expressae, de damno autem nihil dictum; partes conventae etiam ad damnum pertinent & contra. Societas enim ita contrahitur, ut damnum ac lucrum commune sit, nisi expresse aliud dicatur (§. 1318.), & si partes lucri ac damni fuerint expressae, eae servandae (§. 1343.). Quodsi ergo partes lucri fuerint expressae, de damno autem nihil dictum, cum adversus contrahentem non habeatur pro vero, nisi quod sufficienter indicatum (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*); neutri contrahentium soli id attribui potest, sed quemadmodum lucrum commune manere debet. Quamobrem dum contrahentes lucri partes expresserunt; in easdem quoque damni partes tacite consensisse intelliguntur. Quodsi ergo in contractu societatis partes lucri fuerint expressae, de damno autem nihil dictum; partes conventae etiam ad damnum pertinent. *Quod erat unum.* *De partibus in lucro expressis sine mentione damni & contra.*

Eodem modo patet, partes conventas etiam ad lucrum pertinere, siquidem partes damni in contractu fuerint expressae, de lucro autem nihil dictum. *Quod erat alterum.*

Par sociorum esse debet conditio; nisi adsint rationes peculiares, ob quas unus vult conditionem suam esse meliorem, vel duriorem. Quantum adeo unusquisque expectat lucrum, tantum etiam periculum damni ipsi subeundum. Recte igitur ex partibus lucri expressis statuitur de partibus damni & contra.

§. 1351.

Lucrum non intelligitur, nisi deductis impensis. Impensae enim sumtus sunt, quos in rem impendimus lucri faciendi gratia (§. 603. *part.* 2. *Jur. nat.* & §. 1318. *h.*). Quod adeo impendimus, jam habemus, non vero demum bonis nostris superaccedit, iisdem non deminutis. Quamobrem cum lucrum non sit, quod iisdem non superaccedit non deminutis (§. 613. *part.* 3. *Jur. nat.*); impensae in lucro non sunt, consequenter lucrum non intelligitur, nisi deductis impensis. *De lucro computando.*

Poteramus hoc sumere tanquam notionem communem: nemo enim est qui lucrum computaturus non deducat impensas. Ex. gr. Qui praedium conducit, finito contractu lucrum computaturus ex fructibus perceptis deducit pensionem, impensas in usum praedii factas, immo & mercedem operarum. Quod relinquitur, id demum pro lucro computatur. Pertinet huc exemplum mercatoris, quod alias dedimus (*not* §. 613. *part.* 3. *Juris nat.*).

§. 1352.

Quænam porro hic observanda. Quoniam pecunia collata in negotiationem impenditur, cujus gratia societas initur (§. 1318.), lucrum vero non intelligitur nisi deductis impensis (§. 1351.); *pecunia* quoque *nisi deducta, quæ collata fuerat, lucrum intelligitur.*

Quodsi dicas, quando cum pecuniæ dominio conferuntur operæ, has conferentem partem quandam in ipsa sorte habere (§. 1336.); tenendum est, hoc in casu perinde esse, ac si is hanc partem contulisset in negotiationem impendendam. Ex. grat. Si collata fuerit pecuniæ summa, quæ est 12000. thalerorum; ea ante deducenda est, ut constare possit, quidnam sit in lucro. Sors enim in lucro non est.

§. 1353.

Quando lucrum sit nullum, quando adsit damnum. Quoniam lucrum non intelligitur, nisi deductis impensis (§. 1351.), *si impensis deductis nihil relinquatur, lucrum nullum est, &, si nequidem pecunia collata superfit, vel impensæ superant pecuniam collatam, quod deficit damnum est* (§. 486. *part.* 2. *Jur. nat.*).

Ex. gr. Contulistis societate contracta 12000. thaleros, ut frumentum coemeretur, quod cum viliori pretio esset iterum vendendum, residui non fuerunt nisi 8000. thaleri. Jactura 4000. thalerorum damnum est (§. *cit.*). Quodsi frumenti carius venditi pretium sit 16000. thalerorum, sed quia emtori uni de pretio 4000. thalerorum fides habita, hic vero eam fefellit, nonnisi 12000. thaleri superfunt; lucrum nullum est. Nimirum hoc in casu perinde est ac si eodem pretio frumentum sit venditum, quo erat emtum.

§. 1354.

De damno in computando lucro attendendo. *Lucrum non intelligitur, nisi deductis damnis.* Etenim damnum consistit in jactura sui (§. 486. *part.* 2. *Jur. nat.*), adeoque ejus, quod nostrum jam fuerat, vel nostrum fieri debebat. Quamobrem quando patimur damnum, id quod habueramus, vel habere debebamus, bonis nostris decedit. Enimvero quod bonis nostris decedit, lucrum non est (§. 613. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum damnum non sit in lucro, lucrum quoque non intelligitur, nisi deductis damnis.

Exemplo esse potest illud, quod modo dedimus (*not.* §. 1353. *in fine.*).

§. 1355.

Quando lucrum nullum sit. Quoniam lucrum non intelligitur, nisi damnis deductis (§. 1354.); *si præter pecuniam collatam sive sortem damnis deductis nihil relinquatur, lucrum nullum est.*

Patet id in exemplo, ad quod provocavimus (*not.* §. 1354.).

§. 1356.

Lucrum, in quo consistat, finita societate. *Lucrum finita societate consistit in pecunia præsente, seu rebus vendibilibus, & in debitis exigibilibus.* Etenim quod in lucro est, id superaccedere debet bonis nostris iisdem non deminutis (§. 613. *part.* 3. *Jur. natur.*), adeoque consistere debet in eo, quod jam plus habemus, quam antea habebamus, vel quod plus habere possumus. Quamobrem cum finita societate non plus habeamus, quam antea habueramus, nisi pecuniam præsentem aut res vendibiles habeamus, nec plus habere possimus, quam ante societatem contractam habebamus, nisi debita sint exigibilia, quod per se patet; lucrum quoque

quae finita societate consistit in pecunia praesente, seu rebus vendibilibus, & in debitis exigibilibus.

Ex. grat. Si finita societate praedii conducti; deductis deducendis supersint bis mille thaleri, certa frumenti quantitas, & debita exigibilia 600 thalerorum; haec omnia simul sumta lucrum constituunt.

§. 1357.

Expensae a sociis extra negotiationem de communi factae, cujus gratia contracta societas est, in computando lucro pro non factis habentur, sed in dividendo communi accipiendis imputantur. Quae enim extra negotiationem, cujus gratia contracta societas est, expenduntur a sociis de communi; ea ad societatem non pertinent, sed ex communi accepta sunt. Quamobrem in computando lucro, quod ex negotiatione provenit, perinde est, ac si adhuc adessent, consequenter ac si expensae istae de communi factae non fuissent. *Quod erat unum.* *De expensis extra negotiationem a sociis factis.*

Quoniam tamen de communi sumtae sunt *per hypoth.* de communi dividendo is, qui expensas fecit, revera jam tantundem accepit. Quamobrem quando finita societate commune dividitur, eaedem accipiendis imputantur. *Quod erat alterum.*

Ex. gr. Ponamus me durante societate de communi expendisse in proprios usus mille, te octingentos thaleros. Quando itaque finita societate commune dividitur, ab ea, quam ego habere debeo, parte deducuntur mille; ab ista vero, quam tu habere debes, octingenti thaleri.

§. 1358.

Quoniam expensae a sociis durante societate in proprios usus de communi factae in dividendo communi accipiendis imputantur (§. 1357.); *si finita societate unus sociorum de communi plus expendit in proprios usus, quam facta communium divisione habere debet, id socio alteri restituere tenetur.* *De restitutione expensarum de communi factarum in proprios usus.*

Nimirum cum expensae in proprios usus de communi a sociis factae pro non factis habendae in computando lucro (§. 1357.); sociorum quilibet, quod de communi accepit, finita societate conferre debet, ut adjiciatur massae communi dividendae, consequenter determinari possit, quantum unicuique debeatur finita societate de communi. Ex. gr. Ponamus finita societate praesentem esse summam 4000. thalerorum, qui in lucro sunt. Ponamus ut ante (*not. §. 1357.*), te accepisse 800. me 1000. Erit lucrum integrum 5800. Ponamus hoc inter nos dividendum esse in ratione 3. ad 2. ita ut mihi debeantur lucri partes 3. tibi 2. Mihi igitur debentur 3480. tibi 2320. Quoniam vero ego jam accepi 1000. tu accepisti 800. mei sunt 2480. tui 1520 thaleri de praesente pecunia, seu 4000. thaleris. Ponamus vero lucrum totum facta collatione esse 5800. me accepisse 3000. & te totidem thaleros, ut adeo expensae excedant, quas durante societate quilibet in proprios usus convertit. Quoniam itaque tu tantummodo accipere debebas 2320. tu plus accepisti, quam de communi habere debebas, adeoque 680. mihi restituere teneris; & hoc modo apparet, cur de communi accepta conferenda sint, antequam divisio fieri possit: neque enim aliter constare potest, quantum unicuique de communi debeatur, & num unus sociorum alteri aliquid & quantum restituere teneatur. Ceterum computationem hic fieri juxta vulgarem regulam societatis, vix est ut moneam.

§. 1359.

In societate nullus sociorum expensas de communi in proprios usus facere potest sine ceterorum consensu. Socii enim in communione positiva sunt (§. 1318. *h.* & §. 126. *part. 2. Jur. nat.*). Enimvero nullus actus dominii in communione positiva validus absque consensu omnium, qui in eadem sunt (§. 141. *p. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum de communi aliquid expendere in proprios usus sit actus dominii (§. 136. *part. 2. Jur. nat.*); in societate quoque nullus sociorum expensas de communi in proprios usus sine ceterorum consensu facere potest. *De consensu sociorum ad expensas de communi in proprios usus faciendas.*

Perin-

Perinde vero est; utrum de istis expensis statim conveniatur, quatenus permissæ esse debeant, quando societas contrahitur, an vero easdem facturus consensum demum impetret, quando eas facere vult. An & quando consensus præsumtus sufficere possit; in præsente non inquirimus.

§. 1360.

De lucro socii non communi. *Si quis ex alia negotiatione, quam quæ ad societatem pertinet, aliqud lucratur; lucrum hoc ipsius est.* Etenim qui certæ negotiationis causa societatem contrahunt, socii non sunt, nisi quoad hanc negotiationem (§. 1331.), adeoque commune lucrum non est, nisi quod ex ista negotiatione provenit. Quodsi ergo unus sociorum ex alia negotiatione, quam quæ ad societatem pertinet, aliquid lucratur; lucrum hoc commune non est, adeoque ejus solius, qui pro se negotiatus est.

Ex. gr. Ponamus me & te conduxisse prædium societate contracta, me vero præterea solum conducere adhuc prædium aliud. Quod ex prædio a me solo conducto lucratus sum; totum meum est: neque enim hæc conductio ad societatem pertinet.

§. 1361.

De pluribus societatibus eodem tempore contractis. *Si quis eodem tempore plures societates contrahit, lucrum ex una perceptum non attenditur in ceteris.* Etenim si quis plures societates eodem tempore contrahit, cum, quos in hac societate habet socios, iidem cum sociis in ceteris societatibus non contraxerint, societates quoque ceteræ ad hanc nullo modo pertinent (§. 1320.), consequenter ejus respectu perinde est, ac si illæ contractæ non fuissent. Lucrum ergo, quod is acquirit, qui eodem tempore plures societates contrahit, ex ceteris in ea, quam tecum iniit, non attenditur.

Quamvis adeo societas tecum contracta sit damnosa, ceteræ autem sint valde lucrosæ, ut damnum, quod in ista patitur, qui plures societates eodem tempore contraxit, abunde compensetur; non tamen propterea majus sentire cogitur damnum, quam pro rata. Sane si ceteræ societates fuissent damnosæ, ea vero quam tecum contraxit, fuisset lucrosa, ut lucrum ex hac perceptum absorberetur a damno, quod ex ceteris obvenit, tuo propterea lucro nihil decederet.

§. 1362.

De eo, quod promissum sine mora ad massam societatis conferendo. *Quilibet sociorum ad communem massam sine mora conferre debet quod promisit.* Quoniam enim promissor obligavit sese ad faciendum promissario, quod promittit (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), dum vero societas contrahitur, socius promittit se hoc communis lucri faciendi causa collaturum (§. 1318.); quilibet sociorum sese obligat ad communem massam conferre, quod promittit, adeoque id conferre debet (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum societas perfecta sit, quamprimum consensus mutuus declaratus (§. 1320.), adeoque obligatio, quæ ex contractu nascitur, tum statim incipiat; quilibet omnino sociorum ad communem massam sine mora conferre debet quod promisit.

§. 1363.

Quando socius ob conferenda teneatur ad id, quod interest. *Si societas damnum patitur, vel lucrum quoddam ejus cessat, propterea quod unus non sine mora confert, quod promisit; is eidem ad id, quod interest, tenetur.* Etenim si quis damnum patitur, vel lucrum ejus cessat, propterea quod tu in mora es; ad id quod interest teneris (§. 655. *part. 3. Jur. nat.*). Ergo etiam societati ad id quod interest tenetur socius, si ad communem massam non sine mora

mora confert, quod promisit, ac propterea societas damnum patitur, vel lucrum quoddam ejus cessat.

Computatur mora a termino a quo; qui in contractu vel expressus, vel ex ipsa negotiationis natura intelligitur. Ceterum cum damnum ac lucrum sit commune (§. 1318.), suam quoque ratam in eo habet, quod interest, non sine mora collatum fuisse, quod promissum, qui ad id præstandum societati obligatur. Unde si duas quintas in lucro ac damno communi habet, præstabit saltem tres quintas: id quod etiam in aliis casibus observandum, in quibus damnum resarcire tenetur socius.

§. 1364.

Si socius damnum dolo vel culpa sua dat quodcunque societati; id resarcire tenetur. Etenim quodcunque damnum alteri resarcire tenetur, qui id dolo vel damno suo dedit (§. 580. *part.* 2. *Jur. nat.*). Ergo etiam socius resarcire tenetur damnum, quod dolo vel culpa sua dedit. *De damno in societate resarciendo.*

§. 1365.

Unusquisque sociorum conferre debet, quicquid ad lucrum commune augendum conferre potest. Etenim societas initur communis lucri faciendi gratia (§. 1318.), adeoque unusquisque ad idem, quantum in se est, augendum obligatur. Quamobrem unusquisque conferre debet, quicquid ad lucrum commune augendum conferre potest. *De obligatione sociorum ad commune lucrum augendum.*

Etsi nimirum pecuniam tantummodo conferat, sive quoad usum, sive quoad dominium, & alter operas; hoc tamen non obstante, ambabus, quod dicitur, manibus amplecti debet occasionem ipsi oblatam, qua ad augendum commune lucrum quicquam conferre potest. Commune enim lucrum in societate negotiatoria suprema lex est: id quod suo tempore clarius elucescet quando de societate in genere acturi sumus.

§. 1366.

Quoniam unusquisque sociorum conferre debet, quicquid ad lucrum commune augendum conferre potest (§. 1365.), damnum vero dolo vel culpa sua datum resarcire tenetur (§. 1394.); *lucrum cum damno compensare nequit socius.* *An lucrum cum damno in societate compensari possit.*

Una nimirum obligatio non tollit alteram, & quod uni satisfecisti, tibi minime jus datur faciendi, quod alteri repugnat, cum utrique sit satisfaciendum.

§. 1367.

Si societate ad plures annos, seu ad dies vitæ contrahatur, & in fine cujuslibet anni lucrum dividitur; perinde est, ac si societas in annum unum esset contracta, sed certis vicibus, aut, quamdiu vixerint socii, quotannis renovanda. Etenim si lucrum anno elapso dividendum, perinde est, ac si societas in annum tantum contracta fuisset, cum quoad annum istum neuter sociorum amplius ex contractu ad quidpiam obligetur. Quoniam tamen societas continuatur per annum sequentem, novus is censebitur contractus, nihil cum anteriori amplius commune habens, adeoque perinde est ac si societas, quæ finita erat, renovata fuisset (§. 816. *part.* 3. *Jur. nat.*). Idem cum eodem modo intelligatur, si per plures sequentes annos continuetur eodem modo societas, vel etiam ad dies vitæ, si societate ad plures annos contracta, seu ad dies vitæ, in fine singulorum annorum cujuslibet anni lucrum dividitur, perinde est, ac si societas in annum unum esset contracta, sed ut certis vicibus, aut quamdiu vixerint socii, renovanda quotannis sit. *De lucro singulis annis dividendo.*

Non

Non est quod objicias, si societas ea lege contrahatur, ut lucrum commune in fine cujuslibet anni dividatur, cum etiam ad hoc pertineant debita exigibilia (§. 1356.), horum divisionem parum commodam esse: neque enim opus est, ut hæc dividantur; cum communia manere possint, & quando exiguntur, accenseri lucro illius anni. Continuata enim societate perinde est, ac si statim fuissent divisa & deinceps pars unicuique competens a domino suo exacta.

§. 1368.

Quando commune lucrum in societate bonorum dividenda.

In societate bonorum quæ acquiruntur statim, vel statutis temporibus, veluti in fine singulorum mensium, aut quadrantis cujuslibet anni, dividenda, prouti visum fuerit contrahentibus. Etenim in societate bonorum ea omnia, quæ opera & negotiatione acquiruntur communia sunt (§. 1330.), consequenter quamprimum aliquid ab uno socio acquiritur, in ea dominium pro rata habet socius alter (§. 126. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quoniam itaque id, quod acquiritur, non ulterioris lucri faciendi causa impendendum, pro lucro reputatur (§. 613. *part.* 3. *Jur. nat.*), cumque lucrum inter socios pro rata dividendum (§. 135. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 1343. *b.*); quæ in societate bonorum acquiruntur, statim dividenda sunt. Quodsi vero molestum hoc videatur, statuto tempore, veluti in fine singulorum mensium, aut cujuslibet anni quadrantis dividenda sunt, prouti conventum fuerit.

Ex. gr. Ponamus duos Professores, societatem bonorum contrahere, ut scilicet communia sint, quæ acquisituri sunt, veluti salaria, honoraria pro collegiis, seu lectionibus privatis & accidentia fructus ex bonis suis. Dubium non est, quin dimidium salarii ab uno accepti statim fit alterius, adeoque tradendum alteri. Et idem intelligitur de honorario a quolibet studioso accepto & de singulis accidentibus, quocunque tandem nomine veniant. Quodsi Professores possideant etiam bona immobilia, qui ex ipsis fructus percipiuntur, erunt etiam communes, adeoque similiter statim dividendi. Neque enim fructus ex iis percepti ad collata referuntur, ad negotiationem impendenda, ut lucrum inde proveniat. Ceterum per se patet, posse etiam ita contrahi societatem, ut tantummodo communia sint, quæ ratione muneris professorii acquiruntur, non habita ratione bonorum ceterorum, quæ ab iis possidentur.

§. 1369.

De acquisitis in societate omnium fortunarum.

In societate omnium fortunarum quæcunque acquiruntur, & quocunque modo socio uni obveniunt communi massæ adjicienda. Etenim in societate omnium fortunarum bona universa tam præsentia, quam futura in communionem deducuntur (§. 1330.), adeoque communis lucri faciendi gratia collata censentur (§. 1318.), consequenter perinde est ac si futura de præsenti jam fuissent collata. Quamobrem patet in societate omnium fortunarum quæcunque acquiruntur & quocunque modo socio uni obveniunt communi massæ adjicienda esse.

Ex. grar. Ponamus socio uni donari agrum; erit is communis. Non tamen statim dividitur, cum neuter sociorum durante societate quid habere possit, quod non sit commune. Adjiciendus itaque est ager communi bonorum massæ, & fructus inde percepti communicantur, ad massam communem itidem adjiciendi. Similiter si uni sociorum legentur duo millia aureorum; eodem modo patet, ea communi massæ adjicienda, & quæ pecunia communi lucrari contingit, ea itidem communicari & ad communem massam referenda esse. Pertinent huc similiter salaria, & accidentia, quæ ratione muneris, quo funguntur socii, accipiuntur.

§. 1370.

De impendiis in societate omnium bonorum.

In societate omnium fortunarum de communi massa debentur impendia, quæ officiorum erga se & alios ratio exigit. Quoniam enim in societate omnium fortunarum bona universa tam præsentia, quam futura in communionem deducuntur (§. 1330.); socius nil habet, quod non sit commune, consequenter impendia, quæ officiorum erga se & alios ratio exigit, aliunde facere nequit, quam de massa communi. Quamobrem qui societatem omnium fortunarum contrahunt,

hunt, in hoc consentire debent, ut ista impendia de communi fiant, non attenta impendiorum æqualitate, quemadmodum nec attenditur bonorum ad communem massam vel initio collatorum, vel posthac accedentium æqualitas. Quoniam itaque pacta sunt servanda (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*); in societate omnium fortunarum de communi massa debentur impendia, quæ officiorum erga se & alios, præsertim suos, ratio exigit.

Ex. gr. Ponamus te habere filium, qui studiis operam navat. Sumtus studiorum de communi massa sumendi, etsi socius alter nullo habeat liberos. Similiter si filiæ in dotem quid dandum, dos societati imputatur. Neque istiusmodi impendia, quando in fine societatis commune dividendum, conferenda, cum vi contractus de communi fuerint debita. Equidem non desunt inter interpretes Juris civilis, qui contrariam sententiam defendunt; ea tamen non satis convenit naturæ contractus, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis apparet. In societate omnium bonorum incertæ spei sese committunt socii ac eventui. Quemadmodum itaque alter lucratur, si v. gr. uni hæreditas ampla obveniat, ut, facta communium in fine societatis divisione, multo plus accipiat, quam initio contulerat; ita pro damno reputare debet, si expensæ necessariæ unius socii causa erogandæ superent expensas sui. Damnum vero non minus commune in societate est, quam lucrum (§. 1318.). Nemo ita contraxisse præsumitur, ut sua omnia bona communicare velit, impendia autem necessaria communia esse non debeant. Qui societatem omnium bonorum seu fortunarum contrahunt, spectandi sunt tanquam persona una, ut, quod erogandum, ab omnibus erogatum intelligatur.

§. 1371.

Quoniam *in societate omnium fortunarum* de communi massa debentur impendia, quæ officiorum erga se & alios, præsertim suos, ratio exigit (§. 1370.); *si impendia non necessaria, vel prorsus illicita faciat socius, vel culpa sua eadem facere tenetur, ea societati non imputantur.* *De impendiis societati omnium fortunarum non imputandis.*

Ex. gr. Si quis ob maleficium damnatus fuerit, ut vel damnum datum resarcire, vel mulctam solvere teneatur: si quid ludendo perdit, si in familia alenda vel filia dotanda modum excedit, si ex re venerea morbum gallicum contrahit; impendia societati minime imputanda. Æquipollent enim istiusmodi impendia damno culpa ipsius dato, adeoque resarciendo (§. 1364.).

§. 1372.

Quoniam impendia, quæ officiorum erga se & alios, præsertim suos, ratio exigit, societati omnium fortunarum imputanda (§. 1370.), minime autem, quæ necessaria non sunt, vel prorsus illicita, vel quæ culpa sua facere tenetur socius (§. 1371.); *consultum* omnino *est*, cum pacta sint servanda (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*), servandæ etiam sint partes in contractu expressæ (§. 1343.), *ut, quando societas omnium bonorum seu fortunarum contrahitur, expresse conveniatur, quænam expensæ refundi debeant & quænam præterea circa impendia observari debeant.* *De pacto quoad impendia societati omnium bonorum adjiciendo.*

Ita conveniri potest, quantum unicuique dari debeat pro alenda familia. Quodsi enim quis plus impendit, id non societati, sed ipsi imputatur in fine de parte communium divisorum, quæ alias eidem obtingeret, subtrahendum. Similiter conveniri potest, ut quisque sumtus studiorum, quibus filius indiget, vel dotem, quæ filiæ datur, de sua parte depromat.

§. 1373.

Naturaliter in societate bonorum ratio, in qua commune dividendum, definienda ex certo obtinendo & eo, quod valet spes incerti acquirendi. Etenim naturaliter in societate lucrum & damnum dividendum in ratione collatorum (§. 1341.). Quando societas bonorum contrahitur, communia esse debent, quæ unius cujusque socii opera ac negotiatione acquiruntur (§. 1330.), consequenter socius quilibet confert spem acquirendi opera ac negotiatione sua, &, si quæ ipsi obventura certum est, certum quoque, quod obtinendum. Quoniam itaque id, quod *Ratio, in qua commune dividendum in societate bonorum.*

quod confert, æstimandum est ex certo obtinendo & eo, quod valet spes incerti acquirendi; ratio in societate bonorum, in qua commune dividendum, definienda naturaliter ex certo obtinendo & eo, quod valet spes incerti acquirendi.

Ex.gr. Ponamus duos Professores contrahere societatem bonorum qua Professores. Sint reditus fixi unius 800. alterius 600. Sit præterea spes, ut secundus acquirat 800, primus 400. Collatum primi censebitur 1200. secundi 1400. adeoque commune dividendum in ratione 6. ad 7. Quodsi spes non falleret, unus quisque sociorum acciperet quod suum est. Sed quoniam spes incerta & propter eam etiam quod certum est eventui committitur; ideo fieri potest, ut unus lucretur, alter quid perdat. Ex. grat. Ponamus præter id, quod erat certum, a primo acquiri 500. ab altero nonnisi 700. Communis massa erit ut ante 2600. adeoque primus ut ante accipiet 1200. posterior 1400. cum societate non contracta uterque haberet 1300. Primus adeo perdit, posterior lucratur. Quodsi ponamus reditus fixos unius esse 800. alterius 600. illi esse spem acquirendi 400. huic 200. Erit ratio, in qua commune dividendum, ut 1. ad 2. consequenter denuo patet, si spes esset certa, minime fallax, unumquemque habiturum, quod suum erat. Enimvero si ponamus spem esse fallacem, & primum acquirere 500. posteriorem 400. erit massa communis 2300. qua divisa in ratione 1. ad 2. pars primi erit 1380. secundi 920. cum societate non contracta primus haberet 1300. secundus 1000. Primus adeo lucratur 80 & totidem secundus perdit. Naturæ hujus societatis repugnat, ut neuter perdat. Quodsi enim uterque tantundem accipere deberet, quantum habiturus erat, societas non fuisset contracta; temere contraheretur societas, & eandem contrahendo nihil ageretur.

§. 1374.

De ratione, in qua commune dividendum in societate omnium fortunarum.

Naturaliter in societate omnium fortunarum ratio, in qua commune dividendum, definitur ex bonis præsentibus actu collatis & ex eo, quod valet spes acquirendorum. Quoniam enim in societate omnium fortunarum communicantur omnia bona tam præsentia, quam futura (§. 1330.), adeoque non minus confertur spes futurorum, quam præsentia conferuntur; eodem, quo ante (§. 1373.), modo patet rationem, in qua commune dividendum, definiendam esse ex bonis præsentibus actu collatis & ex eo, quod valet spes acquirendorum.

Spes acquirendorum, quantum valeat, hic non adeo facile determinatur, quemadmodum in casu præcedente, cum bona, quæ alicui obtingere possunt, magis a casu pendeant, quam quæ opera ac negotiatione aliqua acquiruntur, quamvis nec hic semper eadem facilitate ita præstatur. Ceterum si hoc modo determinetur ratio, in qua communia dividenda sunt; ea etiam circa impendia observanda videtur, quæ cum damno æquiparentur, in iis tribuendis eadem utique tenenda videtur ratio, quæ in lucro dividendo admittitur. Sed talia facilius intelliguntur, quam in praxin recipiuntur, prouti magis elucescet, ubi de contractibus aleam continentibus acturi sumus.

§. 1375.

De societate super factis turpibus.

Societas super factis turpibus seu illicitis ipso jure nulla est. Etenim si facta illicita sunt, ad ea omittenda obligamur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque facto illicito nihil acquirere possumus. Quamobrem nec societatem inire licet super factis illicitis lucri communis faciendi gratia. Quoniam itaque istiusmodi societas lege naturali prohibita (§. 163. *p. 1. Phil. pract. univ.*); ipso utique jure nulla est.

Ostenditur etiam hoc modo. Qui super factis turpibus societatem ineunt, lucrum communicandum sibi invicem promittunt sub conditione factorum turpium patrandorum, adeoque sub conditione turpi (§. 491. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero promissio sub conditione turpi illicita est tam ex parte promissoris, quam promissarii (§. 494. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque ipso jure nulla. Ergo etiam societas super factis turpibus illicitis ipso jure nulla est.

Ex. grat. Si qui societatem ineunt de furtis committendis; istiusmodi societas ipso jure nulla est. Similiter nulla est ipso jure latronum ac prædonum societas: item societas meretricum de quæstu corporum suorum faciendo.

§. 1376.

§. 1376.

In societate omnium fortunarum ad communem massam non veniunt factis illicitis parta. Etenim facta illicita sunt omittenda (§. 170. *p.* 1. *Phil. pract. univ.*), adeoque lege naturali prohibita (§. 163. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque iis dominium rerum acquiri nequit, iisdem parta inter bona acquisita referri nequeunt. Quamobrem cum in societate omnium fortunarum ad communem massam non veniunt nisi bona acquisita (§. 1330.); factis illicitis parta ad eam non veniunt. *Quæ ad massam communem in societate omnium fortunarum non veniant.*

Ita si quis socius furto quædam abstulit, ea cum sociis non communicantur. Quodsi hoc fieret ipsorum consensu; furti evaderent participes.

§. 1377.

Finito negotio, propter quod societas contracta, societas finitur. Societas enim contrahitur communis lucri faciendi gratia (§. 1318.), adeoque ob certum negotium lucrosum. Quoniam itaque nemo alterum sibi obligare potest ultra voluntatem suam (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*); socii quoque sibi invicem non obligantur ultra hoc negotium. Hoc igitur finito societas finitur. *De societate finito negotio finita.*

Ex. gr. Ego & tu societatem contraximus in conducendo prædio. Quamprimum conductio finita, societas quoque finita. Nil igitur restat, nisi communis divisio.

§. 1378.

Elapso tempore, ad quod societas contracta, eadem finitur. Etenim si societas contracta ad certum tempus, per se patet, socios sese sibi invicem non obligasse ad commune lucrum faciendum ex aliquo negotio nisi ad hoc tempus. Quamobrem cum nemo alterum sibi obligare possit ultra voluntatem suam (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*); socii quoque sibi invicem non obligantur nisi ad hoc tempus, ad quod societas contracta. Hoc igitur elapso, societas finitur. *De societate lapsu temporis finita.*

Ex. gr. Duo mercatores contraxerunt societatem ad decem annos. Decennio elapso societas finitur.

§. 1379.

Societas dicitur *prorogari*, quando ultra terminum ad quem seu tempus, ad quod contracta est, continuatur. Quoniam itaque *societas* finitur tempore, ad quod ea contracta fuerat, elapso (§. 1378.); *nonnisi mutuo consensu sociorum prorogari potest*. Et quia pactum renovatur, si paciscentes inter se conveniant, quod idem ultra terminum, qui ipsi præfixus fuerat, per certum temporis intervallum adhuc continuari debeat (§. 816. *part.* 3. *Jur. nat.*); *societatem prorogare idem est ac eandem renovare*, consequenter *si societas prorogatur, quoad præstationes nihil immutandum* (§. 817. *part.* 3. *Jur. nat.*), &, *si quoad has quidpiam mutetur, alia societas initur* (§. 818. *part.* 3. *Jur. nat.*). *De societate prorogata.*

Quemadmodum liberum unicuique est, utrum societatem inire cum altero velit, nec ne; ita quoque dubium non est, quin socii societatem prorogare possint, cumque elapso tempore, ad quod contracta fuerat, finiatur societas (§. 1378.), non minus liberum ipsis est, utrum societatem prorogare, an vero novam inire velint. Nulla enim ad prorogandum, nulla ad novam ineundam obligatio est.

§. 1380.

De communium divisione societate prorogata, vel alia inita.

Si societas prorogatur, quod commune est non dividatur necesse est: si vero finitur societas, tempore elapso, ad quod contracta fuerat, & alia ejusdem negotii causa contrahitur, quæ sunt ex societate finita communia dividenda sunt. Etenim si societas prorogatur, nihil quoad præstationes mutuas immutatur, sed ea tantummodo ultra terminum, qui eidem præfixus fuerat, per certum temporis intervallum continuatur §. 1379., adeoque perinde est ac si statim ab initio ad terminum usque posteriorem fuisset contracta. Enimvero si statim ab initio ad hunc usque terminum fuisset contracta, ad quem prorogatur; in termino priori quod erat commune non fuisset divisum. Quamobrem nec dividatur necesse est, si societas prorogatur. *Quod erat unum.*

Enimvero si tempore elapso, ad quod contracta fuerat societas, alia initur, quoad præstationes mutuas quædam immutantur (§. 1379.), adeoque nec eadem amplius communicantur, consequenter & non eadem obtinet communis dividendi ratio (§. 1341. 1343.). Quamobrem cum duæ hæ societates, etsi ejusdem negotii causa contractæ, a se invicem sint prorsus distinctæ; quæ ex una unicuique socio debentur, non confundenda sunt cum iis, quæ debentur ex altera. Quando itaque finitur societas & ejusdem negotii continuandi gratia alia initur, quod in fine societatis prioris commune est utique dividendum. *Quod erat alterum.*

§. 1381.

De tacita societatis prorogatione.

Si societate, quæ ad certum tempus contracta fuerat, finita ab uno socio quid fiat quod nonnisi vi ejusdem fieri poterat, altero conscio, nec dissentiente, societas tacite prorogatur. Etenim si quid ab uno contrahentium pacto temporario finito fiat, quod nonnisi vi ejusdem fieri poterat, altero conscio, nec dissentiente, pactum tacite renovatur (§. 820. p. 3. Jur. nat.). Quoniam itaque societatem prorogare idem est ac eandem renovare (§. 1379.); societas quoque tacite prorogatur, si elapso termino, ad quem contracta fuerat, ab uno socio quid fiat, quod nonnisi vi societatis fieri poterat, altero conscio, nec dissentiente.

§. 1382.

Idem porro declaratur.

Si societate ad tempus contracta, elapso tempore ab uno socio quid fiat, quod nonnisi vi societatis fieri poterat, ac id ab altero approbetur; societas tacite prorogatur. Renovatur enim in casu propositionis præsentis pactum (§. 821. part 3. Jur. nat.). Quamobrem cum societatem prorogare idem sit ac eandem renovare (§. 1379.); societas quoque tacite prorogatur, si elapso tempore, ad quod contracta fuerat, ab uno socio quid fiat, quod nonnisi vi societatis fieri poterat, ac id ab altero approbetur.

§. 1383.

Casus particularis.

Quoniam societas tacite prorogatur, si tempore, ad quod contracta fuerat, præterlapso ab uno socio quid fiat, quod nonnisi vi societatis fieri poterat, altero conscio, nec dissentiente (§. 1381.), vel approbante (§. 1382.), utrumque autem contingit, si tempore elapso, ad quod societas contracta fuerat, negotium, cujus causa fuerat contracta, continuatur; *societas tacite prorogatur, si negotium, ob quod contracta fuerat, elapso tempore, ad quod contracta fuerat, continuatur.*

§. 1384.

De termino societatis tacite prorogatæ.

Si societas tacite prorogatur, ad idem tempus prorogata intelligitur, ad quod primum fuerat contracta. Si enim pactum tacite renovatur, per tantum temporis intervallum valet, quanto antea duraverat (§. 823. *part.* 3. *Jur. nat.*). Sed societatem prorogare idem est ac eandem renovare (§. 1379.). Ergo etiam societas tacite prorogata tanto tempore durare debet, quanto antea duraverat, consequenter si societas tacite prorogatur, ad idem tempus prorogata intelligitur, ad quod primum fuerat contracta.

Vide quæ alibi annotavimus (*not.* §. 823. *p.* 3. *Jur. nat.*).

§. 1385.

De negotiis nondum absolutis in societate ad tempus contracta.

Si tempore elapso negotia cœpta nondum sint absoluta, hoc non obstante societas finitur. Quodsi enim ad tempus certum contracta sit societas, ultra tempus istud eam continuare socius non cogitur (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamvis adeo negotia cœpta nondum sint absoluta, socius tamen non obligatur ad societatem continuandam, donec fuerint absoluta. Quamobrem si tempore elapso negotia cœpta nondum sint absoluta, hoc non obstante societas finitur.

Nimirum qui societatem ad certum tempus contrahit, hoc ipso tacite declarat, quod non consentiat in ejus continuationem, donec negotia quædam cœpta fuerint absoluta. Qui enim ita contrahere velit, ut a fine negotii pendeat finis societatis, is non ad tempus contrahere, sed negotia determinare debet, quorum causa societas contrahitur (§. 1318.). Ex. grat. Ponamus nos conferre certam pecuniæ summam coemendi ac iterum vendendi frumenti gratia, ut lucrum sit commune ex hoc negotio veniens, societatem vero hanc contrahi ad sexennium. Quodsi ultimo anni sexti quadrante coemta fuerit certa frumenti quantitas, sed sexennio elapso nondum integra vendita; ea propter non continuanda societas, donec omnis vendatur, etsi venditio sit differenda, ne cum damno vendatur. Residua nimirum frumenti quantitas refertur ad commune dividendum (§. 1356.). Idem intelligitur de aliis societatibus mercatoriis.

§. 1386.

De societate finita rei interitu.

Si res interit, societas finitur. Etenim in societate res communicantur lucri in commune faciendi gratia (§. 1318.). Quodsi ergo hæ intereunt, cum nihil amplius sit, quod communicetur, ut lucrum commune inde veniat; nullamquoque amplius esse posse societatem patet. Finitur adeo societas interitu rei.

Ex. gr. Ponamus duos habere equum communem. Quodsi is moriatur, societatem eorum finiri patet. Similiter si communem conduxistis domum, ut partes aliis sublocando lucrum faciatis. Domo incendio consumta societas finitur. Similiter si pecuniæ collatæ jacturam faciant socii, ut in commune lucrum faciendum quæ impendatur nulla sit, societas finitur.

§. 1387.

De societate universali finita bonorum amissione.

Si bona amittantur, quæ in societatem collata, societas omnium bonorum finitur. Patet eodem, quo ante (§. 1386.) modo.

Amittuntur omnia bona, quando confiscantur ob delictum, & quando quis ære alieno gravatus bonis cedit. Quodsi adeo unius saltem socii bona confiscentur, vel is iisdem cedat; cum nihil amplius in commune conferre possit, evidens est, ipsum nec socium esse posse, consequenter societatem finiri.

§. 1388.

§. 1388.

Societas quale sit pactum. *Societas pactum personale est*. Etenim qui societatem contrahunt, ad res & operas communis lucri faciendi gratia sese invicem sibi obligant (§. 1318.). In eligendo socio spectatur fides, solertia, concordia, spectantur dotes aliæ, ob quas quis aliquem socium habere velit. Neque adeo perinde est, quemnam quis socium nanciscatur, ut adeo nemo sibi facile socium obtrudi patiatur, vel velle præsumatur, ut quicunque detur. Quamobrem facile patet, eos, qui societatem contrahunt, nonnisi sese sibi invicem obligare velle pro se ad res & operas communicandas lucri communis gratia. Enimvero pactum personale est, quod ad personas paciscentium restringitur, ita ut nonnisi una alteri pro se obligata esse velit ad præstationem, de qua conventum est (§. 801. *part.* 3. *Jur. nat.*). Societas itaque pactum personale est.

Quamvis adeo unus sociorum vellet, alium sui loco fieri posse socium; non tamen alter cogi potest, ut quis invitus eum habeat socium.

§. 1389.

Si plures sint socii & unus moriatur. *Si plures fuerint socii & unus eorum moriatur, a voluntate reliquorum dependet, utrum in societate persistere, an eandem dissolvere velint*. Fieri enim potest, si plures fuerint socii, ut societas fuerit contracta potissimum fiducia ejus, qui mortuus est, vel fiducia numeri sociorum, consequenter sub hac tacita restrictione, nisi hic, vel in genere nisi unus moriatur. Quoniam vero hæc consideratio ad animum deliberatum spectat (§. 387. *part.* 3. *Jur. nat.*), de animo autem deliberato socii non statuendum est socio alteri (§. 424. *part.* 3. *Jur. nat.*); igitur liberum esse debet sociis reliquis, uno mortuo, utrum in societate persistere, an eandem dissolvere velint, adeoque hoc ab eorum dependet voluntate (§. 851. *Ontol.*)

Recte igitur Imperator §. 1. Inst. de Soc. societatem consensu plurium contractam morte unius socii solvi statuit, etsi plures superfint, nisi in coeunda societate aliter convenerit. Etenim si aliter convenerit, cessat ratio, ob quam finienda, quemadmodum ex demonstratione liquet.

§. 1390.

An cum damno societatis ab ea recedere liceat. *A societate discedere non licet cum damno societatis*. Etenim naturaliter non licet dare damnum alteri, sed quilibet potius obligatur ad damnum omne, quantum in se est, ab altero avertendum (§. 495. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem nec licet a societate discedere cum damno societatis.

Immo cum lucri communis faciendi gratia contrahatur societas (§. 1318.), socii quoque eo ipso sese sibi invicem obligasse intelliguntur, quod omne damnum, quantum in se est, a societate avertere velint. Ut adeo præter obligationem naturalem adsit etiam contracta ex pacto, quæ dat jus sociis reliquis non patiendi, ut cum damno societatis unus ab eadem recedat.

§. 1391.

Quando recedere liceat, si ad nullum certum tempus contracta. *Si societas ad nullum certum tempus contracta fuerit, socio ab ea recedere licet, quandocunque libuerit, modo id fiat sine damno societatis*. Etenim si societas ad nullum certum tempus contrahatur, sub tacita hac conditione contracta intelligitur, ut nemini in ea sit persistendum, nisi quamdiu placuerit. Liberum igitur est unicuique ab ea discedere, quandocunque libuerit (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*).

nat.). Quoniam tamen ab eadem recedere non licet cum damno societatis (§. 1390.); a societate ad nullum certum tempus contracta recedere socio licet, quandocunque libuerit, modo id fiat sine damno societatis.

Tempus vero contractui societatis vel expresse adjicitur, veluti si contrahatur ad annos decem, vel si ipsa negotii natura certum tempus contineat, veluti si de conducendo prædio contrahatur societas ac deinde prædium aliquod conducatur ad sex annos. Quamobrem simpliciter dici nequit, societatem ad nullum certum tempus fuisse contractam, si in ea coeunda nulla temporis fiat mentio.

§. 1392.

Societati renunciare dicitur, si quis declarat, se in eadem diutius manere nolle. *Qui* adeo *societati renunciat, ab eadem recedit, & contra*; consequenter cum ab eadem discedere non liceat cum damno societatis (§. 1390.) & a societate ad nullum certum tempus contracta recedere liceat, quandocunque libuerit, modo id fiat sine damno societatis (§. 1391.), *societati renunciare non licet cum damno societatis, licet* autem *renunciare ad nullum certum tempus contractæ, quandocunque libuerit, modo id fiat sine damno societatis.* *Renunciare societati quid sit.*

§. 1393.

Si quis societati renunciet, ut lucrum quoddam præsens solus percipiat; lucrum illud communicare tenetur. Societas enim contrahitur lucri communis faciendi gratia (§. 1318.) & quilibet socius ad lucrum societatis augendum conferre debet, quantum potest (§. 1365.). Quando itaque ea de causa renunciat, ut lucrum quoddam præsens percipiat, cum damno societatis renunciat (§. 486. *p.* 2. *Jur. nat.*), & hac renunciatione dolose damnum dat societati (§. 488. 489. *p.* 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum damnum dolo societati datum sit resarciendum (§. 1364.); societati renuncians, ut lucrum quoddam præsens solus percipiat, id communicare tenetur (§. 572. *part.* 2. *Jur. nat.*). *De lucro post renunciatione communicando.*

Ex. grat. Ponamus societati omnium bonorum seu fortunarum contractæ te renunciare, ut hæreditatem opimam, quam obtenturus es, solus retineas; eandem communicare teneris.

§. 1394.

Si socius non præstet, ad quod præstandum vi societatis tenetur, alteri societati renunciare licet, &, si plures fuerint socii, qui societatem continuare volunt, eum ex societate excludere possunt. Etenim si socius non præstat, ad quod præstandum vi societatis tenetur, a pacto recedit. Quamobrem cum a pacto recedere etiam liceat alteri, si unus paciscentium ab eodem recedit (§. 827. *part.* 2. *Jur. nat.*); si socius non præstet, ad quod præstandum vi societatis tenetur, alteri a societate recedere licet, consequenter cum societati renunciet, qui ab eadem recedit (§. 1391.), si socius non præstet, ad quod præstandum vi societatis tenetur, alteri societati renunciare licet. *Quod erat unum.* *De renunciatione ob non præstita a socio uno.*

Quodsi plures fuerint socii, cum uni societati renunciare liceat, si quis socius non præstet, ad quod præstandum vi societatis tenetur *per demonstr.* nulla fane ratio est, cur non reliquis simul in eodem casu societati renunciare liceat. Enivero quoniam a voluntate ipsorum pendet, utrum inter se societatem continuare velint, nec ne, cum pro mortuo habeatur socius, qui non præstat, ad quod præstandum obligatus est (§. 1389.), societati vero renunciantes declarant, se cum isto socio, qui præstanda non præstat, in societate diutius manere nolle (§. 1392.); quin hunc ex societate excludere possint, siquidem eandem continuare velint, dubitandum non est. *Quod erat alterum.*

Ni-

Nimirum renunciatione solvitur societas (§. 1402.). Quodsi ergo plures, qui renunciant, societatem inter se continuare velint, perinde omnino est, ac si novam societatem contraherent, in quam inviti neminem recipere tenentur (§ 1324.). Exemplum vero propositionem præsentem illustrat sequens. Si socius operas, quas conferre debet, negligenter præstat, consequenter commune societatis bonum non promovet, quemadmodum facere debebat, ut adeo ea habere nequeat lucrum, quod haberi poterat; cum eo societatem habere iniquum foret. Exigitur aut dissolvenda, aut, si reliquis visum fuerit eam continuare, socium negligentem ex societate excludere licet. Idem adhuc valet, si præstanda præstare non possit, cum plus sperans de facultatibus suis quam in iis erat, plus promiserit in coeunda societate; quam præstare poterat. Nec dici potest, socios reliquos sibi imputare debere, quod non elegerint socium diligentiorem, aut magis peritum & talem, qui quæ promittit præstare etiam valet. Etenim animus deliberatus promissoris supponitur, nisi manifesto contrarium appareat (§. 425. part. 3. Jur. nat.), consequenter non plus promittere recte præsumitur, donec contrarium apparuerit. Et repugnat coire in societatem lucri communis faciendi gratia, habere autem socium, qui ad lucrum commune faciendum conferre nequit, quod conferre debebat, quippe quæ non contrahitur, nisi sub spe collatum iri, quæ conferenda sunt, adeoque sub tacita quasi hac conditione, ut conferatur, seu ut præstetur, quod promittitur.

§. 1395.

De socio rixoso & eo, qui solo arbitratu suo omnia fieri vult.

Si socius fuerit rixosus, aut si solo arbitratu suo omnia fieri velit; societati renunciare licet. Per se patet, socium rixosum multas molestias creare socio alteri, vel sociis reliquis, consequenter infelices reddere socios suos (§. 637. *Psych. empir.*). Enimvero homo quilibet operam dare tenetur, ut sit felix, sibi autem cavere debet, ne sit infelix (§. 280. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter non obligatur ad habendum socium rixosum. Quamobrem si socius fuerit rixosus, societati renunciare licet (§. 1392.). *Quod erat unum.*

Porro qui societatem contraxerunt in communione positiva sunt (§. 1318. *b.* & §. 126 *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam itaque in communione positiva nullus actus dominii validus absque consensu omnium, qui in eadem sunt (§. 141. *part. 3. Jur. nat.*); in societate omnia, quæ ad societatem spectant, fieri debent omnium consensu. Quamobrem si socius unus solo arbitratu suo omnia fieri velit, id naturæ societatis repugnat, & qui hoc prætendit, ceteris sociis jus suum auferre vult invitis. Quoniam itaque nemo pati debet, ut jus suum sibi invito auferatur (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); nec cogi potest quispiam, ut habeat socium, qui solo arbitratu suo omnia fieri vult. Liberum itaque est unicuique declarare, quod talem socium habere, adeoque cum eo in societate manere nolit. Cum societati renunciet, qui hoc declarat (§. 1392.); evidens est, quod societati renunciare liceat, si socius unus solo arbitratu suo omnia fieri velit. *Quod erat alterum.*

Atque ex iis, quæ modo demonstrata sunt; facile constabit, quandonam sit justa renunciationis causa; ne quem inviti socium habere cogamur.

§. 1396.

An renunciare liceat, ob casum ex parte renunciantis emergentem.

Si casus quidam emergit, ob quem socius unus curam nullam ad ea, quæ societatis sunt, conferre possit, aut nonnisi cum maximo suo damno in societate manere; eidem renunciare licet. Quoniam enim societas communis lucri faciendi causa coitur (§. 1318.); nemo præsumitur cuncta curarum ad consocium, vel consocios rejicere velle, nisi expresse hoc dixerit, aut ipso facto sufficienter indicaverit (§. 494. *part. 2.* & §. 428. *part. 2. Jur. nat.*). Societas adeo contracta videtur sub hac tacita conditione, nisi forsan casus emergat, de quo cogitare jam non datur, impediturus, quo minus quicquam curarum ad ea, quæ societatis sunt, conferre possis. Conditio hæc cum sit resolutiva (§. 488. *part. 3. Jur. nat.*); casu emergente declarare licet, quod in societate diutius manere nolis (§. 530. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum hæc declaratio renunciatio sit (§. 1392.); si casus quidam emergit, ob quem socius unus curam nullam ad ea, quæ societatis sunt, conferre possit; societati renunciare licet. *Quod erat unum.*

Simi-

Similiter cum societas communis lucri faciendi gratia coeatur (§. 1318.), nemo habere potest animum in eadem manendi, si cum maximo suo damno in eadem manere debeat, scilicet quod multo superat lucrum ex societate sperandum. Quoniam itaque nemo præsumi potest eo animo contraxisse societatem, ut in ea manere velit, etiamsi contingat, se nonnisi cum maximo suo damno, quod lucrum ex illa sperandum multo superat, in eadem manere posse (§. 494. *part.* 2. *Jur. nat.*); patet ut ante, casu istiusmodi emergente societati renunciare licere. *Quod erat alterum*.

Cum in societate non minus damnum, quam lucrum commune sit (§. 1318.), tuum est statuere, an tantum tibi esse possit in solertia, dexteritate ac fide consocii vel consociorum fiducia, ut cuncta curarum ad eum vel eos rejicere tutum sit (§. 394. *p.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si de eo casu, qua tibi integrum non est curam ullam ad ea, quæ societatis sunt, conferre, nihil in contractu dictum, quia de eo non cogitatum; is utique exceptus videtur, adeoque quid facere velis tum demum statuendum est, quando is emergit (§. 428. *p.* 3. *Jur. nat.*). Consultius tamen est ad evitandas lites in ipso contractu casum hunc expresse excipere. Quoad casum alterum tenendum est, damnum hic spectari quod aliunde, quam ex societate provenit, adeoque ad te solum, non ad consocium, vel consocios una pertinere. Contradictorium omnino est, lucri faciendi gratia contrahere societatem; & habere animum in ea manendi; quamvis nonnisi cum maximo tuo damno in eadem manere possis. Quoniam vero damnum aliunde, quam ex societate venire debet; huc non pertinet, si pecunia tua, quam contulisti in commune, ipse solus usurus majus lucrum facere possis. Cum enim ad augendum lucrum societatis conferre debeas, quantum potes (§. 1365.); si salva negotiatione, ob quam societas coita, hoc fieri possit, lucrum istud communicare teneris. Quodsi hoc fieri non possit, cum pecuniam lucri communis faciendi gratia collatam socius in suos usus convertere nequeat, id quod naturæ societatis repugnat (§. 1318.), non ideo a societate recedere licet, ut majus lucrum pecunia tua, quam in societate facias. Recederes enim cum damno societatis, quod facere non licet (§. 1390.). Ceterum quæ de casu priori diximus, de hoc etiam posteriori valent.

§. 1397.

Si socius prævidet, societatem fore damnosam; eidem renunciare licet. Etenim quilibet omnem operam dare debet, ut damnum quodvis, quantum in se est, a se avertat (§. 493. *part.* 3. *Jur. nat.*), etiam quoad patrimonium suum (§. 494. *part.* 3. *Jur. nat.*), immo idem, quantum in se est, ab altero avertere debet (§. 495. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem si prævideri potest, societatem fore damnosam; socii dissensu mutuo eandem dissolvere debent. Quodsi vero quidam fuerint hebetiores, quam ut damnum prævidere possint, vel audaciores, quam ut imminens periculum vitare malint; non tamen propterea is, qui acutior aut prudentior est ceteris, cogi potest, ut damnum, quod evitari potest, incurrat. Liberum adeo ipsi est declarare, quod rebus sic stantibus in societate manere nolit, consequenter eidem renunciare licet (§. 1392.), si socius prævidet, societatem fore damnosam. *An ob damnum societatis prævisum eidem renunciare liceat.*

Quilibet facile videt, damnum istiusmodi esse debere, quod societate, cui quo minus ea dissolvatur nil obstat, dissoluta evitari possit. Neque enim a societate recedere licet, ut consocii vel consociorum tantummodo sit damnum, quod commune esse debet (§. 1318). Ex ipsa nimirum demonstratione hoc patet, quæ nititur obligatione damni tam a se, quam ab aliis, consequenter in præsenti casu a societate avertendi. Dolo damnum daret societati, qui eam, quam ipse ferre debebat, partem ad consocios devolvere vellet.

§. 1398.

Societas mutuo dissensu dissolvitur. Etenim societas contractus (§. 1318.), adeoque pactum est (§. 794. *part.* 3. *Jur. nat.*). Sed pacta a contrahentibus dissolvuntur mutuo dissensu (§. 840. *part.* 3. *Jur. nat.*). Ergo etiam societas mutuo dissensu dissolvitur. *Societas quomodo dissolvatur.*

Non est quod quæras, num hoc facere liceat: id enim in genere jam demonstravimus (§. 839. *part.* 3. *Jur. nat.*) & convenit libertati naturali (§. 256. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 1399.

Extraneus quinam sit. *Extraneus* respectu societatis dicitur, qui socius non est. Unde etiam *socius quoad ea, quæ societatis non sunt, pro extraneo habetur, nec implicat, ut tanquam extraneus cum societate contrahat.*

Ex. gr. Ego, tu & Mævius societatem contraximus quoad certam negotiationem. Quilibet alius respectu ejusdem extraneus est, & nos quoque singuli in iis, quæ ad hanc negotiationem non spectant, pro extraneis habendi. Immo si si v. gr. societatis nomine negotiationis causa socii pecuniam nobis credi volumus, nil obstat quo minus ego vobiscum tanquam creditor contraham. Quoad creditum vero non socius, sed extraneus sum, quatenus creditor sum; sed tanquam socius spectandus sum, quatenus pro rata sum debitor. Duplicem nimirum personam repræsento, creditoriam scilicet qua extraneus; neque enim credere socii est; debitoriam vero qua socius, solvere enim creditum, quod societas debet, sociorum est.

§. 1400.

De contractu omnium sociorum simul cum extraneo. *Si socii omnes simul nomine societatis cum extraneo contrahunt, singuli extraneo obligantur & eundem sibi obligant pro rata societatis, nisi expresse fiant correi debendi vel credendi, aut aliud dicatur.* Quoniam enim socii, quicquid nomine societatis faciunt, communis lucri causa faciunt (§. 1318.), inter ipsos pro rata societatis dividendi (§. 1341-1343.); quando cum extraneo omnes simul societatis nomine contrahunt, non alius videtur esse ipsorum animus, quam quod singuli extraneo pro rata societatis sese obligare velint, nisi expresse dicatur aliud, aut alio modo sufficienter indicetur (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*); veluti quod singuli in solidum obligari sese velint, adeoque fiant correi debendi (§. 692. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo socii omnes simul nomine societatis cum extraneo contrahunt, singuli extraneo ex contractu communi obligantur pro rata societatis nisi expresse fiant correi debendi, aut aliud dicatur (§. 382. *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Similiter quoniam in societate commune dividendum inter socios pro rata societatis (§. 1341. 1343.), nec in communi indiviso socius quilibet nisi pro parte dominus est (§. 127. *part.* 2. *Jur. nat.*); singulis quoque ad id, quod ex contractu cum extraneo debetur, non nisi pro rata societatis jus competere potest, adeoque singuli extraneum nonnisi pro rata ista obligare possunt, nisi expresse dicatur aliud, aut alio quocunque modo sufficienter indicetur (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*), veluti ut extraneus singulis in solidum teneatur, consequenter socii correi credendi fiant (§. 692. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quodsi ergo socii omnes simul nomine societatis cum extraneo contrahant, pro rata societatis eundem sibi obligant, nisi expresse fiant correi credendi, aut aliud dicatur (§. 382 *part.* 3. *Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Qui cum omnibus sociis simul contrahit nomine societatis, cum singulis non contrahit nisi pro eo jure, quod in societate habet, consequenter pro rata cujuslibet in societate: id quod maxime naturale est. Quamobrem nec se alteri, nec alterum sibi obligat nisi pro eadem rata. Quoniam vero socii de iis, quæ societatis sunt vel ejus causa fiunt, mutuo consensu pro arbitrio tanquam domini disponere possunt (§. 141. *part.* 3. & §. 127. *part.* 2 *Jur. nat.*); ipsis quoque integrum est sese constituere correos credendi, ac debendi, aut aliter adhuc convenire, prouti ipsis visum fuerit. Ex. gr. Ponamus ratam meam esse duas partes, tuam unam, & nobis societatis nomine credi 1200. thaleros. Ego obligatus sum ad solvendum creditori 800, tu obligatus eidem es ad solvendum 400. thaleros; seu perinde est ac si mihi 800. tibi 400 credidisset. Quodsi vero ita contrahere noluerit, sed utrumque nostrum sibi in solidum obligatum esse voluerit; tum perinde est ac si ego pure pro debito tuo 400. tu pure itidem pro debito meo 806, fidejussisses (§. 806.). Quodsi expresse conveniatur, ut ego teneri debeam in 1000. tu in 200. cum in hoc casu perinde fit, ac si ego pro parte debiti tui 200 scilicet talerorum (§. 803) & quidem pure fidejussissem (§. 806.), nulla sane ratio est, cur non ita contrahi possit, adeoque contractu sit standum (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*). Litium evitandarum gratia consultius est, ut expresse conveniatur, in quantum socius quilibet creditori, aut creditor socio uni-

cuique

cuique obligatus esse debeat, siquidem cum omnibus simul contrahatur (§. 382. *part. 2. Jur. nat.*). Ponamus porro socios omnes simul rem communem tibi vendere, cum quilibet pro parte eius dominus sit (§. 127. *part. 2. Jur. nat.*); pro rata unicuique emtor pretium debet, de quo fides habita. Quodsi tamen ita conveniatur, ut singulis in solidum teneatur emtor, cum valeat actus, in quem omnes consentiunt socii (§. 141. *part. 3. Jur. nat.*), quilibet socius solus integrum pretium exigere potest (§ 688. *p. 3. Jur. nat.*). Nihil in hisce difficultatis est, modo omnia rite expendantur, ut adeo de dissensu interpretum Juris civilis parum simus solliciti. Quid vero lege positiva prudenter definiatur, hujus loci non est disquirere.

§. 1401.

Quoniam mandatarius intra fines mandati manifesti promittendo mandantem ei obligat cum quo agit, & acceptando hunc mandanti obligat (§. 663.); *si socius intra fines mandati manifesti a consociis accepti cum extraneo societatis nomine contrahit, se & consocios extraneo & hunc sibi ac consociis pro rata societatis obligat, nisi vi mandati correi debendi vel credendi fieri voluerint omnes, aut aliud quid dictum sit* (§. 1400.). *De socio cum extraneo vi mandati contrahente.*

Casus hic distinguendus est ab alio, in quo socius unus a consociis negotio, cujus causa contrahit, præpositus fuit. De eo enim agetur suo loco.

§. 1402.

Si socius proprio nomine, vel nomine societatis sine mandato aut ultra fines mandati manifesti cum extraneo contrahit, nec consocios eidem, nec eundem consociis obligat. Quodsi vero in rem societatis versum fuerit, quod ex contractu acceptum debetur; de communi id solvendum. Quodsi enim socius proprio nomine cum extraneo contrahit, nulla in contrahendo societatis habetur ratio, sed contractus hic ad socium contrahentem solum & extraneum, cum quo contrahit, pertinet. Quæ igitur ex eo oriuntur obligationes (§. 793. *part. 3. Jur. nat.*), nonnisi contrahentes respiciunt, qui sese sibi invicem obligare voluerunt (§. 428. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem si socius proprio nomine cum extraneo contrahit, nec consocios eidem, nec eundem consociis obligat. *Quod erat primum.* *De socio proprio nomine vel sine mandato cum extraneo contrahente.*

Quodsi socius cum extraneo sine mandato contrahit, sine consensu sociorum contrahit (§. 640. *h.* & §. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque in societate nullus actus tanquam actus societatis subsistit sine sociorum omnium consensu (§. 141. *part. 3. Jur. nat.*); si socius cum extraneo sine mandato, licet nomine societatis contrahit, eundem sibi soli & se eidem solum obligat, consequenter nec consocios eidem, nec eundem consociis obligat. *Quod erat secundum.*

Si socius ultra fines mandati manifesti cum extraneo contrahit, cum fines mandati huic sint perspecti (§. 652.), perinde omnino est ac si sine mandato contraheret. Enimvero quando sine mandoto nomine societatis cum extraneo contrahit, nec eidem consocios, nec eundem consociis obligat, *per demonstrata n. 2.* Quamobrem si socius ultra fines mandati manifesti cum extraneo societatis nomine contrahit, ultra hosce fines nec consocios extraneo, cum quo contrahit, nec hunc consociis obligare valet. *Quod erat tertium.*

Denique si socius proprio nomine, vel nomine societatis sine mandato aut ultra fines mandati manifesti cum extraneo contrahit, & quod ex contractu ab eo acceptum debetur, in rem societatis versum fuit, quando hoc de communi societatis non solveretur, societas locupletaretur ex re alterius (§. 583. *p. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo locupletior fieri debeat ex re alterius (§. 678.); si socius proprio nomine, vel nomine societatis sine mandato aut ultra fines mandati manifesti cum extraneo contrahit & quod ex contractu acceptum debetur in rem societatis fuit versum, id de communi societatis solvendum. *Quod erat quartum.*

Nemo alteri obligari potest sine consensu suo (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*), & a voluntate uniuscujusque pendet, utrum se alteri obligare velit, nec ne (§. 386. 373. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem in eo nihil difficultatis est, quod socius unus cum extraneo contrahens consocios sine eorum consensu eidem, eundem illis obligare nequeat. Quodsi vero quoad quartum excipias, fieri posse ut, quod in rem societatis versum est, non fuerit lucrosum, sed damnosum, veluti si merces emtæ viliori pretio vendendæ sint, quam emtæ fuerant; exceptio nulla est. Quæstio enim de damno societati a socio dato ad societatem spectat (§. 1364.); quoad contractum sufficit, societatem re, quæ ex contractu accepta, factam fuisse locupletiorem, ast cum damno ejus, cum quo socius contraxit, locupletiorem fieri non deberet (§. 585. *part. 3. Jur. nat.*). Si quod ex facto socii damnum societati emergit, eidem imputatur (§. 1364.). Nolumus hic descendere ad particularia, quæ ex anterioribus facile definiuntur, modo ea in promtu sint & ratiocinandi facultate polleas.

§. 1403.

Usura quid sint. *Usuram* dicimus, quicquid pro usu rei, quæ usu consumitur, seu fungibilis, inprimis pecuniæ datur, sive sit pecunia, sive res alia. Distinguitur adeo a mercede, quæ datur pro usu rei, quæ usu non consumitur.

Usuræ sæpissime sumuntur in significatu strictissimo pro pecunia, quæ pro usu pecuniæ datur, ut sint velut merces usus pecuniæ. Et hic significatus frequentissimus est. Sumitur tamen etiam in significatu strictiori vocabulum pro eo, quod mutuo accedit in eodem genere, adeoque quod pro rei fungibilis datur usu, nec non in significatu latiori pro omni eo, quod ex quovis contractu vel negotio rei debitæ accedit, sive in eodem genere, sive in diverso. Vid. *Mullerus* ad *Struvium* Exerc. 27. lib. 22. Tit. 1. de us. &c. §. 42. not. α. Placet nobis usuras ita definire, ut definitio contineat significatus omnes, qui nostro instituto conveniunt, quemadmodum ex iis elucescet, quæ in sequentibus mox demonstrabuntur. Ceterum in definitione nullam rationem habemus moralitatis earundem. Demonstrandum enim est, in quantum naturaliter sint licitæ, in quantum vero illicitæ. Unde nos parum movet, quod in Jure Canonico usuræ plerumque intelligantur illicitæ, quando de iisdem sermo fit.

§. 1404.

Æstimatio usus rei, quæ usu consumitur. *Usus rei, quæ usu consumitur, aliquid æstimabile est, tum quatenus interest ejus, cui is conceditur, eundem sibi concedi, tum quatenus intererat concedentis, eundem alteri non concedi.* Etenim si interest ejus, cui usus conceditur, eundem sibi concedi, aut lucrum quoddam cessaret ejus, aut damnum quoddam is incurreret, si usus non concederetur (§. 622. *part. 3. Jur. nat.*). Et si interest concedentis, eundem alteri non concedi, aut lucrum quoddam cessare debet ipsius, aut is damnum quoddam pati debet, si usus concedatur (§. *cit. part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum ex utroque lucro ac damno usus rei, quæ usu consumitur, ubi alteri conceditur, æstimari possit; usus rei, quæ usu consumitur, aliquid æstimabile est, tum quatenus interest ejus, cui is conceditur, eundem sibi concedi; tum quatenus interest concedentis, eundem alteri non concedi.

Equidem non ignoro esse aliquos, qui contendunt, usum rei, quæ usu consumitur, ab ipsa re distingui minime posse, cum rem det necesse sit, qui usum rei concedit; non tamen opus est, ut cum istis ferram contentionis reciprocemus. Negare enim non possunt concessionem usus æstimari posse ex eo, quod interest ejus, cui usus conceditur, eundem ipsi concedi, atque ex eo, quod interest concedentis, eundem alteri non concedi, cum nemo in dubium vocare queat, id quod utriusque interest, æstimabile quid esse. Nobis vero perinde est, sive quis dicat, concessionem usus esse aliquid æstimabile, sive idem dicat de usu ipso, qui conceditur & quatenus conceditur: hoc nimirum respectu usus rei, quæ usu consumitur, æstimabilis dicitur. Etenim in Jure æstimabile quid dicitur, quatenus valor ejus pecunia definitur, vel pecunia pro eo datur. Ex. gr. si tibi concedo usum triginta modiorum frumenti, omnino consumendi, si eo uti velis, post messem in genere restituendi; ego frumentum vendere ac pecunia interea temporis uti poteram. Cessat igitur lucrum, quod ex usu pecuniæ habere poteram. Ex adverso tu pecunia frumentum emere debuisses, nisi ego usum ejus tibi concedere voluissem, adeoque eandem in rem tuam vertere potes, usu frumenti mei concesso: quodsi pecuniam paratam non habuisses, eam ab alio mutuo sumere debuisses. Quodsi pecuniæ usum concedo, quam in rem tuam vertis, v. gr. emendo agrum, tu lucrum ex usu pecuniæ percipis, quas-

tenus

tenus vel eum pro certa mercede alteri locas, vel fructus ipse ex eo percipis. Ast ego carere cogor usu pecuniæ meæ, quam itidem lucrifaciendi gratia in rem meam convertere poteram. Subeundum mihi subinde periculum est amittendi rem, vel pecuniam, cujus usum alteri concedo. Sed hoc etiam aliquid æstimabile est, quatenus alterius causa gratis subire periculum rem meam amittendi non teneor; Quodsi ad circumstantias particulares cum respectu concedentis, tum respectu ejus, cui usus rei conceditur, in dato casu animum advertere libuerit; haud difficulter patebit, quantum intersit concedentis, ne concedatur, quantum vero ejus, cui conceditur, ut concedatur. Usus adeo, quando conceditur, æstimabile quid est.

§. 1405.

Quoniam usus rei, quæ usu consumitur, aliquid æstimabile est, quatenus interest concedentis, ne concedatur, & ejus, cui conceditur, ut concedatur (§. 1404.), quantum autem intersit utriusque ex circumstantiis particularibus determinandum; *usus rei usu consumendæ, qui alteri conceditur, non semper eodem pretio æstimari potest*, consequenter *pro eo nunc plus, nunc minus dari & accipi non repugnat*. *An pretium ejus semper idem sit.*

Ex. gr. Si mercatori credatur pecunia; qui alterum tantum intra unius anni spatium ejusdem usu lucratur; pro usu pecuniæ plus ab eo accipere licet, quam si eadem credatur opifici, qui ejusdem usu vix decimam ejus partem lucratur. Hæc nimirum ita se habent, si ad solum lucrum animum attendimus, quod ex usu pecuniæ venit ei, qui accipit. Facile autem intelligitur, id quod interest dantis & accipientis plura comprehendere. Similiter pro usufrumenti, quod pluris vendi poterat, quando datur, quam quando redditur, plus accipere licet, quam quod eodem pretio utroque tempore venditur, si nempe adsint rationes justæ, cur usum non concedas gratis. Quodsi majus sit periculum amittendæ sortis, quin plus accipere liceat pro pecuniæ creditæ usu, ecquis dubitet? Nobis enim jam sermo est de eo, quod naturaliter licitum, non vero de eo, quod civiliter. Quemadmodum multæ sunt rationes, quas circumstantiæ particulares suggerunt, cur earundem rerum pretia nunc augeantur, nunc imminuantur; ita absonum videri nequit, quod idem obtineat circa pretium usus rerum, quæ ipso usu consumuntur, præsertim pecuniæ.

§. 1406.

Usuræ in se illicitæ non sunt. Quoniam enim nemo tenetur alteri gratis dare, vel facere, si is vicissim dare vel facere possit (§. 268.); nemo etiam alteri usum rei suæ gratis concedere tenetur, si is vicissim ipsi aliquid dare vel facere potest. Quoniam itaque qui alteri nil gratis dare, vel facere vult, ab eodem tantundem recipiat necesse est, quantum dat, vel facit (§. 270.); qui usum rei suæ alteri gratis dare non vult, ab eodem tantundem recipiat necesse est, quantum valet usus iste. Quamobrem cum usus etiam rei, quæ usu consumitur, aliquid æstimabile sit (§. 1404.), ac inprimis etiam usus pecuniæ æstimabile quid sit, ac pro eo pecunia dari possit (§. 311.); ideo necesse non est, ut rei, quæ usu consumitur, ac inprimis pecuniæ usus detur gratis, sed pro eodem tantundem accipi potest, quantum valet usus rei istius, vel pecuniæ. Quoniam itaque pecunia vel res, quæ datur pro usu rei, quæ usu consumitur, ac præsertim pecuniæ, usura est (§. 1403.); usuras accipere in se illicitum non est. *An usuræ in se illicitæ sint.*

Quando itaque quæritur, num usuræ sint licitæ, ad hanc quæstionem sine limitatione responderi nequit. Pro diversitate enim circumstantiarum & licitæ, & illicitæ esse possunt, ad quas in casu dato respiciendum. Per se nimirum indifferentes sunt, ita ut ex earum notione demonstrari non possit, utrum sint licitæ, an illicitæ (§. 60. *part. 1. Phil. pract. univ.*); sed per determinationes demum accidentales, nimirum circumstantias particulares, in licitas, vel illicitas abeunt. Qua de causa nobis jam inquirendum erit, quandonam sint licitæ, quandonam illicitæ.

§. 1407.

§. 1407.

De usuris, si pecunia lucri faciendi causa credatur.

Si quis pecuniam lucri faciendi causa alteri credit, usuræ non excedere debent partem lucri, quam haberet, si pecunia ista in societate fuisset collata, sed potius ab ea deficere debet, quantum valet periculum damni in se solum ab accipiente suscepti, si de sorte satis sit cautum. Etenim si quis pecuniam lucri faciendi causa accipit, cum creditor usum gratis concedere nolit, perinde est ac si inter creditorem ac debitorem quasi societas lucri communis faciendi gratia contraheretur (§. 1318.), in qua creditor usum pecuniæ, debitor operas confert & damnum omne in se suscipit. Quamobrem cum in societate lucrum & damnum inter socios sit dividendum in ratione collatorum (§. 1341.); si quis pecuniam lucri faciendi causa ab altero accipit, usuræ non excedere debent partem lucri, quam haberet, si pecunia ista in societate fuisset collata. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam debitor omne damnum solus in se suscepit, & creditori de sorte satis cautum est *per hypoth.* ut adeo ab omni damno immunis sit, periculum vero damni sit aliquid æstimabile, cujus adeo valor auget partem creditoris, minuit partem debitoris; usuræ ab ea parte, quam pecunia in societate collata habiturus fuerat, deficeret debet, quantum valet periculum damni in se solum a debitore suscepti, si de sorte satis sit cautum. *Quod erat alterum.*

Qui iniquitatem usurarum accusant, vix melius redarguuntur erroris sui, quam provocando ad societatem. Concedunt enim iniquum non esse, ut, si unus pecuniæ usum, alter vero operas conferat, ille fiat particeps lucri in ratione usus pecuniæ ad operas collatas, ubi periculum amittendæ sortis non attenditur, quemadmodum in præsenti (§. 1345.). Quamobrem cum nec negare possint, si quis lucri faciendi causa alteri concedit usum pecuniæ suæ, ut lucri eodem quæsiti pro parte fiat particeps, societatem quasi contrahi inter creditorem ac debitorem; si huic parti respondeant usuræ, eas iniquas non esse quin confiteri debeant dubium non est. Quodsi vero casum, quo pecuniæ usus alteri conceditur lucrifaciendi causa cum societate compares; hinc simul definire licet terminos usurarum naturaliter licitarum, quemadmodum ex propositione præsente apparet. Ponamus e. gr. te ad negotiationem aliquam concedere usum quater mille thalerorum, quibus probabiliter quotannis lucratur debitor 800. thaleros. Ponamus porro operas, quas is confert, & curam ejusdem valere 400. periculum vero, quod solus in se suscipit, æstimari 100. usuræ licitæ naturaliter erunt in hoc casu 300. Ceterum vel ex propositione præcedente patet, cur de contractu societatis, qui actus communicatorius est (§. 8.), egerimus in præsenti capite, in quo nobis constitutum erat agere de actibus diremtoriis, quoniam scilicet ex hoc contractu communicatorio lucem quandam fœnerantur actus quidam diremtorii, veluti fœnerandi pecuniam, de quo jam nobis sermo est, neque adeo communicatorios a diremtoriis separaverimus.

§. 1408.

De rata lucri in societate vendita.

Si socius ratam lucri vendere velit, tantundem ea valet, quantum valet spes lucri annui. Qui enim ratam lucri in societate vendit, pretio in annum constituto, is utique vendit spem lucri annui, quod plerumque incertum est, nec singulis annis æquale. Quamobrem cum in emtione venditione naturaliter servanda sit æqualitas (§. 976.), adeoque quantum dat emtor, tantundem vicissim a venditore accipere debeat (§. 898.); si socius ratam lucri vendere velit, tantundem ea valet, quantum valet spes lucri annui.

Lucrum in societate commune est (§. 1318.); adeoque dubium non est, quin socius ratam suam vendere possit (§. 1019.). Etsi autem ea certa non sit; hoc tamen non obstante vendi etiam potest spes lucri, quemadmodum suo loco clarius elucescet, quando de emtione spei acturi sumus.

§. 1409.

§. 1409.

Quoniam socius ratam lucri vendere potest (*not.* §. 1408.), si vero eam vendit, tantundem eadem valet, quantum valet spes lucri annui (§. 1408.); *socius quoque cum consociis ita contrahere potest, ut ipsi certi quid pro rata sua singulis annis detur, quantum scilicet valet spes lucri annui, quam habet.*

De rata lucri consocii vendita.

§. 1410.

Si pecuniæ usus lucri faciendi gratia alteri conceditur, usuræ, quæ æquivalent spei lucri annui, siquidem cum pecuniæ usu operæ in societate collatæ fuissent sine periculo, licitæ sunt naturaliter. Etenim si quis pecuniam lucri faciendi causa ab altero accipit, usuræ excedere non debent partem lucri, quam haberet dans, si pecunia ista in societatem collata fuisset, sed potius ab ea deficere, quantum valet periculum damni in se solum ab accipiente suscepti, si de sorte satis sit cautum (§. 1407.), consequenter creditor debitoris quasi socius est partem quandam in lucro habens. Quoniam itaque socius cum consocio ita contrahere potest, ut ipsi certi quid pro rata sua singulis annis detur, quantum scilicet valet spes lucri annui, quam habet (§. 1409.); si pecuniæ usus lucri faciendi gratia alteri conceditur, usuræ, quæ æquivalent spei lucri annui, siquidem cum pecuniæ usu operæ in societate collatæ fuissent sine periculo, naturaliter licitæ sunt.

De usuris licitis, si pecuniæ usus lucri faciendi causa conceditur.

Ex.gr. in exemplo, quod antea dedimus (*not.* §. 1047.) usuræ annuæ quater mille thalerorum non excedere debent 300. thaleros, positis iis, quæ tum sumsimus. Quodsi ergo quis spem 300. thalerorum accipiendorum supponat tanquam probabilem; si ea æstimetur 240. thalerorum, usuræ semisses non illicitæ sunt.

§. 1411.

Si ad emendum fundum, vel ne eundem vendere cogatur pecunia egens, usum pecuniæ tuæ alteri concedis; usuræ, quæ habent ad mercedem fundi locati eam rationem, quam habet quantitas pecuniæ creditæ ad pretium fundi, naturaliter licitæ sunt. Etenim si usum pecuniæ tuæ alteri concedis ad emendum fundum, vel ne eundem vendere cogatur pecunia egens, perinde est ac si lucri communis gratia emtus fuisset fundus, & alteri locaretur. Quamobrem cum in hoc casu lucrum commune sit merces fundi locati, lucrum autem commune, quando nullæ præstantur operæ, sit in ratione pecuniæ collatæ dividendum (§. 1341.); si ad emendum fundum, vel ne eundem vendere cogatur pecunia egens, usum pecuniæ tuæ alteri concedis usuræ, quæ habent ad mercedem fundi locati eam rationem, quam habet quantitas pecuniæ creditæ ad pretium fundi, naturaliter licitæ sunt.

De usuris, si ad emendum fundum vel simili de causa usus pecuniæ conceditur.

Ex gr. Si prædium emas pretio 30000 thalerorum, & ego ut emere possis concedo usum pecuniæ meæ, quæ est 12000. thalerorum, prædium vero locari possit pro mercede annua seu pensione 1500. thalerorum; si mihi dentur usuræ annuæ 600. quæ sunt quincunces, eædem illicitæ non sunt. Non est quod excipias dominum fundi in se suscipere periculum non unum, veluti ædificiorum in villa conservandorum, & quod iisdem casu dari potest damnum; quemadmodum enim non repugnat; ita contrahere in societate, ut sis lucri particeps, a damno autem immunis (§. 1328.), præsertim cum is, qui pecuniam sibi credi curat, æquiparandus sit socio socium quærenti, sine quo lucrum facere nequit; adeoque hic in æstimando valore usus pecuniæ creditæ respiciendum quoque sit ad opportunitatem nanciscendi creditorem, qui summam tantam credere potest vel vult (§. 1348.).

§. 1412.

§. 1412.

De usuris, si pecunia lucri facien. di causa non detur.

Si lucri faciendi causa non vis pecuniam tibi credi, alio tamen quocunque modo tua interest pecuniæ meæ usum concedi, interest vero etiam mea, me ipsum usu pecuniæ meæ non carere; usuræ licitæ sunt intra modum ejus quod utriusque interest. Etenim si tua interest, usum pecuniæ meæ concedi, mea autem interest, non carere usu pecuniæ meæ, usus pecuniæ æstimabile quid est tum ex eo quod tua, tum ex eo quod mea interest (§. 622. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quemadmodum itaque emi ac vendi potest, quicquid æstimabile est (§. 1000.); ita etiam usus pecuniæ in hypothesi propositionis præsentis vendi potest. Enimvero quod pro usu pecuniæ datur usura est (§. 1403.). Usuræ igitur in hypothesi propositionis præsentis licitæ sunt intra modum ejus, quod interest creditoris usu pecuniæ suæ non carere & debitoris usum pecuniæ sibi concedi.

Ex. gr. ponamus me lucrum ex usu pecuniæ meæ licitum habere posse, veluti licitas usuras (§. 1410. 1411.). Ponamus porro te solvere debere mulctam, aliis in carcerem conjiciendum, pecunia autem parata destitui: quin pro usu pecuniæ ad avertendum hoc periculum tibi credendæ pro modo hujus damni & usurarum quas ab altero accipere licebat, usuras a te accipere liceat, ecquis dubitat? Quid sit charitas non intelligunt, qui eam huc usque extendere volunt; ut periculum alienum damno meo avertam, quando alter me indemnem præstare potest, præsertim si damnum hoc mihi intolerabilius accidit, quam alteri merces mihi data pro concessione usus pecuniæ meæ, seu pretium pro usu eodem mihi solvendum. Naturaliter concessionem usus pecuniæ in præsenti casu remunerari debemus (§. 208.): quidni ergo ex naturaliter debito pacto efficere liceat perfecte debitum?

§. 1413.

Qualis actus sit concessio usus pecuniæ gratuita.

Concessio gratuita usus pecuniæ suæ donationem continet. Etenim usus pecuniæ aliquid æstimabile est & pro eo pecunia dari potest (§. 311.). Quamobrem qui usum pecuniæ suæ alteri gratis concedit, tantundem ei gratis dare intelligitur, quantum valet usus pecuniæ. Enimvero qui alteri gratis quid dat, id ei donat (§. 48.). Concessio itaque gratuita usus pecuniæ suæ donationem continet.

Ex. gr. Ponamus usum 100. aureorum annuum valere 5. aureos. Qui per annuum spatium 100. aureorum usum tibi gratis concedit: quinque aureos tibi donat. Nimirum non donantur centum aurei ipsi, quippe qui restituendi; sed tantummodo donatur pecunia, qua æstimatur valor usus istorum centum aureorum. Hinc quando centum aurei mutuo dantur, cum eorum usus gratis concedatur (§. 513.), contractus mutui donatio non est, eidem tamen inest donatio, quatenus continet dationem gratuitam ejus pecuniæ, quæ dari pro usu centum aureorum annuo solet.

§. 1414.

Quando usuræ donentur, & quando donare non liceat,

Quoniam quod datur pro usu pecuniæ usuræ sunt (§. 1403.), quando vero usus pecuniæ gratis conceditur, concessio donationem continet (§. 1413.); *si gratis alteri conceditur usus pecuniæ suæ*, consequenter *in mutuo, usuræ donantur*, (§. 513.), *& quando donare illicitum est* (§. 128.), *sine usuris quoque pecuniam alteri credere illicitum.*

Tantum adeo abest, ut usuras exigere sit in se illicitum, ut potius ex adverso haud raro illicitum sit pecunias sine usuris credere. Ex. gr. si tantundem vix acquirere valeas, ut præsenti necessitati tuæ ac familiæ tuæ prospicere valeas, & pecuniæ tuæ usum diviti mercatori gratis concedere velles, ut easdem multum lucrifaceret; jure interno hoc utique illicitum foret, & non minus reprehendendus esses, quam si eidem quotannis tantundem donare velles, quantum valent usuræ annuæ, v. gr. si hæ sint 50. aurei, ac si totidem aureos eidem quotannis donares. Et

Et quemadmodum iniquum foret tantum donum annuatim a te accipere; ita non minus iniquum est sine hisce usuris eidem mutuo dare pecuniam. Velim hæc probe perpendant, qui simpliciter usuras omnes tanquam in se illicitas damnant.

§. 1415.

Si pecunia tibi sit otiosa, & alter ejus usu indigeat ad breve tempus, ut prospiciat præsenti necessitati, & de ea restituenda tibi satis cautum sit; usuræ illicitæ sunt. Etenim si pecunia tibi sit otiosa, ea nec in præsenti indiges, nec ejus lucrum facere intendis, consequenter si alteri ejus usum ad breve tempus concedis, quem tibi eam eodem elapso redditurum satis constat, perinde est ac si pecuniam tuam interea temporis in arca depositam habuisses, aut eandem ipsi custodiendam tradidisses. Et quoniam alter usu pecuniæ tuæ indiget ad breve tempus, ut præsenti cuidam necessitati prospiciat, nec ipse ex eo lucrum quoddam percipit. Quamobrem nulla ratio est, cur pro usu pecuniæ in hoc casu aliquid exigere velis, consequenter cum ad beneficium alteri præstandum naturaliter sis obligatus, quantum in potestate est (§. 23.), pecuniæ tuæ usum gratis eidem, adeoque sine usuris (§. 1403.) concedere teneris. *Sunt* igitur in hypothesi propositionis præsentis usuræ illicitæ. *Usuræ illicitæ, si pecunia otiosa ad breve tempus creditur ad prospiciendum necessitati alterius.*

Ex. gr. Si nuptias celebraturus indiges trecentis thaleris, quos mihi elapsis quinque vel sex mensibus restituere potes, ego autem pecuniam paratam arcæ inclusam possideo, qua intra hoc tempus non usurus sum; quin trecentorum thalerorum usum tibi gratis concedere debeam, æquitati autem naturali adversetur usuras accipere, nemo diffitebitur, nisi qui lucro inhians a benefaciendo animum alienum habet. Est nimirum gratuita pecuniæ suæ usus concessio in hypothesi propositionis præsentis officium humanitatis (§. 609. *part.* 1. *Jur. nat.*), quod in quæstum convertere velle perinde est ac humanitatem exuere (§. 894. *part.* 1. *Jur. nat.*).

§. 1416.

Si quis pecuniæ tuæ usu vix tantundem lucrari potest, quantum ad præsentem vitæ necessitatem sufficit; usuræ illicitæ sunt. Ponamus enim debitorem usuras solvere debere. Cum pecuniæ tuæ usu vix tantundem lucrari possit, quantum ad præsentem vitæ necessitatem sufficit; usuris solutis, non amplius habebit quod vitæ necessitati prorsus sufficit, aut ne habebit quidem, quæ extrema vitæ necessitas exigit, adeoque vel ad egestatem, vel ad mendicitatem statim, aut ad hanc tandem redigitur (§. 238. 52.). Enimvero quia mendicis (§. 220.) & egenis danda eleemosyna ad sublevandam vitæ necessitatem in iis, quæ labore suo ipsi acquirere nequeunt (§. 244.); non licet lucrum facere ex eo, quod acquirunt alii labore suo, ut ad egestatem, vel mendicitatem redigantur. Quamobrem si quis pecuniæ tuæ usu vix tantundem lucrari potest, quantum ad præsentem vitæ necessitatem sufficit, usuræ licitæ non sunt. *De usuris illicitis ob exiguum lucrum, quod inde percipit debitor.*

Quoniam quilibet homo alium quemcunque ope ipsius indigentem juvare debet, quantum in potestate sua est, ut consequatur fortunæ bona (§. 612. *part.* 1. *Jur. nat.*), ac cavere præterea, quantum in potestate sua est, ne alius quicunque incidat in mala fortunæ (§. 613. *p.* 1. *Jur. nat.*), consequenter in egestatem (§. 238.), aut prorsus in mendicitatem (§. 52.); humanitati non minus in hypothesi propositionis præsentis, quam antecedentis usuræ repugnant (*not.* §. 1045.).

§. 1417.

Si quis usuris maxime indigeat, pecuniæ suæ usum concedere non debet ei, qui eodem vix tantundem lucrari potest, quantum ad præsentem vitæ necessitatem sufficit. Etenim si quis pecuniæ tuæ usu vix tantundem lucratur, quantum ad præsentem vitæ necessitatem sufficit, usuræ illicitæ sunt (§. 1416.), consequenter eidem pecuniæ usus gratis concedendus. Enimvero si usuris maxime indigeas, *Quando indigenti pecuniæ suæ usus non concedendus.*

geas, & fine ufuris pecuniæ tuæ ufum alteri concedere volueris; perinde omnino erit, ac fi alteri dares, quo ipfe maxime indiges. Quoniam itaque nemo alteri dare tenetur id, quo ipfemet indiget (§. 127. *part.* 3. *Jur. nat.*); fi ufuris maxime indiges, pecuniæ tuæ ufum concedere non debes ei, qui eodem vix tantundem lucrari poteft, quantum ad præfentem vitæ neceffitatem fufficit.

Denegare officium humanitatis, quando ejus præftatio in poteftate tua non eft, humanitati minime repugnat. Officia enim humanitatis hanc habent reftrictionem, fi abfque neglectu officii erga teipfum hoc fieri poffit (§ 608. *part.* 1. *Jur. nat.*); ac fine neglectu eorum, quos aliis præferre debes (§. 668. *part.* 1. *Jur. nat.*). Id autem in poteftate tua non eft, quod alteri præftare non vales, nifi cum neglectu officii erga temetipfum (§ 610. *part.* 2. *Jur. nat.*).

§. 1418.

De æquipollentia ufus rei fungibilis & ufus pecuniæ. *Si ufus rei fungibilis, quam vendere volebas, alteri conceditur; perinde eft, ac fi ufum pecuniæ, quæ pro ea datur ab emtore, eidem concederes.* Etenim fi rem vendis, pecuniam pro ea accipis ab emtore (§. 937.). Quoniam vero eam vendere nequis, cum ipfo ufu confummetur, fi ejus ufum alteri concedis; pecunia, quam pro ea accipere poteras, carere debes. Perinde igitur eft, ac fi eam vendidiffes ac ufum pecuniæ ab emtore acceptæ alteri conceffiffes.

Ex. gr. Concedo tibi ufum decem modiorum frumenti, quos fi vendidiffem, pro iis accipere poteram decem thaleros. Perinde omnino eft, five tibi utendos dem decem frumenti modios; five decem thaleros, quibus eam frumenti quantitatem emere poteras.

§. 1419.

Quando ufuræ licitæ & illicitæ, fi res quæcunque fungibilis utenda detur. Quoniam fi ufus rei fungibilis, quam vendere volebas, alteri conceditur, perinde eft, ac fi ufum pecuniæ, quæ ab emtore datur, eidem concederes, (§. 1418.); *quando pro ufu pecuniæ ufuræ licite dantur & accipiuntur, ufuræ etiam licite dantur & accipiuntur pro ufu rei fungibilis cujufcunque, quam vendere volebas & contra.*

Non itaque opus eft, ut de ufuris pro ufu rerum fungibilium licite accipiendis, vel non accipiendis plura dicamus, cum abunde fufficiat demonftraffe, quod æquipolleant ufuris pro ufu pecuniæ acceptis.

§. 1420.

De ufuris illicitis, fi re fungibili non indigemus, nec eam vendere volumus. *Si rei fungibilis, qua ipfe in præfenti non indiges, quam tamen vendere nolebas, ufum alteri concedis; ufuræ licitæ non funt.* Etenim fi re fungibili in præfenti non ipfe indiges, eam tamen nec vendere velis, perinde omnino eft, ubi ejus ufum alteri concedis, ac fi eam in futuros ufus affervares. Quamobrem cum in hoc cafu ratio nulla fit, cur pro ufu ejus ab altero quid exigere velis, quicquid vero ad hoc conferre valemus, ne defint aliis, quæ ad vitæ neceffitatem, immo & ad eam commode ac jucunde tranfigendam faciunt, id promte conferre debeamus (§. 644. 645. *part.* 1. *Jur. nat.*); quin gratis alteri ufum rei fungibilis, qua ipfimet in præfenti non indigemus, quam vero vendere nolumus, concedere debeamus, confequenter illicitæ fint ufuræ (§. 1404.), dubitandum non eft.

Ex. grat. Ponamus tibi effe frumentum fuperfluum, quod tamen nunc vendere non vis. Si alteri concedis ufum ejus ufque ad meffem futuram, qua finita id tibi reftituit; æquitati omnino adverfum foret, fiquidem ufuras exigere velles. Repugnant in hoc cafu ufuræ humanitati, quemadmodum ex demonftratione facile intelligitur, quam exuere non licet (§. 895. p. 1. *Jur. nat.*).

§. 1421.

§. 1421.

Si qui usuras solvere paratus est in arbitrio tuo relinquit, utrum eas accipere, an hanc pecuniæ summam ob justam usurarum causam, vel lucri faciendi gratia eidem credere velis; sub usuris credere usuras acceptas licitum est naturaliter. Nemo dubitat, quin ei, cui certam pecuniæ summam sub usuris credidisti, aliam adhuc credere possis itidem sub usuris, si adsit causa debendi, ob quam usuræ licitæ sunt, veluti si usus pecuniæ lucri faciendi causa eidem conceditur (§. 1407.). Enimvero si qui usuras solvere paratus est in arbitrio tuo relinquit, utrum eas accipere, an hanc pecuniæ summam ob justam usurarum causam, veluti lucri faciendi gratia eidem credere velis; perinde est ac si summam pecuniæ, quæ usuras adæquat, cum usuræ solutæ pro usuris non amplius reputentur, sed ad bona tua pertineant (§. 448. *part 2. Jur. nat.*), eidem ob justam usurarum causam, veluti lucri faciendi gratia crederes. Quamobrem ratio nulla est, cur non sub usuris usuras acceptas eidem credere possis, adeoque usuras acceptas, vel quas solvere alter debet ac solvere paratus est, sub usuris eidem credere naturaliter licitum. *An usuræ usurarum naturaliter aliquando licitæ.*

Qui usuras solvit, tantum pecuniæ, quantum tibi dat, ab alio sub onere usurarum accipere potest, & tu sub eodem onere pecuniam istam alteri credere potes. Cum adeo perinde sit, utrum debitor tuus novum debitum a te, an ab alio contrahat, & utrum tu pecuniam tuam ipsi, an alii sub usuris credas; naturaliter nil obstat, quo minus pro usuris usuræ solvi possint, modo adsit justa usuras solvendi causa. Neque enim ex eo usuræ efficiuntur illicitæ, quod pro usu pecuniæ ex usuris redactæ usuræ dentur, quoniam alias eadem pecunia sub usuris nemini unquam credi posset. Etsi autem naturaliter in se illicitæ non sint usuræ usurarum; alia tamen quæstio est, num in civitate eas tolerari consultum sit: de quo suo loco dispiciemus.

§. 1422.

Quoniam usuræ, quas debitor solvere paratus est, ob causam usurarum justam eidem sub usuris credere naturaliter licitum (§. 1421.); *usuræ usurarum in se illicitæ non sunt.* *An in se illicitæ.*

Qui usuras usurarum in se illicitas esse arbitrantur, quod civile est cum naturali confundunt, aut quod sub certis determinationibus illicitum est, pro illicito in se perperam habent.

§. 1423.

Contractum fœnebrem appellamus, quo convenitur, ut pro usu rei fungibilis, præsertim pecuniæ, dentur usuræ, quemadmodum *Pecunia fœnebris* dicitur, pro cujus usu accipiuntur usuræ. *Contractus fœnebris, quinam dicatur.*

Cum mutuum non sit, si pro usu rei fungibilis vel pecuniæ quid exigitur (§. 571. 572.), consequenter si eidem accedat pactum de usuris solvendis, mutuum in contractum alium mutetur; non male eundem contractum fœnebrem appellari existimamus, cum in Jure Romano pecunia fœnebris vocetur, pro cujus usu usuræ solvuntur.

§. 1424.

Quoniam in contractu fœnebri tantummodo conceditur usus rei, res autem in specie restitui nequit, quia usu consumitur, & pro usu rei solvendæ usuræ (§. 1412.); *debitor ex contractu fœnebri obligatur ad rem in genere restituendam & usuras solvendas.* *Obligatio debitoris ex contractu fœnebri.*

Nimirum obligationi, quæ ex mutuo venit, hic accedit obligatio solvendi usuras, quæ cessat in mutuo, cum mutuans usum rei gratis concedens (§. 513.) nihil vicissim recipiat a mutuatario (§. 18.).

§. 1425.

Quenam contractui fœnebri cum mutuo communia sint.

Quia tam in mutuo, quam in contractu fœnebri usus rei fungibilis conceditur alteri, nisi quod in illo concedatur gratis, in hoc pro eodem solvendæ sint usuræ (§. 513 1422.); *quæ ex concessione usus rei fungibilis in genere demonstrata sunt de mutuo, ea etiam valent de contractu fœnebri.*

Nimirum mutuum & contractus fœnebris tanquam duæ species substant eidem generi, scilicet actui obligatorio, quo datur usus rei fungibilis; differentia autem specifica in eo consistit, quod is detur vel gratis, unde mutuum; vel ut dentur usuræ, unde contractus fœnebris oritur. Quicquid vero competit generi, adeoque ex actu obligatorio, quo datur usus rei fungibilis alteri, deducitur, id etiam competit utrique speciei, nimirum tam mutuo, quam contractui fœnebri. Actus scilicet aliis utiles vel in dando, vel in faciendo consistunt (§. 1.), dari vero potest res tam corporalis, quam incorporalis, usus rei tam nudus, quam cum fructu conjunctus, & pecunia (§. 10.). Hinc facile definiuntur species vel genera *actuum datariorum*, tam eorum, qui in præsens absolvuntur, quam eorum qui in futurum prominent, seu obligatoriorum, quorum e numero est etiam actus datarius obligatorius, quo datur usus rei. Hæc quidem tenenda sunt, si quis jus naturæ ad principia generalis reducere velit, & ea notasse usui est ad inveniendum.

§. 1426.

De anatocismo.

Anatocismus est pactum, quo convenitur, ut usuræ convertantur in sortem, & debeantur etiam usuræ usurarum. Dicitur etiam *Anatochia*. Quoniam usuræ usurarum in se illicitæ non sunt (§. 1423.); *Anatocismus in se illicitus non est*. Et quoniam usuras usurarum accipere naturaliter licet, *si debitor ex iis in rem suam versis lucrum faciat* (§. 1421.); in eodem casu *anatocismus* quoque *naturaliter licitus*.

Ex.gr. Ponamus mercatorem divitem tibi debere usuras annuas 1000. thalerorum. Quodsi is ex usu hujus pecuniæ lucrum facere possit, naturaliter nil obstat, quo minus eædem in sortem computentur & anno sequente pro hisce etiam usuris, quæ in fine anni primi solvendæ fuerant, debeantur usuræ ac ita porro. Similiter si quis ædes extruit ac tibi in fine anni debet usuras centum thalerorum, quibus tu indiges ad faciendum expensas ordinarias, & debitor usuras soluturus pecuniam ab alio fœnerari necesse habet, tu autem ad usurem accipis centum thaleros & ad usuram ipsi relinquis pecuniam, quam solvere debebat; nihil hic committitur, quod naturaliter reprehendi poterat. Non tamen hinc inferri potest, anatocismum in civitate esse tolerandum, nec simpliciter lege positiva prohiberi posse; de quo suo loco dispiciendum.

§. 1427.

An usuræ naturaliter ultra duplum currant.

Naturaliter usuræ licitæ currunt ultra duplum. Etenim si usuræ licite exiguntur, cum pecuniam fœnerare liceat per tantum annorum intervallum, per quantum volueris (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*); usuræ, quæ in fine anni primi solvuntur, vel solvendæ sunt, non mutant causam, ob quam etiam anno sequente licite exigantur. Et quoniam hoc valet per omne temporis intervallum, per quod usus pecuniæ tuæ alteri conceditur, & tu eadem uti cum ipse posses, ejus usu carere debes, naturalis ratio nulla est, quo minus usuræ licitæ currant per quodcunque temporis intervallum, adeoque ultra duplum.

Diximus usuras licitas naturaliter ultra duplum currere posse: quodsi enim emergat casus, ubi dantur rationes, cur usuræ licite exigi nequeant, naturaliter ne ad duplum quidem currere possunt. Nec est, quod excipias, eas ultra duplum currere non debere, si non fuerint solutæ. Neque enim propterea anni sequentis usuras effici posse illicitas, quia præcedente debitæ non fuerunt solutæ, vel exinde patet, quod etiam convenire possit, ut usuræ solvantur decennales, tricennales & ita porro, seu in fine demum temporis, quo sors restituenda: quod haud ra-

ro

ro commodo fit debitoris, si nempe is pecunia, quam solvere debebat, interea uti eaque in rem suam versa lucrum facere possit. Quamdiu tu lucrum facis utendo pecunia aliena, usuræ æquiparantur fructibus ex re aliena perceptis, quos esse restituendos, quantacunque fuerit eorum quantitas non dubitatur. Quid vero conveniat in civitate constitui, suo patebit loco.

§. 1428.

De usuris ob moram debitis.

Si debitor fuerit in mora, usuras pro eo, quod solvere debebat, a die moræ solvere tenetur. Etenim si debitor in mora est, eo die non solvit debitum, quo solvere debebat (§. 638. 96. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque tu pecuniæ usu carere debes, consequenter damnum incurris (§. 486. *part.* 2. *Jur. nat.*). Enimvero si quis damnum incurrit, propterea quod tu in mora es, ad id quod interest teneris (§. 655. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem etiam debitor, si in mora fuerit, creditori tenetur ad id quod interest. Enimvero interest creditoris pecunia, quam solvere debebas, uti posse. Quodsi ergo in mora es, ad id præstandum teneris, quantum valet usus pecuniæ a die moræ. Ast quod pro usu pecuniæ datur usura est (§. 1403.). Quare si debitor in mora fuerit, usuras pro eo, quod solvere debebas, a die moræ solvere teneris.

§. 1429.

Differentia usurarum.

Hinc *usuræ* dividuntur in *voluntarias* seu *conventionales*, quæ ex pacto debentur, & in *necessarias*, quæ debentur sine conventione, veluti ex mora (§. 1428.).

Usuræ necessariæ debentur ex contractu quocunque, ex quo aliquid solvendum certo tempore, veluti ex contractu emtionis venditionis, si non solvatur pretium eo tempore, quo solvi debebat. Quoniam tamen reo debendi mora indulgeri potest (§. 654. *part.* 3. *Jur. nat.*), quamdiu vero eum non interpellas, mora indulgeri præsumitur; *a die interpellationis mora debitoris incipit.*

§. 1430.

Usuræ quænam mordentes, quænam non mordentes.

Usuræ mordentes dicuntur, quæ officio erga alios repugnant: ast *non mordentes*, quæ non repugnant. Quoniam alterum juvare debemus, quantum in nobis est, ut consequatur fortunæ bona (§. 612. *part.* 1. *Jur. nat.*), nequaquam vero hoc agere, ut alter incidat in mala fortunæ, sed cavere potius, ne hoc fiat (§. 700. 613. *part.* 1. *Jur. nat.*); *usuræ mordentes sunt, si exiguntur ab eo, qui usu pecuniæ vix tantundem lucrari potest, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, aut si excedunt lucrum, quod usu pecuniæ facere potest debitor.* Et quoniam charitas complectitur omnia officia erga alios (§. 654. *part.* 1. *Jur. nat.*), usuræ autem mordentes officio erga alios repugnant; *usuræ mordentes charitati repugnant.*

Usuræ in mordentes ac non mordentes dividuntur a Canonistis. & vocantur illæ, quæ charitatem offendunt, seu dilectionem proximi (§. 620. *part.* 1. *Jur. nat.*). His adeo cum opponantur non mordentes, eædem utique dilectionem proximi offendere non debent, si in sensu juris naturalis explicandæ sint definitiones, ut adeo naturaliter mordentes esse possint, quæ civiliter pro talibus non habentur.

§. 1431.

Quænam usuræ naturaliter licitæ, quænam illicitæ.

Usuræ mordentes naturaliter illicitæ sunt; non mordentes naturaliter licitæ. Etenim usuræ mordentes charitati repugnant (§. 1430.). Quamobrem cum ad charitatem ipsa lege naturæ obligemur (§. 621. *part.* 1. *Jur. nat.*) & hæc obligatio necessaria ac prorsus immutabilis sit (§. 142. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); usuras quoque mordentes exigere non licet §. 170 *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), adeoque eædem illicitæ sunt naturaliter. *Quod erat unum.*

Enim-

Enimvero usuræ non mordentes officio erga alios non repugnant (§. 1430.), adeoque nullum officium erga alios obstat, quo minus a debitore exigi possint. Quamobrem nec ulla est ratio, cur illicitæ esse debeant. Sunt igitur usuræ non mordentes naturaliter licitæ. *Quod erat alterum.*

Naturaliter utique usuræ licitæ ab illicitis distinguendæ sunt ex eo, quod vel officio erga alios repugnent, vel non repugnent, consequenter quod dilectionem proximi vel offendant, vel non offendant. Quicquid enim salva charitate fieri nequit, utique illicitum est naturaliter (§. 621. p. 1. Jur. nat.); quod vero eadem salva fieri potest, cum læsione alterius conjunctum non est (§. 669. part. 1. Jur. natur). Patebit autem suo tempore in Philosophia morali, distinctionem usurarum in mordentes & non mordentes non esse ad ea referenda, quæ in Jure naturæ pro superfluis habenda, quamvis in anterioribus jam demonstratum fuerit, quænam usuræ intra legitimos terminos consistant, quænam vero eosdem excedant.

§. 1432.

Usuraria pravitas quid sit.

Usuraria pravitas est, si quis pecuniam credit ad usuras illicitas, seu usurarum illicitarum exactio. Quamobrem cum usuræ mordentes naturaliter illicitæ sint (§. 1431.); *exactio usurarum mordentium naturaliter usuraria pravitas est.*

In Jure naturali usurariis pravitas latius patet, quam iure civili, quamvis etiam subinde illo iure arctiores habeat limites, quam hoc jure. Immo jure naturali fieri potest, ut usuræ, de quibus initio licite conveniebatur, tempore solutionis si exigantur, ad usurariam pravitatem sint referendæ.

§. 1433.

An lege naturali prohibita.

Quoniam usurariam pravitatem exercet, qui usuras mordentes exigit (§. 1432.), usuræ autem mordentes naturaliter illicitæ sunt (§. 1431.), adeoque ad eas non exigendas naturaliter obligamur (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.); *usuraria pravitas lege naturali prohibita est* (§. 163. p. 1. Phil. pract. univ.).

§. 1434.

De pecunia debito, ac die usurario.

Quemadmodum *Pecunia usuraria* dicitur, quæ sub usuris debetur; ita etiam *usurarium debitum* appellatur, cujus usuræ debentur, sive conventionales, sive necessariæ. *Et dies usurarius* vocatur, quo usuræ ob creditam pecuniam solvendæ.

Terminos hos explicare visum fuit, quia duo priores in Jure Romano, tertius autem apud ejus Interpretes occurrit.

Finis partis quartæ Juris Naturalis.

INDEX

CONSPECTUS

PARTIS QUARTÆ

JURIS NATURÆ

De Actibus ad aliorum utilitatem tendentibus in specie.

CAPUT PRIMUM.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

Evi-

FINIS CONSPECTUS.

INDEX

INDEX
VERBORUM ET RERUM PRÆCIPUARUM,
In quo Numeri Paragraphos denotant.

A

B

C

Cir-

D

Domi-

E

F

G

H

M

N

O

Pa-

P

Q

R

S

T

V

FINIS INDICIS.

1009503